

1957
27/4/53
27/4/53
ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΟΥ

ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

ΚΑΙ

ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΘΡΑΚΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΠΡΑΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'

ΤΟΜΟΣ ΙΗ'

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ 1939

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΖΑΠΠΑ 1948

(ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ COMMISSION INTERNATIONALE DES ARTS POPULAIRES ET TRADITIONS

Επιτροπὴς Ἐπιστῆς

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΟΛΥΒΙΟΤΕΧΝΙΚΗΣ"
1953

ΠΡΟΣ ΤΟ ΙΗ' ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ
ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ 1935—1953

Μετὰ 17 ἐτῶν κόπους καὶ ἀγῶνας τὸ *Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ* εἰσέρχεται εἰς τὴν περίοδον τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ 18ου τόμου. Οἱ δέκα ἑπτὰ ἐκδοθέντες τόμοι ἀποτελοῦν πυραμίδα ὄγκου ὑλικοῦ καὶ πυραμίδα ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, πρὸς τιμᾶ τὴν Θράκην. Τὸ κυριώτερον ἐμπόδιον—τὸ οἰκονομικὸν—εἰς τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ περιοδικοῦ, πρὸς κατεπὸνησε καὶ κατεδαπάνησε τὸν ἰδρυτὴν καὶ ἐκδότην του—ἀλλ' οὐδέποτε τὸν ἀπῆλπισε—παρακάμπτεται ἐπὶ τέλους. Τώρα, μετὰ 18 χρόνια, τὸ κράτος, ἀναγνωρίζοντας τὴν εὐεργετικὴν του σημασίαν ἐπὶ τῶν πνευματικῶν προβλημάτων τῆς Θράκης, ἀπεφάσισε νὰ βοηθήσῃ τὴν περαιτέρω σταδιοδρομίαν του, δίδοντας καὶ εἰς τὴν Ἑταιρείαν Θρακικῶν Μελετῶν ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, —ἐξ ἧς καὶ εἰς τὴν Ἑταιρείαν Μακεδονικῶν Σπουδῶν,—ἓνα ἐτήσιον βοήθημα 100 ἑκατομμυρίων διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς, τῶν ὁποίων ἓνας εἶναι καὶ ἡ ἀνάληψις μέρους τῶν δαπανῶν τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ περιοδικοῦ. Τὸ περιοδικὸν ἤδη τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν καὶ ἐπισημότερον εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ καθίσταται ἐπίσημον ὄργανον αὐτῆς. Οὕτω ἐξασφαλίζεται ἡ οἰκονομικὴ ἀπρόσκοπτος κατὰ 3)4 πορεία του καὶ ἡ διεύθυνσις δὲν θὰ περιέρχεται κατάχρεως εἰς τὴν ἀπελπισίαν καὶ εἰς τὸ οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον, ὅπως ἕως τώρα δυστυχῶς. Ἀπὸ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ περιοδικοῦ ἐξασφαλίζεται εὐτυχῶς κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν ἐιδικῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν.

Ἡ δοθεῖσα καὶ ἀναληφθεῖσα βοήθεια τῶν ἑκατὸν ἑκατομμυρίων θέλει διατεθῆ ἐπωφελέστατα μετὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ΙΗ'

τόμου, 1) διὰ τὴν περισυλλογὴν λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ ὑλικοῦ δι' ἀποστολῆς εἰδικῶν ἐπιστημόνων ἀνάμεσα σὲ Θρακικοὺς συνοικισμούς, 2) διὰ τὴν ἐκτύπωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς συλλογῆς δημῶδων Θρακικῶν ἀσμάτων καὶ σκοπῶν, 3) διὰ τὴν ἀγορὰν φωνοληπτικοῦ μηχανήματος καὶ ἄλλων ὁμοίων, 4) διὰ τὸν καταρτισμὸν λαογραφικοῦ μουσείου κλπ. καὶ τὴν πραγματοποίησιν παντὸς ὅ,τι περιλαμβάνεται μέσα εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ κυκλοφοροῦντος προγράμματος τῆς Ἑταιρείας *μεθοδικῶς*.

Εὐχομαι ὀλοψύχως ν' ἀναδειχθῶν εἰς τὸ μέλλον μὲ τὴν δημιουργίαν ἐπιστημονικοῦ ἐπιτελείου καὶ οἱ διάδοχοι τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἐργασίας, διὰ νὰ συνεχισθῇ τὸ ἔργον μου, πὸν ἕως τώρα στηρίζεται μόνο εἰς τοὺς ἰδικούς μου ὤμους. Ἐλπίζω ὅτι θὰ εὑρεθῶν ἐκεῖνοι, πὸν θὰ μὲ συντρέξουν—ἤδη προσήλθαν τρεῖς λαμπροὶ ἐπιστήμονες—μὲ εὐκρίνειαν, θέρμην, ἐργατικότητα καὶ ἀγάπην πρὸς τὸ ἔργον καὶ πρὸς τὴν Θράκην.

Προχωρώντας ἤδη πρὸς τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ 18ου τόμου, ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Λαχείου, πὸν μὲ καλὴν διάθεσιν ἀνεγνώρισε καὶ ἐπραγματοποίησε τὸ αἶτημα τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, πρὸς δὲ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν κ. Χρ. Εὐελπίδην, τὴν εὐγνωμοσύνην μου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΑΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ
ΚΑΙ Ο ΦΑΚΕΛΛΟΣ 434 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΠΕΡΙ ΘΡΑΚΗΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΠΑΡΧΙΑΙ

- 1) ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ.— 2) ΣΟΥΦΛΙΟΥ (ιδέ Διδυμοτείχου)
3) ΝΕΑΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΟΣ (ιδέ Διδυμοτείχου). — 4) ΗΡΑ-
ΚΛΕΙΑΣ.— 5) ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ ΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ.— 6) ΜΑ-
ΡΩΝΕΙΑΣ. — 7) ΑΙΝΟΥ. — 8) ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ
(ιδέ Μαρωνείας και Αΐνου). — 9) ΛΙΤΙΤΣΗΣ.

ΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΑΙ
ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ, ΣΟΥΦΛΙΟΥ ΚΑΙ ΟΡΕΣΤΙΑΔΟΣ

Πόλεις, κωμοπόλεις και χωρία. Πληθυσμός, έθνότης και γλώσσα. Δήμοι και Κοινοότητες. Έκκλησίαι και Ίερείς. Σχολεία και είδη αυτών. Διδάσκαλοι και διδασκόμενοι. Μαθήματα, βιβλία και πόροι σχολείων. Παλαιά και νέα χωρία. Αύξο-μειώσεις αυτών. Διάφοροι παρατηρήσεις. Έπαρχιαί Σουφλίου και Όρεστιάδος.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα πραγματεία συνετάχθη έξ άφορμής και ώς συμπλήρωμα τής πραγματείας ήμών «Σχολεία και Διδάσκαλοι Διδυμοτείχου»,¹⁾ τήν οποίαν παρεδώσαμεν πρός δημοσίευσιν εις τò περιοδικόν «Άρχειον Θράκης». Δι' εκείνην και δι' αυτήν είχομεν συγκεντρώσει, πρό έτών έν Διδυμοτείχω ύπηρετοϋντες, διαφόρους πληροφορίας εκ τών κωδήκων τής Ίεράς Μητροπόλεως. Έκτός δέ τούτων, είχε τήν καλωσύνην να μᾶς δώση διάφορα σχετικά σημειώματα ό συμπαθής και φίλος Γραμματεϋς τής έν λόγω Μητροπόλεως κ' Άθανάσιος Θεοδωρίδης και τò Γραφείον τής Ήπιθεωρήσεως τής Στοιχειώδους εκπαιδεύσεως τής περιφερείας Διδυμοτείχου και Όρεστιάδος. Πρό τινος καιροϋ τακτοποιϋντες τò εις χείρας υλικόν, είχομεν αποταθῆ πάλιν πρός τούς ίδίους πρός συμπλήρωσιν μερικών κενών και καθορισμόν άσαφών σημείων. Τους ευχαριστοϋμεν και δημοσίᾳ θερμῶς.

Είχομεν καιτ' άρχάς υπ' όψιν, εκτός τής αναγραφῆς διαφόρων γενι-

1) Βλ. Άρχ. Θρ. Θησ. τ. ΙΖ΄

κῶν στοιχείων καὶ πληροφοριῶν, νὰ καταστρώσωμεν κυρίως κατάλογον χωρίων, ἐκκλησιῶν, ἱερῶν, διδασκάλων, μαθητῶν κτλ. τοῦ ἔτους 1934—1935. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐπληροφορήθημεν παρὰ τοῦ φίλου κ. Π. Παπαχριστοδούλου, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ΙΣΤ' τόμου τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένου «Ἀρχείου Θράκης» ¹⁾, ὅτι ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς ὑπάρχει Φάκελλος, καταγεγραμμένος ὑπ' ἀριθμὸν 434, καὶ περιέχων διάφορα ἔγγραφα, ἐκθέσεις καὶ καταλόγους διὰ τὰ ἐνδιαφέροντα ἡμᾶς ζητήματα, καὶ γενικῶς διὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν τῆς Θράκης κατὰ παλαιότεραν ἐποχὴν. Τῇ εὐμενεῖ, λοιπόν, διευκολύνσει τοῦ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς ὑπηρετοῦντος κ. Σκοπετεῖα, ἐμελετήσαμεν τὰ ἐν τῷ εἰρημένῳ φακέλλῳ σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου. Συμπληρώσαντες δὲ καὶ ἐλεγκτείναντες δι' αὐτῶν τὴν πραγματείαν μας, προβαίνομεν εἰς τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς ὑπὸ τὸν ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι τίτλον.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἐγγραφα, ἐκθέσεις καὶ κατάλογοι παλαιότερας ἐποχῆς περὶ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 434 φακέλλου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς περὶ Θράκης.

Τὰ ἐν αὐτοῖς ἀναγραφόμενα εἶναι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, κυρίως ἐκπαιδευτικὰ καὶ ἀνάγονται εἰς ἐποχὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1876 καὶ 1884. Ἐκ τῶν 44 τεμαχίων τοῦ φακέλλου ἀφοροῦν τὴν ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου τὰ ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ἀριθμοὺς ἔγγραφα : 5, 7, 9, 10, 24, 25, 31, 37, 38, 39 καὶ τὸ 40. Ἐκ τούτων τὸ 24 εἶναι χάρτης ἐπὶ κηροχάρτου τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου, ἀνυπόγραφος καὶ ἀχρονολόγητος. Ἐκ τῶν ἄλλων φέρουν χρονολογίας τὰ 5, 37, 39 καὶ 40. Τὸ ἀρχαιότερον εἶναι τὸ 40, ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1877, καὶ περιέχει ἐκθεσιν ἐκ Σουφλίου περὶ τῶν σχολείων τῆς πόλεως ταύτης καὶ μερικῶν χωρίων αὐτῆς διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1876—1877. Νεώτερον τοῦ 40 εἶναι τὸ 39, περιέχον ἐκθεσιν, ὅπως καὶ ἐκεῖνο, περὶ Διδυμοτείχου, Σουφλίου, καὶ τινων χωρίων αὐτοῦ διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1877. Ἀκολουθοῦν οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 5, ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1882 καὶ 1883, οἱ ὅποιοι εἶναι μὲν ἐκθέσεις περὶ τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, ἀναφέρουν ὅμως ἐνδιαφερούσας πληροφορίες περὶ τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τινων χωρίων του. Τὸ δὲ ἔγγραφον 37 εἶναι ἀπόκομμα ἐφημερίδος ὑπὸ ἡμερομηνίαν 21)1 Ἀπριλίου 1884, περιέχει δὲ ἀνταπόκρισιν ἐκ Διδυμοτείχου, ἀπὸ 17 Μαρτίου 1884, γενικῆς ἐκθέσεως διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου. Ἄλλ' οἱ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν πέντε οὗτοι ἀριθμοί, ἦτοι τὰ ἔγγραφα 40, 39 7, 5 καὶ 37, ὡς διαπιστοῦται καὶ ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῶν πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ὑπὸ τοὺς ἄλλους ἀριθμοὺς ἐγγράφων, δὲν ἔχουν ἐν τῷ φακέλλῳ τῆς Βι-

1) (Σ. Δ.) Βλ. Ἄρχ. Θρ. Θεσ. τ. ΙΓ σ. 153—156, ὅπου ἐξετυπώθη ὁ κατάλογος μετὰ πρόχειρον καταγραφὴν καὶ κατάταξιν.

βλιοθήκης τῆς Βουλῆς ὁρθὴν χρονολογικὴν σειρὰν ἀπαριθμήσεως καὶ καταθέσεως. Πρὸς τούτοις δὲ τὰ ἄλλα ἔγγραφα δὲν ἔχουν χρονολογίας. Διὰ τοῦτο ἀποβαίνει ἀδύνατος σχεδὸν ἡ κανονικὴ παραλαβὴ καὶ κατατάξις τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναγραφομένων πληροφοριῶν. Ὁλωσθήποτε προσεπαθήσαμεν, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐν τῷ φρακέλλῳ κατατάξεως καὶ ἀπαριθμήσεως αὐτῶν, νὰ καταγράψωμεν ὅ,τι καὶ ὅσον δυνατόν, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου καὶ ὠρισμένων στοιχείων ἑκάστου ἐγγράφου καὶ τῆς ἀντιπαραβολῆς αὐτῶν. Κατετάξαμεν δὲ αὐτὰ κατὰ τὴν ἑξῆς σειρὰν: 40, 39, 25, 9, 38, 10, 31, 7, 5 καὶ 37. Πρὸ τούτων ὅμως ἀνεγράψαμεν στατιστικὴν τινα πληροφορίαν ἐκ τῶν κωδίκων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως τοῦ ἔτους 1863 περὶ Διδυμοτείχου. Συνιστῶμεν ἐν τούτοις εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας τὴν μελέτην προηγουμένως μιᾶς προκληθείσης πραγματείας μας «Σχολεῖα καὶ Διδάσκαλοι Διδυμοτείχου», δημοσιευθέντα εἰς τὸν ΙΖ' τόμον τοῦ «Ἀρχείου Θράκης»¹⁾ ἔνθα ὑπάρχουν καὶ ἀρχαιότεραι πληροφορίες διὰ τὰ σχολεῖα τῆς πόλεως Διδυμοτείχου.

Αἱ ἐκ τῶν κωδίκων τῆς Μητροπόλεως πληροφορίες τοῦ ἔτους 1863

Κατ' αὐτὰς ἡ πόλις Διδυμοτείχου εἶχεν 662 στέφανα (οἰκογενείας) καὶ 1858 ψυχὰς Ὀρθοδόξων χριστιανῶν (Ἑλλήνων) ἐν συνόλῳ, εἰς τὰς ἑξῆς συνοικίας: Χισσὰρ Μαχαλεσί (Φρουρίου) 123 καὶ 349. Μεντρσεέ, 26 καὶ 73. Κουγιουμτζῆ, 108 καὶ 305. Γιαχουδὶ Μαχαλεσί (Παναγίας) 134 καὶ 382. Ζιντζιρλί, 54 καὶ 151. Κιοπροῦ (Γεφύρας), 47 καὶ 130. Ἀμπντὰλ Τζουννεϊτ (κάτωθεν τοῦ ἐσφαλμένως λεγομένου «Πύργου τῆς Βασιλοπούλας»), 5 καὶ 13. Μπαζὰρ Μπεϊλῆ, 32 καὶ 88. Τζιρτζιρ μαχαλεσί, 2 καὶ 6. Ταταρλάο, 61 καὶ 171. Ἀρναοὺτ μαχαλεσί, (Τρίποδος), 55 καὶ 152. Γκαζῆ (Φεράτ), 15 καὶ 38. Τὸ σύνολον τῶν οἰκογενειῶν τῆς ὅλης ἐπαρχίας, ἦτοι Διδυμοτείχου καὶ τῶν 64 τότε χωρίων του ἦτο 7,375, τῶν δὲ ψυχῶν 21,072. Διάφορα ὀνόματα τῶν συνοικιῶν, τουρκικὰ καὶ ἑλληνικά, παλαιὰ καὶ νέα, δύναται νὰ εὔρη ὁ ἀναγνώστης εἰς διάφορα δημοσιεύματά μας εἰς τοὺς τόμους τῶν «Θρακικῶν».

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 40 ΕΓΓΡΑΦΟΝ (1876—1877)

Εἶναι κατάλογος σχολείων τοῦ Σουφλίου καὶ τινων χωρίων τῆς περιφερείας αὐτοῦ, μετὰ σχετικῆς ἐκθέσεως καὶ παρατηρήσεων, περὶ βιβλίων, σχολικῶν πόρων, μαθημάτων κλ. κυρίως τῆς πόλεως Σουφλίου.

1) *Σουφλί*. Κωμόπολις ἑλληνικῆ. 1.200 οἰκογένειαι. Δύο ἀλληλοδιδακτικὰ μὲ δύο τμήματα ἕκαστον, συνδιδακτικὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικόν. 3 διδάσκαλοι μὲ μισθὸν 10,000 γροσίων. Μαθηταὶ 304. Μαθήτριάς 36 (σύνολον 304).

1) Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θεσ. τ. ΙΖ' σ. 215 κἑξ.

2) **Κιουπλί.** Χωρίον ἑλληνικόν. 300 οἰκογ.—Σχολή ἀλληλοδιδασκτική (συνδιδ. καὶ ἀλληλοδιδ.). Μαθ. 63. Μαθήτρ. 7. (σύν. 70). 1 διδάσκ. με 1800 γρ. ἐκ τῆς ἐκκλησίας.

3) **Κορνοφωλέα.** Χωρίον ἑλλην. 270 οἰκογ. Σχολή ἀλληλοδιδ. με 2 τμήμ. (συνδιδ. καὶ ἀλληλοδιδ.) 1 διδάσκ. με 2800 γρ. Μηθηται 37+3=40.

4) **Γιάννερι.** (ἴσως τὸ νεώτερον Γιαννούλη). Χωρίον Βουλγαρικόν (=Βουλγαρόφωνον). 200 οἰκογ. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον (εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν). 1 διδάσκ. Μισθὸς 2.000 γρ. (μόνον) Μαθηται 20.

5) **Καγιατζίκ.** (Ἀργότερον ὠνομάσθη ἑλληνιστὶ Κυριακή). Χωρίον Βουλγαρικόν (Βουλγαρόφωνον). 180 οἰκογ. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον 1 διδάσκ. Μισθὸς 500 γρ. (μόνον). Μαθηται 35.

6) **Καρακλήσε.** (Ἀργότερον Μαυροκλήσιον). Χωρίον Βουλγαρικόν (Βουλγαρόφωνον). 90 οἰκογ, 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον, 1 διδάσκ. Μισθὸς 400. Μαθηται (μόνον) 7.

7) **Πάσκλησε.** (Ἀργότερον Πρωτοκλήσιον). Χωρίον Βουλγαρικόν (Βουλγαρόφωνον). 60 οἰκογ. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον. 1 διδάσκ. Μισθὸς 650. Μαθηται (μόνον) 10.

8) **Δαδιά.** Χωρίον ἑλληνικόν. 130 οἰκογέν. Ἄνευ σχολῆς.

9) **Μάνδρα.** Χωρίον ἑλλην. 50 οἰκογέν. Ἄνευ σχολῆς.

Σημειώσεις. Εἰς τὰ σχολεῖα Γιάννερι, Καγιατζίκ, Καρακλήσε καὶ Πάσκλησε ἐπικρατεῖ εἰσέτι τὸ παλαιὸν σύστημα τῶν Γραμματοδιδασκαλείων.

Χρησὶς βιβλίων. Χρησιμοποιεῖται Α' τόμ. Γεροστάθης. Πρακτικῆς Ἡθικῆς ἱστορίδια. Ἡθικαὶ ὁμιλίαι. Ἱερὰ Ἱστορ. Γενναδίου. Ἑλλην. Χρηστομ. Χαρίση Πουλίου. Μέλισσα τοῦ αὐτοῦ. Παιδικὰ διηγήματα. Καθήκοντα παιδ. Παιδικὴ βιβλιοθήκη. Ἀναγνώσματα Ἀλφαβητ. Γ. Κωνστ. Γραμμ. Σακελλ. μικρ. Κατήχησις Βερναδ. καὶ Κοραῆ Ἱερ. Ἱστορ. Γενναδίου προσευχητ. καὶ ἐν συντόμῳ τὰ ἐγκεκριμένα πρὸς χρῆσιν τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων.

Πόροι Σχολείων. Ἀντιλοῦνται (πρόκειται περὶ τοῦ Σουφλίου) ἀπὸ τὰ ἐνοίκια τῶν κτημάτων τῶν (2) ἐκκλησιῶν, συνιστάμενα ἐκ 2 ἐργαστηρίων, ἑνὸς λαχανοκήπου καὶ μερικῶν χωραφίων, ὧν τὸ εἰσόδημα ἀνέρχεται ὑπὲρ τὰς 10.000 γροσίων κατ' ἔτος. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐφέτος τὰ χωράφια, μέρος τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως (Σουφλίου) θέλει, ἀφ' οὗ ἀποσπάσει αὐτὰ ἀπὸ τὴν κυριότητα τῶν ἐκκλησιῶν, νὰ τὰ ἀφήσῃ χέρσα, πρὸς βοσκὴν ζώων. Θεωρητέα δὲ ταῦτα ὡς τὸ κύριον εἰσόδημα, διότι εἶναι τὰ $\frac{3}{5}$ τοῦ ὄλου. Ὡς τούτου δὲ καὶ ὡς ἐκ τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς καχεξίας ἐπαπειλεῖται ἡ διάλυσις τινος τῶν σχολείων μας (τοῦ Σουφλίου). Τὰ δὲ σχολεῖα τῶν πέριξ (χωρίων) διατηροῦνται ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν ἐκκλησιῶν ἐκάστου χωρίου, εἰς ἃ οὔτε αὐξήσις οὔτε ἐλάττωσις ἐπαισθητὴ γίνεται.

ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΣΟΥΦΛΙΟΥ ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Α' τάξις. Γνωμικά. Σχολαστικοί. Νεκρικοί διάλογοι. Ἐνύπνιον Λουκιανού, καὶ τοῦ Χρυσοστόμου περὶ προσευχῆς. Γραμματ. Γενναδ. μέχρι ρημάτων. Γεωγραφία Σακελλαρ. Ἑλλάς καὶ Εὐρωπ. Τουρκία. Ἄριθμ. Γεράκη μέχρι συμμιγ. ἀριθ. Ἐρὰ Ἱστορία Πανταζῆ, τεχνολογία καὶ καλλιγραφία.

Β' τάξις. Κύρου Παιδεία Βιβλ. α' κεφ. δ' καὶ ε' Βιβλ. Η' κεφ. α' μέχρι στ'. Βιβλ. Γ' κεφ. α'. Γραμματ. Γενναδίου μέχρι συνθέσεως, Γεωγρ. Σακελλ. ἢ Εὐρώπη Ἄριθμ. Γεράκη, μέχρι μεθόδων. Γενική Ἱστορία, ἢ ἀρχαία, Πανταζῆ. Ἐρὰ Ἱστορία Πανταζῆ. Νέα Διαθήκη. Τεχνολογία, Ὄρθογραφία καὶ Καλλιγραφία.

Γ' τάξις. Πλουτάρχου, Περὶ παίδων ἀγωγῆς. Ἐκ τῶν παραλλήλων βίων ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἰσοκράτους, πρὸς Δημόνικον καὶ πρὸς Φίλιππον. Γραμματική μέχρι τέλους. Πρακτική Ἄριθμ. μέχρι τέλους. Γεωγρ. Σακελλ. Αἶ Ἡπειροὶ ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Γενικῆς Ἱστορίας Πανταζῆ μέση καὶ νέα. Γεωμετρία μικρὰ Γεράκη. Κατήχησις Δαρβέρεως. Συντακτικὸν Παπανικολάου. Σύνταξις, τεχνολογία, Ὄρθογραφία κ.τ.λ.

Ἰδιαιτέρας παρατηρήσεις. Ἀμφότερα τὰ σχολεῖα τῆς κωμοπόλεως (Σουφλίου), κτίρια μόνιμα ὄντα καὶ κτήματα τῆς κοινότητος, φέρουσι τὴν ἐπωνυμίαν ἄνω καὶ κάτω σχολή, ὡς ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ἧ' ἐκάστη εἶναι. Οἱ διδάσκαλοι, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν, οἱ μὲν δύο ἔχουσι σπουδᾶσαι εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, ὁ δὲ τρίτος εἰς Ἀθήνας... Διὰ μικροῦξοδα (δὲν καθορίζεται τίνοσ, διδασκάλων, μαθητῶν ἢ ἐκτάκτων σχολικῶν ἀναγκῶν!) δὲν χορηγεῖται (πόθεν:!) οὔτε παρᾶς (Sik!).

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν σημειοῦμεν, ὅτι τὰ ἐντὸς παρενθέσεων σημειούμενα εἶναι συνήθως *ιδικά μας*.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 39 ΕΓΓΡΑΦΟΝ (1877)

Εἶναι κατάλογος μετὰ ἐκθέσεως καὶ παρατηρήσεων, ὅπως καὶ ὁ 40ος τῶν σχολείων Διδυμοτείχου, Σουφλίου καὶ 8 χωρίων.

1) *Διδυμοτείχον*. 1 ἑλληνικὸν σχολεῖον (σχολαρχεῖον, ὅπως εἶδομεν εἰς τὸν προηγηθέντα κατάλογον περὶ Σουφλίου) μὲ 1 διδάσκαλον, ἔχοντα μισθὸν 70 λίρ. τουρκ. ἐτησίως, καὶ μὲ 3 τάξεις καὶ 30 μαθητάς.

Μαθήματα (τοῦ σχολείου τούτου). Τὸ τεχνολογικὸν καὶ συντακτικὸν μέρος τῆς γραμμ. ἐπὶ τῶν κειμένων Λουκ(ιανού), Πλουτ(άρχου), Ἰσοκρ. Λυσίου.—Ἄριθμ. Ἱστορία Ἑλλάδος καὶ Γενική.—Γεωγρ. Ἐρὰ μαθημ.—καὶ στοιχειώδης Γεωμετρία.

1) *Παρθεναγωγεῖον* μὲ 1 διδασκάλισσαν, ἔχουσαν μισθὸν 55 (λ. τ.), 75 μαθητριάς, μιᾶς τάξεως τοῦ ἑλληνικοῦ (!).

Μαθήματα. Ἀνάγνωσις γραφῆ καὶ τὰ τέσσαρα τῆς Ἄριθμ. πάθη. **Δύο ἀλληλοδιδασκικά.** (Συνδιδ. καὶ Ἀλληλοδιδ.), μὲ τὰ ἴδια μαθήματα, καὶ δύο διδασκάλους καὶ μισθὸν ἀνὰ 9.000 γρ.

Χρησις βιβλίων. Ἀπαντα τὰ εἶδη τῶν σχολείων εἰσὶ τὰ ὑπὸ τῆς

ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τῆς Ἑλλάδος ἐγχεκριμένα...

Πόροι συντηρήσεων Σχολῶν. Ἦτε Ἑλληνικὴ σχολὴ καὶ τὸ Παρθενωγωγεῖον... πόρους ἔχουσιν ἐκ τῶν τυχηρῶν ἀπολαυῶν τῆς... Δημογεροντίας (Διδυμοτείχου εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ὁποίας παρέδιδοντο ἀνέκαθεν καὶ τὰ περισσεύματα τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Διδυμοτείχου).

2) **Σουφλίον.** 1 ἑλληνικὸν σχολεῖον **Μικτόν.** Μαθηταὶ 198, Μαθήτριά 22 (σύνολον 220), 2 διδάσκαλοι μὲ μισθὸν 7500 γρόσια, καὶ **μαθήματα**, τὸ τεχνολογικὸν καὶ συντακτικὸν μέρος τῆς γραμματικῆς, κ.λ.π.

Ἐν ἀλληλοδιδασκικῶν (ἀριθμὸς μαθητῶν συγκεχυμένος). 1 διδάσκ. Μισθὸς 2.500. **Μαθήματα.** Ἀνάγνωσις, Γραφὴ καὶ τὰ 4, τῆς Ἀριθ. πάθη.

Πόροι σχολείων (γνωστὰ ἐκ τοῦ προηγουμένου καταλόγου).

3) **Μανδριτσα.** 1 σχολεῖον εἰς δύο τμήματα, συνδιδακτ. καὶ ἀλληλοδιδακτ. Μαθηταὶ 80. Μαθήματα καὶ βιβλία, ὅσα καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἀλληλοδιδ.

4) **Κιουπλί.** (Ὅπως καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ καταλόγῳ).

5) **Κορνοφωλέα.** (Ὅμοίως).

6) **Ζαλοῦφι.** 1, Γραμματοδιδάσκαλον. 1 Διδάσκαλον. Μισθὸς 1200 γρόσια. Μαθηταὶ 30. Πόροι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας (ἴσως εἶναι τὸ μέγα Ζαλοῦφι. Κηρτζᾶ—Ζαλοῦφ. (Κοτζᾶ—Ζαλοῦφ).

7) **Μπασκλήσε.** (Ὅπως καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ καταλόγῳ).

8) **Καρακλήσε.** (Ὅμοίως). 9) **Καγιατζίκ.** (Ὅμοίως). 10) **Γιάννου ρεν.** (Ὅμοίως).

Διὰ τὰ πέντε τελευταῖα χωρία ὑπάρχει ἐν συνεχείᾳ παρατήρησις, ὅτι εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἢ διδασκαλία γίνεται κατὰ τὸ ἀρχαῖον σύστημα τῶν Γραμματοδιδασκάλων. Μαθήματα: Ἀνάγνωσις μόνον καὶ Γραφὴ. Βιβλία: Ὀκτώηχος, Ψαλτήριον, Ἀπόστολος. Οἱ δὲ πόροι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν συνεχείᾳ ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: «Ἐν πολλοῖς ἄλλοις χωρίοις καθίσταται ἀπόλυτος ἀνάγκη τῆς συστάσεως σχολείων καὶ ἰδίως ἐν τοῖς χωρίοις: **Δαδιᾶ, Μάνδρα, Καδίκιοῦ, Μεγάλω** καὶ **Μικρῷ Δερβέντι**, ὧν τὰ μὲν τρία πρῶτα κατοικοῦνται ἀπὸ τριακοσίας περίπου ἑλλήν. οἰκογενείας, τὰ δὲ δύο τελευταῖα ἀπὸ τριακοσίας ἐπίσης, βουλγαρ. μὴ σχισματικῆς. Διὰ τὴν ἔλλειψιν, ὅμως, πόρων, καθίσταται ἀδύνατος ἡ σύστασις σχολείων ἐν αὐτοῖς».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 25

Εἶναι τεμάχιον τῆς ἐφημερίδος «**Νεολόγος**» καὶ περιέχει συνέχειαν δημοσιεύματος μὲ τὸν τίτλον «**Ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀνδριανουπόλεως**». Μεταξὺ ἄλλων καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «**Ἐπαρχία Διδυμοτείχου**» ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα:

Ὅτι τὸ Διδυμοτεῖχον ἔχει 7.500 κατοίκους, ὧν οἱ 4.000 Ἕλληνες.

Ἐχει δύο δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ μίαν ἑλληνικὴν σχολὴν

(σχολαρχεῖον), ἡ ὁποία ἔχει ἓνα μόνον διδάσκαλον μὲ ἐτήσιον μισθὸν 60 λιρῶν. Ζητεῖ νὰ ἰδρυθῆ ἔν παρθεναγωγεῖον μετὰ νηπιαγωγικοῦ τμήματος. Νὰ ἰδρυθῆ εἰς τὰ χωρία Καδίκιοι καὶ Σαλτίκιοι ἔν νηπιαγωγεῖον καὶ ἔν δημοτικὸν ἀρρένων. Εἰς τὰ δὲ χωρία Ἄκ ἀλὰν καὶ Σουφλίον, τοῦ ὁποίου ὁ πληθυσμὸς ἀνέρχεται εἰς πεντακισχιλίας ψυχὰς (πῶς τότε καλεῖται χωρίον !!) καὶ εἶναι ἀμιγῆς ἑλληνικὸς, καὶ ἔνθα ὑπάρχουν δύο δημοτικά σχολεῖα καὶ μία ἑλληνικὴ (σχολαρχεῖον), (νὰ ἰδρυθῆ) ἔν νηπιαγωγεῖον μετὰ τμήματος παρθεναγωγείου.

Ἐνταῦθα ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς : Ὅτι δηλαδὴ ζητεῖται ἡ ἴδρουσις παρθεναγωγείου μετὰ νηπιαγωγικοῦ τμήματος. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι δὲν ὑπῆρχε παρθεναγωγεῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἔν τῇ ἐφημερίδι «Νεολόγος» δημοσιεύσεως τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 25 ἐκθέσεως. Ἐκτός ἐὰν προὔληρχε καὶ εἶχε καταργηθῆ πρὸ τοῦ δημοσιεύματος. Διότι, καθὼς ἀναγράφομεν εἰς τὴν πραγματείαν μας «Σχολεῖα καὶ Διδάσκαλοι Διδυμοτείχου».) Εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ φρουρίου—Καλέ, — κτίριον «χαρμελικ» νηπιαγωγεῖον μὲν εἰς τὸν ἄνω ὄροφον αὐτοῦ, παρθεναγωγεῖον δὲ εἰς τὸ ἰσόγειον, τὸ ἔτος 1869. Καὶ εἶχε προσληφθῆ τὸ 1870 ὡς διδασκάλισσα τοῦ παρθεναγωγείου ἡ Θωμαῖς, τελειοδίδακτος τοῦ ἔν Φαναρίῳ Κωνσταντινουπόλεως Ἀγιοταφικοῦ Παρθεναγωγείου καὶ σύζυγος τοῦ ἐκ Διδυμοτείχου Γεωργίου Πέτρου, καθὼς ἀναφέρουν οἱ κώδικες τῆς Μητροπόλεως. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ Θωμαῖς ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἔν Διδυμοτείχῳ τακτικὴ κοινοτικὴ διδασκάλισσα, μετὰ τὰς προηγηθείσας ἰδιωτικὰς διδασκαλίσσας Χατζῆ Σουλτάναν (1837—1870 !) καὶ Παπατζῆ Μαλτουδαν (1850—1865 !) ἐπειδὴ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 25 ἔγγραφο, ἢ μᾶλλον τὸ φύλλον τῆς ἐφημερίδος «Νεολόγος», δὲν φέρει χρονολογίαν, θὰ εἶχομεν ἴσως τὴν γνώμην, ὅτι τὸ δημοσίευμα τοῦ Νεολόγου θὰ ἔπρεπε νὰ χρονολογηθῆ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1865—1869. Ἄδυνατοῦμεν ὅμως νὰ πράξωμεν τοῦτο, μὴ γνωρίζοντες, ἐὰν κατὰ τὰ ἔτη ἔκεινα ὑπῆρχεν ἔν Διδυμοτείχῳ σχολαρχεῖον, καθὼς καὶ ἐὰν ἐξεδίδετο τότε ὁ Νεολόγος. Θὰ ὀφείλομεν χάριτας εἰς τοὺς δυναμένους νὰ μᾶς διαφωτίσουν ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 9 ΕΓΓΡΑΦΟΝ

«Κατάλογος χωρίων, κωμοπόλεων ἐπαρχίας Διδυμοτείχου μετὰ καταλόγου πλουσιωτέρων καὶ ἰσχυροτέρων οικογενειῶν. Καὶ κατάλογος σχολείων, τὰ ὁποῖα διατηρεῖ ἡ Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἀδελφότης Κωνσταντινουπόλεως».

Προσημείωσις. Διὰ μερικὰ χωρία ὁ κατάλογος, ἐκτός ἄλλων, ἀναφέρει δι' ἔν ἑκαστον τὴν φράσιν : «μετηνύστευσε» ἢ «μετηνάστευσε καὶ ἐπαλινώστησε» ἢ «μετενάστευσε, τὸ πλεῖστον ἐπαλινώστησε» ἢ «... ὀλίγοι ἐπαλινώστησαν» κ.τ.λ. Ἐκ τούτων, καθὼς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ἢ τῆς μηδαμινῆς σχεδόν, ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως, ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ κατάλογος οὗτος, ὡς καὶ ἄλλοι ἔν συνεχείᾳ, συνετάχθη εὐθὺς μετὰ τὴν λήξιν τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1878.

1) Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θησ. Τόμ. ΙΖ'

1) **Διδυμότειχον**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 662 (ὅπως ἀναφέρουν καὶ οἱ κώδικες διὰ τὸ ἔτος 1863, καθὼς εἶδομεν). Ἐκκλησίαι 3. Σχολεῖα 2. Ἀλληλοδιδασκτικὰ καὶ 1 παρθεναγωγεῖον. Διδάσκαλοι: Κωνσταντῖνος Εὐαγγέλου καὶ Σοφία... τὸ (προϋπάρχον) ἑλληνικὸν σχολεῖον (σχολαρχεῖον) διελύθη δι' ἔλλειψιν μαθητῶν.

Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τὸν πίνακα τῶν διδασκάλων Διδυμοτείου, τὸν ὁποῖον παρεθέσαμεν εἰς τὴν πραγματείαν μας «Σχολεῖα καὶ διδάσκαλοι Διδυμοτείου» ἀναφέρεται μία διδασκάλισσα, Πολίτου Σοφία καλουμένη, διδάξασα ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ 1879—1881. Καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν καθορίζεται ὀπωσδήποτε ἡ χρονολογία τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 ἐγγράφου. Δὲν ἀναφέρεται ὅμως ὁ διδάσκαλος Κων. Εὐαγγέλου, ἀλλὰ ὁ Παπαδόπουλος Εὐάγγελος. διδάξας (1869—1881) εἰς διάφορα σχολεῖα τοῦ Διδυμοτείου καὶ χειροτονηθεὶς κατόπιν ἱερεὺς. Εἶναι ὁ λεγόμενος Παπᾶ Εὐάγγελος, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν καὶ ἡμεῖς τὸ 1901—1903. Ὑποθέτομεν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Εὐαγγέλου καὶ ὁ Παπαδόπουλος Εὐάγγελος εἶναι, ἴσως, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ἡ διαφορὰ δὲ θὰ προῆλθεν ἐκ λάθους παραδρομῆς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 9 καταλόγῳ!

2) **Καραμπεῖλη**. (τὸ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς ἀποκληθὲν Ἀμόριον). Χωρίον ἑλληνικὸν ὑπαγόμενον πολιτικῶς εἰς τὸ Διδυμότειχον. Οἰκογένειαι 112. «Μετενάστευσε καὶ ἐπαλινώστησε». Ἐκκλησία 1.

3) **Σαλιήκ** (ι) (τὸ σημερινὸν Λάβαρα). Ἑλληνικὴ κωμόπολις. Ὑπάγ. εἰς Διδυμότειχον οἰκογένειαι 283. Ἐκκλησία 1.

4) **Μάνδρα**. Χωρίον ἑλληνικόν. Ὑπάγεται εἰς «Καζᾶν» (καίμακαμλίκι) Σουφλίου. Οἰκογένειαι 44. Σχολεῖον 5 μαθητῶν τοῦ Ἀλφαβηταρίου.

5) **Σουφλίον**. Ἑλληνικόν. Οἰκογένειαι 980. Ἐκκλησίαι 2. Σχολαί, 1 ἑλληνικὸν μὲ ἐγκύκλια μαθήματα καὶ 1 ἑλληνοδιδάσκαλον μὲ μισθὸν ἐτήσιον (!) 500 γρ. Καὶ 2 ἀλληλοδιδασκτικὰ μὲ 2 ἀλληλοδιδάκτας, τὸν Μόσχον καὶ τὸν Μόσχον μὲ μισθοὺς 300 γρ.

6) **Κορνοφωλέα**. Ἑλληνικόν. Καζᾶς Σουφλίου. Οἰκογένειαι 300. Ἐκκλησία 1 καὶ 1 σχολεῖον συλλαβισμοῦ καὶ ἀναγνώσεως. Ὑπάρχει εἰς τὰ ὑπερθευ ὑψώματα Μοναστήριον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ἐν Ἄθῳ Ἱεράς Μονῆς τῶν Ἰδῆρων.

7) **Λαδιά**. Ἑλληνικόν. Καζᾶς Σουφλίου. Οἰκογένειαι 91. Ἐκκλησία 1. Σχολὴ συλλαβισμοῦ. Μετηνάστευσε. Ὑπάρχει μοναστήρ. τῆς Ὑπεραγίας Θ.

8) **Κούτρονιζε**. Βουλγαρικόν (βουλγαρόφωνον). Ὑπήγετο εἰς Καζᾶν Σουφλίου. Μετηνάστευσε.

9) **Γιάνναρεν**. Βουλγαρικόν (βουλγαρόφ). Καζᾶς Σουφλίου. Μετηνάστ.

10) **Πάσκλησε**. (τὸ σημερινὸν Πρωτοκλήσιον). Βουλγαρικόν (βουλγαρόφωνον). Καζᾶς Σουφλίου. Οἰκογένειαι 75. Ἐκκλησία 1, ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε, τὸ πλεῖστον ἐπανῆλθε.

11) **Καγιαξίκι**. (τὸ σημερινὸν Κυριακὴ), Βουλγαρικόν (βουλγαρόφω-

νον). Καζᾶς Σουφλίου. Οἰκογένεια 55. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς. Ἐχει 10 ἕως 15 οἰκίας Οὐννῶν (!) μὲ ἰδιαιτέραν ἐκκλησίαν. Μετηνάστευσαν, οἱ πλεῖστοι ἐπανήλθον.

12) **Μέγα Δερβένι**. (τὸ κατόπιν Μέγα Δέρειον). Βουλγαρικὸν (βουλγαρόφωνον). Καζᾶς Σουφλίου. Οἰκογένεια 200. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε, τὸ πλεῖστον ἐπαλινώστησε.

13) **Μικρὸν Δερβένι**. (τὸ κατόπιν Μικρὸν Δέρειον). Βουλγαρικὸν (βουλγαρόφωνον). Καζᾶς Σουφλίου. Οἰκογένεια 75. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

14) **Μικρὸν Σοανλῆ**. Βουλγαρικὸν (βουλγαρόφωνον). Καζᾶς Ὀρτάκιοι. Οἰκογένεια 75. Μετηνάστευσε.

15) **Μέγα Σοανλῆ**. Βουλγαρικὸν (βουλγαρόφωνον). Καζᾶς Ὀρτάκιοι. Οἰκογένεια 10. Ἄνευ Ἐκκλησίας καὶ Σχολῆς. Μετηνάστευσε.

16) **Μανδρίτσα**. (Κάτοικοι) Ἀρβανῖται (ἀλβανόφωνοι). Ὑπάρχοντα εἰς Διδυμότειχον. Οἰκογένεια 250. Ἐκκλησία 1. Σχολὴ Ἀλληλοδιδασκτικὴ. Μαθηταὶ 30. Ἐδίδασκον οἱ ἱερεῖς δωρεάν. Μετηνάστευσε.

17) **Γιουντσὲ Πουνάρ**. Βουλγαρικὸν. (βουλγαρόφωνον) Καζᾶς Ὀρτάκιοι. Οἰκογ. 65. Ἐκκλ. 1, Σχολὴ Ἀλληλοδ. συλλαβισμοῦ. Μετηνάστευσε.

18) **Τομιάκ** (κιοῖ) (τὸ κατόπιν Μεταξάδες). Ἑλληνικόν. Εἰς Διδυμότειχον. Οἰκογένεια 105. Ἐκκλησία 1. Σχολὴ συλλαβισμοῦ.

19) **Χαιζαλῆ**. (Χατζῆ Ἀλῆ, τὸ κατόπιν Κόρυμβος). Βουλγαρικὸν (βουλγαρόφωνον). Εἰς Διδυμότειχον. Οἰκογ. 45. Ἐκκλ. 1. Ἄνευ Σχολ. Μετηνάστ.

20) **Παληοῦρι** (τουρκιστὶ Τσαλῆ). Ἑλληνικόν. Εἰς Διδυμότειχον. Οἰκογένεια 81. Ἐκκλησία 1. Σχολὴ συλλαβισμοῦ.

21) **Ἄκ Πουνάρ** (τὸ κατόπιν Ἀσπρονέριον). Ἑλληνικόν. Εἰς Διδυμότειχον. Οἰκογένεια 58. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ Σχολῆς.

22) **Καράκλησε**. (Μαυροκλήσιον). Ἑλληνικόν. Εἰς Διδυμότειχον. Οἰκογένεια 104. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ Σχολῆς. Μετηνάστευσαν, ὀλίγοι ἐπανήλθον.

23) **Τσινὶ Καρὰ Πουνάρ**. Ἑλλην. Εἰς Διδυμ. Ἐκκλ. 1. Ἄνευ Σχολῆς.

24) **Ἀσβεσιάδες** (καὶ τουρκ. Κιρέτς κιοῖ). Ἑλληνικόν. Εἰς Διδυμότειχον. Οἰκογένεια 71. Ἐκκλησία 1. Σχολὴ συλλαβισμοῦ. Μετηνάστευσε.

25) **Τσαουσλῆ** (τὸ σημερινὸν Κυανῆ). Ἑλληνικαὶ εἰς Διδυμότειχον οἰκογένεια 39. Ἐκκλησία 1. Σχολὴ συλλαβισμοῦ.

26) **Κουφόβουνον** (καὶ τουρκιστὶ Ἰντζέκιοῖ). Ἑλληνικαὶ εἰς Διδυμότειχον οἰκογ. 41. Ἐκκλ. 1. Σχολὴ συλλαβισμοῦ. Διδάσκει ὁ ἱερεὺς δωρεάν.

27) **Πραγγί** (Πραγγίον). Ἑλληνικαὶ εἰς Διδυμότειχον οἰκογένεια 74. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε. Τὸ πλεῖστον ἐπαλινώστησε.

28) **Πειράδες** (τουρκιστὶ Ταστοῆ Ἀρναούτκιοῖ). Ἑλληνικαὶ εἰς Διδυμότειχον οἰκογ. 75. Ἐκκλ. 1. Ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε καὶ ἐπαλινώστησε.

29) **Κούλελι Μπουεργάζ** (τὸ σημερινὸν Πύθειον). Ἑλληνικαὶ εἰς Διδυμότειχον, οἰκογένεια 73. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

30) **Σαράνιοι** (μᾶλλον Σαράνιοι: Τὸ σημερινὸν Σαράκιον). Τουρκικόν. Ἔχει 15 ἑλληνικὰς ἀθιγγανικὰς τουρκοφώνους οἰκογενείας, ἀνήκει εἰς Διδυμότειχον. Ἄνευ Ἐκκλησίας καὶ Σχολῆς.

31) **Καπουιζή ἢ Καπουιζήσιοι** (τὸ σημερινὸν Θυρέα). Τουρκικόν, εἰς Διδυμότειχον ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 29. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

32) **Βουλάρσιοι** (τὸ ἤδη Ἑλληνοχώριον). Τουρκικόν εἰς Διδυμότειχον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 69. Ἐκκλησία 1. Σχολεῖον (κτίριον) νέον ἄνευ διδασκάλου καὶ μαθητῶν.

33) **Γμβλιδιν** (τὸ σημερινὸν Λάδη). Τουρκικόν εἰς Διδυμότειχον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 45. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

34) **Τζαμπάζ** (θὰ εἶναι τὸ Μπουγιούκ Τζαμπάζ ἢ Τζαμπαζλάρ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Ἐλαφοχώριον, καὶ καλεῖται σήμερον Μεγάλη Τράνα. Ὑπῆρχε καὶ ἄλλο Τζαμπάζ—καθαρῶς τουρκικόν—καὶ ὠνομάζετο Κιουτσούκ Τζαμπάζ, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Καρλῆ. Εἶναι τὸ σημερινὸν Μικρὰ Τράνα. Τουρκικόν εἰς Διδυμότειχον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 57. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς. (Ἰδὲ εἰς τὰ τουρκικὰ χωρία).

35) **Καρλῆ** (τὸ σημερινὸν Χιονάδες). Τουρκικόν εἰς Διδυμότειχον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 54. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

36) **Σκουρτοχώρι** (Σκουρτοχώριον). Τουρκικόν εἰς Διδυμότειχον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 130. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

37) **Τσομπανλῆ** (τὸ σημερινὸν Ποιμενικόν). Τουρκικόν. Εἰς Διδυμότειχον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 58. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

38) **Κουροῦ Κουλακλῆ**. Τουρκικόν. Εἰς Διδυμότειχον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 49. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

39) **Παζαρλῆ**. Ἑλληνικόν. Ὑπάγεται εἰς Ἀδριανούπολιν. Οἰκογένειαι 30. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

40) **Νιουντιουκισοῦ Γενίκιοι**. Ἑλληνικόν. Εἰς Ἀδριανούπολιν. Οἰκογένειαι 45. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

41) **Ἰντζέκιοι**. Ἑλληνικόν. Εἰς Ἀδριανούπολιν. Οἰκογένειαι 7. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς. Μετηνάστευσε. (Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου τούτου δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸ τουρκικόν ὄνομα τοῦ πλησίον τοῦ Διδυμοτείχου χωρίου Κουφοβούνα=Ἰντζέκιοι).

42) **Τατάρσιοι**. Ἑλληνικόν. Εἰς Ἀδριανούπολιν. Οἰκογένειαι 44. Ἐκκλησία 1. Σχολὴ συλλαβισμοῦ.

43) **Καράνασχη**. Ἑλληνικόν. Εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἐκκλησία 1. Σχολὴ συλλαβισμοῦ. Διδάσκει ὁ ἱερεὺς δωρεάν. (Ἐξελληνίσθη ὡς Νιόδη).

44) **Ἀσλαάν**. Ἑλληνικόν. Εἰς Ἀδριανούπολιν. Οἰκογένειαι 20. Ἐκκλησία 1. Σχολὴ συλλαβισμοῦ. Διδάσκει ὁ ἱερεὺς δωρεάν.

45) **Κηρεζᾶ Ζαλούφ** (τὸ ὄρθον θὰ εἶναι Κοτζᾶ Ζαλούφ, δηλαδὴ Μέγα Ζαλούφι, καὶ Μπουγιούκ Ζαλούφ). Κάτοικοι Ἀρβανίται (Ἀλβανόφωνοι). Ὑπά-

γεται εἰς Χαφσῶν. Οἰκογένηται 455. Ἐκκλησία 1. Σχολή συλλαδισμού μὲ 60 μαθητάς, σπουδάζοντας μᾶλλον ἄλθανιστί.

46) **Βουλγὰρ Γιενίκιοῦ** Βουλγαρικόν. Εἰς Ἀδριαπολιν. Οἰκογένηται 75. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς. Μετηγάστευσαν καὶ οἱ ἡμίσεις ἐπανῆλθον.

Ἐνταῦθα ἡ ἔκθεσις σημειώνει τὰ ἑξῆς: «ἐκτὸς τοῦ Βουλγὰρ Γιενίκιοῦ οὔτινος οἱ κάτοικοι, οἱ ἡμίσεις, εἶναι ἀπεσκιρωμένοι, οὐδὲν ἄλλο χωρίον ἀναγνωρίζει τὴν βουλγαρικὴν ἐξαρχίαν». Ἴδου διατὶ καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ χωρία, τὰ ἀναφερόμενα ὡς **βουλγαρικά**, σημειώνομεν ἐν παρενθέσει **βουλγαρόφωνα!**

47) **Κιρεμιτζή Ζαλούφ** (ἢ Κιουτσούκ=μικρὸν Ζαλούφ, Ζαλουφάκι). Ἐλληνικόν. Ἀνήκει εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 8 (μῆπως 80). Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

48) **Ἐσκίλιοῦ**. Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 75. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

49) **Κούρη**. Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 75. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

50) **Τσαλήμιοῦ** (ἢ ἀπλῶς Τσαλή). Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 55. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

51) **Κορουτζούμιοῦ** (ἢ ἀπλῶς Κορουτζή, τὸ σημερινὸν Καρωτή. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 51. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ Σχολῆς.

52) **Καδήμιοῦ** (σημερινὸν Μάνη). Ἐλληνικόν. Εἰς Διδυμότειχον. Οἰκογένηται 147. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

53) **Δουλούμιοῦ** (ἢ ἀπλῶς Διλί). Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 56. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

54) **Κωσιτή**. Εἰς Διδυμότειχον. Οἰκογένηται 130. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς. (Τουρκιστὶ Ἰστρέμιοῦ).

55) **Καράχαμζα** (καὶ κατὰ συγκοπὴν Καράμζα. Ἀργότερον εἶχεν ὄνομασθῆ ἑλληνιστὶ Καρτερία). Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 44. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

56) **Τσιφλιάνι**. Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 20. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

57) **Καράγιλε** (τὸ ὄρθον ἦτο Καρᾶ Ἡλιά). Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 20. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

58) **Γιαούπ**. (Κατ' ἀρχὰς θὰ ἦτο Γιακούπ=κύριον ὄνομα τουρκικόν=Ἰάκωβος) Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 30. Ἐκκλησία 1. Σχολή συλλαδισμού. Μετηγάστευσε καὶ ἐπαλινόστησε.

59) **Πασᾶ Ἰνιζεσί**. Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Διελόθη.

60) **Καβακλή**. Ἐλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένηται 84. Ἐκκλησία 1. Ἄνευ σχολῆς.

61) **Ψαθάδες** (τουρκιστὶ ἐκαλεῖτο Χασηρτζή Ἀρναούτκιοῦ). Ἐλληνι-

κόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένειαι 174. Ἐκκλησία 1. Σχολή συλλαβισμού. Οἱ ἱερεῖς διδάσκουν δωρεάν.

62) **Δοαντζή** (Ντογαντζή, εἶναι τὸ μεγάλο Ντοαντζή, ὀνομασθὲν ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς Μέγα Δοκάριον). Ἑλληνικόν. Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένειαι 74. Ἐκκλησία 1.

63) **Τοτουρμᾶ Καδήκιοῖ**. Βουγαρικόν (βουλγαρόφωνον). Εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένειαι 40. Ἐκκλησίαι 1. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν περιχώρων, καθ' ἣν ἡμέραν ἐπανῆλθον οἱ κάτοικοι. (ἐκ τῶν γραφομένων τούτων ἐξάγεται, ὅτι οἱ κάτοικοι καὶ τοῦ χωρίου τούτου εἶχον μεταναστεύσει. Ἴσως ἐκάη ὑπὸ τῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους δὲν κατ' ονομάζει ἢ ἔκθεσις).

64) **Κιοουαλή**. Ἑλλην. εἰς Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένειαι 250. Ἐκκλησία 1. Σχολή συλλαβισμού καὶ ἀναγνώσεως. Μαθηταὶ 60.

ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΧΩΡΙΑ

Περαιτέρω παραίθονται 25 τουρκικὰ χωρία μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκογενειῶν ἐκάστου, τὰ ἐξῆς :

1) **Ἀσαρ Μπεϊλῆ** (μᾶλλον Χισάρ Μπεϊλῆ, τὸ σημερινὸν Κισσάριον). Οἰκογένειαι 35.

2) **Τεμίρορεν** 5.

3) **Καλατζὰ ὄβα** (μᾶλλον Καλαϊτζή ὄβα), διελύθη. (Περαιτέρω καλεῖται Καλατζίοβα).

4) **Τζανβέραν**. (Μήπως Τζάν Βερέν—ὁ δίδων τὴν ψυχὴν, ὁ ξεψυχῶν, ὁ ἐκπνέων—ἢ Τζίν Βεράν—τόπος, χώρα κακοποιῶν πνευμάτων!) διελύθη.

5) **Τσουτσουπάνι** διελύθη.

6) **Χαιζημπέκιοῖ** (ἴσως ἐκ τοῦ Χατζή—Μπέκ—Μπέτ), 20.

7) **Ἐτέκιοῖ** (μήπως Ἐτέμ-κιοῖ ἢ Ντεντέ-κιοῖ ἢ Ἀντάκιοῖ, ἢ μᾶλλον Ὀτέκιοῖ—ἀντικρυνὸ χωριὸν) 80.

8) **Σαρχανλῆ** (μήπως Σαρουχανλῆ ἐκ τοῦ Σαρουχάν—χώρα ἢ Σαρῆ Χανλῆ = τὸ κίτρινο χάνι, ἢ Σαχανλῆ ἐκ τοῦ σαχάν = σαχάνι, μετάλλινον σκεῦος, ἢ Σαχηνλῆ ἐκ τοῦ Σαχὴν—κύριον ὄνομα!) 40.

9) **Ἄλιτῆ Ἀγάτς** 30. 10) **Μιριτζάνιοῖ** 20.

11) **Ἀλημπέκιοῖ** (χωρίον τοῦ Ἀλῆ Μπέη). 20.

12) **Ντοαντζή** (Κιοουτσούκ Ντοαντζή—τὸ κατόπι Μικρὸν Δοκάριον) 30.

13) **Ἀχριάν Πουνάρ** οἰκ. 15. (εἶναι τὸ παλαιὸν καὶ νέον Ἀγριάνη).

14) **Ἀμπντουλλά-χ νιοῖ** (τὸ σημερινὸν Ἀδδέλλα) 30.

15) **Ἀκ Σακάλ** (τὸ σημερινὸν Πολιά) 20.

16) **Χαιζαλῆ** (Χατζή Ἀλῆ.—Τὸ σημερινὸν Κόρυμβος) 20.

17) **Χειμυλῆ**. (Κατὰ παραδρομὴν ἐγράφη ἐν τῷ καταλόγῳ Χιμετλῆ ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Χειμυλῆ. εἶναι τὸ σημερινὸν Ἰατραδές) 15.

18) **Σιοῖλεμις** (ὀρθότερα γραφῆ καὶ προφορὰ Soylemich. Ὁ κατάλο-

γος ὅμως, ὅπως καὶ ἄλλοι κατάλογοι τὸ γράφουν ἐσφαλμένως Σουλεμίς ! Εἰς τὰ περὶ Διδυμοτείχου σημειώματά μας ἀνυχράφομεν ἀνέχδρον παλαιᾶς τουρκικῆς ἐποχῆς περὶ τοῦ διατι τὸ χωρίον τοῦτο ἢ μᾶλλον ἢ τοποθεσία του ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν Soulemich, ἢ ὁποία σημαίνει: «Εἶπε !» 15.

19) **Σαράκιοι** (ἢ μᾶλλον Σαράϊκιοί—εἶναι τὸ σημερινὸν Σαράκιον) 30.

20) **Οὐρλῆ** (ἢ Οὐρλου. Τὸ σημερινὸν Θούριον). 60 (!).

21) **Ντελῆ μουσλούκ**. (Τὸ σημερινὸν Δελήτιον), διελύθη.

22) **Καρατζᾶ Χαλήλ**. (Καὶ ὄχι Καρατζάχαλε, ὅπως ἐσφαλμένως γράφει ὁ κατάλογος. Εἶναι τὸ σημερινὸν Ἐλαφοχώριον) 40.

23) **Τζαμπᾶς** 25.

24) **Σαλιτικῆ** 6. (Τοῦτο δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸ Σαλιτῆ= Λάβαρα).

25) **Βουργᾶς** (Μπουργᾶς,=Πύργος. Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ Κούλελι Μπουργᾶς=Πύθιον).

Ἐνταῦθα περιηρησοῦμεν τὰ ἐξῆς : Ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν 25 τούτων τουρκικῶν χωρίων τρία, τὰ Ντοαντζῆ, Σαράϊκιοὶ καὶ Τζαμπᾶς, ἀναγράφονται καὶ εἰς τὸν γενικὸν κατάλογον. Ὡς πρὸς τὸ Ντοαντζῆ σημειοῦμεν ὅτι τὸ ἐνταῦθα εἶναι τὸ Κιουτσούκ Δοαντζῆ=Μικρὸν Δοκάριον. Ἐπίσης ὡς πρὸς τὸ Τζαμπᾶς, εἶναι τὸ Κιουτσούκ Τζαμπᾶς=Μικρὰ Τραῦα. Ἐνῶ εἰς τὸν γενικὸν κατάλογον εἶναι τὸ Μπουγιούκ Δοαντζῆ καὶ Μπουγιούκ Τζαμπᾶς. Ὡς πρὸς δὲ τὸ Σαράϊκιοὶ εἶναι ἴσως τὸ ἴδιον χωρίον μὲ οἰκογενείας 30 τουρκικᾶς καὶ 15 τουρκοφώνους ἑλληνοαθιγγανικᾶς οἰκογενείας. Τὰ χωρία, λοιπὸν Σαράϊκιοὶ καὶ Μπουγιούκ Τζαμπᾶς ἐσημειώθησαν εἰς τὸν γενικὸν κατάλογον τουρκικά, ἀλλ' εἶναι τουρκόφωνα. Τὸ δὲ Μπουγιούκ Δοαντζῆ ἐσημειώθη ὡς ἑλληνικόν. Ἐκτὸς ὅμως τῶν χωρίων Σαράϊκιοὶ καὶ Μπουγιούκ Ντοαντζῆ, ἄλλα χωρία τουρκόφωνα ἑλληνικά, μὴ ἀναφερόμενα μεταξὺ τῶν 25, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν γενικὸν κατάλογον, εἶναι τὰ ἐξῆς : 1) Καπουτζῆ(κιοῖ) 2) Βουλγάριοι, 3) Ἴμβλιδίν, 4) Καρλῆ, 5) Σκουτοχώρι, 6) Τσοπανλῆ, 7) Κουροῦ Κουλακλῆ, (ἀλλαχοῦ γράφεται μόνον Κουλακλῆ).

Ὁ κατάλογος, ἐν συνεχείᾳ κάμνει τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις : «Ὅτι τῶν πλείστων χωρίων αἱ ἱεραὶ ἐκκλησίαι καὶ ὄνομά εἰσι τοιαῦται. Τὰ πλείστα χωρία ἀγνοοῦσι τὴν ἑλληνικὴν καὶ λαλοῦσιν ἀντ' αὐτῆς τὴν τουρκικὴν, Βουλγαρικὴν καὶ Ἀρβανίτικην. Ἡ εὐπορία τῶν ἑλληνικῶν εἶναι ἡ αὐτή. Διότι ἅπαντα διέρχονται (μετέρχονται) τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἄς ἐκ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν (τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου 1878) πολλὰ χωρία μετηνάστευσαν καὶ τινων οἱ κάτοικοι ἐπαλινόστησαν, ἤδη παύονται (=πένονται) τὰ πλείστα καὶ στεροῦνται καὶ τροφῆς καὶ σπορᾶς. Τῶν σχολείων οἱ πόροι χορηγοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν. Μόνον τοῦ ἐν Διδυμοτείχῳ Παρθεναγωγείου ἡ διδάσκαλος μισθοδοτεῖται ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Κοινοῦτητος (Δημογεροντίας), συντηρουμένου ὑπὸ

διαφόρων τυχερῶν, οἷον διαλύσεων ἀρραβῶνων, δεκαγρόσου γάμων καὶ λοιπῶν ὁμοίων (προσθέτομεν ἡμεῖς : καὶ δικαστικῶν, διαθηκῶν, ἱεροπραξιῶν τῶν ἐκκλησιῶν, περισσευμάτων τῶν ἐκκλησιῶν κ. λ. κ. λ.). Οἱ πλεῖστοι τῆς ἐπαρχίας σχεδὸν ἀγνοοῦσι τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 38 ΕΓΓΡΑΦΟΝ

Πόλεις, Κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου, οἰκίαι (οἰκογένειαι), ἐθνικότης, ἀριθμὸς Ἐκκλησιῶν καὶ ἱερέων καὶ ἀριθμὸς καὶ εἶδη σχολείων κ.λ.π.

Ὁ κατάλογος οὗτος, ὑποβληθεὶς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ περιεχομένου του, μετὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον καὶ ο἗τος, ταυτίζεται μὲν εἰς τινα σημεῖα μὲ ἄλλους καταλόγους, διαφέρει ὅμως εἰς ἄλλα σημεῖα, ἔχει δὲ πρὸς τούτοις καὶ στοιχεῖα, μὴ ἐμπεριεχόμενα ἄλλαχού.

1) *Διδυμοτείχον*. Πόλις. Ἑλληνικαὶ οἰκίαι (οἰκογένειαι) 662. Ἐκκλησίαι 3, ἱερεῖς 6, δημοτικὸν σχολεῖον 1. Παρθεναγωγεῖον 1. (Καὶ ἐνταῦθα πάλιν συμπίπτει ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκογενειῶν, μὲ τὰς πληροφορίας τῶν κωδῆκων διὰ τὸ ἔτος 1863).

2) *Σουφλίον*. Πόλις, κάτοικοι Ἑλληνες, οἰκογένειαι 1200. Ἐκκλησίαι 2, ἱερεῖς 9, σχολεῖα 1 ἑλληνικὸν καὶ 2 δημοτικά.

3) *Καρὰ-Μπεῖλῆ*. Κωμόπολις. Ἑλληνες, οἰκογένειαι 112, ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 2. Ἄνευ σχολῆς.

4) *Σαλτήμι*. Κωμόπολις. Ἑλληνες, οἰκογένειαι 283, ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 4, σχολὴ ἀναγνώσεως.

5) *Μάνδρα*. Χωρίον. Ἑλληνες, οἰκογένειαι 44, ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

6) *Κορνοφωλέα*. Κωμόπολις. Ἑλληνες, οἰκογένειαι 340, ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 3, σχολὴ συλλαβισμοῦ.

7) *Δαδιά*. Χωρίον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 92, ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 2, σχολὴ συλλαβισμοῦ.

8) *Πάσκλησε*. Χωρίον Βουλγαρικὸν (βουλγαρόφωνον). Οἰκογένειαι 75, ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

9) *Καγιατζίκι*. Χωρίον Βουλγαρ(όφωνον). Οἰκογένειαι 50, ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

10) *Μέγα Δερβέντι*. Κωμόπολις Βουλγαρ(όφωνον). Ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς. Οἰκογένειαι 280.

11) *Μικρὸν Δερβέντι*. Χωρίον Βουλγαρ(όφωνον). Οἰκογένειαι 64, ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

12) *Μικρὸν Σοανλῆ*. Χωρίον Βουλγαρ(όφωνον) Οἰκογένειαι 35, ἐκκλησίαι 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

13) **Μέγα Σοανλή**. Χωρίον Βουλγαρ(όφωνόν). Οἰκογένειαι 60, ἐκκλησία 1. "Ἄνευ σχολῆς.

Σημείωσις. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς 8, 9, 10 11, 12 καὶ 13 πρὸ τοῦ πολέμου εἶχον μικρὰ σχολεῖα.

14) **Μανδρίτζα**. Κωμόπολις. Οἰκογένειαι 24 Ἀλθανόφωνοι. Ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 2. Δημοτικὸν σχολεῖον 1.

15) **Γιουκτισὲ Πουνάρο**. Χωρίον Βουλγαρ(όφωνον). Οἰκογένειαι 70, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

16) **Χατζαλή**. Χωρίον Βουλγαρ(όφωνον). Οἰκογένειαι 45, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

17) **Τοκμάκι**. Κωμόπολις. Ἑλληγες. Οἰκογένειαι 100, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 3. "Ἄνευ σχολῆς.

18) **Παληοῦρι**. Χωρίον ἐλληνικὸν οἰκογένειαι 90, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

19) **"Ἄκ Πουνάρο**. Χωρίον ἐλληνικόν, οἰκογένειαι 60, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

20) **Καράκλησε**. Κωμόπολις Βουλγαρ(όφωνος). Οἰκογένειαι 114, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

21) **Τσιονὶ Καρὰ Πουνάρο**. Κωμόπολις ἐλληνική. Οἰκογένειαι 68, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

22) **"Ἀσβεσιάδες**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 75, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

23) **Τσαουσλή**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 40, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

24) **Κουφόβουνον**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 45 ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Σχολή συλλαβισμοῦ.

25) **Πραγγί**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένεια 74, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

26) **Πειράδες**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 75, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

27) **Κουλελί Μπουργάξ**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 80, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

28) **Σαράνιοι**. Χωρίον. Χριστιανοὶ ἀθίγγανοι, οἰκογένειαι 15. "Ἄνευ ἐκκλησίας ἱερέων καὶ σχολῆς.

29) **Καπουτζή**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 59, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

30) **Βουλγάριοι**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 80, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Σχολή ἀναγνώσεως.

31) **Κοροτζή**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 54, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. "Ἄνευ σχολῆς.

32) **Ἰμβλιδίν**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 60, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 2. Ἄνευ σχολῆς.

33) **Τζαμπάζ**. (Μπουγιούκ Τζαμπάζ). Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 58, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

34) **Καδήμιοῦ**. Κωμόπολις ἑλληνική. Οἰκογένεια 60, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 3. Σχολή ἀναγνώσεως.

35) **Καρλῆ**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 54, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

36) **Σκουροτοχώρι**. Κωμόπολις ἑλληνική. Οἰκογένεια 130, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Σχολή ἀναγνώσεως.

37) **Τσαουσλή**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 58, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

38) **Κουλακλή**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 49, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

39) **Παζσερλή**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 30, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

40) **Τουτουμισῆ Γενίκιοῦ**. Χωρίον, οἰκογένεια 40, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

41) **Τατάρκιοῦ**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 44, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Σχολή συλλαβισμού.

42) **Καράκασημ**. Χωρίον τουρκόφωνον=ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 50, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Σχολή συλλαβισμού.

43) **Ἄσλαάν**. Χωρίον τουρκόφωνον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 90 ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Σχολή συλλαβισμού.

44) **Μέγα Ζαλοῦφι**. Κωμόπολις ἑλληνική Ἄλθανόφωνος. Οἰκογένεια 436, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 5. Σχολή ἀναγνώσεως.

45) **Βουλγὰρ Γενίκιοῦ**. Κωμόπολις Βουλγαρική. Οἰκογένεια 140, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Σχολή Βουλγαρική.

46) **Σαλαπλάρ**. Χωρίον τουρκόφωνον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 50, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Σχολή συλλαβισμού.

47) **Ἐσπίκιοῦ**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 50, ἐκκλησία 1. ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

48) **Κερεμισῆ Ζαλούφ**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 80, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

49) **Κούρη**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 75, ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

50) **Τσαλήμιοῦ**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 56 ἐκκλησία 1 ἱερεῖς 1. Ἄνευ σχολῆς.

51) **Δουλοῦνιοῦ**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 56 ἐκκλησία 1, ἱερεῖς 2. Ἄνευ σχολῆς.

- 52) **Κωστή**. Κωμόπολις ἑλληνική. Οἰκογένεια: 113, ἐκκλησία 1 ἱερεὺς 1. Ἐνευ σχολῆς.
- 53) **Καράγαμζα**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 44, ἐκκλησία 1, ἱερεὺς 1. Ἐνευ σχολῆς.
- 54) **Τσιφλικάκι**. Χωρίον Βουλγαρόφωνον. Οἰκογένεια 20, ἐκκλησία 1, ἱερεὺς 1. Ἐνευ σχολῆς.
- 55) **Καράγιλε**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 30, ἐκκλησία 1, ἱερεὺς 1. Ἐνευ σχολῆς.
- 56) **Γιαούπ**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 28. ἐκκλησία 1, ἱερεὺς 1. Ἐνευ σχολῆς.
- 57) **Καβακλή**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 84, ἐκκλησία 1, ἱερεὺς 1. Ἐνευ Σχολῆς.
- 58) **Ψαθάδες**. Κωμόπολις ἑλληνική. Οἰκογένεια 175, ἐκκλησία 1, ἱερεὺς 3. Σχολή ἀναγνώσεως.
- 59) **Δοαντζή**. Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένεια 50, ἐκκλησία 1, ἱερεὺς 2. Ἐνευ σχολῆς.
- 60) **Τουτουρμα Καθήμιοϊ**. Χωρίον Βουλγαρόφωνον. Οἰκογένεια 30. Ἐνευ ἐκκλησίας ἱερέων καὶ σχολῆς.
- 61) **Κιουπλί**. Κωμόπολις ἑλληνική. Οἰκογένεια 280, ἐκκλησία 1, ἱερεὺς 1. Σχολή δημοτική.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ 38

«Τὰ μαθήματα τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τοῦ Σουφλίου εἶναι διωργανωμένα, ὅσον τὸ δυνατόν κατὰ τὸ σύστημα τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ Παρθεναγωγεῖον τοῦ Διδυμοτείχου ἔχει τὸ νέον ἑλβετικὸν νηπιαγωγικὸν σύστημα. Τὸ σύστημα τῶν κωμοπόλεων καὶ τῶν χωρίων εἶναι ἀνάξιον λόγου. Ὡς πρὸς τὴν μισθοδοσίαν τῶν διδασκάλων καὶ τὰ περὶ τῆς γλώσσης εἶναι, ὅπως καὶ εἰς τὸν προηγούμενον κατάλογον. Ἀναγράφονται 2 πόλεις, τὸ Διδυμοτεῖχον καὶ τὸ Σουφλίον, ὡς ἔχοντα κατοίκους ἄνω τῶν χιλίων, 13 κωμοπόλεις, ὡς ἔχουσαι ἄνω τῶν 100 οἰκογενειῶν (τινὲς καὶ μὲ ὀλιγα τέρας), τὰ δὲ ὑπόλοιπα 46 εἶναι χωρία. Ἡ ὑλικὴ κατάστασις (οἰκονομικὴ) τῶν κατοίκων εἶναι μετρία ἔνεκα τῶν συμφορῶν τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου. Τὸ ἐπικρατοῦν ἐπάγγελμα εἶναι ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία. Ἡ λαλουμένη γλώσσα εἶναι ἡ ἑλληνική, διότι καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν κατοίκων εἶναι ἑλληνικός. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον Διδυμοτείχου ἔχει τὸ μὲν α' τμήμα 40 μαθητὰς τὸ δὲ β' 150. Τὸ νεοσύστατον Παρθεναγωγεῖον 200 μαθητῶν. Τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον (σχολαρχεῖον) Σουφλίου ἔχει 50 μαθητὰς, τὰ δὲ δημοτικὰ 300. Ἰδρύνεται μεγάλη καὶ ὡραία λιθόκτιστος δημοτικὴ σχολή. Ἐκ Σουφλίου διδάσκονται ἐν Ἀθήναις 10 ἰδιοσυντήρητοι μαθηταί, μία δὲ μαθήτρια εἶναι ὑπότροφος εἰς τὰ Ζαρίφεια Φιλιππουπόλεως. Οἱ μαθηταὶ ἀκολουθοῦν

συνήθως τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα. Φιλογενῆ πρόσωπα γὰ σχηματίζουν ἐπιτροπὰς καὶ νὰ ἐργασθοῦν διὰ τὸν σκοπὸν τῆς (Φιλεκπαιδευτικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει) Ἀδελφότητος εἶναι ἐν μὲν Διδυμοτείχῳ οἱ κύριοι Εὐστάθιος Καβάσιλας (ὁ ἀργότερον ἐπὶ πολλὰ ἔτη δημογέρον), ἰατρός, Θ. Ἀσκληπιάδης, ἰατρός, Χατζῆ Σταμάτης Ψαλτόπουλος, ἔμπορος, Κωστιάκης Γεωργίου (ἀργότερον διαχειριστὴς τοῦ κοινοτικοῦ κηροποιείου), καὶ Βασίλειος Ζεννῆς. Ἐν δὲ τῷ Σουφλίῳ οἱ κύριοι : Χατζῆ Ἀπόστολος Δασόλας, Δημ. Χαραμπάρας, Γρηγόριος Παπάζογλους, καὶ Σταμάτης Παπαδόπουλος.

Αἱ κωμοπόλεις Μανδριτζα, Μέγα Ζαλοῦφι, Μέγα Δερβέντι, ἔχουν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἑλληνοφώνων διδασκάλων. Διότι οἱ κάτοικοι δὲν δύνανται νὰ μισθώσωσι τοιοῦτους, ἔνεκα τῆς πτωχεύσεως αὐτῶν, ἐπισυμβάσης ὡς ἐκ τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, τῶν μεταναστεύσεων καὶ παλινοστήσεως. Τῶν πλείστων χωρίων τὰ τέκνα, ἄρρενα καὶ θήλεια βόσκουσι κτήνη ἢ καλλιεργοῦσι μετὰ τῶν γονέων αὐτῶν χωράφια καὶ ἀμπελῶνας. Τὰ ἐν χρήσει βιβλία εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀρχαῖαι μεθόδου. Μέτρα σκόπιμα καὶ συντελεστικά πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς Ἀδελφότητος θεωρῶ (γράφει ὁ γράψας, ἀλλὰ μὴ ὑπογράφας, τὴν ἔκθεσιν) διὰ ταῦτα τὰ πολυπαθῆ μέρη νὰ ἀποστείλῃ διδασκάλους, μισθουμένους τὸ πλεῖστον ὑπ' αὐτῆς εἰς τὰς κεντρικωτέρας κωμοπόλεις, καὶ βιβλία δωρεὰν νέου συστήματος διὰ τοὺς ἀπόρους μαθητάς. Καὶ εἰς τινὰς τῶν κωμοπόλεων καὶ διδασκαλίσας, ἵνα οὕτω μεταδοθῆ ἡ ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις καὶ εἰς ταύτας τὰς κωμοπόλεις, ὡς καὶ εἰς τὰ περὶχωρα αὐτῶν, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀδελφότητος Ἐν Διδυμοτείχῳ δὲν ὑπάρχει ἑλληνικὴ σχολὴ (σχολαρχεῖον) ἔνεκα ἑλλείψεως πόρων. Οἱ Ἴερεῖς εἰσὶν ἀμαθέστατοι εἰς τὸ παντελὲς καὶ ἀγροῖκοι (!). Αἱ Ἴεραὶ ἐκκλησίαι εἰσὶ πενιχραὶ, ἔχουσαι ἀνάγκην ἱερῶν ἀμφίων καὶ σκευῶν, ἀρπαγέντων κατὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον. Πατριαρχικῆ ἐπινεύσει ἀποστέλλονται, ὅσον οὕπω, δύο παῖδες, εἰς ἐκ Διδυμοτείχου καὶ ἕτερος ἐκ Σουφλίου, διὰ νὰ ἐκπαιδευθῶσιν εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Ἴερατικὴν (!) σχολήν. Μόνον ἐν Διδυμοτείχῳ οἰκοῦσιν Ὀθωμανικαὶ οἰκογένειαι περὶ τὰς 400, Ἀρμενικαὶ 30 καὶ ἄλλαι τόσαι Ἰουδαϊκαί».

Σημείωσις. Θεωροῦμεν περιττὸν νὰ σχολιάσωμεν τὰς ὡς ἄνωθι παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι, τόσον ζωηρῶς, διαγράφουν τὴν ἀπελπιστικὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν τῆς Ἐπαρχίας καὶ τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν καὶ δυστυχίαν τῶν κατοίκων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην !

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 10 ΕΓΓΡΑΦΟΝ

Κατάλογος τῶν πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωρίων ἑλληνικῶν, βουλγαρικῶν καὶ τουρκικῶν, τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, τῶν οἰκονομικῶν ἐκάστου, τῶν ἐν αὐτοῖς σχολείων, τοῦ εἴδους καὶ τῶν μαθητῶν ἐκάστου,

1) *Διδυμοτείχον.* Οἰκογένειαι 1000, σχολεῖα 4 : 1) ἑλληνικὸν μὲ 1 διδάσκαλον καὶ 20 μαθητάς. 2) Δημοτικὸν μὲ 3 διδασκάλους καὶ 130 μαθη-

τάς. 3) Παρθεναγωγεῖον μὲ 1 διδασκάλισσαν καὶ 26 μαθητρίας, 4) Νηπιαγωγεῖον μὲ 95 μαθητρίας. Πόροι, ἕκτακτα εἰσοδήματα Δημογεροντίας καὶ Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Κωνσταντινουπόλεως.

2) **Κατὰ Μπεϊλή.** Οἰκογένεια 140. Συνιστᾶται 1 Δημοτικὸν μὲ 1 διδάσκαλον καὶ 20 μαθ. Ὑπάρχει 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον, πόροι ἐκκλησίας.

2) **Σαλιήκι.** Οἰκογένεια 35, 1 δημοτικὸν μὲ διδάσκαλον καὶ 80 μαθητάς, πόροι Ἐκκλησίας καὶ Ἀδελφότητος.

4) **Μάνδρα.** Οἰκογ. 55, 1 Γραμματοδ. μὲ 12 μαθ. πόροι ἐκκλησίας.

5) **Σουφλί.** Οἰκογ. 1350, 1 ἑλλην. μὲ 1 διδάσκ. καὶ 20 μαθ. 2 δημοτικὰ μὲ 2 διδασκ. καὶ 200 μαθ. 1 Παρθεν. μὲ 1 διδ. καὶ 1 Νηπ. 100 μαθ.

6) **Κορονοφωλέα.** Οἰκογ. 320, συνιστᾶται 1 δημ. μὲ 1 διδάσκ. καὶ 40 μαθητάς, πόροι Ἐκκλησίας καὶ Ἀδελφότητος.

7) **Λαδιά.** Οἰκογ. 130, 1 Δημοτ. 1 διδάσκ 130 μνηθταὶ 1 Νηπιαγ. 30 μαθητρίαι, πόροι Ἐκκλησίας καὶ Ἀδελφότητος.

8) **Μανδρίτζα.** Οἰκογ. 340, 1 Δημοτικ. 1 διδάσκ. 130 μαθ. 1 Νηπιαγωγεῖον 30 μαθητρίαι, πόροι Ἐκκλησίας καὶ Ἀδελφότητος.

9) **Τομάκι.** Οἰκογ. 150, 1 Δημοτικὸν 1 διδάσκ. 30 μαθηταὶ πόροι Ἐκκλησίας καὶ Ἀδελφότητος.

10) **Παληοῦρι.** Οἰκογ. 130, 1 Γραμματ. 25 μαθ. πόροι Ἐκκλησίας.

11) **Ἄν Ποννάρ.** Οἰκογ. 85, 1 Γραμματ. 10 μαθ. πόροι Ἐκκλησίας.

12) **Τσίονι Καραπουνάρ** Οἰκ. 100, 1 Γραμμ. 15 μαθητ. πόροι ἐκκλ.

13) **Ἀσβεσιάδες.** Οἰκ. 131, συνιστᾶται 1 Γραμ. μὲ 20 μαθ. π. ἐκκλ.

14) **Τσαουσιλή.** Οἰκογ. 70, 1 Γραμματ. 12 μαθητ. πόροι ἐκκλησίας.

15) **Κοφόβουνον.** Οἰκογ. 55, 1 Γραμματ. 10 μαθ. πόροι ἐκκλησίας.

16) **Πραγγί.** Οἰκογ. 45, 1 Γραμματ. 20 μαθ. πόροι ἐκκλησίας.

17) **Πειράδες.** Οἰκογ. 150, 1 Δημοτ. 1 διδάσκ. 25 μαθ. Πόροι ἐκκλ. καὶ Ἀδελφότητος

18) **Κούλελι.** Οἰκ. 95. Συνιστᾶται, 1 Γραμματ. μὲ 20 μαθ, Πόρ. ἐκκλ.

19) **Σαράκιοϊ.** Οἰκογένεια 15.

20) **Καπουιζή.** Οἰκογ. 80, 1 Γραμματ. 12 μαθ. πόροι ἐκκλησίας.

21) **Βουλγάριοϊ.** Οἰκογ. 130, Συνιστᾶται 1 Δημοτ. μὲ 1 διδάσκ. καὶ μὲ 25 μαθ. πόροι ἐκκλησίας.

22) **Κορονιζή.** Οἰκογ. 70, 1 Γραμματ. 10 μαθ. πόροι ἐκκλησίας.

23) **Κοδήκιοϊ.** Οἰκογ. 250, 1 Δημοτ. 1 διδάσκ. 35 μαθ. Πόροι ἐκκλησίας καὶ Ἀδελφότητος.

24) **Ἰμπλιδίν.** Οἰκογεν. 70. 1 Γραμματ. 20 μαθηταί. Πόροι Ἐκκλ.σ.

25) **Τζαμπάζ** (Μπουγιούκ). Οἰκ. 80. 1 Γραμματ. 15 μαθ. Πόροι Ἐκκλ.

26) **Καρλή.** Οἰκογ. 80. 1 Γραμματοδιδ. 15 μαθηταί. Πόροι Ἐκκλησίας.

27) **Σκουροτοχώρι.** Οἰκογ. 130 1 Δημοτ. 1 Διδάσκ. 25 μαθηταί. Πόροι Ἐκκλησίας καὶ Ἀδελφότητος.

- 28) *Τσομπανλῆ*. Οἶκογ. 80 1 Γραμματ. 15 μαθηταί. Πόροι Ἐκκλησ.
 29) *Κουλακλῆ*. Οἶκ. 65. 1 Γραμματοδιδάσκ. 10 μαθηταί. Πόροι Ἐκκλ.
 30) *Παζαρλῆ*. Οἶκ. 55. 1 Γραμματ. 10 μαθηταί. Πόροι Ἐκκλησίας.
 31) *Δουδουξιγενίκιοῦ*. Οἶκ. 75. 1 Γραμματ. 10 μαθ. Πόροι Ἐκκλησ.
 32) *Ἰνιζέκιοῦ*. Οἶκογ. 20.
 33) *Ταϊάκιοῦ*. Οἶκογ. 65. 1 Γραμματ. 10 μαθητ. Πόροι Ἐκκλησίας.
 34) *Καράκασημ*. Τουρκόφωνον. Οἶκογ. 80. Συνιστάται 1 Γραμματο-
 διδασκαλεῖον 15 μαθηταί. Πόροι ἐκκλησίας.
 35) *Ἀζακλῆ*. Οἶκογ. 70. Τουρκόφ. Συνιστάται 1 Γραμματοδιδασκα-
 λεῖον 10 μαθ. Πόροι ἐκκλησίας,
 36) *Σαραπλάρ*. Οἶκογ. 72. Τουρκόφωνον. Συνιστάται 1 Γραμματοδι-
 δασκαλεῖον 12 μαθ. Πόροι ἐκκλησίας.
 37) *Ἀσλαάν*. Οἶκογ. 120. Συνιστάται 1 Γραμ. 10 μαθ. Πόροι ἐκκλ.
 38) *Μέγα Ταλοῦφι*. Οἶκογ. 550. 1 Δημοτ. 1 διδάσκ. 100 μαθηταί
 1 Νηπιαγωγεῖον. Πόροι Ἐκκλησίας καὶ Ἀδελφότητος.
 39) *Ἐσούκιοῦ*. Οἶκογ. 90. Συνιστάται 1 Γραμ. 25 μαθ. Πόροι ἐκκλ.
 40) *Κερεμιζῆ Ζαλούφ* (Κιουτσούκ Ζ.). Οἶκογ. 100. Συνιστάται 1
 Γραμματοδιδασκαλεῖον 25 μαθηταί. Πόροι ἐκκλησίας.
 41) *Κούρτι*. Οἶκογ. 90. Συνιστάται 1 Γραμμ. 25 μαθ. Πόροι ἐκκλησ.
 42) *Τσαλῆ*. Οἶκογ. 75. 1 Γραμ. 15 μαθ. Πόροι ἐκκλησίας.
 43) *Δουλού*, (Αἰλί). Οἶκογ. 80. 1 Γραμμ. 15 μαθ. Πόροι ἐκκλησίας.
 44) *Κουσι* (Κωσι). Οἶκογ. 140. 1 Γραμμ. 30 μαθ. Πόροι ἐκκλησίας
 (έμοβ καὶ οἱ Ψαθάδες).
 45) *Καράμπα*. Οἶκογ. 65. 1 Γραμματ. 15 μαθητ. Πόροι ἐκκλησίας.
 46) *Τσιφλικάνι*. Οἶκογ. 35. 47) *Καράγιλε*. Οἶκογ. 32.
 48) *Γιαούπ*. Οἶκ. 40. 1 σχ. Πόροι ἐκκλ. 49) *Πασά Ἰντζεσί*. Οἶκ. 55.
 50) *Καβακλῆ*. Οἶκ. 85. 1 Γραμμ. 15 μαθ. Πόροι ἐκκλησίας.
 51) *Ψαθάδες*. Οἶκογ. 220. Συνιστάται 1 Γραμμ. 35 μαθ. Πόροι ἐκκλ.
 52) *Δοαντζῆ*. Οἶκογ. 90. 1 Γραμμ. 20 μαθ. Πόροι ἐκκλησίας.
 53) *Κιουπλί*. Οἶκογεν. 400 1 Δημοτ. 1 διδάσκ. 60 μαθ. 1 Νηπιαγω-
 γεῖον. Πόροι ἐκκλησίας καὶ Ἀδελφότητος.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ ΧΩΡΙΑ

- 1) *Κούτροντζε*. Οἶκ. 40. 1 Γραμματοδ. 2) *Γιάννουρεν*. Οἶκογ. 50.
 3) *Πάσκλησε*. Οἶκ. 51. 1 Γραμ)λεῖον ἑλλην. 4) *Καγιατζίκι*. Οἶκ. 60.
 5) *Μέγα Δερεβέντι*. Οἶκογ. 300. 1 Γραμμ. βουλγαρικὸν (μᾶλλον βουλ-
 γαρόφωνον). Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινὸν Ἀδελφότητος διατηρουμένη σχολή
 διελύθη δυστυχῶς ἐφέτος.
 6) *Μικρὸν Δερεβέντι*. Οἶκογ. 100. 7) *Μικρὸν Σοανλῆ*. Οἶκογ. 50.
 8) *Γιουξέ Πουνάρ*, Οἶκογένεται 90. 9) *Χατζαλῆ*. Οἶκογέν. 40.

10) **Καράκλησε**. Οἰκογ. 85. 11) **Βουλγαργενίκοι**. Οἰκογ. 130.

12) **Δονδουρμά Καδήκιοι**. Οἰκογ. 30. (Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου τούτου ἀναγράφεται εἰς διαφόρους καταλόγους διαφοροτρόπως. Δοντουρμά, Δουδουρμά, Τουτουρμά !)

Ο Θ Ω Μ Α Ν Ι Κ Α Χ Ω Ρ Ι Α

(Εἰς αὐτὰ περιλαμβάνεται ἓν τῶ καταλόγῳ τούτῳ καὶ ἡ πόλις Διδυμότειχον. Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς)

1) **Διδυμότειχον**. Οἰκογ. (ὀθωμ.) 500. Ἔχει 2 σχολεῖα : 1 Ρουσιτιέ (σχολαρχεῖον) μὲ 3 διδασκάλους καὶ 45 μαθητὰς καὶ 1 Ἴπτιντσιτέ (προκαταρτικὸν=δημοτικὸν) μὲ 2 διδασκάλους καὶ 80 μαθητ. Συντηροῦνται ὑπὸ τῆς Σεβαστῆς (Τουρκικῆς) Κυβερνήσεως.

2) **Σιοῦλεμις**. Οἰκογ. 20. 3) **Σαράκιοι**. Οἰκ. 25. 4) **Οὐρλή**, οἰκογ. 25. 5) **Ντιβανέ Μουσα**. οἰκ. 15. (Δὲν γνωρίζομεν, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν τὸ χωρίον τοῦτο μὲ τὸ εἰς ἄλλους καταλόγους (9 καὶ ἀλλαχοῦ) ἀναφερόμενον **Ντελεῖ Μουσλοῦκ**, τὸ ἀπὸ ἑλληνικῆς κατοχῆς ὀνομασθὲν Δελήτιον, εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν ἡ λέξις ντιβανέ σημαίνει τρελλός, ἐπίσης καὶ ἡ λέξις ντελεῖ σημαίνει τρελλός, Τὸ Μουσα εἶναι κύριον ὄνομα=Μωῦσης, καὶ ἴσως κατὰ παραφθορὰν ἢ δι' ἄλλον λόγον μετετράπη εἰς Μουσλοῦκ, τὸ ὁποῖον σημαίνει νιπτῆρ !)

6) **Καραιζᾶ Χαλήλ**. Οἰκογ. 40. 7) **Ἄκ Σακάλ**. Οἰκογ. 30.

8) **Σουμπάκιοι**. Οἰκογ. 50. 9) **Χεκιμί**. Οἰκογ. 20.

10) **Ἀμπνιουλάνιοι**. Οἰκογ. 25. 11) **Τσαουσιλή**, οἰκογ. 20.

12) **Ἀσὰρ Μπεϊλή**. (μᾶλλον Χισσὰρ Μπεϊλή), οἰκογ. 45.

13) **Ἀχριὰν Πουνάρ** (πρβλ. παλαιὰ καὶ νέα Ἀγριάνη). Οἰκογ. 35.

14) **Καλαϊτζιοῦβα**, (Καλαϊτζῆ ὀβᾶ = πεδιάς τοῦ καλαϊτζῆ), οἰκ. 10.

15) **Κούτρουζε**. Οἰκογ. 20.

Παρατηρήσεις. Εἰς τὸν ἀνωτέρω κατάλογον (τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 10 ἐγγράφου) ἀναγράφονται, εἰς τμήματα, 80 πόλεις κωμοπόλεις καὶ χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 53 εἶναι ἑλληνικά, 12 βουλγαρικά καὶ 15 τουρκικά. Θεωροῦμεν περιττὸν νὰ διακρίνωμεν πόσα καὶ ποῖα συμπίπτουν καὶ πῶς, ὅπως ἐπράξαμεν εἰς προηγούμενον κατάλογον. Παρατηροῦμεν μόνον τὰ ἑξῆς. Ὅτι αἱ οἰκογένειαι εἶναι περισσότεραι, δηλαδὴ ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐπαρχίας εἶχεν ἀυξηθῆ ἓν τῶ μεταξύ. Ὅτι τὰ σχολεῖα εἶναι περισσότερα καὶ καλλίτερα. Ὅτι ἐπομένως ἡ ἓν Κων)πόλει Φιλεκπ. Ἀδελφότης ὑπεβοήθησε τὰ σχολεῖα καὶ κυρίως τῶν χωρίων, ἅτινα εἶχον ἄνω τῶν 100 οἰκογενείας.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ 10

«*Μέρη, ἐν οἷς ἡ Σεβαστὴ Ἀδελφότης διατηρεῖται*»

Ὅπως εἶδομεν, εἰς τὸν κατάλογον σημειοῦται ποῖα σχολεῖα ὑποβοηθεῖ ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης, δηλ. τῶν πόλεων καὶ τῶν κωμοπόλεων, ἔνθα λειτουργοῦν κυρίως Δημοτικά καὶ Σχολαρχεῖα. Ἐν τούτοις εἶναι καὶ μερικά χωρία, ἔχοντα πληθυσμὸν ὀλιγώτερον τῶν 100 οἰκογενειῶν. Αἱ πόλεις,

κωμοπόλεις αὐται καὶ τὰ χωρία, ἀναφέρονται καὶ πάλιν εἰς ἰδιαίτερον μικρὸν πίνακα, τὸν ὁποῖον θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἀναγράψωμεν. Ὡς πρὸς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν κατοίκων, αὕτη, μὴ ἀναφερομένη εἰς τὸν γενικὸν κατάλογον, ἐξάγεται ἐκ τοῦ πίνακος τούτου. Ἡ τουρκικὴ λαλεῖται εἰς τὰ χωρία Σαραπλάρ, Ἀζατλή καὶ Καράκασημ. Μόνον τὰ χωρία ταῦτα ἀναγράφονται ὡς τουρκόφωνα καὶ εἰς τὸν γενικὸν κατάλογον. Ἡ βουλγαρικὴ εἰς τὰ χωρία : Καράκκλησε, Γιουκτσὲ Πουνάρ, Μέγα Σοανλή, Χατζαλή, Γιάννουρεν, Κούτρουτζε καὶ Ἀσλαάν. Ἡ ἄλβανικὴ εἰς τὰ χωρία Μανδρίτζα καὶ Μέγα Ζαλοῦφι. Τέλος ἡ ἑλληνικὴ εἰς τὰς ὑπολοίπους πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία.

“ΟΙ ΠΛΟΥΣΙΩΤΕΡΟΙ ΚΑΙ ΙΣΧΥΡΟΤΕΡΟΙ,,

Ὁ ἴδιος κατάλογος ἀναγράφει ὡς πλουσιωτέρους καὶ ἰσχυροτέρους μερικῶν χωρίων, τοὺς ἐξῆς :

- 1) **Καδηκιοῦ**. Χριστόδουλος, Τριαντάφυλλος, Παναγιώτης, Γκουτίνας.
- 2) **Κορουτζή**. Στρατῆς, Ἐλευθέριος, Στρατῆς.
- 3) **Σκουροτοχώρι**. Ἀθανάσιος Ἀντωνίου, Παράσχος Ἀθαν. Ἀποστόλου, Ἀλέξης, Χαρακόπης.
- 4) **Καρλή**. Κωνστ. Φουτζιατζής, Παπᾶ Ἰωάννης, Ἰωάν. Καλούδης, Χάρισης Δούκας.
- 5) **Κουλακλή**. Καραφύλης, Χριστοδούλου, Μπιμπολίδης.
- 6) **Τσομπανλή**. Παληᾶτσος Παν., Δημ. Καραμανλῆς καὶ Καραφύλλης.
- 7) **Τοκμάν**. Γεώρ. Τερζόγλους, Δημ. καὶ Ἀθαν. Γεχοудиόγλου.
- 8) **Παληοῦρι**. Υἱοὶ Πατιάκα, Σωτήριος καὶ Μόσχος.
- 9) **Ἄκ Πουνάρ**. Λάμπος Παπάζογλους, Δημήτριος Σαρακίνας.
- 10) **Τσιονί Καρὰ Πουιάρ**. Βλασάκης, Γιάν. Τροχούλη, Γ. Τσαπράζης.
- 11) **Ἰμβλιδιέ**. Χρήστος, Σωτήριος, Ἀντωνάκης, Παπᾶ Ζαχαρίας.
- 12) **Τσαμπάζ**. Νικόλαος, Δημήτριος, Χρήστος.
- 13) **Καράκκλησε**. Σταμάτης, Τζαμπάσογλου, Τόιτσος Ναλπάντης.
- 14) **Μανδρίτζα**. Γεώργιος, Κωνσταντῖνος, Γεώργιος Σλαβίλογλους.
- 15) **Καλάμπεϊλη** Αὐγερινός, Θεόδωρος, Εὐάγγελος.
- 16) **Κουφόβουνον**. Ἰω. Ἀλεξανδρῆς, Μιχ. Ρίζου, Μόσχ. Μαυρουδῆς.
- 17) **Καπουτζή**. Γ. Χ΄ Δεαμαντῆς, Λαμπράκης.
- 18) **Κουσιί**. Καραφύλης, Ἀδάμ.
- 19) **Δουλί**. Παπᾶ Μιχαήλ, Φυδάνης, Θέμελης.
- 20) **Ψαθάδες**. Χατζῆ Ὀγλοῦ(!) Χαρίτος.
- 21) **Κερεμετζή Ζιλούφ**. Κατσικᾶς, Δημήτριος.
- 22) **Κοῦρενι**. Παπᾶ Κωνσταντῖνος, Διμισκῆς, Χ΄ Ἀδάμ.
- 23) **Πετράδες**. Παπᾶ Ἀθανάσιος, Νικολάκης, Κωνσταντῖνος.
- 24) **Κούλελι**. Ἀργυράκης, Σταυράκης.

25) **Σαλιῆμι**. Βαρσάμης, Δ. Οὐζούνογλου, Ἡλίας Τάταρης, Δ. Ἀραμπατζῆς, Ἀπόστολος Χαρίτου, Νικόλαος Μίχογλου.

26) **Μάνδρα**. Χ΄ Τριανταφύλλου, Μόσχος Δεμιρτζῆς, Δημήτριος.

27) **Κορνοφωλέα**. Χρ. Ἀναγνώστης, Ἀθανασάκης Γιαζιτσηῆς, Πολυχρόνης καὶ Γιαννάκος.

28) **Μέγα Ζαλοῦφι**. Νικόλαος Γκουτέσογλου (ἴσως Γκουντέκογλου), Βασίλειος Θεοδωράκογλου, Μιχ. Ρούσου, Χ΄ Γεώργιος, Χ΄ Ἀθανάσιος.

29) **Καράκασημ**. Ἀθανάσιος Μουτούσογλου καὶ Δημήτριος, Νικόλαος Βακάλης, Παπᾶ Κωνσταντῖνος.

30) **Ἀσλαάν**. Νικόλαος Χ΄ Γιάννης, Ἀναστάσιος Ἀναγνώστης.

31) **Σαραπλάρ**. Χρ. Μήτηρου, Ἀθαν. Στεφάνου, Βασίλειος Τόνιου.

Σημείωσις. Δυστυχῶς δὲν ἐτηρήθη ὀρθῆ στίξις καὶ ὡς ἐκ τούτου δυσχερὴς ἢ ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ διάκρισις καὶ ὁ ἐπακριβὴς καθορισμὸς μερικῶν ὀνομάτων καὶ ἐπωνύμων. Πολλὰ λάθη εὑρομεν καὶ εἰς τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν, μερικὰ τῶν ὁποίων διωρθώσαμεν.

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 31 ΕΓΓΡΑΦΟΝ

Εἶναι πάλιν κατάλογος τῆς ἐπαρχίας, ὅμοιος σχεδὸν καθ' ὅλα πρὸς τὸν προηγούμενον, **ἐκτὸς ἐλαχίστων διαφορῶν, τὰς ὁποίας καὶ μόνον ἀναγράφομεν :**

1) **Διδυμότητες**. 1 Ἑλληνικὴ σχολή, 1 διδάσκαλος, 21 μαθηταί. 1 Δημοτικόν, 3 διδάσκαλοι, 105 μαθηταί. 1 Παρθενωγειῶν, 1 διδασκάλισσα, 32 μαθήτριαι. 1 Νηπιαγωγειῶν, 1 νηπιαγωγός, 90 μαθηταί.

2) **Καρᾶ Μπεϊλῆ**. 1 Δημοτικόν, 1 διδάσκαλος, 20 μαθηταί.

3) **Σουφλί**. 1 Ἑλληνικόν, 1 διδάσκαλος, 20 μαθηταί. 1 Παρθενωγειῶν, 1 διδασκάλισσα, 45 μαθήτριαι. 1 Νηπιαγωγειῶν, 100 μαθηταί.

4) **Κορνοφωλέα**. 1 Δημοτικόν, 1 διδάσκαλος, 40 μαθηταί.

5) **Λαδιά**. 1 Δημοτικόν, 1 διδάσκαλος, 15 μαθηταί.

6) **Μανδρίτζα**. 1 Δημ., 1 διδ. 160 μαθ. 1 Νηπ., 1 διδ. 40 μαθηταί.

7) **Ἀσβεσιάδες**. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον, 1 διδάσκαλος, 20 μαθηταί.

8) **Κούλελι**. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον, 1 διδάσκαλος, 20 μαθηταί.

9) **Καπουιζῆ**. Γραμματοδιδασκαλεῖον, 1 διδάσκαλος, 25 μαθηταί.

10) **Βουλγάριοι**. 1 Δημοτικόν, 1 διδάσκαλος, 36 μαθηταί.

11) **Κορουιζῆ**. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον, 1 διδάσκαλος, 15 μαθηταί.

12) **Καράκασημ**. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον, 1 διδάσκ., 15 μαθηταί.

13) **Ἀζαίλῆ**. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον. 1 διδάσκαλος, 12 μαθηταί.

14) **Σαραπλάρ**. 1 Γραμματοδιδασκ., 1 διδάσκαλος, 12 μαθηταί.

15) **Ἀσλαάν**. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον, 1 διδάσκαλος, 25 μαθηταί.

16) **Ἐσκίλιοι**. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον, 1 διδάσκαλος, 25 μαθηταί.

17) **Κερεμιτζῆ Ζαλοῦφ**. 1 Γραμματοδ. 1 διδάσκαλος, 30 μαθηταί.

18) **Κοῦρι**. 1 Γραμματοδιδασκαλεῖον 1 διδάσκαλος, 20 μαθηταί.

19) **Γιαούπ.** 20) **Ψαθάδες.** 1 Γραμματ., 1 διδάσκαλος, 35 μαθηταί.

Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρονται τὰ βουλγαρικά χωρία, ὅπως καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ καταλόγῳ, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ Πάσκλησε ἔχει ἤδη 55 οἰκογενεῖας ἀντὶ 51. Προστίθεται δὲ καὶ τὸ χωρίον Μέγα Σουανῆ, μὲ 75 οἰκογενεῖας. Δὲν ἀναφέρονται ὅμως σχολεῖα. Ἀκολουθοῦν τὰ τουρκικά χωρία, ὅπως καὶ προηγουμένως, ἀνευ τοῦ Διδυμοτείχου. Τέλος ἀναγράφονται, ὡς καὶ πρότερον, πίνακες χωρίων, ἐνθα διειρήρει σχολεῖα ἢ Ἀδελφότης, καὶ τῶν «πλουσιωτέρων καὶ ἰσχυροτέρων» χωρικῶν, τοὺς ὁποίους παραλείπομεν.

ΤΑ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΥΣ 7 ΚΑΙ 5

Τῶν πέντε ἐγγράφων τοῦ φακέλλου 434 περὶ τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας τρία τὰ ὑπ' ἀριθμούς, 5, 7 καὶ 11, εἶναι ἐκθέσεις καὶ στατιστικοὶ πίνακες. Τὰς εἶχεν ὑποβάλει εἰς τὴν Φιλεκπαιδευτικὴν καὶ Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Νικόλαος Γ. Χατζόπουλος. Οὗτος ἦτο λαμπρὸς διδάσκαλος καὶ ἄγνός πατριώτης. Εἰργάσθη ἀόκνως καὶ μέχρι γήρατος εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Θράκης διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ὑπηρετήσε φιλοτίμως τὸ Ἔθνος καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Παρέχει πολλὰς καὶ σπουδαίας πληροφορίας, ὅχι μόνον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἄλλα σχετικὰ ζητήματα ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κατάστασιν καὶ τὴν τύχην τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, καθὼς καὶ τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν. Ἀποκαλύπτων δὲ καὶ ἀνακινούμενος τὰ ὑπουλα σχέδια καὶ τὰς ἀνθελληνικὰς ἐνεργείας τῶν βουλγάρων, κρούει τὸν κώδωνα τοῦ πανσλαβιστικοῦ κινδύνου, ὅστις ἠπεῖλει τὴν ἀκεραιότητα τοῦ θρακικοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὑποδεικνύων λοιπόν, μερικὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας καὶ τῶν πέριξ, ὡς στόχων τῶν βουλγαρικῶν βλέψεων καὶ δολοπλοκιῶν, ἀναφέρει καὶ τὸ Διδυμοτείχον, τὸ Σουφλίον καὶ τὰ χωρία (Γ) κοτζᾶ Ζαλούφ, (Μέγα Μπουγιούκ, Ζ) καὶ Μανδρίτσαν. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα ἡ ὑπὸ ἀριθμὸν 7 ἐκθεσίς του, ἐκ Φεβρουῶν ἀπὸ 25ης Ἰουλίου 1882, καὶ ἰδίως ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 5 ἐκθεσίς τῆς 3ης Αὐγούστου 1883 ἐξ Αἴνου. Καὶ γράφει τὰ ἐξῆς : «Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Διδυμοτείχου... (στόχος) εἶναι αὕτη ἡ πόλις Διδυμοτείχου... Ἄλλοτε τὸ Διδυμοτείχον ἐπλούτει ἐκ τῆς μεταξοτροφίας. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1864 κατέπεσεν ὀλοσχερῶς. Μόλις δὲ καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου καὶ διὰ τῆς ἀόκνου ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Διδυμοτείχου Κυρίου Μεθοδίου, διατηρεῖ ἑλληνικὴν σχολὴν καὶ δημοτικὴν, ἔστιν ὅτε καὶ παρθεναγωγεῖον. Ἄν δὲν μ' ἀπατᾶ ἡ μνήμη, ἡ Σεβαστὴ ἐκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης χορηγεῖ εἰς τὸ Μεγάλο Δεσβέντι τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου πεντηκοντάλιον ἐτησίαν συνδρομὴν. Τὸ χωρίον (τοῦτο) εἶναι καθαρῶς βουλγαρικόν, πολλοὶ δὲ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου εἶναι ἀποκατεστημένοι ἐν τῇ Ἄν. Ρωμυλίᾳ. Δὲν νομίζω δυνατὸν οἱ ὑποβαλόντες τῇ Σ. ἐκπαιδ. Ἀδελφότητι τοιαύτην πρότασιν νὰ ἐπίστευσάν ποτε, μὲ τὰ σωστά ὄν (!), ὅτι εἷς ἱερεὺς ὁμογενῆς, ἢ καὶ ἄλλος ὁμογενῆς (διδάσκαλος), ἐκεῖσε

ἀποκατεστημένος, δύνανται νὰ μετατρέψωσι τὸν ροῦν τῶν πραγμάτων. Τὰ βουλγαρικά χωρία θὰ ὄσι βουλγαρικά καὶ μᾶλλον ἐπικίνδυνα, ἐκπαιδευόμενα δαπάνη ἡμετέρα καὶ διὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ὡς ἡ πείρα τρανῶς τοῦτο ἀπέδειξε (ἔχει δίκαιον, διότι «φύσιν πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ράδιον»!). Διότι οἱ φανατικώτεροι καὶ ἀμειλικτότεροι πολέμιοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξαν πάντοτε οἱ ἑλληνιστὶ ἐκπαιδευθέντες βούλγαροι. (Παλαιὰ καὶ ἀναντίρροτος ἀλήθεια!). Πρὸς τί τάχα νὰ μὴ δίδωται ἡ βοήθεια αὕτη (τῶν 50 λιρῶν) εἰς τὸ ὁμογενὲς καὶ πτωχὸν Διδυμότειχον. (Πολὺ συμπαθεῖ ὁ Ν. Χατζόπουλος τὸ Διδυμότειχον. Καθ' ὅσον μάλιστα ἐδίδαξε καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰς ἰδικὰς του πληροφορίας ἐπὶ τινα ἔτη, καθὼς ἀναγράφομεν εἰς τὴν πραγματείαν μας: «Σχολεῖα καὶ Διδάσκαλοι Διδυμοτείχου). (Ἐρχ. Θρακ. τ. ΙΖ'). Διὰ τὸ χωρίον Κοτζᾶ Ζαλούφι, δὲν νομίζω ἄσκοπον τὴν βοήθειαν, διότι ἐκεῖ λαλεῖται ἡ ἀλβανική, καὶ συμφέρον εἶναι νὰ τὸ προσεταιρισθῶμεν ἡμεῖς...

ΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 37 ΕΓΓΡΑΦΟΝ

Εἶναι ἑκθεσις μετὰ καταλόγου ἐκ Διδυμοτείχου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 17 Μαρτίου 1884. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἑφημερίδα «Ἀυγή» τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς 11/9 Ἀπριλίου 1884. Ἀναγράφομεν περιληπτικῶς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως :

Οἱ πρόκριτοι Σουφλίου ζητοῦν διὰ τοῦ Μητροπολίτου Διδυμοτείχου ἀπὸ τὴν φιλανθρωπικὴν ἐκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα νὰ ἀποστείλῃ διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος (1884—1885) δύο κηλοὺς διδασκάλους πρὸς διοργάνωσιν τῆς ἀστικῆς σχολῆς, χρηγοῦσα τὴν μισθοδοσίαν των, *διότι ἡ κοινότης ἔχει ἀνάγκην ἐφέτος κτηρίου, διὰ νὰ ἐγκαθιδρυθοῦν αἱ ἐκ τοῦ παρθεναγωγείου μαθήτριά.* Οἱ μόνον πόροι τῆς κοινότητος ἀνέρχονται εἰς 160 λίρας (τουρκίας), ὑπάρχουν δὲ 500 μαθηταί. Ἐάν, ὅμως, ἐνισχυθῇ ἡ ἐκπαιδευσις, οἱ μαθηταὶ θὰ ἀνέλθουν εἰς 700. Ἡ ἐφορία ἀνεγνώρισε τὸ Νηπιαγωγεῖον. Σκέπτεται δὲ προσεχῶς νὰ ἐκδώσῃ λαχεῖον *διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτηρίου πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ τοῦ Νηπιαγωγείου.* (Ἴσως πρόκειται νὰ προβοῦν ἤδη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει, ὡς εἶδομεν, *τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 10 ἔγγραφον εἰς τὰς διαφόρους παρατηρήσεις του, ὅτι «ἰδρύνεται μεγάλη καὶ ὠραία λιθόκτιστος δημοτικὴ σχολή* /»

Οἱ ἐν Κιουπλίω, ἑλλείψει πόρων, θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ κλείσουν τὸ προσεχὲς ἔτος τὴν μίαν σχολὴν, ὥστε εἶναι ἀνάγκη νὰ βοηθήσῃ ἡ Ἀδελφότης καὶ αὐτοὺς.

Ἐν Κορνοφωλέᾳ, ἡ διδασκαλία εἶναι εὐχάριστος. Ἄλλ' ἀνάγκη νὰ ἐφαρμοσθῇ μέτρον καὶ εἰς τὰς κοινότητας ταύτας (καὶ ἄλλων πέριξ χωρίων, καὶ δὴ τοῦ Σουφλίου). Ἦτοι αἱ ἐτήσια ἐξετάσεις, ἀντὶ κατὰ Ἰούλιον, ὡς συνήθως, γίνονται τοῦντεῦθεν κατὰ Μάϊον, διότι κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον πάν-

τες οἱ μαθηταὶ ἀποσύρονται ἕνεκα τῆς βομβυκοτροφίας, διὰ νὰ ἐπανέλθουν περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου εἰς τὴν σχολήν.

Ναΐσης τις (κυβερνητικὸς ὑπάλληλος), περιερχόμενος βουλγαρικά τινα (βουλγαρόφωνα) χωρία, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ γράμμα ἀγνώστου προελεύσεως, προτρέπει τοὺς χριστιανοὺς νὰ σφραγίσουν αὐτό. Ζητήσαντες δὲ οὗτοι νὰ μάθουν τὸ περιεχόμενον, εἶδον, ὅτι ὀπισθεν ὑπάρχει καὶ μετάφρασις ἑλληνιστὶ τοῦ περιεχομένου. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἀναφέρει, ὅτι οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν δὲν πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουν εἰς τὸ ἕξις τὸν Ἄρχιερέα, ἀλλὰ τὸν Ἱεροδικαστὴν (Μωαμεθανὸν κριτὴν, τὸν Καδῆν). Καὶ ὅστις θέλει νὰ λάβῃ ἄδειαν γάμου νὰ ἀπευθύνεται εἰς αὐτόν, καὶ τὰ ὅμοια ! Οἱ χριστιανοὶ τοῦ Μικροῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Δερβεντίου, ὡς καὶ τοῦ Καγιαρτζίκι, ἠρνήθησαν. Τὰ ἴδια πρότερον ἐγένοντο καὶ ἐν Ζαλουφίω, ἀλλ' οἱ Ζαλουριῶται ἠρνήθησαν ἐπίσης. (Ὑπὸ τὰς ἀνεπισήμους ταύτας τουρκικὰς ἐνεργείας ὑπεκρύπτοντο, φαίνεται, βουλγαρικὰὶ δολοπλοκίαι).

Οἱ Βούλγαροι ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπισκευάζουν τὸ ἐν *Διδυμοτείχῳ Μετόχιον*. Εἰς τί ἄρα γε θὰ τὸ χρησιμοποιήσουν ; Θὰ ἀποδείξῃ ὁ χρόνος. Ἐν τούτοις οἱ προύχοντες συνέρχονται σήμερον, διὰ νὰ συσκεφθῶν περὶ τῶν βουλγαρικῶν μηχανορραφιῶν. Ἴδωμεν !

Εἰς τὰ ἀνωτέρω περὶ «Μετοχίου» καὶ «βουλγαρικῶν μηχανορραφιῶν» ἡμεῖς παρατηροῦμεν τὰ ἕξις : Ὅτι ὁ γράφων τότε (21)9 Ἀπριλίου 1984 καὶ ἀποστέλλων τὴν ἐκθεσιν φαίνεται παραδόξως, ὡς ἀγνοῶν τὰ πράγματα. Ἐνῶ ἀπλούστατα Βούλγαροι καὶ βουλγαρίζοντες τοῦ Διδυμοτείχου εἶχον καταλάβει τὸ *Μετόχιον τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους*, τὸ ὑπαγόμενον ὑπὸ τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐν Ἄνδρῳ μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἥδη ἀπὸ τοῦ 1879. Τὸ ἐμίσθωνον δὲ εἰς ἄλλους καὶ τὸ ἐπεσκεύαζον διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν ὡς βουλγαρικὸν σχολεῖον καὶ ἐκκλησίαν. Καὶ ἐπὶ ἄρκετὰ ἔτη ἐγένοντο πολλὰί ἔριδες καὶ ἐπεισόδια μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων. Μέχρις οὗ κακοὶ κακῶς ἐξεδιώχθησαν ἐκ τοῦ Μετοχίου, καθὼς ἐγράψαμεν ἐκτενῶς πρὸ ἔτων εἰς τὸ περιοδικὸν «Θρακικὰ» τόμ. Ζ' ἔτος 1936 ὑπὸ τὸν τίτλον : «Τὸ ἐν Διδυμοτείχῳ Μετόχιον τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους». Ἐπίσης γράφομεν ἐπαναληπτικῶς καὶ εἰς τὰς πραγματείας μας «Παλαιὰ Βουλγαρικὴ προπαγάνδα ἐν Διδυμοτείχῳ» καὶ «Τὰ ἱερὰ προσκυνήματα τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος Διδυμοτείχου».

Ο ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 37

Ὁ κατάλογος οὗτος εἶναι ὁ ἴδιος σχεδὸν πρὸς τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 31, ὅστις πάλιν, ὅπως εἶχομεν σημειώσει, συμπίπτει πρὸς τὸν προηγούμενόν του. Διὰ τοῦτο παραλείπομεν καὶ αὐτόν, ἀναγράφοντες τὰς ἐλαχίστας διαφορὰς του. Δὲν ἀναφέρει τὰ χωρία Τσίσι, Καρᾶ Ποννὰρ καὶ Καράμζα. Ἀναφέρει δὲ τὰ ἕξις χωρία μὲ διάφορον ἀριθμὸν μαθητῶν. Ἰμβλιδὶν 15, Τζαμπᾶς 10,

Κερεμιτζή Ζαλοῦφ 35, Κούρτι 30 καὶ Τσαλή 20. Μὲ «γενικὸν ἀποτέλεσμα»

Ἑλληνικαὶ οἰκογενεαὶ 7.279.

Σχολεῖα ἑλληνικὰ 2, μὲ 2 διδασκάλους καὶ 56 μαθητὰς.

Σχολεῖα Δημοτικὰ 14, μὲ 16 δημοδιδασκάλους καὶ 860 μαθητὰς.

Παρθεναγωγεῖα 2, μὲ δύο παρθεναγωγούς καὶ 75 μαθητριάς.

Νηπιαγωγεῖα 5, μὲ 5 νηπιαγωγούς καὶ 390 νήπια.

Γραμματοδιδασκαλεῖα 34, μὲ 34 γραμματοδιδασκ. καὶ 578 μαθητὰς.

Δηλαδὴ σύνολον διδασκόντων 59. Σύνολον μαθητ. καὶ μαθητρ. 1.958.

Σύνολον βουλγαρικῶν (βουλγαροφώνων) οἰκογενειῶν 1.105.

Σύνολον μουσουλμανικῶν οἰκογενειῶν 900.

ΜΕΡΙΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΚΩΔ. ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Τὴν 23ην Ἰανουαρίου 1892 εἶχε συνταχθῆ καὶ ἀποσταλῆ πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐλεγχος ἀμαθείας καὶ συγερᾶς συκοφαντίας», ἐκ μέρους τῆς Μητροπόλεως καὶ τῆς Κοινότητος Διδυμοτείχου, ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς διατριβῆς τῆς βουλγαρικῆς ἐφημερίδος «Νοβινή», δημοσιευθεῖσης εἰς τὴν ἐφημερίδα «Νεολόγος» τῆς Κων)πόλεως. Διότι ὁ συντάκτης τῆς «Νοβινή», «ἀπηρίθμει τὰ ἑλληνικὰ χωρία, αἵτινα προσῆλθον δῆθεν εἰς τὴν σχισματικὴν βουλγαρικὴν προπαγάνδαν κατὰ τὸ ἔτος 1891, συμπεριλαμβάνων καὶ τὸ Διδυμοτεῖχον ὡς χωρίον τῆς ἐπαρχίας τοῦ Μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως». (Ἴδὲ σχετικὴν μας πραγματείαν «Μία παλαιὰ βουλγαρικὴ προπαγάνδα ἐν Διδυμοτείχῳ»). Ἐκ τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου «Ἐλεγχος ἀμαθείας...» ἀποσπῶμεν ἔνταῦθα τὰ ἑξῆς σχετικὰ πρὸς τὴν ἀνα χείρας πραγματείαν μας :

«... Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι πόλις (τὸ Διδυμοτεῖχον) ἔχουσα Διοικητὴν, Συμβούλιον Διοικητικόν, Ἱεροδίκην, Δικαστήριον, Δημορχεῖον, Ἀστυνομίαν, στρατῶνας μετὰ πολυαρίθμου αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, πεζικοῦ τε καὶ ἵππικοῦ, στρατηγούς καὶ ὑποστρατήγους καὶ λοιπὰς τάξεις ἀξιωματικῶν, Μητρόπολιν ρωμαϊκὴν (ἑλληνικὴν), Δημογεροντείαν, Ἐφορείαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, διηρημένων εἰς μίαν Ἀστικὴν σχολὴν, ἐν ἧ φοιτῶσι μαθηταὶ ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους διδασκομένους ὑπὸ πέντε διδασκάλους Ρωμαίους (Ἑλλήνων), εἰς ἓν Παρθεναγωγεῖον καὶ τρία Νηπιαγωγεῖα, ἐν οἷς φοιτῶσι μαθηταὶ καὶ μαθήτριάς ὑπὲρ τοὺς 450, ἐκκλησίας ὀρθοδόξων (Ἑλλήνων) χριστιανῶν τρεῖς, Ἱερὰ τεμένη Ὄθωμανῶν 6, ἀνωτέραν σχολὴν Ὄθωμανῶν καὶ μίαν τῶν νηπίων καὶ ἓν παρθεναγωγεῖον, ἐκκλησίαν Ἀρμενίων μετὰ σχολῆς ἀορένων καὶ θηλέων. Συναγωγὴν Ἐβραίων μετὰ σχολῆς ἐπίσης. Ἱερεῖς ὀρθοδόξων 8... ὅτι ἡ ἀρχαία πόλις Διδυμοτεῖχον... ἥτις οὐδένα πραγματικὸν Βούλγαρον κάτοικον (ἔχει), εἰμὴ ὀλιγίστους ἀθιγγάνους ἔμπεριέχει, κατοικεῖται ὑπὸ 8.236 κατοίκων, ὧν αἱ 3.185 εἶναι Ὄθωμανοί, 4.380 ὀρθόδοξοι ρωμαῖοι (Ἑλληνας), 186 Ἀρμένιοι καὶ 485 Ἐβραῖοι. ..».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ Μητρόπολις Διδυμοτείχου μετὰ τὸν Α' Ἑβρωπαϊκὸν πόλεμον 1914—1918

Κατόπιν τῶν ὄσων ἐγράψαμεν ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφων τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 434 φακέλλου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς καὶ τῶν Κωδίκων, καθὼς καὶ μερικῶν σημειωμάτων μας περὶ τῆς περιφερείας τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου ἀπὸ τοῦ 1863 μέχρι τοῦ Μαρτίου 1884, κατερχόμεθα ἤδη εἰς τοὺς κατόπιν τοῦ Α' εὐρωπαϊκοῦ πολέμου χρόνους αὐτῆς. Θὰ ἴδωμεν δὲ κατὰ σειράν τὰ ἑξῆς : 1) Τὰ χωρία τὰ ὁποῖα ἀπώλεσεν ἡ Μητρόπολις Διδυμοτείχου ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου, ἥτοι πέραν τῶν νέων ἑλληνοτουρκικῶν συνόρων, τὰ ὁποῖα ἐχαράχθησαν μετὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον. 2) Τὰ χωρία ἐκεῖνα τῆς ἰδίας Μητροπόλεως, ἐκ τῶν ὁποίων, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἀπετέλεσθη ἡ μετὰ ταῦτα ἰδρυθεῖσα προσωρινὴ Μητρόπολις Σουφλίου (1924—1934) 3) Τὰ χωρία τῆς Μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως, τὰ ὁποῖα μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὸν Α' εὐρωπαϊκὸν πόλεμον παρέμειναν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος. Ταῦτα μετ' ὀλίγον μὲν ἀπετέλεσαν τὴν νέαν καὶ προσωρινὴν ἐπίσης Μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως καὶ Ὁρεστιάδος, ἀργότερον δέ, ὑπαχθέντα ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, ἀπετέλεσαν τὸ λεγόμενον «Τμήμα Ὁρεστιάδος» τῆς Μητροπόλεως ταύτης. 4) Τὰ χωρία τοῦ τμήματος Διδυμοτείχου τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, καὶ 5) Τὰ χωρία τοῦ τμήματος Ὁρεστιάδος τῆς ἰδίας Μητροπόλεως. Εἰς τὰ δύο δὲ ταῦτα τμήματα, Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεστιάδος, θὰ ἀναγράψωμεν, δι' ἑκάστην πόλιν, κωμόπολιν καὶ χωρίον, τοὺς ναοὺς μὲ τὰ ὀνόματά των, τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἱερῶν, τὰ σχολεῖα μὲ τὰ ὀνόματα τῶν διδασκάλων καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν καὶ τῶν μαθητριῶν, τοὺς Δήμους ἢ τὰς Κοινότητας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάγονται τὰ χωρία (τοῦ Διδυμοτείχου), καθὼς ἐπίσης καὶ ἄλλας τινὰς σχετικὰς πληροφορίας τῶν ἐτῶν 1934—1935.

Τὰ πέραν τοῦ Ἐβρου χωρία τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου :

Τὰ χωρία ταῦτα, 20 τὸν ἀριθμὸν, εἶχον κατοίκους ἄλλα μὲν τούρκους καὶ Ἕλληνας, ἄλλα δὲ μόνον Ἕλληνας. Οἱ χριστιανοί, ὡς Ἕλληνες ὠμίλουν τὴν ἑλληνικὴν, ἐλάχιστοι δὲ ἦσαν τουρκόφωνοι ἢ ἀλβανόφωνοι, καθὼς εἶδομεν καὶ εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς. Μεταφερθέντες δὲ ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ ἐγκατεστάθησαν εἰς διάφορα χωρία ἢ εἰς νέους ὁμωνύμους ἢ καὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα, προσφυγικοὺς συνοικισμοὺς ἢ νέα χωρία. Ἀναγράφωμεν τὰ χωρία ταῦτα μὲ τὰ τουρκικὰ καὶ ἑλληνικὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα εἶχον πρότερον, καθὼς καὶ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα εἶχον λάβει μερικὰ ἐξ αὐτῶν ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

1) **Μεγάλο Ζαλοῦφι.** (Μπογιούκ Ζαλούφ ἢ Κηρτζὰ Ζαλούφ), μάλ-
λον Κοτζὰ Ζαλούφ.

- 2) *Μικρὸν Ζαλοῦφι*. (Κιρμεντσῆ Ζαλοῦφ ἢ Κιουτσούκ Ζαλοῦφ).
- 3) *Παληοχώρι* (Ἐσκήκιοι).
- 4) *Καρά Κασήμ* (ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς Νιόδη).
- 5) *Κούρι* (Κούρτικοὶ ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς Δανιήλιον).
- 6) *Καράμζα* (Καρά Χαμζά ἐπὶ ἑλλην. κατοχῆς Καρτερία).
- 7) *Κωσι* (Ἰστρέμκιοι—Ναὸς Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης).
- 8) *Ψαθάδες* (Χασηρτζῆ Ἀρναούτκιοι).
- 9) *Μεγάλο Νιογαντζῆ* (Μπογιούκ Νιογαντζῆ—ἐπὶ ἑλληνικῆς κατοχῆς Μέγα Δοκάριον).
- 10) *Κιουπλίον* (Κιουπλί—Κιουπλοῦ).
- 11) *Καβακλή* (ἐπὶ ἑλλην. κατοχῆς Καβύλη).
- 12) *Ἄσλαν* (ἐπὶ ἑλληνικῆς κατ. Λεοντάριον).
- 13) *Καρά Ἡλιά* (τὸ ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῆς Βιβλιοθ. τῆς Βουλῆς ἀναφερόμενον, Καράγιλε.—ἐπὶ ἑλλην. κατοχῆς, Καρέγλη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀδριανουπόλεως ὑπῆρχε χωρίον Καρά Ἀλή, ὅπερ ἔμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν).
- 14) *Διλι* (Δουλούκιοι). 15) *Γιαούπ* (ἐπὶ ἑλληνικ. κατοχῆς Σιταριά).
- 16) *Τσιφλικάκι* (Τσιφλίκιοι). 17) *Σαλαπλάρ* (ἐπὶ ἑλ. κατ. Κρασοχ.).
- 18) *Γιενῆ Κιοῦ ἢ Πασά Ἰντζε* (εἰς τὸν ἀριθμὸν 9 τῆς Βιβλιοθ. τῆς Βουλῆς ἀναφέρεται μόνον ὡς Πασά Ἰντζεσί. Ἐπὶ ἑλλ. κατοχ. Νεοχώριον).
- 19) *Παληοῦρι* (Τσαλῆ). 20) *Ἀζατλή* (ἐπὶ ἑλλ. κατ. Ἐλευθεροχώριον).

Χωρία τῆς προσωρινῆς Μητροπόλεως Σουφλίου

Ἡ Μητρόπολις αὕτη ἰδρύθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1924 δι' ἀποφάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπ' ἀριθμ. 3987-Εἶχε δύο Μητροπολίτας, πρῶτον τὸν ἀπὸ Παραμυθίας Νεόφυτον Κοτζαμάνην (1924—1926), δεύτερον καὶ τελευταῖον τὸν ἀπὸ Ἰκαρίας Ἰωακείμ Καβύρην, ὅστις, τὸ 1934, καταργηθεῖσας τῆς Μητροπόλεως Σουφλίου, μετετέθη εἰς Ἀλεξανδρούπολιν διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα Γερβάσιον.

Τὴν μητροπολιτικὴν περιφέρειαν Σουφλίου ἀπετέλεσαν, ἐκτὸς ἄλλων παλαιῶν χωρίων καὶ συνοικισμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἐκ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, μετὰ τῆς πόλεως Σουφλίου, ὡς ἔδρας τῆς Μητροπόλεως, ἀποσπασθέντα χωρία : Κορνοφωλέα, Λαδιά, Γιαννούλη, Κυριακή, καὶ Μικρὸν Δέρειον. Τὸ δὲ 1931, μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν κατάργησιν τῆς τέως μεγάλης Μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως καὶ τὴν μετ' ὀλίγον συγχώνευσιν τοῦ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔδαφει ὑπολειφθέντος τμήματός της μετὰ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, παρεχωρήθησαν ὑπὸ τῆς τελευταίας ταύτης εἰς τὴν Μητρόπολιν Σουφλίου καὶ τὰ ἑξῆς χωρία : Κισσάριον Λάβαρα, Μάνδρα, Πρωτοκλήσιον, Μαυροκλήσιον καὶ Ἀγοριάνη. Ὅλα ὅμως τὰ χωρία ταῦτα τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου ἐπανῆλθον πάλιν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς, μετὰ τῆς ἔδρας

αὐτῶν Σουφλίου, τὸ 1934, ὁπότε κατηγογήθη, ὡς ἀνεγρόψιμεν καὶ ἀνωτέρω ἢ Μητροπόλις Σουφλίου.

Ἡ περιφέρεια τῆς Μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως

Ἡ Μητροπόλις αὕτη πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων εἶχεν, ἐκτὸς τῆς πόλεως Ἀδριανουπόλεως, ὡς ἔδρας αὐτῆς καὶ τῶν συνημμένων προαστείων, 101 πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία.

Ἐκ τούτων, μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὸν Α' Εὐρωπαϊκόν, παρέμειναν εἰς τὴν Τουρκίαν, πλὴν τῆς ἔδρας Ἀδριανουπόλεως, 65, τὰ ὁποῖα δὲν ἀποφεύγομεν νὰ ἀναγράψωμεν, ὅπως ἴσως ἔπρεπε, χάριν κυρίως τῶν Θρακῶν ἀναγνωστῶν μας, ἃν καὶ ἀναγράφονται εἰς τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τοῦ Ἡλίου. Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς :

1) *Καραγάτις*. (Παλαιὰ Ὀρεστιάς, προάστειον καὶ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως). 2) *Ντεμιριάς*. 3) *Μποσγάνιοϊ*. 4) *Πασᾶ Μαχαλέ*. 5) *Χάσκοιοϊ*. 6) *Χατζήκιοϊ* 7) *Φίκελη*. 8) *Ἰσμαήλιτσα*. 9) *Μπουρμαῆς*. 10) *Ἄκ Μπουνάρ*. 11) *Χάβαρις*. 12) *Ἀχέκιοϊ* 13) *Κεμάλ*. 14) *Καρὰ Καδίρ*. 15) *Νιογάντζα*. 16) *Καδήκιοϊ*. 17) *Ἐμκεκισήκιοϊ*. 18) *Ἀρναούκιοϊ*. 19) *Μουσοῦ Μπεϊλή* (μήπως Μουσα Μπεϊλή !) 20) *Χαζήρ ἀγᾶ* (μήπως Χηδῆρ ἀγᾶ ἢ Καδίρ ἀγᾶ !) 21) *Καρὰ Γιουσούφ*. 22) *Ντεμιρλή Τσάϊ*. 23) *Κεσκινλή*. 24) *Γνερτελή* (μήπως Κιόρ Ντελή=τυφλὸς τρελλός !) 25) *Σοῦ Γιολοῦ*. 26) *Σουμούρτζαλη* (μήπως Σαμουρλοῦ Ἀλή ἢ Τσαμουρλοῦ Ἀλή ;) 27) *Μουσελήμ*. 28) *Βαῖσαλη*. 29) *Ἐρταλη* (μήπως Μέρτ Ἀλή ;) 30) *Ὀρτακισή*. 31) *Τασλή Μουσελήμ*. 32) *Λάανα Πασάκιοϊ*. 33) *Μπουκιοινλοῦ*. 34) *Χανλή Γένιτσε*. 35) *Ἰλιτζέ* (μήπως Ἰλίτζα—Λίτζα=λουτρά !) 36) *Τσιομλεκισή*. 37) *Τσιομλέκ Ἄκ Μπουιάρ* 38) *Προβατίτς* (μήπως Προβατῶν !) 39) *Μοροντηλάρ*. 40) *Ταουσάν*. 41) *Σουφλάρ* (ἴσως Σοφουλάρ, ὅπως τὸ κατωτέρω ὑπ' ἀριθμὸν 47 ἐκ τοῦ τουρκικοῦ Σοφοῦ, ἕπερ πάλιν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ—σοφός.—Ἴδὲ καὶ τὸ Σοφουλάρ=νῦν Σοφικὸν τοῦ Διδυμοτείχου). 42) *Ντεγιρμέν* (κοινῶς καὶ κατὰ συγκοπὴν Ντερμέν !) 43) *Ἀρμπαλάρ* (μήπως συγκεκριμένον τοῦ Ἀρπατζηλάρ !) 44) *Χαμσα*. 45) *Ἰμάμ Παζάρ*. 46) *Νιογάντζα* (ὁμώνυμον τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 15). 47) *Σοφουλάρ* (ἰδὲ ἀριθμὸν 41. 48) *Ναδιρλή*. 49) *Μπαμπᾶ Ἐσκί*. 50) *Καρὰ Μουσελήμ*. 51) *Κελγιενή* (μήπως Κέλ Γιάννη = ὁ Κασίδης !) 52) *Κουμπαρλάρ* (μήπως ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ Κουμπάρος, οἱ Κουμπάροι, ἢ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ Κούρμπααλαρ=οἱ βάτραχοι=Βατραχοχώριον, ἢ ἐκ τοῦ ἐπίσης τουρκικοῦ Κούμ Μπαγλαρῆ=ἀμμόδεις ἄμπελοι !) 53) *Φεϊζάλ*. 54) *Δουλέ Μπουρναῆς*. 55) *Τούρμπεη* (μήπως Τουρμπέ=εἶδος ὀθωμανικοῦ μετὰ θόλου τάφου, ὁ τουρμπές !). 56) *Κούλελι*. 57) *Ὀσμανλή*. 58) *Ὀλοῦ Πασᾶ* (μᾶλλον Οὐλοῦ=ὑψηλός, μέγας !). 59) *Γιμπελήρ*. 60) *Ἀρπάη* (μήπως ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀρπάγη, Ἀρπαγή, ἢ τοῦ τουρκικοῦ Ἀρπᾶ Γιερῆ=τύπος ἀχῦρου

ἀχυρών, Ἀχυροχώριον!) 61) *Μουσουλιτζα* (μήπως Μουσουλιτζα!). 62) *Χάσσιοϊ* (ὁμώνυμον τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 5. 63) *Ντοκιουντζιούκ*. 64) *Καρά Ἀλή*, καὶ 65) *Γιενί Μαχαλέ*.

Ἔτερα 13 ἔμειναν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, τὰ ἑξῆς :

1) *Μεξέκ*. 2) *Κουρούκιοϊ*. 3) *Ντεβέ Νιερέ*. 4) *Μονή Λαμποῦς* (ἔνθα ἦ ὁμώνυμ. Μονή Λαμποῦς). 5) *Μουσιαφᾶ Πασᾶ*. 6) *Δημήτρικιοϊ*. 7) *Ἀληνιῆ*. 8) *Δεύκια*. 9) *Γιενί Ζάρ* (μήπως Γιενί Τσάρ Ζάρα;) 10) *Μουστρακλή*. 11) *Κηζήλιοϊ*. 12) *Σκούταρι*, καὶ 13) *Μιχαλίτς*.

Τὰ ὑπόλοιπα 23 παρέμειναν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος ὑπὸ τὴν δικαιοσίαν τοῦ τελευταίου Μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως Πολυκάρπου, παραμείναντος προσωρινῶς, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀδριανουπόλεως, εἰς τὸ Καραγάτς. Κατόπιν τῆς ἐπιδικᾶσεως καὶ τοῦ Καραγάτς εἰς τὴν Τουρκίαν, ὁ Πολυκάρπος ἐφιλοξενήθη ἐν Διδυμοτείχῳ ἐπὶ τινα καιρὸν, μέχρις οὗ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν νεώκτιστον Νέαν Ὁρεσιάδα, ὀνομασθεὶς Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως καὶ Ὁρεσιάδος. Παραμείνας δὲ ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1931, μετέβη εἰς Χίον, ἣ δὲ μικρὰ πλέον ἐπαρχία του (Ἀδριανουπόλεως καὶ Ὁρεσιάδος) ὑπέχθη ὑπὸ τὴν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου, ἄνευ πλέον τοῦ τίτλου Ἀδριανουπόλεως.

Τὰ 23 χωρία, τὰ ὁποῖα προσηυξήθησαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, μὲ νέα χωρία καὶ συνοικισμοὺς, ἦσαν τὰ ἑξῆς :

1) *Τσερέκιοϊ* (ἴσως Τσοράκιοϊ—Νέον ἑλληνικὸν ὄνομα Καστανιές). 2) *Ρύξια* 3) *Μαράσια*. 4) *Καδήκιοϊ* (Δίκκια). 5) *Τσερμέν* (ἢ μάλλον Τσιρμέν Καραγάτς=νῦν Φτελιά). 6) *Τσερμέν* (νῦν Ὁρμένιον). 7) *Καρά Μπαγ* (νῦν Πετρωτά). 8) *Γιαλατζικ* (Γυαλιά, ἀκατοίκητον ἤδη ἐπὶ τῆς ἑλληνοβουλγαρικῆς μεθορίου). 9) *Μπές Τεπέ* (νῦν Πεντάλοφον). 10) *Μάρα* (ἀκατοίκητον ἤδη). 11) *Μπεκτζελῆ* (μήπως ἦτο Μπεκτοῦ Ἀλή, ἢ μάλλον Μπκκτζελῆ νῦν Μηλιά). 12) *Σαρήγιορ* (Θεραπειό). 13) *Κουμαρλή* (Κόμαρα). 14) *Ντελή Ἀλή* (Ἐληά). 15) *Σαντηρλή* (Πλάτη). 16) *Ἰσιπιτλή* (Σπήλαιον) 17) *Ἰπισηλή* (Καναδάς). 18) *Γιουρούς* (Δίλοφος). 19) *Κογιουνλου* (Κριός). 20) *Μπουλδούρκοϊ* (Πάλη). 21) *Πεχλιβάν Τσαϊρῆ* (Παχλίστρα). 22) *Σαμόνα* (Ἀμμόδουνον) καὶ 23) *Σεϊμέν* (μάλλον Σεχμέν Φυλάκιον).

Εἰς αὐτὰ εἶχον προστεθῆ καὶ 6 χωρία τῆς διαλυθείσης Μητροπόλεως Λιτίσης (Ὁρακιοϊ), τὰ ἑξῆς : 1) *Κυπρίνος*. 2) *Χανδράς*. 3) *Μικρὰ Δοξαπάρα*. 4) *Μεγάλη Δοξαπάρα*. 5) *Ζώνη* καὶ 6) *Χελιδών*.

Μητρόπολις Ἀδριανουπόλεως καὶ Ὁρεσιάδος

Τὴν περιφέρειαν τῆς Μητροπόλεως ταύτης ἀπετέλεσαν κατ' ἀρχὰς τὰ μνημονευθέντα 23 χωρία τῆς παλαιᾶς Μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως καὶ τὰ 6 τῆς Μητροπόλεως Λιτίσης. Μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐκκένωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Θυράκις, προσετέθησαν εἰς

αὐτὰ καὶ 14 χωρία, ἀποσπασθέντα ἐκ τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου τὰ ἑξῆς:

1) *Καβύλη*. 2) *Στέρνα*. 3) *Σάκκος*. 4) *Ἀχυροχώριον* 5) *Οἰνότη*. 6) *Κλεισώ*. 7) *Σαγήνη*. 8) *Χειμώνιον*. 9) *Πύργος*. 10) *Λεπτή*. 11) *Νεοχώριον*. 12) *Παταγή*. 13) *Ἀμπελάκια*. 14) *Βάλτος*.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἰδρύθη ἡ Νέα Ὀρεστιάς, ὡς ἔδρα τῆς Μητροπόλεως. Ἰδρύθησαν δὲ καὶ τὰ ἑξῆς 6 νέα χωρία καὶ συνοικισμοί :

1) *Ἄργος*. 2) *Κέραμος*. 3) *Νέον Ἀχυροχώριον* ἢ Ἄνω ἢ Νέα Βύσσα. 4) *Νέα Οἰνότη*. 5) *Νέα Σαγήνη* καὶ 6) *Νέον Χειμώνιον*.

Τοιοιτοτρόπως ἡ περιφέρεια τῆς νέας Μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως καὶ Ὀρεστιάδος ἀπετελέσθη ἀπὸ $(23+6+14+1+6)=50$ χωρία. Καταργηθείσης, ὅμως, ὅπως ἐσημειώσαμεν εἰς τὰ ἀνωτέρω καὶ τῆς Μητροπόλεως ταύτης τὸ 1931, ἅπαντα τὰ χωρία ταῦτα ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον τμήμα τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, τὸ τμήμα τῆς Ὀρεστιάδος. Ἡ Νέα Ὀρεστιάς ὠνομάσθη θερινὴ ἔδρα τοῦ ρέκτου Μητροπολίτου Διδυμοτείχου Κυρίου Ἰωακείμ Σιγάλα, ἔχουσα ἴδιον κτίριον Μητροπόλεως καὶ ἰδιαίτερον Γραμματεῖα, ἐκτὸς τοῦ κεντρικοῦ, διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ τμήματος ἐκείνου.

Κατάλογος τοῦ τμήματος Διδυμοτείχου, ἔτος 1935, διὰ τοὺς ναοὺς καὶ ἱερεῖς καὶ σχολικὸν ἔτος 1934—1935, διὰ τὰ σχολεῖα, τοὺς διδασκάλους καὶ μαθητὰς.

1) *Διδυμοτείχον. Πόλις*. Ἐδρα ἐπάρχου καὶ λοιπῶν κυβερνητικῶν ὑπηρεσιῶν. Παλαιὰ καὶ τακτικὴ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου μετὰ τῶν δύο τμημάτων αὐτῆς, Διδυμοτείχου καὶ Ὀρεστιάδος. Ὁ *Δῆμος Διδυμοτείχου*, περιλαμβάνων καὶ τὸ χωρίον Ἰσαάκιον, εἶχεν 8,204 κατοίκους, Ἕλληνας, Τούρκους, Ἑβραίους καὶ Ἀρμενίους. Ναοὶ εἶναι τρεῖς : 1) ὁ Μητροπολιτικὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, 2) τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ καὶ 3) τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἱερεῖς πέντε : 1) Γεώργιος Ἰωαννίδης, 2) Δημήτριος Εὐαγγέλου Ἰσαρουχτῆς, 3) Ζήσης Κωνσταντινίδης. Ἀνήκουν καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον καὶ τὸν Χριστόν, ἐγκαλλασσόμενοι ἐκ περιτροπῆς. 4) Χριστοφόρος Χρηστίδης, καὶ Ἰωάννης (Παπᾶ Χρήστου Μαυρωδῆς) Παπαδόπουλος, ἀμφότεροι τῆς Παναγίας. (ἰδὲ πραγματεῖαν μας «Αἱ Ἐκκλησῖαι Διδυμοτείχου» εἰς περιοδικὸν «Θρακικὰ» τόμος II' ἔτος 1940). Γραμματεὺς τῆς Μητροπόλεως ὁ κ. Ἀθανάσιος Θεοδωρίδης, ὑπηρετῶν φιλοτίμως καὶ εὐδοκίμως ἀπὸ τοῦ 1926.

Σχολεῖα. Ἦσαν τρία μικτὰ δημοτικά, μὲ 6 τάξεις ἕκαστον καὶ 1 πλήρες Γυμνάσιον (ἰδὲ πραγματεῖαν μας «Σχολεῖα καὶ διδ. Διδυμοτείχου»).

Διδάσκαλοι Ἀ' Δημοτικοῦ. 1) Βαφειάδης Γεώργιος, 2) Καρακώτσου γλου Ἰωάννης, 3) Σιγγούνας Πολύμερος, 4) Ἀσημακοπούλου Ἐλένη καὶ 5) Ποντίδου Ἐλένη.

Διδάσκαλοι Β' Δημοτικοῦ. 1) Ποντίδης Κων., 2) Παναγιωτόπουλος Παν., 3) Καραχώτσου Μιχ., 4) Κοσμᾶ Αἰκατερ. καὶ 5) Σταϊκίδου Ἐλένη.

Διδάσκαλοι Γ' Δημοτικοῦ. 1) Νικολάου Ἡλίας, 2) Τσιρταβῆς Ἀθ., 3) Πετσόγλου Μαρία καὶ 4) Παπανεστορίδου Πολυξένη.

Μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι. Α' Δημοτικοῦ 128+81=220. Β' Δημοτικοῦ 142+135=277. Γ' Δημοτικοῦ 128+94=222. Σύνολον. Διδάσκαλοι 14. Μαθηταὶ 409. Μαθήτριαι 310.

Ἡ Ἀρμενικὴ Κοινότης εἶχεν 1 ναόν, τοῦ Σούρπ Κεβόρκ = Ἁγίου Γεωργίου καὶ 1 ἀρμενικὴν σχολὴν μὲ 1 διδάσκαλον, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδασκε καὶ 1 κυβερνητικὴ διδασκάλισσα (ιδὲ πραγματείαν μας «Ἡ ἱστορία τῆς Ἀρμενικῆς Κοινότητος Διδυμοτείχου καὶ ὁ Βυζαντινὸς Ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Παλαιοκαστρίτου» εἰς «Θρακικά» τόμ. Η' ἔτος 1936).

Ἡ Ἑβραϊκὴ Κοινότης εἶχε 1 συναγωγὴν μὲ 1 ραββῖνον καὶ 1 πλήρη δημοτικὴν σχολὴν μὲ πλήρες προσωπικὸν ἐξ Ἑβραίων καὶ Ἑλλήνων (ιδὲ πραγματείαν μας «Ἡ Ἰσραηλιτικὴ Κοινότης Διδυμοτείχου»).

Ἡ Τουρκικὴ Κοινότης εἶχε τὸ ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ ἱστορικὸν τέμενος τοῦ Σουλτάν Βαγιαζήτ καὶ 1 μικρὸν εὐκτήριον οἶκον. Σχολὴν δὲ 1 μικρὰν δημοτικὴν μὲ 1 Τούρκον διδάσκαλον καὶ 1 Ἑλληνίδα (ιδὲ πραγματείαν μας «Τὸ ἐν Διδυμοτείχῳ τέμενος Βαγιαζήτ Α' τοῦ Κεραυνοῦ καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ του» καθὼς καὶ τὴν πραγματείαν «Τὰ ἱερά προσκυνήματα... τῶν Μωαμεθανῶν Διδυμοτείχου» εἰς «Θρακικά» τ. 10ος, ἔτ. 1938 καὶ τ. 12ος, ἔτ. 1939).

2) **Ἀβδέλλα** (Ἀμποτουλλάκιοι). Ὑπήγετο εἰς τὴν Κοινότητα Μεταξάδων. Δὲν εἶχε ναόν καὶ ἱερέα καὶ ἐξυπηρετεῖτο ἐκ Μεταξάδων. Διδάσκαλος. Χαρίτογλου Λαμπρινή. Μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι 20+14=34.

3) **Ἀγριάνη** (Ἀχριάν Πουνάρ). Κοινότητος Μάνδρας. Ἦτο μικρὸν τουρκικὸν χωρίον μὲ 3—4 ἑλληνικὰς οἰκογενείας ἄνευ Ναοῦ καὶ Σχολῆς.

4) **Ἀλεποχώριον**, τουρκ. Τιλικίιοι. Ἀπετέλει ὁμώνυμον Κοινότητα, Ναός, Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Ἀθανάσιος Καλαϊτζίδης. Διδάσκαλος Γιαννούση Φωτεινή. Μαθητευόμενοι 53+43=96.

5) **Ἀμόριον** (Καρᾶ Μπειλῆ). Ὁμώνυμος Κοινότης. Ναός Ἅγιος Δημήτριος. Ἱερεὺς Γρηγόριος Καμπασακάλης. Διδάσκαλοι. 1) Μανάκας (Μανδάλιδης) Δημήτριος καὶ 2) Κουμαροπούλου Μαρία. Μαθηταὶ 96+95=191.

6) **Ἀσβεσιάδες** (Κιρέτσιοι). Κοινότης Κυανῆς. Ναός Ἅγιοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἐλένη. Ἱερεὺς Ξανθούλης Χρηστακούδης. Διδάσκαλος Κεραμιτσόγλου Ἐλένη. Μαθητευόμενοι 67+58=125.

7) **Ἀσημένιον**, τουρκ. Σεϊμέν (ἢ μάλλον Σεχμὲν) Τσιφλίκ. Κοινότης Πυθίου. Ναός Ἅγιος Δημήτριος. Ἱερεὺς Στέφανος Τσελεμπίδης. Διδάσκαλος Κολοκάτσης Παναγιώτης. Μαθηταὶ 68+68=136.

8) **Ἀσπρονέριον** (Ἄκ Πουνάρ). Κοινότης ὁμώνυμος. Ναός Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἱερεῖς: 1) Λάμ. Διντσιδης καὶ 2) Λάμ. Ἐλαφούδης. Διδάσκαλοι.

1) Παπαδόπουλος Ἄπ. καὶ 2) Χασαλᾶ Μαρία. Μαθηταὶ $73 + 65 = 138$.

9) **Βρυσικά**, τουρ. Καρᾶ Πουνάρ. (Εἰς τοὺς καταλόγους τῆς Βουλῆς ἀναγράφονται ἐπανελημμένως τὰ ὀνόματα δύο χωρίων «Τσινὶ Καρᾶ Πουνάρ» καὶ «Γιουκτσὲ ἢ Γιουξὲ Πουνάρ» καὶ ὄχι Καρᾶ Πουνάρ. Ἐπειδὴ ὁμοῦ τὸ Γιουκτσὲ Πουνάρ ἦτο βουλγαρόφωνον, διὰ τοῦτο τὸ χωρίον Βρυσικά καὶ παλαιότερον Καρᾶ Πουνάρ συμπίπτει μὲ τὸ ἀκόμη παλαιότερον Τσίονι Καρᾶ Πουνάρ). Κοινότης ὁμώνυμος. Ναὸς Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεὺς Χαράλαμπος Μεϊχαντζίδης. Διδασκάλισσα Σεϊτανίδου Χαρίκλεια. Μαθητ. $86 + 84 = 170$.

10) **Γιαννούλη** (Μήπως τὸ παλαιὸν Γιάννουρεν :) Εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Διδυμοτείχου δὲν ἀναγράφεται, διότι ὑπάγεται εἰς τὴν Μητρόπολιν Σουφλίου, καταληφθεῖσαν τὸ 1935. Ναὸς Ταξιάρχαι. Ἱερεὺς Ἀγαθάγγελος Θεοδωρακίδης. Ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Γραφείου Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ὡς πρὸς τὰ σχολικὰ διὰ τὸν ἴδιον λόγον.

11) **Δαδιά**. Ἐπίσης, ὅπως καὶ τὸ Γιαννούλη, δὲν ἀναγράφεται εἰς τοὺς καταλόγους τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου καὶ τῆς Δημοτικῆς Ἐπιθεωρήσεως διὰ τὸν ἴδιον λόγον. Ναὸς Ἅγιος Νικόλαος Ἱερεὺς Σταῦρ. Ναλπάντης.

12) **Δελήτιον** (Ντελῆ Μουελοῦκ). Κοινότης Μάνης. Ναὸς Ἁγία Τριάς. Ἄνευ ἱερέως, ἐξυπηρετεῖτο ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς Μάνης. Διδάσκαλος Τσακίρη Μαρία. Μαθηταὶ $42 + 37 = 79$.

13) **Ἐλαφοχώριον** (Καρατζᾶ Χαλήλ). Κοινότης ὁμώνυμος. Ναὸς Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεὺς Γ. Χατζάκης. Διδ. Σκοτεινιώτης Ἐλ. $29 + 46 = 75$.

14) **Ἐλληνοχώριον** (Βουλγάρκιοῦ). Κοινότης ὁμώνυμος. Ναὸς Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Δημήτριος Καλαμπούκας. Διδάσκαλοι... Μαθηταὶ... Ἴσως δὲν ἀνεγράφησαν κατὰ παραδρομὴν.

15) **Θούριον** (Οὐρλῆ ἢ Οὐρλοῦ). Κοινότης ὁμώνυμος. Ναὸς Ἀνάληψις. Ἱερεὺς Ἀπόστολος Τηλιακόπουλος. Διδάσκαλοι. 1) Ἀντωνίου Νικόλαος καὶ 2) Ἀβραμίδου Αἰκατερίνη. $81 + 66 = 147$.

16) **Θυρέα** (Καπουτζῆ). Κοινότης Ἐλληνοχωρίου. Ναὸς Προφ. Ἡλίας. Ἱερεὺς Δημήτριος Καπετάνιος. Διδάσκαλοι... Μαθηταὶ...

17) **Ἰατροάδες** (Χεκιμλῆ). Κοινότης Ἀσπρονερίου καὶ πρότερον Βρυσικοῦ. Ναὸς Προφήτης Ἡλίας. Ἱερεὺς Θεολόγος Θεοδωρίδης. Διδάσκαλος Παπαπασχάλης Θεμιστοκλῆς $21 + 22 = 43$.

18) **Ἰσαάκιον** (Ἰσᾶκ Πασᾶ). Δῆμος Διδυμοτείχου. Ναὸς Ἅγ. Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Δημ. Κρυσταλλίδης. Διδ. Βενετίδου Χαρίκλεια $49 + 34 = 83$.

19) **Καρωτῆ** (Κορουτζῆ). Κοινότης Ἐλληνοχωρίου. Ναὸς Ἅγιος Γεώργιος, Ἱερεὺς Χρῆστος Ἀηδονίχης. Διδάσκαλος... Μαθηταὶ...

20) **Κισσάριον** (Ἀσᾶρ Μπειλῆ ἢ Χισσᾶρ Μπειλῆ). Κοιν. Λαδάρων. Ἄνευ ναοῦ καὶ ἱερέως, ἐξυπηρετούμενον ἐκ Λαδάρων. Διδάσκ. Ἀθανάσιος-πούλος Ἀθανάσιος $33 + 42 = 75$.

21) **Κορνοφωλέα**. (Καρᾶ Πουνάρ). (Τὸ τουρκικὸν ὄνομα τοῦτου παρι-

δόξως δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς καταλόγους τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς. Ἐπομένως εἶναι φαίνεται, νεώτερον. Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέεται μὲ τὸ τουρκικὸν ὄνομα τῶν Βρυσικῶν Καρὰ Πουνάρ=Τοῖσι Καρὰ Πουνάρ, ἀλλ' οὔτε βεβαίως καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ Γιουκτσὲ Καρὰ Πουνάρ. Π.ρ.β.λ. τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 9 χωρίον Βρυσικά). Ἡ Κορνοφωλέα δὲν ἀναγράφεται εἰς τοὺς καταλόγους τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου καὶ τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ τὸν ἴδιον λόγον, ὅπως καὶ τὰ ὑπ' ἀριθμοὺς 10 καὶ 11 χωρία Γιαννούλη καὶ Δαδιά. Ναός, Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεὺς Πασχάλης Ζηκίδης (ἴσως καὶ ὁ Σωτήριος Ἀρπατζάνης). Διδάσκ... Μαθητ...

22) **Κουφόβουνον** (Ἰντζέκιοϊ). (Οἱ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς πίνακες ἀναφέρουν τὸ χωρίον τοῦτο μόνον μὲ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Δύο δὲ χωρία τὰ ὁποῖα ἀναφέρουν μὲ τὰ ὀνόματα Ἰντζέκιοϊ, χωρίον τῆς περιοχῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ Πασᾶ Ἰντζὲ ἢ Ἰντζεσί, χωρίον τῆς περιοχῆς τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ, δὲν ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ ἐνταῦθα χωρίον Ἰντζέκιοϊ, τὸ Κουφόβουνον). Κοινότης Κυανῆς. Ναός Προφ. Ἡλίας. Ἱερεῖς 2. 1) Ἀθ. Πολυμερίδης καὶ 2) Νικ. Ἀγγελακούδης. Διδ. Σιγγούνα Ἀλεξάνδρα. Μαθ. 62+64=127.

23) **Κόρυμβος** (Χατζαλή=Χατζῆ Ἀλῆ). Κοινότης Μεταξάδων. Ναός Ταξιάρχαι. Ἱερεὺς Χρήστος Κισσοδίδης. Διδ... Μαθητ... Ἦτο ἄλλοτε τουρκοβουλγαρικὸν χωρίον, ἤδη δὲ τουρκοελληνικόν.

24) **Κυανῆ** (Ταουσλή). Κοινότης ἐμώνυμος. Ναός Ἀγ. Δημήτριος. Ἱερεὺς Ἐλευθ. Ἰωαννίδης. Διδ. Καπετανίδου Ὀλγα. Μαθ. 98+116=214.

25) **Κυριακῆ** (Καγιατζίκι). Ναός... Ἱερεὺς Εὐάγγ. Καμπαρτίνας. Διδάσκαλοι 2. 1) Παροϊκάκης Εὐστάθιος καὶ 2) Ἀσημακόπουλος Δημήτριος Μαθηταὶ 47+39=86. Δὲν ἀναφέρονται οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ μαθηταὶ εἰς τὸν κατάλογον τῆς Δημοτικῆς ἐπιθεωρήσεως, διὰ τὸν γνωστὸν ἴσως λόγον.

26) **Λάβαρα** (Σαλτήκι). Κοιν. ἐμώνυμος. Ναός Ἀγ. Ἀθανάσιος. Ἱερεῖς 3. 1) Παναγ. Σιδερίδης. 2) Κωνστ. Ἀρίκας. 3) Χρήστος Τοκαμάνης. Διδάσκαλοι 5. 1) Ταταρίδης Δημήτρ. 2) Χρυσάκη Εὐτυχία. 3) Γαϊτανίδου Ὀλγα. 4) Ταταρίδης Ἡλίας καὶ 5) Γιαννούσης Ἰωάννης. Μαθ. 163+197=390.

27) **Λαγῶς** (Ταουσάν Κουροῦ). Κοιν. Ἑλληνοχωρίου. Ναός Ἀγ. Δημήτριος. Ἄνευ ἱερέως, ἐξυπηρετούμενος ἐκ τοῦ χωρίου Παταλή.

28) **Λάδη** (Ἰμβλιδίον). Κοιν. Ἐλαφοχωρίου. Ναός Ἀγ. Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Χρήστος Κουρτίδης. Διδάσκ. Αἰαλογήρου Εὐαγγελία. 70+52=122.

29) **Μάνδρα**. Κοιν. ἐμώνυμος. Ναός Ἀγ. Κωνσταντῖνος καὶ Ἐλένη. Ἱερεὺς Δημ. Δημητριάδης. Διδάσκ. Γιαννούσης Περιλλῆς. 42+49=91.

30) **Μάνη** (Καδῆκιοϊ). Κοιν. ἐμώνυμος. Ναός Ἀγ. Γεώργιος. Ἱερεῖς 2. 1) Φώτιος Μαυρουδῆς καὶ 2) Ἀλέξ. Λουκιπούδης.

31) **Μαυροκλήσιον** (Καράκλησε). Κοινότης Κυανῆς. Ναός Ἀγ. Δημήτριος. Ἱερεὺς Χαράλαμπος Ντομπρίδης.

32) **Μεγάλη Τραυά** (Τζαμπαλάρ ἢ Μπογιούκ Τζαμπάς). Κοιν. Ἐλα-

φοχωρίου. Ναός Ἁγιοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένης. Ἱερεὺς **Παναγιώτης Παπακωνσταντίνου**, *ὄστις τὸ 1947 κατεκλή ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν*. Διδάσκαλος Σουτόπουλος Στυλιανός. Μαθηταὶ 15+22=37.

33) **Μεταξάδες** (Τοκμάκ). Κοινότης ὁμώνυμος. Ναός Προφ. Ἡλίας. Ἱερεῖς 2. 1) Ἀπόστ. Παπαδόπουλος καὶ 2) Ἀθαν. Βλαχόπουλος. Διδάσκ. 2. 1) Παπαπαναγιώτου Κορνηλία καὶ 2) Καραβέλλας Μιχαήλ. 128+133=261.

34) **Μικρὰ Τραῦα ἢ Νέα Τραῦα** (Κιουτσοῦκ Τζαμπάζ). Κοιν. Ἐλαφοχωρίου. Ἄνευ Ναοῦ καὶ ἱερέως, ἀπετέλει μίαν ἐνορίαν μὲ τὸ χωρίον Χιονάδες. Δὲν ἀναγράφεται εἰς τὸν πίνακα τῆς ἐπιθεωρήσεως.

35) **Μικρὸν Δέρειον** (Κιουτσοῦκ Ντερβέντ). Ναός... Ἱερεὺς Ἰωάννης Γιαννακόπουλος. Διδάσκ. Βασίλ. Γιαννακόπουλος Μαθηταί. 22+25=47. Δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν πίνακα τῆς ἐπιθεωρήσεως, ὅπως καὶ ἄλλα χωρία.

36) **Μικροχώριον** (Σιοῦλεμῖς). Κοιν. Πυθίου. Ἄνευ ναοῦ καὶ ἱερέως. Ἀπετέλει μίαν ἐνορίαν μὲ τὸ Πραγγίον. Διδ. Σεργιανίδου Σοφία. 15+10=25.

37) **Νέον Κωστή**. Κοινότης Θουρίου. Ναός Προφ. Ἡλίας (κοινὸς μετὰ τοῦ χωρίου Νέον Λιλῆ). Ἱερεὺς Ἀντ. Δημητρακάκης. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν πίνακα τῆς ἐπιθεωρήσεως. Τὸ Ν. Κωστή καὶ τὸ Ν. Θιλῆ ἀποτελοῦν 1 ἐνορίαν.

38) **Νέον Λιλῆ**. Κοιν. Θουρίου. Ναός ὁ ἴδιος μετὰ τοῦ Κωστή. Ἱερεὺς Παναγ. Λεμονάκης. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν πίνακα τῆς ἐπιθεωρήσεως.

39) **Νέον Σοφικόν**. Καθὼς μᾶς ἐγραψεν ὁ ὁ γραμματεὺς τῆς Μητροπόλεως φίλος κ. Ἀθαν. Θεοδωρίδης, τὸ χωρίον τοῦτο ἦτο ἀγνωστον εἰς τὴν Μητρόπολιν. Ὅτι ὑπῆρχεν ἄλλο — τὸ παλαιὸν — Σοφικόν, τῆς Κοινότητος Θουρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε προχείρως ἀνεγερθέντι ναόν, κατεδαφισθέντα λόγῳ μετοικήσεως τῶν κατοίκων εἰς τὸ Νέον Κωστή πρὸς ἀπαλλαγὴν τιν ἔκ τῶν πλημμυρῶν. Ὅτι πρὸς τούτοις τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο Σοφικὸν δὲν εἶχεν ἱερέα καὶ διδάσκαλον. Ὁ κατάλογος ὅμως τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιθεωρήσεως ἀναφέρει διὰ τὸ Νέον Σοφικὸν δύο διδασκάλους. 1) Πλατῆν Ἀμρόσιον καὶ 2) Ἀντωνιάδου Ἀθηνᾶν. 152+163=315.

40) **Νέοι Ψαθάδες**. Κοιν. Ἀμορίου. Ναός Ἁγ. Παντελεήμων. Ἱερεὺς Χρῆστος Χαριτάκης. Διδάσκ. Κουτσούμπης Παρασκευᾶς. 25+29=54.

41) **Παληούριον**. Κοινότης ὁμώνυμος. Ναός Ἁγία Παρασκευή. Ἱερεῖς 2. 1) Μιχαήλ Ἀγγέλου καὶ 2) Δημήτριος Μολλούδης. Διδάσκαλοι 2. 1) Χρυσόχου Εὐάγγελος καὶ 2) Ζαχαρίου Δέσποινα. 102+101=203.

42) **Πετράδες** (Τασσῆ Ἀρναούτκιοῦ). Κοινότης Πυθίου. Ναός Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεὺς Μιχαήλ Μπούρας. Διδάσκαλοι 2. 1) Μασαούτης Θεόδωρος καὶ 2) Ἀγγελίδου Ἀλεξάνδρα. 116+120=236.

43) **Ποιμενικόν** (Τσομπανλή). Κοινότης Μάνης. Ναός Ἁγιοι Ἀπόστολοι. Ἱερεὺς Ἀπόστολος Παπαδόπουλος. Διδάσκαλοι... Μαθηταί...

44) **Πολιά** (Ἄχ Σακάλ). Κοιν. Ἐλαφοχωρίου. Ἄνευ ναοῦ καὶ ἱερέως ἐξυπηρετούμενον ἀπὸ τὸ Ἀλεποχώριον. Λεῖπει ἀπὸ τὸν πίνακα ἐπιθεωρήσεως.

45) **Πραγγίον** (Πραγγί). Κοιν. Πυθίου. Ναὸς Ἁγ. Γεώργιος. Ἱερεὺς Ἰωάννης Γεωργιάδης. Διδάσκαλοι 2. 1) Οἰκονομίδου Ὀλγα καὶ 2) Παπαμιχαλόπουλος Ἀργύριος. Μαθηταὶ 71+51=122.

46) **Πρωτοκλήσιον** (Πάσκλησε). Κοιν. ὁμώνυμος. Ναὸς Ἁγ. Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Δημ. Στεφανίδης. Διδ. Παπαχρήστου Μιχαήλ. 55+30=85

47) **Πύθιον** (Κουλελή Μπουργάζ, ἢ μόνον Κουλελή καὶ κοινῶς Κουλελή). Κοιν. ὁμώνυμος. Ναὸς Ἁγ. Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Ἰω. Χρηστίδης. Διδάσ. 2. 1) Βλάχος Φώτιος καὶ Παπανικολάου Βασιλική. 130+123=253.

48) **Σαράκιον** (Σαράκιοι—Σαράκιοι). Κοιν. Πυθίου. Ναὸς Ἰωάννης Πιρόδρομος. Ἱερεὺς Γ. Μητρολίδης. Διδασ. Κουρκοτῆ Εὐσεβία. 39+35=74.

49) **Σαύρα** (Σουμπάσκιοι). Κοιν. Βρυσικῶν. Ναὸς Ἁγίος Δημήτριος. Ἄνευ ἱερέως ἐξυπηρετούμενον ἀπὸ Ἀσπρονέριον. Διδάσκ... Μαθηταί...

50) **Σιταριά**. Κοινότης Ποιμενικοῦ. Ἄντὶ ναοῦ μικρὸν παρεκκλήσιον, ἄνευ ἱερέως, ἐξυπηρετούμενον ἐκ Ποιμενικοῦ. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν πίνακα τῆς ἐπιθεωρήσεως.

51) **Σκουριοχώριον** (Καζηλτζήκ). Κοινότης Μάνης. Ναὸς Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεὺς Γεώργιος Στανημερίδης. Διδάσκαλοι... Μαθηταί.

52) **Σουφλίον** (Σουφλί—Σοφουλοῦ). Πόλις. Δῆμος ὁμώνυμος. Σχετικαὶ πληροφορίαι εἰς τὰ σημειώματά μας καὶ τὰ κατόπιν σταλέντα ἐκ Διδυμοτείχου δὲν ἀναφέρονται ἐκκλησιαστικαὶ πληροφορίαι. Καθ' ἃ γνωρίζομεν, σημειοῦμεν γενικῶς, ὅτι εἶχε 2 ναοὺς, 5 ἱερεῖς, 2 Δημοτικὰ σχολεῖα καὶ 1 Γυμνάσιον πλήρες.

53) **Σιαθμός Πυθίου**. Κοιν. Πυθίου. Ἄνευ ναοῦ καὶ ἱερέως, ἀπετέλει μίαν ἐνορίαν μετὰ τοῦ Πυθίου. Διδ. Παναγιωτοπούλου Ἄννα. 16+23=39.

54) **Χιονάδες** (Καρλή). Κοινότης Ἐλαφοχωρίου. Ναὸς Ἁγίος Ἀθανάσιος Ἱερεὺς Δημήτριος Παπαζήσης. Διδάσκαλοι... Μαθηταί...

Κατάλογος χωρίων, ναῶν, ἱερέων (1935)

Σχολείων, διδασκάλων καὶ μαθητῶν 1935—1936 τοῦ τμήματος Ὀρεσιάδος

1) Ὀρεσιὰς (Νέα Ὀρεσιὰς, Νέον Καραγάτς). Πόλις. Ἐδρα ἐπαρχου καὶ λοιπῶν κυβερνητικῶν γραφείων. Ὁμώνυμος Δῆμος. Θερινὴ ἔδρα τοῦ Μητροπολίτου Διδυμοτείχου καὶ Ὀρεσιάδος καὶ κέντρον τοῦ τμήματος Ὀρεσιάδος, μὲ ἰδιαιτέρον μητροπολιτικὸν κτίριον καὶ Γραφεῖον μετὰ Γραμματέως, ἀφ' ἔτου εἶχε καταργηθῆ ἡ ἐπαρχία Ἀδριανουπόλεως καὶ Ὀρεσιάδος. Ναὸς Ἁγιοὶ Θεόδωροι. Ἱερεῖς 2. 1) Βασ. Μακρίδης. 2) Στέφ. Παπαδόπουλος

Δύο δημοτικὰ σχολεῖα. Διδάσκαλοι Α'. 1) Βευγουκλίδης Κων. 2) Νικολαΐδης Μιχ. 3) Παναγιώτου Εὐάγγ. 4) Καραμούζας Δημ. 5) Λαμπριανίδης Μητροφάνης καὶ 6) Δημητριάδου Μαριάνθη. 174+162=336. Β'. 1) Ἰωαννίδου Μαρία καὶ 2) Κουκουλομάτης Λεωνίδα. 58+53=111.

Σημ. Τὸ τμήμα τοῦτο, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὑπήχθη ἐκπαιδευτικῶς ὑπὸ τὸν

ἐπιθεωρητὴν τῆς Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως Διδυμοτείχου τὸ 1924—1925. Ἡμεῖς τότε, ὑπηρετοῦντες ἐν τῷ Γυμνασίῳ Διδυμοτείχου, εἶχομεν ἐκτελέσει καθήκοντα ἐπιθεωρητοῦ, ὡς ἀναπληρωτικῆς, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἐκτάκτου ἐπιθεωρητοῦ κ. Ἰωάννου Δανοπούλου. Ἀργότερον ὅμως, ἀποσπασθὲν τὸ τμήμα τῆς Ὁρεσιιάδος ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως Διδυμοτείχου, ἀπετέλεσεν ἰδιαιτέραν καὶ ἀνεξάρτητον ἐπιθεωρήσιν μὲ κέντρον τὴν Ὁρεσιιάδα.

2) **Ἀμμόβουνον** (Σαμμόνα). Ἄνευ ναοῦ καὶ ἱερέως. Διδάσκ. Τριανταφυλλίδου Ἑλένη. 15+12=27.

3) **Ἀμπελάκια**. Ναὸς Ἀγ. Παρασκευῆ. Ἱερεῖς 2. 1) Γεώργιος Σολομωνίδης καὶ 2) Δημήτριος... Διδάσκ. 1) Παπῆς Ἀνδρέας καὶ 2) Δούμουρας Δημήτριος. 65+75=140.

4) **Ἄργος**. Ναὸς Ζωοδόχος πηγῆ. Ἱερεῦς, Διονύσιος Παπαευαγγέλου, Διδάσκ. Βασιλάκης Ναθαναήλ. 33+32=65.

5) **Βάλιος**. Ναὸς Ἅγιος Γεώργιος. Ἱερεῦς, Δημήτριος Ἀλεξιάδης. Διδάσκαλος Φούντζας Πικτελῆς 54+35=89.

6) **Γυαλιά**. (Γιαλατζίκι). Ναὸς Ἀγ. Ἀθανάσιος. Ἀκατοίκητον, ἐπὶ τῶν ἐλληνοβουλγαρικῶν συνόρων.

7) **Δίκαια** (Καδήκισι). Ναὸς Ἀγ. Δημήτριος. Ἱερεῦς, Μιχ. Λυμπεράκης. Διδάσκαλος, Παρρασκευόπουλος Χρήστος. 45+45=90.

8) **Δίλοφον** (Γιουρούς). Ναὸς Ἅγιος Γεώργιος. Ἄνευ Ἱερέως, διδάσκαλος Γιαννούλης Εὐστάθιος 17+19=36.

9) **Ἐλῆα** (Ντελεῖ Ἀλῆ). Ναὸς Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἱερεῦς Νικόλαος Κανταδίδης, διδάσκαλος Γαλάζιος Δημήτριος 41+39=80.

10) **Ζώνη**. Ναὸς Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἱερεῦς Εὐάγγελος Δημητρίου, διδάσκ. Ψαλτόπουλος Εὐάγγελος 42+20=62.

11) **Θεραπειὸ** (Σαρήγιαρ). Ναὸς Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεῦς, Γεώργιος Παπαλαμπίδης, διδάσκ. Μανάρας Κωνσταντῖνος 42+20=62.

12) **Καβύλη**. Ναὸς Ἅγιος Γεώργιος. Ἱερεῦς Ἀθανάσιος Βασιλειάδης διδάσκ. 1) Κωνσταντᾶς Νικόλαος καὶ 2) Νταβίσκος Κωνστ. 76+62=138.

13) **Καναδάς** (Ἰπτσιλῆ). Ναὸς Ἅγιος Δημήτριος. Ἱερεῦς Πασχάλης Κουλίδης, διδάσκ. Ταξιαρχόπουλος Ταξιάρχης 22+20=42.

14) **Κέραμος**. Ναὸς Ἀγ. Τριάς διδ. Γαθαλᾶς Λάζαρος 17+15=32.

15) **Καστανιὲς** (Ἰσερέκισι. Ἴσως Ἰσοράκκισι). Ναὸς Ἅγιος Γεώργιος. Ἱερεῖς : 1) Παναγιώτης Ἀνγαστασιάδης καὶ 2) Ἰωάννης Χατζηγεωργίου. Διδάσκ. 1) Βενέτη Μαρία 2) Παπαγεωργίου Κωνσταντῖνος, 3) Μητακίδης Δημήτριος, καὶ 4) Λαμπρινάκη Παναγιώτα 111+95=206.

16) **Κλειώ**. Ναὸς Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεῦς Μαργαρίτης Κοσμίδης διδάσκ. Βάσος Νικόλ. 50+36=86. Νηπιαγ. Βαφειάδου Ἰλαριὰ 19+21=40.

17) **Κριὸς** (Κογιουλοῦ). Ναὸς ἀνεγκαινιάστος καὶ ἄνευ ἱερέως. Ἄπε-

τέλει μίαν ἐνορίαν μετὰ τοῦ Διλόφου, διδ. Γιαννούλης Εὐστρ. $17+19=36$.

18) **Κόμαρα** (Κουμαρλή). Ναὸς Ἅγιος Δημήτριος. Ἱερεὺς Βασίλειος Παπᾶ Μιχαήλ, διδάσκαλοι : 1) Νᾶως Παναγιώτης καὶ 2) Τσιβίδης Σωκράτης $56+40=96$.

19) **Κυρῖνος** Ναὸς Ἅγ. Γεώργιος. Ἱερεὺς Δημήτριος Πεταλαῶς. Διδάσκαλοι : 1) Βλάχος Φώτιος καὶ 2) Παπανικολάου Βασιλική $64+45=109$.

20) **Λεπιτή**. Ναὸς Ἅγιος Γεώργιος. Ἱερεὺς Γεώργιος Νένογλου, διδάσκαλος, Παναγόπουλος Δημήτριος $32+42=74$. (Μήπως παλαιὸν Ἰντζέκιοῦ ἢ Πασᾶ Ἰντζεσί).

21) **Μοράσια**. Ναὸς Ἅγιος Γεώργιος. Ἱερεὺς Δημήτριος Παπᾶ Θεοδώρου, διδάσκαλοι : 1) Μανωλιάδης Κωνσταντῖνος καὶ 2) Χρυσοχόου Μαριάνθη $41+44=85$.

22) **Μεγάλη Δοξαπάρα** (μήπως Μ. Δοξιπάρα). Ναὸς Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Δημήτριος Γραμμένος, διδάσκαλοι : 1) Γιαννόπουλος Θεόδωρος καὶ 2) Σταυροπούλου Ἀμαλία. $51+41=92$.

23) **Μηλιά** (Μπεκτσελή ἢ ἴσως Μπακζεληή !). Ναὸς Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Βασίλειος Κωνσταντῖνου. Διδ. Οἰκονόμου Παναγ. $18+28=46$.

24) **Μικρὰ Δοξαπάρα** (Μ. Δοξιπάρα). Ναὸς Ζωοδόχος Πηγῆ. Ἅνευ ἱερέως, διδάσκ. Βερβέρης Παναγιώτης. $28+18=46$.

25) **Μπάρα** Ναὸς Ἅγιος Γεώργιος, ἀκατοίκητον ἐπὶ τῶν ἐλληνοβουλγαρικῶν συνόρων.

26) **Νέα Οἰνόη**. Ναὸς Ἅγιος Ἀθανάσιος.

27) **Νέα Σαγήνη**. Ὁμοῦ μετὰ τῆς Παλαιᾶς Σαγήνης.

28) **Νέον Ἀχυροχώριον**, ἢ Ἄνω ἢ **Νέα Βύσσα**. Ναὸς ἄγ. Μόδεστος.

29) **Νέον Χειμῶνιον**. Ὁμοῦ μετὰ τοῦ Παλαιοῦ Χειμωνίου.

30) **Νεοχώριον**. Ναὸς Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Ἀντώνιος Ἐμμανουηλίδης, διδάσκ. 1) Δήμου Βασίλ. 2) Κωνσταντινίδου Χρυσῆ $70+51=121$.

31) **Ὁρμένιον** (Τσερμέν, ἢ μάλλον Τσιρμέν). Ναὸς Ἅγιος Γεώργιος. Ἱερεὺς Ἀντώνιος Φασουλίδης. Δικάσκαλοι : 1) Ἰωάννου Φωτεινῆ καὶ 2) Ζούζας Γεώργιος $54+58=112$.

32) **Παλαιὰ Οἰνόη**. Ναὸς Ἅγ. Ἀθανάσιος. Ἱερεὺς Ἰωάννης Ἀναστασιάδης. Διδάσκ. Σαλέανος Ἀνδρέας. $42+49=91$. Νηπιαγωγὸς Λυρίδου Ἀναστασία. $42+36=78$.

33) **Παλαιὰ Σαγήνη**. Ναὸς Προφ. Ἡλίας. Ἱερεὺς Χρῆστος Παπαδόπουλος. Διδάσκ. Κρικέλλης Κωνῖνος. $46+47=93$. Νηπιαγωγὸς Μεροπούλου Μαρία. $44+41=85$. Περιλαμβάνει καὶ τὴν Νέαν Σαγήνην.

34) **Παλαιὸν Ἀχυροχώριον**. Ναὸς Ἅγ. Γεώργιος. Ἱερεῖς τρεῖς : 1) Ἀπόστολος Κασδάγλης, 2) Χρῆστος Γοδόσης καὶ Γεώργιος Πατσαλῆς. Δύο σχολεῖα : Α') Διδάσκ. 1) Λυρίδης Γεώργ. 2) Παπαναστασίου Φώτιος, 3) Παπασωτηρίου Παγ. 4) Δζούμα Δέσπ. καὶ 5) Δζούμα Εὐαγγελία. $167+141=$

308. Β') Διδάσκαλοι 1) Κυριακίδης Δημ. καὶ 2) Θωμᾶ Χρυσῆ. $68+46=114$.

35) *Παλαιὸν Χειμώνιον*. (ὁμοῦ μετὰ τοῦ Νέου Χειμωνίου). Ναὸς Ἰωάννης Πρόδρομος. Ἱερεὺς Ἀπόστολος Σαπαρίδης. Διδάσκαλος Βασιλειάδης Κων)νος. $44+45=89$. Νηπιαγωγὸς Χαρίτογλου Ἀγγελικῆ. $19-25=44$.

36) *Παλαίσιορα*. (Πεχλιδᾶν Τσαῖρ). Δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸν πίνακα τῆς Μητροπόλεως, καθὼς ἀνέφερεν ὁ γραμματεὺς κ. Ἄ. Θεοδωρίδης.

37) *Πάλη*. (Μπουγδούρ κισί—μήπως Μπαλδῆρ κισί). Ναὸς ἀνεγκαινίαστος καὶ ἄνευ ἱερέως. Διδάσκαλος Τσακίρης Βασίλειος. $16+17=33$.

38) *Παιαγή* Ναὸς Ἄγ. Νικόλαος. Ἱερεῖς 1) Στέφανος Χριστίδης καὶ 2) Γεώργιος Ποτολίδης. Διδάσκ. Παπᾶ Ἀποστόλου Δημήτριος. $19 \times 21=40$.

39) *Πεντάλοφος*. (Μπέσ Τεπέ). Ναὸς Ἄγιοι Κωνσ)τίνος καὶ Ἑλένης. Ἱερεὺς Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος. Διδάσκαλοι 1) Σαμοῆλης Γεώργιος καὶ 2) Παπᾶ Ἰωάννου Σαπφῶ. $62+62=124$.

40) *Πειρωιά*. (Καρὰ Μπάγ). Ναὸς Ταξιάρχαι. Ἱερεὺς Κατσούρης Ν. Διδάσκ. 1) Κουρτίδου Ἰουλία καὶ 2) Μπινόλας Γεώργιος. $86+42=128$.

41) *Πλάτη* (Σαντηρλή). Ναὸς Ἄγιος Γεώργιος. Ἱερεὺς Κωνσταντίνος Μόσχου. Διδάσκ. Μαργαριτίδου Αἰκατερίνη. $10+15=25$.

42) *Πύργος* (Μπουργάζ). Ναὸς Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεὺς Νικόλαος Καραδηῆμος. Διδάσκ. Σταθόπουλος Κυριακός. $43+39=82$.

43) *Ρύζια*. Ναὸς Ταξιάρχαι. Ἱερεῖς 1) Χρῆστος Ἀθανασιάδης καὶ 2) Βασίλειος Ἐμμανουηλίδης. Διδάσκαλοι 1) Ἀντωνιάδης Ἀπόστολος, 2) Ἀναγνωστόπουλος Ἰωάννης καὶ 3) Κάδουρα Βασιλεία. $118+118=236$.

44) *Σάκκος*. Ναὸς Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεὺς Χρῆστος Φυδανίδης. Διδάσκ. Σιμοπούλου Ἀναστασία. $32+35=67$.

15) *Σπήλαιον* (Ἰσιτιλή). Ναὸς Ἄγ. Γεώργιος. Ἱερεὺς Εὐάγγελος Δοσίδης. Διδάσκ. 1) Βομδορᾶς Δημ. καὶ 2) Παπαδοπούλου Ἄννα. $63+41=104$.

46) *Στέρνα*. Ναὸς Ἄγ. Γεώργιος. Ἱερεῖς 1) Ἀντώνιος Γεωργιάδης καὶ 2) Εὐάγγελος Χαραλάμπους. Διδάσκ. Ἀναστασιάδης Κ. $50+42=92$.

47) *Φτελιά* (Τσιρμέν Καραγάτς). Ναὸς Ἄγ. Ἀθανάσιος. Ἄνευ ἱερέως. Διδάσκ. 1) Δέλλιος Ἀνάργυρος καὶ Δήμου Ἰωάννης. $41+48=89$.

48) *Φυλάκιον* (Σεῖμὲν ἢ Σεχμὲν). Ναὸς Κοίμησις Θεοτόκου. Ἱερεὺς Γεώργιος Δολαπιτζόγλου. Διδάσκ. Δετοράκης Νικόλαος. $26+35=61$.

49) *Χανδρᾶς*. Ναὸς Ἰωάν. Πρόδρομος. Ἱερεὺς Διονύσιος . . . Διδάσκ. Πεῖδου Δέσποινα. $36+35=71$.

50) *Χελιδῶν* Ἄνευ ναοῦ καὶ ἱερέως. Διδάσκ. Παπαῖωάννου Ἰωάννης. $7+12=19$.

*Συγκεντρωτικαὶ στατιστικαὶ πληροφορίαι
τῆς περιφέρειας τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου*

Πρὸ τοῦ ὀρωσσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1878 δὲν ἔχομεν γενικὴν εἰκόνα τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου διὰ τὰ χωρία καὶ τὸν πληθυσμὸν, τὴν ἔθνι-

κότητα καὶ τὴν γλῶσσαν, τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς ἱερεῖς, τὰ σχολεῖα, τοὺς διδασκάλους, τοὺς μαθητὰς κλπ. Πρώτην τοιαύτην εἰκόνα εἶχομεν, μετὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον καὶ ἐντεῦθεν, διὰ τοῦ καταλόγου τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 9 ἐγγράφου τοῦ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς φακέλλου «Θρακικῶν».

ΑΡΙΘΜΟΣ 9

Πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία ἐν ὄλῳ 89. Ἐκ τούτων ἀφαίρουμένων 25 καθαρῶς τουρκικῶν χωρίων, μένουσιν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μητροπόλεως 64. Ἐκ τῶν 25 τουρκικῶν, τῶν 18 μόνον ἀναγράφονται αἱ οἰκογένειαι, ἀνερχόμεναι εἰς 250, χωρὶς νὰ ὑπολογισθῇ ὁ μωαμεθανικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως Διδυμοτείχου. Τῶν ἄλλων, τῶν 64, ἐκτὸς 2 ἢ τριῶν χωρίων, ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς ἀνέρχεται εἰς 6.583. Ὑπῆρχον μόνον 23 σχολεῖα, τῶν ἐσπίων τὰ περισσότερα ἦσαν συλλαβισμοῦ καὶ ἀναγνώσεως. Οἱ κάτοικοι 44 χωρίων ὠμίλουσιν τὴν ἑλληνικὴν, 9 τὴν βουλγαρικὴν, 2 τὴν ἀλβανικὴν. Δι' ἐν (1) χωρίον δὲν ἀνεγράφη ἡ γλῶσσα.

ΑΡΙΘΜΟΣ 10

Πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία 61. (2+13+46) μὲ 7.159 οἰκογενείας (ἐκτὸς 400 μωαμεθανῶν τοῦ Διδυμοτείχου). Χωρία βουλγαρόφωνα 13, ἀλβανόφωνα 3 καὶ τουρκόφωνα 4. Τὰ ὑπόλοιπα 41 ὠμίλουσιν τὴν ἑλληνικὴν. Ναοὶ 60. Ἱερεῖς 70 καὶ Σχολεῖα 23.

ΑΡΙΘΜΟΣ 38

Πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία χριστιανικὰ 65. Σχολεῖα 63. Διδάσκαλοι 65. Μαθηταὶ καὶ μαθήτριά: 1.699 (δὲν ἀναγράφονται εἰς 6 σχολεῖα). Οἰκογένειαι χριστιανικαὶ 9.607. Ἐκ τούτων ἀναγράφονται 8.581 ὡς ὁμιλοῦσαι τὴν ἑλληνικὴν καὶ 1.026 τὴν βουλγαρικὴν. Εἰς τὸν κατάλογον σημειοῦνται χωρία ὁμιλοῦντα μὲν τὴν ἑλληνικὴν 53, βουλγαρικὰ δὲ 12. Εἰς τὰς παρατηρήσεις ὅμως τοῦ καταλόγου ἀναγράφονται ὡς ἑλληνόφωνα 55, ὡς ἀλβανόφωνα 2 καὶ ὡς βουλγαρόφωνα 8. Μωαμεθανικὰ χωρία ἀναγράφονται 15 μὲ 795 οἰκογενείας. Τὸ Διδυμότειχον εἶχε 2 σχολεῖα μωαμεθανικά, 5 διδασκάλους καὶ 125 μαθητὰς.

ΑΡΙΘΜΟΣ 31

Ὁ κατάλογος οὗτος, καθὼς προεσημειώσαμεν, συμπίπτει πρὸς τὸν κατάλογον 38 μὲ ὀλίγας διαφορὰς.

ΑΡΙΘΜΟΣ 37

Ἐκτὸς ὀλιγίστων διαφορῶν συμπίπτει πρὸς τὸν 31, ἐπομένως καὶ πρὸς τὸν 38. Μεταφέρομεν ἐνταῦθα μόνον τὰς συγκεντρωτικὰς πληροφορίας του.

Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 7.279. Σχολεῖα ἑλληνικά (σχολαρχεῖα) 2 μὲ 2 διδασκάλους καὶ 56 μαθητάς. Σχολεῖα δημοτικά 14, μὲ 16 δημοδιδασκάλους καὶ 860 μαθητάς. Παρθεναγωγεῖα 2, μὲ 2 παρθεναγωγούς καὶ 75 μαθητρίαις. Νηπιαγωγεῖα 5, μὲ 5 νηπιαγωγούς καὶ 390 νήπια. Γραμματοδιδασκαλεῖα 34, μὲ 34 γραμματοδιδασκάλους καὶ 588 μαθητάς. Δηλαδή : 57 σχολεῖα, 59 διδασκαλοὶ, 1.859 μαθηταὶ καὶ μαθήτριάι. Σύνολον βουλγαρικῶν (βουλγαροφῶνων) οἰκογενειῶν 1.105. Σύνολον μουσουλμανικῶν οἰκογενειῶν 900.

Ἀπογραφὴ τῆς πόλεως Διδυμοτείχου τὸ 1928 καὶ δημοτικὰ ἔργα τὸ 1930

Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως Διδυμοτείχου, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ἦτο : ἄρρενες μὲν 4,127, θήλειαι δὲ 4,563, ἤτοι ἐν ὅλῳ 8,690 ψυχαί. Τὰ δὲ ἔργα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ὁ Δῆμος Διδυμοτείχου τὸ 1930 καὶ ἐξῆς ἦσαν :

Α') *Ὑπὸ ἐκτέλεσιν.* 1) Ὑδρευσις τῆς πόλεως. 2) Ἰδρυσις πάρκου τῆς πόλεως, ἐν τῇ πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν ὁδῶ καὶ ἔμπροσθεν τοῦ προσφυγικοῦ συνοικισμοῦ, μείνασα ἀνεκτέλεστος. 3) Ἰδρυσις Γυμναστηρίου (ἀνεκτέλεστος). 4) Ἀνέγερσις πολυταξίου διδαστηρίου (Β' Δημοτικὴ σχολή). 5) Ἐπέκτασις δικτύου ἠλεκτροφωτισμοῦ μέχρι τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, τῆς οἰκίας Δουλᾶ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως (ἐφαρμοζομένη συνεχῶς). 6) Ἀνέγερσις δημοτικῆς ἀγορᾶς (ἀνεκτέλεστος).

Β') *Ὑπὸ σκέψιν* (ὄχι μελέτην !). 1) Σύνταξις σχεδίου πόλεως (δυσεφάρμοστος). 2) Ἐκτέλεσις πλήρους δικτύου ὑπονόμων τῆς πόλεως (ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ σχεδίου πόλεως). 3) Ἐξωραϊσμὸς τῆς πόλεως (μερικὴ ἐφαρμογή, κυρίως εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς, καὶ τοῦτο συνετελεῖται .. πυρκαϊῶν). 4) Ἀνέγερσις λουτρῶνων (ἀνάγκη μὴ ἐξοικονομηθεῖσα). 5) Κατασκευὴ τῶν κεντρικῶν ὁδῶν τῆς πόλεως (ὑπάρχει ἀνέκαθεν ἀνάγκη γενικῆς ἐπισκευῆς καὶ κατασκευῆς ὁδῶν καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν πόλιν. Τὸ ζήτημα ὅμως ἐν γένει σχετίζεται μὲ τὸ... σχέδιον πόλεως !). 6) Ἐκτέλεσις ἀντιπλημμυρικῶν ἔργων παρὰ τὸν Ἐβρον ποταμὸν καὶ τὸν Ἐρυθροπόταμον, (ὑπόθεσις σπουδαιότατης ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατος πρὸς ἐκτέλεσιν ὑπὸ τοῦ Δήμου, ὅστις ἴσως μόνον διὰ τὸν Ἐρυθροπόταμον δύναται νὰ φροντίσῃ κατὰ τὰς δυνάμεις του. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν φέρει ἀποτέλεσμα, ἐφ' ὅσον δὲν χαλιναγωγεῖται ὁ Ἐβρος. Ὡς πρὸς αὐτόν, ὡς γνωστόν, ἀνέλαβε νὰ συνεννοηθῇ καὶ νὰ φροντίσῃ ἡ Κυβέρνησις μετὰ τῆς ἐξ ἴσου ἐνδιαφερομένης τουρκικῆς. Ἀλλ' ἴδωμεν, πότε, τί καὶ πῶς γεννήσεται, 7) Ἀνάληψις τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Δήμου ἐν συνδυασμῶ μετὰ τῆς ὑδρεύσεως. (Ἄγνοοῦμεν, τί μέχρι τοῦδε ἐπετεύχθη). 8) Ἰδρυσις ἀεροδρομίου, (ἄς ἐλπίζωμεν).

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ 1934—1935

Α') Τμήμα Διδυμοτείχου

Δύο πόλεις. 52 κωμοπόλεις, χωρία καὶ συνοικισμοί, τὸ ἔλρον 64. Ναοὶ 47. Ἱερεῖς 58. Διδάσκαλοι 59. Μαθηταὶ δημοτικῶν σχολείων 2.510. Μαθητρίαι δημοτικῶν σχολείων 2.343. Σύνολον μαθητῶν καὶ μαθητριῶν 4.853. Δὲν ὑπελογίσθησαν τὰ σχολεῖα, οἱ διδάσκαλοι οἱ μαθηταὶ καὶ μαθητρίαι τοῦ Σουφλίου καὶ 20 χωρίων, καθὼς καὶ τὸ Γυμνάσιον Διδυμοτείχου.

Β') Τμήμα Ὁρεσιάδος

Μία πόλις καὶ 49 κωμοπέλεις, χωρία καὶ συνοικισμοὶ τὸ ἔλρον 50. Ναοὶ 44. Ἱερεῖς 44. Διδάσ. 75. Μαθ. 2.246. Μαθήτ. 1.894. Σύνολον 4.240.

Γ') Τὰ δύο τμήματα ἑμοῦ (Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεσιάδος)

Τρεῖς πόλεις καὶ 101 κωμοπόλεις καὶ συνοικισμοί, τὸ ἔλρον 104. Ναοὶ 91. Ἱερεῖς 102. Διδάσ. 134. Μαθ. 4.756. Μαθήτρ. 4.337. Σύνολον 9.093.

Σημ. Ὡς ἐδηλώθη καὶ ἀνωτέρω δὲν ὑπελογίσθησαν τὰ σχολεῖα, οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ μαθηταὶ Σουφλίου καὶ 20 χωρίων, καὶ τὸ Γυμνάσιον Διδυμοτείχου.

Ὁ νῦν Μητροπολίτης Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεσιάδος

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1927 εἶχε παραιτηθῆ, λόγῳ γήρατος, ὁ ἐπὶ 29 ἔτη ποιμάνας τὴν ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου ἀείμνηστος Φιλάρετος Βαφειδῆς. Προαχθεὶς δὲ τιμητικῶς εἰς τὴν σχολάζουσαν ἐπαρχίαν Ἡρακλείας, ἀνεχώρησεν ἐκ Διδυμοτείχου 26 Μαρτίου 1928. Τὸν διεδέχθη τὸν Φεβρουάσιον τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ ἀπὸ ἐπισκόπου Ἀπολλωνιάδος Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κύριος Ἰωακείμ Σιγάλας. Τὴν 7ην Μαρτίου 1931 ἀνήγγειλεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος τηλεγραφικῶς τὴν προσωρινὴν συγχώνευσιν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ὁρεσιάδος μετὰ τῆς τοῦ Διδυμοτείχου, παρακαλοῦσα τὸν Μητροπολίτην Διδυμοτείχου νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακυβέρνησιν καὶ τοῦ τμήματος τούτου. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Σεβασμιώτατος Κύριος Ἰωακείμ, κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς Μητροπολίτης μόνον Διδυμοτείχου, μετὰ ταῦτα δὲ ὡς Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεσιάδος, ἐποίμανε καὶ ποιμαίνει μέχρι τοῦδε θεοφιλῶς τὴν πολυπαθῆ ταύτην ἐπαρχίαν. Καὶ φροντίζει πατρικῶς διὰ τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ ποίμνιον, παρ' ὅλας τὰς ἀντιξόους συνθήκας καὶ δυσμενεῖς περιστάσεις, τὰς ὁποίας διέτρεξε τοῦτο, καὶ πρότερον μὲν, ἀλλ' ἰδίως κατὰ τὸ διάστημα τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου, τῆς ἐπαράτου ξενικῆς κατοχῆς καὶ τῆς ἀπαισίας μνήμης, συμμοριτικῆς ἀναστατώσεως. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐτιμήθη διὰ τοῦ μεταλλίου ἐξαιρέτων ἐθνικῶν ὑπηρεσιῶν.

Τὰ χωρία τῆς τριπλῆς ἐκκλησιαστικῆς περιφερείας
Διδυμοτείχου (Σουφλίου) καὶ Ν. Ὁρεσιάδος

Ὅσα ἐγράψαμεν διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν Διδυμοτείχου ἀναφέρονται ὄχι μόνον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ φακέλλου 434, ἀλλὰ, καθὼς

εἶδομεν, καὶ εἰς νεωτέρους χρόνους. Περιλαμβάνουν δέ, ἐκτὸς τῆς περιφερείας Διδυμοτείχου, καὶ χωρία ὄχι μόνον τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀποσπασθείσης καὶ πάλιν συγχωνευθείσης περιφερείας Σουφλίου, ἀλλὰ καὶ τῆς Νέας Ὁρεστιάδος, τῆς ὑπαχθείσης ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήσαμεν ἀπαραίτητον νὰ καταστρώσωμεν ἓνα γενικὸν καὶ κοινὸν κατάλογον τῶν χωρίων καὶ τῶν τριῶν ὁμοῦ περιφερειῶν, Διδυμοτείχου, Σουφλίου καὶ Ν. Ὁρεστιάδος. Δὲν θὰ σημειώσωμεν ὅμως εἰς ὄλας καὶ ἐπακριβῶς ποῖα χωρία, πότε καὶ εἰς ποίαν περιφέρειαν ἀνήκον. Διότι, καθὼς παρατηρήσαμεν εἰς τὰ ἔμπροσθεν, ἐγένοντο ἐπανειλημμένοι προσθαφαίρεσεις διαφόρων χωρίων ἀπὸ τῆς μιᾶς περιφερείας εἰς τὴν ἄλλην. Θὰ ἀναγράψωμεν κυρίως κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν ὄλα ἀνεξαιρέτως τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων. Θὰ παραπέμψωμεν δὲ εἰς ἕκαστον καὶ θὰ παραθέσωμεν τὰ παλαιὰ καὶ τὰ νέα ὀνόματα ἐν συνδυασμῶ, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν. Καθὼς ἐπίσης καὶ τὰς τυχόν διαφόρους ἄλλας ὀνομασίας αὐτῶν μετὰ σχετικῶν παρατηρήσεων. Οὕτως ὥστε νὰ ἀποφευχθῇ ἐνδεχομένη σύγχυσις μεταξὺ ταυτιζομένων ἢ μὴ ταυτιζομένων χωρίων.

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

- Ἐγριάνη. Τὸ ἄλλοτε Ἐγριάν Πουνάρ Διδυμοτείχου.
- Ἐζατλή. Τὸ ἤδη Ἐλευθεροχώριον Διδυμοτείχου.
- Ἐη Πουνάρ. Τὸ σημερινὸν Ἐσπρονέριον Διδυμοτείχου.
- Ἐη Σακάλ. Τὸ σημερινὸν Πολιά.
- Ἐλεποχώριον. Τὸ τουρκιστὶ Τιλκίκιοῦ, λεγόμενον καὶ Ἐλποχώρι.
- Ἐλιμπέκιοῦ. Τουρκικὸν χωρίον (τοῦ Ἐλῆ Μπέη).
- Ἐλιτῆ Ἐγούτς. Τουρκικὸν χωρίον παλαιά.
- Ἐμμόβουνον. Πρῶτερον Σαμμονά Ἐδρ)πόλεως, νῦν Ν. Ὁρεστιάδος.
- Ἐμόριον. Πρῶτερον Καράμπεῖλη Διδυμοτείχου.
- Ἐμπελάκια. Ν. Ὁρεστιάδος, ἄλλοτε Διδυμοτείχου.
- Ἐμδουλλά(χ)κιοῦ. Χωρίον Διδυμοτείχου, ἤδη Ἐδδέλλα.
- Ἐνω Βύσσα. Ν. Ὁρεστιάδος Καλεῖται καὶ Νέα Βύσσα καὶ Νέον Ἐχυροχώριον.
- Ἐργος. Ν. Ὁρεστιάδος.
- Ἐσάρ Μπεῖλη. Τὸ ὄρθον Χισσάρ Μπεῖλη, νῆν Κισσάριον Διδυμοτείχου.
- Ἐσβεστάδες. Τουρκιστὶ Κιρέτς κιοῦ, Διδυμοτείχου.
- Ἐσημένιον. Σεῖμὲν Ἐσιφλίχ, Διδυμοτείχου.
- Ἐσλαάν. Ἠδη Λεοντάριον, Διδυμοτείχου.
- Ἐσπρονέριον. Τὸ ἄλλοτε Ἐκ Πουνάρ, Διδυμοτείχου.
- Ἐγριάν Πουνάρ. (Ἐδὲ Ἐγριάνη). Διδυμοτείχου.
- Ἐβάτος. Νέας Ὁρεστιάδος.
- Ἐβουλγάρ Γενίκιοῦ = Δουδουζὶ Γενίκιοῦ. Ντιουντιουκτῶ Γενίκιοῦ Παλαιὸν

- Διδυμοτείχου. Ἴδὲ Γενίκιοι = Νεοχώριον Ν. Ὀρεστιάδος.
- Βουλγάρκιοι.** Ἦδη Ἑλληνοχώριον, Διδυμοτείχου.
- Βουργάζ.** Μπουργάζ, ἤδη Πύργος, Ν. Ὀρεστιάδος.
- Βρυσικά** = Καρὰ Μπουνάρ, ἴσως καὶ Ἐπίσκι Καρὰ Μπουνάρ, Διδυμοτείχου.
- Γενίκιοι.** Νεοχώριον Ν. Ὀρεστιάδος. Ἴδὲ Βουλγάρ Γενίκιοι καὶ Ἰντζέκιοι, Διδυμοτείχου.
- Γιαλανιζίκ.** Ἦδη Γυαλιά, Ν. Ὀρεστιάδος (ἄλλοτε Ἀδριανουπόλεως).
- Γιάνναρεν ἢ Γιάννεριν ἢ Γιάννουρεν.** Ἴσως τὸ ἤδη Γιαννούλη τοῦ Σουφλ.
- Γιαούπ.** Ἦδη Σιταριά, Διδυμοτείχου.
- Γιουκισὲ (ἢ Γιουξέ) Πουνάρ.** Παλαιὸν χωρίον Διδυμοτείχου. Μήπως ἦτο Γιουκισὲ = ὑψηλός, ἢ Γιουκισὲκ = ὑψηλός.
- Γιουρούς.** Νῦν Δίλοφος Ν. Ὀρεστιάδος, ἄλλοτε Ἀδριανουπόλεως.
- Γκοτζᾶ Ζαλούφ** (ἢ ἀπλῶς Ζαλούφ). Διδυμοτείχου. Ἄλλα ὀνόματα: Κηρτζᾶ Ζαλούφ, Μπιογιούκ Ζαλούφ, Μεγάλο Ζαλούφι.
- Γυαλιά.** Ἴδὲ Γιαλατζίκ Ν. Ὀρεστιάδος.
- Δαδιά.** Τοῦ Σουφλίου.
- Δανιήλιον.** Τὸ ἄλλοτε Κούρτι ἢ Κούρτκιοι, Διδυμοτείχου.
- Δελῆ Μουσλούκ** (Ντελῆ Μ.). Διδυμοτείχου. Ἦδη Δελήτιον.
- Δελήτιον** = Δελῆ Μουσλούκ.
- Διδυμοτείχον.** Ἡ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως (ἤδη χειμερινὴ ἔδρα).
- Δίκαια.** Ν. Ὀρεστιάδος, ἄλλοτε Καδίκιοι Ἀδριανουπόλεως.
- Δίλοφος.** Ν. Ὀρεστιάδος, ἴδὲ Γιουρούς.
- Δογαντζῆ.** Ντογαντζῆ, μεγάλο, Διδυμοτείχου, ἤδη Μέγα Δοκάριον.
- Δογαντζῆ.** Ντογαντζῆ, μικρό, Διδυμοτείχου, ἤδη Μικρὸν Δοκάριον.
- Δουδουρμᾶ Καδήκιοι** ἢ Δουδουρμᾶ ἢ Τουτουρμᾶ Κ., Διδυμοτείχου.
- Δουδουξί Γενίκιοι.** Ἴδὲ Βουλγάρ Γενίκιοι καὶ σχετικὰ.
- Ἐδέκιοι** ἢ Ἐτέκιοι, μήπως Ὀτέκιοι ἢ Ἐτέμκιοι ἢ Ἀδάκιοι; Διδυμοτείχου.
- Ἐλαφοχώριον.** Τὸ ἄλλοτε Καρτζᾶ Χαλήλ, Διδυμοτείχου.
- Ἐλευθεροχώριον.** Ἴδὲ Ἀζατλή, Διδυμοτείχου.
- Ἐληά.** Ν. Ὀρεστιάδος. Θὰ εἶναι τὸ Ντελῆ Ἀλῆ τῆς Ἀδριανουπόλεως = Ὀρεστιάδος. Ἴδὲ ὅμως καὶ τὸ παλαιὸν Καράγιλε τοῦ Διδυμοτείχου.
- Ἑλληνοχώριον.** Τὸ ἄλλοτε Βουλγάρκιοι Διδυμοτείχου.
- Ἐσκίκιοι.** Τὸ τουρκικὸν ὄνομα τοῦ χωρίου Παληοχώρι Διδυμοτείχου.
- Ζαλουφάκι** ἢ μικρὸ Ζαλούφι. Τουρκιστὶ Κιουτσεούκ Ζαλούφ ἢ Κιρεμτζῆ Ζαλούφ, Διδυμοτείχου.
- Ζαλούφι.** Διδυμοτείχου. Ἴδὲ Γκοτζᾶ Ζαλούφ. Κηρτζᾶ Ζαλούφ, Μεγάλο Ζαλούφι, Μπιογιούκ Ζαλούφ.
- Ζώνη.** Ν. Ὀρεστιάδος.
- Θεραπειό.** Τὸ ἄλλοτε Σαρήγιαρ Ἀδριανουπόλεως, Ν. Ὀρεστιάδος.
- Θούριον.** Τὸ ἄλλοτε Οὐρλή ἢ Οὐρλου Διδυμοτείχου.

- Θυρέα.** Τὸ ἄλλοτε Καπουτζή ἢ Καπουτζήκιοι Διδυμοτείχου.
- Ἰατράδες.** Τὸ ἄλλοτε Χεκιμλή Διδυμοτείχου.
- Ἰμβλιδίν.** Τὸ ἤδη Λάδη Διδυμοτείχου.
- Ἰντζέκιοι.** Τουρκικὸν ὄνομα τοῦ χωρίου Κουφόδουνον Διδυμοτείχου.
- Ἰντζέκιοι ἢ Πασᾶ Ἰντζέ ἢ Πασᾶ Ἰντζεσι=Γενίκιοι,** νῦν Νεοχώριον. Ἄλλοτε Διδυμοτείχου, νῦν Ν. Ὀρεστιάδος.
- Ἰοισιλῆ.** Ἦδη Καναδάς, Ν. Ὀρεστιάδος, ἄλλοτε Ἀδριανουπόλεως.
- Ἰσαάκιον=Ἰσᾶκ Πασᾶ** Διδυμοτείχου.
- Ἰσᾶκ Πασᾶ=Ἰσαάκιον** Διδ)χου.
- Ἰσπιιλῆ.** Ἦδη Σπήλαιον Ν. Ὀρεστιάδος, ἄλλοτε Ἀδριανουπόλεως.
- Ἰστορέμκιοι.** Τουρκικὸν ὄνομα τοῦ (παλαιοῦ) Κωστῆ Διδυμοτείχου.
- Καβακλῆ=Καβύλη** Ν. Ὀρεστιάδος.
- Καβύλη=Καβακλῆ** Ν. Ὀρεστιάδος.
- Καμβιζικ.** Ἦδη Κυριακὴ Σουφλίου.
- Καδήκιοι=Δίκαια** Ν. Ὀρεστιάδος, ἄλλοτε Ἀδριανουπόλεως.
- Καδήκιοι.** Τὸ ἤδη Μάνη Διδυμοτείχου.
- Καλαιζῆ ὄβᾶ.** Τὸ ὀρθὸν εἶναι Καλαϊτζῆ ὄβᾶ, ἰδὲ Καλατζούβα.
- Καλαιζούβα.** Τὸ ὀρθὸν εἶναι Καλαϊτζῆ ὄβᾶ, ἰδὲ Καλατζῆ ὄβᾶ.
- Καναδάς.** Τὸ ἄλλοτε Ἰοισιλῆ Ἀδριανουπόλεως, Ν. Ὀρεστιάδος.
- Καπουτζῆ.** Ἰδὲ καὶ Καπουτζήκιοι. Νῦν Θυρέα Διδυμοτείχου.
- Καπουτζήκιοι.** Ἰδὲ Καπουτζῆ. Νῦν Θυρέα Διδυμοτείχου.
- Καράγιλε.** Θὰ ἦτο Καρᾶ Ἠλία ἢ Καρᾶ Ἀλῆ. Ἦδη Καρέγλη Διδυμοτείχου.
Ὅμοιάζει μὲ τὸ Ἐληᾶ Ὀρεστιάδος, ὅπερ ἐλέγετο πρότερον Ντελῆ Ἀλῆ (Ἀδριανουπόλεως).
- Καρᾶ Κασήμ** Παλαιὸν τουρκικὸν χωρίου Διδυμοτείχου.
- Καράκλησε** Τὸ ἤδη Μαυροκκλήσιον Σουφλίου=Διδυμοτείχου.
- Καράμπαγ.** Τὸ ἤδη Πετρωτὰ Ν. Ὀρεστιάδος, ἄλλοτε Ἀδριανουπόλεως.
- Καραμπεληῆ.** Τὸ ἤδη Ἀμόριον Διδυμοτείχου.
- Καραιζᾶ Χαλήλ.** Τὸ ἤδη Ἐλαφοχώριον Διδυμοτείχου.
- Καράμζα.** Τὸ ὀρθὸν Καραχαμζᾶ Διδυμοτείχου, κληθὲν Καρτεριά.
- Καρᾶ Μπουνάρ,** Διδυμοτείχου. τὸ χωρίον Βρυσικά.
- Καρᾶ Μπουνάρ,** Σουφλίου, ἢ Κορνοφωλέα (Κορνοφωληά).
- Καρᾶ Χαμζᾶ ἢ Καράμζα** Διδυμοτείχου, κληθεῖσα Καρτερία. Ἰδὲ Καράμζα.
- Καρέγλη.** Ἰδὲ Καρέγιλε Διδυμοτείχου.
- Καρλῆ** Διδυμοτείχου, νῦν Χιονάδες.
- Καρτερία** Διδυμοτείχου, ἰδὲ Καρᾶ Χαμζᾶ.
- Καρωτή.** Τὸ ἄλλοτε Κορουτζῆ ἢ Κορουτζήκιοι Διδυμοτείχου.
- Κασιανιές.** Ὀρεστιάδος. Τὸ ἄλλοτε Ἰσερέκιοι Ἀδριανουπόλεως.
- Κέρασμος.** Ν. Ὀρεστιάδος.
- Κηζηλιζήκ.** Τὸ τουρκικὸν ὄνομα τοῦ Σκουρτοχωρίου τοῦ Διδ)χου.

Κηριζᾶ Ζαλούφ. Διδυμοτείχου. Διάφορα ὀνόματα : Γκοτζᾶ Ζαλούφ, Μπουγιούκ Ζαλούφ, Μεγάλο Ζαλούφι, ἢ ἀπλῶς Ζαλούφι.

Κιουτσιούκ Ζαλούφ ἢ Ζαλουφάκι ἢ Μικρὸ Ζαλούφι. Τουρκιστὶ Κιρεμτζῆ Ζαλούφ. Διδυμοτείχου.

Κιουτσιούκ Νιτρεβένι. Μικρὸν Δερβέντι, Διδυμοτείχου. Μικρὸν Δέρειον.

Κιουτσιούκ Νιογαντζῆ. Μικρὸν Δογαντζῆ (Δι)χου, κληθὲν Μικρὸν Δοκάριον.

Κιουτσιούκ Τζαμπάζ. Μικρὸ Τζαμπάζι. (Διδ)χου, νῦν Μικρὰ Τράνα.

Κιουπλίον. Κιουπλί—Κιουπλοῦ Διδυμοτείχου.

Κιρπὶς κιοῖ Τουρκικὸν ὄνομα τοῦ χωρίου Ἀσβεστάδες (Διδ)χου (παλαιόν).

Κισσάριον. Τὸ ἄλλοτε Ἀσάρ Μπεκλή ἢ Χισσάρ Μπεκλή (Διδ)χου.

Κλεισῶ. Ν. Ὀρεστιάδος.

Κογιουλοῦ. Νῦν Κριὸς Ν. Ὀρεστιάδος, ἄλλοτε Ἀδριανουπόλεως.

Κόμαρα. Τὸ ἄλλοτε Κουμαρλή Ἀδριανουπόλεως. Ν. Ὀρεστιάδος.

Κορνοφωλέα. Τουρκικὸν ὄνομα Καρᾶ Μπουνάρ Σουφλίου.

Κορουιζῆ ἢ Κορουιζήκιοῖ. Διδυμοτείχου. Ἦδη Καρωτή.

Κορουιζήκιοῖ ἢ Κορουτζῆ. Διδυμοτείχου, νῦν Καρωτή.

Κόρυμβος. Τὸ ἄλλοτε Χατζαλή (Χατζῆ Ἀλή) τοῦ Διδυμοτείχου.

Κουλακλή (ἢ Κουροῦ Κουλακλή) Διδυμοτείχου.

Κουλελή Μπουργάζ (ἢ ἀπλῶς Κούλελη) (Διδ)χου. Πάλαι ποτὲ καὶ ἤδη Πύθειον.

Κουμαρλή Παλαιότερον ὄνομα τοῦ Κόμαρα (Ἀδρ)λεως). Ν. Ὀρεστιάδος.

Κουροῦ Κουλακλή—Κουλακλή.

Κούρι ἢ **Κούρικιοῖ.** Διδυμοτείχου, νῦν Δανιήλιον.

Κούρικιοῖ ἢ Κούρι. Διδυμοτείχου, νῦν Δανιήλιον.

Κούτρουιζε. Τουρκικὸν χωρίον Διδυμοτείχου παλαιόν.

Κουφόβουνον. Τουρκιστὶ Ἰντζέκιοῖ, Διδυμοτείχου.

Κρασαχώριον. Τὸ ἄλλοτε Σαραπλάρ τοῦ Διδυμοτείχου.

Κριὸς. Τὸ ἄλλοτε Κογιουλοῦ Ἀδριανουπόλεως, νῦν Ὀρεστιάδος.

Κυανῆ. Τὸ ἄλλοτε Τσαουσλή Διδυμοτ.

Κυπρίνος. Ν. Ὀρεστιάδος.

Κωσιῆ. Τουρκιστὶ Ἰστρέμκιοῖ Διδυμοτείχου.

Λάβαρα. Τὸ ἄλλοτε Σάλτήκ τοῦ Σουφλίου—Διδυμοτείχου.

Λαγῶς. Τὸ ἄλλοτε Ταουσάν ἢ Ταθάν Κουροῦ τοῦ Διδυμοτείχου.

Λάδη Τὸ ἄλλοτε Ἰμβλιδίν τοῦ Διδυμοτείχου.

Λεοντάριον. Τὸ ἄλλοτε Ἀσλάν (Διδ)χου.

Λεπιῆ. Ν. Ὀρεστιάδος.

Λιλί, Δουλί, Δουλού, ἢ Δουλάκιοῖ Διδυμοτείχου.

Μάνδρα. Σουφλίου—Διδυμοτείχου.

Μανδρίτσα. Διδυμοτείχου.

Μάνη. Τὸ ἄλλοτε Καδήκιοῖ Διδυμοτείχου.

Μαράσια. Ἀδριανουπόλεως, Νέας Ὀρεστιάδος.

- Μαυροκκλήσιον.** Τὸ ἄλλοτε Καράκκλησε Σουφλίου—Διδυμοτείχου.
- Μέγα Σογανλή** καὶ ἀπλῶς Σογανλή. Διδυμοτείχου.
- Μεγάλη Δοξαπάρα** (Δοξιπάρα). Νέας Ὁρεστιάδος.
- Μεγάλη Τραύα.** Τὸ ἄλλοτε Μπογιούκ Τζαμπάζ ἢ Μεγάλο Τσαμπάζ ἢ ἀπλῶς Τζαμπάζλάρ (μετὰ τοῦ Μικροῦ Τζαμπάζ). Διδυμοτείχου.
- Μεγάλο Νιερβένι** ἢ Μπογιούκ Ντερβέντ. Διδ)χου. Νῦν Μ. Δέρτον.
- Μεγάλο Ντογαντζή** ἢ Μπογιούκ Ντογαντζή. Διδ)χου. Μ. Δοκάριον.
- Μεταξάδες.** Τὸ ἄλλοτε Τοκμάκ(ι). Διδυμοτείχου.
- Μηλιά.** Νέας Ὁρεστιάδος. Τὸ ἄλλοτε Μπεκτζελή (μήπως Μπεκτοῆ Ἄλῃ ἢ Παγτζελή=Μπαχτσελή, ἢ μήπως Μπεκτασῆ). Ἀδριανουπόλεως.
- Μικρὰ Δοξαπάρα** (Δοξιπάρα). Νέας Ὁρεστιάδος.
- Μικρὰ Τραύα.** Τὸ ἄλλοτε Μ. Τζαμπάζ ἢ Κιουτσιούκ Τσαμπάζ. Διδυμοτ.
- Μικρὸν Δοκάριον.** Τὸ ἄλλοτε Κιουτσιούκ Ντογαντζή. Μ. Ντογαντζή.
- Μικρὸν Σογανλή.** Κιουτσιούκ Σογανλή Διδυμοτείχου.
- Μικρὸν Νιερβένι.** Κιουτσιούκ Ντερβέντ. Διδ)χου. Ἡδῆ Μ. Δέρτιον.
- Μικροχώριον.** Τὸ ἄλλοτε τουρκικὸν Σιοϊλεμὶς τοῦ Διδυμοτείχου.
- Μιριζάνιοι.** Τουρκικὸν χωρίον τοῦ Διδυμοτείχου.
- Μπάρα.** Ἠρότερον Γκιολτσιούκ. Ἀδριανουπόλεως—Νέας Ὁρεστιάδος.
- Μπεκτσελή.** Ἰδὲ Μηλιά.
- Μπὲς Τεπέ.** Ἀδριανουπόλεως. Τὸ νῦν Πεντάλοφον. Ν. Ὁρεστιάδος.
- Μπουγιούκ Ζαλούφ.** Διδ)χου. Μεγάλο Ζαλούφι καὶ τὰ σχετικὰ.
- Μπουλδούρκιοι.** Νῦν Πάλη Ὁρεστιάδος. Μήπως Μπαλδῆρκιοι (ἄλλοτε Ἀδριανουπόλεως).
- Μπουργάζ=Βουργάζ=Πύργος** Ν. Ὁρεστιάδος (ἄλλοτε Ἀδριανουπόλεως).
- Νέα Βύσσα.** Ἰδὲ Νέον Ἀχυροχώριον. Ν. Ὁρεστιάδος. Καλεῖται καὶ Ἄνω Βύσσα. **Νέα Οἰνόη.** Νέας Ὁρεστιάδος.
- Νέα Ὁρεστιάς.** Ἡ μετὰ τὴν Παλαιὰν Ὁρεστιάδα, ἥτοι τὸ Καραγάτς, ἔδρα τῆς προσωρινῆς Μητροπόλεως Ἀδρ)πόλεως καὶ Ὁρεστιάδος, ἥδη δὲ ἡ θερινὴ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεστιάδος.
- Νέα Σαγήνη.** Ν. Ὁρεστιάδος.
- Ν. Ψαθάδες.** Διδυμοτείχου, ἀπλῶς Ψαθάδες.
- Νέον Ἀχυροχώριον.** Ν. Ὁρ. Ἰδὲ Ἄνω Βύσσα καὶ Νέα Βύσσα.
- Νέον Κωστή.** Διδυμοτείχου.
- Νέον Λιλί.** Διδυμοτείχου.
- Νέον Σοφικόν.** Ν. Ὁρεστιάδος.
- Νέον Χειμώνιον.** Ν. Ὁρεστιάδος.
- Νεοχώριον.** (Πασᾶ Ἰντζέ, ἢ Παπᾶ Ἰντσεσί=Γενίκιοι). Διδυμοτείχου.
- Νεοχώριον.** Νέας Ὁρεστιάδος. (Μήπως συμπίπτει πρὸς τὸ ἄνωτέρω;)
- Νιόβη.** Τὸ παλαιὸν Καρᾶ Κασήμ Διδυμοτείχου.
- Νιελῆ Ἀλῆ.** Ἀδριανουπόλεως. Ἡδῆ Ἑληά. Νέας Ὁρεστιάδος.

- Νιελῆ Μουσλούκ.** Ἦδη Δηλήτιον. Διδυμοτείχου.
- Νιιβανὲ Μουσα** Διδυμοτείχου. Τουρκικὸν χωρίον.
- Νιογανιζῆ.** ἰδὲ Μεγ. Δογαντζῆ. **Νιογαντζῆ.** Ἰδὲ Μικρὸν Δογαντζῆ.
- Νιουτουκισῆ Γενίκιοῖ.** Μᾶλλον Νιουτουκισιοῦ Γενίκιοῖ. Διδυμοτείχου.
Ἰδὲ καὶ Δουδουξί Γενίκιοῖ καὶ Βουλγὰρ Γενίκιοῖ. Θὰ εἶναι τὸ σημε-
ρινὸν Νεοχώριον Νέας Ὁρεστιάδος.
- Οἰνόη.** Νέας Ὁρεστιάδος. Ἰδὲ Παλαιὰ Οἰνόη.
- Ὁρμένιον.** Τὸ ἄλλοτε Τσερμέν τῆς Ἀδρ)λεως. Νέας Ὁρεστιάδος.
- Οὔρλη ἢ Οὔρλοῦ.** Τὸ σημερινὸν Θούριον Διδυμοτείχου.
- Παζαρλῆ.** Παλαιὸν χωρίον τοῦ Διδυμοτείχου.
- Παλαιὰ Οἰνόη.** Νέας Ὁρεστιάδος. Ἰδὲ Οἰνόη.
- Παλαιὰ Σαγήνη** Νέας Ὁρεστιάδος. Ἰδὲ Σαγήνη.
- Παλαιὸν Ἀχυροχώριον.** Ἰδὲ Ἀχυροχώριον Ἀδρ)λεως. Ν. Ὁρεστιάδος.
- Παλαιὸν Χειμώνιον.** Ἰδὲ Χειμώνιον. Νέας Ὁρεστιάδος.
- Παλαίστρα.** Ν. Ὁρεστιάδος. Εἶναι τὸ παλαιὸν Πεχλιδᾶν Τσαηρῆ. Ἀδριαν.
- Πάλη.** Ν. Ὁρ. Τὸ ἄλλοτε Μπουλδούρκιοῖ Ἀδριαν. Μήπως Μπαλδήρκιοῖ;
- Παληούρι.** Τὸ ἄλλοτε Τσαλῆ ἢ Τσαλήκιοῖ. Διδυμοτείχου.
- Παληοχώρι(ον).** Τὸ ἄλλοτε Ἐσχίκιοῖ. Διδυμοτείχου.
- Πάσκλησε** Σουφλίου. Τὸ νῦν Πρωτοκλήσιον Διδυμοτ. (Μᾶλλον Μπάσκλησε).
- Παταγή.** Νέας Ὁρεστιάδος.
- Πενιάλοφον.** Νέας Ὁρεστιάδος. Τὸ ἄλλοτε Μπὲς Τεπέ. Ἀδρ)λεως
- Πειράδες.** Παλ. χωρ. Διδ)χου, λεγόμενον καὶ Ταστζῆ Ἀρναούτκιοῖ.
- Πειρωτά.** Ν. Ὁρεστιάδος. Τὸ ἄλλοτε Καρᾶ Μπάγ. Ἀδρ)πόλεως.
- Πεχλιπᾶν Τσαηρῆ** Ἀδρ)λεως. Τὸ νῦν Παλαίστρα. Ν. Ὁρεστιάδος.
- Πλάτη.** Ν. Ὁρεστιάδος. Τὸ ἄλλοτε Σανδηρλῆ. Ἀδριανουπόλεως.
- Ποιμενικόν.** Τὸ ἄλλοτε Τσοπανλῆ. Διδυμοτείχου.
- Πολιά.** Τὸ ἄλλοτε Ἄκ Σακάλ. Διδυμοτείχου.
- Πραγγί(ον).** Διδυμοτείχου.
- Πύθιον.** Διδυμοτείχου. Τὸ ἄλλοτε Κουλελῆ Βουργᾶς ἢ Κουλελῆ Μπουργᾶς,
ἢ ἀπλῶς Κούλελι.
- Πύργος.** Ν. Ὁρεστιάδος. Τὸ ἄλλοτε Βουργᾶς ἢ Μπουργᾶς. Ἀδριανουπόλεως.
- Ρύζια.** Ἀδριανουπόλεως—Νέας Ὁρεστιάδος.
- Σαγήνη** Ν. Ὁρεστ. Ἰδὲ Παλαιὰ Σαγήνη.
- Σάκκος.** Νέας Ὁρεστιάδος.
- Σαλιτήκ.** Σουφλίου. Ἦδη Λάβαρα Διδυμοτείχου.
- Σαλιηκλῆ.** Τουρκικὸν χωρίον Διδυμοτείχου
- Σαμμονά.** Ἀδρ)λεως. Ἦδη Ἀμμόδουνον. Νέας Ὁρεστιάδος.
- Σανδηρλῆ.** Ἀδριανουπόλεως. Ἦδη Πλάτη. Νέας Ὁρεστιάδος.
- Σαράκιοῖ.** Τὸ ὀρθὸν Σαράκιοῖ. Νῦν Σαράκιον. Νέας Ὁρεστιάδος.
- Σαράκιον.** Ἰδὲ Σαράκιοῖ.

- Σαραπλάρ.** Διδυμοτείχου, ὄνομασθὲν Κρασοχώριον.
- Σαρήγιαρ.** Ἀδριανουπόλεως. τὸ νῦν Θεραπειό. Νέας Ὀρεστιάδος.
- Σαρχανλῆ.** Ἀδριανουπόλεως. (Μήπως ἦτο Σαρουχανλῆ, ἢ Σαρῆ Χουλῆ, ἢ Σαχανλῆ, ἢ ...);
- Σαύρα.** Τὸ ἄλλοτε Σουμπάσκιοῖ Διδυμοτείχου.
- Σεϊμέν.** Ἀδριανουπόλεως. Τὸ νῦν Φυλάκιον τῆς Νέας Ὀρεστιάδος.
- Σεϊμέν Τσιφλίκ.** Διδυμοτείχου. Ἰδὲ Ἀσημένιον.
- Σιοϊλεμίσ.** Διδυμοτείχου. Ἰδὲ Μικροχώριον.
- Σιταριά.** Ἄλλοτε Γιαούπ Διδυμοτείχου.
- Σκουριοχώρι(ον).** Διδυμοτείχου. Τουρκιστὶ ἐλέγετο Κηζηηλτζήκ.
- Σουμπάσκιοῖ.** Διδυμοτείχου. Τὸ νῦν Σαύρα.
- Σουφλίον.** Διδ(ο)χου. Ἦτο ἔδρα τῆς προσωρινῆς Μητροπόλεως Σουφλίου.
- Σπήλαιον.** Ν. Ὀρεστιάδος. Τὸ ἄλλοτε Ἰσπιτλή. Ἀδρ)λεως
- Σιαθμὸς Πυθίου.** Διδυμοτείχου.
- Σιέρνα.** Νέας Ὀρεστιάδος.
- Ταβσάν Κουροῦ.** Ἰδὲ Ταουσάν Κουροῦ.
- Ταουσάν Κουροῦ.** Διδυμοτείχου. Τὸ νῦν Λαγώς.
- Τασδῆ Ἀρναούκιοῖ.** Ἰδὲ Πετράδες Διδυμοτείχου.
- Τατάρκιοῖ.** (Ἀδρ)λεως). Διδυμοτείχου. Παλαιὸν τουρκικόν.
- Τεμίρορεν.** Παλαιὸν χωρίον Διδυμοτείχου τουρκικόν.
- Τζαμπάζ** Τὸ ὀρθὸν Τζανμπάζ. Διδυμοτείχου. Ἐλέγετο καὶ Τζανμπαντζάρ, ἢ Μπουγιούκ Τζανμπάζ ἢ Μεγάλο Τζαμπάζι. Ἐπωνομάσθη Μεγ. Τραύα.
- Τζομπάζ.** Τὸ ὀρθὸν Τζανμπάζ. Διδ(ο)χου. Κιουτσιούκ Τζαμπάζ, ἢ Μικρὸν Τζαμπάζι. Ἐπωνομάσθη Μικρὰ Τραύα.
- Τζανβέραν.** Παλαιὸν τουρκικόν χωρίον Διδυμοτείχου, (Τὸ ὀρθὸν θὰ ἦτο ἴσως Τζάν Βερὲν ἢ Τζίν Βεράν).
- Τοκμάκ.** Διδυμοτείχου. Τὸ νῦν Μεταξάδες.
- Τοιουρκᾶ Καδήκιοῖ.** Παλαιὸν χωρίον Διδ(ο)χου. Γραφαὶ διάφοροι. Δου-
δουρμᾶ Καδήκιοῖ, Τουτουρμᾶ Καδήκιοῖ κ.λ.π.
- Τσαλῆ.** Διδυμοτείχου=Παληούρι. Ἰδὲ καὶ Τσαλήκιοῖ.
- Τσαλήκιοῖ.** Ἰδὲ Τσαλῆ καὶ Παληούρι.
- Τσαουσλῆ.** Διδυμοτείχου. Τὸ νῦν Κυανή.
- Τσιομένο Καραγάτς.** Ἀδρ)λεως. Ἦδη Φτελιά. Νέας Ὀρεστιάδος.
- Τσίνι Καρᾶ Πουνάρ.** Διδυμοτείχου. Μήπως τὰ Βρυσικά;
- Τσιφλικάκι.** Διδυμοτείχου. Ἰδὲ Τσιφλίκιοῖ.
- Τσιφλίκιοῖ.** Διδυμοτείχου. Ἰδὲ Τσιφλικάκι.
- Τσουισουπάκι.** Παλαιὸν χωρίον Διδυμοτείχου.
- Φτελιά** Ν. Ὀρεστιάδος. Τὸ ἄλλοτε Τσιρμέν Καραγάτς. Ἀδριανουπόλεως.
- Φυλάκιον.** Ν. Ὀρεστιάδος. Τὸ ἄλλοτε Σεϊμέν. Ἀδριανουπόλεως.
- Χανδρᾶς.** Νέας Ὀρεστιάδος.

Χασηρτζή Ἀρναούτκιοϊ. Διδυμοτείχου. Τουρκικὸν ὄνομα τοῦ Ψαθάδες.

Χαιζαλή. (Ἐκ τοῦ Χατζή Ἀλή). Διδυμοτείχου. Νῦν Κόρυμβος.

Χαιζημπέκιοϊ. Διδυμοτείχου. (Τουρκικόν).

Χειμώνιον. Νέας Ὀρεστιάδος. Ἰδὲ Παλαιὸν Χειμώνιον.

Χειμυλή. Διδυμοτείχου. Νῦν Ἰατράδες. (Ὅχι Χιμετλή).

Χελιδών. Ν. Ὀρεστιάδος.

Χιονάδες. Διδυμοτείχου. Τὸ ἄλλοτε Καρλή.

Ψαθάδες. Διδυμοτείχου. Ὑπῆρχεν ἄλλοτε λεγόμενον τουρκιστὶ Χασηρτζή Ἀρναούτκιοϊ.

Ψαθάδες. Διδ)χου. Λεγόμενον καὶ Νέοι Ψαθάδες.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Πρὶν ἴδωμεν, τί γράφουν περὶ αὐτῆς τὰ ἔγγραφα τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 434 φακέλλου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ προτάξωμεν ὠρισμένας γενικὰς ἱστορικὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἔσταχυολογήσαμεν ἐκ τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης τοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ καὶ τοῦ κ. Μιλτιάδου Σταμούλη. (Ἰδὲ Θρακικά, τόμ. 6, 8, 14 καὶ 17).

Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος εἶχε διαιρεθῆ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς Ἑπαρχίας ἢ Θέματα, ταῦτα εἰς Διοικήσεις καὶ αὐταὶ πάλιν εἰς Ἑπαρχίας. Τὸ Θέμα, τὸ λεγόμενον Ἀνατολικόν, περιελάμβανε πέντε Διοικήσεις, τῶν ὁποίων ἡ τελευταία ἦτο ἡ Διοίκησις Θράκης. Αὕτη περιελάμβανεν 6 Ἑπαρχίας, τὰς ἐξῆς: 1) Τῆς Εὐρώπης (Ἡρακλείας), 2) Ροδόπης (Τραϊανουπόλεως), 3) Αἰμιμόντιου (Ἀδριανουπόλεως), 4) Θράκης (Φιλιππουπόλεως), 5) Μυσίας ἢ Αἰμιμόντιου Β' (Μαρκιανουπόλεως) καὶ 6) Σκυθίας (Τόμης).

Τὴν πολιτικὴν ταύτην διαίρεσιν ἠκολούθησεν ἀνάλογος ἐκκλησιαστικὴ. Οὕτως ὥστε ἡ ἐκκλησία τῆς ὅλης Θράκης ὀργανώθη ἐξ ἀρχῆς ὡς Ἑξαρχία τῆς πολιτικῆς Θρακικῆς Διοικήσεως. Καὶ εἶχε κέντρον καὶ ἔδραν τὸ κέντρον καὶ τὴν ἔδραν τῆς Διοικήσεως ταύτης, ἦτοι τὴν πόλιν Ἡράκλειαν. Διετέλει δὲ ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη Διοίκησις ἢ μᾶλλον Ἑξαρχία τῆς Θράκης, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀνεξάρτητος ἀπὸ πάσης ἄλλης Ἑξαρχίας ἢ ἐκκλησιαστικῆς Διοικήσεως, συμφώνως πρὸς τὸν Β' κανόνα τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381). Ἡ σύνοδος ὁμως ἐκείνη εἶχεν ὀρίσει συγχρόνως «τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον» (ὅστις ὑπήγετο πρότερον ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἡρακλείας) «ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ρώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν» (τὴν Κων)λιν τὸ παλαιὸν Βυζάντιον) «Νέαν Ρώμην». Διὸ καὶ ἤρχισαν νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Κων)λεως καὶ μάλιστα ὁ ἱερός Χρυσόστομος, εἰς τὰ διάφορα ζητήματα

τῶν Ἐξαρχιῶν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐνομιμοποίησεν ἀργότερον ἡ Δ' Οἰκου-
μενικὴ Σύνοδος (451), ἢ ὑποία ὑπήγαγεν ὑπὸ τὴν κανονικὴν δικαιοδοσίαν
τοῦ Πατριαρχείου Κων)πόλεως τὴν Ἐξαρχίαν τῆς Θρακικῆς ἐκκλησιαστικῆς
Διοικήσεως, καθὼς καὶ τὰς ἄλλας. Ἐκτοτε ἡ ἐκκλησία τῆς Θράκης ἀπετέλεσε
τμῆμα τῆς ἐκκλησίας Κων)λεως. Περιέσωσε δὲ μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ «χει-
ροτονεῖσθαι... τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τοῦ... Μη-
τροπολίτου Ἡρακλείας» καὶ νὰ παραλαμβάνῃ ὁ ἐκάστοτε ἐκλεγόμενος Πα-
τριάρχης τὴν πατριαρχικὴν ράβδον παρὰ τῶν χειρῶν Μητροπολίτου Ἡρα-
κλείας. Καὶ διετήρησεν ὁ Ἡρακλείας, ἀντὶ τοῦ πρότερον ἀνεξαρτήτου αὐ-
τοῦ, νὰ εἶναι (ἡμι)αὐτόνομος εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ὑπαγομένας εἰς αὐτὸν 6
μνημονευθείσας, ὡς ἄνωθι, θρακικὰς ἐπαρχίας, ἐχούσας ὑπὸ τοὺς Μητροπο-
λίτας τῶν διαφόρους ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους καὶ διοικουμένας δι'
ἰδιαιτέρας συνόδου ὑπὸ τὴν προεδρίαν του. Ἐνταῦθα, χάριν τῶν τυχόν
ἀγνοούντων, σημειοῦμεν, ὅτι οἱ μὲν ἐπίσκοποι ὑπήγοντο ὑπὸ τοὺς ἀρχιεπι-
σκόπους, οὗτοι δὲ ὑπὸ τοὺς Ἐξάρχους Μητροπολίτας.

Ἐν τούτοις, παρὰ τὰς Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπὰς καὶ Ἐπισκο-
πὰς ταύτας, ἐλειτούργησε, σχεδὸν ἐξ ἀρχῆς, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας Διοική-
σεις, ὁ θεσμὸς τῶν λεγομένων (ἡμι)«αὐτοκεφάλων» ἀρχιεπισκοπῶν ἢ ἐπισκο-
πῶν, αἵτινες ὑπήγοντο ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως. Ὁ
ἀριθμὸς δὲ αὐτῶν εἶχε σημαντικὰς αὐξομειώσεις καὶ μεταβολὰς διὰ μέσου
τῶν αἰώνων, μέχρι τοῦ 1453. Μετὰ ταῦτα δέ, δηλαδὴ ἐπὶ τουρκοκρατίας,
μητροπόλεις, ἀρχιεπισκοπαὶ καὶ ἐπισκοπαὶ τῆς Ἀνατ. καὶ τῆς Δυτ. Θράκης
ἦσαν, καθὼς ἀναφέρει ὁ Σάρδεων, αἱ ἐξῆς, κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν, 34 :

1) Ἀδριανούπολις. 2) Ἀθύρας. 3) Αἶνος. 4) Ἀλεξανδρούπολις. 5)
Ἀργυρούπολις. 6) Ἀρκαδιούπολις. 7) Βιζύη. 8) Βούκελλος. 9) Γάνος Χώρα.
10) Δέρκοι. 11) Διδυμότειχον. 12) Ἡράκλεια. 13) Θεοδωρούπολις. 14) Καλ-
λίπολις. 15) Μάδυτος. 16) Μαρώνεια. 17) Μέτραι. 18) Μήδεια. 19) Μυριό-
φυτον. 20) Νέα Ὀρεστιάς. 21) Εἰάνθη. 22) Πάμφυλον. 23) Πάνιον. 24) Πε-
ριθώριον. 25) Περίστασις. 26) Ραιδεστός. 27) Σαράντα Ἐκκλησιαί. 28) Σε-
ρέντιον. 29) Σηλύδρια. 30) Σκόπελος. 31) Σουφλίον. 32) Τραϊανούπολις. 33)
Τυρολόγη. 34) Χαριούπολις.

Εἰς δὲ τὴν Βόρειον Θράκην αἱ ἐξῆς 24 :

1) Ἀγαθονίχεια. 2) Ἀγαθούπολις. 3) Ἀγχίαλος. 4) Ἀξιούπολις. 5)
Βάρνα. 6) Βιδύνη. 7) Βράτσα. 8) Διόπολις. 9) Δρύστρα. 10) Κεστεντήλιον.
11) Κωνσταντία. 12) Λεύκη. 13) Λίτιτσα. 14) Λοφτσοῦ. 15) Μεσημβρία. 16)
Περκόφτσα. 17) Πρεσλάβα. 18) Ροδόστολον. 19) Σαμάκισον. 20) Σοφία. 21)
Σωζόπολις. 22) Τζερκενός. 23) Τύρνοβον. 24) Φιλιππούπολις.

Ἡμεῖς ἐνταῦθα, μὴ ἐνδιαφερόμενοι περὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησια-
στικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θρακικῆς Διοικήσεως (Ροδόλης, Αἰμιμόντιου, Θρά-
κης, Μυσίας καὶ Σκυθίας), περιοριζόμεθα εἰς τὴν καθαρὰν τρόπον τινά, πε-

ριφέρειαν τῆς μητροπολιτικῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας. Ἀναφέρομεν δὲ κατωτέρω, κατ' ἀλφαβητικὴν σειράν, τὰ ὀνόματα ἀπλῶς τῶν διαφόρων ἀρχιεπισκοπῶν καὶ ἐπισκοπῶν αὐτῆς. Αὗται ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας μέχρι τῆς καταργήσεως αὐτῆς (1923), ἰδρύθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ περιστάσεις. Συνεχωνεύθησαν δὲ ἢ διελύθησαν, ἄλλοτε ἄλλαι, ἢ αὐτὴς ἐπανιδρύθησαν. Προήχθησαν ἢ ὑπεβιβάσθησαν καὶ πάλιν προήχθησαν. Ἡ, ἀποσπαθεῖσαι ἐκ τῆς Μητροπόλεως Ἡρακλείας, ὑπήχθησαν εἰς ἄλλας ἐπαρχίας ἢ ἐγένοντο (ἡμι)ἀνεξάρτητοι, προσωρινῶς ἢ μέχρι τέλους, ὑπαγόμεναι ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τὴν ἄμεσον διακαιοδοσίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦσαν δέ, ἐν συνόλῳ μετὰ τῆς ἑδρας Ἡρακλείας, 52 τὸν ἀριθμὸν, ὅσας τοῦλάχιστον διεχωρίσαμεν ἐκ τῶν καταλόγων Σάρδεων καὶ Σταμούλη, αἱ ἑξῆς :

1) Ἡράκλεια (Πέρινθος) (ἡ πρώτη ἑδρα τῆς Μητροπόλεως μέχρι τοῦ 1702). 1) Ἀβδηρα. 3) Ἀδράνεια. 4) Ἀθύρας. 5) Αἶνος. 6) Ἄπρος. (Θεοδοσιούπολις). 7) Ἀργυρούπολις. 8) Ἀφροδισία. 9) Βεργούλιον. (Ἀρκαδιούπολις, Μπουργάζ). 10) Βιζύη. 11) Βρύσις. 12) Βυζάντιον (Κωνσταντινούπολις). 13) Γάνος. 14) Γαρέλλη. 15) Δαόνιον. 16) Δέρκοι. 17) Δρυσιπάρα (Μεσσήνη). 18) Εὐχάριτα (Θεοδορούπολις). 19) Καλλίπολις. 20) Καραβιζύη. 21) Κοίλη (Κύλα). 22) Κίζυκος. 23) Λυσιμάχεια (Ἐξαμίλλιον). 24) Μάδυτος. 25) Μαρώνεια. 26) Μέτραι. 27) Μήδεια. 28) Μόριζος. 29) Μυριόφυτον. 30) Ὀρθογορία (Στάγειρα, Μάκρη). 31) Ὀρνοι. 32) Πάμφυλον. 33) Πάνιον (Θεοδοσιούπολις). 34) Περίστασις. 35) Πραποντις (πλησίον τῆς Ἀβύδου) 36) Προποντις ἑτέρα Πρ. πλησίον Ψαμαθίου). 37) Προῦσα (!). 38) Ραιδεστός (δευτέρα ἑδρα ἀπὸ τοῦ 1702 καὶ ἐφεξῆς). 39) Σαναδία. 40) Σεργέντζη (Σερέντιον, Στράντζα). 41) Σηλύδρια (Εὐδοξιούπολις). 42) Σιντική. 43) Τόπειρος (Ρούσιον.) 44) Τυρολόη. 45) Χαλκίς (ἢ Χαλκιδῶν πλησίον τῶν Μετρῶν. 46) Χαριούπολις. 47) Χερσόνησος. 48) Χώρα. καὶ 49) Κύπελα. 50) Πάριον. 51) Ρούσιον. 52) Ρούλου.

Πολλὰ τῶν ὀνομάτων τούτων ἔχουν καὶ ἄλλους, παραδόξους, σχηματισμοὺς καὶ διαστρόφους γραμματικὰς μορφάς, τὰς ὁποίας παραλείπομεν. Ἐδιστάσαμεν νὰ προσθέσωμεν τὸν ἀνωτέρω κατάλογον τῶν 48 ἐπαρχιῶν τῆς Μητροπόλεως Ἡρακλείας, τὸν ὁποῖον κατεστρώσαμεν μὲ μεγάλην δυσκολίαν. Ἴσως δὲν εἶναι ἀκριβὴς κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ ὀνόματα. Πιθανὸν καὶ νὰ συγχέωνται μερικαὶ ἐπαρχίαι, ταῦτιζόμεναι ἢ διαχωριζόμεναι, ἢ καὶ νὰ ἀνῆκον εἰς ἄλλας μητροπόλεις τῆς Θρακικῆς Διοικήσεως καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀπλὴν μητροπολιτικὴν περιφέρειαν τῆς Μητροπόλεως Ἡρακλείας (Εὐρώπης). Πάντως νομίζομεν, ὅτι πλήρης καὶ σταθερὰ διαχώρισις τῶν ἐπὶ μέρους ἐπαρχιῶν ἀποβαίνει δυσσοικονόμητος, ἐκτὸς ἄλλων λόγων, καὶ ἔνεκα τῶν πολλῶν, καιρικῶν καὶ λοιπῶν, μεταβολῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον διὰ μέσον τῶν αἰώνων, καθὼς ἀνεφέραμεν καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν.

Ἐξ ὧσων ἐγράψαμεν, ἐξάγεται, ὅτι ἡ Μητρόπολις Ἡρακλείας (Εὐρώπης) ἀπετέλεσεν, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, καὶ σταθερῶς, μέχρι ἐσχάτων, ἤτοι μέχρι τοῦ 1923, ὁπότε ἐξέλιπε, τὸν τρίτον κατὰ σειράν τῶν ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως μητροπολιτικῶν θρόνων. Ὁ δὲ μητροπολίτης αὐτῆς ἐφημίζετο ὡς «*Πρόεδρος τῶν Ὑπεριμῶν καὶ Ἐξαρχος πάσης Θράκης καὶ Μακεδονίας*». Ἡ ἔδρα τοῦ Ἡράκλεια ἦτο Ἐκκλησία Ἀποστολική, ἰδρυθεῖσα καὶ ὀργανωθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων : Ἀνδρέου (36 μ. Χ.), Ἀπελλῆ (36 μ. Χ.), καὶ τοῦ Βαρνάβα ἢ τοῦ Βαρσαβᾶ, οἵτινες καὶ θεωροῦνται οἱ πρῶτοι ἐπίσκοποι τῆς πρεσβυγενοῦς ταύτης ἐπισκοπῆς, ἀναχθείσης εἰς τόσον μεγάλην καὶ περίοπτον ἐκκλησιαστικὴν θέσιν. Τὴν Ἡράκλειαν διεδέχθη, ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1702, ὡς νέα ἔδρα τοῦ Μητροπολίτου ἡ πόλις Ραιδεστός, οὗσα παλαιόθεν ἔδρα τῆς μικρᾶς ἐπισκοπῆς Ραιδεστοῦ. Ἐκτοτε δὲ ὁ Μητροπολίτης Ἡρακλείας ἐκαλεῖτο καὶ μητροπολίτης Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ.

Πληροφορίαι τῶν ἐγγράφων τοῦ φακέλλου 434.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὰς περὶ τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας, καὶ ἰδίως περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως αὐτῆς, πληροφορίας τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 434 φακέλλου τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τοῦ φακέλλου μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ ὑπ' ἀριθμούς : 1+2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 25, καὶ 41. Ταῦτα περιέχουν ἐκθέσεις καὶ στατιστικὰς διὰ τὰ διάφορα τμήματα τῆς ἐπαρχίας, τὰς πόλεις, καὶ κωμοπόλεις, καὶ χωρία, τὸν πληθυσμὸν αὐτῶν εἰς οἰκίας ἢ οἰκογενείας καὶ ψυχὰς, τὴν ἐθνότητα καὶ τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας, καθὼς ἄλλας πληροφορίας, καὶ κρίσεις καὶ παρατηρήσεις. Κυρίως ὅμως τὰ σχολεῖα καὶ τὰ σχολικὰ κτίρια, διδασκάλους καὶ μαθητάς, μαθήματα καὶ βιβλία, πόρους καὶ δαπάνας. Τονίζουσι δὲ ἰδιαίτερον τὴν καλὴν ἢ κακὴν πνευματικὴν καὶ ἐθνικὴν κατάστασιν τοῦ ἑλληνορθοδόξου ἢ ξενοφώνου ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ, καθὼς καὶ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ταλαιπωρίας αὐτοῦ, καὶ τοὺς δυσχερεῖς ἀγῶνας ἐναντίον τῆς δολερᾶς βουλγαρικῆς προπαγάνδας καὶ τῆς ἐπαράτου πανσλαβιστικῆς λύμης.

Τὰ ἐγγραφα ταῦτα, ἐκτὸς μερικῶν τεμαχίων, ἅτινα εἶναι ἀχρονολόγητα, χρονολογοῦνται ἀπὸ 4 Μαΐου 1879 μέχρι 14 Ἰουνίου 1890. Ἐν τοῦτοις τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 3 ἐγγραφοῦ τῆς 25 Ν)βρίου 1881 ἀναφέρει, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ σχολεῖον, ἰδρυθὲν τὸν 17ον αἰῶνα. Κατετάξαμεν δὲ αὐτὰ χρονολογικῶς κατὰ τὴν ἐξῆς σειράν : 41, 6, 25, 1+2, 4, 7, 5, 3, καὶ 8.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 41

Σχολὴ Οὐζοῦν Κιοπροῦ.

Ὁ Ἰωάννης Ἀθαν. Μαυρίδης γράφει ἐξ Οὐζοῦν Κιοπροῦ, ἀπὸ 4ης Μαΐου 1879, πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει φίλον του Κ. Α. Χαλκιάδην περὶ

τῆς σχολῆς Οὐζοῦν Κιοπροῦ (Μακρὰ Γέφυρα, ἀραβιστὶ Τζίσρι Ἐργκινε). Ἀναφέρει, ὅτι εἰς τὴν σχολὴν τῆς κωμοπόλεως του, ἡ ὁποία εἶναι μικτὴ φοιτοῦν 52 μαθηταὶ καὶ 34 μαθήτριά, ἤτοι ἐν ὅλῳ 86, ἡλικίας 6—16 ἐτῶν. Ἐκ τούτων 9 ἄρρενες ἀποτελοῦν τὸ ἑλληνικὸν τμήμα μὲ 2 τάξεις, ἐδιδάχθησαν δέ, προσθέτει, τὰ ἑξῆς :

Εἰς τὴν *1ην τάξιν*. Ἑλληνικά : Ξενοφῶν μετὰ τεχνολογίας. *Μαθηματικά* : Πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ μέχρι τέλους. *Ἱστορία* Ἑλληνικὴ Ξανθοπούλου : Σόλων, Πεισίστρατος, Μιλτιάδης. *Γεωγραφία* : Ἰταλία, Γαλλία Ἀγγλία, καὶ Ρωσία. *Ἱερὰ Κατήχησις*. Βερναρδάκη, τὸ α' μέρος κατ' ἐκλογὴν. *Εἰς τὴν 2αν τάξιν*. Ἑλληνικά : Λυσίας μετὰ συντάξεως καὶ τεχνολογίας. *Ἱερὰ Κατήχησις*, τὸ β' μέρος κατ' ἐκλογὴν. *Μαθηματικά* : Πρ. Ἀριθμητικὴ. *Γεωμετρία*, μέχρι τῶν τετραπλεύρων. *Ἑλληνικὴ Ἱστορία*, Κίτλη, Ὁ Πελοπον. πόλεμος. *Γεωγραφία*. Ἡ Ἀσία. Οἱ λοιποὶ μαθηταὶ, περὶ τοὺς 40, διηρημένοι εἰς 5 τάξεις καὶ ἀποτελοῦντες τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν τμήμα, διδάσκονται ἀνάγνωσιν καὶ διάφορα καθημερινὰ ἀποσιτηθίσματα, ὡς λέγει. Ἡ ἀνωτέρα μόνον τάξις προπαρασκευάζεται διὰ τὸ ἑλληνικὸν τμήμα καὶ διδάσκειται στοιχειωδῶς ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω μαθήματα τοῦ (ἑλληνικοῦ τμ.), ἤτοι Γραμματικὴν, Ἀριθμητικὴν, Γεωγραφίαν, ἑλληνικὴν Ἱστορίαν κ.λ.π. Αἱ λοιπαὶ τάξεις διδάσκονται εἰς τοὺς πίνακας. Ἡ Γραφὴ χλωαίνει πολὺ, διότι ὁ διδάσκαλος κατὰ τὴν ὥραν τῆς γραφῆς ἀπασχολεῖται μὲ τὸ ἑλληνικὸν τμήμα. Ὑπάρχει εἰς καὶ μόνος διδάσκαλος. Καίτοι δὲ ἡ Κοινότης ὑποχρεοῦται νὰ χορηγήσῃ καὶ βοηθόν, (ἐν τούτοις), δι' ἑλλειψιν μέσων, δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν της. Πόροι σχολῆς : 66 λίραι ἐτησίως διὰ μισθὸν διδασκάλου, καὶ 4 περίπου, διὰ καύσιμον ὕλην καὶ λοιπὰ ἔξοδα, τὸ ὅλον 70, καταβαλλόμενα διὰ προαιρετικῆς συνεισφορᾶς 30 μόλις, σχετικῶς εὐπορούντων, κατοίκων. Καίτοι δὲ ὑπάρχει ἐφορία, ἣς ἔχω τὴν τιμὴν νὰ μετέχω, ἐπιτηροῦσα καὶ φροντίζουσα, οὐχ' ἤττον, πρὸς εὐρυτέραν ἐνεργειαν, γίνεται σκέψις περὶ ἀνασυστάσεως τῆς ἄλλοτε ὑφισταμένης Ἀδελφότητος ὑπὸ τὸ ὄνομα Πρόδος, ἣτις ὡς ἐκ τῆς καιρικῆς περιστάσεως (τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου)... διελύθη.

Διὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ συντάκτης αὐτῆς εἶναι ἐκ τῶν ἐφόρων τῆς σχολῆς καὶ ὅτι κάμνει, φαίνεται, σύγχυσιν εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τῶν μαθητευομένων. Διότι, ἀφαιρουμένων ἐκ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ των 86 τῶν 9 τοῦ ἑλληνικοῦ τμήματος, ἔπρεπε νὰ ἀναγραφοῦν ὡς ὑπολειπόμενοι μαθηταὶ καὶ μαθήτριά 77 καὶ ὄχι 40 περίπου μαθηταὶ, ὡς λέγει, ἐκτὸς ἐὰν ἔλησμονήθη ἡ ἀναγραφὴ 37 ἴσως μαθητριῶν !

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 6

Γενικὴ ἔκθεσις τῶν τμημάτων Οὐζοῦν Κιοπροῦ, Μαλαράων καὶ Κεσοάνης

Εἶναι ἀπόκομμα ἡμεριδὸς «Θράκη» τῆς Κωσταντινουπόλεως, περιέχον ἀνυπόγραφον ἀνταπόκρισιν, ἐξ Οὐζοῦν Κιοπροῦ, καὶ ἀπὸ 24ης Ἰου-

λίου 1879. Ὁ ἀνταποκριτὴς διαζωγραφίζει διὰ ζωηρῶν εἰκόνων τὴν μεγίστην ἀμάθειαν καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν τμημάτων Οὐζοῦν Κιοπροῦ, Μαλγάρων καὶ Κεσσάνης καὶ ἐπικαλεῖται τὸν τρόπον τῆς θεραπείας τῆς ἀπελπιστικῆς των καταστάσεως. Ἐξαίρει ὁμῶς συγχρόνως καὶ ὅσα καλῶς ἔχοντα σημεῖα παρετήρησε. Γράφει λοιπόν :

«...Ἐπισκοπήσωμεν... τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὡς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἐκτετοπισμένων καὶ ἐν παντελεῖ ἀμαθεία εὐρισκομένων τούτων χωρῶν (τῆς Θράκης), ἵνα γνωστὸν τοῖς πᾶσι γένηται, εἰς οἷαν διατελοῦσι νῦν... κατάστασιν καὶ οἷα μέσα ὀφείλουσι λαβεῖν πρὸς ταχεῖαν τοῦ κακοῦ θεραπείαν ὁ Θρακικὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλεκπαιδευτικοὶ Σύλλογοι. Ὁ ἐπιλαμβανόμενος, ἵνα ἐγκύψῃ τῇ μελέτῃ τῶν αἰτιῶν ἀφ' ὧν καὶ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κων)πόλεως ἐπρχία αὐταὶ (τμήματα) εἰς τοσοῦτον ἀβελτηρίας καὶ ἀμαθείας περιῆλθον, καὶ ἀπὸ τούτων ἵνα δείξῃ τὰ προσφορώτατα πρὸς ἀποσόδησιν τοῦ πάθους αὐτῶν μηχανήματα, χρόνου πολλοῦ δεῖται καὶ τὸν τῶν ἀμβλυοπούντων χόλον διεγείρει, οἷτινες πρὸς πᾶσαν ἀλήθειαν δυσανασχετοῦντες καὶ κατ' οὐδὲν τιθέμενοι τὰς εἰλικρινεῖς παραινέσεις καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ πολυτίμου χρόνου, εἰς διαπληκτισμοὺς τρέπονται καὶ τὰ ὧτα αὐτῶν φράττουσι πρὸς πάντα τὰ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας ἀφορῶντα. Ἡ φιλαυτία καὶ τὰ μικρὰ ταπεινὰ πάθη ἐπικρατοῦσιν ἐν αὐτοῖς, κατακλύζοντα τὴν ἀσθενῆ τῶν ὀλίγων φρονίμων καὶ φιλοπροόδων φωνήν, οἷτινες, ἀγόμενοι ὑπὸ τοῦ καθήκοντος, μάτην ἀνίστανται πρὸς ταύτας καὶ μάτην πρὸς ἴασιν τῆς ἀσθενούσης ἐπρχίας φάρμακα καταδεικνύουσι. Πέποιθα, ὅτι, τέλος, οἱ ἄγρυπνοι τῆς γλώσσης ἡμῶν ἐχθροὶ ἀφ' ἑνός, καὶ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος φῶτα ἀφ' ἑτέρου, ἀνοίξουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν καὶ τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ἀποσθεσθέντα ζῆλον ἀναρριπίσουσιν.»

Ὁ ἀνταποκριτὴς ἐν συνεχείᾳ, γράφει τὰ ἑξῆς :

«Ἡ τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ... (περιφέρεια), περιλαμβάουσα ἄνω τῶν 35 ἑλληνικῶν χωρίων, ἀμοιροὶ ἐκπαιδευτηρίων, διότι, ἐκτὸς τῆς ἐν τῇ κωμοπόλει (Ο. Κ.) ὑφισταμένης ἑλληνοδιδασκτικῆς σχολῆς, εἰς τὰ λοιπὰ χωρία ζόφος καὶ ἀμάθεια, ἐκ πολλῶν αἰτιῶν προερχόμενα, πλήττουσι δυσαρέστως τὰς ὄψεις παντὸς περιηγητοῦ, νύσσουσι δ' ὀδυνηρῶς τὴν καρδίαν παντὸς φιλομούσου καὶ φιλοπάτριδος Ἑλληνοῦ. Εἰς ὀλίγα τῶν χωρίων τούτων αὐτοδίδακτοι διδάσκαλοι τὰ κοινὰ ἤτοι Παπαδίτικα λεγόμενα, διδάσκουσιν, εἰς τὸν Ὀκτάηχον καὶ (τὸ) Ψαλτήριον περιοριζόμενοι. Τὰ δὲ πλεῖστα (χωρία) διατελοῦσιν ἄνευ διδασκάλου. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ τούτων τρία σημαντικώτερα χωρία... μας : Ζαλοῦφ (ἐπρχίας Διδυμοτείχου), περιέχον 600 οἰκίας, Ἰθρίκ Τεπέ, 400, Ἀλτοῦν-Τάς, 250, δύο δὲ τῆς... (περιφερείας) Μαλγάρων : Σουλτάνκιοϊ καὶ Παζάρ-δере (=Κεσσάνης καὶ ὄχι Μαλγάρων), τὴν μητρικὴν των ἀπομαθόντα γλώσσαν, τὴν ἀλβανικὴν φθέγγονται, ἄλλα τὴν τουρκικὴν, τὰ δὲ λοιπὰ τοσοῦτον κακῶς καὶ νοθευμένην τὴν μητρικὴν των λαλοῦσιν, ὥστε ἀκα-

τάληπτα (τὰ χωρία=οἱ κάτοικοί των) καθίστανται παντὶ τῷ μὴ εἰδῶτι τὴν τουρκικὴν. Ἐκ τῆς ὀδυνηρᾶς ταύτης καταστάσεως ἐξαιρεῖται (ὡς πρὸς τὰ σχολικὰ) τὸ ἑλληνοαλβανικὸν χωρίον Ἰβρίκ-Τεπέ, ὡς ἄσισ ἐν ἐρήμῳ..., περιέχον ἀλληλοδιδασκτικὴν σχολήν, εἰς ἣν φοιτῶσι 95 μαθηταί, διδάσκοντος τοῦ ἀκαμάτου καὶ πάντως ἐπαίνου ἀξίου κ, Β. Παπαδοπούλου, Αἰμνίου. Παρῶν δὲ κατὰ τὰς γενομένας ἐξετάσεις ἐκ μέρους τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος... (Ο.Κ.), ἠδυνήθη, ὅπως... τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του ἐκτιμήσω. Διότι αἱ εὐστοχοὶ καὶ ταχεῖαι τῶν μαθητῶν ἀπαντήσεις..., ἔτι δὲ ἡ ἀγχίνοια... (αὐτῶν), προσεῖλκυον... τὸν θαυμασμὸν πάντων τῶν παρευστώτων. Ἡ ἀνωτέρα τάξις ἐδιδάσκετο Λουκιανὸν μετὰ τεχνολογικοῦ... μέχρι τῶν εἰς μὴ (ρημάτων) Ἀριθμητικὴν, Ἰ. Ἱστορίαν καὶ ἐλάχιστα Γεωγραφίας, ἐπειδὴ ἕστεροῦντο χαρτῶν. Ἡ εὐάρεστος καὶ ἐξαιρετικὴ αὕτη τοῦ Ἰβρίκ-τεπε κατάστασις ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν οἰκονόμον τοῦ χωρίου Παπαδῆμον, ὡς καὶ εἰς τοὺς δημογέροντας καὶ μουχτάρηδες, οἵτινες πᾶσαν ὑφίστανται θυσίαν ὑπὲρ τῆς σχολῆς. Ὁ δὲ οἰκονόμος καὶ οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ, ἐπαξίως τὰ τῆς Ἱερωσύνης τελοῦντες καθήκοντα καὶ πάντα κατὰ τὸ ἐγὼν πράττοντες, παραίτιοι τῆς ἀνθηρᾶς τοῦ χωρίου των καταστάσεως ἐγένοντο. Εἶθε δὲ τούτοις καὶ οἱ ἐνταῦθα (Ο.Κ.), ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἱερεῖς τε καὶ λαῖκοι (τῶν ἄλλων χωρίων), νὰ μιμηθῶσιν. Ἐπάναγκες δ' οὖν κρίνω, ὅπως ὁ Θρακικὸς Σύλλογος τὰ δέοντα λάβῃ μέτρα, ἵνα τὴν... (περιφέρειαν) ἡμῶν τοῦ ἐπικρεμαμένου διασώσῃ κινδύνου, συντελέσῃ δὲ εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν καὶ διανοητικὴν ἀγάπτουξιν, διὰ τῆς ἀποστολῆς βιβλίων, συστάσεως σχολῶν, καὶ εἰ δυνατόν, ἐγκαθιδρύσεως παρθεναγωγείου ἐν τῇ κωμοπόλει μας, καὶ οὕτω τὸ μεγαλεῖον ἀναλάμψῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ...»

Ἐν τέλει ἀναγγέλλει ὁ ἀνταποκριτὴς, ὅτι «οἱ κάτοικοι (Ο. Κ.) πάνυ ἀσμένως ἀπεδέξαντο τὸν ἐπ' ἀδεία εἰς Κων]λίαν ἀπελθόντα (καὶ ἐπανελθόντα) ὑποδιοικητὴν Δημητράκη ἐφέντη Στεργιάδην, οὕτινος ἡ παρουσία ἦν λίαν ἐπαισθητὴ τῇ (περιφερείᾳ), καὶ ὄν ἀνυπομόνως πάντες περιέμενον καὶ πάντα τὰ χωρία, ὧν αἱ τῆς εὐημερίας ἐλπίδες εἰς τὰς χεῖράς του διατίθενται...»

Ἡμεῖς προσθέτομεν τὰ ἑξῆς : 1) ὅτι ὁ ἀνταποκριτὴς φαίνεται ἐκ τῶν γραφομένων του ἐντόπιος ἢ κάτοικος Οὐζοῦν Κιοπροῦ. 2) ὅτι τὸ Οὐζοῦν Κιοπροῦ καθυστέρει τοῦ Ἰβρίκτεπε ὡς πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ τοὺς ἱερεῖς. 3), ὅτι ἡ πρόοδος τῆς σχολῆς Ἰβρίκτεπε ὀφείλετο κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον εἰς τὸν καλὸν καὶ δόκιμον διδάσκαλόν της, τὸν ὁποῖον ἐπαινεῖ καὶ ὁ ἀνταποκριτὴς, κατὰ δεύτερον δὲ καὶ τρίτον λόγον εἰς τὸν δραστήριον οἰκονόμον Παπαδῆμον καὶ τοὺς καλοὺς συνεργάτας του, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 25

Οὐζούν Κιοπροῦ καὶ τινα χωρία.

Τὸ ἔγγραφο 25 εἶναι συνέχεια ἐκθέσεως περὶ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ διαμερισμάτων, καθὼς ἀναγράφομεν εἰς τὰ περὶ Διδυμοτείχου καὶ ἄλλαχοῦ. Ἡ ἐκθεσις εἶχε δημοσιευθῆ εἰς τὴν ἑφημερίδα «Νεολόγος» τῆς Κ)λεως. Τὸ διασωζόμενον φύλλον τοῦ Νεολόγου, τὸ περιέχον τὴν συνέχειαν τῆς ἐκθέσεως, ἔχει χρονολογίαν 2)14 Ὀκτωβρ. 1897, φέρει δὲ τὸν τίτλον : «Ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ (μᾶλλον Νομαρχίᾳ) Ἀδριανουπόλεως». Γράφει δὲ περὶ Οὐζούν Κιοπροῦ τὰ ἑξῆς : ὅτι ἔχει μίαν δημοτικὴν σχολὴν μετὰ τμήματος ἑλληνικοῦ, μὲ ἓνα μόνον διδάσκαλον, ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ προστεθῆ εἰς ἀκόμη διδάσκαλος καὶ νὰ συσταθῆ ἐν νηπιαγωγεῖον μετὰ τμήματος παρθεναγωγείου. Νὰ συσταθῶσι δὲ πρωτοβάθμιοι σχολαὶ εἰς τὰ ἑξῆς χωρία : Ζουλούφιον (ἐπαρχίας Διδυμοτείχου,) μὲ 2500 κατοίκους Ἕλληνας ἀλβανοφώνους, Κιουπλίον (Διδυμοτείχου), μὲ 1900 κατ. Ἕλληνας, Ἰβρίκτεπε, μὲ 1750 κατοίκους, Ἕλληνας μὲν τὸ φρόνημα, ὁμιλοῦντας δὲ ἀλβανιστί, καὶ Ψαθάδες (Διδυμοτείχου), μὲ 1000 Ἕλληνας.

ΕΓΓΡΑΦΑ 1+2

Τμήματα Τσορλοῦς, Κεσσάνης, Μαλγάρων καὶ Οὐζούν Κιοπροῦ.

Τὰ ἔγγραφα 1+2 ἀποτελοῦνται ἀπὸ 4 τεμάχια, περιέχοντα στατιστικὰς, παρατηρήσεις καὶ σημειώσεις διὰ τὰ ὡς ἄνωθι τμήματα τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας, τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν, ἄγνωστον, πόθεν καὶ παρὰ τίνος συνετάχθη. Δὲν ἔχει χρονολογίαν. Ἐκ τίνος ὁμως φράσεως : «*χωρία μετὰ τανασιεύσαντα κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων βούλγαροι*» ἐξάγεται, ὅτι θὰ ἐγράφη τὸ 1880. Εἶναι δὲ «*Κατάλογος τῶν οἰκιῶν καὶ στεφάνων τῆς κωμοπόλεως καὶ (τῶν) χωρίων τοῦ τμήματος Τσορλοῦς*». Τὸ δεῦτερον τεμάχιον, συνταχθὲν «ἐν Μαλγάροις τὴν 19 Ἰουνίου 1880» εἶναι ἀνυπόγραφο, ἐμπεριέχει δὲ στατιστικὰς πληροφορίας ἐξ ἐκθέσεων καὶ διαφόρους προχείρους σημειώσεις διὰ τὰ τμήματα Οὐζούν Κιοπροῦ, Κεσσάνης καὶ Μαλγάρων. Τὸ τρίτον, ἄγνωστον πόθεν καὶ παρὰ τίνος συνταχθὲν, ἀνάγεται, φαίνεται, εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καὶ προέρχεται ἴσως παρὰ τῆς Φιλεκπ. Ἀδελφότητος Οὐζούν Κιοπροῦ (ἢ τῆς Ραιδεστοῦ) καὶ γράφει διὰ τὴν περιφέρειαν ταύτην. Τέλος, τὸ τέταρτον τεμάχιον περιλαμβάνει προχείρους σημειώσεις καὶ παρατηρήσεις διὰ διάφορα χωρία τῶν τμημάτων Κεσσάνης, Μαλγάρων καὶ Οὐζούν Κιοπροῦ. Ἐγράφη, πιθανόν, ὑπὸ τῆς ἐν Ἀδρ)πόλει Φιλεκπ. Ἀδελφότητος, μετὰ τὰς 25 Νοεμβρίου τοῦ 1881, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐμπεριεχομένης φράσεως «*κατ' ἐκθέσειν ἀπὸ 25 Ὁβρίου 1881 τοῦ Θρ. (αικικοῦ) Φιλεκ. Συλλόγου Ραιδεστοῦ*». Διὰ τοὺς λόγους τούτους, ἡμεῖς ἐν συνεχείᾳ θὰ παραθέσωμεν, κατὰ σειρᾶν, τὰ

τεμάχια 1ον, 2ον καὶ 3ον μόνον, τὸ δὲ 4ον θὰ ἐπιτάξωμεν κατοπιν τῶν ὑπ' ἀριθμοὺς 4, 7, 5 καὶ 3 ἐγγράφων τοῦ φακέλλου 434, διότι τὰ ἐγγραφα ταῦτα εἶναι παλαιότερα τοῦ 4ου τεμαχίου.

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 1^{ΟΝ} ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ 1+2

*Κατάλογος τῶν οἰκιῶν καὶ στεφάνων
τῆς κωμοπόλεως καὶ τῶν χωρίων τοῦ τμήματος Τσορλοῦς*

- 1) **Τσορλοῦ**. Οἰκίαι χριστιανικαὶ (=ἐλληνικαὶ) 700. Στέφανα 600.
Οἰκίαι Ὀθωμανικαὶ 500. Ἀρμενικαὶ 200. Ἰσραηλιτικαὶ 80.
- 2) **Ἡράκλεια**. Οἰκίαι χριστιαν. 200. Στέφ. 160. Οἰκίαι ὀθωμ. 80.
- 3) **Χωρίον Σουλτὰν Τσιφλίκ**. Οἰκίαι ἐλληνικαὶ 40. Στέφανα 35.
- 4) **Κιοπροιάδες**. Ὀθωμ. τσιφλίκιον. Στέφανα 8=Γραικοί.
- 5) **Μασαίλῃ**. Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 8=Γραικοβούλγαροι.
- 6) **Χωρίον Τσανδό**. Οἰκίαι ἐλληνικαὶ 400. Στέφανα 350.
- 7) **Κιαλλαβρῆ**. Τσιφλίκιον μπεϊλίκιον. Στέφανα 5=Γραικοί.
- 8) **Ἄνω Τσελιτήκι**. Ὀθωμανικόν. Στέφανα 12=Γραικοβούλγαροι.
- 9) **Χωρίον Κερμέν(ι)**. Οἰκίαι ἐλληνικαὶ 180. Στέφανα 120.
- 10) **Σιράντζα**. Οἰκίαι ἐλλήν. 750. Στέφανα 660. Ὀθωμανικαὶ 40.
- 11) **Χωρίον Ἀσκός**. Οἰκίαι ἐλληνικαὶ 150. Στέφανα 120.
- 12) **Χωρίον Καρατζᾶ(ς)**. Οἰκίαι ἐλληνικαὶ 200. Στέφανα 160.
- 13) **Βελιγράδι**. Οἰκίαι ἐλληνικαὶ 50. Στέφανα 40.

*Χωρία μεταναστεύσαντα
κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων, Βούλγαροι*

- 1) **Ὀφλάξ**. Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 10.
- 2) **Καρᾶ Σινίκ(ι)**. Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 18.
- 3) **Κορᾶ Με(χ)μέτ(η)**. Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 12.
- 4) **Χαιτζῆ Σερημέτη**. (Θὰ εἶναι Χατζῆ Σαρῆ Μεχμέτ). Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον Στέφανα 7.
- 5) **Μουσελήμ**. Ὀθωμ. τσιφλίκιον. Στέφανα 20.
- 6) **Ἀξοῦξ Κιογιοῦ**. (Μᾶλλον Ἀζίζκιοῦ). Ὀθωμ. τσιφλ. Στέφανα 38.
- 7) **Ταουσιλῆ**. Τσιφλίκιον Θ. Τσουνῆ. Στέφανα 24.
- 8) **Ἀρμασα**. Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 38.
- 9) **Σειτζῆ**. (Μήπως Σιγλῆ). Ἀρμενικὸν τσιφλίκιον Στέφανα 25.
- 10) **Ἀραπλῆ**. Ἀρμενικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 10.
- 11) **Τσεγκέρλια**. Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 16.
- 12) **Πασαλάχανα**. Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 23.
- 13) **Τιουρκμενλῆ**. Τσιφλίκιον Στεφάνοβικ. Στέφανα 20.
- 14) **Ὀμούριτσα**. Τσιφλίκιον Μιχαήλ Λογοθέτου. Στέφανα 20.
- 15) **Καλύβες**. Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον Στέφανα 25.
- 16) **Κιοστεμήρι** (μήπως Κιοσέ Ὀμέρ ἢ Κιοσέ Ἐμίρ). Τσιφλίκιον Στυλιανοῦ Τσουνῆ. Στέφανα 30.

17) **Μποιζελέρι** (μήπως Μπαχτσέ γιερί=τόπος κήπων). Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 25.

18) **Κουγτουλμούς**. Ὀθωμανικὸν τσιφλίκιον. Στέφανα 20.

Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ 18 χωρία ταῦτα, ὧν οἱ κάτοικοι, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν, ἦσαν βούλγαροι, σημειοῦνται ὅλα ὡς τσιφλίκια μὲ μικρὸν ἀριθμὸν στεφάνων, δηλαδὴ οἰκογενειῶν, ἀνερχόμενον εἰς 381, ἐνῶ τὰ ἑλληνικὰ στέφανα τῶν προηγουμένων 13 χωρίων ἀνήρχοντο εἰς 2278, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς ἀλλοθρήσκους, Ὀθωμανοὺς καὶ Ἑβραίους. Γεννᾶται δὲ τὸ ζήτημα : Μήπως οἱ μεταναστεύσαντες βούλγαροι ἀπετέλουν τὰ ἀναγραφόμενα 381 στέφανα τῶν 18 τσιφλικίων ; Ἡ μήπως τὰ στέφανα ταῦτα ἦσαν ὀλίγων, μὴ μεταναστευσάντων, ἀλλὰ παραμεινάντων, ἑλληνοφρόνων καὶ μὴ σχισματικῶν βουλγάρων ; Δυστυχῶς ἡ στατιστικὴ δὲν καθορίζει τὸ ζήτημα. Ἴσως θεωρηθῶμεν, ὅτι κρίνομεν ὑπερβολικῶς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει κλίνομεν πρὸς τὴν δευτέραν ὑπόθεσιν, διότι νομίζομεν, ὅτι, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, θὰ ἦτο ἴσως περιττὸν νὰ ἀναγραφοῦν κατὰ στέφανα οἱ μεταναστεύσαντες βούλγαροι. Καὶ ἐπομένως τὰ 18 τσιφλίκια νὰ μὴ θεωρηθοῦν ὡς ἀποτελοῦντα μέρος τοῦ τμήματος Τσορλοῦς, ἀφοῦ δὲν εἶχον πλεόν κατοίκους ὀρθοδόξους χριστιανούς.

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 2 ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ 1+2

« Πίναξ στατιστικὸς τῶν ἐν τῷ τμήματι Κεσσάνης τῆς Ἐπαρχίας Ἡρακλείας κωμοπόλεων καὶ χωρίων, ἀριθμῶν Στεφάνων καὶ οἰκιῶν αὐτῶν τῆς ἐν αὐτοῖς φυλετικῆς καὶ κατ' ἔθνισμὸν ὑπεροχῆς, τῆς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως τῶν χωρίων, καὶ τούτων ἀπὸ τῆς ἐν τῷ τμήματι πρωτευούσης, ὡς καὶ ταύτης ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Ραιδεστοῦ ».

Ὅπως εἰς τὴν ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου καὶ τὰς ἄλλας, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἡρακλείας, δὲν θὰ ἀναγράψωμεν τὰς μεταξὺ τῶν χωρίων καὶ πόλεων ἀποφάσεως. Διότι αἱ ἀποφάσεις αὗται ὑπελογίζοντο τότε μὲ ὄρας διὰ πεζοπορίας καὶ ἐπομένως ἄχρηστοι διὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν τῆς ταχύτητος.

Κατωτέρω ἀναφέρομεν κατὰ σειρὰν ὀνόματα πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωρίων, καὶ ἀριθμοὺς οἰκιῶν, στεφάνων καὶ μαθητῶν :

Κεσσάνη. Οἰκίαι 807. Στέφανα 588. Μαθηταὶ 220. Ἑλληνικόν.

Μουζαλή. Οἰκίαι 58. Στέφανα 38. Μαθηταὶ 15. »

Βουλγαρικόν. Οἰκίαι 335. Στέφανα 283. Μαθηταὶ 100. »

Σιγλή. Οἰκίαι 65. Στέφανα 54. Μαθηταὶ 27. »

Μαῦρες. Οἰκίαι 80. Στέφανα 66. Μαθηταὶ 18. »

Γραμπούνα Οἰκίαι 232. Στέφανα 207. Μαθηταὶ 105. »

Κατήμιοι. Οἰκίαι 41. Στέφανα 30. Μαθηταὶ 12. »

Μαχμούτκιοι Οἰκίαι 103. Στέφανα 92. Μαθηταὶ 50. »

Βαρνίσα. Οἰκίαι 45. Στέφανα 41. Μαθηταὶ 13. »

Τσελίκι. Οἰκίαι 77. Στέφανα 58. Μαθηταὶ 40.	Ἑλληνικόν.
Φακίρμα. Οἰκίαι 105. Στέφανα 100. Μαθηταὶ 25.	»
Καρὰ-Τεπές. Οἰκίαι 39. Στέφανα 43. Μαθηταὶ 14.	»
Καρλίκιοϊ. Οἰκίαι 185. Στέφανα 166. Μαθηταὶ 80.	»
Μπεϊντίκι. Οἰκίαι 213. Στέφανα 200. Μαθηταὶ 90.	»
Μπασαῖτι. Οἰκίαι 209. Στέφανα 169. Μαθηταὶ 60.	»
Παζάρ-Δερέ. Οἰκίαι 67. Στέφανα 68. Μαθηταὶ 20.	Ἀλβανόφωνον.
Μάλτεπε. Οἰκίαι 90. Στέφανα 81. Μαθηταὶ 25.	Ἑλληνικόν.

Ἐν Συνεχείᾳ ἀναφέρονται εἰς διαφόρους σημειώσεις τὰ ἑξῆς :

Σημ. Α'. Τὰ χωρία Τσελίκι, Καρλίκιοϊ, Γραμπούνα, Μπασαῖτι καὶ Μπεϊντίκι ἔχουν σχολεῖα μὲ διδασκάλους, δυναμένους νὰ διδάξουν συστηματικῶς. Ἐνῶ εἰς τὰ ἄλλα οἱ μαθηταὶ διδάσκονται εἰς μικρὰ κελλία ἢ τοὺς νάρθηκας ἀπὸ γραματοδιδασκάλους ἢ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι μισθοδοτοῦνται γλίσχως, λαμβάνοντες ὡς ἀμοιβὴν σῖτον ἢ ὅ,τι οἱ γονεῖς δύνανται νὰ προσφέρουν.

Σημ. Β'. Οἱ χριστιανοὶ (=Ἕλληνες) τοῦ τμήματος τούτου (Κεσσάνης) ἀνέρονται εἰς 14,069 ψυχάς.

Ἐπακολουθοῦν τὰ ἑξῆς **Ἑλληνικὰ χωρία** ὑπαγόμενα πολιτικῶς εἰς τὸ «Μυριοφύτιον», ἐπομένως ὄχι εἰς τὴν Κεσσάνην :

Κουρουνὶ Τσεσμέ. Οἰκίαι 13. Στέφανα 8.

Μαγαρίσι. Οἰκίαι 106. Στέφανα 92, μαθηταὶ 37.

Σαζλῆ-Δερέ. Οἰκίαι 42. Στέφανα 36, μαθηταὶ 13.

Καράτσαλη. Οἰκίαι 61. Στέφανα 52, μαθηταὶ 23.

Μπαργιαμίτσι. (Τίποτε δὲν ἀναγράφεται).

Βουλγαρικόν. Οἰκίαι 97. Στέφανα 84 μαθηταὶ 30.

Παρὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἐπιγραφῆς «ἑλληνικὰ χωρία» θὰ ἦτο βουλγαρικὸν ἢ βουλγαρόφωνον χωρίον—ὄνομα καὶ πρᾶγμα, διότι προστίθεται σχολὴ καὶ ἐκκλησία βουλγαριστί. (Τὸ Βουλγαρικόν τοῦτο δὲν συμπίπτει, φαίνεται, πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἀναφερθὲν Βουλγαρικόν τῆς Κεσσάνης, τὸ ὁποῖον εἶχε οἰκίας μὲν 335, στέφανα 283, καὶ μαθητὰς 100. Μᾶς φαίνεται περίεργον, ὅτι ἐνῶ ἡ γενικὴ ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπιγραφὴ τοῦ ἐγγράφου ἀναγράφει: «Πίναξ... Κεσσάνης...», ἐν τούτοις, ἀναφέρει, ὡς εἶδομεν καὶ χωρία τῆς περιφερείας Μυριοφύτου, περαιτέρω δέ, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ ἄλλων πολιτικῶν περιφερειῶν. Δηλαδή :

Τῆς μὲν Καλλιπόλεως τὸ **Ἑξαμίλλιον** 119 Στέφανα 102, μαθηταὶ 55.

Τῆς δὲ τῶν Ὑψάλων **Χατήρκοιοϊ** (Καδήρκοιοϊ) 57. Στέφανα 48, μαθ. 13.

καὶ **Κορουτζήκοιοϊ** 83. Στέφανα 71, μαθηταὶ 18.

Ἀκόμη περίεργον μᾶς φαίνεται τὸ ὅτι ἀλλαχοῦ, εἰς ἄλλο ἔγγραφο, τὸ Ἑξαμίλλιον ἀναφέρεται ὡς ἰδιαίτερον διαμέρισμα μὲ χωρία ἰδικά του. Ἐφ' ὅσον δὲ προχωροῦμεν, καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἡρακλείας καὶ εἰς ἄλλας, θὰ ἴδωμεν πολλὰς τοιαύτας ἀνωμαλίας καὶ συγχύσεις. Καὶ διὰ τοῦτο δυσοικονόμητον ἀποβαίνει ἐνίοτε τὸ νὰ διαχωρῆση κανεὶς καὶ νὰ δια-

κρίνη τὰ χωρία ἐνὸς τμήματος ἀπὸ τὰ χωρία ἄλλων τμημάτων, ἢ μιᾶς ἐπαρχίας ἀπὸ τὰ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. Ἄλλὰ περὶ τούτου, θὰ ἐπανέλθωμεν πάλιν.

Σημ. Γ'. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Κεσσάνης ἔχουν 420 οἰκίας καὶ 485 οἰκογενείας. Σχολεῖον Ρουσιτιέ (σχολαρχεῖον) μὲ 60 περίπου μαθητάς. Τοῦρκοι κατοικοῦν καὶ εἰς 7 χωρίδια καὶ ἐπαύλεις μὲ 65 οἰκίας καὶ 115 οἰκογενείας, χωρὶς σχολεῖα. Σύνολον τουρκικοῦ πληθυσμοῦ 3000.

Σημ. Δ'. Ὁ πληθυσμὸς τῶν 8 ἑλληνικῶν χωρίων, (δηλαδὴ τῶν ὑπαγομένων, ὡς εἶδομεν, εἰς τοὺς καζάδες=καημακαμλίγια Μυριοφύτου, Καλλιπόλεως καὶ Ὑψάλων), εἶναι 3,768, ὅστις, προστιθέμενος εἰς τὸν πληθυσμὸν τῶν ἄλλων χωρίων (17 μετὰ τῆς Κεσσάνης τοῦ καζᾶ Κεσσάνης) 14,069, συμποσοῦται εἰς 17,837 (τὸ Μπαγιαμίτσι δὲν ὑπολογίζεται).

Εἰς ὅλα τὰ (17+8+0=25) χωρία τῶν 4 καζάδων (Κεσσάνης, Μυριοφύτου, Καλλιπόλεως καὶ Ὑψάλων) διδάσκεται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐκτὸς τοῦ χωρίου Βουλγαρικόν... (ὅπως εἶδομεν).

ΠΑΛΙΝ ΤΟ 2 ΤΕΜΑΧΙΟΝ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 1+2

Τμήμα Μαλαγάρων

Τὸ ἴδιον τεμάχιον καὶ κατὰ τὸν ἴδιον περίπου τρόπον γράφει καὶ διὰ τὸ τμήμα Μαλαγάρων, τὰ ἑξῆς :

- 1) **Πασάκιοι.** Ἑλληγες, οἰκίας 40. Στέφανα 50. Μαθηταὶ 15.
- 2) **Χάσκιοι.** Ἑλληγες, οἰκίας 38. Στέφανα 50. Μαθηταὶ 10.
- 3) **Κιουριτῆ.** Ἑλληγες, οἰκίας 128. Στέφανα 170. Μαθηταὶ 15.
- 4) **Θυμίκιοι.** Ἑλληγες, οἰκίας 110. Στέφανα 133. Μαθηταὶ 30.
- 5) **Δολούκιοι.** Ἑλληγες, οἰκίας 80. Στέφανα 95. Μαθηταὶ 25.
- 6) **Δαουιτῆ.** Ἑλληγες, οἰκίας 75. Στέφανα 98. Μαθηταὶ 15.
- 7) **Δεβερίκιοι.** Ἑλληγες, οἰκίας 51. Στέφανα 62. Μαθηταὶ 10.
- 8) **Καράβουναρ.** Ἑλληγες, οἰκίας 64. Στέφανα 98. Μαθηταὶ 15.
- 9) **Χαραλὰ Γκουνί.** Βούλγαροι, οἰκίας 118. Στέφανα 148. Μαθ. 10.
- 10) **Καρνά.** Ἑλληγες, οἰκίας 210. Στέφανα 250. Μαθηταὶ 30.
- 11) **Σουλτιάνκιοι.** Ἀλβανοί, οἰκίας 171. Στέφανα 225. Μαθηταὶ 35.
- 12) **Χαιζήκιοι.** Ἑλληγες, οἰκίας 79. Στέφανα 97. Μαθηταὶ 40.
- 13) **Δογανιζῆ.** Βούλγαροι, οἰκίας 21. Στέφανα 36. Μαθηταὶ 20.
- 14) **Ὑλαντῆ.** (Γιλαντῆ) Ἑλληγες, οἰκίας 99. Στέφανα 146. Μαθ. 10.
- 15) **Γιαγλᾶ.** (Γιαϊλᾶ) Βούλγαροι, οἰκίας 135. Στέφανα 162. Μαθ. 15.
- 16) **Τεσλίμ(ι)** Βούλγαροι, οἰκίας 32. Στέφανα 41. Μαθηταὶ 10.
- 17) **Νιενιέκιοι.** Ἑλληγες, οἰκίας 110. Στέφανα 131. Μαθηταὶ 10.
- 18) **Πισμάνκιοι.** Βούλγαροι, οἰκίας 90. Στέφανα 122. Μαθ. 25.
- 19) **Δεβετζήκιοι.** Ἑλληγες, οἰκίας 50. Στέφανα 43. Μαθηταὶ 30.
- 20) **Δισγάρι.** Βούλγαροι, οἰκίας 17. Στέφανα 21. Μαθηταὶ 18.
- 21) **Κατίκελι.** (Κατί-χαλά) Βούλγαροι, οἰκ. 70. Στέφ. 91. Μαθ. 10.
- 22) **Γιουσούφ.** Ἑλληγες, οἰκίας 68. Στέφανα 85. Μαθηταὶ 20.
- 23) **Καρατζάχαληλ.** Ἑλληγες, οἰκίας 69. Στέφανα 88. Μαθ. 15.

24) **Ἐλμαλῆ**. Ἕλληνες, οἰκίαι 180. Στέφανα 202. Μαθηταὶ 40.

25) **Καλύβια**. Ἕλληνες, οἰκίαι 125. Στέφανα 155. Μαθηταὶ 25.

Ἀκολουθεῖ σημείωσις, ὅτι ἔχουν σχολεῖα καὶ καλοὺς διδασκάλους μόνον τὰ χωρία Θυμίκιοι, Καρυά, Σουλντάκιοι καὶ Δεβετζήκιοι. Τὰ δὲ ἄλλα εἶναι, ὅπως ἀνεγράφη καὶ εἰς τὴν Α' σημείωσιν τοῦ τμήματος Κεσσάνης.

Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται διὰ τὴν πόλιν Μάλγαρα, ὅτι οἱ Ἕλληνες αὐτῆς ἔχουν οἰκίας 225, στέφανα 250, καὶ σχολὰς ἑλληνικὴν καὶ ἀλληλοδιδακτικὴν μὲ μαθητὰς καὶ μαθητριάς ἐν συνόλῳ 120, καὶ 2 διδασκάλους. Ὁ ἑλληνιστὴς διδάσκει εἰς 2 δωμάτια (κελλία) τῆς ἐκκλησίας, ὁ δὲ δημοδιδάσκαλος εἰς ἐτοιμόροπον σχολεῖον. Καὶ λαμβάνουν οἱ 2 ὁμοῦ 10 χιλιάδες γρόσια μισθόν, ὅστις πληρῶνεται διὰ συνεισφορᾶς τῶν κατοίκων καὶ ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Ἀρμένιοι τῶν Μαργάρων ἔχουν οἰκίας 358 καὶ στέφανα 405, οἱ δὲ Τοῦρκοι οἰκίας 420 καὶ οἰκογενεῖας 445.

Σημ. Α'. Τοῦρκοι κατοικοῦντες εἰς 27 χωρία καὶ ἐπαύλεις, μὲ 317 οἰκίας καὶ 348 οἰκογενεῖας, εἶναι 2130 ψυχαί, ἀνερχόμεναι μὲ τὰς 2,225 τῶν Μαργάρων εἰς 4355.

Σημ. Β'. Τὰ ὑπ' ἀριθμοὺς 9, 15, 16 καὶ 20 χωρία εἶναι βουλγαρικά. Ὁ δὲ πληθυσμὸς τῶν χωρίων (δὲν ἀναφέρονται ἀριθμοὶ καὶ ὀνόματα, ἴσως ἐννοοῦνται τὰ 13 καὶ 18, τὰ ὁποῖα ἐσημειώθησαν εἰς τὸν προσηγηθέντα πίνακα ὡς βουλγαρικά) εἶναι μικτός, οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ 11 εἶναι ἀλβανικῆς καταγωγῆς, ὁμιλοῦντες καὶ τὴν ἑλληνικὴν, τὴν ὁποίαν καὶ διδάσκονται. (Ἡμεῖς παρατηροῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὅπως συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τὰ χωρία, τὰ χαρακτηριζόμενα, ἐκ κακῆς ἀντιλήψεως ἢ ἀπροσεξίας, ὡς βουλγαρικά, δὲν εἶναι καθαρῶς βουλγαρικά καὶ σχισματικά, ἐκτὸς μοναδικῶν ἐξαιρέσεων, ἀλλὰ βουλγαρόφωνα.

Σημ. Γ'. Σύνολον : ἑλληνικαὶ οἰκίαι 2,455, στέφανα 3,046 καὶ ψυχαὶ 15,035. (Μεταξὺ ὁμῶς αὐτῶν, κατὰ τὸν ἔλεγχόν μας συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ βουλγαρόφωνα χωρία καὶ τὸ ἀλβανόφωνον, μὲ μόνην τὴν μικρὰν διαφορὰν, ὅτι ἡμεῖς εὗρωμεν 3 ἐπὶ πλέον στέφανα).

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 3 ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ 1+2

«Ἐθνολογικὸς πίναξ τοῦ τμήματος... Οὐζοὺν Κιοπροῦ...»

Διαιρεῖται εἰς 2 τμήματα. Τὸ 1ον ἀναγράφει «Χανὲ» (=οἰκίας), Ἀνδρόγυνα καὶ «Νουφοῦς» (=ψυχάς), τοῦ Οὐζοὺν Κιοπροῦ καὶ χωρίων αὐτοῦ, καὶ ἔχει ἐν ἐπικεφαλίδι τῶν ὀνομάτων τὴν λέξιν «Ἑλληνοβούλγαροι», ἐπομένως δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς καθαροὺς Ἕλληνας. Τὸ δὲ 2ον μὲ ἐπιγραφὴν «χωρία ὀθωμανικά», ἀναγράφει αὐτὰ ἀπλῶς κατ' ὄνομα.

Τὸ 1ον τμήμα τοῦ 3ου τεμαχίου

Οὐζοὺν Κιοπροῦ. Χανὲ 80. Ἀνδρόγυνα 103. Νουφοῦς 228.

Ἀλτηντάς. Χανὲ 182. Ἀνδρόγυνα 200. Νουφοῦς 471.

Καδήκιοι. Χανὲ 59. Ἀνδρόγυνα 80. Νουφοῦς 172.

Κατίχαρα Χανέ 45. Ἀνδρόγυνα 56. Νουφούς 128.
Σουμπάς νιοϊ. Χανέ 80. Ἀνδρόγυνα 905. Νουφούς 229.
Ντερέκιοϊ. Χανέ 65. Ἀνδρόγυνα 70. Νουφούς 259.
Κήρκιοϊ. Χανέ 55. Ἀνδρόγυνα 70. Νουφούς 218 ὁ).
Καβατζήκ. Χανέ 84. Ἀνδρόγυνα 105. Νουφούς 310.
Μαλκότς. Χανέ 65. Ἀνδρόγυνα 75. Νουφούς 228 ὁ).
Σαχίνκιοϊ. Χανέ 65. Ἀνδρόγυνα 107. Νουφούς 228.
Καρατζᾶ Χαλήλ. Χανέ 48. Ἀνδρόγυνα 51. Νουφούς 105.
Σαλήκιοϊ. Χανέ 28. Ἀνδρόγυνα 35. Νουφούς 95.
Δογάνκιοϊ. Χανέ 107. Ἀνδρόγυνα 130. Νουφούς 220.
Μαστιανάρ. Χανέ 30. Ἀνδρόγυνα 35. Νουφούς 65.
Δερβενάκι. Χανέ 37. Ἀνδρόγυνα 55. Νουφούς 110.
Τσιόπκιοϊ. Χανέ 128. Ἀνδρόγυνα 145. Νουφούς 345.
Τούρνοβον. Χανέ 204. Ἀνδρόγυνα 250. Νουφούς 497.
Ἰμπρίκ Τεπέ. Χανέ 292. Ἀνδρόγυνα 353. Νουφούς 547.
Χηρζήζ Καδήκιοϊ. Χανέ 24. Ἀνδρόγυνα 30. Νουφούς 50.
 Βούλγαροι ἔμειναν εἰς Οὐζούν Κιοπροῦ Χανέ 40. ἀνδρ. 50. Νουφούς 80.
 Σύνολον = Χανέ 1718 Ἀνδρόγυνα 2105 Νουφούς 4585

Σημ. Εἰς τὸ ἐν ἐπαρχία Διδυμοτείχου τμήμα τοῦ Καζᾶ Οὐζούν Κιοπροῦ ὑπάρχουν : Εἰς μὲν τὰ Ὀθωμανικὰ χωρία, χανέ 14, νουφούσια 1000.

Εἰς δὲ τὰ Ἑλληνικὰ χωρία, χανέ 18, νουφούσια $\frac{4000}{32,}$ $\frac{5000}{5000.}$

ΤΟ 2 ΤΜΗΜΑ ΤΟΥ 3 ΤΕΜΑΧΙΟΥ

Χωρία Ὀθωμανικὰ (τοῦ Οὐζούν Κιοπροῦ)

Εἶχον σύνολον νουφουσίων : 1500, καὶ ἦσαν τὰ ἑξῆς :

1) **Κοῦρ βέη** (μήπως Κιορ Μπέη ἢ μᾶλλον Κιοῦρ βέη ἢ Κούρτ μπέη). Ἴσως τὸ Κούρτ(ι) τοῦ Διδυμοτείχου. 2) **Χαλλίς κιοϊ**. 3) **Χαρμανλή**. 4) **Τσαουσλή**. 5) **Σεφετλή**, (μήπως Σιφαατλή=ὕγεινός, ἢ Σεφκετλή=τοῦ Σεφκίτ=ὄνομα) 6) **Τουρνατζή**, (ὀρθότερον Ντουραντζή, ἐκτὸς ἂν εἶναι Ζουρνατζή!). 7) **Τσόγκαρα**. 8) **Μπουλιουρκί**. 9) **Σολταςᾶ** (μήπως Σαλή πασᾶ). 10) **Κιομπέκιοϊ** (μήπως Κιοπέκκιοϊ ἢ Γκεμπέκιοϊ). 11) **Γεδέκιοϊ** (μήπως Γεντέκ κιοϊ ἢ Ντεντέ κιοϊ ἢ Ἐντέκιοϊ ἢ Ντερέκιοϊ). 12) **Σαρχανλή**. 13) **Ἀλημπέκιοϊ** (=Ἀλή μπέη κιογιού). 14) **Τζαμλ μπέη κιοϊ(γιοῦ)**. 15) **Ἀλή Ἀγάτς**. 16) **Ὀμούρτζα** (ἴσως ἐκ τοῦ ὀνόματος Ὀμέρ). 17) **Ἰντζέκιοϊ** (ἰδὲ χωρίον Κουφόδουνον Διδυμοτείχου). 18) **Χιμιτλή** (ἴσως Σιμιτλή). 19) **Τσακμάκ**. 20) **Μέγα Ἀλή Ἀγάτς**. 21) **Καρᾶ Σουπλή** (μᾶλλον Καρά—Σουφλί).

1) Μήπως Κούρτκιοϊ, τὸ Κούρτ(ι) τοῦ Διδυμοτείχου.

2) Μερικὰ χωρία ὑπάγονται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου...

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 4

*Σχολεῖα καὶ ἀνάγκαι αὐτῶν τῆς ἐδρας Παιδεστοῦ καὶ μερικῶν
χωρίων τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας*

Τὸ ἐγγραφοῦν 4 τοῦ φακέλλου 434 εἶναι μακροσκελῆς ἔκθεσις τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Παιδεστοῦ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Ἰουλίου 1880. Ὑπεβλήθη εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος Κωνσταντινουπόλεως Γ. Ζαορίφη περὶ σχολείων καὶ ἀναγκῶν αὐτῶν διφόρων πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωρίων τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας. Καὶ τὴν ὑπογράφουν ὁ πρόεδρος τοῦ συλλόγου Παιδεστοῦ Γρ. Κ. Λαζίδης καὶ ὁ Γ. Γραμματεὺς Μ. Δ. Μαργαριτώφ.

Ἀναφέρει ἡ ἔκθεσις εἰσαγωγικῶς, ἐκτὸς ἄλλων τὰ ἑξῆς :

«Μὴ λαβόντες εἰσέτι... ἀπάσας τὰς... πληροφορίας πρὸς σύνταξιν ἀκριβοῦς στατιστικῆς τῆς ἡμ. ἐπαρχίας... ἐπιφυλαττόμεθα... ν' ἀποστείλωμεν... αὐτήν, ἀρκοῦμενοι... νὰ ἐξεικονίσωμεν τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ ἀμέσου ἀντιλήψεως χρήζοντα ἐπίκαιρα σημεῖα». Καὶ συνεχίζει... «μακρὰ δουλεία καὶ παντελῆς ἔλλειψις ἐποπτείας ἐπὶ τῶν ἀτυχῶν τούτων μερῶν ἐγένοντο παραίτιοι νὰ ἐκλείψῃ πᾶν αἶσθημα φιλομουσίας καὶ ἐθνικοῦ φρονήματος παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν κατοίκων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη μικρὰ σημεῖα ἐξεγέρσεως ἐκ τῆς ἐπιβαρυνούσης ἡμᾶς ληθαργίας ἀνεφάνησαν, δοθείσης τῆς πρώτης ὠθήσεως ὑπὸ διαφόρων φιλοπροόδων κεντρικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν σωματείων, συνεργούντων καὶ τινων ἑκασταχοῦ φιλομούσων. Ἀτυχῶς, εἴτε ἐξ ἀδελτηρίας πολλῶν κοινοτήτων, εἴτε ἐκ φιλαργυρίας ἄλλων, εὐπορουσῶν μὲν, προσπαθουσῶν δὲ δαπάναις τῶν ξένων σωματείων νὰ διατηρῶσι τὰς ἑαυτῶν σχολὰς, εἴτε καὶ ἐκ τῆς ἀσκόπου πολλάκις καὶ ἐπιδεικτικῆς μᾶλλον διανομῆς βοηθειῶν πλείστων κεντρικῶν σωματείων, δὲν ἐπῆλθεν ὠφέλεια ἀνάλογος τῶν δαπανηθέντων χρημάτων καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ταῦτα χορηγούντων μεγατίμων ὁμογενῶν. Διότι πολλοὶ μὲν κοινότητες, ἂν καὶ εὐποροῦσαι καὶ ἔχουσαι τακτικὰς προσόδους. προερχομένας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ προσκυνημάτων καὶ ἄλλων παραπλησίων, δαπανῶσαι ταύτας, ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ἐπικαλοῦνται τὴν ἀρωγὴν τῶν ζαπλούτων ὁμογενῶν καὶ τῶν κεντρικῶν σωματείων, ἐκμεταλλεούμεναι οὕτω τὴν φιλοπατρίαν αὐτῶν. (Δυστυχῶς τὸ κακὸν τοῦτο ἦτο καὶ εἶναι σύνηθες πάντοτε !), ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἡ κοινότης Ἡρακλείας. Αὕτη, καίτοι ἔχουσα ὑπὲρ τὰς 300 λίρας... ἐνιαυσίους προσόδους καὶ δυναμένη... νὰ διατηρήσῃ... καλῶς κατηρτισμένα τὰ ἐκπαιδευτήρια αὐτῆς, ἐπεκαλέσθη... τὴν ἡμετέραν ὑποστήριξιν. Πολλοὶ δέ, ἐνῶ, ἐάν,.. πλειοτέραν ἐδείκνυον φιλομουσίαν, (θὰ) ἠδύοντο κάλλιστα νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας των, ἐπικαλοῦνται ἐπίσης ξένας προστασίας, ἢ Κοινότης Χώρας καὶ ἄλλαι. Πολλοὶ δέ, χρήζουσαι βοηθείας, δὲν τολμῶσιν ἢ δὲν ἐπίστανται νὰ αἰτήσωσι συνδρομήν.

Πάντα ταῦτα συνέτεινον, ὅπως καὶ ἡ προθυμία τῶν ζαπλοῦτων ὁμογενῶν μειωθῆ, ὡς καὶ ἡ τῶν κεντρικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν σωματείων ἐνέργεια ἐκλίπη. Ὅποτε εὐτυχῶς ἡ σύστασις τῆς ἐθνοσωτηρίου διὰ τὰς δούλας κοινότητας Ἀδελφότητος ὑμῶν, ἐπίκουρον ἐχούσης καὶ τὸν ἐκ νέου τὰς μερίμνας του ἐπαγαλαβόντα πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων ἐν Ἀθήναις Σύλλογον, ἀνεζωπύρησε τὸν σχεδὸν μαρανθέντα ζῆλον τῶν διαφόρων κοινοτήτων καὶ τὴν νεκρωθεῖσαν προθυμίαν τῶν ἄλλων σωματείων.

Ὁ δ' ἡμέτερος Σύλλογος... προειδὼς τὸ ἄσκοπον τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν (δηλαδὴ τῆς ἐκμεταλλεύσεως...), ἔσπευσε νὰ συστήσῃ ἐγκαίρως τοῖς ἀρμοδίοις πᾶν ὅ,τι ἐνόμιζεν, ὅτι... ἤθελεν ὠφελῆσαι... καὶ ὑπέδειξε... τὴν σύστασιν διδασκαλείου μὲν ἐν Ραιδεστῷ, παρθεναγωγείων δὲ εἰς τὰ κέντρα τῶν τμημάτων τῆς ἐπαρχίας. Ἄλλ' ἡ φωνὴ αὐτοῦ τότε οὐδόλως ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν... Ὁμολογοῦμεν..., ὅτι κατὰ τὸ δεκαετὲς διάστημα τῶν ἐργασιῶν ἡμῶν (ὥστε ὁ Σύλλογος Ραιδεστοῦ ἰδρύθη τὸ 1870) ἐτύχομεν τῆς ὑποστηρίξεως πολλῶν κεντρικῶν σωματείων καὶ... ὁμογενῶν. Ἄλλ' ἡ χορηγουμένη... ὑποστήριξις ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ δυνηθῶμεν νὰ φέρωμεν εἰς πέρας... τὸν σκοπὸν. Διό... ἠρκέσθημεν τότε, ἀναλόγως τῶν ἡμετέρων προσόδων, νὰ προαγάγωμεν εἰς σχολαρχεῖον τὴν ἐνταῦθα ἐλληνικὴν (=δημοτικὴν) σχολήν, νὰ ὑποδοηθῶμεν τὴν συντήρησιν τοῦ παρθεναγωγείου, νὰ φέρωμεν καὶ νὰ συντηρῶμεν ὑποτρόφους ἐκ τῶν μεγαλειτέρων χωρίων, ἰδίως τῶν βουλγαροφώνων, ἔπως ἀκολούθως χρησιμεύσωσιν ὡς διδάσκαλοι, καὶ ὑποδοηθῶμεν τὴν δημοτικὴν παιδείαν, συντηροῦντες μὲν εἰς ἐπικαίρους θέσεις δημοτικὰ σχολεῖα, χορηγοῦντες δὲ τὴν ὑποστήριξιν ἡμῶν εἰς ἄλλα. Ἀλλά... τὰ μέτρα ταῦτα, ὡς ἡμιτελῆ, ἐλάχιστα ὠφελούσι. Διό, ἅμα ἀνηγγείλατε ἡμῖν... τὴν σύστασιν τῆς ὑμ. Ἀδελφότητος (1880), ἐσπεύσαμεν νὰ καθυποβάλωμεν ὑμῖν... ὅσα ἐνεκρίναμεν λυσιτελῆ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν σύστασιν διδασκαλείου ἐνταῦθα. Μετὰ δακρύων... χαρᾶς... βλέπομεν γενομένην κατ' ἀρχὴν δεκτὴν τὴν σύστασιν (αὐτοῦ). Ἐπειδὴ δὲ ἐρωτῶμεθα περὶ τῆς... δαπάνης... καθυποβάλλωμεν... Ὁ σύλλογος ἡμῶν χορηγεῖ πρὸς τοῦτο τὸ ἔαυτοῦ κτίριον, ὅμοιον τοῦ ὁποίου οὐδεμία τῶν κατὰ τὴν Θράκην κοινοτήτων κέκτηται... Καταβάλλει ἐτησίως 100 λίρας, ὑπισχνεῖται νὰ ἀνεγείρῃ οἰκήματα πρὸς κατοικίαν τῶν ἐκ τῆς ἐπαρχίας μαθητῶν, τὴν χορηγίαν τῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν αὐτῶν χρειωδῶν, τὴν... βιβλιοθήκην του, τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἐπιρροὴν καὶ... ἀκάματον ἐνέργειαν. Τὴν ἀρχικὴν δὲ πρὸς σύστασιν τοῦ Διδασκαλείου δαπάνην ὑπολογίζομεν... εἰς λίρ. ὀθωμ. 550—600 ἐτησίως, ὡς ἐξῆς: Εἰς μισθοδοσίαν τριῶν καθηγητῶν, ὧν ὁ εἰς καὶ διευθυντῆς, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν... (διαφόρων) μαθημάτων... καὶ ἐνὸς καθηγητοῦ τῶν τεχνικῶν... λ. ὀθ. 350. Μισθοδοσίαν δύο παιδονόμων 40. Καύσιμον ὕλην κ.λ. 30 καὶ βοήθειαν τῶν ἀπέρων ὑποτρόφων τῶν χωρίων 135, ἧτοι ἐν ὅλῳ 550... Εἰς τὰ ἐπιόντα ἔτη θὰ λάβωμεν ἀνάγκην καὶ καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς, τῆς Ψυχολο-

γίας καὶ τῆς Παιδαγωγίας. Ὅπως δὲ εὐκολύνη (ὁ Σύλλογος ἡμῶν) καὶ πρὸς εὐρεσιν καταλλήλου διευθυντοῦ, κατέπεισε τὸν ἀκαμάτως ἐπὶ τριακονταετίαν ὄλην διδάξαντα εἰς διαφόρους κοινότητας, ἦτοι Μαδύτου, Σάμου, Χάσκιοι, Χαλκηδόνος, Χρυσοπέλεως, καὶ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὄλην ἐν Ραιδεστῷ (ρεκὸρ πεντηκονταετοῦς διδασκαλίας!), ἤδη δὲ ἐφησυχάζοντα καὶ μετ' ἄκρας φιλοπατρίας ἐργαζόμενον ἀντιπρόεδρον ἡμῶν κ. Κ. Γεωργιάδην, γνωστὸν πολλοῖς τῶν λογίων τῆς Κ)λεως καὶ τοῖς προεδρείοις τοῦ Ἑλλ. καὶ Θρακικοῦ Συλλόγου, ὅπως, μὲ εὐλογοφανῆ μισθόν, ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν... καὶ ὅστις προσεχῶς θέλει ἐλθεῖ, ἵνα καὶ προφορικῶς δῶ ὑμῖν πολλάς πληροφορίας καὶ συνεννοηθῇ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐπειδὴ... ἡ κοινότης ἡμῶν, ἡ μόλις ὀκτῶ περιέχουσα χιλιάδας ψυχάς, συνετήρει μέχρι τοῦδε ἑλλην. σχολὴν μετὰ 2 διδασκάλων, 2 δημοτικὰς μετὰ 5 καὶ παρθεναγωγεῖον μετὰ 3 διδασκαλισσῶν, εἰς ἃς φοιτῶσιν ἐν ὅλοις 600 περίπου παῖδες (μαθ. καὶ μαθήτρ.), δαπανῶσα... περὶ τὰς 600 λίρας, ὧν τὸ μὲν ἡμισυ... ἐκ ... τῶν ἐκκλησιῶν καὶ εἰσιτηρίων, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐξ ἐκτάκτων συνδρομῶν καὶ ἐξ ἐπιχορηγήσεως τοῦ ἡμ. συλλόγου. Συνισταμένου ὅμως διδασκαλείου, ἀναγκαία καθίσταται ἡ ἐπὶ τὸ βέλτιον διαρρυθμίσις τοῦ τε παρθεναγωγείου διὰ τῆς προσθήκης ἀνωτέρας διδασκαλίσεως πρὸς μόρφωσιν οἷονεὶ μικροῦ τινος διδασκαλείου τῶν θηλέων. Καὶ ἡ τῆς μεγαλειτέρας δημοτικῆς σχολῆς (διαρρυθμίσις) πρὸς μόρφωσιν μαθητῶν διὰ τὸ διδασκαλεῖον. Καὶ... ἡ σύστασις (ἀπαιτεῖται) νηπιαγωγείου πρὸς κατάρτισιν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν διὰ τὴν δημοτικὴν καὶ τὸ παρθενάγωγεῖον... (Γοιουτοτρόπως) ἡ Ραιδεστός θέλει καταστή φυτώριον τῶν ἑλληνικῶν Μουσῶν καθ' ἅπασαν τὴν νοτιοανατολικὴν Θράκην καὶ φωταγωγοῦσα διὰ τῶν γραμμάτων... θέλει συνδέσει τὰς ἐν αὐτῇ διεσπαρμένας ἐθνικὰς δυνάμεις καὶ ἀναδείξῃ ἐξ αὐτῶν ἕρκος καὶ σῶμα συμπαγὲς καὶ ἄρρηκτον. Ἄλλ' ἡ κοινότης ἡμῶν, φιλοτιμουμένη νὰ προσφέρῃ 100 λίρας εἰς συντήρησιν τοῦ διδασκαλείου, δέν... (θα) δυνηθῇ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς συντήρησιν καὶ δόκιμον λειτουργίαν τῶν ἄλλων ἐκπαιδευτηρίων τῆς, οὐδ' ὀβολόν... νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὰς ἄλλας... ὑποχρεώσεις τῆς.

Ταῦτα..., πεποιθότες... καὶ ἐλπίζοντες, ὅτι ἀπόφασις οὕτω μεγαλόδωρος... ἔσεται ἔσσει περιφανὲς ἀγλάϊσμα καὶ ἀφθαρτον κλέος τῆς Μεγάλης Ἑμῶν Ἀδελφότητος... Προαγόμεθα νὰ παρακαλέσωμεν τὴν Ἑμετ. Ἀδελφότητα, ἵνα... συνεννοηθῇ... καὶ μετὰ τοῦ... πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γρ. Συλλόγου, ὅστις πολλαχῶς εὐηργέτησε τὸν ἡμ. Σύλλογον... (θα) συστήσωμεν ὑμῖν καὶ τὰ ἐπίκαιρα... τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν μέρη, ἅτινα χρήζουσι τῆς ἀμέσου ὑμῶν ἀντιλήψεως... Ὁ Μαλγαρᾶς (τὰ Μάλγαρα) καὶ ἡ Χαριούπολις (ἐν οἷς) ἀπαραίτητος καθίσταται ἡ σύστασις παρθεναγωγείου, εἰς ἣν ἐπίκουρος ἦλθε... ὁ... πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γρ. Σύλλογος, ἀναλαβὼν τὴν ἐτησίαν πληρωμὴν 450 δραχμῶν εἰς ἑκατέραν (τῶν πόλεων) τούτων, ἐπειδὴ δέ... ἡ μὲν πρώτη μόλις διατηρεῖ ἑλληνικὴν καὶ δημοτικὴν σχολὴν, ἡ δὲ δευτέρα μόλις ἐπαρ-

κει... εἰς συντήρησιν δημοτ. σχολῆς (ἤδη), καίπερ στερούμεναι πόρων, παροτρυνόμεναι ὅμως... ἀνέλαβον τὴν πληρωμὴν ἴσου ποσοῦ... πρὸς σύστασιν παρθεναγωγείου,... νομίζομεν πρέπον, ἵνα... παρακαλέσωμεν, ὅπως ἡ Ἡμ. Ἀδελφότης, ἀναπληροῦσα τὸ διατεθειμένον ποσὸν 1800, ἀναλάβῃ τὴν συμφωνίαν... 2 διδασκαλισσῶν...

Ἡ Μακρὰ Γέφυρα... ὀλιγάνθρωπος καὶ ἄπορος... διατηρεῖ ἐλληνικὴν καὶ δημοτικὴν σχολήν, ὡς καὶ παρθεναγωγεῖον. Ἐπειδὴ δέ, ἐλλείψει πόρων, ἠπειλεῖτο ἡ συντήρησις αὐτῶν, ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος, τῇ ἡμετέρᾳ συστάσει, ἀνέλαβε νὰ χορηγῇ αὐτῇ 300 δραχμὰς ἑτησίως, λίαν συντελεστικὴ δ' ἤθελε φανῆ καὶ ἡ Ἑμετ. Ἀδελφότης, ἂν δι' ἡμῶν ἐχορήγει τῇ... κοινότητι (ταύτῃ) 20 τοῦλάχιστον λίρας ἑτησίως.

Ἐπάρχουσι... ἄξια ὑποστηρίξεως καὶ τινα ἁλβανικὰ χωρία, ἐλληνικῶν ὅλως φρονημάτων, ἐν τῇ περιφερείᾳ Κεσσάνης... πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἐπίκουρος ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος, χορηγῶν ἑτησίως 750 δραχμὰς. Τὸ βουλγαρόφωνον... Δουγαντζῆ... εἰς ἐπίκαιρον θέσιν τῆς (περιφερείας) Μαλγάρων... ὑποστηρικθὲν ἐπὶ τινα ἔτη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου, πάντοτε διετήρησεν ἐλληνοδημοτικὴν σχολήν, μεθ' ὅλας τὰς ὑπεναντίας συμβουλάς τῶν πολεμίων (Βουλγάρων). Πρὸς ἐπικουρίαν... ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος ὑπεσχέθη προσφορὰν ἑτησίαν 200 δραχμῶν. Τολμῶμεν νὰ ὑποδείξωμεν... (τὴν) εἰς (τὸ χωρίον) αὐτὸ ἀποστολὴν τριτοβαθμίου διδασκάλου, ἵνα... καὶ... τοῦτο ἐντελῶς ἐξελληνισθῇ, καὶ τὰ παρακείμενα βουλγαρικὰ χωρία ἀποκλίνωσι πρὸς τὸ φρόνημα αὐτοῦ.

Πλείσται... κοινότητές εἰσιν ἄξιοι προστασίας, ἀλλ' ἐλλείψει προσφορῶν κατὰ τε τὰ ἦθη καὶ τὴν παιδευσιν διδασκάλων, κρίνομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν... μέχρις οὗ ἡ μεγάτιμος ὑμῶν Ἀδελφότης... καταπλημμυρῆση διὰ μεμορφωμένων διδασκάλων τὰς ἀληθῶς ἀτυχεῖς ταύτας, ἀλλὰ καὶ πολυτίμους, τοῦ Ἑλληνισμοῦ χώρας.

Ἐπιφυλαττόμενοι, ὅπως... ἀποστείλωμεν τὰ... πρακτικὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἐν οἷς θὰ ἐμπεριέχωνται πολλαὶ ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαί, νεωστὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπαρχίαν ἀνακαλυφθεῖσαι...».

ΕΓΓΡΑΦΑ 7 ΚΑΙ 5

Βουλγαρικὸς κίνδυνος τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας

Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ φακέλλου 434 ὑπάρχουν 3 ἐκθέσεις μετὰ στατιστικῶν ἐνὸς διδασκάλου, τοῦ Ν. Γ. Χατζοπούλου, διὰ τὴν ἐπαρχίαν Μαρωνείας. Ἐκ τούτων ἡ δευτέρα, τοῦ ἐγγράφου 7, συνταχθεῖσα ἐν Φέρραις τὴν 25ην Ἰουλίου 1882, καὶ ἡ τρίτη, τοῦ ἐγγράφου 5, ἐξ Αἴνου ἀπὸ 3 Αὐγούστου 1883, ἀναφέρουν περὶ τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας τὰ ἑξῆς : Ὅτι ὁ Χατζόπουλος περιῆλθε τὰ τμήματα Οὐζοῦν Κιοπροῦ καὶ Κεσσάνης καὶ ὅτι, ἐκτὸς ἄλλων ἐπαρχιῶν, καὶ ἡ τῆς Ἡρακλείας κινδυνεύει ἐκ μέρους τῶν πολυ-

πληθῶν Βουλγάρων τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας. Γράφει ὁ Χατζόπουλος τὰ ἐξῆς : « Ἐὰν ἡ βουλγαρική προπαγάνδα... κατώρθου... νὰ σχηματίσῃ ἐπαρχίαν βουλγαρικήν... σπουδαιοτάτους περισπασμούς ἤθελε παρέξει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἡρακλείας, ἣτις καὶ αὕτη περιέχει βουλγαρικὰ χωρία ἐν τοῖς τμήμασι Οὐζοῦν Κιοπροῦ, ..., ἐνθα ὑπάρχουν πολλὰ βουλγαρικὰ χωρία, ... καὶ Μαλγάρων..., ἐνθα μειονεκτεῖ τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον... καὶ Κεσσάνης, ἐνθα ὑπάρχουσι τρία (βουλγαρικὰ χωρία)».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 3

*«Συστατικὴ ἔκθεσις τῆς διανοητικῆς καταστάσεως
Ραιδεστοῦ καὶ τῶν πέριξ τμημάτων»*

Ἡ ἔκθεσις αὕτη, συνταχθεῖσα ἐν Ραιδεσιῶ καὶ φέρουσα χρονολογίαν 25 Νοεμβρίου 1882, ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ραιδεστοῦ εἰς τὸν ἐν Κων)λει Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον. Ἐχει δὲ ὑπογραφὰς τοῦ προέδρου Γρ. Κ. Λαζίδου καὶ τοῦ Γεν. Γραμματέως Δ. Δ. Παπαδοπούλου. Ἀναγράφομεν τὴν ἔκθεσιν περιληπτικῶς :

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΡΑΙΔΕΣΤΟΥ

Ραιδεστός

1. **Κάτοικοι.** 30,000 περίπου. (Ἀρμένιοι 15 χ., Ὄθωμανοὶ 7 χ., Ἑλληγες 7 χ., Ἰουδαῖοι 1000, καὶ τινες Καθολικοί). Οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Ὄθωμανοὶ εἶναι γεωργοὶ καὶ χειρῶνακτες, ἐλάχιστοι δὲ ἔμποροι. Οἱ Ἑλληγες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ πλεῖστοι ἔμποροι, ὀλίγιστοι δὲ γεωργοὶ καὶ χειρῶνακτες.

2. **Σχολαὶ τῆς Ἑλλην. Κοινότητος.** 1) Ἡ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (τοῦ 17ου) ὑπάρχουσα σχολὴ μετετρέπη τὸ παρελθὸν σχολ. ἔτος (1880—1881) εἰς Πρότυπον Δημοτικὴν Σχολήν, μὲ 4 τμήματα (τάξεις), 4 αἰθούσας, 3000 μαθητὰς καὶ 4 διδασκάλους, οἵτινες ἐδίδαξαν κατὰ τὸ τελευταῖον σύστημα τῶν προτύπων σχολῶν. 2) Ἡ κοινότης διετήρει ἀπὸ τοῦ 1840 Ἑλληνικὴν Σχολήν, ἣτις ἐλειτούργει κανονικώτατα, τελειοποιηθεῖσα ἀρκούντως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μὲ 4 τάξεις καὶ 70 περίπου μαθητὰς, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐκ τῶν πέριξ χωρίων. Ἀλλὰ τὸ κτίριον αὐτῆς ἔνεκα τῆς ἀνωμαλίας τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου μετετρέπη, πρὸ καὶ κατὰ τὴν ρωσικὴν κατοχήν, εἰς στρατῶνα. Διὰ τοῦτό τινες τῶν μαθητῶν μετέβησαν εἰς σχολὰς τῆς Κων)πόλεως, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐπεδόθησαν εἰς βιοποριστικὰ ἔργα. Οὕτω τὸ παρελθὸν ἔτος ἔμεινε μία τάξις ἑλληνικῆς σχολῆς, διδασκομένη ὑπὸ τῶν 4 διδασκάλων τῆς Δημοτικῆς. Ἐφέτος (1881—82) προσετέθη καὶ β' τάξις, διδασκομένη ὑπὸ τῶν ἰδίων. Ἐπειδὴ διὰ τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος (1882—83) θὰ καταρτισθῇ καὶ γ' τάξις, ὑπάρχει ἀπόλυτος ἀνάγκη, συστάσεως ἰδιαιτέρας Ἑλληνικῆς Σχολῆς ὑπὸ ἰδιαιτέρους διδασκάλους. Τὸ πρὸς συντήρησιν

αὐτῆς προσὸν τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς 400 περίπου ὀθ. λίρας. ἐξ ὧν αἱ μὲν παρὰ τῆς κοινότητος αἱ δὲ τοῦ ἡμ. Συλλόγου.

3. Παρθεναγωγεῖον. Συστηθὲν καὶ λειτουργοῦν ἀπὸ τοῦ 1854. Τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχε 185 μαθητρίαι, εἰς 4 τάξεις μὲ 2 διδασκαλίσας. Διὰ τὰ ἑλληνικὰ τῆς ἀνωτάτης (τάξεως) ὑπῆρχε καὶ ἰδιαιτέρα διδασκάλισσα. Τὸ παρελθὸν ἔτος ἦ ἐν Κων)πόλει Φιλ. Ἀδελφότης κατέβαλε τὴν μισθοδοσίαν τῶν 2 διδασκαλισσῶν, τὴν δὲ λοιπὴν δαπάνην ἢ κοινότης, τῇ ἀρωγῇ καὶ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου. Ἐφέτος ἢ Ἀδελφότης Κωνσταντινουπόλεως ἀνέλαβε τὸν μισθὸν τῆς διευθυντρίαις.

4. Νηπιαγωγεῖον. Συνεστήθη τὸ παρελθὸν ἔτος μὲ νήπια ὑπὲρ τὰ 160 καὶ 2 διδασκαλίσας, ἀμειψθείσας ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος Κων)πόλεως. Τὴν λοιπὴν δαπάνην εἶχεν ἢ κοινότης καὶ ὁ ἡμ. σύλλογος. Ἐφέτος ὁ Σύλλογος Κων)πόλεως καταβάλλει τὸν μισθὸν τῆς διευθυντρίαις.

5. Ἐνοριακὴ δημοτικὴ σχολὴ Πέρα Συνοικίας. Συστηθεῖσα τὸ 1870 καὶ λειτουργοῦσα ἔκτοτε. Πέρυσιν εἶχε περί τοὺς 80 μαθητὰς καὶ μαθητρίαι, μὲ 1 διδασκάλισσαν, διδάσκουσαν «Νηπιαγωγικῶς καὶ Συνδιδασκτικῶς» καὶ ἀμειβομένην ὑπὸ τῆς ἐνορίας.

Χωρία Διαμερίσματος Παιδεστοῦ

Πάνιδον Κώμη. 200 ὀθωμ. καὶ 1800 ἑλληνες, οἱ πλεῖστοι γεωργοί, τινὲς δὲ ἀλιεῖς καὶ ναυτίλοι. Δημοτ. σχολὴ μὲ ὑπὲρ 100 μαθ. καὶ 20 περίπου μαθητρίαι, μὲ 1 διδάσκαλον καὶ 1 βοηθόν, διδάσκοντας συνδιδασκτικῶς καὶ ἀλληλοδιδασκτικῶς

Κούμβαον. Κώμη 2500 ἑλληνες, γεωργοί, τινὲς δὲ ναυτίλοι καὶ ἀλιεῖς. Δημοτικὴ σχολὴ δαπάνη κοινότητος. Μαθηταὶ 150, μαθήτριάι 10, καὶ 2 διδάσκαλοι «συνδιδασκτικῶς».

Νεοχώριον. Χωρίον 1200 ἑλληνες, γεωργοί καὶ κτηνοτρόφοι, οἱ πλεῖστοι ἀμπελοφυτοί. Δημοτικὴ σχολὴ. 76 μαθηταὶ 1 διδ. Συνδιδασκτικὴ μέθοδος. Δαπάνη Κοινότητος καὶ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν Ἑλλ. Γραμμάτων.

Ναῖπκιοῦ. Κώμη 1.500 ἑλληνες. Δημοτικὴ σχολὴ ἔχει καὶ 1 τάξιν Ἑλληνικοῦ, 65 μαθητὰς 1 διδάσκαλον συνδιδάκτην.

Σχολάριον. Κωμόπολις, ἑλληνες 8.000, ποιμένες καὶ ἐν μέρει γεωργοί. Δημοτικὴ Σχολὴ μὲ 4 τάξεις καὶ 1 τάξιν Ἑλληνικῆς, 2 διδάσκαλοι συνδιδάκται. Παρθεναγωγεῖον, συστηθὲν πρὸ 2 ἐτῶν. 80 μαθήτριάι, 1 διδασκάλισσα συνδιδάκτρια, δαπάνη Κοινότητος.

Τσανακισσῆ. Χωρίον 500 ἑλληνες γεωργοί. Δημοτικὴ σχολὴ, 30 μαθηταὶ 1 διδάσ. Δαπάνη Κοινότητος. Βοηθεῖ καὶ ὁ Σύλλ. πρὸς Διάδ. Ε. Γραμ.

Σιμιτλῆ. Κώμη 2.000 ἑλληνες, ποιμένες, ἐν μέρει γεωργοί. Δημοτικὴ σχολὴ, ἔχει καὶ 1 τάξιν ἑλλ. Μαθ. 80 διδάσ. 1 συνδιδ. δαπάνη Κοινότητος

Σιλιζήκιοῦ. 1.500 ἑλλ. γεωργοί. Δημοτικὴ σχολὴ. 70 περίπου μαθ.

1 διδ. συνδιδάκτης. Δαπάνη κοινότη. καὶ βοήθεια Συλλ. πρὸς διάδ. Ἑλλ. Γραμμ.

Διαμέρισμα Ἡρακλείας

Ἡράκλεια Ἀρχαία Πέρινθος καὶ παλαιὰ ἔδρα τοῦ Μητροπολίτου. 200 ὀθωμανοὶ καὶ 1.800 Ἕλληνες. Κτηνοτρόφοι καὶ ἔμποροι, ἰδίως δὲ γεωργοί. Ἑλληνικὴ σχολὴ μὲ 1 διδάσκαλον καὶ 20 μαθητάς. Δημοτικὴ σχολὴ μὲ 1 διδάσκαλον καὶ 125 μαθητάς. Παρθεναγωγεῖον μὲ 1 διδασκάλισσαν καὶ 75 μαθητρίας. Δαπάναι κοινότητος ἐκ τοῦ ἐκεῖ προσοδοφόρου προσκυνημάτων τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Σουλτὰν Τσιφλίη. Χωρίον 250 Ἕλληνες. Μαθηταὶ 20, ὁ ἱερεὺς διδάκει ἐν τῷ νάρθηκι.

Σημ. Πέριξ τῆς Ἡρακλείας εἶναι μικρὰ τινα χωρία ἄνευ ἐκκλησίας καὶ σχολῆς.

Διαμέρισμα Τσόρλου

Τσόρλου (Τυρολόη) Κώμη. Κάτοικοι 6 χιλιάδες περίπου. Τούτων 1000 Ἰουδαῖοι καὶ Ἀρμένιοι, 1000 Ὀθωμανοί, γεωργοὶ καὶ τινες χειρῶνακτες, καὶ 4 χιλ. Ἑλληνες, γεωργοί, ποιμένες, ἔμποροι καὶ χειρῶνακτες. Ἑλληνικὴ σχολὴ μὲ 20 μαθητάς καὶ 1 διδάσκαλον. Δημοτικὴ σχολὴ μὲ 150 μαθητάς καὶ 2 διδασκάλους. Παρθεναγωγεῖον μὲ 120 μαθήτριες καὶ 1 διδασκάλισσαν. Δαπάναι κοινότητος.

Κερμέν. 500 Ἕλληνες γεωργοὶ καὶ ποιμένες. Δημοτικὴ σχολὴ, 30 περίπου μαθητάς 1 διδάσκαλον. Δαπάνη κοινότητος.

Σημ. Πέριξ αὐτοῦ ὑπάρχουν ἐγκατεστημένοι εἰς Ὀθωμανικὰς (καὶ ἄλλας) ἐπαύσεις ὧν τινες βουλγαρόφωνοι, οἵτινες, ὀλίγοι ὄντες, δὲν ἔχουν σχολεῖα. (Περί αὐτῶν ἰδὲ Ἴον τεμάχιον τῶν ὑπ' ἀριθμοὺς 1+2 ἐγγράφων).

Διαμέρισμα Χαριουπόλεως

Χαριούπολις. Πόλις 1000 Ὀθωμανοὶ 1.500 Ἑλληνες. Τούτων πολλοὶ εἶναι Ἡπειρώται ἔμποροι, ἐγκατεστημένοι ἐνταῦθα, συναρωγῇ τῶν ὁποίων διατηροῦνται τὰ σχολεῖα. Οἱ αὐτόχθονες εἶναι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι. Δημοτικὴ σχολὴ, ἣτις ἔχει 1 τάξιν ἑλληνικοῦ, καὶ 75 μαθητάς μὲ 1 διδάσκαλον. Παρθεναγωγεῖον, συστηθὲν πέρυσιν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλ. Γρ. ὅτε εἶχε 1 διδασκ. καὶ 30 μαθητρίας αἵτινες ηὔξήθησαν ἐφέτος.

Κησιρίτσα. 1000 ἑλλ. γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι. Δημ. σχολ. 80 μαθ.

Χάσκιοῦ. 800 Ἕλληνες γεωργοί. Γαμματοδιδασκαλεῖον, 25 μαθητάς.

Φαρασλῆ. 800 Ἑλληνες γεωργοί, γραμματοδιδασκαλεῖον, 25 μαθητ.

Ἀκानτζιλῆ. 1000 Ἕλληνες, γεωργοὶ καὶ ποιμένες. Γραμμ. 30 μαθ.

Σημ. Εἶναι καὶ τὰ χωρία *Κασῆμ Πασᾶ*, *Τουράπετζα*, *Τατάρκιοῦ*, *Χεντιρλῆ* καὶ *Λαχανᾶ*, μὲ Ἕλληνας κατοίκους, γεωργοὺς καὶ κτηνοτρόφους. Πληθυσμὸς ἐκάστου 300—500, ἄνευ σχολεῖου, ἔνεκα ἀπορίας. Τὰ τελευταῖα εἶναι βουλγαρικά.

Διαμέρισμα Μαλγάρων

Μάλγαρα. Κωμόπολις. Κατοικίαι 6.500. Ἐκ τούτων 2.500 Ὀθωμανικά, 2.000 Ἀρμένιοι καὶ 2.000 Ἑλληνες. Γεωργοί, ποιμένες καὶ τινες χει-

ρώνακτες. Οἱ πλείστοι τῶν Ἀρμενίων καὶ Ἑλλήνων ἔμποροι. Ἑλλην. σχολή με 1 διδάσκαλον καὶ 30 μαθητάς. Δημοτικὴ σχολή με 1 συνδιδάκτην καὶ 100 μαθητάς. Δαπάναι κοινότητος. Πέρυσι με ἐπιχορήγησιν τοῦ Συλλόγου Διαδ. Ἑλληνικῶν Γραμμάτων συνεστήθη παρθεναγωγεῖον με 1 διδασκάλισσαν.

Χαμίτκιοϊ. 1.000 Ἑλληνες. Δημοτικὴ σχολή. 1 διδάσκ. 30 μαθηταί.

Καρναί. 1.500 Ἑλληνες. Σχολή. 1 διδάσκαλος 40 μαθηταί.

Σουλτάνκιοϊ. 1.500 Ἑλληνες ἀλδανόφωνοι. Δημ. σχ. 1 διδ. 35 μαθ.

Δεβειζήκιοϊ. 500 Ἑλληνες. Δημοτικὴ σχολή. 1 διδάσκ. 30 μαθηταί.

Ἐλμαλῆ. 1.200 Ἑλληνες. Δημοτικὴ σχολή. 1 διδάσκ. 40 μαθηταί.

Καλύβια. 1.000 Ἑλληνες. Δημοτ. σχολή. 1 διδάσκα. 25 μαθηταί.

Σημ. Τὰ χωρία *Πασάκιοϊ, Χάσκιοϊ, Κιουριλῆ, Δολούκιοϊ, Δαχούδελι* (μήπως Δαουτλή), *Τεπερικόιοϊ, Καρὰ Μπουναρ, Χατζήκιοϊ, Γιλανλῆ, Ντεντέκιοϊ, Γιουσοῦκιοϊ, Καρατζὰ Χαλήλ*, κατοικοῦνται ὑπὸ Ἑλλήνων, ἔχουν 300—1.000 κατοίκους. Διατηροῦν Γραμματοδιδασκαλεῖα με ὅλως ἀνικάνους διδασκάλους, διδάσκοντας εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν ἀνὰ 15—30 μαθητάς. Ἐπίσης τὰ βουλγαρικὰ χωρία *Χάραλα Γιουνιουῦ, Ντομαντζῆ, Γαϊλὰ Γιουνιουῦ, Τεσλίμ, Πεσμάνκιοϊ, Διογάρι Καδικάλι* (μήπως Γκαδῆ Ἀλῆ ἢ Γιουδιούν Ἀλῆ, ὅμοιον τὸ ἴδιον εἶδομεν Καδήχαλα), ἔχουν ἀνὰ 300—1.000 κατοίκους. Ὡσαύτως Γραμματοδιδασκαλεῖα ἑλληνικὰ εἰς τοὺς νάρθηκας, με μαθητάς 15—30. Εἰς τὸ Ντογαντζῆ, με μικρὸν πληθυσμὸν, ὁ Σύλλογός μας διετήρει ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη σχολὴν με 50 μαθητάς περίπου, ἐφέτος προσπαθοῦμεν διὰ τὴν ἀνασῦστασίν τῆς.

Διαμέρισμα Κεσσάνης

Κεσσάνη. Πόλις. 4.000 Ἑλληνες, οἱ πλείστοι ἔμποροι, μερικοὶ ἀγωγεῖς καὶ χειρώνακτες καὶ ὀλίγοι ποιμένες καὶ γεωργοί. 3.000 Ὄθωμανοί, καὶ ἀγωγεῖς. Ἑλληνοδημοτικὴ σχολή. 2 διδάσκαλοι, 220 μαθηταί. Παρθεναγωγεῖον. 1 διδασκάλισσα, 80 μαθήτριά.

Βουλγάρικον. 250 Βούλγαροι. Σχολή εἰς βουλγ. γλῶσσαν. 100 μαθ.

Γραμπούνα. 1.500 Ἑλληνες. Δημοτικὴ σχολή. 105 μαθηταί.

Τσελιήκι. 600 Ἑλληνες. Δημοτικὴ σχολή 1, 40 μαθηταί.

Καρλίσι. (Μήπως Καρλήκιοϊ, Καρλῆ; Ἴδὲ ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου). Ἑλληνες 1.000. Δημοτικὴ σχολή. 80 μαθηταί.

Πασαῖτι. (Μήπως τουρκιστὶ Πασάγιουρντιουῦ = γαῖαι, κτήματα τοῦ Πασᾶ). Ἑλληνες 1.500. Δημοτικὴ σχολή. 60 μαθηταί.

Μπεντίκι. (Μήπως Παντίχιον). Ἑλληνες 1200. Δημ. σχολή. 90 μαθ.

Σημ. Ἑλληνικὰ εἶναι καὶ τὰ χωρία *Σιγλῆ, Μουζαλῆ* (μήπως Μουσᾶ Ἀλῆ), *Μαῦρες, Καδήκιοϊ, Μαχμούκιοϊ, Βαρνίτσα, Φακίεμα, Καρὰ Τεπέ καὶ Μάλτεπε.* ἔχουν πληθυσμὸν ἀνὰ 300—1000, καὶ γραμματοδιδασκάλους ἢ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι διδάσκουν εἰς τὰ κελλία ἢ τοὺς νάρθηκας ἀνὰ 20—50 μαθητάς. Εἶναι καὶ τὸ ἀλδανόφωνον Παζάρ Ντερέ, κάτοικοι 400. Ὁ ἱερεὺς διδάσκαλος 20 μαθητάς.

Διαμέρισμα Ἐξαμιλλίου

Ἐξαμιλλιον. Χωρίον. Ἑλληνες 1.000. Δημοτικὴ σχολή. 55 μαθηταί.

Μαγαρίσι. Ἑλληνες 800. Δημοτικὴ σχολή. 40 μαθηταί.

Σημ. Ὑπάρχουν καὶ τὰ ἑλληνικὰ χωρία *Κουροῦ τσεσμέ, Καρὰ Σαλήχ, Σαρῆ Ντερέ* καὶ τὸ βουλγαρικόν *Μπαργιαμίτσι*, μὲ κατοίκους ἀνὰ 100—500. Εἰς τινὰ διδάσκουν γραμματοδιδάσκαλοι καὶ εἰς τινὰ ἱερεῖς.

Διαμέρισμα Μακρῶς Γεφύρας

Μ. Γέφυρα. Κωμόπολις. 1200 Ἕλληνες καὶ 2500 Ὄθωμανοί. Ἑλληνικὴ σχολὴ μὲ 1 διδάσκαλον καὶ 20 μαθητάς. Δημοτικὴ σχολὴ μὲ 1 διδάσκαλον καὶ 80 μαθητάς. Παρθεναγωγεῖον μὲ 1 διδασκάλισσαν καὶ 60 μαθητρίας, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Διαδόσεως Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἐμποροὶ καὶ γεωργοί.

Ἴμπρικ Τεπέ. Ἕλληνες ἀλδανόφωνοι 1.500. Δημοτικὴ σχολὴ, 1 διδάσκαλος, 80 μαθηταί. Παρθεναγωγεῖον 1 διδασκάλισσα, 40 μαθήτριαι.

Ἀλιηνιάς. Ἕλληνες ἀλδανόφωνοι 120. Δημοτικὴ σχολὴ, 60 μαθηταί.

Σημ. Εἶναι καὶ τὰ: *Καδήκιοῖ, Σουμπὰς κιοῖ, Ντερέκιοῖ, Καρατζᾶ Χαλήλ, Νιογάνκιοῖ, Δερβενάκι, Ψαθάδες καὶ Γιαούπ.* Ἐχουν Ἕλληνας κατοίκους 300—800 καὶ γραμματοδιδασκάλους ἢ ἱερεῖς, διδάσκοντας ἀνὰ 15—30 μαθητάς εἰς τὰ κελλιά ἢ τοὺς νάρθηκας. Εἶναι καὶ τὰ βουλγαρικά: *Μαλάκιοῖ* (μᾶλλον Μαλλάκιοῖ), *Μαζανάρ, Χηροῆς Καδήκιοῖ, Καραμίτζα* (ἰδὲ Καραμίτζα εἰς Διδυμότειχον, μήπως Καρὰ Μουσα, ὅπως ἐγράψαμεν καὶ ἄλλαχού), *Ἐοκίκιοῖ, Κερεμντζῆ* (Κιρεμντζῆ Ἀρναούτκιοῖ), *Ταφλάκι* (Ζαλούφ—Ζαλουφάκι), *Γκζαλή (!), Κούρτζιοῖ*, ἄτινα, μὲ 100—600 κατοίκους τὸ καθ' ἓν, δὲν ἔχουν οὔτε γραμματοδιδασκαλεῖα. (Ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία ταῦτα ἦσαν τότε, εἶναι δὲ καὶ τῶρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου. Ἴδὲ τὰ περὶ αὐτῆς καὶ ἄλλαχού).

Διαμέρισμα Μυριοφύτου

Μυριοφύτον. 4.000 Ἕλληνες, 500 Ὄθωμανοί. Ἑλληνικὴ σχολὴ μὲ 22 μαθ. Δημ. σχολὴ μὲ 2 διδ. καὶ 200 μαθ. Ναυτιλία, ἐμπόριον, γεωργία.

Σιέρονα. Ἕλληνες 2.500. Δημοτ. σχολὴ, 2 διδάσκαλοι, 80 μαθηταί.

Ἡρακλείτσα. Ἕλληνες 1.500. Ναυτιλία, ἐμπόριον, γεωργία. Σχολὴ 1 διδάσκαλος καὶ 130 μαθηταί καὶ μαθήτριαι.

Πλάτανος. 1.300 Ἕλληνες. Γεωργία. Δημ. σχ. 100 μαθ. καὶ μαθήτρ.

Καλαμίτσι. 500 Ἑλλ. γεωργοί. Σχ., 1 διδάσκ. 48 περίπου μαθηταί.

Λούπιδα. 1.000 Ἕλληνες ἀμπελοουργοί, ἰδίως δὲ γεωργοί καὶ ἀγωγεῖς. Μικτὴ σχολὴ, 1 διδάσκαλος, 60 μαθηταί καὶ μαθήτριαι.

Γενίκιοῖ. 500 Ἕλληνες γεωργοί. Σχολὴ, 25 μαθηταί καὶ μαθήτριαι.

Κιοιτζούκιοῖ. 300 Ἕλληνες γεωργοί, ἄνευ σχολῆς.

Περίσιασις. Ἕλληνες 5.000 καὶ Ὄθωμανοί 500. Ἐμπόριον, γεωργία, ναυτιλία. Ἑλληνικὴ σχολὴ μὲ 20 μαθητάς. Δημοτικὴ σχολὴ μὲ 220 καὶ Παρθεναγωγεῖον 200 μαθήτριαι, τῇ ἀρωγῇ τῆς Ἀδελφότητος Κων)πόλεως.

Σημ. Ὑπάρχουν περὶ καὶ τινὰ ἄλλα χωρία.

Ἵστερόγραφον τῆς ἐκθέσεως

«Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, κατιδὼν τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην προσλήψεως καὶ ἰδίου διδασκάλου τῶν ἑλληνικῶν τάξεων διὰ τὴν ἐν Ραιδεστώ πρότυπον

δημοτικὴν σχολήν, προσέλαβεν ἐπ' ἐσχάτων, μισθώσας ἐξ ἰδίων ὡς τοιοῦτον, τὸν δεδοκιμασμένης ἱκανότητος κ. Κ. Γεωργιάδην».

Ἐκ τοῦ ὑστερογράφου τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἀνά χειρὸς ἐκθέσεως, καταφαίνεται, ὅτι δὲν εἶχεν ἰδρυθῆ ἔν Ραιδεστῷ Διδασκαλεῖον, ὡς ἐπεθύμει καὶ ἀνέμενεν ὁ Σύλλογος αὐτῆς, καθὼς εἶδομεν εἰς τὸ 4ον ἔγγραφον. Ὡς διευθυντῆς τοῦ διδασκαλείου εἶχε προταθῆ, ὡς γνωστόν, ὁ παλαίμαχος διδάσκαλος Κ. Γεωργιάδης, ὅστις ἤδη, ἤτοι μετὰ ἔν καὶ ἡμισυ ἔτος, προσελήφθη εἰς τὴν πρότυπον δημοτικὴν σχολήν.

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 4 ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 1+2

Παρατηρήσεις ἐπὶ στατιστικῶν πληροφοριῶν διὰ τὰ χωρία τῶν τμημάτων Οὐζοῦν Κιοπροῦ, Κεσσάνης καὶ Μαλγάρων

Καθὼς εἶχομεν προαναγγεῖλει εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἔγγράφων 1+2, ἐπανερχόμεθα, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, εἰς τὸ 4 τεμάχιον τῶν ἔγγράφων τούτων. Παραλείποντες δὲ μερικά, τὰ ὅποια εἶναι ὅλως ἀσήμαντα ἢ καὶ διαγεγεγραμμένα ὑπὸ τοῦ προχείρως γράφοντος συντάκτου, περιοριζόμεθα, εἰς ὅσα ἐκρίναμεν ἐνδιαφέροντα, περιληπτικῶς.

1) **Ἀλιτηνιάς.** Χωρίον ἑλληνικὸν ἀλθανόφωνον τοῦ τμήματος Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Κατ' ἐκθεσιν 25 Νοεμβρίου 1881 τοῦ Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ραιδεστοῦ κατοικεῖται ὑπὸ 1.200 (κατοίκων)... Δημοτικὴ σχολή, 60 μαθηταί. **Ἄξιον πολλῆς βοήθειας.**

2) **Τσιόπκιοῖ.** Χωρίον τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Οἰκογένειαι 145. Ἔχει μόνον νηπιαγωγεῖον. Μέρος τῆς μισθοδοσίας πληρῶνει ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ μέρος ὁ Σύλλογος Ραιδεστοῦ. Γλῶσσα μικτῆ, βουλγαροελληνική. **Ἄξιον βοήθειας.** Ἐπιγαμίαι μετὰ τοῦ Τουρνόβου.

3) **Τούρνοβον.** Χωρίον τμήματος Οὐζοῦν Κιοπροῦ, 250 οἰκογένειαι, φανατικώτατοι Βούλγαροι, συντεταγμένοι ὁμῶς τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ. Μεταναστεύουν εἰς Βουλγαρίαν.

4) **Ἰμπρικ Τεπέ.** Τοῦ τμήματος Οὐζοῦν Κιοπροῦ. 1.500 οἰκογένειαι Ἀλβανοὶ (ἀλθανόφωνοι). Σχολή με 1 διδάσκαλον καὶ 80 μαθητάς. Παρθενγωγεῖον με 1 διδασκάλισσαν καὶ 40 μαθητρίδας.

6) **Βουλγάρικον.** Τμήματος Κεσσάνης. 250 Βούλγαροι με σχολὴν 100 μαθητῶν.

12) **Μπεϊντίκι.** Τμήματος Κεσσάνης. 213 οἰκογένειαι, με σχολὴν.

13) **Μπασαῖτι.** Τμήματος Κεσσάνης. 209 οἰκογένειαι, με σχολὴν.

14) **Μάλτεπε.** Τμήμ. Κεσ., βουλγαρόφωνον. 90 οἰκογέν. Γραμ)λεῖον.

15) **Κιουριτλή.** Τμήματος Μαλγάρων, βουλγαρόφωνον. 128 οἰκογένειαι.

Ὁ ἱερεὺς διδάσκει ἔν τῷ νάρθηκι.

17) **Δολούκιοῖ.** Τμήμα Μαλγάρων. Βουλγαρόφωνον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 140. 1 διδάσκαλος με 80 μαθητάς καὶ μισθὸν 25 λιρῶν.

- 18) *Δαουτλοῦ*. Τμήμα Μαλγάρων. Βουλγαρόφωνον. 80 ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι. 1 διδάσκαλος. 50 μαθηταί. Μισθὸς 15 λίραι.
- 19) *Καρᾶ Βουνάρ*. Τμήμα Μαλγάρων. 50 ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι. Βουλγαρόφωνον. Ὁ ἱερεὺς διδάσκει 40 μαθητάς. Μισθὸς 4 λίραι.
- 20) *Χάραλα Γκιουνί*. Τμήμα Μαλγάρων. Βουλγαρόφωνον. 80 ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι. 1 διδάσκαλος. 50 μαθηταί. Μισθὸς 15 λίραι.
- 21) *Καρούα*. Τμήμα Μαλγάρων. Βουλγαρόφωνον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 100. 1 διδάσκαλος. 60 μαθηταί. μισθὸς 20 λίραι.
- 22) *Σουλιάνιοι*. Τμήμα Μαλγάρων. Ἀλβανόφωνον. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 205. 1 διδάσκαλος. 80 μαθηταί. Μισθὸς 20 λίραι.
- 24) *Γιαῖλᾶ Γκιουνιοῦ*. Τμήμα Μαλγάρων. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 105. 1 διδάσκαλος. 70 μαθηταί. Μισθὸς 10 λίραι.
- 25) *Νιεντέκιοι*. Τμήμα Μαλγάρων. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 50. Ὁ ἱερεὺς διδάσκει 20 μαθητάς ἀντὶ 5 λιρῶν.
- 26) *Πισμάνκιοι*. Τμήμα Μαλγάρων. Οἰκογένειαι 120. 1 διδάσκαλος. 80 μαθηταί. Μισθὸς 15 λίραι.
- 27) *Δεβειζήκιοι*. Τμήμα Μαλγάρων. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 100. Στερεῖται παντελῶς ἐκπαιδεύσεως.
- 28) *Καραιζάχαληλ*. Τμήμα Μαλγάρων. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 230. 1 διδάσκαλος. 120 μαθηταί. Μισθὸς 20 λίραι.
- 30) *Καλύβια*. Τμήμα Μαλγάρων. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 120. 1 διδάσκαλος. 80 μαθηταί. Μισθὸς 20 λίραι.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 8

Τμήματα Μαλγάρων, Ὀύζοῦν Κιοπροῦ καὶ Κεσοάνης

Περιλαμβάνει ἓνα τοπογραφικὸν χάρτην τοῦ τμήματος Ὀύζοῦν Κιοπροῦ καὶ 7 τεμάχια, περιέχοντα ἐκθέσεις καὶ στατιστικὰς ἢ καὶ ἀπλᾶ σημεῖωματα διὰ τὰ τμήματα Μαλγάρων, Ὀύζοῦν Κιοπροῦ καὶ Μαλγάρων.

Ὁ χάρτης τοῦ τμήματος Ὀύζοῦν Κιοπροῦ

Ὁ χάρτης οὗτος περιλαμβάνει τὴν πόλιν Ὀύζοῦν Κιοπροῦ καὶ τὰ ἑκατέρωθεν τοῦ Ἐργίνου ποταμοῦ χωρία τῆς περιφερείας αὐτοῦ. Εἶναι χειροτεχνημένος διὰ μελάνης ἐπὶ ἡμίσεος φύλλου χάρτου καὶ ἔχει ἐπιγραφὴν μὲν «*ὑποδιοίκησις Ὀύζοῦν Κιοπροῦ*», ὑπογραφὴν δὲ τοῦ συντάκτου μιᾶς ἐκ τῶν στατιστικῶν ἐκθέσεων τοῦ ἐγγράφου 8, *Ἰωάννου Κ. Γλανκωπίδου*. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ ἐξετυλοῦτο ὁ χάρτης οὗτος, καθὼς καὶ ὁ ἐπὶ κηροχάρτου χάρτης τῆς περιφερείας Διδυμοτείχου, περὶ τοῦ ὁποῦ ἰδὲ ἐγγράφον.

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 1 ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 8

Τμήμα Μαλαγάρων

Εἶναι ἔκθεσις μετὰ στατιστικῆς τῆς πόλεως καὶ τοῦ τμήματος Μαλαγάρων. Συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐν Μαλαγάρους ἁστικῆς σχολῆς Ἰ. Ἀνθοπούλου τὴν 23ην Ὀκτωβρίου 1887, ἀπεστάλη πρὸς τὴν Ἐκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα Κωνσταντινουπόλεως.

«Ἡ κωμόπολις, γράφει, **Μάλαρα**, εἶναι κέντρον 60 χωρίων, ἔχει 6 χιλιάδες κατοίκους καὶ διαιρεῖται εἰς 3 κοινότητας, τὴν ἑλληνικὴν, ἀρμενικὴν καὶ τουρκικὴν. Οἱ κάτοικοι καταγίνονται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης ὑπερέχει κατὰ τὸν πληθυσμὸν μὲ 250 οἰκογενείας καὶ διαιρεῖται εἰς 2 συνοικίας, τοῦ Ἀγ. Χαραλάμπους καὶ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει ἰδιαιτέραν ἐκκλησίαν καὶ σχολὴν, ἀναγνωρίζουν δὲ ἀμφότεραι τὴν δημογεροντίαν, τῆς ὁποίας προεδρεύει ὁ μητροπολιτικὸς ἐπίτροπος. Ἡ σχολὴ τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους διευθύνεται καὶ συντηρεῖται ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἀδελφότητος καὶ τῆς κοινότητος, ἡ δὲ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ὑπὸ τῆς συνοικίας τῆς, διδάσκαλος δὲ εἶναι, ἐλλείψει πόρων, ὁ ἱερεὺς»

Χωρία ἑλληνικὰ τῆς περιφερείας Μαλαγάρων

- 1) **Σουλτάνκιοῦ**. Οἶκογ. 205. Σχ. 1. Μαθ. 80. Διδ. 1. Μισ. γρ. 2000.
- 2) **Χαραλὰ Γκιονοῦ**. Οἶκ. 80. Σχ. 1. Μαθ. 50. Διδ. 1. Μισ. γρ. 1500.
- 3) **Καρὰ Μπουνάρι**. Οἶκ. 50. Σχ. 1. Μαθ. 30. Ἱερεὺς. Μισ. γρ. 400.
- 4) **Καρνά**. Οἶκογ. 100. Σχ. 1. Μαθ. 60. Διδ. 1. Μισθὸς γρόσια 2000.
- 5) **Δεμπερίκιοῦ**. Οἶκ. 50. Σχ. 1. Μαθ. 50. Διδ. 1. Μισθ. γρ. 1000.
- 6) **Δαουτλῆ**. Οἶκογ. 61. Σχολ. 1. Μαθ. 50. Διδ. 1. Μισθ. γρ. 1500.
- 7) **Δουλούκιοῦ**. Οἶκ. 140. Σχ. 1. Μαθ. 80. Διδ. 1. Μισθ. γρ. 2500.
- 8) **Θυμλίκιοῦ**. Οἶκογ. 160. Σχ. 1. Μαθ. 80. Διδ. 1. Μισθ. γρ. 2000.
- 9) **Κιουρτζλῆ**. Οἶκογ. 90. Σχ. 1. Μαθ. 50. Διδ. 1. Μισθ. γρ. 1500.
- 10) **Χάσκιοῦ**. Οἶκογ. 40. Σχ. 1. Μαθ. 30. Ἱερεὺς. Μισθὸς γρόσ. 500.
- 11) **Πασάκιοῦ**. Οἶκ. 50. Σχ. 1. Μαθ. 40. Ἱερεὺς. Μισθὸς γρόσ. 500.
- 12) **Δογαντζῆ**. Οἶκ. 80. Σχ. 1. Μαθ. 50. Διδ. 1. Μισθὸς γρόσ. 1500.
- 13) **Γιλανλῆ**. Οἶκογ. 40. Σχ. 1. Μαθ. 30. Διδ. 1. Μισθὸς γρόσ. 800.
- 14) **Τεσλίμι**. Οἶκογ. 150. Σχ. 1. Μαθ. 90. Διδ. 1. Μισθ. γρόσ. 1800.
- 15) **Δισγάρι**. Οἶκογ. 60. Σχ. 1. Μαθ. 40. Διδ. 1. Μισθ. γρόσ. 1000.
- 16) **Καδήκιοῦ**. Οἶκ. 30. Σχ. 1. Μαθ. 25. Ἱερεὺς. Μισθ. γρόσια 800.
- 17) **Πισμάνκιοῦ**. Οἶκ. 120. Σχ. 1. Μαθ. 80. Διδ. 1. Μισθ. γρ. 1500.
- 18) **Γιαῖλὰ Γκιονοῦ**. Οἶκ. 105. Σχ. 1. Μαθ. 70. Διδ. 1. Μισ. γρ. 1000.
- 19) **Ντεντέκιοῦ**. Οἶκογ. 50. Σχ. 1. Μαθ. 20. Ἱερεὺς. Μισθ. γρ. 500.
- 10) **Γιουσούφκιοῦ**. Οἶκογέν. 100. Σχολεῖον 1. Μαθηταὶ 70. Ἱερ. Ὀχι.
- 21) **Ντεβειζήκιοῦ**. Οἶκογέν. 230. Σχολεῖον 1. Μαθηταὶ 70. Ἱερ. Ὀχι.

22) *Καρατζᾶ Χαλήλ*. Οἰκ. 230. Σχ. 1. Μαθ. 120. Διδ. 1. Μ. γρ. 2000.

23) *Ἐλμαλή*. Οἰκ. 245. Σχ. 1. Μαθ. 130. Διδ. 1. Μισθ. γρόσ. 2500.

24) *Καλύβια*. Οἰκ. 120. Σχ. 1. Μαθ. 80. Διδ. 1. Μισθ. γρόσ. 2000.

Σημ. Αἱ σχολαὶ συντηροῦνται ὑπὸ τῶν κοινοτήτων τῶν χωρίων. Ἐλλείπει, ὅμως τῆς δεούσης ἐποπτείας ἐπικρατεῖ πλημμέλεια εἰς ὅλας τὰς σχολάς. Διότι οἱ διδάσκαλοι, δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ δίδουν λόγον τῶν πράξεών των. Ὡς ἐκ τούτου ἡ παιδεία πολὺ χωλαίνει, οἱ δὲ κάτοικοι εὐρίσκονται εἰς παχυλὴν ἀμάθειαν. Ὅθεν εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῇ πρόνοια διὰ νὰ σταλοῦν τοῦλάχιστον νηπιαγωγοὶ εἰς τινὰ κεντρικώτερα μέρη καὶ οὕτω θὰ παύσῃ ἴσως καταμαστιζοῦσα τὰ περίεξ ἑλληνικὰ χωρία ἢ τῆς ἀπαιδευσίας μάστιξ.

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 2 ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 8

Τμήμα Οὐζοῦν Κιοπροῦ

Ὁ γνωστός μας Ἰωάννης Κ. Γλαυκωπίδης ὑπέβαλεν, ἀπὸ 18 Ἀπριλίου 1890 καὶ ἐκ Μ. Γεφύρας στατιστικούς πίνακας, μετὰ παρατηρήσεων, διὰ τὸ Οὐζοῦν Κιοπροῦ, πρὸς τινὰ «ἀξιότιμον κύριον Καραπαναγιωτίδην». Ἡμεῖς, παραλείποντες τὰς σχέσεις τῶν χωρίων, τὰς ἀποστάσεις καὶ ἄλλας ἐπουσιώδεις πληροφορίας, περιοριζόμεθα εἰς τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων, τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκιῶν, τὴν γλῶσσαν τῶν κατοίκων, καὶ τὰς σχετικὰς παρατηρήσεις. Δυστυχῶς ὅπως εἰς πολλὰς ἄλλας ἐκθέσεις καὶ στατιστικούς πίνακας, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐνταῦθα συγχέονται τὰ χωρία διαφόρων τμημάτων καὶ ἐπαρχιῶν ἀκόμη.

ΠΙΝΑΞ Α'.

1) *Μαλκότς*. Οἰκίαι 120, γλῶσσα ἑλληνική. 2) *Τύρναβον*. Οἰκ. 320, γλῶσσα Βουλγαρική. 3) *Τσιόπκιοῦ*. Οἰκίαι 250, γλῶσσα Βουλγ. 4) *Χηρσὴς Κατήκιοῦ*. Οἰκίαι 40, γλῶσσα ἑλληνική. 5) *Ἐρμενίκιοῦ*. Οἰκίαι 60 γλῶσσα Βουλγαρική. 6) *Σουμπάσκιοῦ*. Οἰκίαι 70 γλῶσσα ἑλλην. 7) *Καρά Βουρτσάν* (θὰ εἶναι Κ. Βουνάρ). Οἰκίαι 50 γλῶσσα ἑλληνική. 8) *Μαζανάρ*. Οἰκίαι 45 γλῶσσα ἑλληνική. 9) *Δογάνκιοῦ*. Οἰκίαι 140 γλῶσσα ἑλληνική. 10) *Σαχίνκιοῦ*. Οἰκίαι 100 γλῶσσα ἑλληνική. 11) *Καβατζίκ*. Οἰκίαι 140 γλῶσσα ἑλληνική. 12) *Δερέκιοῦ*. Οἰκίαι 100 γλῶσσα ἑλληνική. 13) *Κήρκιοῦ*. Οἰκίαι 75 γλῶσσα ἑλληνική. 14) *Κατήκιοῦ*. Οἰκίαι 70 γλῶσσα ἑλλην. 15) *Καδῆ χαλᾶ*. Οἰκίαι 55 γλ. ἑλλην. 16) *Ἀλιτηνιάς*. Οἰκίαι 171 γλῶσσα ἑλλ. 17) *Καρατζᾶ Χαλήλ*. Οἰκίαι 60 γλ. ἑλλ. 18) *Ἰμπρίν Τεπέ*. Οἰκίαι 310 γλῶσσα. ἑλλην. 19) *Χαλατζίκ* (μᾶλλον Μολλατζίκ, καὶ ἄλλαχού ἔγραψεν ἐσφαλμένως Μαλάκιοῦ ἀντὶ Μολλάκιοῦ). Οἰκίαι 35 γλῶσσα ἑλληνική. 20) *Γενήκιοῦ*. Οἰκίαι 170 γλῶσσα Βουλγαρική.

Παρατηρήσεις. Τὸ Ἰμπρίν Τεπέ ἔχει δημοτικὴν σχολὴν καλῶς κατηρτισμένην, με 2 διδασκάλους καὶ νηπιαγωγεῖον με 1 νηπιαγωγόν. Δαπάναι : 100 περίπου λ. ἑτησίως, μετὰ καὶ τῆς ἐξωθεν βοηθείας. Τὸ Τσιόπκιοῦ ἔχει μόνον νηπιαγωγεῖον ἐργαζόμενον καλῶς. Τὸ Ἀλιτηνιάς ἔχει γραμμεῖον καὶ νηπιαγωγεῖον. Τὸ Τύρναβον ἔχει βουλ-

γαρικὸν γραμμλεῖον. Τὰ λοιπὰ ἢ ἔχουν γραμμλεῖα, εἰς τὰ ὅποια διδάσκουν γραμματοδιδάσκαλοι, ἐντελῶς ἀμόρφωτοι, ὀλίγην ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀρίθμησιν καὶ Ἱ. ἱστορίαν, ἢ στεροῦνται ἐντελῶς σχολῆς, καὶ τοιαῦτα εἶναι 1 ἢ 2 χωρία. Αἱ οἰκοδομαὶ τῶν σχολῶν, ἐξαιρέσει τοῦ νηπιαγωγείου Ἱμπρίκ Τεπέ, εἶναι ἐτοιμόρροποι ἀχυρῶνες. Αἱ νηπιαγωγοὶ Τσιόπκιοῖ καὶ Ἀλτηντάς, μισθοδοτοῦνται παρὰ τοῦ Μητροπολίτου. Αἱ δαπάναι τῶν λοιπῶν χωρίων δὲν εἶναι σταθεραί. Ὁ διδάσκαλος πληρῶνεται ἐνίοτε 30, ἄλλοτε 40 ἢ 50., 100 καὶ 110 ἀκόμη κοιτὰ Κων)πόλεως σίτου ἐτησίως, τὸ κοιτὸν πρὸς 20 γρ. ἀργυρᾶ. Μερικὰ χωρία τρέφουν τοὺς διδασκάλους τῶν (παλαιὰ καλῆ συνήθεια καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας); πρᾶγμα ὅπερ θεωρεῖται ὡς ἐπιμίσθιον. Τὰ κοιτὰ συλλέγει συνήθως ὁ μουχτάρης κατὰ τὰ ἄλώνια καὶ παραδίδει εἰς τὸν διδάσκαλον. Ὅλα τὰ ἄνωτέρω χωρία εἶναι «χριστιανικὰ ὀρθόδοξα» (=πιστὰ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ὄχι σχισματικά), ἐκτὸς τοῦ Γενίκιοῦ, τὸ ὅποτον εἶναι σχισματικόν, ἔχει βουλγαρικὴν δημοτικὴν σχολήν, τῆς ὁποίας τὸν διδάσκαλον πληρῶνει ἡ βουλγαρικὴ Ἐξάρχια.

ΠΙΝΑΞ Β' (Συνέχεια τοῦ Α'.)

21) Ἐσνίκιοῦ. Οἰκίαι 80 γλῶσσα ἑλληνικὴ. 22) Ζαλουφάνι. Οἰκίαι 90 γλῶσσα ἑλληνικὴ. 23) Τσαλήκιοῦ. Οἰκίαι 70 γλῶσσα ἑλληνικὴ. 24) Κούρτι. Οἰκίαι 60 γλῶσσα ἑλληνικὴ. 25) Καρᾶ Χαμζᾶ. Οἰκίαι 50 γλῶσσα ἑλλην. 26) Δουλούκιοῦ. (Λιλί). Οἰκίαι 60 γλῶσσα ἑλλ. 27) Ἰσνρέμιοῦ. (Κωστή). Οἰκίαι 100 γλῶσσα ἑλλ. 28) Ἀρναούκιοῦ. Οἰκίαι 170 γλ. ἑλλ. 29) Τσιφλικάνι. Οἰκίαι 40 γλ. ἑλλ. 30) Καρᾶ Γιαϊλᾶ. Οἰκίαι 40 γλ. ἑλλ. 31) Γιαούπ. Οἰκίαι 50 γλ. ἑλλ. 32) Καβακλή. Οἰκίαι 75 γλῶσσα ἑλληνικὴ. 33) Πασᾶ Ἰντζεσί (μήπως τὸ Ἰντζέκιοῦ = Κουφόδουνον τοῦ Διδυμοτείχου). Οἰκίαι 50 γλῶσσα ἑλληνικὴ.

Παρατηρήσεις. Καὶ τὰ χωρία ταῦτα δὲν εἶναι σχισματικά. Ὑπάρχοντα δὲ ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Μητρόπολιν Διδυμοτείχου (ὄχι μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα). Ἡ ἐκπαίδευσίς τῶν εἶναι οἰκτρὰ. Γραμματοδιδάσκαλοι, ἐντελῶς ἀστοιχίσωτοι καὶ καταφυγόντες εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἕνεκα ἀποτυχίας εἰς πάντα τὰ λοιπὰ, διδάσκουν 2 ἢ τὸ πολὺ 3 δεκάδας παιδῶν κατὰ τὸ χειμερινὸν ἐξάμηνον: Ἀνάγνωσιν ἐκ τοῦ Ὀκτωήχου, τοῦ Ψαλτηρίου καὶ ἄλλου ὁμοίου βιβλίου. Ἀριθμητικὴν εἰς τινα χωρία, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ Ἱερὰ Ἱστορίαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Τὰ σχολικὰ κτίρια εἶναι οἰκτρὰ. Σχολικὰ σκεύη καὶ ἐπιπλα οὐδαμοῦ. Μισθοδοσία εἰς κοιτὰ, 30—100.

Σημ. Καὶ εἰς τοὺς 2 πίνακας ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρίων ἐξάγεται, πολλαπλασιαζομένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκιῶν ἐπὶ 6 καὶ ὄχι ἐπὶ 5.

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 3 ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 8

Τὰ χωρία Τσιόπκιοῦ, Ἀλτηντάς καὶ Ἀρναούκιοῦ

Εἶναι ἔκθεσις, ἐκ Μ. Γεφύρας καὶ ἀπὸ 3ης Μαΐου 1890, τοῦ ἰδίου Ἱ. Κ. Γλαυκωπίδου πρὸς τὸν ἐκπαιδευτικὸν Σύλλογον Κωνσταντινουπόλεως περὶ τῶν ἄνωθι τριῶν χωρίων.

«Ἡ λαλουμένη γλῶσσα τοῦ Τσιόπκιοῦ εἶναι, λέγει, ἡ βουλγαρικὴ καὶ οὐδεὶς τῶν κατοίκων γνωρίζει τὴν ἑλληνικὴν. Τὸ χωρίον ἀναγνωρίζει πρὸς τὸ παρόν τὸν Ἑλληνα Ἀρχιερέα. Οἱ δὲ κάτοικοι εὐχαριστοῦνται «να ἀκούωσι τῶν παιδιῶν των να ὁμιλῶσιν ἢ μάλλον να ψελλίζωσιν ἑλληνικά τινα».

Ἐπί τῆς ρωσικῆς ὁμῶς κατοχῆς ἦσαν Βούλγαροι φανατικώτατοι! Ἡ ἀντιμισθία τῆς νηπιαγωγῆς ἀνέρχεται εἰς 24 λίρ. Τουρκ. ἐτησίως χορηγουμένη διὰ χειρὸς τοῦ Μητρ. Λαμβάνει δὲ ἡ νηπιαγωγὸς παρὰ τῆς κοινότητος, κατοικίαν καὶ θέρμανσιν ὑποχρεωτικῶς, προαιρετικῶς δὲ παρέχεται αὐτῇ καὶ τροφή».

α. **Ἀλιηντάς.** Νηπιαγωγός, 25 λίραι Τουρκίας διὰ τοῦ Μητροπολίτου, κατοικία δὲ καὶ καύσιμος ὕλη παρὰ τῆς κοινότητος. Ὁ Γραμματοδιδάσκαλος, **χωλὸς τις ραδιοῦρος**, ἔχων ὁμῶς ἀρκετὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν **ἡμιανεπτυγμένων** κατοίκων, λαμβάνει ἐτησίως 100 κιλά, ἐξισούμενα πρὸς 100 μετζίτια ἀργυρᾶ (μετζίτιον=παλαιότερον ἀργυροῦν τουρκικὸν νόμισμα, ἰσοδυναμοῦν πρὸς 20 ἀργυρᾶ γρόσια). Περὶ τοῦ χωρίου τούτου δέον νὰ ληφθῇ σπουδαία φροντίς, διότι οἱ κάτοικοι αὐτοῦ (οἱ ὡς ἀνωτέρω ἡμιανεπτυγμένοι), ἐργαζόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς κηπουροὶ εἰς Κωνσταντινὴν καὶ ἀλλαχοῦ, εἶναι **εἶδος γελοίων κοσμοπολιτῶν (!)**, οἵτινες προθύμως τείνουν τὸ οὖς εἰς τὰς εἰσηγήσεις παντὸς νεωτερίζοντος, εἴτε εἰς τὰ θρησκευτικὰ, εἴτε εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Πρὸ 2 ἢ 3 ἐτῶν ἦσαν διηρημένοι εἰς 2 ἀντίπαλα στρατόπεδα (μερίδας, κόμματα), τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἦσαν **Οὐνίται**, τὸ δὲ Ὀρθόδοξοι, καὶ τοῦτο **χάρις** εἰς τὴν δεκαπενθήμερον διαμονὴν αὐτόθι τοῦ ἐν Μαλγάρους οὐνίτου ἱερέως. Ἡ θρησκευτικὴ ἐκείνη διάστασις κατέπαυσε τῇ ἐπεμβάσει τῆς Μητροπόλεως. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁμῶς ὑπάρχει αὐτόθι ἄλλο ζήτημα, τὸ ἐκπαιδευτικόν, φλογερώτατον, προελθὸν ἐκ τῶν ραδιουργιῶν τοῦ (χωλοῦ) γραμματοδιδασκάλου. Ἐνταῦθα ἐπάναγκες κρίνομεν νὰ σημειώσωμεν ὑμῖν, ὅτι ἡ μισθοδοσία τῶν γραμματοδιδασκάλων δὲν ἐξαρτᾶται οὐδόλως ἐκ τῶν πόρων τῶν χωρίων, οὔτε ἐκ τοῦ μεγέθους των, ὅσον ἐκ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ διαπραγματεῦσθαι καὶ ἐκ τῆς παρουσίας ἢ μὴ πολλῶν μνηστήρων τῆς αὐτῆς θεσεως. Ὁ δεχόμενος δι' ὀλίγα κοιλὰ σίτου τὴν θέσιν, ἐκαῖνος καὶ καταλαμβάνει αὐτήν. Ἐννοεῖται, ὅτι ὑποσχέσεις τῶν διδασκάλων πρὸς τοὺς πρὸχοντας περὶ δώρων καὶ τῶν τοιούτων δὲν εἶναι τι ἀσύνηθες. Ἀπαντᾶ σχεδὸν τὰ προμνησθέντα χωρία ἔχουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τρέφωσι τοὺς διδασκάλους των. Οἱ διδάσκαλοι ἐπίσης λαμβάνουσι 2—3 γρόσια εἰς πάντα γάμον καὶ βάπτισιν ἢ θάνατον ἢ εὐχέλαιον, διότι πανταχοῦ σχεδὸν ἐπιτελοῦσι καὶ χρέη ψάλτου.

Τὸ χωρίον **Ἀρναούτκιοῖ** ἢ **Ψαθάδες** ἢ τουρκιστὶ Χασηρτζῆ **Ἀρναούτκιοῖ**, ὑπάγεται ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν Μητροπολίτην Διδυμοτείχου. Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέεται μὲ τὸ Ἀρναούτκιοῖ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅπερ ὑπάγεται καὶ διοικητικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν».

ΤΑ ΤΕΜΑΧΙΑ 4, 5 ΚΑΙ 6 ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 8

Σχολικὰ χωρίων τινῶν τοῦ τμήματος Μαλγάρων

Τὰ τεμάχια 4, 5 καὶ 6 εἶναι μικρὰ ἐκθέσεις ἢ πρόχειρα σημειώματα. Τὸ μὲν 4ον εἶναι τοῦ γνωστοῦ μας I. K. Γλαυκωπίδου ἀπὸ 4ης Μαΐου 1890

περὶ τῶν χωρίων Γιλανλή καὶ Θυμίκιοι τοῦ τμήματος Μαργάρων. Τὸ ὄν εἶναι ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς, ἀπὸ 12ης Μαΐου, τοῦ ἐν Ραιδεστῷ Ἀρχιδιακόνου καὶ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου Νικοδήμου Κομνηνοῦ, περὶ τῶν ἰδίων χωρίων. Καὶ τὸ ὄν εἶναι ἀπόσπασμα ἀχρονολογήτου ἐκθέσεως τοῦ Ἰ. Ἀποστόλου, διευθυντοῦ τῆς ἀστικῆς σχολῆς Μαργάρων, περὶ μερικῶν χωρίων τοῦ τμήματος Μαργάρων. Σημειοῦμεν τὰ ἐν αὐτοῖς γραφόμενα ἐν συνδυασμῷ.

Θυμίκιοι. 150 Ἑλληνες, γλῶσσα ἑλληνική. Σχολικὴ κατάστασις πενιχρὰ ἀναλόγως πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν κατοίκων. Εἰς γραμματοδιδάσκαλος μὲ μισθὸν 30 μεγάλα κοιλὰ σίτου, δηλαδὴ μὲ 1.000 περίπου γρόσια, διδάσκει 30—40 μαθητὰς τὰ κοινὰ γράμματα, ἤτοι ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀρίθμησιν.

Γιλανλή. 30 οἰκογένειαι, γλῶσσα ἑλληνική καὶ ἀλβανική. Κατὰ τὸν Γλαυκωπίδην σχολεῖον (μᾶλλον σχολικὸν κτίριον) δὲν ὑπάρχει. Κατὰ δὲ τὸν Κομνηνόν, ἡ σχολικὴ κατάστασις εἶναι, ὡς ἡ τοῦ Θυμίκιοι. Διδασκαλία εἰς τὸν νάρθηκα ἀπὸ διδασκάλου μὲ μισθὸν 400 περίπου γροσίων, ἤτοι 13 κοιλῶν.

Ὁ Ἀνθόπουλος σημειώνει, ὅτι ὅλα τὰ χωρία τοῦ τμήματος Μαργάρων εἶναι ἑλληνικά καὶ ὅτι οὐδαμοῦ ὑπάρχει ἀνάγκη ἀποστολῆς διδασκάλου, παρὰ μόνον εἰς τὰ χωρία *Δογαντζή, Τεσλίμι, Δισγάρι* καὶ *Πισμάνκιοι*, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦν μὲν τὴν βουλγαρικὴν, ἀλλ' εἶναι Ἑλληνες καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἔχουν διδασκάλους.

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 7 ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 8

Ἐκθεοὶς τοῦ τμήματος Μαργάρων, δύο χωρίων τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ καὶ στατιοτικῆ τοῦ τμήματος Κεσσάνης.

Ὁ Ἰ. Ἀνθόπουλος γράφει ἐκ Μαργάρων, ἀπὸ 14ης Ἰουνίου 1890, πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα Κωνσταντινουπόλεως.

«Τὸ τμήμα μας Μαργάρων, λέγει, ἔχει 24 χωρία. Τούτων, ἐκτὸς 6, οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦν τὴν ἑλληνικὴν καὶ διατηροῦν ἑλληνας γραμματοδιδασκάλους. Εἰς μερικὰ ὅμως χωρία διδάσκεται μόνον ἀπλὴ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς Ὀκταήχου καὶ τοῦ Ἀποστόλου ὑπὸ ὄλως ἀγραμμάτων διδασκάλων. Μόλις δὲ ἐφέτος προσελήφθη εἰς Ἐλμαλῆ εὐπαιδευτος διδάσκαλος, ἀπόφοιτος τοῦ γυμνασίου Ἀδριανουπόλεως. Εἰς 2 χωρία τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ, *Δογαντζή* καὶ Ἀλτηντάς, καθὼς καὶ ἐνταῦθα, ἐν Μαργάροις, ἀπεστάλησαν ἐκ Ραιδεστοῦ νηπιαγωγὸς καὶ ἐπαύθησαν δυστυχῶς οἱ διδάσκαλοι τῶν θέσεων τούτων. Διὰ τοῦτο αἱ σχολαὶ περιῆλθον εἰς χεῖρονα κατάστασιν». Ὁ Ἀνθόπουλος, δικαιολογῶν τὴν γνώμην του, προσθέτει : «Αἱ νηπιαγωγοί, κατὰ τὸ πρόγραμμά των περιωρίσθησαν εἰς τὰ μαθήματα τοῦ Νηπιαγωγείου. Οἱ δὲ μαθηταὶ στεροῦνται γνώσεων τῆς ἐθνικῆς των ἱστορίας. Τίποτε ἄλλο δὲν μανθάνουν. Διότι ἀποκλείονται αἱ γεωγραφικαί, ἱστορικαί, καὶ πραγματολογικαὶ γνώσεις. Ἐκ τούτου, συνεχίζει, συμπεραίνομεν, καὶ οἱ χωρικοὶ ἀπαιτοῦν, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποστέλλωνται εἰς τὰ χωρία διδάσκαλοι, ἐκτελοῦντες καὶ καθήκοντα ἱεροψάλ-

του, μάλιστα δὲ καὶ ἱεροκῆρυκος (!) διότι οἱ χωρικοὶ στεροῦνται παντελῶς τῆς ἀκροάσεως τοῦ θείου λόγου».

Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΕΣΣΑΝΗΣ

Ἀναγράφονται 22 χωρία ὁμοῦ μετὰ τῆς Κεσσάνης. Εἰς ἕκαστον δὲ παρατίθενται οἱ ἀριθμοὶ τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν διδασκάλων, ἢ μισθοδοσία τῶν κ.λ.π.

1) *Κεσσάνη*. Ὑπάγεται διοικητικῶς εἰς τὴν Καλλιόπολιν. 700 οἰκογενεῖαι, συντηροῦσαι Ἀστικὴν σχολὴν μετὰ 4 διδασκάλους Παρθεναγωγεῖον καὶ Νηπιαγωγεῖον. 2) *Μπασαῖτι*. 200—1—1500 γρόσ. 3) *Μουζαλῆ* (ἴσως Μουσᾶ Ἀλῆ). 87—1—1000. 4) *Μάλτεπε*. 9—1—1200. 5) *Μπεῖντίκ*. 250 1—2000. 6) *Χατζηγύριον* (τὸ ὄνομα εἶναι ἐσφαλμένον ἢ κατεστραμμένον ἢ κακογραφημένον. Ἴσως εἶναι Χατήρκειο). 250—1—2000. 7) *Βουλγαροχώριον* (τὸ προαναφερθὲν Βουλγάρικον). 320 βούλγαρος διδάσκαλος. 8) *Μαῦρες*. 120—1—2000. 9) *Γραμπούνα*. 300—1—4000. 10) *Μαχμούτκιοῖ*. 100—1—200. 11) *Καδήκιοῖ*. 60—1—100. 12) *Καρατζάλι*. (Κρατζᾶ Ἀλῆ!). 90—1—1000. 13) *Μαγαρίτσι*. 100—1—1200. 14) *Δύο κῶμαι ἐντὸς κοιλάδος* (!) 60 διδάσκει ὁ ἱερεὺς 1000. 15) *Βαλίτσα* (θα εἶναι Βαρνίτσα, ὅπως ἐγράφη ἀλλαχοῦ). 50 ἱερεὺς 1000. 16) *Σιλίικι* (τὸ ὀρθὸν Τσελίικι). 60—1—2000. 17) *Καρᾶ Τεπέ*. 50—1—1000. 18) *Φακίωμα*. 90—1—1500. 19) *Καρλήκιοῖ*. 160—1—2500. 20) *Γιαμπουλντάκιοῖ*. 40—1000. 21) *Κορουτζούκιοῖ*. 160—1—2000. 22) *Σίγλι* 100—1—2000.

Ποῖα ἦσαν τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐγγράφων τοῦ φακέλλου 434.

Ὑπάρχει ἀρκετὴ σύγχυσις καὶ ἀταξία εἰς διάφορα ἐγγραφα τοῦ φακέλλου 434, ὡς πρὸς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὀνομάτων τῶν χωρίων καὶ τὴν κανονικὴν ὑπαγωγὴν τῶν εἰς τὰ οἰκεῖα τμήματα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως. Ἐπίσης καὶ διότι ἀναφέρουν καὶ χωρία ἄλλων ἐπαρχιῶν. Ἐξαιροῦνται βεβαίως ὅσα χωρία ἔτυχε νὰ εἶναι συνώνυμα. Εἶναι ἀληθές, ὅτι διὰ μερικὰ χωρία σημειοῦται, δι' ἕκαστον ἢ καὶ ὁμαδικῶς, ὅτι ὑπάγονται, πολιτικῶς μὲν εἰς τὸ τάδε τμήμα, ἐκκλησιαστικῶς δὲ εἰς τὴν τάδε ἐπαρχίαν. Πλὴν τοῦτο δὲν ἐφαρμόζεται γενικῶς καὶ ἐπακριβῶς. Αἱ ἐκθέσεις καὶ αἱ στατιστικαὶ συνετάσσοντο, ὅχι τόσον κατὰ ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας, ὅσον συνήθως κατὰ πολιτικὰ τμήματα. Ἐνίοτε δὲ καὶ συντάκται ἀπειροὶ καὶ ἀδαεῖς, δὲν διεχώριζον τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὄρια ἀπὸ τὰ πολιτικά. Καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι πρὸς τούτοις τῶν διαφόρων συλλόγων, καθὼς καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοί, περιορχόμενοι ὠρισμέναις ἐπαρχίαις ἢ τμήματι πολιτικά, ἔπραττον σχεδὸν τὸ ἴδιον. Κατέγραφον, κατὰ σειρὰν ἢ καὶ ἀναμῖξε ὅσα χωρία ἐπεσκέπτοντο, ἢ τὰ χωρία, διὰ τὰ ὁποῖα συνέλεγον πληροφορίας, ἀνεξαρτήτως ἐκκλησιαστικῆς ἢ πολιτι-

κῆς ἐξαρτήσεως. Ἡ ἐργασία των δὲ ἀπέβαινε δυσχερεστέρα. Διότι ὑπῆρχον τότε μερικαὶ ἐπαρχίαι οὐσαι μεγάλαι καὶ ἐκτεταμέναι, ὡς λ. χ. τῆς Ἡρακλείας καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Καὶ διότι ὑφίσταντο αὐται, ἢ μᾶλλον τὰ τμήματά των, μεταβολὰς καὶ αὐξομοιώσεις, ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν χωρίων. Οὕτως ὥστε διάφορα χωρία νὰ ἀποσπῶνται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην περιφέρειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἐξηγεῖται ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἀταξία τῶν ἐγγράφων. Ἐφ' οὗ μερικὰ χωρία, ἐκτὸς συνωνύμων τινῶν, ἀλλὰ μὴ ταυτιζομένων, ἀναφέρονται, ἄλλοτε εἰς τοῦτο καὶ ἄλλοτε εἰς ἄλλο τμήμα, μὲ τὰ ἴδια ἢ παραμορφωμένα ὀνόματα, ἢ εἰς 2 ἢ 3 καὶ 4 ἐνίοτε τμήματα.

Διὰ τοῦτο ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποφύγωμεν καθ' ὀλοκληρίαν τὴν σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν ταύτην, παρ' ὅλας τὰς δυνατὰς διορθώσεις καὶ σημειώσεις μας. Τέλος δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς ἕνεκα τῶν ἀνωτέρω λόγων, πόσαι καὶ ποῖαι πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία, ὑπῆρχον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἡρακλείας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐγγράφων τοῦ φακέλλου 434, καθὼς καὶ ποίας μεταβολὰς εἶχον. Καθ' ὅσον μάλιστα μερικὰ τῶν ἐγγράφων δὲν ὀνομάζουν ἢ παραλείπουν καὶ χωρία τινά, ὡς μικρὰ καὶ ἀσήμαντα. Ὅπως δὲ, διὰ νὰ δώσωμεν μίαν γενικὴν εἰκόνα τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας, κατεστρώσαμεν κατάλογον, κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν, τῶν πόλεων αὐτῆς, τῶν κωμοπόλεων καὶ τῶν χωρίων. Δὲν παρελείψαμεν καὶ τὰ τουρκικὰ ἀκόμη χωρία καὶ τὰ τσιφλίκια. Ἐσημειώσαμεν δὲ εἰς ἕκαστον, ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν ἐγγράφων, τὰ οἰκεία τμήματα, ἀπλᾶ ἢ καθὼς καὶ μερικὰς διορθώσεις καὶ παρατηρήσεις ὅπου ἦτο ἀνάγκη.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

- 1) Ἄζουξ κιογιού. (Τμήμ. Τσόρλου). Τὸ ὄρθον εἶναι Ἄζήξ κιογιού.
- 2) Ἀκαντζιλῆ. (Χαριουπόλεως).
- 3) Ἀλημπέκιοϊ. (Οὐζούν Κιοπροῦ). Ἀλῆ Μπέη κιογιού. Ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
- 4) Ἀλιτῆ Ἀγάις. (Οὐζούν Κιοπροῦ). Ἰδὲ ἐπαρχίας Ἀδριανουπόλεως καὶ Διδυμοτείχου.
- 5) Ἀλιηνιάς. (Οὐζούν Κιοπροῦ).
- 6) Ἄνω Τσελιτήκι. (Τσόρλου).
- 7) Ἀραπλῆ. (Τσόρλου).
- 8) Ἄρμασα. Τσόρλου).
- 9) Ἀρναούτκιοϊ. (Οὐζούν Κιοπροῦ), λεγόμενον καὶ Χασηρτζῆ Ἄρναούτκιοϊ ἢ Ψαθάδες τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου.
- 10) Ἀσκάς. (Τσόρλου).
- 11) Βαρνίτσα (Κεσσάνη), (ἄλλαχοῦ Βαλτίτσα), ἴσως συμπίπτουν.
- 12) Βελιγράδι (Τσόρλου).
- 13) Βουλγάρικον, Βουλγαρικόν, Βουλγαροχώριον (Κεσσ. Μυριοφ.).

- 14) *Γεδέκιοῖ* (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Μήπως Δεδέκιοῖ ; Δεδέκ-κιοῖ κλπ.
- 15) *Γενίκιοῖ* (Μυριοφύτου, Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Ἴδὲ Γενίκιοῖ ἢ Παπᾶ Ἰντζέ ἐπαρχίας Διδυμοτείχου, Γενίκιοῖ=χωρίον Καρυωτῶν (Ἄδριανουπόλεως) καὶ Ἰντζέκιοῖ Ἄδριανουπόλεως. Ἴδὲ καὶ ἀριθ. 42.
- 16) *Γιαῖλᾶ Γκιουνοῦ* (Μαλγάρων), ἐπαρχία Διδυμοτείχου, παρόμοιον ἢ ταυτιζόμενον πρὸς τὸ Καρᾶ Γιαῖλᾶ, ἀλλαχοῦ Γιαῖλατζήκ.
- 17) *Γιαμπουλτάκιοῖ* (Κεσσάνης), παρόμοιον ἢ ταυτιζόμενον : Γιαμπουλάκι εἰς ἐπαρχίαν Αἴνου.
- 18) *Γιαοῦπ* (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Ἐκ τοῦ ὀνόματος Γιακοῦπ=Ἰάκωδος, ἐπαρχίας Διδυμοτείχου.
- 19) *Γιλανλῆ* (Μαλγάρων), ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
- 20) *Γιουσούφ ἢ Γιουσούφκιοῖ* (Μαργάρων καὶ Οὐζοῦν Κιοπροῦ), ἴσως τὸ Καρᾶ Γιουσούφ ἐπαρχία Ἄδριανουπόλεως.
- 21) *Γραμπούνα* (Κεσσάνης).
- 22) *Δαουιλῆ* (Μαλγάρων).
- 23) *Δεβερίκιοῖ* (καὶ Τεμπερίκιοῖ), (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Δὲν γνωρίζομεν ἂν συμπίπτῃ πρὸς τὸ Δεβετζήκιοῖ Μαλγάρων.
- 24) *Δεβετζήκιοῖ* (Μαλγάρων), ἰδὲ Δεβερίκιοῖ.
- 25) *Δεδέκιοῖ* (Μαργάρων καὶ Οὐζοῦν Κιοπροῦ), καὶ ἐπαρ. Ἄδρ)λεως.
- 26) *Δερβενάκι* (Οὐζοῦν Κιοπροῦ), μήπως ἐπαρχίας Διδυμοτείχου.
- 27) *Δερέκιοῖ* (Οὐζοῦν Κιοπροῦ), καὶ χωρίον τουργικὸν Λιτίσης.
- 28) *Δογαντζῆ* (Μαργάρων), ἰδὲ Μεγάλο Δογαντζῆ Διδυμοτείχου, καὶ Δογάντζα Ἄδριανουπόλεως, ἰδὲ καὶ ἀριθμὸν 29.
- 29) *Δογάνκιοῖ* (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Ἴδὲ ἀριθμὸν 28, ὑπάρχει καὶ Δογάνογλου, χωρίον Καρυωτῶν.
- 30) *Δολούκιοῖ ἢ Δουλούκιοῖ* (Μαλγάρων).
- 31) *Δύο κῶμαι ἐντὸς κοιλάδος !!* (Κεσσάνης), δὲν ὀνομάζονται.
- 32) *Ἐξαμίλλιον*. (Ἐξαμιλλίου,=Καλλιπόλεως, Μυριοφ. Ἡρακλείας).
- 33) *Ἐλμαλῆ* (Μαργάρων).
- 34) *Ἐρμενίκιοῖ* (Οὐζοῦν Κιοπροῦ).
- 35) *Ἐσκίκιοῖ* (Οὐζοῦν Κιοπροῦ) ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
- 36) *Ζαλουφάκι* (Τὸ Μικρὸν Ζαλούφι ἢ Κιουτσιούκ Ζ. ἐπ. Δι)χου.
- 37) *Ζαλούφ* (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Εἶναι τὸ Μέγα Ζαλούφι ἢ Μπογιούκ Ζαλού, ἢ Γκοτζᾶ Ζαλούφ ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
- 38) *Ἡράκλεια* (Ἡρακλείας καὶ Τσόβλου).
- 39) *Ἡρακλείτσα* (Μυριοφύτου).
- 40) *Θυμήκιοῖ* (Μαλγάρων).
- 41) *Ἰμπρὶκ Τεπέ* (Ἰμβρὶκ-Τεπέ). Οὐζοῦν Κιοπροῦ.
- 42) *Ἰντζέκιοῖ* (Οὐζοῦν Κιοπροῦ), τὸ Κουφύβουγον Διδυμοτείχου. Ἴδὲ καὶ ἀριθμὸν 15, ἔνθα Γενίκιοῖ=Πασᾶ Ἰντζέ, καὶ Ἰντζέκιοῖ. Πρὸς

ἀποφυγὴν συγχύσεως σημειοῦμεν, ἔτι : Πρῶτον Ἰντζέκιοῖ=Κουφόδουρον. Δεύτερον Ἰντζέκιοῖ=ἕτερον Ἀδριανουπόλεως, καὶ τρίτον Πασᾶ Ἰντζέ=Γεγήκιοῖ.

- 43) **Ἰστροέμκιοῖ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Τὸ Κωστί ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
- 44) **Καβακλῆ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Μήπως συμπίπτει μὲ τὸν ἀριθ. 45 ; Καβακλῆ ὑπάρχει καὶ χωρίον Καρυωτῶν, ἰδὲ ἐπαρ. Ἀδρ. καὶ Διδ.
- 45) **Καβατζικ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ), ἰδὲ ἀριθμὸν 44.
- 46) **Καδῆκιοῖ** (Κεσσάνης καὶ Οὐζ. Κ.) συνώνυμα ἢ ὅμοια πολλαχοῦ : Διδυμοτείχου Ἀδριανουπόλεως, ἔνθα ὑπάρχει καὶ Καδῆκιοῖ κλπ.
- 47) **Καδῆχαλα** Κατίχαλα, Κατικάλε (Μαλγάρων Οὐζοῦν Κιοπροῦ).
- 48) **Καλαμίτσι** (Μυριοφύτου).
- 49) **Καλύβες** (Τσόρλου), καὶ χωρίον τουρκικὸν Λιτίσης.
- 50) **Καλύβια** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ).
- 51) **Καράβουναρ** Καρᾶ Μπουναρ. (Μαλγ. καὶ Οὐζ. Κ.), ἐπ. Διδ)χου.
- 52) **Καρᾶ Γιαϊλά** (Οὐζ. Κ.). Μήπως Καράμιλε=Καρᾶ Ἡλία Διδ)χου ;
- 53) **Καρᾶ Με(χ)μέτ** (Τσόρλου).
- 54) **Καράμζα** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Κατὰ συντομὴν τοῦ Καρᾶ Χαμζᾶ, ἐπαρχίας Διδυμοτείχου.
- 55) **Καρᾶ σηνικ** (Τσόρλου).
- 56) **Καρᾶ Σουφλι** (ὄχι Σουπλί). (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Μήπως τὸ Σουφλίον Διδυμοτείχου ἢ μήπως ἐννοεῖ τὸ Κιουπλίον Διδυμοτείχου !
- 57) **Καρᾶ Τεπέ** (Κεσσάνης). Ἴδὲ καὶ ἐπαρχία Λιτίσης.
- 58) **Καρατζαλη ἢ Καρατζάλη** (Μυριοφύτου Κεσσάνης). Θὰ ἦτο Καρατζᾶ Ἀλῆ, ἴσως καὶ Καρατζᾶ Χαλήλ. Ἴδὲ ἐπαρ. Διδυμοτείχου.
- 59) **Καρατζᾶς** (Τσόρλου).
- 60) **Καρατζᾶ Χαλήλ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ, Κεσσάνης Μαλγάρων), ἐπαρχίας Διδυμοτείχου. Ἴδὲ καὶ 58.
- 61) **Καράτσαλη** (Ἐξαμίλλιον Κεσσάνης). Ἴσως Καρᾶ Τσαλῆ ἢ Καρατζᾶ Ἀλῆ (ἰδὲ ἀρ. 58) ἢ Καρᾶ Σαλήχ, ἀναφερόμενον ἐπίσης ;
- 62) **Καρλήκιοῖ** (Κεσσάνης). Μήπως τὸ Καρλῆ Διδυμοτείχου ;
- 63) **Καρυά**. Μήπως τὸ Καρυά ἢ Καρυαὶ τῶν Καρυωτῶν (Μαλγάρων).
- 64) **Κασῆμ πασᾶ** (Χαριουπόλεως).
- 65) **Κερμὲν** (Τσόρλου).
- 66) **Κεσσάνη** (Κεσσάνης).
- 67) **Κῆρκιοῖ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Ἴδὲ Κιουρτλῆ καὶ Κουρ βέη.
- 68) **Κησιτρίτζα** (Χαριουπολεως). Μήπως Καστρίτσα ;
- 69) **Κιαλλαβεῆ** (Τσόρλου).
- 70) **Κιομπέκιοῖ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Μήπως Κιοπέκ κιοῖ ἢ Κιουπέκιοῖ ἢ Γκεμπέκιοῖ ;
- 71) **Κιοπροτάδες** (Τσόρλου).

- 72) **Κιοστεμίρι** (Τσόρλου).
- 73) **Κιουρτλή** (Μαλγάρων καὶ Οὐζοῦν Κιοπροῦ), ἔνθα καὶ τὸ τουρκικὸν Κούρ βέη. Ἴδὲ καὶ Κήρκιοϊ. Εἶναι μᾶλλον τὸ Κούρτκιοϊ Διδ)χου.
- 74) **Κολτζούκιοϊ** (Μυριοφύτου). Μήπως Κολτζοῦ κίοϊ ; Μᾶλλον Κιολτζοῦκ κίοϊ. Ἴδὲ χωρίον Ἀδριανουπόλεως Κιολτζοῦκ, τὸ κατόπιν Μπάρα. Ἴδὲ σχετικῶς καὶ ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου. Ἀλλαχοῦ ὑπάρχει χωρίον Κόζλουτζια (Ἀδριανουπόλεως).
- 75) **Κορουτζούκιοϊ** (Ἐξαμιλλίου, Κεσσάνης, Μυριοφύτου, Ἡρακλείας). Δὲν γνωρίζομεν πόσα χωρία εἶναι καὶ ἂν κανὲν ἐξ αὐτῶν συμπίπτει πρὸς τὸ Κορουτζῆ Διδυμοτείχου.
- 76) **Κούμβαον** (Ραιδεστοῦ).
- 77) **Κούρ βέη** (τουρκικὸν χωρίον Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Ἴδὲ ἀριθ. 67, 73.
- 78) **Κουρτουλμοῦς** (Τσόρλου).
- 79) **Κουροῦ Τσεσμὲ** (Ἐξαμιλλίου, Ἡρακλείας, Μυριοφ., Καλ)λεως).
- 80) **Λαχανᾶ** (Χαριουπόλεως). Ἴδὲ καὶ Πασᾶ Λάχανα (Τσόρλου).
- 81) **Λισγάρι** (Μαλγάρων),
- 82) **Λουλούκιοϊ** (Οὐζ. Κιοπροῦ). Εἶναι τὸ Λιλὶ ἢ Λουλούκιοϊ Διδ)χου.
- 83) **Λούπιδα** (Μυριοφύτου).
- 84) **Μαγαρίτσι** (Κεσσάνης, Ἐξαμιλλίου, Μυριοφύτου).
- 85) **Μαλάκιοϊ**. Ἴσως Μολλάκιοϊ, ἕπως περαιτέρω Μολλατζίκ καὶ ὄχι Χαλατζίκ, ἀμφότερα τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ.
- 86) **Μάλαρα** (Μαλγάρων).
- 87) **Μαλκόντς** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ).
- 88) **Μάλιτεπε** (Κεσσάνης).
- 89) **Μασατλή** (Τσόρλου).
- 90) **Μαστανάρ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ).
- 91) **Μαῦρες** (Κεσσάνης).
- 92) **Μαχμούκιοϊ** (Κεσσάνης).
- 93) **Μέγα Ἀλιτῆ Ἀγάτς** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ καὶ Διδυμοτείχου).
- 94) **Μοιζελέρι** (Τσόρλου). Ὑπῆρχε καὶ Μότσουρε, χωρίον τουρκικὸν Ἀδριανουπόλεως.
- 95) **Μουζαλή** (Κεσσάνης), θά ἦτο Μουσα Ἀλή.
- 96) **Μουσελίμ**. Πολλὰ εἰς ἐπαρχ. Ἀδρ)πόλεως καὶ ἄλλαχοῦ.
- 97) **Μπαργιαμίτσι** (Ἐξαμιλλίον Κεσσάνης Μυριοφ. Ἡρακλείας).
- 98) **Μπασαῖτι** (Κεσσάνης Μαλγάρων).
- 99) **Μπεϊνίικι** (Κεσσάνης) ἄλλαχοῦ γράφει Μπεντίικι.
- 100) **Μπουλδουρκι** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ), καὶ Ἀδριανουπόλεως.
- 101) **Μυριόφυτον** (Μυριοφύτου).
- 102) **Ναῖπκιοϊ** (Ραιδεστοῦ).
- 103) **Νεοχώριον** (Ραιδεστοῦ).

- 104) Ὀμούριτσα (Τσόρλου).
 105) Ὀφλάζ (Τσόρλου).
 106) Παζάο-δερε (Κεσσάνης).
 107) Πάνιδον (Ραιδεστοῦ).
 108) Πασᾶ Ἰντζεσι (Οὐζούν Κιοπροῦ), ἰδὲ ἀριθμούς 15 καὶ 42.
 109) Πασάκιοϊ (Μαλγάρων).
 110) Πασᾶ Λάχανα (Τσόρλου), ἰδὲ ἀριθ. 80.
 111) Περίστασις (Μυριοφύτου).
 112) Πισμάνκιοϊ (Μαλγάρων).
 113) Πλάτανος (Μυριοφυτον Κεσσάνης Ἡρακλείας).
 114) Ραιδεστός (Ραιδεστοῦ).
 115) Σαζλῆ-δερε (Μυριοφυτον Κεσσάνης Ἡρακλείας).
 116) Σαλήκιοϊ (Οὐζούν Κιοπροῦ)
 117) Σαρῆ-δερε (Ἐξαμίλλιον), μήπως συμπίπτει μὲ τὸν ἀριθ. 115.
 118) Σαρχανλῆ (Οὐζούν Κ.), ἴσως ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
 119) Σαχίν κιοϊ (Οὐζούν Κιοπροῦ).
 120) Σειζῆ (Τσόρλου). Μήπως εἶναι τὸ Σιγλῆ (121) Κεσ.; ἢ Σιλτζήκιοϊ..
 121) Σεφειλῆ (Οὐζ. Κιοπροῦ). Μήπως Σεβκετλῆ ;
 122) Σιγλῆ (Κεσσάνης). ἰδὲ καὶ Σιλτίκι ἢ Τσελτίκι. Κεσσάνης, καὶ Σιλτζήκιοϊ Ραιδεστοῦ.
 123) Σιλτζήκιοϊ (Ραιδεστοῦ), ἰδὲ 119, 121 καὶ Σιλτίκι.
 124) Σιλτίκι (Κεσσάνης), μήπως Σιλτζήκιοϊ ; μᾶλλον Τσελτίκι (Κεσ.).
 125) Σιμιτλῆ (Ραιδεστοῦ Οὐζούν Κιοπροῦ).
 126) Σολιασᾶ (Οὐζ. Κιοπροῦ), μήπως Σαλῆ πασᾶ ; ἢ Γιὸλ Ταση !
 127) Σουλτάνκιοϊ (Μαλγ. καὶ Τσόρλου). Μήπως τὸ 128.
 128) Σουλτάν τσιφλικ (Ἡρακλ. καὶ Τσόρλου), μήπως τὸ 127.
 129) Σουμπὰς κιοϊ (Οὐζούν Κιοπροῦ) ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
 130) Σιέορνα (Μυριόφ. ἰδὲ Διδυμοτείχον, Ἀδριανούπολιν, Ὀρεστειάδα.
 131) Σιράνιτσα (Τσόρλου).
 132) Σχολάριον (Ραιδεστοῦ).
 133) Τατάρκιοϊ (. . .), ἴσως ἔχομεν λάθος, τὸ ὅποιον δὲν ἠδυνήθη-
 μεν νὰ εὐρωμεν.—Ἰδὲ ἐπαρχία Ἀδριανουπόλεως.
 134) Τεσλιμ (Μαλγάρων).
 135) Τζαμιλ μπέη κιογιού (Οὐζούν Κιοπροῦ).
 136) Τουράπειτσα (Χαριουπόλεως).
 137) Τουρκμενλῆ (Τσόρλου).
 138) Τούρνοβον (ἢ Τύρναβον). (Οὐζ. Κιοπροῦ), μήπως καὶ Ἀδρ)λεως.
 139) Τουρνατζῆ (Οὐζούν Κιοπροῦ), μήπως Τόρνατζη, ἢ Δουρνατζῆ, ἢ Ζουρνατζῆ.
 140) Τσακμάκ (Οὐζ. Κιοπροῦ), μήπως ἐννοεῖται τὸ Τοκμάκ Διδ)χου.

- 141) **Τσανακισῆ** (Ραιδεστοῦ).
 142) **Τσανδὸ** (Τσόρλου).
 143) **Τσαουσιλῆ** (Τσόρλου—Οὐζοῦν Κιοπροῦ), ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
 144) **Τσεγκέρλια** (Τσόρλου), ἰδὲ Τσεγκερλῆ Ἀδριανουπόλεως.
 145) **Τσελικ** (Κεσσάνης). Ἰδὲ κακόγραφον (ἴσως) Σιλτικ. Ἰδὲ 124, 123 κλπ. (Ραιδεστοῦ, Τσόρλου).
 146) **Τσιόπκιοῖ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ).
 147) **Τσιφλικιάκι** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ) ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
 148) **Τσόγκαρα** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ).
 149) **Τσόρλου** (Τσόρλου).
 150) **Φακίρμα** (Κεσσάνης).
 151) **Φαρασιλῆ** (Χαριουπόλεως).
 152) **Χαλατζικ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Ἐγγραφή ἐσφαλμένως ἀντὶ τοῦ Μολ-
 λατζικ. (Ἰδὲ ἀριθ. 85).
 153) **Χαλλιοκιοῖ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Μήπως Σαλήκιοῖ ἢ ἄλλο παρόμοιον.
 154) **Χαμίτικιοῖ** (Μαλγάρων). Μήπως Χατζήκιοῖ! Ἰδὲ Ἀδριανουπόλ.
 155) **Χαραλᾶ Ικουνιοῦ** (Μαλγάρων) ἐπαρχία Διδυμοτείχου.
 156) **Χαρμανλῆ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Ἰδὲ Ἀδριανουπόλεως, ἐνθα καλεῖ-
 ται καὶ Κόζλουτζια.
 157) **Χάσκιοῖ** (Χαριουπόλεως, Μαλγάρων). Ἰδὲ Ἀδρλίον καὶ ἀλλαχοῦ.
 158) **Χαιζηγγύριον** (Κεσσάνης). Δὲν ἐγγραφή φαίνεται ὀρθῶς...
 159) **Χαιήρκιοῖ**, μήπως Καδήρκιοῖ; (Ἡρακλ., Μυριοφύτου, Ἐξαμιλ.).
 160) **Χαιζήκιοῖ** (Μαλγ.). Μήπως Καδήκιοῖ ἢ Σαλήκιοῖ ἢ ἄλλο παρόμοιον.
 161) **Χαιζῆ Σερεμέτ** (Τσόρλου). Μήπως Χατζῆ Σαρῆ Με(χ)μέτ.
 162) **Χεντιλῆ** (Χαριουπόλεως). Μήπως Χεντιρλῆ ἢ μᾶλλον Κεντιρλῆ.
 Ἡ Ἀδριανουπόλις ἔχει Κεντενλῆ καὶ Σαντηρλῆ καὶ Ναδιρλῆ,
 ἢ δὲ ἐπαρχία Λυτίσης Κετενλῆ.
 163) **Χηροῆς Καίικιοῖ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Μήπως Διδυμοτείχου;
 164) **Χιμιτλῆ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Θὰ εἶναι τὸ Σιμιτλῆ.

Χωρὶα παραλειφθέντα

- 165) **Ψαθάδες** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ) ἐπαρχία Διδυμοτείχου. Ἰδὲ ἀριθ. 9.
 166) **Γκαζῆ ἢ Γαζῆ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Μήπως Μουζαλῆ (Διδυμοτείχου).
 167) **Καρά Σαλήχ** (Ἐξαμιλλίου). Ἰδὲ ἀριθ. 58, 60 καὶ 61.
 168) **Δαχούδελι** (Μαλγάρων). Θὰ εἶναι τὸ Δαουτλῆ.
 169) **Κιρεμιντσιῆ** (Οὐζοῦν Κιοπροῦ). Κιρεμιττσιῆ Ἀργαούτκιοῖ, ἐπαρ-
 χίας Διδυμοτείχου.

ΜΕΡΙΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΑΙ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

Εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἶχομεν ἀπαριθμῆσαι ὀνομαστί διαφόρους ἐπισκοπὰς τῆς. Ἦδη θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινὰ διὰ μερικῶς ἐξ αὐτῶν. Εἴτε διότι τὰ ὀνόματά των συμπίπτουν πρὸς τὰ ὀνόματα πόλεων καὶ χωρίων τοῦ προηγηθέντος καταλόγου, εἴτε διότι ἐπισκοπαὶ τινες διειρηθήσαν μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. Τινὲς μάλιστα, ὡς μητροπόλεις πλέον, μέχρι τοῦ 1923, ὁπότε διελύθησαν, ὅπως καὶ τῆς Ἡρακλείας, ἕνεκα τῆς μεταναστεύσεως τῶν χριστιανῶν αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐπισκοπὴ Ἀθύρων. Ἀναγομένη κατὰ τινὰς (ἰδὲ καταλόγους Σταμούλη), ἐμφανίζεται (κατὰ Σάουδων) ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος. Διειρηθῆν σχεδὸν μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως. Ἀργότερον ἀναφέρεται ἠνωμένη μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς μετρῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μετρῶν καὶ Ἀθύρων» καὶ ὑπαγομένη καὶ αὐθις τῷ Ἡρακλείας. Ἰδὲ περαιτέρω ἐπισκοπὴν Μετρῶν.

Ἐπισκοπὴ Ἄπρω, τῆς πόλεως Ἄπρω, κληθείσης ἐκ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου Θεοδοσιουπόλεως. Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—911) ἀναφέρεται ὡς Ἀρχιεπισκοπὴ. Πρὸ τοῦ 1171 δὲ προήχθη εἰς Μητρόπολιν. Ἰδὲ ἐπισκοπὰς Ραιδεστοῦ, Πανίου καὶ Θεοδοσιουπόλεως.

Ἐπισκοπὴ Ἀρκαδιουπόλεως. (Λουλὲ Βουργάζ). Εἶναι ἴσως ἡ ἐπισκοπὴ Βουκέλλου (Βουκέλλων) ἢ Βεργουῶν (Βιργούλε), ἐξ οὗ καὶ τὸ κατόπιν ὄνομα (Λουλὲ) Βουργάζ (Πύργος). Ἦτο ἀρχαία ἐπισκοπὴ τῆς Μητροπόλεως Ἡρακλείας, συνηνωμένη μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Βιζύης. Ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος φέρεται ὡς ἀρχιεπισκοπὴ (τῆς ἐπαρχίας Εὐρώπης) ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως. Ἐπὶ δὲ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου (1186—1196) ὡς Μητρόπολις, ὑφισταμένη μέχρι τῶν μέσων τοῦ 14ου αἰῶνος. Μετὰ τὴν τουρκικὴν κατοχὴν, καταργηθεῖσα, συνεχωνεύθη μετὰ τῆς Μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως. Ἰδὲ σχετικῶς περαιτέρω εἰς ἐπισκοπὴν Βιζύης, εἰς ἐπαρχίαν Βιζύης καὶ εἰς ἐπαρχίαν Ἀδριανουπόλεως.

Ἐπισκοπὴ Βιζύης. Ἀρχικῶς ἐπισκοπὴ τοῦ Ἡρακλείας. Ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος φέρεται ὡς ἀρχιεπισκοπὴ τῆς (ἐπαρχίας Εὐρώπης) ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως. Μετὰ τὸ 1341 προήχθη εἰς Μητρόπολιν. Τὸ 1354 συνεχωνεύθη μετ' αὐτῆς ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Δέρκου (Δέρκων) καὶ τὸ 1365 ἡ Μητρόπολις Μηθύμνης. Ἐρημωθεῖσα τὸν 15ον αἰῶνα, ἀποκατέστη τὸν 16ον. Μετ' αὐτῆς συνεχωνεύθη τὸν 17ον αἰῶνα καὶ ἡ Μητρόπολις Μηδείας. Ἡ Μητρόπολις Βιζύης διελύθη τὸ 1923. Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ἐπαρχίας θὰ ἀπασχοληθῶμεν καὶ ἰδιαίτερος, διότι ὑπάρχει καὶ ἰδιαίτερον ἔγγραφο τοῦ φακέλλου 434 περὶ αὐτῆς. Ἰδὲ ἐπισκοπὰς Ἀρκαδιουπόλεως, Δέρκου, Μηδείας κλπ.

Ἐπισκοπὴ Βεργούλων ἢ Βουκέλλου. Ἰδὲ Ἀρκαδιουπόλεως.

Ἐπισκοπὴ Βρύσεως. Κατὰ τοὺς καταλόγους τοῦ Μ. Σταμούλη, εἶναι, πιθανότατα, τὸ νῦν Βουνὰρ Χισσάρ.

Ἐπισκοπὴ Γάνου. Ἦτο τμῆμα τῆς ἐπισκοπῆς Πανίου (ιδὲ περαιτέρω) καὶ κατόπιν τῆς ἐπισκοπῆς Περιστασέως (ἐπίσης). Ἐτιμήθη εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν καὶ εἰς Μητρόπολιν ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος (1282—1328). Ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπῆρξεν ὡς ἐπαρχία Γάνου καὶ Χώρας. Διελύθη τὸ 1923.

Ἐπισκοπὴ Δέρκου. Ἀρχικῶς ἦτο τμῆμα ἢ καὶ ἐπισκοπὴ τῆς Ἡρακλείας. Ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος ἐγένετο (ἡμι)ανεξάρτητος ἀρχιεπισκοπὴ (τῆς ἐπαρχίας Εὐρώπης), ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι, καθὼς εἶδομεν καὶ θὰ ἴδωμεν, ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως. Ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς ἐπαρχίας Δέρκων δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα, παραπέμπομεν δὲ σχετικῶς εἰς τοὺς καταλόγους τῶν Σάρδεων καὶ τοῦ Σταμούλη. Ἴδὲ ἀνωτέρω ἐπισκοπὴν Βιζύης.

Ἐπισκοπὴ Ἐξαμιλλίου. Τῆς παλαιᾶς Λυσιμαχείας.

Ἐπισκοπὴ Εὐδοξιουπόλεως. Προσωρινὴ ὀνομασία τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Σηλυβρίας, Ἴδὲ περαιτέρω.

Ἐπισκοπὴ Εὐχαΐτων (ἢ Εὐχανίων) ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς κόμης Εὐχαΐτα τοῦ Ἑλλησπόντου, ἣτις μετωνομάσθη ἀργότερον Θεοδωρούπολις.

Ἐπισκοπὴ Θεοδοσιουπόλεως. Εἶναι ἡ Ἄπρω. Ἴδὲ Ραιδεστοῦ καὶ Πανίου Ἡρακλείας.

Ἐπισκοπὴ Θεοδωρουπόλεως. Ἐπισκοπὴ Ἡρακλείας, ἐκλιποῦσα ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος. Εἶναι ἴσως ἡ (Εὐχανίων ἢ) Εὐχαΐτων.

Ἐπισκοπὴ Καλλιπόλεως. Ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος οὕσα ἐπισκοπὴ τῆς Ἡρακλείας, προήχθη εἰς Μητρόπολιν ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Γ' (1328—1341) Ἐκλιποῦσα πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἐνεφανίσθη κατόπιν ὡς ἐπισκοπὴ πάλιν τοῦ Ἡρακλείας, συνηνωμένη μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Μαδύτου, Ἐσχετίζετο ἴσως μὲ τὰς ἐπισκοπὰς Κοίλης καὶ Σηλυβρίας. Ἡ ἐπισκοπὴ Καλλιπόλεως καὶ Μαδύτου, προαχθεῖσα τοὺς τελευταίους χρόνους εἰς Μητρόπολιν, διελύθη τὸ 1923. Ἴδὲ ἐπισκοπὴν Μαδύτου.

Ἐπισκοπὴ Κοίλης. Ἴδὲ ἐπισκοπὰς Καλλεως, Μαδύτου, Σηλυβρίας.

Ἐπισκοπὴ Κυψάλων. Τῆς ἐπὶ τουρκοκρατίας κωμοπόλεως Ὑψαλα. Ἐπισκοπὴ, ἀρχιεπισκοπὴ, μητρόπολις... Ἴδὲ καὶ ἐπαρχίαν Αἴνου.

Ἐπισκοπὴ Μαδύτου. Ἀρχικῶς ἦτο φαίνεται ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια. Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—911) ἦτο ἐπισκοπὴ τοῦ Ἡρακλείας. Ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081—1118) προήχθη εἰς μητρόπολιν. Ἐκλιποῦσα πρὸ τῆς ἀλώσεως, παρουσιάσθη κατόπιν ἠνωμένη μετὰ τῆς Καλλιπόλεως ὡς μία πάλιν τῶν ἐπισκοπῶν Ἡρακλείας. Ἴδὲ Καλλιπόλεως.

Ἐπισκοπὴ Μετρῶν. Τοῦ Ἡρακλείας ἀπὸ τοῦ 6ου τοῦλάχιστον αἰῶνος, καταργηθεῖσα πρὸ τῆς ἀλώσεως. Ἀργότερον ἀναφέρεται ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς Ἀθύρων, ὑποκειμένη πάλιν τῷ Ἡρακλείας. Τὸ 1909 προήχθη εἰς Μητρόπολιν «Μετρῶν καὶ Ἀθύρων», διαλυθεῖσαν τὸ 1923. Ἴδὲ Ἀθύρων.

Ἐπισκοπὴ Μηδείας. Τοῦ Ἡρακλείας. Ἐτιμήθη ἐπὶ Ἀνδρονίκου

Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος (1282—1328), εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν, ἐπὶ δὲ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Νέου εἰς Μητρόπολιν. Ἀπὸ τοῦ 1623 μέχρι τοῦ 1628 ἦτο ἠνωμένη μετὰ τῆς Σωζοπόλεως. Τὸ 1682 ἠνώθη μετὰ τῆς Βιζύης.

Ἐπισκοπὴ Μυριοφύτου. Τὸ Μυριοφύτον, ἀρχικῶς ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Περιστάσεως, ἐνεφανίσθη, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ὡς ἐπισκοπὴ, ὑπαγομένη μετὰ τῆς Περιστάσεως ὑπὸ τὸν Ἡρακλείας. Τὸ 1909 προαχθεῖσα εἰς Μητρόπολιν «Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως», διελύθη τὸ 1923.

Ἐπισκοπὴ Παμφύλου. Οὕσα ἀπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—911) τοῦ Ἡρακλείας, διελύθη τὸν 14ον αἰῶνα.

Ἐπισκοπὴ Πανίου. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπισκοπῶν τοῦ Ἡρακλείας ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος. Ὑφίστατο ἐπὶ πολὺ, ἕως μάλιστα συνηνωμένη μετὰ τῆς ἀπλῆς ἐπισκοπῆς Ραιδεστοῦ. Ὄνομάσθη ἕως κατόπιν Θεοδοσιούπολις, ταυτιζομένη μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο μὲ τὴν ἐπισκοπὴν Ἄπρω. Τὸ ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας χωρίον Πάνιδον τῆς περιφερείας Ραιδεστοῦ ταυτίζεται ἐξάπαντος πρὸς τὸ ὄνομα Πάνιον. Ἰδὲ ἐπισκοπὰς Ραιδεστοῦ καὶ Ἄπρω (ἢ Θεοδοσιουπόλεως).

Ἐπισκοπὴ Περιστάσεως. Τοῦ Ἡρακλείας. Ἐκλιπούσα ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081—1118), ἐνεφανίσθη μετὰ τὴν ἄλωσιν ὡς ἐπισκοπὴ «Περιστάσεως καὶ Μυριοφύτου» ὑπὸ τὸν Ἡρακλείας. Τὸ 1909 προαχθεῖσα εἰς Μητρόπολιν «Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως», διελύθη τὸ 1923. Ἰδὲ Μυριοφύτου,

Ἐπισκοπὴ Ραιδεστοῦ. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπισκοπῶν τοῦ Ἡρακλείας, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος. Ἐτιμήθη μετὰ τὸ 1341 εἰς Μητρόπολιν προσωρινῶς. Ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐμφανίζεται πάλιν ὡς ἐπισκοπὴ τοῦ Ἡρακλείας, ἠνωμένη μετὰ τοῦ Πανίου. Τὸ 1624 προήχθη εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν ὑπὸ τὸν Κων)λεως καὶ τὸ 1702, ὅπως εἶδομεν καὶ εἰς τὰ προηγούμενα, συνηνώθη τῇ Μητροπόλει Ἡρακλείας, τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡ νέα καὶ τελευταία ἐδρα. Ἰδὲ Ἡρακλείας, Πανίου, Ἄπρω, Θεοδοσιουπόλεως κ.λ.π.

Ἐπισκοπὴ Σερεντίου. Ἀπὸ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—911) ἐπισκοπὴ τοῦ Ἡρακλείας. Ὑφίστατο αὐτοτελὴς καὶ πέραν ἕως τοῦ 13ου αἰῶνος, ὅτε καταργηθεῖσα συνηνώθη τῇ ἐπισκοπῇ Τυρολόης. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἐμφανίζεται ἡ ἐπισκοπὴ Τυρουλόης καὶ Σερεντζίων (Τυρολόης καὶ Σερεντίου). Ἰδὲ ἐπισκοπὴν Τυρολόης.

Ἐπισκοπὴ Σηλυβρίας. Τοῦ Ἡρακλείας. Ἐγνωρίζετο προσωρινῶς ὡς Εὐδοξιουπόλεως. Ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος παρουσιάζεται ὡς αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπισκοπὴ ὑπὸ τὸν Κων)λεως. Ἐπὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1143—1180) ἐτιμήθη εἰς Μητρόπολιν. Διελύθη τὸ 1923. Σχετίζεται μὲ τὰς ἐπισκοπὰς Κοίλης καὶ Καλλιπόλεως.

Ἐπισκοπὴ Τυρολόης. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 9ου αἰῶνος ἐπισκοπὴ τοῦ Ἡρακλείας. Μετὰ τὸ 1341 προήχθη εἰς Μητρόπολιν. Μετέπεσε μετ'

ὀλίγον εἰς ἐπισκοπὴν, ὡς ἐμφανίζεται τὸ 1364. Κατόπιν εἶναι ἄγνωστος ἡ ὑπαρξίς της μέχρι τῆς ἀλώσεως. Μετ' αὐτὴν ἀναφέρεται πάλιν ὡς ἐπισκοπὴ τοῦ Ἡρακλείας. Ἦτο δὲ ἴσως συνηνωμένη μετὰ τοῦ Σερεντίου. Τὸ 1840 ἐτιμήθη πάλιν εἰς Μητρόπολιν, συγχωνευθεῖσαν ὅμως σχεδὸν ἀμέσως (1842) τῇ Μητροπόλει Ἡρακλείας. Τὸ 1907 τὸ τμήμα Τυρολόγης καὶ Σερεντίου ἀνεκηρύχθη διὰ τρίτην φορὰν εἰς Μητρόπολιν, ἣτις διελύθη τὸ 1923.

Ἐπισκοπὴ Χαριουπόλεως. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τοῦ Ἡρακλείας, διαλυθεῖσα τὸν 14ον αἰῶνα.

Σημ. Περιορίσθημεν εἰς τὰς ἀνωτέρω μόνον ἐπισκοπὰς, χωρὶς νὰ ἀνατρέξωμεν καὶ εἰς ἄλλας, ὅπως τῶν ἐπισκοπῶν Ἑλλησπόντου, Χερρονήσου, Προποντίδος κ.λ.π. τῆς παλαιᾶς καὶ μεγάλης Μητροπόλεως Ἡρακλείας. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἀποφύγωμεν ἐνδεχομένας, ἢ μᾶλλον βεβαίας, διαιρέσεις ἢ συγχύσεις καὶ ταυτισμὸν αὐτῶν. Διότι εἶναι δυσοικονόμητος, ἢ μᾶλλον ἀδύνατος, ἡ πλήρης καὶ ὀρθὴ ἀναγραφὴ ὅλων τῶν διὰ μέσου τόσων αἰῶνων καὶ ποικίλων θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν περιπετειῶν ἰδρυθεῖσῶν ἐπισκοπῶν. Συνεπῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν πληροφορίας περὶ ὅλων τῶν ἐπισκοπῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξακριβώνονται ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ τὰ ὀνόματα!

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ἐκ τοῦ καταλόγου Μ. Σταμούλη σημειοῦμεν ὅτι ἀρχαιότερος ἀνόνημος ἐπίσκοπος Μαρωνείας ἀναφέρεται τὸ 344 (:). Ἐκ δὲ τοῦ καταλόγου τῶν Σάρδεων Γερμανοῦ τὰ ἑξῆς: Ἡ Μαρώνεια, ὡς ἐνοριακὴ ἐπισκοπὴ, ὑπήγετο πρότερον ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Τραϊανουπόλεως (Ροδόπης, δηλαδὴ τῆς Β' ἐκ τῶν 6 πολιτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Διοικήσεως Θράκης, ἰδὲ σχετικῶς εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας). Προήχθη τὸν 6ον αἰῶνα εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν Ροδόπης, ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κων(σταντινου)πόλεως. Μετὰ τὸ 1365 δὲ προήχθη εἰς Μητρόπολιν. Ἀργότερον, κατὰ τὰ τέλη φαίνεται τοῦ 16ου αἰῶνος, ἐρημωθεῖσα ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων, περιέπεσεν εἰς ἀπλὴν ἑξαρχίαν. Ἀποκατεστάθη ὅμως πάλιν, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1646, εἰς Μητρόπολιν, λαβοῦσα ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν της καὶ τὰς πρότερον ὑπὸ τὸν Κων(σταντινου)πόλεως διατελούσας νήσους Θάσον καὶ Σαμοθράκην. Ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας, φημιζόμενος ὡς «Ἐπίσκοπος καὶ Ἐξαρχος Ροδόπης», ἔχει ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἔδραν τὴν Κομοτινὴν (Γκιουμουλτζιναν), Ἡ νῆσος Θάσος, ἀποσπασθεῖσα τὸν Νοέμβριον τοῦ 1924 καὶ ἀναδειχθεῖσα ἀνεξάρτητος Μητρόπολις, διελύθη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1932 καὶ συνεχωνεύθη πάλιν μετ' αὐτῆς.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΦΑΚΕΛΛΟΥ 434 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Πέντε ἔγγραφα, τὰ ὑπ' ἀριθμοὺς καταθέσεως 5, 7, 11, 23 καὶ 29, περιέχουν ἐκθέσεις, στατιστικὰς καὶ ἄλλας πληροφορίας περὶ τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας. Χρονολογοῦνται δὲ ἀπὸ 7 Νοεμβρίου 1879 μέχρι 3 Αὐγούστου

1883 κατὰ τὴν ἐξῆς σειράν, 29, 11, 7 καὶ 5, ὁ δὲ ἀριθμὸς 23 εἶναι μὲν ἀχρονολόγητος καὶ ἀνυπόγραφος, ἀλλ' ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ εἶναι ἴσως νεώτερος τῶν ἄλλων. Διότι, ἐνῶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀναφέρονται ἀρκετὰ ζητήματα περὶ σχισματικῶν χωρίων καὶ σχετικῶν ἐπεισοδίων, οὗτος ἔχει εἰς τὸ τέλος τὸ ἐξῆς σημείωμα: «ἅπαντα τὰ χωρία ἀναγνωρίζουσι τὴν Μ. Ἐκκλησίαν (τὸ Πατριαρχεῖον) ἔχουσιν ἱερεῖς Ἕλληνας, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἑλληνιστὶ ἀναγινώσκονται αἱ ἀκολουθίαι».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 29

Εἶναι ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ ἐκ Γκιουμουλτζίνης, ἀπὸ 7 Νοεμβρίου 1879, πρὸς τὸ προεδρεῖον τοῦ ἐν Ἀθριανουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου καὶ ἔχει τὰς ἐξῆς ὑπογραφάς: «ὁ Μαρωνείας Ἰερώνυμος», μικρὰν σφραγίδα «Μαρωνείας Ἰερώνυμος 1877» καὶ «οἱ ἐφοροδημογέροντες: Δ. Χ. Καρύδης, Χ' Γεώργιος Δ. Τζακίρης, Κ. Μ. Σκουτέρης, Π. Σκλάβαινας, Ἀ. Καραμπάσης, Γ. Φ. Φορμόζης, Μ. Π. Κομνηνοῦ, Λ. Κομνηνός, καὶ Μιχαὴλ Ἰ. Σιάκας».

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὑποβάλλονται γενικαί τινες πληροφορίες καὶ ἀνάγκαι τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς ἐπαρχίας καὶ ἰδίως τῆς ἔδρας. Δυστυχῶς δὲν εὑρίσκεται ἐν τῷ φακέλλῳ 434 τὸ ἔγγραφο «τῆς ἐγκλειομένης ἀτελοῦς καὶ λίαν συνοπτικῆς χωρογραφικῆς σκιαγραφήσεως τῆς ἐπαρχίας...». Ζητεῖται δὲ ἡ ὑποστήριξις τοῦ Συλλόγου. Καταχωρίζομεν αὐτὴν ἐν συνεχείᾳ, ὡς ἀξιόλογον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, καθὼς καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τῆς φιλεκπαιδευτικῆς ἐνεργείας καὶ τῆς παιδείας ἐν γένει:

«Κύριε πρόεδρε, Ἀσμένως πάνυ ἀνέγνωμεν τὴν ὑπὸ ἡμερ. 18 ἀπελθόντος ἐπιστολὴν ἡμῶν... καὶ μετὰ ψυχικῆς ἀγαλλιᾶσεως κατενοήσαμεν τὸν ὑπὸ τοῦ Ἵμετ. Σωματείου μετὰ θερμοῦ ζήλου ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ἵπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ ἡ ἡμετέρα κοινότης ἐμφορουμένη καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ συμβαδίσῃ πρὸς τὸν ζῆλον καὶ τὸν ὀσημέραι ἀναπτυσσόμενον ἀπαράμιλλον πατριωτισμὸν τῶν λογάδων τοῦ Πανελληνίου, ἀφειδῶς καὶ ἐπιχαρίτως καταβαλόντων χρήματά τε καὶ κόπους, καὶ εἴτι τιμιώτερον ἔχουσι, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ, ὅστις εἶναι: ἡ ἀξιοπρεπῆς ἀνάστασις τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων, λέγομεν, καὶ ἡ ἡμετέρα κοινότης ἐμφορουμένη, πρὸ ἐνὸς ἔτους περίπου ἐπεχείρησε νὰ βελτιώσῃ τὰ ὑπάρχοντα ἤδη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, καὶ πολλαπλασιάσῃ αὐτὰ ἀναλόγως πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῆς πόλεώς μας. Ἐπεκτείνῃ δὲ καὶ εἰς τὰ περίξ χωρία, πρὸ πάντων τὰ ἑλληνικά, ἂν αἱ δυνάμεις αὐτῆς ἤθελον ἐπιτρέφει, κάλλιστα ἐννοήσασα, ὅτι τοῦτο καὶ μόνον εἶναι τὸ μέσον, ὅπερ μέλλει καὶ τὰ ἄτομα νὰ καταστήσῃ εὐδαίμονα καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν ἀκατάβλητον ὑπὸ τοῦ πλήθους, ἄλλως τε τοῦτο ἀνέκαθεν πέφυκε κληροδότημα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀναπαλλοτριώτον. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει, ὅτι ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἡ

Ἐλλάς ἐδοξάσθη ὄχι διὰ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνδρείας. Μετὰ θάρρους λοιπὸν ἀπεκδυόμεθα εἰς τὸν ἀγῶνα, βέβαιοι ὄντες περὶ τῆς νίκης. Τῆς φοιτώσης σήμερον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πόλεως ἡμῶν νεολαίας ὁ ἀριθμὸς εἶναι, ἄρρενα μὲν ὡς 230, θήλεα δὲ σχεδὸν ἴσα. Διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν δ' αὐτῶν πρὸ πολλῶν ἐτῶν διετήρει ἡ ἡμετέρα κοινότης ἐν ἑλληνικὸν σχολεῖον, δύο ἀλληλοδιδασκτικά καὶ ἐν παρθεναγωγεῖον. Ἄλλ' ἐφέτος συνέστησε καὶ δευτέρον παρθεναγωγεῖον εἰς τὴν ἑτέραν τῶν δύο συνοικιῶν τῆς πόλεως ἡμῶν, μετέβαλε δὲ εἰς συνδιδασκτικὸν τὸ ἕτερον τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν, πολλαπλασιάσασα τοὺς διδασκάλους... Ἐπέβαλε φόρους διαφόρους ἐπὶ τῶν προϊόντων καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργῶνται κατ' ἔτος προαιρετικαὶ συνδρομαί. Ἀλλά... ἕνεκα τῆς πτωχείας τῶν ἡμετέρων, δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ βαδίσωμεν σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν... τῆς πόλεώς μας, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον νὰ συνδράμωμεν τοὺς πέριξ ἡμῶν ἀδελφούς. Ταῦτα συναίσθανόμενοι... καὶ τὴν ἀνάγκην ἐπεΐγουσαν βλέποντες, ἀπηυθύνθημεν πρὸς τοὺς σχετικωτέρους πρὸς ἡμᾶς ἑλληνικοὺς φιλεκπαιδευτικοὺς συλλόγους, ὅπως οὗτοι ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἑλληνοδιδασκάλου καὶ μιᾶς διδασκαλίας, ὥστε ἡ πτωχὴ ἡμῶν κοινότης, ἀνακουφισθεῖσα, νὰ φροντίσῃ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν ὑπαρχόντων καὶ... νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ εἰς τὰ πέριξ... Κατανοεῖτε... πόσον μεγάλη ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἐνταῦθα τὰ ἑλληνικὰ αἰσθηήματα καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία. Ὅθεν τολμῶμεν νὰ σᾶς παρακαλέσωμεν ἵνα προσέλθητε ἡμῖν ἄρωγοί... πρὸς ὑποστήριξιν, τελειοποίησιν καὶ ἐπέκτασιν εἰς τὰ πέριξ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ...».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 11

Εἶναι μακρὰ στατιστικὴ ἔκθεσις, μετὰ διαφορῶν παρατηρήσεων περὶ τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, ὑποβληθεῖσα ἐκ Φερρῶν, 2 Μαΐου 1882, ὑπὸ τοῦ Νικολάου Γ. Χατζοπούλου, ἐνὸς παλαιοῦ καὶ λαμπροῦ διδασκάλου τῆς Θράκης καὶ ἰδίως τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας. Οὗτος, ἀναφέρων ἐν ἀρχῇ, ὅτι ἡ ἐπαρχία, ἐκτὸς τῶν νήσων Θάσου καὶ Σαμοθράκης, περιλαμβάνει 49 πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία, παρέχει τὰς πληροφορίας του χωριστὰ διὰ κάθε τμήμα τῆς πολιτικῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς ἐπαρχίας. Ἐν τῶν τμημάτων ἀποτελεῖ καὶ ἡ πόλις Δεδὲ Ἀγάτς (ἢ κατόπιν Ἀλεξανδρούπολις) μετὰ τῶν χωριῶν τῆς. Ἐν τέλει ἡ ἔκθεσις ἀναγράφει καὶ τὴν ἐπαρχίαν Αἴνου, περὶ τῆς ὁποίας θὰ ἀσχοληθῶμεν ἰδιαιτέρως.

Μουτσαφιλικίον Γκιουμουλτζήνης

- 1) *Γκιουμουλτζήνα*. Οἰκογένειαι ἐν ἔλῳ 1.500. Τούτων 650 χριστιανικαί, ὡν 450 ἑλληνικαὶ καὶ 200 βουλγαρικαί. (Περαιτέρω ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ἀναγράφονται 500).

- 2) *Καλαϊτιζή Δερέ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 170.
  - 3) *Χηρκᾶς*. Χωρίον ἑλληνικόν, οἰκογένειαι 120.
  - 4) *Κηξλάρ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 40.
  - 5) *Σητσανλῆ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 100.
  - 6) *Μοναστηρι*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 100.
  - 7) *Γιασοούντ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 30.
  - 8) *Λεφετζηλέρ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 32.
  - 9) *Γριτσάν Ἀσσάρ* (μᾶλλον Χισσάρ). Χωρίον ἑλληνικόν, οἰκογ. 100.
  - 10) *Κουζλούκια*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 35.
  - 11) *Πλάτκιοϊ* (μήπως Πλατὺ καὶ κιόϊ). Χωρίον βουλγαρ., οἰκογέν. 40.
  - 12) *Δερέκιοϊ*. Χωρίων βουλγαρικόν, οἰκογ. 25. (Ἴδὲ καὶ Ἑρακλείας).
  - 13) *Σουσοῦρκοιοϊ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 35.
  - 14) *Κισάρτζια*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 20.
  - 15) *Φατήρ Γιακᾶς*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 20.
  - 16) *Κῆρ Τσιφλίκ(ι)*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 18.
  - 17) Ἑβρένκιοϊ.
  - 18) Ντενιζλέρ.
  - 19) Ὀρτακισῆ.
Εἶναι τσιφλίκια, ἔχοντα ὁμοῦ 45 βουλγαρικὰς οἰκογενείας.

Καημακαμλήκιον Δαρῆ Δερέ τῆς Διοικήσεως Γκιουμουλτζήνης

- 20) *Δαρῆ-Δερέ*. Πρωτεύουσα τοῦ Καζᾶ (=καημακαμληκίου=ὑποδιοικήσεως) εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. Μόνη αὕτη ἔχει εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην βουλγαρικὰς οἰκογενείας, μὴ ἀναγνωριζούσας Μεγ. Ἐκκλησίαν 180.

Τμήμα Μαρωνείας Διοικήσεως Γκιουμουλτζήνης.

- 21) *Μαρωνεία*. Ἦδη ἔχει ἀμιγεῖς ἑλλην. οἰκογεν. μόλις (250—300).
Σχολαί : Ἑλληνική, Δημοτική, Παρθεναγωγεῖον.
- 22) *Χαιτζηλάρ(ι)*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 70.
- 23) *Κουσλανλῆ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 120.
- 24) *Τσαντηρλῆ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 168.
- 25) *Καραγάτς κιοϊ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 65.
- 26) *Καρᾶ Κήρετζαλη*. Χωρίον βουλγαρικόν, 60.
- 27) *Σοφουλάρ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 25.
- 28) *Κιουτσιούκ κιοϊ*. Χωρίον ἑλληνικόν, οἰκογένεια 130.

Μουδιρλίκιον Μάκρης τοῦ καημακαμληκίου Δεδὲ Ἀγάτς.

- 29) *Μάκρη*. Κωμόπολις, ἔδρα Μουδέρη. Οἰκογένειαι 300 περίπου, ὧν 150 ἑλληνικαί, αἱ λοιπαὶ ὀθωμανικαί.
- 30) *Ποταμός*. Χωρίον βουλγαρικόν, 70 ἕως 80, σχισματικαί.

31) **Γενίκιοϊ**. Χωρίον βουλγ. 150—160 ἡσυχοὶ (δηλ. ἐκκλησιαστικῶς).

32) **Τσομπάνιοϊ**. Χωρίον βουλγαρικὸν ἡσυχον οἰκογένεια 100.

Μουδιολίκιον Φερρῶν τοῦ Καημακ. Δεδέ-ἀγάτς.

33) **Φέρραι** Κωμόπολις ἔδρα Μουδίρη, (τουρκιστὶ Φερρετζίκ), οἰκογένεια ὑπὲρ τὰς 350 ὀθωμαν. καὶ χρι)κάς. Αἱ χρι)καὶ 135, ὧν τὰ $\frac{3}{4}$ εἶναι βουλγαρικαὶ τὸ δὲ $\frac{1}{4}$, ἦτοι μόλις 25—30, ἑλληνικαί.

34) **Οὐκοῦφι**. Χωρίον βουγαρικὸν οἰκογένεια 100

35) **Ρουμιζούκι**. Χωρίον ἑλληνικὸν 200—250.

36) **Μπαλήκιοϊ** (μήπως Μπαλή κιοϊ = χωρίον μέλιτος, = μελιτοχώρι! ἢ Βαλή κιοϊ = χωρίον τοῦ Βαλή = Νομάρχου! ἢ Βελή κιοϊ = χωρίον τοῦ Βελή = ὄνομα! ἢ, τέλος, Μπαλήκ-κιοϊ = Ψαροχώρι, ὅπερ καθ' ἡμᾶς πιθανώτερον, ἐν πάσῃ περιπτώσει μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν μικρασιατικὴν πόλιν Μπαλή-Κεσέρ.). Πρὸ τῆς Ρωσικῆς κατοχῆς εἶχε 300 περίπου βουλγ. οἰκογενείας, αἵτινες μετηνάστευσαν εἰς Ἀνατολικὴν Ρωμουλίαν. Σήμερον ἔχει μόλις 150.

37) **Τορπαλή κιοϊ** (ὄχι Τουρμπαλίκιοϊ). Χωρίον βουγαρικὸν δι' οὓς λόγους τὸ Μπαλήκιοϊ, ἔχει οἰκογενείας 100.

38) **Πασμακτῆ**. (Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου τούτου, καθὼς καὶ ἄλλων χωρίων τὰ ὀνόματα, τουρκικὰ συνήθως, παραποιηθέντα ἐκ κακῆς προφορᾶς ἢ κακῶς γραφέντα ἐξ ἀγνοίας, διωρθώσαμεν). Χωρίον ἀμιγρὸς ἑλληνικὸν, ὑπαγόμενον εἰς τὸ Σουφλίον (καὶ ὄχι εἰς τὰς Φερράς). Οἰκογένεια 100.

Καημακαμλήκιοι Δεδέ- Ἀγάτς.

39) **Δεδέαγατς**. Πόλις ἀρτιούστατος, παράλιος ἐμπορικῆ. Ἀποθήκη τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμουλίας καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς Ν. Δ. Θράκης κατερχομένων σιτηρῶν καὶ λοιπῶν ἐμπορευμάτων. Ἔχει τανῦν ὀρμίσκον τινὰ διὰ πλοῖα, χωρητικότητος 2 χιλιάδ. κοιλῶν Κων)λεως εὐρείας ἀποθήκας, ὑπὲρ τὰς 300 νεοδημήτους οἰκοδομάς. Πληθυσμὸν, ἄνω τῶν 1000—1500 ψυχάς. Οἰκογενείας μονίμως κατοικοῦσας, μόλις 70 ἢ 80, ἐκ διαφόρων μερῶν, ἐθνικοτήτων, ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Ὑπερισχύει ἀπολύτως τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, διότι ἀποτελεῖ τὰ $\frac{4}{5}$ τοῦ ὄλου πληθυσμοῦ. Αἱ μόνιμοι οἰκογένεια: ἐκτὸς 10—12, εἶναι ἀποχειροβίωτοι ἢ ναυτίλοι. Ἔχει μίαν λιθόκτιστον Δημ. σχολὴν, καλῶς διωργανωμένην, μὲ 80 μαθητὰς καὶ 20 μαθητριάς. Ἀνεγείρει δὲ καὶ ἐτέραν διὰ παρθENAγωγεῖον. Καλὸν θὰ ἦτο νὰ συνιστᾶτο (κατὰ) πρῶτον ἑλληνικὴ σχολή. (Ἐνταῦθα ὁ συντάκτης τῆς ἐκθέσεως ἀναφέρει συντόμως τοὺς λόγους τῆς προτιμήσεως τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, τοὺς ὁποίους θὰ ἴδωμεν ἐν ἐκτάσει εἰς τὰ ἔγγραφα 7 καὶ 5). Καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐξευρίσκοντο πόροι πρὸς σύστασιν καὶ ἐνὸς παρθENAγωγεῖου. Ἄν τοῦτο εἶναι τώρα ἀδύνατον, τότε ἀναγκαιοτέρα εἶναι ἢ σύστασις ἑλληνικῆς σχολῆς καὶ ἡ διατήρησις τῆς Δημοτικῆς.

- 40) **Δουάν Χισσάρ** (ὄχι: Δουάν Ἀσσάρ). Χ. Β. καὶ ἐστία τῆς παμβουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν συντεταγμένον τῇ Ἐξαρχίᾳ (σχισματικὸν) καὶ παντοῖα μηχανώμενον, ὅπως ἀποσπάσῃ ἅπαντα τὰ χωρία τῆς Διοικήσεως Δεδέαγατς. Ἔχει σχολεῖον βουλγαρικὸν μὲ διδάσκαλον ἐκ Φιλιππουπόλεως. Βουλγαρικαὶ οἰκογένειαι ἄνω τῶν 300.
- 41) **Δομουζ Δερέ**. Τῶν αὐτῶν φρονημάτων. Οἰκογένειαι 180
- 42) **Λήιζια κιόϊ**. Χωρίον βουλγαρικόν, τέως τῶν αὐτῶν φρονημάτων, ἤδη πρὸ 3 περίπου μηνῶν προσελθὸν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Οἶκογ. 100.
- 43) **Δερεβένι(ι)**. Χωρίον βουλγαρικόν, λίαν φανατικὸν πρότερον, προσῆλθε τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀρχὰς παρελθόντος Μαρτίου. Οἱ κάτοικοι ἐξητήσαντο συγχώρησιν καὶ παρέλαβον ἱερέα παρὰ τοῦ Ἁγίου Μαρωνείας. Οἰκογένειαι περίπου 200.
- 44) **Τσιάμηρεν** (μήπως **Δουάν Βερέν** ! π.ρ.β.λ. εἰς τὰς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου). Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἄλλοτε χωρίον τουρκ. τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀναγράφουν τὰ ἔγγραφα τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς **Τζανβέραν**, τὸ ὁποῖον, ὑποθέτομεν, ὅτι ἦτο **Δζάν βερέν** ἢ **Δζιν βεράν**.

Πιθανὸν τὸ Τσιάμηρεν νὰ συμπίπτῃ μὲ τὸ Δζάν βερέν ἢ Δζιν βεράν τοῦ Διδυμοτείχου, διότι ἐγίνετο πολλάκις σύγχυσις εἰς διάφορα χωρία διαφόρων ἐπαρχιῶν. Καὶ τοῦτο, διότι δὲν συνέπιπτεν ἡ ἔκτασις καὶ τὰ ὄρια τῶν ἐπαρχιῶν μὲ τὴν ἔκτασιν καὶ τὰ ὄρια τῶν διαφόρων πολιτικῶν διοικητικῶν περιφερειῶν, ὅπως εἶδομεν εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε ἀναγραφέντας πίνακας τῶν ἐπαρχιῶν Διδυμοτείχου, Ἡρακλείας, Λιτίσης καὶ Μαρωνείας, θὰ ἴδωμεν δὲ καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας. Πρὸς τούτοις πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ πίνακες συνετάσσοντο συνήθως ἀπὸ διδασκάλους καὶ διάφορα ἄλλα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δὲν περιορίζοντο ἀκριβῶς εἰς τὰ χωρία μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ ἀνέγραφον κατὰ σειρὰν χωρία διαφόρων κυβερνητικῶν τμημάτων. Ἐὰν ἐν τούτοις δὲν πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ χωρίου, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι δύο χωρία, τὸ ἐν τοῦ Διδυμοτείχου τὸ δὲ ἄλλο τῆς Μαρωνείας, συμπίπτουν, κατὰ τὸ ὄνομα. Ἐὰν δὲ πάλιν ὀρθῶς ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ν. Χατζοπούλου τὸ Τσιάμηρεν, θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ὁπότε θὰ ἐδεχόμεθα αὐτὴν ἄνευ τινὸς ἐπιφυλάξεως. Ἀλλὰ δυστυχῶς εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς πίνακας ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν εὐρίσκομεν κακῶς ἀναγραφόμενα καὶ ἐν γένει παραμορφωθέντα ὀνόματα. Ἐπανερχόμενοι ἤδη εἰς τὴν συνέχειαν διὰ τὸ χωρίον Τσιάμηρεν, προσθέτομεν : Χωρίον βουλγαρικόν, τέως φανατικόν, ἤδη ἡσυχον καὶ κυμαινόμενον μεταξὺ τῆς ἐξαρχίας καὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας οἶκογ. 50.

45) **Χαχταϊζήκ(ι)**, Χωρίον βουλγαρικόν, συντεταγμένον πάντοτε τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, οἰκογένειαι 50.

46) **Μαρχαμλῆ**. Πρότερον βουλγαρικῶν φρονημάτων, νῦν τεταγμένον τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, οἰκογένειαι 40.

- 47) *Τεκνές*. Χωρίον βουλγαρικόν, συνοικισθὲν πρὸ 12 μόλις ἐτῶν (1870), ἤδη ἀνεγείρει ἐκκλησίαν, εἶναι τεταγμένον τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ.
- 48) *Πισμάνκιοϊ*. Χωρίον βουλγαρικόν, ἤσυχον, οἰκογένεια 150.
- 49) *Καβατζήκ(ι)*. Ὑπάγεται εἰς τὸ Σουφλίον. Χωρίον ἑλληνικόν, σπουδαιότατον. (Ἴδὲ περαιτέρω ἐγγραφα 7 καὶ 5) οἰκογένεια 350.

Παρατηρήσεις καὶ σημειώσεις Ν. Χ.

«... (Εἰς) ὅλα τὰ ἑλληνικὰ χωρία ὑπάρχουν ἢ Δημοτικά σχολεῖα, ὡς τὸ ἐν Καβατζήκ (ι), ὅπερ εἶναι τὸ καλλίτερον ὠργανωμένον τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς χωρίοις, ἢ Γραμματοδιδασκαλεῖα, ὡς τὰ ἐν... Ρουμτζούκι καὶ Πασμακτοῦ, ἐν δὲ ταῖς κωμοπόλεσιν ὑπάρχουσι σχολεῖα δημοτικά καλῶς ὠργανωμένα. ὡς τὸ ἐν Δεδέαγατς, τὸ ἐν Μάκρη, ἔνθα ὑπάρχει καὶ παρθεναγωγεῖον, ἐν Μαρωνεῖα, ἔνθα ὑπάρχει καὶ παρθεναγωγεῖον καὶ ἑλληνικὴ σχολή, καὶ ἐν Φέρραις, ἔνθα οὐδένα οὐδέποτε ἀποδώσει καρπὸν διὰ τὴν ἀναλησῖαν τῶν κατοίκων καὶ τὴν μυθώδη ἀπειροκαλίαν καὶ ἀφιλοκαλίαν αὐτῶν (!) Καὶ εἰς τὰ πλεῖστα βουλγαρικὰ χωρία ὑπάρχουσι γραμματοδιδασκαλεῖα ἀτελέστατα, ἐν οἷς ὁμογενεῖς ἢ οἱ ἱερεῖς διδάσκουσιν ἑλληνικὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν καὶ ὀλίγην ἀρίθμησην. Εἰς Δογὰν Χισσάρ, τὴν ἐστὶαν τοῦ βουλγαρικοῦ φανατισμοῦ, ὑπάρχει σχολεῖον βουλγαρικόν μὲ διδάσκαλον βούλγαρον ἐκ Φιλιππουπόλεως. Εἰς Δομοῦζ Δερὲ καὶ Δερβέντι ἀτελέστατα διδάσκεται ἡ βουλγαρικὴ γλῶσσα. Ποῖα εἶναι τὰ τελεσφορώτερα μέσα, δι' ὧν τὰ μὲν ἑλληνικὰ χωρία δύνανται ν' ἀναπτυχθῶσι διανοητικῶς, εἰς δὲ τὰ βουλγαρικὰ νὰ διδάσκηται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ νὰ εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὰς ἐκκλησίας, βυθμηδὸν δὲ νὰ μηδενίζωνται αἱ ἐνέργειαι τῶν παμβουλγαριστῶν καὶ ἀδιαφιλονίκητος νὰ ὑπάρχη ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ὑπεροχὴ τῶν ὁμογενῶν, θέλω ἐν δευτέρᾳ εὐκαιρίᾳ (ἰδὲ περαιτέρω εἰς τὰ ἐγγραφα 7 καὶ 5) διαλάβει καὶ ὑποβάλλει ὑμῖν τὰς σκέψεις, ὅσας συνεχῆς διαμονὴ ἐν τοῖς κεντρικωτέροις τῆς Θράκης μέρεσιν ἐπὶ 26 ὅλα ἔτη μοὶ παρέσχεν. Συνάμα δὲ θέλω ὑποβάλλει τὴν ταπεινὴν μου γνώμην περὶ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν δύναται ἐπ' ἀγαθῷ νὰ ἐξασκήσῃ ἡ ἐπαρχία Μαρωνεῖας ἐπὶ τῶν λοιπῶν πέριξ αὐτῆς ἐπαρχιῶν, ὡς καὶ πόσον ὀλεθρίως ἠθέλην ἐπιδράσει, ἂν ποτε ὅλα τὰ βουλγαρικὰ χωρία ἀπεσκίρτων καὶ ἠνοῦντο μὲ τὴν (Βουλγαρικὴν) Ἐξαρχίαν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος συνοπτικώτατα λέγω ὅτι ἀπαιτοῦνται ὄλικά μέσα καὶ σκοπιμωτάτη διεύθυνσις τῶν πραγμάτων, ὀδηγουμένη ὑπὸ ἐμπειρίας ἐξ ἀντιλήψεως».

Καθὼς βλέπομεν, ὁ Ν. Χατζόπουλος διὰ τῆς ἐκθέσεώς του ταύτης φέρει εἰς γνῶσιν τῶν ἀρμοδίων τὰ ὑπὸ τῶν σχισματικῶν τεκταινόμενα καὶ κρούει τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, πρὸς ἔγκαιρον λῆψιν τῶν ἀπαιτουμένων μέτρων, ὡς θὰ ἴδωμεν καλλίτερον ἐν συνεχείᾳ.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 7

Εἶναι μία μεγάλη ἐκθεσις μετὰ στατιστικῶν πληροφοριῶν, ἐκτενεστέρων παρατηρήσεων καὶ σοβαρῶν σημειώσεων περὶ τῆς ἐπαρχίας Μαρωνεῖας. Συνετάχθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου διδασκάλου Ν. Χατζοπούλου, ἀπὸ 25ης Ἰουλίου ἐκ Φερρῶν. Ὑπεβλήθη δὲ εἰς τὴν ἰδίαν ἐκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα Κωνσταντινουπόλεως, συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐκθέσει του (ἐγγραφον 12) προειδοποίησιν, ὅτι «ἐν δευτέρᾳ εὐκαιρίᾳ» θὰ ἔγραφε πάλιν. Λέγει, ὅτι «ὑποβάλλω ἐκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων μοι ἐν Φέρραις... τὸ

παρελθόν σχολικόν ἔτος (1881—1882)... καὶ τὰς ἀκριβεστέρως πληροφορίας... ὅλης τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, ὡς καὶ πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν περικειμένων ἐπαρχιῶν... θὰ προτάξω περιγραφὴν κατὰ χωρία...». Ἀναφέρει ἐν συνεχείᾳ, ὅτι ἡ ἐπαρχία περιλαμβάνει τὰς νήσους Θάσον καὶ Σαμοθράκην καὶ 49 χωρία, πόλεις καὶ κωμοπόλεις, ὑπαγόμενα εἰς διαφόρους πολιτικὰς διοικήσεις, ὑποδιοικήσεις, μουδιολίκια κλπ., ὅπως εἶδομεν εἰς τὴν προσηγηθεῖσαν ἔκθεσιν. Ἐν τῇ ἱεραρχικῇ ἀπαριθμῆσει τῶν πολιτικῶν τούτων διοικητικῶν τμημάτων, ἀναγράφων καὶ τὸ ἀρτισύστατον, ὡς λέγει, Μουδιολίκιον τοῦ βουλγαρικοῦ χωρίου Δογὰν Χισσάρ, ὀνομάζει χαρακτηριστικῶς τὸν «*Μουδίερον*» αὐτοῦ «*τὸν γνωστὸν ἐκεῖσε ἐπὶ πανσλαβιστικῷ φανατισμῷ Καλογιάννην Πέικου Καλογιάννογλου*».

Μουτσαριφλίκιον Γκιουμουριτζήνης

- 1) *Γκιουμουριτζήνα*. Ἐδρα Μουτσαρίφου καὶ Μητροπολίτου. Οἰκογένειαι ἐν ὄλῳ 1600 (χριστιανικαί, ὀθωμανικαί, ἰουδαϊκαί καὶ ὀλίγαι ἀρμενικαί). Αἱ χριστιανικαί εἶναι 650, ὧν 520 ἑλληνικαί. Σχολαί: Ἑλλην. σχολή, δύο Δημοτικαί, δύο Παρθεναγωγεῖα καὶ ἐν Νηπιαγωγεῖον, ἰδρυθέν καὶ συντηρούμενον ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἡπείρου Κωνσταντίνου Χ' Ζωΐδου.
  - 2) *Καλαϊτζή Δερέ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 170.
  - 3) *Χηρκᾶς*. Χωρίον Ἑλληνικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλην. Γραμμάτων, συστάσει τοῦ ἐν Δεδέαγατς ἑλλήνος προξένου κ. Ἀλεξάνδρου Ἀντωνιάδου, ἐχορήγησε διὰ τὸ ἐρχόμενον σχολικόν ἔτος εἰκοσάλιρον συνδρομήν. Οἰκογένειαι 150.
  - 4) *Κηζιάρ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 40.
  - 5) *Σητισανλή*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 190.
  - 6) *Μοναστήρι*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 100.
  - 7) *Γιασσούνι*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 40.
  - 8) *Δεφειτζιλέρ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 45.
  - 9) *Γριτσάν Χισσάρ*. Χωρίον ἑλληνικόν, οἰκογένειαι 100.
  - 10) *Κουζλούκιοῖ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 35.
  - 11) *Δερέκιοῖ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 30.
  - 12) *Πλάτκιοι*. Χωρίον ἐξ ἡμισείας ἑλληνικόν καὶ βουλγαρικόν, οἰκογ. 45.
  - 13) *Σουρούκιοῖ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 35.
  - 14) *Κισάριζια*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 20.
  - 15) *Φαίηρ Γιακᾶς*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 20.
  - 16) *Κῆρ Τσιφλίκ*. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 18.
  - 17) *Ἐβρέγκιοι*.
  - 18) *Δενιζιλέρ*.
  - 19) *Ὀρτακισῆ*.
- Καὶ τὰ τρία εἶναι τσιφλίκια καὶ ἔχουν ὁμοῦ βουλγαρικὰς οἰκογενείας 45.

Καημακαμληκίον Δαρῆ Δερέ τοῦ Μουτσαριφλικίου Γκιουμουρτζήνης

- 20) **Δαρῆ Δερέ.** Χωρίον βουλγαρικόν. Ἔδρα τοῦ ὁμωνύμου Καζᾶ, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας ἐπὶ τῆς Ροδόπης. Μόνον τοῦτο ἔχει χριστιανικὰς βουλγαρικὰς οἰκογενείας, συντεταγμένους τῇ Ἐξαρχίᾳ, τὰ ἄλλα χωρία εἶναι τουρκικά. Βουλγαρικὰ οἰκογένεια 200.

Μουδιρλίκιον Μαρωνείας τοῦ Μουτσαριφλικίου Γκιουμουρτζήνης

- 21) **Μαρωνεία.** Ἀρχαιοτάτη ἑλληνικὴ κωμόπολις Ἀν. τῆς Γκιουμουρτζήνης, ἀκμάζουσα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν διὰ τὸ ἐμπόριον τοῦ καπνοῦ ὑπερ ἐνήργουν οἱ δραστήριοι καὶ ἑλληνίστατοι κάτοικοι αὐτῆς. Νῦν ἕνεκα τῶν ληστοπραξιῶν τοῦ Πέτκα καὶ τοῦ Παπᾶ (ἱερέως Β.), περιλαμβάνει μόνον 350 οἰκογενείας ἀποζώσας διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ διατηρούσας ἑλληνικὴν σχολήν, δημοτικὴν καὶ παρθεναγωγεῖον.
- 22) **Χατζηλᾶρι.** Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένεια 70.
- 23) **Κουσανλῆ.** Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένεια 120.
- 24) **Τσαντηρλῆ.** Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένεια 168.
- 25) **Καραγάτσιοϊ.** Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένεια 65.
- 26) **Καρᾶ Κήρτζαλη.** Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένεια 60.
- 27) **Σοφουλᾶρ.** Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένεια 30.
- 28) **Κιουτσούκ κιόϊ.** Χωρίον ἑλληνικόν, οἰκογένεια 130.

Μουδιρλίκιον Μάκρης τοῦ καημακαμληκίου Δεδεαγάτς

- 29) **Μάκρη.** Κωμόπολις, ἔδρα Μουδίρη. Οἰκογένεια 150 ὀθωμανικαὶ καὶ 100 ἑλληνικαί. Δημοτικὴ σχολὴ δαπάνη κοινότητος καὶ νηπιαγωγεῖον συντηρούμενον ὑπὸ τῆς Ἀδελφότητος.
- 30) **Ποταμός.** Χωρίον βουλγαρικόν. 100 οἰκογένεια σχισματικά.
- 31) **Γενίλιοϊ.** Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένεια 250. Δαπάνη τῆς Ἀδελφότητος ἐστάλησαν διὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐκκλησιαστικὰ βιβλία.
- 32) **Τσομπάνλιοϊ.** Χωρίον βουλγαρικόν, κυμαινόμενον μεταξὺ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ Ἐξαρχίας. Οἰκογένεια 100.

Μουδιρλίκιον Φερρών τοῦ καημακαμληκίου Δεδεαγάτς

- 33) **Φέρραι.** Πρώην ἔδρα καημακαμληκίου, με 68 χωρία, ἤδη ἔδρα Μουδίρη με 8 χωρία. Οἰκογ. 400, ὧν αἱ 125 χριστ. καὶ τούτων 25 ἑλληνικαί.
- 34) **Οὔκοῦφι.** Χωρίον βουλγαρικόν, πάντοτε ἤσυχον, οἰκογένεια 150.
- 35) **Ρουμιζιούκι.** Χωρίον ἑλληνικόν, οἰκογ. 200. Εὐπορεῖ καὶ δύναται νὰ διατηρήσῃ Δημοτ. σχολήν. Νῦν ἔχει γραμματοδιδασκαλεῖον.
- 36) **Μπαλήλιοϊ.** Χωρίον βουλγαρικόν. Πρὸ τῆς ρωσικῆς κατοχῆς τοῦ 1878 εἶχεν ὑπὲρ τὰς 300 οἰκογενείας. Νῦν ἕνεκα τῆς μεταναστεύσεως εἰς Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν εἶναι μόλις 180. Ἦσυχον.
- 37) **Τορμπαλήλιοϊ.** Χωρίον βουλγαρικόν. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἔχει ἤδη 130.

Καθημακαμλήκιον Δεδεαγάτς

- 38) **Δεδεαγάτς.** (Παραλείπομεν μερικὰς πληροφορίας, ἀναγραφόμενας εἰς τὴν προηγουμένην ἔκθεσιν). «Τελευταῖος σταθμὸς τῶν ἐν Θράκῃ σιδηροδρόμων. Ἐχει νεοδημητούς οἰκοδομὰς ὑπὲρ τὰς 400 (500), πληθυσμὸν περὶ τὰς 1500 ψυχὰς. Οἰκογένειαι μόνιμοι 100—120. Ὑπερῖσχύει ἀπολύτως τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, διότι καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ λοιπὴ ἐργασία ἐνεργεῖται σχεδὸν ὑπὸ ὁμογενῶν. Δημοτικὴ σχολὴ λιθόκτιστος. Ὑπὲρ τοὺς 120 μαθηταί. Ἐκκλησία ξυλίνης οἰκοδομηῆς. Ἦδη ἀνεγείρεται εὐρὺ κτίριον διὰ παρθεναγωγεῖον καὶ κατοικία Μητροπολίτου. Ἡ δημοτικὴ σχολὴ λειτουργοῦσα ἀπὸ 5 ἐτῶν ἔχει ὑπὲρ τοὺς 30 μαθητάς, δυναμένους νὰ διδασκῶσι καὶ ἑλληνικὰ (μαθήματα σχολαρχείου). Θὰ ἦτο ἔργον προνοίας ἂν οἱ ἐκεῖ ὁμογενεῖς ἐλάμβανον φροντίδα νὰ συστήσωσι προηγουμένως ἑλληνικὴν σχολήν, ἐν ἣ νὰ προπαρασκευάζωνται καὶ δημοδιδάσκαλοι διὰ τὰ πέριξ χωρία, ἄτινα, ἀσυνήθιστα νὰ πληρῶνωσιν ἐπαρκῆ μισθόν, ἀπολύτως ἀναγκαῖον εἰς ξένον διδάσκαλον, δυσκόλως θὰ ἴδωσι μορφωμένους διδασκάλους, Ἄφ' ἧς ἐποχῆς αἱ Φέρραι ὑπεβιδάσθησαν εἰς μικροσκοπικὸν μουδιρλίκιον, τὸ Δεδεαγάτς προήχθη εἰς καθημακαμλήκιον. Περιλαμβάνει τὰ Μουδιρλίκια Μάκρης, Φερρῶν καὶ Δογὰν Χισσάρ καὶ ὑπὲρ τὰ 68 χωρία ὀθωμανικὰ καὶ χριστιανικὰ. Τὸ κέντρον ὄλων ἐν γένει τῶν ἐργασιῶν μετετέθη ὀριστικῶς εἰς Δεδεαγάτς, ὅπερ ἀποδείχεται σπουδαιότατον κέντρον πάσης πολιτικῆς, ἐμπορικῆς καὶ πνευματικῆς ἐργασίας διὰ τὰ ἐκεῖ μέρη, ἂν, ὡς βεβαιοῦται, προαχθῆ εἰς μούτεσαρφιλίκιον. Κάλλιστον ἂν εἶη καὶ ἔργον προνοίας ἡ ἐξεύρεσις πόνων πρὸς σύστασιν καὶ παρθεναγωγεῖου. Ἄλλ' ὅταν τοῦτο ἀποδειχθῆ ἀδύνατον ἐπὶ τοῦ παρόντος διὰ τὴν χρηματικὴν ἀπορίαν τοῦ τόπου, τότε ἡ σύστασις τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀναγκαιότερα καὶ ἀποτελεσματικώτερα. Διότι πρῶτον μὲν ἀναλόγως (πρὸς τὸν ἀριθμὸν) τῶν (μαθητευομένων) παιδῶν, μόλις τὸ ἕκτον, ἦτοι 25 κοράσια φοιτῶσιν εἰς τὴν δημοτ. σχολήν, ἡλικίας 8—10 ἐτῶν καὶ τούτων τὰ 3)4 ἀνήκουσιν εἰς ἀποχειροβιώτους οἰκογενείας, αἱ ἑποῖται δὲν ἔχουσι τὰ μέσα νὰ διατηρήσωσι τὰ κοράσια τῶν πέραν τοῦ 12ου ἔτους... Δεύτερον δέ, διότι εἰς ἀρτισύστατον πόλιν, ὄλως ἐμπορικὸν χαρακτῆρα ἔχουσαν, οἱ ἄρρενες, ὡς πρωταγωνιστήσαντες ἀνάγκη, αὐτοὶ πρῶτοι καὶ νὰ μορφωθῶσιν, ὅπως ἀποδείξωσιν, ὅτι... (τὸ) Δεδεαγάτς εἶναι πράγματι πόλις ἑλληνικὴ. Δὲν πρέπει συνάμα νὰ μείνωσιν ἀπαρατήρητα καὶ τὰ ἑξῆς : α) ὅτι τὰ πέριξ βουλγαρικὰ χωρία, μάλιστα δὲ τὸ Δογὰν Χισσάρ, ἠγόρασαν τόπον διὰ σχολεῖον καὶ ἐκκλησίαν βουλγαρικὴν, καὶ ὅτι καθημερινῶς συνοικίζονται εἰς Δεδεαγάτς βουλγαρικαὶ οἰκογένειαι καὶ ὅτι μετ' ἐπιτάσεως λέγεται, ὅτι τὸ μόλις ἀπέχον τοῦ Δεδεαγάτς 1 1)2 ὥραν βουλγαρικὸν χωρίον Γενίκοῖ θὰ μετοικήσῃ ὀλόκληρον

ἢ τὸ ἤμισυ, εἰς Δεδεαγάτς, διότι εἰς Γενίκοι ὑπάρχει ἔλλειψις ποσίου ὕδατος. β) δὲ διότι καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνικότητες, αἱ μὲν ἤρξαντο οἰκοδομοῦσαι σχολεῖα, ὡς ἡ ὀθωμανικὴ, αἱ δὲ δικαιοῦνται νὰ κτίσωσι τοιαῦτα μὲ διδασκάλους δυτικούς ἱερωμένους, διδάξοντας τὴν γαλλικὴν, ἣτις πολὺ θὰ θὰ δελεάσῃ τοὺς ἀπλοῖκούς».

- 39) **Δογὰν Χισσάρ**. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 400. (Μερικὰ ἰδὲ εἰς προηγούμενα). Εἶναι ἔδρα τοῦ Μουδέρη. Τοιοῦτος διωρίσθη ὁ (προαναφερθεὶς) Καλογιάννης Πέτκου Καλογιάννογλου, ἀπηνῶς καταδιωχθεὶς τῇ 1877 ὑπὸ τῆς (τουρκικῆς) κυβερνήσεως, ὡς ἐξυπηρετῶν σχέδια πανσλαβιστικά. Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Βούλτζιος (Βέλτζιος;) εἶναι μέλος τοῦ Ἰδαρὲ μετζιλισίου (Διοικητικοῦ Συμβουλίου) εἰς Δεδὲ ἀγάτς.
- 40) **Δομοὺς δερέ**. Χωρίον βουλγαρικόν, οἶκογ. 180, τῶν αὐτῶν φρονημάτων.
- 41) **Δήνιζια**. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 100, τῶν αὐτῶν φρονημάτων, ἀλλὰ πρὸ 7 μηνῶν συνετάχθη τῷ κανονικῷ Μητροπολίτῃ Κυρίῳ Ἰερωνύμῳ, ὅστις διὰ τοῦ μειλιχίου τρόπου του προσεῖλκυσε τοὺς χριστιανοὺς.
- 42) **Δερεβένι**. Χωρίον βουλγ., οἶκογ. 200, λίαν φανατικοὶ (ἰδὲ προηγούμενα).
- 43) **Τζιάμηρεν**. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 50, κυμαινόμενον μεταξὺ Μ. Ἐκκλησίας καὶ Ἐξαρχίας.
- 44) **Ταχτατζήκ**. Χωρίον βουλγαρικόν ἡσυχον, οἰκογένειαι 60, ὑπάγεται ὑπὸ τὸ καημακαμλήκιον Σουφλίου (καὶ ὄχι τοῦ Δεδὲ ἀγάτς).
- 45) **Μαρχαμλή**. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 50. Ἀποικία τοῦ Δογὰν Χισσάρ καὶ τῶν αὐτῶν φρονημάτων. Συνετάχθη πρὸ τινῶν μηνῶν τῷ κανονικῷ μητροπολίτῃ. Ἔλαβε τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, δωρηθέντα παρὰ τῆς Ἀδελφότητος.
- 46) **Τεκνές**. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 40. Συνοικισθὲν πρὸ ἐτῶν 12 (1870) καὶ τῶν αὐτῶν φρονημάτων τοῦ Δογὰν Χισσάρ, συνετάχθη νῦν τῷ κανονικῷ Μητροπολίτῃ, δι' οὗ ἐξητήσατο τὴν ἀδειαν πρὸς ἀνοικοδόμησιν ναοῦ δι' ἀναφορᾶς, κατὰ Μάρτιον, ὡς ἀνήγγειλα τῇ Ἀδελφότητι.
- 47) **Πισμάνκιοι**. Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 150, ἡσυχον.
- 48) **Πασμακισῆ**. Χωρίον ἐλληνικόν, οἰκογένειαι 100, γραμματοδιδάσκαλος ἱερεὺς. (Τὸ χωρίον τοῦτο ἀνεγράφη εἰς τὴν προηγούμενην ἔκθεσιν μεταξὺ τῶν χωρίων τοῦ Μουδιρλικίου Φερρών τοῦ καημακαμλήκιου Δεδὲ ἀγάτς μὲ τὴν σημείωσιν, ὅτι ὑπάγεται εἰς τὸ Σουφλίον).
- 49) **Καβατζήκ**. Χωρίον ἐλληνικόν, οἰκογένειαι 350. Σπουδαιότατον διὰ τὴν θέσιν του, τὸν πληθυσμὸν, τὸν ἀμιγῆ αὐτοῦ ἐλληνισμὸν καὶ διὰ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν κατοίκων του. Ἔχει λιθοκτιστὸν Δημ. σχολήν, ἀνοικοδομηθεῖσαν πρὸ 2 ἐτῶν καὶ καλῶς διωργανισμένην, διὰ τὴν ὁποῖαν λαμβάνει δεκάλιρον συνδρομὴν παρὰ τῆς Ἀδελφότητος. (Εἰς τὴν προηγούμενην ἔκθεσιν ἀναφέρεται ὡς ὑπαγόμενον εἰς τὸ Σουφλίον).

Παρατηρήσεις καὶ σημειώσεις

Ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας, ἐφαπτομένη πρὸς Ν. μὲν τῆς Μεσογείου, ἐκ δὲ τῶν τριῶν ἄλλων μερῶν τῶν ἐπαρχιῶν Ξάνθης, Αἴνου, Ἡρακλείας, Διδυμοτείχου καὶ Λητίτσας καὶ ἐν συγκρίσει, περιέχουσα τὸν πλεῖστον βουλγαρικὸν πληθυσμὸν, ἀποτελεῖ, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, σπουδαιότατον σημεῖον, περὶ ὃ συγκεντροῦνται πάντες οἱ πόθοι καὶ ἅπασαι αἱ προσπάθειαι τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἰδίᾳ δὲ τὸ καημκαμλήκι Δεδεαγάτς, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι 15 πολυπληθῆ χωρία βουλγαρικά, ἐν οἷς καὶ χωρία ἀναφανδὸν συντεταγμένα τῇ Ἐξαρχίᾳ καὶ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις αὐτῆς ἐργαζόμενα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας, μετὰ τὴν Μακεδονίαν, θεωρεῖται ὑπὸ τῶν πανσλαβιστῶν ὡς ἡ μόνη διέξοδος τοῦ βουλγαρικοῦ ὄγκου εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου.

Ἐκ τῶν 49 χωρίων... ἐν μὲν τῷ τμήματι Γκιουμουλτζήνης ἑλληνικὰ εἶναι τὰ ἐξῆς ἕξ (6).

- 1) **Γκιουμουλτζήνα**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 520
  - 2) **Χηρκᾶς**. Ἑλληνικαὶ οἰκογ. 120. (Μήπως καὶ αἱ 30 εἶναι βουλγαρικαί);
  - 3) **Γριτζάν Χισσάρ**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 100.
  - 4) **Πλάτικιοῖ**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 25. (Μήπως καὶ αἱ 20 εἶναι βουλγ.);
  - 5) **Μαρώνεια**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 350.
  - 6) **Κιουτσούκ νιοῖ**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 130.
- Ἐν δὲ τῷ τμήματι Δεδεαγάτς (πάλιν) ἕξ.
- 7) **Μάνρη**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 150.
  - 8) **Δεδεαγάτς**. Ἑλληνικαὶ οἰκογ. 70—80. (Μήπως αἱ 30—40 εἶναι βουλγ.);
  - 9) **Φέρραι**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 25.
  - 10) **Ρουμιζιοῦνι**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 200.
  - 11) **Πασμακιοῦνι**. Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 100.
  - 12) **Καβαιζήκ**. Ἑλλ. οἰκογ. 300. (Μήπως καὶ αἱ 40 εἶναι βουλγαρικαί);
(Τῶν δὲ βουλγαρ. χωρίων) αἱ... βουλγαρ. (οἰκογ.) 4.000 ὡς ἔγγιστα.

Ἡμεῖς παρατηροῦμεν, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ τῶν (ἑλληνικῶν) χωρίων : Χηρκᾶς, Πλάτικιοῖ, Δεδεαγάτς καὶ Καβαιζήκ, δηλαδὴ οἱ ἀριθμοὶ 120, 25, 70—70 καὶ 350 δὲν συμφωνοῦν πρὸς τοὺς ἀριθμούς, τοὺς ἀναγραφέντας ἐν τῇ ἐκθέσει, ὀλίγον ἀνωτέρω, ἐνθα ἐσημειώθησαν, ὡς εἶδομεν οἱ ἀριθμοὶ 150, 45, 100—120 καὶ 390. Ἐντὸς τῶν ἀριθμῶν τούτων, ὑποθέτομεν, ὅτι συνεσημειώθησαν προηγουμένως καὶ αἱ βουλγαρικαὶ οἰκογένειαι τῶν ἐν λόγῳ τεσσάρων χωρίων. Ἐάν, ἤδη, εἰς τὸν ὡς ἔγγιστα ἀριθμὸν 4000 τῶν βουλγαρικῶν οἰκογενειῶν τῶν βουλγαρικῶν χωρίων προσθέσωμεν καὶ τὰς βουλγαρικὰς οἰκογενείας τῶν 4 ἑλληνικῶν χωρίων, θὰ ἔχωμεν 4120—4140 περίπου βουλγαρικὰς οἰκογενείας καὶ 2190 ἑλληνικὰς, ἐν ὄλῳ 6310—6330 περίπου.

Ὁ Ν. Χατζόπουλος, ἀποκαλύπτων τὰς δολερὰς καὶ ὑπούλους ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων, συνεχίζει ὡς ἑξῆς :

«Οὐδένα λαμβάνουσιν αἱ ἐνέργειαι τῶν παμβουλγαριστῶν, οἵτινες ἐργάζονται μετὰ δροστηριότητος, ἴσης πρὸς τὴν μυστικότητά καὶ ἐπιτηδειότητά

αὐτῶν, οὐδενὸς φειδόμενοι καὶ τοῦ κατάχθονιωτέρου (μέσου), ὅπως ἐνώσωσιν εἰς ἓν ὄλον συμπαγῆς τοὺς ὁμοφύλους αὐτῶν καὶ εὕρωσι διέξοδον πρὸς τὴν Μεσόγειον, δι' οὗ μέσου, φρονοῦσιν, ὅτι θὰ καταβροχθίσωσι τὰς ἄλλας συνοίκους φυλάς. Ἐκ τῶν ἐν Θράκῃ ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν ἡ (τῆς) Μαρωνείας εἶναι ἡ εὐθεωτέρα πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς ἐκβουλγαριστικῆς προπαγάνδας, διότι, μόνη... αὕτη... περιέχει συμπαγῆ βουλγαρικὸν πληθυσμὸν, διπλάσιον σχεδὸν τοῦ ἑλληνικοῦ, ἀσυγκρίτως δὲ τῷ λόγῳ ἀνώτερον τοῦ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, μεθ' ὧν εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της. Κατὰ δεύτερον λόγον (ἐπ)έρχεται ἡ ἐπαρχία Διδυμοτείχου, ἔχουσα 19 βουλγαρικὰ χωρία, ἔχοντα καθημερινὴν ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν βουλγαρικῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας. Ἄν, λοιπόν, ἡ βουλγαρικὴ προπαγάνδα, ἡ ἔχουσα ἐν τῷ τμήματι τοῦ Δεδεαγάτς 4 βουλγαρικὰ χωρία, ἀναφανδὸν ἐργαζόμενα, ... ἂν, λέγω, κατῴρθου, ἡμέραν τινά, ἐκ τῶν 37 βουλγαρικῶν χωρίων τῆς... Μαρωνείας νὰ σχηματίσῃ ἐπαρχίαν βουλγαρικὴν, εὐκόλως ἤθελε συμπαρασύρει τὰ 19 βουλγαρικὰ χωρία τοῦ Διδυμοτείχου, τὰ βουλγαρικὰ χωρία τῆς Λυτίτζης, καὶ σπουδαιότατους πειρασμοὺς ἤθελε παρέξει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἡρακλείας, ἣτις καὶ αὕτη περιέχει βουλγαρικὰ χωρία ἐν τοῖς τμήμασι Οὐζοῦν Κιοπροῦ καὶ Μαλγάρων καὶ τρία ἐν τῷ τμήματι Κεσσάνης.... (Τότε) τὸ κακὸν δὲν ἤθελε περιορισθῆ μέχρι τοῦ σημείου τούτου, δηλαδὴ δὲν ἤθελε διαγραφῆ ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἐπαρχιῶν (μόνη) ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας. Μία τοιαύτη βουλγαρικὴ ἐπαρχία... ὅποια ὀλέθρια ἀποτελέσματα θὰ συνεπήγετο διὰ τε τὰς ἐν λόγῳ ἐπαρχίας καὶ διὰ τὸν ἐν Θράκῃ καθ' ὄλου ἑλληνισμόν, εὐκόλως δύναται νὰ προμαντεύσῃ τις, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν, ἔνθεν μὲν τὴν δραστηριότητα, τὴν μελετωμένην ἐνέργειαν καὶ τὰ ὕλικὰ μέσα τῆς πανσλαβιστικῆς προπαγάνδας, ἔνθεν δὲ τὴν ἀκηδεϊαν καὶ καὶ ἐλαφρότητα τοῦ πλείστου μέρους τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὁμογενῶν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν εἰς τὸ ἀποκλειστικῶς ὕλικόν προσωπικόν συμφέρον, καὶ τὴν διὰ τούτου σωματικὴν εὐπάθειαν! Ἄρκει νὰ ρίψῃ τις βλέμμα ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου τῆς Θράκης καὶ θὰ κατανοήσῃ... τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐπαρχιῶν Μαρωνείας καὶ Διδυμοτείχου καὶ τοὺς μυχίους πόθους τῆς πανσλαβιστικῆς προπαγάνδας, ἣτις, παρασκευάζουσα τὸν σχηματισμὸν βουλγαρικῆς ἐπαρχίας παρὰ τὴν Μεσόγειον, προλειαίνει τὴν ὁδὸν τοῦ πολλοῦ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἄνατ. Ρωμυλίας καὶ Βουλγαρίας, διὰ τὰ περὶ Θράκης σχέδια αὐτῆς καὶ διευκολύνει οὕτω διὰ τῆς θρησκευτικῆς (ἐκκλησιαστικῆς) ὁδοῦ τὴν πραγματοποίησιν τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου!... Ὑποβάλλω ὑμῖν, ὅτι ἐκ τῶν βουλγαρικῶν χωρίων... Διδυμοτείχου καὶ Μαρωνείας ἐνεργεῖται, ὅπως ληφθῶσι βουλγαρόπαιδες οἵτινες, ἐκπαίδευόμενοι εἰς τὰ ἐν Φιλιππουπόλει βουλγαρικὰ σχολεῖα, νὰ διδάξωσιν ἀκολούθως εἰς τὰ διάφορα μέρη τῶν ἐπαρχιῶν των. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἡ πανσλαβιστικὴ προπαγάνδα θὰ ἔχῃ ἐγχώρια ὄργανα, ἅτινα... θὰ ὑπηρετῶσιν ἀποτελεσματικῶς τοὺς σκοποὺς αὐτῆς.

Κέντρα προσοχῆς ἄξια εἶναι διὰ μὲν τὴν ἐπαρχίαν Μ. ἢ Γκιουμουλτζήνα καὶ τὸ Δεδέαγατς, ἐκ δὲ τῶν χωρίων τὸ Καβατζήκ διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους. Τῆς δὲ ἐπαρχίας Διδυμοτείχου ἢ πρωτεύουσα Διδυμότειχον, τὸ Σουφλίον, χωρία δὲ ἢ Μανδρίτσα, τὸ Κοτζᾶ (Μπογιούκ—Μέγα) Ζαλούφ. Τῆς δὲ ἐπαρχίας Λιτίτζης ἢ πρωτεύουσα Ὀρτάκιοι καὶ τὸ χωρίον Πλαβοῦ. Ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας τὸ Οὐζούν Κιοπροῦ ἔνθα ὑπάρχουσι πολλὰ βουλγαρικά χωρία, καὶ τὰ Μάλγαρα ἔνθα μειονεκτεῖ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 5

Εἶναι ἔκθεσις τοῦ ἰδίου Ν. Χατζοπούλου, παρομοία πρὸς τὰς προηγηθείσας (11 καὶ 7), ὑποβληθεῖσα πρὸς τὴν ἰδίαν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα Κων)πόλεως ἀπὸ 3ης Αὐγούστου 1883, ἔνθα κατώκει πλέον ὁ συντάκτης. «Κατὰ καθῆκον», γράφει, «σπεύδω νὰ ὑποβάλω ὑμῖν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῆς ἐνεστώσης πνευματικῆς καταστάσεως .. ἀπάσης τῆς... ἐπαρχίας Μαρωνείας... Ἴνα προτάξω ἀκριβῆ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως περιγραφὴν ὅλων τῶν χωρίων... τοῦ ἐν αὐτοῖς πληθυσμοῦ, τῶν τάσεων αὐτῶν καὶ τῶν καταβαλλομένων προσπαθειῶν (τῶν βουλγάρων), ὅπως ἢ... πολυσήμαντος ἐπαρχία Μαρωνείας ἀποβῆ ὀριστικῶς κέντρον τῶν παμβουλγαριστικῶν ἐνεργειῶν, ἐνουμένου κατὰ μικρὸν εἰς ἓν ὅλον συμπαγῆς τοῦ ἐν τῇ ἐν λόγῳ ἐπαρχίᾳ πυκνοῦ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ». Ἀναγράφει ἐν συνεχείᾳ Θάσον, Σαμοθράκην, καὶ τὰ 49 χωρία, πόλεις καὶ κωμοπόλεις, κατὰ πολιτικὰς διαιρέσεις καὶ τμήματα ὅπως καὶ πρότερον, μὴ παραλείπων καὶ τὸν φανατικὸν βούλγαρον Μουδιρην τοῦ Δογὰν Χισὰρ Καλογιάννογλου, Ἡμεῖς ἤδη, ἐλειδῆ ἢ ἔκθεσις αὕτη, καίτοι σπουδαιότερα, ἀναγράφει τὰ ἴδια καὶ μὲ τὴν αὐτὴν σχεδὸν σειρὰν καὶ τρόπον, θὰ περιορισθῶμεν εἰς ὀλιγώτερα, ὅσα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβωμεν, θὰ τονίσωμεν δὲ κυρίως ὅσα νέα στοιχεῖα παρουσιάζει ἡ ἔκθεσις.

Μουτσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης

- 1) **Γκιουμουλτζήνα** Οἰκογένειαι 1600 περίπου (Τοῦρκοι, Χριστιανοί, Ἰουδαῖοι καὶ ὀλίγοι Ἀρμένιοι). Ἑλλην. οἰκογένειαι 550, βουλγαρ. οἰκογένειαι 100 καὶ 50 περίπου ἀρμενικαί. Σχολεῖα (ἰδὲ ἔγγραφον 7).
- 2) **Καλαϊτζή Δερέ.** (Ἰδὲ ἔγγραφον 7).
- 3) **Χηρκᾶς.** (Ἰδὲ ἔγγραφον 7). Ὅμοίως ἀντιγράφονται ἐκ τοῦ ἔγγραφου 7 καὶ τὰ ὑπόλοιπα χωρία καὶ τοιφλίκια, ἀπὸ 4 μέχρι 19.
- 20) **Δαρεῖ Δερέ.** (Ἰδὲ ἔγγραφον 7).

Μουδιρλίκιον Μαρωνείας (Μουτεο. Γκιουμουλτζήνας)

- 21)—28) **Κωμόπολις Μαρώνεια** καὶ τὰ χωρία τους, ὅπως καὶ εἰς τὸ ἔγγραφον 7. Μόνον τὸ χωρίον Σοφουλὰρ ἔχει οἰκογενείας 25 ἀντὶ 30, καὶ τὸ **Κιουτσιούκ κιοῖ** 140 ἀντὶ 130.

Μουδιρλίκιον Μάκρης (Καημακαμλίκιον Δεδέαγατς)

- 29)—32) **Κωμόπολις Μάκρη** καὶ τὰ χωρία, τὰ ἴδια. Μόνον διὰ τὸ Τσομπάνκιοῦ σημειοῦται «πρώην κυμαινόμενον (μεταξὺ Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ Ἐξαρχίας), νῦν δὲ συντεταγμένον τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ».

Μουδιρλίκιον Φερρών (Καημακαμλίκιον Δεδέαγατς)

- 33) Νῦν ἔδρα Μουδίρη μὲ 8 χωρία, ἐξ ἡμισείας τουρκικὰ καὶ χριστιανικά. Οἰκογένειαι 450, ἐξ ὧν 320 τουρκικ. 105 βουλγαρ. καὶ 25 ἑλληνικαί. Ἐλληνοδημοτικὴ σχολή, συντηρουμένη ἀπὸ τριετίας δαπάνῃ τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος. Ἐν τῇ κωμόπολει εἶναι μέγιστος ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τοῦ ὀλιγαριθμοτάτου ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ τοῦ πολυαριθμοῦ βουλγαρικοῦ, ὅπερ πολλάκις, ἴδια δὲ κατὰ τὸ 1880 προσεπάθησε διὰ ψευδῶν ἀναφορῶν, νὰ προσαρτήσῃ τὴν κωμόπολιν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν Ἐξαρχίαν.
- 34) **Οὐκούφι**. Χωρίον βουλγαρικόν, συντεταγμένον τῇ Μ. Ἐκκλ. οἰκ. 150.
- 35) **Ρουμιζούκι**. Ἐλληνικὸν χωρίον, ἄνευ σχολείου ἀποτελεσματικοῦ, καίτοι σχετικῶς πλούσιον, οἰκογένειαι 200.
- 36) **Μπαλήκιοῦ**. Χωρίον βουλγαρικόν, πρὸ τῆς Ρωσικῆς κατοχῆς τοῦ 1878 εἶχε 350 περίπου οἰκογενείας (προηγούμενης ἐκθέσεως 300). Σήμερον μόλις 180, ἔνεκα μετοικήσεως εἰς τὴν Ἀνατ. Ρωμυλίαν, ὁπόθεν ἤρξαντο βαθμηδὸν ἐπανερχόμενοι. Ἐχει σχολὴν βουλγαρικὴν, καίτοι ἀναγνωρίζει τὴν Μεγάλῃν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν.
- 37) **Τουρμπαλήκιοῦ**. Χωρίον βουλγαρικόν, πρότερον εἶχε περὶ τὰς 250 οἰκογενείας. Νῦν δὲ μόλις τὸ ἡμισυ (125), βουλγαρ. οἰκογένειαι, διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, τῇ... ἐπιμόνω θελήσει τοῦ φιλοπάτριδος καὶ φιλομούσου Ἀγίου Μαρωνείας Κυρίου Ἱερωνύμου, ἀπέστειλα τὸν **δευτερότοκον υἱόν μου Ἰωάννην**, διδάσκαλον, ἀποσπάσας αὐτὸν ἐκ τῆς ἐργασίας του, ἀντὶ τοῦ εὐτελοῦς μισθοῦ 100 γρ. κατὰ μῆνα, διότι ἐπρόκειτο νὰ προσκαλέσῃ βούλγαρον διδάσκαλον ἐκ Ρωμυλίας. Εἰς τὸ χωρίον... ἐχορηγήθησαν δωρεὰν ὄλα τὰ διδακτικὰ βιβλία, ἐχαρίσθη δὲ καὶ ἡ **ἀρχιερατικὴ ἐπιχορήγησις**.

Καημακαμλήκιον Δεδέαγατς μετὰ τοῦ Μουδιρλικίου Δογὰν Χισὰρ

- 38) **Δεδέαγατς**. Νεόδμητοι οἰκοδομαὶ 450—500. Ψυχὰὶ 1500 ἕως 2000. Μόνιμοι οἰκογένειαι περὶ τὰς 100—120 (ὡς καὶ πρότερον), ἐξ ὧν τὰ 3/4 ὁμογενεῖς... Τὸ ἐμπόριον ἐνεργεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων, εἴτε ὡς ἐμπόρων ἢ ἐμποροῦπαλλήλων καὶ μεσιτῶν, εἴτε ὡς τεχνιτῶν ἢ ἐργατῶν. Εἰς τὴν λιθόκτιστον δημοτικὴν σχολὴν φοιτῶσι περὶ τὰ 100—120, ἐν οἷς 20—25 θήλαα. Ἀνήγειρεν (ἢ ἑλληνικὴ κοινότης) καὶ ἕτερον εὐρὺ κτίριον λίθινον προωρισμένον διὰ παρθεναγωγεῖον... (ἔάν πρότερον τοῦ παρθεναγωγείου

κατηρτίζετο ἢ ἀπαραίτητος ἑλληνικὴ σχολή, θὰ) ἐμορφοῦντο οἱ νέοι καὶ (θὰ) ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὡς ἐμποροῦπάλληλοι καὶ ὡς διδάσκαλοι... Τὸ Δεδέαγατς σπουδαῖον ἀποδῆσεται κέντρον ἐμπορικῆς καὶ πνευματικῆς ἐργασίας, ἂν, ὡς... λέγεται, προαχθῆ εἰς Μουτεσαριφλίκιον καὶ ἐνωθῆ ὁ σιδηρόδρομος μετὰ τῶν σιδηροδρόμων τῆς Βουλγαρίας... Εἰς ἀρτιούστατον πόλιν (τὸ Δεδέαγατς), ὅλως ἐμπορικὸν χαρακτῆρα ἔχουσιν καὶ ἐπὶ τούτῳ συστάσαν, οἱ ἄρρενες παῖδες, ὡς πρωταγωνιστήσαντες, ἀνάγκη καὶ πρῶτοι οὔτοι καὶ τελειότερον νὰ μορφωθῶσι (διὰ τῆς ἰδρύσεως ἑλληνικῆς σχολῆς). Διότι οὔτοι καὶ ὑπάλληλοι καὶ ὡς βιομήχανοι καὶ ὡς ἐργοστασιάρχαι καὶ ὡς δημοδιδάσκαλοι... Βουλγαρικαὶ οἰκογένειαι συνοικίζονται καθημερινῶς εἰς Δεδέαγατς, καὶ τὸ βουλγαρικὸν χωρίον Γενίκιοῦ (250 οἰκογένειαι) θὰ μετοικήσῃ ὁλόκληρον ἢ τὸ ἥμισυ... διότι συμφέρει εἰς τοὺς βουλγάρους νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαρωνείας πανταχοῦ τὴν πλειοψηφίαν.

- 39) **Δογὰν Χισσάρ.** Χωρίον βουλγαρικὸν (ἰδὲ ἔγγραφον 7)... ἔχει καὶ ἱερέα (Βούλγαρον ἐξ Ἀν. Ρωμυλίας),... Ἡ οἰκογένεια Καλογιάννογλου εἶχε καὶ πρότερον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν βουλγαρικῶν χωρίων. Τὴν ἐπιρροὴν ταύτην ἔμπεδον καὶ ἰσχυρὰν ποιεῖ καὶ ὁ διορισμός... (τοῦ Καλογιάννη Π. Καλογιάννογλου) εἰς Μουδέρην (τοῦ Δογὰν Χισσάρ). (Καὶ ὁ καλὸς μας συντάκτης Ν. Χατζόπουλος προσθέτει): Τί γνωρίζει ὁ ὄχλος! ἢ τί θαυμάζει!
- 40) **Δομοῦξ Δερέ.** Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογένειαι 180, τῶν αὐτῶν φρονημάτων καὶ φανατικώτατον, ὡς καὶ τὸ Δογὰν Χισσάρ.
- 41) **Δήτζια.** Χωρίον ἐξ ἡμισείας τουρκικὸν καὶ βουλγαρικόν, οἰκογένειαι βουλγαρικαὶ 100. Παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Τραϊανουπόλεως, εἰς γῆν καρποφορωτάτην καὶ εὐθετον διὰ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἔχει θερμὰ λουτρά, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν 21 Μαΐου μεταβαίνουν πολλοὶ ἐξ Ἀδριανουπόλεως καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν. Φανατικώτατον, ὡς καὶ τὰ δύο προαναφερθέντα, προσῆλθε πρὸ ἐνός καὶ ἡμίσεως περίπου ἔτους εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, ὡς ἐγκαίρως ἀνήγγειλα τοῦτο, ὡς καὶ τὰ περὶ Δερβέντ, τῆ Σ. Ἀδελφότητι... τὸν Μάρτιον. Παντὸς ἐπαίνου ἀνωτέρα ἢ πατρικὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀγ. Μαρωνείας..., ὅστις καὶ αὐτὸς ἐνεργῶν καὶ τοῖς φίλοις συνεργῶν, προσεικλύσατο τοὺς χριστιανούς.
- 42) **Δερβέντ.** (Ἰδὲ προηγουμένας ἐκθέσεις).
- 43) **Τσιάμηρεν.** Χωρίον βουλγαρικὸν συντεταγμένον τῇ Ἐξαρχίᾳ. (Εἰς τὰς προηγουμένας ἐκθέσεις κυμαινόμενον μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας). Οἰκογένειαι 50.
- 44) **Ταχτατζήκ.** Χωρίον βουλγαρικόν, οἰκογ. 60, ὀρθοφρονοῦν καὶ ἡσυχον.
- 45) **Μαχαρμλῆ.** (Ἰδὲ προηγουμένας ἐκθέσεις).
- 46) **Τενκῆς.** (Ἐπίσης).
- 47) **Πισομάνκιοῦ.** Ἐκπαλαι ἡσυχον βουλγαρικὸν χωρίον καὶ συντεταγμένον

τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ὑπάγεται ὑπὸ τὴν ὑποδιοίκησιν Σουφλίου.

- 48) **Πασμαιοῦ.** Ἑλληνικαὶ οἶκοι. 100. Γραμματοδιδάσκαλος εἶναι ὁ ἱερεὺς.
- 49) **Καβατζήκ.** Χωρίον ἑλληνικόν, οἰκογένεια 350. Σπουδαιότατον διὰ τὴν θέσιν του, τὸν πληθυσμόν, τὸν καθαρὸν καὶ ἀμιγῆ ἑλληνισμόν, καὶ διὰ τὸν ἡρωϊσμόν τῶν κατοίκων του... Ὁν ὀρεινόν, εἶναι ἀκατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Οἱ κάτοικοι, φιλοπονώτατοι, ἐνασχολοῦνται μὲν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἰδίως ὅμως ζῶσι διὰ τοῦ μικρεμπορίου, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ κόπου, καὶ μᾶλλον πένονται. Ἐξασκεῖ πολλήν... ἐπιρροὴν εἰς τὰ παρακείμενα χωρία, τὰ βουλγαρικά, καὶ συγκρατεῖ αὐτὰ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν. Ἔχει δημοτικὴν σχολὴν λιθίνην, πρὸ τριῶν ὡς ἔγγιστα ἐτῶν ἐκ βάθρων ἀνεγερθεῖσαν τῇ ἐπιμόνῳ προτροπῇ τοῦ Ἁγίου Μαρωνείας, ὅστις τὴν προτροπὴν συνώδευσεν εὐγενῶς πάνυ διὰ συνδρομῆς δεκαλίρου, μολοντί οὔτε τὴν ἡμίσειαν ἐπιχορήγησίν του δὲν εἰσέπραξε. Πρῶτον δὲ διωργανώθη ἡ δημοτικὴ σχολὴ κατὰ τὸ ἀποτελεσματικώτερον σύστημα παρὰ τοῦ Ἀγησιλάου Ν. Χατζοπούλου, διδάξαντος δύο ἔλα ἔτη καὶ ἀποχωρήσαντος ἐκεῖθεν, διότι ἐκ τῶν 40 λιρῶν, τὰς ὁποίας ἐγγράφως τῷ εἶχον ὑποσχεθῆ, τῷ ἐπλήρωσαν μόνον 30, τὰς δ' ἄλλας δέκα, μ' ἔλας τὰ πατρικὰς παραινέσεις τοῦ... Ἁγίου Μαρωνείας, τὰς ἔχασε. Διότι δὲν τῷ ἐπέτρεψα νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπερ ἤθελε ψυχράνει τὸν μόλις ἐξεγειρόμενον ζῆλον τῶν χωρικῶν. Διότι οἱ χωρικοὶ θεωροῦσι τὸν διδάσκαλον ὡς καθῆκον ἔχοντα νὰ ὑφίσταται τὰ πάντα διὰ τὴν προκοπὴν τῶν χριστιανῶν, ὡς τὸ λέγουσι... (ἀλλὰ) ἀγνοοῦσιν ἢ τοῖς συμφέρει ν' ἀγνοῶσιν, ὅτι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον δὲν ὑπάρχουσι δικαιώματα ἄνευ καθηκόντων. Ἡ Ἀδελφότης τὸ πρῶτον ἔτος ἐδωρήσατο τὰ διδακτικὰ βιβλία, τὸ δὲ δεύτερον... ἐπεμψε δεκάλιρον συνδρομῆν. (Ὁ Ἀγησίλαος Ν. Χατζόπουλος ἦτο φαίνεται πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ν. Χατζοπούλου. Ὁ γέρον πατὴρ του, καίτοι πικραίνεται διὰ τὴν ἀχαρακτήριστον διαγωγὴν τῶν χωρικῶν, ἐν τούτοις παραβλέπει τὴν γενομένην ἀδικίαν εἰς αὐτὸν καὶ προτιμᾷ, ἕνεκα σκοπιμότητος, τὸ ἐθνικὸν συμφέρον τῆς ἐπαρχίας).

Ἐν συνεχείᾳ, ἀναγράφων τὰς οἰκογενεὰς τῆς ἐπαρχίας, ἑλληνικὰς μὲν 2.220, βουλγαρικὰς δὲ 3.856, προσθέτει ὅτι ἡ «Στατιστικὴ του... εἶναι ἢ ἀκριβεστέρα τῶν μέχρι τοῦδε... καὶ ἀναφέρει εἰς ποῖα μέρη, πῶς καὶ πόσον καιρὸν ἐδίδαξε καὶ εἰργάσθη ἐθνικῶς. Περαιτέρω δὲ γράφει τὰς διαφορὰς παρατηρήσεις καὶ κρίσεις του διὰ τὴν κατάστασιν, τὰς ἀνάγκας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας καὶ τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν ἐκ τῶν βουλγαρικῶν σχεδίων καὶ ἐνεργειῶν.

«Ἡ ἐπαρχία, γράφει, Μαρωνείας, ἐφαπτομένη πρὸς Νότον μὲν τοῦ Αἰγαίου καθ' ἅπαν τὸ μῆκος αὐτῆς, ἐκ δὲ τῶν τριῶν ἄλλων μερῶν, τῶν ἐπαρχιῶν Ἐάνθης, Αἴνου, Ἡρακλείας, Διδυμοτείχου καὶ Λητίσης, καὶ ἐν συγ-

κρίσει περιέχουσα πολὺν καὶ συμπαγῆ βουλγαρικὸν πληθυσμὸν, οἷονεὶ συνεχόμενον διὰ τῆς Ροδόπης, ἐφ' ἧς κείνται τὰ πλεῖστα βουλγαρικὰ χωρία τῶν ἐπαρχιῶν Διδυμοτείχου καὶ Λητίτσας, ἀποτελεῖ, ὡς ἐκ τῆς κεντρικῆς θέσεώς της, σπουδαιότατον σημεῖον, εἰς ὃ συγκεντροῦνται ἅπασαι αἱ προσπάθειαι τῆς παμβουλγαριστικῆς προπαγάνδας, ἰδίᾳ δὲ τὸ καημακαμλήκιον Δεδεαγάτς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸ μουδιρλικίων Μάκρης, Δογὰν Χισσάρ καὶ ἰδίως τοῦ τῶν Φερρῶν. Τρανῆ δὲ τούτου ἀπόδειξις ἡ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1880 χαλκευθεῖσα ἐν Φέρραις ὑπὸ τῶν προπαγανδιστῶν ἀναφορά, δι' ἧς παριστάνετο ἡ κωμόπολις Φερρῶν ὡς ζητούσα μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ βουλγαρικῶν χωρίων τὴν μετὰ τῆς Ἐξαρχίας ἔνωσίν της. Τὴν κίβδηλον ἐκείνην ἀναφορὰν διεβίβασαν διὰ τῆς Νομαρχίας εἰς τὸ ἀρμόδιον Ὑπουργεῖον, ὅπερ ἀπέστειλε τὰς δεούσας παραστάσεις πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιώτητα, ἣτις, διὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὴν δραστηριότητος, ἐματαίωσε τὰς... προσπάθειαις τῆς προπαγάνδας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἔπαυσεν ἐργαζομένη ἡ βουλγαρικὴ σπεῖρα! Αἱ ἐνέργειαι τῶν παμβουλγαριστῶν οὐδένα λανθάνουσιν. Ἐργάζονται οὗτοι δι' ὄλων τῶν δυνατῶν μέσων, ὅπως παρασύρῳσιν ἅπαντα τὰ βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας καὶ ἐξ αὐτῶν συγκροτήσωσιν ἐπαρχίαν ἑξαρχικὴν, ἐφαπτομένην τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ παρέχουσαν διέξοδον εἰς τὸν βουλγαρικὸν πληθυσμὸν. Διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου φρονοῦσιν ὡς δυνατὴν τὴν κατὰ μικρὸν πραγματοποιήσιν τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Ἐὰν οἱ παμβουλγαρισταὶ κατῴρθουν ἡμέραν τινὰ νὰ παρασύρῳσιν εἰς τὸ μέρος των τὰ 38 βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας καὶ συγκροτήσωσιν ἐπαρχίαν ἑξαρχικὴν, εὐκόλως ἤθελαν συμπαρασύρει καὶ τὰ 19 βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου καὶ τὰ 9—10 ἐπίσης βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Λητίτσας. Τούτου δὲ γενομένου, τὸ κακὸν δὲν ἤθελε περιορισθῆ μέχρι τοῦ σημείου τούτου. Δηλαδή δὲν ἤθελε διαγραφῆ... μόνη ἡ ἐπαρχία Μαρωνείας, μένουσα μικροσκοπικὴ τις ἐπαρχία, ἔχουσα τῆδε κακεῖσε διεσπαρμένα τὰ 12 ἐν ὄλοις (ἐλληνικὰ) χωρία, πόλεις καὶ κωμοπόλεις της, ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ αὐτὴν ἐπαρχίαι Αἴνου, Ἡρακλείας, Διδυμοτείχου καὶ Λητίτσας θὰ εὐρίσκοντο εἰς διηνεκεῖς περισπασμούς. Διότι καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἴνου ὑπάρχουσι χωρία βουλγαρικὰ καὶ οἰκογένειαι βουλγαρικαὶ ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς χωρίοις. Καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἀγίου Ἡρακλείας, εἰς τὰ τμήματα Κεσσάνης, Οὐζοῦν Κιοπροῦ καὶ Μαλγάρων, αἵτινες, ἐνθαρρυνόμεναι ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ὁμοφύλων των ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαρωνείας, δὲν ἤθελον βραδύνει καὶ οὗτοι νὰ ζητήσωσι τὴν μετὰ τούτων ἔνωσίν των ἢ νὰ συγκροτήσωσι μίαν ἄλλην ἐπισκοπὴν.

Ἐκ τοῦ τμήματος Φερρῶν ἀπεστάλησαν εἰς τὴν ἐν Φιλιππουπόλει βουλγαρικὴν σχολὴν 5 βουλγαρόπαιδες, εἰς ἐκ τῆς κωμοπόλεως Φερρῶν, Ἰωάννης Καραμανώλης, ἐκ τοῦ χωρίου Μαλήκιοι καταγόμενος καὶ ἐν Φέρραις ἀποκατασταθεὶς πρὸ ἐτῶν. Εἰς ἕτερος ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ χωρίου Τορμπαλήκιοι, τρίτος βουλγαρόπαις ἐκ τοῦ... Μπαλήκιοι καὶ δύο ἐκ Δογὰν Χισσάρ... Ἐκ τῆς...

ἐπαρχίας Μαρωνείας νομίζω ὡς κέντρα τελεσφορώτατα (διὰ τοὺς Βουλγάρους) τὴν Γκιουμουλτζήνην, τὸ Δεδεαγάτς καὶ τὴν κωμόπολιν Φερρών, εἰς τὴν ὁποίαν ἐργάζονται ἀνετώτερον οἱ Βούλγαροι, ὡς μὴ ἔχοντες παρ' αὐτοῖς, ὡς συμβαίνει ἐν Δεδεαγάτς, πολλοὺς καὶ ἱκανοὺς ὁμογενεῖς, δυναμένους νὰ ἐννοήσωσι τοὺς σκοποὺς των καὶ ν' ἀντεπεξέλθωσι πρὸς ματάίωσιν αὐτῶν. Αἱ ἀνάγκαι μεταβάλλονται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, οἱ δὲ βουλγαρισταὶ θέλουσι νὰ διαφεύγωσι τὴν περίεργον ἔρευνην τῶν συνοίκων φύλων, ὡς ἐκ τούτου δὲ προτιμῶσι καὶ μέρη σχετικῶς ὡς ἀποκεντρότερα θεωρούμενα. Ἐν Φέρραις ἐκ τῶν 130 χριστιανικῶν οἰκογενειῶν μόνον 25 εἰσὶν ἑλληνικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ βουλγαρικαί. Ἐκ τῶν 25 δὲ μόλις 5—6 δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν εὐημεροῦσαι καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπον πλούσιαι. Αἱ ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ἐνάσχολοῦνται κυρίως εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν μπακαλικὴν καὶ ὀλίγον εἰς τὴν γεωργίαν. Αἱ δὲ βουλγαρικαὶ εἰς τὴν γεωργίαν, καί, διὰ τὴν μέχρι γλισχρότητος οἰκονομίαν των, ἐν γένει εὐποροῦσιν ὅλοι. Εἰς τὴν μίαν καὶ μόνην ἐκκλησίαν (Φερρών) ἀπεπειράθησαν πολλάκις νὰ εἰσαγάγωσιν ἱερέα τινὰ ἐκ τοῦ τμήματος Ἀχὴρ Τσελεπῆ τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης, ἀλλ' ἐματαιώθησαν αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν. Ἐπειδὴ 25 οἰκογένειαι ἀδυνατοῦσι νὰ διατηρήσωσι ἑλληνοδημοτικὴν σχολήν, ἐπειδὴ ἡ βουλγαρικὴ πλειονότης καταδοκεῖ νὰ συστήσῃ βουλγαρικὴν σχολήν, οἱ Βούλγαροι πάντοτε ἐτήρησαν παθητικὴν θέσιν (στάσιν) καὶ διὰ ταύτης παρημπόδισαν μέχρι τοῦδε τὴν ἀνέγερσιν δημοτικῆς σχολῆς καταλλήλου, μολονότι πολλάς κατέβαλε προσπαθείας καθ' ὅλον τὸ διετὲς διάστημα... ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας. (Δι' ὅλα ταῦτα) ἐναπόκειται εἰς τὴν ἐμβριθῆ ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων παρὰ τῆς Σεβ. Ἀδελφότητος, ὥστε ν' ἀποφασισθῆ ἢ περαιτέρω διατήρησις ἢ μὴ τῆς ἐν Φέρραις ἑλληνοδημοτικῆς σχολῆς. Συνάμα δὲ δέον νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ σταλησόμενον πρόσωπον, ὅπερ, πρὸς τῇ ἱκανότητι πρὸς τὸ διδάσκειν, νὰ ἔχη καὶ μικρὰν τινα, τοῦλάχιστον, γνῶσιν τῶν ἰδεῶν καὶ ἀναγκῶν τοῦ τόπου. Νὰ δύνανται δὲ... μεθ' ὑπομονῆς νὰ ἐξυπηρετῆ μετὰ θρησκευτικοῦ ζήλου τὰς ἀπαιτήσεις τῶν χωρικῶν ὡς πρὸς τε τὸ θρήσκευμα καὶ τὴν διδασκαλίαν. Ἄν ἡ Σεβ. Ἀδελφότης ἤθελε κρίνει καλὸν ν' ἀποφασίσῃ τι περὶ Φερρών, ἃς εὐδοκήσῃ νὰ λάβῃ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὸν τρόπον τοῦ διδάσκειν καὶ καθόλου (τοῦ) πολιτεύεσθαι. Ὁ... ὑποφαινόμενος δὲν πρόκειται νὰ προτείνω ἑμαυτόν. Διότι (ὡς) οἰκογενειάρχης θὰ ὑποστῶ μαρτύριον εἰς ἕνα τόπον, ὅπου ἰατρὸς δὲν ὑπάρχει, φιλοξενία οὐδὲν καὶ ἀντίδρασις παντοτεινὴ καὶ σπουδαία δὲν ἐλλείπει. Ἄλλως τε ἡ ἡλικία, πρὸ πάντων δὲ οἰκογενειακοὶ λόγοι μὲ πειθαναγκάζουσι νὰ μένω διδάσκων ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ Αἴνου, ἔνθα ἔχω καὶ τὴν οἰκίαν μου καὶ ἐτησίαν μισθοδοσίαν 80 ὀθωμανικῶν λιρῶν. Νομίζω καθῆκον μου μόνον νὰ ὑποβάλλω, ὅτι τριακονταετῆς συνεχῆς διαμονὴ εἰς τὰ κεντρικώτερα μέρη τῆς Θράκης καὶ ὑπερεικοσαέτις διδασκαλία μ' ἐδίδαξαν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ τῆς Θράκης».

Ὁ Ν. Χατζόπουλος, συνεχίζων τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα ἦσαν στόχος τῶν βουλγαρικῶν βλέψεων, γράφει:

«Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Διδυμοτείχου σπουδαῖα κέντρα εἶναι αὐτὴ ἡ πόλις Διδυμοτείχον καὶ ὡς ἔδρα τοῦ Μητροπολίτου καὶ ὡς ἔδρα τοῦ Μουτσεαρίφου. Ἄλλοτε τὸ Διδυμοτείχον ἐπλούτει ἐκ τῆς μεταξοτροφίας. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1864 κατέπεσεν ὀλοσχερῶς. Μόλις δὲ καὶ μετὰ κόπου πολλοῦ καὶ διὰ τῆς ἀόκνου ἐνεργείας τοῦ Ἀγίου Διδυμοτείχου Κου Μεθοδίου διατηρεῖ ἐλληνικὴν σχολὴν καὶ δημοτικὴν, ἔστιν ὅτε καὶ παρθυναγωγεῖον. Ἄν δὲν μ' ἀπατᾷ ἡ μνήμη, ἡ Σ. Ἐκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης χορηγεῖ εἰς τὸ Μεγάλο Δερβέντι τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου πεντηκοντάλιρον ἐτήσιον συνδραμὴν. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι καθαρῶς βουλγαρικόν, πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτοῦ εἶναι ἀποκατεστημένοι ἐν Ρωμυλίᾳ. Δὲν νομίζω δυνατὸν οἱ ὑποβαλόντες τῇ... Ἀδελφότητι τοιαύτην πρότασιν νὰ ἐπίστευσάν ποτε μὲ τὰ σωστά των, ὅτι εἰς ἱερεὺς ὁμογενῆς ἢ καὶ ἄλλος ὁμογενῆς (διδάσκαλος) ἐκεῖσε ἀποκατεστημένος, δύνανται νὰ μετατρέψωσι τὸν ροῦν τῶν πραγμάτων. **Τὰ βουλγαρικὰ χωρία θὰ ὦσι βουλγαρικὰ καὶ μᾶλλον ἐπικίνδυνα, ἐκπαιδευόμενα δαπάνῃ ἡμετέρᾳ καὶ διὰ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, ὡς ἡ πεῖρα τρανῶς τοῦτο ἀπέδειξε. Διότι οἱ φανατικώτεροι καὶ ἀμειλικώτεροι πολέμιοι τοῦ ἐλληνισμοῦ ὑπῆρξαν πάντοτε οἱ ἐλληνιστὶ ἐκπαιδευθέντες Βούλγαροι.** Πρὸς τί τάχα νὰ μὴ δίδωται ἡ βοήθεια αὕτη εἰς τὸ ὁμογενὲς καὶ πτωχὸν Διδυμοτείχον...; Διὰ τὰ χωρία Κοτζᾶ (Μπιουγιούκ, Μέγα) Ζαλούφη δὲν νομίζω ἄσκοπον τὴν βοήθειαν, διότι ἐκεῖ λαλεῖται ἡ ἀλβανικὴ καὶ συμφέρον εἶναι νὰ τοὺς προσεταιρισθῶμεν ἡμεῖς. (Ἴδὲ ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου).

Διὰ τὴν ἐπαρχίαν Λητίσης νομίζω κέντρον τὸ Ὀρτάκιοι, ἔνθα ἔδρεύουν ὁ Μητροπολίτης καὶ ὁ καημακάμης, καὶ χωρία τινά, οἷον τὸ Πλαβοῦ κ.λ.π.

Θὰ παρείχето πολύτιμος ὑπηρεσία εἰς τὴν... Ἀδελφότητα, ἂν πρόσωπόν τι, πεπειραμένον, καὶ τὰ μέρη ἀκριβῶς γινώσκον, ἐπεφορτίζετο νὰ περιέλθῃ ἐκ νέου τὰς κυριωτέρας πόλεις καὶ χωρία τῆς νοτιοδυτικῆς Θράκης. Δηλαδὴ τῶν ἐπαρχιῶν Λητίσης, Διδυμοτείχου, Μαρωνείας καὶ Αἴνου καὶ ἐξ ἀντιλήψεως πέμψῃ ἀκριβῆ περιγραφὴν τῶν ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ, πόλει καὶ κωμοπόλει γενομένων, τῶν τάσεων καὶ τῶν πραγματικῶν αὐτῶν ἀναγκῶν. Διότι κατὰ τὰς περιστάσεις, ἐκάστοτε μεταβαλλομένης, συµμεταβάλλονται καὶ αἱ ἀνάγκαι καὶ τὰ ληπτέα μέτρα. Εἶναι ἀληθές, ὅτι τοιαῦτα γίνονται διὰ δαπάνης, ἀλλ' ἡ Σ. Φ. Ἀδελφότης μᾶλλον θὰ ὠφελῆθῃ διότι πολλάκις ἔδαπανήθησαν καὶ πλέον τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν καὶ εἰς μέρη, ἔνθα ἀνάγκη δὲν ὑπῆρχε κ.τ.λ. κ.τ.λ.»

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 23

Εἶναι μικρὸς στατιστικὸς «**Πίναξ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαρωνείας ὑπαγομένων πόλεων καὶ χωρίων**», ὅπως ἐπιγράφεται. Δὲν φέρει ὑπογραφήν καὶ ἄγνωστον πόθεν καὶ εἰς ποῖον ὑπεβλήθη. Δὲν ἔχει καὶ χρονολογίαν.

Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι εἶναι ἐκθέσεις νεωτέρα τῶν ἄλλων. Διότι εἰς τὸ τέλος ἀναγράφει, ὅτι ἅπαντα τὰ χωρία ἀναγνωρίζουσι τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ ἔχουσιν ἱερεῖς Ἕλληνας, ἐν (δὲ) ταῖς ἐκκλησίαις ἑλληνιστὶ ἀναγινώσκονται αἱ ἀκολουθίαι...». Ἐνῶ αἱ ἄλλαι ἐκθέσεις ἀναφέρουν φανατικὰ βουλγαρικὰ χωρία, συντεταγμένα τῇ Ἐξαρχίᾳ ἢ κυμαινόμενα μεταξὺ τῆς Ἐξαρχίας καὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, καὶ ἔχοντα σχολεῖα καὶ Ἐκκλησίας σχισματικὰς, καὶ ἱερεῖς καὶ διδασκάλους βουλγάρους κ.λ.π. Ὁ στατιστικὸς πίναξ εἶναι ἀπλοῦς, ἔχει πολλὰ ὀνόματα παραμορφωμένα καὶ ἄλλας ἑλλείψεις. Ἀναφέρει τὰ ὀνόματα πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωρίων κατὰ τμήματα πολιτικά, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰς νήσους Θάσον καὶ Σαμοθράκην. Καὶ εὐτυχῶς, διότι αἱ ἄλλαι ἐκθέσεις δὲν ἀναφέρουν πληροφορίας διὰ τὰς νήσους ταύτας. Παραθέτει δὲ εἰς ἕκαστον ὄνομα τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκιῶν, ἔθνότητα ἢ γλῶσσαν καὶ ἀριθμὸν ἐκκλησιῶν 58 πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωρίων.

Μουτσαριφλίκιον, τὸ κέντρον, ἢ πόλις : **Γκιουμουλιζινᾶ**. Οἰκίαι 300, ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι 2.

Μουδιρλίκιον, κωμόπολις : **Κουσλανλῆ**. Χωρίον, 100. Βουλγαρόφωνον, 1. **Καραγάτς νιοῖ** Χωρίον. Βουλγαρόφωνον. 50, 1. **Σοφουλάρ**. Χωρίον. Βουλγαρόφωνον. 10, 1. **Καλαϊτζῆ Δερέ**. Χωρίον. Βουλγαρόφ. 100, 1. **Σητισανλῆ**. Βουλγαρόφωνον. 300, 1. **Μοναστήρ**. Βουλγαρόφωνον. 150, 1. **Λεφειτζηλέρ**. Βουλγαρόφωνον. 20, ἄνευ ἐκκλησίας. **Κοζλούκιοῖ**. Βουλγαρόφωνον. 20, 1. **Σουσουρ νιοῖ**. Βουλγαρόφωνον. 15, 1. **Κισάρτζια**. Βουλγαρόφωνον 15, ἄνευ ἐκκλησίας. **Χαιτζηλάρ**. Βουλγαρόφωνον. 60, 1. **Τσαντηρλῆ**. Βουλγαρόφωνον. 80, 1. **Καρᾶ Κήριτζαλη**. Βουλγαρόφωνον. 40, 1. **Κιουτσιούκ νιοῖ**. Ἑλληνικόν. 120, 1. **Χηρκᾶς**. Ἑλληνικόν. 100, 1. **Κηζλάρ**. Βουλγαρόφωνον. 20, ἄνευ ἐκκλησίας. **Γιασοούντι**. Βουλγαρόφωνον. 20, ἄνευ ἐκκλησίας. **Γριτζὰν Χισσάρ**. Ἑλληνικόν. 100, 1. **Δερέκιοῖ**. Βουλγαρόφωνον. 20, ἄνευ ἐκκλησίας. **Πλάτκιοῖ** Βουλγαρόφωνον. 20, 1. **Φατήρ Γιακᾶς**. Εἶναι τσιφλίκιον Βουλγαρόφωνον. 20, ἄνευ ἐκκλησίας.

Μουδιρλίκιον, κωμόπολις. **Μάκρη**. Ἑλληνικόν. 100, 1. **Ποταμός**. Βουλγαρόφωνον. 50, 1. **Δερεβέντι**. Βουλγαρόφωνον. 150, 1. **Δομὸνζ Δερέ**. Βουλγαρόφωνον. 100, 1. **Δζάμιρεν**. Βουλγαρόφωνον. 30, 1. **Τσομπάνκιοῖ**. Βουλγαρόφωνον. 120, 1. **Γενίκιοῖ** Βουλγαρόφωνον. 120, 1. **Δογὰν Χισσάρ**. Βουλγαρ. 300, 1. **Λήτζιακιοῖ**. Βουλγαρ 30, 1. **Ρουμιτζιάκ**. Βουλγ. 200, 1.

Μουδιρλίκιον, κωμόπολις. **Φέρραι**. Ἑλληνικόν. 60, 1. **Τουρμπάλκιοῖ**. Βουλγαρόφ. 100, 1. **Πασμαντζῆ**. Βουλγαρόφ. 40, 1. **Πισμάνκιοῖ**. Ἑλληνικόν. 40, 1. **Μπαλήκιοῖ**. Βουλγαρόφ. 100, 1. **Ταχτατζῆκ**. Βουλγαρ. 40, 1. **Καβατζῆκ**. Ἑλληνικόν. 220, 1. **Οὐκούφ**. Βουλγαρόφωνον. 20, 1.

Κοημακαμλήκιον. **Δεδεαγάτς**. Ἑλληνικόν. Ἀριθμὸς οἰκιῶν δυσδιάκριτος, 1. **Νῆσος Σαμοθράκη**. Ἑλληνική. 350, 1. **Νῆσος Θάσος** Ἑλληνική. Πρωτεύουσα **Παναγία**. 350, 1. **Ροχάνι**. Ἑλληνικόν. 80, 1. **Ποταμιά**.

Ἑλλην. 90, 1. *Κάστρον*. Ἑλλην. 195, 1. *Κακὴ Ράχη*. Ἑλλην. 250, 1. *Καζαβήτ, Μικρόν*. Ἑλλην. 55, 1. Ἅγιος Γεώργιος. Ἑλλην. 40, 1. *Θεολόγος*. Ἑλλην. 380, 2. *Μαργίκι*. Ἑλλην. 135, 1. *Καζαβήτ, Μεγάλο*. Ἑλληνικόν. 80, 1. *Σωτήρος*. Ἑλληνικόν. 60, 1.

Μόνον εἰς τὰς πρωτεύουσας ὑπάρχουσι σχολεῖα. Εἰς τὰ πλεῖστα σχολεῖα (διδάσκουσι) γραμματοδιδάσκαλοι ὡς μὴ δυνάμενοι οἱ κάτοικοι (!) νὰ πληρώσωσι τὸν μισθὸν καταλλήλου διδασκάλου.

Ἐνταῦθα σημειοῦμεν ὅτι διωρθώσαμεν πλεῖστα ὀνόματα ἀναγραφέντα ἔσφαλμένως ἀπὸ τὸν ἄπειρον συντάκτην. Ἐπίσης καὶ τοῦτο : ὅτι, ἐὰν ἐκ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ 54 πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωρίων ἀφαιρέσωμεν τὰ 12 χωρία τῶν νήσων, ὑπολείπονται 42, ἐκ τῶν ὁποίων λείπουν 7, τὰ ὅποια, κατὰ τὸν Χατζόπουλον, εἶναι τὰ ἑξῆς : Κῆρ τσιφλίκ, Ἐβρόντιοῖ, Δεσιγλέρ, Ὀρτακτοῖ, Δαρῆ Δερέ, Μαρχαμλῆ καὶ Τεκές. Παρατηροῦμεν πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ ἡ πολιτικὴ εἰς τμήματα διαίρεσις δὲν εἶναι ἀκριβῆς εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην, ἀκόμη δὲ χειρότερον ὅτι πολλὰ χωρία καὶ κωμοπόλεις δὲν ἀναγράφονται ὡς ὑπαγόμενα εἰς τὰ τμήματα, εἰς τὰ ὅποια ἀνήκον κατὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Χατζοπούλου. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον μᾶς κάμνει ἐντύπωση, εἶναι, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκογενειῶν εἶναι πολὺ κατώτερος τοῦ ἀριθμοῦ, τὸν ὁποῖον ἔχουν αἱ ἄλλαι. Μόνον εἰς 4 χωρία συμπίπτει. Εἰς 4 δὲ ἄλλα ὑπερέχει. Διὰ τοῦτο κάμνομεν, ἐκ τῶν ὑστέρων, τὴν ὑπόθεσιν, μήπως ἡ ἔκθεσις αὕτη, ἡ ἀχρονολόγητος, εἶναι προγενεστέρα τῶν τοῦ Χατζοπούλου, ἀφ' οὗ ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκογενειῶν παρουσιάζεται πολὺ μειωμένος, ἀντὶ νὰ αὐξηθῆ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐτάξαμεν τὴν ἔκθεσιν ταύτην ὡς τελευταίαν, δι' ἓνα λόγον σοβαρόν, καθὼς προεδηλώσαμεν. Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἔκθεσις δὲν εἶναι καὶ τόσον σπουδαία.

*Κατάλογος πόλεων, κωμοπόλεων, χωρίων καὶ τσιφλικίων
τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας κατὰ πολιτικὰς περιφερείας*

- 1) Ἅγιος Γεώργιος. Τῆς νήσου Θάσου.
- 2) Γενίκοῖ. Μιδιρλικίου Μάκρης, καημακαμληκίου Δεδε Ἀγάτς. Ἴδὲ καὶ ἐπαρχίας Διδυμοτείχου καὶ Ἀδριανουπόλεως.
- 3) Γιασοῦντ. Μουτσαριφλικίου Γκιουμουλτζήνης.
- 4) Γκιουμουλιζήνα. Ἐδρα Μουτσαριφλικίου καὶ Μητροπόλεως.
- 5) Γριτσάν Ἀσάρ (Χισσάρ). Μουτσαριφλικίου Γκιουμουλτζήνης.
- 6) Δαρῆ Δερέ. Καημακαμληκίου Δαρῆ Δαρῆ, Διοικήσεως Γκιουμουλτζήνης.
- 7) Δεδε Ἀγάτς. Καημακαμληκίου Δεδε Ἀγάτς, μετὰ ταῦτα ἔδρα ἐπαρχίας Ἀλεξανδρουπόλεως.
- 8) Δερβέντ. Καημακαμλικ. Δεδε Ἀγάτς. Ἴδὲ καὶ ἐπαρχ. Διδυμοτείχου.
- 9) Δερέκοῖ. Μουτσαριφλικιον Γκιουμουλτζήνης. Ἴδὲ ἐπαρχίαν Ἡρακλείας.
- 10) Δομουζ δερε. Καημακαμλήκιον Δεδε Ἀγάτς.

- 11) Δουὰν Ἀσὰρ (Δογὰν Χισσάρ). Καημακαμλήκιον Δεδὲ Ἀγάτς.
- 12) Ἐβρένκιοϊ Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 13) Θεολόγος. Νήσου Θάσου.
- 14) Καβατζήκ. Καημακαμλίκιον Σουφλίου. Ἴδὲ καὶ ἐπαρχίαν Διδυμοτείχου καὶ χωρία Καρυωτῶν Ἀδριανουπόλεως.
- 15) Καζαβήτ Μεγάλον. Νήσου Θάσου.
- 16) Καζαβήτ Μικρόν. Νήσου Θάσου.
- 17) Κακὴ Ράχη. Νήσου Θάσου.
- 18) Καλαϊτζή Δερέ. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 19) Καραγάτς κιοϊ. Τμῆμα Μαρωνείας, Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 20) Καρᾶ Κηριζαλή. Τμῆμα Μαρωνείας, Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 21) Κάστρον. Νήσου Θάσου.
- 22) Κηζλάρ. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 23) Κῆρ τσιφλίκ. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 24) Κιουτσιούκ κιοϊ. Τμῆμα Μαρωνείας, Διοικήσεως Γκιουμουλτζήνης.
- 25) Κισάρτζια. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 26) Κοζλούκιοϊ ἢ Κοζλούκια. Μουτεσαριφλ. Γκιουμουλτζήνης (Ἄδρ)λεως).
- 27) Κουσλανλή. Τμῆμα Μαρωνείας, Διοίκησις Γκιουμουλτζήνης.
- 28) Λεφειζηλέρ. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 29) Λήνιζακιοϊ. Καημακαμλίκιον Δεδὲ Ἀγάτς.
- 30) Μάκρη. Μουδιρλίκιον Μάκρης, Καημακαμλήκιον Δεδὲ Ἀγάτς.
- 31) Μαργίκι. Νήσου Θάσου.
- 32) Μαρχαμλή. Καημακαμλήκιον Δεδὲ Ἀγάτς.
- 33) Μαρώνεια. Παλαιὰ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως. Τμῆμα Μαρωνείας, Διοικήσεως Γκιουμουλτζήνης.
- 34) Μοναστήρι. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 35) Μπαλήκιοϊ. Μουδιρλίκιον Φερρών, Καημακαμλήκιον Δεδὲ Ἀγάτς.
- 36) Ντενιζλέρ. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 37) Οὐκούφι. Μουδιρλίκιον Φερρών, Καημακαμλήκιον Δεδὲ Ἀγάτς.
- 38) Ὀρταντση. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 39) Παναγιά. Νήσου Θάσου.
- 40) Πασμακτση. Καημακαμλήκιον Σουφλίου (Δεδὲ Ἀγάτς).
- 41) Πισμάνκιοϊ Καημακαμλήκιον Δεδὲ Ἀγάτς.
- 42) Πλάτκιοϊ. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
- 43) Ποταμιά. Νήσου Θάσου.
- 44) Ποταμός. Μιδιρλίκιον Μάκρης, Καημακαμλήκιον Δεδὲ Ἀγάτς.
- 45) Ρουμιζούκ. Μιδιρλίκιον Φερρών, Καημακαμλήκιον Δεδὲ Ἀγάτς.
- 46) Ροχάνι. Νήσου Θάσου.
- 47) Σαμοθράκη. Νήσου Σαμοθράκης.
- 48) Σητσανλή. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.

- 49) **Σουσουρκιοῖ**. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
 50) **Σοφουλάρ**. Τμήμα Μαρωνείας, Διοικήσεως Γκιουμουλτζήνης.
 51) **Σωιῆρος**. Νήσου Θάσου.
 52) **Ταχτατζήκ**. Καημακαμλήκιον Δεδε Ἀγάτς.
 53) **Τεκνές**. Καημακαμλήκιον Δεδε Ἀγάτς.
 54) **Τορμπαλήκιοῖ** Μουδιρλίκιον Φερρών, Καημακαμλήκιον Δεδε Ἀγάτς.
 55) **Τσάμιρεν**. Καημακαμλήκιον Δεδε Ἀγάτς. Ἴδὲ καὶ Διδυμότειχον.
 56) **Τσαντηρλή**. Τμήμα Μαρωνείας, Διοικήσεως Γκιουμουλτζήνης.
 57) **Τσομπάνκιοῖ**. Μιδιρλίκιον Μάκρης, Διοικήσεως Γκιουμουλτζήνης.
 58) **Φατῆρ Γιακᾶς**. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.
 59) **Φέρραι**. Μιδιρλίκιον Φερρών, Καημακαμλήκιον Δεδε Ἀγάτς.
 60) **Χατζηλάρ**. Τμήμα Μαρωνείας, Διοικήσεως Γκιουμουλτζήνης.
 61) **Χηρκᾶς**. Μουτεσαριφλίκιον Γκιουμουλτζήνης.

ΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΑΙ ΑΪΝΟΥ ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΙΣ ΑΓΩΓΙΚΑ

Κατὰ τοὺς καταλόγους τοῦ Σάρδεων Γερμανοῦ, ἡ Αἴνος ἦτο τὸν Δ' αἰῶνα Ἐπισκοπὴ τῆς Μητροπόλεως Τραϊανουπόλεως, τὸν δὲ ΣΤ' αἰῶνα ἀναφαίνεται ὡς μία τῶν Ἀρχιεπισκοπῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Ἀργότερον, πιθανῶς ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081—1118), προήχθη εἰς Μητρόπολιν. Ὁ ἀρχιερεὺς τῆς ἐφημίζετο κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς «Υπέριμος», ἔπειτα δὲ καὶ ὡς «Ἐξαρχος Ροδόπης». Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Αἴνου εἶχε προσορτηθῆ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1885, διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως τοῦ Πατριαρχείου, τὸ Δεδέαγατς μετὰ τῶν πέριξ χωρίων αὐτοῦ. Εἶχε δὲ ἐπιτραπῆ τῷ Μητροπολίτῃ Αἴνου νὰ καταστήσῃ αὐτὸ ἔδραν τῆς ἐπαρχίας του. Διότι, ἦτο μὲν πόλις ἀρτισύστατος, ἀλλ' ἐμφανίζουσα σημαντικὴν ἐπίδοσιν καὶ κατασταθεῖσα μάλιστα καὶ ἔδρα πολιτικῆς διοικήσεως, δὲν εἶχεν εἰσέτι καθωρισμένην ἐκκλησιαστικὴν ἐξάρτησιν. Ἐκυβερνᾶτο δέ, προσωρινῶς καὶ ἄνευ ἐπισήμου κανονικῆς πράξεως, ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Μαρωνείας. *Τοιοῦτοτρόπως ἐξηγεῖται, διατὶ ἀναφέρεται τὸ Δεδέαγατς, πρὸ τοῦ 1885, εἰς τὰς ἐκθέσεις τοῦ Νικ. Χατζοπούλου ὡς ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μαρωνείας, καθὼς εἶδομεν.* Μετὰ ταῦτα ὅμως τὸ Πατριαρχεῖον, λαμβάνον ὑπ' ὄψιν τὰς ἐν τῷ μεταξὺ δημιουργηθείσας νέας πολιτικὰς συνθήκας τῆς περιφερείας τοῦ Δεδε Ἀγάτς, ἀπεφάσισε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1922, τὴν ἀνακήρυσιν αὐτῆς εἰς ἰδίαν αὐτοτελῆ Μητρόπολιν, μὲ ἔδραν τὴν Ἀλεξανδρούπολιν, ὡς εἶχεν ὀνομασθῆ ἡ πόλις Δεδε Ἀγάτς. Ὁ Ἀρχιερεὺς αὐτῆς φημίζεται «Υπέριμος καὶ Ἐξαρχος Ροδόπης». Πρῶτος Μητροπολίτης Ἀλεξανδρουπόλεως ἐξελέγη, 17 Νοεμβρίου 1922 ὁ Ἀγκύρας Γερβάσιος. Ἡ δὲ Μητρόπολις Αἴνου διελύθη μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν χριστιανῶν τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα (1923). Μὲ τὴν ἐπαρχίαν Ἀλεξανδρουπόλεως συνεχωνεύθη μέ-

ρος τῆς καταργηθείσης Μητροπόλεως Σουφλίου (3 Ἰουνίου 1934), μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γερβασίου, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ Σουφλίου Ἰωακείμ (5 Ἰουνίου 1934).

Ὁ φάκελλος 434 διὰ τὴν ἐπαρχίαν Αἴνου

Περὶ τῆς ἐπαρχίας Αἴνου ἀναφέρει κυρίως τὸ ἔγγραφον 11 τοῦ φακέλλου 434. Τοῦτο εἶναι ἡ πρώτη καθὼς εἶδομεν ἔμπροσθεν, τῶν τριῶν ἐκθέσεων τοῦ διδασκάλου Ν. Γ. Χατζοπούλου περὶ τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, συνταχθεῖσα ἐν Φέρραις τὴν 2αν Μαΐου 1882. Ὁ Χατζόπουλος εἰς τὸ ἔγγραφον 11, κατόπιν τῶν ὅσα ἔγραψε διὰ τὴν ἐπαρχίαν Μαρωνείας, ἐπισυνάπτει καὶ ἰδιαιτέραν ἐκθεσιν περὶ τῆς ἐπαρχίας Αἴνου. Τὴν ἐκθεσιν ταύτην ἔχομεν ἤδη ὑπ' ὄψιν, καθὼς εἴχομεν ἀναφέρει, γράφοντες περὶ τῆς Μαρωνείας.

Τ Ο Ε Γ Γ Ρ Α Φ Ο Ν 11

Ἡ ἐπαρχία Αἴνου ἐκκλησιαστικῶς περιλαμβάνει, ἐκτὸς τῆς πόλεως Αἴνου..., 13 χωρία, ἅτινα ἀποτελοῦσι μετὰ τῆς πόλεως τὴν ὅλην ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν. Ἡ ἐπαρχία κεῖται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας ἀφ' ἧς χωρίζεται διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου.

- 1) **Αἴνος.** Πόλις παράλιος... ἀρχαιοτάτη... Πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ Δεδὲ Ἀγάτς, ἦτο ἀποθήκη τοῦ ἐμπορίου τῆς Νοτιοδυτικῆς Θράκης, ἀπὸ Παζαρτζηκίου καὶ λοιπῶν μερῶν μέχρις Αἴνου... καὶ ἐνηργεῖτο (δι' αὐτῆς) εὐρὸ ἐμπόριον ἐξαγωγῆς σιτηρῶν. Διότι ἐφορτώνοντο ἐτησίως 3—4, πολλάκις δὲ καὶ 5, ἑκατομμύρια κοιλὰ Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸ 40—50 ἐτῶν (1842—1882), ἠρίθμει ὑπὲρ τὰς 2 χιλ. οἰκίας. Νῦν μόλις 800—900, ὧν αἰ 100—130 ὀθωμανικαί, αἰ δὲ λοιπαὶ (750) ἑλληνικαί. Ἔχει σχολεῖα καλῶς συντηρούμενα διὰ κληροδοτημάτων, οἷον Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, Δημοτικὴν καὶ Παρθενωγωγεῖον. (Ἴδὲ «Ἐκπαιδευτήρια Αἴνου ἐπὶ τουρκοκρατίας» ὑπὸ Ἀχ. Σαμοθράκη, Θρακικά, 17ον τ. σ. 331—357).
- 2) **Μάϊσιρος.** Χωρίον ἑλληνικόν. Οἰκογένειαι 100.
- 3) **Ἀμυδαλιά.** Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι 90. Εἰς ἀπόστασιν 20 λεπτῶν... κεῖται ἡ Ἱερὰ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, καλουμένη **Σκαλωτή**, ἐπὶ λόφου ὑψηλοῦ, μαγευτικὴν παρέχοντος θέαν. Ἐκεῖθεν φαίνεται ὁ ὑπερήφανος Ἄθως, αἱ νῆσοι Λῆμνος, Ἴμβρος, Σαμοθράκη καὶ Θάσος καὶ ὄλος ὁ Μέλας κάμπος... Ἐκτίσθη ὑπὸ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (!) τῷ 1140 (θα εἶναι Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ Β' τοῦ Καλογιάννη)... Τὸ ἱερόν τοῦτο σκῆνωμα, κτισμένον ἐπὶ βράχου, φαίνεται μακρόθεν μεγαλοπρεπὲς καὶ ἐπιδλητικόν, ἀναμιμνήσκον τῷ ἐμβριθεῖ (!) ὀδοιπόρῳ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἡ Μονὴ ἔχει καλλιεργησίμους γαίας ὑπὲρ τὰς 4 χιλ. στρέμματα. Ἐκ δὲ τῶν Σιγγιλίων αὐτῆς καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν φερμανίων δείκνυται, ὅτι εἶχεν ἄλλοτε ὡς ψώμισμα (διατροφὴν, ἐπικαρ-

πίαν) καὶ τὸ προειρημένον χωρίον τῆς Ἀμυγδαλιάς. Πρὸ 25—30 ἐτῶν (1852—1857) ἐμόναζον ἐν αὐτῇ ὑπὲρ τοὺς 40 πατέρας (μοναχοὺς)... Νῦν ὁμως ἀριθμεῖ μόνον δύο. Χάρις εἰς τὴν εὐεργετικότητα καὶ εὐθυδικίαν τοῦ νῦν Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ', ἡ μονὴ αὕτη μετὰ τῆς ἐτέρας Σταυροπηγιακῆς τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου (Τσαντήρι) ἐπακτώθησαν διὰ μίαν πενταετίαν ἀντὶ τοῦ στρογγύλου ποσοῦ τῶν 800 λιρῶν, ἐν ᾧ πρὸ μὲν τοῦ 1873 ἐπλήρωνεν ἐκάστη (Μονὴ) ἐτησίως ἀνά 150 γρόσια λόγῳ ὑποταγῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1873 μέχρι τοῦ 1881 τριάκοντα λίραι αἱ δύο. (Ἴδὲ σχετικῶς «Θρακικὰ», τόμ. 17ον, ἔτος 1942, σελ. 308—329. «Ἡ Σταυροπηγιακὴ μονὴ τῆς... Σκαλωτῆς» ὑπὸ Ἀχ. Σαμοθράκη).

- 4) **Ἀσσαχλῆ**. (Μᾶλλον Χισσαρλῆ). Χωρίον βουλγαρικόν, συνοικισθὲν μόλις πρὸ εἰκοσαετίας (1862) ὑπὸ Βουλγάρων τοῦ χωρίου Δογάν Χισσάρ (ἐξ οὗ καὶ Χισσαρλῆ) τοῦ τμήματος Φερρῶν (τῆς ἐπαρχίας Μαρωνεΐας). Ἦδη βουλγαρικαὶ οἰκογένειαι 30.
- 5) **Μικρὰ Διασοράνη**... Κατωχεῖτο ὑπὸ Βουλγάρων ἐξελληνισθέντων. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1878, ἥτοι τῆς ρωσικῆς κατοχῆς, δεικνύουσι τάσεις βουλγαριστικὰς. Ὁμιλοῦσι καθαρῶς τὴν ἐλληνικὴν. Οἰκογένειαι 50.
- 6) **Κιμερλῆ** (τὸ ὀρθὸν Κεμερλῆ). Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 55.
- 7) **Ἀρβανῖτες**. Χωρίον ἐλληνικόν... Ἔχει νῦν μόλις 10—12 ἐλληνικὰς οἰκογενείας καὶ 15 βουλγαρικὰς, αἵτινες συνωκίσθησαν... ἀπὸ τοῦ τμήματος Φερρῶν πρὸ 8 ἐτῶν (1874). Μικτὰι οἰκογένειαι 27. Πλησίον τοῦ χωρίου (τούτου) καὶ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ Τσαντήρι κεῖται ἡ ἑτέρα Σταυροπηγιακὴ Μονὴ... (Ἀγ. Ἀθανασίου)... ἀρχαία, ὡς καὶ ἡ τῆς Σκαλωτῆς, ἧς ἐχρησίμευεν ὡς Μετόχιον διὰ τὴν κτηνοτροφίαν.
- 8) **Τσελεπῆ**... Πρὸ ἐτῶν φαίνεται ὅτι ἦτο πολυπληθέστερον καὶ εὐτυχές. Νῦν ὁμως (ἔχει) μόλις 50—60 οἰκογενείας, ζώσας διὰ τῆς γεωργίας, κτηνοτροφίας καὶ μάλιστα τῆς ξυλανθρακοποιίας.
- 9) **Ἀγίασμα**. Τουρκιστὶ Κοτζᾶ Ἀλῆ... Οἰκογένειαι ἐλληνικαὶ 140, ζῶσαι διὰ τῆς γεωργίας, κτηνοτροφίας καὶ ξυλανθρακοποιίας. Εἰς τὰ δύο ταῦτα χωρία (Ἀγίασμα καὶ Τσελεπῆ), ὡς καὶ ἐν Κεμερλῆ φαίνεται **καθαρώτατος ὁ ἐλληνικὸς τύπος καὶ γίνονται οἱ ἀρχαῖοι κυκλικοὶ χοροί**. Πλεῖστα δὲ ἀπαντῶσι φράσεις καὶ λέξεις ἐλληνικαὶ (ἀρχαῖαι), ὡς καὶ παραμῦθια. Ἐν τούτῳ μόνον τῷ χωρίῳ (Ἀγίασμα) ἐξ ὄλων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ὑπάρχει Δημοτικὴ τις σχολή, ὀνόματι μόνον.
- 10) **Μπαράορη**. Χωρίον ἐλληνικόν. Οἰκογένειαι 40.
- 11) **Κῆξ καπάν** (καὶ ἔχι ὡς κακῶς ἐγράφη Κίξ καμπάν). Ἐλληνικαὶ οἰκογένειαι 45, ζῶσαι διὰ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας. (Τὸ ὀρθὸν ὄνομα καθὼς διωρθώσαμεν, σύνθετος τουρκικὴ λέξις, σημαίνει : ὁ ἀρπάσας κοράσιον. Τίς οἶδε ποῖον ἐπεισόδιον ἀπαγωγῆς κορασίου ἢ κορασίων

παρὰ Τούρκων εἰς παλαιότερους χρόνους ὑπονοεῖ ἢ παράδοξος ὀνομασία τοῦ χωρίου τούτου).

- 12) **Γιαμπουλτάκι**. (Μήπως ὑπονοεῖται Μικρὰ Ὑάμπολις ἢ μικρὸς παῖς ἐξ Ὑαμπόλεως, κατὰ τὸ Ἀδριανουπολιτάκι, Πολιτάκι ;). Νῦν μόλις ἀριθμεῖ 15 ἑλληνικὰς οἰκογενείας καὶ 15 βουλγαρικὰς, ἄρτι συνοικισθείσας. (Τὸ 1890 ἀναφέρεται εἰς τὸ τμήμα Κεσσάνης τῆς ἐπαρχίας Ἑρακλείας).
- 13) **Κόσκαρι**. Πρὸ 70—80 ἐτῶν (1802—1812) ἠρίθμει ὑπὲρ τὰς 400 ἑλληνικὰς οἰκογενείας, .. Διεσκορπίσθη ἔνθεν μὲν ἔνεκα τῶν ἀνυποφόρων αὐθαιρεσιῶν τῶν τότε ἀναγῶγων (!) Ὀθωμανῶν, ἔνθεν δὲ ἔνεκα τοῦ νοσώδους αὐτοῦ κλίματος. Διότι κεῖται ἐπὶ πεδιάδος τελματώδους καὶ ἐν τῷ μέσῳ δύο λιμνῶν, ἐν αἷς ἀλιεύονται ἄφθογοι καὶ ὠραῖοι κυπρίνοι καὶ ἐγχελεῖς... Ἦδη ὑπάρχουσι μόλις 15—20 οἰκογένειαι ἑλληνικαὶ καὶ ἰσάριθμοι βουλγαρικαί, μετοικήσασαι ἐκ τοῦ τμήματος Φερρῶν.
- 14) **Ἀχούρια ἢ Ἀχῆραιοὶ** τουρκιστί... Καὶ τοῦτο διεσκορπίσθη διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους. Ἦδη 30 ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι καὶ 20 βουλγαρικαὶ συνοικισθεῖσαι ἐκ τῶν βουλγαρικῶν χωρίων τοῦ τμήματος Φερρῶν μόλις πρὸ 8 ἐτῶν (1874).

Ἐν τέλει ὁ Χατζόπουλος προσθέτει τὰ ἑξῆς :

«**Κυψάλλα** (τουρκ. Ὑψαλα). Κωμόπολις ὀθωμανικῆ, ἔχουσα 300—350 οἰκογενείας. Πρὸ ἐτῶν εἶχεν ὑπὲρ τὰς 2.000 οἰκίας, ὧν τὰ ἐρείπια φαίνονται ἤδη... Σώζονται ἐρείπια τζαμιῶν (τουρκικῶν τεμενῶν) καταρρευσάντων. Σώζεται δὲ ἐτοιμόρροπον ἐν τζαμίον εὐρύχωρον καὶ μεγαλοπρεπές, τοῦ ὁποῦ κτίτωρ (κτῆτωρ) λέγεται ὁ Σουλτᾶνος Μουράτ (ἴσως ὁ Β').

Εἰς κώδικά τινα τῆς Μητροπόλεως Αἴνου καὶ εἰς τι Σιγγιλιῶδες (γράμμα) τῆς μονῆς Σκαλωτῆς φαίνεται ἡ ὑπογραφή «ὁ Κιψάλλων Διονύσιος».

Ἡμεῖς, ἐρευνήσαντες τοὺς καταλόγους τοῦ Μ. Σταμούλη καὶ τοῦ Σάοδεων Γερμανοῦ, δὲν εὗρομεν ἀναγραφόμενον ἐπίσκοπον ἢ ἀρχιεπίσκοπον ὑπὸ τὸ ὄνομα (Κυψάλων) Διονύσιος.

Τ Ο Ε Γ Γ Ρ Α Φ Ο Ν 5

Ἐκ τῆς τρίτης ἐκθέσεως τοῦ Ν. Χατζοπούλου, ἦτοι τοῦ ἐγγράφου 5, ὑποβληθείσης ἐξ Αἴνου τὴν 3ην Αὐγούστου 1883, πληροφοροῦμεθα διὰ τὴν ἐπαρχίαν Αἴνου τὰ ἑξῆς : Ὅτι ὁ Ν. Χατζόπουλος ἦτο τὸ ἔτος ἐκεῖνο διδάσκαλος τῆς πόλεως ταύτης, ἔνθα εἶχεν οἰκίαν. Ὅτι καὶ ἡ ἐπαρχία Αἴνου εἶχεν, ὅπως καὶ ἄλλαι γειτονικαὶ τῆς Μαρωνείας ἐπαρχίαι, δυσκολίας καὶ περισπασμοὺς ἐκ τῶν ὑποῦλων σχεδίων καὶ τῶν ἀνθελληνικῶν ἐνεργειῶν τῶν Βουλγάρων τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας. Διότι, ὡς ἀναφέρει ὁ Χατζόπουλος, «καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἴνου ὑπάρχουσι χωρία βουλγαρικὰ καὶ οἰκογένειαι βουλγαρικαὶ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χωρίοις». Καὶ ὅτι θὰ ἐπηρεάζοντο καὶ τὰ

βουλγαρικά χωρία τῆς Αἴνου ἀπὸ τῶν βουλγαρικῶν χωρίων τῆς Μαρωνείας, ἔὰν ταῦτα θὰ ἐπειύγχανον νὰ ἀποκτήσουν σχισματικὴν ἐπαρχίαν.

Κατάλογος χωρίων τῆς ἐπαρχίας Αἴνου

1) Αἶνος (ἢ ἔδρα). 2) Ἀγίασμα (τουρκ. Κοτζᾶ Ἀλῆ). 3) Ἀμυγδαλιά. 4) Ἀρβανίτες. 5) Ἀσαρλῆ (Χισσαρλῆ). 6) Ἀχούρια ἢ Ἀχῆρκειοί. 7) Γιαμπουλυτάκι. 8) Κεμερλῆ. 9) Κῆζ καπάν. 10) Κόσκαρι. 11) Μάϊστρος. 12) Μικρὰ Διασοράνη. 13) Μπαράορη. 14) Τσελεπῆ (μῆπως Τσελεμπῆ ;).

Σημ. Ἐν τέλει γίνεται λόγος διὰ τὰ «Κύψαλα», ἀναρίθμωσ καὶ ἀσκέτως πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Αἴνου, τὰ ὁποῖα ἦσαν πόλις τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΛΙΤΙΤΣΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ἡ Λίτιτσα, κατὰ τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τοῦ Σάρδεων Γερμανοῦ, ἦτο μία τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως. Μετὰ τὸ 1341 προήχθη εἰς Μητρόπολιν. Ἠρημώθη ὁμως ἔνεκα καιρικῶν μεταβολῶν κατὰ τὸν ἴδιον αἰῶνα ἢ τὸν 15ον. Ἀργότερον, ἀγνωστον πότε, ἀνεφάνη ὡς Ἀρχιεπισκοπή. Ἄλλ' ἠρημώθη πάλιν καὶ ἐξηφανίσθη. Ἀφοῦ, ὁμως, ἐτέθη ὑπὸ τὴν Ἐξαρχίαν, ἀποκατέστη διὰ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν τῆς τιμὴν καὶ ἀξίαν τὸ 1852. Τὸ δὲ 1855 ἀνυψώθη εἰς Μητρόπολιν. Ὁ ἀρχιερεὺς τῆς ἐφημίζετο ἀρχικῶς ὡς «ὕπερτιμος». Κατὰ τοὺς καταλόγους τοῦ κ. Μιλτ. Σταμούλη, ὡς πρῶτος ἀναφέρεται ἀνώνυμὸς τις ἀρχιερεὺς τὸ 1342. Τελευταῖος ὑπῆρξεν, ἄς γνωστόν, ὁ Νικόδημος, ὅστις, διαλυθείσης πρότερον τῆς ἐπαρχίας Λιτίτσης κατὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον, ἀπέθανε τὸ 1930. Εἰς ταῦτα προσθέτομεν, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας ταύτης προῆλθεν ἐκ τοῦ χωρίου Λίτιτσα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε καὶ ἡ πρώτη ἔδρα αὐτῆς μέχρι τοῦ 1770, ὅτε ὠρίσθη ὡς ἔδρα ἢ κωμόπολις Ὁρτάκιοι.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΦΑΚΕΛΛΟΥ 434

Τὰ ἔγγραφα τοῦ φακέλλου 434 «περὶ Θράκης» τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐπαρχίαν Λιτίτσης, εἶναι τὰ ἐξῆς, κατὰ σειρὰν καταθέσεως: 5, 7, 19, 25, 28, 30 καὶ 32. Ἐκ τούτων, φέροντα χρονολογίας, ἔρχονται κατὰ σειρὰν οἱ ἀριθμοὶ 32, 19 καὶ 25. Τούτους ἀκολουθεῖ ὁ 28, ἀχρονολόγητος, ἀλλ' ὡς φαίνεται εἶναι νεώτερος τοῦ 25. Κατόπιν εἶναι ὁ 30, ὅστις εἶναι μὲν καὶ αὐτὸς ἀχρονολόγητος, ἀλλ' ἀναγράφει γεγονότα μετὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον. Τέλος ἔρχονται οἱ ἀριθμοὶ 7 τῆς 25ης Ἰουλίου 1882 καὶ 5 τῆς 3ης Αὐγούστου 1883.

ΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟΝ 32 (τοῦ ἔτους 1875)

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶναι ἐκθεσις, συνταχθεῖσα, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ τέλος αὐτῆς, «Ἐν Ἀδριανουπόλει τὴν 20 Ὀκτωβρίου 1875 ὑπὸ Ἰακώβου Κωνσταντινίδου, πρὸς ὄφελος (ὅπως γράφει) τῶν κατοίκων Λη-

τίτισης». Ἔχει δὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν : « *Ἐπίτομος ἔκθεσις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Δητίτισης, ἀπαρτιζομένης ἐξ 24 χωρίων, ὧν τὰ μόνα ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἰσὶ τὰς ἀμέσως ἐπόμενα* ». Ἀκολουθοῦν ἀμέσως διάφοροι προεισαγωγικαὶ σημειώσεις :

Σημ. α'. « Ἡ... ἔκθεσις περιέχει... μόνον τὰ ἑλληνικὰ (χωρία) τῆς... ἐπαρχίας, ὡς ἑλληνικὰ δὲ ἀνεγράφησαν καὶ τινὰ βουλγαρικά, τοιαῦτα ὄντα μόνον κατὰ τὴν γλῶσσαν (βουλγαρόφωνα), κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ὅπως ἑλληνίζονται ».

Σημ. β'. « Ὅθεν ἅπαντα τὰ ἀναφερόμενα σχολεῖα εἰσὶν ἑλληνικά... καὶ φοιτῶνται (!) ὑφ' ἑλλήνων (μαθητῶν) ». **Σημ. γ'.** « Οἱ ἀριθμοὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἀναφέρονται εἰς ψυχὰς καὶ οἰκογενείας. » **Σημ. δ'.** « Μὴ ὑπαρχούσης... ἐπισήμου καταγραφῆς, ὁ καθ' ἕκαστα πληθυσμὸς εἶναι σύμφωνος τῷ ἀληθεῖ κατὰ προσέγγισιν ».

Ἡ στατιστικὴ τῆς ἐκθέσεως

- 1) **Ὁριάνιοϊ.** (Καλεῖται) Βραχῶρι ἢ Βραχοχώρι παρὰ τῶν ἐγχωρίων. Ἐδρα Ἀρχιεπισκοπῆς (Μητροπολίτου)... Ἑλληνες ὀρθόδοξοι 3500—4000. Σχολεῖα : 1. Ἀλληλοδιδασκτικὸν ἀρρένων, μὲ μαθητὰς 180 τὸν χειμῶνα καὶ 150 τὸ θέρος. 1 ἑλληνικόν, μὲ 15—18 μαθητὰς. Πόροι οἱ τόκοι κεφαλαίων τῆς Ἐκκλησίας. Μισθοὶ τοῦ μὲν ἑλληνοδιδασκτικοῦ 6000 γρόσια τοῦ δὲ ἀλληλοδιδασκτικοῦ γρόσια 5000.
- 2) **Λήιιζα** (τὸ ὀρθὸν Λύτιτσα). Ψυχὰι 950 οἰκογένειαι 160, 1 ἀλληλοδιδασκτικὸν ἀρρένων μὲ 70 μαθητὰς τὸν χειμῶνα καὶ 25—30 τὸ θέρος. Μισθὸς διδασκάλου 1500 γρ. ἐκ τῆς ἐκκλησίας.
- 3) **Τσεκιρδεκλή.** Ψυχὰι 900—960, οἰκογένειαι 150—160, 1 ἀλληλοδιδασκτικὸν μαθηταὶ (δὲν ἀναγράφονται), μισθὸς 1200 ἐκ τῆς ἐκκλησίας.
- 4) **Ἀκ Ἀλάν**—Λευκὸν πεδῖον. Ψυχὰι 840—900, οἰκογένειαι 140—150, 1 ἀλληλοδιδασκτικὸν μαθηταὶ 40, τὸν χειμῶνα 20—25 τὸ θέρος, μισθὸς ἐκ συνεισφορᾶς (Διδυμοτείχου).
- 5) **Πλαβοῦ** τουρκιστὶ Ἡιλαφοῦν. Ψυχὰι 600, οἰκογένειαι 100, 1 ἀλληλ. μαθηταὶ 20, μισθὸς 500 γρ. ἐκ τῆς ἐκκλησίας.
- 6) **Τσαούση** Ψυχὰι 360—420, οἰκογένειαι 60—70 (μῆπως Διδυμοτείχου;)
- 7) **Δραβύσαινα.** Ψυχὰι 360—420, οἰκογένειαι 60—70.
- 8) **Παλυκράβα** (Παληοκράβα). Ψυχὰι 300, οἰκογένεια 50.
- 9) **Ἀλεποχώριον.** Ψυχὰι 300, οἰκογένειαι 50. (Διδυμοτείχου).
- 10) **Λιμπαβοῦ** τουρκιστὶ Κηζηλτζήκ. Ψυχὰι 900—960, οἰκογ. 150—160.
- 11) **Τξιάμπαση** (μῆπως Τσάμπαση, μᾶλλον Τζαμπάζ;) Ψυχὰι 900—960 οἰκογένειαι 150—160. (Διδυμοτείχου).
- 12) **Νιογαντζή.** Ψυχὰι 960, οἰκογένειαι 160. (Διδυμοτείχου).
- 13) **Καμπᾶ Γιόνκ** (περαιτέρω Καμπαϊκ). Ψυχὰι 798, οἰκογένειαι 133, (μῆπως Ἡρακλείας).

- 14) Ἰμπριουρέν. Ψυχαὶ 1200, οἰκογένειαι 200. Β(ουλγαρικόν. (Δι)χου).
 15) Ἀρναούτσιοι. Ψυχαὶ Β(ουλγαρिकाὶ) 600, οἰκ. 100. (Ἄδρ. καὶ Δ)χου).
 16) Δουτλή. (Ντουντλοῦ). Ψυχαὶ τουρκικαὶ καὶ βουλγαρικαὶ 600 οἰκ. 100.

Παρατηρήσεις: «Ἡ Ἐκκλησία Ὀρτάκιοι ἔχει περὶ τὰς 120 λίρ. τουρκικὰς τοκισμένας εἰς ἀνθρώπους, οἵτινες, ἀπολέσαντες σχεδὸν τὴν περιουσίαν των, δυσκολεύονται ν' ἀποτίσωσι τοὺς τόκους, ἐξ ὧν διατηροῦνται τὰ σχολεῖα. Φόβος ὑπάρχει, μὴ, διὰ τῆς ἀναληθείας τοῦ Μητροπολίτου Ἰγνατίου, ἀπολεσθῶσιν ἐξ ὀλοκλήρου αἱ 120 λίραι.

Ἡ ἐπαρχία Λητίτζης ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν τῆς κώμης ταύτης (Λύτιτσα), καθ' ὅτι ἀνέκαθεν ἡ ἔδρα ἦτο ἐν αὐτῇ. Κατὰ τὴν περὶ τὰ 1770 ὄμως ὑπὸ τῶν Τούρκων πυρπόλησιν αὐτῆς (τῆς κώμης), μετηνέχθη ἡ (ἔδρα) εἰς Ὀρτάκιοι. Κεῖται (ποῖον τὸ Ὀρτάκιοι ἢ τὸ χωρίον Πλαβοῦ;) ἐπὶ λόφου. Ἐντεῦθεν δέ, ἐκ τῆς τουρκικῆς ὀνομασίας Πιλαφοῦν, φαίνεται, ὅτι τὸ ἀληθὲς ὄνομα αὐτοῦ εἶναι Ἐπίλοφος. Πρὸ 105 ἐτῶν αἱ κῶμαι αὗται, ὡς ἐκ τῆς παραδόσεως γίνεται δῆλον, πολυπληθέστεραι, κατεπυρπολήθησαν καὶ ἐλεηλατήθησαν παρὰ τῶν βαρβάρων τούρκων, ἐξαγριωθέντων, ὡς φαίνεται, ἕνεκα τῆς κατ' αὐτῶν ἐπαναστάσεως τῶν ἐκ Πελοποννήσου Ἑλλήνων (1770). Αἱ ἐκκλησίαι καὶ αἱ κατὰ καιροὺς ἀνακαλυπτόμεναι ἀρχαιότητες μαρτυροῦσι λαμπρῶς περὶ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν. Τὰ χωρία ταῦτα, ἐκτὸς τῶν ὑπερόγκων φόρων οὐς ἐτησίως τελοῦσι τῇ Αὐτ(οκρατορικῇ) Κυβερνήσει, ὑποβάλλονται καὶ εἰς ἐκτάκτους. Ὡς λ. χ. κατὰ τὴν ἐσχάτως γενῆσαν (γενομένην) κίνησιν τῶν ἐφέδρων, κατὰ τὴν ἐνταῦθα (ἐντεῦθεν) διάβασιν αὐτῶν, μόνον τὸ Ἀλεποχώρι λίρ. ὀθ. 15 πρὸς διατροφήν των ἐξῶ δευσει. Ἐντεῦθεν εὐκόλως δύναται τις γὰ εἰκάσει, τίνας ἕνεκεν τὰ χωρία ταῦτα ὀλονέν ὀπισθοχωροῦσι (δυστυχοῦν). Λαλεῖται δέ... ἡ βουλγαρικὴ (γλῶσσα), ἀλλ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χρῶνται (οἱ κάτοικοι) τῇ ἑλληνικῇ, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ἐλληνίζουσι. Διὸ εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν ὁ Λιτίτσης Ἰγνάτιος ἐφρόντιζε μικρὸν περὶ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας κατὰ τὰ μέρη ταῦτα».

Παρατηρήσεις ἰδικαί μας

1) Ἡ ἐπαρχία Λιτίτσης ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐκ τοῦ χωρίου Λύτιτσα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἡ ἔδρα αὐτῆς, ἀπ' ἀρχῆς, μέχρι τοῦ 1770.

2) Ὁ συντάκτης τῆς ἐκθέσεως κατηγορεῖ δικαίως, ὡς φαίνεται, τὸν Μητροπολίτην Ἰγνάτιον ὡς ἀνάλητον διὰ τὴν κακὴν διαχείρισιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας τῆς ἔδρας του καὶ ὡς μηδὲν φροντίζοντα διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς ἐπαρχίας. Παρόμοια παράπονα καὶ κατηγορίας θὰ ἴδωμεν καὶ περαιτέρω κατὰ τοῦ Ἰγνατίου, ὅστις διετέλεσε Μητροπολίτης τῆς ἀτυχοῦς ταύτης ἐπαρχίας 31 ἔτη (1861—1892).

3) Διὰ τὴν «ἀναληθείαν» ταύτην τοῦ Ἰγνατίου, ἀλλὰ βεβαίως καὶ διὰ τὰς «καιρικὰς περιστάσεις», τὰς ὁποίας ἀναφέρουν αἱ ἐκθέσεις, ἡ ἐκπαίδευσιν εἰς τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας ἦτο σχεδὸν ἀνύπαρκτος.

ΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟΝ 19 (Τεμάχιον 1)

Περιέχει 4 τεμάχια. Τὸ 1ον εἶναι ἀπλοῦν ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν σχολείων τοῦ Ὀρτάκιοι. Ἐγράφη 5 Μαρτίου 1877, φέρει ὑπογραφήν : «Ὁ Διευθυντῆς Χ. Α. Κητανίδης», ἀναγράφει δὲ τὰ ἑξῆς :

Δημοτικὴ σχολή. Μαθηταὶ 120, εἰς 2 τμήματα, συνδιδασκτικὸν καὶ νηπιακόν. Ὑποδιαιρεῖται εἰς 6 τάξεις. **Ἡ πρώτη καὶ ἀνωτάτη** τοῦ συνδιδασκτικοῦ διδάσκεται Ἑλληνικά, Γνωμικὰ καὶ συντόμους φράσεις. Ἀστεῖα Ἱεροκλέους καὶ Αἰσωπέιους μύθους. Ἱερ. Ἱστορίαν Βερναρδάκη. Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν Ἰρβιγγος. Γεωγραφίαν μικρὰν Σακελλαρίου. Ἀριθμητικὴν Δράϊκη α' καὶ β' τμήμα. Ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα καὶ ἀπαγγελίαν ποιημάτων **Ἡ Β' τάξις.** Ἀνάγνωσιν ἑλληνικοῦ κειμένου. Ἱερὰν Ἱστορίαν μικρὰν Βερναρδάκη. Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν Ἰρβιγγος. Τύπους τῆς γραμματικῆς τῆς ἑλλην. γλώσσης καὶ Ἀριθμητικὴν Δράϊκη. α' τμήμα. **Ἡ Γ' τάξις.** Ἀνάγνωσιν Γεροστάθη μετ' ἀναπτύξεως. Ἱερὰν Κατήχησιν Κοραΐ. Καλλιγραφίαν. Ἀριθμητικὴν (πρόσθεσιν καὶ ἀφάίρεσιν). **Νηπιακὸν τμήμα. Ἡ Α' τάξις.** Ἀνάγνωσιν μετ' ἀναπτύξεως. Προσευχὰς. Ἀριθμητικὴν, ἔγγραφον καὶ ἄγραφον καὶ Καλλιγραφίαν. **Ἡ Β' τάξις.** Συνδεδεμένην ἀνάγνωσιν μετ' ἑρμηνείας τῶν λέξεων. Γραφήν ἐπὶ τῶν Ἀδακίων καὶ Ἀριθμούς. **Ἡ Γ' τάξις.** Συλλαβισμούς.

Ἐτήσιοι μισθοί. Ὁ Διευθυντῆς 42 λίρας ὀθωμανικὰς, ὁ δὲ βοηθὸς τοῦ 20..., ὅστις διορισθεὶς 9 Ἰανουαρίου, ἀνέλαβε τὸ νηπιακὸν τμήμα.

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 2 ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 19

Εἶναι ἕκθεσις, συνταχθεῖσα ἐν Ὀρτάκιοι, 9 Μαρτίου 1877, ἥτοι 5 ἡμέρας κατόπιν τῆς τοῦ Κητανίδου. Φέρει ὑπογραφήν «Εὐστορ. Σδροόλλας» καὶ ἐπιγραφήν: «**Περὶ τῶν ἱερῶν καθιδρυμάτων καὶ τῶν σχολείων τῆς... κωμοπόλεως (Ὀρτάκιοι) καὶ τῶν χωρίων**». Ὁ Σδροόλλας ἀπεστάλη, φαίνεται, πρὸς μελέτην τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ. Συνυπέβαλε δὲ μετὰ τῆς ἰδικῆς του καὶ ἄλλας ἐκθέσεις τῶν διδασκάλων, καθὼς ἀναφέρει, εἰς τὰς ὁποίας καὶ παραπέμπει διὰ μερικὰς λεπτομερείας.

«Πρὸ πολλοῦ, γράφει, ἐγνώριζον τὴν θλιθερὰν κατάστασιν καὶ τὴν ἀβελτηρίαν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ὡς πρὸς τὰ ἐκπαιδευτικὰ της, ἀλλ' ἤδη, διὰ τὰς εἰδικὰς, ὡς ἔλαθον, πληροφορίας, ἀλγεινὴν αἰσθάνομαι λύπην καὶ εἶναι ἀδύνατον παντὸς Ἑλληνοῦ καὶ φιλομούσου ἢ καρδία νὰ μὴ συγκινηθῆ, βλέπουσα (!) τὴν ἀκαλλιέργειαν (!) τῶν γραμμάτων καὶ τὴν παραγκώνισιν τῆς παιδείας, προσερχομένων, τὸ μὲν ἕνεκα παρεκτροπῆς καὶ ἀμελείας τῶν προκρίτων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς (Ἰγνάτιος!), τὸ δὲ ἕνεκα ἀνεχείας τῶν κοινῶν ἐκκλησιαστικῶν ταμείων, δι' ὧν ἄλλοτε διετηροῦντο τὰ σχολεῖα μας. Καὶ ὡς παράδειγμα ἀναφέρω τὴν κωμόπολιν Ὀρτάκιοι, ἣτις ἐστὶ... καὶ ἔδρα τοῦ Ἀρχιερέως... Ἐνταῦθα πρὸ τινῶν ἐτῶν... διετηροῦντο σχολεῖα : Ἑλληνικόν, Ἀλληλοδιδασκτικόν καὶ Παρθεναγωγεῖον, πρὸς τοὺς διδασκάλους

τῶν ὁποίων ἀπέτιε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον κατ' ἔτος πλεόν τῶν 16 χιλιάδων γροσίων. Ἦδη ὅμως, πρὸ 2 ἐτῶν, ἡ μὲν ἑλληνικὴ σχολὴ διελύθη καὶ ἐκλείσθη ἔνεκα ἀπορίας χρημάτων, ἡ δὲ ἀλληλοδιδασκτικὴ μόλις διατηρεῖται, μὴ λαμβανόντων τῶν διδασκάλων οὐδὲ τὰ πρὸς ζωάρκειαν, ἡ ὁποία ἐπίσης, ἐὰν δὲν ληφθῆ ἡ δέουσα πρόνοια, πιστεύω νὰ πάθῃ, κατὰ Αὐγούστον, ὅ,τι ἔπαθεν ἡ ἑλληνικὴ». Ὁ συντάκτης γράφει ἐν συνεχείᾳ περὶ τοῦ παρθεναγωγείου, τοῦ ὁποίου μόνον τὸ ὄνομα διεσώθη. «Τὸ διευθύνει ἐγγχώριός τις γυνὴ μὲ δεκάλιρον ἐτήσιον μισθόν, τῆς ὁποίας τὰ γράμματα εἶναι ἔνδεκα (δηλαδὴ μηδαμινά), ὥστε τὰ δυστυχῆ κοράσια διέρχονται τὸν πολύτιμον καιρὸν τῶν ἀδρόχοις ποσί, (πρᾶγμα) τὸ ὁποῖον... συγκινεῖ καὶ τοῦ πλεόν ἡλιθίου τὴν καρδίαν (!). Καὶ ἐνῶ ἄλλοτε οἱ μαθηταὶ τῶν τριῶν σχολῶν ἀνέβαινον εἰς 240, ἤδη τὸ παρθεναγωγεῖον μόλις ἀριθμεῖ 35 μαθητριάς, ἡ δὲ ἀλληλοδιδασκτικὴ 180 μαθητάς (=215)... (Πάλιν καλά!) Εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν, ἐκτὸς τοῦ Ὀρτάκιοῦ, εἰς 2 μόνον χωρία... διδάσκεται ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος, Λίτσιτα (Λίτσισα) καὶ Ἀκαλάνιον... Εἰς δὲ τὰ λοιπά... τὰ τε ἑλληνικὰ καὶ τὰ βουλγαρικὰ (βουλγαρόφωνα), διδάσκονται τὰ κοινὰ γράμματα, ἤτοι τὰ ἐκκλησιαστικά, δηλ. Ὀκτώηχος, Ψαλτήριον, Ἀπόστολος, Μηνιαῖα κλπ. Ὡς δὲ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χωρίοις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς βουλγαρικοῖς διδάσκονται τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα, ἤτοι... χαρακτηῖρες... καὶ ἡ ἀκολουθία ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ψάλλεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ». Συνιστᾷ περαιτέρω εἰς τὸν Σύλλογον νὰ προμηθεύσῃ εἰς τὰ βουλγαρικὰ χωρία βιβλία διδασκτικὰ εἰς βουλγαρικὴν φωνὴν μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτηῖρας ἢ μὲ παράφρασιν βουλγαρικὴν καὶ ἑλληνικὴν, διὰ νὰ μανθάνουν οἱ μαθηταὶ μὲ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Διότι, προσθέτει: «Πολλάκις καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ Βούλγαροι χωρικοὶ ἔκαμαν παράπονα, ὅτι δὲν δύνανται οἱ μαθηταὶ νὰ ἐννοήσουν τὰ ἀναγινωσκόμενα. Καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει φόβος «μήποτε εἰσάξωσι» τὰ βουλγαρικὰ στοιχεῖα ἀντὶ τῶν ἑλληνικῶν, ἡμεῖς, οὕτω πράττοντες, προλαμβάνομεν καὶ ἐμπεδοῦμεν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τοῖς Βουλγάροις... Ἐκ τῶν 25 χωρίων... τοῦ Ἀγίου Λυτίτσης, τὰ 10 εἶναι ἑλληνικὰ, τὰ δὲ 15 βουλγαρικὰ (βουλγαρόφωνα). Κατὰ τὸν πληθυσμὸν ὅμως ὑπερτερεῖ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον κατὰ διπλάσιον ἀριθμόν». Ἐν τέλει ὁ συντάκτης ἀναφέρει, ὅτι ἐσωκλείει καὶ ἔκθεσιν τοῦ διδασκάλου διὰ τὴν σχολὴν Ὀρτάκιοῦ...

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 3 ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 19

Εἶναι «*Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας Ὀρτάκιοῦ*», ἀχρονολόγητος, φέρουσα τὴν ὑπογραφήν πάλιν τοῦ Ε. Σδροῦλλα καὶ περιλαμβάνουσα, ἐκτὸς τοῦ Ὀρτάκιοῦ, 4 μόνον χωρία.

Κωμόπολις Ὀρτάκιοῦ. Σχολεῖα 2. 1 Συνδιδασκτικὸν καὶ Νηπιακὸν καὶ 1 Παρθεναγωγεῖον. Μαθηταὶ 120. Μαθήτριάς 35. Σύνολον 155. Ἐκαστον διαιρεῖται εἰς 2 τμήματα. Διὰ τὰ μαθήματα καὶ τὰ βιβλία «ἔρα ἔκθεσιν διδα-

σκάλου». Διδάσκαλοι 3. Μισθ. λίρ. Τουρ. 62 ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου.

Ἀκαλάνιον. 1 ἀλληλοδιδασκτικόν. Μαθ. 50. Διὰ τμήματα, μαθήματα, βιβλία «ὄρα ἔκθεσιν διδασκάλου». 1 διδ. Μισθ. 2.500 γρ. ἐκ τῆς ἐκκλησίας.

Λύτσισα (καὶ ὄχι Λύτσιτα, ὅπως γράφει ὁ Σδρόλλας). 1 ἀλληλοδιδασκτικόν. 70 μαθητ., «ἔκθεσις διδασκάλου». 1 διδ. 1.150 γρ. ἐκ τῆς ἐκκλησίας.

Πλαβοῦ. 150 οἰκίαι ἢ οἰκογένειαι. 1 διδάσκ. Τὰ κοινὰ γράμματα.

Τσεκιρδεκλή. 135 οἰκογένειαι. 1 διδάσκαλος. Τὰ κοινὰ γράμματα.

Σημ. Ἐκ τῶν 25 χωρίων τὰ 13 στεροῦνται παντελῶς διδασκάλου καὶ σχολείου (μήπως κτιρίου). (Καὶ ὅμως ἐκ τῶν ὑπολοίπων 12 ἢ μᾶλλον 11 ὁ Σδρόλλας ἀναφέρει μόνον 4 !).

ΤΕΜΑΧΙΟΝ 4 ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ 9

Εἶναι καὶ τοῦτο «**Στατιστικὴ τοῦτε πληθυσμοῦ καὶ τῶν σχολείων, τῆς ἐπαρχίας Ὀρτάκιοϊ**», συνταχθεῖσα ἐν Ὀρτάκιοϊ 17 Μαρτίου 1877, ἀνυπόγραφος καὶ περιλαμβάνουσα ὅλα τὰ χωρία μετὰ καὶ τοῦ Ὀρτάκιοϊ.

- 1) **Ὀρτάκιοιον** (Ὀρτάκιοϊ). 1 ἀλληλοδιδασκτικόν. 120 μαθηταί, 50 μαθήτριαι. Διαιρεῖται εἰς Συνδιδασκτικόν καὶ Νηπιακόν. Μαθήματα ἑλληνικά. Χρήσις βιβλίων τῆς Μεθόδου. 2 διδάσκαλοι. Μισθοὶ λ. τ. 45 καὶ 20 ἐκκλησ.
- 2) **Λίτσισα.** 1 Ἀλληλοδιδασκτικόν. 70, μαθηταὶ μόνον, (μαθήτριαι δὲν ἀναγράφονται, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα χωρία). Τιμὴ κατὰ Συνδιδασκτικόν (ὅπως καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα). Μαθήματα: Ἑλληνικά (ὅπως καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα χωρία). Βιβλία τῆς Μεθόδου (ὁμοίως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ σχολεῖα). 1 διδάσκαλος (ὅπως εἰς ὅλα). Μισθὸς 1.150 γρόσια ἐκκλησίας.
- 3) **Ἀκαλαν.** 1 ἀλληλοδιδ. 60 μαθ. 1 διδάσκ. 1500 ἐκκλησίας (Διδ)χου).
- 4) **Πλαβοῦ.** 1 κοινὸν σχολ. (ὅπως εἰς ὅλα τὰ ἐπόμενα). 30 μαθ. 1000 γρ.
- 5) **Τσεκιρδεκλή.** 1 διδάσκαλος. 50 μαθηταί. 1300 γρόσια ἐκκλησίας.
- 6) **Ἰμπριουρέν.** Χωρίον βουλγαρόφ. 40 μαθ. 800 γρόσια (Διδυμοτείχου).
- 7) **Φούφλα.** Χωρίον βουλγαρόφωνον. 20 μαθηταί. Μισθὸς γρόσια 400.
- 8) **Παπάσιοϊ.** Χωρ. β)φων. 15. 200. (Ἄδρ)πόλ. μήπως καὶ Ἡρακλείας).
- 9) **Ἀρναούτκιοϊ.** Χωρ. β)φων. 20 μαθ. 500 γρ. (Διδ)χου καὶ Ἄδρ)πόλ.).
- 10) **Ἀβρέμη.** Χωρίον βουλγαρόφωνον 30 μαθ. 600 γρ. (Μήπως τὸ τουρκικόν Ἐφραίμκιοϊ, τὸ ὁποῖον ἴσως συμπίπτει μὲ τὸ Ἐδρένκιοϊ Μαρωνείας).
- 11) **Δουτλή.** Χωρίον βουλγαρόφωνον. 20 μαθηταί. 400 γρόσια.
- 12) **Δογαντζή. Μεγάλον.** Χωρίον ἑλληνικόν. (Διδυμοτείχου καὶ Ἄδρ)λεως).
- 13) **Δογαντζή. Μικρόν.** Μαθηταὶ 6. Μισθὸς 300. (Διδυμοτείχου).
- 14) **Καμπαϊκ.** Χωρίον ἑλληνικόν.
- 15) **Σαρῆ Χανιτς** (μᾶλλον Σαρῆ Καδῆρ). Χ. β. καὶ ἑλλην. (Ἄδρ.—Ἡρακ.).
- 16) **Ἀηδονοχώρι.** Χωρίον ἑλληνικόν. 8 μαθηταί. 400 γρόσια.
- 17) **Τσαούση.** Χωρίον ἑλληνικόν. 15 μαθηταί. 300 γρ. (μήπως Διδ)χου).
- 18) **Ἀραβίσινα.** Χωρίον βουλγαρόφωνον 30 μαθηταί 800 γρόσια.
- 19) **Ἀλποχώρι** Χωρίον ἑλληνικόν. 15 μαθηταί. 500 γρόσια. (Διδ)τείχου).

- 20) **Παληοκράβα**. Χωρίον ἑλληνικόν. 10 μαθηταί. 400 γρόσια.
 21) **Λιμπαβοῦ**. Χωρίον ἑλληνικόν. 8 μαθηταί. 300 γρόσια.
 22) **Καρᾶ τεπέ** — (Ἡρακλείας Ἀδριανουπόλεως).
 23) **Κετενλή**. Χωρίον ἑλληνικόν. 5 μαθηταί. 300 γρόσια.
 24) **Ποκροβάν**. Χωρίον βουλγαρόφωνον. (Προκόδιανη).
 25) **Ἰουλούκ**. Χωρίον βουλγαρόφωνον. 20 μαθηταί. 600 γρόσια.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 25

Ὅπως εἶδομεν εἰς τὰ περὶ τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου, τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ἀπόκομμα τῆς ἑφημερίδος «Νεολόγος» τῆς Κων)πόλεως, εἶναι ἔκθεσις διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ τμημάτων αὐτῶν, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2)14 Ὀκτ. 1879. Μεταξὺ λοιπὸν ἄλλων ἀναγράφει, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «**Διαμέρισμα Ὀρτάκιοι**», τὰ ἑξῆς: «Ἐν τῇ... πρωτευούσῃ (Ὀρτάκιοι), οἰκουμένη ὑπὸ τρισχιλίων περίπου Ἑλλήνων, ὑπάρχουσι 1 ἑλληνικὴ σχολή, ἐν παρθENAγωγεῖον καὶ ἐν ἀλληλοδιδασκαλικόν... Ἐπειδὴ ἡ κωμόπολις αὕτη εἶναι κέντρον ἑλληνικόν, καθ' ὅσον περίξ καὶ ἐγγὺς αὐτῆς κεῖνται πολλὰ μικρὰ μὲν, ἀλλ' ἑλληνικὰ χωρία, νομίζω ἀναγκαῖον νὰ βελτιωθῇ ἡ κατάστασις τοῦ παρθENAγωγεῖου καὶ τῆς πρωτοβαθμίου τῶν ἀρρένων σχολῆς, καὶ (διὰ) τῆς ἀποστολῆς ἐνὸς ἔτι ἱκανοῦ ἑλληνοδιδασκάλου. Ἐν τισὶ τῶν περίξ... χωρίων ὑπάρχουσι γραμματοδιδασκαλεῖα».

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 28 (τοῦ ἔτους 1879)

Εἶναι ἔκθεσις ἀχρονολόγητος καὶ ἀνυπόγραφος. Ἄγνωστον δὲ ποῦ συνετάχθη. Ὑπεβλήθη ἴσως εἰς τὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον τῆς Ἀδριανουπόλεως ἢ τῆς Κων)πόλεως. Περιλαμβάνει τὸ Ὀρτάκιοι μὲ 18 χωρία. Ἐν συνεχείᾳ ἀναγράφει χωριστὰ 6 χωρία τῆς Μητροπόλεως Ἀδρ)πόλεως καὶ 6 τοῦ Διδυμοτείχου. Ἐν τούτοις καὶ μεταξὺ τῶν 18 χωρίων μερικὰ εἶναι τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου, ἂν καὶ δὲν τὰ χαρακτηρίζῃ ὁ συντάκτης, ἴσως δὲ καὶ μερικὰ τῆς Ἀδρ)πόλεως. Τὸ περίεργον δὲ εἶναι, ὅτι ὁ συντάκτης, ὅστις, ἐκτὸς ἄλλων σφαλμάτων, διακρίνεται καὶ διὰ τὴν κακογραφίαν του, ἀναγράφει, ἐπὶ τοῦ ἰδίου μὲν χάρατος, ἀλλ' εὐτυχῶς ἰδιαιτέρως, εἰς ἄλλας σελίδας, καὶ τὰ χωρία, τὰ λεγόμενα «τῶν Καρυωτῶν». Ταῦτα ὅμως θὰ ἀναφέρωμεν εἰς τὰ περὶ τῆς Μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως.

Περιφέρεια Ὀρτάκιοι

Ὀρτάκιοι. Οἰκίαι 600. Ἑλληγες. Ἐκκλησίαι 2. Ἱερεῖς 4... Σχολεῖον ἑλληνικόν μετὰ Ἀλληλοδιδασκαλικόν. Μαθηταί 200. 1 ἑλληνοδιδάσκαλος μὲ 60 λίρας. Ὁ Ἀλληλοδιδάκτης μὲ 40 καὶ ὁ βοηθός του μὲ 20. ΠαρθENAγωγεῖον ὑπῆρχε μὲ 80 κοράσια, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει τώρα. Μισθὸς ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν.

Λίτσισα (κακῶς ἐγράφη Λίστα). Οἰκίαι ἑλληνικαὶ ... Ἐκκλησία 1. Ἱερεῖς 2. 1 σχολεῖον μὲ 60 μαθητὰς καὶ 1 ἀλληλοδιδάκτην μὲ 2000... Πρὸ

εἰσὶν 5 (1874) *) οἱ κάτοικοι ἔκτισαν πλησίον τοῦ χωρίου μονὴν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου... Ὁ ἡγούμενος ἔχει μισθὸν 3000 γρσ. Πρόσοδοι εἶναι ἐκ τῆς γεωργίας καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν 11 Αὐγούστου πανηγύρεως, ἀνερχόμεναι εἰς 10 χιλ. γρ., χρησιμοποιοῦμεναι εἰς μεγάλυνσιν (!) τῆς μονῆς.

Ἀκαλαν. Οἰκογένειαι ἑλληνικαὶ 150. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς. 1 σχολεῖον μὲ 80 μαθητάς. 2 διδάσκαλοι μὲ μισθὸν ἀνὰ 20 λίρας ἐκ τῆς ἐκκλησίας. Φοιτοῦν καὶ 4—5 κοράσια. (Διδυμοτείχου).

Τσεκερδευλῆ. Οἰκίαι 150. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς. Σχολὴ ἀλληλοδιδασκτικὴ. 6 μαθηταί. 1 διδάσκαλος μὲ 10 λίρας.

Παληοκράβα. Οἰκίαι 40. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς. Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ἐκκλησίας διδάσκει ὁ ψάλτης 30 μαθητάς μὲ 15 λίρας.

Λιμπαβοῦ. 30 οἰκίαι ἑλληνικαί. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς.

Πλαβοῦ. Οἰκίαι 150. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς. 1 δημοτικὴ σχολὴ μὲ 80 μαθητάς διδασκομένους ἀλληλοδιδασκτικῶς. 1 διδάσκαλος μὲ 10 λίρας. Οἱ κάτοικοι εἶναι καλόφωνοι καὶ κλίνουν εἰς τὴν μουσικὴν.

Κετενλῆ. 100 οἰκ. 1 ἐκκλ. 1 ἱερ. 1 σχολ. 20 μαθ. 1 διδ. 10 λίραι,

Ἄλποχώρι. 50 οἰκίαι. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς. (Διδυμοτείχου).

Τσαούση. 60 οἰκίαι. 1 ἐκκλ. 1 ἱερ. (Μήπως Τσαουσλῆ Διδ(χου) ;

Ἰμλιντίν. 80 οἰκ. 1 ἐκ. 1 ἱερ. Διδάσκει ὁ κανδηλάπτης.

Τσαμπάς. (Τσαμπάζ Διδ(χου). 50 οἰκίαι. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς.

Καρλῆ. (Διδυμοτείχου) 40 οἰκίαι. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς.

Νιογανιζῆ μεγάλο. (Διδυμοτείχου). 80 οἰκίαι. 1 ἐκκλησ. 1 ἱερεὺς.

Νιογανιζῆ μικρό. (Διδυμοτείχου). 5 οἰκ. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς.

Καμπαῖκ. (γράφε Καμπάγιουκ). 50 οἰκίαι. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς

Σαρῆ Χανιῆρ. (Θὰ εἶναι Σαρῆ Καδῆρ). 40 οἰκ. 1 ἐκκλ. 1 ἱερεὺς.

Ἀηδονοχώρι. 30 οἰκίαι. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς.

Κοράτεπε. 25 οἰκίαι. 1 ἐκκλησία. 1 ἱερεὺς.

Σημ.—Ἀκολουθεῖ κατάλογος χωρίων ἀπέναντι τῆς Ἄρδας, ὑπαγομένων εἰς τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως καὶ τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου.

ΕΓΓΡΑΦΟΝ 30 (Κατόπιν τοῦ 1879)

Εἶναι μία ἐκθεσις, χωρὶς χρονολογίαν καὶ τόπον προελεύσεως. Ὑποβληθεῖσα, φαίνεται, καὶ αὕτη εἰς τὸν Φ. Σύλλογον τῆς Ἀδρ)πόλεως ἢ τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τοῦ συντάκτου αὐτῆς, ὅστις ὑπογράφεται Ἄ. Οἰκιάδης, ἔχει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν : «**Ἐπαρχία Ἀρδακηνῆς (Ἵορτάσιοι)**». Πρὶν εἰσελθῶμεν εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἐκθέσεως, ἥτις, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ περιεχομένου, συνετάχθη κατόπιν τοῦ ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1878—1879, παρατηροῦμεν τὰ ἐξῆς : Ὅτι δηλ. ὁ Ἄ. Οἰκιάδης εἰσάγει νέον ὄνομα τῆς

*) Ἐντεῦθεν ἐξάγεται, ὅτι τὸ ἐγγραφοῦν 28 ἐγράφη τὸ 1879.

ἐπαρχίας. Γράφει «*Ἀρδακηνῆς*» ἀντὶ Λυτίτσης, προσθέτων ἐν παρενθέσει καὶ τὸ ὄνομα Ὀρτάκιοϊ, ἐξελληνίσας, τρόπον τινά, αὐτό. Ὁ Σάρδεων καὶ ὁ Σταμούλης δὲν ἀναφέρουν τὸ ὄνομα Ἀρδακηνή. Δὲν γνωρίζομεν, ἐὰν ἄλλοι ἄλλαχοῦ τὸ ἀναφέρουν. Εὐκόλος βεβαίως καὶ εὐφυῆς ἡ μετατροπὴ τοῦ τουρκικοῦ ὀνόματος «Ὀρτάκιοϊ», τὸ ὁποῖον σημαίνει Μεσοχώριον ἢ Μεσάχωρον, ὡς μεταξὺ τῶν πέριξ χωρίων κείμενον, εἰς τὸ γλωσσικῶς ὁμόηχον Ἀρδακηνή. Ἀλλά, προσθέτομεν, μήπως ὁ Οἰκιάδης ἐπωνόμασε τὸ Ὀρτάκιοϊ Ἀρδακηνὴν ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἄρδα; Κάμνομεν ἀπλῶς μίαν ὑπόθεσιν, διὰ νὰ δώσωμεν ἀφορμὴν νὰ ἀποφανθοῦν οἱ δυνάμενοι νὰ γνωρίζουν καλλίτερον τὰ πράγματα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ μετατροπὴ τοῦ ὀνόματος Ὀρτάκιοϊ εἰς Ἀρδακηνὴν δὲν ἔπρεπε νὰ ἐληρεάσῃ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας, ἡ ὁποία τὸ εἶχε λάβει ἀπ' ἀρχῆς καὶ εἶχε μέχρι τέλους ἐκ τῆς πρώτης καὶ παλαιᾶς ἑδρας Λίτιτσα. Ἐπομένως ὠνομάζετο ἐπαρχία τῆς Λιτίτσης καὶ ὄχι Ὀρτάκιοϊ, ὅπως ἤθελεν ὁ Οἰκιάδης ἐπονομάζων αὐτὴν Ἀρδακηνήν.

Σημ.—Ἀκολουθεῖ κατάλογος 49 χωρίων ὀθωμανικῶν, 25 χριστιανικῶν καὶ κρῖσις τοῦ συντάκτου Οἰκιάδη κατὰ τοῦ Ἰγνατίου.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ 7 ΚΑΙ 5

Τὰ ἔγγραφα ταῦτα (τῶν ἐτῶν 1882 καὶ 1883) εἶναι ἐκθέσεις καὶ στατιστικαὶ κυρίως τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας. Ἐξ ἀφορμῆς ὅμως τῶν βουλγαρικῶν βλέψεων καὶ ἀντιελληνικῶν ἐνεργειῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ καὶ ταῖς πέριξ αὐτῆς ἐπαρχίαις, τονίζουν καὶ τὸν κίνδυνον καὶ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων (Μαρωνείας, Διδυμοτείχου, Ἡρακλείας καὶ Λυτίτσης). Γράφουν λοιπόν, ὅτι ἐὰν οἱ βούλγαροι τῶν βουλγαρικῶν καθὼς καὶ τῶν μικτῶν χωρίων καὶ πόλεων τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, ἐπειτύγχανον νὰ ἰδρύσουν ἐξαρχικὴν ἐπισκοπὴν ἐν αὐτῇ, τότε θὰ ἐληρεάζοντο καὶ οἱ βούλγαροι τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. *Καὶ θὰ παρεσύροντο τοιοῦτοτρόπως καὶ τὰ 9—10 βουλγαρικὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Λυτίτσης. Μεταξὺ δὲ τούτων ὡς κυριώτεροι στόχοι καὶ κέντρα τῶν βουλγαρικῶν ἐνεργειῶν ἐθεωροῦντο ἡ ἑδρα τοῦ Μητροπολίτου Ἰγνατίου, ἡ ὁποία ἦτο κωμόπολις μὲ ἀμιγῆ ἑλληνικὸν πληθυσμόν, καθὼς θὰ ἴδωμεν, καὶ τὸ ἑλληνικὸν χωρίον Πλαβοῦ.*

Σημ. Ἀκολουθεῖ τὸ ἐδάφ. «Πόσα καὶ ποῖα ἦσαν κυρίως τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Λιτίτσης» (46).

Τ' ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ ΑΠΟ ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ 1952 (ΜΑΪΟΥ 21)

Ἡ συμπλήρωση τῆς περιγραφῆς τοῦ ἐθίμου τῶν ἀναστεναρίων πρέπει νὰ συντελεσθῇ. Καὶ γι' αὐτὸ ἀγωνιζόμεθα. Κάθε φορὰ ὅμως ποὺ τελοῦνται, ἐμφανίζονται καινούργια στοιχεῖα μὲ τὴν ἐπαφή μας μὲ τοὺς ἀναστεναρηδες καὶ τὶς λεπτομέρειες τῆς τελέσεως τοῦ ἐθίμου, ποὺ πρέπει νὰ συλλεχθοῦν, νὰ καταγραφοῦν καὶ νὰ μποῦν στὴ θέση τους. Μιὰ κίνηση ξεχωριστὴ καὶ ἰδιάζουσα, μιὰ παραδομένη λεπτομέρεια, δυὸ λόγια τοῦ ἀρχιαναστενάρη, γεννοῦν καινούργια ἐρωτήματα, ποὺ πρέπει νὰ τοὺς δοθῇ ἡ χρειαζομένη

Ἡ ἐπιτροπὴ : Παπαχριστοδούλου Π., Κωνσταντινίδης Κ., Τανάγρας Ἄγγελος, ἀναστεναρίσσα Γιανακοπούλου Μ. καὶ Τζηρίτης.

μενὴ ἐρμηνεία. Μὲ τὴν ἐφειρινὴ τοῦ 1952 παρακολούθηση τῶν Ἀναστεναρίων στὸ Λαγκαδᾶ, μῆκα καλλίτερα ὁμολογῶ καὶ γὰρ στὸ νόημά τους καὶ ἀκουσα ἐρμηνευτικὴς πληροφορίες γιὰ τὰ τελούμενα, ποὺ μᾶς ξανοίγουν καινούργιο φῶς στὴν ἐρμηνεία τοῦ ἐθίμου. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπεχείρησα νὰ ζωγραφίσω, σὰν σὲ πίνακα παραστατικὸ, σὰν σὲ μιὰ μετόπη, τὴν τέλεσή τους. Αὐτὴ ἡ φυσικὴ περιγραφή τοῦ ἐθίμου, ποὺ εἶταν συγκεχυμένη, συμπληρωμένη τώρα μὲ κάτι καινούργιες ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα τῶν περιέργων, ἐμφανίζουν τὰ πράγματα καλύτερα. Ἐξηγοῦνται πολλά. Ἐτσι ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενο τῆς πυροβολισίας ἀπὸ ποῦ ἔμεινε κατὰ τὴ γνώμη τοῦ λαοῦ καὶ τί εἶναι οἱ ποδιὲς τῶν Ἀγίων ποὺ τοὺς σκεπάζουν, ἢ γιὰ τὸν ὅτι χορὸς ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο στοιχεῖο τοῦ ἐθίμου. Κάνοντας αὐτὴ τὴν προσπάθεια συμπλήρωσα τὴν ὅλη εἰκόνα τοῦ

τελετουργικοῦ μέρους, κέτσι ἐλπίζω νὰ φωτισθῆ ὁ ἀναγνώστης καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὶς ἀπορίες του καλύτερα καὶ νὰ δῆ πόσο κοντὰ βρίσκεται τὸ ἔθιμο πρὸς τὴ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ πρὸς τὸ τελετουργικὸ τῆς μέρους 1).

Τὸ ἔθιμο τὸ καταγράφει ἡ λαογραφία σὰν θέμα ἀξιόλογο ἀπὸ τὸ 1872. Τὸ κατέγραψε πρῶτος καὶ τὸ περιέγραψε ὁ τολμηρὸς καθηγητὴς Ἀναστάσιος Χουρμουζιάδης. Κατόπιν τὸ ἔθιξαν ὁ Νικόλαος Πολίτης, ὁ Νικόλαος Βέης καὶ ἄλλοι μερικοί. Στὰ μεταπροσφυγικὰ χρόνια τὸ καταπιάστηκε τὸ Ἀρχεῖον τοῦ

Κύκλος ἀπὸ ἀναστενάρισες.

Θρακικοῦ Θησαυροῦ στὸν Ε' καὶ ΣΤ' τόμον του μὲ τὸν Βασίλειο Δεληγιάννη καὶ Δ. Πετρόπουλο. Τότε ξεσηκώθηκεν ὁ κ. Ἄγγελος Τανάγρας νὰ τὸ σώσῃ. Στὸν Τανάγρα χρεωστοῦμε τὴν ἀναβίωση τοῦ ἔθιμου στὴ Μαυρολεύκη Δράμας 2). Ὑστερα τὸ ὠλοκλήρωσε ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Κων. Ρωμαῖος καὶ τὸ τακτοποίησε μέσα στὸ παγκόσμιο περιβάλλον τῶν λατρειῶν μὲ τὸν τίτλο «Λατρεῖες στὴ Θράκη». Κατόπιν τὸ συνεπλήρωσε ὁ Πολ. Παπαχριστοδούλου

1) Στὸ οἰκεῖο μέρος ὁ ἀναγνώστης θὰ βρῆ ἐπίκουρους στὴν ἐρμηνεία τῶν πραγμάτων τοὺς κ. Δ. Πάλαν ἀρχαιολόγον καὶ τὸν ψυχίατρον κ. Κ. Κωνσταντινίδην, καθηγητὴν, πού ἐκφέρουν τὶς γνώμες τους εἰλικρινὰ καὶ βαθυστόχαστα.

2) Βλ. πρώτη περιγραφή ἰδίου, ὑπόμνημα στὴν Ἀκαδημία.

περιγραφικῶς ὡς λαογραφικὸ θρησκευτικὸ ἔθιμο μὲ τὸ ἔργο «Τ' αναστενάρια» καὶ μὲ τὶς τελευταῖες γνώμες τοῦ κ. Ἀγγέλου Τανάγρα καὶ κ. Κων. Ρωμαίου. Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Κων. Ρωμαίου μετεφράσθηκε εἰς γαλλικὴ ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο. Ἡ μελέτη δημοσιεύθηκε εἰς τὸν ΙΑ' τόμου τοῦ Ἀρχείου Θράκης καὶ ἐκυκλοφόρησε ὡς ἀνάτυπο εὐρύτατα. Τώρα πάλιν δίνω μιὰ σύντομη περιγραφή πρὸς τὴν ἐσκιαγράφησα, ἀφοῦ παρηκολούθησα τὴν τέλεση τοῦ ἔθιμου εἰς 20—23 Μαΐου 1952 εἰς Λαγγαδᾶ. Ἡ περιγραφή αὕτη μεταφράζεται ἤδη εἰς τὴν ἀγγλικὴν γιὰ τοὺς ξένους καὶ θὰ τυπωθῆ πολὺ γρήγορα 1).

Α) Τ' ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ ΩΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΘΙΜΟ

Ἡ Λαογραφία μιᾶς χώρας ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον στοιχεῖο, πρὸς ἀποδεικνύει καὶ τὴν ἐθνικότητα τῆς χώρας αὐτῆς. Τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα ἑνὸς τόπου, οἱ συνήθειες καὶ οἱ πίστεις, οἱ δεισιδαιμονίες καὶ οἱ προλήψεις καὶ τὰ τόσα ἄλλα λαογραφικὰ στοιχεῖα, ἀποτελοῦν τὴν ἐκδηλώσει ἑνὸς λαοῦ, πρὸς τὴν εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἀπὸ αἰῶνες. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐκδηλώσει αὐτῆς—πρὸς εἶναι διάφορες ἀπὸ ἄλλου λαοῦ καὶ ἄλλου τόπου—σχηματίζουμε τὴν γνώμη ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς φθάνει ἕως ἐκεῖ καὶ ὄχι παρὲς. Οἱ Ἑλληνικὲς χῶρες ὅπου ἔζησε καὶ ζῆ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες χρόνια δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ πῆς ὅτι δὲν εἶναι Ἑλληνικὲς ἢ ὅτι ὑπῆρξαν Σλαβικὲς. Μὲ τὴν λαογραφίαν τὴν συγκριτικὴν ξεκαθαρίζουμε τὸ θέμα μας συγκρίνοντας τὰ λαογραφικὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς τῶν λαῶν πρὸς κατοικοῦν τὴν χώρα αὐτή, ξεκαθαρίζουμε τί εἶναι Ἑλληνικὸν καὶ τί ὄχι. Ὅταν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην ἐξετάσουμε λαογραφικὰ τοὺς πληθυσμοὺς τῶν λαῶν πρὸς κατοικοῦν ἐκεῖ καὶ ἐξετάζοντας βλέπουμε ὅτι κανένα σλαβικὸν στοιχεῖον δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ζωὴν αὐτῶν καὶ ὅτι τοῦναντίον ὅλη ἡ ζωὴ αὐτῶν παρελαύνει μπροστὰς μᾶς μὲ ἐκδηλώσει Ἑλληνικὲς εἰς τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμά αὐτῶν, τότε βγάζουμε εἰς τὸν ἀέρα τὸ συμπέρασμα πὸς οἱ χῶρες αὐτῆς εἶναι Ἑλληνικὲς. Ἐάν κάπου—κάπου σκόρπιες ἢ συμπαγεῖς μάζες μιλοῦν τὸ μακεδονικὸν ἰδίωμα τοῦτο εἶναι γλωσσικὸν φαινόμενον, ἑξωτερικὸν γνώρισμα τῆς φυλῆς, πρὸς δὲν ἀποτελεῖ τεκμήριον γιὰ τὴν ἐθνικότητα ἑνὸς λαοῦ 2). Ἐνας λαὸς μπορεῖ νὰ χάσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτῆς—ἔχουμε πολλὰ τέτοια παραδείγματα—ποτέ αὐτοῦ ὅμως συμπαγῆς δὲν χάνει τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμά αὐτῶν, τὸν τρόπον τῆς ζωῆς αὐτῶν, τὴν ψυχικὴν αὐτῶν ἰδιότητα, τὴν πνευματικὴν αὐτῶν λαϊ-

1) Ἐργασίαι περὶ αναστεναρίων ἀξιόλογος σημειῶν ὅτι ἡμπορεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξῆς : Α) Ἀγγέλου Τανάγρα. Ὑπόμνημα δακτυλογραφημένον πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν. Β) Κων. Ρωμαίου. «Λατρεῖες εἰς τὴν Θράκην», ΙΑ' τόμ. Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Θεσσαροῦ. Γ) Πολ. Παπαχριστοδούλου. «Τ' αναστενάρια», Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Θεσσαροῦ, τόμ. ΙΕ'. Δ) Ἀναστ. Χουρμουζιάδης. Περὶ αναστεναρίων κλπ. Κων/πολις 1873, μελέτη πρὸς τὸν προσεχῆ τόμον θ' ἀναδημοσιευθῆ μετὰ 80 χρόνια.

2) Βλ. Κ. J. Beloch Griechische Geschichte Z. I. σελ. 67 καὶ G. Weigand von Makedonien Ethnologie 1924.

κὲς δημιουργίες. Ἐπιδρᾶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ποὺ τὸν συγχρωτίζονται, ἀλλὰ δὲν ὑφίσταται καμμία καταφανῆ ἐπίδραση ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία του μὲ τοὺς ἄλλους. Ὁ Τσέχος μένει Τσέχος, ὁ Βούλγαρος Βούλγαρος, ὁ Ἕλλην Ἕλλην. Οἱ κατώτεροι πνευματικῶς ὑφίστανται ἐπίδραση μιμούμενοι πολιτιστικά τὶς συνήθειες τῶν ἄλλων ποὺ τοὺς ὑπερτεροῦν, καὶ ἡ ἐπίδραση φαίνεται στὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς των. Λ. χ. οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν τὴν ἐπίδραση τὴν ἰδική μας στὴ Μακεδονία καὶ Θράκη σὲ μεγάλο βαθμό. Στὴν κυρίως Βουλγαρία ἄλλα εἶναι τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ λαοῦ των καὶ ἄλλα στὴν Βορ. Θράκη ποὺ κατέχουν, καὶ ἄλλα στὴ Μακεδονία. Ἐκεῖ, ἀναμεμιγμένοι μὲ μεγάλο Ἑλληνικὸ πληθυσμό, σὰν κατώτεροι λαοὶ ὑπέστησαν τὴν Ἑλληνικὴ ἐπίδραση. Οἱ *ἀνθρωπολόγοι* ὅλες τὶς διαφορὰς αὐτὰς τὶς ξεκαθαρίζουν καὶ τὶς καταγράφουν ὅπως καὶ οἱ ἀνθρωπογεωγράφοι. Οἱ δὲ *λαογράφοι* συγκριτικὰ ἐργαζόμενοι καταδείχνουν μαθηματικὰ καὶ τὴν ποσότητα τῆς ἀλληλοεπιδράσεως τῶν γειτονικῶν λαῶν ¹⁾).

Ἔτσι στὴ Θράκη, Βόρειο καὶ Νότιο, ἡ ἀνάμιξη τῶν δύο Ἐθνῶν ὑπῆρξε μεγάλη, τόσον ὥστε βρίσκουμε ὅτι πολλὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα ἔχουν διεισδύσει ἀνάμεσα Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ ὅτι ἐπεκράτησαν τὰ Ἑλληνικά. Οἱ Βούλγαροι ἐκεῖ, ἀπὸ τὸν Αἶμο καὶ κάτω, ἀπὸ τὸν συγχρωτισμὸ τους μὲ τοὺς Ἕλληνες ἔχουν ἀποκτήσει πολλὰς συνήθειες θρησκευτικὰς ἑλληνικὰς. Ἔμαθαν νὰ τελοῦν καὶ τ' Ἀναστενάρια ἀκόμη. Τ' ἀναστενάρια εἶναι παλαιότατο θρησκευτικὸ ἔθιμο στὴ Θράκη Διονυσιακό. Ἔθιμο παράδοξο, νὰ σέβωνται καὶ νὰ λατρεύουν τοὺς Ἁγίους Κωνσταντῖνο καὶ Ἑλένη καὶ μὲ τὴν ὑποβολὴ τῆς πίστεως νὰ ὑφίστανται ἀναισθησία τῶν αἰσθήσεων καὶ συναρπαγμένοι νὰ χορεύουν στὴ φωτιά—τὴ θρακιά—ἀνυπόδητοι χωρὶς νὰ καίονται καθόλου. Τὸ ἔθιμο τοῦτο πανάρχαιο ἑλληνικόν, σωσμένο ἕως τὶς ἡμέρες μας, ἐκράτησαν ἐκβουλγαρισμένοι Ἕλληνες καὶ μιμήθηκαν ἐπήλυδες Βούλγαροι, ποὺ ἐγκατεστάθησαν στὴ Θράκη ὡς ἐργάτες τῆς γῆς στὰ τουρκικὰ καὶ παλαιότερα τὰ βυζαντινὰ τσιφλίκια. Σήμερα ποὺ ὁ Ἑλληνισμὸς μετανάστευσε ἀπὸ ἐκεῖ βίαια, οἱ ἐξ Ἑλλήνων Βούλγαροι, ποὺ κατέχουν τὰ μέρη τους, τελοῦν καὶ αὐτοὶ τὰ ἔθιμα πιστὰ μὲ τ' ὄνομα «Νεστενάρκι» ἀντὶ Ἀναστενάρια ὡς ἔθιμο δικό τους ²⁾. Τὴ θεωρία τους ὁμως αὐτὴ ἔρχεται ἡ λαογραφία ὡς ἐπιστήμη καὶ τὴν ἐλέγχει ὡς ἄστοχη καὶ ψεύτικη. Ἡ λαογραφία ἐπομένως εἶναι σπουδαία ἐπιστήμη καὶ βάζει τὸν καθένα στὴ θέση του.

Ἡ ἐπιστήμη τῶν Ψυχικῶν Ἐρευνῶν, ποὺ ἐδῶ ἀσκεῖ ὁ κ. Ἄγγελος Τανάγρας, τὰ συνδέει ὡς παγκόσμιες ψυχικὰς τῶν ἐθνῶν ἐκδηλώσεις καὶ

1) Βλ. Ἀρχ. Θρακ. Θησ. τὸ ΙΖ' Δ. Βογασλῆ Συγκριτικὴ μελέτη Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων.

2) Διακηρύττοντας ὅτι τὸ ἔθιμο εἶναι βουλγαρικόν, ὅτι σώθηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους προγόνους των τῆς Θράκης καὶ ὅτι ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Βάκχος εἶναι θεότητες βουλγαρικὰς.

προσπαθεῖ νὰ τὰ ἐρμηνεύσῃ ἱστορικῶς, νὰ βρῇ τὴν προέλευση καὶ τὶς ὁμοιότητές των πρὸς ὅμοια φαινόμενα Ἰνδῶν, Ἑρυθροδέρμων καὶ ἄλλων λαῶν τῆς γῆς, νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀκαΐα μετὰ τὴν πυροβασία καὶ νὰ μᾶς δώσῃ τοὺς λόγους τοὺς ψυχικούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πηγάζει αὐτὴ ἡ παγκόσμια διάθεση στὴν πυροβασία καὶ τὴν ἀκαΐα, ποὺ ἀκολουθεῖ.

Ἡ λαογραφία δὲν προχωρεῖ τόσο πολὺ. Αὐτὴ ἐρευνᾷ τὸ ἔθιμο καὶ στηρίζει τὰ πορίσματά της στὴν θρησκευτικὴ προέλευση τοῦ ἔθιμου, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν βαθειὰ τῆς ἀρχαιότητος ἐποχὴ—μίμηση διονυσιακὴ καὶ συγκεχυμένη μὲ τὰ χριστιανικὰ ἔθιμα—καὶ ζῆ καὶ διατηρεῖται ἀλώβητο ἕως τὰ σήμερα. Τ' ἀναστενάρια λοιπόν, κατ' αὐτὴν 1) εἶναι ἔθιμο θρησκευτικόν, 2) εἶναι ἀνάμιχτο μὲ τὶς πανάρχαιες διονυσιακὰς τελετές, 3) ἐκτελεῖται ἀπὸ θίασο θρησκευτικὸ ἀφοσιωμένο καὶ δοκιμασμένο στὴν ψυχικὴ δύναμη τῶν προσώπων, 4) ὁ θίασος ἔχει ἀρχηγὸν τὸν ἀρχιαναστενάρην καὶ μέλη τοὺς ὀπαδούς του ὕστερα ἀπὸ πολυχρόνιο δοκιμασία, 5) συμμετέχει καὶ ὁ λαὸς—σὰν ἀρχαῖος χορὸς—στὸ χορὸ, καὶ συμπάσχει μὲ τοὺς πυροβάτες τοὺς ἐκστατικούς καὶ ὑποβλητικούς τοῦ θιάσου.

Τ' ἀναστενάρια, μεταφυτευθέντα ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες τῆς Ἀν. Θράκης στὴ Βόρ. Ἑλλάδα, τελοῦνται σὲ τέσσερα σημεῖα τῆς χώρας αὐτῆς, ποὺ εἶναι ἐγκατεστημένοι οἱ ἀναστενάρηδες. Στὸν Λαγκαδᾶ, στὴν Μελίκη Βεροῖας, στὴ Μαυρολεύκη Δράμας καὶ στὴν Ἀγία Ἐλένη Σερρών. Τελοῦνται στίς 21 Μαΐου κάθε χρόνο ἐνώπιον τῶν Ἀρχῶν καὶ προκαλοῦν τὸ ἀμέριστο ἐνδιαφέρον τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τῆς χώρας μας καὶ τοῦ λαοῦ, ποὺ θαυμάζει τὸ γεγονός νὰ μὴ καίωνται στὴ φωτιά τὰ πόδια τῶν ἀναστενάρηδων, ἀλλὰ καὶ τῶν λαογράφων μας, ποὺ κάθε χρόνο παίρνουν νέες περιγραφὰς καὶ νέες σημειώσεις. Ἐλπίζουμε μὲ τὸν καιρὸ ὅτι θ' ἀποτελέσουν θέμα μελέτης κανενὸς νέου θρησκευτολόγου.

Β) ΤΙ ΕΙΝΑΙ Τ' ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΗΔΕΣ

Εἶπαμε ὅτι τ' ἀναστενάρια εἶναι ἓνα πολύτιμο Θρακικὸ ἔθιμο, ποὺ ἔχει τὴν ἀρχὴ του στὴν παλαιὰ ἀρχαιότητα¹⁾. Τὴν ἀρχὴ του τὴν βρίσκουμε συγκρίνοντας παρόμοια ἔθιμα τοῦ ἀρχαίου βίου, π. χ. στὴ λατρεία τοῦ Διονύσου καὶ ἄλλων θεοτήτων, ποὺ γίνονταν στὴ Θράκη σὲ πολὺ μακρυνὴ ἐποχῇ, ὅπως λ. χ. στὴ θυσία τοῦ ταύρου, τὴ χρησιμοποίησι τοῦ ἱαματικοῦ νεροῦ τῶν ἁγιασμάτων, στὸ χορὸ, στὰ ὄργανα, στὴ φωτιά.

Οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι ἓνας θίασος, ἓνα σωματεῖο χωρικῶν ἀνθρώπων χριστιανῶν θρησκόληπτων μὲ βαθειὰ πίστη πρὸς τὸ θεῖο καὶ τοὺς Ἁγίους καὶ τὸν τρόπο καὶ τὰ μέσα τοῦ ἑορτασμοῦ τὴν τακτὴ ἡμέρα, κατὰ τὸν ἐτήσιο ἑορτασμὸ σύμφωνα μὲ τὸ χριστιανικὸ ἡμερολόγιο. Ὁ θίασος αὐτὸς

1) Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θεσ., τ. Ε', σ. 90—95.

ἀποτελείται ἀπὸ τὸν ἀρχιαναστενάρη καὶ τὶς ἀναστενάρισσες καὶ τοὺς ἀναστενάρηδες, ποὺ πειθαρχημένοι τὸν ἀκολουθοῦν. Τελετάρχης πάντως γενικῶς τοῦ ἐθίμου παραμένει ὁ Ἅγιος, ποὺ μεταδίνει τὶς ἐντολές του καὶ τὶς ἐπιθυμίες του στὸν ἀρχιαναστενάρη καὶ καθοδηγεῖ ἀθέατος τὴν τέλεσή του. Αὐτὸς (ὁ ἀρχιαναστενάρης) κρατεῖ πειθαρχικὰ τοὺς συμπαραστάτες του σὲ μιὰ τάξη κι' αὐτὸς μεταδίνει τὶς θελήσεις τῶν Ἁγίων, ποὺ τὶς ἐκτελοῦν πειθαρχημένα καὶ εὐλαβικὰ οἱ ὀπαδοί του, καὶ εἶναι κι' αὐτοὶ συλλειτουργοὶ του στὴν τέλεση τοῦ ἐθίμου.

Ἄναστενάρηδες.

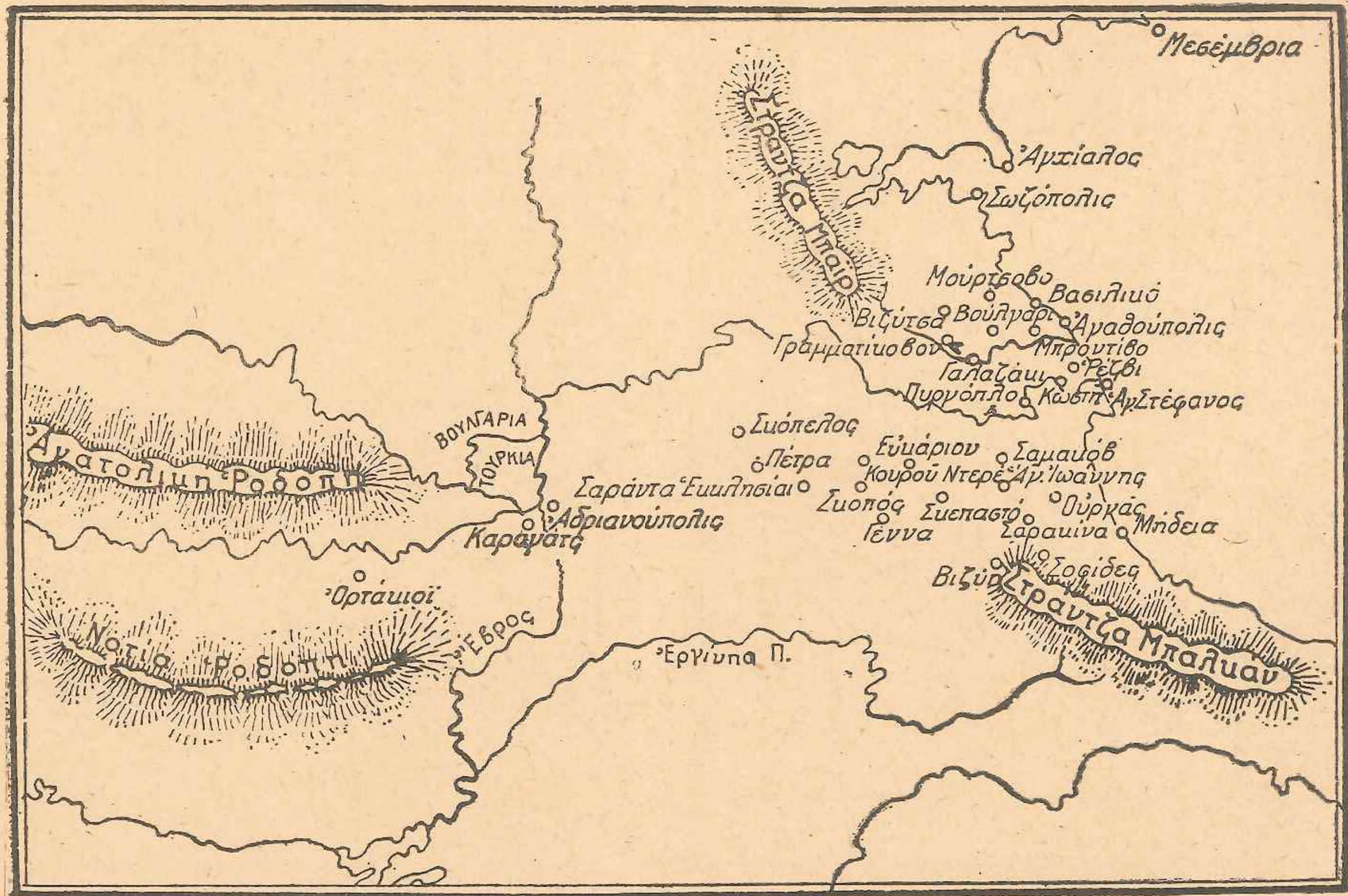
Ἡ Φωτεινὴ Μοσκοῦτᾶ στὸ μέσο κιὸ Ἑμμανουήλ.

λαογράφοι ἀποφαίνονται ἀπὸ προφορικὲς πληροφορίες ὅτι τ' Ἄναστενάρια πῆραν τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ τὸ πῆδημα ποὺ κάνουν πάνω στὴ φωτιά, καὶ ἀπὸ τὶς φωνές ποὺ ἐκβάλλουν πηδώντας καὶ χορεύοντας γύρω στὶς εἰκόνες καὶ μπροστά, ἐπικαλούμενοι τὸ «ἐγκάλεσμα» τῶν ἁγίων.

Οἱ σημερινοὶ ἀναστενάρηδες εἶναι ἀπλοῖκοι χωρικοὶ ἀναγνωρισμένοι ἀπὸ τοὺς συγχωριανούς των ὡς θρησκόληπτοι καὶ εἰκονόληπτοι, ἱκανοὶ νὰ καταλαμβάνονται ἀπὸ τοὺς ἁγίους «ἐγκαλούμενοι» καὶ νὰ ἀποκτοῦν τὴν ἱκανότητα νὰ μπαίνουν στὴ φωτιά καὶ νὰ χορεύουν πάνω σ' αὐτὴν πολλὴν ὥρα.

1) Βλ. Βέης Νικόλαος «Βυζαντίς».

Χάρτης τῆς περιοχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὅπου ἐτελοῦντο τ' Ἀναστενάρια.

μέχρις ὅτου μὲ τὰ γυμνά τους πόδια τῆ σβήσουν καὶ τὴν καταντήσουν στά-
χτη, χωρὶς νὰ ὑφίστανται κανένα ἔγκαυμα, χωρὶς οὔτε νὰ καίεται μία τρίχα
τῶν ποδιῶν τους. Πολλοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι μόνο θρα-
κικὸ καὶ ὅτι προῆλθε ἀπ' ἄλλοῦ στὴ Θράκη. Τίποτε μαρτυρημένο ὅμως δὲν
λέγεται ¹⁾. Οἱ ἀναστενάρηδες δέχονται μὲ συντηρητικὸ πνεῦμα τὶς παλαιᾶς λα-
τρευτικῆς συνήθειες καὶ τὶς θεμελιακὰς ἰδέες σύμφωνα μὲ τὶς ἰδικὰς τους ἀν-
τιλήψεις καὶ ἐρμηνεῖες. Ἀπὸ τὸ στόμα τους ἀκούει κανεὶς ἀπλῆς ἐρμηνεῖες τῶν
πράξεών τους, ποὺ ἀφίνουν νὰ νοηθῆ τὸ πνεῦμα τῆς ἀπόλυτης πίστεώς των
πρὸς τοὺς Ἁγίους προστάτες των. Ἀπὸ αὐτοὺς δέχονται ἐπιταγὴ γιὰ τὰ τε-
λούμενα, ἀπὸ αὐτοὺς παίρνουν ἀντοχὴ καὶ δύναμη ἐγκαλούμενοι γιὰ τὴν ἐπι-
τέλεση τῆς πυροβασίας καὶ τὴν ἀσκηση τῆς λαϊκῆς γιατρικῆς, ποὺ ἀσκοῦν σὰν
σωματεῖο θρησκευτικόν.

Γ) ΠΟΥ ΓΙΝΟΝΤΑΝ Τ' ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ ΑΛΛΟΤΕ ΚΑΙ ΠΟΥ ΤΩΡΑ

Ἡ Θράκη εἶναι ἡ πιὸ κατάλληλη χώρα γιὰ παρόμοια ἔθιμα. Ἡ
φύση καὶ διάπλαση τοῦ ἐδάφους ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπομόνωση τῆς περιφέρειας αὐ-
τῆς στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη ἀπὸ τὶς ἄλλες περιφέρειες, εἶναι κατάλληλη ὄχι
μόνον νὰ γεννηθῆ ἐκεῖ ἓνα τέτοιο θρησκευτικὸ ἔθιμο, ἀλλὰ καὶ νὰ συντη-
ρηθῆ τόσους αἰῶνες χωρὶς νὰ πάθῃ μεταβολὰς στὴν τέλεσή του. Τὸ ἔθιμο μετὰ
τὴν ἐκχριστιάνιση τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ (4ου αἰῶνος μ. Χ.), καὶ τὴν τέλεια
γλωσσικὴ καὶ ἐθνικὴ ἐξελληνισί του, ἐξεχριστιανίσθη καὶ αὐτὸ ὅπως ἐξε-
χριστιανίζονταν καὶ αὐτὰ τὰ ἀγάλματα τῶν ἀρχαίων Θεῶν καὶ αὐτῶν ἀκόμα
τῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ προσκόλλησι τῶν ἀναστενάρηδων στὴ φανατικὴ ἀπο-
κλειστικὴ λατρεία τῶν δύο Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης εἶναι παλαιὰ
καὶ τὸ πρῶτο φανέρωμά της εἶναι σωστὸ νὰ τὸ ζητήσουμε τὴν ἐποχὴ τοῦ με-
γάλου ἐνθουσιασμοῦ τῶν Χριστιανῶν γιὰ τὸν προστάτη τῆς Χριστιανικῆς
Θρησκείας, τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον καὶ τὴν φιλικώτατη γι' αὐτοὺς
μητέρα του Ἑλένη (4ου αἰῶνα μ. Χ.) Μαρτυρημένα τ' Ἀναστενάρια ἐτελοῦν-
ταν μετὰ τὸν 4ον αἰῶνα λίγο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅποτε
καὶ σχηματίστηκε ἡ πρώτη συγκρότησι τῆς ἀναστενάρικης λατρείας. Τότε
ἀκόμα ἡ ἐθνικὴ θρησκεία διατηροῦσε ἀρκετὴ ζωὴ καὶ παρὰ τοὺς ἀντίροο-
πους διωγμοὺς τῶν Χριστιανῶν ²⁾. Ἡ λατρεία περιέχει πολλὰ διονυσιακὰ
στοιχεῖα. Ἐνας λ.χ. εἶναι ὁ Θρακικὸς Διόνυσος (ὁ Σαβάζιος) μὲ τὸν Ἥλιο,
καὶ ὅλες οἱ χριστιανικῆς ἐορτῆς, εἶναι παλαιὰ ἐθνικὰ ἔθιμα ἐκχριστιασμένα.

Τῆς περιφέρειας αὐτῆς τῆς Θράκης λαμπρὰ περιγραφὴ ἔχουμε ἀπὸ

1) Τὰ περὶ Παυλικιάνων ὡς πρώτων πυροβατῶν εἶναι ἀνυπόστατα, διότι οἱ
Παυλικιάνοι συγκεντρωμένοι ὡς 20 χιλιάδες στὴ Φιλιππούπολη, τίποτε δὲν γνωρί-
ζουν ἀπ' τ' ἀναστενάρια, οὔτε καὶ τὰ τελοῦν, οὔτε καὶ ἀνάμνηση αὐτῶν ἔχουν.
(Ἀρχεῖον Θρακ. Θεσαυροῦ, τόμ. ΣΓ').

2) Κ. Ρωμαῖος ΙΑ' τόμος Ἀρχ. Θρ. Θεσαυροῦ.

τὸν πρῶτο Ἑλληνα λαογράφο στὰ 1872, τὸν Ἀναστ. Χουρμουζιάδη, πρῶτο μελετητὴ τῶν ἀναστεναρίων, καθηγητὴ τότε τῆς Μεγάλης Σχολῆς τοῦ Γένους, ποὺ μᾶς ἀνοίξε τὸν ὁρίζοντα τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης τῶν φαινομένων τοῦ ἔθιμου. Ὁ Χουρμουζιάδης λεπτομερῶς περιγράφει τὸ τοπεῖο καὶ σαφῶς δηλώνει τὸν σκοπὸ τῆς μελέτης του. Προλογίζοντας τὸ μικρὸ του ἔργο «Περὶ ἀναστεναρίων κ.λ.π.» βάζει καὶ τὸν σκοπὸ του ¹⁾. Ἐπιθυμεῖ δηλ. πρῶτα νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ Φαλμεράγιερ γιὰ τὴν Ἑλληνικότητά μας, χρησιμοποιοῦντας τὴ λαογραφία, γιατί δὲν ὑπάρχουν πιά πολὺτιμα ἐπιχειρήματα γιὰ τὴν ἐθνικότητα μιᾶς χώρας, μιᾶς φυλῆς ἀπὸ τὰ λαογραφικά. Καὶ τ' ἀναστενάγια ὡς λαογραφικὸ θέμα τῆς Θράκης εἶναι ἐπιχείρημα ἀκαταμάχητο τῆς Ἑλληνικότητος τῆς χώρας, εἶναι κληρονομία πολὺτιμη κατὰ τῆς κακοπιστίας τοῦ Φαλμεράγιερ, γιατί ὡς ἔθιμο πανάρχαιο διασώθηκε μέσ' ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ βίβιο ἕνδεκα αἰῶνων ἕως τὶς ἡμέρες μας καθ' ὅλη τὴν τουρκοκρατία αὐτούσιο καὶ γοητευτικὸ καὶ συνεχίζεται καὶ συντηρεῖται στὴ ζωὴ μὲ νέα δύναμη καὶ διάθεση θρησκευτικὴ καὶ πίστιν ἀκατάλυτη. Ἡ περιγραφὴ τοῦ τοπεῖου ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Παρὰ τὴν Θρακικὴν Παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, αἱ Ἑλληνίδες πόλεις Μήδεια, Ἀγαθούπολις, Βασιλικός, Σωζόπολις, Ἀγχίαλος, Πύργος καὶ Μεσημβρία περιῖστανται, χορὸν τινα ἔρρουθμον πρὸς τὸν φλοῖσβον τῶν κυμάτων τοῦ Πόντου συγκροτοῦσαι. Μεσογειότερον δὲ τῆς Ἀγαθουπόλεως, βαθεῖα καὶ μακρὰ καὶ χλοερὰ κοιλάς ἀναπέλταται ἔνθεν ὑφ' ὑψηλῶν ὄρέων περιπεφραγμένη. Ποταμοὶ δὲ δύο ἀπὸ τῶν ἐκατέρωθεν ὑπωρειῶν καταρρέοντες, τὴν κοιλάδα ποτίζουσιν καὶ μεσοποταμίαν τερπνὴν ἀποτελοῦντες εἰς τὸν Εὐξείνου Πόντον ἐκβάλλουσιν, ὁ μὲν εἰς παράλιον χωρίον Ρέσβι, ἐξ οὗ καὶ ἐλικέκληται, ὁ δὲ εἰς τὸ Γαλαζάκι νοτιώτερον, πλησίον τῆς Ἀγαθου-

1) «Τῷ ἀπὸ τίνος χρόνου ἐπικρατήσαντι ἔθει τῆς Σχολῆς, ἐπόμενος καὶ τοῖς ὀρισμοῖς τῆς διευθύνσεως πειθόμενος, περὶ Ἀναστεναρίων νὰ εἶπω ἐπεχείρησα. τοῦτο μὲν, διότι τὸ πρᾶγμα, πρὸς τοὺς θεσμοὺς τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας ἀπᾶλλον, συντόνου χρήζει ἐπιμελείας καὶ ἐνεργείας, ἵνα μὴ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐν βαθεῖ σκοτῶ καὶ πλάνῃ διαπορεύωνται· τοῦτο δέ, ἵνα καὶ ἐκ τῶν παραδόξων ἔθιμων τῶν ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς Θράκης μέχρι τοῦδε διατηρουμένων, οἱ τῶν τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης σοφῶν νοθεῖαν ἡμῶν καταγνόντες καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καταγωγὴν κίβδηλον κηρύξαντες, κατάδηλοι γένωνται ὅτι ἄγνοιαν τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ἔφθησαν ὀφλισκάνοντες· διότι οἱ νῦν ἐκασταχοῦ Ἑλληνες, καίτοι διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἐκπαλαι ὀπεξεδύθησαν, ὅμως μέντοι ὁ δῆμος, ὁ τῶν γυναικῶν μάλιστα, πολλὰ μὲν τῆδε κάκεισε τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας ἀρχαῖα ἔθιμα διεφύλαξεν, ἔστι δ' ὅπου καὶ τὰς ἀρχαίας τελετὰς ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον μετέβαλε καὶ τὰς τῆς ἑλληνικῆς πολυθεΐας πομπὰς καὶ τὰς θυσίας καὶ τοὺς χοροὺς εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰσήγαγε· καὶ ἢ πρὸς τὰ πανάρχαια ἔθνη ἀφοσίωσις, τῆς ἐπιμόνου σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας τῶν ἀείποτε λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας κατίσχυσεν ὡς, τοῦ λόγου προϋόντος, κατάδηλον γενήσεται· τούτων τοίνυν ἕνεκα περὶ ἀναστεναρίων ὁ λόγος ἔσεται».

πόλεως. Χωρία δὲ παραποτάμια καὶ ἐν ταῖς ὑπωρείαις διεσπαρμένα εἰσί, μικρὸν ἀλλήλων ἀπέχοντα, ὧν οἱ κάτοικοι, οἱ μὲν ἐκ τῆς γεωργίας οἱ δὲ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐκ τῆς ξυλείας τὸν βίον πορίζονται, ὀλίγοι δὲ τινες ἀνθρακεῖς εἰσί. Διὰ τὸ πανταχόθεν ἀπόκλειστον τῆς χώρας, ἡ μετὰ τῶν πέριξ ἐπιμιξία δύσκολος καὶ ἐκ τούτου Τυφλὴ ἐπαρχία ἐπικέκληται (Κιὸρ—Καζά). Ἡ δὲ φύσις ἐνταῦθα τὸ μὲν ἔαρ προσμειδιᾷ ἰλαρὰ καὶ χαρίεσσα ὄρη κατάσκια...» κ. λ. π.

Ἐκεῖνο μάλιστα ποῦ ἔχει ἀπὸ τὴν περιγραφὴν σημασία εἶναι ἡ φράση «Διὰ τὸ πανταχόθεν ἀπόκλειστον τῆς χώρας καὶ ἡ μετὰ τῶν πέριξ ἐπιμιξία δύσκολος». Ἡ ἐπαρχία ἐκαλεῖτο «Τυφλὴ» γιὰ τὴν ἀπομόνωσίν της. Ἔτσι φωτιζόμεθα γιὰτὶ περισώθηκε ἀνὰ τοὺς αἰῶνες τὸ ἔθιμο μας καὶ γιὰτὶ παρέμεινε ἀναλοῖωτο μῶλη τὴν πανάροχαια ἀχλίδα ποῦ τὸ σκεπάζει καὶ γιὰτὶ δὲν ἐκτοπίσθηκε ἀπὸ τὸν χριστιανισμό, ἀλλ' ἐπέζησε μὲ τὴν χριστιανικὴν του μορφὴν ποῦ πῆρε στὸ τελετουργικὸ καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνες τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Ἐλεπε ἡ ἐπιμιξία καὶ ἡ ἔλλειψη αὐτὴ ἀφησε τοὺς ἀνθρώπους ἀνεπηρέαστους καὶ συνεχιστὲς μιᾶς παραδόσεως. Οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν μὲ μιὰ παλαιότατη ἀνάμνηση τῆς ὑπάρξεώς τους σὲ τοῦτο τὸ εἰδυλλιακὸ μέρος τῆς θρακικῆς γῆς ἕως τὸ 1914. Τοπικῶς ποιά ἔκταση εἶχε τὸ ἔθιμο δὲν μποροῦμε νὰ ὀρίσουμε, γνωρίζομε ὅμως ἀπὸ χωρία σωζόμενα ὅτι τοῦτο ἐτελοῦνταν παραπλήσια στὴ Ρουμανία ¹⁾, στὴ Βουλγαρία καὶ στὴ Μακεδονία κατὰ τὸν Ἄρναούτωφ στὸ χωρίο Οὐρκάρι ²⁾.

Δ) ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΥΤΕΥΣΗ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ

Μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου, τὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς θρακικῆς γῆς περιῆλθε στοὺς Βουλγάρους (1914). Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ Ἕλληνες μετανάστευσαν καταδιωγμένοι καὶ μεταφέρθηκαν στὴ Δυτικὴ Θράκη καὶ τὴν Ἄνατολικὴν Μακεδονία. Ἀπεχώρησαν ἀποκομίζοντας ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά τους, ἀλλὰ ἀχώριστοι ἀπὸ τὰ ἱερά τους. Ἔτσι βρέθηκαν κάποτε στὴ χώρα αὐτὴ σκόρπισμένοι σὲ πολλοὺς συνοικισμοὺς: Τὴ Μελίκη Βερροίας, τὴ Μανρολεύκη Δράμας, τὴν Ἁγία Ἐλένη Σερρών καὶ τὸν Λαγκαδᾶ Θεσσαλονίκης συμπαγέστεροι, καὶ ἄλλοῦ ἀκόμη ὀλιγώτεροι ὅπως στὴ Λάρισσα, στὸ Σκουλάρι Λαγκαδᾶ 20—25 οικογένειες. Αὐτὴ ἡ ἀκούσια μετανάστευση, ἂν τοὺς στέρησε τὰ πάντα, δὲν τοὺς ἀφῆκε νὰ λησμονήσουν ὅμως τὰ ἔθιμά τους καὶ τὰ ἥθη τους καὶ τὶς παραδόσεις τους. Ἐφθασαν στὴν Ἑλλάδα μὲ τὶς Ἁγίες εἰκόνες τῶν λατρευομένων Ἁγίων τους, τοὺς Ἁγίους Κωνσταντῖνον καὶ Ἐλένην «τοὺς παπούδες—τὶς Χάρες» σκεπασμένους μὲ τὶς ποδιές τους, καταστόλιστες ἀπὸ τ' ἀφιερῶματά τους καὶ καλοθεμένες στὰ ἱερά σεντούκια. Ὅταν

1) Ἀρχεῖον Θρακ. Θεσαυροῦ, τόμ. Ζ', Ν. Σβορώνος.

2) Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Θεσαυροῦ, Ζ' τόμ. σελ. 365—366.

έγκατεστάθηκαν και δοκίμασαν τὸ αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας μέσα στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος, τότε ἐμφάνισαν τὶς εἰκόνες καὶ τὴ σκέψη τους ἀνάμεσά τους. Ἐώρασαν τὴν 21ην Μαΐου μὲ μυστικότητα στὰ σπίτια τους καὶ στὰ κονάκια τῶν παπουδῶν μὲ εὐλογία ἐπιφύλαξη καὶ δέος μὴ ἀποκαλυφθοῦν καὶ γεννήσουν τὴν περιέργεια τοῦ λαοῦ, ποὺ μεταξὺ του ἐτάχθηκαν νὰ ζήσουν ἀπὸ τὴν κοινὴ μοῖρα. Καὶ ἐτέλεσαν τὸ ἔθιμο καὶ στὰ τέσσαρα σημεῖα τῶν ἐγκαταστάσεών τους, τὸν Λαγκαδᾶ, τὴν Μελίκη, τὴν Ἁγία Ἐλένη καὶ τὴν Μαυρολεύκη χωρὶς θόρυβο, χωρὶς νὰ τοὺς ἀντιληφθῇ κανεὶς σὰν κρυπτοχριστιανοί. Ἔστησαν πάντως τὸ κονάκι τους.

Ε) ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ

Κονάκια ὀνομάζουν τὰ σπίτια τῶν ἀρχιαναστενάρηδων, σπίτια μὲ τὴ θρακιώτικη τεχνοτροπία, ὅπου φυλάσσονται οἱ εἰκόνες καὶ τελοῦνται οἱ ἐορτὲς καὶ οἱ πιστοὶ προσκυνοῦν. Εἶναι τὰ «Τεμένη» καὶ οἱ τόποι τῶν εἰκονο-

Τὰ εἰκονίσματα.

στασίων ὅπου ἐκτίθενται σὲ κοινὸ προσκύνημα «οἱ χάρες καὶ οἱ παποῦδες» ὅπως ὀνομάζονται, καὶ ἀνάβονται οἱ καντήλες καὶ καίονται τὰ κεριὰ τῶν πιστῶν καὶ φυλάγονται οἱ Ἅγιοι ἀχώριστοι ἀπὸ τὴν οἰκογένεια. Ἐκεῖ στὰ κονάκια τρεῖς ἡμέρες στὶς 20—21—22 Μαΐου ἐκτελεῖται τὸ ἔθιμο σ' ὅλες τὶς πτυχές του καὶ λεπτομερικᾶ. Τὶς εἰκόνες στολίζουν ἀσημένια στολίδια καὶ ντυσίματα, ἀφιερώματα καὶ ἐπίχρυσα ἢ ἐπάργυρα ὁμοιώματα ἁγίων. Ὑπάρχουν εἰκόνες χρονολογημένες ἀπὸ πολὺ παλιὰ χρόνια, ὡς λένε ἕως ἑπτὰ αἰῶνες. Στὸ Λαγκαδᾶ, τὴν πρὸ μεγάλη ἐστία τῶν ἀναστενάρηδων, συντη-

ροῦνται ἑπτὰ εἰκόνες οἱ ἐξῆς : ὁ Γεροκωτσιανὸς Μαυρολεύκης, ὁ Τριπορινὸς Ἅγιος Κωνσταντῖνος, ὁ Νέος Κωτσιανός, ἡ Τριπορινὴ Ἁγία Ἑλένη, ὁ Ἅγιος Παντελεῆμος Κερκίνης, ὁ Καστανιώτης Λαγκαδά, ἡ Ἁγιασωτῆρα, ἡ Παναγία Δεκαπενταγούσταινα.

Γιὰ τὶς εἰκόνες φέρονται διάφορες παραδόσεις. Μιὰ παράδοση ὁμιλεῖ γιὰ τὶς θῆκες τῶν εἰκόνων τὶς λεγόμενες «ποδιές»¹⁾. «Οἱ Τοῦρκοι ἔκλεψάν τὴν Ἑλληνίδα τῆ Μακρουμαλλοῦ κι' ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος φόρεσε ἄλλα ροῦχα καὶ μιὰ ποδιά κι' ἔγινε τεπτίλι (μεταμφιέσθηκε) καὶ πῆγε νὰ τὴ γλυτώσῃ. Τὴν ἔβρωκε μέσ' τὴ θάλασσα σ' ἓνα παλάτι. Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος κοίμησε τὶς Τοῦρκοι καὶ τήνε λέγει.—Ἔλα μαζί μου νὰ σὲ γλυτώσω. Καὶ κείνη φοβούντου, μὴ γνωρίζοντας τὸν Ἅγιο.—Καὶ πῶς θὰ μὲ γλυτώσῃς μὲ τὶς Τοῦρκοι;—Ἐγὼ κοίμησα τὶς Τοῦρκοι. Καὶ πῆρε τότες αὐτὴ τ' ἄσῃμι της ὅσο εἶχε μαζί. Κι' ἄπλωσε ὁ Ἅγιος τὴν ποδιά του καὶ τὴν ἔπῃρε καὶ τὴν ἔγλυτώσε μὲ τὶς Τοῦρκοι, δίχως νὰ πάρωσι χαμπέρι (εἶδηση). Κι ὄντε τὴν ἔβγαλε ὄξω καὶ τὴν ἔγλυτώσε, εἶπε ἡ Μακρουμαλλοῦ.—Τί θέλεις καλὸ νὰ σὲ κάνω πού μὲ γλύτωσες τὴ ζωὴ μου;—Τίποτε καντίποτε, γιὰτὶ γλύτωσσα μιὰν Ἑλληνίδα. Καὶ κείνη γούλο τὸ ἄσῃμι πού εἶχε τὸ χάρισε στὸν Ἅγιο καὶ τῶρα πε πάνω στὴν ποδιά του, γι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλο εἰκόνισμα σὰν τὸ Τριπορινὸ μὲ τόσο πολὺ ἄσῃμι. Ἡ ποδιά τοῦ Τριπορινοῦ τῆς Μακρουμαλλοῦς ἔναι στὴ Μαυρολεύκη μιὰ καὶ καλύτερη». Καὶ οἱ ποδιές εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ φύλαξη τῶν εἰκόνων, ὅπως λ. χ. εἶναι φυλαγμένη ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως μέσα στὴ κόκκινη θήκη της.

Γιὰ τὴ χρησιμοποίησι τῶν εἰκόνων τοῦ Ἁγίου Κωνσταντῖνου στὸ χορὸ τῆς φωτιᾶς, μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, πού ἀνακηρύχθηκε Ἅγιος, ὑπῆρξε ἀληθινὸς σωτήρας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ χωρὶς αὐτὸν ζήτημα εἶναι ἂν θὰ κατώρθωνε νὰ καταπνίξῃ τὴν παλαιὰ θρησκεία καὶ ν' ἄπλωθῇ τόσο πολὺ στὸν κόσμον ἢ Χριστιανωσύνη. Γι' αὐτὸ οἱ ἀναστενάρηδες διπλὰ τιμοῦν τ' ὄνομά του καὶ τὸ δίνουν βαφτίζοντας τὰ παιδιά τους²⁾. Τὰ εἰκονίσματα εἶναι ἐπάργυρα μὲ διάφορα τεχνουργήματα κουγιουμτζήδων καὶ παριστάνουν τοὺς Ἁγίους προστάτες, οἱ δὲ ποδιές καταστύλιστες μὲ τὰ ἀφιερώματα τῶν πιστῶν.

ΣΤ) Οἱ ἀναστενάρηδες καὶ ἡ ἐκκλησία

Οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι εἶπαμε χωρικοὶ ἀγρότες. Ἐχουν λίγα στρέμματα γῆς πού καλλιεργοῦν. Στὴν παλαιὰ τους πατρίδα³⁾ εἶχαν πλούσια χωράφια, πλουσιώτατα δάση ὅπου ξυλοκοποῦσαν, πλούσια ποτάμια μὲ λογῆς

1) Ἀφήγησι τῆς Μαρούλας Γιαννακοπούλου, πού ἔχει εἰκόνα καὶ κονάκι στὸ Λαγκαδά.

2) Στὶς Σέρρες τὸ νέο χωριὸ τῶν ἀναστενάρηδων ὀνομάστηκε Ἁγία Ἑλένη.

3) Βλ. Ἀρχ. Θρακ. καὶ Γλωσ. Θεσσαροῦ τόμ. 5.

λογιῶν ψάρια. Τὸ πρὸνόμενον τοῦ ἀρχιαναστενάρη μεταδίνεται ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ καὶ ὁ ἀρχιαναστενάρης ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῶν ἄλλων μὲ τὴν ἱκανότητά του τὴν ψυχικὴ νὰ γίνεται ὄργανο τοῦ Ἁγίου κι' ἀποτελεῖ πρόσωπο ἀξιοσέβαστο, ὁ λόγος του ἔχει κῦρος καὶ ἀκούεται παντοῦ πρῶτος. Ὅταν μέσ' ἀπὸ τὸ πλῆθος ἐμφανισθῆ κανεὶς «ἐγκαλεσμένος» ἀπὸ τὴν «πνοὴ καὶ τὴ φωτιὰ» καὶ ρίχνεται στὴ θρακιά καὶ χορεύει ἀπρόσβλητος κι' αὐτὸς αὐτομάτως ἀνακηρύχνεται ἀναστενάρης μὲ τὴν ἔγκριση καὶ τοῦ ἀρχιαναστενάρη.

Ὁ Χουρμουζιάδης στὸ μικρὸ του ἔργο «Περὶ ἀναστεναρίων» σημειώνει ὅτι ἡ τέλεση τῶν ἀναστεναρίων «ἀπῆδε πρὸς τοὺς θεσμοὺς τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας». Ὁ λαὸς ὅμως πιστεύει ὅτι παρεμβάσεις τῆς Ἐκκλησίας τιμωρήθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἁγίους. Καὶ σήμερα ἀκόμη ὁ Δεσπότης τῆς Θεσσαλονίκης ἀπαγόρευσε τὴ συμμετοχὴ ἱερώς στὸν ἁγιασμὸ καὶ τὴ θυσία. Τὰ δὲ ὄργανα τῆς Ἐκκλησίας περιύβρισαν τὸ ἔθιμο ὡς φ α κ ι ρ ι κ ὁ. Καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης κατέκρινε τ' Ἀναστενάρια ὡς μὴ χριστιανικά, ἀλλ' ὡς ὑπολείμματα εἰδωλολατρικὰ καὶ «πρᾶξιν ἀντίθετον πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν»¹⁾. Ἡ θυσία τοῦ μόσχου, τὰ μουσικὰ ὄργανα, οἱ ὄργιαστικοὶ χοροί, ἡ πυροβασία κλπ. ἀποτελοῦν κατ' αὐτὴν «προχριστιανικὸν εἰδωλολατρικὸν ἔθιμον». Ἐν τούτοις τὸ ἔθιμο ἐπέζησε καὶ ὑφίσταται καὶ τελεῖται στὰ τέσσερα σημεῖα τῆς Μακεδονίας, ὅπου μεταφυτεύθηκε ὡς χριστιανικώτατο καὶ θρησκευτικώτατο, χωρὶς νὰ προσβάλη οὔτε τὸ αἶσθημα τῶν χριστιανῶν, οὔτε τὴν πίστη, οὔτε τὰ παμπάλαια καὶ ξένα ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας μας, σὰν τὸν ἁγιασμὸ λ. χ. τῶν Θεοφανείων (ποῦ εἶναι λατρεία αἰγυπτιακὴ τοῦ Νείλου), ἢ τὸ «περιρραντήριον ὕδωρ» ποῦ ἐχρησίμευε γιὰ καθαρισμό τῶν χειρῶν, ἐκείνων ποῦ ἐπέστρεφαν ἀπὸ τὶς κηδεῖες καὶ σαυτὸ ἔβριζαν δαυλὸ ἀναμμένο ἀντὶ τῆς σημερινῆς ἁγιαστούρας. Καὶ ὁ χορὸς ὑφίσταται στὴν Ἐκκλησία καὶ ἡ θυσία καὶ ἡ ὑμνωδία ψάλλεται «ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις». Στὸ γάμο χορεύουν τοὺς νυμφίους μὲ τὸ «Ἡσαῖα χόρευε» καὶ τοὺς φοροῦν στέφανα καὶ στὶς χειροτονίες τῶν κληρικῶν περιφέρουν τοὺς χειροτονουμένους γύρω στὴν Ἁγία Τράπεζα, ψάλλοντες τὸ ἴδιο τροπάρι. Αὐτὸ δὲ ξαίρουμε ὅτι εἶναι ἡ «ἀμφιδρομία» τῶν ἀρχαίων. Καὶ ὅμως οὐδέποτε ἡ ἐπίσημη Ὁρθόδοξη Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία προσέτρεξε ἐπίκουρη σὲ μιὰ τέτοια ἐκστρατεία, κι' οὐδέποτε ἀναμίχθηκε οὔτε κι' ἀπαγόρευσε τὸν κληρὸ νὰ μετέσχη στὸ ἔθιμο ὡς ἀντιχριστιανικὸ ἢ τὸ χτύπησε συκοφαντικά, ὅπως κάνει ὁ Ἅγιος Θεσσαλονίκης καὶ οἱ θεολόγοι καθηγητὲς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης.

Ζ) ΠΟΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΟΥ

α) *Μεταφορὰ τοῦ μπικαδιοῦ.* Τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου μεταφέρεται τὸ μπικάδι ἀπὸ τὴν ἐξοχὴ μὲ τὴ συνοδεία μουσικῶν ὄρ-

1) Βλ. «Μακεδονία» 26)5)52, Θεολ. Σχολὴ Θεσσαλονίκης «Νέα Ἀλήθεια»

γάνων. Ἡ συνοδεία στέλνεται στὸ μέρος, ὅπου βόσκει τὸ ζῶο ἀπὸ τις 18 τοῦ Γενάρη. Τὸ ζῶο ἔχει ἀγορασθῆ με χρήματα τῆς κάσσης τῶν ἀναστενάρηδων, πὺ μαζεύει ὡς μικρὰ δῶρα ἀπὸ τοὺς χριστιανούς στὸ προσκύνημά τους, ὅταν ἀνάβουν κεριά, προσκυνοῦν, γονατίζουν καὶ προσεύχονται μέσα στὸ κονάκι. Σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ τῆς ἐπιστροφῆς παίζουν τὰ ὄργανα τὸ γνωστὸ λαϊκὸ σκοπὸ πὺ εἶναι ρυθμικὸς καὶ διθυραμβικὸς. Ὅταν γυρίζοντας καταφθῆσῃ ἢ πομπὴ στὸ κονάκι, τὸ θῦμα δένεται στὴ θύρα τοῦ κονακιοῦ με μιὰ τριχιά, ἡσυχό, ἡμερο καὶ ὄχι ἀνήσυχό. Οἱ ἀναστενάρηδες λένε ὅτι ἡ μουσικὴ ἐπιδρῶ πάνω στὸ θυμικὸ τοῦ ζώου, ὥστε νὰ φέρνεται τιθασσένμενο. Ἀλλὰ κι' ἀπὸ τὸν ἅγιο γίνεται δεκτό, μόνον ὅταν ἔρχεται ἡμερο. Τὸ μπικάδι εἶναι ἐνός, τριῶν, ἢ πέντε χρονῶν. Οἱ ζωοτρόφοι γνωρίζουν τὰ χρόνια τῶν ζώων. Ἡ ἡλικία τοῦ ζώου εἶναι ἀπαραίτητη, ἀν ὅμως τοὺς ἐρωτήσης δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ λάβῃς ἀπάντησῃ ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες. Πάντως τὸ πρῶγμα εἶναι εὐεξήγητο, γιατί στηρίζεται στὴν Πυθαγόρειο θεωρία καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὴ διαδεδομένη κοινὴ ἀντίληψη τῶν ἀρχαίων ὅτι ὁ περιττός ἀριθμὸς 1—3—5, ἔχει ἀρχή, μέσο, τέλος, ὅτι εἶναι «πεπερασμένος», «τέλειος», καλὸ καὶ δυνατὸ ἀγαθό, ἐνῶ ὁ ἄρτιος οὔτε ἀρχὴ οὔτε μέσον ἔχει οὔτε τέλος, εἶναι δὲ κάτι τὸ ἄπειρο, ἕνα ἀδύνατο καὶ ἄπειρο πρῶγμα ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χωρία ¹⁾). Γι' αὐτὸ τὸ λόγο γενικὴ εἶναι ἡ χρῆση τοῦ περιττοῦ ἀριθμοῦ στὰ θρησκευτικὰ καὶ λατρευτικὰ πρῶγματα. Ἡ μεγαλόπρητη μεταφορὰ τοῦ μπικαδιοῦ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία. Ὁ στολισμὸς τοῦ ἀντιστοιχεῖ με τὴν παλιὰ συνήθεια νὰ στεφανώνουν τὸ θῦμα καὶ νὰ τοῦ στολίζουν με ταινίες καὶ στέμματα τὸ κεφάλι, ὅπως γνωρίζομε ἀπὸ ἕνα σκῦφο (ἀγγεῖο Πολυγνώτου) τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, ὅπου δυὸ γυναῖκες ἐπιθέτουν στοὺς αὐχένες ταύρων στέμματα, ταινίες ἀπὸ ἄκλωστο μαλλὶ με κόμπους. Πάντως ὅλα αὐτὰ ἀποβλέπουν στὴν αὐτόβουλη προσέλευση καὶ αὐτοθυσία τοῦ μπικαδιοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἄρνησή του νὰ θυσιασθῆ τ' ἀποδιώχνουν, γιατί τ' ἀποδιώχνει ὁ ἅγιος ²⁾).

Ἡ θυσία στὴ Θράκη εἶναι γνωστότατο ἔθιμο. Κατ' αὐτὸ θυσιάζουν ζῶα στὶς γιορτές. Ἀπὸ τὸ ἴδιο ἔθιμο ἀπέκτησαν τὴν ἴδια συνήθεια καὶ οἱ Τούρκοι, ὥστε νὰ σφάζουν κουρπάνια. Ἡ θυσία αὐτὴ ἔχει ἐκκλησιαστικὴ

1) Βλ. Κων. Ρωμαῖος, Ἀρχεῖον Θράκης τόμ. ΙΑ'.

2) *μπικάδι* ἀπὸ τὸ *bukat* = κομμάτι, *bykamka* = κομμάτι κρέατος ἀπὸ τὸ ρουμανικὸ *bukata* = μπουκιά, κομμάτι, *buka* = ταῦρος μῦκος—μπυκάδι = μικρὸς ταῦρος. Ἡ προσέλευση ἀπὸ τὸ *μηκὰς* κλπ. εἶναι προχειρολογήματα ἀβασάνιστα. Στὴ Στενίμαχο *μποῦκος*, στὴ Σηλυβρία βύκας, βῦκος στὸ Σαμακόβι (Πανδώρα 17, σ. 222). Βλ. καὶ Γεωργακά, Ἀρχ. Θρ. Θησ. τ. ΙΒ', βῖκος. *μπυκάδι* ἴσως ἀπὸ τὸ *μυκάομαι* πὺ ἐκφράζει τὴ φωνὴ τῶν βωδιῶν, ἐνῶ τὸ *μηκάομαι* (βληκῶμαι—βελάξω) *μηκὰς* τὴ φωνὴ τῶν προβάτων καὶ τῆς κασίκας, *μηκάδι* τὸ μηκῶμενο βῶδι ἡλικίας 1—3—5 χρόνων. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν *βρυχάομαι* ἐπὶ θηρίων, *μηκάομαι* ἐπὶ καμήλων, *μηκάομαι* ἐπὶ προβάτων καὶ αἰγῶν.

ὁμοιότητα μὲ τὶς ἀρχαῖες θυσίαι καὶ τὸν ἀρχαῖο τρόπο τῆς τελέσεώς της. Τέτοια νεώτερη περιγραφή Θρακικῆς θυσίας ἔχουμε τοῦ Γεωργίου Μέγα (Λαογραφία 3ος Τόμ. σελ. 148—171, Θρακικὰ Η' Τόμος 390) καὶ πολλὰς προφορικὰς ἄλλας ἀνακοινώσεις¹⁾. Ὁ ταῦρος κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ ἀγοράζεται μὲ ἔρανο κοινό, θυσιάζεται τοῦ Ἀγιολιά, εἶναι ἀνευνούχιστος, δὲν ἔχει μῆ στο ζυγόν, σφάζεται στὸ ἀλῶνι, οἱ γυναῖκες δὲν μετέχουν στὴν τέλεση τῆς θυσίας, (πρᾶγμα ὅμως ἀνεξακρίβωτο), κολλοῦν στὰ κέρατα κεριά, ὁ ἱερεὺς διαβάζει εὐχὴ καὶ θυμιατίζει. Ἡ σφαγὴ τοῦ μπικαδιοῦ εἶναι θαυμαστὴ φειδιακὴ μετόπη. Ὁ ἀρχιαναστενάγης τὸ θυμιατίζει χορεύοντας γύρω του. Παραδίνει, ἀφοῦ τὸ σταυρώσει μὲ τὸ μαχαῖρι, τὰ ὄργανα τῆς σφαγῆς στὰ μέλη τοῦ θιάσου μέσα ἀπὸ τὸ κονάκι, ὅπου φυλλάσσονται χρονικῆς μόνο γι' αὐτὴ τὴν ὥρα. Τίποτε δὲν παραλείπεται ἀπὸ τὸ τυπικὸ τῆς γιορτῆς μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἱερέων ποὺ διαβάζουν τὴν εὐχὴ, γιατί φοβοῦνται ἀρρώστειες καὶ τὸ ρήμαγμα τοῦ χωριοῦ. Θυσίαι στὴ Θράκη σημειώνονται παντοῦ στὴ χώρα. Πρῶτος ὁ Χουρμουζιάδης, ἡ Ἑλπινίκη Σαραντῆ, ὁ Δ. Ἀβράσογλου, ὁ Ἰωάννης Μαγκριώτης, ὁ Μ. Γεδεών, ὁ Γεώργιος Σωτηρίου, μᾶς εἶπαν περὶ θυσίας ταύρου²⁾.

Ζ) Ο ΑΓΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΘΥΣΙΑ

Τῆς θυσίας προηγεῖται ὁ ἀγιασμός στὸ ἀγίασμα, ποὺ εἶναι τὸ πρῶτο στοιχεῖο τοῦ ἐθίμου, καὶ ἡ ἀρτοκλασία μὲ τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τὰ κεριά.

Ὁ ἀγιασμός ἀρχίζει.

1) Κουρμπάνι. Βλ. Θρακ. Η' τ. σ. 390. Θυσία στὸ Εὐκάρνο Ἰ. Μαγκριώτη Βλ. εἰκόνες θυσίας ταύρου, τόμ. Γ' Λαογραφ. Δελτίον σ. 151—153. Θυσίαι Κ. Χατζόπουλος ἔθιμα 40 Ἐκκλησιῶν Θρακικῆ Ἑπετηρὶς 1897.

2) Βλ. Σωφρ. Παπακρυριακοῦ Ἀρχιμ., Ἀρχ. Θρ. ΙΖ' σ. 380 περὶ ζωοθυσίας.

Ἡ ἀρτοκλασία γίνεται σ' ἀνάμνηση τῶν 5 ἄρτων, πὺν τελεῖται στὶς ἀρτοκλασίες τῶν Ἑσναφίων στὴ Θράκη κατὰ τὸν ἑσπερινό, αὐτούσια καὶ ἀπαράλλακτα. Ὅπως διατηροῦν οἱ ἀναστενάρηδες πλήρη ἐπαφή μὲ τὴν λοιπὴ

Ὁ ἀρχιαναστενάρης τελεῖ τὸν ἀγιασμό μετὰ τὴν διαταγὴ τοῦ δεσπότη νὰ μὴ μετάρχη ὁ παπᾶς.

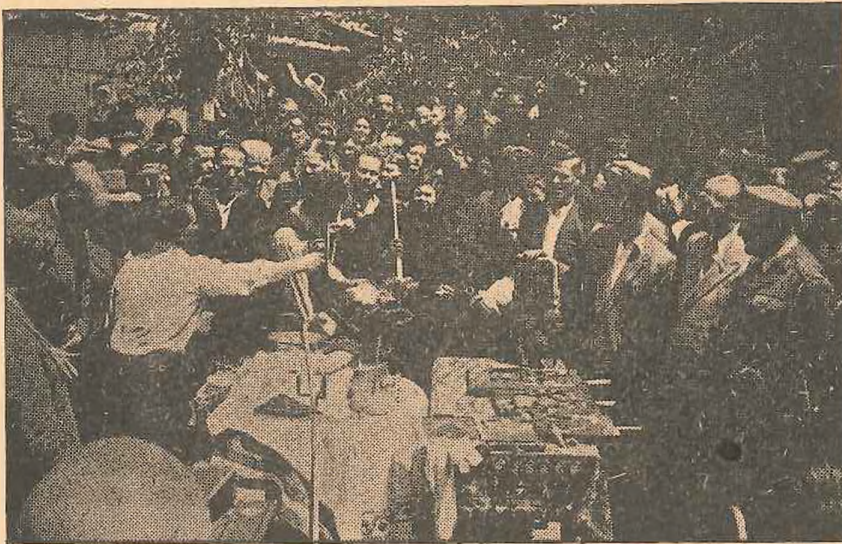

Θύμισμα τοῦ μπικαδιοῦ ἀπὸ τὸν ἀρχιαναστενάρη.

Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἔτσι διατηροῦν καὶ μὲ τ' ἀγιάσματα καὶ μὲ τὸν ἀγιασμό τῶν ὑδάτων. Γιὰ τ' ἀγιάσματα πιστεύει ὁ λαός, πὺς τὸ νερὸ πὺν πηγάζει ἀθόρυβα κι' ἀνεβαίνει, εἶναι ἰαματικό, γι' αὐτὸ τὸ περιχύνει στὸ σῶμα του

καὶ χύνοντάς το πιστεύει, πὼς θεραπεύονται καὶ γιανίσκουν τὰ βουζούνια, οἱ θέρμες καὶ ἄλλες ἀρρώστειες. Στ' ἀγιάσματα πηγαίνουν καὶ ἀναστενάρηδες τὸ Γεννάριον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τὸν Μάη μὲ λύρες καὶ γκαΐδες καὶ νταούλια, κρατώντας τὶς χάρες ψηλὰ στὰ χέρια — τὶς εἰκόνες τῶν Ἁγίων

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐμμανουὴλ Γ. χερσίζοντας θυμιατίζει τὸ μπικάδι μετὰ τὸν ἀγιασμό.

Τὸ μπικάδι πρὶν σφαγῇ διαβάζεται μετὰ κολλημένα κεφάλια στὰ κέρατα.

Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. Ἔχουν τὴν κοινὴ Χριστιανικὴ πίστη ὅτι μέσα στὸ νερὸ ὑπάρχει «δύναμη Ἑγείας ἐμποιοητικῆς καὶ νόσων ἀπελατικῆς» σύμφωνα μετὰ τὴν παλιὰ Ἐκκλησιαστικὴ εὐχή. Πιστεύουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία, παίρνοντας

ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς ὅσο καὶ ἀπὸ Ἑλληνικὲς ἀρχαῖες λατρεῖες, καθιέρωσε μὲ τὸν κανονισμὸ τῶν ἀγιασμῶν κάθε πρωτομηνιά στὴ Θράκη καὶ τὸν μεγάλο ἀγιασμὸ στὰ Θεοφάνεια, μιὰ τελετὴ ποὺ συνεχίζεται στὴν ἴδρυση ἀγιασμάτων καὶ λουτρῶν εἴτε κοντὰ στὶς Ἐκκλησίες, εἴτε σὲ ξεχωριστὰ χτίσματα: Τὰ μ ο ν α σ τ ῆ ρ ι α. Καὶ δίνουν σ' αὐτὰ ἐξαιρετικὴ σημασία. Στις 20 Μαΐου στὰ προεόρτια, τῶν ἀναστεναρίων πηγαίνουν μὲ πομπὴ στ' ἀγίασμα καὶ στὴν ἱερὴ πηγὴ. Θυμιατίζουν, ἀνάβουν κεριά, πίνουν τὸ θαυματουργὸ νερὸ καὶ ρίχνουν μέσα νομίσματα. Δισβάζει ὁ παπᾶς ἀγίασμὸ καὶ μόνο ὁ ἀρχιαναστενάρος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κατεβῆ καὶ μὲ ἱεροπρέπεια νὰ βγάλῃ τ' ἀγιασμένο νερὸ, νὰ δώσῃ στὸν κόσμῳ νὰ νυφθῆ καὶ νὰ πιῆ. Στὸ Κωστὴ ὑπῆρ-

Σφαγὴ τοῦ μπικαδιοῦ.

χαν ἕξ ἀγιάσματα ποὺ γιαιρτάζονταν τοὺς θερινοὺς μῆνες Μάιο, Ἰούνιο, Ἰούλιο καὶ Αὐγουστο.

Τὸ ἀγίασμα εἶναι φροντισμένο μὲ ξεχωριστὴ ἐπιμέλεια. Τὸ περιβάλλει ὁ ξυλένιος φράχτης, τὰ παλιούρια, τὰ μπλόκια, ποὺ ἀνανεώνεται κάθε τόσο καὶ τὰ φθαρμένα ξύλα τους χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν Ἱερὴ πυρά, τὴ φωτιὰ ὅπου θὰ γίνῃ τὸ βράδυ ὁ χορὸς καὶ ἡ πυροβασία. Τ' ἀγιάσματα τῶν ἀναστεναρίων μὲ τὰ φράγματα, ξεχωρίζουν σὰν ἀρχαῖα τεμένη ἀγροτικά, ἢ δὲ λατρεῖα τῶν ἱερῶν αὐτῶν, ἔχει χαρακτῆρα λαϊκὸ κι' ἀμεσώτερη σχέση μὲ τὴν ἀρχαιότητα καὶ σχηματίζονται καθ' ὑπόδειξη τῶν Ἁγίων. Ὁ Ἅγιος, λένε, ὑποδείχνει τὸ ἀγιασμένο νερὸ, ποὺ περιμένει τὴ σκαπάνη γιὰ νὰ πεταχτῆ μ' ὀρμὴ ἢ ν' ἀρχίσῃ νὰ σταλάζῃ στάλα-στάλα μὲ σπάσιμο τοῦ βράχου. Ὅτι ρίχνουν χρήματα στὴν Ἱερὴ πηγὴ, αὐτὸ ἐνθυμίζει τὸ ἀρχαῖο κείμενο τοῦ Πausanias (III, 23, 8) γιὰ τὴν Ἐπίδαυρο Διμηρῶς, ὅπου ἔρριχναν ἀλφίτων μάζας. Στὸ Λαγκαδᾶ δὲν ὑπάρχει ἀγίασμα, γιατί

ὡς τώρα ὁ Ἅγιος δὲν ὑπέδειξε κατάλληλο πηγαῖο νερό. Στὴν Ἁγία Ἐλένη Σερρών, αὐτὸ ποὺ μόνοι οἱ αναστενάρηδες ἀνοιξαν, χωρὶς τὴν ὑπόδειξη τοῦ Ἁγίου, φαίνεται, «δὲν πηγαίνει καλά.» Στὴν τέλεση τοῦ ἁγιασμοῦ συμμετέχει ὁ ἱερέας τοῦ χωριοῦ. Αὐτὸς κάνει τὸν ἁγιασμό, ραντίζει τοὺς πιστοὺς, φωτίζει τὰ κονάκια καὶ διαβάζει τὶς εὐχὲς φοραίνοντας τὸ ἐπιτραχήλιό του. Στὸ πέρας τοῦ ἁγιασμοῦ ὁ ἀρχιαναστενάρης κρατώντας θυμιατήριο θυμιάζει τὸ θῦμα, χορεύοντας γύρω του μὲ τοὺς ἤχους τῶν ὄργάνων, ἐνῶ τὸ θῦμα μένει ἡμερο καὶ ἡρεμο. Στὸ θύμιασμα ἐπάνω τοῦ στολίζουν τὰ κέρατα μὲ κορδέλλες κατὰ τὸν ἀρχαῖο τρόπο καὶ διαβάζεται ἡ εὐχὴ τῆς θυσίας ὡς ἑξῆς ¹⁾. «Ὁ Θεὸς τῆς δόξης καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου καὶ ὑπὸ Ἁγίων Ἁγγελῶν προσκυνούμενος, ἐπίβλεπον ἐξ Οὐρανοῦ Ἁγίου Σου, γαληνῶ τῶ ὄφ-

Τὸ τυμπάνισμα καὶ γδάριμο.

θαλμῶ καὶ ἰλαρῶ τῶ προσώπῳ ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην. Καὶ ὡς προσεδέξω Ἄβελ τὰ δῶρα, Νῶε τὰς θυσίας, Ἀβραὰμ τὰς ὀλοκαυτώσεις, Μωϋσέως καὶ Ἄαρων τὰς ἱεροσύνας, Σαμουὴλ τὰς εἰρηνικάς, αὐτὸς φιλάνθρωπε Κύριε, πρόσδεξε καὶ τὴν θυσίαν τοῦ δούλου Σου ἀπὸ τῶν ἐπιγείων εἰς τὰ ἐπουράνια εἰς ὁσμὴν εὐωδίας καὶ ἀντικατάπεμψον ἡμῖν εὐλογίαν τὴν πνευματικὴν. Ὅτι σὺ εἶ κ.λ.π.».

Τότε σύρεται τὸ ζῶο στὴ ρίζα τοῦ δένδρου ἢ στὸ θεμέλιο τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀφοῦ ἀνατραπῆ, θυσιάζεται γοργὰ τὸ μπικάδι, μὲ τὰ εἰδικὰ ὕψως εἴταμε φυλαγμένα ὄργανα. Ὑπάρχει ἡ συνήθεια τὸ θῦμα νὰ παρτσάλιζεταί, ἥτοι νὰ τεμαχίζεται σὲ παρτσάλια, σὲ μοῖρες, καὶ νὰ μοιράζεται σ' ὅλες τὶς οἰκογένειες τοῦ χωριοῦ τῶν αναστενάρηδων, καὶ τὸ δέσμα

1) Εὐχολόγιον Ν. Παπαδοπούλου, σελ. 318, 1928.

του επίσης ἀφοῦ κομματιασθῆ καὶ στεγνώσει, νὰ μοιράζεται γιὰ τσαρούχια. (ἔθιμο ἀρχαῖο). Τῇ θυσίᾳ αὐτῇ οἱ νεοφανεῖς προασπιστὲς τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας τὴν ἀπορρίπτουν καὶ αὐτήν, ὡς ἀπομεινάριο εἰδωλολατρικό, ἐνῶ σφάζουν κατὰ χιλιάδας τὰρνια τὸ Πάσχα.

Η΄ ΨΥΧΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΗΔΩΝ

Οἱ ἀναστενάρηδες τὶς τρεῖς ἡμέρες τῶν ἑορτῶν διαρκῶς ἀγωνίζονται μπροστὰ στὶς εἰκόνες. Κάθονται σιωπηλοί, σκεφτικοί, προσβλέπουν στὰ εἰκονίσματα, ἀγωνιοῦν προσδοκῶντας καὶ προσμένουν τὸ «ἐγκάλεσμα». Νηστεύουν καὶ ἀπέχουν. Τὸ ἐγκάλεσμα εἶναι ἡ πνοή, ἡ φωνὴ τῶν ἁγίων ποὺ τοὺς προστάζει καὶ τοὺς ἔρχεται αἰφνίδια. Γι' αὐτὸ ἐκεῖ ποὺ συνομιλοῦν, ἐκεῖ ποὺ στέκονται εὐλαβικὰ μπροστὰ στοὺς «παπποῦδες», ἔξαφνα ὁρμοῦν χορευτικὰ καὶ ρυθμικὰ πρὸς τὶς εἰκόνες. Ὄταν λένε ὅτι ἡ εἰκόνα ἐγκαλεῖ τὸν καθαρὸ ἄνθρωπο, δὲν πιστεύουν μόνο ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχη ἁμαρτίες, ἀλλὰ προπάντων ἐννοοῦν, ὅτι ὁ προσκαλεσμένος αἰσθάνεται μέσα του τὴν ἀνάγκη νὰ χορέψῃ ἀδίστακτα καὶ ἀφοσιωμένα μαζὺ μὲ τὶς Χάρες. Ἦρθε τὸ ἐγκάλεσμα, τότε ἀρχίζει ὁ χορὸς τοὺς συγκλονιστικούς. Κάνουν βήματα ἔμπρὸς (τροχαίους καὶ ἰάμβους) καὶ γυρίζουν ὅμοια πίσω χτυπώντας τὰ πόδια ρυθμικὰ, πότε ἔλαφρὰ πότε βαριά, ὑψώνουν τὰ χέρια δεητικά, τὰ συμπλέκουν πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι, τὰ φέρνουν πλάγια, σκύβουν γυριὰ πρὸς τὸ ἓνα μέρος. Ὁ ἰδρώτας τοὺς περιτρέχει. Πρέπει λένε νὰ χυθῆ. Δὲν αἰσθάνονται κόπωση. Ὁ κόπος εἶναι ἀπιστία, γιατί μαζὺ τοὺς χορεύει ὁ Ἅγιος, ποὺ τοὺς κρατᾷ τοὺς ὤμους, τοὺς κρατᾷ τὴν καρδιά, τοὺς ἐμνέει τὸ μένος, τοὺς οἰστρηλατεῖ¹⁾. Ὄταν τοὺς πιάνῃ ὁ ἅγιος «ὠχρότατοι γινόμενοι, τρέμουσιν, ἀφρίζουσι, ὑπὸ σπασμῶν δὲ καταλαμβανόμενοι καὶ τὸ βλέμμα ἀγριεύοντες καὶ λιποθυμοῦντες, ἐκτάδην καταπίπτουσιν ἀναίσθητοι», λέγει ὁ Χουρμουζιάδης.

Τέλος κάποτε καταπαύει ὁ χορὸς. Τότε σταυροκοπιοῦνται, γονυπετοῦν, «κάνουν μετάνοιες», θυμιατίζουν κι' ἀποσύρονται σὲ μιὰ γωνιὰ σιωπηλοί. Τὰ ὄργανα παίζουν ὅλη τούτη τὴν ὥρα τῆς ἀγωνίας τοὺς καὶ οἱ παρόντες τραγουδοῦν. Τὰ τραγούδια τοὺς εἶναι ἀκριτικά, διθυραμβικὰ σὶ σκόπο, καὶ ἕμνοῦν τὶς ἀνδραγαθίες τῶν παπποῦδων²⁾

Α΄

Κάτω στὴν κόκκινη μηλιά, τοῦ Τάταρη τὰ μέρη,

ἔσερνε ὁ Τάταρης τρία ἀδέσφια ἀγκαλιασμένα.

Κῆ μάννα ντους κλαίγει ντους καὶ πάει τὸ καταπόδι

1) Αὐτὰ εἶναι ἀπαντήσεις σ' ἐρωτήματά μου πρὸς τὸν ἀρχιαναστενάρη Ἐμμανουὴλ Γεωργίου,

2) Ὅλα τὰ συνειθισμένα τραγούδια, ποὺ τραγουδιῶνται στὶς ἑορτὲς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, μποροῦν νὰ τραγουδιοῦνται κι' ὅπου χορεύουν στὰ ναστενάρια πάνω στὴ φωτειά.

—Τζάνε μου Τάταρε, ἀφέντη καὶ ἀγά μου,
 τζάνε μου Τάταρε, τζελάτη τοῦ παιδιοῦ μου,
 γιὰ τὸ πρῶτο μου παιδί καὶ γιὰ τὸ ὑστερνό μου
 καὶ γιὰ τὸν Κωνσταντή, τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου.
 —Ἐγὼ τὸ πρῶτο σου παιδί κουρμπάνι στ' ἄλλογό μου
 καὶ τὸ δεύτερο παιδί κουρμπάνι στὸ σπαθί μου.
 Μὰ τὸν Κωνσταντή ἐγὼ γαμπρὸ θὰ τότε κάνω,
 νὰ τότε δώσω Τούρκισσα, ρωμέισσα νὰ τὴν κάνη.
 Τὴν προῖκα του τὴν ἔγραψα σὲ ὅλα τὰ βιβλία :
 Τῆ Θράκη καὶ τὴν Ρούμελη κι' ὅλη τὴ Βουλγαρία,
 τὴν Ἡπειρο καὶ τὰ νησιά κι' ὅλη τὴν Ἀλβανία,
 καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία.
 Κι' ἡ Τούρκισσα θὰ βαφτιστῆ μέσ' στὴν Ἀγιὰ Σοφία ¹⁾.

Β'

Σ' ἓνα πράσινο λειβάδι
 κάθονταν τρία παλλικάρια
 μὲ σπαθὶ καὶ μὲ δοξάρια.
 Τὴν ἡμέρα τρωῶν καὶ πίνουν
 καὶ τὸ βράδυ κάνουν βίγκλα,
 κάνουν βίγκλα καὶ βιγκλίζουν
 καὶ βιγκλίζουνε τὶς στράτες.,
 νάβρουν Τοῦρκο νὰ σκοτώσουν
 καὶ ρωμιὰ νὰ ξεσκλαβώσουν.
 Βρίσκουν ἓνα γέρο Τοῦρκο,
 ποῦσερνε μιὰ ρωμιοποῦλα,
 μιὰ ρωμιὰ, μιὰ ρωμιοποῦλα.
 —Ποῦ τὴν βρῆκες γέρο Τοῦρκο,

τὴ ρωμιὰ τὴ ρωμιοποῦλα ;
 —Στὸ παζάρι τὸν εὔρηκα
 δῶκα γρόσια καὶ τὴν πῆρα
 καὶ φλουριὰ τὴν ἀγοράσα.
 —Ψέμμα λέγεις παλληκάρι,
 πὲ τὸ σπίτι μου μὲ πῆρες,
 τὸ ψωμί μου μέσ' τὸ φοῦρνο
 καὶ τὰ ροῦχα μου στὴν πλώστρα,
 τὸ παιδί μου μέσ' τὴν κούνια.
 Ψῆσε φοῦρνε τὸ ψωμί μου,
 στέγνω πλώστρια τὰ ροῦχα,
 κούνιε, κούνια, τὸ παιδί μου ²⁾,
 ὥστε ν' ἀκουστῆ ἡ φωνή μου.

Γ'

Κάτω στὸν Ἅγιο Θόδωρο στὸν Ἅγι Κωνσταντῖνο
 πάνηγυράκι γίνονταν τ' ἀγίουΚων σταντίνου.
 Τὸ πανηγύρι εἶτανε πολὺ κι' ὁ κόσμος (εἶταν) λίγος
 Δώδεκα δίπλες ὁ χορὸς δεκαοχτὼ μπαλαίστρες,
 ὁ λύκος ἄρπαξε παιδί, πὸ μέσα ἀπ' τὴ μπαλαίστρα.
 Κλαίγει ντο ἡ μάννα κλαίγει ντο καὶ πάει τὸ καταπόδι ³⁾.

1) Βλ. Θρακικά Γ' τ. σ. 276. τραγούδι ὁ Τάταρος.

2) Βλ. Θρακικά, Α' τ. σ. 207. Τὸ τραγούδι τὸ τραγουδοῦσε ὁ λυράρης Γ. Πετικόπουλος ὡς νανούρισμα γιὰ τὰ παιδιά. Βλ. Πετρόπουλος Ἄρ. Θρ. Θεσ. τ. 5.

3) Ν. Πολίτη. Τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ σ. 111 ὄσμα 77 Τσαμαδός.

—Γύρισε, μάννε μ', γύρισε, γύρισε πᾶνε σπίτι,
 Θυμᾶσαι πὸν κοσκίνιζες τὴ στάχτη ἄντις ἄλεῦρι
 καὶ ἔτραγούδεις κι' ἔλεγες : πάρε καθάριο ἄλεῦρι ;
 Γύρισε, μάννε μ', γύρισε, γύρισε πᾶνε πίσω.
 Θυμᾶσαι ὅταν σκότωσες τὸ φεῖδι στὴν πεζοῦλα
 καὶ φώναζες καὶ ἔλεγες : φᾶτε θαλάσσιο ψάρι ;

Δ'

Ἄσκησις ὁ μικρὸς ὁ Μικροκωνσταντῖνος
 ἀπὸ μικρὸς στὰ γράμματα κι' ἀπὸ μικρὸς στὴν τέχνη.
 Τὸν πρῶτο χρόνο στὸ σπαθί, τὸν δεύτερο δοξάρι,
 τὸν τρίτο ἐκαυχῆθηκε κανένα δὲν φοβᾶται,
 οὔτε φτωχὸ οὔτ' ἄρχοντα κι' αὐτὸ τὸ Βασιλέα.
 Κι' ἡ Τούρκισσα τὸν πρόσβαλε ἀπὸ τὸ παραθύρι:
 —Γιὰ σῶπα, σῶπα Κωνσταντή, καὶ μὴ πολυκαυκέσαι
 καὶ ἡ Τουρκιά γεράκια ἔχ' ἂ στείλει νὰ σὲ πιάση ¹⁾.

Στὴν τέλεση τῶν ἀναστεναρίων ὅπως βλέπουμε δὲν ψάλλονται τροπάρια ἢ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα ὅπως στὴ λειτουργία ἀναφερόμενα στοὺς Ἁγίους ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ὑμνωδία. Οἱ ἀναστενάρηδες τραγουδοῦν δημῶδη ἄσματα ἀπὸ τὸν ἠρωϊκὸ κύκλο, τὸν ἀκριτικὸ κλπ., ὅπως τοὺς ὑμνεῖ ὁ λαὸς στὴ δημῶδη λαϊκὴ ποιήσή του. Τὸ τραγοῦδι τους κι' ὁ σκοπὸς ἔχει κάτι τὸ διθυραμβικόν. Ὅταν μπροστὰ στὶς εἰκόνες τοὺς βλέπης ἢ νὰ ἐτοιμαζῶνται γιὰ τὴν πυροβασία ἢ στὴν ἐπιστροφή τους ἀπ' αὐτήν, ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν τοποθέτηση τῶν εἰκόνων στὸ εἰκονοστάσιο καὶ τὸ ντύσιμο τῆς ποδιᾶς, τότε συνεπαίρνεσαι ἀπὸ τὸ πομπικὸ καὶ τὸ διθυραμβικόν. Νομίζεις ὅτι ἀκοῦς μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ ἐπιταφίου τὴν Μ. Παρασκευὴ ἀπὸ τὴν ἔξοδο καὶ κατὰ τὸ σφράγισμα τοῦ τάφου τό: «Ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον, ἢ ζωὴ ἢ ἀθάνατος, τότε τὸν Ἄδην ἐνέκρωσας κλπ.». Μὲ τὸ τραγοῦδι τους ὑμνοῦν κατορθώματα τῶν Ἁγίων. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶναι προστάτης τῶν χριστιανῶν, ὁ θεμελιωτὴς τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς θρησκείας τοῦ Κράτους καὶ ὁ ἠρωϊκὸς προασπιστὴς του, κι' ὡς τέτοιον τὸν θαυμάζει ὁ λαὸς καὶ τὸν τραγουδεῖ φέροντας τὶς εἰκόνες του. Τὰ τραγοῦδια ἀναφέρονται, ὅπως τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, στ' ἀνδραγαθήματά του. Εἶναι κοινὴ συνήθεια στὴν Πελοπόννησο νὰ χορεύουν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μετὰ τὴν λειτουργία ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τραγουδῶντας ἀνάλογα ἠρωϊκὰ τραγοῦδια προηγουμένου τοῦ παπᾶ μὲ τ' ἀμφιά του ²⁾. Τέτοια ἐντύπωση παίρνει κανεὶς ἀκούοντας εἰκοσάδα ἀναστενά-

1) Θρακικά, τ. Γ' σ. 266, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς. Ἄρχ. Θρ. Θησ. τ. Γ' σ. 277, ὁ Μικροκωνσταντῖνος. Θρακικά, τ. Α' σ. 207—208 (ἔχουμε παραλλαγές).

2) Στὸ Χιλιομόδιον τῆς Κορινθίας τραγουδοῦν ἓνα τραγοῦδι καὶ χορεύουν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν στὸ πανηγύρι μὲ τὴν ἐπωδὸν του : «Χριστὲ κι' ἀληθινὲ μου»,

ρηδων μὲ τὴ βοή τῶν ὀργάνων, νὰ τραγουδοῦν τὸ δημοτικὸ τροπάρι τῆς λαϊκῆς θρησκευτικῆς δημιουργίας. Τὸ τραγοῦδι λοιπὸν ἀποτελεῖ τὸ ἀχώριστο μέρος τῆς ὅλης τελετῆς—τῆς τελετουργίας—ὅπως καὶ οἱ ὕμνοι καὶ οἱ ὕμνωδιες τὴν ὥρα τῆς λειτουργίας. Εἶναι ἡ ἐκφραστικώτερη ἐκδήλωση τῆς νίκης μὲ τὴν πίστη, τοῦ θριάμβου μὲ τὸ ἐγκάλεσμα καὶ τὴν προάσπιση τοῦ Ἁγίου, γιὰ ν' ἀποδειχτῆ τὴ κατορθώνει ἡ ἀληθινὴ πίστη καὶ ἡ συμπαράσταση τῶν ἁγίων στὸ χορὸ τῆς φωτιᾶς.

Θ) Η ΠΥΡΟΒΑΣΙΑ

Ἡ πυροβασία, λένε οἱ αναστενάρηδες, εἶναι ἡ ἀνάμνηση τῆς σωτηρίας μὲς ἀπὸ τὶς φλόγες τῆς καιόμενης ἐκκλησιᾶς, τῆς σωτηρίας τῶν εἰκόνων τῶν παππούδων, πὺν εἰδοποίησαν κράζοντας ἄχ! ἄχ! «Μιὰ βολά, λέει ἡ παράδοση, καίγουντου ἡ ἐκκλησιᾶ. Πῆρε φωτιὰ καὶ καίγουντου οἱ εἰκόνες—οἱ χάρες. Ξέβηκε οὐλο τὸ χωριὸ καὶ συργίανουσε τὴ φωτιὰ. Πὸ μέσα πὲ τὴν ἐκκλησιᾶ ἤρχοντου φωνὲς ἄχ, ἄχ. Βογγοῦσαν οἱ Ἁγιοὶ μέσα στὶς φλόγες. Τότες δὲ βαστάξασι οἱ χριστιανοί, μόνε ριχτήκασι καὶ χουγιάζασι μέσα στὶς φλόγες. Δὲν ἐπέρασε πολὺ κῆβλεπες νὰ βγαίνουσι μὲς ἀπὸ τὶς φλόγες ζωντανοὶ οἱ χωριανοὶ βαστῶντας στὰ χέρια τους τὶς ἅγιοι καὶ θαμάξασι ὁ κόσμος κῆπεσε καὶ προσκύνησε. Κι' ἀπὸ τότες μπαίνουσι στὴ φωτιὰ οἱ αναστενάρηδες ἐγκαλεσμένοι μὲ τὶς Ἁγιοὶ γιὰ θύμηση 1)».

Ἡ πυροβασία ἀναντίλεκτα εἶναι φαινόμενο πὺν εἰσχώρησε στὴν ἐλληνικὴ λατρεία ἀπέξω. Μπορεῖ νάναὶ καὶ Περσικὸ ἔθιμο, πὺν μπῆκε στὴ ζωὴ τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Τανάγρας, μὲ τοὺς Παυλικιάνους, ἀλλὰ κιὸ λαὸς τὴν προσάρμωσε μὲ τὴ σχετικὴ παράδοση στὸ τελετουργικὸ μέρος τῆς γιορτῆς. Τὴν δικαιολογεῖ, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ὡς αἴτημα τοῦ ἁγίου, ὡς ἀνάμνηση τῆς σωτηρίας τῶν εἰκόνων, πὺν καὶ τώρα προστάζουν τοὺς αναστενάρηδες οἱ ἅγιοι στὴν τέλεση τῆς φωτιᾶς καὶ τὸ σβήσιμό της μὲ γυμνὰ πόδια ὡς πὺν νὰ γίνη στάχη πατητά.

Ἡ τέλεση τῆς πυροβασίας ἀποδείχνει τί ἐπιτελεῖ ἡ ἀληθινὴ πίστη. Σ' ἀνάμνηση τέτοιων γεγονότων ἄλλωστε ὁ Χριστιανισμὸς γιορτάζει μὲ πίστη καὶ σεμνότητα καθημερινῶς. Ἀπὸ τοὺς αναστενάρηδες ἐπαναλαμβάνεται αὐτὴ ἡ ἀνάμνηση τῆς σωτηρίας τῶν εἰκόνων τῶν Ἁγίων ἀπὸ τὴ φωτιὰ, ἑορταστικά. Καὶ μὲ τὴν ἀγωνία τῆς πυροβασίας μάλιστα, ἐγκαρδιώνει τοὺς θεατῆς στὴν πίστη τους πρὸς τοὺς Ἁγίους, πὺν ἑστερέωσαν τὴν θρησκεία. Μ' αὐτὴ

ὅπως μοῦ ἀνεκοίνωσε ὁ Βασ. Ρώτας, ὁ τεχνολόγος τοῦ θεάτρου, πὺν ἐκεῖ γεννήθηκε καὶ γνώρισε ἀπὸ παιδὶ τὸ ἔθιμο. Ἐπίσης ὁ Ἅγιος Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Ἁγαθάγγελος, μοῦ ἀνεκοίνωσαν ὅτι εἰς τὴν τελετὴν τοῦ γάμου εἰς τὸν Πόντον μετὰ τὸ μυστήριον ἐχόρευεν ὁ ἱερεὺς μὲ τ' ἄμφιά του μὲ ζεύγη πρωτοστέφανα χορὸ, πὺν τὸν ἔσερνε αὐτὸς ὁ ἴδιος.

1) Μαρούλα Γιαννοπούλου αναστενάρισσα ἐτῶν 60.

τὴν παράδοση ξεκινοῦν οἱ ἄνθρωποι σὲ τοῦτο τὸ κατόρθωμα. Ἄλλὰ ἡ πυροβασία προπαρασκευάζεται πρῶτα ψυχικά, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ δεχθῆς τὴ φωτιά χωρὶς ἀπόλυτη πίστη. Αὐτὴ ἡ ψυχικὴ προπαρασκευὴ ἀπαιτεῖ ἀγωνιώδεις προσπάθειες. Ὁ πυροβάτης ἀναστενάρης κρατῶντας τὴν εἰκόνα στὰ χέρια, ἂν ἐγκαλεσθῆ, παρασκευάζεται στὸ χορὸ μέσ' τὸ κονάκι, ἐνῶ ἡ μουσικὴ παίζει καὶ τὸ τραγοῦδι σύψυχα συνοδεύει τὴ λύρα. Οἱ ἐγκαλεσμένοι μπαίνουν στὸ χορὸ καὶ χορεύουν ρυθμικά, ὑψώνουν καὶ κατεβάζουν τοὺς Ἁγίους, ἰδρώνουν, μάχονται καὶ ἀγωνίζονται καὶ τέλος δοκιμάζοντας τὴν τόνωση τῶν δυνάμεών τους καὶ τὸ δυνάμωμα τῆς πίστεώς τους μὲ τὴν βοήθεια τῶν παππούδων, ἐπαναποθέτουν «τὶς χάρες» στὴ θέση τους. Ἐκεῖ προσεύχονται, σταυροκοπιοῦνται, γονατίζουν, κάνουν τρεῖς μετάνοιες μὲ τὸ μέτωπο στὴ γῆ καὶ ἀποσύρονται στὴ γωνιὰ τοῦ θαλάμου σιωπηλοὶ καὶ ἱκανοποιημένοι ὅτι ἐξετέλεσαν τὸ ἐγκάλεσμα τῶν Ἁγίων, ἀλλὰ καὶ προσμένουν τὴν προσταγὴ των καὶ τὴν ἐντολὴ γιὰ τὴ πυροβασία.

Εἶναι οἱ ἔτοιμοι ψυχικά στρατιῶτες, ποὺ θὰ ριχτοῦν στὴ μάχη, μὴ δεχόμενοι ἐμπόδια οὔτε τὶς φλόγες τῆς θρακιᾶς, οὔτε τὴ μεγάλη δύναμη τῆς πυρᾶς (τριακοσίων τουλάχιστον βαθμῶν, ποὺ πυρακτώνει καὶ ἀπανθρακώνει). Γιατὶ δὲν εἶναι νοητὸ νὰ συγκρατηθοῦν. Λαχταροῦν λοιπὸν ἀσυγκράτητοι νὰ ἀντικρύσουν τὴν πυρὰ. Αὐτὴ ἡ ψυχικὴ προπαρασκευὴ εἶναι μιὰ στιγμὴ ἀγωνίας, ποὺ προκαλεῖ ἰδρῶτα καὶ κινεῖ τὰ πόδια καὶ τὸ σῶμα στὸ χορὸ. Καὶ ὄχι μόνον δὲν καταπονεῖ καὶ δὲν κουράζει, ὅσο καὶ ἂν κρατήση, ἀλλὰ καὶ δροσίζει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ἀνακουφίζει. Ἔτσι ψυχικά παρασκευασμένος ὁ ἀρχιαναστενάρης ἅμα λάβῃ τὴν ἐντολὴ, προστάζει:—Φωτιά, τὴ φωτιά. Καὶ προστάζει λαχταρώντας νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς Ἁγίους, ποὺ τὸν ἐγκαλοῦν.

Ι) Η ΦΩΤΙΑ

Ὁ τελετάρχης τῆς φωτιᾶς—τῷχει ὀφφίκιο κιαὐτὸς—ἐμπειρος καὶ δεξιότηνης, ὄχι μόνον γνωρίζει ν' ἀνάψῃ πυρὰ, ἀλλὰ ξαίρει νὰ τὴν ἐρεθίσῃ, νὰ τὴν στορίξῃ ἐπιδέξια, νὰ τὴν δαυλίξῃ πάντα, δίνοντάς της τὴν πνοή. Γνωρίζει τί θὰ πῆ «πνοὴ καὶ φωτιά». Ἐκατὸν ὀκάδες παλιότρια ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ φράκτη τοῦ ἀγιάσματος εἶναι ἔτοιμα στ' ἄλῳνι, ἐκεῖ στὴν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ, ἀπ' ὅπου μπαίνει καὶ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό. Καὶ περισσότερο ἀκόμη, εἶναι ἱκανὸς σὲ μισὴ ὥρα μέσα στ' ἄλῳνι νὰ ὑψώσῃ θρακιά, ποὺ λάμπει καὶ φλογίζει. Τὴν ἰσομαλίζει, τὴν ἀπλώνει φλογερή, τὴν συγκεντρώνει σέρονοντας τὰ καμένα ξύλα καὶ τὴν «εὐτρεπίζει», ὅπως μιὰ φορὰ ὁ Αἴας τὸν νεηκονῆ σφαγέα του (εὐ περιστείλας) τὴν ὥρα τῆς αὐτοκτονίας του. Αὐτὴ ἡ φωτιά τραβᾷ καὶ γαλβανίζει τοὺς ἀναστενάρηδες. Στὴν ἀναβολὴ τῆς πυροβασίας στὰ 1952, 21 Μαΐου, τὸν καιρὸ ποὺ διαλύονταν ὁ λαὸς κατ' ἐπιταγὴ τοῦ εἰσαγγελέα, ἡ Φωτεινὴ Μοσχοτιᾶ, ἡ γραία ἀναστενάρισσα, καθισμένη μπροστὰ στὴ φωτιά, δὲν ἤθελε νὰ σηκωθῆ, γαλβανισμένη ἀπὸ τὴ λάμψη καὶ

Ἐτοιμασία τῆς φωτιᾶς.

τῆ λαμπράδα τῆς, ποὺ στέκονταν στὴν ἐντέλεια. Μόλις τὴν συγκράτησα νὰ μὴ ριχτῆ μέσα καὶ τὴν ἀπομάκρυνα ὁ ἴδιος κρατώντας τὴν ἀπ' τὸ *κολτοῦκι*. Αὐτὸς εἶταν ὁ ἕνας λόγος. Ἄλλ' ὑπῆρχε καὶ ἄλλος, ὅτι ἄφηνε τὴ φωτιὰ ἄσβηστη. Ἡ φωτιὰ εἶναι θεμιτὴ μόνο ἂν σβῆση κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ἀναστενάρηδων, ἀλλιῶς τιμωροῦνται καὶ κολάζονται, ὅπως τιμωρήθηκε καὶ κολάσθηκε μὲ ὑστερική προσβολὴ ὁ ἀρχιαναστενάρης μέσα στὸ «κονάκι» τὴν ἄλλη μέρα, καὶ συνῆλθε μόνο μὲ τὸ χορὸ καὶ τὴν προσευχὴ τῶν ἄλλων τοῦ θιάσου τοῦ ἐθίμου ἀναστενάρηδων.

Συδαύλισμα τῆς φωτιᾶς.

ΙΑ) ΤΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ ΚΑΙ Η ΠΥΡΟΒΑΣΙΑ

Καὶ ξεκινᾷ ἡ πομπή, ὅπως ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικὲς θρησκευτικὲς πομπές, ἀπὸ τὸ κονάκι. Ἐφοῦ δοκιμάστηκε ἡ ψυχικὴ ἀντοχὴ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἀφοῦ «ἀνυμνήθησαν» οἱ ἅγιοι, ἀφοῦ ὠπλίσθησαν οἱ ἅπλοῖ αὐτοὶ τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἥθη χωρικοί, οἱ πιστοὶ τῆς θρησκείας, ἀμολιοῦνται φέροντας τὶς εἰκόνες ἐπάνω τους. Ἐξω, στὸν αὐλόγυρο τοῦ κονακιοῦ, σχηματίστηκε ὁ κυκλικὸς χορὸς. Ὁ λαὸς μέτοχος—σὰν ἀρχαῖος δραματικὸς χορὸς—

Ὁ ἀρχιαναστενάρης Ἐμμ. Γεώργιος
σ' ἔκσταση.

Ὁ ἐγκαλεσμένος ἀναστενάρης χορεύει μὲ
τὴν εἰκόνα ἀνυψωμένη ἄκατος στὶς φλόγες.

ἡ ἔκφραση αὐτὴ τοῦ κοινοῦ μὲ τὶς ἀνάλογες κινήσεις, ἐνῶ τὰ ὄργανα παίζουσαν καὶ τὸ βῆμα ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν ἔρρυθμο μουσική, βγαίνουν μεγαλόπρεπα, προηγούμενου τοῦ ἀρχιαναστενάρη ἑξαλλου, μέσα στὰ γιορτερά τους ροῦχα μὲ τὰ λευκὰ φαρδομάνικά τους καὶ τὴ μαύρη σαγιακένια περισκελίδα, κι' ἕνας ἕνας μπαίνουν στὴν πομπή. Προχωροῦν κι' αὐτοὶ χορευτικά. Ὁ κύκλιος αὐτὸς χορὸς τοὺς περιτριγυρίζει καὶ σύγκαιρα προχωρεῖ πρὸς τὸ *ἀλάτι*. Ἡ πυρὰ μοσχομυρίζει. Δὲν εἶναι ὥρα πολὺ πὺ μιὰ ἀναστενάρισσα ἔρριξε θυμίαμα εὔοσμο, —καμωμένο ἀπὸ τὰ χέρια τῆς μὲ φύλλα τριαντάφυλων— στὴ θρακιά καὶ ὑψώθηκαν οἱ καπνοὶ πρὸς τὸν οὐρανό, εὐπρόσδεκτη

θυσία. Νὰ ἡ πομπή—μιὰ πανάρχαια φειδιακὴ μετόπη—φθάνει στὴν εἴσοδο τοῦ ἄλωνιοῦ. Τὰ «παιχνίδια»—τὰ ὄργανα—παίρνουν θέση γύρω στὴ φωτιά. Ὁ χορὸς ξεποτυλίγεται σὲ δίπλες σεμνά. Τότε ἕνας ἕνας μπαίνουν—ρίχνονται στὴ φωτιά ξυπόλυτοι «ἀνειλίποδες» κρατώντας τοὺς Ἁγίους. Βουτοῦν τὰ πόδια τους στὴ φλογισμένη θρακιὰ καὶ βγαίνουν. Πρὶν βγοῦν ξαναμπαίνουν. Πατοῦν καὶ ὀρθώνονται καὶ ξαναπατοῦν. Τρίζουν τ' ἀναμμένα κάρβουνα καὶ ὑποχωροῦν. Τί νὰ αἰσθάνωνται ἄρα γε μέσα σὲ τούτη τὴν πυρά; Ὁ ἀρχια-

Μέσα στὴ φωτιά ἡ ἀναστενάρισσα
Ἐμμανουήλ.

Ἡ ἀναστενάρισσα Ματθαίου σ' ἔκσταση
μέσα στὴ φωτιά.

ναστενάρης φλογιζόμενος αἰσθάνεται τὴν ἁγία Φωτεινὴ νὰ τὸν δροσίζη μὲ μιὰ ποτιστῆρα ¹⁾. Ἡ δρόσος τοῦ δυναμώνει τὴν ἀντοχή. Εἶναι ὥρα, καὶ ἄκόμα δὲν κατανικήθηκε ἡ δύναμη τῆς φλόγας ποὺ πυρακτώνει καὶ ἀπανθρακώνει. Ὅμως δεκατέσσαρα πόδια ἀγωνίζονται νὰ τὴν σβήσουν χορευόντας ἐπίμονα. Κι' ἀρχίζει παρὰ τὸ δαύλισμα καὶ παρὰ τὸ δυνάμωμά της ἀπὸ τὰ καινούργια κάρβουνα τῶν ξύλων, ἀρχίζει νὰ λυγίζη ἡ δύναμή της. Σβήνει ἡ λάμψη της, μαυρίζει ἡ καρβουνιά καὶ ὑποχωρεῖ ἡ φλόγωση. Ἐνῶ ἀντί-

1) Ὁμολογία Ἐμμανουήλ Γ. ἀρχιναστενάρη.

θετα ανάβει ὁ ἐνθουσιασμός μαζί μὲ τὸν σκοπὸ τῶν ὀργάνων ποὺ θίγει τὶς χορδὲς τῆς ψυχῆς τῶν πυροβατῶν. Στὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἀρχίζει νὰ ὑποχωρῇ καὶ νὰ ξεψυχᾷ ἡ φωτιά. Εἶναι ὅμως χρέος τῶν ἀναστενάρηδων νὰ τὴν κάνουν στάχτη ἕως τέλος. Σ' ὅλο τοῦτο τὸν ἀγῶνα ἀκούονται τὰ στριγγὰ ξεφωνήματα ἴχ, ἄχ, ἔχ, τῆς ἀναστενάρισσας, ποὺ σκύβει τὸ κεφάλι τῆς μέσα στὴ μαύρη

Οἱ εἰκονόληπτοι στὴ φωτιά.

μαμουῦκα, ὑψώνει τὴν εἰκόνα καὶ πυροβατεῖ. Εἶναι ἡ Φωτεινὴ Μοσχοτᾶ ἀπὸ τὸ Κωστή, ποὺ χρόνια ἐξήντα πυροβατεῖ πάντα νικητρία στὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι νοητὸ πυροβάδισμα χωρὶς τὸ τέλειο σβύσιμο τῆς φωτιᾶς ἀπὸ τοὺς πυροβάτες, τὴν ἀφίνουν στάχτη, ὅταν πλέον ἀρχίζουν νὰ βγαίνουν ἀπὸ μέσα οἱ ἀναστενάρηδες, Ἡ διακοπὴ τῆς πυροβασίας ἀπὸ βροχὴ

ραγδαία, που σβύνει τή φωτιά ή άλλη αίτια, αποτελεί άσυγχώρητο άμάρτημα που παιδεύει τούς πυροβάτες και τούς φέρνει σ' άγωνία. Στα 1952 στο Λαγκαδά, είδα να τιμωριέται ο άρχιαναστενάρης λιπόθυμος με κρίση ψυχική

Χορός του άρχιαναστενάρη στη φωτιά.

που τον έφερε σε κόμμα. "Όταν συνήλθε ξαναχόρεψε να βροή τή λύτρωση ¹⁾. Τοῦτο έγινε γιατί εγκαταλείφθηκε ή φωτιά στ' άλώνι άσβεστη από τούς αναστενάρηδες, σαν άρχισε να «ρίχνη νερό με τὸ τουλοῦμι».

ΙΒ) Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΥΡΟΒΑΣΙΑ

Ἡ επιστροφή γίνεται πάλι πομπική. Οί αναστενάρηδες με τὰ πόδια μαυρισμένα από τήν καρβουνιά, πατούν στή γῆ και χορεύουν, έως διου ὅλη ή πομπή να φτάση στο κονάκι χορευτικά. Τὰ ὄργανα παίζουν εξακολουθητικά. Τὸ κονάκι, περιτριγυρισμένο από τὸ λαό, έχει ὄψη γιορταστική. Μέσα στο μισοσκότεινο δωμάτιο τῶν εἰκόνων, που τὸ φωτίζει ή καντήλα και τὰ κεριά μόνο, και τὸ πλημμυρεῖ από ἀχλίδα τὸ καιούμενο θυμίαμα και τὸ ημερώνει τὸ ταπεινὸ παραθύρι τοῦ δρόμου, δυσκολεύεται κανείς να ξεχωρίση τὰ πρόσωπα που συνωθοῦνται μέσα εὐλαβικά. Σὲ τέτοια ἀτμόσφαιρα γίνεται ή θριαμβευτική ἀπόθεση τῶν εἰκόνων στο εἰκονοστάσιο μέσα στο μουχρωμένο κονάκι, ἀφοῦ τὶς φορέσουν τὶς ποδιές τους. Ἐκεῖ συνεχίζεται ὁ χορός, τὸ τραγοῦδι ὀγκώνεται, ή μουσική δὲν χάνει, ἀν και κατάκοπη, τὸ ρυθμό της.

1) Αὐτὸ εἶναι τὸ ὄργιο τῆς φωτιάς που φέρνει τή λύτρωση και που οἱ παλιοὶ χριστιανοὶ τὸ ἐκόλαπαν στοὺς αναστενάρηδες ὡς ὄργιο σωματικό.

Οἱ ἀναστενάρηδες, πὸν τοὺς κατέχει ἀκόμα ἡ δύναμη τῆς θελήσεως καὶ πίστεως, βγάξουν φωνές ἄχ, ἔχ, ἴχ, καὶ πηδοῦν ρυθμικά. Κάποτε κοπάζει σιγὰ σιγὰ ὁ χορός, τὸ τραγοῦδι λιγοστεύει καὶ τὰ πηδήματα ἀραιώνουν, ὅπως στὴ λεύκα, τὴν ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ, καταπαύει τὸ τραγοῦδι τῶν πουλιῶν, πὸν κουρνιάζουν γιὰ νὰ περάσουν στῆς νύχτας τὴ σιωπὴ.

ΙΓ) ΟΙ ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΧΤΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ

Οἱ ὄργανοπαῖχτες, ὅπως παντοῦ, ἀποτελοῦν τὸ ἀπαραίτητο στοιχεῖο μιᾶς γιορτῆς χοροῦ καὶ τραγουδιοῦ. Εἶναι αὐτοὶ πὸν ξεσηκώνουν τὰ συναισθήματα τῆς ψυχῆς καὶ θίγουν τὰ μύχια τῆς καρδιάς τοῦ λαοῦ μὲ τὶς χορδές καὶ τὴν πνοή. Εἶναι οἱ διερμηνεῖς τῶν συναισθημάτων τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ στὰ ναστενάρια οἱ ὄργανοπαῖχτες εἶναι ἡ μεγάλη δύναμη πὸν ποδηγετεῖ τοὺς χορευτὲς στὸ ρυθμὸ καὶ τοὺς συγκλονίζει καὶ τοὺς οἰστρολατεῖ. Εἶναι κι' αὐτοὶ

Τὰ ὄργανα πὸν παίξουν τὸν ἀναστενάρικο χορό.

σεμνοί, εἶναι μυημένοι, συμπάσχουν καὶ παθαίνονται. Δὲν εἶναι ψυχρὰ ὑποκείμενα κι' ἀναίσθητα πὸν δημιουργοῦν τοὺς ἤχους. Αὐτοὶ δημιουργοῦν τοὺς ἤχους τὸν ἕνα ἐπάνω στὸν ἄλλο σὰν κείμενα ἐρμηνείας τῶν ψυχικῶν καταστάσεων τῶν ἀναστενάρηδων. Παίξουν τὰ ὄργανά τους μὲ πάθος, συγκλονίζονται οἱ ἴδιοι, συμπάσχουν, σκύβουν, ὑψώνουν τὸ κεφάλι μὲ τὰ μάτια ψηλά, παθαίνονται, καμπουριάζουν καὶ μὲ τὰ πόδια κρατοῦν τὸ ρυθμὸ χωρὶς κανένα παραπάτημα. Ἔχουν τὴν ἱερὴ ἀποστολὴ καὶ τὴν ἐκπληροῦν σὰν πρωτοψάλτες, πὸν κατευθύνουν τὸ χορὸ τους μὲ τὴν τέχνη καὶ τὸ πάθος. Ἔτσι βρίσκονται σὲ ψυχικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἀρχιαναστενάρη. Στὸ νεῦμα του ὑπάκοοι

καὶ στὴν ματιὰ του πανέτοιμοι. Γνωρίζουν τὸ τυπικὸ ἀπέξω κι' ἀνακατωτά. Τὰ ὄργανά τους εἶναι παμπάλαια. Ὁ ἄσκαυλος, ἡ λύρα, τὸ τύμπανο καὶ τὸ καβάλι. Ἄσκαυλος εἶναι ἡ γκάιδα, ἡ λύρα τους εἶναι ἡ ἴδια ἡ παμπάλαια. Τὸ τύμπανο εἶναι τὸ γνωστὸ νταούλι μὲ δέρμα κατσικίσιο. Τὸ καβάλι σήμερα δὲν ὑπάρχει. Εἶναι ἓνα εἶδος φλάουτου μὲ τρία τεμάχια συναρμοσμένα, πὸν περιέπεσε σὲ ἀχρηστεία. Κι' ὁ Χουρμουζιάδης σημειώνει τὰ ἴδια ὄργανα. Τὸ τύμπανο, τὴ λύρα, τὸν αὐλὸ (τὸ καβάλι) τὴ γκάιντα (ἄσκαυλο). Αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν ομάδα τῶν ὀργάνων πὸν μετέχουν στ' αναστενάρια. Ὅπως τὸ τύμπανο εἶναι ἀχώριστο ἀπὸ τὴν λατρεία τῆς Κυβέλης, πὸν εἰκονίζεται σ' ἀνάγλυφα ἀττικὰ ἢ ἀγαλματάκια μὲ τὸ ὄργανο στὴν ποδιά της, ὅπως στοὺς Κορύβαντες ἀναφέρεται τὸ «βυρσότονον κύκλωμα», ὅπως στὰ ὄργανα τοῦ Στραβῶνα—τύμπανο καὶ αὐλὸς—πὸν ἀναφέρει στὴν πραγματεία του γιὰ τὴν ὀργιαστικὴ λατρεία τῶν ἀρχαίων, ἔτσι εἶναι καὶ τὰ παθητικὰ μουσικὰ ὄργανα τῶν αναστενάρηδων. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐξήγηση γιὰ τὴν αναστενάρια μουσικὴ παρὰ τὴ βέβαιη ἀρχαία καταγωγή της¹⁾, «Τὰ ὄργανα τὰ πνευστὰ καὶ ἡ λύρα συμβολίζουν γι' αὐτοὺς τὴν ἀναπνοὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ τύμπανο τὸν ἀπονεκρωμένο ἀνθρώπο²⁾. Τὸ νταούλι μάλιστα χτυπᾷ μοναχὸ του λένε ὅταν πρόκειται ν' ἀρχίσῃ ἡ τελετὴ κι' οἱ αναστενάρηδες ξεκινοῦν μόλις ἀκουστῆ τὸ χτύπημα. Εἶναι, βεβαιώνουν, ἡ νεκρὴ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, πὸν ξυπνᾷ στὸ ἐγκάλεσμα.

ΙΔ) Ο ΧΟΡΟΣ

Εἶναι βέβαιο ὅτι μ' ἀγαλλίαση καὶ μεγάλη ἐσωτερικὴ ἱκανοποίηση χορεύουν τ' αναστενάρια κρατῶντας τὶς Χάρες. Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι συναίσθημα ἀπλῶς πὸν εὐχαριστεῖ, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη. Οἱ Ἅγιοι τοὺς φυλάγουν, φυλάγουν καὶ τὸ χωριὸ τους, διώχνουν τὶς ἐπιδημίες καὶ γιαιτρεύουν τοὺς ἄρρωστους. Μὲ τὸ χορὸ λοιπὸν ἐκφράζουν τὴν εὐχαρίστησίν τους. Τότε ἀκολουθεῖ καὶ ἡ πυροβασία. Τοὺς πιάνει ἡ ἔκσταση μ' ὄρισμένη διάρκεια καὶ πηδοῦν πάνω στὴ φωτιὰ γυμνοπόδαροι. Κι' ὅταν τοῦτο τὸ κάνουν, μάταιο εἶναι νὰ τοὺς ζητήσης ἐξηγήσεις. Ὁ χορὸς εἶναι ἐσωτερικὴ ἐκδήλωση νομίζεις τοῦ ἀρρώστου πὸν γιαιτρεύεται μόνο μὲ τὸν παράδοξο τοῦτο χορὸ. «Τὸ ἴδιο ἢ περὶ τοῦτο τὸ ἴδιο ἔκαμναν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὀνομάζοντας *κάθαρση* τὴν οὐσία καὶ τὸ σκοπὸ τῶν ὀργιαστικῶν τελετῶν. Σὲ πολλὰς καθαρτικὰς τελετὰς καὶ ἔθιμα συμβαίνει τὸ διώξιμο τοῦ κακοῦ νὰ φέρῃ τὴν εὐτυχία κατὰ τὴν τυπικὴ φράση «ἔφυγον κακὸν εὖρον ἄμεινον» καὶ ἀντίθετα τὸ δυναμωτικὸ μέσο πὸν ἔχει γιὰ συνέπεια τὴν ἀπαλλαγὴ καὶ ἀπολύτρωση³⁾»).

1) Κωνστ. Ρωμαῖος, Ἄρχεῖον Θράκης τόμ. ΙΑ'.

2) Βλ. τ' αναστενάρια Π. Παπαρχ. σ. 328, ἀνακοίνωση κ. Ι. Καπίστρα Ιατροῦ.

3) Ἄρχ. Θρ. Θεσ. τ. ΙΑ', Κ. Ρωμαῖος.

Κατὰ τὸν κ. Ἐγγ. Τανάγρα: «Ὁ χορὸς τῶν ἀναστενάρηδων ἀρχίζει ὡς ἐκδήλωσις λατρείας πρὸς τὰ θεῖα καὶ ἀποτελεσματῶν τοῦ ἔχει τὴν διαρκῆ προϋοῦσαν μείωσιν τῶν αἰσθήσεων, τῶν ἐπιδιδόμενων εἰς αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἐκδήλωσιν λατρείας. Ἀκολουθεῖ αὐθυποβολή, ὁπότε νομίζουν ὅτι εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὸν Ἅγιον τῆς προτιμήσεώς των εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ψευδαισθήσεως καὶ τέλος τῆς ἐκστάσεως ἢ τῆς οἰστροπληγίας. Τὰ ἐκπέμποντα εἰς τὰ σώματά των ψυχικὰ ραδιενεργὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἓνα εἶδος ἀφλέκτου προπετάσματος, τὸ ὁποῖον καταργεῖ τὰς χημικὰς ἐνώσεις τοῦ σώματός των καὶ τὸ καθιστᾷ ἀπρόσβλητον. Κίνητρα εἶναι ἡ πίστις καὶ ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς ψυχῆς ἐπὶ τῆς ὕλης. Πάντως πρόκειται περὶ ἀνθρώπων μὲ κλονισμένα νευρικὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα ἐπηρεάζουν τὸ περιβάλλον, οἱ ἦχοι τῆς μουσικῆς καὶ διάφοροι ἄλλοι παράγοντες»¹⁾.

«Ὁ χορὸς 2)4 εἶναι ὀργιώδης χαρακτηριζόμενος ὑπὸ πολλῶν ταχυτάτων πηδημάτων μετὰ μικρῶν βημάτων καὶ τινων περιστροφῶν, διαρκεῖ δὲ ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ὥρας. Ἐπὶ πλέον οἱ χορευταὶ περιορροῦνται ὑπὸ ἀφθόνου ἰδρωτός καὶ ταυτοχρόνως ἡ μορφὴ των φωτίζεται ὁλονὲν καὶ ὁλονὲν ὑπὸ ἐντονωτέρας ἐκτάσεως. Ὑπάρχει ὁ ψυχικὸς παράγων»

Τῇ συμμετοχῇ τους στὸ χορὸ, ὅπως ὁμολογοῦν οἱ ἀναστενάρηδες, τὴν ἐπιτάσσει ἢ ἀγνωστὴ δύναμη, ἢ πνοή, πού τους ὁμιλεῖ, τους παραγγέλλει, τους προστάζει. Πιστεύουν σ' αὐτὴ τὴν ὑποταγὴ πού τους φέρνει τὴ λύτρωσιν. Οἱ ἀναστενάρηδες θεωροῦν πολὺ κακὸ νὰ μὴ γίνῃ ὁ χορὸς στὴ φωτιά, κι' ἂν κωλυθῇ ὁ ἔξω χορὸς, ὅπως συνέβη δύο φορές στὸ Λαγκαδᾶ (1951 καὶ 1952) ἀνήμερα τῆς εορτῆς, τότε γίνεται μέσα στὸ στίτι σύροντας τὴ φωτιά ἀπὸ τὸ τζάκι. Αὐτὸ συμβαίνει πολλὰς φορές τις 3 ἡμέρες τῶν εορτῶν. Καὶ χορεύουν γυμνοπόδαροι. Κάθε κίνησιν τῶν ἀναστενάρηδων πρὸς τις εἰκόνας εἶναι χορὸς πού ἐκφράζει μὲ δύναμη τὸν ἐσωτερικὸ βαθμὸ τῆς συγκινήσεως, μὲ τὴν ψυχικὴ ἐπαφὴ καὶ τὴ νοερὴ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἁγίου. Τότε νιώθει ὁ ἀναστενάρης τὸν Ἅγιον στὸ πλευρὸ του. Τὸν νιώθει νὰ τὸν βασιτᾷ ἀπὸ τὴν καρδιά. Ἀκούει μιὰ ἐσωτερικὴ φωνὴ νὰ τὸν προστάξῃ: Ἦστε ἡ ὥρα! Τότε χορεύει καὶ χορεύει μαζύ του ὁ ἅγιος πού τότε βλέπει ὁ χορευτὴς νὰ τοῦ γίνῃ ὁδηγός. Τότε ἐρωτᾷ (ὁ ἀρχιαναστενάρης) ἂν εἶναι ἔτοιμοι ὅσοι θὰ λάβουν μέρος σὲ τις εἰκόνας μπροστὰ, γιὰ τὸν ἐρωτᾷ ὁ Ἅγιος. Τότε αἰσθάνεται τὴν Ἁγίαν Φωτεινὴν μὲ μιὰ ποιιστήρα νὰ τοῦ βρέχῃ τὰ πόδια, καὶ καταπαύει, ὅταν ὁ Ἅγιος προστάξῃ. Δὲν αἰσθάνεται κούρασιν, ἀλλὰ μᾶλλον νιώθει τὸν ἑαυτό του ἀνάλαφρο καὶ δροσισμένο. Τότε κινεῖ τὰ χέρια του ἄνω, κάτω, πλάγια, τὰ συμπλέκει πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του δεξιὰ κι' ἀριστερά, γιὰ τὸ νιώθει πὼς ὁ ἅγιος καθισμένος πάνω του τὸν ἐγκαλεῖ. Κι' ἐνῶ χορεύει

1) Γραπτὴ ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Τανάγρα πρὸς τὸν γράφοντα. Βλ. Τ' Ἀναστενάρια Πολ. Παπαχριστοδούλου σ. 323—325.

μέ τα μάτια κλειστά, κατάχλωμος και έκστατικός, όμως γύρω του νιώθει τόν κόσμο. «Μόνο πού ο νοῦς μου, λέγει, εἶναι μέ τόν Ἅγιο, πού μέ βαστά και μου φοραίνει τὸ στέμμα του»¹⁾).

Ἔτσι πρέπει νά δεχτοῦμε ὅτι ἀπό μεγάλη ψυχική συγκέντρωση και θέληση και αὐθυποβολή, πού ἐνισχύεται και ἀπό ὑποβολή τρίτων, γεννιέται ἡ δύναμη ἡ ἀσύληπτη για μᾶς και ἡ μυστηριώδης σήμερα, πού καθιστά ἱκανὸ τὸν αναστενάρη νά ἀντιδράση ἀντίθετα πρὸς τὸν ἀμείλικτο φυσικὸ νόμο τῆς θεομότητος, ὥστε νά μὴ καίονται οὔτε οἱ τρίχες τῶν ποδιῶν.

Ἀπάθεια τῶν γυμνῶν ποδιῶν ἀναφέρεται σὲ δυὸ χωρία τοῦ Στράβωνα στὰ Κασιάβαλα τῆς Καππαδοκίας, πού δημοσιεύθηκαν στὸ Ἄρχεῖο Θράκης (Θ' τόμ. σελ. 305) ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Ἄντ. Κεραμόπουλον. Γνωρίζει δηλαδὴ ὁ Στράβων ὅτι στοὺς ἐνθουσιασμοὺς και τὶς θρησκευτικὰς ἐκστάσεις, εὐλογον εἶναι ν' ἀκολουθῆ ἀπάθεια, ὅπως συμβαίνει στοὺς ἐρυθροδέεμους τῶν νησιῶν Φίτζι τῆς Ἀμερικῆς, στοὺς Μπέγκα²⁾ και στοὺς Ἰνδοὺς. Ἡ εὐλάβεια τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ χορὸ και τὴν πυρὰ εἶναι μεγάλη. Ὅλοι πρῶτα κουβαλοῦν ξυλεία «παλιούρια» ἢ «μπλόκια», δεύτερο κανεῖς δὲν ἀσεβεῖ ν' ἀνάψη λ. χ. ἀπὸ τὴν πυρὰ παίροντάς τὴν σὰν κοινὴ πυρὰ. Στὴν πυρὰ πάνω χορεύουν οἱ χάρες μέ τοὺς ἐγκαλεσμένους και ἡ ξυπολυσιὰ ἀποτελεῖ ἐμφαντικὴ τὴ μεγάλη ἱερότητα τῆς στιᾶς. Αὐτὴ ἡ γυμνοποδία σὲ πολλὰς μυστηριακὰς και ὀργιστικὰς τελετὰς ἦταν ὑποχρεωτικὴ και τὸ γνωρίζουμε ἀπὸ πολλὰς μαρτυρίες (ἀνειλίποδες=ἀπεδίλωτες). Καὶ στ' Ἀναστενάρια μπορεῖ νάχη τὴν ἴδια προέλευση, πού ἔχουν ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὴν προστασία τοῦ Ἁγίου. Καὶ στὸ χορὸ, ὅταν τοὺς ἐγκαλῆ ἢ εἰκόνα σὰν καθαρὸς ἀνθρώπους, αἰσθάνονται και πιστεύουν ὅτι δὲν πρέπει νά ἔχουν ἁμαρτίες, ἀλλὰ και ὅτι πρέπει νά χορέψουν ἀδίστακτα και ἀφωσιωμένα μαζί μέ τὶς εἰκόνες, πού τοὺς παραστέκουν και τοὺς προστατεύουν³⁾. Ἡ πυρολατρικὴ αὐτὴ τελετὴ μέ τὴν τόση αὐστηρότητα και ἱεροπρέπεια φέρεται μοναδική. Πυρολατρικὰς ὅμως ὅμοιες τελετὰς ἐξησθενημένες ἢ ἀπλούστερες πολλὰς και σημαντικὰς ἔχουμε τὶς φωτιὰς τοῦ Ἀγιάννη και τῆς Ἀποκριᾶς, τὴν Παντριὰ τῆς φωτιᾶς, τὴν Ἐυλοφωτιὰ κλπ.

Ἐξετάζοντας τὰ πυρολατρικὰ αὐτὰ ἔθιμα σὲ μεγαλύτερη ἔκταση βλέπουμε πὼς ἡ ἐρμηνεία τους εὐκολύνεται μέ μιὰ ἀναδρομὴ στὸ πιὸ ἀπώτερο παρελθόν, στὴν πιὸ ἀπομακρυσμένη ἀρχαιότητα, ὅπου δὲν ὑπάρχουν θεότητες νά μᾶς μπερδεύουν, ἀλλὰ ἀπασχολοῦν τὸν ἀνθρώπο οἱ γύρω του φυσικὰς δυνάμεις. Τὸ ἴδιο βλέπουμε και στὴν ἐξέταση τῆς θυσίας τοῦ ταύρου και τοῦ ὀργιαστικοῦ χοροῦ. Ἀλλὰ και ἡ παρακολούθηση τῶν πυρολα-

1) Ἀνακοίνωση εἰς ἐρωτήματα τοῦ ἀρχιαναστενάρη Ἐμμανουὴλ Γεωργίου.

2) Βλ. National Geographic Magazine, 1950 Ἰούλιος, Washington και Ἀναστενάρια Π. Παλαχριστοδούλου σ. 289.

3) Κωνσταντῖνος Ρωμαῖος, Ἄρχεῖον Θράκης, τόμ. ΙΑ.

τρικῶν ἐθίμων στήν ἱστορία τους, σὰ ἴδια μᾶς ὀδηγεῖ συμπεράσματα. Ἡ πυροβασία τῶν ἀναστενάρηδων χωρὶς τὶς σημερινές πολύμορφες πυρολατρικές τελετές, τὶς γνήσια ἑλληνικές, (Φανός, Λάμπαδα, Παντριὰ τῆς φωτιᾶς, Ξυλοφωτιά), ποὺ εἶναι βαθειὰ ριζωμένες ἀπὸ τὸν παλιὸ καιρὸ στὸ ἑλληνικὸ χῶμα, δὲν θὰ ἦταν βολετὸ νὰ μᾶς δώσῃ τὸ νόημά της, οὔτε καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ βγάλουμε ἀπ' τὴν ἀπομόνωσή του τ' ἀλόκοτο τοῦτο ἔθιμο τῆς Θράκης¹⁾).

ΙΕ) ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΚΑΙ ΑΠΟΛΥΣΗ

Μετὰ τὴν πυροβασία, ἀφοῦ ὁ Ἄγιος ἐπρόσταξε νὰ τελειώσῃ, ὁ ἀρχιαναστενάρης προηγεῖται τῆς ἐπιστροφῆς στὸ Κονάκι. Τὸ Κονάκι εἶναι κατακλυσμένο ἀπὸ πιστοὺς ποὺ ἀνάβουν κεριὰ καὶ θυμιατίζουν τὸ εἰκονοστάσιον. Κι' ὁ χορὸς συνεχίζεται. Ἡ πομπὴ φθάνει στὸ προαύλιο θριαμβευτικῆ. Οἱ ἀναστενάρηδες εἰσχωροῦν στὸ πλημμυρισμένο καὶ μυστικοπαθὲς δωμάτιο, ποὺ καπνοὶ θυμιαμάτων πνίγουν τὴν ἀτμόσφαιρα. Καὶ πρὶν ν' ἀρχίσῃ ἡ τελετὴ τῆς ἀποθέσεως τῶν εἰκόνων στὶς ποδιές, οἱ ἀναστενάρηδες πλύνουν τὰ πόδια τους καὶ βάζουν τὰ παπούτσια μὲ τὰ πόδια ἄθικτα²⁾).

Ἡ κάλυψη τῶν εἰκόνων μὲ τὶς ποδιές γίνεται μὲ τραγοῦδι ποὺ τὸ τραγουδοῦν ὅσοι χόρευαν καὶ συνώδευαν τοὺς ἀναστενάρηδες στήν πυροβασία. Ἡ στιγμή αὐτὴ τῆς ἀποθέσεως τῶν εἰκόνων στὸ εἰκονοστάσι εἶναι ἐπισημότατη. Μ' ὄλη τους τὴν ψυχὴ οἱ ἀναστενάρηδες ἐκτελοῦν τὸν ὑστερόν τους χορὸ. Τ' ἀκριτικὸ τραγοῦδι ἀπὸ τόσα στόματα γίνεται ὑποβλητικὸ καὶ διεγερτικὸ τῆς ψυχῆς σὲ νέα ἔκσταση, ποὺ κρατᾷ πολλὴν ὥρα. Τέλος περατώνεται κι' αὐτὴ ἡ ἱερὴ στιγμή. Τὶς εἰκόνες στὸ ἔσπερινὸ σκοτάδι, μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ λαοῦ, ὁ κάθε ἀναστενάρης θὰ μεταφέρῃ πλέον εὐλαβικὰ στὸ σπίτι του. Ἐκεῖ θὰ τὶς κλείσουν ὁ καθένας ὀλοχρονῆς στὸ σεντοῦκι τους μὲ τὰ ἱερὰ μαντήλια.

Τέλος ὁ ἀρχιαναστενάρης μὲ τὰ ὄργανα μαζί του βγαίνει, χωρὶς πλέον τὶς εἰκόνες, στὸν αὐλόγυρο. Ἐκεῖ στήνεται ὁ ὑστατος χορὸς. Τὰ ὄργανα κι' ὁ ρυθμὸς ἀνάβουν καὶ πάλι στήν καλὴ διάθεση κι' ἔτσι συμπληρώνεται ἡ ἑορτή. Στὸ χορὸ τοῦτο προηγεῖται ὁ ἀρχιαναστενάρης σὰν «πρόβoδος» προβαδίζοντας δηλαδή, κι' ἀκολουθεῖ ὁ μεγάλος κύκλος τῶν χορευτῶν τοῦ λαϊκοῦ χοροῦ ποὺ πηδοῦν ρυθμικά. Συμπληρώνοντας τοὺς τρεῖς γύρους ὁ ἀρχιαναστενάρης λύνει τὸν κύκλο, δίνει προσταγὴ σὰν ὄργανα νὰ σωπάσουν καὶ κάνει τὴν ἀπόλυση. Τότε πλέον πιά ἀποσύρεται στὸ κονάκι γεμάτος ἱκανοποίηση κι' εὐτυχία, ὅτι συμπλήρωσε τὸ χρέος του πρὸς τοὺς Ἁγίους Κωνσταντῖνον καὶ Ἐλένην, τοὺς πρόμαχους τῆς πίστεως τῶν ταπεινῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, ποὺ σι' ὄνομά τους καὶ τὰ εἰκονίσματά τους δίνοντας ὄρκο, πράττουν πάντα τὸ

1) Κ. Ρωμαῖος, Ἄρχεῖον Θράκης. τόμ. ΙΑ'.

2) Στὸ 1952 ὁ καθηγ. κ. Κωνσταντινίδης ὁ ἴδιος ἐξήτασε τὰ ἄθικτα ποδάρια ἀναστενάρη. Βλ. παρακάτω ἀνακοίνωσή του σ. 171.

καλό, αποδιώχνουν αρρώστειες, προσπαθοῦν νὰ κατεβάσουν βροχές στὴν ἀνομβρία, δημιουργοῦν σοδειές εὐτυχισμένες καὶ γιατροῦν «πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν», ὅταν τὸ θέλῃ ὁ Ἅγιος — ὁ Παπποῦς, πηγαίνοντας στὸν ἄρρωστο πομπικά.

Ἡ σύγχρονη τελετὴ τῶν αναστεναρίων ἂν καὶ φαίνεται ὅτι ἔχασε ἐν-τελῶς κάθε σχέση μὲ τὰ ἀρχαῖα μυστήρια ἢ κάθε χριστιανικὸ δόγμα, ἐξακο-λουθεῖ ὅμως νὰ ἐκτελεῖται ἀπλῶς καὶ μόνο γιὰ τὸ καλό, γιὰ τὴν υγεία τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τὰ ζῶα, τὰ γεννήματα καὶ γενικὰ γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς κοινό-τητας καὶ τοῦ λαοῦ, ὅπως καὶ στίς ἄλλες ἀγροτικὲς θρακικὲς γιορτές.

ΙΣΤ) ΑΚΑΪΑ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Τὴν ἐξήγηση τοῦ φαινομένου τῆς ἀκαΐας κανεῖς δὲν ἠμπόρεσε ἀκόμη νὰ καθορίσῃ τέλεια. Ὡς φαινόμενο χριστιανικὸ ἐξετάζοντάς το τὸ στηρίζουμε στὴ μεγαλειώδη καὶ ἀκαταγώνιστη πίστη καὶ μόνο τῶν ἀνθρώπων ποὺ προ-σιάζονται ἀπὸ τὸν Ἅγιον καὶ ποὺ τοὺς ὀπλίζει αὐτὸς μὲ τὴν ἀκαταμάχητη

Ἡ ἀκαΐα. Ἐξέταση πυροβάτη ἀπὸ γιατροῦς καὶ βεβαίωση τῆς ἀκαΐας.

δύναμη νὰ μπαίνουν στὴ φλογώδη φωτιὰ τριακοσίων τοῦλάχιστον βαθμῶν, ποὺ εἶναι ἱκανὴ ν' ἀπανθρακώσῃ ἀμέσως τὰ πόδια τῶν πυροβατῶν, καὶ ποὺ βγαίνουν ἀπ' αὐτὴ μόνο ἀφοῦ πρᾶστᾶξῃ ὁ Ἅγιος.

Ὁ Χουρμουζιάδης λέγει ὅτι «γυμνόποδες ἐπὶ τινα λεπτὰ χορεύουσιν ἢ καὶ ἀκροπηδιστὶ εἰς αὐτήν, ταχέως εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται, συνεχῶς δὲ τοῦτο ἐπαναλαμβάνοντες, ὡς τῆς ἱερότητος αὐτῶν σημεῖον δῆθεν τρανώτατον. Ἐν δὲ τῇ ταχυποδία καὶ τῇ οἰστρομανία ἔτι δὲ καὶ τῇ παχυδερμία τῶν πο-δῶν αὐτῶν δὲν καίονται ἢ καὶ ἀδιαφοροῦσι καιόμενοι». Ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαί-

νεται ἀληθινό, γιατί ὁ Χουρμουζιάδης δὲν φαίνεται νὰ παρέστη προσωπικὰ εἰς τὸ ἔθιμο. Ὅμως ἐμεῖς παριστάμενοι εἶδαμε τοὺς ἀναστενάρηδες νὰ βγαίνουν ἀπὸ αὐτὴ τὴ δυνατὴ φωτιὰ μὲ τὰ πόδια μαυρισμένα μὲν ἀλλὰ δροσερά, ποὺ ἐξεταζόμενα ἀπὸ εἰδικούς, μὲ μειδιάματα ἐννοεῖται τῶν ἀναστενάρηδων)¹.

Ὁ Κωνστ. Ρωμαῖος ἀποφαινεται μὲ σεμνότητα ὡς ἐξῆς γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς ἀκαΐας : «Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μὲ τὸν δικὸν μας ἔχει τὴν κοινὴν θρησκευτικότητα. Οἱ λαϊκὲς τελετές, λέγει, γίνονται μὲ σοβαρότητα ἀλλὰ κάποτε παίρνουν ζωηρότερον τόνο, γίνονται ἐνθουσιαστικὲς καὶ ὀργιαστικὲς μὲ τὴν ἀρχαία σημασία χωρὶς ὑπόνοια καταχρήσεως. Τέτοιες εἶναι καὶ οἱ ἀναστενάρικες τῆς ἑλληνικῆς Θράκης μὲ γνήσια μαρτυρημένη ἑλληνικὴ καταγωγή, μεταδομέναι καὶ στὴ γειτονικὴ Βουλγαρία ἀπὸ ἐκβουλγαρισμένους γηγενεῖς Ἑλληνας, ποὺ δὲν θέλησαν νὰ μεταναστεύσουν. Ἡ ἀρχαιοπρεπὴ θυσία ταύρου, ἡ ἀκατάπαυτη συνοδεία ἰδιότυπης μουσικῆς, ὁ ἐκστατικὸς χορὸς μὲ τὶς ἱερὲς εἰκόνες στὰ χέρια, ποὺ χορεύουν καὶ αὐτὲς μαζί σι' ἀγιάσματα μέσα στὸ χωριὸ καὶ στὴν ὥρα του πάνω στὴν ἱερὴ πυρὰ τὴν ὅστις (ἔστια), ἔχει γιὰ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ φέρῃ τὴν καλοχροινὰ στὰ σπαρτὰ καὶ νὰ διώξῃ τὰ κακὰ δαιμόνια, νὰ γιατρέψῃ τοὺς βαρεῖα ἄρρωστους, νὰ βρῇ τοὺς κλέφτες καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ νεοχτισμένο σπῖτι, Κι' ὅλα αὐτὰ τὰ πιστεύει καὶ τὰ περιμένει ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες καὶ ὅλη ἡ λοιπὴ κοινότητα, ποὺ μὲ εὐλάβεια τοὺς παραστέκει. Ἡ δύναμη τῆς ὑποβολῆς δὲ φθάνει. Μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀναισθησία, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ οἱ τρίχες ἀκόμη τῶν ποδιῶν τους μένουν ἀθικτὲς μπρὸς στὴ φοβερὴ πυράδα. Γιατὶ ὁ φυσικὸς νόμος μένει ἀνεφάρμοστος ; Εἶναι ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἀνεγνωρισμένο ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι μέρος μόνον περιορισμένο τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς ἐξηγοῦν καὶ τώρα ποὺ ἔφυγαν πολλὰ σκοτάδια τοῦ ὀρίζοντά μας μὲ τὸ καταπληκτικὸ φῶς τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας καὶ τῆς πυρινικῆς φυσικῆς, τώρα οἱ φυσικοὶ νόμοι δείχνουν ὅλη τους τὴν ἀνεπάρκεια. Δὲν εἶναι ζήτημα, ὅτι μὲ τὸ νέο αὐτὸ διάπλατο δρόμο, ποὺ ἀνοίχτηκε γιὰ τὴν ἐπιστήμη, θὰ βρῇ τὸ αἴνιγμα τῆς ἀκαΐας, τῆς τηλεπαθείας, τῆς διόρασης καὶ τόσων ἄλλων μυστικῶν τῆς ζωῆς τὴν ἀρμόζουσα λύση, ἀλλὰ πῶς καὶ πότε τοῦτο θὰ γίνῃ, θὰ μᾶς τὸ εἶπῃ ἡ μεγαλοφυΐα κάποιου Ἀϊνστάϊν».

Ὁ χειροῦργος Ἱπποκράτης Μακρῆς ἀπὸ τὰς Σέρρας καὶ ὁ Ἰωάννης Καπίστρας παθολόγος ἀπὸ τὸ Νέο Σκοπὸ, ἀποφάνθησαν σὰν παρατηρητὲς μὲ ἄκρο θαυμασμὸ γιὰ τὴν ἀκαΐα, γιὰ τοὺς αὐτομύητους, γιὰ τὴν στερεότητα τῶν βημάτων κλπ. καὶ βεβαιώνουν ὅτι τὸ πυροβάδισμα γίνεται σὰν σὲ χλόη ἐπάνω, καὶ τέλος ὅτι ἐκ τῆς ἐξειάσεως ποὺ ἔκαναν δὲν βρῆκαν οὔτε κανένα ἐρύθημα στὰ πόδια τῶν ἀναστενάρηδων, ὅτι ἡ συμμετοχὴ τους προέερ-

1) Βλ. εἰκόνα ἀκαΐας παραπάνω σ. 165.

χεται από έπιταγή άγνωστης δυνάμεως τῆς πνοῆς πού τούς ὀμιλεῖ, τούς παραγγέλει, τούς προστάζει καί ὅτι τέλος πιστεύουν στήν ὑποταγή πού τούς φέρνει τή λύτρωση καί ὅτι δέν μετέχουν ἀπό καμιὰ μίμηση ἢ ἄλλη συνήθεια.

Ὁ παριστάμενος στά 1952 κατά τήν τέλεση τῶν αναστεναρίων στό Λαγκαδά ψυχίατρος καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νευρολογίας καί διευθυντής τοῦ ψυχιατρείου Ἀθηνῶν κ. Κωνσταντινίδης ἐβεβαίωσε στό ἐπίσημο γεῦμα τῶν Ροταριανῶν τῆς 28 Μαΐου τὸ γεγονός τῆς ἀκαΐας, ὅπως τὸ βεβαιώθηκε ἐξ αὐτοψίας καί ἐξετάσεως τῶν ποδιῶν τῶν πυροβατῶν καί ἀπέστειλε τὸ ἐξῆς ἰδιόγραφο σημείωμά του πρὸς τὸν γράφοντα :

**ΙΖ) ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΠΑΘΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ
ΠΥΡΟΒΑΣΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΗΔΩΝ ΚΑΙ Η ΠΙΘΑΝΗ
ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΪΑΣ**

« Ἡ πυροβασία τῶν αναστενάρηδων καί ἡ κατ' αὐτὴν ἀκαΐα παρουσιάζει ἐκτὸς τῆς λαογραφικῆς καί ἐθνολογικῆς καί ἄλλας τινὰς πλευρὰς ἐξετάσεως π. χ. τὴν καθαρῶς ψυχολογικὴν, τὴν ψυχοπαθολογικὴν κ. ἄ. Σὺν

Ὁ ἀρχιαναστενάρης καί ἡ Ματθαίου.

τούτοις ἡ προσπάθεια ἐξηγήσεως τοῦ φαινομένου βάσει τῶν παντοίων σημερινῶν γνώσεων (φυσικῆς, χημείας, φυσιολογίας, ψυχολογίας, παραψυχολογίας καί ἄλλων), ἀποτελεῖ ἄλλην πλευρὰν ἐξετάσεως.

«Μοὶ ἐδόθη εὐκαιρία, νὰ παρακολουθήσω τὴν πυροβασίαν τῶν αναστενάρηδων εἰς Λαγκαδά κατά τὸν ἐφετεινὸν ἑορτασμὸν καί νὰ κάμω ὠρισμένας παρατηρήσεις καί ἐξετάσεις σωματικὰς καί ψυχικὰς, αἱ ὁποῖαι θέ-

λουν ἀποτελέσει τὸ περιεχόμενον τῆς μελέτης ταύτης. Τελικῶς θὰ ἐκτεθοῦν καὶ αἱ πιθαναὶ ἐξηγήσεις τοῦ φαινομένου, τῆς ἀκαΐας.

«Παραλείπω τὰ τῆς ἱεροτελεστίας, διότι ταῦτα ἔχουν περιγραφῇ παρ' ἄλλων· ὑπομιμνήσκω μόνον ἰδιαιτέρως τὴν ὑπὸ μονοτόνου μουσικῆς συνοδείαν τῆς συνόλης τελετῆς καὶ τὴν ἐν χορῶ ἐκτέλεσιν τῆς πυροβασίας, ὡς δύο γεγονότα ἔχοντα, ὡς κατωτέρω θέλομεν ἴδει, ψυχολογικὴν σημασίαν.

Ἐξήτασα τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τῶν ἀναστενάρηδων ἴσσον κατὰ τοὺς ἀπλοῦς χορούς, ὅσον καὶ κατὰ τὴν πυροβασίαν. Τὴν ψυχικὴν κατάστασιν αὐτῶν δύναται τις νὰ προσομοιάσῃ πρὸς τὴν τῆς ἐκστάσεως. Οὗτοι κατὰ τοὺς χορούς πληροῦνται πλήρως ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ περιεχομένου τῆς τε-

Ὁ ἀρχιαναστενάρης Ἐμμανουὴλ στὴ φωτιά.

λετῆς καὶ ὑπὸ τῆς ἰδέας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ὥστε ὅλη ἡ ψυχικὴ σφαῖρα αὐτῶν καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν σχετικῶν ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων καὶ τοῦ αἰσθήματος ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Ἁγίου. Πᾶν ὅ,τι παρ' αὐτῶν ἐκτελεῖται θεωρεῖται ὡς ἀπόρροια τῆς θελήσεως καὶ ἐπιδράσεως τοῦ Ἁγίου. Ἐν τούτοις ἔλλείπει ἡ πλήρης διακοπὴ τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὸ περιβάλλον, ὡς τοῦτο εἶναι ἴδιον τῆς γνησίας ἐκτάσεως. Διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τις τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τῶν ἀναστενάρηδων, δὲν ἔχει παρὰ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅσα οὗτοι περὶ ἑαυτῶν κατὰ τὸν χρόνον τοῦ χοροῦ καὶ τῆς πυροβασίας λέγουσι. «Γιὰ νὰ χορέψω πρέπει νὰ μὲ καλέσῃ ὁ Ἅγιος. Ὁ Ἅγιος μου μιλᾷει, μου δίνει ἐντολές, μὲ ὁδηγεῖ. Αὐτὸς κινεῖ τὸ σῶμα νὰ χορέψῃ, νὰ φωνάξῃ. Βλέπω τὸν Ἅγιον ἔμπρὸς μου. Ὅ,τι κάνω καὶ λέγω, τὸ κάνει ὁ Ἅγιος. Ἐγὼ δὲν κάνω τίποτε. Ἀρχίζω ὅταν θέλῃ ὁ Ἅγιος καὶ τελειῶνω ὅταν μου τὸ πῆ».

«Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκφραζομένων συνάγεται ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως ψυχολογίας καὶ ψυχοπαθολογίας, ἔχομεν τὴν ὕπαρξιν ἀκουστικῶν καὶ ὀπτικῶν ψευδαισθήσεων, ἔχομεν τὸ αἴσθημα καὶ τὴν ιδέαν ἐπιδράσεως, τὸ αἴσθημα τῆς ἐξουδετερώσεως τῆς ἰδίας βουλήσεως καὶ ὑποκαταστάσεως ταύτης ὑπὸ ξένης βουλήσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀποτελεῖ πρόσκαιρον διαταραχὴν τοῦ αἰσθήματος τῆς αὐτενεργείας τοῦ ἐγώ, ὅπερ εἶναι γνωστὸν ἐν τῇ ψυχιατρικῇ καὶ ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τοῦ φαινομένου τῆς δαιμονοληψίας.

«Ὁ αναστενάρης δηλαδὴ κατὰ τὴν ἐκστατικὴν αὐτοῦ κατάστασιν παρουσιάζει τὸν ψυχικὸν του κόσμον ἐνέχοντα ψυχοπαθολογικὰ στοιχεῖα, ὡς τὰς ψευδαισθήσεις, τὴν ιδέαν τῆς ἐπιδράσεως, τὴν διαταραχὴν τῆς βουλή-

Ἡ Ματθαίου μέσα στὴ φωτιὰ μετὰ τὸν ἀρχιαναστενάρη Γ. Ἐμμανουήλ.

σεως (τῆς αὐτενεργείας), ἥτις συνεπάγεται καὶ τὸ αἴσθημα περὶ αὐτομάτου ἐκτελέσεως τῶν κινήσεων κατὰ τὸν χορὸν. Κατὰ τοὺς αναστενάρηδες ὁ χορὸς ἐκτελεῖται οὐχὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Ἀγίου.

«Τὰ ψυχοπαθολογικὰ ταῦτα φαινόμενα δέον ὡς εὐλογον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ψυχογενῆ. Γεννῶνται δ' ἐκ τῆς ὅλης προετοιμασίας τῆς τελετῆς, τῆς ἐπιδράσεως τῆς μονοτόνου μουσικῆς, τῶν προσευχῶν, τῆς θέας τῶν εἰκόνων, συνελόντι εἰπεῖν τῆς ιδέας, ὅτι πρέπει νὰ ἐκτελεσθῇ ὑπὸ τοῦ αναστενάρη ὁ χορὸς καὶ ἡ πυροβασία. Ἐν τούτοις δὲν διαφεύγει τῆς προσοχῆς ὅτι ἐν μέσῳ τῶν φαινομενικῶς αὐτομάτων πράξεων καὶ κινήσεων, ὑπάρχουν καὶ ἐκδηλώσεις ἐκούσiai καὶ ἄσχετοι πρὸς τὸν κύριον σκοπὸν, π. χ. ἀπάντησις εἰς ἐρώτησιν, βραχεῖα ἐντολὴ διδομένη πρὸς τὸ περιβάλλον κ.τ.λ. Διὰ τοῦτο εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ἡ κατάστασις τῆς ἐκστάσεως δὲν εἶναι πλήρης καὶ γνησία καὶ

τὰ ψυχοπαθολογικὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦν διαταραχὰς οὐχὶ βαθείας καὶ μονίμους, ἀλλὰ παροδικὰς καὶ ψυχογενεῖς. Ἴσως δὲ καὶ τὰ χαρακτηρισθέντα ὡς ψευδαισθήσεις νὰ μὴν ἀποτελοῦν γνησίας ψευδαισθήσεις, ἀλλ' ἐντόνους καὶ ζωηρὰς παραστάσεις τύπου ψευδαισθήσεων.

«Οὕτως ὅμως ἢ ἄλλως, ἡ ψυχικὴ κατάστασις κατὰ τὸν χορὸν, προσομοιάζει πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ἔκστασιν, ἐνέχει ψευδαισθήσεις, ἰδέαν ἐπιδράσεως καὶ διαταραχὴν τῆς ὑπτενεργείας τοῦ ἐγὼ καὶ τῆς βουλήσεως. Κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἡ κατάστασις εἶναι παρεμφερὴς πρὸς τὴν δαιμονοπλη-

Εἴσοδος τῶν ἀναστενάρηδων στὴ φωτιά.

ξίαν (ἐν τῇ περιπτώσει δὲ τῶν ἀναστενάρηδων, δέοννὰ ὁμιλῶμεν περὶ Ἀγιοπληξίας).

«Ἡ μονότονος μουσικὴ ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν ἀλλαγῆς τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, δημιουργεῖ ἀνάλογον συναισθηματικὴν κατάστασιν, ἐξάπτει τὰ ὑποφλοιώδη (κινητικὰ καὶ συναισθηματικὰ) κέντρα, ὥστε τὰ πάντα νὰ ἐκτελῶνται αὐτομάτως καὶ εὐχερῶς, ἐξουδετερουμένης τῆς ἀνασταλτικῆς δράσεως τοῦ φλοιοῦ. Ὁ χορὸς ἐν γένει ὑποκινούμενος καὶ ὑπὸ τῆς μουσικῆς, ἀποτελεῖ ὡς γνωστὸν κατὰ μέγα μέρος αὐτοματικὴν ἐκδήλωσιν καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν νέαν προϋπόθεσιν διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς ὅλης ψυχικῆς ἐκστατικῆς καταστάσεως, ὃ δὲ θρησκευτικὸς ἔτι μᾶλλον. Διὰ τοῦτο ὅλαι αἱ πρωτόγονοι θρησκευεῖαι «χορεύονται», ὅλα τὰ εὐχάριστα γεγονότα «χορεύονται». Κατὰ τὸν χορὸν ὑπάρχει συναισθηματικὴ ἰδιαίχουσα κατάστασις, ὑπάρχει περισσότερος αὐτοματισμὸς καὶ ὑποσυνείδητοι λειτουργίαι, ὑπάρχει μικρὰ ἢ μεγάλη ἀπορρόφησις εἰς ἑαυτὸν καὶ διακοπὴ τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὸ περιβάλλον. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἶπη ὅτι ὁ χορὸς εἶναι βαθμῆς τις ἐκστάσεως, εὐδοοῖ τὸ φαινόν-

μενον τῆς ἐκστάσεως. Ἐκτὸς τοῦ ἀπλοῦ χοροῦ ἔχομεν τὸν χορὸν τῆς πυροβασίας. Παρηκολούθησα τὴν πυροβασίαν. Κατ' αὐτὴν οἱ αναστενάρηδες μὲ γυμνοὺς τοὺς πόδας ἐν ρυθμῷ βραδέος χοροῦ εἰσήρχοντο εἰς τὴν ἀνθρακιάν, ἀποτελουμένην ἀπὸ πεπυρακτωμένα κάρβουνα ἢ καὶ φλεγόμενα εἰσέτι ξύλα καὶ διέσχισον αὐτὴν κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος. Ἡ ὅλη διαδικασία διήρκεσεν ἐπὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν καὶ ἐτελείωσεν, ὅτε τὰ προηγουμένως διάπυρα κάρβουνα εἶχον μεταβληθῆ εἰς τέφραν. Σημειωτέον ὅτι ἡ θερμοκρασία τῆς τοιαύτης ἀνθρακιᾶς κυμαίνεται μεταξὺ 200—300 βαθμῶν Κελσίου ἀσφαλῶς.

«Μετὰ τὸ τέλος τῆς πυροβασίας ἐξήτασα ἀμέσως τοὺς πόδας τῶν μετασχόντων εἰς τὴν πυροβασίαν. Οὐδὲν ἴχνος ἐγκαύματος ἔστω καὶ πρώτου βαθμοῦ ἢ ἄλλην τινὰ ἀλλοίωσιν διεπίστωσα. Οἱ πόδες ἦσαν ὁμαλῆς ἐμφανίσεως καὶ συνήθους θερμοκρασίας (μᾶλλον εἶχε τις τὸ αἶσθημα τοῦ δροσεροῦ ἐπὶ τῇ ἀφῆ τῶν πελμάτων). Ἐκτὸς ταχυπαλμίας καὶ ταχυπνοίας καὶ ἀναλόγου ἐφιδρώσεως, φαινομένων ἀντιστοιχῶν πρὸς τὴν κόπωσιν τοῦ ὄργανισμοῦ ἐκ τοῦ χοροῦ, οὐδὲν ἕτερον διεπιστώθη κατὰ

Ἡ Μαιθαιίου μέσα στὴν πυρά.

τὴν ἄμεσον ἐξέτασιν τῶν πυροβαδισάντων. Οὕτω ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸ φαινόμενον τῆς ἀκαΐας, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ οὐσιῶδες μέρος τῆς τελετῆς τῆς πυροβασίας. Διατὶ δὲν καίονται αἱ σάρκες εἰς τὴν τόσην ὑψηλὴν θερμοκρασίαν καὶ διατὶ ἐπὶ τούτοις δὲν καίονται οὔτε τὰ φορέματα, π. χ. οἱ κάλτσες, ὡς συμβαίνει εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις χοροῦ μετὰ καλτσῶν, ἰδοὺ τὸ πρὸς ἐξέτασιν ζήτημα.

«Αἱ σκέψεις αἰτινες δύνανται ν' ἀπασχολήσωσι τὸν ἐρευνητὴν τοῦ φαινομένου καὶ ν' ἀποτελέσωσι τὰς ἐξηγήσεις, εἶναι νομίζω αἱ ἀκόλουθοι : α) Ὅτι ἡ ἀκαΐα δὲν εἶναι πραγματικὴ, ἀλλ' ἐπιτυγχάνεται δι' ἐφαρμογῆς καὶ χρησιμοποίησεως καταλλήλων (χημικῶν) μέσων, ὥστε τὸ δέρμα νὰ μὴν ὑπὸκειται εἰς ἐγκαύματα καὶ ὅτι ἐπομένως τὸ φαινόμενον ἐρεῖδεται ἐπὶ ἀπάτης.

Ὡς πρὸς τοῦτο, δέον νὰ εἶπη τις, ὅτι ἡ ἀκατα βασιζομένη εἰς ἔθιμον ὑπάρχον ἀπὸ αἰώνων καὶ ἀνευρισκόμενον εἰς πολλοὺς λαοὺς, ἐκτελούμενον δὲ συνήθως ὑπὸ ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων, ὡς εἶναι καὶ οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν πυροβασίαν τοῦ Λαγκαδά, δὲν δύναται νὰ βασιζέται ἐπὶ ἀπάτης. Τὰ ἔθιμα δὲν βασιζονται εἰς ἀπάτας. Ἄλλως τε δὲν εἶναι ἐν μόνον μέρος τοῦ σώματος ὅπερ ἐνδεχομένως δύναται νὰ παρασκευασθῇ διὰ τὴν ἀκαίαν, ἀλλ' ἅπαν τὸ σῶμα καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδύματα. β) Τὸ φαινόμενον δύναται νὰ κατανοηθῇ καὶ ἐξηγηθῇ βάσει τῶν γνωστῶν δεδομένων τῆς φυσιολογίας τοῦ ὄργανισμοῦ ; Ὅ,τι γνωρίζομεν ἐκ τῆς φυσιολογίας τοῦ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ π. χ. ἡ διαρρυθμίσις τοῦ ἀγγειακοῦ τόνου ὥστε νὰ μὴν ἐπέλθῃ ἐρύθημα τοῦ δέρματος κ.τ.τ πόρρω ἀπέχει ὡς καθαρὰ φυσιολογικὴ ἐξεργασία, νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου. Δὲν ἔχομεν ἄλλως τε ἄλλα γνωστὰ παρόμοια φυσιολογικὰ γεγονότα ὁμαλὰ ἢ παθολογικά, ὥστε νὰ χρησιμεύσωσι διὰ τοῦ κατ' ἀναλογίαν συλλογισμοῦ ὡς παράλληλα γεγονότα πρὸς κατανόησιν τῆς ἀκαίας, ὡς συμβαίνει εἰς τὸ γνωστὸν φαινόμενον τοῦ στιγματισμοῦ, ὅπερ ἔχει παράλληλον φυσιολογικὸν φαινόμενον δυνάμενον νὰ παραχθῇ κατὰ τὴν ὑπνωσιν καὶ τὴν ὑστερίαν. Ἄλλωστε ἡ μὴ καῦσις τῶν ἐνδυμάτων, ἀποκλείει τὴν βάσει τῶν γνωστῶν δεδομένων τῆς φυσιολογίας, ἐξήγησιν τῆς ἀκαίας. γ) Ὡς ἄλλην τινὰ ἀποψιν δύναται νὰ δεχθῇ τις, ὅτι διὰ τῆς ἐκστατικῆς καταστάσεως δημιουργοῦνται ἐν τῷ ὄργανισμῷ ἄλλοῖαι μὴ γνωσταὶ εἰσέτι μεταλλαγὰ καὶ ἀλλοιώσεις ὠρισμένων φυσιολογικῶν λειτουργιῶν ἢ καὶ ὅλως νέος τρόπος διαμορφώσεως καὶ ἐκδηλώσεως τῶν φυσικοχημικῶν ἐξεργασιῶν τοῦ ὄργανισμοῦ, ὥστε νὰ ἐξουδετεροῦται ἡ ὑψηλὴ θερμοκρασία καὶ νὰ μὴν καίεται τὸ δέσμα. Ἐν τῷ προκειμένῳ δύναται νὰ δεχθῇ τις, ὅτι συμβαίνει π. χ. ταχεῖα ἀπορρόφησις τῆς ἔξω θερμοκρασίας, καὶ δημιουργία ψυχρᾶς ἐπιφανείας δι' ἀφθόνου ἰδρωτός ἢ ἄλλο τι, ὥστε νὰ ἰσοφαρίζεται καὶ ἐξουδετεροῦται ἡ ἔξω ὑψηλὴ θερμοκρασία. Κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν ἀποκλείεται ἡ βάσει τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐκστάσεως δημιουργία νέων ὄρων λειτουργίας τοῦ ὄργανισμοῦ. Τοὺς ὄρους τούτους δὲν γνωρίζομεν, διότι δὲν ἀπετέλεσάν ποτε ἀντικείμενον μελέτης. (Τὸ φαινόμενον ἄλλως τε πρέπει νὰ μελετηθῇ ὑφ' ὄλους τοὺς κανόνας τῆς ἀυστηρᾶς ἐπιστημονικῆς μελέτης). Δυνάμεθα ὁμως νὰ ὑποθέσωμεν τούτους.

«Ἡ ἀγνοία τῶν προϋποθέσεων τούτων παρουσιάζει ἡμῖν τὸ φαινόμενον ὡς ἀνεξήγητον, ὡς θαῦμα. Εἶναι θαῦμα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγνοίας τῶν φυσικοχημικῶν νόμων ὑφ' οὓς τελεῖται τὸ φαινόμενον, ὡς θαῦμα εἶναι διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας τοὺς χημικοὺς νόμους ἢ μετατροπὴ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος, εἰς λευκὸν διαλύσεως ὑπερμαγγανικοῦ καλίου κατόπιν προσθέσεως εἰς αὐτὴν ὀρισμένης ἄλλης χημικῆς οὐσίας καὶ τόσα ἄλλα. Θαῦμα εἶναι πᾶν φαινόμενον οὗ ἀγνοοῦμεν τοὺς νόμους ὑφ' οὓς τελεῖται. Ἀφήνω κατὰ μέρος τὴν ἔννοιαν τοῦ θαύματος ἐν τῇ θρησκείᾳ συνιστάμενον εἰς τὴν πρόσκαιρον

ἀναστολήν ἢ ἀλλοίωσιν τῶν φυσικῶν νόμων, ἐπεμβάσει τῆς ἀνωτέρας δυνάμεως. Τὴν ἐν λόγῳ τοιαύτην ἐξήγησιν τοποθετοῦμεν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς φυσιολογίας τοῦ ὄργανισμοῦ, τῆς οὐχὶ ὅμως γνωστῆς φυσιολογίας, ἀλλ' ἐκείνης ἣτις προκύπτει ἐκ τῆς κατ' ἐξαίρεσιν προσκαίρου καταργήσεως τῶν συνήθων φυσιολογικῶν νόμων καὶ ἀνάπτυξιν νέων ἀγνώστων. Ἄλλως τε γνωρίζομεν ὅτι ὁ ὄργανισμὸς παρουσιάζει φαινόμενα καὶ ἐγκρύπτει ἰδιότητας καὶ δυνάμεις ἀγνώστους, ἐνίων τῶν ὁποίων ἔχομεν τὰς ἐκδηλώσεις. Τοιαῦται εἶναι ὡς γνωστὸν ἡ τηλεπάθεια, ἡ διόρασις, ἡ τηλεκινήσις καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα πιθανὸν νὰ ἐρεΐδωνται εἰς τὴν καθαρὰν φυσιολογίαν τοῦ ὄργανισμοῦ, πιθανὸν ὅμως ἐξ ἑτέρου νὰ εἶναι ἀπόρροια τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος νοουμένου ὡς ἰδίου ἐξωσωματικοῦ στοιχείου. Πρὸς τὴν τρίτην ταύτην ἀντιτίθεται ἡ μὴ καῦσις τῶν ἐνδυμάτων.

«δ) Ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν φαινομένων τῶν περιλαμβανομένων μὲ τὴν λεγομένην ψυχοφυσιολογίαν (ἢ παραψυχολογίαν), δύναται νὰ ληφθῆ ἡ ἀκόλουθος τετάρτη ἐξήγησις τοῦ φαινομένου. Βάσει τοῦ ζωπύρου τῆς πίστεως καὶ τῆς δημιουργίας τῆς ἐκστάσεως ἢ ψυχικῆ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ, ὅπωςδήποτε καὶ ἂν ἤθελε νοήσει τις ταύτην, δύναται ν' ἀκτινοβοληθῆ καὶ ν' ἀποτελέσῃ ἀπυροφλεγῆς περίβλημα πέριξ τοῦ σώματος, προστατευτικὸν τοῦ ὄργανισμοῦ ἐναντι τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας. Ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι βεβαίως ἀφηρημένη καὶ ἀκαθόριστος, δύναται ὅμως νὰ γίνῃ δεκτὴ εἰς τὸν κύκλον τῶν ἄλλων γνωστῶν παραφυσιολογικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ὄργανισμοῦ (τηλεπαθείας κλπ.), ὥστε εὐχερῶς νὰ ὑπεισέροχεται εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἐρευνητοῦ ὡς πιθανὴ ἐξήγησις, ἔστω καὶ ἀφηρημένη. Τὴν ἐξήγησιν ταύτην ἔχει διατυπώσει ὁ σεβαστὸς πρόεδρος τῆς ἐταιρείας ψυχικῶν ἐρευνῶν κ. Ἄγγ. Τανάγρας.

Τ' ἀνωτέρω ἀποτελοῦν τὰς ἐξηγήσεις αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ διατυπωθῶν πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἀκαΐας. Κατ' ἐμὲ ὁ συνδυασμὸς τῆς τρίτης ἐξηγήσεως ἦν ὁ ἴδιος διεμόρφωσα πρὸς τὴν τετάρτην, δύναται νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν κατανοήσεως τοῦ φαινομένου τῆς ἀκαΐας. Ἄλλως τε, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, τὸ φαινόμενον δὲν ἔχει μελετηθῆ ὅσον καὶ ὅπως πρέπει. Διὰ τοῦτο ἀναμένεται εἰσέτι ὁ συγκεκριμένους ἔλεγχος καὶ ἡ πληρεστέρα ἐρευνα αὐτοῦ. Πάντως τὸ φαινόμενον ὑπάρχει καὶ θέτει εἰς τὸν σκεπτόμενον καὶ ἐρευνῶντα ἄνθρωπον, πρόβλημα πρὸς λύσιν. Ἐν πρόβλημα μετὰ τῶν τόσων ἄλλων ὑφ' ὧν περιβάλλεται ὁ ἄνθρωπος καὶ τῶν ὁποίων ἀδιαλείπτως ἐξ ἐσωτερικῆς ὑποκινήσεως καὶ ἀνάγκης προσπαθεῖ ν' ἀφαιρῇ τὸ μυστήριον».

ΙΗ) Η ΑΣΚΗΣΗ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΓΙΑΤΡΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΗΔΕΣ

Γνωρίζουμε ὅτι οἱ αναστενάρηδες ἀποτολμοῦν καὶ τὴν ἀσκήσιν λαϊκῆς θρησκευτικῆς ἰατρικῆς ἐπὶ τῶν συνομοίων των. Ὅπως ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀσκεῖ μὲ τοὺς ἱερεῖς τὴν ἰατρικὴν μὲ τὰ περὶ αὐτὰ, τοὺς νοσοκόμους, τὶς

εὐχές καὶ τὶς προσευχές πάνω στὸν ἄρρωστο μὲ τὴν ἐπίθεση τοῦ ἐπιτραχηλίου ἢ τὸ δρασκελισμα τοῦ ἱερέα τὴν ὥρα τῆς ἐξόδου τῶν Ἁγίων πάνω ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ τὸν ἐξαπλωμένο, μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν Ἁγίων, ἔτσι κι' οἱ ἀναστενάρηδες, πηγαίνοντας στὰ σπίτια τῶν ἀρρώστων, προσκομίζουν τὶς Χάρες καὶ χορεύουν γύρω στὸν ἄρρωστο. Ὁ χορὸς αὐτὸς καὶ ἡ ἐπίθεση τῶν εἰκόνων ἐπάνω τους ἐπιδρᾷ στὴν καλλιτέρευση τῆς υγείας των, γιατί ὁ ἄρρωστος παίρνει θάρρος, ἡ πίστη του δυναμώνει καὶ τονώνεται καὶ ἡ παρουσία τῶν Ἁγίων στὴν κλίνη τους ἀσχεῖ καὶ ἐπίδραση στὸ σῶμα, πὺ ὑποφέρει καὶ μάχεται πρὸς τὴν ἀρρώστεια. Ἄν ὁ ἄρρωστος δὲν πηγαίνει καλά, τότε ὁ ἀρχιαναστενάρης συνιστᾷ νὰ καλέσουν τὸ γιατρό. Αὐτὴ ἡ θεραπευτικὴ μέθοδος μὲ τὴν καλὴ διάθεση τῶν Ἁγίων τί ἄλλο δείχνει παρὰ πίστη ἀδιάσειστη στὴν πεποίθηση ὅτι κι' ἡ υγεία τῶν ἀνθρώπων ἐξαρτᾶται, ὅταν εἶναι ἀφοσιωμένοι στὸ θεῖον καὶ στοὺς Ἁγίους, ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τῶν ἀοράτων δυνάμεων, πὺ τοὺς προστάζει ὁ Ἅγιος νὰ ἐπέμβουν. Γι' αὐτὸ κι' ὁ λαὸς συνηθίζει νὰ προσφέρει στοὺς Ἁγίους τ' ἀφιερῶματά του. Ὁ γράφων, στὴν μελέτη του «Ἡ Γιατρικὴ στὴ Θράκη» δίνει μιὰ εἰκόνα τῆς λαϊκῆς γιατρικῆς, ἀλλὰ καὶ σύγχρονα διαστελλεῖ τὴν ἀναστενάρικη θεραπευτικὴ ἱατρικὴ διὰ τῆς ἐπιθέσεως καὶ μεταφορᾶς τῶν εἰκόνων στὸν ἄρρωστο, ὅπου χορεύουν καὶ δέονται γι' αὐτόν, ἐνῶ τὰ ὄργανα παίζουν, διαστελλεῖ λέγω, ἀπὸ τὶς γητιές καὶ τὰ ξορκίσματα μὲ φράσεις ἀσυνάρτητες πολλὲς φορὲς τῶν γιατρῶν καὶ γητευτῶν.

ΙΘ) Η ΣΚΕΥΗ

Ἡ πρώτη συγκρότηση τῆς ἀναστενάρικης λατρείας δὲν μπορούμε νὰ καθορίσουμε πότε ἔγινε, φαίνεται ὅμως πολὺ παλαιὰ καὶ ἴσως νὰ ἔγινε λίγο καιρὸ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Στὸν 4ον αἰῶνα μ. Χ. ἡ Ἐθνικὴ Θρησκεία διατηροῦσε ἀκόμα ἀρκετὴ ζωὴ καὶ μετὰ τοὺς ἀντίρροπους διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν. Ἡ λατρεία περιέχει πολλὰ στοιχεῖα διονυσιακά, λείπει ὅμως ἀπ' αὐτὴν ἡ μεταμφίεση, ἡ σκευή, πὺ ὑπάρχει στὶς ἄλλες ἀγροτικὲς γιορτὲς τῶν Θρακῶν, ὅπως οἱ Καλόγεροι, οἱ Τζαμάλες, οἱ Κουάκεροι, οἱ Χούχουτοι, ὁ Μπέης, οἱ Σεῖμένηδες καὶ οἱ Πιτεράδες¹⁾. Σ' αὐτὲς οἱ ὑποκρινόμενοι μένουν ἀγνώριστοι φορώντας τὶς σκευὲς καὶ τὰ προσωπεῖα, ὅπως στὸ ἀρχαῖο θέατρο, κρατῶντας καὶ τὰ ὄργανα τοῦ ὑποδυομένου προσώπου. Οἱ Ἀναστενάρηδες δὲν φοροῦν τίποτε ξένο, ἀπλῶς εἶναι καθαροὶ στὰ ροῦχα τους, ὅπως καὶ στὴν ψυχὴ. Ὅτι δὲν φοροῦν σκευὴ καὶ δὲν μεταμορφώνονται ἀλλὰ ντύνονται μὲ τὰ γιορτερά τους, τοῦτο δηλώνει τὴ χριστιανικὴ προσέλευση τοῦ ἐθίμου καὶ τὴν ἐμμονή του στὸ χριστιανικὸ περιβάλλον. Τοὺς χρειάζεται καθαρότητα ψυχῆς, ἀγνότητα ἡθους, πίστη ἀσάλευτη καὶ ἀγάπη

1) Βλ. σχήματα, Θρακικὰ τόμ. ΙΓ' σ. 286 κ. ἐξ

πρὸς τοὺς Ἁγίους γιὰ νὰ τοὺς σέβεται ἡ κοινωνία. Αὐτὰ εἶναι τὰ στολίδια τοὺς τὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ καὶ τίποτε δὲν τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴ καὶ πνευματικὴ ἀξία τοῦ ἔθιμου των. Ἔτσι ἀπλοῖ καὶ καθαροὶ μετέχουν στὶς ἱεροπραξίαις τοῦ ἔθιμου καὶ δέχονται τὶς ἐπιταγὰς τῶν Ἁγίων καὶ ἐκτελοῦν τὸ θρησκευτικὸ τους χρέος. Ἐπομένως δὲν ἔχουμε τίποτε νὰ ποῦμε γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ τους ἐμφάνιση. Ἡ Θράκη καὶ ὁ θρακικὸς λαὸς πάντοτε σκυμμένος στὴ γῆ τῶν πατέρων του καὶ δεμένος ἅλυστα μ' αὐτὴ, ἀγωνιζόμενος γιὰ τὴν εὐκαρπία καὶ καλοχρονιά, ἔσωσε κάθε ἔθιμο καὶ κάθε παράδοση ποὺ παρέλαβε ἀπὸ τοὺς προγόνους του, ὅπως ὠνομάσαμε παραπάνω. Τὸ ἔθιμο πάντοτε ὑπῆρξε δυνατότερο ἀπὸ τὴ θρησκεία. Τὸ ἔθιμο οἱ λαοὶ τὸ πλαισιώνουν μὲ θρησκευτικὴ κατάνυξη καὶ τὸ κάνουν συχνὰ στοιχεῖο θρησκευτικὸ

Ἡ Τζαμάλα στὴ Θράκη.

ποὺ τοὺς γαληνεύει τὴν ψυχὴ, τοὺς χαρίζει ἐλπίδα καὶ τοὺς κρατεῖ στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη. Ἔτσι ὁ θρακικὸς λαὸς καὶ καταδιωγμένος ἀπὸ τὴ μοῖρα, ἔφυγε ἀπὸ τὴ γῆ τῶν πατέρων του, ἔφυγεν ὅμως φέροντας μαζί του τὰ θρησκευτικὰ του ἔθιμα γιὰ τὴν εὐγονία καὶ εὐκαρπία καὶ τὴν καλοχρονιά— σὰν τὸν παλιὸ Αἰνεῖα, ποὺ φορτώθηκε τὸν πατέρα του στὴν πλάτη καὶ τὰ εἶδωλα τῆς ἐστίας του φεύγοντας τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ ἀφήνοντας τὸ Ἴλιο— ποὺ δὲν θὰ μπορέση κανεὶς νὰ τοῦ τὰ καταλύσῃ οὔτε μὲ ἀπαγορεύσεις οὔτε μὲ δεσποτικὰς ἀπειλές, ὅπως δὲ μπόρεσε εἴκοσι αἰῶνες καὶ τώρα, γιὰ τὸ ἔθιμο ὅ,τι κι' ἂν εἶναι, θρησκευτικὸ ἢ ἀγροτικὸ, δὲν καταλύεται ποτέ, μιὰ κι' ἐκφράζει μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη του λαοῦ, ποὺ τὸ δημιουργεῖ.

Ὁ κ. Πάλλας Δ. μᾶς ἀπέστειλε τὸ ἐξῆς σημείωμα μὲ τὴν ἔγκυρη γνώμη του. Τὸ σημείωμά του ἔγραψε κατὰ παράκλησίν μας ὁ νέος βυζαντινολόγος καὶ θρησκευτιολόγος.

Κ) Η ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ

«Τὰναστενάρια ἀπαρτίζουν ἓνα σύνολο θρησκευτικῶν τελετῶν μιᾶς κλειστῆς ομάδας ἀνθρώπων, πού τὴν χαρακτηρίζει ὁ θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμός. Ἡ ομάδα τούτη—οἱ ἀναστενάρηδες—ἀποτελεῖ ἐπιβίωση τῶν ἀρχαίων μυστικῶν θιάσων τῆς Θράκης. Πρόκειται γιὰ πολὺ ἐνδιαφέρον τεκμήριο τῆς ἱστορίας τῆς λατρείας. Ὁ καθηγητῆς κ. Κ. Ρωμαῖος στὴν ὥραία του μελέτη γιὰ τὰναστενάρια ἔδειξε ὅτι τὰ λατρευτικὰ τους στοιχεῖα ἀπαντοῦν καθολικότερα : στὴ λατρεία τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ὡς μέσα στὰ σκοτεινὰ βάρη τῆς προϊστορίας. Ἡ ἐπιβίωση τῶν τελετῶν τῶν ἀναστενάρηδων ἀνάμεσα μόνο σὲ ὀρισμένους πληθυσμούς τῆς Θράκης ἐξηγεῖται ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς ὄρους, ὅπου διαβίωσαν οἱ πληθυσμοὶ αὐτοὶ—κλεισμένοι στὶς περιοχὲς τους.

Οἱ τελετὲς τῶν ἀναστενάρηδων φαίνονται στενὰ συνδεδεμένες μὲ τὴν λατρεία. Τελοῦνται τὴν 21ην Μαΐου (ἑορτὴ τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης), συμμετέχουν σ' αὐτὲς καὶ οἱ ἱερεῖς—ὅπου παρεμβαίνει τὸ τυπικὸ τῆς ἐπίσημης λατρείας ἢ ἡ ἐκχριστιανισμένη συνήθεια,—ὄργανα τῆς λατρείας τῶν ἀναστενάρηδων φυλάγονται στὴν Ἐκκλησία καὶ ἀκόμη χρησιμοποιοῦνται εἰκόνας καὶ γίνεται λιτανεῖα γύρω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Δὲ θὰ συζητήσω τὸ πῶς ἡ ἐνθουσιαστικὴ λατρεία τοῦ θιάσου ἐκείνου τῶν προαναστενάρηδων συνδυάστηκε μὲ τὴν χριστιανικὴ, τὴν ἐπίσημη λατρεία. Σημειῶνω μόνο ὅτι τώρα ἡ λατρεία τῶν ἀναστενάρηδων ἔχει καθαρὰ χριστιανικὸ περιεχόμενο, πρόκειται γιὰ τελετὲς πού γίνονται μὲ χριστιανικὴ εὐλάβεια. Οἱ τυχόν ἀποκλίσεις ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ κανόνα εἶναι ἀσήμαντες.

Τὰ—γιὰ μᾶς τοὺς σημερινούς—παράξενα ἔθιμα τῶν ἀναστενάρηδων (ἐνθουσιαστικὸς χορὸς, πυροβολία) ἔρχονται βέβαια σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ ὕφος τῆς γνωστῆς σὲ μᾶς τοὺς σημερινούς—λατρείας τῆς ἐπίσημης ἐκκλησίας καὶ μὲ καλὴ πίστη τὰ ἔθιμα τοῦτα καταδικάζονται ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς σὰν εἰδωλολατρικὰ ἔθιμα καὶ σατανικά. Ἀπὸ ἄλλα πάλι, μὴ ἐκκλησιαστικά, πρόσωπα ἀποκρούονται σὰν λείψανα πρωτόγονα καὶ βάρβαρα πῶς δὲν ταιριάζουν στὸν πολιτισμὸ τῆς ἐποχῆς μας καὶ πῶς ξεστρατίζουν τὸν ἀπλὸ κόσμο ἀπὸ τὸ ἄμεσο παρόν του, ἀπὸ τὴν ἱκανότητά του νὰ ἀντιληφθῆ τὶς καταπιεστικὲς ἀνάγκες του.

Νομίζω πῶς καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς ἀντιαναστενάρικες ἀπόψεις δὲν στοχάζονται σωστά. Γιατί, πρῶτα πρῶτα, μὲ τί εἶδος κριτήρια θὰ μπορούσε κανεὶς ν' ἀποφανθῆ γιὰ τὴν ἀντιχριστιανικότητα τῆς ἀναστενάρικης λατρείας ; Ὁ Franz Jos. Dölger, ἀπὸ τοὺς καλύτερους γνῶστες τῆς παλαιοχριστιανικῆς λατρείας, εἶχε πεῖ ὅτι ἡ ἐκκλησία δέχτηκε στὴ δική της λατρεία ἀπὸ τὴν ἀρχαία ὅ,τι ἦταν γενικὰ θρησκευτικὸ καὶ ὅτι ἀποποιήθηκε τὶς εἰδικὲς μορφὲς τῆς ἀρχαίας λατρείας, καθὼς π. χ. ἦσαν οἱ σπονδὲς (IXΘVC II 571). Μὰ—ἀφίνω πού ἓνας τέτοιος διαχωρισμὸς εἶναι κάπως ἐπιφανειακός—καὶ οἱ σπονδὲς μῆκανε στὴ χριστιανικὴ λατρεία. Σημειῶνω

τὴν πιδ πρόχειρη καὶ πιδ γνωστή: τὴ σπονδὴ λαδιοῦ μέσα στὸ νερὸ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ γιατί νὰ εἶναι χριστιανικότερο π. χ. τὸ ἔξορκιστικὸ φύσημα—στὴν τελετὴ τοῦ βαπτίσματος κ. ἄ.—ἢ ὁ ἁγιασμός καὶ χίλια δυὸ ἄλλα τελετουργικὰ στοιχεῖα, νὰ εἶναι χριστιανικότερα ἀπὸ τὸν ἐνθουσιαστικὸ χορὸ ἢ ἀπὸ τὶς αἱματηρῆς θυσίαις ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμη τελοῦνται στὰ χωριά μας καὶ μαρτυροῦνται ἀπὸ διάφορα εὐχολόγια ; "Ἄν πᾶμε ἔτσι θὰ πρέπη ν' ἀπογυμνώσουμε τὴ χριστιανικὴ λατρεία ἀπὸ τὸ πλούσιο τελετουργικὸ της ἔνδυμα καὶ νὰ τὴ περιορίσουμε σὲ λίγες ὑποτυπώδεις μορφές. Ὅμως ἓνα στοιχεῖο τῆς λατρείας δὲν εἶναι ἀποτελέσμα ἐπεξεργασίας τοῦ νοῦ, ὅπως τὸ δόγμα, οὔτε μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστῆ καὶ στὴ λατρεία ἢ ἀρχὴ τοῦ quod ubi et ab omnibus, ἂν καὶ θὰ εἶχε κανεῖς καὶ ἐδῶ ἀκόμη νὰ διατυπώση ἐπιφυλάξεις. "Ἐπειτα ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς κανόνες ποὺ διέπουν τὴ χριστιανικὴ λατρεία εἶναι ἡ πολλαπλότητα τῶν μορφῶν της.

Μία λατρευτικὴ μορφή εἶναι ἱστορικὴ μαρτυρία καὶ κάτι σὰν εἶδος βιολογικόν, ἔτσι ποὺ ἡ παρουσία της ἢ ὁ ἔξαφανισμός της νὰ ἔξαρθῶνται ἀπὸ νόμους ἱστορικοὺς. Παρόμοια εἶναι καὶ ἡ λαϊκὴ τέχνη καὶ οἱ ἄλλες ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Συνεπῶς μιὰ καθυστερημένη λατρευτικὴ μορφή δὲ θὰ μπορέση νὰ σταθῆ, ὅταν ἀλλάξουν οἱ ἱστορικοὶ ὄροι ποὺ ὡς τώρα τὴ διατηροῦν. Βέβαια οἱ ἰδέαι καὶ τὰ βιώματα ἀποτελοῦν παράγοντες τῆς ἱστορικῆς ζωῆς καὶ εἶναι σωστὸ ὅτι διατηρῶντας τα ἢ πολεμῶντας τα συντελοῦμε στὴ συντήρηση ἢ στὴν ἀλλαγὴ τῆς ἱστορικῆς πορείας. Ἄλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωσι τὸ πρᾶγμα εἶναι τόσο ἀνεπαίσθητο, ὥστε νὰ μὴ ἀξίξη νὰ ληφθῆ σοβαρὰ ὑπόψη. Οἱ τελετῆς τῶν ἀναστενάρηδων ἀποτελοῦν, θὰ ἔλεγα, εἶδος μουσειακόν, ποὺ μᾶς προσφέρεται γιὰ παρατήρησι καὶ μελέτη. Κι οὔτε μποροῦμε ν' ἀγνοήσουμε γιὰ τὴ ζωὴ μας καὶ τὴν κοινωνία τὴ σημασία τοῦ ὑπέρογου στοιχείου, ποὺ τόσο χειροπιαστὸ τὸ ἔχουμε στὴν περίπτωσι τῶν ἀναστενάρηδων, κι' οὔτε ἀκόμη ν' ἀγνοήσουμε τὰ στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ μας, ποὺ ὅπωςδήποτε ἔχουν τὸ χαρακτηῖρα τοῦ ἱστορικὰ καθυστερημένου. Εἶναι φανερὸ πῶς οὔτε ἀντιχριστιανικὴ μπορεῖ νὰ λογαριαστῆ ἡ λατρεία τῶν ἀναστενάρηδων, οὔτε καὶ ἀνασταλτικὴ τῆς ἱστορικῆς πορείας. Ὁ Μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης Νικήτας (12ος αἰὼν) εἶχε πῆ σ' ἀνάλογη περίπτωσι τοῦτα τὰ σωστὰ λόγια : «*Καὶ μὴ μοι λέγε ὅτι τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου ἐστίν... τὸ χριστιανικῶς γινόμενον κατὰ τι ἔθος ἐγχώριον... Οὐχ ὡς ἰουδαϊκῶς γινόμενον λογισθήσεται... ἢ ἑλληνικῶς, ἀλλὰ φιλοθέως καὶ εὐσεβῶς*» (Ράλλη—Ποτλῆ, Σύνταγμα κανόνων 5,388).

ΙΘ) ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΗ ΑΚΟΜΑ

Νομίζω πῶς σι' ἀναστενάγια πολλὰ ἀκόμη εἰδικὰ ζητήματα μένουν νὰ ξεκαθαριστοῦν. Οἱ θρησκευολόγοι ἔχουν νὰ ἐξετάσουν πολλὰ γιὰ τὴν προέλευσὴ τους, οἱ ἀγιογράφοι ἐπίσης σχετικὰ μὲ τοὺς ἀγιογραφικοὺς τύπους τῶν

Ἁγίων καὶ τὴν ἱστορία τους, οἱ λαογράφοι τὶς θρακικὲς παραδόσεις, τὰ σχετικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ ἄλλα ζητήματα. Ὅριστικὴ τελείωση εἶναι ἀδύνατη ἀκόμα. Συνοψίζοντας λέμε, ἀφοῦ προσωπικὰ παρακολουθήσαμε τὸ λειτουργικὸ τους μέρος κατὰ τὴν τέλεση 1) ὅτι οἱ γιορτὲς αὐτὲς γίνονται μὲ ἀυστηρότητα καὶ τάξη καὶ τέλεια ἐφαρμογὴ τοῦ ἄγραφου τυπικοῦ, 2) ὅτι γίνονται μὲ τὴν καθολικὴν συμμετοχὴ τῆς κοινότητος, μὲ πίστη ἀγνή πρὸς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς Ἁγίους, 3) ὅτι ὁ θίασος εἶναι καλὰ ὠργανωμένος τυπικῶς καὶ διατηρεῖ ἀκλόνητη τὴν ἠθικὴν θέσιν του καὶ τὴν ἐπίδρασίν του σ' ὅλη τὴν κοινωνικὴ ζωὴ καὶ 4) ὅτι ἡ τελετὴ ἐμπνέει καὶ τοὺς ἀμυήτους καὶ τὸ ἔθιμο ἐπιδραῖ ἠθικῶς ἐπάνω τους.

Τραγούδι ἀνασιενάρηδων χορευτικὸ

Ἄνω φωνητικό: ὁ Κων.σταν. τῖ. ὁ Κων.σταν.τῖ. νος ὁ μι. κρο-
 Συρτά
 Κάτω φωνητικό: ὁς, ὁ Κωνσταντῖ. νος ὁ μι. κρός, ὁ μι. κρο Κωνσταν.τῖ. νος.

Ἄνω φωνητικό: Ὁ Κωνσταντῖ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς
 ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς, ὁ Μικροκωνσταντῖνος
 Κάτω φωνητικό: Μικρὸν δὸν εἶ μικρὸν δὸν εἶχε ἡ μάνα σου
 Μικρὸν δὸν εἶχ' ἡ μάνα σου, μικρὸν τὸν ραβωνιάζει

5 Μικρὸν δὸν ἦρ μικρὸν δὸν ἦρθε μήνυμα
 Μικρὸν δὸν ἦρθε μήνυμα στὸν πόλεμο νὰ πάγη.

Νύχτα σελών', νύχτα σελώνει τᾶλογο,
 Νύχτα σελώνει τᾶλογο, νύχτα τὸ καλυβώνει

Βάν' ἀσημέν', βάν' ἀσημένια πέταλα,

10 βάν' ἀσημένια πέταλα, μαλαματένιες λόθρες.

ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΡΑΙΔΕΣΤΟΥ

Ἡ *Ραιδεστός* ἀναφέρεται ἤδη ἀπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων τοῦ Βυζαντίου, ὡς ἀξιόλογον ἀστικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον τῆς παραλίου Θράκης, ὅπερ ὁ Προκόπιος χαρακτηρίζει ὡς *χωρίον εὐλίμενον, ἐπιτηδείως ἔχον τοῖς ἐπ' ἐμπορία ναυτιλλομένοις* ¹⁾. Ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτιλιακὴ τῆς πόλεως ἀκμὴ ἐξαιρεται καὶ βραδύτερον, κατὰ τοὺς περὶ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλευούσης ὑστέρους βυζαντινοὺς χρόνους ²⁾. Διὰ τὴν ἀμύνεται ἐναντίον τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἡ πόλις εἶχεν ὄχυρωθῆ, ὃ δὲ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ κάστρου αὐτῆς. Ἐξ ἴσου σπουδαῖον ὄχυρον κατὰ τῶν βαρβάρων ἀπετέλει διὰ τὴν Ραιδεστὸν ἡ προστασία τῆς Θεοτόκου, τῆς καὶ *Ρευματοκρατορίσεως* καλουμένης ³⁾, διότι κατέπνιγεν, ὡς ἐπιστεύετο, τοὺς ἐπιδρομεῖς εἰς τὰ ρεύματα τοῦ ποταμοῦ, δι' ὃ καὶ ἰδιαζόντως ὑπὸ τῶν Ραιδεστινῶν ἐτιμᾶτο ⁴⁾.

Πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς θρακικῆς ταύτης πόλεως παράλληλος ὑπῆρξε καὶ ἡ πνευματικὴ, ἡ ὁποία διειρηθεῖτο ἀκόμη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως. Ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ Ραιδεστός ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Βισάνθης ⁵⁾, συνεκροτήθη τὸ μικρὸν μουσεῖον τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον μετὰ τῆς ὑπαρχούσης βιβλιοθήκης ἀπετέλουν τοὺς δύο πόλους τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς ⁶⁾. Ἐξ ἄλλου ζωηραὶ ἀναμνήσεις ἀξιολόγων γεγονότων τοῦ παρελ-

1) *Προκοπίου*, Περὶ κτισμάτων, IV, 9, 19—21 (Haury, τόμ. Γ', 2, σελ. 139).

2) *Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου*, Ἱστορία, ἔκδ. Boon σ. 201—204. Ἡ Ραιδεστός μετὰ τοῦ Πανίου καταλέγονται εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῆς θρακικῆς Χαλκίδος ἐν τῇ Partitio Romaniae, ἧτοι τῷ πίνακι τῆς διανομῆς μεταξὺ τῶν Σταυροφόρων τῶν ἐδαφῶν τῆς καταλυθείσης ὑπ' αὐτῶν αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου. *Talef* καὶ *Thomas*, Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig, μέρ. Α', Βιέννη 1856, σ. 465. Ἄλλας σχετικὰς περὶ τῆς Ραιδεστοῦ καὶ τοῦ Πανίου πληροφορίας βλ. ὑπὸ *Διον. Α. Ζακυθηνοῦ*, Μελέται περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει. Β' Θράκη· «Ἐπειρηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» τόμ. ΚΒ' (1952), σελ. 174—177.

3) *Φαίδ. Κουκουλέ*, Ἐπίθετά τινα τῆς Θεοτόκου, «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» 1932, σελ. 435—436.

4) Ἦδη ἡ θαυματουργὸς ἐκ Ραιδεστοῦ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἄλλως Ρευματοκρατείας λογιώτερον λεγομένης, ἀπόκειται εἰς τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸν τῆς Ἀχειροποιήτου καὶ τυγχάνει εἰδικῶν καὶ εἰλικρινῶν τιμῶν ἐκ μέρους τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν τῆς μακεδονικῆς πρωτεύουσος κατὰ τὴν καθιερωθεῖσαν πανήγυριν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐκάστου ἔτους.

5) Βλ. Pauly-Wissowa, Real Encyclopaedie, τ. Γ', 1, στ. 500—501.

6) *Α. Παπαδοπούλου—Κεραμείως*, Σημειώσεις περὶ τοῦ ἐν Ραιδεστῷ Μουσείου

θόντος ἔτι μᾶλλον ἐτόνιζον τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς ἱστορικῆς πόλεως, ἐν τοιοῦτον δὲ γεγονὸς ἦτο ὁ κατ' Αὐγούστιον τοῦ ἔτους 1324 συμβᾶς ἐν Ραιδεστῷ θάνατος τῆς ἀπερχομένης εἰς Κωνσταντινούπολιν δεσποίνης Εἰρήνης Παλαιολογίνης, τῆς ἐξ Ἀλαμανῶν ¹⁾. Ἄλλ' ἡ συλλογὴ τῶν 171 χειρογράφων, τὰ ὁποῖα ἀπέκειντο μετὰ τῶν ἐντύπων τῆς ἐν Ραιδεστῷ βιβλιοθήκης, ὁμιλεῖ ἀκριβῶς περὶ τῆς παλαιότερας ἀκμῆς τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐνταῦθα πνευματικῆς παραδόσεως. Οἱ κώδικες περιεῖχον σπάνιον φιλολογικὸν ὑλικόν ²⁾, τὸ ὁποῖον ὁμως δὲν ἔγινεν ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, διότι οὗτοι ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς κατὰ τὴν περὶ τὸ 1842 συμβᾶσαν μεγάλην πυρκαϊάν ³⁾, ποῦ ἀπετέφρωσε τὸ ὄραϊον μητροπολιτικὸν κτίριον, ἢ ὀλίγον πρότερον εἶχον διασπαρῆ εἰς τὰς διαφόρους βιβλιοθήκας τῆς Ἀνατολῆς ⁴⁾.

Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Ραιδεστός ἀπαντᾷ ἤδη ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ὡς μία τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπισκοπῶν τῆς γηραιᾶς μητροπόλεως Ἡρακλείας, ὑφ' ἣν ἐπὶ μακρὸν τελεῖ σχεδὸν συνεχῶς ⁵⁾, μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1694, ὁπότε κατόπιν ἀναφορᾶς τῶν κατοίκων καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ραιδεστοῦ Παχωμίου, παραπονουμένων κατὰ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Νεοφύτου, διότι δυναστικῶς ἐφέρετο πρὸς αὐτούς, ἡ Ραιδεστός προήχθη εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν διὰ γράμματος τοῦ Πατρ. Καλλινίκου τοῦ Ἀκαρνᾶνος ⁶⁾, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Νεόφυτος Ἡρακλείας χαρακτηρίζεται ὡς ταραξίας καὶ ἀλαζῶν καὶ φιλοτάραχος, «ἐπιτιμῶν ἱερεῦσι καὶ λαϊκοῦς ἀφορίζων ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἐγκλημάτων». Ὁ πατριάρχης οὗτος πιθανῶς εἶχε δίκαιον εἰς τοὺς κατὰ τοῦ μητροπολίτου χαρακτηρισμούς, εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχε συνεργήσει εἰς τὸν ἐκθρονισμὸν του, ἐνεργῶν μετὰ τινων ἄλλων ὑπὲρ τοῦ Διο-

κλπ. εἰς τὸ Περιοδικὸν τοῦ Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κων)πόλεως, τόμ. ΙΖ (1882—83), παράρτημα, σελ. 75 κέξ.

1) Σπ. Π. Δάμπρον, Ἐνθυμήσεων, ἥτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. Ζ' (1910), σελ. 139.

2) R. Foerster, De antiquitatis et libris manuscriptis Constantinopolitanis commentatio, Rostochii 1887, σελ. 29—31.

3) Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Ἐκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ· Περιοδικὸν τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τόμ. ΙΖ (1882—83), παράρτημα, σελ. 5.

4) Μητροπ. Ἀμασειᾶς Ἀνθίμου, Εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Ραιδεστῷ μητροπόλεως καὶ τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ αὐτῆς ἀρχαίων χειρογράφων βιβλίων «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», τόμ. Ι' (1890), σελ. 158—159. Πρβλ. αὐτόφι καὶ ἐπισημείωμα Μ. Γεδεῶν.

5) Μητροπολ. Σύρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολ. καὶ Δυτ. Θράκης «Θρακικά», τόμ. ΣΤ' (1935), σελ. 112—114.

6) Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Ἀρχαιότητες καὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Θράκης· Περιοδικὸν Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κ)πόλεως, τόμ. ΙΖ (1882—83), Ἀρχαιολογ. Παράρτημα, σελ. 83—84. Τὸ γράμμα παραδίδεται καὶ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 315 χειρογρ. κώδικος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης [Θ. Μοσχονᾶ] Κατάλογοι τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, τόμ. Γ', Ἀλεξάνδρεια 1947, σ. 292-293.

νυσίου Δ' τοῦ Μπουσελίμη ¹⁾. Διὰ τοῦτο ἅμα ἐγκαταστὰς ἐκ νέου ὁ Καλλίνικος εἰς τὸ πατριαρχεῖον, ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησιν τῶν Ραιδεστινῶν ἀπέσπασε τὴν ἐπισκοπὴν Ραιδεστοῦ ἐκ τῆς μητροπ. Ἡρακλείας καὶ ἀνήγαγεν εἰς αὐτοκέφαλον ἐκ τοῦ πατριαρχείου ἐξαρτωμένην Ἀρχιεπισκοπὴν ²⁾. Μετ' οὗ πολὺ ὅμως, θανόντος τοῦ Καλλινίκου καὶ ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον Γαβριὴλ Γ' τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος, ὁ ἰσχυρὸς Νεόφυτος Ἡρακλείας ἐπανέφερε τὴν Ραιδεστοὶν ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς ἰδίας μητροπόλεως, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1702, ἀπολυθέντος σχετικοῦ γράμματος ³⁾. Εἶναι δὲ ὁ Νεόφυτος οὗτος γνωστὸς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι συνέταξε τὸ ἔτος 1695 τὸ περίφημον ἔγγραφον περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἱατροῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, τοῦ μετὰ ταῦτα λογίου μητροπολίτου Δρύστρας Ἱεροθέου, κατ' εὐθείαν ἐκ τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων ⁴⁾. Μὲ τὴν ἐκ νέου συγχώνευσιν τῆς ἐπισκοπῆς Ραιδεστοῦ μετὰ τῆς μητροπόλεως, Ἡρακλείας, τερματίζεται ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Παχώμιου, ἐξαναγκασθέντος, ὡς φαίνεται, εἰς παραίτησιν ⁵⁾. Ὁ αὐτὸς οὗτος Παχώμιος, ὡς

1) *Μ. Ι. Γεδεών*, Πατριαρχικοὶ πίνακες, ἐν Κων)πόλει 1885—90, σελ. 610. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, τὸ ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεῖα, τόμ. ΙΓ' (1930), σελ. 575, ἀρθρίδιον.— Ὁ Καλλίνικος Β' ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1688 μέχρι τοῦ θανάτου του, κατ' Αὔγουστον 1702, μὲ ἐπιτάμνηνον διακοπὴν τῆς δευτέρας πατριαρχείας αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Διονυσίου Δ' τοῦ Μουσελίμη. Πρβλ. καὶ *Γενναδίου Μ. Ἀραμπατζόγλου*, μητροπολ. Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων, Φωτίειος Βιβλιοθήκη, Μέρ. Α', ἐν Κων)πόλει 1933, σελ. 214.

2) *Χρυσ. Παπαδοπούλου*, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν. Ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου (ἱστορικὸν σημεῖωμα) «Θεολογία», τόμ. ΙΓ' (1935), σελ. 289—292.—Κ. Μ. Ράλλη, περὶ τοῦ τῶν ἐπισκόπων προβιβασμοῦ κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας «Βυζαντίς», τόμ. Β' (1911), σελ. 143 κέξ.—Προχείρως βλ. Ἐρησκειτικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ἐγκυκλοπαιδεῖα, τόμ. Β' (1937), σελ. 137—139.

3) *Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 86—87. Μητροπ. Σάρδεων *Γερμανοῦ*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 112.

4) *Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως*, Ὁ τελευταῖος Κομνηνὸς κατ' ἔγγραφον ἐπίσημον τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Νεοφύτου (1695) «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας», τόμ. Β' (1885—89), σελ. 667 κέξ.

5) *Μιλτ. Σταμούλη*, Συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Θράκης. «Θρακικά», τόμ. ΙΔ' (1940), σελ. 163. Ὁ κατάλογος τῶν ἀρχιερέων Ραιδεστοῦ παρὰ Σταμούλη δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀμαρτημάτων, συντεταγμένος δὲ ἐπὶ τῇ βάσει σημειωμάτων ἄνευ κριτικῆς ἐπεξεργασίας πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ εἶναι ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς κλεινῆς θρακικῆς ἐπαρχίας. Τὰ αὐτὰ βασικά ἐλαττώματα παρουσιάζει καὶ ὁ κατάλογος τοῦ μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ. Ὁ Παχώμιος ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ὡς ἐπίσκοπος Ραιδεστοῦ τὸ ἔτος 1691, ὑπογεγραμμένος εἰς συνοδικὸν συστατικὸν γράμμα τοῦ πατρ. Καλλινίκου Β', περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας : *Μ. Ι. Γεδεών*, Κανονικαὶ διατάξεις, τόμ. Α', ἐν Κων)πόλει 1888, σελ. 105. Ἐπίσης ὑπογράφει τὸ εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς ἀπολυθὲν σιγίλλιον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος : *Αθ. Κομνηνοῦ—Υψηλάντου*, Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Πολιτικῶν... τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν, ἐκδίδοντος Γερμανοῦ Ἀφθονίδου, ἐν Κων)πόλει 1870, σελ. 208.—*Α. Μ. Χ(αμονδοπούλου)*, Ἡ

ἐπίσκοπος τῆς ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Ἡρακλείας ἐπισκοπῆς Ραιδεστοῦ, σημειοῦται εἰς τι Τακτικὸν τῶν Ἐκκλησιῶν, συνταχθὲν μεταξὺ τοῦ ΙΖ'—ΙΗ' αἰῶνος ¹⁾. Ἐκ τούτου εἰκάζομεν, ὅτι ὁ εἰς τὸ Τακτικὸν τοῦτο κατάλογος τῶν ἀρχιερέων δὲν εἶναι παλαιότερος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τελευτῶντος, ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ὄνομα τῶν ἀρχιερέων, διότι ἐνιαχοῦ ὑπάρχει καὶ δεύτερον ὄνομα, προστεθὲν ἔκ τῶν ὑστέρων ²⁾. Ὁ συντάκτης τοῦ καταλόγου, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι πρὸ τοῦ Ἰουλίου 1694 γράφων, κατέταξε τὴν ἐπισκοπὴν Ραιδεστοῦ ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Ἡρακλείας, τῆς ὁποίας γνωρίζει καὶ τὸν μητροπολίτην Νεόφυτον, διότι ἄλλως τὴν Ραιδεστον θὰ κατέγραφεν εἰς τὴν στήλην τῶν Ἀρχιεπισκοπῶν. Οὔτε πάλιν συνετάχθη μετὰ τὸ 1702, ὅτε ἡ Ραιδεστός εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὸ προηγούμενον καθεστῶς, διότι ἄλλαι ἀναγραφαὶ εἶναι ὁπωσδήποτε παλαιότεραι, ὁ δὲ Παχώμιος δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐκλεγῆ ἐπίσκοπος Ραιδεστοῦ.

Ἰκαναὶ καὶ ἐνδιαφέρουσαι εἰδήσεις ἐκκλησιαστικαὶ καὶ γενικώτερον περὶ τῆς Κοινότητος Ραιδεστοῦ, ἰδίᾳ πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ', μᾶς παρέχονται ἔκ τινος χειρογράφου κώδικος, τὸν ὁποῖον ἐκεῖθεν διέσωσε πρὸ ἐτῶν ὁ Γρ. Λαζίδης, δωρήσας αὐτὸν εἰς τὸν μακαρίτην Μ. Γεδεών, ὁ ὁποῖος ἐν τέλει προσέφερεν αὐτὸν εἰς τὸ πατριαρχικὸν γραματοφυλακεῖον ³⁾. Κατὰ τὰς εἰς τὸν κώδικα τοῦτον περιεχομένας πληροφορίας, ὁ Ἡρακλείας Γεράσιμος κατὰ τὰ ἔτη 1730—1731 ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν δωματίων τοῦ μητροπολιτικοῦ οἴκου καὶ τοῦ γυναικωνίτου τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως, δαπανήσας ἱκανὰ ποσὰ ἐξ ἰδίων «διὰ τὸν κερεστέν, τὸν ἀσβέστην καὶ τὰ στρωσίματα τῶν ὀνιάδων». Τὸ θέρος ὁ μητροπολίτης Γεράσιμος διήροχετο εἰς τὰς πέριξ μονὰς, ὡς τὸ 1729 εἰς μονὴν τῆς Θεοτόκου τοῦ Ξηροῦ. Τὸ πνευματικὸν ἔργον τοῦ Γερασίμου ὑπῆρξεν ἀξιόλογον. Ἀναφέρονται δύο ἐγκύκλιοι αὐτοῦ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐπαρχίας του, τοὺς ὁποῖους προέτρεπεν εἰς ἐξομολόγησιν καὶ συχνὴν μετάληψιν, ἀπαγορευτῶν αὐστηρῶς τὴν διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον καταβολὴν χρημάτων εἰς τοὺς ὀριζομένους πνευματικούς, ἐναντίον τῶν ὁποίων, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, πολλὰς ἀρὰς ἐπέσειε, διότι ἡ πνευματικὴ ὑπηρεσία δὲν προσφέρεται μὲ χρήματα ⁴⁾. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Ραιδεστός εἶναι ἔδρα

Πατριαρχικὴ τοῦ Γένους Μ. Σχολή «Ἐκκλησ. «Ἀλήθεια», τόμ. Α' (1880—81), σ 151.

1) Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Τακτικὸν τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ κατάλογος ἀρχιερέων ἀκμασάντων ἐν αὐταῖς μεταξὺ τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας», τόμ. Γ' (1889—91), σ 473.

2) Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μητρόπολις καὶ μητροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὴν Ἐνετοκρατίαν «Θεολογία», τόμ. Κ' (1949), σελ. 551.

3) Μ. Ι. Γεδεών, Εἰδήσεις ἐκ κωδίκων θρακικῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης Ραιδεστοῦ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», τόμ. ΒΖ' (1907), σελ. 552—556, 625—628, 638—640, 668—669.

4) Ἀυτόθι, σελ. 553—554.—Περὶ τοῦ Γερασίμου πλείονα βλ. Μ. Ι. Γεδεών, Οἱ

τῶν μητροπολιτῶν Ἡρακλείας, διότι ἡ Ἡράκλεια ἀπὸ πολλοῦ ἔχει ἀποβῆ ἄσημος πολίχνη, τυγχάνει δὲ οὕτως ἢ ἐξόχως ἀκμάζουσα Ραιδεστὸς τῶν πολλαπλῶν φροντίδων τῶν ἀρχιερέων αὐτῆς, οἵτινες ἐκάστοτε ἀπὸ τοῦ Νεοφύτου 1) Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ ἀποκαλοῦνται 2).

Κατὰ τοὺς ἰδίους τούτους χρόνους, ἡ ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Κοινότης Ραιδεστοῦ διοικεῖται ἀπὸ τέσσαρας **Ἐπιτρόπους** καὶ **Γέροντας**, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐπωμισθῆ τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν. Ἡ Κοινότης διετῆρει Νοσοκομεῖον, συντηρούμενον δι' ἐράνων τῶν κατοίκων καὶ τοῦ προϊόντος τῶν εἰς τοὺς ναοὺς γνωστῶν κιβωτίων. Μᾶλλον ὁμως τὸ ἴδρυμα ἐκ τῆς μητροπόλεως ἐξηρτάτο, ἐξ ἧς ἐπίσης ἐξηρτάτο καὶ ἄλλο ταμεῖον ἐνισχύσεως ὀρφανῶν καὶ πτωχῶν, ὑπὸ φιλανθρωπῶν ἐνισχυόμενον καὶ προσφορῶν τῶν ναῶν, εἰς οὓς ἀνῆκον μεγάλαι περιουσίαι. Ἐξ ἄλλου, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ραιδεστινοῦ κώδικος πληροφορούμεθα, ὅτι ἡ Κοινότης διετῆρει καὶ ξενοδοχεῖον, συντηρούμενον διὰ κληροδοτημάτων καὶ ἐλεημοσυνῶν, εἰς περίθαλψιν τῶν πενήτων ποὺ διήρχοντο ἐκ τῆς πόλεως 3). Ἄλλ' ἐξ ἴσου ἀξιωματικῶν εἶναι ἢ ὑπαρξίς ἐσναφίου τῶν μπογιατζήδων εἰς Ραιδεστόν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος μαρτυρουμένη 4).

Ὑπὸ τοιαύτην, ἀξίαν θαυμασμοῦ διὰ τὸ ὑπέροχον πατριωτικὸν φρόνημα ποὺ ἀνεπτύσσετο εἰς Ραιδεστόν, κοινωνικὴν πρόοδον τῶν κατοίκων τῆς θρακικῆς πόλεως, φυσικὸν ἦτο νὰ σημειωθῆ καὶ ἀντίστοιχος πνευματικὴ ἀνάπτυξις. Ἐν τούτοις αἱ ὑπάρχουσαι εἰδήσεις μόνις τὸ ἔτος 1790 τοποθειοῦν τὴν ἴδρυσιν τῆς Σχολῆς Ραιδεστοῦ, ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Μεθοδίου 5). Ὁ μνημονευθεὶς θρακικὸς κώδιξ Λαζίδου παρέχει καὶ περὶ τῆς Σχολῆς Ραιδεστοῦ εἰδήσεις 6), ἰδίᾳ μάλιστα διὰ τὰς οικονομικὰς δυνατότητας αὐτῆς, τῆς βιβλιοθήκης, τῶν διδασκάλων κλπ. Πρὸς τὴν Σχολὴν Ραιδε-

τελευταῖοι μητροπολίται τῆς Ἡρακλείας 1714—1830· «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», τόμ. Γ' (1882—83), σελ. 545—550, Η' (1887—88), σελ. 398—402.—Τοῦ αὐτοῦ, Πέντε συγγενεῖς ἐκ Λέρου ἀρχιερεῖς Ἡρακλείας (1714—1830)· «Θρακικά», τόμ. Ε' (1934), σελ. 3 κέξ. κλπ. Πρόσωπον λίαν ἀξιόλογον ὁ Γεράσιμος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἐθνικὴν ἱστορίαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

1) Βλ. π.χ. *Καλλινίκου Δελικάνη*, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμος τρίτος, ἐν Κων)πόλει 1905, σελ. 361, 383.—[*Θ. Μοσχονᾶ*], ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 296, 303, κ.ά.

2) Μητροπ. Σάρδεων *Γερμανοῦ*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 74.—*H. Gelzer*, Texte der Notitiae Episcopatum ein Beitrag zur Byzantinischen Kirchen u. Verwaltungsgeschichte, Μόναχον 1900, σελ. 638.—*M. I. Γεδεῶν*, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 23 κέξ.

3) *M. I. Γεδεῶν*, Εἰδήσεις ἐκ κωδίκων θρακικῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης Ραιδεστοῦ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 556, 625—626.

4) Αὐτόθι, σελ. 638—639.

5) *M. Παράνικα*, Σχολὴ ἐν Ραιδεστῷ τῷ 1790· Περιοδικὸν τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τόμ. ΙΑ' (1876—77), σελ. 75—76. *Τρ. Ε. Ἐδαγγελίδου*, Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1936, σελ. 71—72. Αἱ ἐνταῦθα παρεχόμεναι εἰδήσεις εἶναι ὅλως πενιχραί.

6) *M. I. Γεδεῶν*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 626—628.

στοῦ, πλὴν τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Μεθοδίου, ἐνδιαφέρον ἐπέδειξε καὶ ὁ τούτου διάδοχος Μελέτιος, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἀπελύθη τὸ σιγίλλιον ὑπὸ τοῦ Πατριαρχοῦ Κυρίλλου ΣΤ', κατ' Αὐγούστον τοῦ 1817 ¹⁾, ἀλλὰ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν μητροπολίται. Διότι ζωηρὰ ἦτο ἀκόμη ἡ ἀπήχησις τῆς ἀποφάσεως τῆς τοπικῆς Συνόδου τοῦ 1593, δι' ἧς ἐπεβλήθη εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ οἴκουμ. πατριαρχείου μητροπολίτας καὶ ἐπισκόπους ἢ ἱερὰ φροντίς τῆς συστάσεως σχολείων, τῆς ἐξευρέσεως τῶν ἀπαιτουμένων δαπανῶν, ἐν ἀνάγκῃ ἐξ ἰδίων τῶν ἀρχιερέων, καὶ ἡ ὑποστήριξις τῶν ἀπόρων μαθητῶν ²⁾).

Παράλληλος πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἀνάπτυξιν ἐν Ραιδεστῷ ὑπῆρξεν ἐπίσης καὶ τῆς μουσικῆς, τῆς ὁποίας πολλοὶ ἐντεῦθεν ἀνεδείχθησαν προαγωγοί, οἱοὶ οἱ Γαβριὴλ ἄδελφος ἐπίσκοπος Ραιδεστοῦ, Γεράσιμος ὁ Ἡρακλείας, Γεώργιος Ραιδεστηνὸς πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὁ καὶ Κουκουζέλης ἐπωνυμούμενος, Δαυίδ μοναχὸς ὁ Ραιδεστηνός, Δημήτριος ὁ Ραιδεστηνός, Δοσίθεος μοναχὸς ὁ Ραιδεστηνός, Θωμᾶς ὁ Ραιδεστηνός, Ἰωάννης πρωτοψάλτης Ραιδεστοῦ, Παγκράτιος ἱερομόναχος Ραιδεστηνός, ὁ μουσικώτατος Μελχισεδὲκ ἐπίσκοπος Ραιδεστοῦ ³⁾ κ.ἄ. Ὁ γνωστὸς λόγιος καὶ τῆς μουσικῆς γνώστης Ἀθανάσιος Φωτεινίδης συνέθεσεν *ἄσματικὸν κανόνα* εἰς τὴν πολιτείαν Ραιδεστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγκωμιάζει τῆς πόλεως τὴν εὐρυχωρίαν, τὸ σιτοπαραγωγὸν καὶ τὴν λοιπὴν αὐτῆς παραγωγικότητα. Περαιτέρω ἐγκωμιάζει τὸν ἀέρα, τὸν λεπτὸν, ἠδύπνοον, εὐκραῆ, πανεύδροσον κλπ. ⁴⁾ Ἐπίσης γνωστὸς εἶναι καὶ ὁ τοῦ Ἀθανασίου Μιχαὴλ Ραιδεστηνοῦ ἔπαινος τῆς ἰδίας πατρίδος. Οὗτος εἶναι ὁ μετὰ ταῦτα μητροπολίτης Ἀθηνῶν γενόμενος, ἀκμάσας δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, εἰς τὴν γραφίδα τοῦ ὁποίου ὀφείλεται τὸ *πατρίδος ἐγκώμιον*, συντεταγμένον κατὰ μίμησιν τυφλῆν τοῦ κανόνος τοῦ Φωτεινίδου καὶ ἐξαντλούμενον εἰς ὑπερβολικοὺς ἐπαίνους τῶν Ραιδεστηνῶν καὶ τῶν ἐν γένει προσόντων τῆς Ραιδεστοῦ ⁴⁾).

Ἄλλος λόγιος ἄξιος λόγου, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς τουρκο-

1) *Αὐτόθι*, σελ. 638—640. Πρβλ. Β. Α. Μυστακίδου, Σχολεῖα μετὰ τὴν Ἀλωσιν, κατὰ κώδικας τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. ΙΓ' (1937), σελ. 151. — Μ. Ι. Γεδεῶν, Πέντε συγγενεῖς ἐκ Λέρου, ἀρχιερεῖς Ἡρακλείας, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 80. Ὁ Μελέτιος προσέφερεν εἰς τὸ σχολεῖον 17.500 γρόσια ἐξ ἰδίων.

2) Μ. Ι. Γεδεῶν, Σχολεῖα καὶ βιβλία κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», τόμ. Η' (1887—88), σελ. 304.

3) *Σωφρονίου Εὐστρατιάδου*, μητροπ. πρ. Λεοντοπόλεως, Θραῖκες μουσικοὶ «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. ΙΒ' (1936), σελ. 51 κέξ.

4) Μ. Παρανίκα, Περὶ τινῶν λογίων ἐκ Ραιδεστοῦ Περιοδικὸν Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγου Κων(ν)πόλεως, τόμ. Ι' (1875—76), σελ. 69—78. — Μ. Ι. Γεδεῶν, Εἰδήσεις ἐκ κωδίκων θρακικῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης Ραιδεστοῦ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια», τόμ. ΚΖ' (1907), σελ. 639.

κρατίας, ἀναφέρεται ὁ ἀνεψιὸς τοῦ μνημονευθέντος Ἀθανασίου Μιχαὴλ Ἰωάννης, ὁ ἐπονομαζόμενος *Τατλίκαρας*, ὅστις ἀρχικῶς ἐχορημάτισεν ἐν Ραιδεστῷ διδάσκαλος, εἰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1808 καὶ βραδύτερον, 1817—23, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς Τρίκαλα τῆς Κορινθίας ¹⁾). Ὁ διδάσκαλος οὗτος μετωνομάσθη ἐπὶ τὸ ἑλληνοπρεπέστερον *Εἰρηναῖος*, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲ κομίζων συστατικὸν τοῦ Μουστοξύδου γράμμα πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης Ἰωάννην Γενατᾶν ἐξήτει δημοσίαν θέσιν, κατὰ προτίμησιν εἰρηνοδίκου ²⁾). Ἐξ ἄλλου ἐκ Ραιδεστοῦ κατήγετο καὶ ὁ λόγιος μητροπολίτης Καστορίας Γεννάδιος (1750 κέξ) ³⁾. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους ἤκμαζεν ἡ Σχολὴ Ραιδεστοῦ, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μάλιστα τῶν διδασκάλων Γερμανοῦ ἱερομονάχου, τοῦ Κεφαλλῆνος καὶ Κ. Χαρισιάδου τοῦ Ἡπειρώτου, πρὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ⁴⁾.

Ὁ κατάλογος τῶν ἐπισκόπων Ραιδεστοῦ νομίζω ὅτι δὲν εἶναι πλήρης ⁵⁾. Συμβαίνει καὶ ἐν προκειμένῳ ὅτι γενικώτερον παρατηρεῖται εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων. Τὸ ἔργον εἶναι βεβαιότατα λίαν δυσχερὲς καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συντελεσθῇ ὑφ' ἑνὸς μόνου ἐρευνητοῦ. Ἐξ ἄλλου κατάρτισις καταλόγων ἐπισκοπικῶν δὲν εἶναι ξηρὰ παράθεσις ὀνομάτων μετὰ χρονολογιῶν πολλάκις ἀσαφῶν καὶ μὴ ἀπηκριβωμένων, ἀλλὰ μᾶλλον σχολαστικὴ συγκέντρωσις παντὸς στοιχείου σχετιζομένου μὲ τὰς ἐπαρχίας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ τοὺς προκαθημένους αὐτῶν, βιογραφικὰ τῶν ἀρχιερέων, πνευματικὴ, θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ δρᾶσις αὐτῶν, ἔγγραφα πάσης φύσεως, πράξεις ἐκκλησιαστικαὶ καὶ πολιτικά, πληροφοροὶα περιηγητῶν, ἐπιγραφαί, δικαιοπραξίαι κλπ., δι' ὧν συνίσταται ἡ ἀληθὴς ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία καὶ δι' ὧν κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ἰδίᾳ ἐρευνᾶται ἡ ἱστορία τοῦ ὑποδούλου ἔθνους. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα οἵουδήποτε περιεχομένου, ἤτοι χρυσόβουλλα, ἀργυρόβουλλα, σιγίλλια, συνοδικαὶ πράξεις, ἐπιστολαί, ἀποφάσεις πάσης φύσεως, καθαιρέσεις, συγχωρήσεις, ὑπομνήματα ἐκλογῆς, ὁμολογίαι πίστεως κλπ., ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀποτελοῦν γλωσσικὰ μνημεῖα ἄξια σπουδῆς καὶ μελέτης, περιέχουν πλῆθος εἰδήσεων διὰ πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκδίδωνται ὀλόκληρα μετ' ἰδιαιτέρας στοργῆς καὶ προσοχῆς, διότι ἀποβαίνουν ἱστορικαὶ πηγαὶ πρώτου μεγέθους. Εἰς τὸ ση-

1) *Μ. Παρανίκα*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 78—80.—*Μ. Γεδεών*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 554. *Κ. Οἰκονόμου* τοῦ ἐξ *Οἰκονόμων*, Τὰ σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, τόμ. Γ', Ἀθήνησι 1866, σελ. 111—113 κλπ.

2) Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης, 9 Ὀκτωβρ. 1830.

3) *Μ. Παρανίκα*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 67.

4) Μητροπ. Ἀμασειᾶς Ἀνθίμου, Εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Ραιδεστῷ μητροπόλεως..., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 158.

5) Μητροπ. Ἀμασειᾶς Ἀνθίμος, Μητροπ. Σάρδεων Γερμανός, *Μ. Ι. Γεδεών* καὶ *Μιλε. Σταμούλης*, εἰς οὗς παραπομπαὶ κεῖνται ἀνωτέρω εἰς τὰ οἰκεῖα σημεῖα τοῦ συντόμου τούτου μελετήματος.

μεῖον τοῦτο οἱ πλεῖστοι τῶν κληρικῶν ἔρευνητῶν, ἐνῶ εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν τοὺς πατριαρχικοὺς κώδικας καὶ ἠδύναντο διὰ τῆς συστηματικῆς ἐκδόσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων νὰ προσφέρουν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτουσίας τὰς πηγὰς, προετίμησαν νὰ ἀρύωνται ἐξ αὐτῶν χρονολογίας τινάς, χρησίμους εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν καταλόγων καὶ νὰ παραλείπουν σχεδὸν πάντοτε τὰ κείμενα. Ἀλλὰ καὶ βραδέως δύναται νὰ συντελεσθῇ, ἔστω καὶ σήμερον, ἡ ἔκδοσις αὕτη, μολοντί πλεῖστοι χειρόγραφοι κώδικες, δι' ὧν παρεδόθησαν τὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα, δὲν ὑπάρχουν πλέον ἢ δὲν εἶναι εἰς πάντας προσιτοί. Ἐπίσης ἀναγκαῖον καὶ ἐπιβεβλημένον εἶναι νὰ ἐκδοθοῦν τὰ εἰς συλλογὰς μονῶν καὶ ἄλλων νομικῶν προσώπων ἢ ἰδιωτῶν ἀποκείμενα πατριαρχικὰ ἢ ἀρχιερατικὰ γράμματα, ἀνέκδοτα ἢ ἐσφαλμένως ἐκδεδομένα καὶ τότε θὰ εἴπωμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν, εἴτε γενικώτερον, εἴτε μερικώτερον, τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας εἰδικώτερον.

Προκειμένου περὶ τῆς ἐπαρχίας Ραιδεστοῦ ἐκδίδομεν περαιτέρω ἔγγραφα ἐκκλησιαστικά, ἐξ ὧν χρησίμους εἰδήσεις λαμβάνομεν. Ἦδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον Ραιδεστοῦ κατεκόσμη ὁ μουσικώτατος ἐπίσκοπος *Μελχισεδέκ*, ὅστις τοῦτον πιθανῶς κατεῖχε μέχρι τοῦ ἔτους 1632 ¹⁾, καίτοι ἀμφισβήτησις ὑπάρχει καὶ περὶ τούτου ²⁾. Πάντως μετ' αὐτὸν ἀπαντᾷ ἐπίσκοπος *Θεοφάνης*, ὅστις δὲν γνωρίζομεν μὲν πότε ἐξελέγη, πάντως τὸν Μάιον 1621 ὑπογράφει σιγίλλιον Κυρίλλου Α' Λουκάρεως περὶ τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονῆς Μ. Λαύρας ³⁾, τὸν δὲ Φεβρ. 1632 συνοδικὸν ἐπιβεβαιωτήριον τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου, περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ζακύνθου ⁴⁾.

Ὁ Θεοφάνης ὑπῆρξεν ἀνάξιος ἐπίσκοπος, ὄργανον τοῦ σατανᾶ, καταφρονῶν τοὺς κανόνας καὶ τὰς διατάξεις, πλήρης ἐλαττωμάτων, ραδιοῦργος

1) *Μ. Ι. Γεδεών*, Εἰδήσεις ἐκ κωδίκων θρακικῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης Ραιδεστοῦ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 658. — Ὑπὸ τοῦ μητροπ. Σάρδεων *Γερμανοῦ*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 113, ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Μελχισεδέκ τοποθετεῖται μέχρι τοῦ 1628, ὑπὸ δὲ τοῦ *Μ. Σταμούλη*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 162, ἀπὸ τοῦ 1615—1639 μὲ διακοπὰς καὶ παρεμβολὴν ἀρχιερέως Μεθοδίου τὸ ἔτος 1622 καὶ Θεοφάνους βρυδύτερον. — Βλ. καὶ *Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 237.

2) *Σωφρ. Εὐστρατιάδου*, μητροπ. πρ. Λεοντοπόλεως, Θρακῆς μουσικοί, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. ΙΒ' (1936), σελ. 70, ὅπου ἡ ἀποφῆς ὅτι τὸν Θεοφάνη, διαδεχθέντα τὸν Μελχισεδέκ, διεδέχθη καὶ αὐθις οὗτος καθαιρέθηντα τὸ 1637, εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ μητροπ. πρ. Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, Ἀρχιερατικαὶ ὑπογραφαὶ δυσξέμβλητοι καὶ χρονολογίαι ἐσφαλμέναι πατριαρχικῶν σιγιλλίων «Ἑλληνικά», τόμ. Δ' (1931), σελ. 440—441, ἡ ἀποφῆς τοῦ ὁποίου θεωρητέα ὡς ὀρθοτέρα, καθ' ἣν τὸ ἀχρονολόγητον γράμμα πρὸς τὸν Πρῶτον τοῦ Ἀγίου Ὁρους («Ἑλληνικά», Γ' 1930, σ. 51) πρέπει νὰ χρονολογηθῇ ἄλλως.

3) *Ἀλ. Δαυριώτης*, «Ἐκκλ. Ἀλήθ.», τόμ. ΙΒ' (1892), σελ. 230—231.

4) *Κ. Ν. Σάθα*, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, σελ. 284. — *Fr. Miklosich—J. Müller*, Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana, τ' V, Vindobonae 1887, σελ. 76.

καὶ ταραξίας ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Ἱερεμίου, τοῦ καὶ ὀλίγον πρότερον, τὸ 1636, ὡς αἰρετικοῦ ἀναθεματισθέντος ¹⁾). Ἔνεκα τούτου καθηρέθη κατὰ τὸ ἔτος 1637 Ἡ συνοδικὴ καθαίρεσις, γενομένη ἐπὶ πατριάρχου Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως ἔχει ὡς ἀκολούθως ἐκ φ. 320β τῆς Νομικῆς Συναγωγῆς τοῦ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ²⁾).

Κύριλλος, ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικός πατριάρχης.

† Ἐντιμότατοι κληρικοὶ τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Ραιδεστοῦ καὶ Πανίου καὶ εὐλαδέστατοι ἱερεῖς τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ χωρίων καὶ οἱ λοιποὶ χριστιανοί, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία, ὡς τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά. Ἐνταῦθα ἐπέμφθη ἀπ' αὐτοῦ παρ' ὑμῶν πάντων πρὸς ἡμᾶς ἀναφορὰ ἐμμάρτυρος καὶ ἐνυπόγραφος, δι' ἧς ἔγνωμεν καὶ ἐπιστώθημεν ἀσφαλῶς, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ὑμῶν κακο-Θεοφάνης, οὐκ οἶδ' ὅπως σκευὸς ὄφθεις μεστὸν πάσης κακίας τε καὶ ραδιουργίας καὶ διαβολικῆς σκευωρίας, οὐ παύεται ἐς αἰεὶ πληροῦν τὸ τοῦ χαιρεκάκου ἐχθροῦ θέλημα, σκανδαλίζων καὶ ταράττων καὶ συγχέων ἡμᾶς, πρόσκομμα διδοὺς καὶ ὄλισθον τοῖς ἀδυνάτοις ἔργοις καὶ λόγοις ὁ δειλῆσιος, τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀντιπασσόμενος ἀποστολικοῖς τε καὶ πνευματικοῖς, Θεοῦ φόβον εἰς οὐδὲν λογιζόμενος καὶ ἀνθρώπων αἰσχύνῃς καταφρονῶν ὁ ἀσυνείδητος. Δοὺς γὰρ ἑαυτὸν τῷ ληστάρχῃ καὶ λωποδύτῃ κακο-Ἱερεμίᾳ, πολλὰ τῶν ἀτόπων καὶ παρανομῶν συνήνωσε λέγειν καὶ πράττειν ἀδεῶς καὶ αὐθαδῶς στόμα δυσῶδες καὶ βεβορβορωμένον ἀποφράττειν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν αὐτῆς ποιμενάρχων οὐκ ἐπαύσατο. Ὅριγανα γὰρ ἄμφω διαβολικὰ καὶ σαπρὰ δοχεῖα, ἐργάτας τῆς ἀνομίας καὶ ἀδικίας καὶ ἀσεβείας καὶ ἀπωλείας υἱοὺς οὐκ ἂν τις νοῦν ἔχων ἀμάρτοι ὀνομάσας· κοινωνήσας οὖν τοῖς ἀκοινωνήτοις τῷ τε καθηρημένῳ καὶ ἀναθεματισμένῳ κακο-Ἱερεμίᾳ καὶ τοῖς Ἀρμενίοις αἰρετικοῖς οὔσι καὶ βδελυκτοῖς, κανόνος οὐδόλως φροντίζων ἀκοινωνήτον καὶ αὐτὸν ἐργαζόμενος, ἱερόσυλος ὢν παρὰ Θεῷ καὶ ἄρπαξ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, μισητὸς τὸν τρόπον, βδελυκτὸς τὴν γνώμην, ὥστε καὶ τὸν Ἰούδαν μιμούμενος σπεύδει προδοῦναι τοῖς δυνάσταις χριστιανοῦς καὶ κίνδυνον αὐτοῖς ἐπάγειν ψυχικὸν καὶ σωματικόν, παρὰ γὰρ αὐτῷ που τὸ τοῦ χριστιανοῦ ἐπάγγελμα, πολλῶν δήπου τοῦ ἀρχιερέως. Τὰς δὲ τετραγαμίας καὶ λοιπὰ τῶν ἀθέσμων πρᾶττρέχομεν, ὡς τοῦ καιροῦ μὴ ἐνδιδόντος. Διὰ οὖν τὰ πολλὰ αὐτοῦ ἐγκλήματα καὶ παρανομίας καὶ

1) Μητροπ. Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐπαρχιῶν Ἀνατ. καὶ Δυτ. Θράκης. «Θρακικά», τόμ. ΣΤ' (1935), σελ. 75. Πρβλ. «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν», τόμ. Β' (1881—82), σελ. 699. — Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ', ἐν Βενετίᾳ 1872, σελ. 571 (ἐκ τῆς Νομ. Συναγωγῆς, φ. 299α). Ἐξέλεγε παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ὁ Ἱερεμίας οὗτος ὀλίγον βραδύτερον (Σεπτ. 1639), ἐξέλεγε μητροπολίτης Προικονήσου (Νομ. Συναγ. φ. 326β) ; Σάθας, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 575.

2) Ἀπόφθι, σελ. 572.

πράξεις βεβήλους καὶ αἰσχυντηράς, ἢ μετριότης ἡμῶν συνοδικῶς ἀποφαίνεται ἐν ἀγίῳ πνεύματι, γνώμη καὶ τῶν παρατυχόντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν αὐτῆς ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ὁ τρισκατάρατος οὗτος καὶ βδελυρὸς κατάσκοπος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος κακο-Θεοφάνης ὑπάρχη καθηρημένος καὶ γεγυμνωμένος πάσης ἀρχιερατικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, τάξεώς τε καὶ στάσεως ἀνακλήτως καὶ ἀναπολογητῶς καὶ ἐκπτωτος τοῦ θρόνου τῆς ἐπισκοπῆς καὶ ἐστερημένος τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, μὴ ἔχων ἀδειαν ὠμοφόριον φορέσαι καὶ τὰ ἀρχιερατικὰ ἐκτελέσαι καὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπάραι καὶ εὐλογῆσαι τινα τῶν χριστιανῶν, ὡς εἰς τῶν λαϊκῶν καὶ ἰδιωτῶν καὶ μηδεὶς τῶν ἱερέων τολμήσῃ συμφορέσαι αὐτῷ ἢ συλλειτουργῆσαι καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μνημονεῦσαι, ἐν βάρει ἀργίας ἀσυγγνώστου καὶ μηδεὶς τῶν λαϊκῶν τιμῆσῃ αὐτὸν ὡς ἀρχιερέα καὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀσπάσῃ καὶ εἰσόδημα πολὺ ἢ ὀλίγον καὶ δικαίωμα αὐτῷ δῶρη ἢ βοήθειαν καὶ συνδρομὴν λόγῳ καὶ ἔργῳ ἐπιδείξῃ, ἐν βάρει ἀφορισμοῦ ἀλύτου καὶ κατάρας αἰωνίου τοῦ ἀπὸ Θεοῦ.

Ἐπὶ γὰρ τούτῳ ἐγράφη καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ εὐλογος καὶ δικαία καθαίρεσις, εἰς μόνιμον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αῶ χῶ λῶ ζῶ ἰνδικτιῶνος ε'.

Τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνωτέρω καθαιρέσεως εἶναι ἐκπληκτικόν, ἰδίᾳ μάλιστα διὰ τὴν ὠμότητα τῆς ἐκφράσεως. Πρέπει εὐλόγως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Θεοφάνης ἠνώχλει μετ' ἐπιμονῆς τὸν ἐθνομάρτυρα πατριάρχη, διὰ ν' ἀναγκασθῇ οὗτος νὰ ἐκβάλῃ τὸν κακὸν τοῦτον ἐπίσκοπον, ἢ μᾶλλον **κατάσκοπον**, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ, ἐκ τοῦ ἀρχιερατικοῦ περιβόλου. Ἰδιαιτέρως ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ ἀναγραφομένη μειαξὺ τῶν κατηγοριῶν τοῦ Θεοφάνους, καθ' ἣν οὗτος ὡς ἄλλος Ἰούδας **ἐπρόδιδεν εἰς τοὺς δυνάστας τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς κίνδυνον ψυχικὸν καὶ σωματικόν!**

Ἐν τούτοις, μετὰ τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ, ὁ Θεοφάνης ἀπαντᾷ τὸν μὲν Ἰανουάριον τοῦ 1639 συνυποψήφιος μετὰ τοῦ ἀπὸ Κερνίτζης Παρθενίου διὰ τὴν μητρόπολιν Παλ. Πατρῶν ¹⁾, τὸν δὲ Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους ὡς ὑποψήφιος μετὰ τοῦ πρ. Ρόδου Παϊσίου διὰ τὴν μητρόπολιν Γάνου καὶ Χώρας, ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος Ἰακώβου ²⁾. Τὸν δὲ Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὡς πρ. Ραιδεστοῦ ὑπογράφει σιγίλλιον τοῦ πατρ. Παρθενίου Α' τοῦ Γέροντος, ὑπὲρ τῆς μόνῃς Μ. Σηλαίου ³⁾.

1) Ἡ παραίτησις τοῦ Θεοφάνους ὑπὲρ τοῦ Παρθενίου τῇ 7 Ἰανουαρίου 1639 καὶ συγχρόνως ἢ ἐκλογή τοῦ τελευταίου (Νομ. Συναγ. φ. 223αβ) *Μ. Γ. Γεδεών*, Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες (1500—1913), Ἀθήναι 1938, σελ. 101—102. Πρβλ. «Ἐκκλησιολογία», τόμ. Β' (1881—82), σελ. 696 — *Β. Α. Μυστακίδου*, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. ΙΒ' (1936), σελ. 211.

2) Νομ. Συναγωγὴ, φ. 326 β.

3) *Fr. Miklosich—J. Müller*, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 195.

Περὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Θεοφάνη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ραιδεστοῦ εἰδήσεις ἔλλείπουν. Πάντως κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1661 ὁ κατέχων τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον **Κύριλλος** εἶναι ὑποψήφιος διὰ τὴν μητρόπολιν Πισιδείας, ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Σιλβέστρου, μετὰ τοῦ καὶ ἐκλεγέντος πρ. Λήμνου Ἰωακείμ¹⁾. Μετὰ τὸν Κύριλλον ἀπαντᾷ ἐπίσκοπος Ἐθανάσιος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1663²⁾, ἢ μᾶλλον πρὸ τοῦ ἔτους τούτου, διότι ἀκριβῶς τὸ 1663 ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐπαρχίας του, καταδυναστεύων αὐτοὺς καὶ πλεονεκτῶν. Ἐνεκα τούτου οἱ Ραιδεστινοὶ προσέφυγον τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ Διονυσίῳ Γ' τῷ Σπανῷ, παραπονούμενοι κατὰ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν, παρ' αὐτοῦ δ' ἐπέτυχον τὴν ἀπόλυσιν συνοδικοῦ γράμματος, πολυτίμου πλὴν τῶν ἄλλων καὶ διότι μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῶν νομίμων δικαιωμάτων τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὰ συνοικέσια, κατὰ κατηγορίας διηρημένα, τὰ ἐμβατοίκια καὶ ἄλλα προαιρετικὰ δοσίματα τῶν χριστιανῶν. Διὰ τοῦ αὐτοῦ γράμματος ἐπιλύεται καὶ ἕτερα διαφορά, ἐν σχέσει μὲ τοὺς ἐπιτρόπους εἰς τοὺς ναοὺς τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς θεωρήσεως τῶν λογαριασμῶν, μετὰ συμφωνίαν ἀμφοτέρων τῶν διαφωνούντων μερῶν.

Διὰ τὸ μέγα ἐνδιαφέρον τοῦ γράμματος τούτου, ἐκδίδομεν αὐτὸ ἐκ τῆς Νομικῆς Συναγωγῆς (φ. 71 β—72 α) εὐθύς κατωτέρω³⁾.

Διονύσιος ἑλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Ἐπειδὴ οἱ ἐντιμότατοι κληρικοὶ τῆς ἐπισκοπῆς Ραιδεστοῦ καὶ Πανίου μετὰ τῶν ἐγκρίτων ἀρχόντων καὶ γερόντων τῆς πολιτείας αὐτῶν διαφερόμενοι πρὸς τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον αὐτῶν Ραιδεστοῦ καὶ Πανίου κυρ-Ἐθανάσιον, καταβοῶντες αὐτοῦ καὶ λέγοντες ὡς πλεονεκτεῖ εἰς τὰ συνοικέσια καὶ ζητεῖ πλείονα τῶν νενομισμένων καὶ βιάζει τοὺς χριστιανοὺς ἀπαιτῶν προθέσεις καὶ ἐλεημοσύνας, δυναστικῶς καὶ ἀπειλητικῶς, ἀσυνήθεις καὶ ἔχων τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀφιερῶματα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ μόνος ποιεῖ ὡς βούλεται καὶ ἐζήτουν ἀποκαταστήσαι ἐπιτρόπους παρακατέχειν καὶ διαφυλάττειν αὐτὰ εἰς διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, λέγοντες ἔτι πρὸς τούτοις ὡς ἔχει χριστιανοὺς εἰς τὴν ἔξω κρίσιν καὶ δυναστεύει περὶ μὴ ἀνηκόντων αὐτῷ πραγμάτων καὶ ζημιοῖ, ὡσαύτως καὶ τοῦ ἐπισκόπου ἀντιλέγοντος πρὸς αὐτοὺς καὶ δικαιολογούμενου, ὡς ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἐγένετο τοιαύτη συνήθεια ἐπὶ τῶν πρὸ ἐκείνου ἐπισκό-

1) Νομ. Συναγωγή, φ. 296β.—Πρβλ. Μητροπ. Σάρδεων *Γερμανοῦ*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 113.—*Μ. Σταμούλη*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 163.—*Μ. Γεδεών*, Εἰδήσεις ἐκ κωδίκων θρακικῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης Ραιδεστοῦ κατὰ τὸν 11^{ον} αἰῶνα, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 668.

2) Μητροπ. Σάρδεων *Γερμανοῦ*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 114.—*Μ. Σταμούλη*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 163.—*Μ. Γεδεών*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 668.

3) Ἀπόσπασμα τῆς ἐν λόγῳ ἀποφάσεως βλ. ὑπὸ *Μ. Γ. Γεδεών* Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 602, ὑποσ. 1079.—Πρβλ. *Κ. Ν. Σάθα*, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 596.

πων ἀποκαθίστασθαι ἐπιτρόπους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ συνοικέσια καὶ τὰς ἐλεημοσύνας οὕτως ἐλάμβανον καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐπίσκοποι καὶ μηδέποτε χριστιανὸν εἰς τὴν ἔξω κρίσιν ἐδίασεν, ἀλλὰ κατὰ πάθος κατηγορεῖν αὐτοὺς τούτου, καὶ παραστάντων ἐνώπιον ἡμῶν ἐπὶ συνόδου, συνεδρευόντων καὶ τιμιωτάτων κληρικῶν καὶ πάντα ταῦτα ἐξαγγειλάντων καταλλήλων, ἢ μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη τὸν τρόπον τῆς εἰρηνεύσεως αὐτῶν, ὡς χρέος ἔχουσα τὰ διεστῶτα συνάγειν καὶ τὰ πεπτωκότα ἀνιστᾶν ἀπεφήνατο, τὸν μὲν θεοφιλέστατον αὐτὸν ἐπίσκοπον λαμβάνειν εἰς τὸ πρῶτον συνοικέσιον ἄσπρα διακόσια, εἰς τὸ δεύτερον τετρακόσια, εἰς τὸ τρίτον ἑξακόσια, καὶ τὸ δικαίωμα τῆς φαμίλιας αὐτοῦ ἄσπρα τριάκοντα μόνα, ἐν παντὶ συνοικεσίῳ πρῶτῳ καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ καὶ οὐδὲν ἄλλο καὶ μηδεμίαν ἄδειαν ζητεῖν βιαίως καὶ δυναστικῶς παρὰ τῶν χριστιανῶν ἢ πρόθεσιν ἢ ἄλλην ἐλεημοσύνην, ἢ ἐν λειψάνοις ἢ ἐν μνημοσύνοις ἢ γάμοις, ἀλλὰ ἐκεῖνα μόνα λαμβάνειν ὅσα οἱ χριστιανοὶ διδοῦσιν αὐτῷ ἐκ προαιρέσεως καὶ θελήσεως καὶ μηδέποτε κατατολμᾶν, καταφρονοῦντα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κριτηρίου, ἔλκειν εἰς χριστιανὸν εἰς τὰ ἔξω, πράττοντα δὲ τοῦτο παιδεύεσθαι κατὰ τοὺς θείους νόμους. Κατὰ δὲ τὴν ἐλευσομένην ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας μου Θεοτόκου, ἔχειν ἄδειαν τοὺς κληρικούς καὶ ἄρχοντας τῆς πολιτείας ταύτης ἀποκαθιστᾶν ἐπιτρόπους, οὓς ἂν αὐτοὶ ἐκλέξουσι, μετ' εἰδήσεως αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν, ἐπὶ τῷ παρακατέχειν τὰ σκεύη καὶ ἱερά ἄμφια τῆς ἐκκλησίας καὶ λαμβάνειν καὶ συνάγειν τὰ παρὰ τῶν χριστιανῶν ἀφιερούμενα καὶ διδόμενα διὰ μνημόσυνον καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν καὶ διδόναι λογαριασμὸν κατ' ἔτος τοῖς ἐγκρίτοις καὶ πάλιν ἀποκαθιστᾶν ἄλλους παρόντος καὶ τοῦ ἐπισκόπου ἐν πᾶσι καὶ βεβαιούντος ταῦτα καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκκλησίαις τῆς πολιτείας ταύτης ἀποκαταστῆναι ἐπιτρόπους ἤδη παρὰ τῶν ἐνοριτῶν ἐκάστης, πρὸς συντήρησιν τῶν ἀφιερωμάτων ἐκάστης, περὶ δὲ τῶν ἄλλων ψαλτικῶν βαπτισμῶν καὶ τῶν τοιούτων διοικεισθῶσαν μετριώτερον κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, φυλαττομένης τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀγάπης ἐν πᾶσι καὶ μήτε τοῦ ἐπισκόπου τολμῶντος αὐθαδιάζεσθαι κατ' αὐτῶν καὶ ἀθετεῖν τὰ γεγραμμένα ταῦτα καὶ πλεονεκτικῶς ὀρμᾶν κατὰ τῶν ἀφιερωμάτων τοῦ ναοῦ ἢ ζητεῖν βίαν, οὔτε οἱ κληρικοὶ καὶ ἄρχοντες κατὰ πάθος δουλίως καὶ ὑπούλως ἐμποδίζειν τοῦ μέλλοντος διδόναι τῷ ἐπισκόπῳ προθέσεις ἢ ἄλλας ἐλεημοσύνας αὐτοπροαιρέτως, πράττοντας δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐμποδίζοντας ἀφορίζεσθαι ὡς ἐπίδουλοι τοῦ ἀρχιερέως αὐτῶν, διακεκριμένως φυλαττομέτων τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς ἐπισκοπῆς. Καὶ οὕτω στερεῶντων καὶ τῶν δύο μερῶν τὴν ἡμετέραν ταύτην ἀπόφασιν ἐγράφη τὸ παρὸν ἐν τῇ πατριαρχικῇ αὐλῇ, βεβαιωθὲν παρ' ἡμῶν, ὥστε εἴποτε τολμήσει ὁ ἐπίσκοπος ἀθετῆσαι ταῦτα, παιδεύεσθαι καὶ ἀργεῖσθαι καὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτοῦ ὑστερεῖσθαι, ὡσαύτως καὶ οἱ κληρικοὶ παθητικῶς φερόμενοι κατ' αὐτοῦ ἢ οἱ ἄρχοντες καὶ ἐλεγχόμενοι φανερώς ἀφορίζεσθαι καὶ εἰς τὸν βαθμὸν κινδυνεύειν. Ὅθεν καὶ γραφὴν καὶ ὑπογραφὴν

ἔδόθη αὐτοῖς εἰς συντήρησιν καὶ διηγεκῆ τὴν ἀσφάλειαν, ἐν ἔτει αχξζ^ω.

Λαμβάνειν καὶ τὸν κατὰ καιροῦς ταβουλάριον κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ἐν ἐκάστῳ τῶν συνοικεσίων ἄσπρα δώδεκα.

Ὁ Ἀθανάσιος παρέμεινεν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον Ραιδεστοῦ μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1671, ὁπότε δι' ἀνοίκειον διαγωγὴν ἀρχιερεῖ καθηρέθη. Ἐν φ. 174 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 276 χειρ. κώδικος τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων περιέχεται γράμμα τοῦ πατρ. Διονυσίου Δ' τοῦ Μουσελίμη, πρὸς τοὺς κληρικούς τῆς ἐπισκοπῆς Ραιδεστοῦ καὶ Πανίου, ἀγγέλλον τὴν καθαιρέσιν τοῦ Ἀθανασίου, διότι «καταλιπὼν τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ ἦλθε καὶ συνεξεύχθη καὶ συνηνώθη τῷ κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ καὶ Ἐκκλησίας τυραννήσαντι κακο-Παρθενίῳ καὶ ἔτρεξε συνεργὸς εἰς ὅλα τὰ ἄθεα ἐκείνου ἐπιχειρήματα καὶ κατέδραμον ληστρικῶς τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ ἔθυσαν καὶ ἀπώλεσαν καὶ ἤρπασαν καὶ κατέκλεψαν καὶ ἔρριψαν αὐτὴν εἰς βυθοὺς χροῶν καὶ κινδύνων βαρυτάτων» κ.λ.π. Μεταξὺ τῶν ὑπογραφόντων τὴν συνοδικὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν εἶναι καὶ ὁ κυριάρχης τῆς χώρας Ἡρακλείας Βαρθολομαῖος¹⁾.

Ἀπὸ τοῦ 1671 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου 1675 ὁ θρόνος τῆς Ραιδεστοῦ παρέμεινεν ὄρφανὸς ποιμένος, ἐκτὸς ἔαν συγχωρηθεῖς ἐπανῆλθεν ὁ Ἀθανάσιος, πρῶτον τὸ ὅποιον θὰ ἐγένετο μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ πατρ. Διονυσίου Δ', δηλ. μετὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1673. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ καθηρέθη ἐκ δευτέρου πρὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1675, πατριαρχοῦντος τοῦ φίλου του Παρθενίου Δ', τοῦ Μογιλάου, μεθ' οὗ ἀναφέρεται συμπράττων ἐν τῇ πρώτῃ καθαιρέσει, πρῶτον ὅχι πιθανόν. Πάντως, ὡς ἐκ φ. 236β τῆς Νομικῆς Συναγωγῆς πληροφοροῦμεθα, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1675, ἐξελέγη ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Παρθενίου Δ', καὶ μετὰ συγκατάνευσιν τοῦ Ἡρακλείας Βαρθολομαίου, ἐπίσκοπος Ραιδεστοῦ ὁ ἱερομόναχος Θεοφάνης, ἀντὶ τοῦ καθαιρεθέντος Ἀθανασίου. Ἴδου ἡ σχετικὴ πατρ. πρῶξις :

Ἐπειδὴ τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Ραιδεστοῦ καὶ Πανίου ἀπροστατεύτου μεινάσης, ὡς τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κακο-Ἀθανασίου καθαιρέσει παντελεῖ καθυποβληθέντος καὶ τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς ἐξωσθέντος, διὰ τὰ πολλὰ αὐτοῦ ἐγκλήματα, καθ' ἃ ἀντικρυς φαίνονται ἐν τῇ συνοδικῇ κατ' αὐτοῦ καθαιρέσει, ἡμεῖς οἱ παρατυχόντες ἐνταῦθα ἀρχιερεῖς, προτροπῇ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Παρθενίου, εἰδήσει καὶ συγκατανεύσει τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας κυρίου Βαρθολομαίου, τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ, τοῦ κυριάρχου τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, εἰσήλθομεν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ψήφους κανονικῶς ποιησάμενοι δι'

1) Ἀθ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Α', ἐν Πετροπόλει 1891, σελ. 348.—Ὑπὸ τοῦ μητροπ. Σάρδεων Γερμανοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 114, ἐκ συγχύσεως ἀναγράφεται τὸ 1674 ὡς ἐπίσκοπος Ραιδεστοῦ Λεόντιος. Πρβλ. καὶ Μ. Σταμούλην, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 163, ἐπαναλαβόντα τὰ αὐτά.

αυτήν, πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κυρ-Θεοφάνη καὶ δεύτερον τὸν ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κυρ-Γεράσιμον καὶ τρίτον τὸν ἱερομόναχον Ἀθανάσιον. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν ἐγράφη καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι ἀχρῶ Νοεμβρίῳ, Ἰνδικτιῶνος ιδ'.

Ἄλλ' ὁ Ἀθανάσιος καὶ καθηρημένος καὶ ἔκπτωτος τοῦ θρόνου αὐτοῦ δὲν ἤσυχασε. Διότι περὶ τὸ τέλος Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1679 εὐκαιρίαν εὐρών, ἐκ τοῦ ὅτι λόγῳ τῶν ἀνωμάτων περιστάσεων ὁ πατριάρχης Διονύσιος Δ' **ἐκρύπτετο**, ἐδράξατο τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου τὴν 2 Αὐγούστου 1679. Ἄλλ' ἢ παραμονή του δὲν διήρκεσε πέραν τῆς 10 ἢ 12 τοῦ ἰδίου μηνός, χωρὶς καὶ νὰ ἀναγνωρισθῆ ὑπ' οὐδενός ¹⁾, διὰ τοῦτο καὶ ἐξωρίσθη οὗτος μετὰ τὴν ἐκκλογὴν τοῦ ἀπὸ Λαρίσης Ἰακώβου ²⁾. Οἱ περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Ραιδεστοῦ ἀσχοληθέντες ὑπέθεσαν ὅτι πρὸ τοῦ πραξικοπήματος τούτου ὁ Ἀθανάσιος εἶχεν ἐπανέλθει εἰς Ραιδεστόν ³⁾. Ἄλλ' ἢ ἐκδοχὴ, αὕτη δὲν εὐσταθεῖ, διότι ἤδη ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1675 ἐκλεγείς κατέχει ἄνευ διακοπῆς τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης ὁ **Θεοφάνης**, ὅστις μάλιστα κατ' Ἰούλιον τοῦ 1680 ἦτο ὑποψήφιος διὰ τὴν μητρόπολιν Σοφίας, ἀντὶ τοῦ ἀδοκίμου φανέντος Αὐξεντίου, διάδοχος τοῦ ὁποίου ὅμως ἀνεδείχθη ὁ Φιλιππουπόλεως Κύριλλος ⁴⁾.

Ὁ εἰς πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ ἔτους 1683 ὑπὸ τοῦ πατρ. Διονυσίου Δ' πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀδελφοὺς Λειχούδας ὑπογεγραμμένος Ροδοστοῦ Θεόφιλος ⁵⁾, ἂν πρόκειται περὶ Ραιδεστοῦ, πρέπει νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὸν Θεοφάνη, ὃν διεδέχθη τὸ 1694 ὁ **Παχώμιος**, ⁶⁾ ἐφ' οὗ ἡ ἐπισκοπὴ προαχθεῖσα εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν διετερήθη μέχρι τοῦ ἔτους 1702, ὁπότε ὀριστικῶς πλέον, ὡς εἶδομεν, συνεχωνεύθη μετὰ τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας, ἐπὶ μητροπολίτου Νεοφύτου.

1) *Μ. Γ. Γεδεών*, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 602.

2) *Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου*, ἔνθ' ἄνωτ., μέρ. Α', σελ. 198, 204, 213.

3) Μητροπ. Σάρδεων *Γερμανοῦ*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 114. — *Μ. Σταμούλη*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 163.

4) Νομ. Συναγωγὴ, φ. 265 α.

5) *Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως*, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Δ' ἐν Πετροπόλει 1899, σελ. 170. — *Μ. Σταμούλη*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 163. — *Γεδεών*, «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» ΚΖ', σ. 669. — ΠΦΣ Κων)πόλεως, Παρ. τόμ. Κ'—ΚΒ', σελ. 105.

6) Μητροπ. Σάρδεων *Γερμανοῦ*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 114. — *Α. Κομνηνοῦ—Υψηλάντου*, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 208.

ΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΡΟΥΜΑΝΙΑΝ

Α'

Εἰς τὴν ἀνὰ χεῖρας μελέτην θὰ πραγματευθῶ ἐν συντομίᾳ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἐν Ρουμανίᾳ λαογραφικῶν ἐρευνῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρεως αὐτῶν μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου ¹⁾, καθόσον οἱ παρ' ἡμῖν ἀσχολούμενοι περὶ τὴν λαογραφίαν εἶναι φυσικὸν νὰ ἐπιθυμοῦν νὰ γνωρίζουν τὶ ἀκριβῶς συμβαίνει σχετικῶς μὲ τὴν ἐπιστήμην των οὐ μόνον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν, ἀλλ' ἰδιαίτερος καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς ἡμῶν χώρας τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Πρὶν ὅμως εἰσέλθω εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματός μου, θὰ προσπαθῆσω ν' ἀπαντήσω εἰς τὸ ἐρώτημα : Ποῖον εἶναι τὸ ἐθνικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας ;

Ἐφ' ὅσον εἰς τὰς δεισιδαιμονίας, τὰς προλήψεις, τὴν μαγείαν, τὴν λαϊκὴν λατρείαν καὶ τὰ παραμύθια εἶναι κάπως δύσκολον νὰ διακριθῇ αὐτὸ τὸ ὅποιον εἶναι ἀληθῶς ἐθνικὸν καὶ ἐκείνο τὸ ὅποιον ἦλθεν ἔξωθεν ²⁾, δὲν μᾶς ἀπομένει παρὰ ἡ λαϊκὴ ποίησις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐντονώτερον καὶ συστηματικώτερον ἐκδηλοῦται ἔθνος τινὸς ὁ χαρακτήρ. Προκειμένου δὲ διὰ τὴν δημώδη ρουμανικὴν ποίησιν, ἡ λυρικὴ χοροὶα καὶ ὁ εἰδυλλιακὸς τόνος, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἀποτελοῦν τὰ βασικὰ αὐτῆς γνωρίσματα. Τὰ δημώδη ἀγροτικὰ καὶ ποιμενικὰ τραγούδια τῶν Ρουμάνων, τὰ ὀνομαζόμενα *ντόινες* ³⁾, ἐκφράζουν συναισθήματα πόθου, μελαγχολίας, ὄνειροπολήσεως καὶ νοσταλγίας, πὺν προκαλοῦν ἢ μόνωσις, ὁ χωρισμὸς ἀπὸ προσφιλῆ πρόσωπα, ἡ λαχτάρα (κάτι ἰδανικώτερον καὶ δυνατώτερον ἀπὸ τὸν πόθον (= *dor*) καὶ ἡ ἀπογοήτεσις. Πρὸς δὲ τὸ ἐρωτικὸν στοιχεῖον, ἡ φυσιολατρία, ἡ ἡρεμία καὶ μονοτονία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ὡς καὶ ἡ διονυσιακὴ μέθη συντελοῦν βασικῶς εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν, τὰ ὅποια καθίστανται γνήσια προϊόντα τῆς ρουμανικῆς ψυχοσυνθέσεως καὶ νοοτροπίας.

Παρὰ τὰς *ντόινες* χαρακτηριστικὰ εἶναι καὶ τὰ αὐτοσχέδια δίστιχα (*strigaturi*), πὺν τὰ τραγουδοῦν κατὰ τὸν ὀμαδικὸν χορὸν, *hora* ὀνομαζόμενον ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ *χορός*. Τὰ τραγούδια αὐτὰ διακρίνονται δι' ἐκχειλίζουσαν ζωτικότητα, ἐνέχουν δὲ πνεῦμα εἰρωνικὸν καὶ ἄκρως εὐθυμον ἢ μᾶλλον ἐνθουσιαστικόν ⁴⁾.

1) Δυστυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὔτε βιβλία, οὔτε περιοδικὰ ἠδυνήθημεν νὰ προμηθευθῶμεν ἐκ Ρουμανίας.

2) Πρβλ. *Ad. Schullerus*, Verzeichniss der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Helsinki 1928 (F. F. C. 78) σελ. 4.

3) *Ion Muslea*, Le Folklor roumain ἐν *Revue Internationale des études Balkaniques*, Beograd 1936, τόμ. II (4), σελ. 571.

4) *Ion Muslea*, ἔ. ἄ. σελ. 572.

Τραγούδια κλέφτικα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν ἰδικῶν μας κλέφτικων τραγουδιῶν δὲν ἔχουν οἱ Ρουμάνοι, ἀλλ' ἔχουν ἄσματα διὰ τοὺς *haiduci* (κλέφτες), πού ὁμοιάζουν μὲ τὰ ἀντίστοιχα σερβικὰ καὶ βουλγαρικὰ δημοτικὰ τραγούδια, περὶ τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθη ὁ Ν. Γ. Πολίτης ¹⁾).

²⁾ Ἀπὸ τὰς ρουμανικὰς *paraologas* (ballades) μερικαὶ διακρίνονται διὰ τὸ τοπικόν των χρῶμα τιτλοφορούμεναι ὑπὸ τῶν λογίων καὶ λαογράφων «Κύκλος τοῦ Δουνάβεως» (ciclul dunarean) ³⁾. Εἰς τὴν σειρὰν τῶν παραλογῶν τούτων χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἄσμα τῆς ὑπὸ Τούρκων ἀρπαγῆς τῆς κόρης μιᾶς γροίας, πού προορίζεται διὰ τὸ χαρέμιον τοῦ Σουλτάνου. Ἡ ἀρπαγεῖσα παρακαλεῖ καθ' ὁδὸν τοὺς βαρβάρους νὰ τῆς ἀφήσουν δι' ὀλίγον ἐλευθέρως τὰς χεῖρας. Ἀφοῦ οἱ δῆμιοι πραγματοποιοῦν τὴν ἐπιθυμίαν της, αὕτη εὐροῦσα εὐκαιρίαν ῥίπτεται εἰς τὸν Δούναβιν, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπάγωσε ⁴⁾).

Διὰ τὰς ἄλλας ρουμανικὰς παραλογὰς εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσω, ὅτι αἱ πλεῖσται τούτων ἀπαντοῦν καὶ εἰς ἄλλους βαλκανικοὺς λαοὺς, δὲν ἀποτελοῦν δ' αὐταὶ ἰδιαιτέραν περιουσίαν τοῦ ρουμανικοῦ ἔθνους. Οὕτω π. χ. ἡ μακροσκελεστάτη παραλογή, πού ἀναφέρεται εἰς τὸ κτίσιμον τοῦ μοναστηρίου τοῦ Arges, εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἰδικόν μας τραγούδι τοῦ *γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας* παρηλλαγμένον ἀπὸ ποιητᾶριν ⁵⁾. Ἄλλη παραλογὴ φερομένη ὑπὸ τὸ ὄνομα «Leopora», ἀπαντῶσα εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς λαοὺς τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ἔχει ὡς θέμα τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἀπὸ τὴν ξενιτεῖά ⁶⁾. Ἐτέρα λίαν διαδεδομένη ἐν Ρουμανίᾳ παραλογὴ εἶναι ἡ Miorita (Ἡ μικρὴ προβατίνα). Κατὰ τὴν παραλογὴν αὐτὴν δύο ποιμένες ἀποφασίζουσιν νὰ φονεύσουν τρίτον ποιμένα πλουσιώτερον αὐτῶν. Ἡ μικρὴ προβατίνα τοῦ ἀπειλουμένου βοσκοῦ ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὸν τὴν συνωμοσίαν τῶν ἐχθρῶν του. Χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς παραλογῆς εἶναι τὸ πῶς ὁ ἐτοιμοθάνατος βοσκὸς ὄνειρεύεται τὸ τέλος του καὶ πῶς διατυπώνει τὰς τελευταίας του ἐπιθυμίας. Γενικῶς τὸ τραγούδι αὐτὸ ἐνέχει ἐξαιρετικὴν τρυφερότητα, δροσιὰν καὶ φυσιολατρικὴν διάθεσιν, ἡ δὲ ὁμορφιά του δὲν ἔγκειται

1) Ν. Γ. Πολίτου, Βούλγαροι κλέφτες κατὰ τὰ δημῶδη βουλγαρικὰ ἄσματα ἐν *Ἐστία*, Ἀθήναι 1885, τ. Κ', σ. 755—758. = Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, Α', Ἀθήναι 1920, σελ. 287—296. Βλ. καὶ Γ. Μέγα, Ἐχουν οἱ Βούλγαροι ἔθνικόν ἔπος; Ἀθήναι, 1946, σ. 3 κέ.

2) Ν. Iorga, Istoria liter. Român, τ. Ι', ἐκδ. 2α, Bucur. 1925, σελ. 44.

3) Ν. Iorga, ἔ. ἀ. σελ. 44.

4) Τὸ θέμα τοῦτο ἀπησχόλησε δύο Ρουμάνους λαογράφους, τὸν Lazar Săineanu, Les rites de la construction d'après la poesie populaire de l'Europe, Revue de l'histoire des religions, τόμ. 45, Paris 1902, σ. 359—396 καὶ τὸν Iosif Popovici, Zefra zidirii la Români ἐν Transilvania 40 (1909) σ. 5—19.

5) Τὸ τραγούδι αὐτὸ ἐμελετήθη συγκριτικῶς μὲ τὰ παράλληλα τῆς βορείου Εὐρώπης καὶ τῶν Βαλκανικῶν ἔθνων ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ D. Caracostea, Lenore. O problema de literatura comparata s,i folklor. Bucur. 1929.

εἰς τὴν διήγησιν, ἀλλὰ εἰς τὸ λυρικόν του στοιχείον, τὴν συναισθηματικότητα τοῦ θρήνου τοῦ νέου μελλοθανάτου βοσκοῦ καὶ τὴν πρόσκλησιν ὀλοκλήρου τῆς φύσεως, ὅπως συνοδεύσῃ τὸ τέλος αὐτοῦ ¹⁾).

Χαρακτηριστικὸν εἶναι πρὸς τούτοις ὅτι ἡ *Mioritica* ἄδεται πλὴν τῶν ἄλλων περιστάσεων καὶ κατὰ τὰ κάλαντα τῶν Χριστουγέννων. Ἡ μητέρα τοῦ δολοφονηθέντος βοσκοῦ θρηνεῖ ἀναζητοῦσα τὸ παιδί της, ὅπως ἡ Παναγία τὸν Ἰησοῦν. Ἐνταῦθα δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ ρουμανικὰ κάλαντα εἰσήχθη τὸ μοιρολόι τῆς Παναγίας ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν του μορφήν, ὅπως ἄδεται κατὰ τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν εἰς τὸν Ἐπιτάφιον. «*Ne serait-il pas possible, λέγει ὁ L. Galdi, de supposer que la seconde partie de la ballade, notamment celle qui traite de l'arrivée éventuelle de la mère du berger, soit tout simplement un écho du μοιρολόγι grec, qui se serait soudé au motif balkanique du berger «condamné à mort par la fatalité ?»* ²⁾).

Ἐτέρα παραλογὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν κοινὴν εἰς τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς ὑπόθεσιν τῆς ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὴν ξενιτεῖα τοῦ συζύγου, ὁ ὁποῖος προφθάνει τὴν γυναῖκα του τὴν ὥρα πού αὐτὴ στεφανώνεται ἄλλον ³⁾).

Καθὼς βλέπομεν, μόνον οἱ ντόινοι καὶ τὰ χορικά τραγούδια ἔχουν κάτι τὸ ἰδιαίτερον, τὸ ὁποῖον φέρει ἔθνικὴν ρουμανικὴν σφραγίδα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀναφερθέντα ἄσματα πλὴν τῶν βασικῶν ὁμοιοτήτων αὐτῶν πρὸς τὰ παράλληλα τῶν ἄλλων λαῶν, ἰδίως τῶν γειτόνων, εἶναι δυνατὸν ὁ προσεκτικὸς μελετητὴς νὰ διακρίνῃ καὶ τὰ καθαρῶς ἔθνικὰ ρουμανικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν οὐχὶ εἰς τὸν κορμὸν καὶ τὰς ρίζας, ἀλλ' εἰς τοὺς κλάδους καὶ τὰ φύλλα τῆς δημώδους ρουμανικῆς ποιήσεως. Διὰ τὴν διάκρισιν ὅμως τῶν στοιχείων τούτων ἀπαιτεῖται βαθεῖα γνῶσις τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τῶν λαῶν τῆς ΝΑ Εὐρώπης, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

B'

Ἡ ἱστορία τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας ἀρχίζει μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Δημήτριον Καντεμίρην (*Dimitrie Cantemir*), ὅστις εἰς τὸ ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ἔργον του *Descriptio Moldaviae*, πού συνέταξε τὸ 1716—7,

1) *N. Iorga*, ἔ. ἀ. σελ. 47. Ἐπὶ τοῦ θέματος ἔγραψεν ὁ *D. Caracostea* παλαιότερον μὲν εἰς τὸ *Convorbiri Literare*, τελευταῖον δὲ εἰς τὸ ἀφιέρωμα (*Omagiu*) πρὸς τὸν *Ion Biani*, Bucur. 1927, σ. 91—108, ἐνθα καὶ ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία. Περὶ τῆς παραλογῆς ταύτης ἐπραγματεύθη καὶ ὁ *I. Muslea* ὑποστηρίξας τὴν γνώμην ὅτι ἐν αὐτῇ ὑπόκειται ποιητικὴ μεταφορὰ τῶν ἐθίμων τῆς ταφῆς τῶν νέων ἀνθρώπων. Βλ. *La mort mariage : une particularité du folkler balkanique*, Paris 1924, σελ. 21.

2) *L. Galdi*, *Les echos Roumains des Μοιρολόγια neohelléniques* ἐν *Byzantinoslavica* XI 1, Prague 1950, σελ. 5.

3) Διὰ τὴν παραλογὴν αὐτὴν ἔγραψεν ἡ *A. Camariano* τὴν μελέτην *Motivul κλ.* ἐν *Revista Fundat,iilor Regale*, ἔτ. 10ον, Buc. 1 Μαρτ. 1943, σ. 651—660.

παρέχει πλήθος πολύτιμων ειδήσεων, αναφερομένων εις τὰ ἤθη, τὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὸν ἐν γένει λαϊκὸν βίον τῶν συμπατριωτῶν του. Τὸ ἐν λόγῳ ἔργον 55 ὄλα ἔτη μετὰ τὴν σύνταξίν του ἐξεδόθη εἰς γερμανικὴν μετάφρασιν, γενομένην ὑπὸ τοῦ *Johann Ludwig Redslob*, ὑπὸ τὸν τίτλον : *Demetrii Kantemirs ehemaligen Fürsten in der Moldau, historisch — geographisch — und politische Beschreibung der Moldau, nebst dem Leben des Verfassers und einer Landcharte, Frankfurt und Leipzig 1771* ¹⁾.

Μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς αἰῶνος, ἀφ' ἧς ὁ Καντεμίρης συνέταξε τὴν ὡς ἄνω «Περιγραφὴν» του, ὁ Τρανσυλβανὸς Ιατροφιλόσοφος Λαντίσλαος Βασίλειος Πῶπ (*Ladislaus Vasilius Popp*) ἐξέδωκεν εἰς τὴν Βιέννην τὴν ἐναίσιμον ἐπὶ διδακτορικῇ διατριβῇ του ὑπὸ τὸν τίτλον : *Disertatio inauguralis historico-medica de Funeribus plebejis Daco-Romanorum sive hodieporum Valachorum et quibusdam circa ea abusibus* κλ. *Viennae 1817* ²⁾. Τὸ ἔργον τοῦτο, ποῦ ἀναφέρεται εἰς τὰ κατὰ τὴν ταφὴν ἔθιμα τοῦ μολδοβλαχικοῦ λαοῦ, εἶναι σημαντικὸν καὶ ἐνέχει οὐ μόνον ρουμανικόν, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἐνδιαφέρον, καθόσον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὐδεὶς ἄλλος λαὸς εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ παρομοίαν περὶ τῶν συγχρόνων λαϊκῶν ἐθίμων τῆς ταφῆς μελέτην. Διὰ τοῦτο ὁ Α. Β. Πῶπ δικαίως δύναται νὰ καταλάβῃ θέσιν προδρόμου εἰς τὰς ἐρεῦνας τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν ἐθίμων, τῶν συνδεομένων μὲ παναρχαίας θρησκευτικὰς καὶ πρωτογόνους ἀντιλήψεις.

Μετὰ τοῦτον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας ἀπαντῶμεν δύο ὀνόματα : α) τοῦ ποιητοῦ Γεωργίου Ἀσάκη (*Gheorghe Asaki*) καὶ β) τοῦ διακόνου, ἐκκλησιαστικοῦ ψάλτου καὶ λαϊκοῦ συγγραφέως Ἀντωνίου Πάν (*Anton Pann*). Ἐκ τούτων ὁ Γεώργιος Ἀσάκη ³⁾, συμφώνως πρὸς εἶδησιν ἀναφερομένην περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Λαζάρου Σαῖνεάνου ⁴⁾, εὗρίσκετο εἰς σχέσεις μὲ τὸν ἐπιφανῆ Σέρβον λαογράφον καὶ ἐκδότην τῶν γλωσσικῶν καὶ λαο-

1) Περιγραφὴν αὐτοῦ βλ. ἐν *I. Bianu—N. Hodos*, *Bibliografia Româneasca Veche*, τόμ. II, Bucur. 1910, σ. 196—7, ἀριθ. 375, ἀνάλυσιν δ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ ἱστορικῆς μόνον πλευρᾶς, βλ. ἐν *N. Iorga*, *Istor. liter. Român.* τόμ. II, ἔκδ. 2α, Bucur. 1928, σ. 452 κέξ.

2) Βλ. τὸν πλήρη τίτλον μετὰ περιγραφῆς τοῦ ἔργου ἐν *I. Bianu—N. Hodos—Dan Simonescu*, *Bibliografia Român. Veche*, τόμος III, Bucur. 1936, σελ. 188, ἀριθμὸς 943.

3) Ὁ Γεώργ. Ἀσάκη (1788—1869) διορίσθη τὸ 1813 καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀκαδημίαν Βουκουρεστίου, κατὰ δὲ τὸ 1829 ἐξέδωκε τὴν πρώτην μολδαβικὴν πολιτικὴν καὶ φιλολογικὴν ἐπιθεώρησιν ὑπὸ τὸν τίτλον *Albina Româneasca* καὶ ὑπῆρξε ἐκ τῶν σημαντικωτέρων προδρόμων τῆς ρουμανικῆς ποιήσεως. Βλ. *N. Iorga* καὶ *Sept. Goreceix*, *Anthologie de la littérature Roumaine*. Paris, Delagrave, 1920.

4) *Laz. S. aineanu*, *Istoria filologiei Române*, ἔκδ. 2α, Bucur. 1895, σ. 269 καὶ *N. Iorga*, *Istor. liter. Român.* τ. I, ἔκδ. 2α, Bucur. 1925, σ. 32.

γραφικῶν μνημείων τῆς πατρίδος του Βούκ Κάρατζιτς (Vuk Karadzic') ¹⁾, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ 1823 εἶχε δώσει ἐν Βιέννῃ εἰς τὸν Ρουμάνον λόγιον ἀριθμὸν τινα δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Ρουμανίας, ποῦ εἶχε συλλέξει ὁ ἴδιος· ὁ δὲ Ἄντωνιος Πάν ²⁾, γεννηθεὶς τὸ 1798 καὶ ἀποθανὼν τὸ 1854, συνέβαλε σημαντικῶς εἰς τὴν λαογραφίαν τῆς χώρας του, διότι ἀπὸ ἔμφυτον πρὸς τὰ λαϊκὰ δημιουργήματα ἀγάπην καὶ κλίσιν συνεκέντρωσε καὶ ἐδημοσίευσε πολλὰ ἀπὸ τὰ ἄσματα καὶ τὰς παροιμίας τοῦ λαοῦ του. Οὗτος ἐγνώριζε πρὸς τούτοις καλῶς τὴν δημώδη φιλολογίαν τῆς ἐποχῆς του ³⁾, ἐκ τῆς ὁποίας ἐδανείσθη πρότυπα καὶ ἐνεπνεύσθη θέματα ἰδίων δημοδῶν ἔργων, διακρινομένων δι' ὄξυ καὶ πνευματῶδες περιεχόμενον ⁴⁾.

Μέχρι τοῦ Ἄντωνίου Πάν ἐλάχιστοι, ὅπως βλέπομεν, εἶναι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐν Ρουμανίᾳ, οἵτινες ἠσχολήθησαν μὲ τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα τοῦ λαοῦ των. Πραγματικὴ δραστηριότης πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην παρατηρεῖται ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μαζὶ μὲ τὴν ἀφύπνισιν τῆς ἐθνικῆς τῶν Ρουμάνων συνειδήσεως καὶ μὲ τὴν στροφὴν αὐτῶν πρὸς τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ τὸν ρωμαντισμόν. Οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ Μιχαὴλ Κογκανλιτσεάνου (M. Kogalniceanu) ⁵⁾,

1) Ὁ Βούκ Κάρατζιτς (Vuk Karadzic') (1787—1864) ἐγκαισασταθεὶς ἀπὸ τοῦ 1813 εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν, ἀφωσιώθη εἰς τὴν μελέτην τῆς γλώσσης καὶ λαογραφίας τῆς πατρίδος του. Καρπὸς τῶν μελετῶν του αὐτῶν εἶναι πολὺτοιμοι συλλογαί, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεθησαύρισε τὸν λεξιλογικὸν καὶ λαογραφικὸν πλοῦτον τοῦ σερβικοῦ λαοῦ. Γνωστὰ ἔργα του τυγχάνουν α) τετράτομος Συλλογὴ σερβικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκδοθέντων ἀπὸ τοῦ 1823—1833 καὶ μεταφρασθέντων εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ τῶν Gerhard τὸ 1828 καὶ Krappert τὸ 1852, β) Συλλογὴ σερβικῶν παροιμιῶν καὶ λαϊκῶν μύθων (1853), ποῦ μετεφράσθησαν εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ τῆς κόρης του, γ) Γραμματικὴ τῆς σερβικῆς γλώσσης (1814), θεωρουμένη ὡς ἡ πρώτη ἀξιόλογος σερβικὴ Γραμματικὴ καὶ δ) Σερβο-γερμανο-λατινικὸν λεξικόν, Βιέννη 1818, εἰς τὸ ὁποῖον προτάσσεται σύντομος σερβικὴ Γραμματικὴ μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ τοῦ J. Grimm τὸ 1824. Σημειωθῆτω ὅτι τὰ ἅπαντα τοῦ Κάρατζιτς ἐξεδόθησαν εἰς 23 μεγάλους τόμους ἐν Βελιγραδίῳ ἀπὸ τοῦ 1891 κέξ.

2) Τὸ πραγματικόν του ὄνομα εἶναι Antonie Pantoleon Petroveanu. Βλ. D. Russo, Studii s. i. critice, Bucur. 1910, σ. 46—45, σημ. 2. Τὸ Petroveanu ἐξεληνισθὲν ἐγένετο Πετροβίτης.

3) Πρὸβλ. τὰ ἔργα του Povestea vorbei, Noul Erotocrit κ. ἄ. Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Τὰ ἑλληνικὰ δημώδη βιβλία κλ. Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφ. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι, τ. 6ος, 1952, καὶ ἀνάτυπον σ. 47, 51.

4) Βλ. ἐκδοσιν τῶν ἔργων του ἐπιμελεῖα Ν. Cartoian, Craiova, ἄν. χρ. ἐκδ. ὡς καὶ τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκδοσιν Cugetarea, ἄν. χρ. ἐκδόσ. τὴν ὁποίαν ἔχω ὑπ' ὄψιν μου.

5) Ὁ Μιχ. Κογκανλιτσεάνου ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἰάσι τὸ 1817 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Παρίσι τὸ 1891. Οὗτος συνέγραψεν ἱκανὰ ἱστορικὰ ἔργα, συνετέλεσε δὲ πολὺ εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν πριγκιπάτων τῆς Μολδοβλαχίας. Τὸ 1859 τοῦ ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ

Κωνστ)τίνος Νεγκρούτζη (C. Negruzzi) ¹⁾, Ἀλ. Ροῦσσο (A. Russo) ²⁾ καὶ Βασ. Ἀλεξαντρῆ (V. Alecsandri) ³⁾ ἐπιδίδονται εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐθίμων καὶ ἄσμάτων τῆς πατρίδος των, τοῦτο δὲ τὸ κάμνουν ἄφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ θαυμασμοῦ των πρὸς αὐτά, ἄφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὰ καταστήσουσιν γνωστὰ εἰς τὸ ἔξωτερικόν, πρὸς διαφήμισιν τῆς πατρίδος των. Ἐκ τούτων ὁ Μιχ. Κογκαλιτσεάνου ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ φιλολογικὸν περιοδικὸν τοῦ Ἰασίου *Dacia Literara I* (1840) σ. 480 κέξ. τὸ ἔργον *Scene pitoresci din obiceirile poporului* (Γραφικαὶ σκηναὶ ἐκ τῶν ἐθίμων τοῦ λαοῦ), ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει ὑπὸ διηγηματικὴν καὶ περιγραφικὴν μορφήν διάφορα λαϊκὰ ἔθιμα, χωρὶς νὰ δίδῃ καὶ τόσῃν σημασίαν εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ ἐπιστημονικὴν αὐτῶν καταγραφὴν, ὅπως ἐπιβάλλει σήμερον τὸ

I. Cuza ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως, κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἵδρυσεν τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἰασίου. Κάρολος ὁ Α' διώρισεν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν Ἑσωτερικῶν ἀπὸ τοῦ 1868—1870, ἀπὸ δὲ τοῦ 1876—1878 διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ Κ. ἔδρυσεν μᾶλλον ὡς πολιτικὸς καὶ ἱστοριογράφος, τὸ δὲ λαογραφικὸν τοῦ ἔργου εἶναι καθαρῶς ἐρασιτεχνικόν. Βλ. τελευταίαν ἔκδοσιν τῶν ἔργων του ἐπιμελεία *N. Cartoian*, (Craiova), ἄν. χρ. ἐκδ. Ἀξιόλογος περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του μελέτη παραμένει ἢ ὑπὸ *N. Iorga* δημοσιευθεῖσα: *Mih. Kagalniceanu, Scriitorul, politic s,i Român, Bucur. 1920.*

1) Ὁ Κων)τίνος Νεγκρούτζη ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἰάσι (1707 ἢ 1808—1868). Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 κατέφυγε μὲ τὸν πατέρα του εἰς τὸ Κισινῶβ τῆς Βεσσαραβίας, ὅπου ἐγνώρισε τὸν ἐκεῖ ἐξόριστον Ρῶσον ποιητὴν Ἀλέξ. Ποῦσκιν. Τὰ πρῶτα γράμματα ποῦ ἐδιδάχθη ἦσαν τὰ ἑλληνικά. Οὗτος ἠσχολήθη μὲ τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον, διετέλεσε δὲ ὑπουργὸς ἐπὶ I. Cuza. Ἡ δρᾶσις του εἰς τὰ γράμματα ἀπεσκόπει τὴν δημιουργίαν ἐθνικῆς ρομανικῆς λογοτεχνίας. Τὰ ἅπαντα τοῦ C. Negruzzi ἐδημοσιεύθησαν ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ 1903. Βλ. καὶ τελευταίαν ἔκδοσιν *Cugetarea*, Βουκουρ. ἄν. χρ. ἐκδ.

2) Ὁ Ἀλέξ. Ροῦσσο (1817 ἢ 1818—1859) σπουδᾶσας ἐν Ἑλβετίᾳ ἐνεφορεῖτο ὑπὸ φιλελευθέρων καὶ πατριωτικῶν ἰδεωδῶν, ποῦ ἐκαλλιέργησε διὰ τῶν ἔργων του. Οὗτος ὑπῆρξε θαυμαστὴς καὶ ὄνειροπόλος τοῦ παρελθόντος καὶ λάτρης τῆς δημῶδους ποιήσεως. Καλὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων του ἔκαμεν ὁ *P. V. Hanes* ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ 1901. Περὶ αὐτοῦ βλ. *D. Simonescu*, *Incerari istorico—literare ἐν Cântarea României*, Bucur. 1926 σ. 1—24.

3) Ὁ Βασίλειος Ἀλεξαντρῆ ἐγεννήθη ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος εἰς τὸ Μπακάου τὸ 1819 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Μιρτσέστι τὸ 1890. Ἐπιστρέψας εἰς τὸ Ἰάσι μετὰ τὰς ἐν Παρισίοις σπουδὰς του συνειργάσθη εἰς τὸ περιοδικὸν *Dacia Literara* καὶ διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἰασίῳ Ἐθνικοῦ Θεάτρου (1840—42). Ἀναμειχθεὶς εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατέφυγεν εἰς Παρισίους. Ὀλίγον βραδύτερον (1859—60) διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς χώρας του. Οὗτος ὑπῆρξε πρὸ πάντων ποιητὴς καὶ ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τοῦ ρομαντισμοῦ εἰς τὴν Ρουμανίαν. Ἡ ποίησις του περιλαμβάνει λυρικά, ἠρωϊκὰ καὶ δραματικὰ ἔργα. Ἰδὲ ἔκδοσιν τῶν ἔργων του ἐν Craiova τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ *N. Cartoian* [1940], γενικὴν δὲ περὶ αὐτοῦ βιβλιογραφίαν ἐν *G. Adamescu*, *Contribu-tiunea la bibliografia Româneasca*, Bucur. 1921, τ. I, σ. 78 κέξ., τόμ. II, 1923, σελ. 78 κέξ. καὶ τ. III, 1928, σ. 66 κέξ.

λαογραφικὸν ἔργον, καὶ χωρὶς νὰ προβαίῃ εἰς ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ἐρμηνείαν. Ὁ ἕτερος, Κων)τῖνος Νεγκρούτζη, ἐδημοσίευσε εἰς τὸ αὐτὸ ὡς ἄνω περιοδικὸν (1840) σ. 121—134 τὰ *Cântece populare a Moldoviei* (Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Μολδαβίας), ὁ δὲ Ἄλ. Ροῦσσος συνέλεξεν ὁμοίως δημῶδη ρουμανικὰ ᾄσματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς ποιητοῦ Βασιλείου Ἀλεξαντοῦ εἰς τὸ περιοδικὸν *Foaia Societatii*, IV (1868) σ. 189—195. Ὡσαύτως ὁ Βασίλ. Ἀλεξαντοῦ ἐξέδωκε ἐν Ἰασίῳ τὸ 1852—1853 τὰς ρουμανικὰς παραλογὰς ὑπὸ τὸν τίτλον *Balade*¹⁾, κατὰ δὲ τὸ 1866 ἐδημοσίευσε ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν συλλογὴν *Poezii populare ale Românilor*. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἀλεξαντοῦ εἰς τὰς ἐκδόσεις του αὐτὰς δὲν ἀποδίδει ἐπακριβῶς πάντοτε τὰ τραγούδια ἀπὸ στόματος τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τὰ μεταβάλλει ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει προσθέτων ἢ διορθῶνων στίχους ἢ παρεμβάλλων εἰς αὐτὰ ὀλόκληρα ἀποσπάσματα ἰδικῆς του συνθέσεως²⁾. Ἐκ τῶν παραλογῶν καὶ τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων ᾄσμάτων ἱκανὰ μετεφράσθησαν γαλλιστὶ καὶ ἐξεδόθησαν εἰς τὸ Παρίσι μὲ εἰσαγωγὴν τοῦ *A. Ubicini* ὑπὸ τὸν τίτλον: *Balades et chants populaires de la Roumanie. Avec une introduction par A. Ubicini, Paris 1858*. Διὰ τῆς ἐκδόσεως ταύτης, ὡς καὶ διὰ τῶν εἰς τὴν ἀγγλικὴν (1856) καὶ γερμανικὴν (1857 καὶ 1859) μεταφράσεων αὐτῶν, ὁ Ἀλεξαντοῦ ἐπεδίωξε νὰ καταστήσῃ γνωστοὺς τοὺς ποιητικοὺς θησαυροὺς τοῦ λαοῦ του εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν εὐρύτερα στρώματα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κοινοῦ. Καὶ ἐνῶ μὲν ἡ δημῶδης ποίησις τῆς Ρουμανίας κατέστη κάπως γνωστὴ εἰς τοὺς ξένους διὰ τῶν ἐν λόγῳ μεταφράσεων, ἀντιθέτως οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας παρέμειναν ἄγνωστοι εἰς τὸ ἔξωτερικόν, καθόσον αἱ πλεῖσται τῶν συλλογῶν, πού περιέχουν ὕλικὸν ἀναφερόμενον εἰς τὰς παροιμίας, τὰ παραμύθια, τὴν μαγείαν, τὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν, ἐδημοσιεύθησαν μόνον εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, δηλαδή μέχρι τοῦ 1860, ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα

1) Ὁ πλήρης τίτλος αὐτῶν εἶναι: *Poezii populare | BALADE | (Cântece bătrâne s.ti) | Adunate s.i îndreptate | de V. Alecsandri | Partea I. Ias,i 1852*. Ταῦτα ἐξεδόθησαν μὲ κυριλλικὰ γράμματα εἰς τὸ τυπογραφεῖον *Buciumului Român* εἰς μικρὸν σχῆμα ἐξ 100 σελίδων. Τὸ II μέρος τῶν παραλογῶν τούτων ἐξ 104 σελίδων ἐξεδόθη αὐτόθι κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1853.

2) «Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ πιστοποιήσωμεν ὅτι ὁ μέγας ποιητὴς τῆς ἐπαναστατικῆς ἐποχῆς δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ ἐξωραΐσῃ, συμπληρώσῃ καὶ ἐκκαθαρίσῃ τὰ ᾄσματα, ἀλλ' ἐδημιούργησε πρὸς τούτοις, κυριευμένος ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ μὲ βάσιν ἢ χωρὶς βάσιν ἑνὸς αὐθεντικοῦ λαϊκοῦ στοιχείου, παραλογὰς ἰδικὰς του καὶ μόνον ἰδικὰς του». *N. Iorga, Ist. lit. Rom. τ. I, ἐκδ. 2α, Bucur. 1925, σ. 33*. Ὅπως βλέπομεν ὁ *N. Iorga* δὲν θεωρεῖ λαϊκὰ τραγούδια τὰς περισσοτέρας ὑπὸ τοῦ *B. Ἀλεξαντοῦ* δημοσιευθείσας παραλογὰς. Πρὸβλ. καὶ *Et. Radulescu Pogoneanu, Vasile Alecsandri, τόμ. I, Craiova [1940], σελ. 142* (ἐπιμελεῖα *N. Cartoian*).

εἰς τὴν Ρουμανίαν διανύει τὸ στάδιον τῆς προῖστορίας αὐτῆς, ὡς συνέβη καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1866 ἢ ἐν Βουκουρεστίῳ ἰδρυθεῖσα ρουμανικὴ Ἀκαδημία ἐπιλαμβάνεται τοῦ ἔθνικοῦ ἔργου τῆς συγκεντρώσεως τοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ τῆς χώρας διὰ προκηρύξεως χρηματικῶν βραβείων καὶ ἄλλων ἠθικῶν ἀμοιβῶν ¹⁾. Ψυχὴ τῆς ἀκαδημαϊκῆς διὰ τὴν λαογραφίαν προσπαθείας ἐγένετο ὁ *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, συντάκτης τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ρουμανικῆς γλώσσης (οὔτινος ἐξεδόθησαν μόνον οἱ 4 πρῶτοι τόμοι ²⁾), εἰσηγητῆς τῶν συγκριτικῶν λαογραφικῶν μελετῶν εἰς τὴν χώραν του ³⁾ καὶ θεμελιωτῆς τῆς ἐρεῦνης τῶν δημῶδων βιβλίων διὰ τοῦ ἔργου *Cuvente den batrâni* (Λόγια τῶν γερόντων), τόμ. Β': *Cart,ile ale Românilor* (Λαϊκὰ βιβλία τῶν Ρουμάνων), Bucuresci 1879 ⁴⁾. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος γλωσσολόγος καὶ λαογράφος πρὸς τὸν σκοπὸν συγκεντρώσεως γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου συνέταξε δύο ἐρωτηματολόγια: τὸ πρῶτον ἀφορᾷ τὰ ἔθιμα τοῦ λαϊκοῦ δικαίου καὶ ἐπιγράφεται: *Obiceiile juridice ale poporului român*, Bucur. 1878, τὸ δὲ ἄλλο εἶναι γενικὸν καὶ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὸν τρόπον συγκεντρώσεως γλωσσικοῦ ὕλικου: *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba româna*, Bucur. 1884. Δεδομένου ὅμως ὅτι γλῶσσα καὶ λαϊκὴ ζωὴ συνδέονται ἀρρήκτως, τοῦτο προωρίζετο καὶ διὰ λαογραφικὴν ἔρευναν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Ἐρωτηματολογίων τούτων οἱ συλλογεῖς ἀπέστειλαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἀφθονον ὕλικόν, πὸν ἀπετέλεσε πολῦτιμον πηγὴν διὰ τὴν μελέτην τῆς γλώσσης καὶ λαογραφίας τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.

Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν προσπάθειαν ταύτην ἢ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀκαδημία ἐνεθάρρυνε τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως *S. F. Marian*, ὅστις ἐμελέτησε τοὺς

1) *Ion Mus,lea*, Academia Româna s,i folklorul ἐν Anuar. Archivelor de Folklor, I, Cluj 1932 σ. 1 *εξ.

2) *Etymologicum Magnum Romaniae*, Dictionarul limbii istorice s,i populare a Românilor, lucrat dupa dorinta s,i cu cheltuiala M. S. Regelui Carol I, de *B. P. Hasdeu*, τ. Α' Bucur. 1886, Β' 1892, Γ' 1896, Δ' 1888. Τὸ ἔργον τοῦτο εὗρίσκει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. (Τόμος Α'.—Α—Amurt,esc, τ. Β'—Amus—Au, τ. Γ'—B—Barbat, τ. Δ'—Introducerea: Negru—Voda. Un secol s,i jumatate din incerturile statului Terii—Românes,ti (1230—1380).

3) Βλ. τὴν μελέτην του *Poezia populara serba s,i bulgara ἐν Columna lui Traian*, 1877, σ. 249—266.

4) Ὁ *M. Gaster* συνεχίζων τὸ ἔργον τοῦ *B. P. Hasdeu* ἐγένετο ὀνομαστὸς διὰ τῶν συγγραμμάτων του ἐπὶ τῆς δημῶδου ρουμανικῆς φιλολογίας. Βλ. *Literatura popul. rom.*, Bucur. 1883. *Chrestomat,ie rom. Texte tip s,i manuscr. dialect. s,i popul. Leipzig—Bucur.* τ. II, 1891 κ. ᾤ. Ἐπίσης καὶ ὁ *N. Cartoian* ἠσχολήθη μὲ τὰ δημῶδη βιβλία. Βλ. *Alexandria în liter. Rom*, Bucur. 1922. *Legendele Troadei în liter. Rom*. Bucur. 1925. *Alexandria în lit. Rom Noui contribut.* Bucur. 1927. *Fiore de Virtù în lit. Rom*. Bucur. 1928. *Cart,ile populare*, I, Bucur. 1929, II, ἀπόθι 1938. *Poema cretana*, Bucur. 1935 κ. ᾤ.

τρεις κυρίους σταθμούς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὸν θάνατον, περιγράψας λεπτομερῶς καὶ μετ' εὐσυνειδησίας τὰ μὲ τὰς στιγμὰς αὐτὰς τοῦ βίου συνδεόμενα λαϊκὰ ἔθιμα καὶ τὰς κατὰ παράδοσιν πράξεις τοῦ λαοῦ. Τὰ ἔργα ταῦτα τιτλοφοροῦνται : *Nunta la Români* ('Ὁ γάμος παρὰ Ρουμάνοις), Bucur. 1890. *Nascerea la Români* ('Ἡ γέννησις παρὰ Ρουμάνοις) Bucur. 1891. *Inmormintarea la Români* ('Ἡ ταφή παρὰ Ρουμάνοις) Bucur. 1892. Ὁ ἴδιος συνέγραψε πρὸς τούτοις ἴδιον ἔργον διὰ τὰς ἑορτὰς ὑπὸ τὸν τίτλον : *Sarbatorile la Români*, *Studiu etnografic*, τ. Α', *Cârnilegile*, Bucures,ti 1898, τ. Β' *Paresimile*, Bucures,ti 1899, τ. Γ' *Cinci-zecimea*, Bucures,ti 1901. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἀκαδημίας ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Λαζάρου Σαϊνεάνου τὸ ἐκ 1128 σελίδων ἔργον του, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὰ ρουμανικὰ παραμύθια ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς ἀρχαίους κλασσικοὺς μύθους καὶ ἐν σχέσει μὲ τὰ παραμύθια τῶν ρωμανικῶν λαῶν : *Basmele române în comparatiune cu legendele antice clasice s,i în legatura cu basmele popoarelor romanice*. *Studiu comparativ de Lazar S,eiuanu*, Bucur. 1895, σελ. XIV+1114. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐκ τῶν ἡμετέρων φαίνεται ὅτι ἐμελέτησεν ὁ Ἀδ. Ἀδαμαντίου, διότι ἐκ χειρογράφων σημειώσεων του εἰς τὰ ἀνέκδοτα «Τηνιακὰ παραμύθια» του εἶδον, ὅτι παραπέμπει εἰς αὐτὸ μεταφράζων καὶ σχετικὰ ἐξ αὐτοῦ ἀποσπάσματα. Ὁ αὐτὸς Σαϊνεάνου διὰ τῶν *Studii folklorice*, Bucur. 1896, συνέχισε τὸ εἶδος τῶν συγκριτικῶν λαογραφικῶν μελετῶν, πὸ ἐνεκαινίασεν, ὡς εἶδομεν, ὁ Β. Ρ. Hasdeu.

Ἐπειτα ἠκολούθησεν ἡ δημοσίευσίς τῆς δεκατόμου συλλογῆς τῶν ρουμανικῶν παροιμιῶν τοῦ *I. Zanne* ὑπὸ τὸν τίτλον *Proverbele Românilor*, τ. I—X, Bucur. 1895—1903, τὰς ὁποίας ἐγνώριζεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης, διότι πολὺ συχνὰ παραπέμπει εἰς αὐτὰς. Πρὸς τούτοις τὸ 1908 ἡ ρουμανικὴ Ἀκαδημία ἐνεκαινίασεν εἰδικὴν σειρὰν ἐκδόσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν συλλογὴν καὶ μελέτην τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας. Οὕτω εἰς διάστημα 22 ἐτῶν μέχρι τοῦ 1930 ἐξεδόθησαν 40 περίπου τόμοι μὲ τὸν γενικὸν τίτλον *Dimineat, a poporului Român* ('Ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ) περιέχοντες πλούσιον καὶ πολύτιμον ὕλικόν. Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν τόμων τούτων ἀρκετοὺς κέκτηται ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἴδου μερικὰ ἐκ τῶν ἔργων τούτων : *T. Pamfile*, *Mitologie Româneasca*, τόμ. I—II, Bucur. 1916, III, 1924, *Sarbatorile la Români*, Bucur. 1914 *Serbat la Români*, *Serb. de Toamna s,i Postul Craciunului*, Bucur. 1914 κ. ἄ. *D. Furtuna*, *Cuvinte scumpe* (Πολύτιμα λόγια), Bucur. 1914. *Vremurile int,elepte* (Σοφοὶ καιροί), Bucur. 1914 κ. ἄ., *Per. Papahagi*, *Basme Aromâne* (Κουτσοβλαχικὰ παραμύθια), Bucur. 1905, *El. Sevastos*, *Nunta la Români*, Bucur. 1899 κ. ἄ.

Καθ' ἣν δ' ἐποχὴν ἡ ρουμανικὴ Ἀκαδημία εἰργάζετο μὲ τόσῃν ἔντα-

σιν διὰ τὴν λαογραφίαν, καὶ ἀπὸ ἰδιωτικῆς πλευρᾶς ἐξεδηλώθη ἐνδιαφέρον πρὸς τὰ λαϊκὰ δημιουργήματα. Οὕτω α) ὁ Γ. Δ. Θεοδωρέσκου (*G.D. Teodorescu*) δημοσιεύων κατὰ τὸ 1885 τόμον περιέχοντα γνήσια δημώδη ρουμανικὰ ᾄσματα ὑπὸ τὸν τίτλον *Poezii populare române* παρουσιάζει ἐν ρουμανικῇ μεταφράσει τὰς ὁμοιαζούσας παραλογὰς (*ballades*) τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ποὺ εὑρεν εἰς τὰς συλλογὰς τῶν *Passow, Taluy, Dozon, Bezsonov* καὶ *Miladinof*, β) ὁ Γρ. Τοτσιλέσκου (*Gr. Tocilescu*) ἐκδίδει πλούσιον καὶ ποικίλον ὕλικὸν εἰς τὸ δίτομον ἔργον του *Materialuri folkloristice*, Bucur. 1900 καὶ γ) ὁ Ἄ. Γκοροβέϊ (*A. Gorovei*) δημοσιεύει τὰ ἔργα *Gredint, i si superstiti* (Πίστεις καὶ δεισιδαιμονίαι), Bucur. 1915 καὶ *Descânteccele Românilor* (Τὰ ξόρκια τῶν Ρουμάνων), αὐτόθι 1932, ἐνθα συναντῶμεν πλείστας δεισιδαιμονίας, προλήψεις καὶ ἐπωδάς, ποὺ ὁμοιάζουν πρὸς τὰς τῶν γειτονικῶν λαῶν τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ¹⁾, ἀξίζει δὲ νὰ ἐξετασθῇ ἡ ἀρχὴ πολλῶν ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ εὑρεθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ποῖος λαὸς τῆς περιοχῆς ταύτης ἐδάνεισεν ἢ ἐδανείσθη ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ στοιχεῖα ταῦτα. Πρὸς τούτοις ἐξέδωκεν εἰς τὸ *Falticeni* τῇ συνεργασίᾳ δημοδιδασκάλων τὸ λαογραφικὸν περιοδικὸν *Sezatoarea* (Νυχτέρι), οὗτινος εἶδον τὸ φῶς 25 τόμοι ἀπὸ τοῦ 1892 — 1929. Ἄξιονημόνευτον εἶναι πρὸς τούτοις τὸ λαογραφικὸν περιοδικόν, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ ἐπιφανὴς λαογράφος Θ. Παμφίλε (*T. Pamfile*), τιτλοφορούμενον *Jon Creanga, Revista de limba, literatura si arta populara*, ποὺ ἐξεδόθη εἰς 15 τόμους ἐν *Bârlad* ἀπὸ τοῦ 1908—1921. Ἄλλ' ἐνῶ ὕλικὸν πλούσιον συνεκεντρώθη, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς τὰ ἐν λόγῳ περιοδικά, ὅμως τοῦτο δὲν ἐδημοσιεύθη πάντοτε καλῶς, οὔτε ἔτυχε συστηματικῆς ταξινομήσεως. Ἡ ἀνάγκη λοιπὸν ἐπέβαλε τὴν συστηματικὴν αὐτοῦ κατάταξιν, ἐπεξεργασίαν καὶ μελέτην. Εἰς τὸν τομέα αὐτὸν μεγάλας ὑπηρεσίας προσέφερον ἢ ἀπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς ἔδρας διδασκαλία τοῦ καθηγητοῦ Ὀβιδίου Ντενσουσιάνου (*Ovid Densusianu*) ²⁾ καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ *Grai si suflet* (Διάλεκτος καὶ ψυχὴ), εἰς τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθησαν πολυάριθμοι λαογραφικαὶ καὶ ἄλλαι ἀξιόλογοι μελέται.

Οὗτος ὡσαύτως ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ συναδέλφου του Ἴ. Ἀ. Κάντρεα (*I. A. Candrea*) ³⁾ ἐγένετο ἰδρυτὴς ἰδίᾳς σχολῆς λαογράφων, ἐξ ἧς προῆλ-

1) «... Ἡ αὐτὴ δεισιδαιμονία ἀπαντᾷ συχνὰ ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων τοῦ Δουνάβεως». *V. Alecsandri*, *Poezii populare ale Românilor*, Bucur. 1866. σ. 114. Βλ. καὶ σελ. 195.

2) Οὗτος ἰδρυσε τὸ «*Φιλολογικὸν καὶ Λαογραφικὸν Ἰνστιτούτον*» ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐξέδωκε δὲ τὰς ἀξιολόγους μελέτας *Folklorul*, Bucur. 19'0, *Graul din Tara Hat, egului*, Bucur. 1915 καὶ *Vieat, a pastoreasca în poezia noastră populara*, τ. I—II, Bucur. 1922—23.

3) Ἴδὲ τὸ λαογραφικὸν του ἔργον *Iarba fiarelor*, *Studii de folklor*, Bucurest, i 1928.

θον οἱ Τάκης Παπαχατζῆς καὶ Ἰ. Ντιάκονου. Ἐξ αὐτῶν ὁ κουτσόβλαχος καθηγητῆς Τάκης Παπαχατζῆς ἐδημοσίευσε κατὰ τὸ 1923 τὸ ἔργον : *Din folklorul romanic s,i cel latin* (Ἐκ τῆς ρωμανικῆς καὶ λατινικῆς λαογραφίας) καὶ κατὰ τὸ 1926 τὸ *Graiul s,i folklorul Maramures,ului* (Γλῶσσα καὶ λαογραφία τῆς περιοχῆς Μαραμοῦρες), ὁ δὲ Ντιάκονου ἠσχολήθη μὲ τὰς περιοχὰς τῆς Βράντσει καὶ τοῦ Ρίμνικου Σαράτ διὰ τῶν ἔργων : *T, inutul Vrancei. Etnografie-folklor-dialectologie. I. Bucur. 1930. Folklor din Rimnicul Sarat, I Focsani 1934.*

Ἄλλὰ καίτοι ἐπὶ ἡμῖσιν σχεδὸν αἰῶνα ἀμέριστον ὑπῆρξε τὸ πρὸς τὴν λαογραφίαν ἐνδιαφέρον τῆς τε ρουμανικῆς Ἀκαδημίας καὶ πλείστων λογίων ἰδιωτῶν, ὅμως Ἀρχεῖον Λαογραφικὸν ἰδρύθη ἐν Ρουμανίᾳ μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα πρὸ τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου ἔτη. Ἐδρα αὐτοῦ ὑπῆρξε τὸ Κλουζ (Κλάουζεμπεργ), πρωτεύουσα τῆς μετὰ τὸν α' παγκόσμιον πόλεμον ὑπὸ τῶν Ρουμάνων ἀνακτηθείσης Τρανσυλβανίας¹⁾, τὰ δὲ γραφεῖα του ἐστεγάσθησαν εἰς τὸ κτίριον τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει «Μουσείου τῆς Ρουμανικῆς Γλώσσης» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Ἰ. Μούσλεα (Ion Mus,lea). Τὸ ἐν λόγῳ Ἀρχεῖον ἰδρύθη ὑπὸ τῆς ρουμανικῆς Ἀκαδημίας προτείνοντος τοῦ καθηγητῆ τοῦ Σεξιτλ Πουσκάρου (*S. Pus,caru*) μὲ σκοπὸν νὰ συγκεντρωθῇ ὁ λαογραφικὸς πλοῦτος τῶν νεωστὶ ἀπελευθερωθεισῶν περιοχῶν τῆς χώρας. Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ιδέας ταύτης ὁ διευθυντῆς τοῦ ὡς ἄνω Ἀρχείου Ἰ. Μούσλεα συνέταξεν εἰδικὰ ἐρωτηματολόγια, ἀναφερόμενα εἰς ὅλας τὰς κατὰ παράδοσιν συνηθείας καὶ πράξεις τοῦ λαοῦ, ταῦτα δ' ἀπέστειλε πρὸς τοὺς λογίους τῶν χωρίων, ἰδίᾳ τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ τοὺς ἐγγραμματῶν ἱερεῖς, οἵτινες κατέγιναν μὲ ἐξαιρετικὸν ζῆλον εἰς τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν ἀποστολὴν εἰς τὸ Ἀρχεῖον λαογραφικῶν συλλογῶν, ἐξ ὧν αἱ ἀριώτεραι καὶ αἱ περισσότερον ἀνταποκρινόμεναι πρὸς τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης ἐβραβεύθησαν²⁾. Ἀλλὰ πλὴν τῆς συγκεντρώσεως ποικίλου ὕλικου τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τοῦ Κλουζ προέβη ἐπίσης εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν κατάταξιν καὶ μελέτην τοῦ ὕλικου τούτου, ὡς καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν «*Ἐπετηρίδος*» ὑπὸ τὸν τίτλον : *Anuarul Archivei de Folklor, publ. de I. Mus,lea, I, Cluj, 1932.* Ὁ δεύτερος τόμος τῆς «Ἐπετηρίδος» ταύτης ἐξεδόθη ἐν

1) Πρὸ τῆς ὑπὸ τῆς ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ἰδρύσεως τοῦ ἐν Κλουζ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἰ. Μούσλεα, ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει εἶχεν ἰδρυθῆ προηγουμένως (1923) ἡ «*Ρουμανικὴ Ἐθνολογικὴ Ἐταιρεία*», ἣτις εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς περιελάμβανε καὶ σκοποὺς λαογραφικούς. Ἡ ἔταιρεία ὅμως οὕτω διελύθη ἅμα τῇ γενέσει τῆς, βροδύτερον δὲ εἰς τὸ «*Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον*» τῆς αὐτῆς πόλεως προσηρτήθη καὶ ἐλειτούργησε ἕξιον «*Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον*». Βλ. τὸ περιοδικὸν *Culegatorul, Buletinul Archivei Etnografico—Folklorice a Muzeului Etnografic din Cluj, I, ἀρ. 1, Cluj 1933.*

2) *I. Mus,lea, Le folklor roumain, ἔ. ἀ. σ. 569.*

Βουκουρεστίῳ τὸ 1933, ἀμφότεροι δὲ οἱ τόμοι περιέχουν συλλογὰς κειμένων, μελέτας ἐπὶ διαφόρων λαογραφικῶν θεμάτων καὶ λεπτομερεῖς βιβλιογραφίας τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας. Οἱ 3ος, 4ος καὶ 5ος τόμοι τῆς ἐν λόγω «Ἐπετηρίδος» ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦ 1939, μετὰ δὲ τὸ 1940 μέχρι τοῦ 1947 ἐδημοσιεύθησαν οἱ 6ος, 7ος καὶ 8ος τόμοι αὐτῆς. Σημειωτέον ὅτι ἡ βιβλιογραφία τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας μέχρι τοῦ 1943 ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ 7ῳ τόμῳ (1945) τῆς «Ἐπετηρίδος» ταύτης, ἡ δὲ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1944—45 εἰς τὸν 8ον τόμον τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ.

Παραλλήλως πρὸς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τοῦ Κλουζ εἰργάσθη καὶ τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Δημητρίου Γκούστη (*D. Gusti*) «Κοινωνιολογικὸν Ἰνστιτούτον» τοῦ Βουκουρεστίου, οὔτινος ἰδιαίτερον τμήμα ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν ὑπαιθρον χώραν ¹⁾.

Κατὰ τὸ 1946 ἡ ρουμανικὴ Ἀκαδημία ἵδρυσεν τὴν «Ἐπιτροπὴν τῆς Φιλολογικῆς Λαογραφίας» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ *D. Caracostea* μὲ σκοπὸν τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Corpus* τῶν ρουμανικῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν. Πλὴν δὲ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας, ποὺ ἐλειτούργησε καὶ λειτουργεῖ, ὡς εἴπομεν, εἰς τὸ Cluj ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *I. Muslea*, ἰδρύθησαν ἐπίσης Λαογραφικὰ Παραρτήματα ἐν Ἰασίῳ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Ἐκτὸς τούτων ἰδρύθη καὶ «Λαογραφικὴ Ἐπιτροπεία» τοῦ «Ἐθνικοῦ Ὄργανισμοῦ Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν», ἡ ὁποία συνειργάσθη μετὰ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς ρουμανικῆς Ἀκαδημίας διὰ τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς ρουμανικῆς μαπλλάντας. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1946 τὸ Λαογραφικὸν Μουσεῖον Βουκουρεστίου—ἀρκετὰ πλούσιον—προσηρτήθη διὰ νόμου εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀρχαιολογίας καὶ Τεχνῶν, διατελέσαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ *Al. Tzigara-Samurcas*, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὸν *Gh. Pavelescu* ²⁾.

* *

Ἐξ ὅσων εἴπομεν ἀνωτέρω παρατηρεῖται, ὅτι αἱ λαογραφικαὶ σπουδαὶ εἰς τὴν Ρουμανίαν μόλις κατὰ τὰς τελευταίας δεκάδας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰσῆλθον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν θεμελιώσεως. Τόσον δὲ τὸ ἐπίσημον ρουμανικὸν κράτος διὰ τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ αὐτοῦ ἰδρυμάτος, τῆς Ἀκαδημίας, ὅσον καὶ οἱ λόγοι ἰδιῶται ἐφρόντισαν νὰ περισυλλέξουν τὸν λαογραφικὸν θησαυρὸν τῆς πατρίδος των, νὰ τὸν μελετήσουν καὶ νὰ τὸν παρουσιάσουν εἰς ἄρθρα καὶ συγγράμματα αὐτοτελῶς ἐκδοθέντα ἢ εἰς περιοδικὰ δημοσιευθέντα.

1) Ἐν τῷ ἐπίσημῳ ὄργάνῳ τοῦ Ἰνστιτούτου αὐτοῦ *Archiva pentru s̄tiinta s̄i reforma sociala*, Bucur. 1932 καὶ ἐδημοσιεύθησαν ἀξιόλογοι λαογραφικαὶ μελέται.

2) Λεπτομερείας διὰ τὴν λαογραφικὴν κίνησιν ἐν Ρουμανίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1940 ἕως 1946 δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ *I. Muslea*, *Le mouvement folklorique roumain de 1940 à 1946*, δημοσιευθὲν ἐν *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*, τ. 44, Heft 3, Basel 1947, σ. 159—163.

Τὰ λαογραφικὰ περιοδικὰ τῆς χώρας εἶναι, ὡς εἶδομεν, ἀρκετὰ καὶ ἀξιόλογα, αἱ δὲ ἐκδόσεις τῆς ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ἄξιαι πάσης προσοχῆς καὶ μελέτης. Πρὸς τούτοις ἀρκετοὶ εἶναι οἱ Ρουμάνοι λαογράφοι, ποὺ εἶναι γνωστοὶ καὶ ἐκτὸς τῆς πατρίδος των, ὡς ἐπὶ παραδείγματι: 1) ὁ Λάζαρος Σαϊνεάνου μὲ τὰς συγκριτικὰς λαογραφικὰς του μελέτας διὰ τὸ τραγούδι τοῦ «γεφυριοῦ τῆς Ἄρτα» καὶ τὰ ρουμανικὰ παραμύθια, 2) ὁ Ἰ. Τζάννε μὲ τὴν 10τομον συλλογὴν του τῶν ρουμανικῶν παροιμιῶν, 3) ὁ ἱερεὺς Σ. Φ. Μαριὰν ὡς μελετητῆς τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ λαοῦ του, 4) ὁ Ἄ. Γκοροβεῖ μὲ τὰ πολύτιμα ἔργα του διὰ τὴν πίστιν καὶ τὰς δεισιδαιμονίας τοῦ λαοῦ του καὶ τὸ λαογραφικὸν περιοδικόν του, 5) ὁ Θ. Παμφίλε μὲ τὰς συλλογὰς του, τὰς μελέτας καὶ τὸ περιοδικόν του, 6) ὁ Ἄδ. Schullerus μὲ τὸν Κατάλογον τῶν ρουμανικῶν παραμυθιῶν καὶ 7) οἱ M. Gaster καὶ N. Cartoian διὰ τὰς μελέτας των ἐπὶ τῶν δημοδῶν βιβλίων καὶ ἄλλοι. Ἡ γνῶσις τῆς ρουμανικῆς λαογραφίας διὰ τὸν Ἕλληνα λαογράφον εἶναι, νομίζω, χρησιμωτάτη, διότι τὸ Βυζάντιον μὲ τὰ ἦθη καὶ ἐθιμά του δὲν ἐπιζῆ μόνον εἰς τὰς σημερινὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀλλ' εἰς ὀλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν. Τὸ ρουμανικὸν δημοτικὸν τραγούδι, αἱ παραδόσεις καὶ τὰ παραμύθια, ὀλόκληρος ἐν γένει ὁ λαϊκὸς βίος καὶ πολιτισμὸς τῆς Ρουμανίας πρέπει νὰ μελετηθοῦν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἑλληνικὴν λαογραφίαν, διὰ νὰ ἴδωμεν τί ἐδανείσθησαν ἀπὸ ἡμᾶς οἱ βόρειοι οὔτοι γείτονες, οἵτινες ἐπὶ αἰῶνας διετέλεσαν ὑπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτως διὰ νὰ ἴδωμεν τί τυχὸν καὶ ἡμεῖς ἐλάβομεν παρ' αὐτῶν.

Πῶς ἔχει νῦν ἡ λαογραφικὴ κίνησις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Ρουμανίᾳ δυστυχῶς δὲν γνωρίζομεν, διότι οὔτε ἔντυπα μᾶς ἔρχονται ἐκεῖθεν, οὔτε ἀλληλογραφίαν διατηροῦμεν μετὰ τῶν ἐκεῖ φίλων.

ΑΤΤΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΠΛΩΤΙΝΟΠΟΛΕΩΣ

Τὰ συμπεράσματα εἰς ἃ κατελήξαμεν διὰ τῆς εὐρέσεως τῆς ἐν Πλωτινιόπολει ἐπιγραφῆς καὶ ἐρμηνείας αὐτῆς, ὅτι δηλ. ἐνταῦθα ἔκειτο ἀρχαία θρακικὴ πόλις, μετονομασθεῖσα ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας εἰς Πλωτινόπολιν, ἐπιστέφονται καὶ ἐπιβεβαιοῦνται ἀπολύτως καὶ ἐκ νέων εὐρημάτων. Εἶναι δὲ ταῦτα *τεμάχια ἀγγείων ἀττικῶν*, ἅτινα ἀνευρέθησαν παρὰ τοὺς πόδας τῆς ἀνακαλυφθείσης πρό τινος λαξευτῆς κλίμακος ὑπὸ συνεργείου τοῦ Δήμου Διδυμοτείχου, σκάπτοντος διὰ προμήθειαν χώματος πρὸς ἐπίστρωσιν ὁδῶν τινων. Τὰ εὐρεθέντα τεμάχια ἀγγείων θεωροῦμεν σπουδαιότατον ἀρχαιολογικὸν γεγονός, διότι αἴρεται οὕτως ὁ πέπλος τῆς ἀγνοίας περὶ τὰς ἀπωλεσθείσας θρακικὰς πόλεις τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀνοίγεται δυσχερῆς μὲν, ἀλλὰ βατὸς ὁ δρόμος πρὸς ἀνακάλυψιν των. Συμπεράσματα περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς ἀνακαλύψεως θὰ παραθέσωμεν ἐν κατακλεῖδι τῆς παρουσίας, ἀλλ' ὡς πάντοτε διακατεχόμεθα ἀπὸ τὴν ἐπίμονον γνώμην ὅτι πρέπει νὰ διεξαχθῶσι συστηματικὰ καὶ λεπτομερεῖς ἀνασκαφαί, νὰ κηρυχθῇ δ' ὁ χώρος ἀρχαιολογικός.

Τὰ εὐρεθέντα τεμάχια τῶν ἀττικῶν ἀγγείων κατετάξαμεν βάσει τοῦ χρωματισμοῦ καὶ τῆς κατασκευῆς των εἰς τὰς κάτωθι κατηγορίας :

α) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 1.* Βάσις μελανομόρφου ἀγγείου, φέρουσα ἐξωτερικῶς εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμένου ἐγγάραξιν λεπτῶν φύλλων, κειμένων σταυροειδῶς. Διακρίνονται αἱ λεπτόταται διακλαδώσεις τῶν νεύρων των, πέριξ δὲ διπλῆ σειρὰ στιξεως ἐγχαράκτου. Παρ' ὅλον ὅτι δὲν ἔχομεν μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ ἀγγείου εἰς χεῖρας μας, ἐν τούτοις εἰκάζομεν ἀδιστακτικῶς ὅτι τὸ ἀγγεῖον χρονολογικῶς δέον νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος.

β) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 2.* Λαβὴ μελανομόρφου ἀγγείου, φέρουσα ἐξωτερικῶς σπειροειδεῖς ἐγχαράξεις, ἄνευ ἄλλου χρώματος. Εἰκάζομεν ὅτι χρονολογικῶς ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος.

γ) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 3.* Λεπτὴ λαβὴ μελανομόρφου ἀγγείου τοῦ ΣΤ' π. χ. αἰῶνος ἐξαιρετικῶς στιλπνοῦ μέλανος χρώματος.

δ) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 4.* Λαβὴ μελανομόρφου σκύφου, ἀποχρωματισμένη εἰς πλεῖστα σημεῖα, τοῦ τέλους τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος.

ε) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 5.* Χεῖλος μελανομόρφου στιλπνοῦ μέλανος χρώματος ἀγγείου, ἄνευ ἐγχαράξεως ἢ ἄλλης τινὸς παραστάσεως, τέλους τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος.

ς) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 6.* Στόμιον λεπτὸν ὕψους 0,002 περίπου, μελανομόρφου ἀγγείου ἀποχρωματισθέντος, Ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους φέρει ἐγγάραξιν λεπτῆς γραμμῆς, περιβαλλούσης αὐτό. Εἰκάζομεν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν ΣΤ' π. Χ. αἰῶνα.

ζ) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 7.* Βάσις μελανομόρφου ἀγγείου με ἐρυθρὸν τὸν ἐξέχοντα κύκλον τῆς βάσεως. Ἐξωτερικῶς καὶ εἰς τὸν πυθμῆνα φέρει κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ ἐγγάρακτα φύλλα σταυροειδῶς με διακλάδωσιν τῶν νεύρων των. Εἰκάζομεν ὅτι πρόκειται περὶ τεμαχίου σκύφου τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος.

η) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 8.* Βάσις ἐρυθρομόρφου σκύφου. Ἐξωτερικῶς ὁ πυθμὴν τῆς βάσεως φέρει μικρὰν ὀπὴν, περίξ δ' αὐτῆς ἑπτὰ φύλλα κυκλικῶς, δηλούμενα διὰ παχέος ἐρυθροῦ χρώματος. Πέριξ ἐκάστου τῶν φύλλων ὑπάρχει περίγυρος διὰ λεπτῆς φαιᾶς δηλούμενος γραμμῆς ἐν σχήματι πετάλου. Τὰς κορυφὰς τῶν οὕτω σχηματιζομένων φύλλων περικλείει μέγας κύκλος, μέλανος χρώματος. Εἰς τὰ μεταξὺ τῶν πετάλων κενὰ καὶ ἐπὶ τοῦ μέλανος κύκλου δηλοῦνται ἐρυθρὰ στίγματα. Εἰκάζομεν ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης κατασκευῆς ὅτι δέον νὰ ἀνήκη εἰς τὰ μέσα τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος.

θ) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 9.* Πλευρὰ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου, ἐφ' ἧς διακρίνεται ἐπὶ μέλανος βάθους ἐρυθρὸν τι σχῆμα. Ἀνήκει εἰς ἀγγεῖον τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος.

ι) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 10.* Πλευρὰ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου, καλῆς τέχνης, ἐφ' ἧς εἰκονίζεται ἀνθρώπινον σῶμα, σωζομένου μόνον τοῦ περὶ τὴν ὀσφὺν τμήματος. Αἱ πτυχώσεις τῆς ἀμφιέσεως δηλοῦνται διὰ γραμμῶν λεπτοτάτων ζωηροτέρου ἐρυθροῦ χρώματος. Εἰκάζομεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀγγείου τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος.

ια) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 11.* Ἐξ ἐρυθρομόρφου πινακίου. Τὸ ἐξωτερικὸν φέρει μέλαινα βαφήν. Ἐξωτερικῶς εἶναι διηρημένον εἰς ζώνας δι' ἐγγαράξεως. Ἡ πρὸς τὴν κορυφὴν ζώνη, ἔχουσα πλάτος 0,005, ἔχει χρῶμα μέλαν. Εἶτα ἀκολουθεῖ ἐγγάραξις καὶ μετ' αὐτὴν ἑτέρα ζώνη, πλάτους 0,008, φαιοῦ χρώματος. Ἐπ' αὐτῆς παρίστανται ἰχθύες, εἰς λευκὸς καὶ εἰς ἐρυθρός. Εἰς τὴν ἐπομένην ζώνην, σχηματιζομένην διὰ λεπτῆς ἐγγαράξεως, ὑπάρχουν ἐπίσης ἰχθύες, κατὰ τὴν πρὸς τὴν Ἰωνικὴν καὶ δὴ πρὸς τὴν τῆς Μιλήτου τοιαύτην. Εἰκάζομεν, ὅθεν, ὅτι τὸ πινάκιον δέον χρονολογικῶς νὰ ἀνήκη εἰς τὸ τέλος τῆς ΣΤ' ἢ ἀρχὰς τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

ιβ) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 12.* Πλευρὰ κοινοχρήστου ἀγγείου, πιθανῶς ὑδρίας, ἀστίλβωτος. Ἡ λαβὴ φέρει φαιὸν χρῶμα, ἀπ' αὐτῆς δὲ φύεται κορμός, δηλούμενος διὰ τοῦ φαιοῦ τούτου χρώματος μετὰ φύλλων ἀπλουμένων ἐπὶ τῆς ὑδρίας καὶ φερόντων ἐρυθρὸν χρῶμα.

ιγ) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 13.* Βάσις μετὰ τμήματος πλευρᾶς ἐρυθρομόρφου σκύφου. Ἐσωτερικῶς φέρει θαμπὸν μέλαν χρῶμα ἐξωτερικῶς δὲ παράστασιν φυτοῦ, διακλαδομένου ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ ἀγγείου. Ἡ ἐπιφάνεια φέρει στιλπνὸν ἐρυθρὸν χρῶμα, τὸ δὲ φυτὸν δηλοῦται διὰ μέλανος χρώματος. Εἰκάζομεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀγγείου τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος.

ιδ) *Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 14.* Πλευρὰ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου, ἐφ' ἧς

ὑπάρχει ἀνθρωπίνη παράστασις. Ἡ κεφαλὴ εἰκονίζεται κατὰ κρόταφον, τὸ δὲ σῶμα δλόκληρον, ἀλλ' ἄνευ χειρῶν. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὑπάρχει στέμμα, τοῦ ὁποίου ἢ πρὸς τοὺς βοστρύχους ταινία ἔχει χρῶμα κίτρινον, ὡς καὶ αἱ εἰς τὴν κορυφὴν στιγμαί. Δὲν φρονοῦμεν ὅτι πρόκειται περὶ κρηδέμνου. Ἀσφαλῶς τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον εἶναι βασιλεὺς ἢ ἄρχων τις. Τὸ σῶμα παρίσταται γυμνόν, αἱ δὲ πτυχώσεις τῆς ἀμφιέσεως δηλοῦνται διὰ γραμμῶν μᾶλλον χονδροειδῶν. Λόγω τῆς ἀμελείας περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀγγειογραφίας καὶ τῆς χονδροειδοῦς ἀναπαραστάσεως τῆς εἰκονιζομένης μορφῆς, εἰκάζομεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀγγείου ἄττικοῦ μὲν, ἀλλ' ἐμπορικῆς κατασκευῆς. Φαίνεται ἀνήκον εἰς τὸ τέλος τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος ¹⁾.

ιε) **Τεμάχιον ὑπ' ἀριθ. 15.** Κεφαλὴ σατύρου ἐκ πηλοῦ, ἄνευ χρωμάτων. Εἰκάζομεν ὅτι προέρχεται ἔξ ἀναγλύφου ἀγγείου, ὁμοιάζοντος πρὸς τοὺς μεγαρικοὺς σκύφους. Πρὸφανῶς ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τῆς Γ' π. Χ. ἐκ.

Ἐκτὸς τούτων εὐρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια, τὰ ὅποια ὁμως λόγῳ τῆς σμικρότητός των δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ταξινομηθῶσι καὶ χρονολογηθῶσι. Μεταξὺ αὐτῶν συμπεριλαμβάνονται καὶ σπόνδυλοι ἐκ πηλοῦ, φέροντες ὁπᾶς, πιθανῶς χρησιμεύοντες εἰς τὴν οἰκοδομικὴν διὰ τὴν τοιχοποιίαν.

Συμπεράσματα : Ἐκ τῆς ἀνευρέσεως τῶν τεμαχίων τούτων πλησίον τῆς πρὸ ὀλίγον ἀνακαλυφθείσης λαξευτῆς κλίμακος καὶ τῆς ταξινομήσεως αὐτῶν, ἀγόμεθα εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν κάτωθι συμπερασμάτων ²⁾ :

1) Ἡ ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας κληθεῖσα Πλωτινόπολις ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ὡς σπουδαιοτάτη θρακικὴ πόλις, ἧς σήμερον ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομα.

2) Ἡ πόλις αὕτη οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει μὲ τὸ Διδυμότειχον τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, εἰμὴ μόνον ὅτι τὸ δεύτερον εἶναι συνέχεια τῆς πρώτης, καταστραφείσης ποτέ.

3) Τὰ εὐρεθέντα τεμάχια τῶν ἄττικῶν ἀγγείων μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ θρακικὴ αὕτη πόλις, ἐν τῇ ἐνδοχώρῳ τοῦ Ἐβρου κειμένη, ἦτο μὲν κτίσμα Θρακῶν, πρῶτως ὁμως εὐρίσκειτο εἰς στενὴν ἐμπορικὴν, ἴσως δὲ καὶ συμμαχικὴν, μετὰ τῶν Ἀθηνῶν σχέσιν.

4) Ἡ εὕρεσις τῶν τεμαχίων τούτων προὑποθέτει καὶ ἄλλα εὐρήματα, πλησίον ἢ οὐχὶ πολὺ μακρὰν κείμενα. Ἡ διενέργεια ἀνασκαφῶν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ πιστεύομεν ὅτι θὰ φέρῃ εἰς φῶς περισσότερα καὶ ἀξιολογώτερα.

Δὲν παραλείπομεν νὰ τονίσωμεν ὅτι μετὰ τὴν εὕρεσιν τῶν τεμαχίων τούτων ἐφροντίσαμεν νὰ σταματήσῃ ἡ μεταφορὰ χώματος ἐκεῖθεν καὶ νὰ ἐπανακλεισθῇ τὸ διανοιγὲν μέρος, χάριν περισσοτέρας ἀσφαλείας. Ὡστε τὸ τμήμα, ἐνθα τὰ τεμάχια τῶν ἄττικῶν ἀγγείων εὐρέθησαν, δὲν ἐξηρουνήθη τελείως, ἀλλ' ἀναμένει τὴν ἀρχαιολογικὴν σκαπάνην, διὰ νὰ παραδώσῃ ἀσφαλῶς καὶ νέα εὐρήματα.

1) Σ. Δ. Εἰκόνας τοῦ τεμαχίου δημοσιεύομεν παρακάτω.

2) Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θησ. τόμ. ΙΖ' σ. 277.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΓΕΡΟΝΤΙΑΣ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

Ἐπῆρξε, χωρὶς ἀμφισβήτησι, σπουδαιότατη ἡ ἀποστολὴ τοῦ θεσμοῦ τῆς Δημογεροντίας στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Καὶ μπορούμε ἀδίσταχτα νὰ παραδεχτοῦμε, πὼς εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς μεγαλύτερες δυνάμεις, πού ὠργάνωσε τὸ Γένος γιὰ τὸν μεγάλον ἀγῶνα τοῦ λυτρωμοῦ. Τοῦτο τὸ βλέπουμε καθαρὰ στὴ λύσσα τοῦ κατακτητῆ, πού, γιὰ νὰ πνίξῃ τὸ ξεσῆκωμα τῶν ραγιαδῶν, χτύπησε ἀνελέητα πρῶτα τὴ Δημογεροντία. Ἔτσι, ἂν γιὰ τὸν κατακτητῆ ἦταν μιὰ ἀναπόδραστη διοικητικὴ ἀνάγκη ὁ θεσμὸς τῆς Δημογεροντίας, γιὰ τοὺς ραγιαδες ἔγινε δύναμη, πού παρασκεύασεν, ὠργάνωσε καὶ στήριξε τὸν Ἄγῶνα.

Τρεῖς ἦταν οἱ δυνάμεις, πού μὲ τὸ ἀνάπτυγμά τους καὶ τὸ ξάπλωμά τους στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ἐτοίμασαν τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Ἀνεξαρτησία: ἡ Ἐκκλησία, δύναμη ξέχωρα ἠθικὴ, ἡ Δημογεροντία, δύναμη ξέχωρα πολιτικὴ καὶ ἡ ὀργάνωσι τῶν Ἐσναφίων, δύναμη ξέχωρα οἰκονομικὴ¹⁾. Καὶ οἱ τρεῖς ἀπέβλεψαν στὴν ἐξυπηρέτησι τοῦ μόνου μέσου, πού θὰ μπορούσε νὰ συντηρήσῃ τὸν Ἑλληνισμὸ κάτω ἀπὸ τόσο τραγικὰς συνθήκας: τῆς Παιδείας. Καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Δημογεροντία καὶ τὰ Ἐσνάφια ἀποκλειστικὴ σχεδὸν φροντίδα εἶχαν τὴν ἴδρυσιν καὶ συντήρησιν τῶν Σχολείων. Καὶ πέτυχαν τόσο καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα στὸν τομέα τῆς ἔμμονης ἐπιδιώξεως των, ὥστε πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασιν ὑπῆρχαν περίφημες Σχολές καὶ στὴ Θράκην καὶ στὴ Μακεδονίαν καὶ στὴν Ἡπειρὸν καὶ στὴν κάτω Ἑλλάδα καὶ σ' αὐτὴ τὴ Μικρασίαν ἀκόμη. Κι' ὅσο κι' ἂν δὲν βγῆκαν ὀπλαρχηγοὶ μεγάλοι ἀπὸ τὶς Σχολές ἐποῦτες, βγῆκαν ὡστόσο πολεμιστὲς τῆς πέννας περιφημοί, πού ὠφέλησαν τὸ Γένος. Γιατὶ σ' ἐποῦτες τὶς Σχολές χαλκεύτηκε τὸ καινούριον πνεῦμα, πού ἔμαθε νὰ μισῇ τὴν τυραννίαν καὶ ν' ἀγωνίζεται καὶ νὰ κατορθῇ γιὰ τὴν λευτερίαν, πού στὸ κάτω κάτω διδάχτηκε: *amicus Plato sed magis amica Patria...*

Εἶναι βέβαια ἀλήθεια, πὼς ὁ θεσμὸς τῆς Δημογεροντίας, πού ἄθικτον τὸν ἄφισεν ὁ κατακτητῆς, καταλύθηκε μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἀπ' τὴ Βαυαροκρατίαν κι' ἔτσι δεσμεύτηκε γιὰ πάντα ἀπ' τὸν μονολιθικὸν νομοθέτη τὸ δημοκρατικὸ πνεῦμα τοῦ ἐπαρχιώτη Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ στὴ σκλαβωμένη Πατριίδα ὄχι μοναχὰ διατηρήθηκε, μὰ καὶ ξεπέρασεν ἀνυπέροβλητες δυσκολίας κι' ἀναρίθμητες ἐνέδρες, πού δὲν τοῦ ἔστηνε μόνον ὁ Γενίτσαρος, ἀλλὰ κι' ὁ Κομιτατζής. Τὸ ὅτι ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς κράτησε μὲ φανατισμὸν τὸν ἐθνισμὸν τοῦ σ' ἐποχὲς πολὺν πρὸ κρίσιμες, ὀφείλεται στὸ ὅτι τὸ φανατισμὸν ἐποῦ-

1) Βλ. Πολ. Παπαχριστοδοῦλου Ἄρχ. Θρ. Θησ. τόμ. ΙΣΤ', Τὰ Ἐσνάφια καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἀκμὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, σελ. 54—75.

τον τὸν κρατοῦσε σὲ πολὺ ψηλὸ ἐπίπεδο καὶ τὸν ἀναμόχλευε κάθε φορὰ ἡ Δημογεροντία.

Δὲν ξέρω ἂν σώθηκαν ἀπὸ ἄλλες θρακιώτικες πόλεις γραπτὲς μαρτυρίες, πού νὰ μᾶς λέν πῶς ἦταν σὲ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς διαρθρωμένη ἡ λειτουργία τοῦ θεσμοῦ τῆς Δημογεροντίας¹⁾. Γι' αὐτὸ θεωρῶ ὅτι ἔχει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον τὸ Καταστατικὸ, ἃς τὸ ποῦμε, τῆς Δημογεροντίας Διδυμοτείχου, μὲ ἡμερομηνία 22 Ἰανουαρίου 1861, πού βρίσκεται γραμμένο στὸν Κώδικα Δ' τῆς Μητροπόλεως.

Εὐλόγο τώρα θὰ ἦταν τὸ ἐρώτημα : γιατί τόσο ἀργὰ ἀποφασίστηκε νὰ τακτοποιηθῆ ἓνα τόσο σπουδαῖο ζήτημα. Θὰ ἦταν πολὺ παράλογο καὶ νὰ σκεφτῆ κανεὶς ὅτι πρὶν ἀπ' τὰ 1861, δὲν λειτουργοῦσεν ὁ θεσμὸς τῆς Δημογεροντίας στὸ Διδυμότειχο.

Μποροῦμε βέβαια νὰ εἰκάζουμε εὐλόγα ὅτι μετὰ τὴν ἱστορικὴ ἡμερομηνία τοῦ 1821 ἡ Δημογεροντία τοῦ Διδυμοτείχου, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων Θρακικῶν πόλεων διελύθη, προσωρινῶς τουλάχιστο, ἐξ αἰτίας τῶν διωγμῶν καὶ τῶν βαναυσοτήτων τῶν Τούρκων καὶ ὅτι, ἂν ὑπῆρχαν ἔγγραφα ἐπιλήψιμα, θὰ κἀκαν ἢ καταστράφηκαν ἀπ' τὰ ἴδια τὰ μέλη της. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἴσως δὲν περισώθηκε τίποτε. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση καὶ μὲ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ μικροῦ ἀνεξάρτητου Ἑλληνικοῦ Κράτους, δὲν μπορεῖ παρὰ οἱ Δημογεροντίες νὰ ξανασυστήθηκαν στὴν ὑπόδουλη ἀκόμα Πατρίδα καὶ νὰ ξαναπῆραν τὶς ὑποθέσεις τῶν ὁμαιμόνων στὰ χέρια τους. Γιατὶ ὅμως δὲν ἔχουμε παλαιότερες εἰδήσεις, δηλ. πρὶν ἀπ' τὰ 1861, γιὰ τὴν Δημογεροντία Διδυμοτείχου; Δυὸ εἶναι οἱ λόγοι : Πρῶτα - πρῶτα ἡ ἀμέλεια κάποιου ὑπεύθυνου νὰ καταγράψῃ²⁾ κάπου τὴ σχετικὴ ἀπόφαση· δεύτερο καὶ σπουδαιότερο ὅτι ἡ Κοινοτικὴ ὀργάνωση στὸ Διδυμότειχο θὰ καταπιάστηκε μὲ προσωπικὲς φιλοδοξίες, ἀνταγωνισμοὺς κ' ἴσως καὶ διαβολὲς κι ἔτσι κατέληξε σὲ διάλυση, ἢ ὑπῆρχε μόνο ὀνομαστικὰ χωρὶς νὰ κἀνη κάτι τὸ ἀξιόλογο. Τὸ δεύτερο τοῦτο λόγο θὰ τὸν βροῦμε σὰν αἷτιο διαλυτικὸ στὰ παρακάτω. Ἡ ὀργάνωση τῆς Δημογεροντίας συμπίπτει μὲ τὴν ἀνάληψη τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Διδυμοτείχου ἀπ' τὸν μητροπολίτη *Μελέτιο Καβάσιλα*. Ὁ ἴδιος, ἐπιχειρώντας στὸ τέλος τοῦ Κώδικος Δ' νὰ συντάξῃ κατάλογο ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν Διδυμοτείχου, γράφει γιὰ τὸν ἑαυτοῦ :

«Μελέτιος ὁ Καβάσιλας, οὗτινος πατρὶς ἡ Κάλυμνος, ἀπὸ ἐπισκόπου Συνάδων διεδέξατο Μελέτιον τὸν Σίφνιον τὴν 6 Νοεμβρίου αἰῶ', γενομένης περὶ τούτου αἰτήσεως πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν δι' ἀλληπαλλήλων γενικῶν ἐπαρχιακῶν ἀναφορῶν, ὧν τὴν ἐνέργειαν ἐνεπιστεύετο

1) Ἄρχ. Θρακ. Θεσσαροῦ, τ. ΙΓ' σ. 31, Δημογεροντία Κοιν. Φιλιππουπόλεως.

2) Βλ. Ἄρχ. Θε. Θεσ. τ. Θ'. σ. 5-27, Ὁ δεύτερος κώδικας τῶν Σχολειῶν τοῦ Στενιμάχου Ἀνατ. Ρωμυλίας.]Σ.Δ.].

ἡ ἐπαρχία δυσὶ πληροξουσίοις, ἐπὶ ἕξ μῆνας περίου ἐν βασιλευούσῃ διαμείνασι, τῷ τε ἐκ Ζαγορίου ἐλλογίμῳ κυρίῳ Γεωργίῳ Κ. Λογοθέτῃ καὶ τῷ ἐκ Διδυμοτείχου ἀξιολίμῳ κυρίῳ Σταύρῳ Γ. Βλάχογλου, πατριαρχεύοντος τοῦ ἀπὸ Κυζίκου Ἰωακείμ τοῦ Χίου. Μετετέθη δὲ εἰς τὴν μητρόπολιν Κρήτης ἀωξή' Νοεμβρίου ἰσ' ἀντικατασταθεὶς αὐθημερὸν ὑπὸ τοῦ τέως Κρήτης κυροῦ Διονυσίου τοῦ ἕξ Ἀδριανουπόλεως».

Ἄλλ' ὁ Μελέτιος Καβάσιλας δὲν ἦρθε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Διδυμότειχο ὅταν ἔγινε μητροπολίτης. Τὸν βρίσκουμε καὶ πῶς μπροστὰ σὰν ἐπίτροπο τοῦ μητροπολίτου Διδυμοτείχου Μελετίου τοῦ Σιφνίου, πὺν ἦταν ἄρρωστος. Ὁ ἴδιος ὁ Καβάσιλας γράφει γιὰ τὸν προκατόχου :

«Μελέτιος ὁ Σίφνιος τὴν πατρίδα, τελευτήσας τὴν α' Ἰουνίου ἀωξ' ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου ἐπισκόπου καὶ ἐπιτρόπου αὐτοῦ Συνάδων Μελετίου τὴν β' Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατ' αἴτησιν γενικὴν τῆς ἐπαρχίας' (ὑποσημείωσις [τοῦ ἰδίου :] ἡ βραδεῖα ἀποκατάστασις τοῦ νῦν μητροπολίτου προῆλθεν ὡς ἐκ τῆς βραδεῖας ἀποκαταστάσεως τοῦ νέου Πατριαρχου). Ὁ ἐκ Καλύμνου Συνάδων Μελέτιος ὁ Καβάσιλας ἔγραψεν ἰδίᾳ χειρὶ τῷ ἀωνδ' κατὰ μῆνα Νοέμβριον, Μελέτιον τὸν Σίφνιον ἀντιπροσωπεύων».

Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ὁ Καβάσιλας βρισκόταν στὸ Διδυμότειχο πολὺ πρὶν ἀπὸ τὰ 1860, πὺν ἔγινε Μητροπολίτης. Ὁ Φιλάρετος Βαφείδης, πὺν συνέταξε πλήρη κατάλογο μητροπολιτῶν Διδυμοτείχου, γράφει γι' αὐτὸν τὰ παρακάτω στὸν τελευταῖο κώδικα τῆς μητροπόλεως :

«Μελέτιος Καβάσιλας, ὁ Συνάδων ἐπίσκοπος, ὅστις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐχημάτισεν ἐπίτροπος Μελετίου τοῦ Σιφνίου (1849—1860), διεδέχθη αὐτὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Διδυμοτείχου τῇ 2 Νοεμβρίου 1860».

Μιὰ ἄλλη πληροφορία, πὺν βρήκαμε στὸν κώδικα Δ', μᾶς ἀναγκάζει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ὁ Καβάσιλας βρισκόταν στὸ Διδυμότειχο καὶ πρὶν ἀπ' τὰ 1849. Σύμφωνα μὲ τὴν πληροφορία αὐτή, στίς 18 Αὐγούστου 1849, ἡμέρα Πέμπτη, πέθανε καὶ θάφτηκε στὸ Διδυμότειχο ὁ τότε Μητροπολίτης Μελέτιος ὁ Βυζάντιος. Στὴ θέση, λοιπόν, τῆς ὑπογραφῆς, ὑπάρχει ἡ σημείωσις : «ὁ τοῦ μακαρίτου Ἀρχιδιάκονος Μελέτιος ὁ ἐκ Καλύμνου».

Ἡ πληροφορία αὐτὴ εἶναι πραγματικὰ πολύτιμη, γιὰτὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα μᾶς δείχνει ὅτι ὡς τὰ 1849 ὁ Καβάσιλας ἦταν Ἀρχιδιάκονος Μελετίου τοῦ Βυζαντίου στὸ Διδυμότειχο. Ἐπομένως ἐπίσκοπος Συνάδων θάγινε μετὰ τὴ χρονολογία αὐτή. Κι ἐπειδὴ ὁ διάδοχος τοῦ Μελετίου τοῦ Βυζαντίου, δηλ. ὁ Μελέτιος ὁ Σίφνιος, ἦταν συνεχῶς ἄρρωστος, ὁ Καβάσιλας πῆρε τὸν ψιλὸ τίτλο ἐπισκόπου Συνάδων, ἐνῶ πραγματικὰ ἐπετρόπευε τὸν ἄρρωστο Μελέτιο τὸν Σίφνιο. Ἐπομένως, προτοῦ νὰ γίνῃ ἐπίσημα μητροπολίτης Διδυμοτείχου ὁ Μελέτιος Καβάσιλας, ἔμενε πάνω ἀπὸ δεκαετία στὸ Διδυμότειχο καὶ ἤξαιρε πρόσωπα καὶ πράματα. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ κακὴ λειτουργία τῆς κοινοτικῆς ἀρχῆς στὸ Διδυμότειχο νὰ ὄφειλονταν στὴν ἀταξία

τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου, ἀφοῦ ὁ ἕνας μητροπολίτης πέθαινε κι ὁ ἄλλος ἦταν δέκα χρόνια ἄρρωστος. Ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος πάλι καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ Καβάσιλα νὰ τακτοποιήσῃ τὴ Δημογεροντία, σὰν πρῶτο καθῆκον του, μόλις ἀποκαταστάθῃκε στὸ θρόνο, δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν τυχαία. Ἡ ἔβλεπε τὶς μικροφιλοδοξίες τῶν Ἑλλήνων νὰ μπαίνουν σὰν ἐμπόδιο πολὺ μεγάλο στὴν εὐρύτερη ἀνάπτυξη κι ὀργάνωση τοῦ πληθυσμοῦ, ἢ ἐκτελοῦσεν ὑποδείξεις μυστικῆς τοῦ Πατριαρχείου, πού πιθανὸν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ν' ἀνέλαβε κάποια πρωτοβουλία ἀναγεννήσεως τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ. Ἐτσι, ἐνῶ στὶς 21 Δεκεμ. 1860 ἐξεφώνησε τὸν ἐνθρονιστήριο, στὶς 22 Ἰανουαρίου 1861 κάλεσε στὴ Μητρόπολη τοὺς προεστοὺς καὶ προκρίτους Διδυμοτείχου σὲ συνεδρίαση, πού εἶχε σκοπὸ τὴν ὀργάνωση τῶν κοινῶν ὑποθέσεων τῆς πόλεως καὶ τὴ σύνταξη καταστατικοῦ χάρτου, θὰ λέγαμε, τῆς Δημογεροντίας, πού καταρτίστηκε κάτω ἀπὸ τὴ δική του προεδρία. Σύμφωνα μ' αὐτὸν καθορίζεται ἡ ἐκλογή τῶν ἀρχόντων, ὁ μηχανισμὸς τῆς λειτουργίας τοῦ Σώματος καὶ οἱ ἀρμοδιότητες, καθὼς καὶ οἱ ὑποχρεώσεις, πού θὰ ἔχη. Νά, λοιπόν, πῶς καθορίζονται ὅλ' αὐτά :

«† Ὁ Διδυμοτείχου Μελέτιος ἐπιβεβαιοῖ :

Οἱ ὑποφαινόμενοι προεστῶτες καὶ πρόκριτοι τῆς πόλεως Διδυμοτείχου συνελθόντες σήμερον ἐν τῇ Ἱερᾷ ἡμῶν μητροπόλει, ἐντολῇ καὶ προτροπῇ τοῦ Πανιερωτάτου καὶ Σεβαστοῦ ἡμῶν Γέροντος καὶ κυριάρχου Ἁγίου Διδυμοτείχου κ. κ. Μελετίου, ἔχοντες σύμφωνον καὶ τὴν γνώμην τῶν ἡμετέρων συμπολιτῶν ἀπάντων, ὅπως συσκεφθῶμεν περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ δυνατὸν ἔσεται, ἵνα διεξάγοντες ἐν καλῇ ἀρμονίᾳ καὶ τάξει, ἐν εὐθυδικίᾳ καὶ τῇ δυνατῇ ταχύτητι τὰς συμπιπούσας μερικὰς τε καὶ κοινὰς διαφορὰς καὶ ὑποθέσεις, καὶ θεωροῦντες, ὅτι ἀφορμὴ πρωτίστη τῆς μέχρι τοῦδε ἐπικρατούσης ἀνωμαλίας περὶ τὴν ἐφετὴν διεξαγωγὴν οἰασδῆποτε μερικῆς ἢ κοινῆς ὑποθέσεως ὑπῆρξεν ἡ ἔλλειψις προσδιωρισμένων ἀρμοδίων προσώπων, ὧν ἔργον ἔδει νὰ εἶναι τὸ τακτικῶς ἐν ὠρισμέναις ἡμέραις τῆς ἐβδομάδος συνεδριάξιν ὑπὸ τὴν ἀρχιερατικὴν προεδρίαν, μετὰ ὄριμον σκέψιν ἐγκρίνομεν καὶ παμψηφειὰ τὰ ἐφεξῆς ἀποφασίζομεν, ἐπιδοκιμάζοντες καὶ τοῦ Σεβ. ἡμῶν κυριάρχου, ἅτινα καὶ ταῖς ἡμετέραις ὑπογραφαῖς καὶ ταῖς μοναστηριακαῖς σφραγῖσι τῶν τὴν πόλιν ταύτην ἀπαρτιζόντων μαχαλάδων κατακυρωθέντα, καταγράφονται ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι εἰς διηνεκὴ αὐτῶν ἔνδειξιν καὶ νομιμότητα 1).

Α') Ὅπως εἰς τὸ ἐπιὸν ὑπάρχη δωδεκαμελῆς ἐπιτροπῆ, ἐκλεγομένη ἐκ τῶν μᾶλλον εὐὑπολήπτων καὶ ὑπὸ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν μουκτάρηδων τῆς ἡμετέρας Κοινότητος, καθῆκον δ' ἔχουσα τὸ συνεδριάξιν, παρενρυσκομένων καὶ τῶν δύο ἐθνικῶν ἡμῶν ἀντιπροσώπων

1) Σ. Δ. Βλ. Ἄρχ. Θρακ. Θησ. τόμ. Θ', σ. 8—13, Περὶ τῆς σημασίας τῶν κωδίκων στὰ χρόνια τῆς δουλείας, ἀπὸ τοὺς κώδικες Στενιμάχου.

εἰς τὸ ἐνταῦθα ἐπαρχιακὸν Συμβούλιον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβ. ἡμῶν κυριάρχου τακτικῶς μὲν τῆς ἐβδομάδος κατὰ παρασκευὴν, ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις ἢ χρεία τὸ καλέσῃ... [λέξεις δυσανάγνωστος] καὶ ἐν πνεύματι ἀδελφικῆς συμπνοίας, ἁρμονίας τε καὶ εὐθύτητος θεωρεῖν τὰς τε ἰδιωτικὰς διαφορὰς τὰς μεταξὺ χριστιανῶν, οἵτινες ἐν αὐτῇ προσερχόμενοι ἐπικαλοῦνται τὴν εὐθυδικίαν τῆς, καὶ τὰς συμπιπούσας κοινὰς διαφόρους ὑποθέσεις, οἷα εἰσιν ἢ ἀποκατάσεις ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρόπων καὶ ἐφόρων τῶν ἐκπαιδευτικῶν τῆς ἡμετέρας Πατρίδος καταστημάτων, ἢ θεώρησις καὶ παραλαβὴ τῶν δοσοληπτικῶν λογαριασμῶν τῶν τε ἐκκλησιῶν καὶ Σχολῶν, ἢ παῦσις, γενομένης χρείας, καὶ ἀντικατάσεις διδασκάλων, ἢ πρόνοια περὶ τῆς τακτικῆς καὶ εὐσυνειδήτου καταγραφῆς, δι' ὧν δεῖ, καὶ ἐξασφαλίσεως ἀνηλίκων ὄρφανῶν περιουσιῶν, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον πατριωτικῆς προνοίας καὶ χριστιανικῆς διευθετήσεως χρῆζον.

Β') Ἐπειδὴ ἡ ὑπὸ τὴν ἀρχιερατικὴν προεδρίαν συνεδριάσις τῆς 12μελοῦς ἐπιτροπῆς ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος κατὰ τὴν παρασκευὴν θεωρεῖται ἀνεπαρκῆς ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ καὶ ταχεῖαν ἐκπλήρωσιν ἀπάντων τῶν εἰς τὸ σῶμα τοῦτο ἀνατιθεμένων καθηκόντων, ἡ 12μελὴς ἐπιτροπὴ ἐκλέγει τέσσαρα ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν μελῶν, ἅτινα παρὰ τὴν παρασκευὴν ὑποχρεοῦνται συνεδριάζειν δις ἔτι τῆς ἐβδομάδος κατὰ δευτέραν καὶ τετάρτην ἐν τῇ Πρωτοσυγκελίᾳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ τὰ τῆς Πρωτοσυγκελίας διέποντος κυριαρχικοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὰς μὲν μερικὰς καὶ εὐσυμβιβάστους ὑποθέσεις ἐν εὐθυδικίᾳ συμβιβάζειν, τὰς δὲ μὴ τοιαύτας εἰς τρόπον τοιοῦτον ἐτοιμάζειν ὥστε, εἰ δυνατόν, διευκρινισμέναι ὑπ' ὅσιν τῆς 12μελοῦς ἐπιτροπῆς νὰ καθυποβάλλωνται πρὸς τὴν ὅσον οἶον ταχύτεραν αὐτῶν διεκπεραίωσιν.

Γ') Ἡ 12μελὴς ἐπιτροπὴ ἐκλέγεται ἐπὶ τριετίαν καὶ μετ' αὐτὴν ἀνανεοῦται διὰ τοῦ ἀνωτέρου τρόπου (ἄρθρον αον), πρὸ τῆς συμπληρώσεως δὲ τριετίας μηδέποτε, ἂν μὴ λόγοι λίαν κατελείγοντες τοῦτο ὑπαγορεύωσι· τὰ δὲ ἐξ αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς ἀποκαθιστώμενα τέσσαρα μέλη (ἄρθρον βον) ἐκλέγωνται ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ δι' ἄλλων ὡσαύτως ἀντικαθιστῶνται. Ἡ 12μελὴς δὲ ἐπιτροπὴ ἅπασα ἢ μέλη μόνον αὐτῆς δύνανται καὶ διὰ δευτέραν τριετίαν ὑπηρετῆσαι, ἔὰν μετὰ τῆς πρώτης τριετίας τὴν συμπλήρωσιν ἐκλεχθῶσι καὶ πάλιν.

Δ') Τὰ ὀνόματα τῶν ἐκλεγομένων καὶ ὡς μελῶν τῆς 12μελοῦς ἐπιτροπῆς ἐγκρινομένων καταχωρῶνται ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι.

Ε') Πᾶσα πρᾶξις τῆς 12μελοῦς ἐπιτροπῆς ἵνα ἔχη τὸ ἀπαιτούμενον κῦρος καὶ ἐθνικῶς ἀμετάπτωτος θεωρῆται, φέρη μετὰ τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπικυρώσεως καὶ τὰ δύο τρίτα τοῦλάχιστον τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν προσώπων, εἰθ' οὕτω καταστρωन्नύηται ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι· ἄλλως θεωρεῖται ἄκυρος καὶ ὡς ἂν μὴ ὄλως ὑπῆρξεν.

ΣΤ') Ἐκαστον τῶν τῆς 12μελοῦς ἐπιτροπῆς μελῶν ὑπάρχη ὑπόχρεων, ἵνα ἐξακολουθῇ τακτικῶς συνεδριάζειν, μηδὲ ὄλως ἐπιτρεπομένης τῆς αὐτοῦ

ἀπουσίας, καὶ μὴ διὰ λόγου εὐαποδείκτου ἰδιαιτέρων ἀσχολιῶν· τοῦναντίον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νοουθεσίαν ἔχωσι τὸ δικαίωμα τὰ λοιπὰ αὐτῆς μέλη, ἵνα δι' ἀναφορῶν πρὸς τὸν Σεβ. ἡμῶν κυριάρχην ἀπαιτῶσι τὴν τε παῦσιν καὶ τὴν δι' ἄλλου προσώπου ἀντικατάστασιν αὐτοῦ. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ λεκτέον καὶ περὶ παντὸς αὐτῆς προσώπου, ὅπερ ἤθελεν ἐξελεχθῆ παραγνωρίζον τὴν ἑαυτοῦ ἀποστολὴν καὶ φωραθῆ διαγωγῆς κομματικῆς ἅμα καὶ φιλαδίων [sic ;].

Ζ') Χαραχθῆ σφραγίς κοινὴ εἰς τέσσαρα τμήματα, ἔξαιρουμένου τοῦ ὅπερ θέλει συνδέει αὐτὰ μέρους, ἐμπιστευθησόμενα εἰς τέσσαρα πρόσωπα ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων τῶν τὴν 12)μελῆ ἐπιτροπὴν ἀπαρτιζόντων, ἐν ᾧ, τὸ ὅπερ θέλει τὴν συνδέει μέρος θέλει μένει ἀναποσπάστως ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει, ἵνα μὴ ἄνευ τῆς ἀδείας καὶ ἐγκρίσεως τοῦ τε κυριάρχου καὶ τῶν δύο τρίτων τῆς 12)μελοῦς ἐπιτροπῆς κατακυροῦται οἷονδῆποτε μερικὸν ἢ κοινὸν χαρακτῆρα φέρον ἔγγραφον.

Η') Ἐπειδὴ τῆς 12)μελοῦς ἐπιτροπῆς ἔργον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔσεται καὶ τὸ προνοεῖν περὶ ἐξευρέσεως πόρων πρὸς συντήρησιν τῶν τῆς ἡμετέρας πατρίδος ὑπαρχόντων τε καὶ ὑπαρξάντων ἐκπαιδευτηρίων, καὶ κατὰ συνέπειαν τούτου ἐνεκρίθη, ὅπως λαμβάνηται χρηματικόν τι ποσὸν ἀνάλογον τῆς ὑλικῆς καταστάσεως παρὰ παντὸς μελλονύμφου, ἢ Πρωτοσυγκελία, ἵνα εὐκολύνῃ τὴν βοθητικὴν ταύτην λῆψιν, παρακληθῆ, ἵνα ἀπαιτῆ, ὅπως ἢ τῶν ἱερέων τῆς ἐνορίας τῶν μελλονύμφων ἐγγύησις φέρῃ καὶ τὴν διὰ τῆς κοινῆς σφραγίδος ἐπικύρωσιν.

Θ') Καὶ τελευταῖον παρακληθῆ ὁ Σεβ. ἡμῶν Κυριάρχης, ὅπως, τὰ ἐγκριθέντα τε καὶ κοινῶς ἀποφασισθέντα ταῦτα εὐαρεστηθῆ καταχωρούμενα, ὡς φάντες ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπισήμου πράξεως, διὰ τῆς ἀρχιερατικῆς αὐτοῦ ἐπιβειβαίσεως κατακυρώσῃ τε καὶ ἐξασφάλισῃ

Ἐγένετο καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ κατεστρώθη Κώδηκι τὴν κβ' Ἰανουαρίου τοῦ αὐξ' Σωτηρίου ἔτους.

νικολάκης διαβεβαιῶ	X'' νικῶλας Π. βεβαιῶ	στάβρος Χατζηχαραλάμπ
ἀπόστολος τριανταφίλλου	μόσχος X'' βενέτις	νικολάκις ἀποστώλου
X'' στέριος X'' Θεοδόρου	X'' γιάνις μίχου	γιοβάνιζου πάνιζο
διμίτριως σταύρι	X'' Διμίτρις Ἀράπογλου	Χριστάκις Ἀδαμίδης
Γκουδιανάκις δανηίλ	γιανάκις παπαγεωργι	X'' ἀποστόλης Χριστοῦ
διμιτρος θεοδόρου	γριγῶρις εὐσταθίου	μιχαλούδης κωνσταντίνου
μιχαλάκις τοῦ γιαννακούδι	μανώλης πασκάλη	χριστόδουλος πρωτοψάλτης
χοῆστος πα'' λάμπο	διμιτράκις ζάχογλους	γιάνκους σταμάτη
διμίτρις πεχλιβάνις τσαλεξί	μανώλης μπουραγδλής	[ὑπογραφή δυσανάγν.]
σταύρης τοῦ δημητράκη	δημήτρης τοῦ θανάση	νικόλα ναίστι
χατζη σταμπόλης	εγο βασίλις πάλας	θανάσης τοῦ Μίχου
νικολάκις ἀργιρίου	σταβρις κωνσταντίνου	θεοδουράκης τσαρουκτζῆς

ἀπόστολος διμητρίου	χ'βλάσιος χ'γεωργίου	διμήτριος ἀποστόλι
τζιάνκουσ στόγιόγλουσ	Θανασουῶδης διμητρίου	χ'κοσταντίνου ἀντόνης
σίμουσ τοῦ σίμου	σουτίρισ τοῦ σίμου	γιάνισ σλαδισ
θανάσισ τοῦ πέτρου	γιάνησ τοῦ τζηλεκου	πασχᾶλισ τοῦ στουγιάννη
Ἰσᾶρ Μαχαλεσι	παζᾶρ μπειλῆ	Ταταρλᾶρ Μαχαλεσι
[δυὸ σφραγίδεσ]	[σφραγίδα]	[σφραγίδα]
Κιοπριουὸ Μαχαλεσι	Ἄρναουτ Μαχαλεσι	Γιαχουδι Μαχαλεσι
[δυὸ σφραγίδεσ]	[δυὸ σφραγίδεσ]	[δυὸ σφραγίδεσ]
Κουγιουμιτζι Μαχαλεσι	μουχτάρησ ζιτζιρλ μαχαλεσι	θεόδοροσ...
[σφραγίδα]	ἠ σφραγισ τοῦ ἀνωτέρου μαχαλε	ἐχάθη

Σύμφωνα μὲ τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ παραπάνω καταστατικοῦ, ἐκλέχτηκαν ὡσ μέλη τῆσ Δωδεκάδασ οἱ παρακάτω : Χ' Νικολάκησ Μπογιατζόγλουσ, Σταῦροσ Γ. Βλάχογλουσ, Χ'' Γιάννησ Μίχου, Ἀπόστολοσ Τριανταφύλλου, Χ'' Στέριοσ Χ'' Θεοδώρου, Μιχαλάκησ Γιαννακούδογλουσ, Μανόλησ Μπουργαζλῆσ, Γιβάντσοσ Πάντσοσ, Δημήτρησ Θανάσησ, Νικολάκησ Ἀποστόλου, Γιάγκοσ Σταμάτησ καὶ Χρηστάκησ Ἀδάμογλουσ. Σύμφωνα πάλι μὲ τὸ δεῦτερο ἄρθρο, ὡσ μέλη τῆσ τετραμελοῦσ ἐπιτροπῆσ ἐκλέχτηκαν οἱ : Χ'' Νικολάκησ Μπογιατζόγλουσ, Χ'' Γιάννησ Μίχου, Γιοβάντσοσ Πάντσοσ καὶ Χρηστάκησ Ἀδαμίδησ, ὅπωσ φαίνεται ἀπὸ τὴν παρακάτω πράξη, καταχωρισμένη στὸν κώδικα :

† Ὁ Διδυμοτείχου Μελέτιοσ ἐπιβεβαιοῖ :

Ὡ μέλη τῆσ ἐγκριθείσησ καὶ ἀποφασισθείσησ 12)μελοῦσ ἐπιτροπῆσ διὰ τὴν πρῶτην περίοδοσ αὐθημερόν διωρίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω, τῶν ὑπογραψάντων τὴν ἐπὶ κεφαλῆσ ἐπίσημον προᾶξιν, ὁμοφώνω γνώμη καὶ κοινῆ ἐπιδοκιμασίᾳ οἱ ἐξῆσ, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ καταχωροῦνται ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ Κώδικι, συμφώνωσ τῷ Δφ Ἄρθρῳ τῆσ περὶ ἀποκαταστάσεωσ 12)μελοῦσ ἐπιτροπῆσ πράξεωσ : Χ'' Νικολάκησ Μπογιατζόγλουσ—Σταῦροσ Γ. Βλάχογλουσ—Χ'' Γιάννησ Μίχου—Ἀπόστολοσ Τριανταφύλλου—Χ'' Στέριοσ Χ'' Θεοδώρου—Μιχαλάκησ Γιαννακούδογλουσ—Μανόλησ Μπουργαζλῆσ—Γιοβάντσοσ Πάντσοσ—Δημήτρησ Θανάση—Νικολάκησ Ἀποστόλου—Γιάγκοσ Σταμάτη—καὶ Χρηστάκησ Ἀδάμογλουσ. Τὴν κβ' Ἰανουαρίου αἰξᾶ :

Παζᾶρ Μπειλῆ	—	Ταταρλᾶρ	—	Ἰσᾶρ Μαχαλεσι
[σφραγίδα]		[σφραγίδα]		[δυὸ σφραγίδεσ]
Κιοπριουὸ Μαχαλεσι	—	Ἄρναουτ Μαχαλεσι	—	Γιαχουδι Μαχαλεσι
[δυὸ σφραγίδεσ]		[δυὸ σφραγίδεσ]		[δυὸ σφραγίδεσ]
Κουγιουμιτζῆ Μαχαλεσι		[σφραγίδα]		

† Ὁ Διδυμοτείχου Μελέτιοσ ἐπιβεβαιοῖ :

«Ἡ δωδεκαμελῆσ ἐπιτροπῆ συνελθοῦσα σήμερον, ἵνα ἐκλέξη καὶ διορίση ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆσ μελῶν τέσσαρασ κατὰ τὴν ἐννοιαν τοῦ Βου ἄρθρου τῆσ ὑπὸ χρονολογίαν κβ' τοῦ μηνὸσ τρέχοντοσ κοινῆσ πράξεωσ, ἵνα συνεδριάξη

κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰδίου ἄρθρου ἐν τῇ Πρωτοσυγκελίᾳ περὶ τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην ἐκάστης ἑβδομάδος, ἐξελέξατο τοὺς κυρίους Χ' Νικολάκην Μπογιατζόγλου, Χ' Γιάννην Μίχου, Γιβάντσον Πάντσου, καὶ Χρηστάκην Ἀδαμίδην.

κε' Ἰανουαρίου τοῦ αὐξά'

νικολάκης ὁ μάρτις	Σταῦρος Β. Βλάχογλους
νικολάκις ἄλγιανακις	Ἀπόστολος Τριανταφίλου
μόσχος χ' βενετι	Χ' σταῦρος Χ' Θεοδόρο
γιανκῶς τὸ σταμάτι	διμιτρις το θαναση
μηχαλάκης γιαννακούδη	μανολη πασκαλη

Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ βίος τῆς Δωδεκάδας καὶ τῆς τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς δὲν ἐκράτησεν, ὅσο πρόβλεπε τὸ καταστατικό, οὔτε κ' ἦταν ἁρμονικός. Γι' αὐτό, ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια ἐγινε νέα συνέλευση τῶν Δημογερόντων, νὰ κάμῃ νέα ἐκλογή τῶν δύο ἐπιτροπῶν. Αὐτὸ τὸ φανερῶνει ἡ παρακάτω πράξι:

«Ἐπειδὴ ἡ μέχρι τοῦδε δωδεκαμελὴς Δημογεροντία ἐδέησε νὰ παραιτηθῇ ἔνεκα σχισμάτων ἀμέσως σχεδὸν ἀναφυέντων, ἐφ' ᾧ καὶ δὲν ἐθεώρησε πρέπον ἐπὶ πλέον νὰ κατέχη τὸ κοινὸν τοῦτο βᾶρος, συγκροτηθείσης σήμερον ἐθνικῆς συνελεύσεως κατὰ τὸ ἄρθρον Α' τῆς ὑπὸ χρονολογίαν κβ' Ἰανουαρίου αὐξά' Σ. ἔτους κατακεχωρισμένης ἐπισήμου Πράξεως, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Σεβ. ἡμῶν Ἀρχιερέως, πρὸς εὔρεσιν προσώπων ἁρμοδίων, διαδεξομένων τοὺς μέχρι τοῦδε ὑπηρετήσαντας, κοινῇ καὶ ὁμοφώνῳ γνώμῃ ἐξελέγησαν οἱ ἑξῆς: Γρηγόρης Σταθάκογλους, Γιάννης Κουγιουμτζῆς, Χρηστάκης Ἀδαμίδης, Μιχαῆλος Χ' Στέρειου, Χ' Δημήτρης Ἀναγνώστου, Νικολάκης Παπάζογλου, Δραγὸς Στόϊτσου, Γιωβάντσος Πάντσου, Χριστόδουλος Πρωτοψάλτης, Μαλαῖος Ραῖου, Σταύρης Κωνσταντῆ καὶ Χ' Σταύρης Θεοχάρης· εἰς ἔνδειξιν οὔτινος καὶ κατεστρώθη ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ Κώδικι ἡ παροῦσα ἐνυπόγραφος καὶ ἀρχιερατικῶς ἐπιβεβαιουμένη ἐπίσημος αὕτη πράξις.

Ε. τὴν β' Ἰανουαρίου αὐξ' Σ. ἔτους

† Ὁ Διδυμοτείχου Μελέτιος ὑποβεβαιοῖ

χ' γιάνις μίχο	νικουλάκις ἀπωστῶλις
μιχαλάκις γιαννακούδι	παύλης Μηχαλη
Ἀθανάσιος Σταμάτου	δημητρακης τζαλατζίνη
διμιτράκις ζάχουγλους	εγο βασιλις παλας
μιχαλάκης του διαμαντης	Ζισισ στόγιου
πασχάλις του γιανου	μόσχος χ' βενετις
[ὑπογραφή δυσανάγνωστη]	μανολης πασκαλι
ἀποστολάκης σαραϊτάρογλους	δημήτρης ἀθανασίου
χ' παναγιοτις σταμανι	γιανάκους τοῦ σταμάτι
Θεοδωρῆς Δημίτρηου	κόστας τοῦ [δυσανάγνωστο]
θανασούδις διμιτράκι	διμιτρις του αποστόλου

κιργιακίς το μιχο
 θεοδορὸς του ζλατίνι
 γεωργίους κομαντζόγλου
 γεωργακίς τοῦ χρίστου
 θεοδορος του λιὰ

[ὑπογραφή δυσανάγνωστη]
 πανάγιους [δυσανάγνωστο]
 ποστολὶς παυλιούγλου
 χ' σταμπολὶς τοῦ μίχου»

Μέσα ὅμως στὸ χρόνο παρατήθηκαν δυὸ μέλη τῆς Δημογεροντίας. Γι' αὐτὸ ἐγίνε καὶ δευτέρα συνέλευση τῶν προκρίτων, ὅπως φανερώνεται ἀπ' τὴν παρακάτω πράξη :

«Ἐπειδὴ ἐκ τῶν 12)μελῶν Δημογερόντων παρητήθησαν ἕνεκα ἀσχολιῶν οἱ κύριοι δηλονότι Γιάννης Κουγιουμτζῆς καὶ Σταύρης Κωνσταντῆ, συσκέψεως κοινῆς γενομένης μεταξὺ τῶν ὑποφαινομένων περὶ ἐκλογῆς ἐτέρων ἀρομοδιῶν προσώπων πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῶν, ἐξελέγησαν οἱ ὑποφαινόμενοι ὁμοφώνῳ γνώμῃ. οἱ κύριοι Νικολάκης Ἀποστόλου Ἀλγιανάκης καὶ Μόσχος Χ' Βενέτης· εἰς ἔνδειξιν οὗτινος καὶ κατεστρώθη ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ Κώδικι ἡ παροῦσα ἐπίσημος πράξις. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἐνεκρίθησαν ὡς ἡμέραι συνεδριάσεων ἡ δευτέρα, τετάρτη καὶ παρασκευή, καθ' ἃς καὶ ὀφείλει τὸ τῆς 12)μελοῦς Δημογεροντίας Σῶμα συνεδριάζειν πλήρες ὑπὸ τὸν ὄρον, ὄνπερ προσδιορίζει τὸ περὶ συνελεύσεως Δημογεροντίας Ἄρθρ. Ε'

Ε. τὴν γ' Ἰανουαρίου τοῦ αὐξδ' Σ. Ε.

† Ὁ Διδυμοτείχου Μελέτιος ὑποβεβαιοῖ

χ' νικολάκης μπογιατζόλου
 διμιτράκης ζάχογλου
 χρῆστος πα'λάμπου
 σταβρις χατζιγεωργάκι
 διμίτριως σταύρι
 Σ. Ἀ. Ἀναγνώστου
 Πασχάλης Στογιάννης
 εγο βασιλὶς παλασ
 νικολακίς διμιτρίου
 χα'γιανίς του μιχου

γιανκους του σταμάτι
 Δημήτριος Ἀποστολόγλου
 εγο βασιλὶς διμιτρίου
 γιανίς πογιαζίς μαρτίς
 παρασχος το γιανί μαρτίς
 θανάσης δημητρίου
 Δημητριος Ἀποστόλου
 Ἀθανάσιος Πέτκου
 Χρήστους Μήτρου

Τὸν Φεβρουάριο ὅμως τοῦ ἴδιου χρόνου δημιουργήθηκε πάλιν ἀνάγκη νὰ συνέλθῃ ἡ Δημογεροντία σὲ συνέλευση γιὰ ν' ἀντικαταστήσῃ δυὸ μέλη της, τὸν Μιχαὴλ Χατζησταύρου, ποὺ χαρακτηρίζεται σὰν ἄνθρωπος «φατριαστικὸς καὶ φιλοτάραχος» καὶ τὸν Νικολάκη Παπάζογλου, ποὺ δὲν πατοῦσε στίς συνεδριάσεις. Καὶ νά, τὶ λέει ἡ σχετικὴ πράξη :

«Οἱ ὑποφαινόμενοι συνελθόντες σήμερον ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει, ἵνα, δυνάμει τοῦ ΣΤ' ἄρθρου τῆς περὶ συστάσεως Δημογεροντίας ἐπισήμου πράξεως, ἀναπληρώσωμεν τὸν τόπον δύο μελῶν τοῦ ἡμετέρου Σώματος, τοῦ κυρίου δηλονότι Μιχαὴλ Χ' Σταύρου, ἀνθρώπου φατριαστικοῦ καὶ φιλοταράχου πνεύματος τρεῖς ἤδη φωραθέντος, καὶ τοῦ κυρίου Νικολάκη Παπάζογλου,

ὑπὸ διαφόροις ἀδικαιολογήτοις ὅλως προφάσειν κατὰ τὰς ὠρισμένας τῶν συνεδριάσεων ἡμέρας ἀπουσιάζοντος, μετὰ ὄριμον σκέψιν ἐνεκρίναμεν καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἀνεδειξάμεθα ὡς πρόσωπα πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν δύο [λέξη δυσανάγνωστη] ἀρμόδια τοὺς κυρίους Δημητράκην Ζάχογλου καὶ Δημητράκην Μυρικόγλου, συναινοῦντος καὶ τοῦ Σεβ. ἡμῶν Κυριάρχου, Εἰς ἐνδειξιν ὅθεν τούτου καὶ κατεστρώθη ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ Κώδικι ἡ παρούσα ἐπίσημος πράξις, ὑπογεγραμμένη ὑφ' ἡμῶν, καὶ ὑπὸ τῆς Α. Πανιερότητος ὑποβεβαιουμένη.

Ε. τὴν θ' Φεβρουαρίου τοῦ αἰξ'

† Ὁ Διδυμοτείχου Μελέτιος ὑποβεβαιοῖ

νικολάκης διμιτρί βεβεῶ	εγο ο δραγοης του στογιου
Νικολάκις Ἀποστόλου βεβαιοῦ	γριγόρις εὐσταθίου βεβεῶ
X'' νικολάκις πογιαζόγλου βεβεῶ	[ὑπογραφή δυσανάγνωστη]
μοσχος X'' βενετι βεβεῶ	χ'' στάβρις θεοχαρ βεβοι
X'' Δημήτριος Ἀναγνώστου βεβεῶ	Χρηστάκης Ἀδαμίδης βεβεον
μαλαιος ραγιο βεβεῦνο	Χριστόδουλος Πρωτοψάλτης»

Στὰ 1868 ὁ Μελέτιος πῆρε μετάθεση γιὰ τὴν Μητροπόλη Κρήτης, ὅπου ἀντικατέστησε τὸν Διονύσιο ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολη, πού ἦρθε στὸ Διδυμότειχο κ' ὕστερα ἔγινε καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἀπ' τὴν Κρήτη ὁ Μελέτιος ξανάρθε στὸ Διδυμότειχο στὰ 1874 καὶ ἀρχιεράτευσε ὡς τὰ 1878, πού ξαναπῆγε στὴν Κρήτη γιὰ δευτέρη φορὰ. Ὁ ἴδιος γράφει στὸν ἴδιο κώδικα :

«Σωφρονίου τοῦ ἐκ Κουργουντζίκιοι μετατεθέντος εἰς Κρήτην συνελεία παραπόνων τῶν χριστιανῶν, ἐγένετο Διδυμοτείχου τὸ δεύτερον ὁ τέως Μητροπολίτης Κρήτης Μελέτιος ὁ Καβάσιλας τῇ ιβ' Νοεμβρίου αἰοδ'. Ἀλλὰ καὶ πάλιν οὗτος μετετέθη εἰς Κρήτην κατὰ διαταγὴν ἀνωτέραν, ὡς ἔλεγε τὸ αὐτῷ διαβιβασθὲν τηλεγράφημα τῇ στ' Ἰουνίου αἰοζ'».

Κατὰ τὴν πρώτην μετάθεσιν τοῦ Μελετίου στὴν Κρήτη ὁ θεσμὸς τῆς Δημογεροντίας διατηρήθη ἀπ' τὸν διάδοχόν του, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι τὰ μέλη της, ἀπὸ δώδεκα περιορίστηκαν σὲ ὀκτώ καὶ ὅτι μαζὶ μ' αὐτὰ ἐκλέγονταν καὶ τέσσερα ἄλλα, πού ἀποτελοῦσαν τὴν Ἐφορεία τῶν Σχολῶν τῆς πόλεως. Ἐπίσης καὶ τὰ δύο Σώματα ἐκλέγονταν γιὰ ἓνα χρόνον.

Οἱ πράξεις τῆς ἐκλογῆς τῆς Ἐφοροδημογεροντίας δὲν εἶναι γραμμένες στὸν κώδικα. Φαίνεται ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Μελετίου παραμέλησε νὰ τὶς καταγράψῃ. Ἔτσι ἀπ' τὰ 1874, πού ξαναγύρισε, δὲν ξέρουμε ποιοὶ χρηματίσανε Δημογέροντες καὶ Ἐφοροί. Στὰ 1875 ἔχουμε τὴν παρακάτω πράξιν, πού τακτοποιεῖ τὰ ζητήματα τῆς Ἐφοροδημογεροντίας : «Οἱ ὑποφαινόμενοι συνελθόντες σήμερον πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν Δημογερόντων καὶ ἐφόρων ὡς τοῦ χρόνου τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν πρὸ πολλοῦ λήξαντος, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου ἡμῶν κυρίου Μελετίου, ὁμοφώνῳ γνώμῃ ἐξελεξά-

μεθα ὡς Δημογέροντας μὲν τοὺς κυρίους: Χ'' Γιάννην Μόσχον, Γιωβάντισον Πάντισον, Μόσχον Χ'' Βενέτη, Δημητράκην Μυρίκογλου, Πασχάλην Παύλου, Δημητρὸν Θεοδώρου, Ἀριστείδην Γ. Γαρέλλην καὶ Ἀθανάσιον... [δυσανάγνωστος] καθὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Δημογερόντων εἰς ὀκτὼ περιορισθέντος, ἐπὶ τῶν κατόπιν τῆς Σεβασμιότητος αὐτοῦ ἀρχιερατευσάντων ἑφόρους δὲ τοὺς κυρίους Εὐστάθιον Καβάσιλαν καὶ Ἀνδρέαν Σακελλίωνα, ἰατρούς, Χ'' Χρηστον Χ'' Γιάννην καὶ Κωνσταντῖνον Γεωργιακούδην. Ἔσεται δὲ ἡ τῆς ὑπηρεσίας ἀμφοτέρων τῶν Σωμάτων διάρκεια ἐνιαύσιος εἰς πίστωσιν δὲ τοῦ ἀνωτέρω καὶ ἐγένετο ἡ παροῦσα πράξις, ἣτις καταστρωθεῖσα ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ κώδικι, ὑπεγράφη μὲν ὑφ' ἡμῶν, ἐπικυροῦται δὲ τῇ τῆς Α. Σεβασμιότητος ὑπογραφῇ, τὴν τῶν ἀνωτέρω προσώπων ἐκλογὴν ἐγκρινούσης καὶ ἐπιδοκιμαζούσης.

αωοε' Ἰουλίου αγ'

Ὁ Διδυμοτείχου Μελέτιος βεβαιοῖ

νικολάκις διμιτροῖ

Χ'' σταύρις

νικόλαος πα—

διμιτρος πασκαλης

σταύρις Γ. Βλάχογλου

νικολακις ἀργίρι

Χ'' νικόλαος Βογιατζόγλους

πανογιωτις νεσοοῦς

διμιτράκις ζάχουγλους

Χ'' τσάγγος

Χ'' Χρι ἀδαμυδις

Χριστάκης μουχτάρης»

Ἡ θητεία τῆς παραπάνω Ἐφοροδημογεροντίας ἔληγε στὶς 13 Ἰουλίου 1876· παρατάθηκεν ὁμως μέχρι τῆς 1 Ἰανουαρίου 1877. Τότε συνήλθε πάλιν ἡ συνέλευση, ἐκλέχθησαν καινούρια μέλη καὶ συντάχθηκεν ἡ παρακάτω πράξις: «Συνελθόντες οἱ ὑποφαινόμενοι σήμερον πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν τέως Δημογερόντων καὶ ἐφόρων τῶν Σχολῶν, ὧν ἡ ὑπηρεσία καὶ ἔληξε τὴν αγ' παρελθόντος Ἰουλίου, παρετάθη ὁμως μέχρι τῆς χθὲς α' Ἰανουαρίου τρέχοντος ἔτους αωοζ' ἐποχῆς, καθ' ἣν συνήθως γίνεται καὶ ἡ τῶν ἐπιτρόπων τῶν τριῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν ἀντικατάστασις, τοῦ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Μητροπολίτου προεδρεύοντος, ἐξελεξάμεθα ἀπὸ κοινοῦ ὡς Δημογέροντας μὲν τοὺς κυρίους Χ'' Χρηστάκην Ἀδαμίδην, Νικολάκην Δημητρίου, Γιωβάντισον Πάντισον, Δημητράκην Ζάχογλου, Βασιλάκην Ν. Ἀλγιανάκην, Γεώργιον Χ'' Βλασίον, Πρωτοψάλτην Χριστόδουλον καὶ Δημητράκην Μιχαήλ, ἐξ ὧν δύο τελευταίων ὁ μὲν πρῶτος καὶ διωρίσθη Ταμίας, ὁ δὲ δεύτερος Γραμματεὺς ὡς ἑφόρους δὲ τοὺς κυρίους Εὐστάθιον Καβάσιλαν, ἰατρόν, Δημητράκην Μυρίκογλου, Χ'' Χρηστον Χ'' Γιάννη, καὶ Κων)τῖνον Σταύρου, εἰς ὃν ἀνετέθη καὶ τὸ καθῆκον τοῦ Ταμίου τῆς ἐφορίας. Εἰς τὴν τῶν ἀνωτέρω δὲ ἐνδειξιν καὶ ἡ παροῦσα πράξις ἐν τῷ παρόντι κατέστρωται κώδικι, ἣτις καὶ ὑπογραφεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐπικεκύρωται καὶ ὑπὸ τῆς Α. Σεβασμιότητος, τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἐγκρινούσης καὶ ἐπιδοκιμαζούσης.

Τὴν β' Ἰανουαρίου τοῦ αωοζ' Σ. ἔτους.

† Ὁ Διδυμοτείχου Μελέτιος βεβαιοῖ

Χ" Μίχου
 σταυρις Γ. Βλάχογλου
 Πασχάλης Σωτηριου
 Πασχάλης γιανάκη
 δημιτρος... [δυσανάγνωστο]
 Σ. Α. Ἀναγνώστης
 γεώργιος Ἰωάννου

Θανάσης τοῦ διμου
 μοσχο Χ" Βενει
 Πασχάλης Παύλου
 νικολακης πιπερτζις
 Χρηστάκης Χ" Ἀπόστολου
 δανήηλης... [δυσανάγνωστο]
 χατζηνηκολάου

Αὕτη εἶναι κ' ἡ τελευταία πράξις τῆς Δημογεροντίας Διδυμοτείχου, γραμμένη, καθὼς κι ὅλες οἱ ἄλλες, ἀπ' τὸ χέρι τοῦ Καβάσιλα. Τὸν ἐπόμενον χρόνον, στὰ 1878, ὁ Μελέτιος Καβάσιλας ἔφυγε γιὰ δευτέρα καὶ τελευταία φορά στὴν Κρήτη, ἀπ' ὅπου δὲν ξαναγύρισε.

Βέβαια ὁ θεσμὸς τῆς Δημογεροντίας θὰ ἐξακολούθησε νὰ ὑφίσταται, μὲ μόνη τὴ διαφορά ὅτι δὲν ἔχουμε πιά καμμιά γραπτὴ μαρτυρία.

Ὡστόσο, ὁ κανονισμὸς ποὺ δημοσιεύτηκε καὶ ποὺ ἀφορᾷ στὴ διάρθρωση καὶ λειτουργία τῆς Δημογεροντίας Διδυμοτείχου δὲν παύει νὰ εἶναι ἓνα πολύτιμο ἱστορικὸ ἔγγραφο. Ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ μελέτη του βγαίνουν πολλὰ καὶ σοβαρὰ συμπεράσματα. Καὶ τὸ σοβαρώτερο ἀπ' ὅλα εἶναι ὅτι ὁ σκλαβωμένος θρακιώτης Ἑλληνισμὸς ἦταν πολὺ καλὰ ὀργανωμένος κάτω ἀπ' τὴν ἱερὴ σκέπη τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρόσφερε πολύτιμη συνδρομὴ στὴ διαμόρφωση τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν τοῦ Ἔθνους. Καὶ τὸ σπουδαιότερο εἶναι ὅτι μὲ τὴν ὀργάνωσή του αὕτη κατῴρθωσε νὰ βγῆ θριαμβευτὴς στὸν θανάσιμο ἀγῶνα ἐπικρατήσεως, ἀγῶνα ποὺ τοῦ ἐπέβαλαν ὄχι μόνον οἱ ἱστορικὲς συνθήκες τῆς ἐποχῆς κ' οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἔθνους, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄσπονδοι ἐχθροὶ τῆς Χριστιανοσύνης.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΕΙΡΑΣ ΜΟΥ, ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΙΝΤΖΕΚΙΟΪ

§ 1ον. — *Θέσις.* Τὸ χωρίον τοῦτο ἔκειτο εἰς τὰ κράσπεδα μιᾶς ἀγτηρίδος εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ἱστορικοῦ Ἱεροῦ Ὄρους (Τεκφοῦρ Ντάγ) τῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἐβρου ἀπλουμένης Ἀνατολικῆς Θράκης.

Τὸ Ἱερὸν Ὄρος ἀποτελεῖ ἐκτεταμένην ὄροσειρὰν εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Καλύπτει τὴν θρακικὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος (θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ) καὶ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ χωρίου Κουμβάου δι' ἀπορρώγων βράχων πρὸς τὴν Προποντίδα, κατὰ μῆκος ὅλης τῆς παραλιακῆς γραμμῆς, διευθυνόμενον πρὸς Νότον μέχρι τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου (Χερρονήσου), ὁπόθεν διαιρεῖται εἰς δύο κλάδους. Καὶ ἓνας μὲν κλάδος, ταπεινούμενος, εἰσέρχεται εἰς τὴν Χερσόνησον καὶ ἀποτελεῖ τὰ βουνὰ καὶ τοὺς λόφους αὐτῆς, ἀφίνων εἰς πολλὰ μέρη πεδιάδας καὶ κοιλάδας εὐφορωτάτας μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς Χερσονήσου (Σεδιλ Μπαχάρ=κλειδί τῆς θαλάσσης). Ὁ δὲ δεύτερος ὑψηλότερος ἀκολουθεῖ τὰ παράλια τοῦ Μέλανος Κόλπου καὶ ταπεινούμενος φθάνει μέχρις Αἴνου, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, ὅπου τελειώνει. Ἡ διακλάδωσις αὕτη λέγεται Κουροῦ Ντάγ (ξεροβούνι).

Τὸ Ἱερὸν Ὄρος καλύπτεται ὑπὸ χώματος καὶ εἶναι ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον δασῶδες. Τὰ ἐκτεταμένα δάση του περιέχουν ποικιλίαν δένδρων κατὰ τὰ ὕψη, οἰκοδομησίμου ξυλείας. Τὰ κυριώτερα εἶδη τῶν δένδρων εἶναι : ἡ δρυς (βα-

1) Ἀπὸ ἐτῶν ζεῖ εἰς Σύρον ὡς συνταξιούχος ὁ πρῶν διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Θράκης καὶ Μικρᾶς Ἀσίας κ. Γ. Γιαννακάκης. Ὁ διδάσκαλος αὐτὸς ἐξῆσε πολλὰ ἔτη εἰς Θράκην καὶ μετέσχεν ἐνεργώτατα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ τώρα νοσταλγὸς τῶν περασμένων ἐφησυχάζων, συνέλαβε, ἐσχέδιασε καὶ ἔγραψε ἓνα μακρότατον ἱστορικὸν ἔργον, τοῦ ὁποῦ τοῦ κεφάλαια ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν ΙΖ' τόμ. Ἀρχ. Θρακ. Θεσαυροῦ.

Ἀπὸ τὸ ὄλον ἔργον ποὺ ἐδιάβασα μὲ συγκίνησιν, ἐξέλεξα μερικὰ τεμάχια ποὺ ἀφοροῦν τὴν περίοδον τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος, ὅταν ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης ἀναλαμβάνων ἀπὸ τὴν φρικτὴν δουλείαν τῶν περασμένων αἰῶνων, ἄρχισε νὰ δεικνύη οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνθῆσιν. Οἱ τίτλοι των εἶναι οἱ ἑξῆς : Κεφ. 482. Ὁργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἑλληνικαὶ Κοινότητες ἐν Θράκῃ.—Κεφ. 484. Κατάταξις Ἑλληνικοῦ καὶ Τουρκικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Θράκῃ.—Κεφ. 485. Περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους τῆς Θράκης (Τεκφοῦρ Ντάγ).—Κεφ. 486. Τὰ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους χωρία.—Κεφ. 487. Πῶς διεσπᾶσθη ἡ συνοχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θράκης διὰ τῆς παρεμβολῆς Μουσουλμάνων.—Κεφ. 489. Ἀνθῆσις ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας κατὰ τὸν 17ον—18ον αἰῶνα. Πλοῦτος καὶ εὐημερία ἑλληνοθρακικῶν Κοινοτήτων.—Κεφ. 490. Ἀκμὴ ἐμπορικῆς μεσογείων πόλεων τῆς Θράκης.—Κεφ. 491. Ἀναβίωσις τῆς Παιδείας ἐν Θράκῃ.—Κεφ. 492. Οἰκονομικὴ ὄργάνωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης. Συντεχνιακὴ ὄργάνωσις.—Κεφ. 495. Ἐπῆρεια τῆς Ρωσικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης. Τὰ τεμάχια αὐτὰ θὰ δημοσιευθοῦν κατὰ σειρὰν εἰς τοὺς προσεχεῖς τόμους τοῦ Ἀρχείου Θράκης.

λανιδιά, μεσές τουρκιστί), ἡ ὁποία κατέχει τὴν πρώτην θέσιν, διότι εἶναι τὸ πολυπληθέστερον εἶδος τῆς πρὸς τὴν Προποντίδα περιοχῆς τοῦ ὄρους, τῆς ἐκτεινομένης μέχρι τῆς Χερσονήσου. Εἰς δὲ τὸ μέρος ἀπὸ τοῦ Μέλανος Κόλλου μέχρι τῆς Αἴνου τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν τὰ πεῦκα (τσάμ τουρκιστί).” Ἄλλα εἶδη δένδρων, πὺν εὐρίσκονται ἐν τῷ μεταξὺ εἶναι : αἱ πελέαι (καραγάτς), ἡ σφένδαμος (σεντάμ), ἡ ὄξυα (κιουρκιέν), ἡ φιλίρα (φλαμούρ), ἡ ἀνθοφόρος, ὁ πρίνος (πουρνάρ), τὸ κέντρον (ἀρδίτς), ἡ ἀγριοαχλαδιά (γκόρνιτσά), ἡ κρανέα (κρανιά), ἡ ξυνομηλέα, αἱ ἀγριοσταφυλέαι, περιτυλισσόμεναι εἰς τοὺς κορμούς τῶν ἄλλων δένδρων, ἡ λεφτοκαρυά (ἀγρία φουντουκιά) καὶ ἄλλα.

Τὸ χωρίον Ἰντζέκιοϊ, κείμενον εἰς τὰς δυτικὰς κλιτύας τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους εὐρίσκεται εἰς ὑψόμετρον τριακοσίων (300) περίπου μέτρων κατὰ κάθετον ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Τὸ χωρίον ἐστραμμένον πρὸς τὴν νοτιοδυτικὴν διεύθυνσιν, ἔβλεπεν ἔμπρὸς του ὄλην τὴν πεδινὴν καὶ λοφώδη Θράκην μέχρι τοῦ Ἐβρου. Ἀπὸ δὲ τὴν βορείαν πλευρὰν του, κειμένην ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου, ἐφαίνοντο αἱ πρὸς βορρᾶν ἐκτάσεις μέχρις Ἀδριανουπόλεως. Ἡ θέσις του ἀπὸ μὲν τοῦ Κουμβάου, ὁπόθεν ἀρχίζει τὸ Ἱερὸν Ὄρος, ἀπέχει 4 1/2 ὥρας πορείας, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἐξαμιλίου (Λυσιμαχείας), πὺν ἀπολήγει ὁ κύριος κορμὸς τοῦ ὄρους, 9 ὥρας. Κεῖται κάτωθεν τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς, τῆς λεγομένης «Πύργος». Οἱ Τοῦρκοι ὠνόμασαν τὸν Πύργον «Μπακατσάκ Τεπέ» (κορυφὴ σκοπιᾶς, παρατηρητήριον). Ἡ ἀνάβασις ἀπὸ τοῦ χωρίου μέχρις ἐκεῖ διήρκει 2 ὥρας ἀπὸ ἀτραποὺς μέσῳ τοῦ δασώδους ἀνηφόρου.

Ἀπὸ τοῦ Πύργου ἐκπλήσεται ὁ θεατῆς, διότι πρὸς Ἀνατολὰς μὲν ἐκτυλίσσεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁλόκληρος ἡ Προποντις μέχρι τοῦ Βοσπόρου ἐξ ἀριστερῶν καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐκ δεξιῶν καὶ κατὰ μέτωπον τὰ ἐν Προποντίδι παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰ Μαρμαρόνησα. Πρὸς δυσμὰς φαίνεται ἅπασα ἡ Θράκη μὲ τὰ ὄρη τῆς Ροδόπης καὶ πρὸς βορρᾶν τὰ ὄρη τῆς Σιράντζας καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ αὐτὴ ἡ Ἀδριανούπολις.

§ 2ον. — **Χρόνοι ἰδρύσεως τοῦ Ἰντζέκιοϊ.** Ἡ χρονολογία τῆς ἰδρύσεως τοῦ χωρίου ἐπακριβῶς εἶναι ἄγνωστος. Κατὰ πᾶσαν ὁμῶς πιθανότητα ἐγένετο μετὰ τὸ 1650, ὅτε ἐξεδόθη τὸ Χάτι Σερῖφ ὑπὸ τῆς Τουρκίας, διὰ τοῦ ὁποίου παρείχετο σχετικὴ ἐλευθερία εἰς τὸν ὑποδουλωθέντα ἑλληνικὸν κόσμον καὶ ἐν γένει τῶν Χριστιανῶν. Διότι ἐπὶ μιᾶς πλακῆς ἔξωθεν τῆς θύρας τοῦ πρώτου ναΐσκου τοῦ χωρίου, δεξιᾶ τῷ εἰσερχομένῳ ἐντειχισμένης, ὑπῆρχεν ἡ χρονολογία 1675. Φαίνεται δὲ ὅτι ἦτο αὕτη ἡ χρονολογία τῆς κτίσεως τοῦ ναοῦ ἐκείνου, ὅστις εἰς τὰ παιδικὰ μου χρόνια ἐλέγετο «Παλιὰ Ἐκκλησιά». Ἐτιμᾶτο δὲ εἰς μνήμην τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου). Ἐκεῖτο ἐπὶ ἐπιπέδου λοφίσκου εἰς τὴν Ν.Α. πλευρὰν τοῦ χωρίου. Ἡ ἔκτασις δὲ αὕτη ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς νεκροταφεῖον καθ' ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1675 μέχρι τοῦ 1850, ἐπὶ 2 αἰῶνας περίπου, οἱ κάτοικοι ἐτέλουν τὴν λατρείαν εἰς τὸν ναὸν τοῦτον, τοῦ ὁποίου ὅλοι

οἱ τοῖχοι ἐσωτερικῶς ἦσαν ἱστορισμένοι μὲ ποικίλας εἰκόνας τῶν ἁγίων ὑπὸ ζωγράφου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἠϋξήσεν ὁ πληθυσμός, ὁ ναὸς οὗτος ἔμεινεν ὡς ναὸς νεκροταφείου, ὅπου ἐψάλλετο ἡ ἀκολουθία τῶν κηδευομένων. Διότι, μετὰ τὸ 1850, ὅτε ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου Σουλτάνου Ἀμπτοῦλ Μετζήτ ἐξεδόθη τὸ Χάττι Χουμαγιούν, διὰ τοῦ ὁποίου παρείχεται πλήρης ἐλευθερία εἰς τοὺς μὴ μουσουλμάνους τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους, ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν φιλοτίμων καὶ πλουσίων χωρικῶν ἕτερος μέγας ναὸς εἰς τὸ μέσον τοῦ χωρίου. Ἐπανηγύριζε δὲ καὶ οὗτος τὴν ἰδίαν μὲ τὸν πρῶτον ἡμέραν δι ἀρχιερατικῆς λειτουργίας. Διακοσμηθεὶς δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἀρκούντως, ἀπέβη μεγαλοπρεπέστατος.

§ 3ον. — *Παράδοσις περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ χωρίου.* Πρῶτον νὰ συμπληθοῦν τὰ πρῶτα οἰκήματα τῶν πρώτων κατοίκων, τοῦ χωρίου, ὑπῆρχεν ἔξωθεν αὐτοῦ Τουρκικὸν χωρίδιον ὑπὸ τὸ ὄνομα Γενιτζέκιοῖ, ὅπερ σημαίνει Νεοχωράκι. Τὸ Γενιτζέκιοῖ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὀλίγας τουρκικὰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι κατήγοντο ἀπὸ τὸν Χατζή-μπαμπᾶν. Οὗτος ἦτο ὁ πεταλλωτῆς τῶν ἀλόγων τοῦ Πορθητοῦ Μωάμεθ τοῦ Β'. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Πορθητὴν εὐρείας ἐκτάσεις ἀγροτικὰς πλησίον τοῦ δασώδους Ἱεροῦ Ὄρους καὶ συνέπηξε ἕνα συνοικισμόν ἀπὸ συγγενεῖς του καὶ χριστιανούς τινας, οἱ ὁποῖοι ὡς δοῦλοι ἐκαλλιέργουν τὰς γαίας διὰ λογαριασμόν τοῦ τσιφλικούχου πεταλλωτῆ.

Τοῦ τουρκικοῦ τούτου Γενιτζέκιοῖ ἐσώζοντο λείψανά τινα ἀπὸ στιβαγμένες πέτρες· διότι τὸ ἔδαφος του εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἀγρούς. Ἐσώζετο ἐπίσης θεμελιωμένος καὶ ὁ χώρος τοῦ ἄλλοτε τζαμίου του, δύο βρύσες, νεκροταφεῖον καὶ ἕνας μικρὸς Τεκές, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ὁ τάφος τοῦ Πεταλλωτῆ. Εἰς τὸν Τεκὲν τοῦτον πᾶς μουσουλμᾶνος, πού ἐτύχαινε νὰ περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖ, εἰσῆρχετο καὶ προσηύχετο ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ τεθαμένου. Ἐπὶ τοῦ τάφου ὑπῆρχε πλάξ μαρμαρίνη, ἐπὶ τῆς ὁποίας διεκρίνοντο ἴχνη ἀναγλύφου σταυροῦ. Οἱ δὲ ἀγροὶ πέριξ τοῦ Τεκέ, ὡς ἐνθυμοῦμαι κατὰ τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν, ἦσαν δεδομένοι ὑπὸ τοῦ Βακοῦφ εἰς τὸν θεῖον μου Ζγγρουμάλην καὶ εἰς τὰ τέκνα του, τὰ ὁποῖα εἶχαν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀνάβουν κάθε Παρασκευὴν ἕνα χονδρὸν κερί (σπαρματσέτο) ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Πεταλλωτῆ.

§ 4ον. — *Ἀπελευθέρωσις τῶν χριστιανῶν τοῦ Γενιτζέκιοῖ.* Κατὰ τὸ 1650 εἶχεν ἐκδοθῆ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ τοῦ Α'. τὸ Χάττι Σερίφ, διὰ τοῦ ὁποίου διετάσσετο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τῆς δουλείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ δύο αἰῶνας μετὰ τὴν ἄλωσιν ἦσαν οὗτοι καταδικασμένοι εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν ἐξυπηρετοῦντες τὰ συμφέροντα τῶν γαιοκτημόνων μπέηδων.

Αἱ ὀλίγαι χριστιανικαὶ οἰκογένειαι τοῦ Γενιτζέκιοῖ τοῦ Πεταλλωτοῦ ἠλευθερώθησαν. Καὶ ἐπετράπη εἰς αὐτοὺς νὰ κτίσουν οἰκίας ἰδικὰς των εἰς λόφον δασώδη, πού ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸ τουρκικὸν χωρίαν μὲ μίαν βαθεῖαν χα-

ράδραν καὶ νὰ ἐργάζωνται διὰ λογαριασμόν των. Ἔτσι ἐκτίσθη ὁ πρῶτος χριστιανικὸς συνοικισμὸς μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα, ὁ ὁποῖος δὲν ἀριθμοῦσε πλειότερας τῶν δέκα (10) οἰκογενειῶν. Αἱ οἰκογένειαι αὗται, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν καλλιεργήσιμον ἔκτασιν, ἐπεδόθησαν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἐκχέρσωσιν τοῦ δασώδους ἐδάφους, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν αἰγῶν καὶ προβάτων καὶ ἄλλοι εἰς τὸ πλανεμπόριον. Μετέβαινον εἰς Ραιδεστόν, πού ἦτο μέγα ἐμπορικὸν κέντρον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἀπεῖχεν ἕξ ὥρας ἐκεῖθεν, ἠγόραζαν διάφορα ἀποικιακά, τὰ ἐφόρτωναν εἰς τὰ ζῶα των καὶ περιήρχοντο τὰ διάφορα χωρία καὶ τσιφλίκια τῶν τούρκων ὅπου καὶ τὰ ἀντήλλασαν μὲ ὄρνιθας, αὐγά, μέλι, γεννήματα, βούτυρον κλπ. Ταῦτα τὰ ἐκόμιζαν εἰς Ραιδεστόν, τὰ ἐπώλουν ἐκεῖ καὶ ἠγόραζαν ἄλλα πάλιν χρήσιμα διὰ τοὺς χωρικοὺς. Ἔτσι μὲ τὰ ἄλογά των φορτωμένα ἐπήγαινον εἰς Ραιδεστόν, φορτωμένα ἐπέστρεφον, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐπεξοποροῦσαν.

§ 5ον. — *Ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ πλοῦτου.* Ἄλλ' ὅσον παρήρχοντο οἱ χρόνοι καὶ τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος ἐτακτοποιεῖτο καὶ ἐξησφάλιζεν ἐσωτερικῶς σχετικὴν τάξιν διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν τούρκων πρὸς τοὺς χριστιανούς, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου ἐπεξέτεινον τὸν κύκλον τῶν ταξειδίων των. Καὶ ἐνῶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους (1650—1700) περιορίζοντο εἰς τὰ μεταξὺ Καλλιπόλεως καὶ Ραιδεστοῦ χωρία τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ὅπου κατὰ τὸ πλεῖστον κατώκουν χριστιανοί, βαθμηδὸν μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ των καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἐπεξέτειναν τὰ ταξειδιά των πρὸς τὰς περιοχὰς Μαλγάρων, Κεσσάνης, Οὐζοῦν Κιοπροῦ καὶ ἔπειτα εἰς Διδυμότειχον, Κιουμουρτζίναν, Σαράντα Ἐκκλησίας, Ἀδριανούπολιν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1800 καὶ ἔξῃς, πρὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ σιδηροδρόμου Βιέννης—Κωνσταντινουπόλεως, περιήρχοντο ἅπασαν τὴν Θράκην, Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ Βουλγαρίαν (οὔσαν τότε τουρκικὴν) ἐξωθοῦντες τὰ ταξειδιά των μέχρι Σούμλας, Βάρνας καὶ Σερρών, ὁλονὲν ἀνταλάσσοντες καὶ πρὸς ἐκεῖ πορευόμενοι καὶ ἐκεῖθεν ἐπιστρέφοντες.

Τὸ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διεξαγόμενον ἐμπόριον ἀπέδιδε πολλὰ κέρδη καὶ ἐπλούτουν. Ἐμηχανεῦοντο δὲ καὶ ποικίλα μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ἔναντι μικρῶν κεφαλαίων ἀπεκόμιζον σχετικῶς μέγα κέρδος. Δι' αὐτὸ εἶχαν ἀποβῆ πονηροί, ἐπινοητικοὶ καὶ δεινοὶ εἰς τὰς ἀριθμητικὰς πράξεις ἀπὸ μνήμης. Τέλειοι λάτρεις τοῦ Θεοῦ Ἐρμοῦ (ὁ Ἐρμῆς ὡς γνωστὸν ἦτο θεὸς τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπάτης καὶ κλοπῆς. Κερδῶς). Ἡ ἀπλοϊκότης δὲ καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν τότε χωρικῶν, Μουσουλμάνων καὶ Χριστιανῶν, ὑπεβोधῆει πολὺ αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀγορὰν τῶν προϊόντων ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς ἢ τὴν πώλησιν τούτων πρὸς αὐτούς. Ἐπειδὴ δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ὁ μὲν Χριστιανικὸς συνοικισμὸς μὲ τὴν πολυτεκνίαν καὶ οἰκονομικὴν ἐπάρκειαν ἠῤῥξανεν, ἐνῶ ὁ Τουρκι-

κὸς εἶχε μείνη στάσιμος, ἔνεκα τῆς διηνεκοῦς στρατολογίας μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Παιδομαζώματος, ἢ καὶ ἠλαττοῦτο ἔνεκα ἀσθενειῶν ὡς ἐκ τῆς μοιρολατρίας τῶν τότε Τούρκων, οἱ Ἰντζεκιοῦται ὑπερίσχυσαν ἐπαρκῶς ὑπερβάντες τοὺς ὁμοχωρίους τῶν Τούρκους κατὰ τε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν εὐημερίαν. Οἱ Τούρκοι ἀποβαίνοντες ὅλον ἐν πτωχότεροι, ὡς ἐκ τῆς νωθότητός των, καὶ μὴ ἔχοντες πλέον δούλους ἐργαζομένους διὰ λογαριασμὸν τῶν ἐχρεώνοντο εἰς τοὺς γείτονάς των Χριστιανούς. Οὗτοι δὲ μετὰ τὴν τοκογλυφίαν κατώρθωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ γίνουιν κύριοι τῶν πλείστων γαιῶν τῶν πρώην αὐθεντῶν των.

Κεφ. βον. — *Δόλια μέσα πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τοῦ Γεντζέκιοῦ.* Ὡς ἀνεφέρθη προηγουμένως πολλοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπεδίδοντο ταυτοχρόνως καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἄλλ' ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διέρχωνται διὰ μέσου τοῦ τουρκικοῦ χωρίου, διὰ νὰ πορεύωνται πρὸς τοὺς ἀγρούς των. Ὡς ἐκ τούτου προέκυπτον πολλάκις προστριβαὶ πρὸς διαφόρους φανατικοὺς Τούρκους ἐπηκολούθουν δὲ συχνὰ καὶ ξυλοδαρμοί. Διὰ νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ κάθε ἐνόχλησιν οἱ χριστιανοί, ὡς πονηρότεροι, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς ὀλίγους Τούρκους νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὰ δυτικώτερον κείμενα ἄλλα τουρκικὰ χωρία καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς οἰκίας των ἀθίκτους καὶ τὰς γαίας των ἀντὶ ἐλαχίστου τιμήματος. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁμως θὰ ἔπρεπε προηγουμένως οἱ τούρκοι νὰ καταστοῦν πτωχότεροι καὶ νὰ στερηθῶσι παντάπασιν τῶν μέσων τῆς ζωῆς των. Ἡ ἐπινοητικότητα δὲ τῶν περιπονήρων ἐμπόρων τοῦ χριστιανικοῦ συνοικισμοῦ δὲν ἐβράδυνε καὶ πολὺ νὰ ἐφεύρη τὸν τρόπον τοῦ ἐξαναγκασμοῦ, ὡς ἐξῆς :

Εἰς ἐκεῖνας τὰς γεωργικὰς περιφερείας κατὰ Ἰούλιον συνηθίζουιν νὰ συγκεντρώνουιν ὅλα τὰ θερισθέντα γεννήματα εἰς δύο πλευρὰς τοῦ ἀλωνίου, ὥστε νὰ μὴ ἐμποδίζωνται οἱ συνήθως πνέοντες βόρειοι ἄνεμοι, κατάλληλοι διὰ τὸ λύχνισμα τοῦ ἀλωνιζομένου γεννήματος. Σχηματίζονται ἔτσι ὀγκώδεις θυμωνίαι ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης. Καὶ ἀφοῦ τὰ συγκεντρώνουιν ὅλα, τότε ἀρχίζει τὸ ἀλώνισμα. Εἰς μίαν περίπτωσιν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός, ἔβαλαν φωτιά ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐκάησαν ὅλα τὰ γεννήματα τοῦ τουρκικοῦ χωρίου, διότι ἦσαν εἰς τὴν σειρὰν πρὸς τὴν νοτίαν πλευράν. Τὸ δὲ παραδοξότερον ἦτο ὅτι οἱ ἐμπρησταί, διὰ νὰ συγκαλύψουιν τὴν προᾶξιν των προφανῶς, βιαστικοὶ περὶ τὰ χαράγματα ἔτρεχαν ἀπὸ τὸν χριστιανικὸν συνοικισμὸν μετὰ δίκρανα, πτυᾶρια καὶ ὑδρίας μετὰ νερό, διὰ νὰ βοηθήσουν τάχα τοὺς Τούρκους πρὸς κατάσβεσιν τοῦ πυρός. Κάποιος δὲ χριστιανός, Μπουλιαλιᾶς λεγόμενος, ἄνθρωπος παμπόνηρος, ἐφωράθη, ἀφοῦ ἐξημέρωσεν, ὅτι ἐφόρει τὸ βρακὶ τῆς γυναίκας του καὶ ἐκίνησε τὸν γέλωτα ὅλων ποὺ κατεγίνοντο εἰς τὴν κατάσβεσιν τοῦ πυρός Τούρκων καὶ χριστιανῶν. Ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τοὺς Τούρκους ἔλεγε : «Βλέπετε πόσον σᾶς ἀγαπῶ καὶ θέλω τὸ καλὸν σας ; Γιὰ νὰ προφθάσω νὰ σᾶς βοηθήσω, δὲν πρόσεξα ὅτι τὸ βρακὶ ποὺ φόρεσα ἦταν τῆς γυναίκας μου».

Καὶ ἦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος πού εἶχε βάλει τὴν φωτιά. Ἐπειτα ἔτρεξε στὸ σπίτι του, ἔβγαλε τὸ βρακὶ τῆς γυναίκας του καὶ ἐπανῆλθεν ὡς βοηθός.

Τὸ τοιοῦτον πείραμα εἶχεν ἐπαναληφθῆ κατ' ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα, ὥστε οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἐπτώχυναν, ἐχρεώθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ πωλοῦν ὅ,τι τοὺς εἶχε μείνει καὶ νὰ ἀπέρχονται εἰς τὰ δυτικώτερον κείμενα τουρκικὰ χωρία, ὅπου τοὺς ἐδίδοντο ἄλλαι γαῖαι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀδέσποτοι. Διότι μεταξὺ τῶν δυτικῶν κλιτύων τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους καὶ τῶν περιοχῶν Μαλαγάρων, Κεσσάνης, Οὐζοῦν Κιοπροῦ καὶ Χαριουπόλεως εἶχαν ἐγκατασταθῆ Τοῦρκοι ἐξ Ἀσίας (Ἰκονιάριοι ἢ Κονιάριοι καὶ Κονιαροχώρια) εἰς ζώνην βάθους πενήκοντα χιλιομέτρων μὲ ἀπεράντους καλλιεργησίμους ἐκτάσεις, εἰς τρόπον ὥστε οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους μετὰ τῶν Γανοχώρων νὰ χωρίζονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους χριστιανούς τῆς κεντρικῆς πεδινῆς Θράκης. Ἡ τοιαύτη ἐγκατάστασις Τούρκων ἐξ Ἀσίας εἰς τοιοῦτον βάθος ὑπῆρξε σχέδιον στρατηγικῆς περινοίας. Ἡ τελευταία δὲ οἰκογένεια τοῦ τουρκικοῦ Γενιτζέκιοῦ ἐγκατέλειπε τὸ χωρίον περὶ τὸ 1855.

Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸν δόλιον αὐτὸν τρόπον οἱ χριστιανοὶ τοῦ χωρίου ἀπηλλάγησαν τῶν γειτόνων των Τούρκων, ἐπεδόθησαν μὲ πολὺν ζῆλον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν καὶ εἰς προβατιοτροφίαν, διότι τὸ χωρίον ἀπέκτησε νομὰς εὐρείας. Οὕτω κατὰ τοὺς μῆνας τῆς σπορᾶς τῶν δημητριακῶν ὁ καθεὶς ἔσπερνε τοὺς ἀγρούς του, τοὺς δὲ λοιποὺς μῆνας μέχρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μετήρχετο τὸ πλανεμπόριον. Καὶ μόνον κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον ἐμαζεύοντο ὅλοι εἰς τὸ χωρίον διὰ τὸ ἀλώνισμα, τὸ ὁποῖον ἔκαμνον μὲ δοκάνας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἐσύρετο ἀπὸ δύο ἄλογα. Ὁ καθεὶς δὲ μόλις ἐτελείωνε τὸ ἀλώνισμα καὶ ἔθετε τὸ ἄχυρον εἰς τὸν ἀχυρῶνα, μετέφερε τὸν σωρὸν τῆς κόπρου τῶν ζώων του εἰς τὸν πλησιέστερον ἀγρόν του, ἔπειτα μὲ τὸ ἀμάξι ἢ μὲ τὸ ἄλογο ἐπρομήθευε τὸ σπίτι του μὲ πολλὰ ξύλα ἀπὸ τὰ παρακείμενα δάση διὰ τὸν χειμῶνα καὶ διὰ τὴν καθημερινὴν χρῆσιν, διότι τὸ πῦρ εἰς τὴν ἐστίαν διετηρεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄσβεστον. Ἐπίσης ἐκουβαλοῦσε καὶ κλάδους μὲ φύλλα δρυός, διὰ νὰ ἔχωσι τὸν χειμῶνα τροφήν αἱ αἴγες καὶ τὰ πρόβατα τοῦ σπιτιοῦ, ὡσάκισ ἢ γῆ ἐσκεπάζετο ὑπὸ χιόνων καὶ δὲν ἐξήρχοντο τὰ οἰκιακὰ ζῶα εἰς τὴν ἐξοχὴν. Καὶ ἅμα ὡς ἐτελείωνεν ἕκαστος ταῦτα, ἤρχιζε τὰ ταξείδια ἕως ὅτου ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς σπορᾶς καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

§ 7ον.—*Πολλαπλασιασμὸς τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου.* Τὸ πρῶτον θεμελιωθὲν χωρίον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη με τὸν καιρὸν Ἰντζέκιοῦ (Λεπτοχώριον) ἂν καὶ εἰς τοὺς φορολογικοὺς καταλόγους τοῦ κράτους ἐφέρετο μέχρις ἐσχάτων ὡς Γενιτζέκιοῦ, ἀπετελέσθη, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ δέκα (10) περίπου οἰκογενείας κατὰ τὸ 1650. Εἰς διάστημα ὅμως ἑνὸς αἰῶνος, ἦτοι περὶ τὸ 1750, περιεῖχε τριακόντα (30) οἰκογενείας. Αὐξανόμενον δὲ μὲ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν ἔσχε κατὰ τὸ 1850 ἄνω τῶν ἑκατὸν (100) οἰκογενειῶν. Κατὰ δὲ τὸ 1914, πού εἶχε γίνῃ ἡ πρώτη μετανάστευσις εἰς Μακεδονίαν, ἀριθμοῦσε τριακοσίας

(300) οἰκογενείας, ἦτοι περὶ τὰ 1.600 ἄτομα. Ἡ τοιαύτη καταπληκτικὴ αὐξήσις προῆλθεν ἐκ τῶν ἰδίων, χωρὶς νὰ προστεθῶσιν ἄλλοθεν κάτοικοι.

§ 8ον.— *Συστηματοποιήσις τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἰντζεκιωτῶν.* Ἀπὸ τοῦ 1850 καὶ ἐξῆς, ἐπειδὴ ὁ πληθυσμὸς ἠῦξανεν ἀλματωδῶς καὶ ἠδραιώθη σχετικὴ ἀσφάλεια διὰ τοὺς ταξειδεύοντες εἰς τὴν ὑπαιθρον Θράκην, οἱ Ἰντζεκιωταὶ ἐσυστηματοποίησαν τὰς ἐμπορικὰς τῶν ἐπιχειρήσεις, βασιζομένας ἐπὶ τοῦ συνεταρισμοῦ. Μόλις ἐτελείωνε ὁ Αὔγουστος, μέρος τῶν ἀνδρῶν ἀπετέλουν διαφόρους ομάδας ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων ἀτόμων καὶ ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ κέντρα τῆς Θράκης εἰς διάφορα χάνια. Ἐνας ἐκ τῆς συντροφιάς παρέμενε ἐκεῖ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξήρχοντο εἰς τὰ πέριξ χωρία, τσιφλίκια, λαχανοκήπους καὶ ἠγόραζον τὸ μέλι τῶν μελισσῶνων. (Σημειωτέον ὅτι ἡ Θράκη παρῆγεν ἀφθονον μέλι). Τὸ ἔθειον μέσα εἰς ἀσκούς, τὸ ἐκόμιζον εἰς τὸ κέντρον, ὅπου εὐρίσκετο ὁ συνέταιρός των, τὸ κατειργάζοντο, ἀφήρουν τὰς κηρήθρας καὶ ἐπώλουν τὸ μέλι εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην εἰς τὰ μπακάλικα, εἰς οἰκογενείας ἢ ἄλλους γλυκατζῆδες. Μετὰ τὸ τέλος δὲ τῆς ἐπιχειρήσεως ἐκόμιζον τὰς κηρήθρας εἰς τὸ χωρίον κατὰ Νοέμβριον, καὶ μὲ εἰδικὰ πιεστήρια (μεγγενέδες), ἀφοῦ τὰς ἔβραζαν, ἐξῆγον τὸν καθαρὸν κηρόν, τὸν ἔχυναν ἐντὸς ἀγγείων, ἀπετέλουν τυπάρια (κυπάρια) καὶ τὸν ἐταξείδευον εἰς ὅλην τὴν Θράκην—μέχρι Σερρών καὶ Ἁγίου Ὁρους ἀκόμη—ὅπου καὶ τὸν ἐπώλουν εἰς τὰ διάφορα μοναστήρια καὶ τοὺς ναοὺς. Τὰς κηρήθρας προτοῦ νὰ τὰς βράσουν, τὰς ἔπλυναν καλῶς μὲ καθαρὸν νερό, τὸ ὁποῖον ἔπειτα ἔβραζαν μέσα εἰς ταβάδες καὶ ἔκαμναν ἓνα εἶδος πειμεζίου (χούμελι), ποῦ ἦτο μὲν ὀλίγον μελαψότερον ἀπὸ τὸ τῆς σταφυλῆς, ἀλλὰ γλυκὺ καὶ εὐώδες ὡς ἐκεῖνο. Ἄλλ’ ὅταν ἤρχισε νὰ ἔρχεται ἐξ Εὐρώπης ὁ κηρὸς τῆς παραφίνης, δὲν ἐβάσταξαν πολλοὶ ἐκ τῶν χωρικῶν τούτων εἰς τὸν πειρασμόν. Ἐπειδὴ ἡ παραφίνη ἦτο εὐθυνοτέρα πολὺ ἀπὸ τὸ γνήσιο μελισσοκέρι, ἠγόραζον παραφίνην, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνόθειον τὸν γνήσιον κηρόν, ἐπιτυγχάνοντες οὕτω μεγαλείτερον κέρδος. Ἐσχάτως δὲ εἶχαν καταντήσει, ὥστε καὶ σκέτην παραφίνην νὰ τὴν βράζουν, νὰ τὴν χρωματίζουν καταλλήλως καὶ νὰ τὴν πωλοῦν ὡς μελισσοκέρι πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους νὰ διακρίνουν τοῦτο.

§ 9ον.— *Ἀυγοσυλλογή.* Ἄλλο εἶδος ἐμπορίου τῶν Ἰντζεκιωτῶν ἀπετέλουν τὰ αὐγὰ τῆς Θράκης. Μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἐκ Βουλγαρίας Μονατζίρηδων (Τούρκων προσφύγων) εἰς τὴν Θράκην μετὰ τὸ 1878 εἶχεν ἀναπτυχθῆ μεγάλης ὑπ’ αὐτῶν ἡ πτηνοτροφία καὶ ἐπομένως ἡ αὐγοπαραγωγή. Πολλοὶ Ἰντζεκιωταὶ ἐπεδίδοντο εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν αὐγῶν, τὰ ὁποῖα ἀπερρόφα ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἡ Γαλλία (Μασσαλία). Περιερχόμενοι τὰ χωρία τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἐμάζευον πολλὰς χιλιάδας αὐγῶν κατὰ τὸ φθινόπωρον, τὰ ἀπεθήκευον μέσα εἰς ἄχυρον καὶ τὰ διειθήρουν μέχρις Ἰανουαρίου—Φεβρουαρίου. Ἄμα δὲ ὑπερετιμῶντο ἕνεκα ἐλλείψεως, τὰ μετέφερον εἰς Ραιδεστόν καὶ τὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς ἐκεῖ ἐμπόρους, οἱ ὁποῖοι ἄλλα

ἔστελλον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλα εἰς Μασσαλίαν τῆς Γαλλίας.

§ 10.—*Κασσεροποιΐα*. Ἡ κατασκευὴ τῶν κασσερίων ἀπετέλει ἐπίσης ἓνα σπουδαῖον κλάδον ἐργασίας τῶν Ἰντζεκιωτῶν διότι ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μέχρι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ πολλάκις μέχρι τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, εἰς διάστημα 65—80 ἡμερῶν, μέγα μέρος τούτων εἰργάζεται εἰς τὴν κατασκευὴν κασσερίων, βουτύρου καὶ ἄλλων ὑποπροϊόντων τῆς τυροκομίας. Ἡ τοιαύτη δὲ τέχνη ἐπλήρου τὰς οἰκίας τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὰ τυροκομικὰ ἀπὸ ἄφθονον τροφήν δι' ὅλον τὸ ἔτος, ἦτοι κασσερίου, βουτύρου, τουλουμοτύρου, βιστίνας κ.λ.π. Καὶ ἄλλοι μὲν, ὅσοι δὲν εἶχαν κεφάλαια, ἐμισθοῦντο διὰ τοὺς μῆνας ἐκείνους εἰς διαφόρους κασσερίας ἀνὰ πᾶσαν τὴν Θράκην μὲ καλὸν μισθὸν καὶ μὲ τὰ λεγόμενα «καβούλια», ἦτοι 12 κεφάλια κασσερίου, 40 περίπου ὀκάδων, ἓνα τενεκὲ βουτύρου 14 ὀκάδων, 2 τουλούμια τυροῦ 60 ὀκάδων καὶ βιστίνα ἄνω τῶν 80 ὀκάδων. Οὕτω ὁ κασσεροποιὸς μάστορας (πενιριτζῆς) ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ του, ποὺ δὲν ἦτο ὀλιγώτερος τῶν 12 λιρῶν (χρυσῶν), ἐξησφάλιζε καὶ τὴν τροφήν τῆς οἰκογενείας του μὲ τυροκομικὰ εἶδη. Ἄλλοι ὅμως, ἔχοντες κεφάλαια, προηγόραζον ἀπὸ τοὺς προβατοτρόφους μιᾶς περιοχῆς ὅλην τὴν μέλλουσαν παραγωγὴν τοῦ γάλακτος ἢ τοῦ τυροῦ διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ Ἁγίου Γεωργίου ἢ ἀρχὰς Μαΐου μέχρι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τέλη Ἰουνίου, προπληρώνοντες εἰς τὸ Κράτος τὸν φόρον τῶν προβάτων (σαῖμ λεγόμενον, 5 ἀργυρᾶ γρόσια κατὰ κεφαλὴν προβάτου ἢ αἰγός). Ἐπειτα ἐλάμβανον ἀπὸ τὸ χωρίον τὸ ἀπαιτούμενον προσωπικὸν καὶ ἐπορεύοντο εἰς τὸ μέρος, ὅπου θὰ κατειργάζοντο τὸ προσκομιζόμενον γάλα ἢ τὸν προσκομιζόμενον τυρόν. Ἐκαστος δὲ μάστορας κασσερίας ἔπαιρνε μαζί του καὶ ἄλλα δύο πρόσωπα. Ἐνα νέον 20—25 ἐτῶν, ὡς ἄμεσον βοηθὸν (κάλφαν λεγόμενον) καὶ ἓνα νεανίσκον 17—20 ἐτῶν διὰ συναφεῖς ἄλλας ἐργασίας (τσιράκι λεγόμενον). Καὶ οὗτοι ἐπληρώνοντο ἀπὸ τὸν κύριον τῆς κασσερίας μὲ ἀνάλογον μισθὸν καὶ ἀνάλογα «καβούλια».

§ 11ον.—*Τὸ ἐμπόριον τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς*. Κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν πολλοὶ Ἰντζεκιῶται, ὅσοι ἦσαν εὐκαιροὶ, ἐφόρτωναν ἀπὸ τὴν Ραιδεστὸν ἢ τὴν Καλλίπολιν ἐλαίας, σῦκα, σταφίδας, λεμόνια, πορτοκάλια καὶ περιήρχοντο τὰ χωρία Κεσσάνης, Μαλγάρων, Οὐζοῦν Κιοπρού, Χαριουπόλεως, Ἀδριανουπόλεως, Σαράντα Ἐκκλησιῶν, Λουλέμπουργαζ (Ἀρκαδιούπολις) καὶ Βιζύης, ἀνταλλάσσοντες ταῦτα μὲ χρήματα, αὐγά, ὄρνιθας, Ἰνδιάνους, μαλλία, τρίχας, καὶ ἄλλα, ἐτελείωναν ἐκεῖνα, ἐπέστρεφον εἰς Ραιδεστὸν ἢ Καλλίπολιν, ἐφόρτωναν ἄλλα καὶ ἐξηκολούθουν τὸ ἴδιον πλανεμπόριον μέχρι τῆς Μεγάλης ἐβδομάδος, ὅτε καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὸ χωρίον των διὰ τὰς ἐορτὰς τῆς Πασχαλιᾶς. Αὕτῃ ἦτο ἡ ζωὴ τῶν Ἰντζεκιωτῶν. Ἐγήρασκον εἰς τὰ ἐξήκοντα ἔτη τῆς ἡλικίας των ἐκ τῶν διηνεκῶν πεζοπορειῶν ὅπσιςθεν τῆς οὐρᾶς τῶν ἀλόγων των. Σπάνιοι ἔφθαναν τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ οὗτοι ἦσαν ὅσοι δὲν ἐταξείδευον συχνά.

§ 12ον.—*Ἔργα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἰντζεκίου.* Αἱ γυναῖκες καὶ αἱ κόραι τῶν Ἰντζεκιωτῶν δὲν ἐτυραννοῦντο τόσον, ὅσον αἱ γυναῖκες τῶν καθαρῶς γεωργικῶν χωρίων τῶν πεδινῶν τμημάτων τῆς Θράκης. Διότι τὸν μὲν Ἀπρίλιον κατεγίνοντο εἰς τὸ βοτάνισμα τῶν ἀγρῶν, τὸν Μάϊον εἰς τὴν περιποίησιν τῶν ἀμπέλων, τὸν Ἰούνιον εἰς τὸν θερισμὸν καὶ τὸν Ἰούλιον ἐβοήθουν εἰς τὸ ἀλώνισμα. Ἄμα ἐτελείωναν τὰ ἀλώνια, ἔμενον εἰς τὸ σπῆτι. Κατὰ τὸν Αὐγούστον κατεγίνοντο εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν μαγειρευμάτων (ἀλφίτων τῶν ἀρχαίων). Ταῦτα ἦσαν : τὸ πληγοῦρι, ὁ γκιουτζές, ὁ γαλατένιος τραχανᾶς καὶ ὁ κολοκυθένιος διὰ τὰς νησισίμους ἡμέρας, τὸ κουσκούσιον καὶ οἱ γκυφκάδες (χυλοπῆτες) μὲ γάλα καὶ αὐγὰ ζυμωμένα.

Ἀπὸ δὲ τὸν Σεπτέμβριον μέχρι τοῦ Ἀπριλίου κατεγίνοντο μὲ ζητήματα ἐνδύσεως. Ἐπλυναν τὰ μαλλιά καὶ τὰς αἰγότριχας, ἔλανάριζαν, ἔκλωθαν, ὕφαιναν μάλλινα, τρίχινα καὶ βαμβακερὰ ὑφάσματα. Ἐβαφον αὐτὰ μὲ διάφορα φυτικά χρώματα ἐγχώρια, ὡς μὲ μέλεγον (ὁ μείλιχος τοῦ Ὀμήρου : δένδρον τοῦ ὁποίου τὰ φύλλα βραζόμενα δίδουν μαῦρον χρῶμα), μὲ καρυόφυλλα, μὲ ριζάρι, μὲ μπακάμι ὡς καὶ μὲ χρώματα εὐρωπαϊκὰ. Κατεσκεύαζον ἀμπάδες (μάλλινα χονδρὰ), σαγιάκια (μάλλινα λεπτὰ), κάπες, γιάμπολες, τσέργες (φλοκοτές), κιλίμια (χαλιὰ) καὶ βαμβακερὰ δι' ὅλας τὰς χρήσεις. Πᾶν ὅ,τι ἐχρειάζετο διὰ τὴν οἰκογένειαν, κατεσκευάζετο ὑπὸ τῶν γυναικῶν μέσα εἰς τὸ σπῆτι, πλὴν τῶν ὑποδημάτων, τὰ ὁποῖα ἠγόραζον ἀπὸ τὰς πόλεις. Τὰ δὲ τσαρούχια, ποῦ ἔφερον οἱ ἄνδρες κατὰ τὰ μακρονὰ καὶ πολυήμερα ταξείδια τῶν πεζοποροῦντες, τὰ κατεσκεύαζον οἱ ἴδιοι ἐκ δερμάτων βοῶν, ἵππων καὶ χοίρων. Ἐφόρουσαν δὲ ταῦτα μὲ μάλλινα χονδρὰ περιπόδια (ποδοπάνια) δενόμενα ἐντέχνως μὲ λωρία, ὥστε οἱ πόδες νὰ κινῶνται ἐλευθέρως καὶ στερεῶς μέσα εἰς τὰ χιόνια καὶ τὶς λάσπες κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας.

Αἱ γυναῖκες μετὰ τὸν τρυγητὸν κατεσκεύαζον τὰ πετμέζια, τοὺς μπουλαμάδες καὶ διάφορα ρετσέλια λεγόμενα μὲ δαμάσκηνα, μὲ ἀβράμηλα (ἐρύκια), ξυνόμηλα, κράνα, κυδώνια καὶ σκληρὰ κολοκύθια. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔβραζαν μὲ μοῦστον (γλεῦκος) καὶ τὰ ἀπεθήκευον εἰς πιθάρια ὑαλωμένα ἐσωτερικῶς διὰ τροφήν. Τὰ ροῦχα τὰ ἔπλυναν τὸν μὲν χειμῶνα εἰς τὸ σπῆτι, ἀλλὰ τὰς καλοκαιρίας εἰς τὰ πέριξ τοῦ χωρίου τρεχάμενα καθαρῶτα νερά.

§ 13.—*Θέσις διοικητικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἐξάρτησις τοῦ χωρίου.* Ἡ ἀντηρὶς τοῦ Ἰεροῦ Ὄρους ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκειτο τὸ χωρίον περιελάμβανε χῶρον πέντε περίπου τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, διότι ἀπὸ τὴν βορείαν καὶ νοτίαν πλευρὰν περιεβρέχετο ἀπὸ ποταμίσκους κατερχομένους ἀπὸ τὰ βουνὰ μὲ καθαρὰ νερά, οἱ ὁποῖοι συνηντῶντο εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς ἀντηρίδος, ὥστε ἢ ὅλη ἀντηρὶς νὰ σχηματίζῃ ἐν ὀρθογώνιον κᾶπως ἀκανόνιστον. Κατὰ τὴν διαδρομὴν δὲ τῶν ποταμίσκων, ἀδιακόπως ρεόντων ὑπῆρχον διάφοροι νερόμυλοι ἀλεστικοί, εἰς τοὺς ὁποίους προσήρχοντο διὰ νὰ ἀλέσουν καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ πεδινὰ τουρκικὰ χωρία. Αἱ διαδρομαὶ αὗται ἕξ ἀμ-

φοτέρων τῶν ὄχθῶν ἐκαλύπτοντο ὑπὸ αἰωνοβίων πλατάνων. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ὀρθογωνίου συνεδέετο μὲ τὸ ὄρος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐξηρτάτο. Τὰ οἰκήματα τοῦ χωριοῦ ἦσαν συγκεντρωμένα ἐντὸς ἐνὸς τετραγωνικοῦ χιλιομέτρου, ἐστραμμένα πρὸς ΝΔ μὲ 4 πλατείας, ὅπου ἐγίνοντο οἱ χοροὶ κατὰ τὰς πανηγυρικὰς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων, Θεοφανείων καὶ Ἀπόκριω, ἐὰν ὁ καιρὸς ἐπέτρεπεν τοῦτο.

Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος καὶ τῆς Πασχαλινῆς ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὸ χωρίον πάντες, διότι οἱ Ἰντζεκιοῦται, ἂν καὶ ἐγνώριζον ὅλας τὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Θράκης καὶ ἐμπορεύοντο, δὲν ἀπεκαθίσταντο εἰς ἄλλον τόπον, ἀλλ' ἐννοοῦσαν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὸ χωρίον τῶν, δὲν ἀπεδήμουν διὰ μακρὸν χρόνον. Τὸ αὐτὸ ἐγίνετο καὶ κατὰ τὰς 15 Αὐγούστου, ὅτε ἐπανηγύριζεν ὁ μέγας ναός, παρουσία τοῦ Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας, Ὑπερίμου καὶ Ἐξάρχου Θράκης παραλίας.

Ἡ τοποθεσία του ἦτο ρωμαντικὴ. Κατεῖχε τὴν ὑψηλοτέραν θέσιν ἀπὸ ὅλα τὰ χωρία τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Εἶχε πολλὰς κρήνας (τσεσμέδες) μὲ ἀφθονο κρῦο καὶ ἄριστο νερό, τὸ ὁποῖον οἱ χωρικοὶ μὲ ἐξοδάτων καὶ προσωπικὴν ἐργασίαν εἶχαν διοχετεύσει ἀπὸ ὑψηλὴν πηγὴν τοῦ δασώδους ὄρους, ἀπὸ τὴν θέσιν Πουρνάρι, μὲ τεχνικὰ ὑδραυλικὰ ἔργα. Ἀπὸ τὰς πλατείας, ἡ κεντρικὴ εἶχε τὰς τρεῖς πλευρὰς τῆς κατειλημμένης ἀπὸ τὸν ἀξιόλογον ναὸν τῆς Κοιμήσεως, τὸ σχολεῖον, τὸν ξενῶνα (χάνι), τὰ καφενεῖα, τὰ μπακάλικά καὶ τὴν βρύσιν μὲ θαυμάσιο καὶ ἀφθονο νερό. Εἶχε τὸ ὑγιεινότερον κλίμα ὅλων τῶν μερῶν τῆς Θράκης. Διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι ὑπάλληλοι, ποὺ ἤξευραν τὴν Θράκην, ἔλεγον περὶ τῶν τερπνῶν δι' αὐτοὺς «Σηλύβρινιν γιαουρτού, Τεκίρνταγίν καρπουζλαρί, Μαλγκαρανίν ἔλβασί, Οὔτισμὰκ δερενίν κιζλερί, Ἰντζέκιγιονὺν χαβασί», ἥτοι ἔξοχα εἶναι : «τὸ γιαούρτι τῆς Σηλυβρίας, τὰ καρπούζια τῆς Ραιδεστοῦ, τῶν Μαλγάρων ὁ χαλβᾶς, τὰ κορίτσια τοῦ Αὐδημίου καὶ τὸ κλίμα τοῦ Ἰντζεκιοῦ». Τῶ ὄντι δὲ τὸ πρῶν ἐσηκόνοντο οἱ ἄνθρωποι μὲ ἐλαφρότατο κεφάλι καὶ μὲ εὐθυμον διάθεσιν. Διότι τὸ ὕψος τῆς θέσεώς του, τὰ ἄνωθεν αὐτοῦ κείμενα δάση τῶν φυλῶν καὶ ἄλλων δένδρων καθίσταν τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα πλήρη ὀξυγόνου καὶ ξηρόν. Κουνούπια δὲν ὑπῆρχον, οὔτε ἐλονοσία. Τὰ νερὰ ἦσαν πολλὰ, ἀλλ' ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους δὲν ἐπέτρεπε στεκούμενα τοιαῦτα.

§ 14ον. **Ἐκκλησιαστικῶς** ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Γάνου καὶ Χώρας, τῆς ὁποίας τὰ χωρία ἦσαν τὰ ἑξῆς : Παραλιακά, Χώρα, ὅπου ἠδρευεν ὁ Μητροπολίτης, ἡ Γάνος, τὸ Αὐδήμιον. Τὰ ἄνωθεν τῆς παραλίας ἦσαν τὸ Μηλιώ, ἡ Κερασιά καὶ τὸ Νεοχώριον. Τὰ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους : τὸ Ἰντζεκιοῦ, τὸ Εἰσηνοχώριον, ἡ Καστάμπολις, τὸ Σεντούκιον, τὸ Παλαμούτιον, τὸ ὄλον 11. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀπετελεῖτο ἀπὸ 17 περίπου χιλιάδας ψυχῶν. Ἐξ ἐκάστης οἰκογενείας ἐπληρῶνετο εἰς τὸν Μητροπολίτην ἐπιχορήγησις δέκα ἀργυρῶν γροσίων εἰς χρῆμα ἢ εἰς εἶδος. Ἐπο-

μένως ὁ Μητροπολίτης τῆς μικρᾶς ταύτης ἐπαρχίας εἰσέπραττε δικαιώματα τριακοσίας (300) περίπου λίρας χρυσᾶς (Τουρκίας), χωριστὰ ἀπὸ τὰ τυχερὰ λεγόμενα ἔσοδα, ἧτοι διαθήκας, ἀδείας γάμων, προικοσύμφωνα, διαλύσεις ἀρραβώνων καὶ ἐνίοτε γάμων, ἐκ λειτουργιῶν, κηδειῶν καὶ ἄλλων. Ἡ φήμη του δὲ ἦτο ἡ ἐξῆς : «Πολυκάρπου τοῦ Πανιερωτάτου καὶ Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Γάνου καὶ Χώρας, Ὑπερτίμου καὶ Ἐξάρχου Θράκης παραλίας, ἡμῶν δὲ πατὸς καὶ ἱεράρχου πολλὰ τὰ ἔτη». Ἐν ἀρχῇ ἐτίθετο τὸ ὄνομα τοῦ ἐκάστοτε Μητροπολίτου, ὅπερ οὗτος ἔφερεν.

§ 15ον.—*Διοικητικῶς* ὑπήγετο εἰς τὸ Καϊμακαμλίκι τοῦ Μυριοφύτου, τοῦτο δὲ ὑπήγετο εἰς τὸ Μουτσαριφλίκι τῆς Καλλιπόλεως. Τὸ Μουτσαριφλίκι τῆς Καλλιπόλεως, ἐκτὸς τῆς ἀπ' εὐθείας περιοχῆς του, περιελάμβανε τὰ Καϊμακαμλίκια Μαδύτου, Κεσσάνης, Περιστάσεως (Σάρκιοῦ) καὶ Μυριοφύτου. Οὕτω τὸ Ἰντζέκιοῦ καὶ τὸ Αὐδήμιον ἀπετέλουν τὰ δύο ἀκρότατα χωρία τοῦ Μουτσαριφλικίου Καλλιπόλεως. Μολονότι δὲ ταῦτα ἀπεῖχον ἀπὸ τῆς Καλλιπόλεως 15 περίπου ὥρας, καὶ ἦσαν πολὺ πλησιέστερα πρὸς τὴν Ραιδεστόν, ὑπήγοντο ὁμῶς εἰς τὴν Καλλιπόλιν ἕνεκα ἱστορικῶν λόγων. Διότι ὁ Γαζῆ Σουλεῦμάν, υἱὸς τοῦ ἐν Προύσση Σουλτάνου Ὀχράν ἀπὸ τοῦ Σουλτανάτου τῆς Προύσσης ὀρμώμενος μὲ τὴν στρατιάν του, ἐξῆλθεν εἰς κατάληψιν Βυζαντινῶν φρουρίων, τὰ ὅποια ἦσαν ἐγκαταλείμμενα ἀπὸ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Βυζαντινοὺς, βασιλεύοντος τοῦ Καντακουζηνοῦ περὶ τὸ 1350. Καὶ κατὰ πρῶτον κατέλαβε τὴν Κύζηκον (Ἀρτάκη). Ἐκεῖθεν ἐπροχώρησε παραλιακῶς πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, καταλαμβάνων τὰ παράλια χωρία τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς, τῆς Προποντίδος. Φθάσας εἰς Ἑλλήσποντον, εὗρεν ἐπίσης ἀφρούρητον τὴν παραλιακὴν Τσίμπην ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς, τὸ σημερινὸν Τσαρδάκ, ἔναντι ἀκριβῶς τῆς Καλλιπόλεως, καὶ τὴν κατέλαβεν. Εἰς τὸν λιμενίσκον τῆς Τσίμπης ἐναυλόχουν τρία ἐμπορικὰ πλοῖα Βυζαντινῶν, τὰ ὅποια ὑπεχρέωσε νὰ ὀδηγήσουν τὸ ἐκ τριακοσίων (300) ἀνδρῶν στρατεύμα του εἰς τὴν ἀντιπέραν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν. Ἄλλ' ἕνεκα τοῦ πνέοντος ἀνέμου (νοτίου), τὰ πλοῖα παρεσύρθησαν βορειότερον καὶ ἀπεβίβασαν αὐτοὺς παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πακτύην (Ρουδουγὰν Τσιφλίκ), ἡ ὅποια ἦτο ἠρειπωμένη καὶ ἔρημος κατοίκων. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας σφοδρὰ σεισμικὴ δόνησις εἶχε συγκλονίσει τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον καὶ τὴν λοιπὴν Θράκην, συνελεῖα τῆς ὁποίας ὅλα τὰ ὠχυρωμένα φρούρια εἶχον ἔρειπωθῆ.

Ἡ τοποθεσία τῆς ἀρχαίας Πακτύης κεῖται βορείως τῆς Καλλιπόλεως εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου ὥρων ἀπὸ τῆς τελευταίας. Μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῆς Καλλιπόλεως εὐρίσκεται ἡ μεσαιωνικὴ Βολερός τὸ σημερινὸν Πλαγιάρι (Μπουλαῖο), εἰς τὸν στενὸν λαιμὸν τῆς Χερσονήσου. Τῆς Βολεροῦ ἡ μὲν ἀνατολικὴ πλευρὰ κλίνει πρὸς τὴν Προποντίδα, ἡ δὲ δυτικὴ πρὸς τὸν Μέλανα κόλπον, ὅπου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Καρδία, πατὴρ τοῦ Εὐμένους, τοῦ ἐξόχου ἐκείνου Ἑλληνοστρατηγοῦ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν Πακτύην λοιπὸν συνήν-

τησαν κάποιον Βολερινόν, τὸν ὁποῖον ἠγγάρευσαν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν Βολερόν, τῆς ὁποίας τὰ τεῖχη εἶχον καὶ αὐτὰ κρημνισθῆ ἀπὸ τὸν σεισμόν καὶ τὴν κατέλαβον. Τοῦτον οἱ Τοῦρκοι ἀντίμειψαν διὰ τὴν οὕτω προσφερθεῖσαν πρὸς αὐτοὺς ὑπηρεσίαν, ὡς λέγω καὶ ἐν τῇ ἀνεκδότῳ ἱστορίᾳ τῆς Θράκης. Ἐκεῖθεν ἐπροχώρησαν νοτιώτερον καὶ κατέλαβον τὴν Καλλίπολιν ἐπίσης ἀμαχητί, διότι καὶ αὐτῆς τὰ τεῖχη ἦσαν ἠρειπωμένα. Ὁ Καντακουζηνὸς λαβὼν τὴν εἶδησιν μετὰ τινος ἡμέρας ἀπεκρίθη : «Ἐχασα δύο σταύλους βοῶν καὶ χοίρων». Ἄλλ' ἔπειτα, συνελθὼν, ἀντελήφθη τί ἠδύνατο νὰ συμβῆ καὶ παρεπονέθη πρὸς τὸν Ὅρχάν, πρὸς ὃν εἶχε δώσει καὶ τὴν θυγατέρα του ὡς... σύζυγον. Οὗτος διπλωματικῶς ἐνεργῶν, ἐκάλεσεν εἰς συνέντευξιν τὸν... πενθερόν του Καντακουζηνὸν ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ υἱοῦ του Σουλεῦμάν καὶ παρώτρυνε τὸν δεύτερον νὰ ἀποδώσῃ τὰ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης δύο φρούρια εἰς τὸν Καντακουζηνόν. Ἄλλ' ὁ υἱὸς ἀπήντησεν εἰς τὸν πατέρα, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ τὰ ἔδωκεν, δεῖξας εἰς αὐτὸν διὰ φωτεινῆς γραμμῆς ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ὅτι ἔπρεπε νὰ περάσῃ εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ ὅτι διὰ νὰ τὸν εὐκολύνῃ ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἔργον του ἔδωκε τὸν σεισμόν καὶ ἐκρήμνισε τὰ τεῖχη των. Οὕτω τὰ παράπονα τοῦ Καντακουζηνοῦ ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁ δὲ Σουλεῦμάν ἐνθαρρυνθεὶς, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Καλλίπολιν καὶ ἀνέλαβε νέαν ἐπιδρομήν. Ὁρμηθεὶς ἀπὸ Καλλιπόλεως καὶ Βολεροῦ καὶ προχωρήσας βορειότερον διέβη τὸ ἠρειπωμένον καὶ ἀφύλακτον τεῖχος τῆς Λυσιμαχίας (Ἐξαμιλίου), ὅπερ εἶχε κτισθῆ ἀπὸ τοῦ Μέλανος Κόλπου μέχρι Προποντίδος ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Μιλτιάδου καὶ ἐπροχώρησε ἐντὸς τῆς Θράκης.

Ἀφοῦ διεπέρασε τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, ἔλαβε τὸν δρόμον πρὸς τὴν Λιμνίσκην, καταλαμβάνων δὲ τὰ αἰγοτρόφα χωρία καὶ ἀκολουθῶν τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ἔφθασεν εἰς Καστάμπολιν, ὅπου ἔγινε κύριος καὶ τοῦ πρὸ αὐτῆς φρουρίου τῆς ἄλλοτε μεσαιωνικῆς κωμοπόλεως Σαναδίας (σήμερον Σανδίκ, ἑλληνικοῦ χωρίου μέχρι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν). Ἀπὸ Κασταμπόλεως εἰσῆλθεν εἰς τὴν χαράδραν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ρέει τὸ Μέγα Ρεῦμα λεγόμενον, καὶ διευθυνόμενος πρὸς τὰς πηγὰς του, ἔφθασε κάτω τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ Πύργου. Τὸ Μέγα Ρεῦμα εἶναι ὁ κυριώτερος πλόκαμος, πὸν ρέει ἀπὸ τὴν κορυφὴν μὲ νοτίαν κατεύθυνσιν καὶ ἐνούμενος μὲ ἄλλους πλοκάμους σχηματίζει τὸν Μέλανα Ποταμόν, πὸν χύνεται εἰς τὸν Μέλανα Κόλπον, ὅστις ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖθεν ἀνέβη διὰ τῆς ὑπαρχούσης ἀτραποῦ εἰς τὴν ράχιν τοῦ ὄρους (Ἀκτοῦ μαργδακ), ἐβάδισεν ἡμίσειαν ὥραν πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ ἔφθασεν ἐπὶ τοῦ Πύργου, ὅπου ἔξέστη ἐπὶ τῇ μεγαλοπρεπῇ θεᾷ, καὶ τὸν ὠνόμασε Μπακατσάκ Τεπε (κορυφὴ σκοπιᾶς, παρατηρητήριον). Διότι ἐκτυλίσσεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡ Προποντὶς μὲ τὸν Βόσπορον καὶ Ἑλλήσποντον, μὲ τὰ Μικρασιατικὰ παράλια καὶ τὰ Βιθυνικὰ ὄρη τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ἰδης, ἀφ' ἑτέρου ἅπανα ἡ ἔκτασις τῆς Θράκης μέχρι Ροδόλης καὶ Αἰμιμόντου. Ἐκεῖ-

θεν ἐπέστρεψεν εἰς Καστάμπολιν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Πύργου εἶχε διακρίνει τὴν Μεγάλην Ἀγορὰν (Μάλαρα), ἣ ὁποία, ἂν καὶ ἀπῆχεν ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου 11 ὥρας δρόμου, ἐφαίνετο ὅμως εἰς ὅλην τῆς τὴν ἔκτασιν ἐν μέσῳ τῆς ὑπαίθρου Θράκης πρὸς δυτικὴν διεύθυνσιν, ἐσκέφθη νὰ βαδίση πρὸς κατάληψιν αὐτῆς, διότι ἕως ἐκείνην τὴν στιγμὴν δὲν εἶχεν εὐρεῖ οὐδεμίαν ἀντίστασιν. Ἐσκέφθη ὅτι ἡ χώρα αὕτη ὠμοίαζε μὲ μέγα ὑποστατικὸν ἄνευ κυρίων. Διατὶ λοιπὸν νὰ μὴ τὸ καρπωθῆ αὐτός; Καὶ ἐκ Κασταμπόλεως ἐβάδισε πρὸς δυσμὰς. Ἄλλ' εἰς τὸ μέσον τῆς ἀποστάσεως, ὡς φαίνεται, προσεβλήθη ὑπὸ ἐγγωρίου στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος ἱππέων, ἠττήθη καὶ ἐπληγώθη καιρίως. Ἐκομίσθη ὑπὸ τῶν ἰδικῶν του εἰς Βολερὸν, ὅπου ἐνοσηλεύθη ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἄνευ ἀποτελέσματος. Οἱ ὄπαδοί του διέδωκαν ἐν Βολερῷ, ὅτι ἐκυνήγα δῆθεν ἰέρακα, τρέχων ἐπὶ ἡμίονου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πεσὼν, ἐπληγώθη.

§ 16ον.— *Ἡ διαθήκη τοῦ Γαζῆ Σουλεῦμάν.* Αἰσθανόμενος τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἐφρόντισε νὰ ἀφήσῃ διαθήκην παράδοξον. Φαίνεται ὅτι ὁ μουσουλμᾶνος οὗτος Σουλτανόπαις δὲν ἦτο ἄμοιρος φιλανθρωπικῶν αἰσθημάτων καὶ δὲν κατείχετο ὑπὸ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἦτο μᾶλλον ἀνεξίθρησκος. Ἄλλως τε ἦτο ὁ πρῶτος υἱὸς τοῦ Ὁρχάν, ὅστις ὡς πρῶτην σύζυγον ἔσχε τὴν χριστιανὴν Ὀλοφύραν (Νίλοφερ ὑπὸ τῶν Τούρκων κληθεῖσαν). Διὰ τοῦτο ἐν τῇ διαθήκῃ του ὁρίζει ἡ δεκάτη τῶν γεννημάτων ὄλων τῶν μερῶν, τὰ ὁποία κατέλαβε, νὰ ἀποθηκεύεται εἰς ἀποθήκας ἐν Βολερῷ παρὰ τὸ μαυσωλεῖον του. Νὰ κτισθῆ Τεκές, τοῦ ὁποίου τὸ συμβούλιον ἀπὸ μοναχοῦς (Δερβίσσας) θὰ φροντίζη νὰ κατασκευάζεται ἄρτος, ὅστις νὰ μοιράζεται εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς Βολεροῦ καὶ Καλλιπόλεως, ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ θρησκευύματος. Ἐκάστην δὲ Παρασκευὴν νὰ βράζεται ἓνα κριάρι μὲ πληγοῦρι ἕξωθεν τοῦ Τεκὲ παρὰ τὸ μαυσωλεῖον καὶ εἰς κάθε διαβάτην νὰ δίδεται μία μερίς κρέατος καὶ πληγουρίου, διὰ νὰ συγχωροῦν οἱ διαβάται τὴν ψυχὴν τοῦ γενναίου βασιλόπαιδος. Ταῦτα πάντα ἐτηροῦντο ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας εὐλαβέστατα ὑπὸ τῶν μοναχῶν τοῦ Τεκέ, εἰς τὸν ὁποῖον ἤρχοντο ἐκ Κων)πόλεως κατὰ καθῆκον οἱ κατὰ καιροὺς Σουλτανόπαιδες καὶ ἐδέοντο ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Γαζῆ Μπαμπᾶ (ὅπως ἔλεγον). Δι' αὐτὸ ὁ πατήρ μου μοὶ διηγεῖτο ὅτι κατὰ τοὺς νεανικούς του χρόνους τὰ δέκατα τῶν γεννημάτων τῶν χωρίων Ἰντζέκιοῦ, Κασταμπόλεως, Σαντικίου, Παλαμουτίου, Καλοδένδρου, Λιμνίσκης, Νεοχωρίου καὶ Ἐξαμιλίου, καθὼς καὶ τὰ τῶν πρὸς δυσμὰς αὐτῶν εὐρισκομένων τουρκικῶν χωρίων Κονιαροχωρίων καὶ τσιφλικίων, πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν Μαλαράων, ὅλα μετεκομίζοντο εἰς τὸ Πλαγιάρι (Βολερὸν) καὶ ἀποθηκεύοντο ἐκεῖ. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἱστορικοὶ λόγοι, ποὺ τὰ δύο Καϊμάκαμλίκια Περιστάσεως καὶ Μυριοφύτου ὑπήγοντο εἰς τὴν Καλίπολιν, μὲ ὅλα τῶν τὰ χωρία, πολλὰ τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο πλησιέστερα πρὸς τὴν Παιδεσίον. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ Σουλτὰν Χαμίτ συνεχωνεύθησαν καὶ ταῦτα

μὲ τὴν δεκάτην τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ ὠρίσθη καθ' ἡμέραν νὰ μοιράζωνται 300 ὀκάδες ἄρτου εἰς τοὺς πτωχοὺς Καλλιπόλεως καὶ Πλαγιαρίου ὑπὸ φούρων ἐπὶ τούτῳ μισθοδοτουμένων. Ἐκ τῶν τριακοσίων ὁμοῦ ὀκάδων ὀλίγιστα ἐδίδοντο εἰς χριστιανούς, διότι τὰς πλείστας ἐλάμβανον μουσουλμάνοι, ἀνήκοντες εἰς ὑπηρεσίας, καὶ δὴ οἱ ἀνώτεροι κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι.

§ 17ον.—*Τὸ κυνήγιον τοῦ χειμῶνος ὑπὸ τῶν Ἰντζικιωτῶν.* Ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του καὶ τῆς γεινιάσεώς του μὲ τὰς ὑψηλοτέρας καὶ δασώδεις κορυφὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους καὶ τῶν λοιπῶν ὑπερκειμένων αὐτοῦ δασωδῶν ἐκτάσεων, συχνὰ κατὰ τὸν χειμῶνα ἐκαλύπτετο καὶ τὸ χωρίον μετὰ τῆς ὡς ἄνω περιοχῆς ὑπὸ παχυτάτου στρώματος χιόνων. Τότε οἱ χωρικοὶ ἐξήρχοντο ὁμαδικῶς εἰς κυνήγιον ἐπὶ τοῦ ὄρους πρὸς ἄγρον ἀγριοχοίρων, δορκάδων, ἀλωπέκων καὶ ἄλλων θηραμάτων, τὰ ὅποια διητῶντο μέσα εἰς τὰ δάση. Ὁργανοῦτο δὲ τὸ τοιοῦτον κυνήγιον μεθοδικώτατα. Ἐλάμβανον μέρος ἀκόμη καὶ παῖδες ἄοπλοι, οἱ ὅποιοι μὲ τὰς φωνὰς των, ἠνάγκαζον τὰ ἀγρίμια νὰ διευθύνωνται πρὸς τοὺς κυνηγούς. Ἐγίνετο δὲ ὡς ἑξῆς: Ἀπὸ τῆς ὑπώρειας μέχρι τῆς ράχεως τοῦ βουνοῦ, πού θὰ ἠφρευᾶτο, ἐτίθεντο εἰς γραμμὴν κατ' ἄραια διαστήματα οἱ παῖδες. Εἰς ἀπόστασιν δὲ ἱκανήν, ἐνὸς χιλιομέτρου ἢ καὶ περισσότερον ἀναλόγως τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐρευνηθησομένου ἐδάφους, ἐτίθεντο οἱ κυνηγοί, κατ' ἄραια καὶ οὔτοι διαστήματα ἀπὸ τὴν ὑπώρειαν μέχρι τῆς ράχεως ἔναντι τῆς γραμμῆς τῶν παίδων, ὥστε νὰ σχηματίζονται δύο γραμμαὶ παράλληλοι. Ἄλλ' οἱ κυνηγοὶ κατεῖχαν ἐκείνην τὴν γραμμὴν, πού τοὺς ἐλέτρεπε νὰ ἔχουν τὸ πρόσωπόν των ἔστραμμένον πρὸς τὸ μέρος ὀπόθεν ἦρχετο ὁ ἄνεμος, οἱ δὲ παῖδες τὴν ἀντίθετον γραμμὴν, ἔχοντες τὸν ἄνεμον εἰς τὰ νῶτα των. Καὶ τοῦτο ἐγίνετο ὥστε ἡ μυρωδιὰ τῆς ἀναπνοῆς τῶν κυνηγῶν νὰ μὴ πηγαίνει πρὸς τὸ μέρος, ὀπόθεν θὰ ἦρχοντο τὰ ἀγρίμια πρὸς αὐτοὺς καὶ προδίδει τὴν παρουσίαν των. Ἄμα δὲ ἐτελείωνεν ἡ τοιαύτη κατάταξις, ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν κυνηγῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν παίδων, ἐφρόντιζον οἱ κυνηγοὶ ἕκαστος, ὅπου εὐρίσκετο, νὰ κρύπτεται ὄπισθεν θάμνων ἢ κορμοῦ δένδρου, τοιοῦτοτρόπως ὥστε νὰ μὴ εἶναι ὄρατός ὑπὸ τῶν κατευθυνομένων πρὸς αὐτὸν ζώων. Καὶ μόλις ἐδίδετο τὸ σύνθημα ὑπὸ τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν παίδων μὲ μίαν πιστολιάν, ἤρχιζαν οἱ παῖδες μὲ ἰσχυρὰς κραυγὰς νὰ προχωροῦν βραδέως πρὸς τοὺς κυνηγούς, ἀκαταπαύστως θορυβοῦντες. Τὰ ἀγρίμια τότε, ὅσα εὐρίσκοντο εἰς τὴν περιεζωσμένην, οὕτως εἰπεῖν, περιοχὴν ἐκείνην, ξαφνιασμένα, ἐξήρχοντο ἀπὸ τὰς λόχμας των καὶ προσεπάθουν νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ σημεῖα, ὀπόθεν ἦρχοντο αἱ φωναί. Ἐπομένως διηυθύνοντο κατὰ μέτωπον πρὸς τοὺς καραδοκοῦντας κυνηγούς. Δὲν παρήρχοντο πολλὰ λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς ἐνάρεξως τῶν κραυγαλέων φωνῶν τῶν παίδων καὶ ἤρχιζαν ἤδη νὰ ἀκούονται σποραδικῶς οἱ πυροβολισμοὶ τῶν κυνηγῶν, σημεῖον ὅτι ἐπυροβολοῦντο τὰ πρὸς αὐτοὺς διευθυνόμενα ἀγρίμια, δορκάδες, ἀγριοχοῖροι, ἀλώπεκες, λύκοι καὶ ἄλλα. Καὶ τοῦτο

ἐπαναλαμβάνετο δις ἢ καὶ τρίς εἰς διάστημα μιᾶς ἡμέρας, εἰς ἄλλα δὲ διαμερίσματα μέχρι τοῦ ἀπογεύματος. Πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐφορτιώνοντο τὴν λείαν καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὸ χωρίον. Καὶ τὰ μὲν δέρματα τῶν ζώων τὰ ἐλάμβανον ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ἐσκότωσαν, τὰ δὲ κρέατα ἐγίνοντο ἴσαι μερίδες καὶ ἐμοιράζοντο ἐξ ἴσου μεταξὺ ὄλου τοῦ πλήθους, κυνηγῶν καὶ παιδῶν, τῶν συμμετασχόντων εἰς τὸ κυνήγιον. Ὁ ἀριθμὸς τούτων ἐκυμαίνεται συνήθως μεταξὺ 30—40 ἀτόμων. Εἰς τὸ γραφικώτατον τοῦτο εἶδος τοῦ κυνηγίου ἔλαβα μέρος δύο φορὰς καὶ ὁ ἴδιος κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας.

§ 18ον.—*Ληστεῖαι ἐν Θράκῃ μετὰ τὸν ρωσσοιτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878. Συμπεριφορὰ τῶν Ἰντζεκιοτῶν πρὸς τὰς συμμορίας.* Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ρωσσοικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην κατὰ τὸν Ρωσσοιτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878 ἀνέφλεξε τὰ πάθη μεταξὺ Τούρκων καὶ Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Καὶ οἱ μὲν Μπέηδες τῶν Τσιφλικίων, ποὺ εὕρισκοντο εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, εἶχαν καταφύγει εἰς τὰς πόλεις καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ δὲ Τούρκοι τῶν χωρίων εἶχαν φύγη διὰ Καλλιπόλεως καὶ Ραιδεστοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐγκαταλείψαντες τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην των. Οἱ χωρικοὶ τότε τῶν Ἑλληνικῶν χωρίων καὶ προπάντων τῆς Κασταμπόλεως, τοῦ Ἰντζέκιοῦ καὶ τοῦ Σιμιτλῆ ἐξεχύθησαν πρὸς τὰ ἔρημα κατοίκων Τουρκικὰ χωρία καὶ τὰ ἐλεηλάτησαν, ἀρπάσαντες καὶ τὰ ἀδέσποτα περιφερόμενα ζῶα, βοῦς, βουβάλους καὶ πάμπολλα πρόβατα, ὡς καὶ πᾶν ὅ,τι εὕρισκετο ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ ἔκαυσαν ταῦτα καὶ δὴ τὰ πλησιέστερα, ὡς τὸ Μπέηγλου, Τεμιράκ, Ταταρλῆ, Μπαλούσλα, Νιερλέρ, Καλαϊτζῆ, Πληγούρ καὶ ἄλλα.

Ταῦτα ἐγένοντο πρὸ τῆς καθόδου Ρωσσοικῶν ἀποσπασμάτων εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα. Διότι οἱ Ρῶσσοι ἅμα ὡς ἐφθασαν ἐκεῖ, δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Χριστιανούς νὰ λεηλατῶσιν. Ὅτε ὅμως μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου οἱ Ρῶσσοι ἀπεσύρθησαν, οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ παλινοστοῦν εἰς τὰς κατοικίας των, τὰς ὁποίας εὕρισκαν κατεστραμμένας. Μένεα πνέοντες κατὰ τῶν Γκισοῦρ (ἀπίστων), τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς μόνους καρπωθέντας ἀπὸ τὴν καταστροφὴν των, ἐξεδικήθησαν. Πάντας τοὺς εὕρισκομένους ἐκεῖ χριστιανούς ποιμένας, τοὺς ἐφόνευσαν. Καὶ πάντας τοὺς ταξειδεύοντας ἐκ τῶν Γανοχώρων ἢ τῶν χωρίων τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ποὺ διήρχοντο ἀπὸ τοὺς δρόμους ἐκείνους, ἀφοῦ τοὺς ἐλήστευον ἐφόνευσον καὶ αὐτούς. Μόλις ἤμην ὀκτὼ ἐτῶν καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐκ τοῦ χωρίου μου εἶχαν φονευθῆ τέσσαρες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἦσαν οὗτοι : οἱ Νικόλαος Ὑπερήφανος, Θανάσης Ἀντριόγλους Χριστόδουλος Ζουρτουκαράνης καὶ Θανάσης Ζαφράκης. Λησταὶ Τούρκοι ἐκαιροφυλάκουν εἰς περάσματα ὁδῶν, ποὺ ἔφερον πρὸς τὴν Κεντρικὴν Θράκην καὶ συνελάμβανον πάντα διερχόμενον. Οἱ Ἰντζεκιοῦται ἐμπορευόμενοι, διὰ νὰ μὴ χάσουν τὰς ἐπικερδεῖς ἐπιχειρήσεις των, ἀπετέλουν ομάδας καὶ ἐμίσθωναν ἓνα μουσουλμᾶνον ἢ καθεὶν ὁμάς, τὸν ἐπλήρωναν ἱκανοποιητικὰ, αὐ-

τὸς δὲ ἔφιππος καὶ ὤπλισμένος μέχρις ὀδόντων, παρηκολούθει τὴν ομάδα· καὶ ἔτσι ἦσαν ἠσφαλισμένοι εἰς τὰ ἐπικερδῆ ταξειδία των. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη ἀνώμαλος κατάστασις δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, διὰ νὰ προλάβῃ τὰς ἐπιβλαβεῖς προστριβὰς μεταξὺ χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων, ἔστειλεν ἀποσπάσματα στρατιωτικὰ καὶ ἐγκατεστήθησαν εἰς τὰ πρὸς τὸ Ἱερὸς Ὄρος χωρία τῶν χριστιανῶν καὶ σημεῖα τινα ἐντὸς τῶν τουρκικῶν, καὶ ἔφερε τὴν τάξιν.

§ 19ον. — *Ἐμφάνισις λησιῶν Τούρκων. Συμμορίαὶ ληστρικαὶ Ἑλλήνων.* Ἀφοῦ ὅμως μετὰ τινὰς μῆνας τὰ ἀποσπάσματα ἀπεσύρθησαν, διότι ἐπιστεύθη ὅτι ἠδραιώθη ἡ ἀσφάλεια, ἤρχισαν πάλιν νὰ σημειοῦνται ληστρικὰ κρούσματα ὑπὸ Τούρκων εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένην ζώνην κατὰ τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἐταξίδευον εἰς ταῦτα τὰ μέρη χάριν ἐμπορίου. Ἐκαλύπτοντο δὲ οἱ τοιοῦτοι λησταὶ ὑπὸ διαφόρων μπηδῶν τῶν τσιφλικίων, οἱ ὅποιοι εἶχαν πτωχύνει ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ συνεταιρίζοντο μὲ ληστιάς. Εἰς ἀντιπερισπασμὸν ὅμως τῶν τοιούτων λησιῶν, ἔνεκα τῆς ἀδιαφορίας ἢ ἀδυναμίας τοῦ Κράτους ἐνεφανίσθησαν καὶ ἑλληνικαὶ συμμορίαὶ.

Καὶ ἡ πρώτη τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Καπετὰν Νικόλα τοῦ Σχολαριώτου, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνδρας στρατολογηθέντας ἀπὸ τὰ χωρία τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ὡς ἦσαν ὁ Ντελῆ Θανάσης ἀπὸ τὸ Τσανακτσῆ, ὁ Κοινσταντῖνος Συλιζίκας ἀπὸ τὸ Ἰντζέκιοϊ, ὁ Ντελῆ Μπάμης ἀπὸ τὴν Καστάμπολιν, ὁ Καλαθάρας ἀπὸ τὸ Σαχίνκιοϊ τῶν Μαγαράων καὶ ἄλλους ἀγνώστους. Ἡ συμμορία αὕτη, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ δραῖ ἀπὸ τοῦ 1880, ἔφερε τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν πρωτοεπαναστατικῶν Κλεφτῶν τῶν Νοτίων Ἑλληνικῶν Χωρῶν, οἵτινες ἐμάχοντο κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐπροστάτεον τοὺς χριστιανούς. Καὶ ὡς τοιούτους τοὺς ἐφανατᾶζετο ὁ λαὸς τῶν χωρίων ἐκείνων τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους διὰ τοῦτο καὶ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς ἄσυλον καὶ τροφήν, ἀποκρύπτων τούτους. Φυσικὰ ἦσαν οὗτοι συνάμα καὶ λησταί. Αἱ ληστεῖαι των κυρίως ἀπέβλεπον εἰς σύλληψιν πλουσιῶν τῶν πόλεων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλάμβανον ὀγκώδη λύτρα ἢ πολλάκις ἐμήνυον μὲ ἐμπίστους των καὶ τὰ ἐλάμβανον ἄνευ κόπου. Οἱ Ἰντζεκιῶται εἶχαν ἄμεσον συμφέρον νὰ ὑποστηρίζουν τὰς τοιαύτας συμμορίας καὶ νὰ τὰς ὑποθάλλουν. Διότι ἅμα ὡς οἱ Τοῦρκοι ὠσφραίνοντο ὅτι συμμορία χριστιανῶν δραῖ, ἐξέλεμπον ἀποσπάσματα χωροφυλάκων (τζαντάρμα) καὶ στρατοῦ πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ σύλληψιν αὐτῶν. Τότε ἐξηφανίζοντο οἱ Τοῦρκοι, πὺ ἐλήστευον τοὺς χωρικοὺς ταξειδιώτας εἰς τὴν τουρκικὴν ζώνην καὶ ἔτσι ἐταξίδευον οἱ Γανοχωριῖται καὶ Ἰντζεκιῶται ἐλευθέρως ἀνά τὴν Θυράκην, δεδομένου ὅτι ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς συμμορίας δὲν εἶχον οἱ τελευταῖοι κανένα φόβον. Ὑπῆρχεν ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν χωρικῶν τούτων καὶ τῶν Ἑλλήνων συμμοριτῶν.

Αἱ ληστεῖαι δὲ αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο καὶ τὰς ὁποίας ἐνθυμοῦμαι μεταξὺ τοῦ 1880—84 ἦσαν ἡ σύλληψις τοῦ Ἀγὰ Θανάση ἐκ Γάνου, πλουσιωτάτου,

ἔχοντος πολλὰ κτήματα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔλαβον δύο χιλιάδας χρυσᾶς λίρας, Ὁ Ἀρμένιος Χατζῆ Βανῆς ἐκ Μαλγάρων ἐπλήρωσε λύτρα χιλίας χρυσᾶς. Ὁ Κωστούλας ἐκ Χαριουπόλεως, ὅστις ἐπλήρωσε χιλίας πεντακοσίας χρυσᾶς λίρας. Οἱ συμμορῖται οὗτοι ἀπέβησαν ἀσύλληπτοι, διότι τοὺς ἐκάλυπτον τὰ ἀκμαῖα χωρία Ἰντζέκιοῦ, Καστάμπολις, Σιμιτλή, Σχολάριον καὶ ἄλλα. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπέβησαν ὁ τρόμος τῶν Τούρκων μπέδων.

Αἱ τοιαῦται ἐπιτυχίαι τῆς συμμορίας ταύτης ἐκίνησαν τὴν ὄρεξιν πολλῶν τυχοδιωκτικῶν φύσεων καὶ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Διὸ κατὰ τὸ 1885, ἀφοῦ ἡ συμμορία τοῦ Καπετὰν Νικόλα διελύθη κατὰ μίαν σύγκρουσιν εἰς τὴν δασώδη περιοχὴν τοῦ χωρίου Ἀλμαλή, ὅπου ἐφονεύθησαν ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος οἱ περισσότεροι συμμορῖται, ὁ δὲ Καπετὰν Νικόλας ἀπῆλθεν εἰς Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν, ἐνεφανίσθη ἄλλη συμμορία πολυπληθεστέρα, ἡ τοῦ Καπετὰν Ἀναστάση. Οὗτος εἶχεν ἔλθει ἐκ Βόλου ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν (1880) ἐλευθερωθείσης Θεσσαλίας μετὰ τινων συντρόφων του, ὡς ζωέμποροι. Ἀλλὰ εἰς τὸ Ἱερὸν Ὄρος εὔρον τὰ πνεύματα κατάλληλα καὶ ἐστρατολόγησαν νέους τινάς, οἱ ὁποῖοι ἤξευραν καλῶς τὰ κατατόπια τῆς Θράκης, καὶ ἤρχισαν τὴν δρᾶσιν των. Ὁ Καπετὰν Ἀναστάσης, περὶ τοῦ ὁποῖου ἐθρυλεῖτο μεταξὺ τῶν χωρικῶν ὅτι ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐφάνη πολὺ τολμηρότερος τοῦ προκατόχου τοῦ Καπετὰν Νικόλα. Προτοῦ νὰ ὀσφρανθοῦν αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ τὴν ὑπαρξιν τῆς τοιαύτης συμμορίας, συνέλαβε τὸν υἱὸν τοῦ ἐν Ραιδεστῷ Ματῆ, προξένου τῆς Γαλλίας, Βελγίου καὶ Ὀλλανδίας, Ρισάρ Ματῆν, ἀπὸ τὸ μέγα ὑποστατικόν του, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο μεταξὺ Χαριουπόλεως καὶ Παυλίκιοῦ παρὰ τὸν Ἐργίνην ποταμόν. Ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὸν ᾤδηγησαν εἰς τὸ Ἱερὸν Ὄρος, ὁπόθεν διὰ μυστικοῦ προσώπου ἦλθαν εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν πρόξενον Ματῆν καὶ ἐζήτησαν λύτρα πέντε χιλιάδας χρυσᾶς λίρας, ἐπὶ ἀπειλῇ θανάτου τοῦ αἰχμαλωτισθέντος υἱοῦ του εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν δὲν θὰ ἐστελλόντο τὰ χρήματα μέχρις ὠρισμένης ἡμερομηνίας, ἢ ἂν ὑφίστατο ἐν τῷ μεταξὺ ἡ συμμορία προσβολὴν ὑπὸ τουρκικῆς δυνάμεως. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, προκειμένου περὶ ξένου ὑπηκόου καὶ μάλιστα Γάλλου ἀπέφυγε νὰ κινηθῆ κατὰ τῆς συμμορίας, κατ' ἀπαίτησιν καὶ τοῦ Γάλλου Προξένου, ἐκ φόβου μὴ πάθῃ ὁ υἱὸς τοῦ Ρισάρ. Τότε ἀπεστάλη πρὸς αὐτοὺς μὲ τὰ χρήματα ἐκ Ραιδεστοῦ ὁ Ἕλλην ὑπήκοος Σταῦρος Φουρτούνας, ἐκ Κεφαλληνίας καταγόμενος, ὅστις ὠδηγήθη πρὸς τὸν ἀρχηγόν, ἐμέτρησε τὸ ζητηθὲν ποσὸν καὶ ἔλαβε τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας ὁ αἰχμάλωτος Ρισάρ, εἰς ὠρισμένην ὥραν, θὰ εὕρισκεται εἰς ὁρισθὲν μέρος ἔξωθεν τῆς Ραιδεστοῦ. Ὡς σύνδεσμος δὲ μεταξὺ τοῦ Καπετὰν Ἀναστάση καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ αἰχμαλώτου, ἐχρησίμευεν ὁ Μπόζος ἐκ Σχολαρίου, ὅστις συνέπραττε μὲ τὴν συμμορίαν, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν.

§ 20ον.— *Ἄλλαι συνταρακτικαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ καπετὰν Ἀναστάση. Ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Γάλλου Ραῦμόνδου.* Εἰς τὸ τρίγωνον Κων)πό-

λεως, Σηλυβρίας καὶ Μαύρης Θαλάσσης ὑπῆρχε τὸ «Οὐμουρτζᾶ Τσιφλίκ», τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀγοράσει μία Γαλλικὴ ἐταιρεία. Ἐφύτευσεν ἐκεῖ ἐκτεταμένους ἀμπελῶνας, ἴδρυσεν ἐργοστάσια οἰνοποιίας καὶ ποικίλων ἄλλων οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, τὰ ὁποῖα ἔστειλεν εἰς Γαλλίαν. Διευθυντὴς τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως ἦτο Γάλλος ἐπιστήμων χημικός, εἰδικευμένος εἰς τὴν τοιαύτην βιομηχανίαν. Ὁ τολμηρὸς Καπετὰν Ἀναστάσης ἀπὸ τὰ ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους κρυσφύγετά του, τὰ ὁποῖα ἀπεῖχαν περὶ τὰ ἑκατὸν (100) χιλιάμετρα ἀπὸ τὸ Οὐμουρτζᾶ, διὰ νὰ ἐξυπατήσῃ τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ἔστειλε μέρος τῆς συμμορίας του, ὅπερ ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν του πρὸς ἀντίθετον κατεύθυνσιν ἐπὶ τοῦ Κουροῦ Ντᾶγ τῆς Κεσσάνης. Εὐθὺς ἀμέσως τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα ἐκινήθησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ὁ ἴδιος τότε μὲ τοὺς λοιποὺς συντρόφους του, ὁδεύοντες μόνον τὰς νύκτας καὶ κρυπτόμενοι τὴν ἡμέραν εἰς τὰς πτυχὰς τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ δάση, κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς Οὐμουρτζᾶ, νὰ συλλάβουν τὸν Ραῦμόνδον καὶ νὰ τὸν ἀπαγάγουν εἰς τὸ Ἱερὸν Ὄρος. Ἀνάστατος ἐγένετο ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπὸ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Γάλλου Πρέσβεως ἐν Κων)πόλει, ὅστις ἀπήτησεν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν νὰ μὴ πράξῃ τι, τὸ δυνάμενον νὰ θέσῃ ἐν κινδύνῳ τὴν ζωὴν τοῦ Ραῦμόνδου, ἀλλὰ καὶ νὰ πληρώσῃ αὐτὴ αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις τὰ ζητηθησόμενα λύτρα.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ λιποψύχου Σουλτὰν Χαμήτ, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ καὶ ἀφῆκεν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τοὺς ληστιάς, βεβαιώσασα, ὅτι τὰ λύτρα θὰ πληρωθῶσιν ἀπὸ τὸ Σουλτανικὸν Ταμεῖον (Χαζνέ). Καὶ πράγματι, αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Καπετὰν Ἀναστάση ἀνῆλθον εἰς τὸ ποσὸν τῶν ἑξ χιλιάδων (6.000) χρυσῶν λιρῶν Τουρκίας, αἱ ὁποῖαι καὶ κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Χαμήτ. Ὁ Ραῦμόνδος ἀφέθη ἐλεύθερος μετὰ τινὰς ἡμέρας ἔξωθεν τῆς Ραιδεστοῦ, ὅπου εἰσελθὼν, διηυθύνθη πρὸς τὸ Γαλλικὸν Προξενεῖον, τὸ ὁποῖον καὶ τὸν περιέθαλψεν.

§ 21ον.—*Οἱ Μουατζήριδες ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ καὶ γενικὴ διασάλευσις τῆς ἀσφαλείας. Μικρολησιεῖαι ὑπὸ Μουατζήριδων καὶ Κιρκασίων.* Ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τῶν Ἡγεμονιῶν Βουλγαρίας καὶ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, τὸ πλεῖστον τῶν μουσουλμάνων κατοίκων τῶν δύο τούτων χωρῶν ἤρχισε νὰ μεταναστεύῃ ἐκεῖθεν. Καὶ ἄλλοι μὲν, παραλαμβάνοντες τὰς οἰκογενεῖας των ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν των, διέσχισον τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην καὶ κατερχόμενοι πρὸς Κωνσταντινούπολιν, Ραιδεστὸν καὶ Καλλίπολιν, διέπερυν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ἄλλ' οἱ πλεῖστοι, τῇ εἰσηγήσει τῆς τότε Κυβερνήσεως τοῦ Χαμήτ, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὸν τουρκικὸν πληθυσμὸν, ὁ ὁποῖος εἶχε μειωθῆ εἰς ἐπίφοβον σημεῖον. Τριακόσια νέα χωρία μουσουλμανικὰ ἐξεφύτρωσαν εἰς τοὺς Καζάδες Κεσσάνης, Μαλαγάρων, Οὐζοῦν Κιοπροῦ καὶ Χαριουπόλεως, ὧν τὰ πλεῖστα ἦσαν βουλαρόφωνα. Κατάλογον τῶν νέων τούτων χωρίων εἶχα καταρτίσει κατὰ τὸ 1894 καὶ στατιστικὴν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκογενειῶν ἐκάστου κατὰ

παράκλησιν τοῦ ἐν Ραιδεστώ Προξένου τῆς Ρωσσίας Γερασίου Πανᾶ, Κεφαλλῆνος. Ἄλλα δυστυχῶς τὸ ἀντίγραφον τὸ ἔκαυσα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς καὶ ἄλλα πιστοποιητικά μου, προερχόμενα ἀπὸ τὰς ἐν Τουρκίᾳ Προξενικὰς Ἀρχάς, μὲ τὰς ὁποίας συνέπρατιον μυστικῶς.

Πολλὰ τῶν χωρίων τούτων εἶχαν ἰδρυθῆ εἰς τὰ εὐφορώτερα μέρη, σφετεριζόμενα γαίας ἀνηκούσας εἰς ἑλληνικὰ χωρία. Ὡς ἐκ τούτου πολλαὶ προστριβαὶ ἐλάμβανον χώραν μεταξὺ χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων. Ἡ τοιαύτη κατάστασις ἐπηύξησε τὰ πάθη μεταξὺ τῶν δύο στοιχείων. Οἱ νεήλυδες οὗτοι ἦσαν μὲν ἐργατικώτεροι, παραγωγικώτεροι, λιτοδίαιτοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς αὐτόχθονας Κονιάρους, ἀλλ' ἦσαν καὶ βαρβαρώτεροι. Τινὲς τούτων, συνδυαζόμενοι μὲ Κιρκασίους (Τσερκέζ), ποὺ ἦσαν λείψανα τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου, παραμείναντα τῆδε κακεῖσε ἐν Θράκῃ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν, προέβαινον εἰς ληστείας κατὰ τῶν χριστιανῶν, ποὺ ἐταξίδευον καὶ ἀφήρουν χρήματα, ἐνδύματα, κάπες καὶ τὰ ἄλογα. Ἐὰν ἤκουον ὅτι εἷς τι χριστιανικὸν χωρίον ὑπῆρχε πλούσιός τις, ἐπετίθεντο νύκτα, ἐβασάνιζον τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ, διὰ νὰ παραδώσουν τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ ἐλάμβανον, ἀπῆρχοντο. Εἰς τὸ χωρίον Παλαμούτ, αἰγοτρόφον, ὑπῆρχε πλούσιός τις αἰγοτρόφος (Κεχαγιάς), τὸν ὁποῖον ἐβασάνισαν, χύνοντες ἐπ' αὐτοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του ζεματιστὸν ἔλαιον, ἀφοῦ δὲ τοῦ ἀπέσπασαν οὕτω χιλίας (1.000) λίρας χρυσᾶς, τὸν ἐθανάτωσαν καὶ ἔφυγαν.

§ 22ον. — *Ἡ τολμηροτάτη ληστρική πρᾶξις τοῦ Καπετᾶν Ἀναστάση*¹⁾. Τὴν ταραχώδη αὐτὴν ἐποχὴν, ποὺ ἦτο ἐπακολούθημα τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου, ἐπηύξησεν ἔτι μᾶλλον καὶ τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα τοῦ 1886, διὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας μὲ τὴν Βουλγαρίαν. Καὶ ἐταράχθη μὲν ἡ Τουρκία καὶ προέβη εἰς μερικὴν κινητοποίησιν, διὰ νὰ ἔξασκήσῃ τὸ ὑπὸ τῆς Βερολινείου συνθήκης παραχωρηθὲν εἰς αὐτὴν δικαίωμα, νὰ διατηρῇ στρατὸν ἐπὶ τοῦ Αἴμου, διὰ νὰ ἐμποδίξῃ τὴν ἐνωσιν τῶν δύο ἡγεμονιῶν, ἐπειδὴ ὅμως αὕτη ἀπεμπόλησεν ἡ ἰδία τὸ δικαίωμα ἐκεῖνο, ἐκκενώσασα ἐντελῶς τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν προηγουμένως, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν σύστασιν τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας (τοῦ Γλάδστωνος) καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ δημιουργηθὲν καθεστὼς ὡς *γεγονὸς τετελεσμένον*. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη στρατιωτικὴ ἀδυναμία τῆς Τουρκίας, ὡς ὑπετέθη τὸ γεγονός τοῦτο, ἐνεθάρρυνε περισσότερο τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα καὶ ἐξηκολούθησαν αἱ διάφοροι ληστρικαὶ συμμορίαὶ τὸ ἔργον των. Οὕτω ὑπὸ ἑλληνικῆς συμμορίας συνελήφθη καὶ ἐπλήρωσε λύτρα ὁ ἐν Μπαμπὰ Ἐσκὶ πλούσιος ἔμπορος τυροκομικῶν εἰδῶν Μανώλης. Εἰς τὴν σύλληψιν τούτου εἶχε συντελέσει ὁ ἔξ Ἰντζέκιοῦ μάστορας κασσεριῶν Μανώλης Κουμπάσογλου, ὅστις ἐπὶ ἔτη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κασσεροποιίας εἰργάζετο παρ' αὐτῶ. Ἐπίσης διάφοροι μου-

1) Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θησ. τόμ. ΙΑ', σ. 208—211 Σ. Δ.

σουλμάνοι πεχλιβάνηδες (παλαισταί, παλληκαράδες) ἔλυμαίνοντο τὰς περιοχὰς τῆς πεδινῆς Θράκης. Ἄλλὰ τὸ συνταρακτικώτερον ληστρικὸν γεγονός ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῆς συμμορίας τοῦ Καπετὰν Ἀναστάση ἐκτροχίαισι καὶ λήστευσις τοῦ σιδηροδρομικοῦ εἰρμού, τοῦ προερχομένου ἐκ Παρισίων μέσῳ Βιέννης πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Μίαν νύκτα ἡ συμμορία αὕτη ἀφῆρσεν ἀπὸ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν μερικὰς σιδηρᾶς ράδβους ἔξωθεν τοῦ σταθμοῦ τοῦ Λουλὲ Μπουργάζ (Ἀρκαδιούπολις) καὶ ἅμα ἔφθασεν ὁ εἰρμὸς ἐκάθισεν εἰς τὰ μαλακὰ χώματα. Πυροβολισμοὶ πολλοὶ κατεπτόησαν τοὺς ταξειδιώτας. Οἱ λησταὶ εἰσῆλθον ἐντὸς τῶν βαγονίων καὶ μὲ εὐγενῆ τρόπον ἀπήτησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτοὺς τὰ χρήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μέρος ἄφιναν εἰς ἕκαστον ἐπιβάτην. Ἄλλ' ἔδειξαν μεγάλην ἀδυναμίαν εἰς τὰ κοσμήματα τῶν γυναικῶν, ὠρολόγια, ἀλυσσίδας χρυσᾶς κλπ. Ἀφοῦ παρέλαβον ὅλα τὰ πολύτιμα, ἀπῆλθον, ἄνευ ἑτέρου λυπηροῦ ἐπεισοδίου. Ἔτυχε δὲ νὰ εὕρισκωνται μετὰξὺ τῶν διαφόρων Εὐρωπαϊῶν καὶ πολλοὶ Γάλλοι. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς προηγουμένας ληστείας εἰς βάρος Γάλλων ὑπηκόων, τοῦ Ρισὰρ Ματῆ καὶ τοῦ Ραϋμόνδου τοῦ Οὐμουρτζᾶ, διαμαρτυρήθη ἐντόνως πρὸς τὸν Χαμήτ, καὶ ἠπέιλησεν ὅτι θὰ στείλῃ εἰς τὴν Θράκην Γαλλικὰ ἀποσπάσματα, διὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν.

Ἐκτοτε ὁ Καπετὰν Ἀναστάσης δὲν ἠκούσθη πλέον, διότι ἔφυγε μὲ τοὺς ἕξ Ἑλλάδος συντρόφους του. Ἄλλ' ὡς ἐφάνη μετὰ τινα καιρὸν εἶχαν παραμείνει τρεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ἦτο ἐκ Σχολαρίου, μετερχόμενος ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν ληστείαν. Οἱ τρεῖς οὗτοι, ὡς φαίνεται, δὲν εἶχαν ἱκανοποιηθῆ ἄρκούντως ἐκ τῶν ποσοστῶν, πού εἶχαν λάβει ἐκ τῶν προηγουμένων ληστειῶν, καὶ προέβησαν εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν. Εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου, ὅστις ἀγεί ἀπὸ τὰ χωρία Ἰντζέκιοϊ καὶ Καστάμπολιν πρὸς τὰ Μάλγαρα, εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων (4) ὥρῶν ἀπὸ αὐτά, κεῖται τὸ Σασὰν Τσιφλίκ, τοῦ ὁποῖου ὁ Μπέης εἶχεν ἐνοικιάσει αὐτὸ εἰς ἕνα Ἀρμένιον ὀνόματι Μιγκιρδίτς, Ραιδεστηνὸν πλούσιον, ὅστις καὶ τὸ ἔξεμεταλλεύθη ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη. Τοῦτον τὸν Ἀρμένιον γέροντα ὄντα ἐπιδραμόντες μίαν νύκτα, τὸν ἀπήγαγον καὶ τὸν μετέφεραν εἰς τὰ κρησφύγετά των ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους.

Ἄλλ' ἐν τῷ μετὰξὺ τούτῳ ἡ κατὰστασις ἤλλαξεν. Διότι ἀποσπάσματα χωροφυλάκων καὶ στρατιωτικὰ ἐκ Καλλιπόλεως καὶ Ραιδεστοῦ ἐκινήθησαν πρὸς τὸ Ἱερὸν Ὄρος καὶ δὴ εἰς τὰ χωρία Ἰντζέκιοϊ καὶ Καστάμπολιν, ὅπου ὑπώπτεον, ὅτι ὑπάρχουν οἱ λησταποδόχοι, πού ἐτροφοδοτοῦσαν τοὺς ληστάς. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ ἑβδομάδας, τὰ στρατεύματα ταῦτα μὲ τοὺς ἀξιωματικούς των καὶ τὰ ἄλογά των, ἀπῆτουν νὰ τρέφωνται καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ ζῶα εἰς βάρος τῶν χωρίων τούτων, καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν ἔξοδον τῶν χωρικῶν πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν, τὰ χωρία περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν· καὶ πρὸ πάντων οἱ προὔχοντες καὶ οἱ Μουχτάρηδες, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ ἔπιπτε τὸ πλεῖ-

στον τοῦ οἰκονομικοῦ βάρους. Τότε ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τοὺς ἀγροφύλακας καὶ τοὺς φυλάσσοντας τὴν ἡμέραν τὰς ἀγέλας τῶν οἰκιακῶν προβάτων, αἰγῶν καὶ ἀγελάδων, νὰ εἰδοποιῶσι τὸν Μουχτάρην, ἅμα ὡς ἴδωσιν ἀνθρώπους, νὰ περιφέρωνται εἰς τὴν ἐξοχὴν.

§ 23ον.— *Ὁ Ἐδὶπ Πασᾶς πληρεξούσιος τοῦ Σουλτάνου διὰ τὴν τάξιν.* Ταῦτα συνέβαινον κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἐδὶπ Πασᾶ, ὅστις μετὰ τὴν ληλασίαν τοῦ τραίνου καὶ τὴν ἀπειλὴν τῆς Γαλλίας, εἶχε κληθῆ ὑπὸ τοῦ Σουλτάν Χαμητ καὶ ἀνέλαβεν ἐν λευκῷ ἐντολὴν νὰ πατάξῃ τὴν ληστείαν, ἣτις ἐξέθηκεν αὐτὸν πρὸς τὴν πολιτισμένην Εὐρώπην, καὶ νὰ φέρῃ ἀσφάλειαν πλήρη εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς Νομοὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὅλα δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐδὶπ Πασᾶ λαμβανόμενα μέτρα θὰ τυγχάνωσι τῆς ἐγκρίσεως τῆς Κυβερνήσεως, ἄνευ ἐξετάσεως. Ὁ ἀποκλεισμός ἐπομένως τῶν χωρίων τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ποὺ ἦσαν ὑποπτα, ἦτο σχέδιον αὐτοῦ. Καὶ πραγματικῶς ἔφερον ἀποτέλεσμα. Ἦτο ἤδη Νοέμβριος καὶ χιόνες κατεκάλυψαν τὸ Ὄρος καὶ πρὸ πάντων τὰς ὄρεινότερας περιοχὰς τῶν χωρίων Καστάμπολης, Ἰντζέκιοῦ καὶ Σιμιτλή. Οἱ τρεῖς προαναφεροθέντες λησταιὶ μὲ τὸν αἰχμάλωτον γέροντα Ἀρμένιον, στερηθέντες τροφῆς, ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ κρυφύγιόν των παρὰ τὴν Καστάμπολιν καὶ ἤρχοντο πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἰντζέκιοῦ ἐν μέσῳ χιόνων καὶ ψύχους. Παρουσιάσθησαν εἰς βοσκὸν τῶν αἰγῶν καὶ προβάτων τοῦ χωρίου μέσα εἰς ἓν δάσος καὶ ἐζήτησαν ψωμί. Οὗτος ἀφοῦ ἔδωκεν ὅτι εἶχε, καὶ ἀπεμακρύνθησαν, ἔσπευσεν εἰς τὸ χωρίον καὶ εἰδοποίησεν τὸν Μουχτάρην. Ὁ δὲ Μουχτάρης εἰδοποίησε τὸν ἀποσπασματάρχην. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐφάνησαν τόσον δειλοί, ὥστε ὄπλησαν μερικὸς χωρικοὺς καὶ τοὺς ἔβαλαν νὰ προπορεύονται. Οἱ λησταιί, ἰδόντες τὸ ἐρχόμενον πλῆθος, ἀπὸ τοὺς λόφους ὅπου ἐβάδιζαν, τὸν μὲν αἰχμάλωτον ἀφῆκαν ὀπισθεν ἐνὸς δένδρου τοῦ δασώδους λόφου (Κουρῆ) πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ χωρίου, αὐτοὶ δὲ κατέβησαν τὴν ἀπότομον κατωφέρειαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν χαράνδραν, διὰ τῆς ὁποίας ἔρρεον τὰ ἐκ τοῦ ὄρους κατερχόμενα νερά. Ἀντελήφθησαν ὅμως κἄπως ἀργὰ ὅτι εὐρέθησαν ἐκεῖ ἐντὸς βαραθρώδους τόπου, ὃ ὑποῖος πανταχόθεν ἐφράσσετο ἀπὸ ἀποτόμους καὶ χιονισμένους βράχους, καὶ ὅτι ὡς μόνη διέξοδος ἀπέμενε δι' αὐτοὺς ἡ φάραγξ, ἡ ἄγουσα πρὸς τὸ χωρίον. Διὰ μέσου τῆς φάραγγος αὐτῆς κατήρχοντο πολλὰ νερὰ πρὸς ἓνα νερόμυλον. Τρεῖς εἶχαν καταβῆ. Καὶ ὁ μὲν εἰς κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ πρὸς τὸ ὄρος καὶ ἔγινεν ἄφαντος. Οἱ ἄλλοι δύο, τῶν ὁποίων οἱ πόδες δὲν ἀντεῖχαν, ὥστε νὰ φύγουν καὶ αὐτοὶ διὰ μέσου τοῦ χιονοσκεποῦς ὄρους, ἠκολούθησαν τὸν ροῦν τῶν ὑδάτων μέσα εἰς τὴν βαθεῖαν κοίτην των, μὴ γνωρίζοντες, ἴσως, ποῦ ἐπορεύοντο. Ἄλλ' ἀφοῦ ἐβάδισαν ἐπὶ ἀρκετὸν εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ χωρίου, ἡ ὁποία εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ χωροφυλάκων, στρατιωτῶν καὶ χωρικῶν ἐνόπλων. Καὶ οὗτοι μὲν ἦσαν εἰς ὑψηλὰς τοποθεσίας, οἱ δὲ λησταιί ἐντὸς τῆς βαθείας χαράδρας. Οὕτω βαδίζοντες οἱ δι-

οικόμενοι ἔφθασαν εἰς τὸν νερόμυλον καὶ προσεπάθησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ὁ νερόμυλος εὐρέθη κατάκλειστος, διότι ὁ μυλωνᾶς, εἰδοποιηθεὶς ἐγκαίρως, ἀφοῦ τὸν ἐσταμάτησε, τὸν ἔκλεισε καὶ ἀνέβη εἰς τὸ χωρίον.

Ἐπειδὴ ὀλίγον ὑψηλότερον κατέφθασεν ἐν τῷ μεταξὺ δύναιμις χωροφυλάκων καὶ χωρικῶν οἱ λησται εὐρέθησαν πρὸ ἀδιεξόδου. Κληθέντες νὰ παραδοθῶν ἐδοκίμασαν οὗτοι νὰ ἀπαντήσουν διὰ πυρῶν. Ἀτυχῶς ὅμως δι' αὐτοὺς τὰ ὄπλα τῶν εἶχον κατασιτῆ ἄχρηστα· διότι ἡ πυρῆτις τῶν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων κατεσκευασμένων βλημάτων ¹⁾ εἶχε βραχῆ καὶ δὲν ἀνεφλέγετο. Τότε ἐπυροβολήθησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ τῶν Τούρκων χωροφυλάκων καὶ ἐτραυματίσθησαν εἰς τοὺς μηρούς. Καὶ ὁ μὲν εἰς ἤρχισε νὰ ἀναβαίνει τὸν ἀνήφορον πρὸς τὸ πλῆθος διὰ νὰ παραδοθῆ. Ἐνας χωρικός, ἀντιληφθεὶς ἐγκαίρως ὅτι ὁ προσερχόμενος δὲν ἐννοοῦσε τίποτε ἀπὸ ὅ,τι τοῦ ἔλεγαν τουρκιστί, τοῦ ἐφώνησε δυνατὰ εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν: «Ἄφησε τὸ τουφέκι σου κατὰ γῆς καὶ ἔλα χωρὶς ὄπλο, γιὰ νὰ μὴ σὲ πυροβολήσουν». Ὁ ληστής ὑπήκουσε καὶ ἀφοῦ ἐπέταξε τὸ ὄπλον του ἐπλησίασε καὶ τὸν παρέλαβον. Ὁ δὲ ἕτερος, καίτοι, πληγωθεὶς, ἐξηκολούθησε νὰ τρέχῃ ἐντὸς τοῦ ρεύματος μὲ σκοπὸν νὰ διαφύγῃ, ἐπωφελούμενος τοῦ σκότους τῆς νυκτός, πού ἤρχιζεν ἤδη. Ἄλλ' εἰς μάτην, διότι τότε οἱ χωροφύλακες τὸν ἐπυροβόλησαν ἐπανειλημμένως καὶ τὸν ἐτραυμάτησαν καιρίως, ὥστε νὰ πέσῃ. Ἐτρεξάν εὐθὺς παρέλαβον καὶ αὐτὸν ἐπάνω εἰς ἓνα πρόχειρον φορεῖον (νεκροκρέββατο) τοὺς δύο δὲ μαζὶ κατόπιν ἔφεραν εἰς τὸν ξενῶνα. Μετὰ ταῦτα τρεῖς νέοι ἀνέβησαν εἰς τὸ «κουρῆ» ἀνεῦρον ἐκεῖ τὸν αἰχμάλωτον, ἡμιθανῆ ἐκ τοῦ ψύχους καὶ τοῦ φόβου, τὸν ἐφορτώθησαν καὶ μετέφερον καὶ αὐτὸν εἰς τὸ χωρίον.

§ 24ον.—*Τὸ ποῖον τῶν ἀνθρώπων τούτων. Αἱ πρῶται ἀνακρίσεις.* Ὁ πρῶτος πού παρεδόθη ἦτο νεώτατος, μόλις 25 ἐτῶν. Ἡ μόνη του ἐνδυναμία, πού ἔφερεν ἐπάνω του μὲ ὄλον τὸ ψῦχος, ἦσαν τὸ ἐσώβρακον καὶ τὸ ὑποκάμισον καὶ μία κάπα, πού τὸν ἐσπέπαζεν ὀλόκληρον. Μαλλιά μαῦρα καὶ σγουρὰ ἐσχημάτιζαν τὴν κόμην του καὶ βραχεῖα μαύρη γενειάς. Ὁ ἄλλος ὑπέργηρος μὲ λευκὴν κόμην καὶ γενειάδα μακράν. Ἦτο οὗτος χονδρὰ ἐνδεδυμένος. Ἀμφότεροι εἰς τοὺς πόδας τῶν ἔφερον ἐφθαρμένα τσαρούχια μὲ περιπόδια. Ἡ ὄλη ἐμφάνισίς τῶν ἦτο ἀξιοδάκρυτος. Τὸ χωρίον ἔδειξεν ἀνθρωπισμόν. Ὁ Μουχτάρης διέταξε νὰ ἀναφθῆ φωτιὰ διὰ νὰ ζεσταθοῦν καὶ στεγνώσουν, νὰ τοῖς δοθῆ θερμὴ τροφή καὶ ἐν γένει νὰ παρασχεθῆ εἰς αὐτοὺς φιλοξενία. Τοῦτο διότι ὁ λαὸς τῶν χωρίων ἐκείνων, μολονότι ἀντελαμβάνετο ὅτι ἦσαν κοινοὶ λησται, οὐχ' ἦττον ὅμως μυχίως τοὺς συνεπάθει καὶ τοὺς ἐθεώρει ἥρωας, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι ἐκράτουν τὴν Τουρκίαν εἰς ἀναστάτωσιν. Τὸν δὲ αἰχμάλωτον ὁ Μουχτάρης Ζγρομᾶλλης τὸν ἔλαβεν εἰς τὸ σπίτι του καὶ τὸν περιεποίηθη, ὅσον ἠδύνατο καλλίτερον.

1) Μετεχειρίζοντο γομώσεις ἀνευ κάλυκος.

Ἐφρόντισεν ἀμέσως καὶ ἔστειλεν καθαλλάσθαι νὰ φέρῃ ταχέως τὴν ἐδουλομένην εἰς Ραιδεστόν πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ λυτρωθέντος αἰχμαλώτου, καὶ τὴν ἐπομένην ἀφίχθη ὁ υἱὸς τούτου ἐκ Ραιδεστοῦ, ἔμπορος ὑφασμάτων, καὶ τὸν παρέλαβεν.

§ 25ον. — *Ἡ πρώτη ἀνάκρισις καὶ τὸ ἀποτέλεσμα.* Τὴν ἐπομένην ἡμέραν τοὺς ἔφεραν εἰς τὸ καφενεῖον τοῦ Ἀθανασίου Τουφεκτοῦ, πού εὐρίσκειτο εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου. Ἐκεῖ προσῆλθεν ὁ Μπὰς Τσαούσης, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀποσπάσματος, ἔρριψεν ἀγριωπὸν βλέμμα ἐπὶ τῶν δύο ληστῶν, ἔπιασεν ἀπὸ τὴν μακρὰν γενειάδα τὸν γέροντα ληστὴν καὶ τοῦ εἶπε τουρκιστί : « Δὲν ἐντρέπεται γέροντος ἀνθρώπου νὰ κάμνῃς τὸ ληστὴν σὲ τέτοια ἡλικία ; » Ἀλλ' ὁ γέροντα καὶ αὐτὸς τουρκιστί ἀπήνησεν : « Τὸ ἐπάγγελμά μου εἶναι ἂν εἶναι παράνομον, ἢ κυβέρνησις ἔχει νόμους καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἃς μὲ δικάσῃ καὶ ἃς μὲ τιμωρήσῃ, σὺ μὲν ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ μὲ συλλάβῃς, ὅχι ὅμως καὶ νὰ μὲ κακομεταχειρισθῇς ».

Ἐπειτα ἤρχισεν ἡ ἀνάκρισις. Ἀπεδείχθη ὅτι ὁ γέροντα οὗτος, ὅπως ἐβεβαίωσεν ἄλλως τε καὶ ὁ ἴδιος, κατήγετο ἐκ τοῦ μεγάλου Σχολαρίου, τὸ ὁποῖον κεῖται μεταξὺ Ραιδεστοῦ καὶ Ἰντζέκιοῦ, ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου τῶν ὑπάρειων τοῦ Ἰεροῦ Ὄρους, εἰς ἀπόστασιν 2 ὥρων ἀπὸ τοῦ δευτέρου καὶ 4 ἀπὸ Ραιδεστοῦ. Τὸ Σχολάριον εἶχε χίλια διακόσια (1200) σπίτια μεγάλα. Οἱ πλείστοι ἄνδρες ἐκ τῶν κατοίκων του κατεγίνοντο εἰς τὴν προβατοτροφίαν. Ἐν συνόλῳ εἶχον περὶ τὰς ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας πρόβατα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐνοικίαζαν τοὺς λειμῶνας ὅλων τῶν τσιφλικίων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἀπετέλουν μεγάλα κοπάδια προβάτων μὲ πολυάριθμον προσωπικόν. Καὶ τὰ μὲν μαλλία τὰ ἔφεραν εἰς τὸ χωρίον των, ὅπου ἄλλα μὲν ἐπώλουν εἰς ἐμπόρους, ἄλλα δὲ ἔδιδον πρὸς κατεργασίαν εἰς τὰς γυναῖκας καὶ θυγατέρας των, αἵτινες κατεσκεύαζον ἐξ αὐτῶν ὅλα τὰ εἶδη των μαλλίνων, ἦτοι ἀμπάδες, σαγιάκια, κάπες, γιάμπολες, φλοκοτές, χαλιά καὶ ἄλλα πολλά. Τὰ δὲ γάλατα τὰ πλείστα τὰ μετεχειρίζοντο εἰς τὴν τυροκομίαν, παρασκευάζοντες κασσέρια, τελεμέδες, τουλουμοτύρια, βούτυρον. Ἦσαν εὔποροι καὶ ἀριστοκράται τρόπον τινα μεταξὺ τῶν λοιπῶν χωρικῶν τῆς Θράκης.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ γέροντα οὗτος ληστής ὡμολόγησεν, ὅτι μετήροχο τὴν ληστείαν ἐπὶ πενήκοντα ὀλόκληρα ἔτη, ὅτι εἶχεν εὐεργετήσῃ πολλοὺς πτωχοὺς χριστιανοὺς καὶ μουσουλμάνους μὲ τὰ χρήματα, πού ἔπαιρνον ἀπὸ τοὺς εὔποροὺς χριστιανοὺς καὶ τούρκους, χωρὶς νὰ μεταχειρίζεται βίαν. Λεπτομερείας ὅμως ἠρνήθη νὰ δώσῃ. Ὁ δὲ ἕτερος ὡμολόγησεν ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὰ μέρη τοῦ Βόλου, ὅτι τὸν ἐπῆραν μαζί τους οἱ ἄλλοι διὰ νὰ τοὺς χρησιμεύῃ ὡς λογιστής, ἐπειδὴ ἤρχοντο εἰς Τουρκίαν διὰ ν' ἀγοράσουν ζῶα, ὅτι ἅμα ἔφθασαν εἰς τὰ βουνά, ἔδωκαν εἰς αὐτὸν ὄπλον καὶ ὅτι ἠναγκάσθη νὰ παραμείνῃ μαζί τους, διότι δὲν ἤξευρε τὸν δρόμον νὰ ἐπιστρέψῃ, ἐπειδὴ, καθὼς εἶπε, ἐβάδιζαν μόνον κατὰ τὰς νύκτας, τὰς δὲ ἡμέρας ἐκρύπτοντο μέσα

εις τὰ δάση τῶν βουνῶν καὶ συνελῶς τοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ κατατοπισθῆ. Ὅτι αὐτοὶ ἦσαν οἱ τρεῖς, πού εἶχαν σταλῆ ἀπὸ τὸν καπετὰν Ἀναστάση εἰς τὰ μέρη τῶν Μαλγάρων, διὰ νὰ ἐλκύσουν πρὸς τὰ ἐκεῖ τὴν ἔρευναν τῶν ἀποσπασμάτων καὶ νὰ συντελέσουν οὕτω εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου τῆς ληστείας τοῦ τραίνου ὑπὸ τῆς λοιπῆς συμμορίας. Ὅτι ἀφοῦ ἔγινεν ἡ ληστεία ἐκείνη, οἱ τρεῖς οὗτοι ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Ἱερὸν Ὅρος, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρουν νὰ συναντήσουν κανένα ἀπὸ τοὺς ἄλλους συντρόφους των. Ἐπομένως ἔμειναν χωρὶς νὰ λάβουν μερίδιον ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τοῦ σιδηροδρόμου. Διὰ τοῦτο, μὴ ἔχοντες χρήματα, ἀπήγαγον τὸν Ἀρμένιον ἀπὸ τὸ Σασὰν Τσιφλίκ.

Τὴν ἐπομένην ἑσπέραν ἓνας Ἰντζεκιώτης, ὁ Χατζηγιώργης Χατζηαναγνώστου, εἰς τὸν ὁποῖον ὠρίσθη νὰ τοὺς φέρῃ τροφὴν καὶ πακέτο καπνοῦ, ἐκεῖ πού ἐκάθηντο εἰς τὸ τζάκι καὶ ἐθερμαίνοντο, ἤκουσε τὸν γέροντα ληστὴν νὰ ἐπικρίνῃ τὸν νεαρὸν σύντροφόν του ἄς ἐξῆς : « Ἐγὼ αὖριον θὰ ἀποθάνω ἀπὸ τὰς πληγὰς μου καὶ θὰ γλυτώσω. Σὺ μοιροῦ νὰ ζήσης, ἀλλὰ θὰ βασανισθῆς πολὺ, γιὰ πολὺν καιρὸν. Γι' αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ παραδοθῆς, ἀλλὰ νὰ φύγῃς, ὅπως ἔκαμεν ὁ ἄλλος, ἢ νὰ πέσῃς, ὅπως ἔκαμα ἐγώ ».

Τὴν ἄλλην ἡμέραν τοὺς ἀνεβίβασαν εἰς ἄλογα χωρικῶν καὶ ἐξεκίνησαν ὑπὸ συνοδείαν ἐρίππων χωροφυλάκων διὰ τὰ Μάλγαρα, πού ἀπῆχαν 10 ὥρας. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ὁ γέρον ἐξεψύχησε. Τὸν ἔδεσαν ὅμως ἐπάνω εἰς τὸ ἄλογον νεκρὸν πλέον καὶ τὸν μετέφεραν εἰς Μάλγαρα. Ἐκεῖθεν τοὺς ἐπεβίβασαν ἐπὶ ἀμάξης καὶ διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ τοὺς μετέφεραν εἰς τὸ διοικητήριον τῆς Ραιδεστοῦ, καὶ ἀφοῦ τοὺς κατεβίβασαν, ἓνα ζωντανὸν καὶ ἓνα ἀποθαμμένον, τοὺς ἐφωτογράφησαν καὶ τοὺς ἐξέθηκαν εἰς κοινὴν θέαν. Καὶ τὸν μὲν νεκρὸν τὸν ἔθαψαν, τὸν δὲ ζῶντα τὸν ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου τοῦ ἐθεράπευσαν τὴν πληγὴν καὶ ἔπειτα τὸν κατεδίκασαν εἰς δέκα πέντε ἐτῶν ἐργασίαν. Μετὰ τὴν καταδίκην ἐστάλη νὰ ἐκτίσῃ τὴν ποινὴν του εἰς τὰς φυλακάς τῆς Καλλιπόλεως.

§ 26ον. — *Πῶς ἐπῆλθεν ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια ὑπὸ τοῦ Ἐδὶπ Πασᾶ.* Ἀφοῦ τοιοιτοτρόπως ἐξέλιπον καὶ τὰ τελευταῖα ἀπομεινάρια τῆς συμμορίας τοῦ Καπετὰν Ἀναστάση, ἐκαθαρίσθη τὸ Ἱερὸν Ὅρος. Τὸ δὲ χωρίον Ἰντζεκιοῦ ἐξιλνώθη ἀπέναντι τῆς ἐξουσίας, διότι ἐφάνη, ὅτι ἐβοήθησε τὴν χωροφυλακὴν καὶ τὸν στρατὸν εἰς τὴν σύλληψιν τῶν ληστῶν, πού ἀνεφέρουμεν προηγουμένως. Μετ' ὀλίγον δὲ καιρὸν συνελήφθη μέσα εἰς τὸ σπίτι του ἐν Σχολαρίῳ, προδοθεὶς ὡς φαίνεται, καὶ ὁ σύνδεσμος τῆς συμμορίας, Μπόζος. Ἡ ἔρευνα, πού ἔγινεν ἐκεῖ, ἔφερεν εἰς φῶς ἑπτακοσίας λίρας χρυσᾶς. Μεθ' ὃ ἤχθη οὗτος εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον, ἐξετελέσθη. Ἐπίσης ὁ Μανώλης Κουμπάσογλου, πού εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἀπαιγωγὴν τοῦ ἐκ Μπαμπὰ Ἐσκὶ τυρεμπόρου Μανώλη, συνελήφθη καὶ αὐτός, ἐξ ἀπίνης, μίαν νύκτα τοῦ Σεπτεμβρίου ἐντὸς τοῦ οἴκου του, ὑπὸ τοῦ Καϊμακάμ τῶν Μαλγάρων Ἐμὶν πασᾶ, ἐπὶ τούτῳ ἐλθόντος, διότι ὁ περὶ

οὗ ὁ λόγος εἶχε κατορθώσει νὰ πληροφορηθῆ τὰ καθέκαστα ἀπὸ Ἰντζεκιώτας ἴσως, πὺν συχνὰ πηγαινοήρχοντο εἰς τὰ Μάλγαρα. Παραδόξως δὲ ὁ Καϊμακάμης ἐκεῖνος ἔφερε καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πασᾶ. Ἐπρόκειτο περὶ ἐξύπνου ἀνθρώπου, ρέκτου καὶ ἑλληνομαθοῦς. Ἀφοῦ συνέλαβε τὸν Κουμπάσογλου, χωρὶς νὰ τὸν κακοποιήσῃ, τὸν ἤγαγεν εἰς Μάλγαρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ραιδεστόν, ὅπου κατεδικάσθη εἰς τέσσαρα ἔτη φυλακίσεως καὶ ἐξέτισε τὴν ποινὴν του.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς παλαιότερους συμμορίτας τοῦ Καπετὰν Νικόλα, ἦτοι τοὺς Κωνστ. Συλτζίκαν ἐξ Ἰντζέκιοϊ, Δελημπάσσην ἐκ Κασταμπόλεως καὶ Δεληθανάσσην ἐκ Τσανακτοῆ, οὗτοι, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς συμμορίας των περὶ τὸ Ἄλμαλῆ, ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ χωρία των καὶ ἔζησαν εἰρηνικῶς, μὴ καταδοθέντες ὑπὸ οὐδενός. Ἔτσι ἡ περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, πὺν ἐπὶ δέκα ἔτη ὑπῆρξεν ἡ φωλεὰ καὶ τὸ ὄρητῆριον τῶν χριστιανικῶν συμμοριῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον τρομοκρατήσῃ τὴν τουρκικὴν κυβένησιν τοῦ Βίλαετίου Ἀδριανουπόλεως καὶ τὸν μουσουλμανικὸν λαὸν τῆς Θράκης, ἀπηλλάγη καὶ ἔπαυσαν οἱ διάφοροι κατάσκοποι νὰ ἐπισκέπτονται τὰ χωρία ἐκεῖνα ὑπὸ διαφόρους ιδιότητας. Τότε ὁ Ἐδὶπ Πασᾶς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὰς περιοχὰς τῆς πεδινῆς Θράκης, τὴν ὁποίαν ἐλυμαίνοντο διάφοροι πεκληβάνηδες ἐν συνεργασίᾳ μὲ διαφόρους Μπέηδες τσιφλικίων. Εἶχε καταρτίσει δίκτυον μυστικῶν πληροφοριῶν, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἐπληροφορεῖτο διὰ κάθε πρᾶξιν τῶν τοιούτων, διὰ τὰ δρῶντα ἄτομα, ὡς καὶ τοὺς ἠθικοὺς αὐτουργοὺς ἐκάστης πράξεως. Καὶ τοὺς μὲν δρῶντας ἐκρέμαζε μέσα εἰς τὰ χωρία τους, τοὺς δὲ ἠθικοὺς αὐτουργοὺς Μπέηδες διέτασε καὶ ἐδέροντο ἀνηλεέστατα, πολλὰς φορὰς μέχρις αἵματος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλβανὸς τὴν καταγωγὴν οὗτος Πασᾶς ἐνέπνευσε τοσοῦτον τρόμον καὶ ἐπροξένησε τοιοῦτον ἐξευτελισμὸν εἰς τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον τῆς ὑπαίθρου Θράκης, ὥστε πλήρης τάξις καὶ ἀσφάλεια νὰ ἐπικρατήσουν εἰς τὸ ἔξῃς, μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ τὸ 1908.

§ 27ον. — *Ἡ ἀπερίσπαστος ἐπίδοσις τῶν Ἰντζεκιωτῶν εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις των, τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν.* Κατόπιν τῆς δραστηριότητος καὶ τῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐφορμώσει ὁ εὐφυῆς καὶ πολύτροπος ἐκεῖνος στρατιωτικὸς Ἐδὶπ Πασᾶς, ἐβασίλευσεν ἄκρα τάξις καὶ ἀσφάλεια εἰς ὅλον τὸ Βίλαετιον τῆς Ἀδριανουπόλεως. Οἱ χωρικοὶ τοῦ Ἰντζέκιοϊ καὶ τῶν Γανοχώρων ἐν γένει ἀφόβως πλέον ἐταξίδευσον εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς Θράκης, ἐμπορευόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους αὐτόχθονας καὶ μουατζήρηδες, πρὸς τοὺς Ἕλληνας χωρικοὺς καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων. Οἱ Ἰντζεκιώται μὲ τὰ ἄλογά των καθημερινῶς περιήρχοντο ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Λυτικὴν Θράκην, πωλοῦντες, ἀγοράζοντες ἢ ἀνταλλάσσοντες. Ἐνίοτε ἐπροχώρουν μέχρι Σερρῶν καὶ Ἀγίου Ὄρους μὲ ἐμπόρευμα κηροῦ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν (1890—1910), συναλασσόμενοι ἐλευθέρως καὶ ἀσφαλῶς, ἀπέκτησαν κεφάλαια, πρᾶγμα πὺν ἐπέτρεψεν εἰς πολ-

λους ἐξ αὐτῶν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν τοκογλυφίαν. Καί τινες μὲν, ἀποκτήσαντες γαίας ἀρκετάς, εἴτε διὰ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ τὸ πρὸς δυσμὸς εὐρισκόμενον τουρκικὸν χωρίον Ταταρλῆ, εἴτε διὰ τῆς ἐκχερωσέως δασωδῶν ἐκτάσεων, εἶχον ἐπιδοθῆ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γεωργίαν, ἄλλοι εἰς τὴν προβατοτροφίαν καὶ αἰγοτροφίαν ἐπὶ τοῦ Ὄρους, ἄλλοι εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν δασῶν ὡς ἀνθρακεῖς καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ξύλευσιν αὐτῶν. Τούς τε ξυλάνθρακας καὶ τὴν ξυλείαν ἐκόμιζον εἰς Ραιδεστὸν πρὸς πώλησιν. Ἐκ τῆς τελευταίας κατεσκευάζοντο ἐκεῖ σαμάρια ἀλόγων, ἡμιόνων καὶ ὄνων, ἄροτρα, ἄμαξαι, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ οἰκοδομαὶ ἀκόμη. Ἄλλ' οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν χωρικῶν συνεδύαζον καὶ γεωργίαν καὶ ἐμπόριον. Πλὴν ὅμως ὑπῆρχον καὶ οἱ ἀποκλειστικῶς ἀσχολούμενοι μὲ τὸ ἐμπόριον, κατατασσόμενοι ἀναλόγως τοῦ εἴδους μὲ τὸ ὁποῖον ἤσχολεῖτο κυρίως ἕκαστος εἰς : γιουμουρτατζῆδες (αὐγουλάδες), μπαλιτζῆδες (ἐμπόρους μέλιτος), πενιρτζῆδες ἢ κασσερτζῆδες (τυροκόμους) καὶ εἰς σιλλέκτας αἰγοδερμάτων καὶ ἄροδερμάτων κατὰ μεγάλας ποσότητας, τὰ ὁποῖα ἐκόμιζον εἰς Ἀδριανούπολιν. Οἱ μὴ ταξειδεύοντες ἦσαν μόνον οἱ παντοπῶλαι, οἱ καφετζῆδες καὶ τινες ἄλλοι ἐπαγγελματῖαι, ἐλάχιστοι τὸν ἀριθμὸν. Ἄλλοι πάλιν συνεδύαζον γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν, ὀλίγοι ἦσαν ἀκτήμονες ἐργαζόμενοι μὲ ἡμερομίσθιον, ὑπῆρχον δὲ καὶ τινες ξυλουργοὶ καὶ οἰκοδόμοι.

§ 28ον.— *Ἡ ἐκπαίδευσις ἐν τῷ χωρίῳ Ἰντζέκιοῦ ἀπὸ τοῦ 1875 καὶ ἔξης.* Πρὸ τοῦ 1875 τὸ χωρίον διετήρει ὑπουπῶδες τι σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδιδάσκετο ἢ ἀνάγνωσις, κατὰ τὴν παλαιοτάτην μέθοδον, ἢ γραφή, ἢ ἀριθμητικὴ καὶ τινες προσευχαί, ὑπὸ διδασκάλων ἀμαθῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μᾶλλον ἱεροψάλται. Ἀπὸ τοῦ 1875 προσελήφθη ὡς διδάσκαλος ὁ Κωνσταντῖνος Παπαγεωργάκη ἀπὸ τὸ παρακείμενον χωρίον Σιμιτλῆ, τελειόφοιτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς τοῦ Φαναρίου. Καὶ ἐπειδὴ εἶχε κλονισθῆ ἢ ὑγεία του κατὰ τὴν φοίτησιν, προὔτιμησε νὰ ἐργασθῆ εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἰντζέκιοῦ, λόγῳ τοῦ ὑγιεινοτάτου κλίματος καὶ τοῦ ἐξόχου νεροῦ του. Οὗτος ἐπὶ τρία ἔτη ἔδωκε μεγάλην ὠθησιν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μαθητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἀρκετοὶ εἶχαν ἀρκούντως μορφωθῆ. Ὅτε ὅμως ἡ βροτολοιγὸς νόσος του τὸν κατέβαλε, διεδέχθησαν τοῦτον κατὰ τὴν ταραχώδη ἐποχὴν τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου ἀδαεῖς τινες ξένοι ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας. Κατὰ δὲ τὸ σχολικὸν ἔτος 1880—81 καὶ 1882 ἐδίδαξεν ὁ ἐκ Ναῦπκιοῦ Βασίλειος Χατζῆ Ἀθανασίου, τελειόφοιτος σχολαρχεῖου Ἀθηνῶν, ὅστις ἐφήρμοσε τὰς νέας μεθόδους καὶ κατήρτισε τέλειον δημοτικὸν σχολεῖον. Ἄλλὰ τὸ 1882—83 οὗτος παρητήθη, προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς πατρίδος του καὶ κατέλαβε τὴν θέσιν Γεώργιός τις Παπαδόπουλος, ἱεροψάλτης μὲν ἄριστος, πλὴν ὅμως ἀμαθῆς ὡς διδάσκαλος. Διὰ τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος 1883—84 οἱ φιλοπόροδοι ἐμπορευόμενοι καὶ ἔχοντες τέκνα εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἐμίσησαν τὸν ἐκ Ναῦπκιοῦ Κωνσταντῖνον Χρήστου, τελειόφοιτον τοῦ ἐν Ραιδεστῷ Ἑλληνικοῦ Σχολαρχεῖου, νεώτατον, ρέκτιν καὶ εὐμέθοδον, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξε τοὺς 30 μα-

θητάς, υἱοὺς ἐκείνων τῶν γονέων, ποὺ κατέβαλον τὸν μισθόν του, ἐν ἰδιαιτέρω οἰκίματι. Τὰ δὲ ἄλλα, τὰ μικρότερα παιδιά, ἐφοίτων εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου μὲ τὸν ἱεροψάλτην Παπαδόπουλον, διότι τὸ πλεῖστον τῶν χωρικῶν προετίμων ἱεροψάλτην ἀντὶ διδασκάλου. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ 1884 καὶ ἐξῆς προσελαμβάνοντο πλέον κάπως μορφωμένοι δημοδιδάσκαλοι, ὡς ὁ Δημήτριος Δρουσάκης, Σάμιος, τελειόφοιτος τῆς ἐν Φαναρίῳ Ἱερατικῆς Σχολῆς, ὁ Χριστόδουλος Χαριουπολίτης, ὁ Γαῖτανίδης Αὐδημιώτης, ὁ Τσερέκλας Μακεδῶν, ὁ Δαμιανὸς Δαγλῆς ἐκ Πλατάνου καὶ ἄλλοι, ἀπὸ δὲ τοῦ 1910 ἐμισθώθη καὶ διδασκάλισσα διὰ τὰ κοράσια καὶ ἤρχισεν ἡ λειτουργία Παρθεναγωγείου. Ταῦτα μέχρι τῆς ἐξώσεως τοῦ 1914, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

§ 29ον. — *Περιπέτεια τοῦ χωρίου μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ συντάγματος.* Ἡ στρατολογία τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἀνακήρυξις τοῦ συντάγματος ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων κατ' Αὐγουστον τοῦ 1908 ἐπλήρωσε χαρᾶς τοὺς χωρικοὺς τούτους. Αἱ πολλαπλαῖ ἐπαγγελίαι περὶ ἰσότητος, δικαιοσύνης, ἀδελφосύνης κλπ. ἦτο φυσικὸν νὰ ἔχωσιν εὐνοϊκὴν ἀπήχησιν εἰς τὰς ψυχὰς των. Ἦγοντο ἀπὸ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν τοιούτων ἐπαγγελιῶν θὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὴν πάντοτε ἀγέρωχον συμπεριφορὰν πρὸς αὐτοὺς, οἱ ὅποιοι, ἐρχόμενοι εἰς συνάφειαν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους χωρικοὺς, ἤκουον πολλάκις τὴν ὕβριν «γιαβούρ» ἀπὸ φανατικῶν ἀλλοθρήσκους.

Πλὴν ὅμως ἡ χαρὰ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Τοῦτο διότι αἱ πραγματικαὶ προθέσεις τοῦ Κομιτάτου τῆς Ἑνώσεως καὶ Προόδου (Ἰττιχάτ βέ Τερακῆ), ποὺ εἶχεν ὑπερισχύσει τοῦ ἐτέρου (Χουριέτ βέ Ἰττιλάφ), δὲν ἤρρησαν νὰ ἐκδηλωθοῦν. Σκοπὸς τοῦ Ἰττιχάτ ἦτο νὰ ἐξισώσῃ μὲν Χριστιανοὺς καὶ Ἰουδαίους πρὸς τοὺς Τούρκους ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑποχρεώσεις πρὸς τὸ Κράτος, οὐχὶ ὅμως καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ δικαιώματα. Κατ' οὐσίαν ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἀφαιρέσῃ καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα προνόμια, ποὺ εἶχαν οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὸν τομέα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων. Ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ ὑποβληθοῦν καὶ οὗτοι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν στρατιωτικῆς θητείας, ἀναμιξ μετὰ μουσουλμάνων, τῶν ὁποίων ἡ στρατιωτικὴ ἀγωγή καὶ αἱ συνήθειαι ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς τὰς τῶν μὴ μουσουλμάνων. Εἰς ταῦτα ἐὰν προστεθῇ καὶ ἡ ἀπέχθεια τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνοῦ πρὸς τὴν προνομιοῦχον Τουρκικὴν ἐθνότητα, ἀποβαίνει εὐεξήγητον, τὸ διατί οὐδεὶς προσῆλθε νὰ καταταχθῇ εἰς τὰς τάξεις τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἀπεδήμησαν εἰς Ἀμερικὴν, ἄλλοι εἰς Ἑλλάδα καὶ ἄλλοι κατέφευγον εἰς τὰ δάση, ἅμα ὡς ὠσφραίνοντο, ὅτι θὰ κληθοῦν εἰς τὸν στρατόν. Τὴν τοιαύτην ἀποχὴν ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς θητείας ἐφήρμοσαν σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν Καϊμακαμλικίων Μυριοφύτου καὶ Περισιτάσεως, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ οἱ Καϊμακάμηδες ἦσαν χριστιανοί, ἔνεκα τοῦ ἀμιγροῦς χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ των. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξεν ἐπιχείρημα ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὥστε νὰ κατηγοροῦν τοὺς κατοίκους τῶν ἀνωτέρω περιοχῶν ὡς «χαῖν», ἀχαρίστους καὶ ἐπιζημίους εἰς τὸ Κράτος.

§ 30ον.—*Συμπεριφορὰ τῶν κατοίκων κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους.* Τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου καὶ τὰς σχέσεις των πρὸς τὰ τουρκικὰ χωρία, μὲ τὰ ὁποῖα ἐγειτόνευον, ἐπέπρωτο νὰ διαταράξῃ ὁ πόλεμος τῶν Βαλκανικῶν ἐθνοτήτων κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ πόλεμος οὗτος εἶχεν ἀποφασισθῆ ὑπὲ τῶν Σλαβικῶν Κρατῶν Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Βουλγαρίας τῇ ὑποκινήσει τοῦ Τσάρου τῆς Ρωσσίας Νικολάου τοῦ Β'. Ὡς πρόφασιν μὲν εἶχαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δημοφύλων των ἀπὸ τοῦ Νεοτουρκικοῦ καθεστώτος, ἀλλ' ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν παντελεῖ ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ διανομὴν μεταξὺ των τῶν ἐγκαταλειφθησομένων χωρῶν.

Τὸ ὁξὺ ὅμως ὄμμα τοῦ τότε πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος Ἐλευθερίου Βενιζέλου διέκρινε καλῶς τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τούτων καὶ διαβλέπων οὗτος τὸν κίνδυνον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν Τουρκίᾳ πληθυσμοῦ, ἐνήργησε μὲ τριαύτην διπλωματικὴν δεξιότητα, ὥστε νὰ γίνῃ ἀσμένως δεκτὴ καὶ ἡ Ἑλλὰς ὡς σύμμαχος τῶν εἰρημένων Βαλκανικῶν Κρατῶν. Ὡς ἐπιχείρημα ἀκαταμάχητον προέβαλε τὸ γεγονός, ὅτι μόνῃ ἡ Ἑλλὰς διέθετε στόλον δυνάμενον νὰ παρεμποδίσῃ τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρουν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν ἄραβικῶν χωρῶν τὰς πολυπληθεῖς στρατιάς των εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν ἔξω τοῦ Ἑλλησπόντιου Θρακικῆν παραλίαν καὶ Ἀλβανίαν πρὸς διενέργειαν ἐπικινδύνου ἀντιπερισπασμοῦ, καὶ τοὺς ἔπεισεν. Οὕτω συνεκροτήθη ἡ συμμαχία τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν κρατιδίων κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ.

Ἄτυχῶς ἅπασα ἡ Θρακικὴ χώρα εἶχε περιληφθῆ εἰς τὸν Βουλγαρικὸν τομέα τῆς πολεμικῆς δράσεως. Ὅτε δὲ οἱ Βούλγαροι, κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1912, ἠνάγκασαν εἰς ὀπισθοχώρησιν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἔξωθεν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ μετ' ὀλίγον ἐκ Λουλὲ Μπουργάζ, ἐξεχύθησαν εἰς ἅπασαν τὴν Θράκην μέχρι τῶν παραλίων τῆς Προποντίδος θαλάσσης. Σὺν τοῖς ἄλλοις, ἀποσπάσματα Βουλγάρων κατέλαβον τότε καὶ τὰ χωρία τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, τὰ ὁποῖα, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἦσαν καὶ ἡμικατεστραμμένα ἐκ τοῦ σεισμοῦ τῆς 27ης Ἰουλίου τοῦ ἰδίου ἔτους. Διὰ νὰ ὑποκαύσουν τὴν ἐχθραν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἐκ φόβου μὴ συμπράξουν αἱ δύο αὐταὶ ἐθνότητες ἐναντίων των, ὑπεκίνησαν τοὺς Ἑλληνας τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους κατὰ τῶν ἐν τῇ πρὸς δυσμὰς περιοχῇ κειμένων τουρκικῶν χωρίων. Οὗτοι δὲ οἱ Ἑλληνες δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀνθέξουν εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς διαρπαγῆς ξένης περιοουσίας. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τῆς ἐκρύθμου καταστάσεως, περιορίσθησαν οἱ Ἰντζεκιώται εἰς τὸ χωρίων των, μὴ δυνάμενοι νὰ ταξειδεύουν ὡς πρότερον, ὑπέκυσαν εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῶν Βουλγάρων περὶ λεηλασίας τῶν τουρκικῶν χωρίων. Καὶ πράγματι, φιλόρπαγοί τινες καὶ θερμοαίμοι, ὀπλισθέντες, ἐπετιθέθησαν κατὰ δύο χωρίων, τοῦ Γαταρλῆ καὶ τοῦ Μπέογλου, ἔχοντες συμπράκτορας καὶ τινὰς Κασταμπολίτας, ἐξετόπισαν τοὺς κατοίκους καὶ ἐληλάτησαν τὰ ζῶα, μεγάλα καὶ μικρά, καὶ ὅ,τι ἄλλο εὗρισκετο ἐγκαταλε-

λειμμένον. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐληλατήθησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν τοῦ Σιμιτλή, τοῦ Ἰντζέκιοϊ, τῆς Κασταμπόλεως καὶ ἄλλων χωρίων ὅλα τὰ τουρκικὰ τ' ἀποτελοῦντα τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς τουρκικῆς ζώνης, τῆς πλησιεστεράς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ τοιαῦτα. Τὰ δὲ ὑποστάντα διαρπαγὰς ταῦτα ἦσαν : τὸ Μπέογλου, τὸ Ταταρλή, τὸ Μπαλοῦσλα, τὸ Ντεμιράκ, τὸ Γιουβάκιοϊ, τὸ Καλαϊτζῆ καὶ ἄλλα τινά, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶχαν συγκεντρωθῆ εἰς τὰ δυτικώτερον κείμενα χωρία τῶν ὁμοφύλων καὶ ὁμοθρήσκων των. Οἱ Βούλγαροι ὅμως, ἀφοῦ ἐπέτυχεν ὁ σκοπὸς των, δηλαδή νὰ ἀναπτυχθῆ μῖσος καὶ αἰσθημα ἐκδικήσεως τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ἠνάγκασαν τοὺς χωρικοὺς νὰ παραδώσουν εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ ἀρπαγέντα ζῶα, βοῦς καὶ πρόβατα, ὡς λάφυρα ἀνήκοντα εἰς τὸν βουλγαρικὸν στρατὸν, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν λεηλατησάντων ἔχασαν καὶ τὰ ἰδικά των, ὡς δῆθεν προερχόμενα ἐκ τῆς ἀρπαγῆς. Καὶ τότε μόνον κατενόησαν οἱ χωρικοὶ τὸν δόλον τῶν Βουλγάρων, ἀλλ' ἦτο πλέον ἄργά. Ὅτε δὲ ἐξηκολούθουν αἱ συγκρούσεις Βουλγάρων καὶ Τούρκων εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Χερσονήσου, μεταξὺ Ἐξαμιλίου καὶ Μπουλαῖο, αἱ ἐπικουρίαι, πού ἐστέλλοντο ἐκ Βουλγαρίας διὰ τὸ μέτωπον τοῦτο, διήρχοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἰντζέκιοϊ. Ἀπὸ τὰ πλήθη δὲ τῶν Βουλγάρων, πού διήρχοντο ἐκεῖθεν, κατώρθωσαν διὰ χρημάτων νὰ προμηθευθοῦν πολλοὶ ὄπλα βουλγαρικὰ μὲ φυσίγγια, τὰ ὁποῖα διετήρησαν καὶ μετὰ τὴν φυγὴν τῶν βουλγάρων.

Οἱ Βούλγαροι εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην τὴν ἰδίαν μέθοδον μετήλθον. Ὑπεκίνουν τὰ χριστιανικὰ χωρία νὰ λεηλατοῦν τὰ τουρκικὰ, τὰ δὲ ἀρπαζόμενα λάφυρα τὰ ἐλάμβανον αὐτοὶ καὶ μόνον. Ἡ ἔξαψις ὅμως τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου κατὰ τῶν Ἑλλήνων παρέμεινε. Διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ Βούλγαροι ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς Θράκης κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1913, διὰ νὰ ρίψουν ὅλας τὰς δυνάμεις κατὰ τῶν πρώην συμμάχων των Ἑλλήνων καὶ Σέρβων (Δεύτερος Βαλκανικὸς πόλεμος), πολὺ ἀκριβὰ ἐπλήρωσεν ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς ἑλληνικωτάτης Ἀνατολικῆς Θράκης τὰς λεηλασίας ἐκεῖνας τῶν τουρκικῶν χωρίων, ὡς καὶ τὰς καταστροφὰς πού ἐπροξένησαν οἱ Βούλγαροι εἰς τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον μὲ σφαγὰς καὶ ἐμπρησμούς. Πρὸς ἀνακατάληψιν τῆς Θράκης εἶχον ἐκκινήσει ἐκ Τσατάλιζης καὶ Μπουλαῖο δύο τουρκικαὶ στρατιαὶ μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡ δευτέρα στρατιά, ὑπὸ τοὺς Μαχμούτ καὶ Μουχτὰρ πασάδες, διήλθε διὰ μέσου τῶν περιοχῶν Κεσσάνης, Μαλγάρων, Οὐζοῦν Κιοπρὸυ καὶ Χαριουπόλεως. Κατὰ τὴν διαδρομὴν των ἔβλεπον οἱ δύο προαναφερθέντες στρατηγοί, ὅτι τὰ μὲν τουρκικὰ χωρία ἦσαν ἔρημα καὶ κατεστραμμένα, τὰ ἑλληνικὰ δὲ ἀνέπαφα. Τότε διὰ νὰ ἐξάψουν τὸ κατεπτωκὸς ἠθικὸν τῶν στρατιωτῶν των, καθὼς καὶ διὰ νὰ θρέψουν καὶ ἐνδύσουν αὐτούς, παρέδωκαν ὅλα τὰ χριστιανικὰ χωρία (τεσσαράκοντα ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν) εἰς λεηλασίαν, ἐμπρησμόν καὶ σφαγὴν μὲ τὸ μεγαλόφωνον

σύνθημα : «Γιάγμα, γιάκιν, κέσιν», τοῦτέστι «λεηλασία, φωτιά, σφαγή».

§ 31ον. — *Ἡ ἐξώσις τῶν κατοίκων τοῦ Ἰντζέκιοῦ κατὰ τὸ 1914* ¹⁾. Ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἀνεκατέλαβον τὴν Ἀν. Θράκην κατὰ τὸν δεῦτερον Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1913, μετὰ τὴν φυγὴν τῶν Βουλγάρων ἐξ αὐτῆς, κατὰ συμβουλήν τοῦ Γερμανοῦ στρατηγοῦ φὸν Σάντερ Λίμαν Πασᾶ, ἐσχεδίασαν τὴν ἐκδίωξιν τοῦ ἀκμαίου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ὀλοκλήρου τῆς ὑπαίθρου Θράκης, διὰ νὰ συμπήξουν καθαρῶς μαυσουλμανικὸν ὄγκον εἰς ὀλόκληρον τὸ θρακικὸν τμήμα, τὸ ὁποῖον παρέμεινεν εἰς αὐτοὺς μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου (1913). Ἀφοῦ δέ, διὰ τῆς ὑπὸ Γερμανῶν σχεδιασθείσης καὶ ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ Κομιτάτου ἐφαρμοσθείσης μεθόδου, ἐξετοπίσθησαν ὅλα τὰ χωρία τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως καὶ Αἴνου μέχρι Κων)πόλεως, τελευταῖα ἀφῆκαν τὰ τρία χωρία τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους Σιμιτλῆ, Ἰντζέκιοῦ καὶ Καστάμπολιν. Τοῦτο διότι τὰ χωρία ταῦτα ἀπὸ πολλῶν χρόνων εἶχον ἀποβῆ τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων, διὰ τὸ ἀδάμαστον θάρος καὶ τὸ ἐπιθεικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐπιδείξει κατὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν μόλεμον τοῦ 1878 καὶ κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912. Καὶ τὸ μὲν Σιμιτλῆ, ἀφοῦ εἶχεν ἀποθάνει ὁ ἀπτόητος ἐκεῖνος ὀπλαρχηγὸς Στέφανος (Δελῆ Στεφανῆς), δὲν ἐτιόλμησε νὰ ἀντιταχθῆ διότι ἐστερεῖτο καὶ ὄπλων καὶ ἀρχηγοῦ, δεδομένου ὅτι ἡ χωροφυλακὴ τῆς Ραιδεστοῦ, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Στεφάνου, εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα κυνηγετικὰ ὄπλα, τὰ ὁποῖα εἶχεν εὖρει. Ἀλλὰ τὸ Ἰντζέκιοῦ καὶ ἡ Καστάμπολις, ὑπαγόμενα εἰς τὸν Καϊμακάμ Μυριοφύτου, ἐτήρησαν ἄμυναν ἐπὶ ἓνα ἀκόμη μῆνα, διότι καὶ ὄπλα εἶχον καὶ πυριτιδοβολὰς καὶ ἡ τοποθεσία των ἦτο εὐνοϊκωτέρα δι' ἄμυναν. Ἦτο Ἰούνιος τοῦ 1914, ὅτε ἐπὶ ἡμέρας συνηθροίζοντο εἰς δύορον ἀπέχον τουρκικὸν χωρίον (τὸ Ντεμιράκ), ἐν τῇ τουρκικῇ ζώνῃ, πολλοὶ ἔνοπλοι Τοῦρκοι. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν περιέργειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἑνὸς Ἰντζεκιώτου, τοῦ Γεωργίου Ἰω. Χατζηχορήστου, ὁ ὁποῖος εἰργάζετο εἰς Κασσερίαν ὡς μάστορας, μισθωθεὶς ὑπὸ τοῦ Μπέη τοῦ χωρίου. Οὗτος μὲ πονηρίαν ἠρώτησε τὸν Μπέην. «Τὰ κασσέρια μας ἀρὰ γε δὲν ἔχουν φόβον ἀπὸ τόσοις ξένους, ποῦ μαζεύθησαν ἐδῶ μὲ τὰ ὄπλα ; Καὶ πῶς θὰ τὰ φυλάξωμεν, ἂν ἔλθουν μερικοί, διὰ νὰ ἀρπάξουν ;» Ὁ Μπέης τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι οὗτοι δὲν εἶναι λησταί, ἀλλὰ μαζεύονται ἐδῶ διὰ τὰ χωριά σας, εἶναι παλληκάρια τοῦ Κομιτάτου. Ἀντελήφθη οὗτος τὰ μελετώμενα, ἀλλὰ ἐφάνη ψύχραιμος καὶ ἔδειξεν ἀδιαφορίαν. Μόλις ὅμως ἦλθεν ἡ νύξ καὶ πάντες ἀπεκοιμήθησαν, ἐξῆλθεν οὗτος ἀπὸ τὴν Κασσερίαν καὶ ὁδεύων βιαστικὰ εἰς τὸ σκότος ἐφθασεν εἰς τὸ χωρίον καὶ ἔφερε τὴν εἴδησιν, ὅτι ἐτοιμάζεται ἐπίθεσις κατὰ τῶν 2 χωρίων.

§ 32ον. — *Αἱ ἐπανειλημμέναι ἐπιθέσεις τοῦ Τουρκικοῦ Κομιτάτου*

1). Τὰ περὶ ἐξώσεως τῶν Θρακῶν ἐκτίθενται λεπτομερῶς εἰς ἄλλο πόνημά μου ὑπὸ τὸν τίτλον «Περιπέτεια τῶν Ἑλληνοθρακῶν ἀπὸ τοῦ 1904 μέχρι τοῦ 1922».

κατὰ τῆς Καστάμπολης καὶ τοῦ Ἰντζέκιοῦ. Ὡς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν κατωτέρω λεχθησομένων, ὁ Μπέης τῆς κασσερίας τοῦ Ντεμιράκ ἀντελήφθη μετ' ὀλίγον τὴν φυγὴν τοῦ μάστορα Γιώργη καὶ εἰδοποίησε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἵσσεϊῶν. Οὗτοι ἀμέσως ἀπεφάσισαν τὴν ἐπίθεσιν ἐξ ἀπήνης κατὰ τῆς Καστάμπολης μόνον, ἵνα προλάβουν αὐτὴν μεμονωμένην καὶ ἀπροετοίμαστον· διότι συνεπέραναν ὅτι οἱ Ἰντζεκιῶται θὰ ἦσαν ἤδη ἔτοιμοι κατόπιν τῆς εἰδοποιήσεως τοῦ Μαστρογιώργη.

Καὶ ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον. Ἐξεκίνησαν περὶ τὰ μεσάνυχτα καὶ ἔφθασαν κάτωθεν τοῦ ἐπιπέδου λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο τὸ χωρίον Καστάμπολη. Πλὴν ὅμως οἱ Κασταμπολίται ἠγρύπνουσαν καὶ εἰδοποιηθέντες ὑπὸ τῶν ἐκ περιτροπῆς νυκτοφυλάκων ἔδραμον πρὸς τὴν ὄφρυν τοῦ λόφου κάτωθεν τῆς ὁποίας εὐρίσκοντο οἱ ἐπιδρομεῖς ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ καὶ τοὺς ὑπεδέχθησαν μὲ ὁμοβροντίαν. Οὗτοι ἔσταμάτησαν καὶ ἤρχισαν ἀντιπυροβολοῦντες, μὴ τολμῶντες ὅμως νὰ ἀνέλθουν μέσα εἰς τὸ σκότος. Ἄλλ' οἱ Κασταμπολίται, εὐθὺς ὡς ἀντελήφθησαν τὴν προσέγγισιν τῶν ἐπιδρομέων, ἔστειλαν ἀμέσως ταχύποδα νέον καὶ εἰδοποίησε τοὺς Ἰντζεκιῶτας μὲ τὴν παράκλησιν νὰ στείλουν βοήθειαν. Τότε οἱ νεώτεροι καὶ ταχυποδέστεροι ἀπὸ αὐτοῦς, μὲ τὰ ὄπλα, ἐντὸς ἡμισείας ὥρας, εὐρέθησαν εἰς τὸν ὑψηλὸν λόφον τοῦ μοναστηρίου Προφήτου Ἡλιοῦ τῆς Καστάμπολης καὶ ἤρχισαν πυροβολοῦντες τὸ ἀριστερὸν τῶν ἐπιτιθεμένων. Προχωροῦντες δὲ καὶ κρυπτόμενοι ἐντὸς τῶν ἀμπελώνων, κατήρχοντο βραδυποροῦντες. Ἄλλ' ἅμα ὡς ἤρχισε νὰ ὑποφώσκη ἡ πρωΐα, ἀντελήφθησαν οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἐκινδύνεον νὰ καταληφθοῦν τὰ νῶτα τῶν καὶ οὕτω νὰ τεθῶσι μεταξὺ δύο πυρῶν, τῆς Καστάμπολης ἔμπροσθεν καὶ τῶν προσδραμόντων Ἰντζεκιωτῶν ἐξ ἀριστερῶν καὶ τῶν νώτων τῶν. Ἀμέσως τότε ἔστρεψαν καὶ ἐτράπησαν εἰς ἀλλόφρονον φυγὴν πρὸς τὸ τουρκοικὸν χωρίον Μπέογλου. Τὸ δὲ παράδοξον ἦτο, ὅτι ἐκ τῶν ἐπιδρομέων ἔκειντο ἐγκαταλειφθέντες ἄνω τῶν σαράντα νεκροί, ἐκ τῶν ἡμετέρων δὲ οὐδεὶς. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ προοίμιον τοῦ τέλους.

§ 33ον.— *Αἱ τελευταῖαι ἐπιθέσεις.*— *Ἡ ἐκτόπισις.* Ἐκτοτε παρηλθὸν ἡμέραι τινὲς χωρὶς νὰ σημειωθῇ ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλη τις ἐπίθεσις. Ὡστόσο οἱ χωρικοὶ εἶχαν μείνει ἀπομονωμένοι· διότι οὔτε πρὸς Ραιδεστόν, οὔτε πρὸς Καλλίπολιν, ἀλλ' οὔτε καὶ πρὸς Μάλαρα ἠδύναντο νὰ πορευθῶσιν. Ὅλοι οἱ δρόμοι ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς ἦσαν κατελημμένοι ἀπὸ τοὺς ἀτάκτους τοῦ Κομιτάτου. Καὶ μόνον ἢ πρὸς τὸ Ἴερὸν Ὄρος πλευρὰ ἔμεινεν ἔλευθέρη, διὰ τῆς ὁποίας ἠδύναντο νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὰ παραλιακὰ Γανόχωρα, ὁπόθεν ὅμως οὐδὲν τὸ ὠφέλιμον ἀνέμενον. Ἀφ' ἑτέρου οἱ ἄτακτοι εἶχον ἐννοήσει καλῶς, ὅτι κάθε ἐπίθεσις τῶν κατὰ τῶν δύο τούτων χωρίων θὰ ἐστοίχιζεν εἰς αὐτοὺς πολλοὺς νεκρούς, ἐνόσω οἱ χωρικοὶ διέθετον ἐκηβόλα ὄπλα, τὰ ὁποῖα καὶ μετεχειρίζοντο μετὰ μεγάλης δεξιότητος.

Τὸ μέσον τοῦτο τῆς ἀμύνης τῶν χωρίων ἀνέλαβε νὰ ἐξουδετερώσῃ ἡ

Τουρκική Χωροφυλακή. Οὕτω μετὰ τινας ἡμέρας ομάδες χωροφυλάκων ἐνεφανίζοντο εἰς τὰ χωρία, διὰ νὰ προστατεύσουν δῆθεν αὐτά. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τῶν ἦτο ἄλλος. Ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ ἀναγκάσουν τοὺς χωρικοὺς, ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τῶν ἀτάκτων, ν' ἀποφύγουν νὰ φανερώσουν στρατιωτικὰ εἴτε κυνηγετικὰ ὄπλα, ἐφόσον ἐστεροῦντο οὕτοι νομίμων ἀδειῶν ὄπλοφορίας. Διότι ἐν ἐναντία περιπτώσει θὰ ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ἐπαναστάται κατὰ τῆς νομίμου ἐξουσίας καὶ θὰ προσεβάλλοντο ὑπὸ τακτικοῦ στρατοῦ μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πλήρη ἐξόντωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δύο ἀνθισταμένων χωρίων.

Καὶ οὕτως ἐγένετο. Οἱ ἄτακτοι ἐπῆλθον κατὰ τῆς Καστάμπολης πρωΐαν τινὰ καὶ ἤρχισαν τοὺς πυροβολισμοὺς μακρόθεν, ἀλλ' αἴφνης ἐπρόβαλεν ἡ χωροφυλακὴ ἐντὸς τοῦ χωρίου. Οἱ χωρικοὶ κατενόησαν ὅτι ἦτο στημένη παγίς, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωσιν ἄλλως, ἠναγκάσθησαν νὰ δηλώσουν εἰς τὴν χωροφυλακὴν, ὅτι θὰ ἀπέλθουν. Ὁ καθεὶς ἐφόρτωσεν εἰς τὸ ζῶον του ὅ,τι ἔκρινε καλὸν νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸ σπίτι του, τὸ ὁποῖον ἦτο πλήρες ρουχισμοῦ καὶ ποικίλων ἄλλων χρειωδῶν, παρέλαβε τὴν οἰκογένειάν του καὶ ἐτράπη τὴν πρὸς τὸ Ὄρος ἄγουσαν. Ἀνέβησαν τὴν ράχιν τοῦ βουνοῦ καὶ κατέβησαν εἰς τὴν παραλίαν ἔξωθεν τῆς Χώρας, ὅπου ἦτο ἡ ἐδρα τοῦ Μητροπολίτου Γάνου καὶ Χώρας, εἰς ὃν ὑπήγοντο.

Ἄφοῦ οὕτω ἐξετοπίσθη ἡ Καστάμπολις μὲ τὴν ἐπέμβασιν πλέον τῶν ἐπισήμων Τουρκικῶν Ἀρχῶν ὑπὲρ τῶν ἀτάκτων, ἀπώλεσαν φυσικὰ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ οἱ Ἰντζεκιῶται περὶ παραμονῆς τῶν. Διότι, ὡς προέβλεψαν, ἡ ἰδία μέθοδος ἐφηρμοσθῆ καὶ δι' αὐτούς. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ τουρκικὴ χωροφυλακὴ ἀφῆκε πλέον τὰ προσχήματα καὶ ἀναφανδὸν ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν ἀτάκτων. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀριθμὸς χωροφυλάκων εἰσῆλθεν εἰς τὸ χωρίον, καὶ μετ' ὀλίγον ἀφίχθησαν οἱ ἄτακτοι καὶ ἤρχισαν πυροβολοῦντες. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ παρουσιασθῆ πρὸς ἄμυναν μὲ ὄπλον, οὕτοι εἰσέβαλον εἰς τὸ χωρίον καὶ ὅσους ἐκ τῶν χωρικῶν ἔτυχε νὰ συναντήσουν ἔξω τῶν οἰκιῶν τῶν, ἐπετίθεντο μὲ τοὺς ὑποκοπάνους τῶν ὄπλων τῶν καὶ τοὺς ἔδερον. Ἡ δὲ χωροφυλακὴ, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπετάνθησαν οἱ χωρικοί, παραπονούμενοι, ἀπήντα ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἀτάκτων. Τότε ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ χωρίου, καὶ ἕκαστος λαμβάνων τὴν οἰκογένειάν του καὶ ὅ,τι ἐθεώρει ὡς εὐμετακόμιστον, ἐξήρχετο τῆς οἰκίας του καὶ ἐλάμβανε τὴν πρὸς τὰς κορυφὰς τοῦ Ὄρους ἀνηφορικὴν ὁδόν. Οὕτω πρὸς τὸ ἑσπέρας συνεκεντρώθησαν ἐπάνω εἰς τὸν Πύργον, ὅπου καὶ διενυκτέρευσαν, ὅλαι αἱ οἰκογένειαι τοῦ χωρίου τριακόσαι περίπου, ἦτοι χίλια πεντακόσαι ψυχαί (1500).

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν ἐστάλησαν τρεῖς νέοι νὰ ὑπάγουν εἰς Μυριόφυτον, διὰ νὰ γνωστοποιήσουν εἰς τὸν Καϊμακάμην τὰ διατρέξαντα. Ἄλλ' οἱ ἄτακτοι κατὰ συμβουλήν τῆς χωροφυλακῆς, ὡς ἐξηκριβώθη, εἶχαν ἀναβῆ καὶ ἀπέκλεισαν τὸν δρόμον πρὸς τὸ Μυριόφυτον. Καὶ μόλις εἶδαν τοὺς τρεῖς

χριστιανούς μακρόθεν, ἐπιυροβόλησαν καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἕνα, οἱ δὲ δύο ἄλλοι ἐστράφησαν ὀπίσω καὶ ἐπανῆλθον πρὸς συνάντησιν τῶν λοιπῶν ὁμοχωρίων των. Κατόπιν τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ, οἱ Ἰντζεκιῶται ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ μόνη ὁδός, πὺ ἀπέμεινε διὰ τὴν παραλίαν, ἦτο ἡ πρὸς τὸ Αὐδήμιον κατωφέρεια. Κατέβησαν λοιπὸν τὴν κατωφέρειαν αὐτὴν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν χαράδραν τοῦ Αὐδημίου, ἐκεῖ πλησίον ὅπου ἐντὸς αὐτῆς ἐνοῦνται τρία ποτάμια, τὰ ὁποῖα ἀπὸ κοινοῦ ἐκβάλλουν εἰς τὴν θάλασσαν παρὰ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον διηυθύνθη ὁλόκληρον τὸ πλῆθος, ὅπου καὶ κατέλυσεν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν πλατάνων.

§ 34ον.— *Ἡ ἡλιθία ὑποκρισία τοῦ Μουιτσαρίφου Καλλιπόλεως.*
 Πρέπει νὰ προσιεθῆ ἔδῳ ὅτι ἡ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον προηγουμένως καταφύγει τὰ γυναικόπαιδα τῆς Καστάμπολης, ἦτο ἐντελῶς κατεστραμμένη ὑπὸ τοῦ σειμοῦ τοῦ ἐπισυμβάντος κατὰ τὴν 17ην Ἰουλίου τοῦ 1912 καὶ ἐκ τῆς συνεπείᾳ τούτου προκληθείσης πυρκαϊᾶς. Τὸ δὲ Αὐδήμιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν καταβῆ τὰ γυναικόπαιδα τοῦ Ἰντζέκιοῦ, δὲν ἦτο μὲν πυρκαυστον, ἀλλ' ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἠρειπωμένον, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν αἱ ἐκτοπισθεῖσαι 550 οἰκογένειαι τῶν δύο χωρίων νὰ στεγασθῶσιν, ἔστω καὶ προσωρινῶς· διὰ τοῦτο διανυκτέρευον εἰς τὸ ὑπαιθρον. Τὴν ἐπομένην ἔφθασεν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ὁ Μουιτσαρίφης Καλλιπόλεως, ὅστις προσῆλθεν εἰς τὸν τόπον τοῦ καταυλισμοῦ, ἐκάλεσε μερικὸν ἀνδρα τοῦ χωρίου, πρὸς τοὺς ὁποίους ὑποκριτικῶς ἐξέφρασε λύπην διὰ τὰ συμβάντα καὶ τοὺς ἠρώτησεν, ἐὰν ἤθελον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ χωρίον των. Τοῦτο ἔπραξεν, διότι ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ ἐλάμβανεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν, θὰ ἐπέροριτε δὲ κατόπιν τούτου τὴν εὐθύνην τῆς φυγῆς των εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, πὺ ἤθελον τάχα νὰ ἀπέλθουν εἰς Ἑλλάδα, διότι εἶχαν καταληφθῆ καὶ οὗτοι ἀπὸ ἑλληνομανίαν (Γιουνάν-φικιρλή).

Πλὴν ὅμως οἱ χωρικοὶ παμπόνηροι ὄντες καὶ διὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι αὐτὰ πὺ τοὺς ἔλεγε δὲν τὰ ἐπίστευεν οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀπήντησαν : «Μάλιστα, θέλομεν νὰ ἐπιστρέψωμεν, ἀρκεῖ σεῖς νὰ μᾶς δώσετε τὴν ἄδειαν καὶ ἀμέσως τώρα ἐπιστρέφομεν». «Ναί, ἐγὼ νὰ σᾶς δώσω τὴν ἄδειαν, ἀλλ' ὁ δρόμος πρὸς τὸ χωρίον σας εἶναι πιασμένος ἀπὸ ἐνόπλους ἀτάκτους, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπακούουν εἰς ἐμέ», προσέθεσεν αὐτὸς ἀμέσως. «Τί σᾶς μέλει, εἶπον οἱ χωρικοί, ἡμεῖς θὰ κόψωμεν ἀπὸ τὸ δάσος ἀπὸ ἕνα ξύλο καὶ μὲ τὰ ξύλα θὰ τοὺς διώξωμεν ἀπὸ τὸ βουνό, κι' ἔτσι θὰ πᾶμε στὸ χωριό μας». «Ναί, ἀλλὰ θὰ χυθῆ αἷμα, ἀπήντησεν αὐτός, καὶ ἐπειδὴ βλέπω, ὅτι δὲν θὰ μπορέσετε νὰ ζήσετε πλέον ἐν εἰρήνῃ μὲ τοὺς ἐδῶ Τούρκους, φρόνιμον εἶναι νὰ πηγαίνετε καὶ σεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφοῦ ὅλα τὰ χωριά τῶν Ρωμηῶν ἔφυγαν δι' ἐκεῖ. Ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς δοθῆ ἡ ἄδεια νὰ ἀναχωρήσετε, πρέπει προηγουμένως νὰ πληρώσετε μερικὰ χρῆη, πὺ μερικοὶ ἀπὸ σᾶς ἔχουν πρὸς τὸ Ντεβλέτ». Ἐκεῖνοι ἀνταπήντησαν ὅτι χρῆη μὲν δὲν ἔχουν, οὐχ' ἦτιον ὅμως δέχονται νὰ πληρώσῃ κάθε οἰκογένεια ἀνὰ ἕνα μετζηντιέ. Καὶ πράγματι ἐπληρώθησαν οὕτω 60 χρυσαῖ

λίραι. Ἀφοῦ τοιοῦτοτρόπως ἀφέθησαν ἐλεύθεροι νὰ ἀέλθουν, ἔστειλαν οὗτοι ἐπιτροπὴν ἐκ τριῶν ἀτόμων εἰς Ραιδεστόν, ἵνα διαπραγματευθῆ ἐκεῖ μὲ πρακτορεῖον ἀτμοπλοϊκὸν τὴν ἔλευσιν πλοίου εἰς τὸ Αὐδήμιον πρὸς παραλαβὴν τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων 1 600 περίπου ψυχῶν καὶ μεταφορὰν τῶν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἀλλὰ ὁποία κακοήθεια μερικῶν ἀπατεῶνων! Χριστιανοὶ πρᾶκτορες κατεδέχθησαν νὰ ἐξαπατήσουν τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ χωρίου καὶ νὰ λάβουν προκαταβολικῶς τριάκοντα (30) λίρας χρυσᾶς, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ φέρουν πλοῖον διὰ νὰ παραλάβῃ τὸ πλῆθος. Οὗτοι δὲ οἱ ἀσυνείδητοι πρᾶκτορες ἦσαν ὁ Πρόξενος τῆς Αὐστρίας Σούμας, ἓνας μοχθηρὸς καὶ φανατικὸς καθολικὸς Φραγκολεβαντῖνος καὶ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν τερατώδη τοῦτον ὁ Ἕλλην Ραιδεστινὸς Ἀνδρόνικος Παπᾶ Ἰμερίου (Παπαλιμαράκης). Διότι παρῆλθον ἀρκεταὶ ἡμέραι καὶ τὸ ἀναμενόμενον πλοῖον δὲν ἐφάνη νὰ ἔλθῃ, οὔτε τὰς 30 λίρας ἐπέστρεψαν. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἀπλοϊκῶν ἐκείνων ἀνθρώπων νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς ἄλλο πρακτορεῖον, τὸ ὁποῖον ἐπρομήθευσε μέγα πλοῖον φορτηγὸν Ἀγγλοῦ τινός. Τὸ πλοῖον τοῦτο ἐκ Ραιδεστοῦ ἐπλευσεν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αὐδημίου, παρέλαβε τοὺς πάντας καὶ τοὺς μετέφερεν εἰς Θεσσαλονίκην, ὁπόθεν οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐστάλησαν εἰς τι χωρίον ὀνόματι Προινάρι, κείμενον ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης Σερρῶν. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἄλλοι ἐστάλησαν εἰς Νέα Μάλγαρα, ἄλλοι εἰς Κατερίνην καὶ ἄλλοι εἰς Λαγκαδᾶν ὅπου καὶ παρέμειναν ἐπὶ ἔξ (6) ὀλόκληρα ἔτη.

§ 35ον.— *Ἡ παλινόστησις καὶ ἡ τρίτη μετανάστευσις.* Ὅτε δὲ τὸ 1919 ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶχον ἐπιζήσει, ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὰ λεηλατηθέντα καὶ καταστραφέντα οἰκήματά των. Εὐθύς ἀμέσως ἐπεδόθησαν μετ' ἀκαταβλήτου δραστηριότητος εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, ἐκαλλιέργησαν τὰς γαίας των καὶ ἠμεῖφθησαν πλουσιοπαρόχως. Καὶ ἐνῶ ἀπέβλεπον μὲ ἀισιοδοξίαν εἰς τὸ μέλλον, ὑπὸ δμόφυλον καὶ δμόδοξον κυβέρνησιν, κατάπληκτοι ἐπληροφορήθησαν ὅτι περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου 1922, μετὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ Μικρασιατικοῦ μετώπου, ἐπεδικάσθη καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη εἰς τὴν Τουρκίαν διὰ τοῦ Πρωτοκόλου τῶν Μουδανίων. Ἡ ἀγωνία καὶ ἡ θλίψις ποὺ τοὺς εἶχε καταλάβει δὲν περιγράφονται. Ἐλαβον δὲ διαταγὴν ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν νὰ εὐρίσκωνται εἰς παράλιον μέρος διὰ νὰ τοὺς παραλάβῃ πλοῖον. Ὡς πλησιέστερον καὶ εὐκολώτερον σημεῖον ἐπιβιβάσεως ἐθεώρησαν τὴν παραλίαν τοῦ Κουμβάου, ἡ ὁποία ἀπεῖχε περὶ τὰ 20 χιλιόμετρα ἐκ τοῦ χωρίου, μολονότι ὁ δρόμος ἦτο ὁμολώτερος ἀπὸ τὰς ὄρεινὰς ἀτραπούς, ποὺ ὠδήγουν εἰς τὰ Γανόχωρα. Μὲ δάκρυα καὶ θρήνους μετεκόμισεν ἕκαστος ὅσα ἠδυνήθη, ἀπεχαιρέτησαν τὴν γῆν των καὶ ἀπῆλθον, ὑποβληθέντες εἰς τρίτην μετανάστευσιν ἐντὸς διαστήματος ὀκτώ (8) ἐτῶν, 1914—1922. Σήμερον εὐρίσκονται ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν περιοχὴν Λαγκαδᾶ, εἰς τι χωρίον Κεῦο Νερά λεγόμε-

νον, εἰς Νέα Μάλγαρα, εἰς Κατερίνην καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ πότε ἄραγε θὰ γίνῃ δυνατόν νὰ παλινοστήσουν ἐκ νέου εἰς τὴν πάτριον γῆν ;

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΙΝΤΖΕΚΙΟῦ ¹⁾

Ἔθιμα. — Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου διετήρουν πολλὰ ἔθιμα χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης καὶ καλωσύνης, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν κατωτέρω :

1.—**Χριστούγεννα.** Τὸ πλεῖστον τῶν οἰκογενειῶν μαζί μετὰ τὰ ἄλλα οἰκιακὰ ζῶα ἔτρεφον καὶ ἓνα χοῖρον, διὰ νὰ τὸν σφάξουν, ἅμα ὡς ἐπλησίαζεν ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Δεκαημέρου μετὰ τὸν Ἅγιον Βασίλειον καὶ τὰ Θεοφάνεια. Τοῦ χοίρου τὰ ἔντερα παρεγείμιζαν μετὰ πληγοῦρι, σταφίδες καὶ διάφορα μυρωδικὰ. Τὰ ἔβραζαν καλῶς μαζί μετὰ τεμάχια κρέατος, τοῦ κάτωθεν τῆς κοιλίας τοῦ χοίρου (ὄπερ ἐλέγετο ἀπόσυρτὴ) καὶ αὕτῃ ἦτο ἡ Χριστουγεννιάτικη σοῦπα, ποὺ ἔτρωγαν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας τῶν Χριστουγέννων, τελουμένην λίαν πρῶτὴ τῆς 25ης ἐκάστου Δεκεμβρίου. Ἄλλὰ προτοῦ νὰ καθήσουν εἰς τὸ τραπέζι, ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσουν τὸ χριστιανικὸν καθῆκον πρὸς τὰ σπίτια, ποὺ δὲν εἶχαν χοῖρον. Ἀμέσως λοιπὸν τὰ παιδιὰ τῆς οἰκογενείας καὶ αἱ κόραι ἐστέλλοντο εἰς τὰ γειτονικὰ σπίτια καὶ συγγενικὰ μετὰ γαβάνους (κύπελα) γεμάτους μετὰ τοιαύτην σοῦπαν, δηλαδὴ ζυμὸν παχὺν μεθ' ἑνὸς τεμαχίου ἀπόσυρτῆς καὶ ἑτέρου τεμαχίου ἐντέρου παραγεμισμένου (ματιᾶς). Ἔτσι καμμία οἰκογένεια τοῦ χωρίου δὲν ἔμενεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, χωρὶς Χριστουγεννιάτικην σοῦπαν. Ὅτε δὲ μετὰ δύο ἡμέρας ἐτεμάχιζαν ὀλόκληρον τὸν χοῖρον, ἔστελλον εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας καὶ ἀνὰ ἓν τεμάχιον ψαχνοῦ κρέατος, συνοδευόμενον καὶ μετὰ ἀνάλογον μερίδα λίπους. Τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ μὴ θρέψαντες χοίρους καθ' ὅλον τὸ Δεκαήμερον ἐγεύοντο χοιρινοῦ κρέατος.

2.—**Διὰ τὸ Πάσχα.** Τὸ ἴδιον συνέβαινε καὶ διὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα. Οἱ ἔχοντες πρόβατα Κεχαγιάδες ἢ καὶ ἄλλοι Τσομπάνηδες (οἱ ἔχοντες τοῦλάχιστον 50 πρόβατα ἰδικὰ των), τὸ πρῶτον γάλα, ποὺ ἄρμεγαν κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα, τὸ ἔκαμναν γιαοῦρι μέσα εἰς πίθους καὶ τυρόν. Ταῦτα τὰ ἐκόμιζον εἰς τὸ χωρίον ἀπὸ τὰς μάνδρας των τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν, κατὰ δὲ τὸ Μέγα Σάββατον τὰ ἐμοίραζαν εἰς τὰς πτωχὰς οἰκογενείας, εἰς συγγενεῖς, εἰς φιλικὰ των σπίτια καὶ εἰς γείτονας ἀνὰ ἓν κύπελον γιαοῦρι καὶ ἓν τεμάχιον τυροῦ, ἑλαφρῶς ἀλατισμένου, διὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πασχαλιᾶς.

1) Ἐκ τῆς λογογραφίας τοῦ χωρίου γράφω μόνον ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα νομίζω ὅτι δὲν ἐτηροῦντο εἰς ἄλλα πλησιόχωρα καὶ τὰ θεωρῶ ἀξιοπαρατήρητα· διότι ἄλλα μὲν εἶναι καθαρῶς χριστιανικά, ἄλλα δὲ μετέχουν ἀμυδρῶς καὶ εἰδωλολατρικοῦ πνεύματος.

3.—*Τὴν Πρώτην τοῦ ἔτους.* Ὁμοίως ἐγένετο καὶ μὲ τις Βασιλόπηττες. Ἐπειδὴ τινες, ἔνεκα πένθους ἢ καὶ ἑλλείψεως τῶν ἀπαιτουμένων, δὲν ἐξύμωσαν Βασιλόπηταν, οἱ γνωστοὶ καὶ οἱ γείτονές τινος ἐφρόντιζαν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου νὰ στείλουν πρὸς αὐτοὺς ἀνὰ ἓν τεμάχιον πῆττας, καθὼς καὶ ἕτερον βρασμένης ὄρνιθος, οὕτως ὥστε τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ὄλοι νὰ γευθοῦν βασιλόπηττας καὶ κρέατος ὄρνιθος.

4.—*Τηγαλίτες τῶν Ἁγίων 40 Μαρτύρων.* Τὴν 9ην Μαρτίου, μνήμην τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, τὰ πλείοτερα καὶ εὐπορώτερα σπήτια ἐξύμωσαν ἀφ' ἑσπέρας ζύμην, τὴν ὁποίαν, τὴν ἄλλην ἡμέραν, ἔψηναν εἰς πλάκα ἐπὶ τῆς ἐστίας, ἀλείφοντες τὴν πλάκα μὲ σησαμέλαιον. Μετὰ τὸ ψήσιμον ἔρριπτον τὸν τοιοῦτον πλακοῦντα ἐντὸς πετμεζίου, ἔπειτα τὸν ἔθενον εἰς πιᾶτο καὶ τὸν ἐπασπάλιζαν μὲ καρύδια τριμμένα. Ἐκ τοῦ παρασκευάσματος αὐτοῦ ἐμοίραζαν κατόπιν καὶ εἰς ὄσους ἤξευραν ὅτι δὲν εἶχαν ζυμώσει τοιοῦτον. Διότι ἐπρέσβευον ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπραγματοποιοῦν τὸ ἀπλοῦν λόγιον : «Σαράντα φᾶς, σαράντα πιῆς, σαράντα δώσ' γιὰ τὴν ψυχὴ σ'».

5.—*Ἐθιμον μικτὸν Χριστιανισμοῦ καὶ ἀρχαίας εἰδωλολατρείας.* Ὅταν ἀπέθνησκέ τις ἐν τῇ οἰκογενεῖα, ἀφοῦ τοῦ ἄλλαξαν ροῦχα καὶ τὸν ἔντυναν, τὸν ἐξήπλωναν εἰς τὸ νεκροκρέββατο. Ἐπειτα ἔπαιρναν τεμάχιον μελισσοκηρίου, τὸ ἔδειχναν στὴ φωτιὰ γιὰ νὰ μαλακώσῃ, τὸ ἐξύμωσαν μὲ σταγόνας τινὰς λαδιοῦ καὶ ἀπετέλουν ἓνα σταυρὸν κήρινον, τὸν ὁποῖον ἐναπέθετον ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ νεκροῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ κέντρον, ἐπεκόλλουν καὶ μικρὸν ἀργυροῦν νόμισμα «διὰ τὸν ἄγγελον, ποὺ πῆρε τὴν ψυχὴν», ὡς ἔλεγον. Καὶ ὁ μὲν σταυρὸς εἶναι τὸ γνώριμον σημεῖον τῶν χριστιανῶν. Ἀλλὰ τὸ νόμισμα διὰ τὸν ἄγγελον, παρέμεινεν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Ἦτο ὁ ὄβολος τὸν ὁποῖον ἔφερεν ὁ νεκρὸς τῶν ἀρχαίων, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ πορθμεῖα τοῦ Χάρωνος, ὅπως λίαν προσφυῶς τὰ σατυροῖζει ὁ Λουκιανὸς εἰς τοὺς Νεκρικοὺς Διαλόγους του. Τὰ λοιπά, τὰ ἀφορῶντα τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν, τὸν ἀρραβῶνα, τὸν γάμον καὶ τὴν κηδεῖαν, εἶναι κοινὰ εἰς ὅλην τὴν Θράκην, μὲ μικρὰς παραλλαγὰς, αἱ ὁποῖαι παρετηροῦντο ἀπὸ ἓν χωρίον εἰς ἄλλο. Διὰ τοῦτο ἔλεγον : «*Κάθε χωριὸν κι' ἀνιέτι, κάθε μαχαλᾶς καὶ τάξ'*». Δηλαδή κάθε χωριὸν ἔχει διάφορον συνήθειαν ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ καὶ στὸ ἴδιο χωριὸν ἢ αὐτὴ συνήθεια διαφοροτρόπως διεξάγεται.

6.—*Τόποι Θεραπείας.* Τόποι θεραπείας ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Θράκῃ καὶ δὴ εἰς τὴν περιοχὴν Ραιδεστοῦ ἦσαν : ἡ Λάσπη, ὁ Ἴτσμές, ἡ Γαλαχτερὴ Παναγία καὶ τὸ Ψωράγισμα, καθὼς καὶ ὁ μέγας Ναὸς τῶν Καλυβίων (Μετόχιον τοῦ Βατοπεδίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους).

7.—*Ἡ Λάσπη.* Ἦτο μία ἕκτασις βαλτώδης πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Ραιδεστοῦ. Τὸν Αὐγούστον ἀπεροφῶντο τὰ νερὰ καὶ ἔμενε τὸ ἔδαφος λασπῶδες. Ἐκεῖ προσήρχοντο ἀπὸ πολλὰ μέρη καὶ Γανοχωρῖται ἀκόμη καὶ ἐκόμιζον ἀσθενεῖς πάσχοντας ἀπὸ πόνους ρευματισμῶν, ἀρθριτισμῶν, ὀσφυαλγίας

κλπ. Ἐκεῖ ἐγυμνοῦτο ὁ ἀσθενὴς καὶ μὲ τοὺς πόδας του ὄρθιος ἐπίεξε τὸ λα-
σπῶδες ἔδαφος ἕως ὅτου κατορθώσῃ νὰ βυθίσῃ τὸ σῶμα του μέχρι τοῦ μέ-
ρους, ὅπου ἤσθάνειτο τοὺς πόνους. Τινὲς ἐβυθίζοντο μέχρι τοῦ λαιμοῦ, ἐὰν
οἱ πόνοι ἦσαν εἰς τὴν ὠμοπλάτην. Παρέμενεν ἐπὶ τινα χρόνον, ἔπειτα τὸν
ἐξῆγον καταλασπωμένον, τὸν ἔπλυνον μὲ χλιαρὸν νερόν, τὸν ἐσφόγγιζαν, τὸν
ἔκαμαν ἐντριβὴν καὶ τὸν ἐνέδουν μὲ στεγνὰ ἐσώρρουχα, ἀπλωμένα εἰς τὸν
ἥλιον τοῦ Αὐγούστου. Πολλοὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι ἐθεραπεύθησαν οὕτω.

8.—**Ὁ Ἴσμεῦς.** (Τουρκικὴ λέξις, σημαίνει πόσις (πόσιμο), ἐκ τοῦ τουρ-
κικοῦ ρήματος ἰσμεκ=πίνειν). Ἦτο μία πηγὴ ἔξωθεν τοῦ χωρίου Τσανακτοῦ,
εἰς τὴν πεδιάδα Κουμβάου καὶ Ναίλκιοι. Καθ' ὅλον τὸν Αὐγούστον προσήρχοντο
ἀπὸ πολλὰ μέρη, διὰ νὰ καθαρίσουν τὸν ἐντερικόν των σωλῆνα. Διότι, ὡς
ἐπίστευον, κατ' Αὐγούστον μόνον τὰ μεταλλικὰ ὕδατα ἀποκτοῦν τὸ μέγιστον
τῆς δραστικότητός των, ἠλείπει πάσης περιττῆς ὑγρασίας ἱκανῆς νὰ τὰ ἀλ-
λοιώσῃ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Ἐβράζαν τὸ νερό, τὸ ἀφίναν νὰ κρυώσῃ
καὶ τὸ ἔπιναν εἰς μεγάλην ποσότητα. Μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἤρχιζεν ἡ κένωσις.
Τὴν πόσιν ἐσυνέχιζον ἕως ὅτου ἐξήρχετο πλέον καθαρὸν νερόν. Τοῦτο ἐση-
μαινεν ὅτι ὁ ἐντερικός των σωλῆν ἐκαθαρίσθη τελείως.

9.—**Ἡ Ἁγία Γαλαχτερὴ.** Μεταξὺ Κουμβάου καὶ Νεοχωρίου, ἐντὸς βα-
θουλώματος, μέτρα τινὰ μακρὰν τῆς παραλίας, ὑπῆρχε ναῖσκος ἀφιερωμένος
εἰς τὴν Παναγίαν. Ἐξωθεν τοῦ ναοῦ ἀνέβλυζε πηγὴ εἰς τὴν ὁποίαν προσήρ-
χοντο καὶ ἔπιναν, κατόπιν *παρακλήσεως* ὑπὸ ἱερέως, αἱ γυναῖκες, ποὺ ἐβυζαί-
νοντο μὲν, ἀλλ' ἐστεροῦντο ἀρκετοῦ γάλακτος, διὰ νὰ θρέψουν τὰ μωρὰ των.
Πράγματι τὸ γάλα κατέβαινε καὶ ἐγέμιζε τοὺς μαστοὺς τῶν τοιούτων μητέρων.
Σημειωτέον ὅτι τότε δὲν ὑπῆρχον αἱ συσκευαὶ θηλασμοῦ (θήλαστρα) οὔτε τὰ
ἄλλα σύγχρονα μέσα χάρις εἰς τὰ ὁποῖα τρέφουν σήμερον τὰ νεογνὰ καὶ ἄνευ
τοῦ μητρικοῦ γάλακτος.

10.—**Τὸ ψωράγισμα.** Καὶ τοῦτο ἦτο πηγὴ, θειοῦχος, εἰς τὴν περιοχὴν
τῆς Περισιτάσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν ὠδήγουν ἵππους, ἡμίονους, ὄνους καὶ
βοῦς ψωριῶντας, τοὺς ἔπλυνον, τοὺς ἐπότιζον καὶ ἐθεραπεύοντο.

11.—**Ἡ Παναγία τῶν Καλυβίων.** Τὰ Καλύβια ἦσαν χωρίον κείμενον
πλησίον τῶν Μαλαγάρων. Εἶχον μέγαν ναόν, ἀνήκοντα εἰς τὸ Βατοπέδιον. Ὁ
ναὸς οὕτως ἐπανηγύριζε τὰ Ἐννεάμερα τῆς Παναγίας, μετὰ τὴν Κοίμησιν,
ἦτοι τὴν 24ην Αὐγούστου. Ἐκεῖ συνέρρεον προσκυνηταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη
τῆς Θράκης, ἀπαράλλακτα, ὅπως γίνεται ἐν Ἑλλάδι μὲ τὴν Παναγίαν τῆς
Τήνου. Ὁ ναὸς ἐπληροῦτο ἀσθενῶν διαφόρων παθήσεων. Καὶ κάποτε, ὡς
ἐκ θαύματος, μερικοὶ ἐθεραπεύοντο.

12.—**Ἡ φωτιὰ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου.** Εἰς πολλὰ χωρία τῆς Ἀνατο-
λικῆς Θράκης, τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, 17 Ἰανουα-
ρίου, ἤναπτον μεγάλην φωτιὰν εἰς τὴν πλατεῖαν ἐκάστου χωρίου. Ἐρωτώ-
μενοι διὰ τὴν αἰτίαν τοῦ ἐθίμου αὐτοῦ ἔδιδον τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: «Ἡ ζέ-

στη τῆς γῆς ἀπὸ τὸ φθινόπωρον ἀρχίζει νὰ καταβαίνει εἰς τὸ βάθος τοῦ ἐδάφους, διὰ τοῦτο ἡ ἐπιφάνεια ψύχεται. Ἄλλ' ἀφοῦ περάσῃ τὸ ἥμισυ τοῦ χειμῶνος, περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου, ἀρχίζει ἡ θερμοκρασία νὰ ἀναβαίνει πάλιν ἀπὸ τοῦ βάθους πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τοῦτο διότι τότε κλίνει ὁ καιρὸς πρὸς τὴν ἀνοιξιν. Τὸ τοιοῦτον δὲ συμπίπτει μὲ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, πού εἶναι τὸ μέσον τοῦ χειμῶνος¹⁾). Πρέπει νὰ προστεθῇ ἐδῶ ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο εἰς πολλὰ μέρη εἶχεν ἐγκαταληφθῆ πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων ἤδη. Τὴν ἄλλοτε ὑπαρξιν τοῦ τοιούτου ἐθίμου δεικνύει μία *κατάρα*, πού ἐξεστομίζετο πολλάκις ἀπὸ τὰς γυναῖκας : «*Νὰ τὸν κάψη ἡ φωτιά τ' Ἁγιαντωνιοῦ*».

13.—*Παρώνυμα (Παρατσούκλια) Ἰνιζεκιωτῶν καὶ ἄλλων χωρικῶν δυσεξήγητα. Χωρίου Ἰνιζέκιοι*: Ἀμπαζᾶς, Ἀλαχούτης, Γκατζέκος, Ζαπάρας, Κιπρικτῆς, Κουκουναῖς, Κουρέλης, Κιρκινέζης, Κουμπάσης, Μαρές, Ματζαβέλλας, Μεχῆκος, Μποισουκλᾶς, Μίλτσος, Μπαλιᾶς, Μπαζμπανᾶς, Μπολέτος, Μυκηροζῆς, Νταλαμπούρας, Παπήρας, Παραλίκης, Σαλιμπάσης, Σκουφός, Τσενεσίζης, Τζενέλλης, Νταρίβας, Τσιτσιγκας, Σκαρπάθιος, Γκιουλέκας, Μαγκλάβαρος.

Χωρίου Σιμιτλή: Μέγκας, Μάγγος.

Χωρίου Σχολαρίου: Κοῦρος, Μπραῖτζος, Σαλκάκης²⁾).

14.—*Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ σιταριοῦ πρὸς τὴν μάννα του Γῆν*. Τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, 25 Μαρτίου, τὸ φυτρωμένο σιτάρι, πού καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα εἶναι ἀνυψωμένον μίαν σπιθαμὴν, ἀποτείνεται πρὸς τὴν μητέρα του Γῆν καὶ τὴν ἀποχαιρετᾶ. Σύμφωνα μὲ τὴν παροιμίαν, ὁ διάλογος μεταξὺ σιταριοῦ καὶ γῆς κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ ἀποχωρισμοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς :

Τὸ σιτάρι λέγει : —«*Σ' ἀφίνω γειὰ μαννούλα μου*».

Ἡ Γῆ ἐρωτᾶ : —«*Παίδι μου, ποῦ θὰ πᾶς ;*»

Τὸ σιτάρι ἀπαντᾶ : —«*Θὰ πάω νὰ μὲ φᾶνε*

—*Ἐκεῖνοι, πού θὰ φᾶς*»³⁾).

15.—*Παροιμία* : «*Τοῦρκον εἶδες ; παράδες θέλ'*

Κι' ἄλλον εἶδες ; κι' ἄλλες θέλ'»⁴⁾).

1) Πιθανῶς παραλλαγὴ τοῦ μύθου περὶ Περσεφόνης.

2) *Συνήθη ὀνόματα χωρικῶν* : Ἀθηνόδωρος, Μεγακλῆς Ἀνδρόνικος, Διαμαντῆς, Μόδηστος, Χριστόδουλος, Σγουρομάλλης, Τζεφερῆς, Στρατῆς. *Γυναικῶν* : Πουλχερία, Δούκαινα, Εὐθαλία, Εὐδοκία, Κρουσταλλένια, Λεμονιά, Κατφένια, Παρασκευή.

3) Ὁ ἄνωτέρω διάλογος ὑπαινίσσεται τὴν συνεχῆ ἐναλλαγὴν τῆς ὕλης, χωρὶς νὰ χάνεται τίποτε. Οὕτω τὸ σιτάρι μεγαλώνει καὶ ὀριμάζει τρεφόμενον ἐκ τῆς γῆς. Τοῦτο τρώγουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος καὶ αὐτοὶ γίνονται πάλιν χῶμα.

4) Τοῦτο ἐλέγετο διότι τὰ ἑλληνικὰ χωρία τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἦσαν ἀμιγῶς ἑλληνικά, ἄνευ Τούρκων.

ΛΟΓΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΑΡΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ
ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΧΑΝΔΡΑ

Α) *Γεωργικά Στοιχεῖα* 1.—Τὸ ὑψόμετρον τοῦ χωρίου εἶναι 200 μέτρα. Νοτίως αὐτοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 500 μέτρων εὐρίσκεται λόφος μὲ ὑψόμετρον 234,95 μ.

2.—Στερεῖται ὄρεων. Ἔχει ἀρκετοὺς λόφους καὶ ὑψώματα. Ἄλλοτε οἱ λόφοι αὐτοὶ ἦσαν δασώδεις ἐκ δρυῶν. Σήμερα ὑπάρχουν λείψανα τῶν δασῶν αὐτῶν καταστραφέντων κατὰ καιροὺς καὶ ἐκχερσωθέντων ὑπὸ τῶν κατοίκων.

3.—Στερεῖται ποταμῶν. Βορειοανατολικῶς τοῦ χωρίου διέρχεται μικρὸς ξηροπότατος «Κουροῦ - ντερές», πλημμυρίζων ὀλίγον κατὰ τὸν χειμῶνα. Τὸ χωρίον κατὰ τὸ θέρος ὑποφέρει ἐκ λειψυδρίας.

4.—Τὸ κλίμα εἶναι καλὸ καὶ ὑγιεινόν. Δὲν ἔχει πλουσίαν βλάστησιν. Εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ βοσκοτόπους εὐρίσκονται διεσπαρμένα διάφορα δένδρα, ἀχλαδιές, φτελιές, βαλανιδιές. Εἰς τὰ ρέματα ἱτιές.

5.—Δὲν ἔχει φυσικὰ καλλονάς. Δύναται ὁμοίως ν' ἀποκτήσῃ ἐὰν ἀναδασωθοῦν μὲ πεῦκα οἱ πέριξ τοῦ χωρίου γυμνοὶ λόφοι.

6.—Δὲν ἔχει φυσικὰ παράδοξα.

Β) *Ἱστορικὰ Στοιχεῖα*. 1.—Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1912 διαρκοῦντος τοῦ Βαλκανικοῦ Πολέμου, δύναμις δώδεκα χιλιάδων (12.000) περίπου Τουρκικοῦ Στρατοῦ ὑπὸ τὴν Διοίκησιν τοῦ Ἰμπράμ Πασᾶ, προερχομένη ἐκ Διδυμοτείχου, διήλθεν ἐκ τοῦ χωρίου καὶ ἐστρατοπέδευεν βορείως αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν θέσιν «Χανταπλῆ». Μετὰ παραμονὴν ὀλίγων ἡμερῶν, ὁ στρατὸς αὐτὸς ἔφυγεν πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του εἰς τὸ μέρος τοῦ καταυλισμοῦ του ἐγκατέλειπε τρόφιμα, ὄπλα, πυρομαχικὰ καὶ ρουχισμόν διότι τὰ ἐπιταχθέντα κάρρα ἀπὸ τὸ χωριὸν δὲν μπόρεσαν νὰ τὰ σηκώσουν ὄλα. Ἡ φυγὴ τοῦ στρατοῦ ἦτο ἐσπευσμένη, διότι πληροφορίαί ἔφερον τὴν ἀθόδον μεγάλης δυνάμεως Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ. Εἰς τὸ μέρος τοῦ καταυλισμοῦ παρέμεινεν ἓνας μόνον τοῦρκος λοχίας ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐντολὴν νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν μεταφορὰν καὶ ἐξασφάλισιν τοῦ ἐναπομείναντος ὑλικοῦ εἰς τὸ χωριὸν (Χανδρᾶ). Ὁ λοχίας αὐτὸς ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Πουλιάν Διδυμοτείχου, ἦλθε εἰς Χανδρᾶν, ἠγγάρευσε μερικὰ κάρρα καὶ μετέφερε τὰ ὑλικά εἰς τὸ χωριὸν ὅπου τὰ ἐναποθήκευσεν εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ ἀφοῦ ἐκλείδωσεν τὴν ἀποθήκην καὶ ἐσφράγισεν αὐτὴν μὲ ἰσπανικὸν κηρὸν, ἀνεχώρησε διὰ τὴν Πουλιάν, νὰ παραμείνῃ ἓνα βράδυ ἐκεῖ καὶ ν' ἀποχαιρετήσῃ τὴν οἰκογένειάν του, ὅπως εἶπεν εἰς τοὺς κατοίκους.

Τὴν ἐπομένην κατέφθασεν εἰς τὸ χωριὸν μικρὰ δύναμις Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐκ 18 περίπου ἰππέων, ἧτις ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τῶν κινήσεων τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ καὶ ἔλαβε γινῶσιν περὶ τῶν ἐναποθηκευθέντων

ὕλικῶν εἰς τὸ σχολεῖον κατὰ τὴν προηγουμένην ὑπὸ τοῦ Τούρκου λοχίου. Ἐφοῦ ἐπληροφορήθησαν ὅτι δὲν ὑπάρχουν Τούρκοι εἰς τὸ χωρίον ἐξῆλθον καὶ κατηυθύνθησαν πρὸς νότον αὐτοῦ. Ὄταν ἔφθασαν εἰς τὴν θέσιν «Τούμπα», εἰς τὸ σημερινὸν ὑψόμετρον 234,95 μ. ἀντίκρουσαν τὸν Τούρκον λοχίαν νὰ ἐπιστρέφῃ ἔφιππος ἐκ Πουλιᾶς. Αὐτοὶ ἐσταμάτησαν ὀλίγον διὰ νὰ παρατηρήσουν τὰ γύρω μέρη, ἀναμένοντες νὰ πλησιάσῃ ὁ ἔφιππος. Ὄταν οὗτος ἔφθασε εἰς ἀπόστασιν 50 μέτρων ἀπ' αὐτούς, τὸν ἀνεγνώρισαν ὅτι ἦτο Τούρκος καὶ τὸν ἐκάλεσαν νὰ παραδοθῇ. Αὐτὸς ὅμως, ὅταν ἀντελήφθη ὅτι αὐτοὶ ἦσαν Βούλγαροι, κατέβηκε ἀπὸ τὸ ἄλογόν του ἔλαβε θέσιν καὶ ἤρχισε νὰ πυροβολῇ κατὰ τῶν Βουλγάρων μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σκοτώσῃ τὸ ἄλογον ἑνὸς ἱππέως, ὅστις ἔτρεξε νὰ τὸν συλλάβῃ ἔχοντας τὴν ἐντύπωση ὅτι θὰ ἔφευγε ὅταν κατήρχετο ἐκ τοῦ ἄλογου του. Τότε οἱ Βούλγαροι ἔβαλον ἐναντίον του καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Μετὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι ἐπέστρεψαν εἰς τὸ χωρίον καὶ ἄνοιξαν τὴν ἀποθήκην. Τὰ μὲν ὄπλα καὶ πυρομαχικὰ παρέλαβον αὐτοί, τὰ δὲ τρόφιμα καὶ ἄλλα ὑλικά ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν κατοίκων, τὰ ὅποια ἤρπασαν ὅσοι δὲν ἐφοβοῦντο τὴν ὄργην τῶν Τούρκων.

Οἱ Τούρκοι ἐπληροφορήθησαν τὸν φόνον τοῦ λοχίου ὑπὸ τῶν Βουλγάρων στρατιωτῶν καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μία δμᾶς ἐξ ἑκατὸν ἱππέων ἦλθεν ἐκ «Καρτάλ-τεπέ» περιοχῆς Ρυζίων, καὶ περιεκύκλωσε τὸ χωρίον κατὰ τὴν αὐγὴν μὲ σκοπὸν νὰ τὸ καύσῃ καὶ νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς κατοίκους διότι τοὺς ἐθεώρησαν ὡς ὑπαιτίους τοῦ φόνου τοῦ λοχίου των. Ταυτοχρόνως ὅμως ἄλλη δμᾶς Τούρκων στρατιωτῶν παρουσιάσθη ἀπὸ τὸν λόφον τὸν εὐρισκόμενον νοτιῶς τοῦ χωρίου, προερχομένη ἐκ Διδυμοτείχου διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Ὄταν ἡ δμᾶς αὕτη ἀντελήφθη ὅτι τὸ χωρίον ἦτο περικυκλωμένον καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἐλαφρᾶς δμίχλης δὲν ἀνεγνώρισε τοὺς Τούρκους στρατιώτας καὶ ἐξέλαβεν αὐτοὺς διὰ Βουλγάρους, ἄρχισε νὰ βάλῃ κατ' αὐτῶν. Οἱ βαλλόμενοι ἐπίσης ἐξέλαβον αὐτοὺς ὡς Βουλγάρους καὶ ἤνοιξαν καὶ αὐτοὶ ἐναντίον των πῦρ. Οὕτω συνήφθη μία μάχη ὑπεράνω καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐξ ἀποστάσεως. Αἱ σφαῖραι ἐπιπτον ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐπὶ τῶν κεράμων, τοίχων καὶ θυρῶν τῶν οἰκιῶν. Πολλὰ δὲ θύραι καὶ σήμερον ἀκόμη φαίνονται διάτρητοι. Οἱ κάτοικοι ἔντρομοι ἐνεκλείσθησαν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των καὶ ἀνέμενον τὸ μοιραῖον. Εὐτυχῶς ὅμως μετ' ὀλίγον ἀμφότεραι αἱ δμᾶδες ἀπεχώρησαν ἀπ' ὅπου ἦλθον χωρὶς καμμία νὰ τολμήσῃ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τοῦ χωρίου καὶ οὕτω ὡς ἐκ θαύματος μὲ τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν ἐσώθη τὸ χωρίον χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε κανεὶς ἐκ τῶν κατοίκων του.

Γ) *Τουριστικὰ Στοιχεῖα*. 1.—Ὑπάρχουν περὶ τὰ δέκα (10) κατάλληλα δωμάτια. 2.—Ὑπάρχουν 4 καφεπαντοπωλεῖα. Οὐδὲν κέντρον ψυχαγωγίας.

3.—Δὲν γίνεται ἀγορὰ εἰς τὸ χωρίον. Οἱ κάτοικοι μεταβαίνουν εἰς τὴν ἑβδομαδιαίαν ἀγορὰν τῆς Ὁρεστιάδος ἑκαστον Σάββατον.

4.—Γίνεται μία πανήγυρις τὴν 29ην Αὐγούστου ἡμέραν ἀποκεφαλισμοῦ

Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, πολιούχου τοῦ χωρίου. Εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην ἔρχονται ἐπισκέπται ἀπὸ πολλὰ χωρία πλησιέστερα καὶ ἀπομεμακρυσμένα, ἦτοι ἐκ Μεγάλης Δοξαπάρας, Μικρᾶς Δοξαπάρας, Χελιδόνος, Ζώνης, Μεγάλης καὶ Μικρᾶς Τράβας, Χιονάδων, Βάλτου Ρυζίων, Φυλακίου, Κυπρίνου, καὶ Μεταξάδων, πολλοὶ δὲ μικροπωληταὶ ἀπὸ Ὀρεστιάδα καὶ Διδυμότειχον καθ' ὅσον ἡ πανήγυρις αὐτὴ εἶναι ἡ μοναδικὴ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν περιφέρειαν Ὀρεστιάδος. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἡ Θρησκεία ἐπιβάλλει νηστείαν, οἱ κάτοικοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μαγειρεύουν λαδερὰ καὶ φιλεύουν τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ ἐπειδὴ εἰς τὰ φαγητὰ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουν οἱ λαδερεῖς μελιτζάνες διὰ τοῦτο πειρακτικῶς ἐδόθη εἰς τὴν πανήγυριν αὐτὴν τὸ ὄνομα «Πατλατζάν—Πανηγύρι» εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν (δηλ. *μελιτζανοπανηγύρι*).

5.—Ἐχει μίαν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (Ἀποκεφαλιστοῦ). Ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ δὲν ἔχει σχέδιον ναοῦ. Ἐχει σχέδιον μονωρόφου οἰκίας χωρισμένης εἰς τρία μέρη καὶ ἐμφανίζει ὄψιν ἀχυρῶνος καὶ οὐχὶ ναοῦ. Ἐκτίσθη ὡς ἐξωκλήσιον πρὸ 300 καὶ πλέον ἐτῶν μετὰ τὴν ἀνοικοδομήσιν τοῦ χωρίου, ὁπότε τοῦτο ἀριθμοῦσε περὶ τὰς 15—20 οἰκογενείας. Ἡ ξυλεία ἣ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν ἀνέγερσιν ταύτης ἐκόπη ἐκ τῆς τοποθεσίας ὅπου ἔχει ἀνοικοδομηθῆ. Οἱ κάτοικοι ἀπεπειράθησαν τρεῖς φορές ἀπὸ τοῦ 1900 καὶ ἐντεῦθεν νὰ ἀνεγείρουν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πάντοτε αἱ προσπάθειαι τῶν ἐναυάγησαν λόγῳ τῶν ἐπακολουθούντων πολέμων. Τελευταία προσπάθεια ἐγένετο ἀπὸ τὸ ἔτος 1935 ἕως τὸ 1940 τῇ παροτρύνσει μας καθ' ἣν εἰσεπράχθησαν περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας καὶ πλέον δραχμαὶ προπολεμικαὶ κατατεθεῖσαι εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος. Μεσολάβησαντος ὁμως τοῦ πολέμου 1940—1941 καὶ ἀχρηστευθέντος τοῦ προπολεμικοῦ χαρτονομίσματος, ἀπέτυχε καὶ ἡ τελευταία αὐτὴ προσπάθεια. Τώρα δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξευρεθοῦν τοπικοὶ πόροι διὰ νὰ γίνῃ νέα προσπάθεια. Ἡ ἐκκλησία λειτουργεῖ δύο Κυριακὰς τὸν μῆνα, διότι ὁ ἱερεὺς ἔχει δύο ἐνορίας. (Χανδρᾶ καὶ Βάλτου). Ἐξωκλήσια δὲν ὑπάρχουν.

6.—Πλατείας δὲν ἔχει τὸ χωριό. Ὡς τοιαύτη χρησιμοποιεῖται ἡ ἀλλὴ τοῦ σχολείου. Δὲν ἔχει δενδροστοιχίας, οὔτε Παιδικὸν Σταθμὸν καὶ ἀθλητικὸν γηπέδον. Ἀλλὰ οὔτε καὶ χῶρον κατάλληλον ἔχει διὰ τὴν δημιουργίαν γηπέδου.

7.—Τὸ χωριὸν δὲν ἔχει θάλασσαν, οὔτε ποταμοὺς καὶ λίμνας. Βορειοανατολικῶς τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 3—4 χιλιομέτρων, ὅπως ἀνεφέρθη καὶ ἄνωτέρω, διέρχεται μικρὸς ξηροπόταμος. Εἰς ὄρισμένα μέρη τῆς κοίτης του σχηματίζει μικρολιμνοῦλες (γκιόλια κατὰ τὴν τοπικὴν διάλεκτον) αἱ ὁποῖαι διατηροῦν τὰ νερά τῶν μέχρι τέλους Ἰουλίου. Εἰς τὰ νερά αὐτῶν τῶν μικρολιμνῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι σιτάσιμα καὶ ἀκάθαρτα, τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ, τὰ ὁποῖα βόσκουν τὰ ζῶα τῶν πρὸς τὴν περιοχὴν ἐκείνην, κατὰ τὸ μεσημέρι

δπου ἀναπαύονται (σταλίζουν κατὰ τὴν τοπικὴν ἔκφρασιν) τὰ ζῶα, παίρνουν τὸ μπάνιο των.

8.—Στὸ χωριὸ ὑπάρχουν περὶ τοὺς 40 ἀογαλειοὶ ποὺ χρησιμοποιοῦνται μόνον δι' οἰκογενειακὰς ἀνάγκας. Ὑφαίνουν μάλλινα σιάκια διὰ τοὺς ἀνδρας, μάλλινα, βαμβακερὰ καὶ μεταξοβάμβακα διὰ τὰς γυναῖκας. Ἰδίως διὰ τὰς προίκας τῶν κοριτσιῶν.

9.—Τὸ χωριὸ δὲν ἔχει ἀγγειοπλάστας, ξυλογλύπτας καὶ κεραμοποιεῖα. Τὰ εἶδη ἀγγειοπλαστικῆς οἱ κάτοικοι τὰ προμηθεύονται ἀπὸ τοὺς Μεταξάδες. Καὶ τὰ εἶδη κεραμοποιεῖου ἀπὸ τὴν Λάδην, Φυλάκιον καὶ Ὁρεστιάδα.

10.—Δὲν ὑπάρχει οὔτε γήπεδον, οὔτε ποδοσφαιρικὴ ὁμάς στὸ χωριό. Ἐλπίζομεν εἰς τὸ μέλλον νὰ δημιουργηθοῦν.

11.—Κυνηγοὶ ὑπάρχουν 2—3 Δὲν κυνηγοῦν ὅμως διότι τὰ δίκανά των τὰ ἐπῆραν οἱ ἀντάρτες. Ἀπὸ τὰ θηράματα ὑπάρχουν λαγοί, πέροδικες, ὄρνυκια, ἀλώπεκες καὶ λύκοι. Ὅχι πολλά.

12.—Ψαράδες δὲν ὑπάρχουν στὸ χωριό.

13.—Οὔτε Σωματεῖα καὶ Σύλλογοι μὲ κοινωνικοὺς σκοποὺς ὑπάρχουν.

Δ) **"Ἐθιμα τοῦ τόπου.** — 1) **"Ἐθιμα γεννήσεως.** Ἀμέσως μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδιοῦ καλοῦνται γυναῖκες τῆς γειτονιάς καὶ συγγενεῖς καὶ παίρνουν μέρος σὲ νοινὸ τραπέζι, ποὺ λέγεται τῆς «Παναγιᾶς τὸ ψωμί». Στὸ τραπέζι αὐτὸ προσφέρεται φρεσκοψημένον ψωμί ποὺ λέγεται **μπογάτσια**, γι' αὐτὸ ἡ τελετὴ αὕτῃ λέγεται **μπογανίκια**. (Καὶ ἄλλοις ἡ ὄνομασία μπογανίκια ἐδόθη ἀπὸ τὴ λέξι μπογὰς, ποὺ σημαίνει ταῦρος, ὅστις συντελεῖ εἰς τὴν γέννησιν τῶν μόσχων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τελετὴ αὕτῃ γίνεται χάριν τοῦ ἀνδρός, ὅστις συνετέλεσε εἰς τὴν γέννησιν τοῦ παιδιοῦ, γι' αὐτὸ παρομοιάζεται καὶ αὐτὸς μὲ μπογάν, ἔξ οὗ καὶ ἡ ὄνομασία τῆς τελετῆς μπογανίκια). Στὴν τελετὴ αὕτῃ παίρνουν μέρος μόνον γυναῖκες. Παλαιότερα οἱ γυναῖκες πῆγαιναν μὲ φαγητὰ καὶ πιοτὰ καὶ κάνανε μεγάλο γλέντι. Σήμερα περιορίζονται σὲ μιὰ ὀλιγόωρη τυλικὴ ἐπίσκεψι. Ὅταν ἐπισκέπτονται τὴ λεχὼ βλέπουν τὸ νεογέννητο, τοῦ δωρίζουν ἓνα νόμισμα καὶ τὸ φτύνουν τρεῖς φορὲς γιὰ νὰ μὴ βασκαθῆ. Αὐτὸ τὸ ἔχουν τυλιγμένο μέσα στὰ σπάργανα (πιλένια ὅπως τὰ λένε) καμωμένα ἀπὸ παλιὰ χοντρά φουστάνια τῆς μητέρας του ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ἔχουν ἀλατίσει σὰν τὸ χοιρινὸ παστὸ καὶ σκεπασμένο μὲ μιὰ καινούργια πελενιά καὶ μὲ μιὰ ἄσπρη μανδύλα. Ἡ λεχὼ στὸ κεφάλι τῆς ἔχει κρεμασμένο τὸ **ζουροφλίκι**, καμωμένο ἀπὸ μιὰ κόκκινη κλωστή μ' ἓνα νόμισμα κερμάτινο καὶ περασμένα ἓνα σκόρδο καὶ μιὰ γαλάζια χάντρα γιὰ νὰ μὴν βασκαίνεται καὶ νὰ διακρίνεται ὅτι εἶναι λεχὼ, γιὰτὶ τὸ ζουροφλίκι αὐτὸ θὰ τὸ φορῆ στὸ κεφάλι τῆς ἐπὶ 40 ἡμέρες. Τὸ ἴδιο ζουροφλίκι βάζουν καὶ στὸ μωρό.

Μετὰ τὴ συγκέντρωσι τῶν γυναικῶν ἡ μαμὴ παίρνει τὴ φρεσκοψημένον

μπογάτσια καὶ τὴν βάζει τρεῖς φορές ἐπάνω στὸ κεφάλι της, λέγοντας: «ἤχου, ἤχου, ἤχου, ἀπὸ τρία χρόνια κ' ὕστερα». Στὴν τρίτη φορά σπάζει τὴ μπογάτσια σὲ κομμάτια καὶ τὰ μοιράζει σ' ὅλες τὶς γυναῖκες. Ὅποια γυναῖκα πάρη ἄκρη θὰ γεννήσῃ κορίτσι, καὶ ὅποια πάρη μέση θὰ γεννήσῃ ἀγόρι. Ἀφοῦ φᾶνε φεύγουν λέγοντας διάφορες εὐχὲς στὴ μητέρα, στὴ μαμὴ καὶ στοὺς συγγενεῖς τοῦ παιδιοῦ. Ἔτσι τελειώνει ἡ τελετὴ τῶν **μπουγανικιῶν**.

Μετὰ ἡ μαμὴ παίρνει μιὰ καινούργια πλίνη κανάτα γεμάτη φρέσκο νερὸ μὲ ἓνα κλωνὶ βασιλικὸ καὶ πηγαίνει στὸν παπᾶ τοῦ χωριοῦ γιὰ νὰ κάνῃ τὴν «Εὐκὴ» ἁγιασμό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ πιῇ καὶ θὰ λουσθῇ ἡ λεχὼ καὶ τὸ μωρό. Τὴν τρίτη ἡμέρα ἀπὸ τὴ γέννησι ἡ μαμὴ ζεσταίνει ἓνα καζάνι νερὸ καὶ μέσα σὲ μιὰ σκάφη λούζει καὶ μπανιάζει τὴ λεχὼ καὶ τὸ μωρό, ρίχνοντας μέσα καὶ τὸν ἁγιασμό. Ἡ πεθερὰ ἢ ἡ μητέρα ρίχνει ἀργυρὰ νομίσματα μέσα στὴ σκάφη γιὰ δῶρο τῆς μαμῆς, πού συμβολίζουν τὴν ὑγεία τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς λεχοῦς. Τὸ βράδυ τῆς τρίτης ἡμέρας, ὕστερα ἀπὸ τὸ λούσιμο, ἡ μητέρα φορᾶει στὸ παιδί καθαρὰ φορέματα, ἀφίνει ὅλη τὴ νύχτα τὸ φῶς ἀναμμένο καὶ περιμένει νὰ γράψῃ ὁ Θεὸς τὴν τύχη του.

Ἐπὶ 9 ἡμέρες τὰ στρώματα τῆς λεχοῦς παραμένουν στρωμένα κάτω στὸ μέρος ὅπου ἐγέννησε καὶ τὴν ἐνάτη τὰ σηκώνουν καὶ τὰ τινάζουν. Στὶς 9 αὐτὲς ἡμέρες ἡ λεχὼ πότε πλαγιαίνει καὶ πότε σηκώνεται κατὰ βούλησι. Στὸ διάστημα δὲ αὐτῶν τῶν ἐννέα ἡμερῶν πρέπει κάποιος νὰ βρισκεται μαζὺ μὲ τὴ λεχὼ γιὰ νὰ τὴν προστατεύῃ ἀπὸ τὸν ἐπιλόχιο πυρετὸ (τὸ **ἀρμένισμα**, ὅπως τὸν ὀνομάζουν). Ὅταν καμμιά φορά δὲν βρισκεται ἄνθρωπος νὰ καθίσῃ μαζὺ της, τότε βάζουν εἰς ἀντικατάστασίν του μιὰ σκοῦλα κάτω ἀπὸ τὸ στρῶμα της. Ἐπὶ 40 ἡμέρες μέσα στὸ δωμάτιο τῆς λεχοῦς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μπῇ κανεὶς μετὰ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου, ἐκτὸς μόνο ἔαν καίη θυμίαμα στὴν πόρτα τοῦ δωματίου. Ὁ σύζυγος ἐπὶ 40 ἡμέρες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κοιμηθῇ μὲ τὴν λεχὼ σύζυγό του. Τὴν 40ῆ ἡμέρα ἡ λεχὼ φορεῖ τὰ γιορτινά της, ἀλλάζει καὶ τὸ παιδί της καὶ πηγαίνει στὴν ἐκκλησία, ὅπου **σαραντίζει**. Μετὰ τὸ σαράντισμα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γυρίσῃ στὸ σπίτι της ἀμέσως, ἀλλὰ νὰ φιλοξενηθῇ γιὰ λίγη ὥρα σ' ἓνα συγγενικό της ἢ φιλικό της σπίτι. Γιαυτὸ στὴν ἐκκλησία τὴν περιμένουν ἡ μητέρα της ἢ κάποια συγγενῆς της καὶ τὴν πηγαίνουν στὸ σπίτι των ὅπου τὴν φιλεύουν καὶ τὴν ξαποσιέλλουν. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ παύει πλέον νὰ εἶναι λεχὼ καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπισκέπτεται καὶ ἄλλα σπίτια, διότι θεωρεῖται καθαρὸ καὶ ἑνωμένως δὲν τῆς ἐπιτρέπετο ὄχι μόνον νὰ βγῇ ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλή τοῦ σπιτιοῦ της, ἀλλὰ οὔτε νὰ δώσῃ, οὔτε νὰ πάρῃ ἀπ' ἔξω κανένα πράγμα.

2. **Ἔθιμα Βαπτίσεως**. Παλαιότερα ἡ βάπτισις ἐγένετο σὲ ἐννέα ἡμέρες, ἀπὸ τὴ γέννησι. Τώρα γίνεται εἰς ἀκαθόριστο χρόνο. Ἡ βάπτισις γίνεται ὅπως παντοῦ. Κατὰ τὴν ὀνομασία παιδιὰ τρέχουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ ἀναγγέλλουν τὸ ὄνομα στὴ μητέρα. Αὐτὴ δίδει στὰ παιδιὰ ὡς δῶρο διάφορα

ὅπου ἀναπαύονται (σταλίζουν κατὰ τὴν τοπικὴν ἔκφρασιν) τὰ ζῶα, παίρνουν τὸ μπάνιο των.

8.—Στὸ χωριὸ ὑπάρχουν περὶ τοὺς 40 ἀργαλειοὶ ποὺ χρησιμοποιοῦνται μόνον δι' οἰκογενειακὰς ἀνάγκας. Ὑφαίνουν μάλλινα σιάκια διὰ τοὺς ἀνδρας, μάλλινα, βιμβρακερὰ καὶ μεταξοβάμβακα διὰ τὰς γυναῖκας. Ἰδίως διὰ τὰς προίκας τῶν κοριτσιῶν.

9.—Τὸ χωριὸ δὲν ἔχει ἀγγειοπλάστιας, ξυλογλύπτας καὶ κεραμοποιεῖα. Τὰ εἶδη ἀγγειοπλαστικῆς οἱ κάτοικοι τὰ προμηθεύονται ἀπὸ τοὺς Μεταξάδες. Καὶ τὰ εἶδη κεραμοποιεῖον ἀπὸ τὴν Λάδην, Φυλάκιον καὶ Ὁρεσιάδα.

10.—Δὲν ὑπάρχει οὔτε γήπεδον, οὔτε ποδοσφαιρικὴ ὁμάς στὸ χωριό. Ἐλπίζομεν εἰς τὸ μέλλον νὰ δημιουργηθοῦν.

11.—Κυνηγοὶ ὑπάρχουν 2—3 Δὲν κυνηγοῦν ὁμῶς διότι τὰ δίκανά των τὰ ἐπῆραν οἱ ἀντάρτες. Ἀπὸ τὰ θηράματα ὑπάρχουν λαγοί, πέροδικες, ὀρτύκια, ἀλώπεκες καὶ λύκοι. Ὅχι πολλά.

12.—Ψαράδες δὲν ὑπάρχουν στὸ χωριό.

13.—Οὔτε Σωματεῖα καὶ Σύλλογοι μὲ κοινωνικοὺς σκοποὺς ὑπάρχουν.

Δ) *Ἔθιμα τοῦ τόπου.* — 1) *Ἔθιμα γεννήσεως.* Ἀμέσως μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδιοῦ καλοῦνται γυναῖκες τῆς γειτονιᾶς καὶ συγγενεῖς καὶ παίρνουν μέρος σὲ νοινδὸ τραπέζι, ποὺ λέγεται τῆς «Παναγιᾶς τὸ ψωμί». Στὸ τραπέζι αὐτὸ προσφέρεται φρεσκοψημένον ψωμί ποὺ λέγεται *μπογάτσια*, γι' αὐτὸ ἡ τελετὴ αὐτὴ λέγεται *μπογανίγια*. (Κατ' ἄλλους ἡ ὀνομασία μπογανίγια ἐδόθη ἀπὸ τὴ λέξι μπογὰς, ποὺ σημαίνει ταῦρος, ὅστις συντελεῖ εἰς τὴν γέννησιν τῶν μόσχων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τελετὴ αὐτὴ γίνεται χάριν τοῦ ἀνδρός, ὅστις συνετέλεσε εἰς τὴν γέννησιν τοῦ παιδιοῦ, γι' αὐτὸ παρομοιάζεται καὶ αὐτὸς μὲ μπογάν, ἔξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία τῆς τελετῆς μπογανίγια). Στὴν τελετὴ αὐτὴ παίρνουν μέρος μόνο γυναῖκες. Παλαιότερα οἱ γυναῖκες πῆγαιναν μὲ φαγητὰ καὶ πιστὰ καὶ κάνανε μεγάλο γλέντι. Σήμερα περιορίζονται σὲ μιὰ ὀλιγόωρη τυπικὴ ἐπίσκεψι. Ὅταν ἐπισκέπτονται τὴ λεχῶ βλέπουν τὸ νεογέννητο, τοῦ δωρίζουν ἓνα νόμισμα καὶ τὸ φτύνουν τρεῖς φορὲς γιὰ νὰ μὴ βασκαθῆ. Αὐτὸ τὸ ἔχουν τυλιγμένον μέσα στὰ σπάργανα (πιλένια ὅπως τὰ λένε) καμωμένα ἀπὸ παλιὰ χοντρά φουστάνια τῆς μητέρας του ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ἔχουν ἀλατίσει σὰν τὸ χοιρινὸ παστὸ καὶ σκεπασμένον μὲ μιὰ καινούργια πελενιὰ καὶ μὲ μιὰ ἄσπρη μανδύλα. Ἡ λεχῶ στὸ κεφάλι τῆς ἔχει κορμασμένον τὸ *ζουροφλίκι*, καμωμένον ἀπὸ μιὰ κόκκινη κλωστὴ μ' ἓνα νόμισμα κεραμάτινο καὶ περασμένα ἓνα σκόρδο καὶ μιὰ γαλάζια χάντρα γιὰ νὰ μὴν βασκαίνεται καὶ νὰ διακρίνεται ὅτι εἶναι λεχῶ, γιὰτὶ τὸ ζουροφλίκι αὐτὸ θὰ τὸ φορῆ στὸ κεφάλι τῆς ἐπὶ 40 ἡμέρες. Τὸ ἴδιο ζουροφλίκι βάζουν καὶ στὸ μωρό.

Μετὰ τὴ συγκέντρωσι τῶν γυναικῶν ἡ μαμὴ παίρνει τὴ φρεσκοψημένον

μπογάτσια καὶ τὴν βάζει τρεῖς φορὲς ἐπάνω στὸ κεφάλι της, λέγοντας: «ἤχου, ἤχου, ἤχου, ἀπὸ τρία χρόνια κ' ὕστερα». Στὴν τρίτη φορὰ σπάζει τὴ μπογάτσια σὲ κομμάτια καὶ τὰ μοιράζει σ' ὅλες τὶς γυναῖκες. Ὅποια γυναῖκα πάρη ἄκρη θὰ γεννήσῃ κορίτσι, καὶ ὅποια πάρη μέση θὰ γεννήσῃ ἀγόρι. Ἀφοῦ φᾶνε φεύγουν λέγοντας διάφορες εὐχὲς στὴ μητέρα, στὴ μαμὴ καὶ στοὺς συγγενεῖς τοῦ παιδιοῦ. Ἔτσι τελειώνει ἡ τελετὴ τῶν *μπουγανικιῶν*.

Μετὰ ἡ μαμὴ παίρνει μιὰ καινούργια πλίνη κανάτα γεμάτη φρέσκο νερὸ μὲ ἓνα κλωνὶ βασιλικὸ καὶ πηγαίνει στὸν παπᾶ τοῦ χωριοῦ γιὰ νὰ κάνῃ τὴν «Εὐκὴ» ἀγιασμό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ πιῇ καὶ θὰ λουσθῇ ἡ λεχὼ καὶ τὸ μωρό. Τὴν τρίτη ἡμέρα ἀπὸ τὴ γέννησι ἡ μαμὴ ζεσταίνει ἓνα καζάνι νερὸ καὶ μέσα σὲ μιὰ σκάφη λούζει καὶ μπανιάζει τὴ λεχὼ καὶ τὸ μωρό, ρίχνοντας μέσα καὶ τὸν ἀγιασμό. Ἡ πεθερὰ ἢ ἡ μητέρα ρίχνει ἀργυρὰ νομίσματα μέσα στὴ σκάφη γιὰ δῶρο τῆς μαμῆς, πού συμβολίζουν τὴν ὑγεία τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς λεχοῦς. Τὸ βράδυ τῆς τρίτης ἡμέρας, ὕστερα ἀπὸ τὸ λούσιμο, ἡ μητέρα φοράει στὸ παιδί καθαρὰ φορέματα, ἀφίνει ὅλη τὴ νύχτα τὸ φῶς ἀναμμένο καὶ περιμένει νὰ γράψῃ ὁ Θεὸς τὴν τύχη του.

Ἐπὶ 9 ἡμέρες τὰ στρώματα τῆς λεχοῦς παραμένουν στρωμένα κάτω στὸ μέρος ὅπου ἐγέννησε καὶ τὴν ἐνάτη τὰ σηκώνουν καὶ τὰ τινάζουν. Στὶς 9 αὐτὲς ἡμέρες ἡ λεχὼ πότε πλαγιαίνει καὶ πότε σηκώνεται κατὰ βούλησι. Στὸ διάστημα δὲ αὐτῶν τῶν ἐννέα ἡμερῶν πρέπει κάποιος νὰ βρῖσκεται μαζὺ μὲ τὴ λεχὼ γιὰ νὰ τὴν προστατεύῃ ἀπὸ τὸν ἐπιλόχιο πυρετὸ (τὸ *ἀρμένισμα*, ὅπως τὸν ὀνομάζουν). Ὅταν καμμιά φορὰ δὲν βρῖσκεται ἄνθρωπος νὰ καθίσῃ μαζὺ της, τότε βάζουν εἰς ἀντικατάστασίν του μιὰ σκοῦλα κάτω ἀπὸ τὸ στῶμα της. Ἐπὶ 40 ἡμέρες μέσα στὸ δωμάτιο τῆς λεχοῦς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μπῆ κανεὶς μετὰ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου, ἐκτὸς μόνο ἐὰν καίῃ θυμίαμα στὴν πόρτα τοῦ δωματίου. Ὁ σύζυγος ἐπὶ 40 ἡμέρες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κοιμηθῇ μὲ τὴν λεχὼ σύζυγόν του. Τὴν 40ῆ ἡμέρα ἡ λεχὼ φορεῖ τὰ γιορτινά της, ἀλλάζει καὶ τὸ παιδί της καὶ πηγαίνει στὴν ἐκκλησία, ὅπου *σαραντίζει*. Μετὰ τὸ σαράντισμα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γυρῖσῃ στὸ σπίτι της ἀμέσως, ἀλλὰ νὰ φιλοξενηθῇ γιὰ λίγη ὥρα σ' ἓνα συγγενικό της ἢ φιλικό της σπίτι. Γιαὐτὸ στὴν ἐκκλησία τὴν περιμένουν ἡ μητέρα της ἢ κάποια συγγενῆς της καὶ τὴν πηγαίνουν στὸ σπίτι των ὅπου τὴν φιλεύουν καὶ τὴν ξαποσιέλλουν. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτὴ παύει πλέον νὰ εἶναι λεχὼ καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπισκέπτεται καὶ ἄλλα σπίτια, διότι θεωρεῖται καθαρῶς, ἐνῶ προηγουμένως δὲν τῆς ἐπετρέπετο ὄχι μόνον νὰ βγῇ ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ της, ἀλλὰ οὔτε νὰ δώσῃ, οὔτε νὰ πάρῃ ἀπ' ἔξω κανένα προᾶγμα.

2. *Ἔθιμα Βαπτίσεως*. Παλαιότερα ἡ βάπτισις ἐγένετο σὲ ἐννέα ἡμέρες, ἀπὸ τὴ γέννησι. Τώρα γίνεται εἰς ἀκαθόριστο χρόνον. Ἡ βάπτισις γίνεται ὅπως παντοῦ. Κατὰ τὴν ὀνομασίαν παιδιὰ τρέχουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ ἀναγγέλλουν τὸ ὄνομα στὴ μητέρα. Αὐτὴ δίδει στὰ παιδιὰ ὡς δῶρο διάφορα

νομίσματα. Τὸ δῶρο αὐτὸ λέγεται *μισνιές* ¹⁾. Ὄταν ὁ νονὸς φθάσῃ στὸ σπίτι τῆς μητέρας, τῆς κομπάρας, αὐτὴ ἔρχεται στὴν ἐξώθυρα, πατᾶ ἐπάνω σ' ἓνα σίδερο, κάνει τρεῖς (3) μετάνοιες, φιλεῖ τὸ χέρι τοῦ νονοῦ ἢ τῆς νονᾶς καὶ παίρνει τὸ παιδί ἀπὸ τὰ χέρια τους. Οἱ γονεῖς καλοῦνε φίλους καὶ συγγενεῖς καὶ ἔπακολουθεῖ διασκέδασις. Στὸ τέλος προσφέρουν στὴ νονά καὶ στοὺς προσκαλεσμένους διάφορα δῶρα (μανδύλια, πετσέτες) εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὧσων προσέφεραν αὐτὴ εἰς τὸν βυπτιστικόν της. Ἡ μεταφορὰ τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία στὸ σπίτι γίνεται μὲ τὸν παπᾶ καὶ ψάλτη, οἱ ὁποῖοι ψάλλουν συνεχῶς καὶ ἔπειτα κάθονται καὶ στὸ τραπέζι.

3. *Ἔθιμα Ἀρραβῶνων*. Ὁ πατέρας τοῦ παλλικαριοῦ, ποὺ θέλει ν' ἀρραβωνιασθῇ, στέλνει δύο ἀντιπροσώπους του (προξενητάδες) ὕστερα ἀπὸ τὴ συγκατάθεσι τοῦ γυιοῦ του, στὸν πατέρα τοῦ κοριτσιοῦ ποὺ θέλει νὰ πάρῃ γιὰ νὰ συζητήσουν καὶ διαπραγματευθοῦν τοὺς ὄρους, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ δεχθῇ αὐτὸς ν' ἀρραβωνιάσῃ τὸ κορίτσι του. Δηλαδή νὰ κανονίσουν τὸ λεγόμενον μπαμπὰ χακί ²⁾ ἢ τράχωμα, ποὺ πρέπει νὰ δώσῃ ὁ γαμπρὸς γιὰ τὴ νύφη, ἢ καὶ νὰ τὸν πείσουν νὰ δεχθῇ τὸν ἀρραβῶνα αὐτὸν σὲ περίπτωσι ποὺ δὲν θέλει νὰ δώσῃ τὴν κόρη του στὸν ἐκλεκτὸ τῆς καρδιᾶς της. Τὸ μπαμπάχακι αὐτὸ ὀρίζεται σὲ χρήματα καὶ σὲ νήματα βαμβακιοῦ (φελεμένι) καθὼς καὶ σὲ μαλλί. Μὲ τὴ σημερινὴ ἀξία τοῦ χαρτονομίσματος μπορεῖ νὰ φθάσῃ 2—3 ἑκατομμύρια, τὸ φελεμένι 10—15 ὀκάδες καὶ τὸ μαλλί μέχρι 40 ὀκάδες, ἀνάλογα μὲ τὴν εὐπορία τοῦ γαμπροῦ. Ἀφοῦ ἐπέλθῃ ἡ συμφωνία, μετὰ ἀπὸ ὠρισμένο χρόνον, ποὺ θὰ καθορίσουν οἱ μέλλοντες συμπέθεροι, γίνεται ὁ ἀρραβῶνας, ἡ τελετὴ τῆς ἀλλαγῆς τῶν σημαδιῶν καὶ τῶν δακτυλιδιῶν. Καὶ οἱ δύο οἰκογένειες καλοῦν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους των καὶ ἑτοιμάζουν τὰ σημάδια καὶ τὰ δῶρα ποὺ θὰ προσφέρῃ ἢ μία οἰκογένεια στὴν ἄλλη. Τὰ σημάδια εἶναι μεγάλες ἐγχώριες πετσέτες, μαντύλια λεγόμενα, καλοῦφασμένα καὶ κεντημένα καὶ γύρω γύρω δαντελωμένα. Σ' αὐτὰ ἢ μὲν οἰκογένεια τοῦ γαμπροῦ ράβει τὴν χρυσοῦ ἢ ἐπίχρυσον ἀλυσίδα μὲ τὰ φλουριά καὶ τὶς ντούμπλες, ὡς καὶ τὸ ἀργυρὸ ἢ ἐπίχρυσον δακτυλίδι μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γαμπροῦ, καθὼς καὶ διάφορα μικροδῶρα (καρφίτσες, τεχνητὰ λουλούδια κλπ.), προοριζόμενα γιὰ τὴ νύφη, ἢ δὲ οἰκογένεια τῆς νύμφης ράβει τὸ δακτυλίδι μὲ τὸ ὄνομα τῆς νύμφης καὶ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ψεύτικα φλουριά (τὰ λεγόμενα σουλντιὰ) καὶ διάφορα μικροδῶρα (κάλτσες, μαντύλια κλπ.), προοριζόμενα γιὰ τὸ γαμπρό.

Ἀφοῦ ἡ οἰκογένεια τοῦ γαμπροῦ ἑτοιμάσει τὸ σημάδι, τὸ βάζουν τότε μέσα σ' ἓνα πανέρι καὶ τὸ περιφέρουν μπροστὰ στοὺς καλεσμένους κι' ἐκεῖνοι ἀφοῦ τὸ ἴδουν καὶ ἐκφέρουν τὴ γνώμη τους, ρίχνουν ὡς δῶρο πρὸς τὴν

1) Λέξις τούρκικη «μουζνιές» ἀγγελία κάποιου νέου (ἐρχομοῦ ξενητεμένου ἢ ὄνομα βαπτίσματος παιδιοῦ) καὶ συγχρόνως σημαίνει καὶ τὸ δῶρο τῆς ἀναγγελίας.

2) Γιὰ τὸ μπαμπάχακί ἔχοιμε δημοσιέψει πολλά. Τελευταῖα 12' τ. Ἀρχ. Θρ. Θησ. Βλ. στὴ σ. 121, μελέτη Δ. Βογαζλή.

νύμφη χαρτονομίσματα κατὰ τὴν εὐχαρίστησίν των. Ἐπειτα τὸ πανέρι αὐτὸ παραδίδεται στοὺς προξενητάδες μαζὺ μὲ δεύτερο πανέρι, ποὺ περιέχει τὰ δῶρα πρὸς τὴν νύμφη καὶ σιτὴν οἰκογένειά της καὶ αὐτοὶ μὲ ἄλλους 5—6 ἄνδρες καὶ ἄλλες τόσες γυναῖκες καὶ μὲ ὄργανωπαῖκτες τὰ μεταφέρουν στὸ σπίτι τοῦ κοριτσιοῦ. Ἡ οἰκογένεια τοῦ κοριτσιοῦ μὲ τοὺς καλεσμένους εἶναι ἔτοιμη καὶ περιμένει. Μόλις φθάσουν τοὺς ὑποδέχονται καὶ ἕναν ἕναν μὲ χειραψία τοὺς καλωσορίζουν. Αὐτοὶ βάζουν τὰ πανέρια μπροστὰ στὸ εἰκονοστάσι καὶ μετὰ κάθονται κοντὰ σταὺς καλεσμένους. Μετὰ περιφέρουν τὸ σημάδι τοῦ κοριτσιοῦ καὶ ρίχνουν διάφορα φιλοδωρήματα προοριζόμενα γιὰ τὸ γαμπρό. Καὶ τὸ σημάδι αὐτὸ τοποθετημένο μέσα σὲ πανέρι, ὅπως καὶ τοῦ γαμπροῦ, τοποθετεῖται μπροστὰ στὸ εἰκονοστάσι, δίπλα στοῦ γαμπροῦ. Ἐπακολουθεῖ ἔπειτα ἡ ἀλλαγὴ τῶν σημαδιῶν. Ὁ πατέρας τοῦ κοριτσιοῦ ἢ ὁ ἀδελφός, ἢ ἕνας συγγενὴς ποὺ νὰ μὴν εἶναι ὄρφανὸς ἀπὸ τοὺς δύο γονεῖς του καὶ ἕνας προξενητὴς τοῦ παλικαριοῦ, στέκονται μπροστὰ στὸ εἰκονοστάσι, κάνουν τὸ σταυρὸ τους καὶ τρεῖς μετάνοιες καὶ ἀλλάζουν τὰ σημάδια. Ὁ προξενητὴς δίνει τὸ σημάδι τοῦ γαμπροῦ καὶ παίρνει τῆς νύμφης. Ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμή οἱ δυὸ νέοι θεωροῦνται ἀρραβωνιασμένοι. Καλεῖται τὸ παλικάρι στὸ σπίτι τῆς ἀρραβωνιαστικιάς του καὶ οἱ δυὸ μαζὺ κερνοῦν ὅλους τοὺς καλεσμένους καὶ δέχονται τὰ συγχαρητήρια ὅλων. Ἐπίσης συγχαρητήρια δίδονται καὶ στοὺς γονεῖς τοῦ κοριτσιοῦ. Μετὰ ἐπακολουθεῖ οὐζοποσία, γλέντι καὶ τραγούδια. Τὸ γλέντι διαρκεῖ περίπου δυὸ ὥρες. Μετὰ οἱ προξενητάδες παίρνουν τὸ σημάδι τοῦ κοριτσιοῦ καὶ ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι τοῦ παλικαριοῦ. Ὑστερα ἀπὸ πρόσκλησι τοῦ πατρὸς τοῦ γαμπροῦ πηγαίνουν στὸ σπίτι του καὶ οἱ γονεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς καὶ ἡ νύμφη ὅπου συνδιασκεδάζουν μὲ ὄργανα κλαρίνα, βιολιά ἢ γκαίντα ὡς τὸ πρῶτ' καὶ γίνονται ὅλοι τυφλοὶ στὸ μεθύσι.

Ἡ τελετὴ τῶν ἀρραβῶνων γίνεται συνήθως τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴ καὶ διαρκεῖ ἕως τὴν νύχτα. Ἐτσι δίδεται ἡ εὐκαιρία σ' ὅλους τοὺς κατοίκους καὶ ἰδίως στὶς γυναῖκες τοῦ χωριοῦ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν ἐπομένη μετὰ τὴν λειτουργία τὰ σπίτια τῶν ἀρραβωνιασθέντων, νὰ συγχαροῦν αὐτοὺς καὶ τοὺς γονεῖς των, νὰ ἰδοῦν τὰ σημάδια, νὰ σχολιάσουν τὰ δῶρα καὶ νὰ κεραστοῦν. Γι' αὐτὸ ὅταν γίνονται ἀρραβῶνες στὸ χωριὸ τότε καὶ ἡ ἐκκλησία δέχεται τὶς περισσότερες πιστὲς τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ τὴν τέλεσι τῶν ἀρραβῶνων ὁ ἀρραβωνιαστικὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πηγαίνη στὸ σπίτι τῆς ἀρραβωνιαστικιάς του καὶ νὰ διανυκτερεύη μαζὺ της. Ἀποτέλεσμα τοῦ ἐθίμου τούτου εἶναι πάντοτε νὰ ἐπισπεύδεται ὁ γάμος, διότι ἡ ἀρραβωνιαστικιά πολὺ γρήγορα βρίσκεται εἰς ἐνδιαφέρουσαν κατάστασιν. Ἀναγκάζεται ν' ἀκολουθήσῃ στὸ σπίτι του τὸν ἀρραβωνιαστικὸν της καὶ νὰ ἀπαλλάξη ἔτσι αὐτὸν ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ὑποχρεώσεις τοῦ μπαμπάχακί πρὸς τὸν πατέρα της. Τὴν πρώτη φορὰ ποὺ θὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀρραβωνιαστικιά του καὶ τὰ πεθερικά του, παίρνει μαζὺ του οὐζο καὶ κερνᾷ ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας

Ἐὰν συμπέση οἱ ἀρραβῶνες νὰ γίνουν μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἀποκρηά, ὁ ἀρραβωνιαστικὸς κάνει τότε μόνον τὴν πρώτη ἐπίσκεψι. Τὴν ἀποκρηά, τῆς Κροφάγου, παίρνει ἀπὸ τὸ σπίτι του ἕνα συνὶ (τραπέζι μικρὸ χαμηλὸ καὶ στρογγυλὸ), γεμᾶτο φαγητά, μὲ ἕναν δλόκληρο βρασμένο κόκορα καὶ μὲ ἕνα πιάτο χαλβᾶ καὶ πηγαίνει στὴν ἀρραβωνιαστικιά του. Ὅταν ἔμπη στὴν αὐλή της τότε πυροβολεῖ ἕαν ἔχη ὄπλο ἢ μπιστόλι γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀφιξί του. Ὅσοι ἀκοῦνε τὸν πυροβολισμό λένε τότε πῶς καλυβώθηκε ἕνα κορίτσι. Ὅσοι πυροβολισμοὶ πέφτουν στὸ χωριὸ ἐκεῖνο τὸ βράδυ τόσα κορίτσια καλυβώνονται. Οἱ νέοι ἀρραβωνιάζονται σὲ μικρὰ ἡλικία. Ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω.

Τραγούδια πὸν λένε στοὺς ἀρραβῶνας.

Μιὰ κόρη μιὰ διαβάτισσα μιὰ μικροπαντρεμένη.

Γύφαινε καὶ τραγούδαγε τοῦ πεθεροῦ μαντύλια.

Γύφαινε σ' ἀσημένιο ἀργαλειὸ καὶ φυλντισένιο χτένι.

Καὶ τὴ σαῖτα πῶριχνε ἦταν μαλαματένια.

5 Ὅσα ἄστρα ἔχει ὁ οὐρανὸς καὶ φύλλ' ἀπὸ τὰ δέντρα,

τόσα φλουρούδια ξόδεψα, κόρη μου γιὰ τὴ σένα.

Ν' ἀνέβω στὰ οὐράνια νὰ βρῶ σκαμνὶ νὰ κάτσω,

νὰ πάρω πένα καὶ χαρτὶ τὴν ὁμορφιά σ' νὰ γράψω.

Κι' ὁ μύλος, μύλος νὰ γυρνᾷ καὶ τὸ νερὸ νὰ βάζει,

10 κι' ἐμεῖς σὰν ἀγαπιώμαστε τὸν κόσμον τί τὸν νοιάζει.

Παλληκά-, παλληκάρια μου

Ντερβενιώ-, ντερβενιώτικα,
ντερβενιώτικα καὶ στρατιώτικα.

Ποῦθεν ἐ- ποῦθεν ἔρχεστε
καὶ μαρὲ- καὶ μαρέσετε.

Μένα μά- μένα μάνα μου,

μῆχει μο-, μῆχει μοναχὴ
μοναχούτσικη κι' ἀκριβούτσικη.

Μ' ἀρραβώνιασε πέρα στὴ
πέρα στὴ Φραγκιά καὶ τὴ Ρουμελιά.

4. **Ἔθιμα Γάμου.** Ὁ γάμος ἀρχίζει μιὰ ἐβδομάδα πρὸ τῆς στέψεως.

Οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ στέλνουν ρακὶ στοὺς γονεῖς τῆς νύμφης, δηλ. τοὺς εἰδοποιοῦνε ὅτι θέλουν νὰ κάνουν γάμον μιὰ Κυριακὴ ἑνωρίτερα. Ἐπίσης τὴν ἴδια μέρα εἰδοποιοῦν καὶ τὸν νονό, πρὸ θὰ στεφανώσῃ γιὰ νὰ ἐτοιμασθῇ καὶ αὐτός. Νὰ πάρῃ τὸ νυφικὸ τσατκὶ (πέπλο), τὸ στεφανύπανο καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ τὸ φλάμπουρο (τὸ χλάμπρο, ὅπως τὸ λένε στὸ χωριό). Τὸ φλάμπουρο τοῦ γαμπροῦ εἶναι δυὸ μανδύλια, ἕνα κόκκινο καὶ ἕνα ἄσπρο, ραμμένα τὸ ἕνα δίπλα στὸ ἄλλο καὶ περασμένα σὲ μιὰ βέργα. Στὴν κορυφὴ τῆς βέργας βάζουν ἕνα μῆλο ἢ πορτοκάλι καὶ ἐπάνω στὰ μανδύλια χρεμοῦνε 1—2 σειρὲς ψημένα καλαμπόκια (κοκίτσικες ὅπως τὰ λένε) καὶ σταφίδες περασμένες σὲ κλωστὲς σὰν χάντρες. Οἱ γονεῖς τῆς νύμφης ὅταν εἰδοποιηθοῦν ἐτοιμαζονται κι' ἐκεῖνοι γιὰ τὸ γάμον. Τὴν Πέμπτη τὸ βράδυ γίνεται τὸ ἀνάπιασμα τῶν προζυμιῶν καὶ στὰ δυὸ σπύρια γιὰ τὸ ψωμί, πρὸ θὰ ζυμωθῇ τὴν ἐπομένη καὶ θὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὸ γάμον. Βάζουν ἀλεύρι καὶ ζύμη μέσα σὲ

μιὰ μικρὴ σκάφη καὶ γύρω-γύρω ἀγόρια καὶ κορίτσια τραγουδοῦν καὶ χορεύουν, κτυπώντας τις δίπλες τοῦ σπιτιοῦ ἓνα παλλικάρι μὲ μαχαίρι καὶ ἓνα κορίτσι μὲ τὸν κλώστρι (ἓνα στρογγυλὸ καὶ μακρουλὸ ξύλο, ποὺ πλάθουν τὰ φύλλα τῆς πῆττας). Μετὰ, ἓνα ἀγόρι καὶ ἓνα κορίτσι, ποὺ εἶναι πρωτότοκα καὶ δὲν εἶναι ὄρφανά, ζυμώνουν τὸ προζύμι. Τὸ τραγούδι, ποὺ λένε τὴν ὥρα ποὺ χορεύουν γύρω στὴ σκάφη, εἶναι :

Ἐδῶ τρουγύρω, ἔδῶ τρουγύρω, ἔδῶ τρουγύρω στὸ χορό,
ἄρεσα δὲν ἄρεσα μόν' τὴ νύφ' καὶ τὸ γαμπρὸ (τρὶς).

Τὴν ἐπομένη ἡμέρα, τὴν Παρασκευὴ πρωὶ μὲ τὴν ἀναπιασμένη ζύμη ζυμώνονται τὰ ψωμιὰ τοῦ γάμου. Μετὰ τὸ γίνωμα τοῦ ψωμιοῦ ψήνουν τις κλίκες (κολοῦρες) τοῦ γάμου καὶ συναγωνίζονται ποιά εὐκογένεια θὰ στείλῃ πρώτη κολούρα στὴν ἄλλη : τοῦ γαμπροῦ ἢ τῆς νύμφης. Μετὰ τὸ ψήσιμο τοῦ ψωμιοῦ φιλεύονται καὶ χορεύουν. Ἐπειτα τὰ κορίτσια στὸ σπίτι τῆς νύμφης ξεδιπλώνουν καὶ ἀναδιπλώνουν τὴν προῖκα τῆς, ρίχνουν μέσα στὰ ροῦχα ξηρὸ βασιλικὸ τραγουδώντας καὶ τὰ τοποθετοῦν μέσα στὸ μπαῦλο τῆς γιὰ νὰ εἶναι ἔτοιμα τὴν Κυριακὴ, τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου, νὰ τὰ στείλουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Μετὰ τὸ δίπλωμα τῆς προίκας βάζουν τὰ φρύδια τῆς νύμφης μὲ **μαυρή**, (μαύρη βαμβακερὴ μπογιὰ) καθὼς καὶ τὰ φρύδια τῶν κοριτσιῶν ποὺ ἔλαβαν μέρος στὸ ζύμωμα ἢ παρευρίσκονται ἐκεῖ ἐκείνη τὴ στιγμὴ. Ἡ τελετὴ αὕτὴ ὀνομάζεται «Τὰ φρύδια» ἀπὸ τὸ βάψιμο τῶν φρυδιῶν τῆς νύμφης.

Τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴ γίνεται ἡ τελετὴ τῆς γίκνας (κινᾶς). Μόλις σκοτεινιάσῃ συγκεντρώνονται στὰ σπίτια τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύμφης οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι, παλλικάρια καὶ κορίτσια καὶ ἀρχίζουν τραγούδι καὶ χορό. Τὰ κορίτσια ντύνουν τὴ νύφη μὲ τὰ νυφικά. Τῆς φοροῦνε κόκκινο πουκάμισο, κόκκινο φουστάνι (τὸ σελέινο, ὅπως τὸ λένε) καὶ τὴ μόδα (γούνα μὲ κόκκινη τσόχα). Ἡ μόδα θὰ φορεθῇ εἴτε εἶναι χειμώνας, εἴτε εἶναι καλοκαίρι, ἄσχετα ἂν ἡ νύφη πνίγεται στὸν ἰδρωτὰ. Στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ παίζουν τὰ ὄργανα, κλαρίνα καὶ βιολιά, ἢ νταούλια καὶ ζουρνάδες καὶ στὸ σπίτι τῆς νύμφης καμμιά γκάιντα. Τὰ παλλικάρια καὶ τὰ κορίτσια χορεύουν τρελλοὺς χορούς. Ὅταν σταματοῦνε τὰ ὄργανα τότε τραγουδοῦνε τὰ κορίτσια τὸ καθιερωμένω τραγούδι :

Πουλάκι κλαίει κι' ὦχ ἄμάν,	ταχιά τὸ βράδυ μόν' τὰ δυό.
πουλάκι κλαίει στὸ γιολὸ	—Σῶπα, σῶπα πουλάκι μου
καὶ πῶς θὰ μείνῃ μοναχό.	κι' ἀκόμ' ἀπόψε μοναχό,
Κι' ἀκόμ' ἀπόψε μοναχὸ	τ' ἄλλα τὰ βράδουα μόν' τὰ δυό.

Μετὰ ἔτοιμάζουν τὴ γίκνα (κινᾶ) καὶ τὴν βάζουν ζυμωμένη μέσα σὲ μιὰ καούκα (κούπα χωμάτινη καὶ γυαλομένη). Ἀνάβουν δυὸ κεριά, τὰ στήνουν μέσα στὴν κούπα τῆς κινᾶς καὶ πιάνονται σὲ χορὸ τὰ κορίτσια καὶ χορεύοντας βγαίνουν ἀπὸ τὸ σπίτι στὴν αὐλή, τραγουδώντας τὸ τραγούδι :

Νέρ' χελιδονάκι μου γοργό,
 νέρ' γοργό μου χελιδόνι
 τσ' χαρᾶς τὰ παλλικάρια.
 Νέρ' φόντας γεννήθηκε ὁ Χριστός
 γεννήθηκε κ' ἡ πλάση τσ' χαρᾶς
 τῆς χαρᾶς τὰ παλλικάρια
 γοργό μου χελιδόνι.
 Νέρ' καλότυχος π' ἀγάπησε

ἔδῶ κοντὰ στὴ γειτονιά,
 ἔδῶ κοντὰ στὸ μαχαλᾶ,
 γοργό μου χελιδόνι,
 τσ' χαρᾶς τὰ παλλικάρια.
 Νέρ' κι' ἀδὲ παπούτσια νὰ χαλᾶ
 κι' ἀδὲ τὸν ὕπνο του νὰ χάνη
 τσ' χαρᾶς τὰ παλλικάρια,
 γοργό μου χελιδόνι.

Μὲ τὴ σειρά, παλλικάρια καὶ κορίτσια, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὅσοι θέ-
 λουν νὰ χορέψουν, παίρνουν τὸ χορὸ, βάζοντας κάποιο νόμισμα στὴν κούπα
 τῆς γίνας. Ἐφοῦ χορέψουν ὅλοι, καὶ οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ, παίρνουν μέσα
 τὴν γίνα, μετροῦνε τὰ χρήματα καὶ τὰ δίνουν στὸ γαμπρό. Φροντίζουν νὰ
 εἶναι στὸ μέτρομα ζυγὰ. Ἐν δὲν βγοῦν ζυγὰ κάποιος τὰ συμπληρώνει. Ἐπειτα
 κάθονται ὅλοι οἱ καλεσμένοι στὸ τραπέζι καὶ τρῶνε καὶ πίνουν. Μεταξὺ τῶν
 προσφερομένων φαγητῶν τὴν πρώτη θέσι κατέχει τὸ μπλιγοῦρι (πιλάφι κα-
 μωμένο ἀπὸ ψιλοκομμένο σιτάρι), τὸ φαγητὸ τῆς χαρᾶς, ἀπὸ τὸ ὅποιο πρέ-
 πει νὰ φάγη καθ' ἕνας, πὺ θὰ πάη στὸ γάμο. Αὐτὰ γίνονται στὸ σπίτι τοῦ
 γαμπροῦ. Ἐφοῦ τελειώσῃ τὸ φαγοπότι, τότε ὅλοι μαζύ, μὲ τὰ ὄργανα, πη-
 γαίνουν στὸ σπίτι τῆς νύμφης πυροβολώντας. Εἶναι τὸ λεγόμενο «ἀσκέρι τοῦ
 γαμπροῦ». Ἐκεῖ ὑποδέχονται τοὺς συμπεθέρους καὶ τοὺς παίρνουν μέσα στὸ
 σπίτι. Οἱ δὲ ἀπρόσκλητοι καὶ οἱ νέοι μένουν στὴν αὐλὴ καὶ στήνουν τὸ χορὸ.
 Τὰ κορίτσια ἐτοιμάζουν τὴ γίνα τῆς νύμφης καὶ βγαίνουν στὸ χορὸ τραγου-
 δώντας τὸ τραγοῦδι πὺ ἐτραγοῦδησαν καὶ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ἐφοῦ
 χορέψουν ὅλοι τὴ γίνα, οἱ νέοι καὶ οἱ νέες, οἱ γονεῖς καὶ συγγενεῖς τῆς νύμ-
 φης, καθὼς καὶ οἱ συμπεθέροι, τελευταία χορεύει καὶ ἡ νύμφη καὶ ὁ γάμ-
 πρός. Ἐφοῦ τελειώσῃ ὁ χορὸς τῆς γίνας, τότε βάζουν τραπέζι στοὺς συμπε-
 θέρους καὶ καλεσμένους μὲ τὰ συνηθισμένα φαγητὰ καὶ τὸ μπλιγοῦρι. Τρῶνε
 καὶ πίνουν ὅλοι, ὁ ἕνας κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀπὸ τὸ ἴδιο μπουκάλι τοῦ οὔζου
 ἢ ἀπὸ τὸ ἴδιο τσουκάλι τοῦ κρασιοῦ. Μετὰ τὸ φαγητὸ οἱ συγγενεῖς καὶ φί-
 λοι τοῦ γαμπροῦ ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι του καὶ ὁ ξένος κόσμος διαλύεται.
 Στὸ σπίτι τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμπροῦ παραμένουν οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φί-
 λοι καὶ φίλες καὶ τοὺς βάζουν στὰ χέρια τὴ γίνα. Ἐπειτα τοὺς τὰ δένουν
 μὲ πανιὰ γιὰ νὰ κοκκινίσουν καλά. Τοῦ μὲν γαμπροῦ βάφουν τὸ ἕνα χέρι,
 τῆς δὲ νύμφης καὶ τὰ δύο. Ὅταν βάζουν γίνα τὸ γαμπρὸ λένε τὸ τραγοῦδι:

—Κὺρ γαμπρέμ καμαρωμένε, ποῦθεν ἔμαθες νὰ καμαρώνης;

—Ἦταν ἡ μάνα μου καμαρωμένη ἔμαθα κι ἐγὼ νὰ καμαρώνω

Ὅταν δὲ βάζουν τὴ νύμφη λένε τὸ τραγοῦδι :

Νέρ βάζουν τὴ νύμφη τὴ μπουγιά, τὴ νύφ' τὸ κοκκινάδι.

Νέο τριανταφυλλιά μου πράσινη μὲ τὰ σαράντα φύλλα ¹⁾

Σαράντα σ' ἀγαπήσανε καὶ πάλι ἐγὼ σὲ πῆρα.

Τὸ βάλοιμο τῆς γίννας γίνεται ταυτόχρονα στὸ γαμπρὸ καὶ στὴ νύφη, σὲ καθέναν ὅμως στὸ σπίτι του. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ φεύγουν ὅλοι οἱ ξένοι καὶ παραμένουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ δυὸ παλλικάρια καὶ στὸ σπίτι τῆς νύμφης δυὸ κορίτσια, τὰ ὁποῖα κοιμοῦνται ἐκεῖνη τὴ νύχτα ἐκεῖ, βάζοντας στὴ μέση τὰ μὲν κορίτσια τὴ νύμφη, τὰ δὲ παλλικάρια τὸ γαμπρὸ. Ἔτσι τελειώνει ἡ τελετὴ τῆς γίννας, ἡ ὁποία διαρκεῖ ὡς στὶς 2—3 μετὰ τὰ μεσάνυχτα.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῒ φίλοι τοῦ γαμπροῦ ἔρχονται στὸ σπίτι του καὶ ἐνῶ τὰ ὄργανα παίζουν, πρῶτα τὸν ξυρίζουν καὶ ἔπειτα τὸν ἀλλάζουν. Τὸ ἀλλαγμὰ τῶν ρούχων γίνεται πατώντας μέσα σ' ἓνα ταψί. Ἀφοῦ τοῦ φορέσουν ὅλα τὰ ρούχα, μετὰ στηρίζεται στοὺς ὤμους τῶν δύο φίλων του καὶ αὐτοὶ κρατώντας τὸ ταψὶ τὸν σηκώνουν τρεῖς φορὲς καὶ φωνάζουν «ἦχου, ἦχου, ἦχου» καὶ στὴν τρίτη φορὰ πηδᾶ κάτω ἀπὸ τὸ ταψὶ καὶ πηγαίνει νὰ διορθωθῆ. Ὑστερὰ ἀπὸ λίγη ὥρα συγκεντρώνεται καὶ ἄλλος κόσμος καὶ με ἐπὶ κεφαλῆς τὸ γαμπρὸ πηγαίνουν νὰ πάρουν τὸν νονὸ καὶ τὴ νονά. Στὸ δρόμο τὰ ὄργανα παίζουν καὶ τὰ κορίτσια τραγουδοῦν τὸ τραγοῦδι :

Κι ὁ βασιληᾶς χαρὰ θὰ κἀν' χαρὰ κι πανηγύρι.

Ἀκάλεσεν ἐννιὰ χωριά κι' ὡς δεκαπέντε κάστρα.

Ἀκάλεσε τὸ σύντικνο νὰ πάη νὰ στεφανώση.

Ὅλη νύχτα στεφάνωναν, τὴ νύφη δὲν τὴν εἶδαν.

Καὶ τώρα τὸ ξημέρωμα τὴ νύφη τὴ λουγιάζουν.

—Τ' ἔχουν κόρημ' τὰ μάτια σου καὶ στέκουν δακρυσμένα ;

Βάζει στεφάν' ἀπὸ φλουρὶ καὶ τὰ κηριὰ ἀσημένια,

κι τὸ στεφανόριγμα ἦταν μαλαματένιο.

Ἔτσι φθάνουν στὸ σπίτι τοῦ νουνοῦ. Αὐτὸς εἶναι ἕτοιμος καὶ περιμένει μὲ τοὺς καλεσμένους συγγενεῖς του. Ἐχει ἕτοιμο τὸ φλάμπουρο καὶ τὸ δίνει στὸ γαμπρὸ, ὁ ὁποῖος τὸ κρατᾷ μὲ τὸ δεξιὸν χέρι καὶ στηρίζει στὸν δεξιὸν τοῦ ὤμο. Ἐπίσης ἡ νονὰ μέσα σ' ἓνα κόσκινο ἔχει τὸ δῶρο ποὺ θὰ δώσῃ στὴ νύμφη. Τὸ στεφανόπανο, τὸν πέπλο, κόκκινο ἢ ἄσπρο, μιὰ γιrolάντα, τεχνητὰ λουλούδια, λίγο κριθάρι, σπόρους βαμβακιοῦ, κουφέτα καὶ καρύδια, τὰ ὁποῖα θὰ ρίξῃ στὰ κεφάλια τῶν κουμπάρων τῆς κατὰ τὴ στέψι. Ἀφοῦ ὁ νονὸς κερᾶσῃ αὐτοὺς ποὺ ἦλθον νὰ τὸν παραλάβουν κρατώντας μιὰ τσότρα στὸ χέρι μὲ μιὰ κουλούρα περασμένη ξεκινᾷ γιὰ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ἀκολουθούμενος ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀπ' ὅλο τὸ σόϊ του καὶ τὸ πλῆθος. Παίζοντας τὰ ὄργανα καὶ τραγουδώντας τὰ κορίτσια, φθάνουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ὅπου κάθονται σὲ ἕτοιμασμένα τραπέζια, χωριστὰ γιὰ τὸ νονὸ μὲ τοὺς καλεσμένους

1) (Σ. Δ.). Δυστυχῶς ὁ συγγραφέας δὲν μᾶς ἔστειλε τὰ μουσικὰ κείμενα, τίς μελωδίες τῶν τραγουδιῶν, ποὺ εἶναι μεγάλη ζημία τῆς μελέτης.

του και χωριστά για τή νονά με τις καλεσμένες της. 'Ο γαμπρός με τὸ φλάμπουρο στὸν ὦμο στέκεται ὄρθιος πίσω ἀπὸ τὸ νονό και τὸν καμαρώνει μέχρις ὅτου τελειώση τὸ φαγητό του. 'Αφοῦ πιοῦν πρῶτα και φᾶνε ξεκινοῦν για τὸ σπίτι τῆς νύμφης με τραγούδια, λαλήματα και συγκαθίσματα. 'Η νύμφη εἶναι ἔτοιμη, ντυμένη, ὅπως περιγράψαμε τὸ βράδυ τῆς γίγνας, και περιμένει τὸ ἀσκέρι τοῦ γαμπροῦ, κοντὰ στὸ παράθυρο πρὸς τὴν αὐλή, κρατῶντας στὸ χέρι της ἓνα καθρέπτη και ἓνα φλυτζάνι με νερό και κυττάζει μέσα στὸ καθρέπτη. "Όταν φθάση ὁ γαμπρός στὴν αὐλή της κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο και τὸν δῆ στὸν καθρέπτη, τότε πετᾷ τὸ νερό τοῦ φλυτζανιοῦ και τρέχει μέσα νὰ κρυφθῆ. 'Επίσης και στὸ σπίτι τῆς νύμφης τὰ τραπέζια εἶναι ἔτοιμα, ὅπου θὰ φιλοξενηθοῦν ὁ νονός και ἡ νονά. Οἱ πηρεντοῖδες (ἄνθρωποι ἐντεταλμένοι νὰ περιποιηθοῦν τὸ νονό) τοὺς βάζουν και κάθονται σὺς ὠρισμένες θέσεις των και τσακίζονται για νὰ τοὺς περιποιηθοῦν. 'Η νονά πρὶν καθίση στὸ τραπέζι πηγαίνει μέσα στὸ δωμάτιο τῆς νύμφης και τὴν στολίζει. Τῆς βάζει τὴν γιρλάντα, τὰ λουλούδια, κορδέλες, χρυσᾶ τέλια και τὸ τσακτι (πέπλο) στὸ κεφάλι, κρεμῶντας το πρὸς τὰ ἔμπρὸς και σκεπάζοντας τὰ μάτια της. Μετὰ βγαίνει και κάθεται στὸ τραπέζι. 'Ο γαμπρός πάλι στέκεται ὄρθιος πίσω ἀπὸ τὸν νονό του. Μετὰ τὸ φαγητό σηκώνεται ὁ νονός και ἡ νονά, παίρνουν τὸ φλάμπουρο ἀπὸ τὸ γαμπρὸ και τὸ δίνουν σ' ἓνα παιδί. Αὐτὸν τὸν ὀδηγοῦν στὸ δωμάτιο τῆς νύμφης, πού και αὐτὴ ὡς τώρα στεκόνταν ὄρθια πίσω στὴ νονά, και τὸν ἀνταμώνουν με τὴ νύμφη. "Επειτα ὁ νονός πιάνει τὸ γαμπρὸ ἀπὸ τὸ χέρι, ὁ γαμπρός πιάνει τὴ νύμφη ἀπὸ τὴ ζώνη γιατί τὰ χέρια της αὐτὴ τὰ ἔχει σταυρωμένα, και ἡ νονά πιάνει τὴ νύμφη ἀπὸ τὸ μπράτσο και ετοιμάζονται νὰ βγοῦν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι. Πρὶν βγοῦν ἀπὸ τὸ δωμάτιο, σὶτὴ μέση, ἐπάνω σὲ δύο μαξιλάρια, κάθονται οἱ γονεῖς τῆς νύμφης για νὰ τοὺς ἀποχαιρετήση ἡ κόρη τους. 'Η νύμφη τότε σκύβει τρεῖς φορὲς στὸν καθένα ἐπάνω και τοὺς προσκυνᾷ και τοὺς φιλεῖ τὰ χέρια, ἐνῶ τὰ κορίτσια τραγουδοῦν με συγκινητικὴ φωνὴ τὸ τραγοῦδι :

—Χαιρέτα νύφ' χαιρέτα τὴν μάνα σ' και τὸν κύρη σ',
 θὰ κάνης ἄλλη μάνα και ἄλλη παραμάνα.
 Θὰ κάμης ἄλλα ἀδέρφια και ἄλλα ἀξαδέρφια
 και τὰ δικά σου ξένα.

'Η στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς κόρης ἀπὸ τοὺς γονεῖς της εἶναι ἡ πλέον συγκινητικὴ σκηνὴ τοῦ γάμου, γιατί ἄθελα φέρνει δάκρυα στὰ μάτια σ' ὅσους ἀκοῦνε τὸ τραγοῦδι τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ με τὴν συγκινητικὴ πραγματικὰ μελωδία του. "Επειτα ἀπὸ τὸν ἀποχαιρετισμὸν αὐτὸν κατεβαίνουν στὴν αὐλή και ἀφοῦ κάνουν τρεῖς γύρους στέκονται και ἡ νύμφη ἀποχαιρετᾷ τ' ἀδέλφια της και τοὺς στενοὺς συγγενεῖς της και τοὺς δωρίζει πετσέτες, μανδύλια, ποκάμισα, μπαρμπούλια, ἀνάλογα με τὸ βαθμὸ τῆς συγγενείας, ἐνῶ τὰ ὄργανα παίζουν συγκινητικά. Μετὰ και ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀποχαιρετισμὸ ἡ ἀκο-

λουθία κατευθύνεται πρὸς τὴν ἐκκλησία, ὅπου θὰ γίνῃ ἡ στέψις. Τὰ ὄργανα παίζουν χαρούμενα καὶ οἱ νέοι δύο δύο συγκαθίζουν μπροστά, ἐνῶ ἡ νύμφη περπατᾷ ἄργα καὶ κάθε λίγο πιεζομένη στὸ κεφάλι ἀπὸ τὴν νονά, σκύβει καὶ προσκυνᾷ ὡς πὺν νὰ φθάσουν στὴν ἐκκλησία. Ὅταν φθάσουν στὴν ἐκκλησία, τὰ ὄργανα καὶ οἱ χοροὶ σταματοῦν καὶ οἱ ὀργανοπαῖκται καὶ οἱ νέοι πηγαίνουν στὸ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ ὅπου στήνουν τὸ χορό. Ἡ στέψις γίνεται ὅπως παντοῦ. Τὴν ὥρα πὺν γίνεται ἡ στέψις, συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ μεταφέρουν στὸ σπῖτι του τὴν προῖκα τῆς νύμφης καὶ τὴν ἀπλώνουν στὰ σχοινιά γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ ὁ κόσμος. Ἀφοῦ γίνῃ ἡ στέψις, οἱ νεόνυμφοι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἡ νύμφη ἔχοντας σχεδὸν κλειστὰ τὰ μάτια της, καὶ μὲ τὶς ψαλμωδίες τοῦ παπᾶ καὶ τοῦ ψάλτη, ὀδηγοῦνται στὸ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ. Ὅταν φθάσουν στὴν αὐλὴ, τότε οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ, πὺν στέκονται στὸ παράθυρο ἢ στὴν πόρτα ἀναμένοντας τὸ ἀνδρόγυνο, πετοῦν ἐπάνω τους καρύδια, ἀμύγδαλα καὶ κουφέτα, ἐνῶ τὰ κορίτσια τραγουδοῦν :

Νέβγα νέβγα μῶρ μάνιμ, νὰ δῆς,
νὰ δῆς τὸ γυιό σου νὰ σὲ φέρῃ
μιὰ νύφη στολισμένη,
μιὰ πέρδικα γραμμένη.

Ὅταν τὸ ἀνδρόγυνο φθάσῃ στὴν πόρτα, τότε βάζουν στὶς μασχάλες τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύμφης ἀπὸ ἓνα ψωμί, τοὺς περνοῦν ἀπὸ πάνω καὶ μιὰ ἀλυσίδα καὶ ἔτσι τοὺς βάζουν μέσα. Στὸ δωμάτιο πὺν θὰ πᾶνε στέκονται ὄρθιοι καὶ ὁ παπᾶς τοὺς βγάζει τὰ στέφανα, τὰ ὁποῖα εἶναι τῆς ἐκκλησίας, ἀσημωκαμωμένα. Τοὺς δίνει τὶς εὐχὲς καὶ τὶς εὐλογίες του, συγχαίρει καὶ τοὺς γονεῖς καὶ ἀφοῦ τὸν κεράσουν φεύγει. Τὸ ἀνδρόγυνο κάθεται στὴ μέση τοῦ δωματίου καὶ στὴν ποδιά τῆς νύμφης βάζουν καὶ κάθεται ἓνα μικρὸ παιδί, φροντίζουν δὲ νὰ εἶναι πάντοτε ἀγόρι, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ καὶ αὐτὴ τὸ ἴδιο. Ἡ νύμφη τότε τοῦ δωρίζει ἓνα μαντηλάκι. Μετὰ φεύγουν ὅλοι ἀπὸ τὸ δωμάτιο καὶ ἀφίνουν μόνους τοὺς νεόνυμφους νὰ ξεκουραθοῦν καὶ νὰ φᾶνε, γιὰτὶ εἶναι λιγωμένοι ἀπὸ τὴν πεῖνα.

Ὅστερα ἀπὸ λίγη ὥρα κατεβαίνουν στὴν αὐλὴ καὶ ἡ νύμφη μὲ σηκωμένο τὸν πέπλο, χύνει νερὸ μ' ἓνα σταμνάκι στὸ γαμπρὸ γιὰ νὰ πλυθῇ καὶ ἀφίνει κάτω τὸ σταμνάκι, ὁ δὲ γαμπρὸς τὸ κλωτσᾷ ἑλαφρὰ καὶ πέφτει. Τότε ἡ νύμφη τὸ ξαναπέρνει καὶ ξαναχύνει νερό. Αὐτὸ γίνεται τρεῖς φορές. Στὴν τρίτη φορὰ τοῦ δίνει πετσέτα γιὰ νὰ σκουπιστῇ καὶ ἀφοῦ σκουπιστεῖ τοῦ δωρίζει μιὰ πετσέτα καὶ τοῦ φιλεῖ τὸ χέρι. Καὶ τὸ πλύσιμο αὐτὸ γίνεται μὲ τὴ συνοδεία ὀργάνων. Μετὰ ἔρχονται κοντὰ οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ, ὁ νονὸς καὶ ἡ νονά καὶ στήνουν χορό. Στὸν πεθερὸ περνοῦν ἓνα **δοξάρι** τοῦ βαμβακιοῦ, στὴν πεθερὰ ἓνα **ἀντι** τοῦ ἀργαλειοῦ καὶ στὸ νονὸ καὶ στὴ νονά ἀπὸ μιὰ πλέκτρα σκόρδα. Ὁ χορὸς αὐτὸς βαστᾷ τρεῖς γύρους. Μετὰ μπαίνουν στὸν μεγάλο τὸ χορὸ καὶ πρῶτος σέρνει ὁ νονός, ἔπειτα ἡ νονά, ἔπειτα ὁ γαμπρὸς

καὶ τελευταία ἡ νύμφη. Γιὰ τοὺς γονεῖς εἶναι προαιρετικὸς αὐτὸς ὁ χορὸς. Ὅταν σέρονουν τὸ χορὸ οἱ παραπάνω, τότε οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοὺς φιλοδωρίζουν καὶ αὐτοὶ τοὺς φιλοῦν τὰ χέρια. Ἦδη ὁ ἥλιος ἔφτασε πρὸς τὴ δύσι του. Ὁ νονὸς καὶ ἡ νονὰ ἐτοιμάζονται νὰ φύγουν. Στέκονται μέσα στὴν αὐλὴ καὶ ἡ νύμφη τοὺς χαιρετᾷ καὶ τοὺς χαρίζει διάφορα δῶρα, πού τὰ ἔχει προετοιμάσει. (Ποκάμισα, πετσέτες, μανδήλια, κάλτσες, μπαρπούλες κλπ.). Ἐπίσης τότε δωρίζει στὴν πεθερὰ καὶ στὸν πεθερό, καθὼς καὶ στοὺς στενοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ. Μετὰ ὁ νονὸς καὶ ἡ νονὰ μὲ τὴν ἀκολουθία τους φεύγουν. Ὁ ἥλιος ἔχει ἤδη βασιλέψει. Ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύμφη μὲ τὴν συνοδεία τῆς γκαίντας καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων μαζεύουν ἀπὸ τὰ σχοινιά τὴν προῖκα. Τὴν φορτώνουν στὸ γαμπρό, ἐνῶ ἡ νύμφη παίρνει μόνον μιὰ ποδιά καὶ τὴν πηγαίνουν μέσα, ἐνῶ ὁ κόσμος διαλύεται. Ἐδῶ τελειώνουν οἱ γιορτὲς τῶν γάμων. Παλαιότερα ὀλόκληρη τὴ νύχτα τῆς Κυριακῆς πρὸς τὴν Δευτέρα ἐγίνονταν τὰ συγχαρίκια. Συγγενικὲς οἰκογένειες τοῦ γαμπροῦ καὶ τοῦ νονοῦ συγκεντρώνονταν μὲ τὰ πιотά τους καὶ τὰ φαγητά τους στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ ὅλη νύχτα ἔπιναν, ἔτρωγαν καὶ διασκέδαζαν. Τὸ ἀνδρόγυνο ἦταν ὑποχρεωμένο νὰ ἀγρυπνᾷ καὶ νὰ στέκεται ὄρθιο σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ δωματίου πού ἐγίνονταν τὰ συγχαρίκια, πίσω ἀπὸ τὸ νονὸ καὶ τὴ νονὰ καὶ νὰ καμαρώνη καὶ νὰ τὸ καμαρώνουν. Κατὰ τὰ ξημερώματα ὠδηγεῖτο ἀπὸ τὴ νονὰ καὶ ἀπὸ μιὰ ἢ δυὸ συγγενεῖς γυναικῆς τοῦ γαμπροῦ σὲ ἰδιαίτερο δωμάτιο, ὅπου ἐκεῖ ὁ γαμπρὸς παρουσία τῶν ἐκπαρθένιζε μὲ τὸ δάκτυλό του τὴ νύμφη. Τὸ αἷμα τῆς παρθενίας ἔσταζεν ἐπάνω σὲ καθαρὸ ἄσπρο πανί, τὸ ὁποῖο ἐτίθετο μέσα σ' ἓνα πανέρι καὶ περιεφέρετο μπροστὰ ἀπ' ὄλους γιὰ νὰ ἰδοῦν καὶ ρίξουν τὸ φιλοδόρημά τους καὶ νὰ διακηρύξουν τὴν ἐπομένη τὴν ἀγνότητα τῆς παρθενίας τῆς νύμφης.

Τὴ Δευτέρα τὸ πρωὶ ἡ νύμφη φορῶντας τὰ νυφικά της σκουλίζει μέσα καὶ ἔξω τὸ σπίτι, ἐνῶ ὁ γαμπρὸς μὲ τὰ πόδια του σκορπίζει τὰ σκουπίδια. Τὸ σκούπισμα γίνεται μὲ τὸ λάλημα τῆς γκαίντας. Τὸ ἀπόγευμα πρὶν ὁ ἥλιος βασιλέψη ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύμφη μὲ μερικὸς συγγενεῖς των καὶ μὲ τὰ ὄργανα, πηγαίνουν στὴ βρύση γιὰ νερὸ κρατῶντας ὁ μὲν γαμπρὸς μιὰ στάμνα, ἡ δὲ νύμφη ἓνα μικρὸ μπρίκι. Ἐκεῖ στὴ βρύση ἀφοῦ πάθουν νερό, στέκονται ἀπάνω ἀπὸ τὴ βρύση ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον καὶ ρίχνουν μέσα στὸ νερὸ διάφορα νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἀρπάζουν ἀπὸ κάτω τὰ παιδιά. Μετὰ ξεκινοῦν γιὰ τὸ σπίτι. Τὰ ὄργανα συνεχῶς παίζουν, τὰ κορίτσια μπροστὰ συγκαθίζονται καὶ ἡ νύμφη περπατᾷ σιγὰ σιγὰ χύνοντας συνεχῶς σ' ὅλο τὸ δρόμο συνεχῶς νερὸ ἀπὸ τὸ μπρίκι της. Ὅταν τελειώνη τὸ γεμίζει ὁ γαμπρὸς. Ἐτσι φθάνουν στὸ σπίτι χωρὶς νὰ ἔχη σχεδὸν κανεὶς τους νερό. Ἐκεῖ στὸ σπίτι ἀρχίζει πάλι ὁ χορὸς καὶ διαρκεῖ ὡς ἀργὰ τὴ νύχτα, ὡς πού νὰ κουρασθοῦν οἱ ὀργανοπαῖκτες. Ἡ νύμφη ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρες μένει στὸ σπίτι καὶ δὲν βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλὴ. Φορεῖ δὲ τὸ κόκκινο φουστάνι καὶ πουνάμισο. Τὴν ἐπο-

μένη Κυριακή τοὺς προσκαλεῖ ἡ μητέρα τῆς καὶ πηγαίνουν ἀπὸ βραδὺς ὄπου διανυκτερεύουν ἐκεῖ. Τοὺς φιλεῦν, λούζεται ἐκεῖ ἡ νύμφη καὶ ἐπιστρέφουν τὴν Δευτέρα πρωί, ἐνῶ πηγαίνουν ἀπὸ τὸ Σάββατο. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη προσκαλοῦνται σὲ διάφορα συγγενικά σπίτια καὶ ἡ νύμφη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπισκέπτεται ὅποιο σπίτι θέλει. Ἐπὶ 40 ἡμέρες ἡ νύμφη φορεῖ τὸ κόκκινο ποκάμισο γιὰ νὰ διακρίνεται πὼς εἶναι καινούργια νύμφη. Τὴν 40ῆ ἡμέρα, ἂν τύχη Κυριακή, πηγαίνουν μαζὶ στὴν ἐκκλησία. Ἄν ὄχι ὁπόταν ἔλθῃ Κυριακή. Ἄν μετὰ τὸ γάμο τῶν τύχη νὰ γίνῃ ἄλλος γάμος, τότε πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία κατὰ τὴν στέψη καὶ χαιρετοῦν τὰ στέφανα.

Ε) *Ἔθιμα θρησκευτικῶν ἐορτῶν. 1. Χριστουγέννων.* Τὴν νύχτια τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων σ' ὅλα τὰ σπίτια ψήνουν ἄζυμα κουλουράκια γιὰ νὰ μοιράσουν στὰ παιδιά ποὺ θὰ γυρῶσιν ὕστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα στὰ κόλεντρα (κάλανδα). Πλάθοντας τὰ κουλουράκια πλάθουν ἓνα ἄλετρι, ἓνα ζυγὸ καὶ ἓνα ἄλωνι, τὰ ὁποῖα ἅμα ψηθοῦν τὰ βάζουν στὸ εἰκονοστάσι καὶ ὕστερα ἀπὸ 40 ἡμέρες τὰ δίνουν στὰ ζῶα τους. Πρὶν ἀκόμα λαλήσῃ ὁ πετεινὸς τὸ χωριὸ βουίξει ἀπὸ τὶς φωνὲς τῶν παιδιῶν ἡλικίας 6—15 ἐτῶν, φωνάζοντας : —Κόλεντρα Μπάμπου τσί, τσί, τσί. Καὶ ομάδες ομάδες γυρίζουν στὰ σπίτια καὶ κιυποῦν τὶς πόρτες, κάνοντας γκού, γκού, γκού, γκού. Οἱ νοικοκυρὲς ξυπνοῦν, σηκώνονται καὶ τοὺς μοιράζουν τὰ ἐτοιμασμένα κουλουράκια. Τὴν ἡμέρα τῆς παραμονῆς οἱ γυναῖκες ψήνουν τὰ ψωμιὰ των γιὰ τὰ Χριστούγεννα, τὰ χρυστόψωμα ὅπως τὰ λένε, καὶ οἱ ἄνδρες σφάζουν καὶ καθαρίζουν τὰ γουρῶνια των. Τὸ βράδυ κάθονται στὸ δεῖπνο μὲ ἑννέα εἰδῶν φαγητά. Γι' αὐτὸ τὸ δεῖπνο αὐτὸ τὸ ὀνομάζουν «τὰ ἑννιά φαγιά». Ἡ νοικοκυρὰ μὲ τὸ θυμιατὸ θυμιατίζει τὸ τραπέζι λέγοντας : «Καλῶς τον τὸ Χριστὸ ποὺ μᾶς ἤρθε, ὅλους γεροὺς μᾶς βοῆκε καὶ πάλι γεροὺς νὰ μᾶς ἀφίση». Ἐπειτα θυμιατίζει μέσα ἔξω ὅλο τὸ σπίτι, τὰ ζῶα, τὰ πουλιὰ καὶ κάθεται στὸ τραπέζι. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας παίρνει τὸ χρυστόψωμα, τὸ σπάζει κομμάτια καὶ τὸ μοιράζει στὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, κάνει τὸ σταυρὸ του καὶ ἀρχίζει τὸ δεῖπνο. Μετὰ τὸ δεῖπνο ἡ νοικοκυρὰ θυμιατίζει πάλι καὶ σηκώνει τὸ συνὶ (τραπέζι). Ἐπειτα ἐτοιμάζει τὰ γκιοβέτσια. Φρέσκο χοιρινό, μὲ ρύζι ἢ μπλιγούρι, 5—6 καὶ 10 καμιὰ φορὰ ἀνάλογα μὲ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Δυὸ τρεῖς οἰκογένειες ἀνάβουν ἓνα φοῦρνο καὶ ψήνουν. Τὰ ἔχουν δὲ γιὰ ὀλόκληρη ἑβδομάδα. Ὅταν σχολάσῃ ἡ ἐκκλησία ἀνοίγουν τὸ φοῦρνο καὶ βγάζουν τὰ γκιοβέτσια, ψήνουν μπριζόλες καὶ κάθονται καὶ τρῶνε.

Τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων τὰ παλλικάρια τοῦ χωριοῦ σχηματίζουν μιὰ ἢ δυὸ ομάδες καὶ γυρίζουν στὰ σπίτια τραγουδώντας διάφορα χριστουγεννιάτικα τραγούδια καὶ οἱ νοικοκυρὲς τοὺς δίνουν ἀπὸ ἓνα κομμάτι κρέας καὶ ἀπὸ μιὰ κουλούρα. Ὅταν τελειώσουν τὸ γύρισμα τοῦ χωριοῦ, τότε τὸ κρέας καὶ τὰ ψωμιὰ ποὺ μαζεύουν τὰ πωλοῦν καὶ ἀπὸ τὰ χρήματα ἓνα μέρος τὰ δίνουν στὴν ἐκκλησία καὶ τὰ ὑπόλοιπα τὰ διαθέτουν γιὰ τὴ διασκέδασι

τους. Γυρίζοντας στο χωριό, όταν φθάνουν σε κανένα σπίτι που η οικογένεια έχει το παλλικάρι της στην ομάδα, τα παίρνουν μέσα και τα φιλεύουν και τα κερνοῦν. Εκεί μέσα στο δωμάτιο λέγανε διάφορα τραγούδια για κάθε μέλος του σπιτιού. Για την κόρη λέγανε το τραγούδι :

Μάννα τὴ θυγατέρα της τὴν πολὺ κανακάρη
τὴν ἔλουζε, τὴν χτένιζε στὸ πανηγύρ' τὴν στέλνει.
Τὸ πανηγύρ' ἦταν καλὸ κι' ὁ τόπος ἦταν λίγος.
Τὴν σκέπασαν τὰ σύννεφα νὰ μὴν τὴν ἐβασκάνουν.

5 Ἐσκόρπισαν τὰ σύννεφα κι' ἐφάνηκε ἡ κόρη.
Φάνηκαν τὰ σγουρὰ μαλλιά τ' ἀρχοντικὰ πλεξούδια.

Γιὰ τὸ γυιὸ ποὺ βόσκει τὰ πρόβατα :

Ἐννιὰ χιλιάδες πρόβατα, ἔννιὰ ἀδέρφια τὰ βόσκουν.
Τὰ πέντε πᾶνε γιὰ τὸ φιλί, τὰ δυὸ γιὰ τὴν ἀγάπη.
Ἀπάργιασαν τὸν Κωσταντή, τὸ μικρὸ Κωσταντῖνο.

— Καλὰ Κώστα τὰ πρόβατα, καλὰ νὰ τὰ φυλάξης.

5 Στ' αὐτὴν τὴν μπόρα τὴ βαρειὰ νὰ μὴν πᾶ τὰ ποτίσης.
Στ' αὐτὸν τὸν ἥσκιο τὸν χοντροὸ μὴν πᾶς καὶ τὰ σταλίσης
Κι' ἀκούμπησε τὸ δακανίκι του καὶ πῆρε λίγο ὕπνο.
Σαλνιάρ' ὁ λύκος νὰ πάρ' ἀρνὶ καὶ παίρνει κατσικάκι.
Σὰν ἔκαμε καὶ βέλιαξε, ἔννιὰ πλευρὰ τοῦ τσάκισε
καὶ τὴ δεξὴ του πλάτη.

Στὸ γυιὸ ποὺ πηγαίνει στὸ σχολεῖο :

Μάννα ὀπῶχει τὸν ὕγιὸ τὸν μονοκανακάρη.
Τὸν ἔλουζε, τὸν χτένιζε στὸ δάσκαλο τὸν στέλνει.
Κι' ὁ δάσκαλος τὸν ἔδερνε μὲ τὴ χουσῆ τὴ βέργα.
Γραμματικὴ μ' καὶ λειτουργιέ μ' καὶ ψάλτη μ' κι' ἀναγνώστη μ'.

5 Χαρτὶ βαστᾶς στὸ χέρι σου, χαρτὶ καὶ καλαμάρι.
Σὰν τρώμαξε τὸ χέρι σου ἔχυσες τὴ μελάνη.

Ἄλλο στὸ γυιὸ ποὺ πηγαίνει στὸ σχολεῖο :

Μάννα, ὀπῶχει τὸν ὕγιὸ τὸν παλιοκανακάρη.
Τὸν ἔλουζες, τὸν χτένιζες καὶ στὸ σχολεῖο τὸν στέλνεις.
Κι' ὁ δάσκαλος τὸν ἔδερνε μὲ τὴ χουσῆ τὴ βέργα.

— Ποῦνε νύγιέ μ' τὰ γράμματα, ποῦναι νύγιέ μ' ὁ νοῦς σου;

5 — Τὰ γράμματα εἶναι στὸ χαρτὶ κι' ὁ νοῦς μου πέρα διάβη.
Πέρα στὶς ροῦσες πέρδικες, πέρα στὶς μαυρομμάτες,
πῶχουν τὸ μάτι σὰν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰν γαϊτάνι,
τὸ πάνω καγκελόφρυδο σὰν σύρμα καὶ γαϊτάνι.

Στὸ νεογέννητο παιδί :

Ἐνα μικρὸ μικρούτσικο Σαββάτο γεννημένο
Σαββάτο κι' ἂν γεννήθηκε τὴν Κυριακὴ βαφτίσκει.

Καὶ τῆ Δευτέρᾳ τὸ ταχιά βγῆκε στὸ μεσοχώρι.
Βγῆκε καὶ παινέθηκε πῶχει τὸ βζί σὰν μάλαμα,
πελένα ἀσημένια.

Στοὺς ἀρραβωνιασμένους :

Ἄητὸς καὶ πέρδικα παίζουν στὸ σταυροδρομί.
Ἄητὸς χαμηλοπέταξε καὶ ράϊσ' ὁ νιὸς τὸ φτέρι τ'.
Κι' ἐκείνη ἀπὸ τὸν ἀγαπᾶ κι' ἐκείνη ἀπὸ τὸν θέλει.
Ἐκείν' ἔχει χρυσοῦ κλωστή νὰ δέσ' ὁ νιὸς τὸ φτέρι τ'.

Στὸ νεοστεφανωμένο ἀνδρόγυνο :

Στ' αὐτὰ τὰ σπίτια τὰ ψηλὰ στὰ μαρμαροστρωμένα,
ἐδῶ κοιμᾶται ἀνδρόγυνο νιοστεφανωμένο.
Κάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἀστῆθι.
Κι' ἀπὸ καθάριο διάδιαρο (ἄργυρο) καθάριο δακτυλίδι.

Στὸν νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ :

Ἄρχος μὲ τὴν ἀρχόντισσα στὴ σκάλα κατεβαίνει,
στὴν σκάλα τὴν πυργόσκαλα, στὴν ἀργυρὴ τὴ σκάλα.
Γυρνάει ἄρχος καὶ τὴ λαλεῖ, γυρνάει καὶ τὴν κυττάζει.
—Κόρη σὰ θέλης ροῖδανή, ἄσπρη μ' καὶ μαυρομάτα μ',
σύρε σ' ἓνα τρανὸ πουλὶ κι' ἔβγα στὴ Σαλονίκη.

Στὸ νέο ποῦ θέλει ν' ἀρραβωνιασθῆ :

Ἐνας νιὸς νιούτσικος πάει ν' ἀρραβωνιάσῃ
μὲ τετρακόσιους ν' ἀρχοντας μὲ χίλια παλλικάρια.
Χίλια φλουριά βάζ' στὴν τσέπη του, καὶ χίλια στὸ μαντύλι τ'
νὰ κάτσ' ὁ νιὸς νὰ φάῃ νὰ πιῆ, νὰ κάτσ' νὰ παζαρεύῃ.
—Μὴ μὲ πουλᾶς ἀφέντη μου καὶ μὴ μὲ παζαρεύῃς.
Μόν' ταίριζε με καὶ πότιζε με νὰ μοιάσω τν' ἀλαφίνα,
Νὰ ἔχω στράτα νὰ περνᾶς, γεφύρι νὰ μὲ διαβαίνῃς.

Ὅταν μπαίνουν στὸ σπίτι μέσα λένε τὸ τραγοῦδι :

Σαράντα μέρες, σαράντα νύχτες	Μέσα στὶς δάφνες, μέσα στὶς πάχνες,
κι' ἡ Παναγιά μας κοιλοπονοῦσε.	μέσ' στὰ λουλούδια, στὰ κυπαρίσσια,
Κοιλοπονοῦσε, παρακαλοῦσε	μέσ' στὰ λουλούδια, τὰ κυπαρίσσια,
τοὺς Ἀποστόλους τοὺς Ἀρχαγγέλους.	σὰν ἥλιος λάμπει, σὰν ἥλιος φέγγει.
Οἱ Ἀποστόλοι μαμμὴ γυρεύουν,	Φέγγει κι' αὐτὸν τὸν νοικοκύρη
οἱ Ἀρχαγγέλοι γιὰ μῦθο τρέχουν.	μὲ τὴ γωνιά του, μὲ τὰ παιδιὰ του,
Κι' ὡς ποῦ νὰ πᾶνε κι' ὡς ποῦ νὰ ἔρθουν	μὲ τὴν καλὴ νοικοκυρά του.
ἡ Παναγιά μας ξελευθερώθηκε.	

Ὅταν γυρίζουν στοὺς δρόμους πηγαίνοντας ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι λέγουν
τὸ τραγοῦδι :

Νέο π' ἀρχοντα σπίτια βγαίνουμε σ' ἀρχοντικά θὰ πᾶμε,
Νέο κι' ἐκεῖ π' θὰ πᾶμε μεῖς, κόρη μ', κοράσιο δὲν πηγαίνει.

- Νέο στή σκάλα τρώγω τὸ ψωμί στὸ γιὰρ' καρσὶ κοιμᾶμαι.
 Νέο καὶ στὰ σκαλοπατήματα παίρνω λίγο ὕπνο.
- 5 —Νέο θάρησα πὼς εἶν' ἡ ἀγάπη μου μὲ τ' ἄσπρο τὸ γελέκι.
 Τὴν μάνα σ' καὶ τὴν μάνα μου σ' ἓνα βαθὺ πηγάδι,
 νέο κι' ἡμεῖς τὰ δυὸ τὰ νιούτσικα σὲ στρῶμα σὲ γιοργάνι.
- Νέο τὴ μάνα σου τὴ μάγισσα ρακὶ θὰ τὴν ποτίσω,
 νὰ πέση ν' ἀποκοιμηθῆ ν' ἀρθῶ νὰ σὲ φιλήσω.
- 10 —Νέο τὴ μάνα σου τὴν ἀγαπῶ καὶ τὴν φιλῶ τὸ χέρι.
 Κεῖναν θὰ κάμω πεθερὰ καὶ σὲ δικό μου ταίρι.
- Νέο ἀπὸ τὰ κεραμίδια σου τρέχει νερὸ βαρκάκι,
 ἄς τῶπινα κι' ἐγὼ ἀπ' τὴν πολλὴ τ'ν ἀγάπη.
- Νέο θυμᾶσαι πού σὲ φίλησα πίσ' σ' μάνα σ' τὴν κλαδούρα,
 15 κι' ἡ μάνα σου μᾶς κοίταξε σᾶν τὴν τυφλιὰ γαϊδούρα ;
- Νέο θυμᾶσαι πού σὲ φίλησα πίσ' σ' μάνα σου τὴν πόρτα,
 κ' ἡ μάνα σου μᾶς κοίταξε σᾶν τὴν τυφλιὰ τὴν κότα.
- Νέο ἄσπρο ποδάρι μ' παχουλό, βρακάκι μ' κεντημένο,
 νέο πόσες φορὲς σὲ τῶλυσα τυφλὸς καὶ μεθυσμένος.
- 20 "Ἄνοιξε κόρη μ' τὴν πόρτα σου, τὴν πόρτα σ' τὴν καρένια (καρυδένια),
 ἔχω δυὸ λόγια νὰ σοῦ πῶ κι' ἐκεῖνα ζαχαρένια.
 Χρυσὴ κορδέλλα σοῦφερα νὰ δέσης τὰ μαλλιά σου».

Ὅλα τὰ παραπάνω τραγούδια ἔχουν ἐξαιρετικὴ μελωδία καὶ εὐχαριστεῖται κανεὶς ὅταν τ' ἀκούη. Τὰ τραγούδια αὐτὰ οἱ ὀμάδες τῶν παλλικαριῶν τὰ μαθαίνουν κατὰ τὸ διάστημα τῆς τεσσαρακοστῆς. Συγκεντρώνονται τὰ βράδια σὲ ἓνα ὠρισμένο σπίτι κι' ἐκεῖ τὰ διδάσκονται οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοὺς παλαιότερους καὶ τὰ μαθαίνουν. Ἄν τύχη στὸ διάστημα ἐκεῖνο νὰ περάση καὶ νὰ διανυκτερεύση κανένας ξένος στὸ χωριό, τότε τὰ παλλικάρια πηγαίνουν καὶ τὸν τραγουδοῦν. Αὐτὸς δὲ τὰ φιλοδωρεῖ.

2.—*Τῆς Πρωτοχρονιάς.* Τὴν ἡμέρα τῆς πρωτοχρονιάς, πρὶν ἀκόμη λαλήσουν οἱ ἰππεινοί, ξυπνοῦν τὰ μικρὰ παιδιὰ, ὅπως καὶ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, καὶ γυρίζουν στὰ Κάλαντα πού τὰ λένε τώρα Σούρβαλα. Κρατοῦν στὰ χέρια τους μιὰ σούρβα ἀπὸ κρανιά καὶ γυρίζουν ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι φωνάζοντας «σούρβα—σούρβαλα μπάμπου, τσί, τσί, τσί» καὶ χτυποῦν τὶς πόρτες γιὰ νὰ σηκωθοῦν οἱ νοικοκυρές. Αὐτὲς σηκώνονται καὶ τὰ δίνουν ἓνα κομματάκι χοιρινὸ κρέας, πού ἔχουν ἐτοιμάσει σὲ μικρὲς μερίδες ἀπὸ τὸ βράδυ, ἢ χρήματα ἂν δὲν ἔχουν χοιρινό. Τὸ πρῶτ' μόλις ξημερώσει τὰ παιδιὰ τοῦ σπιτιοῦ παίρνουν μιὰ κρανιά μὲ μπουμπούκια, πού τὴν ἔχουν κόψει ἀπὸ τὸ δάσος ἀπὸ τὴν παραμονὴ καὶ τὴ λένε «Σουρβάκα», καὶ μ' αὐτὴν χτυποῦν τρεῖς φορὲς τοὺς γονεῖς των καὶ τοὺς ἄλλους σπιτικούς (τοὺς σορβακιάζουν ὅπως λένε) λέγοντας : «Σούρβαλα μπάμπου, τσί, τσί, τσί, καὶ ἀπὸ χρόνου». Οἱ γονεῖς δὲ καὶ οἱ ἄλλοι τὰ δίνουν χρήματα. Ἐπειτα πηγαί-

νον και σὲ συγγενικά σπίτια, πὺ δὲν ἔχουν παιδιὰ και τοὺς σουρβακιάζου-
 κι' ἑκείνους. Τὴν ἡμέρα ἢ νοικοκυρὰ ζυμώνει τὴ βασιλόπητα μὲ χοιρινὸ λί-
 πος και μέσα βάζει τὸν παρᾶ... κομματάκι μουριάς, καλαμιᾶς, σουσαμιᾶς,
 και ἔπειτα τὴν ψήνει. Ἐτοιμάζει τὸ φαγητὸ ἀπὸ χοιρινὸ πατσᾶ (τὴ λεγο-
 μένη πυκτὴ) και ὅταν σχολάση ἢ ἐκκλησία συγκεντρώνεται ἢ οἰκογένεια και
 βάζουν τὸ τραπέζι. Ἡ νοικοκυρὰ θυμιατίζει κι' ὁ νοικοκύρης κόβει τὴ βα-
 σιλόπητα μὲ τόσα κομμάτια ὅσα εἶναι τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας και ἕνα ἐπὶ
 πλέον γιὰ τὸ σπίτι. Μετὰ κάνουν τὸ σταυρὸ τους και τρῶνε. Καθένας ψά-
 χνει νὰ βοῆ τί ἔχει πέσει στὸ κομμάτι του. Τυχερὸς θεωρεῖται ἑκεῖνος πὺ
 θὰ βοῆ τὸ παρᾶ. Ἀφοῦ τελειώσουν, ἢ νοικοκυρὰ θυμιατίζει πάλι και ση-
 κώνει τὸ τραπέζι.

3.—*Τῶν Φώτων.* Ἀπὸ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν
 Φώτων τὶς ἡμέρες αὐτὲς τὶς ὀνομάζουν στὸ χωριὸ «δωδεκάμερα» και πι-
 στεύουν πὺς τὶς νύχτες τῶν ἡμερῶν αὐτῶν γυρίζουν στὸ χωριὸ καλλικάν-
 τζαροι, οἱ ὁποῖοι φεύγουν τὴ νύχτα τῶν Θεοφανείων. Γι' αὐτὸ στὸ δεῖπνο
 τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων οἱ νοικοκυρὲς θυμιατίζουν πάλι ὄλο τὸ σπίτι
 γιὰ νὰ διώξουν τοὺς καλλικαντζάρους. Τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων, μετὰ τὴν
 λειτουργία, ὁ Ἁγιασμὸς γίνεται στὸ πηγᾶδι και βγάζουν ἐκεῖ ὄλα τὰ μεγάλα
 εἰκονίσματα τῆς ἐκκλησίας, ὅπου μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἁγιασμοῦ περνοῦν ὄλοι
 και τὰ χαιρετοῦν. Τὴ νύχτα τῶν Φώτων πιστεύουν ὅτι ἀνοίγει ὁ οὐρανὸς
 και ἂν βρεθῆ κανεὶς ξύπνιος και τὸν ἰδῆ τότε μπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ ὅ,τι πρᾶγμα
 ζητήσῃ ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ ἀπὸ τὸ Θεό.

4.—*Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.* Τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου
 Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου δὲν μπορεῖ νὰ περάσῃ κανεὶς ξένος ἀπὸ τὸ χωριὸ.
 Παρέα ἀπὸ τοὺς γλεντζέδες τοῦ χωριοῦ τὸν ὑποχρεώνει νὰ κερᾶσῃ και ἔτσι
 νὰ περάσῃ. Ἄν δὲν δεχθῆ, τότε τὸν βρέχουν μὲ νερό. Ἐπίσης βρέχονται
 ἀναμεταξύ τους και κερνιῶνται. Λέγει ἕνας «κερνῶ μιὰ ὀκᾶ οὔζο ἂν βρέξετε
 τὸ Γιάννη» π.χ. Ὁ Γιάννης γιὰ νὰ μὴ βραχῆ (γιατὶ τὸ βρέξιμο γίνεται μέσα
 σὲ πηγᾶδι μὲ λίγο βάθος, πὺ βρῖσκεται κοντὰ τὸ χωριὸ και λέγεται Καλο-
 πῆγαδο), προσφέρει περισσότερο γιὰ νὰ βρέξῃ ἄλλον. Ἐτσι στὸ τέλος κερνᾶ
 τὸ οὔζο ἑκεῖνος πὺ δὲν δέχεται νὰ βραχῆ και δὲν προσφέρει περισσότερο, ἢ
 ἑκεῖνος πὺ προσφέρει, ὅταν ὁ ἄλλος δεχθῆ νὰ μπῆ στὸ πηγᾶδι μὲ τὰ ροῦχα
 και νὰ βραχῆ. Γίνεται τότε γλέντι μεγάλο και φεύγουν τύφλα στὸ μεθύσι.

5.—*Τῶν Ἀπόκρεω.* Τὰ Σάββατα τῶν Ἀπόκρεω γιορτάζονται στὸ χω-
 ριὸ τὰ χειμωνιάτικα Ψυχοσάββατα. Τὶς Παρασκευὲς οἱ νοικοκυρὲς ζυμώνουν
 τὰ ψωμιὰ πὺ θὰ μοιράσουν γιὰ τοὺς νεκροὺς των. Κάνουν μικρὰ και πλα-
 τιά πρόσφορα πὺ τὰ λένε «πτάρια». Τὸ ἀπόγευμα και τὸ πρωὶ τῶν Σαβ-
 βάτων γεμίζουν μὲ τὰ ψωμιὰ αὐτὰ τὰ συνιά τους (χαμηλὰ στρογγυλὰ τραπέ-
 ζια), βάζουν ἐπάνω και πιάτα μὲ βρασμένο σιτάρι, μπλιγοῦρι, αὐγὰ τηγα-
 νητά, τυρὶ και τὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία. Ἀφοῦ τὰ διαβάσῃ ὁ παπᾶς,

ἀρχίζει τὸ μοίρασμα. Σπάνουν σὲ κομμάτια ὅλα ἐκεῖνα τὰ ψωμιά καὶ ἡ μιὰ δίνει στὴν ἄλλη. Καὶ ἀκούει κανεὶς τότε ἓνα θόρυβο καὶ μιὰ βοή νὰ γίνεται ἐκεῖ πέρα καὶ συνεχῶς τὶς φράσεις «νὰ κι' ἔσένα συμπεθέρα», «νὰ κι' ἔσένα μανιά» (θειά), «νὰ κι' ἔσένα τσάτσω» (μεγαλύτερη κατὰ τι στὴν ἡλικία). Τὰ δὲ παιδιὰ μὲ τὶς ποδιές σιῆ μέση γυρίζουν ἀπὸ συνὶ σὲ συνὶ καὶ ζητοῦν λέγοντας. «Δῶσε καὶ μένα θειά, ἢ μανιά, δῶσε κι' ἐμένα μπάμπω». Ὁ πιὸ κερδισμένος ἀπὸ τὰ Ψυχοσάββατα βγαίνει ὁ παλᾶς, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὰ φιλοδωρήματα ποὺ παίρνει γιὰ τὸ διάβασμα τῶν ψυχῶν, παίρνει καὶ ἀπὸ ἓνα «πτάρι» ἀπὸ κάθε συνὶ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ χειμωνιάτικα Ψυχοσάββατα, ἔχουν στὸ χωριὸ καὶ τὸ καλοκαιρινὸ ψυχοσάββατο, τὴν παραμονὴ τῆς Πεντηκοστῆς. Τὴν Κυριακὴ τῆς Κρεοφάγου σφάζουν μιὰ δυὸ κότες ἢ τὸν μεγαλύτερο κόκορα καὶ ἀποκρεῦουν ἀπὸ κρέας. Ἡ ἀποκριὰ ὅμως αὕτὴ εἶναι τυπικὴ, γιατί τὴν ἐπομένη ἐβδομάδα τρῶνε κρέας.

1.—Τὴ Δευτέρα γιορτάζουν τὸν «*Μπέη*» (ἓνα εἶδος καρναβαλιοῦ) ¹⁾. Ἐνας χωρικὸς γίνεται μπέης. Φοράει τὰ καλά του ροῦχα, βάζει στὸ λαιμὸ του ἓνα μανδύλι, παίρνει στὸ χέρι του μιὰ τσούτρα καὶ ἀνεβαίνει ἐπάνω στὴν «τριχουλιά», τὸ μπροστινὸ μέρος τῆς βωδαμάξης, ποὺ τὴν σέρνουν ἓνα ζευγάρι βώδια, τὰ δικά του. Ἀπὸ τὴν προηγουμένη ἔχει ἐτοιμάσει τὸ ἐπιτελεῖο του. Αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓναν δικαστὴ, ποὺ λέγεται «Κατῆς», ἀπὸ δύο χωροφύλακες, ποὺ λέγονται «Τζιανταρμάδες» καὶ ἀπὸ τὸν «Ἀράπη» καὶ τὴν «Καταντσίκια». Ὁ ἀράπης καὶ ἡ καταντσίκια εἶναι ἄνδρες, ποὺ ὁ ἓνας ὑποδύεται τὸν ρόλον τοῦ συζύγου καὶ ὁ ἄλλος τὸν ρόλο τῆς συζύγου. Οἱ ἐπιτελεῖς τοῦ μπέη, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς χωροφύλακες, μασκαρεύονται γιὰ νὰ μὴ γνωρίζωνται. Ὁ Κατῆς βάφει τὸ πρόσωπό του, φορεῖ μιὰ τρύπια μαύρη κάπα, κρεμᾶ στὸ στήθος του ἓνα κρεμμύδι γιὰ ὠρολόγι καὶ φορεῖ στὸ κεφάλι ἓνα παλιὸ τρύπιο κοφίνι μὲ φτερά γιὰ καπέλο. Στὸ χέρι του κρατᾶ κομπολόι καμωμένο ἀπὸ «γκουγκουζέλες», ἓνα εἶδος καρποῦ τῆς βαλανιδιάς, καὶ μιὰ κοντόχοντρη μαγγούρα γιὰ ν' ἀπονέμη δικαιοσύνη στοὺς παρεκτρεπομένους νέους. Ὁ Ἀράπης μαυρίζει μὲ καπνιά τὸ πρόσωπό του, φορεῖ ἓνα σαρίκι στὸ κεφάλι, ἓνα παλιὸ τρύπιο σακκάκι, κάνει μιὰ καμπούρα στὴ ράχη καὶ κρεμᾶ στὴ μέση του 3—4 κουνδούνια. Στὸ χέρι του κρατᾶ ἓνα κοντὸ ρόπαλο. Ἡ Καταντσίκια βάζει κοκκινάδι στὸ πρόσωπο, κόκκινο ποκάμισο καὶ φουστάνι, ποδιὰ στὴ μέση καὶ μανδύλα στὸ κεφάλι. Στὰ χέρια τῆς κρατᾶ τὸ νεογέννητο παιδί τῆς (ἓνα ξύλο τυλιγμένο μὲ πανιά). Οἱ Τζιαντζαρμάδες ἔχουν κορδόνια καὶ γαλόνια στὰ χέρια καὶ κρατοῦν μαστίγια.

Ἀφοῦ ἐτοιμασθοῦν ὅλοι κατὰ τὸν παραπάνω τρόπο καὶ ἔλθουν καὶ οἱ ὄργανοπαῖκτες, τότε ἀρχίζουν νὰ γυρίζουν στὸ χωριὸ ἀπὸ σπῖτι σὲ σπῖτι.

1) Βλ. Θρακικά, τόμ. ΙΓ', σ. 311—340. Ν. Ρεδόοιου: Τὰ Δημήτρια ἢ ὁ Μπέης στὸ Ὁρτάκιοϊ, λεπτομερέστερη περιγραφή.

Πρωτοί τρέχουν ὁ ἀράνης καὶ ἡ γυναίκα του καὶ εἰδοποιοῦν πῶς ἔρχεται ὁ Μπέης. Κατόπιν ἀκολουθεῖ ὁ Μπέης καὶ στὸ τέλος ὁ Κατής. Στὰ σπίτια πού πηγαίνουν τοὺς κερνοῦν οὔζο ἢ κρασί καὶ ὁ Μπέης εὔχεται «χρόνια πολλά, καλὰ μπερεκέτια, κι' ἀπὸ χρόνου» καὶ φεύγει σ' ἄλλο σπίτι. Καθὼς φεύγει, ἡ νοικοκυρὰ ρίχνει στὸ δισάκι του σιτάρι ἢ κριθάρι ἢ καλαμπόκι καὶ βαμβακόσπορο. Τὰ παλλικάρια τρέχουν κατόπιν στὴν Καταντσίκα καὶ τὴν ἀγκαλιάζουν, τὴν φιλοῦν καὶ τὴν τσιμποῦν. Αὐτὴ καλεῖ σὲ βοήθεια τὸν Ἀράπη καὶ τοὺς Ἰζιανταρμάδες. Ὁ Ἀράνης ρίχνει πίσω τους τὸ ρόπαλό του νὰ τὰ κτυπήσῃ καὶ οἱ Ἰζιανταρμάδες τρέχουν νὰ τὰ συλλάβουν καὶ τὰ ὀδηγοῦν στὸν Κατή. Ἐκεῖνος τὰ δικάζει καὶ τὰ ἐπιβάλλει πρόστιμο καὶ καλύβωμα. Ἀφοῦ πληρώσουν τὸ πρόστιμο, τότε σηκώνουν τὰ πόδια καὶ ὁ Κατής μὲ τὴ μαγούρα του τὰ καλυβώνει. Ἄμα τελειώσουν τὰ σπίτια, τότε μεθυσμένοι ὅλοι συγκεντρώνονται στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ ὁ Ἀράνης καὶ οἱ χωροφύλακες πιάνουν 7—8 παλλικάρια καὶ ὁ Μπέης τὰ ζεύγει στὸ ἀλέτρι καὶ σπέρνει. Τὸ σπύρο τὸν ἔχει μέσα στὸ κόσκινο. Ὅταν τελειώσῃ κατρακυλᾷ τὸ κόσκινο καὶ τὸ παρακολουθοῦν πῶς θὰ πέσῃ. Ἄν πέσῃ ἀνάσκελα, τότε ἡ κυρὰ μπείνα θὰ κάμη κορίτσι, ἂν πέσῃ μπρούμητα θὰ κάμη ἀγόρι. Ὅταν τελειώσῃ ἡ σπορά, τότε ὁ Μπέης στέλνει ἀνθρώπους του μὲ τὰ ὄργανα καὶ προσκαλεῖ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους του σὲ οἰκογενειακὸ γλέντι. Αὐτοὶ παίρνουν τὰ φαγητά τους καὶ τὰ πιοτά τους καὶ πηγαίνουν στὸ μέρος πού ὤρισε ὁ Μπέης νὰ γίνῃ τὸ γλέντι. Ἐκεῖ γλεντᾶνε ὡς τὸ βράδυ καὶ στὸ τέλος ἀνακηρύσσεται καινούργιος Μπέης γιὰ τὸν ἐπόμενον χρόνο. Ἡ ἀνακήρυξις γίνεται ὡς ἑξῆς: Ὁ Μπέης ἔχει στὸ συνί του ἓνα ὀλόκληρο ψωμί (μπογάτσα) καὶ τὸ περιφέρει τρεῖς φορές σ' ὅλα τὰ τραπέζια. Ἐκεῖνος πού θέλει νὰ γίνῃ Μπέης τὴν τρίτη φορὰ κρατᾷ τὸ ψωμί στὸ τραπέζι του. Κερνᾷ τότε ἀπὸ τὸ πιοτό του, πίνουν στὴν ὑγειά του καὶ τὸ γλέντι διαλύεται. Ἔτσι τελειώνει καὶ ἡ γιορτὴ τοῦ Μπέη. Ἄν δὲν παρουσιασθῇ κανεὶς τότε παραμένει ὁ παλιός 1).

2. — Τὴν Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς γίνεται χορὸς μεγάλος στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ. Οἱ μητέρες πού ἔχουν ἀρραβωνιασμένα παλλικάρια βγαίνουν, κάθονται στὸ χορὸ μὲ τὸ δῶρο στὴν τσέπη καὶ περιμένουν τὶς νύμφες νὰρθοῦν νὰ τὶς χαιρετήσουν καὶ νὰ συγχωρεθοῦν. Κι' αὐτὲς ὅταν τὶς ἴδοῦν παίρνουν μιὰ φίλη τῆς καὶ σιγὰ σιγὰ, κουνάμενες-συνάμενες πλησιάζουν. Τὶς πιάνουν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὶς προσκυνοῦν τρεῖς φορές δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στοὺς ὤμους καὶ ἔπειτα τὶς φιλοῦν τὸ χέρι καὶ τὶς λένε «συγχωρεμένα». Οἱ πεθερὲς ἀπαντοῦν τὸ ἴδιο καὶ βγάζουν ἀπὸ τὶς τσέπες καὶ προσφέρουν τὸ δῶρο, πού εἶναι κανένα φλουρὶ ἢ βραχιόλι ἢ σκουλαρίκια ἢ κανένα γκιρντάνι (περιδέριο). Αὐτὲς ξαναφιλοῦν τὸ χέρι τους, παίρνουν τὸ δῶρο καὶ φεύγουν. Ὅταν βραδιάσῃ, τότε ὅλοι οἱ χωρικοί, πάντοτε οἱ νεώτεροι, μὲ τὶς γυναῖκες τους παίρ-

1) Βλ. Ν. Ρυδίου, Θρακικά, ΙΓ' τόμος.

νον ἀπὸ ἓνα μπουκάλι κρασί καὶ πηγαίνουν στὰ σπίτια τῶν μεγαλυτέρων στὴν ἡλικία συγγενῶν καὶ φίλων των καὶ συγχωριανῶν. Ἐκεῖ φιλεῦνται καὶ διασκεδάζουν. Σ' ὅλα τὰ σπίτια εἶναι στρωμένα τὰ τραπέζια μὲ ἐκλεκτὰ φαγητὰ καὶ λυγδερὲς τυρόπητες καὶ γαλακτόπητες. Οἱ θύρες εἶναι ἀνοικτιὲς σὲ ὅλους. Εἶναι ἡ βραδιά ποῦ ὁ καθένας πρέπει νὰ μετανοιώσῃ γιὰ τὸ κακὸ ποῦ ἔκαμε σὲ ὁποιοδήποτε καὶ νὰ τρέξῃ νὰ τοῦ ζητήσῃ συγχώρεσι. Ἔτσι ξαγνισμένοι καὶ καθαροὶ θὰ μποῦνε ὅλοι στὴ Μεγάλῃ Σαρακοστῇ καὶ θ' ἀντικρύσουν τὰ Ἅγια Πάθη τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ τὴν Καθαρῇ Δευτέρῃ γέρονι καὶ γριὲς καὶ μικρὰ παιδιὰ, ὅλοι νηστεύουν. Τὴν Τετάρτῃ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησία, λειτουργοῦνται, παίρνουν ἀντίδωρο καὶ ἔπειτα ἀρχίζουν καὶ τρώγουν λίγο λίγο.

6.—*Τῶν Βαΐων.* Τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων, ὕστερα ἀπὸ τὴν Θεῖα Λειτουργία, τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ συγκεντρώνονται καὶ γυρίζουν τὴν Βάγια τραγουδῶντας. (Ἡ Βάγια εἶναι ἓνα ἀντὶ ἀργαλειοῦ στὸ ὁποῖο ἔχουν περάσει μιὰ βέργα στὶς τρύπες του καὶ τὸ ἔχουν ντύσει μὲ ἓνα κόκκινο ποκάμισο, ποῦ μοιάζει σὰν σκιαχτρο στ' ἀμπέλι). Τραγουδοῦν τὸ τραγοῦδι :

Νέο Βάγια καὶ τὰ Βαγιοῦ, πέφτει τ' ἀνθη στὸ νοικοκυριό.

—Νέο Ροῖδω μ' σὲ κράξ' ὁ Βασιλιᾶς, σὲ κράζει ὁ ἀφέντης.

—Νέο καὶ τί μὲ θέλ' ὁ Βασιλιᾶς καὶ τί μὲ θέλ' ὁ ἀφέντης;

—Νέο γυρεύει ἓνα ἄλογο μὲ ἀσημένια σέλα.

Γυρίζουν ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι καὶ τὰ δίνουν ἀπὸ ἓνα δυὸ αὐγά. Τὰ αὐγά αὐτὰ τὰ προσφέρουν στὴν ἐκκλησία ἀφοῦ τελειώσουν ὅλο τὸ χωριό.

7.—*Τοῦ Πάσχα.* Τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ βάφουν κόκκινα τὰ αὐγά. Οἱ νονὲς ἀλλάζουν μὲ καινούργια ροῦχα τοὺς βαφτιστικούς των. Οἱ πεθερὲς παλαιότερα ἔστελναν διάφορα δῶρα στὶς ἀρραβωνιασμένες νύμφες τους μὲ πολλὰ κουφέτα, γλυκὰ καὶ ζαχαρωτά, ποῦ τὰ λένε «γλυκάδια». Τὸ Μεγάλο Σάββατο ἐτοιμάζουν τὰ πασχαλόψωμα τους. Τὰ πασχαλόψωμα εἶναι μεγάλα καὶ λίγο πεπλατυσμένα ψωμιὰ ἀπὸ σκέτο ζυμαρί, κεντημένα καὶ ἀλειμμένα ἀπὸ πάνω μὲ αὐγὸ καὶ πασπαλισμένα μὲ σουσάμι, ὅπως τὰ κολουρία τῆς ἀγορᾶς. Τὴν Κυριακὴ πηγαίνουν στὴν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ. «Στὸν Καλὸ τὸ λόγο», ὅπως λένε τὸ Χριστὸς Ἀνέστη. Πιστεύουν πὼς ὅταν ἐκφωνῇ ὁ παπᾶς τὸ Χριστὸς Ἀνέστη καὶ βρεθῇ κανεὶς κοντὰ σὲ κανένα καρποφόρο δένδρο ποῦ δὲν κάνει καρποὺς καὶ τὸ ἀπειλήσῃ τρεῖς φορὲς κτυπώντας το μὲ τὸ τσεκούρι καὶ λέγοντας : «θὰ κάνῃς καρπὸ ἢ θὰ σὲ κόψω», τότε τὸ δένδρο τὴν ἐπομένη χρονιά θὰ καρπήσῃ. Στὸ πασχαλινὸ τραπέζι κυριαρχοῦν τὰ φαγητὰ μὲ παστωμένο χοιρινό, λουκάνικα καὶ καβρουμᾶ. Σὲ λίγα σπίτια θὰ βρῆ κανεὶς μαγειρευμένο ἀρνί. Τὸ Πάσχα δὲν συνηθίζουν οἱ χωρικοὶ νὰ κόβουν ἀρνὶ ὅπως σ' ἄλλα μέρη¹⁾. Ἀρνὶ κόβουν σ' ὅλα σχεδὸν τὰ σπίτια τοῦ Ἁγίου Γεωρ-

1) Συνήθεια στὴ Θράκη νὰ σφάζουν ἀρνιὰ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου κιῶχι τὸ Πάσχα.

γίου γιά κουρμπάνι (θύσια) στὸν Ἅγιο καὶ τὸ ψήνουν ὀλόκληρο καὶ παραγεμιστὸ στὸ φουῦρο, 5—6 οἰκογένειες μαζί. Πολλὲς οἰκογένειες ἐπίσης συνηθίζουν νὰ κόβουν κουρμπάνι καὶ στὸν Ἅγιο Δημήτριο. Τότε ὅμως κόβουν μεγάλο πρόβατο, ἰδίως γηρασμένη προβατίνα ποὺ τὴ λένε *μαριὰ* καὶ τὴν μαγειρεύουν μὲ λάχανο. Ἔτσι μαγειρευμένη τὴν μοιράζουν στὴ γειτονιά καὶ τὰ συγγενικά τους σπίτια. *Κουρμπάνι* ἐπίσης κόβει ὅλο τὸ χωριὸ μαζί στὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Σχηματίζεται μιὰ ἐπιτροπὴ καὶ μαζεύει σιτάρι ἢ καλαμπόκι ἀπὸ τὸ χωριὸ. Μὲ τὸ ποσὸ ποὺ μαζεύεται ἀγοράζουν ἓνα βῶδι ἢ ἀγελάδα καὶ τὸ θυσιάζουν μπροστὰ στὴν ἐκκλησία. Ἀφοῦ τὸ γδάρουν τὸ κομματιάζουν σὲ τόσες μερίδες ὅσες εἶναι οἱ οἰκογένειες τοῦ χωριοῦ καὶ ἔπειτα ἀφοῦ τὸ διαβάσει ὁ παπᾶς κτυποῦν τὴν καμπάνα, μαζεύονται ὅλοι οἱ χωρικοὶ μὲ τὰ πιάτα τους καὶ τὸ μοιράζουν. Ἡ κάθε νοικοκυρὰ τὸ μαγειρεύει στὸ σπίτι της καὶ τρώγουν ὅλοι γιὰ νὰ προστατεύωνται μὲ τὴν φροντίδα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἀπὸ τὶς διάφορες ἀρρώστειες. Τὴν δευτέρη μέρα τοῦ Πάσχα μετὰ τὴν λειτουργία βγάζουν ὅλα τὰ εἰκονίσματα τῆς ἐκκλησίας ἔξω τὰ παλλικάρια τοῦ χωριοῦ καὶ ὅλοι οἱ ἐκκλησιασθέντες μὲ τὸν παπᾶ μαζί γυρίζουν γύρω γύρω τὸ χωριὸ φωνάζοντας τὰ παλλικάρια «Κύρια ἐλέησα» ἀντὶ τοῦ Κύριε ἐλέησον. Ἡ τελετὴ αὕτη εἶναι ἓνα εἶδος Λιτανείας καὶ ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς «*Τὰ Κυριαλέησα*». Τὴν πρώτη ἡμέρα τοῦ Πάσχα γίνεται χορὸς στὴν πλατεῖα καὶ οἱ ἀρραβωνιασμένες κοπέλλες πηγαίνουν χαιρετοῦν τοὺς πεθεροὺς καὶ πεθερὲς καὶ τοὺς λένε «Χριστὸς Ἀνέστη», τοὺς φιλοῦν τὸ χέρι καὶ ἀλλάζουν τὰ κόκκινα αὐγά τους, αὐτοὶ δὲ τοὺς δωρίζουν ὅ,τι δῶρο ἔχουν ἐτοιμάσει ἐκ τῶν προτέρων.

8.—*Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κλείδωνος*. Ἡ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κλείδωνος δὲν ἐορτάζεται σήμερα ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς. Παλαιότερα ἐορτάζετο ὡς ἑξῆς : Τὴν παραμονὴ τῆς γιορτῆς μετὰ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου συγκεντρώνονταν ὀμάδες κοριτσιῶν στὰ πηγάδια τῆς γειτονιάς, ἔβγαζαν νερὸ μὲ τοὺς κουβάδες καὶ τὸ ἔβαζαν μέσα σὲ ἀνοιχτὰ μπακίρια. Μέσα στὸ νερὸ εἶχαν καὶ ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἀνθοδέσμη μὲ ἀγριολούλουδα καμωμένη. Ἐπειτα ἔπιαναν χορὸ γύρω στὸ πηγάδι καὶ χόρευαν τραγουδώντας :

Τοῦ Γιάγιαννου τοῦ σύνορου, τοῦ Γιάννη τὸ βουτάνι.

Τρία λουλούδια μάλλωναν ποιοὶ θὰ πρωτοανοίξῃ.

Τῶνα μιλάει γιὰ νερὸ καὶ τ' ἄλλο γιὰ τὸ μύρο.

Τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μιλάει γιὰ τὴν ἀγάπη..

Μετὰ τὸ χορὸ ἔπαιρναν τὶς βρεγμένες ἀνθοδέσμες καὶ ἄρχιζαν νὰ βρέχονται. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ τὰ παλλικάρια καὶ γίνονταν ὅλοι μουσκίδι ἀπὸ πάνω ὡς κάτω κυνηγώντας ὁ ἓνας καὶ ἡ μιὰ τὸν ἄλλον, ὁπότε πήγαιναν στὰ σπίτια τους γιὰ ν' ἀλλάξουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν. Ἡ γιορτὴ τοῦ Ἰωάννου Κλείδωνα ὀνομάζεται στὸ χωριὸ «Γιάγιαννος».

9.—*Ἐθιμα ἀνομβρίας*. Ὅταν τὰ καλοκαίρια παρατηρεῖται μεγάλη

ἀνομβρία τότε τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ συγκεντρώνονται μιὰ Κυριακὴ καὶ κάνουν τὴν «Πιριρώννα». Παίρνουν ἓνα ὄρφανὸ κοριτσάκι καὶ τὸ τυλίγουν γύρω-γύρω ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω μὲ κᾶτι μακρὸν ἀγριόχορτο ποὺ λέγονται βούζια. Στὸ χέρι τους κρατοῦνε ἓνα μλιακίρι νερὸ μὲ μιὰ φούντα ἀπὸ βούζια καὶ γυρίζουν στὸ χωριὸ βρέχοντας ὅποιον θὰ συναντήσουν καὶ τραγουδώντας :

Πιριρώννα περπατεῖ τὸ Θεὸ παρακαλεῖ :

Βρέξει Κύριου μ' μιὰ βροχή, μιὰ βροχὴ καλὴ βροχὴ,
νὰ βραχοῦν οἱ τσομπανοί, τσομπανοὶ γελαδαροί,
πῶχουν τὰ πρόβατα σὲν' αὐλή, τὰ γελάδια στὸ μαντρί.

Σὲ κάθε σπίτι ποὺ πᾶνε ἢ νοικοκυρὰ παίρνει λίγο νερὸ καὶ βρέχει τὴν πιριρώννα λίγο πάνω στὰ χόρτα. Δίνει δὲ στὰ κορίτσια ὅ,τι ἔχει εὐχαρίστησι. Αὐγά, ἀλεύρι, τυρί, βούτυρο. Ἄμα τελειώσει τὸ χωριό, συγκεντρώνονται σ' ἓνα σπίτι κι' ἐκεῖ κάνουν πῆτες μὲ τὸ ἀλεύρι, τ' αὐγά, τὸ βούτυρο καὶ τὸ τυρί. Ὅταν ψηθοῦν κάθονται τρώγουν καὶ ἔπειτα ἀρχίζουν τὸ τραγούδι καὶ τὸ χορὸ ὡς τὸ βράδυ. Ἐνα μέρος ἀπὸ τὰ συγκεντρωθέντα εἶδη δίνουν στὴν πιριρώννα καθῶς καὶ στὴν ἐκκλησίᾳ.

10.—**Ἔθιμα ἀλληλοβοηθείας.** Ὅταν τραγηθοῦν τὰ καλαμπόκια καὶ μεταφερθοῦν σὲ αὐλὲς ἢ σὲ ἀλώνια τότε πολλὲς οἰκογένειες ποὺ ἔχουν πολλὰ, καλοῦνε τὰ βράδια τὰ κορίτσια τῆς γειτονιάς των καὶ τῶν συγγενῶν των νὰ τοὺς βοηθήσουν στὸ ξεφλούδισμα τῶν καλαμποκιῶν. Τὰ κορίτσια μὲ εὐχαρίστησι καὶ προθυμία τρέχουν νὰ προσφέρουν τὴ βοήθειά τους. Ἡ βοήθεια αὕτη ποὺ προσφέρουν δωρεὰν λέγεται «*Μιντζι*». Τὰ κορίτσια ξεφλούδιζουν γελώντας, ἀστεειυόμενα, πειραζόμενα καὶ τραγουδώντας Ἔτσι οἱ αὐλὲς καὶ τὰ ἀλώνια τοῦ χωριοῦ βουίζουν ἀπὸ τὶς χαρούμενες φωνὲς καὶ τὰ τραγούδια τῶν κοριτσιῶν ὡς πέρα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα. Οἱ νοικοκυρὲς γιὰ νὰ τὰ εὐχαριστήσουν τὰ φιλεύουν μὲ ὅ,τι καλύτερο φαγητὸ μποροῦν νὰ ἐτοιμάσουν. Τὰ ἴδια μιντζιά (μιντζιά λ. τ.) γίνονται καὶ τὸ χειμῶνα μέσα στὰ σπύτια. Τότε καθαρίζουν τὸ βιμβάκι τῆς νοικοκυρᾶς, ἢ κλώθουν τὸ στοιβαγμένο ἢ ἀνοίγουν καὶ κλώθουν τὸ μαλλί, ποὺ θὰ γίνῃ προῖκα τῆς ἀρραβωνιασμένης. Στὰ μιντζιά αὐτὰ τὰ καλοκαιρινὰ καὶ τὰ χειμερινὰ, ποὺ συμπίπτει νὰ εἶναι πολλὰ τὰ ἴδια βράδια περιέρχονται μὲ τὴ σειρά καὶ τὰ παλλικάρια τοῦ χωριοῦ γιὰ νὰ περάσουν λίγο τὴν ὥρα τους μ' ἀστεῖα καὶ ἐρωτοτροπώντας μὲ τὰ κορίτσια. Ἐκεῖ ὁ ἐρωτευμένος θὰ ἰδῇ τὴν ἀγαπημένη του. Ἐκεῖ θὰ κάνει τὸ ὀλιγόλεπτο ραντεβουδάκι του, θὰ κρυφομιλήσῃ σὲ τὴν λατρευτὴ του καὶ θὰ τῆς ἀρπάξῃ στὰ κρυφὰ κανένα πεταχτὸ φιλάκι. Ἐκεῖ θὰ γίνῃ τὸ κόρτε, θὰ κλείσῃ τὸ μάτι καὶ θὰ μιλήσῃ ἢ καρδιά. Ἐκεῖ θ' ἀρχίσῃ νὰ δημιουργῆται τὸ πρῶτο αἶσθημα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω μιντζιά παλαιότερα γίνονταν στὸ χωριὸ καὶ μεγάλα νυχτέρια ἀνάβοντας φωτιὲς στὰ σταυροδρόμια τοῦ χωριοῦ. Ὑστερα

ἀπὸ τὸν ξαλωνισμό καὶ τὸν τρυγητὸ τῶν καλαμποκιῶν τὰ μικρὰ παιδιὰ πηγαιναν στὰ χωράφια καὶ μάζευαν τὶς ρίζες τῶν καλαμποκιῶν καὶ τὶς ἔκαναν σωροὺς στὰ σταυροδρόμια ἢ κοντὰ στὰ πηγάδια τοῦ χωριοῦ. Μετὰ τὸ δεῖπνο ἔβγαιναν οἱ νοικοκυρὲς τῆς γειτονιάς μὲ τὴ δουλιὰ τους, ἀνάβαν τὶς φωτιές, κάθονταν γύρω καὶ μὲ τὸ φῶς τῶν δούλευαν ὡς ἀργὰ τὴ νύχτα. Οἱ νυφάδες καὶ τὰ κορίτσια τραγουδοῦσαν διάφορα τραγούδια πατριωτικά, δημοτικά ἔρωτικά, τὰ μικρὰ παιδιὰ ἔπαιζαν ὡς πὺ νὰ νυστάξουν καὶ τὰ παλλικάρια ἔκαναν «τζαμάλες» γιὰ νὰ διασκεδάζουν τὸν κόσμον, πὺ νυκτέρευε. (Οἱ τζαμάλες ἦταν ἓνα εἶδος καρναβαλιοῦ, πὺ μὲ τ' ἀστεῖα τους, τοὺς τρελλοὺς χορούς τους, τὰ διάφορα παιγνίδια τους ἔκαναν ὅλους νὰ ξεκαρδιζῶνται στὰ γέλια) ¹⁾. Οἱ λεπτομέρειες τῶν ἐθίμων τοῦ χωριοῦ εἶναι τόσες πολλὲς πὺ ἂν θελήσει κανεὶς νὰ τὶς περιγράψῃ μὲ τὴ σχολαστικότητα πὺ πρέπει νὰ χαρακτηρίσῃ μιὰ τέτοια ἐργασία, πρέπει νὰ συγγράψῃ ὁλόκληρο βιβλίον.

15.—**Ἐνδυμασίες.** Αἱ γυναῖκες ἔξακολουθοῦν νὰ φοροῦν τὴν παλαιὰ τους ἐνδυμασία, ἔκτος ἀπὸ τὰ μικρὰ κοριτσάκια τοῦ σχολείου πὺ ἄρχισαν σιγὰ σιγὰ νὰ τὴν ἐγκαταλείπουν. Οἱ ἄνδρες τὴν ἔχουν ἤδη ἀλλάξει, ἔκτος ἀπὸ τοὺς γέροντες πὺ παραμένουν πιστοὶ στὴν πατροπαράδοτον ἐνδυμασία τους. Ἡ ὀνομασία τῆς ἐνδυμασίας τῶν ἀνδρῶν εἶναι, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ ἐσώρουχα: τὸ βρακί (σῶβρακο) καὶ ἡ ἀτζέμκα (ποκάμισο). Ἐξωτερικά: Τὸ ποτοῦρι ἢ τὸ σαλβάρι τὸν χειμῶνα καὶ δεύτερο βρακί γαλάζιο τὸ καλοκαίρι, τὸ ζουνάρι, τὸ γελέκι καὶ ἡ τσούκνα. Στὸ κεφάλι τὸ σαρίκι ἢ τὸ καλπάκι. Στὶς γιορτὲς ἀντὶ τοῦ γελεκιοῦ καὶ τῆς τσούκνας φοροῦνε τὸ τζαμαντάνι καὶ τὸ καπούδι. Ἡ ἐνδυμασία τῶν γυναικῶν εἶναι: Μακρὸ ποκάμισο κατάσαρκα, συνήθως χωρὶς κιλῶτα. Μακρὸ γαλάζιο βαμβακερὸ φουστάνι ἀπὸ πάνω, ποδιὰ στὴ μέση, τὴ λεγόμενη «μπροσιτέλλα», καβάδι στὶς πλάτες (ἓνα εἶδος κοντῆς ζακέτας) ἢ καπούδι ὅπως τὸ ἀνδρικό, γούνα μὲ προβιές τὸν χειμῶνα καὶ μπαρμπούλα (μανδήλα) στὸ κεφάλι. Τὰ κορίτσια τὶς γιορτὲς φοροῦνε πολύχρωμα φουσιάνια καὶ ποδιές, καθὼς καὶ πολύχρωμες καὶ βαρύτεμες μπαρμπούλες στὸ κεφάλι, ὡς καὶ φακιόλια μὲ γιρλάντες.

16.—**Τροφίμα.** Ἐκ τῶν τροφίμων τὸ χωριὸ παράγει: Γάλα, βούτυρο, ἄρνια, αὐγά, κοτόπουλα, σιτηρὰ, καρπούζια καὶ πολὺ λίγα σταφύλια. Ποιὰ δὲν παράγει. Ὀπωρῶνες δὲν ἔχει. Ἐχει διεσπαρμένους στὰ χωράφια πολλὲς

1) Ὁραῖα ἔθιμα τῶν χωρικῶν... Ἦσαν τὰ θεάτρα τους, οἱ κινηματογράφοί τους, τὰ ψυχαγωγικά τους κέντρα. Μὰ δυστυχῶς οἱ πόλεμοι, οἱ κατακτητές, ἡ τρομοκρατία τοῦ συμμορίτη, τὰ κατήργησε ὅλα. Ἀφήρεσε τὶς χαρὲς ἀπὸ τὴν βασανισμένη ζωὴ τους. Κλεισμένοι τώρα στὰ σπίτια ἀπὸ τὸ ἡλιοβασίλεμμα κοιμοῦνται ὑπνο ἐφιάλτου, ἢ μὲ τὸ ὄπλο στὴν ἀγκαλιὰ φιλάγουν σὲ κάποιον γωνιὰ ἄγρυπνοι σκοποὶ γιὰ νὰ προστατεύσουν τὰ παιδιὰ τους, πὺ ἀμέριμνα κοιμοῦνται, τὴ γυναῖκα τους, τὸ βιό τους ἀπὸ τὸ ληστή, τὸν αἰμοβόρο καὶ ἄχαρο ἀντάρτη, τὸν προδότη τῆς Πατρίδος του.

ἀχλαδιές, οἱ ὁποῖες ἀποδίδουν κακῆς ποιότητος καρπούς. Ὄταν ὑπάρχει καλὴ ἔσοδεία δύνανται ν' ἀποδώσουν περὶ τὶς 100.000 ὀκάδες ἀχλάδια. Οἱ κάτοικοι τὰ πωλοῦν στὰ γύρω χωριὰ καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ν. Βύσσαν καὶ προμηθεύονται ἀπ' ἐκεῖ πατάτες, σκόρδα, κρεμύδια καὶ φασόλια. Πολλὰ δὲ ψήνουν στοὺς φούρνους ἢ ξηραίνουν στὸν ἥλιο καὶ τὰ κάνουν τὸν χειμῶνα χουσιάφια (κομπόστες). Τὰ δένδρα αὐτὰ τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς ἀγρίαν κατάστασιν καὶ ὑπερβαίνουν τὶς 82.500, εἰς ἐμβολιασθοῦν μὲ καλὰ καὶ ἐκλεκτὰ ποικιλίαι ἀπιδιῶν θ' ἀποτελέσουν μεγάλην πηγὴν πλούτου διὰ τοὺς κατοίκους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν ἐν γένει θὰ ἐνισχύσουν. Αὐτὸ πού δὲν ἐγένε εἰς τὴν ὥρην πρὸς νῦν εἶναι νὰ τὸ ἀποδώσωμε βέβαια εἰς τὴν ἀδιαφορίαν καὶ κακοδαιμονίαν τῶν κατοίκων, ὡς καὶ τὴν ἀγνοίαν αὐτῶν, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἀρμοδίων Γεωργικῶν ὑπηρεσιῶν, οἱ ὁποῖες δὲν ἐμερίμνησαν διὰ τὸν ἐμβολιασμὸν τῶν δένδρων αὐτῶν.

17.—*Ὅργανα*. Προπολεμικὰ τὸ χωριὸ εἶχε ὀρχήστρα ἀπὸ τρεῖς ὄργανα. Κλαρίνο, βιολὶ καὶ οὔτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γκάιντες καὶ τὶς φλογέρες. Ἐπαιζαν τρεῖς ἀδέρφια, ὁ Δημήτριος, ὁ Χρῆστος καὶ ὁ Γιώργος Κανακίδης, Ἐπαιζαν καὶ ἐτραγουδοῦσαν ὠραῖα Σήμερα δυστυχῶς ἀπὸ τὰ ὄργανα αὐτὰ ὑπάρχει μόνον τὸ κλαρίνο. Οἱ δυὸ ἄλλοι ἀδελφοὶ βρίσκονται ἔξω τῆς Ἑλλάδος.

18.—*Τὸ χωριό*. Βρίσκεται κτισμένον σὲ ὕψωμα, ἐπάνω σὲ τρεῖς λόφους. Ἐκτίσθη μπροστὰ ἀπὸ τετρακόσια (400) καὶ πλέον χρόνια. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἦταν πολὺ δασώδης. Στὴν ἀρχὴ ἦρθαν καὶ κατοίκησαν ἑπτὰ (7) οἰκογένειαι φεύγοντας τὴν μανίαν τῶν Τούρκων. Ἐκτίσθη ἑπτὰ (7) καλύβες κοντὰ εἰς τὴν καλύβαν ἑνὸς τσομπάνη πού ἔμενε ἐδῶ μέσα εἰς τὴν δάση καὶ ἦτο ὁ μόνος καὶ πρῶτος κάτοικος τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ πρῶτον ὄνομα πού πῆρε τὸ χωριὸ ἦταν «Τὰ ἑπτὰ καλύβια». Ἐτσι ἦτο γραμμένον εἰς τὰ βιβλία τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀργότερα ὅταν μεγάλωσε καὶ ἐκτίσθησαν σπίτια, τότε οἱ Τούρκοι τὸ μετωνόμασαν «Καμπαϊκ», πού σημαίνει τουρκικὰ ὕψωμα, ἀπὸ τὸν παρακείμενον λόφον μὲ τὸ ὑψόμετρο 234.95 μέτρα. Τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν ἔφερε μέχρι τὸ ἔτος 1921, ὅποτε ὁ μακαρίτης Λαμπουσιάδης, καθηγητῆς τῆς ἱστορίας τοῦ Γυμνασίου Ἀδριανουπόλεως, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θράκης, τὸ μετωνόμασε *Χανδρᾶν*. Ποῦ ἐστηρίχθη καὶ ἔδωσε τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν δὲν μπορέσαμε νὰ ἐξακριβώσωμε. Ὡς φαίνεται θὰ ἔτυχε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ χωριὸ καμμιά γιορτὴ καὶ θὰ εἶδε τὰ κορίτσια συγκεντρωμένα εἰς τὸ χορὸ νὰ φοροῦνε εἰς τὸν λαιμόν τους πολλὰ χάντρες, ὅπως συνηθίζουσι, καὶ ὀρμώμενος ἀπ' ἐκεῖ ἔδωσε τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν Ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων (4) χιλιομέτρων εἰς τὴν τοποθεσίαν Ντεβὲ Τσεσμέ, οἱ κάτοικοι καλλιερῶντας τὰ χωράφια τοὺς ἀνευρίσκουσι θεμέλια σπιτιῶν σὲ πολὺ μεγάλη ἔκτασιν, σπασμένα κρεμύδια, στάχτες, εἰκονίσματα ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλα πράγματα, πού μαρτυροῦν, ὅτι παλαιότερα ὁ τόπος ἐκεῖνος ἦτο κατοικημένος. Λέγεται ὅτι ὑπῆρχε ἐκεῖ μεγάλο ἑλληνικὸ χριστιανικὸ χωριό, ἴσως καὶ κωμό-

πολις, πὺν κατεστράφηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους μετὰ τὴν ὑποδούλωσι τῆς χώρας καὶ οἱ κάτοικοι ὅσοι ἐπέζησαν διεσκορπίσθησαν. Τὰ κτήματά τους τὰ κατέλαβαν οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν βορειότερα σὲ ἀπόστασι ἐνὸς χιλιομέτρου καὶ ἔκτισαν δικό τους χωριὸν καθαρῶς τουρκικόν, πὺν ὠνομάσθηκε **Χανταπλί**, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ πὺν ὠνομάζετο **Χάνδαξ**. Σήμερα τὸ Χανταπλί δὲν ὑπάρχει. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι οἱ Τούρκοι κάτοικοί του τὸ ἐγκατέλειψαν ἀπὸ τοῦ 1920 καὶ τὰ κτήματα περιῆλθον ἐξ ἀγορᾶς ἢ προσωρινῆς διανομῆς εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Χανδρά. Ἡ τοποθεσία δὲ τοῦ χωριοῦ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Λαμπουσιάδη τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα Χάνδαξ.

Τὸ ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ κατεσφάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, πιστοποιεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνεύρεσι ὀμοειδῶν τάφων μὲ σωρούς ἀπὸ ἀνθρώπινα κόκκαλα πελωρίων μάλιστα διαστάσεων. Κοντὰ στὴ βρύση τῆς τοποθεσίας Ντεβὲ τσεσμέ, πὺν βρίσκεται καὶ σήμερα, ὑπῆρχε μιὰ ἀγριολεύκη (καβάκα ὅπως τὴ λέγαν οἱ χωρικοὶ) μεγάλου ὕψους καὶ περιμέτρου. Στὴ ρίζα τῆς ἀγριολεύκας αὐτῆς ὑπῆρχε κρυφὸ πηγάδι. Ὅταν κάποτε φύσηξε δυνατὴ ἀνεμοθύελλα ἢ λεύκα ξεριζώθηκε καὶ ἔπεσε κάτω. Ἀπὸ κάτω δὲ ἀπὸ τὴς ρίζες τῆς φάνηκε τὸ στόμιον τοῦ πηγαδιοῦ, πὺν ἦταν ὡς ἐπάνω γεμάτο ἀπὸ ἀνθρώπινα κόκκαλα. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸ εἶδαν πολλοὶ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, οἱ ὅποιοι τὸ διηγοῦνται καὶ σήμερα. Οἱ ἐπτὰ πρῶτες οἰκογένειες τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ φαίνεται προέρχονται ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἐκείνου τοῦ χωριοῦ. Ἀργότερα στὸ χωριὸν ἦρθαν καὶ ἄλλες οἰκογένειες ἀπὸ ἄλλα χωριά ζητῶντας ἄσυλον στὸ δασωμένο αὐτὸ χωριόν. Δυὸ τρεῖς οἰκογένειες ἦρθαν ἀπὸ τὸ Φερούγγιο, πὺν ἦταν κί' αὐτὸ τότε ἑλληνικόν. Μιὰ οἰκογένεια ἦρθε ἀπὸ τὸ χωριὸν Χούχλα, πὺν εἶναι τῶρα στὴ Βουλγαρία, λίγο πῶς ἀπὸ τὴ Μηλιά. Μιὰ οἰκογένεια ἦρθε ἀπὸ τὴν Αἴνο τῆς Ἄν. Θράκης καὶ μιὰ ἄλλη οἰκογένεια ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἡπειρο. Ἔτσι μεγάλωσε τὸ χωριὸν καὶ δημιουργήθηκε ὁ σημερινὸς Χανδράς, πὺν ἀριθμεῖ 120 οἰκογένειες. Ἐλάχιστοι τῶν σημερινῶν ἀπογόνων γνωρίζουν ἀπὸ ποία οἰκογένεια προέρχονται. Ἡ δασώδης περιοχή καὶ ἡ ἀγρία αὐτῆς φύσις, στὸ ἀπόκεντρο αὐτὸ μέρος, δημιούργησε ἀνθρώπους μὲ χαρακτηριστὰ αὐταρχικόν, ἀπότομον καὶ ἐπιθετικὸν καὶ μὲ τάσεις ληστρικές. Γι' αὐτὸ κατὰ καιροὺς παρουσιάζονταν ἄτομα μὲ μεγάλη ληστρική δράσι, πὺν διοργάνωναν λησitosυμμορίες καὶ τρομοκρατοῦσαν τὴν γύρω περιοχή, ἰδίως δὲ τοὺς τουρκικοὺς πληθυσμοὺς καὶ κατῶρθωναν ἔτσι νὰ ἐπιβάλλωνται στὴς Τουρκικὰς Ἀρχὰς τῆς περιοχῆς καὶ νὰ γίνωνται σεβαστοὶ καὶ εἰσακουστοί. Τέτοιοι ἀνεδείχθησαν ὁ Ἰσορμπατζῆ Γιάννης, ὁ Στανήμερος Καμήτογλου, οἱ ὅποιοι ὄταν ἔμπαιναν στὰ τουρκικὰ γραφεῖα ἐσηκῶνοντο ὅλοι ὄρθιοι καὶ τοὺς προσέφεραν κάθισμα νὰ καθίσουν. Ὁ Καμήτογλου ἔδερνε Τούρκους χωροφύλακες στὸ χωριόν, οἱ ὅποιοι τὸν ἔτρεμαν καὶ τὸν ὠνόμαζαν «κίτρινον φίδι». Οἱ δυὸ τους δὲ κάποτε μὲ 4 ἄλλα μέλη τῆς συμμορίας των εἰς τὸ Κουσιὸν Καβάκ τῆς Βουλγαρίας ἀντιμετώπισαν δύναμι

ἐνὸς τουρκικοῦ Συντάγματος 3.000 ἀνδρῶν μὲ τὸν Συν)ρχην Τζιὰν Ἀβαρ-
λῖς, πὺ τὸς εἶχε περικυκλώσει μέσα σ' ἓνα πέτρινο νερόμυλο. Ἐπειδὴ δὲν
κατώρθωσαν νὰ πλησιάσουν οἱ Τοῦρκοι στὸ νερόμυλο ἀπὸ τὰ πυρά των, ὁ
Τοῦρκος Συν)ρχης ἐζήτησε τὴν ἀποστολὴ πυροβολικοῦ γιὰ ν' ἀνατινάξη τὸ
νερόμυλο. Αὐτοὶ δὲ κατώρθωσαν τὴ νύχτα κάτω ἀπὸ τὴν χαράδρα τοῦ μύλου
μέσα ἀπὸ τὸ νερὸ νὰ διαφύγουν καὶ δὲν παρεδόθησαν, οὔτε συνελήφθησαν,
ἐκτὸς ἀπὸ ἓναν καταγόμενον ἀπὸ τὸ Ὀρτάκιοϊ. Ἀργότερα παρουσιάσθησαν
ὁ Γεώργιος Ἀραμπατζῆς, ὁ ὁποῖος ζεῖ ἀκόμη τυφλός, ὁ Χρῆστος Παζβάν-
της, ὁ Ἀθανάσ. Κιουμουρτζῆς καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἔδρα-
σαν ὡς κλέφτες καὶ μάλιστα κατσικοκλέφτες τῶν τουρκικῶν καὶ ἑλληνικῶν
κάποτε κοπαδιῶν. Ἡ τάσις αὕτη πρὸς τὴν κλοπὴ διατηρήθηκε καὶ μετὰ τὴν
ἐλευθέρωσι. Διάφοροι σχημάτιζαν κλεπτομαδες καὶ ἔκλεπταν πρόβατα, ἔκα-
ναν διαρῦξεις σὲ μαγαζιά καὶ σπίτια, ἔκλεπταν δερμάτια σταριοῦ ἀπὸ τὰ χω-
ράφια, ἐτίναζαν σουσάμια καὶ ἄλλες λογιῶν λογιῶν κλοπές. Καὶ σήμερα δυ-
στυχῶς ὑπάρχουν μερικὰ ὑπολείμματα τῆς κακῆς αὐτῆς συνηθείας. Τοὺς πρῶ-
τους τοὺς κατεῖχαν καὶ πατριωτικὰ συναισθήματα καὶ τοὺς ἔσπρωχναν στὴν
κλοπὴ γιὰ ἐκδίκησι τῶν Τούρκων, οἱ τελευταῖοι ὅμως εἶναι ἀδικαιολόγητοι.

Κοντὰ στὸ χωριὸ ὑπάρχει μιὰ πολὺ παλιὰ γέρινη φτελιά. Στὴ ρίζα τῆς
ὑπάρχει ἓνα πηγάδι ὡς δυὸ μέτρα. Οἱ χωρικοὶ πιστεύουν ὅτι ἡ φτελιά
αὕτη εἶναι στοιχειωμένη. Διηγοῦνται οἱ γεροντώτεροι ὅτι τὰ μεσάνυχτα ἐμ-
φανίζεται τὸ στοιχεῖο, μεταμορφωμένο πότε σὲ κλωσσα μὲ τὰ πουλάκια τῆς
νὰ κάθεται στὸν ἦσκιο τῆς φτελιᾶς καὶ μὲ μιᾶς νὰ ἐξαφανίζεται, πότε ἀρ-
κούδα νὰ χορεύη ἐπάνω στὸ στόμιο τοῦ πηγαδιοῦ (τοῦ καλοπήγαδου ὅπως
τὸ λένε) καὶ μὲ μιᾶς νὰ χάνεται μέσα στὸ πηγάδι. Αὐτὰ καὶ ἄλλα διηγοῦν-
ται οἱ γιαιάδες στὰ ἐγγονάκια τους γιὰ τὸ στοιχειωμένο καλοπήγαδο καὶ
δένδρο. Καὶ ἡ φτελιά (καραγάτσι τὸ τοπικὸ του ὄνομα) ἀπὸ τὰ πολλὰ τὰ
χρόνια ἔχει κουφιασμένο τὸν κορμὸ καὶ ξερὰ τὰ νιάλια (κλωνάρια), μὰ κα-
νεῖς δὲν τολμᾷ νὰ κόψη κανένα γιὰ νὰ τὸ κάψη. Ὅλοι φοβοῦνται τὸ στοι-
χειό. Μέχρι σήμερα κανεῖς δὲν ἔγραψε τίποτε σχετικὸ γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴ
ζωὴ ἐν γένει τοῦ χωριοῦ πουθενά. Οὔτε σὲ βιβλία, περιοδικὰ ἢ ἔφημερίδες.

19.—Οἱ κάτοικοι ὑδροῦνται ἀπὸ πηγές. Στὶς πλαγιές τῶν ὑψωμάτων
τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ χωριοῦ καὶ σὲ ἀπόστασι χιλιομέτρου σχεδὸν ἀπ' αὐτὸ
βρίσκονται διασκορπισμένες 6—7 πηγές μὲ καλὸ καὶ ὑγιεινὸ νερό, ἀλλὰ λι-
γοστὸ καὶ οἱ κάτοικοι τὸ καλοκαίρι ὑποφέρουν ἀπὸ λειψυδρία. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸ
μεταφέρουν κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ γυναῖκες χειμῶνα καλοκαίρι μὲ τὶς στάμνες
στὴν πλάτη, τσαλαβουτώντας ὡς τὸ γόνατο μέσα στὶς λάσπες τὸ χειμῶνα, καὶ
ἀναμένοντας ὥρες τὸ καλοκαίρι ἀπὸ τὰ ξημερώματα ὡς πὺ νὰ γεμίσουν οἱ
βρύσες μὲ νερό. Μέσα στὶς βρύσες χώνουν λογιῶν λογιῶν ἄγγεῖα καὶ ἔτσι δὲν
εἶναι βέβαιος κανεῖς ἂν τὸ νερὸ πὺ πίνει, δὲν περιέχει ὅλων τῶν ἀσθενειῶν
τὰ μικρόβια. Ἄς εἶναι καλὰ ὅμως ὁ καθαρὸς ἀέρας πὺ προστατεύει τὸν

ταλαίπωρο αὐτὸν κόσμον. Ἔτσι ἡ ὕδρευσις τοῦ χωριοῦ δὲν βρίσκεται σὲ καθόλου καλὴ κατάστασι. Σωτήριο πρᾶγμα θὰ ἦταν γιὰ τοὺς κατοίκους καὶ ἰδίως γιὰ τὶς γυναῖκες, εἰὰν τὰ νερὰ ὄλων αὐτῶν τῶν πηγῶν συγκεντρώνονταν σ' ἓνα σημεῖο καὶ μετεφέρονταν μέσα στὸ χωριό, πρᾶγμα πολὺ εὐκόλο, ἀρκεῖ νὰ γίνῃ ἡ σχετικὴ μελέτη ἀπὸ εἰδικὸ μηχανικὸ καὶ νὰ χορηγηθοῦν οἱ ἀπαιτούμενοι σωλῆνες ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων Κρατικῶν Ὑπηρεσιῶν. Ὑπεδείξαμεν εἰς τὴν Κοινότητα νὰ ἐνεργήσῃ σχετικῶς καὶ ὅπως πληροφορηθήκαμε μὲ ἐξαιρετικὴν χαράν, ἐστάλη μηχανικὸς ἐκ τῆς Νομαρχίας διὰ νὰ μελετήσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἐκτέλεσίν του. Θεραπευτικὰ νερὰ δὲν ὑπάρχουν στὸ χωριό. Τὰ νερὰ ὅμως μιᾶς πηγῆς, ποὺ λέγεται τοῦ Γκαμπράνη ἢ Βρύση, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐλαφρὸ στὸ στομάχι καὶ συντελεῖ σὴ γρήγορη χώνευσι.

ΣΤ') *Στατιστικά*. 1.—Τὸ χωριὸ δὲν παρουσιάζει καμμίαν τουριστικὴν κίνησιν. Ἐὰν ὅμως ἐδενδροφυτεύοντο οἱ γύρω λόφοι μὲ δασικὰ δένδρα καὶ ἰδίως μὲ πεῦκα, μελλοντικῶς θὰ ἐγίνετο ὄχι μόνον ἓνα πρώτης τάξεως κέντρον παραθερισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικὸν θεραπευτήριον μὲ τὸν καθαρὸν ἀέρα καὶ τὰ καλὰ νερὰ ποὺ ἔχει.

Ζ') *Οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ στοιχεῖα*. 1) — Οἱ κάτοικοι εἶναι ὅλοι γεωργοί. 2). — Ἡ γεωργικὴ παραγωγή εἶναι σιτηρά. Ἦτοι : Σιτάρι, καλαμπόκι, σίκαλη, κριθάρι, καπουλιζιά (σιταροκριθὴ), ἥλιος, λίγο ζαχαροκάλαμο, λίγη σκούλα, καὶ λίγα σουσάμια. Βιομηχανικὴ παραγωγή δὲν ὑπάρχει στὸ χωριό. 3.—Δὲν διεξάγεται ἐμπόριο. Οἱ κάτοικοι μεταφέρουν τὰ προϊόντα τους πρὸς πώλησιν σὴν ἀγορὰ τῆς Ὀρεστιάδος. 4.—Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ τὴν Κοινότητα καμμία ἄλλη Κρατικὴ Ἀρχὴ δὲν ἐδρεύει στὸ χωριό. 5) Στὸ χωριὸ λειτουργεῖ ἓνα σχολεῖο διτάξιο μὲ ἑκατὸν δέκα καὶ πλέον μαθητάς. Καίτοι ὅμως εἶναι διτάξιον ἀπὸ δεκαπενταετίας καὶ πλέον, οὐδέποτε μέχρι σήμερα ἐλειτούργησε μὲ τοὺς δύο δασκάλους του ποὺ πρέπει νὰ ἔχει, παρὰ μονάχα ἓνα χρόνον σὴν κατοχῇ, τότε ποὺ ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Φραγκούλης Νομάρχης Ἐβρου διώρισε ὡς δασκάλους καὶ τοὺς ἐλαιοχρωματιστὰς ἀκόμη. Τὸ σχολεῖο αὐτὸ στεγάζεται δὲ διδακτήριον μονοταξίου τύπου ἀκατάλληλο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὶς ἀνάγκες του καὶ ἐτοιμόρροπον. Ἀπὸ τὴν Νομομηχανικὴ δὲ ὑπηρεσία ἐκρίθη ἐπικινδύνως ἐτοιμόρροπον καὶ ἀσφαλῶς κατὰ τὸ νέον σχολικὸν ἔτος θὰ διαταχθῇ ἢ ἐκκένωσὶ του πρὸς ἀποφυγὴν δυστυχημάτων. Ἔτσι τὸ σχολεῖον θὰ παραμείνῃ ἀστεγον διότι δὲν ὑπάρχει κανένα κατάλληλο οἶκημα στὸ χωριὸ γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς διδακτήριον. Ἀνάγκη νὰ ἀνεγερθῇ νέο διδακτήριον, καὶ νὰ βοηθήσῃ τὸ Κράτος τοὺς κατοίκους. Οἱ διάφορες ἕως τώρα προσπάθειές μας γιὰ νὰ ἀποσπάσωμε σχετικὴ Κρατικὴ ἐνίσχυση ἀπέβησαν ἄκαρπες. Πρὸ μηνὸς πέρασε ἀπὸ τὸ χωριὸ κάποιος ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀποστολῆς καὶ κατέγραψε λεπτομερῶς ὅλες τὶς διδακτηριακὰς ἀνάγκες τοῦ σχολείου. Μᾶς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ γίνῃ καινούργ-

γιο διδακτήριο. "Ας πιστέψωμε ὅτι θὰ γίνη καὶ ἄς εὐχηθοῦμε οἱ ὑποσχέσεις του νὰ πραγματοποιηθοῦν.

Η') **Συγκοινωνία.** 1.—Τὸ χωριὸ ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ὀρεστιάδα τὴν πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας περὶ τὰ 25 χιλιόμετρα. 2—Μὲ τὸ δημόσιο δρόμον Ὀρεστιάδος—Συνόρων συνδέεται στὸ βάλτο μὲ παράδρομον καὶ Ἐπαρχιακὸ δρόμον. 3—Ὁ Ἐπαρχιακὸς δρόμος ἐχαράχθη κατὰ τὸ ἔτος 1937 καὶ ἔγινεν ἡ ἐπιχωμάτωσί του μὲ προσωπικὴ ἐργασία τῶν κατοίκων σὲ ἀπόστασι δύο περίπου χιλιομέτρων. Τὸ ὅλον μῆκος του εἶναι ἑπτὰ (7) περίπου χιλιόμετρα. Εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποπερατωθῇ ἡ ἐπιχωμάτωσί του καὶ νὰ γίνη ἐπίστρωσι ἀμμοχάλικος. Ἡ συγκοινωνία εἶναι δυνατὴ μόνον τὸ καλοκαίρι. Τὸ χειμῶνα ἀπὸ τὶς πολλὰς λάσπες εἶναι ἀδύνατον νὰ βγῇ ἀμὰξι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Ἀπαραίτητοι εἶναι λοιπὸν ἡ κατασκευὴ τοῦ δρόμου αὐτοῦ, διότι θὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ μέγιστα τὶς ἀνάγκας τῶν κατοίκων, διότι θ' ἀποκτήσουν καὶ συγκοινωνίαν αὐτοκινήτου, πρᾶγμα ποῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνη μὲ τὴν παροῦσα κατάστασι τῶν δρόμων των. Ἔτσι θὰ εἰσέλθουν περισσότερα στοιχεῖα πολιτισμοῦ ποῦ θὰ συντελέσουν στὴν βελτίωσι τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκογενειακῆς των ζωῆς καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ χαρακτῆρος των καὶ εἰς τὴν ἐξάλειψιν ὀρισμένων κακῶν τάσεων καὶ συνηθειῶν ποῦ ἐκληρονόμησαν ἀπὸ τοὺς προγόνους των ὅπως ἐκθέσαμε ἀνωτέρω. 4—Ἡ ἀπόστασι τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν εἶναι 25 χιλιόμετρα. Ὁ πλησιέστερος δὲ σιδηρ. σταθμὸς εἶναι τῆς Ὀρεστιάδος. Τελειώνοντας πιστεύομεν ὅτι ἐδώσαμε σαφεῖς ἀπαντήσεις εἰς ὅλα τὰ ἐρωτήματα καὶ θὰ δυνηθοῦμε ἔτσι νὰ ἐξυπηρετήσωμε τὸ σκοπὸ, (ποῦ ἀσφαλῶς θὰ εἶναι ἐκπολιτιστικὸς), γιὰ τὸν ὁποῖο ἐτέθησαν 1).

1) Σ. Δ. Τὰ ἐρωτήματα ἐδόθησαν ἀπὸ τὸν κ. νομάρχην Ἐβρου πρὸς ὅλους τοὺς δασκάλους. Ἀπ' αὐτοὺς πολλοὶ ἀπήντησαν μὲ καλὰς ἐργασίας λαογραφικὰς, σὰν αὐτὴ τοῦ κ. Γ. Παπαθανασίου.

ΦΥΛΕΤΙΚΗ ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΚΑΤΣΙΒΕΛΛΩΝ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ

1.—*Γενικά για τους κατσιβέλλους.* 'Ο καθηγητής τῆς γλωσσολογίας κ. Ν. Ἀνδριώτης ἀναφέρει σχετικὰ μὲ τοὺς Γύφτους τὰ ἑξῆς¹⁾: «Πρὸ αἰώνων εἶχε παρατηρηθῆ ὅτι ἀνάμεσα στοὺς Ἰνδοευρωπαίους τῆς Εὐρώπης ὑπῆρχε κι' ἓνας λαός, ποὺ περιφέρονταν νομαδικὰ σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη καὶ γιὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἤξεραν ποιάς προέλευσης εἶναι. Στὴν Ἑλλάδα τοὺς ἔλεγαν Γύφτους, ἀνθρώπους ποὺ ἤρθαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἐνῶ στὴ Ρουμανία λέγονται Ἀθίγγανοι. Εἶναι μικρόσωμοι, μελαψοὶ καὶ ἰσχυροί, χαρακτηριστικὰ ποὺ τὰ ἔχουν οἱ Τσιγγάνοι σ' ὁποιο μέρους τῆς Εὐρώπης κι' ἂν βρίσκονται. Μὲ βεβαιότητα δὲν μπορούσε νὰ λεχθῆ τίποτε γιὰ τὴν καταγωγή τους, γιὰτὶ λόγῳ τῆς νομαδικῆς ζωῆς τους δὲν ἀφήνουν γραπτὰ μνημεῖα, ἀλλὰ οὔτε καὶ οἱ ἴδιοι ξέρουν τίποτε γι' αὐτήν. Οἱ Γάλλοι, ποὺ τοὺς γνώρισαν σὰν κατοίκους ποὺ ἤρθαν ἀπὸ τὴ Βοημία, τοὺς ὀνόμασαν Boemes, οἱ Ὁλλανδοὶ καὶ οἱ Ἑλβετοὶ Neiden, δηλαδὴ μὴ χριστιανούς, οἱ Σκανδιναβοὶ Tatern, δηλαδὴ Τατάρους, οἱ Γερμανοὶ Zigeuner, δηλαδὴ Τσιγγάνους, ὅπως καὶ οἱ περισσότεροὶ λαοὶ τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τους σήμερα λύθηκε ὀριστικὰ ἀπὸ τοὺς γλωσσολόγους. Οἱ γλωσσολόγοι βρῆκαν ὅτι ἡ γλῶσσα τους εἶναι ἐντελῶς ἴδια μὲ τὴν Ἰνδικὴ κι' ὅτι κατάγονται ἀναμφισβήτητα ἀπ' τὴς Ἰνδίας. Βρῆκαν μάλιστα πῶς κατάγονται ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος τῶν Ἰνδιῶν».

Ἡ πρώτη ἱστορικὴ τους μνεία γίνεται ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸ 1360 μ. Χ. Ἀπ' αὐτὸ συμπεραίνουμε ὅτι πολὺ νωρίτερα ἀπὸ τὴν χρονολογία αὐτὴ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους στὴν Εὐρώπη οἱ Τσιγγάνοι. Φαίνεται ὅτι ξεκίνησαν σὲ μιὰ ἐποχὴ, ποὺ δὲν μπορούμε νὰ ὀρίσουμε ἀκριβῶς, ἀλλὰ ἡ ὁποία εἶναι οἱ ἀρχὲς τοῦ Μεσαίωνα. Τότε μιὰ φυλὴ Ἰνδῶν ἔκαμε παλινδρομικὴ κίνηση πρὸς δυσμὰς, εἴτε γιὰ λόγους ἐπαγγελματικoὺς εἴτε γιὰ λόγους ὑπερπληθυσμοῦ. Πολλοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι τὴν ἐμφάνισή τους στὴς χῶρες τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους τὴν ἔκαναν ἐπὶ Ταμερλάνου, τοῦ μεγάλου Μογγόλου κατακτητοῦ, στὴς τάξεις τοῦ ὁποίου ὑπηρετήσαν σὰν μισθοφόροι. Πάντως τὸν 14ον αἰῶνα φαίνονται ἐγκατεστημένοι ὀριστικὰ στὴ Θράκη κι' ἀπ' ἐκεῖ ἐσχύθησαν σ' ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη. Οἱ ἴδιοι ὀνομάζουν τὸν ἑαυτό τους *Sinde*, πρᾶγμα ποὺ ἐκικυρώνει τὴν προέλευσή τους, ἀφοῦ κατὰ γεται ἀπ' εὐθείας ἀπ' τὸ Ἰνδικὸ *Sindhu* (Ἰνδός). Στοὺς Τσιγγάνους, ἰδίως στὴ Βόρειο Ἑλλάδα καὶ ἰδιαίτερα στὴ Θράκη, δίδεται καὶ ἡ ὀνομασία Κατσιβέλος, ποὺ κατὰ τὸν Ν. Ἀνδριώτη καὶ πάλι ἔχει τὴν ἑξῆς ἱστορία: Ὑπάρ-

1) Πολυγραφημένες σημειώσεις παραδόσεων του στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης. Πανεπιστημιακὸν ἔτος 1946—47, σελ. 48.

χει λέξη λατινική *captivus*, πού σημαίνει αιχμάλωτος και πού σύμφωνα με τούς φωνητικούς νόμους τῆς ἰταλικῆς γλώσσης ἔγινε *cattivo* και με τὴν προσθήκη τῆς κατάληξης *ello* ἔγινε *cattivello*. *Cattivello* σημαίνει σὴν κυριολεξία τὸν αιχμάλωτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ αιχμάλωτος ζῆ πάντα δυστυχισμένα κι' ἐλεινά, ἡ λέξη *cattivello* κατάντησε νὰ σημαίνῃ ἄνθρωπο ἑξαθλιωμένο.

2.—**Οἱ Κατσιβέλλοι τοῦ Διδυμοτείχου.** Στὴν ἱστορικὴ πόλη τοῦ Διδυμοτείχου, πού, καθὼς ἀποδείχθηκε τελευταῖα ἀπὸ εὐρήματα και γραπτὰ μνημεῖα, εἶναι πολὺ ἀρχαία πολιτεία, ὑπῆρχαν ἀνεκαθεν συνοικισμοὶ Κατσιβέλλων, ὅσο μποροῦν νὰ θυμοῦνται οἱ γεροντότεροι κι' ὅσο μπορεῖ νὰ διατηρήσῃ ἢ προφορικὴ παράδοση ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεά. Φαίνεται πὼς ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ἐμφάνισή τους στὴ Θράκη ἐγκαταστάθηκαν μόνιμα στὸ Διδυμότειχο οἱ Κατσιβέλλοι αὐτοί, καθὼς τούς ὀνομάζουν οἱ ντόπιοι, Ἑλληγες, κάτοικοι τοῦ Διδυμοτείχου. Οἱ ντόπιοι Τούρκοι τούς ὀνομάζουν **Τσεγγενέ**, ἀπόδοση σὴν τουρκικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀθίγγανος ἢ Τσιγγάνος. Οἱ Κατσιβέλλοι τοῦ Διδυμοτείχου, ὅσον ἀφορᾷ τὴ θρησκεία τους, τὴ φορεσιά, τὰ ἦθη και τὰ ἔθιμά τους, διακρίνονται σὲ δυὸ κατηγορίες, στοὺς Ρωμιοκατσιβέλλους, πού κατοικοῦν οἱ περισσότεροι στὴ βορειοανατολικὴ περιοχὴ τῆς πόλης, στὰ πρόθυρά της καθὼς μπαίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ σταθμὸ στὸ κέντρο της, δίπλα στὸν κεντρικὸ δρόμο, και στοὺς Τουρκοκατσιβέλλους, πού κατοικοῦν οἱ περισσότεροι στὴ νοτιοανατολικὴ περιοχὴ, δίπλα στὸν Κιζιλ—Ντερέ (Ἐρυθροπόταμο) και στὶς πλαγιὰς τοῦ Καλέ (Φρουρίου), μέσα σὲ τεχνητὲς σπηλιὰς, ὅπως οἱ πρωτόγονοι κάτοικοι τῶν σπηλαίων. Καὶ οἱ Ρωμιοκατσιβέλλοι και οἱ Τουρκοκατσιβέλλοι δὲν διαφέρουν βασικά στὴ μορφὴ και στὰ σωματικὰ γνωρίσματα. Εἶναι μελαψοὶ οἱ περισσότεροι, ἰσχυροὶ, με μεγάλη μαῦρα μάτια. Μιλοῦν τὴν τουρκικὴ γλῶσσα, παρεφθαρμένη βέβαια λίγο και φτωχὴ, ὥστόσο ὅμως μιλοῦν τούρκικα μέχρι σήμερα και τᾶχουν γιὰ μητρικὴ τους γλῶσσα. Εἶναι φτωχοί, ὀλιγαρχεῖς, ἀλλὰ γλεντζέδες. Δὲν ἀγαποῦν τὸ χρῆμα και τὴν πρόοδο. Δὲν ὑπάρχει κανένας μεταξύ τους, πού νὰ θέλησε νὰ μορφωθῇ λίγο περισσότερο και νὰ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τούς ἄλλους. Ἀρκοῦνται στὸ νὰ βγάζουν τὸ καθημερινὸ και ἑοδεύουν μέχρι δεκάρας τὸ μεροκάματό τους. Εἶναι οἱ περισσότεροὶ τους ἀκτήμονες, ἐργάτες. Ἐλάχιστοι ἀπόκτησαν δικιὰ τους γῆ, δικὰ τους χωράφια, κι' ἔγιναν μικρογεωργοί. Αὐτὰ εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς τὰ κοινὰ τους γνωρίσματα. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ διαφορὲς τους εἶναι πολὺ περισσότερες ἀπ' τὶς ὁμοιότητες, θεωρῶ ἀπαραίτητο νὰ τούς ἐξετάσω και νὰ περιγράψω τὰ ἦθη και τὰ ἔθιμά τους σὲ ξεχωριστὰ κεφάλαια.

3.—**Οἱ Ρωμιοκατσιβέλλοι.** Οἱ Ρωμιοκατσιβέλλοι ὀνομάζονται ἔτσι στὸ Διδυμότειχο ἀπὸ τούς ντόπιους Ἑλληγες κατοίκους του, γιὰτὶ εἶναι χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι. Ἡ λέξη Ρωμηὸς (τουρκικὰ Ροῦμ ἢ Οὐροῦμ) στὰ χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐσήμαινε τὸν ἑλληνοχριστιανὸ κάτοικο τοῦ Κράτους, τὸν ἀπόγονο τῶν Ρωμαιοβυζαντινῶν πού ὑποδουλώθηκαν, σὲ ἀντιδια-

στολή ἀπ' τὸν Ἑβραῖο (Γιαχουντή), Ἀρμενιο (Ἑρμενί) κ.λ.π. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσι τοὺς Ὀρθόδοξους Κατσιβέλλους *Οὐροῦμ Τσεγγελερί*. Ξεκινῶντας τώρα ἀπ' τὴν ἔννοια πού ἔδιναν στὴ λέξη *Ροῦμ* οἱ Τοῦρκοι, πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι οἱ σημερινοὶ Ρωμηοκατσιβέλλοι πρέπει νὰ ἦταν στὰ χρόνια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας χριστιανοί, ὁμόθρησκοι μὲ τοὺς Θρακιῶτες κατοίκους τοῦ Διδυμοτείχου. Αὐτὸ γίνεται πιὸ φανερὸ ἀπ' τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ ὀνόματα καὶ ἐπίθετα πού διατήρησαν «ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ» μέχρι σήμερα οἱ Ρωμηοκατσιβέλλοι—Δημήτριος, Κύρος, Εὐάγγελος, Ἀθανάσιος, Πασχάλης, Γεώργιος, Χρῆστος, Ζωγραφία, Σωτηρία, Μαρία, Σύρμω, Ἀργυρή, Κυριακὴ κλπ. Τὰ σπίτια τους εἶναι πλινθόκτιστα, ἰσόγεια, μὲ χαγιάτι κι' ἓνα μέχρι δυὸ δωμάτια (ὄντάδες) μὲ τζάκι, ὅπως τὰ παλιότερα σπίτια τῶν χωρικῶν τοῦ Ἑβρου. Κοιμοῦνται κάτω σὲ στρώματα καὶ χρησιμοποιοῦν ντιβάνια κτιστὰ μὲ μεντέρια (ἐπίστρωση) γιὰ νὰ κάθωνται, καὶ σοφράδες (χιμηλὰ τραπέζια) γιὰ νὰ τρῶνε. Μεταχειρίζονται πῆλινα πιάτα κι' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ψαρική στὸν Ἑβρο (Μαρίτσα) καὶ στὸν Ἐρυθροπόταμο (Κιζιλ Ντερέ) ἢ κάμνουν ἀγώγια μὲ βωϊδάμαξες (ἀραιπάδες) καὶ ἀλογάμαξες (νταλίκες) γιὰ διάφορες μεταφορὲς γεωργικὰς καὶ ἐμπορικὰς. Ντύνονται μὲ ντόπια μάλλινα ὑφάσματα (σαγιάκια, ἀδίμητα), πού ὑφαίνουσι οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες τους σὲ ξύλινους ἀργαλειούς. Οἱ ἄνδρες φοροῦν φαρδεῖα παντελόνια (πουτούρια) μὲ κόκκινο ζωνάρι καὶ στὸ κεφάλι φοροῦν ἀντὶ γιὰ φέσι καλπάκι, πού εἶναι χριστιανικὸ κάλυμμα, δηλαδὴ ἔχουν τὴν παλιὰ φορεσιὰ τῶν ντόπιων ἀστῶν Θρακιωτῶν ἐπὶ Τουρκίας. Οἱ γυναῖκες πάλι φοροῦν μακρὰ χρωματιστὰ φουσιάνια, πράσινα καὶ γαλάζια τὰ παραπάνω, μὲ τσεμπέρια στὸ κεφάλι, μάλλινα καὶ μεταξωτά. Ἡ γλῶσσα τους, καθὼς εἶπα καὶ παραπάνω, εἶναι ἡ τουρκικὴ, αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει τίποτε, ἂν ἀναλογισθοῦμε τόσα καὶ τόσα ἑλληνικὰ φῦλα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πού ἂν κι' ἄλλαξαν τὴ γλῶσσα τους, διατήρησαν ὡστόσο ἀβυστη τὴ συνείδηση τῆς ἑλληνικῆς τῶν καταγωγῆς καὶ τὴ θρησκεία τους μέχρι σήμερα, ὥστε νὰ γίνουν ὕστερα ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ ζωτικὰ στοιχεῖα τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους. Οἱ Ρωμηοκατσιβέλλοι πολὺ διαφέρουν ἀπ' τοὺς ντόπιους χωρικοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης. Φαίνεται μάλιστα πὼς ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἀναμείχθηκαν μὲ τοὺς τουρκόφωνους ὀρθόδοξους Γκαγκαβούζηδες ¹⁾ γιὰτὶ μέχρι σήμερα παρατηροῦμε, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τοὺς Γκαγκαβούζηδες νὰ μὴν ἀποφεύγουν τὴν ἐπιμειξία μαζί τους κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τοὺς Ρωμηοκατσιβέλλους νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι Γκαγκαβούζηδες. Σχετικὰ μὲ τὴ συγγένεια καὶ τὶς σχέσεις Γκαγκαβούζηδων καὶ Ρωμηοκατσιβέλλων ²⁾ ἀσχοληθοῦμε σ' ἄλλη μελέτη μας, πού ³⁾ ἀφιε-

1) Κάτοικοι τῆς Θράκης Ὀρθόδοξοι χριστιανοί, πού ἰσχυρίζονται ὅτι ἄλλαξαν τὴ γλῶσσα τους, ἀλλὰ δὲν ἄλλαξαν τὴν πίστη τους. Σήμερα κατοικοῦν στὰ χωριά Θουρίον, Σαγήνη κλπ. Γκαγκαβούζηδες ὑπῆρχαν γύρω στὴ Βάρνα πάμπολλοι πού μιλοῦσαν τούρκικα, ἀλλ' εἶχαν συνείδηση ἑλληνοχριστιανική.

ρώσουμε ειδικά για τούς Γκαγκαβούζηδες. Ἐδῶ μονάχα θ' ἀναφέρω πὼς κατὰ τὴ γνώμη μου ἢ συνάφεια τῶν δύο αὐτῶν φύλων, ὀφείλεται στὸ ὅτι ἔκτος ἀπ' τὴν κοινὴ θρησκεία, τοὺς ἐνώνει καὶ κοινὴ γλῶσσα. Μολαταῦτα, ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω, οἱ Ρωμηοκατσίβελλοι δὲν διαφέρουν καὶ πολὺ ἀπ' τοὺς χωρικοὺς τῆς Θράκης ἂν ἐξαίρεσουμε τὴ γλῶσσα καὶ τὴ φτώχεια τους.

Ἡ συμβίωσή τους μαζύ μας μέσα στὸ ἴδιο ἰσχυρὸ Βυζαντινὸ Κράτος στὴν ἀρχή, τὸ μοίρασμα τῆς κοινῆς τύχης τοῦ ραγιᾶ κάτω ἀπ' τὴν Τουρκικὴ σκλαβιά ἀργότερα, καθὼς καὶ ἡ κοινὴ ὀνομασία **Γκιαοῦρ** καὶ τοῦ **Οὐρούμ**, ἢ κοινὴ θρησκεία, τὰ κοινὰ βυζαντινοχριστιανικά τους ὀνόματα κι' ἐπίθετα, τοὺς ἔκαναν σὰν ἀδέλφια μας, τοὺς δημιούργησαν ἑλληνοχριστιανικὴ συνείδηση, σὲ σημεῖο πού ἢ ἀφομοίωσή τους μὲ τὸ ντόπιο ἑλληνοθρακιώτικο στοιχεῖο, νὰ εἶναι μονάχα ζήτημα χρόνου. Μὲ μιὰ σχετικὴ εὐμάρεια κι' ἄνοδο τοῦ πολιτικοῦ τους ἐπιπέδου θὰ γίνουν σύντομα στοιχεῖα πιδὸ χρήσιμα καὶ πιδὸ θετικὰ τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἐκεῖνο πού εἶναι ἀξιοθαύμαστο καὶ συγκινητικὸ εἶναι χωρὶς ἀντίρρηση ἢ δύναμη ἀντίστασης, πού ἀνάπτυξε ἢ φυλὴ αὐτὴ γιὰ νὰ μὴν ἐξισλαμισθῇ μέσα σὲ τόσους σκοτεινοὺς καὶ σκληροὺς αἰῶνες Τουρκικῆς κατάκτησης, τὴ στιγμὴ πού ἕνα πλῆθος Βυζαντινοὶ Ἑλληνικῆς Ἐθνικότητος, ὑπέκυψαν μπροστὰ στὴν ὤμῃ βία τοῦ ἐξισλαμισμού. Ἀπὸ πού ἄραγε ἀντλήσε ὁ καταφρονημένος καὶ φαινομενικὰ ἀδύνατος αὐτὸς λαὸς τὴ φοβερὴ αὐτὴ δύναμη ἀντίστασης; Πολλὲς εὐλόγες αἰτίες μπορεῖ ν' ἀναφέρη κανεὶς. — Ἴσως ἐπειδὴ εἶχαν ἐκχριστιανισθῇ πολὺ πιδὸ μπροστὰ ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν κατάκτηση καὶ εἶχαν ἐν τῷ μεταξύ ἀποκτήσει βαθειὰ χριστιανικὴ συνείδηση πού ριζοβόλησε στὴν ψυχὴ τους, ἴσως γιὰτὶ διατηροῦσαν ἄσβυστη ἀπὸ στόμα σὲ στόμα τὴν ἀνάμνηση τῆς εὐτυχισμένης ζωῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἰσότητος πού τοὺς παραχώρησε τὸ Βυζάντιο, ἴσως γιὰτὶ βρέθηκαν ἐγκαταστημένοι σὲ πολιτεία, πού ἀνέκαθεν ἦταν ἢ ἔδρα μιᾶς ἰσχυρῆς καὶ λαμπρῆς Ἐπισκοπῆς, ὅπου ἐφθανε ἀνεμπόδιστα ἢ αἴγλη καὶ ἢ προστατευτικὴ θαλπωρὴ τοῦ Πατριαρχείου.

Ὅπως καὶ νᾶχουν τὰ πράγματα τὸ γεγονός εἶναι πὼς οἱ Ρωμηοκατσίβελλοι εἶναι μιὰ φυλὴ μόνιμα ἐγκαταστημένη στὸ Διδυμότειχο, πού πρεσβεύει τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ θρησκεία καὶ εἶναι πολὺ πιστὴ κι' εὐλαβικὴ μὲ ἦθη καὶ ἔθιμα, πού πολὺ λίγο διαφέρουν ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῶν ντόπιων Ἑλληνοθρακιωτῶν κατοίκων τοῦ Ἐβρου, μὲ φορεσιὰ Ἑλληνικὴ, μὲ τὴ βιοτεχνία τοῦ ἀργαλειοῦ ὅπως καὶ οἱ ντόπιοι χωρικοί, μὲ Ἑλληνοχριστιανικὰ ὀνόματα κι' ἐπίθετα, καὶ μὲ μιὰ σχετικὴ βάση γιὰ πρόοδο καὶ βελτίωση τῶν βιοτικῶν τους συνθηκῶν καὶ γιὰ ἀπόκτηση σχετικῆς μόρφωσης¹⁾. Στέλνουν σχεδὸν ὅλοι τὰ παιδιὰ τους μὲ προθυμία στὸ Δημοτικὸ καὶ βρίσκονται πολ-

1) Τέτοιοι ὑπῆρχαν στὴν Ἀν. Θράκη (Δουλι-Μπουργκάς καὶ Σαρ. Ἐκκλησίαις) πού ἀποτελοῦσαν ἑλληνοπεπέστατο στοιχεῖο κι' ἐπιδεικτικὸ κάθε προόδου.

λοί, πὺ καθὼς ἐλευθερώθηκε τὸ Διδυμότειχο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τέλειωσαν τὸ δημοτικὸ καὶ ξέρουν καλὰ νὰ διαβάζουν καὶ νὰ γράφουν τὰ Ἑλληνικὰ καὶ δὲν δείχνουν κανένα φανατισμὸ στὴ διατήρηση τῆς μητρικῆς τους Τουρκικῆς γλώσσας. Ἡ γλωσσικὴ τους ἀφομοίωση μὲ τοὺς Ἑλληνας προβλέπεται πολὺ σύντομη. Δὲν εἶναι παρὰ ζήτημα μιὰ γενεᾶς. Ἄμα τοὺς ρωτήσετε τί εἶναι, θὰ σᾶς ἀπαντήσουν μὲ ὑπερηφάνεια ὅτι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ Ἑλληνας καὶ μόνον Ἑλληνας. Αὐτὸ ὀφείλεται κατὰ πρῶτο καὶ κυριώτερο λόγο στὴν θρησκευτικὴ τους συνταύτιση μὲ μᾶς, εἶναι ὅμως καὶ ζήτημα καλῆς καὶ δίκαιης μεταχείρισης χωρὶς καμμιά διάκριση τῆς Ἑλληνικῆς διοικητικῆς Ἀρχῆς ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ δῶθε, δηλαδὴ ἔδω καὶ τριάντα τόσα χρόνια. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποιότητα τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ φυλετικοῦ τους χαρακτήρα, πὺ εἶναι ξεχωριστὸ γνῶρισμα κάθε λαοῦ, εἶναι ἄριστο. Εἶναι ἰσορροπημένοι ἄνθρωποι, πειθαρχικοί, πὺ σέβονται τὶς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας, τίμιοι στὶς συναλλαγὰς τους, ἐργατικοὶ καὶ λιτοδίατοι. Ἀποτελοῦν μιὰ φυλὴ, πὺ δὲν εἶναι καθόλου παρασιτικὴ, ἀλλ' ἀντίθετα παραγωγικὴ, χρήσιμη καὶ ἐποικοδομητικὴ, μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ γίνῃ πολὺ σύντομα καλλίτερη.

3.—*Οἱ Τουρκοκατσιβέλλοι.* Οἱ Τουρκοκατσιβέλλοι διαφέρουν σὲ πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμηοκατσιβέλλους, ὅμως ἡ μεγάλη καὶ βασικὴ τους διαφορὰ, πὺ ἀνοίγει ὀλόκληρη ἄβυσσο ἀνάμεσά τους, εἶναι ἡ *Θρησκεία*, ὅπως μᾶς τὸ δείχνει ξεκάθαρα καὶ τ' ὄνομά τους. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ ἐπίθετο Τοῦρκος, πὺ τοὺς δόθηκε ἀπ' τοὺς Ἑλληνας, φανερῶναι τὸ Θρήσκευμα ὅχι τὴ φυλετικὴ καταγωγὴ. Γιὰ τὴ φυλετικὴ τους καταγωγὴ ἄμα τοὺς ρωτήσετε τί εἶναι, θὰ σᾶς ἀπαντήσουν, ἀδίστακτα πὺς εἶναι Τοῦρκοι. Αὐτὸ ὅμως κατὰ τὴ γνώμη μου δὲν ἀποδεικνύει πὺς εἶναι Τουρκικῆς καταγωγῆς, καὶ τοῦτο γιατί εἶναι φυσικὸ καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ Ρωμηοκατσιβέλλοι, πὺ ἰσχυρίζονται μὲ ὑπερηφάνεια πὺς εἶναι Ἑλληνας, νὰ θέλουν νὰ κρύψουν τὴν πραγματικὴ τους ράτσα. Ὁ λόγος πὺ θέλουν νὰ τὴν κρύψουν εἶναι ἀπλούστατα, τὸ ὅτι οἱ Κατσιβέλλοι (Τσιγγάνοι) θεωροῦνται ἀνέκαθεν σ' ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπην σὰν ἡ πιὸ βρώμικη καὶ παρακατιανὴ φυλὴ, σὰν ἐξουθένωμα τοῦ κόσμου τούτου, δοῦλοι, ζητιάνοι, χωρὶς πατρίδα, χωρὶς σπίτι, χωρὶς μοῖρα σὲ τούτῃ τῇ γῆ. Ὁ κατατρεγμὸς αὐτὸς εἶναι ἄδικος βέβαια, ἀλλὰ τόσα καὶ τόσα ἄδικα καὶ κακῶς κείμενα μήπως δὲν διαιωνίζονται στὸν κόσμον αὐτό; Ἡ φυλὴ αὐτὴ νομαδικὰ περιπλανώμενη, βρέθηκε κάποτε ξεμοναχιασμένη ἀνάμεσα σὲ ξένους καὶ ἄγνωστους τῆς λαοῦς, πὺ δὲν εἶχαν τίποτε τὸ κοινὸ μαζύ της. Ὅπως εἶναι φυσικὸ σὲ τέτοιες περιπτώσεις οἱ πολλοὶ περιφρονοῦν, κατατρέχουν καὶ κακολογοῦν τοὺς λίγους, ὅταν μάλιστα οἱ δεῦτεροι εἶναι ὑπερήφανοι καὶ θέλουν νὰ διατηρήσουν τὶς παραδόσεις τους, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά τους. Γιὰ ν' ἀντιδράσουν οἱ Τσιγγάνοι λοιπὸν στὴν κοινὴ περιφρόνησιν τῶριξαν στὴν πονηρίαν καὶ στὸν παρασιτισμὸ, ὅπως κάμνουν πάντα οἱ ἀδύ-

νατοι καὶ οἱ κατατρεγμένοι, καὶ γυρνώντας ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ἀπολαβαίνουν ἡμεροὶ τ' ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ, πὺ κανέναν δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς τὰ στερήσῃ —καθαρὸν ἀέρα, τὴν εὐωδιὰ τοῦ ὑλαίθρου καὶ τοῦ ἡλίου τὴ θαλπωρή. Μὰ καὶ τοῦτοι πὺ παρᾶμειναν σὲ ὠρισμένο τόπο καὶ παρᾶτησαν τὴν νομαδικὴ ζωὴ, ἀντικρύζοντας τὴν ἴδια περιφρόνηση, ἀνιέδρασαν μὲ τρόπο, μὰ ὄντας ἀναγκασμένοι νὰ ζοῦν καὶ νὰ συγχρονίζονται μὲ τοὺς ἄλλους λαούς, προσπαθοῦν ὅσο μποροῦν νὰ κρύβουν τὴν καταγωγὴ τους.

Ἔτσι καὶ οἱ Κατσιβέλλοι πὺ κατοικοῦν στὸ Διδυμότειχο, φέροντας ἐπάνω τους τὸ αἰώνιο στίγμα τῆς φυλῆς καὶ νοιώθοντας τὴν κοινὴ καταφρόνηση νὰ τοὺς μαστίξῃ καταπρόσωπο, σὰν τσουχτερὴ καμισσουκιά, προσπαθοῦν νὰ κρυφτοῦν πίσω ἀπὸ τὸ πρόχωμα τῆς θρησκείας καὶ νὰ τὸ παρουσιάσουν σὰν ἀπόδειξη τῆς φυλετικῆς τους καταγωγῆς, γιὰ νὰ μὴ νοιώθουν πάνω τους τὸ ὀδυνηρὸ ράπισμα τῆς περιφρονητικῆς λέξης : — Κατσιβέλλε ! Τσεγγενέ !... Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος. Ὅσους Τουρκοκατσιβέλλους ἔτυχε νὰ ρωτήσω ἀπὸ ποῦ κρατᾶ ἡ γενιά τους, μοῦ ἀπάντησαν, σὰ νᾶταν ὅλοι τους συνεννοημένοι, πὺ εἶναι Τοῦρκοι καθεαυτοῦ, καὶ πὺς ἔεπεσαν σ' αὐτὸ τὸ χάλι τῆς μιζέριας καὶ τῆς ἀθλιότητος ἀπὸ φτώχεια κι' ἀπὸ δικὸ τους φταίξιμο. Μωαμεθανοὶ εἶναι βέβαια χωρὶς ἀμφιβολία, ἀφοῦ κάμνουν περιτομὴ (σοννέτ), παντρεύονται καὶ κηδεύονται ἀπὸ χοτζάδες καὶ προσεύχονται στὸ τζαμί, ἀλλὰ Τοῦρκοι οὔτε εἶναι, οὔτε ἦταν ποτέ. Εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτο καὶ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τέτοιον ξεπεσμό ἐνὸς τμήματος ἰσχυροῦ καὶ καλὰ κυβερνημένου ἔθνους, ὅπως ἦταν οἱ Τοῦρκοι, ὥστε νὰ καταντήσῃ νὰ λέγεται Τσεγγενέ (Κατσιβέλλος), χωρὶς νὰ κυλᾶ στὶς φλέβες τους τσιγγάνικο αἷμα.

Ἐγὼ προσωπικὰ ἔχω τὴ γνώμη, πὺς μὲ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τῶν ἀθιγγάνων στὴ Θράκη, στὸ Βυζαντινὸ δηλαδὴ κράτος, καὶ οἱ Τουρκοκατσιβέλλοι καὶ οἱ Ρωμιοκατσιβέλλοι ἦταν μιὰ κι' ἀδιάσπαστη φυλὴ, σὰν τοὺς νομάδες Τσιγγάνους πὺ γυρνοῦν σήμερα στὰ Βαλκάνια, στὴν Ἑλλάδα, στὴν Εὐρώπη, ἢ πὺ κατοικοῦν στὴν Οὐγγαρία, στὴ Βοημία, στὴν Ἰσπανία κι' ἔχουν πλουτίσει τὴν εὐρωπαϊκὴ τέχνη μ' ἕνα σωρὸ θέματα παρμένα ἀπ' τὴ ζωὴ τους, ὅπως τῆς Τσιγγάνας ἢ ἀγάπη γίνεται ἀγιάτρευτο πάθος καὶ ὀδηγεῖ στὸ φόνο καὶ στὴν ἐκδίκηση Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία συμπαθεῖ πολὺ τὰ τσιγγάνικα θέματα, ὅπου ἡ μαυροματία καὶ περδικόστηθη Τσιγγάνα πρωταγωνιστεῖ. Ἡ Παλαμικὴ παραγωγὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ στίχους ἐμπνευσμένους ἀπὸ τὴν τσιγγάνικη ζωὴ¹⁾. Ὁ Παλαμᾶς στὸ μεγαλύτερο ἐπικολυρικό του δημιούργημα «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» βάζει σὰ σύμβολο τοῦ ποιητικῆς καλλιτέχνη καὶ κατὰ συνέπεια τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸν Γύφτο, πὺ μὲ τὴ μαγεία τοῦ δοξαριοῦ του συγκινεῖ τὰ πάντα. Τὸ Βυζαντινὸ ὄστίσο Κρά-

1) Βλ. «Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου». Κεφάλ. Τὸ πανηγύρι τῆς Κακάβας.

ος κινώθητε μετὴν αἴγλη τῆς ὀρθοδοξίας, νὰ προσελκύση καὶ νὰ προσηλυτίση τοὺς Τσιγγάνους εἰς τὴν θρησκεία του, ὅπως τόσους καὶ τόσους ἄλλους βαρβάρους λαοὺς καὶ ἄκόμα νὰ τοὺς ἐγκαταστήσῃ μόνιμα εἰς ὠρισμένες πολιτείας καὶ συνοικισμοὺς, ὅπου ἀσχολήθησαν μετὰ διάφορες χειρωνακτικὰς ἐργασίας Ἐργότερα μετὴν κατάκτηση τῶν Τούρκων καὶ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινούπολης, ὠρισμένοι συνοικισμοὶ Κατσιβέλλων μὴ μπορῶντας ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὴν βία καὶ εἰς τὰς δελεαστικὰς ὑποσχέσεις τῶν Τούρκων, ἀλλαξοπίστησαν, ὅπως καὶ οἱ Πομάκοι τῆς ὄρεινῆς Ροδόπης, πού ἄλλοι βρῖσκονται μέσα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλοι, οἱ περισσότεροι, στενάζουν κάτω ἀπὸ τὸν ἀβάστακτον καὶ ἀνεπιθύμητον βουλγαρικὸν ζυγόν, εἶχαν ἀλλαξοπιστήσῃ τὸν 16ο αἰῶνα καὶ ἔγιναν ὁμαδικὰ Μωαμεθανοὶ ἀπὸ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ πού ἦσαν μέχρι τότε¹⁾. Τώρα μετὰ τὸ δίκην του θά ῥωτήση κανεὶς. Καλὰ ὅλα αὐτὰ, ἀλλὰ πῶς εἰς μιὰ πολιτεία εἰς τὸ Διδυμοτεῖχον συνέβη, ὥστε ἄλλοι ἀπὸ τοὺς Κατσιβέλλους νὰ ἐξισλαμισθοῦν καὶ ἄλλοι νὰ παραμείνουν πιστοὶ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν; Κάτι τέτοιο βέβαιον δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ. Γι' αὐτὸ ἀποκλίνω εἰς τὴν ἐξήγησιν, πῶς ὅλοι οἱ Κατσιβέλλοι τοῦ Διδυμοτεῖχου δὲν εἶναι αὐτόχθονες, ἀλλὰ μᾶλλον ἦρθαν ἀπὸ ἄλλες περιοχὰς κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα καὶ ἔργότερα μετὰ τὸν ἐξισλαμισμὸν τους, ὅπως ἀπὸ τὴν Σερβίαν, Βουλγαρίαν καὶ ἀπ' ἄλλου, εἰς δούλους ἢ ἐργάτας διαφόρων Τούρκων ἀγᾶδων, ἢ μετακινήθησαν ὁμαδικὰ γιὰ λόγους ἐπαγγελματικούς. Πολλοὶ Τουρκοκατσιβέλλοι διατηροῦν προφορικὰ τὴν παράδοσιν τῆς καταγωγῆς των ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν κλπ. Ὅλοι αὐτοὶ δημιούργησαν κατὰ καιροὺς τοὺς μικροὺς καὶ ἀπομονωμένους συνοικισμοὺς, ὅπου κατοικοῦν μέχρι σήμερον. Ἡ μετανάστευσις βέβαιον αὐτὴ πιστεύω, πῶς ἔγινε περισσότερο ἀπὸ τοὺς Τουρκοκατσιβέλλους, ἐνῶ οἱ Ρωμιοκατσιβέλλοι φαίνεται πῶς εἶναι πιὸ παλιοὶ κάτοικοι τοῦ Διδυμοτεῖχου γι' αὐτὸ καὶ διατήρησαν τὴν θρησκείαν τους μέχρι σήμερον, γιὰ τοὺς λόγους πού ἀνάφερα παραπάνω.

Οἱ Τουρκοκατσιβέλλοι δὲν ἦσαν πάντα ἐγκατεστημένοι ἐκεῖ πού βρῖσκονται σήμερον, ἀλλὰ τὰ παλιότερα χρόνια τοὺς θυμοῦνται οἱ γεροντότεροι σκορπισμένους ἐδῶ καὶ κεῖ. Ἐνα τμήμα τους, τὸ μεγαλύτερον, κατοικοῦσε δίπλα εἰς τὸ ποτάμι εἰς τὸ λεγόμενον *Γναζῆ Φεράτ Μαλεσί*, δηλαδὴ συνοικία τοῦ μάρτυρα Φεράτ, κάποιου Τούρκου ἱερωμένου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, πού μάρτύρησε ἐκεῖ. Ἄλλο ἓνα τμήμα κατοικοῦσε ἐπίσης εἰς τὸ λεγόμενον *Τζιντζιρλή Μαλεσί*, δηλαδὴ εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Ἀλυσσίδας, καὶ ἦσαν οἱ πιὸ παλιοὶ καὶ ντόπιοι Τουρκοκατσιβέλλοι, ἀλλὰ πολὺ πιὸ βρώμικοι καὶ κατώτεροι ἀπ' τοὺς ἄλλους, καὶ εἶχαν εἰς ἐπάγγελμά τους τὴν ἐπαιτείαν, ἔκαμναν δηλαδὴ τέλεια παρασιτικὴν ζωὴν, ἦσαν ζητιᾶνοι ἀπὸ παράδοσιν καὶ ἀπὸ ἔξιν. Ἐνα τρίτον μικρότερον τμήμα τους ζοῦσε εἰς τὸ *Γιαχουντί Ροῦμ Μαλεσί*, δηλαδὴ εἰς τὴν Ἑλ-

1) Βλέπε καὶ Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου «Οἱ Πομάκοι καὶ ὁ δίκαιος ἀγῶνας των ν' ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὸν ἀβάστακτον βουλγαρικὸν ζυγόν», ἔκδοσις Β', σμπλ. σελ. 12.

ληνοεβραϊκή συνοικία, και ήταν πιο πολιτισμένοι, λευκότεροι στην επιδερμίδα και εργατικοί. Είχαν σαν επάγγελμά τους τη σιδηρουργία και την κασιτεροποιία, ήταν δηλαδή σιδεράδες και γανωτήδες ή καλαϊτζήδες. Τέλος ύστερα από το Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877 ήρθαν και άλλοι καινούργιοι Τουρκοκατσιβέλλοι από τη Βουλγαρία και εγκαταστάθηκαν πέρα από τον Κιζίλ Ντερέ (Έρυθροπόταμο), στη θέση 'Αγία Κυριακή, όπου και το δμώνυμο αγίασμα. Εκεί έχτισαν ένα συνοικισμό και κάθησαν μέχρι το Βαλκανικό πόλεμο του 1912, όποτε αποσύρθηκαν δώδε από το ποτάμι, στη θέση που κατοικούν σήμερα μέσα στις σπηλιές, κοντά στον Κουλά (Πύργο) της Βασιλοπούλας. Οι μετακινήσεις ομάδων ή λαών γίνονται από βασικές και θεμελιώδεις αιτίες, που έχουν σαν άφετηρία το ριζωμένο βαθειά μέσα στον άνθρωπο ένστικτο της αυτοσυντήρησης. Οι αιτίες αυτές είναι είτε δημογραφικές είτε επαγγελματικές και έχουν πάντα τον χαρακτήρα κάποιας ανώτερης βίας. Τέτοιοι λόγοι θάταν ασφαλώς και κείνοι που έσπρωξαν τους Κατσιβέλλους αυτούς νοτιώτερα από τη Βουλγαρία και τους έφεραν στο Διδυμοτείχο και άργότερα τους συμμαζώξαν και τους συσπείρωσαν δώθε από το ποτάμι, γύρω στον Καλέ, το Κάστρο του Διδυμοτείχου. Φαίνεται πως στη Βουλγαρία δεν μπορούσαν να ζήσουν και επειδή έμαθαν ότι κατά δω είχε περισσότερο ψωμί και δουλειά το επάγγελμα του ξυλοκουβαλητή και του ξυλοκόπου, ξεκίνησαν και ήρθαν. Άργότερα όμως, επειδή άρχισε ή ξυλάδικη τέχνη να ξεπέφτη πιά, γιατί τα κοντινά δάση καταστράφηκαν από πυρκαϊές και άλλες αιτίες, συσπειρώθηκαν και συγκεντρώθηκαν γύρω στο Κάστρο, όπου υπήρχε πρόσφορο έδαφος για τα καινούργια επαγγέλματα στα όποια έπεδόθηκαν, για το επάγγελμα του λούστρου και του χαμάλη.

Σήμερα οι περισσότεροι Τουρκοκατσιβέλλοι κατοικούν μέσα στις σπηλιές, δίπλα στον Πύργο της Βασιλοπούλας. Στο *Γκαζή Φεράι Μαλεσι* δίπλα στο ποτάμι, κατοικούν ακόμα μερικές οικογένειες μαζί με Ρωμηοκατσιβέλλους, καθώς και στην βορειοανατολική πλευρά της πόλης άρκετές οικογένειες κοντά στην κυρίως συνοικία των Ρωμηοκατσιβέλλων. Με λίγα λόγια οι Ρωμηοκατσιβέλλοι κάθονται οι περισσότεροι στη βορειοανατολική πλευρά του Διδυμοτείχου, άριστερά και δεξιά από το δρόμο του Σταθμού, και οι Τουρκοκατσιβέλλοι, οι περισσότεροι, στη νοτιοανατολική. Όμως ωστόσο και στη μια και στην άλλη μεριά υπάρχει μικρή μειονότητα των δμαιομόνων αδελφών τους. Όλοι οι Κατσιβέλλοι του Διδυμοτείχου ύπολογίζονται πάνω κάτω ίσαμε 1200 ψυχές με μικρή ύπεροχή σε άριθμό των Τουρκοκατσιβέλλων. Οι Τουρκοκατσιβέλλοι γενικά είναι κατώτεροι σε πολιτισμό απ' τους Ρωμηοκατσιβέλλους. Είναι πιο άκάθαροι και στάσιμοι, λιγώτερο εργατικοί, περισσότερο σπάταλοι και γλεντζέδες. Κατοικούν σε πολύ κατώτερες κατοικίες, σε τρώγλες και σε σπηλιές, που τους λείπει και ό στοιχειώδης ύρος της ύγιεινης—το φώς, ό άέρας, ή θερμότητα. Τα παιδιά τους γυρνούν στους

δρομούς κουρελιασμένα, μισόγυμνα καὶ ξυπόλυτα, ἄπλυτα καὶ κακορρίζικα, καὶ μαζεῦουν τ' ἀποτσιγάρα ποὺ ρίχνουν οἱ διαβάτες. Τρωῶν ὅλοι τους ἀπὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ τσουκάλι, ἀλλ' ἔχουν μιὰ συνήθεια ἀρκετὰ περίεργη: Νὰ τρωῶν πάντα τὸ πιὸ πρῶϊμο καὶ ἐκλεκτὸ φρουῖτο, ποὺ θὰ φανῆ στὴν ἀγορά. Ὅταν ἔχουν χρήματα τρωῶν καλά. Κάμνουν τὸ λοῦστρο καὶ τὸ χαμάλη οἱ περισσότεροί καὶ δὲ λογαριάζουν ποτὲ τί θὰ τοὺς ξημερώσῃ ἢ αὔριο. Τοὺς λείπει ἐντελῶς τὸ πνεῦμα τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ἀποταμίευσης. Σ' ἀντίθεση ἀπὸ τοὺς Ρωμηοκατσίβελλους δὲν ἀρκοῦνται μὲ τὴ βιομηχανία τοῦ ἀργαλειοῦ. Φοροῦν τουρκικὴ φορεσιά, οἱ ἄντρες φέσι κι' οἱ γυναῖκες ἓνα μαῦρο χιτῶνα, σὰν τὴν κελεμπία τῶν Αἰγυπτίων, ὅπως οἱ Τουρκάλες. Πιστεύουν στὴ Μουσουλμανικὴ Θρησκεία, ἀλλὰ δὲν εἶναι φανατικοὶ Μουσουλμάνοι σὰν τοὺς Πομίκοις. Δὲν πολυσκοτίζονται γιὰ τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα, μήτε τὰ ἐκτελοῦν τακτικὰ καὶ σχολαστικὰ. Ὁ Μουφτιῆς τοῦ Διδυμοτείχου λύνει τὶς οἰκογενειακὰς τους διαφορὰς καὶ τοὺς χορηγεῖ τὶς ἄδειες γάμων. Ὅταν παντρεύονται κάμνουν πολυθρόνυβα γλέντια μὲ τὰ πατροπαράδοτα λαϊκὰ τους ὄργανα—νταούλια, ζουρνάδες καὶ οὔτια. Χορεύουν τὸ τσιφτέ-τέλι καὶ τὸν καρσιλαμά, ὅπως οἱ Τοῦρκοι. Τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος τοὺς ἐβοήθησε πάντοτε καὶ τοὺς ἔδειξε στοργὴν καὶ ἔμπρακτὴ κατανόησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τους, ἀλλὰ τοὺς λείπει ἢ τάση γιὰ πρόοδον, ἀλλοιῶς θὰ μπορούσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἴση μεταχείρισιν ἀπέναντι τοῦ νόμου ποὺ ἀπολαβαίνουν, γιὰ ν' ἀνεβάσουν τὴν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν στάθμην τοῦ πολιτισμοῦ τους, ποὺ εἶναι πολὺ χαμηλὴ καὶ στάσιμη, σὰν τὰ νερά ποὺ λιμνάζουν κι' εἶναι γεμάτα ἀπὸ πράσινα βρώμικα βροῦα, τροφὴ τῶν βατράχων καὶ τῶν κουνουπιῶν. Πάντως οἱ νεώτεροι, ὅσοι πᾶνε στρατιῶτες καὶ γυρνοῦν πίσω, μιλοῦν καλὰ ἑλληνικὰ καὶ ντύνονται μὲ προσοχὴ καὶ μὲ καθαριότητα. Ὁ χρόνος ὅμως πολλὰ πράγματα ἀλλάζει καὶ τίποτε δὲ μένει ἀκίνητο, κι' ἔτσι κι' αὐτοὶ μὲ τὸν καιρὸ θὰ ἐξελιχθοῦν καὶ θὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὸ βοῦρκο τῆς μιζέριας καὶ τῆς κατωτερότητος, ὅπου βρίσκονται σήμερον βουτηγμένοι μέχρι τὸ λαιμό. Ὁ πολιτισμὸς σήμερον εἶναι κοινὸ ἀγαθὸν καὶ εἰσέδυσσε ὡς τοὺς ἀνθρωποφάγους τῆς Ταγκανίκας, στὰ βάθη τῆς Ἀφρικῆς, καὶ δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ εἰσδύσῃ στὴ Θράκην, ποὺ εἶναι ὁ ἀφαλὸς τῆς γῆς δίπλα στὴν ἄλλοτε βασιλεύουσα; Πρέπει νὰ σημειωθῆ, τώρα ποὺ κλείνουμε τὸ κεφάλαιο γιὰ τοὺς Τουρκοκατσίβελλους, ὅτι ἡ φυλὴ αὕτῃ ἀπὸ λόγους καθαρὰ θρησκευτικὰς συμπαιθεῖ περισσότερο τὴν Τουρκίαν καὶ πολλὰς φορὰς ἐπεχείρησαν νὰ περάσουν ἀπέναντι στὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, ἀλλὰ ἡ τουρκικὴ κυβερνήσις τοὺς γύρισε πίσω, γιὰ τὸν θεοφειδὸν σὰ δική της μειονότητα, μὴ ἀνταλλάξιμη, μέσα στὴν Ἑλληνικὴν Θράκην. Εἶναι κι' αὐτοὶ ἀπὸ τὴ Μωαμεθανικὴν Θράκην, ποὺ ἔμειναν τὸ ἀντιστάθμισμα τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, ὁπότε σὰ βάση εἶχε ληφθῆ ἡ θρησκεία κι' ὄχι ἡ ἐθνικότης.

Ἐπιλεγόμενα. Αὐτὰ τὰ λίγα εἶχα πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἀναφέρω σχετικὰ μὲ τοὺς ἀπομονωμένους κι' ἀποξεχασμένους ἀπὸ τὴ λαογραφικὴ ἔρευνα συνοικισμοὺς τῶν Ρωμηοκατσιβέλλων καὶ Τουρκοκατσιβέλλων τοῦ Διδυμοτείχου, σὰν πρώτη προσφορὰ στὴν ἔρευνα γιὰ τὴ φυλὴ αὐτῆ. Καὶ γιὰ νὰ ἀνακεφαλαιώσω τὰ ὅσα εἶπα, ἀπὸ τὴ μελέτη μας αὐτὴ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Ρωμηοκατσιβέλλοι καὶ οἱ Τουρκοκατσιβέλλοι τοῦ Διδυμοτείχου, εἶναι παρακλάδια κι' ἀπομεινάρια τῆς μυστηριώδους ἐκείνης φυλῆς τῶν Ἀθιγγάνων, ποὺ πρωτοφάνηκε στὴν Εὐρώπῃ κατὰ τὸν Μεσαίωνα, κι' ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ νομαδικὰ σὲ διάφορες χῶρες, λαβαίνοντας κατὰ τόπους καὶ διαφορετικὰ ὀνόματα, καὶ μιλῶντας μιὰ γλῶσσα καθαρὰ Ἰνδικῆς προέλευσης, πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἀφειτηρία τῆς φυλῆς αὐτῆς εἶναι οἱ Ἰνδίες, ἢ κοιτίδα ὅλων σχεδὸν τῶν λαῶν τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς ὁμογλωσσίας, ποὺ κατοικοῦν τὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἀσία. Οἱ δικοὶ μας Κατσιβέλλοι δὲν ἀκολούθησαν τὴν τύχῃ τῶν ἀδελφῶν τους, ποὺ προτίμησαν νὰ γυρνοῦν ἐλεύθεροι στὸν ἀπέραντο κόσμον, περιφρονῶντας τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ, ἀλλ' ἀποφάσισαν νὰ ριζοβολήσουν μόνιμα σ' ἓναν τόπον, ν' ἀσπασθοῦν τὸ Χριστιανισμὸ καὶ τὸ Μωαμεθανισμὸ, ζῶντας τὴν ἡρεμὴ καὶ γαλήνια ἀστικὴ ζωὴ. Εἶναι ἄραγε πιὸ εὐτυχεῖς ἀπὸ τοὺς πρώτους; Ἐγὼ πολὺ ἀμφιβάλλω γι' αὐτό. Πάντως κάποια φυλετικὴ διαφορὰ, κάποιο φυλετικὸ ξεχώρισμα δὲν τοὺς ἄφησε ν' ἀφομοιωθοῦν μέχρι σήμερα. Ἄραγε αὐτὸ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ γίνεται καὶ στὸ μέλλον; Μᾶλλον ὄχι, γιὰτὶ ἡ φυλὴ αὐτὴ ἀπὸ τότε ποὺ ξεχώρισε ἀπὸ τοὺς ἄλλους νομάδες ἀδελφούς της, ὑπόγραψε τὴν καταδίκη της καὶ τὴν ἐξαφάνισή της μέσα στὴν ἱστορία. Ἀλλὰ ἔτσι συμβαίνει μὲ τοὺς λαούς. Οἱ ἰσχυρότεροι βιολογικὰ ἀφομοιώνουν τοὺς πιὸ ἀδύνατους καὶ οἱ ἰσχυρότεροι πνευματικὰ καὶ πολιτιστικὰ ὑποδουλώνουν καὶ τοὺς κατακτητῆς ἀκόμα. Μὰ μὲ τοὺς Κατσιβέλλους δὲν συμβαίνει μήτε τὸ πρῶτο μήτε τὸ δεύτερο.

Γνώμη τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Νικολάου Βαφείδη

Σ. Δ. Στὰ 1952 ἐλάβαμε τὴν κατωτέρω ἐπιστολὴν τοῦ κ. Β. Ζάχου, ποὺ ἀπέστειλε καὶ στὴν «Καθημερινήν». Ἀπὸ ὅσα θὰ διαβάσῃ ὁ κ. μοίραρχος, δὲν θὰ μείνῃ βέβαια ἱκανοποιημένος, ἀλλ' ἔδωσε εὐκαιρίαν νὰ γίνῃ τὸ θέμα ἀντικείμενον ἐρεύνης διὰ τὸ «Ἀρχεῖον Θράκης», ποὺ κάποτε εὐρονόμενο θὰ εὔρῃ καὶ τὸν ἐπιστήμονα καὶ τὴν λύσην του. Εἰς τὰ ἐρωτήματά του δίδει ἀπάντησιν ὁ Ἀρχ. Ν. Βαφείδης, ποὺ παρέμεινε ἐκεῖ πολλὰ χρόνια.

«Διὰ τῆς παρουσίας μου θὰ σᾶς ἀπασχολήσω διὰ τὸ κάτωθι ζήτημα, διὰ τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἀτυχῶς μοὶ ἔδωκεν ὑπεύθυνον γνώμην. Εἰς τὸν Νομὸν Ἑβρου διαμένει μία φυλὴ κατσιβέλων, γνωστῶν ὡς τουρκογύφτων οἱ ἐκ τούτων οἱ μουσουλμάνοι τὸ θρήσκευμα, καὶ ρωμιογύφτων οἱ ἐκ τούτων χριστιανοί. Εἶναι ἐξώφθαλμον ὅτι δὲν ἔχουν οὐδένα φυλετικὸν δεσμὸν μὲ τὴν γνωστὴν νομάδα φυλὴν τῶν τσιγγάνων, τὴν διάγουσαν τὸν πλάνητα βίον καὶ ἀσχολουμένη κατ' ἀταβισμόν μὲ τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ τσαμπάζη (μικροεμπόρου), κατασκευαστοῦ μύλων τοῦ καφέ, τὴν κοσκινοποιίαν, καλαθοποιίαν καὶ χειρομαντείαν. Σημειῶ ἰδιαιτέρως τὴν λεπτομέρειαν, ἣτις εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐπάγγελμα τῶν θηλέων τσιγγάνων, ἣτις ὅμως εἶναι ἄγνωστος εἰς τοὺς κατσιβέλους. Οἱ κατσιβέλοι οὗτοι ἔχουν μόνιμον κατοικίαν καὶ ἀνεπτυγμένον τὸ αἴσθημα τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ὁμιλοῦν δὲ καὶ οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ μουσουλμάνοι τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ ἔχουν τὸν αὐτὸν βαθμὸν προδιαθέσεως πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἦδη ὑποβάλλω τὴν ἐρώτησιν. Πόθεν καὶ πότε προῆλθεν ἡ φυλὴ αὕτη; Ἐὰν οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ μουσουλμάνοι ἔχουν τὴν αὐτὴν καταγωγὴν, πότε καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας ἐξεχριστιανίσθησαν οἱ ἐκ τούτων χριστιανοί; Διὰ τὴν ἀπασχόλησιν, κ. καθηγητά, σᾶς ζητῶ χίλιες φορὲς συγγνώμην.

Μετὰ σεβασμοῦ *Βασίλειος Ζάχος*

Ἵπομοίραρχος, Διοικητὴς Τμήματος Ἐλέγχου Διαβατηρίων Πυθίου

Τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον θίγει τὸ γράμμα τοῦ ἐν Πυθίῳ Διδυμοτείχου Ἵπομοιράρχου κ. Β. Ζάχου, Διοικητοῦ Τμήματος Ἐλέγχου Διαβατηρίων Πυθίου εἶναι σπουδαῖον. Πρέπει δὲ νὰ ἐξετασθῇ μὲ πολλὴν φροντίδα καὶ ἰδιαιτέραν προσοχὴν ἐκ μέρους τυχόν ἀρμοδιωτέρων. Δηλαδή τὸ θέμα «*μιας φυλῆς Κατσιβέλλων*», ὅπως γράφει ὁ κ. Ζάχος, «*γνωστῶν ὡς Τουρκογύφτων καὶ Ρωμιογύφτων σὶν τὸν Νομὸν Ἑβρου*». Δυστυχῶς πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔχω τὸν κατάλληλον καιρὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐχέθειαν καὶ τ' ἀνάλογα στοιχεῖα καὶ πηγὰς πρὸς ἐρευναν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος τούτου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει σημειῶνω προχείρως τὰ ἐξῆς :

1.—Ὁ κ. Ζάχος ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς Κατσιβέλλους ἢ Γύφτους, χριστιανούς καὶ Τούρκους, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ μερικῶν χωρίων τῆς περιφερείας ἐκείνης. Ὑπάρχουν ὅμως ὡς γνωστόν, τοιοῦτοι καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ χω-

ρία τοῦ Ἐβρου καὶ ἐν γένει τῆς Θράκης, καθὼς διαπιστοῦται καὶ ἐκ τινων ἐγγράφων τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 414 φακέλλου. «Περὶ Θράκης», τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς.

2.—Ἐχει δίκαιον γράφων, ὅτι οἱ τῆς περιφερείας τοῦλάχιστον τοῦ Διδυμοτείχου, καθὼς γνωρίζω καὶ ἐγώ, «δὲν ἔχουν οὐδένα φυλετικὸν δεσμόν, μὲ τὴν γνωστὴν νομάδα φυλὴν τῶν Τσιγγάνων, τὴν διάγουσαν τὸν πλάνητα βίον καὶ ἀσχολουμένων, κατ' ἀταβισμόν, μὲ τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ τσαμπάζη (μικρεμπόρου), κατασκευαστοῦ μύλων τοῦ καφέ, τὴν κοσκινοποιΐαν, καλαθοποιΐαν καὶ χειρομαντείαν... ἦτις εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐπάγγελμα τῶν θηλέων τσιγγάνων, ἦτις ὁμως εἶναι ἀγνωστος εἰς τοὺς Κατσιβέλλους».

3.—Φαίνεται, ὅτι, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Διδυμοτείχου (1361) καὶ ἐντεῦθεν, προσερχόμενοι ἢ ἀποικιζόμενοι ἀλλαχόθεν καὶ εἰς τὴν περιφέρειαν Διδυμοτείχου, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ, ἐγκαθίσταντο σταθερῶς καὶ ἀφωμοιοῦντο, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, μὲ τοὺς γηγενεῖς, ἡμετέρους, καὶ τοὺς Τούρκους.

4.—Εἶναι πτωχοί, κατοικοῦντες εἰς μικρὰς οἰκίας (ἐν Διδυμοτείχῳ) οἱ μὲν χριστιανοὶ κυρίως εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ προφυγικοῦ συνοικισμοῦ, οἱ δὲ Τούρκοι πρὸς τὴν τοποθεσίαν Τσαΐρια καὶ πρὸς τὴν ἐντεῦθεν ὄχθην τοῦ Ἐρυθροποτάμου. Δὲν ἀπασχολοῦνται δὲ καθόλου μὲ τὴν χειρομαντείαν, οὔτε μὲ τὰ συνήθη ἄλλα ἐπαγγέλματα τῶν νομάδων.

5.—Εἶναι πραγματικῶς μικροῖδιοκτῆται καὶ μόνιμοι κάτοικοι. Ὅμιλοῦν ὁμως τὴν τουρκικὴν, ὄχι μόνον οἱ Τούρκοι, ἀλλὰ καὶ οἱ χριστιανοί. Ἦδη ὁμως οἱ τελευταῖοι, ἔνεκα τῆς τακτικῆς τῶν ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἡμετέρων, καὶ ἰδίως μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν σχολείων, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἐφοίτων σχεδὸν ἄλλοτε τὰ τέκνα των, ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσωνται κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ ἥθη κ λ. Φοιτοῦν δὲ καὶ εἰς τοὺς ναοὺς, ἂν καὶ κυρίως τὰς μεγάλας ἐφορτὰς, καὶ δέχονται τὰ μυστήρια τῆς ἐκκλησίας.

6.—Δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελοῦν οἱ «*Τουρκόγυφτοι καὶ οἱ Ρωμιόγυφτοι*» οὔτοι μίαν φυλὴν. Διότι ὑπάρχουν πολλαὶ διαφοραὶ μεταξὺ των, ἐκ τῶς τῆς γλώσσης. Κατοικοῦν, ὡς ἐξηγήσαμεν, εἰς χωριστοὺς τόπους καὶ, τρόπον τινά, συνοικισμούς, καὶ δὲν ἔχουν φυλετικὰς ἢ κοινωνικὰς, ἐν γένει στενάς, σχέσεις, μεταξὺ των. Ἄλλως τε οἱ χριστιανοὶ εἶναι σχετικῶς ἀσχετὰ ἐξελιγμένοι πλέον καὶ σχεδὸν ἀφωμοιωμένοι μὲ τοὺς ἄλλους χριστιανούς καὶ καθαροὶ ἐνῶ οἱ ἄλλοι, οἱ Μωμεθιανοί, συγχρωτίζονται μόνον σχεδὸν μὲ τοὺς Τούρκους καὶ εἶναι πολὺ ἀνεξέλικτοι καὶ καθυστερημένοι.

7.—Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ προσῆλθον, φαίνεται, τμηματικῶς καὶ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς καὶ περιστάσεις ἐκ τουρκοφώνων περιφερειῶν ἴσως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὡς ἐξάγει α καὶ ἐκ τῆς λαλουμένης γλώσσης.

8.—Ἀπορρίπτω ὡς πολὺ ἀτυχῆ τὴν ἐρώτησιν τοῦ κ. Ζάχου : «*Ἐλν οἱ*

χριστιανοὶ καὶ οἱ μουσουλμᾶνοι ἔχουν τὴν αὐτὴν καταγωγὴν, πότε καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας ἐξεχριστιανίσθησαν οἱ ἐκ τούτων (μουσουλμάνων) χριστιανοί ;». Διότι, καθὼς γράφω ἄνωτέρω, δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν προέλευσιν καὶ καταγωγὴν. Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ ἐκ τῶν μουσουλμάνων δῆθεν χριστιανοὶ «ἐξεχριστιανίσθησαν» τὴν τάδε ἢ τὴν τάδε ἐποχὴν καὶ ὑπὸ τοιαύτας ἢ τοιαύτας συνθήκας. Διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τοὺς πολὺ πρὸ τοῦ 1361 βυζαντινοὺς χρόνους. Ὅποτε βεβαίως δὲν εὐρίσκοντο ἐκεῖ καὶ Τοῦρκοι διὰ νὰ ἐκχριστιανισθοῦν. Τὸ ἀντίθετον μᾶλλον δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, χρονικῶς καὶ ἱστορικῶς. Ὅτι δηλονότι, ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως καὶ ἐντεῦθεν, χριστιανοὶ ἐξισλαμίσθησαν καὶ ἐξετουρκίσθησαν, καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐκεῖ, καὶ ὄχι μόνον Γύφτοι. ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων κατοίκων. *Ἄρχιμ. Ν. Βαφεΐδης*

ΟΥ Π'ΘΑΜΟΣ Τ'ΓΙΑΝ' (ΓΙΑΝΟΧΩΡΙΤΙΚΟ)

	Τ'γκηρό κ'νου		—Μάο τί ἔχ'τε, μάο τί κλαῖτ' ;
	Ἦταν ἓνα ἀντρόγ'νου	25	—Μ' ἄν παντρέψμ' τ' κουρίτς
	Ἦ παποῦς κ' πρεσβυτέρα		Κ' κάμ' τ' κουρίτς πηδί
	Κ' εἶχαν κὶ μιὰ θυγατέρα,		Κὶ τ' ποῦνι Γιάν'
5	Στ' κατόι νὰ πάρ' τουρσί		Κὶ πέσ' κὶ πθάν' ;
	Πήγ' ἢ θυγατέρατ'ς κάτ'		Κάθητ' κ' παπᾶς, τ' νὰ κάμ' ;
	Κ' ἔκατ' κ' ἔκληγι ἦκει.	30	Κὶ σκουτώθηκαν νὰ κλαῖν'
	Ἄργιασι νὰ ῥθῆ ἅπán'		Τ' γκουνάκ' π' θάλα κάμ'
	Κὶ πααίν' κ' μάντς κάτ'		Τ' κουρίτς νὰ τ' ποῦνι Γιάν'
10	Γιὰ νὰ διῆ αὐτὴ τ' κάμ'.		Κὶ νὰ πέσ' κὶ νὰ πθάν'.
	Τ' θυγατέρατς βρίσκ' νὰ κλαίγ'		Πέρασ' ἓνα σαγανάκ'
	—Μάο κουρίτσιμ, τ' ἔχ'ς κ' κλαῖς !	35	Κὶ ἦρθ' παπᾶς σ' λουγ'κότ'.
	—Μαο μανὰ κλαίγου τ' πδίμ'		—Μαο σ'λιάγροικίς, τσ' λέγ'.
	Μ' μπαντριφτώ κ' κάνου πδάκ'		Μαο σασκίνίς, γιατί κλαῖτ' ;
15	Κὶ τ' ποῦνι Γιάν'		Δὲ μπαντρέφτικι τοῦ κουρίτς,
	Κ' πέσ' κὶ πθάν' ;		Τὶ λουγιὸ θὰ κάμ' πηδί,
	Κ' παπαδιὰ ῥχινούγ' νὰ κλαίγ'	40	Νὰ τ' ποῦνι Γιάν'
	—Τ' γκουνάκιμ		Νὰ πέσ' νὰ πθάν' ;
	Τ' γκαυνάκιμ		—Καλὰ λές, εἶπαν κὶ γιάλλες
20	Τ' γκουνάκιμ !		Σκώθηκαν κ' ἔφγαν οἱ ζαβάλις
	Παπᾶς εἶδι π' ἄργιασαν		Ἐφοῦ δὲν εἶχαν τ' γουνάκ'
	Κ' πααίν' νὰ διῆ τ' κάμν'	45	Νὰ τ' ποῦνι Γιάν'
	Τσ' βλέπ' π' κλαῖνε κ' τσ' λέγ' :		Νὰ πέσ' νὰ πθάν'.

Γ. Γιαννακάκης

Σημ. Τὰ γράμματα γ', κ', λ', ν' χ', προφέρονται μαλακὰ ὅπως γιαλός, κινθάρια, λιοπίρι, νιάνιαρο, χιόνι. Τὰ λ, ν (μὲ τελεία) σκληρά, ὅπως νυός, λάδι. Τὸ ντ ὅπως τὸ λατινικὸ (d).

ΑΓΧΙΑΛΟΣ, ΑΧΕΛΩ, ΑΧΓΙΟΛΟΥ

Στὴν παλαιὰν Ἀγχιάλον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ζοῦσαν πολλοὶ Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι εἶχαν δύο συνοικίας (μαχαλάδες), μία γύρω στὸ λουτρό τοῦ Μουμούγια (ἢ ὁποία κατεδαφίσθη ἐπὶ βουλγαροκρατίας) καὶ ἄλλην γύρω στὸ τζαμί καὶ τὴν πέτρινη δίκρονον βρύση, πὺν εἶχε ἐπιγραφὰς τούρκικες στὰ δύο μέτωπα. Τὸ τζαμί ἦταν μεγάλο κτίριο, φωτεινό, μὲ μεγάλα παράθυρα καὶ κτισμένο μὲ κίτρινες πώρινες πελεκητὲς πέτρες. Λέγουν ὅτι πρῶτα ἦταν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ζοῦσαν καὶ πολλοὶ μπέϊδες, πὺν εἶχαν τὰ τσιφλίκια τους στὴν πεδιάδα τῆς Ἀγχιάλου στὰ γύρω χωριά: Ἀλακαριά, Νταουτλί, Χόντζα—᾽Ομάρ, Σκεπαστό, Καραγάτς, ὅπου ζοῦσαν Τοῦρκοι χωρικοί.

Τὴν Ἀγχιάλον οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζαν Ἀχγιολού, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ παραφθορὰ τῆς λέξεως Ἀχελώ, ὅπως ἐλέγετο καὶ λέγεται ὡς τὰ σήμερα παρὰ τῷ λαῷ παρεφθαρμένως ἢ Ἀγχιάλος, ὃ δὲ κάτοικος Ἀχελωνός. Ἔτσι δὲ ἀπαντᾷ εἰς μερικοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς σπανίως μὲν ὡς Ἀχελώ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ Ἀγχιάλος, ὅπως καὶ εἰς τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ὀνομάζεται Ἀγχιάλος. Ἡ λέξις Ἀγχιάλος ὡς ἐπίθετον (παραθαλάσσιος) ἀναφέρεται στὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου βιβλ. II στ. 697 «ἀγχιάλον τ' Ἀντροῶνα ἴδε Πτελεὸν λεχεποίην» καὶ Ἰλιάδος Β, 640, «Χαλκίδα τ' ἀγχιάλον, Καλυδῶνα τε περὶήεσσαν». Ὡς κύριον ὄνομα ἀπαντᾷ εἰς τὴν Ἰλιάδα Ε στ. 608—9 «Ἐνθ' Ἐκτωρ δύο φῶτε κατέκτανεν ἐν ἐνὶ δίφρῳ, ἐόντι Μεγασθένην, Ἀγχιάλόν τε» καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν Α' στ. 180 «Μέντης Ἀγχιάλοιο δαίφρονος εὔχομαι εἶναι υἱὸς» καὶ Θ' στ. 112 «Νατεύς τε Προυμεύς τε καὶ Ἀγχιάλος καὶ Ἐρεϊμεύς». Εἰς τὸν γεωγράφον Στράβωνα (βιβλ. Ζ' κεφ. ΣΤ' 319) ἢ Ἀγχιάλος ὀνομάζεται καὶ Ἀγχιάλη. «Ἀγχιάλη πολίχνην Ἀπολλωνιατῶν καὶ αὐτὴ Ἀπολλωνία». Ἡ Ἀγχιάλος δηλ. ἦτο ἀποικία τῆς ἀπέναντι αὐτῆς κειμένης Ἀπολλωνίας τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου εἰς τὸ νότιον στόμιον τοῦ κόλπου τοῦ νῦν Πύργου καὶ ἐλέγετο καὶ Ἀπολλωνία, ἀλλὰ μὲ τὸ ἐπίθετον Ἀγχιάλος, Ἀγχιάλη (=παραθαλασσία) σὺν τῷ χρόνῳ ὁμοῦς ἠχρηστεύθη τὸ κύριον ὄνομα Ἀπολλωνία καὶ τὸ ἐπίθετον Ἀγχιάλος ἔγινε κύριον ὄνομα πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Ἀπολλωνίας, ἢ ὁποία διετήρησε τὸ κύριον ὄνομα Ἀπολλωνία. Ὅ,τι ὁμοῦς συνέβη μὲ τὴν Ἀγχιάλον, τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὴν Ἀπολλωνίαν τοῦ Εὐξείνου, ἢ ὁποία εἶχε τὸ ἐπίθετον σωζούπολις «Ἀπολλωνία σωζούπολις», ἢ ὁποία εἶχε δύο νησίδας καὶ καλὸν λιμένα, ὅπου κατέφευγον καὶ ἐσώζοντο τὰ πλοῖα ἀπὸ τὰς τρικυμίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, λησμονηθέντος τοῦ κυρίου Ἀπολλωνία ἔμεινε τὸ ἐπίθετον Σωζούπολις ὡς κύριον καὶ ἔτσι ἀπαντᾷ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Τώρα ἄς ἔλθωμεν εἰς τὸ τουρκικὸν ὄνομα τῆς Ἀγχιάλου—Ἀχελῶς, Ἀχιαλού.

Ὁ περιηγητὴς Idrissi πρὸ τοῦ 1153 ὀνομάζει τὴν Ἀγχιάλαν Akhiolou. Οἱ Τοῦρκοι τὰ ξένα τοπωνυμικὰ τὰ μετέτρεπον, ὅπως τὰ ἤκουον καὶ ὅπως τοῖς ἦτο εὐκόλον νὰ τὰ προφέρουν, ἔτσι καὶ τὴν πλησίον τῆς Ἀγχιάλου κειμένην πόλιν Πύργος ὀνομάζουν Μπουργκάς. Ἐπὶ ρωμαιοκρατίας καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορος Μάρκου Οὐλπίου Νέοβα Τραϊανοῦ (98 μ. Χ. 517 μ. Χ.) ἡ Ἀγχιάλος ἐλέγετο καὶ Οὐλπία Ἀγχιάλος ἢ Οὐλιαν ἢ Ἀγχιάλος πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ, τοῦ ὁποῦ το πατρικὸν ὄνομα ἦτο Οὐλπίος καὶ ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς δύο νικηφόρους δακικοὺς πολέμους του (101—102 μ. Χ. καὶ 104—106 μ. Χ.) ἔγινεν εὐεργέτης πολλῶν ἑλληνίδων πόλεων τῆς Θράκης, αἱ ὁποῖαι διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τοὺς δακικοὺς πολέμους τοῦ Τραϊανοῦ συνέτειναν εἰς τὰς νίκας του καὶ καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς Δακίας. Τὸ Οὐλπία Ἀγχιάλος καὶ τὸ Οὐλπιανοὶ Ἀγχιαλεῖς διετηρήθη ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (102 μ. Χ. καὶ καθεξῆς) Die antiken munzen von Thrakien erster teil heft i Maxi Strack Anchialos) ὡς καὶ εἰς μίαν ἐπιγραφὴν ἐπὶ λίθου «Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ λαμπρότατος δῆμος τῶν Οὐλπιανῶν Ἀγχιαλέων διὰ Φλαοῦτου Κλαυδιανοῦ» (Dumont—Homolle, Mélanges d'Archéologie et Epigraphie, 1892 Paris, P. 464—465). Ἡ Ἀγχιάλος ἔκοψε νομίσματα ἰδίως χάλκινα ἀπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Ἀντωνίου Εὐσεβοῦς μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Γορδιανοῦ Γ' διαφόρων τύπων καὶ παραστάσεων μυθολογικῶν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἐν χάλκινον νόμισμα τῆς Παλαιᾶς Ἀγχιάλου ἔχει τύπον τὸ περίφημον ἄγαλμα τοῦ Πραξιτέλους, ὁ Ἐρμῆς, ἀκέραιον, ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ νομίσματος οἱ ἀρχαιολόγοι ἔλαβον ἰδέαν τῆς στάσεως τῶν χειρῶν τοῦ Ἐρμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἔλειπον εἰς τὸ ἀνευρεθῆν ἐν Ὀλυμπίᾳ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἄγαλμα τοῦ Ἐρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους. Ἐν ἀντίτυπον τοῦ νομίσματος Ἀγχιάλου μὲ τὸν Ἐρμῆν εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον Ὀδησοῦ (Ρωσσία), περὶ αὐτοῦ δὲ ἔγραψεν ὁ Ρῶσσος ἀρχαιολόγος Σβάριτς.

Ἱστορίαν τῆς Ἀγχιάλου ἔγραψαν: 1) Ὁ ἰατρὸς Θεμιστοκλῆς Παρασκευόπουλος, Ἀγχιάλος, Ἀθῆναι 1888. 2) Ὁ Μαργαρίτης Κωνσταντινίδης, Νέα Ἡμέρα Τεργέστης, Νο 2.631, 2 632. 3) Ὁ Maxi Strack Anchialos ἐν τῷ Die antiken munzen von Thrakien erster teil heft i Berlin 1912. 4) Herschfeld, Real Encyklopadie Pauly t. I, s 2103. 5) Ἀδαμάντιος Ν. Διαμαντόπουλος, ἐπίτιμον ἱστορίαν Ἀγχιάλου (Ἐλευθερουδάκη Ἐγκυκλ. Λεξικόν). 6) Δράκος Μαυρομμάτης, Ἡ Ἀγχιάλος εἰς τὰς φλόγας. 7) Π. Παπαχριστοδούλου ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ Θρακικῷ Ἀρχεῖῳ, τ. ΙΖ', 1952.

Καταλόγους τῶν μητροπολιτῶν Ἀγχιάλου συνέταξαν: 1) Ὁ Γερμανὸς Σάρδεων, 35 μητροπολιταὶ Ἀγχιάλου ἀπὸ 1453—1906 μ. Χ. 2) Ὁ καθηγ. Ἀδαμάντιος Διαμαντόπουλος, 49 μητροπολιταὶ Ἀγχιάλου ἀπὸ 170-1906 μ. Χ.

Φοῦσμα ἀγγείου ἐκ Διδυμοτειχου.
Βλ. σελ. 206—208 Ἀρχ. τ. ΙΗ', σελ. 14.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες τελειόφοιτες τῶν Ζαριφ. Διδασκαλείων.
Ἀντωνία Φιλίππου Ντερμέντερε, Ἀφροδίτη Σαραφμαζα-
ράκη Σαρ. Ἐκκλησίες, Χρυσὴ Δοδοπούλου Σαρ. Ἐκκλη-
σίες, Δέσποινα Λεογταρίου Φιλιππούπολις, Μαρία Γιαν-
νακοπούλου Σαρ. Ἐκκλησίες, Μελπομένη Γιαννακοπούλου
Σαρ. Ἐκκλησίες, Ἑλλη Ἀναγνωστοπούλου Διδυμότειχον.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΤΕΛΕΣΗ
ΤΩΝ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΩΝ 1952 ΚΑΙ 1953 ΣΤΟ ΛΑΓΚΑΔΑ-ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Α' Τ' 'Αναστενάρια 1952

Διὰ τὸ ἔθιμον ἔδημοσιεύσαμε στὸ 9—11 φύλλον τοῦ παρόντος τόμου τὴν σχετικὴ μελέτη μας. Διὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ἁγίου Θεσσαλονίκης, τὴν 25 Ἰουνίου ἐμφανισθέντες ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θρακικῆς Ἑστίας Θεσσαλονίκης, οἱ κ. Πολ. Παπαχριστοδούλου, Παν. Χατζηγεωργίου καὶ Γ. Τζηρίτης μετὰ προφορικὴν πρόσκλησιν Ἱερᾶς Συνόδου ἐπιτροπῆς προπαγάνδας, μὲ πρόεδρον τὸν ἅγιον Σύρου καὶ Τήνου κ. κ. Φιλάρειον, διαπρέποντα ἱεράρχην, ὑπεστηρίξαμεν τὸ δίκαιον αἷτημα τῆς Θρακικῆς Ἑστίας, ὅπως παύσῃ ἡ ἀσκουμένη καταδίωξις τοῦ ἔθιμου ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ἐγκαλέσαντος καὶ ἡμᾶς ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ ἀρθῇ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς συμμετοχῆς τοῦ κλήρου εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς 21 Μαΐου καὶ ἀνεγνώσαμεν τὸ κάτωθι ὑπόμνημα περὶ τῆς ἑλληνικότητος καὶ χριστιανικότητος τῶν καταδιωκομένων αὐτῶν ἀνθρώπων. Τὸ ὑπόμνημα ὑπεστηρίξαμεν καὶ προφορικῶς, ἀπαντήσαντες εἰς ἐρωτήματα τῶν παρόντων μελῶν, καὶ διὰ τῆς ἐπιδείξεως εἰκόνων ἐκ τῶν τελευταίων τοῦ 1952 ἑορτῶν τοῦ ἔθιμου τῶν ἀναστεναρίων, αἱ ὁποῖαι κατέπληξαν τοὺς συμμετέχοντας εἰς τὸ Συμβούλιον. Ἴδου αὐτό :

Σεβασμιώτατε κ. κ. Πρόεδρε,

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσωμεν ὑμῖν εὐλαβῶς τὰ ἑξῆς : α) Τὰ Ἐναστενάρια ἀποτελοῦν λαογραφικὸν θρησκευτικὸν ἔθιμον ἔχον τὴν ἀρχὴν του εἰς τὴν παναρχαίαν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων. β) Τὰ Ἐναστενάρια διεσώθησαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀλώβητα λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους ὅπου ἐτελοῦντο καὶ τοῦ πανταχόθεν περικλείστου τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς—Τυφλῆς καλουμένης—τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, Βιζύης καὶ Ἀγαθουπόλεως, μὴ ἐχούσης ἐπικοινωνίαν εὐκόλον. γ) Κατὰ τὴν παντελεῆ ἑξελλήνισιν καὶ ἐχριστιάνισιν τῆς Θράκης (ἀπὸ τοῦ 7ου π. Χ. μέχρι τοῦ 400 μ. Χ.) διεσώθη καὶ τὸ ἔθιμον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς νέας θρησκείας καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ἑνδεκα αἰώνων καὶ καθ' ὅλην τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ μέχρις ἡμῶν (1953) τελούμενον πάντοτε εἰς μνήμην καὶ τιμὴν τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. Ἦδη τὸ ἔθιμον μετηνάστευσε μετὰ τῶν Θρακῶν εἰς Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. δ) Οἱ τελοῦντες τὸ ἔθιμον εἶναι χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, τέκνα τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὁμιλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀρχαιοπρεπῶς ἐπὶ τρεῖς χιλιετηρίδας περίπου. Φοβοῦνται τὸν Θεόν, τιμοῦν τοὺς γονεῖς των, πείθονται εἰς τοὺς νόμους καὶ ἀποτελοῦν ὑπόδειγμα Ἑλλήνων νομιμοφρόνων πολιτῶν, καὶ κρατοῦν τὰς παραδόσεις των, ὧν ἔχονται στερωῶς. ε) Οἱ Ἁγιοὶ Κων)τῖνος καὶ Ἑλένη ἀποτελοῦν τοὺς Ἁγίους τῆς προ-

τιμήσεώς των, λόγω τῆς προστασίας των πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεβλήθη ἡ νέα ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, ριζωμένης καὶ μακροαίωτος καὶ λόγω τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς μνήμης αὐτῶν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνοίξεως (21 Μαΐου) ὅτε ὡς ἀγρόται προσμένουν τοὺς καρποὺς τῶν κόπων των, διὰ τῆς προστασίας τῶν Ἁγίων. στ) Γνωρίζουν τὰ χριστιανικὰ μυστήρια καὶ τελοῦν αὐτὰ ὡς καλοὶ χριστιανοί. Ἦτοι βαπτίζονται, στεφανοῦνται κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, ὁμολογοῦν τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, νηστεύουν καὶ μεταλαμβάνουν κανονικῶς, τηροῦν τὸν ἁγιασμὸν ἐκάστην πρώτην τοῦ μηνὸς καὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους θυσιάζουν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς 21 Μαΐου κατὰ παλαιὸν ἔθιμον κοινήν θυσίαν, συμφώνως καὶ μετὰ τὰς εὐχὰς τοῦ εὐχολογίου τῆς μητρὸς ἐκκλησίας. ζ) Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν Θρακῶν ἐντὸς τῆς χριστιανικῆς Κοινοτήτος ἀποτελοῦν ἔθιμα πανελληνία, κατὰ παράδοσιν διασωθέντα, ἅτινα καὶ καταγράφει ἡ λαογραφία ὡς ἑλληνικά, προασπιζομένη τὴν ἑλληνικότητά μας καὶ διαπιστοῦσα τὴν ἑλληνικότητα τῆς Θράκης. η) Τὰ Ἀναστενάρια εἶναι γεωργοὶ ἀγαπῶντες τὴν γῆν των, ἐργάζονται δὲ αὐτὴν καὶ τηροῦν πάσας τὰς ἐκ τοῦ *ἔθους* τοῦ ἀγροτικοῦ δημιουργηθείσας συνηθείας καὶ ἔθιμα, ἅτινα ὡς γνωρίζετε εἶναι ἰσχυρότατα, ἐπιδιώκοντα τουτέστι τὴν εὐκαρπίαν τῆς γῆς καὶ τὴν εὐφορίαν. Ἐπιδιώκουν τὴν *καλοχρονιά* διὰ παντὸς μέσου καὶ προσφέρουν τὰς *ἀπαρχὰς* τῶν καρπῶν των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πρώτην. θ) Πρὸς τοῦτο καταδιώκουν τὰ κακοποιὰ πνεύματα καὶ τελοῦν τὴν διασωθεῖσαν πυροβασίαν, ὅπως τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν θυσίαν, μετὰ τυφλῆς πίστεως πρὸς τὴν ἐπιταγὴν τῶν ἁγίων εἰς τὸ ἔξω τοῦ χωρίου των σταυροδρομίον, τὸ φέρον εἰς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ, ἀπ' ὅπου εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται τὰ πάντα, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν εἰσβολὴν τοῦ κακοῦ, εἴτε ἀσθενείας μολυσματικῆς, εἴτε χολέρας, εἴτε καταστροφῆς τῶν καρπῶν καὶ τῆς εἰσφορᾶς, εἴτε παντὸς ἐχθροῦ τῆς εὐτυχίας καὶ ἰκανοποιήσεως τῶν κόπων των τῶν ἀγροτικῶν, καὶ δέονται ἐπικαλούμενοι βροχὴν κατὰ τὰς ἀνομβρίας πάντοτε μετὰ τῶν ἱερέων τοῦ χωρίου, ὅπως συμβαίνει καὶ μετὰ ὅμοια ἔθιμα τοῦ Ἀγιάννη, τῆς Φωτιᾶς, τὰ Λάμπαδα κλπ. ι) Θεραπεύουν τοὺς ἀσθενεῖς ἢ ἐπιχειροῦν τοῦτο διὰ τῆς προσευχῆς μετὰ τῶν ἱερέων, διὰ τῆς ἀπαγγελίας εὐχῶν καὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν εἰκόνων ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν, ὅπως πράττει τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, ὅπως ἔπραξεν Αὕτη λ. χ. διὰ τῆς μετακομιδῆς τῆς ἱερᾶς εἰκόνης τῆς Παναγίας Τήνου κατὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ Βασιλέως Κων(στίνου). ια) Κρατοῦν εἰς τὰ ἴδια των εἰκονοστάσια τὰς εἰκόνας ἐντὸς θηκῶν, ὅπως κρατεῖ τὰς ἐστιάδας εἰκόνας του κάθε χριστιανὸς εἰς τὸ εἰκονοστάσιόν του, καὶ μετ' αὐτῶν ρίπτονται *ἐγκαλούμενοι* εἰς τὴν πυρὰν τὴν 21 Μαΐου. Ρίπτονται δὲ εἰς τὴν πυρὰν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τῆς σωτηρίας τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων, ὡς λέγουν, ἐκ πυρκαϊᾶς γενομένης ποτὲ εἰς παλαιοτάτην ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου των, ἐξ ἧς ἐξέρχονται διὰ τῆς πίστεως ἄκαυτοι. Ἔχουν δέ, πράττοντες τοῦτο κατὰ παράδοσιν, τὴν πεποίθησιν καὶ τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς προστασίας τῶν Ἁγίων Κων-

σταντίνου καὶ Ἑλένης, ὑφ' ὧν προστάσσονται καὶ καθοδηγοῦνται. β) Τὰ χριστιανικώτατά των ταῦτα ἦθη καὶ ἔθιμα τοὺς καθιστοῦν ἀγαθοὺς, φιλο-
 θρήσκους, θεοσεβεῖς καὶ οὐδέποτε παρεκκλίνοντας πρὸς τὸ κακόν, ὡς κατα-
 φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ *ἀγροτικὸν δίκαιον*, τὸ ὁποῖον ἀσκοῦν κατὰ παράδοσιν,
 προστρέχοντες ἐκάστοτε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἱερέα, διὰ νὰ λύσουν, ἂν
 ἔχουν ποτὲ διαφορὰς μεταξὺ των. Τὸ ἀγροτικὸν των δίκαιον ἔχομεν καταγρά-
 ψει καὶ δημοσιεύσει ἐπισταμένως, διὰ τοῦτο καὶ βεβαιοῦμεν ὅτι δὲν γνωρί-
 ζουν τὰ δικαστήρια καὶ θεωροῦν ἐντροπὴν νὰ παρασυρθοῦν ἕως αὐτά. γ)
 Τοιοῦτοι τυγχάνουν οἱ ἐκ Θράκης οὗτοι πρόσφυγες καὶ τοιούτους τοὺς εὐρί-
 σκομεν μελετῶντες τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμά των καὶ τὴν ὅλην των ἀγροτικὴν
 ζωὴν, ὡς Θραῖκας Ἕλληνας καὶ χριστιανούς. Δὲν *πειράζου*ν τὴν ἐκκλησίαν,
 οὔτε *πειράζονται*, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνισχύουν τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν καὶ
 κοινωνίαν διὰ τῆς παραδειγματικῆς ζωῆς των, τῆς ἀψόγου καὶ χριστιανικῆς.
 ιδ) Τοιοῦτοι χριστιανοὶ καὶ πατριῶται ὄντες διεβίωσαν μακροὺς αἰῶνας εἰς
 Θράκην καὶ φεύγοντες τοὺς σφαγεῖς Βουλγάρους ἀντὶ νὰ μείνουν καὶ ἐκβουλ-
 γαρισθοῦν, ἔξεκίνησαν ἀπὸ τὴν προσφιλῆ πατρίδα των φέροντες οὐδὲν ἄλλο
 πλὴν τῆς πίστεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τῆς ἀγάπης των πρὸς τὴν θρησκείαν
 τῶν πατέρων των καὶ τὰς εἰκόνας των τὰς παμπαλαίας, δηλαδὴ τὰ ἱερά των.
 Αὐτὰς τὰς εἰκόνας ζητεῖ ὁ Ἅγιος Θεσσαλονίκης νὰ τὰς ἀφαιρέσῃ, ὡς ἔπρα-
 ξεν καὶ ὁ Ἅγιος Δράμας, αὐθαιρέτως ἀφαιρέσας μίαν ἐξ αὐτῶν εἰς Μαυρο-
 λεύκην καὶ ἀρνούμενος νὰ τὴν ἐπιστρέψῃ παρὰ τὰς ἰκεσίας των. Ἄν τοῦτο σκαν-
 δαλίξῃ τὸν Σεβασμιώτατον Θεσσαλονίκης, τότε ὑπάρχουν καὶ ἄλλα πολλὰ
 χριστιανικὰ σωζόμενα ἔθιμα εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ μας, ποὺ ἴσως σκανδαλί-
 ζουν, ἐν τούτοις ὅμως εἶναι χρήσιμα διὰ τὴν μελέτην τῆς ψυχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ
 λαοῦ ἐν γένει. ιε) Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ ἐκκλησία ὡς μητέρα καὶ τροφὸς τοῦ ἑλ-
 ληνικοῦ λαοῦ θὰ ἄρῃ ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος τὰς αἰτίας,
 διότι ἀρκετὰ αὕτη δοκιμάζεται καὶ χειμάζεται. Καὶ ὅπως ἐπὶ αἰῶνας ἠνέχθη
 τοὺς δῆθεν «ἀτακτοῦντας ἀντιχριστιανικῶς», κατὰ τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης,
 ἀβλαβεῖς αὐτοὺς χριστιανούς, ἃς ἀνέχεται καὶ εἰς τὸ μέλλον τὸ ἔθιμόν των
 τὸ θρησκευτικόν, παρορῶσα μετὰ προθυμίας, ὅπως ἔπραξεν αἰεὶ ποτε ἡ μή-
 τηρ Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. ιστ) Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸν κ. Ἄγγ. Τανάγραν,
 δηλοῦμεν ὅτι οὗτος ἀναμιγνύμενος αὐτοβούλως οὐδὲν ἄλλο πράττει ἢ ἐξυπη-
 ρετῶν τὰς ψυχικὰς του ἐρεῦνας, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἄλλην τινὰ ἀνάμειξιν εἰς τὸ
 ἔθιμον τῶν Θρακῶν καὶ νομίζομεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ συγγέεται οὗτος πρὸς
 τὴν τέλεσιν τοῦ ἔθιμου, ὡς δῆθεν ἄθεος πρωτοστατῶν κατὰ τὴν τέλεσίν του.

Μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας

Διὰ τὴν Ἑταιρείαν Θρακικῶν Μελετῶν Ἀθηνῶν

καὶ τὴν Θρακικὴν Ἑστίαν Θεσσαλονίκης

Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου,

Πάνος Χατζηγεωργίου, Γεώργιος Τζιρίτης

Μετὰ μακρὰν διαφώτισιν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ κατέληξεν εἰς τὸ εὐχάριστον ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον ἀποδεχθεῖσα τὴν θρησκευτικότητα τῶν ἀναστενάρηδων καὶ τὴν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ χριστιανισμοῦ τέλεσιν αὐτῶν συμμετέχοντος τοῦ κλήρου εἰς τὸν ἁγιασμόν, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν εὐχῆς θυσίας ἐπὶ τοῦ ταύρου κλπ., ἀλλὰ καὶ μακρὰν πάσης εἰδωλολατρικῆς χοριᾶς, ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐκπροσώπους προώθησε νὰ ἐμφανίζωμεν τὰ τελούμενα ἔτι μεῖζον πρὸς τὸν χριστιανικὸν τῶν χρωματισμόν, ἀπομακρύνοντες ταῦτα 1) ἀπὸ τῆς ἐπιχειρουμένης τουριστικῆς ἐμφανίσεώς των καὶ ἐπιδείξεως διὰ τοῦ τύπου ὡς τουριστικοῦ φαινομένου, καὶ 2) ἀπὸ τῆς ἐκμεταλλεύσεώς των ἀπὸ παντὸς ἐπιχειροῦντος νὰ καρπωθῇ ἰδιοτελῶς ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον. Ταῦτα πάντα συμφωνήθησαν προφορικῶς ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ δοθοῦν αἱ δέουσαι ὁδηγίαι πρὸς τοὺς δύο μητροπολίτας τῆς περιοχῆς Μακεδονίας ¹⁾).

* *

Ἀλλὰ καὶ δεύτερον ὑπόμνημα ὑπεβάλαμεν, ὅταν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης μεταβὰς εἰς Λαγκαδᾶν παρώτρυνε τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐμποδίσῃ τὴν τέλεσιν τοῦ ἔθιμου. Ἴδου αὐτό :

Πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
Σεβασμιώτατοι,

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς Λαγκαδᾶ τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν Ἀναστεναρίων, ἔθιμου Θρακικοῦ, ἔχοντος ὡς γνωρίζετε τὰς ρίζας του εἰς τὸν δισχιλιετῆ βίον τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς Θράκην, ὁ Σεβασμιώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἀντιτασσόμενος εἰς τὴν ἐκτέλεσίν των, 1) ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ἱερεῖς νὰ μετάσχουν εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τὴν ἀνάγνωσιν εὐχῆς εἰς τὸ θυσιαζόμενον *μπικάδι*, 2) ἐπετέθη διὰ τοῦ τύπου κατὰ τοῦ ἔθιμου ὑβριστικῶς καὶ ἐκάλεσε τὸν λαὸν τοῦ Λαγκαδᾶ ν' ἀποκρούσῃ τὸ ἔθιμον κατὰ τὴν τὴν τέλεσίν του καὶ 3) ἐδημιούργησε θύελλαν διαμαρτυριῶν πανταχόθεν εἰς βᾶρος τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγὼ προσωπικῶς μετασχὼν πέρυσσι ὡς θρακολόγος καὶ λαογράφος εἰς τὴν τέλεσίν του διὰ νὰ ἐπιτύχω τὴν πλήρη καὶ λεπτομερῆ περιγραφὴν του, ἠναγκάσθην νὰ παρέμβω δι' ἄρθρου μου εἰς τὴν ἐφημερίδα «Μακεδονία» τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τὰς ὑβρεις τοῦ μητροπολίτου κατὰ τοῦ ἔθιμου, καὶ ἐκ τούτου ἔδρεψα καὶ ἐγὼ τοὺς κολάφους τῆς Παναγιότητός του. Ἀνηνεχθεῖς εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον πέρυσσι, μετὰ τὰ γεγονότα, μετ' ἐκπροσώπων τῶν Θρακῶν καὶ τῆς Θρακικῆς Ἐστίας Θεσσαλονίκης καὶ ὑποβαλὼν καὶ ὑπόμνημα διαφωτιστικὸν πρὸς τὸν Πρόεδρον Ἅγιον Σύρου καὶ Τήνου κ. κ. Φιλάρετον, ἔλαβον μετὰ μακρὰν συζήτησιν τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θέλουν ληφθῆ ταὶ κατάλ-

1) Ὁ ἅγιος Σεργῶν ὁμολογοῦμεν οὐδὲν ἔπραξε ἢ πράττει κατὰ τῶν Ἀναστεναρίων, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ὁ ἅγιος Δράμας κατακρατεῖ τὴν παμπάλαιαν εἰκόνα τῶν ἀναστενάρηδων Μαυρολεύκης. Ἡ πράξις του ἐμποδίζει τὴν τέλεσιν τοῦ ἔθιμου.

ληλα μέτρα διὰ τὴν καθησύχασιν τῶν πραγμάτων, δημιουργηθέντων καὶ ὀξυνομένων ἄνευ λόγου ὑπὸ πολλοῦ ζήλου παρὰ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ὅτι θὰ γίνῃ ἡ δέουσα σύστασις πρὸς τὸν Σ. Μητροπολίτην. Ἐν τούτοις παρὰ τὰς ὑποσχέσεις οὐδὲν μέτρον ἐλήφθη καὶ ἤδη ὁ Σεβασμιώτατος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης μεταβὰς εἰς Λαγκαδᾶν πρό τινας καὶ ἱερογυῶν παρώτρυνε τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας νὰ μὴ ἀνεχθῇ πλέον, ἀλλὰ καὶ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν τέλεσιν τῶν Ἀναστεναρίων τοῦ 1953¹⁾). Αὕτῃ ἡ προᾶξις τοῦ Σεβασμιωτάτου παροτρύνοντος τὰ πλήθη εἰς μέτρα ἀνελεύθερα καὶ βάρβαρα, ἔδωκε εἰς τὴν χώραν τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, μὲ φόβίζει τὰ μέγιστα, διότι δύναται πᾶς τις νὰ φαντασθῇ τί θέλει δημιουργηθῆ, ἂν τὸ ποιμνιὸν τοῦ ἤθελεν ἀκούσει τὸν καλὸν αὐτὸν ποιμένα.

Σεβασμιώτατοι, **Τ' Ἀναστενάρια** ἀποτελοῦν 1) θρησκευτικὸν ἔθιμον παμπάλαιον ἐν Θράκῃ, μεταφυτευθὲν ἐνταῦθα διὰ τῶν διωγμῶν. 2) Οὐδεμίαν αἰχμὴν ἔχει πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, οὔτε εἶναι τι ἀπᾶδον πρὸς αὐτήν. Τοῦναντίον μάλιστα ἔχει τὰς ρίζας του εἰς αὐτήν διὰ τῶν Ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, τοὺς λατρευομένους καὶ προστάτας Ἀγίους. 3) Οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι ἄγνοι χριστιανοὶ ὁρθόδοξοι καὶ ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τελοῦντες τὰ χριστιανικά των καθήκοντα μετὰ πάσης εὐλαβείας. καὶ 4) Τὸ ἔθιμον εἶναι ἐθνικώτατον καὶ πρέπει νὰ ζήσῃ, διότι ἀποτελεῖ στοιχεῖον λαογραφικὸν σπουδαῖον διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς Ἑλληνικότητος τῆς Θράκης, κατεχομένης κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ Τούρκους. Καὶ διὰ νὰ μὴ μακρογορῶ, λέγω ὅτι ἔνα ἔθιμον οὐδέποτε καταλύεται μὲ βίαν καὶ διότι εἶναι ἰσχυρότερον καὶ τοῦ Νόμου καὶ τῆς Θρησκείας καὶ διότι δημιουργεῖται διὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἀποτελεῖ βίωμα τοῦ λαοῦ. Ἐπομένως ὁ Ἅγιος Θεσσαλονίκης πρὸς «κέντρα λακτίζει» καὶ ματαιοπονεῖ νὰ συντρίψῃ καὶ νὰ ἀφανίσῃ ἔνα τόσης σημασίας ἔθιμον.

Σεβασμιώτατοι, Ἀποτεινόμενος καὶ πάλιν πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον, παρακαλῶ Αὐτήν καὶ ἐκ μέρους τῆς Θρακικῆς Ἐστίας Θεσσαλονίκης, ὅπως φροντίσῃ ν' ἀποτείνῃ σύστασιν πρὸς τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης, οἷαν αὕτη νομίζει ἀρμόζουσαν διὰ νὰ μὴ ὀξύνῃ τὰ πράγματα. Θὶ εἶναι πολὺ λυπηρὸν νὰ δημιουργοῦνται σχίσματα ἄνευ λόγου. Ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία οὐδέποτε ἀνεμείχθη εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ ἐθίμου, οὔτε ὁ ἀποθανὼν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, οὔτε ὁ Ἅγιος Σερρῶν, οὔτε τις ἄλλος μητροπολίτης, εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ ὁποίου τελοῦνται τ' Ἀναστενάρια.

Ἐχων δι' ἐλπίδος ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος θέλει πράξει τὸ καθήκον της χριστιανικῶς καὶ πατριωτικῶς διὰ νὰ προλάβῃ ταραχὰς καὶ σχίσματα,

Διατελῶ μετ' εὐλαβείας **Πολύδ. Παπαχριστοδούλου**

Διευθυντῆς τοῦ Ἀρχείου Θράκης καὶ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρ. Θρακ. Μελετῶν

1) Ἐδνυχῶς ὁ λαὸς περιεφρόνησε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ μητροπολίτου καὶ συμμετέσχεν ἐνεργῶτα εἰς τὸ ἔθιμον θρησκευτικῶς καὶ ὄχι θεαματικῶς.

Β' Τ' Ἀναστενάρια τοῦ 1952 στὸ Λαγκαδᾶ

1. *Πρώτη ἡμέρα.* Τὰ κονάκια τῶν ἀναστενάρηδων βρίσκονται στὸ βορεινὸ σημεῖο τοῦ Λαγκαδᾶ. Τὸ ἓνα τῆς Φωτεινῆς Μοσχοτιᾶ, τὸ ἄλλο τῆς Μαρούλας Γιαννακοπούλου. Τὸ πρῶτο χαμηλὸ χωρικὸ θρακικὸ σπίτι, τὸ δεύτερο συγχρονισμένο δίπατο σπίτι. Καὶ στὰ δυὸ ἐπικρατεῖ ταραχὴ καὶ μυστικισμός. Ἐτοιμάζονται. Ὁ Ἐμμανουὴλ Γεώργιος, ἀρχιαναστενάρης, ἀπὸ τὸ Μπροντίβο τῆς Ἀνατ. Θράκης, ἀπὸ 12 ἐτῶν ἀναστενάρης, ἐπιστατεῖ σῶλα. Τὸν ἀκολουθοῦν ἡ γυναίκα του Εἰρήνη Ἐμμανουήλ, ὁ Σωτήριος Λιοῦρος, ὁ Σωτήριος Γκάϊντατζης, ἡ Φωτεινὴ Μοσχοτιᾶ, ἡ Παναγιώτα Ραξῆ, ἡ Μαρούλα Χατζῆ κῆ Ἐπιστήμη Ματθαίου. Ὅλοι μιλοῦν τὸ ἀρχαιοπρεπο γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς γωνίας αὐτῆς τῆς Ἀν. Θράκης. Ὅλοι κατέχονται ἀπὸ συνοχή. Εἶναι ὥρα τοῦ ἔσπερινοῦ τῆς Τρίτης. Ἐορτάζουν οἱ ἅγιοι. Εὐτρεπίζουν τὶς εἰκόνες, τὶς βγάζουν ἀπὸ τὶς θῆκες, ἀπομένουν μὲ τὶς ποδιές. Οἱ ποδιές εἶναι σκεπάσματα τῶν εἰκόνων στολισμένα μὲ διάφορα ἀφιερῶματα. Εἶναι ἱερὰ καὶ ἀλεξιτήρια. Οἱ τσεβρέδες, τὰ μανδήλια, πάλι, εἶναι πολύχρωμα τσεμπέρια, ποὺ βρίσκονται ἀποθεμένα στὶς εἰκόνες πάνω. Αὐτὰ ἔχουν τὴ δύναμη τῶν ἁγίων κιαυτὰ κρατώντας χορεύουν οἱ ἀναστενάρηδες, ὅταν δὲν δέχονται οἱ εἰκόνες νὰ μετακινηθοῦν, μαυτὰ θεραπεύουν τοὺς ἀρρώστους, ρίχνοντάς τα ἐπάνω τους. Στὰ κονάκια ἐπικρατεῖ κίνηση. Ἐκεῖ στὸ δίπατο κονάκι, ὅπου ἡ Μαρούλα Γιαννακοπούλου ἔχει τὸ εἰκονοστάσι της, κρατεῖ τοὺς παποῦδες μευλάβεια ἀνηρημένους ἢ ἀκουμπισμένους στὸ ράφι καὶ πολυστόλιστους μάφιερῶματα ἀσημένια, παμπάλαια. Ἀναμμένα κεριὰ ἀποτελοῦν τὴ μόνη θυσία στοὺς ἁγίους, ποὺ τοποθετοῦν σὲ γλάστρες γεμάτες μὲ χῶμα. Ἐκεῖ βρίσκουμε τὸν Ἐμμανουήλ. Ἐκεῖ καταφθάνει τώρα ὁ Πατσικὸς Κωνστ. μὲ τὴ λύρα του, ὁ Κυριακὸς Μανουηλίδης μὲ τὴν γκάϊντα του, ὁ Γ. Κουτζέλης μὲ τὸ τύμπανό του. Παίζουν τὸν ἔρρυθμο πηδηχτὸ χορὸ τους, ποὺ μαυτὸν μπαίνουν σὲ κάθε σημεῖο τοῦ ἔθιμου. Ἀκολουθεῖ ἡ μεταφορὰ τοῦ μπικαδιοῦ¹⁾ κιἀκολουθεῖ χορὸς ἀπὸ τοὺς καλοὺς χριστιανοὺς μὲ δεσποινίδες, γριές, γυναῖκες.

Τὴν 21 Μαΐου ἔγινεν ἡ λειτουργία σὶδὸν φερώνυμο ναὸ τοῦ ἁγίου. Μετὰ τὴ λειτουργία ἀκολούθησε ὁ ἁγιασμός σὶδὸν αὐλόγυρο τῶν δυὸ κονακιῶν. Ἐλλείψει ἱερέως τελέσθη ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες. Ξεκίνησε ἡ συνοδεία μὲς ἀπὸ τὸ κονάκι μὲ τὶς εἰκόνες στὰ χέρια. Πρὸηγεῖται τὸ θυμιατό, ἀκολουθοῦν οἱ ἀναστενάρισσες. Δυὸ μπακίρια σῆνα τραπέζι γεμάτα νερὸ καὶ βασιλικό, ἀποτελοῦν τἀναγκαῖα τοῦ ἁγιασμοῦ. Τρογουρίζουν τὰ τραπέζια γύρω καὶ ἡ Γιαννακοπούλου βουτᾶ τὸ κάτω μέρος τῶν εἰκόνων μιὰ-μιὰ στὸ νερὸ γιὰ νὰ τἀγιάση. Ὁ ἀρχιαναστενάρης θυμιάζει. Ὑστερα βουτᾶ τὶς φωτιστῆρες καὶ ραντίζει τὸ πλῆθος καὶ τὶς εἰκόνες.

1) Φέτος ἀγοράσθηκε ἀρνί, ἀλλὰ τὴν ἴδια ἡμέρα μὲ 1.200.000 δραχ. ἀγοράσθη καὶ τὸ μπικᾶδι. (Ἐτυμολ. λέξ. Βλ. Ἀναστενάρια σ. 14±, τ. ΙΗ' Π. Παπαχρ.)

Θυσία. Ἐν τῷ μεταξὺ μεταφέρουν τὸ μπικάδι, ἓνα μοςχάρι 1 1)2 χρονῶν. Αὐτὸ ἔχει βοσκήσει ἐπὶ μῆνες στὸ λειβάδι, ὅπως ποτὲ στὴ Θράκη. Τοῦ στολίζουν τὰ κέρατα μὲ κεριὰ ἀναμμένα. Στὸ τέλος τοῦ ραντισμοῦ ὀδηγοῦν δυὸ βήματα παρέκει τὸ μπικάδι, τὸ ρίχτουν κάτω καὶ μὲ μιὰ γρηγοράδα τοῦ μπήχτουν στὸ λαιμὸ τὰ κοφτερὰ μαχαίρια βγαλμένα ἀπὸ τὸ σεντοῦκι. Τὰ κοφτερὰ χτυπήματα τοῦ ἀφαιροῦν τὴ ζωὴ γρήγορα καὶ δὲν τὰφίνουν νὰ παιδευτῆ. Τὸ γδάρσιμό του γίνεται ἀμέσως. Ὅταν κομματιασθῆ μοιράζεται στὶς οἰκογένειες τῶν ἀναστενάρηδων. Ἀκολουθεῖ χορὸς καὶ σιγὰ σιγὰ ἀποσύρονται οἱ ἀναστενάρηδες.

Ἡ πυροβασία. Οἱ ἀναστενάρηδες προετοιμάζονται τώρα γιὰ τὴν φωτιά. Περιμένουν τὸ ἐγκάλεσμα. Στορίζουν τὶς εἰκόνες. Οἱ εἰκόνες ποὺ μετέφεραν ἀπὸ τὸ Κωστὴ εἶναι ὁ Γέρως Κωστιανός, τὸ Τριπορινό, ὁ Νέος Κωστιανός ἢ Καστανιώτης ἀπὸ τὴν Καστανιά κλπ. Ἔχουν τὸ ὄλον ἑπτὰ εἰκονίσματα τῶν ἁγίων καὶ τὴν Παναγία. Ἡ φωτιά ἀνάφθηκε κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἑμμανουήλ. Οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι ἕτοιμοι, ἀλλὰ περιμένουν τὴν προσταγὴ τοῦ ἁγίου νὰ δείξῃ τὸ δρόμο. Πολλὲς φορὲς «δρόμο δὲ δείχνει». Σιάζουν τὶς εἰκόνες, τὶς στορίζουν, προσκολλοῦν τὰσημικά, τὶς φοραίνουν διάφορα, περνοῦν τὶς ποδιές, γονατίζουν, κάνουν μετάνοιες, σταυροκοποῦνται, αἰσθάνονται μιὰν ἀγωνία. Ἐξαφνα ἀκούγεται ἡ φωνή. Ἐγκαλεσμένος ὁ ἀρχιαναστενάρης μεταπίπτει σ' ἔκσταση, ὁρᾷ στὸ εἰκονοστάσι, τὸν ἀκολουθοῦν ὄλοι κιὰρχίζει ἡ ἔξοδος μὲ τοὺς ἤχους τῶν ὀργάνων, τοὺς ρυθμικούς. Ὁ ἀκαταπόνητος Ἑμμανουήλ χοροπηδᾷ ρυθμικά, κρατῶντας ἀψηλὰ τὸν τσεβρὲ στὰ δυὸ χέρια, πηδᾷ μανιακά, κάμπει τὸ κορμί του, τινάσσει τὸ μαντήλι του στοὺς ὤμους, στοίφογουρίζει τὰ χέρια του καὶ προχωρεῖ. Τὰ μάτια του κλείνουν, τὰ χέρια μὲ τὶς παλάμες ἀνοιχτὲς συναγωνίζονται τὰ πόδια. Ὁ ρυθμικὸς χορὸς γίνεται διθυραμβικός. Ἔσι μπαίνει στὴ φωτιά.

2. **Δευτέρα ἡμέρα.** Οἱ ἀναστενάρηδες κιὰναστενάρισσες κάθονται σιωπηλοὶ στὸ κονάκι. Στὶς εἰκόνες μπροστὰ ἀναμμένα κεριὰ φωτίζουν καὶ δημιουργοῦν γύρω τους ἓνα πενιχρὸ φῶς, ποὺ δυναμώνει ἐλάχιστα κιὰπὸ τὸ μικρὸ παράθυρο. Εἶναι ξενυχτισμένοι, ἄϋπνοι, ὀμιλοῦν σιγανὰ κιὰνταλλάσσουν σκεπτικοὶ ὀμιλίες. Στρέφονται στὰ περασμένα. Οἱ ἄλλοι, οἱ γεροντώτεροι, ἐνθυμοῦνται μὲ νοσταλγία καὶ πάθος τὴν παλιά τους πατρίδα, τὰ παλιὰ Ἀναστενάρια καὶ ἀφηγοῦνται τὰ παλιά. Σήμερα θὰ τρογουρίσουν τοὺς συγχωριανοὺς μὲ τὰ μαντήλια, νὰ φέρουν τὴν εὐχὴ καὶ τὴν χάρη τῶν παπούδων. Εἶναι «τὰμανέτια». — «Δὲ γυρίζομε' τὶς εἰκόνες ὅπως στὸ μέρος μας γιὰ νὰ μᾶς χοροῖδεύνα, λέγει ἡ Φωτεινὴ Μοσκοτά, γιὰ αὐτὸ σήμερα δὲ θὰ χορέψομε' στὴ θρακιά». Ἐξαφνα νιώθουν νὰ τοὺς ἐγκαλῆ ὁ ἅγιος, τοὺς δείχνει τὸ δρόμο. Ὁ ἀρχιαναστενάρης Ἑμμανουήλ ἀφαρπάζεται μὲσ' ἀπ' τὴ γαλήνη κιὰρχίζει τὸ χορὸ του. Ἡ γκαίντα παίζει, χτυπᾷ τὸ νταβούλι. Ἀνάβεται τὸ θυμίαμα. Οἱ κινήσεις του, ἡ ἔκστασή του, μεγαλώνουν. Μὲ τὰ χέρια ἀνοιχτὰ σὲ στάση

δεήσεως, πλησιάζει τὸ εἰκονοστάσι σὰν νὰ ψάχνη τις εἰκόνες. Τὶς ὑψώνει, ὅπως ὁ παπᾶς στὴν ὠραία πύλη. Τάνασυνδέει πρὸς τὰ κάτω. Ἐλαστικὸς κιὰ-
κούραστος πηδᾷ ρυθμικά. Ὁ χορὸς κρατᾷ πολὺ, ὁ ἴδρωτας χύνεται ποτάμι
ἀπὸ τὸ κορμί του. Πέφτει στὸ πάτωμα, εἶναι λιπόθυμος, εἶναι θαρρεῖς σε-
ληνιασμένος. Σκύβουν πάνω του οἱ ἄλλοι καὶ τὸν συνεφέρουν. Ἐπάνω του
τινάσσουν τὰ μαντήλια. Τὸν δροσιζοῦν, τὸν ἀγιάζουν. Ὁ χορὸς τοὺς εἶναι
μιὰ εἰκόνα ρυθμική, πομπική κέσστατική. Ἀγωνιᾷ ὁ Ἐμμανουήλ, σπαράσ-
σει. Τέλος συνέρχεται ὅπως ἡ «παῖς Ἱαγείρου», ὀρθώνεται καὶ σταυροκοπιέ-
ται, προσκυνᾷ τὰ εἰκονίσματα καὶ ἀποσύρεται, ἀφοῦ γονυκλήση, στὴ γωνιά
νὰ ξεκουρασεῖ καὶ ξεϊδρώση. — Ἰδρωσες Γεώργη. — Ὁ ἴδρωτας αὐτὸς χρειά-
ζεται νὰ βγῆ. — Δὲν κουράσθηκες; — Δὲν ὑπάρχει κούραση ὅπου κι ἂν χορεύω
ἀφοῦ χορεύει μαζί μου ἡ Χάρη. — Πῶς χορεύει μαζί σου; — Εἶναι μέσα μου,
μὲ κρατᾷ ἀπὸ τοὺς ὤμους, διευθύνει τὴν καρδιά μου, δροσιζεῖ τὰ πόδια μου,
Ἡ ἀγία Ἐλένη μὲ τὸ ποτιστήρι μὲ δροσιζεῖ μέσα στὴ φωτιά, ἀπαντᾷ.

*
* *

Γ' Τ' Ἀναστενάρια τοῦ 1953

Μὲ πολλὴ συγκίνηση παρηκολούθησα κέφετος τὰναστενάρια στὸ Λαγ-
καδᾶ. Τὸ ἔθιμο ἐπανελήφθη μέλιτυχία καὶ κατέρριψε τοὺς δισταγμοὺς πολ-
λῶν, ὅτι ἡ πυροβασία γίνεται μὲ κάποια... δολιότητα τῶν ἀπλοϊκῶν ἀνθρώ-
πων τῆς Θράκης. Χιλιάδες λαοῦ παρηκολούθησαν τὴν πυροβασία κέπεισθη-
καν καὶ οἱ πιὸ διστακτικοί, ὅτι ἡ πίστη καὶ ἡ ὑποβολή εἶναι μεγάλες δυνά-
μεις στὸν ἀνθρώπο. Ἡ ὄλη τελετὴ ἔγινε σύμφωνα μὲ τὴν περιγραφὴ μου,
ποὺ δημοσιεύεται στὸν παρόντα τόμο (φύλλ. 9—12) ¹⁾.

Ἡ δευτέρα πυροβασία. Τὰ Ἀναστενάρια ἐδοκιμάσθηκαν σήμερα
δεινά. Τὸ πρωὶ στὸ κονάκι τῆς Φωτεινῆς Μοσχοτᾶ τὰ ὄργανα ἔπαιζαν κατα-
νυχτικά καὶ ἡ Φωτεινὴ, ἀφοῦ ἐχόρευσε ἐπὶ μακρὸν κέθυμιάσε τις εἰκόνες,
ἐβγῆκε καὶ στὸν αὐλόγυρο μὲ τὴ συνοδεία τῶν ὀργάνων καὶ ξαναχόρευσε,
κρατώντας ἓνα τσεβρὲ μὲ πολλὴν ὑποβολή. Ἐπειτα προσέφερε τὸν τσεβρὲ σὲ
δυὸ ἀναστενάρηδες καὶ τοὺς ἐξαπέστειλε στὰ σπίτια τῶν συμπατριωτῶν της,
νὰ φέρουν τὴν χάρη τῶν ἁγίων πρὸς ἀποτροπὴν κάθε κακοῦ. Εἶναι τὰ λε-
γόμενα *ἀμανέτια* ἀντὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων, ποὺ τὰ συνοδεύει κιὸ γκάϊντα-
τζης. Τὸ ἀπόγευμα ὁ ἅγιος δὲν «*ἐδείχνε δρόμο*», δηλ. δὲν ἔδινε τὴν ἐντο-
λὴ νὰ χορέψουν στὴ φωτιά, παρ' ὅλη τὴ συγκατάθεση νὰ δοθῆ ἡ διαταγὴ
νᾶνάψη ἢ πυρὰ στὸ χῶρο τοῦ γυμναστηρίου. Χιλιάδες κόσμος εἶχε πλημμυ-
ρίσει τὸν χῶρο καὶ ἡ φωτιὰ πλουσία καὶ ὑπερπυρακτωμένη ἀνέμενε τοὺς
πυροβάτες. Στὸ κονάκι ὁ χορὸς ἄναψε καὶ οἱ ἀναστενάρηδες γεμάτοι ἀγωνία

1) Ὅ,τι παρετήρησα συνοψίζεται στὸ ἐξῆς σημείωμα, ποὺ ἔγραψα τὴν τρίτην
ἡμέραν τοῦ ἐθίμου ἢ τὸ Σαββάτο 23 Μαΐου. Πλὴν τούτου ἐδημοσίευσα ὡς καὶ πέ-
ρσοι ἄρθρο στὴ Μακεδονία (21 Μᾶη Πέμπτη) «Τ' Ἀναστενάρια».

ἐχόρευαν μὲ τοὺς ἤχους τῆς λύρας καὶ τῆς γαΐντας, κάθιδροι κιᾶγωνιῶντες. Καὶ ὁμοῦς ὁ ἅγιος δὲν «*ἔδειχνε δρόμο*». Ἄλλὰ καὶ οἱ χιλιάδες ὁ λαὸς ἀνέμενε μάγωνία νὰ δῆ τὴν πυροβασία. Τέλος ἡ πομπὴ ἐξεκίνησε μὲ τὸν ἀναστενάρην Λιοῦρον ἔξαλλον, κρατοῦντα τὸν ἅγιον κιᾶκολουθούμενον ἀπὸ τὶς ἀναστενάρισσες καὶ τὰ ὄργανα καὶ τὸν ἀρχιαναστενάρη ἀνέτοιμον γιὰ πυροβασία. Μεγαλοπρεπῶς ἡ πομπὴ ἔφθασε στὸν χώρον, ὅπου φλογερώτατη φωτιὰ τοὺς ἀνέμενε. Ἐκεῖ ἐκτιλίθηκε ἡ δύσκολη σκηνὴ τῆς ἀπροθυμίας τῶν ἀναστενάρηδων νὰ ἐπιτελέσουν τὸ χρέος τους, νὰ σβήσουν τὴ φωτιὰ μὲ τὰ πόδια τους, πυροβατώντας. Δὲν εἶχαν ἐντολή, ὁ ἅγιος δὲν τοὺς *ἔδειχνε δρόμο*. Ἐπὶ μιᾶμισυ ὥρα ἀγωνίσθησαν μελανειλημμένες ἐπικλήσεις, ἕως ὅτου ἐγκατέλειψαν τὴ φωτιὰ ἀκόμη ἄσβηστη ἐντελῶς, κελέστρεψαν εἰς τὸ κονάκι χορεύοντες μανιακά. Ἡ Φωτεινὴ Μοσχοτᾶ, ἡ Παναγιώτα Ραχτοῆ, ἡ Εἰρήνη Ἐμμανουὴλ μάταια ἔφερναν γύρους στὴ φωτιὰ, ἀφοῦ τὴν τριγύρισαν τρεῖς φορὲς κανονικά, καὶ καθισμένες γύρω καὶ συλλογισμένες ἀδημονοῦσαν γιὰ τὴν ἀργητὰ τῆς προσταγῆς. Στὴν ἐπιστροφή παρενεβλήθη χορεύουσα ἡ ἐκ Μελίκης Δέσποινα Καλοστεφάνου μὲ μαῦρα ροῦχα καλογραΐας, πὺ σὰν μαινὰς κραυγάζοντας, ἐχόρευε ἕνα χορὸν ἀφθαστο. Ἦκουσα ψιθυρισμοὺς τῶν ἀναστενάρηδων, ὅτι ὁ ἅγιος ἐχολώθη, διότι ἀπεμακρύνθησαν πολὺ ἀπὸ τὰ κονάκια των καὶ ἔγιναν τουριστικὸ θέαμα κι ἄρχισαν νὰ χάνουν τὴν θρησκευτικὴν κὴτητα τοῦ ἐθίμου, δοκιμαζόμενοι πρὸ κοινοῦ ἀμφιβάλλοντος καὶ ὄχι συμμετέχοντος εἰς τὴν δοκιμασίαν τῶν ἀναστενάρηδων θρησκευτικῶς.

Ἡ δυσκολία αὐτὴ τῶν ἀναστενάρηδων νὰ μὴ λαβαίνουν τὸ *ἐγκάλεσμα* τῶν παπούδων καὶ νᾶντιτίθενται στὸ ἀνάμμα τῆς φωτιᾶς καὶ τῆς πυροβασίας κατὰ τὴν ὁμολογία τῶν ἰδίων προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι μέσα στὸ πλῆθος τῶν θεατῶν ὑπάρχουν οἱ μυκτηριζόντες τὸ ἐθίμον ἢ οἱ περιφρονοῦντες τὴν δύναμη τῶν ἁγίων ἢ οἱ ἀμφιβάλλοντες γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς τολμηρᾶς πράξεως πὺ γίνεται μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τοὺς ἁγίους προστάτες, πὺ ἀποδιώχνουν τὰ κακὰ καὶ εἰσάγουν τὰ καλὰ στὸ χωριό. Ἡ ἀπιστία μεταξὺ τῶν θεατῶν γεννᾶ τὶς δυσκολίες, καὶ μεταξὺ θεατῶν θρησκευομένων καὶ εὐλαβικῶν δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη κανεὶς ἀπιστῶν εἰς τὴν δύναμη τῶν ἀναστενάρηδων. Ἐπομένως, ὅτι τὸ πυροβάδισμα πρέπει νὰ τελῆται μεταξὺ πιστῶν, μεταξὺ χριστιανῶν εὐλαβῶν καὶ καλοπίστων. Τέτοιους κακοὺς χριστιανοὺς, πιστεύουν οἱ ἀναστενάρηδες, ὅτι πολλὰς φορὲς ἐτιμώρησαν οἱ ἅγιοι μὲ κάθε τρόπον. Καλὸν λοιπὸν εἶναι νὰ παύση τοῦ ἐθίμου ἡ τέλεση μακρὰν τῆς εἰσόδου τοῦ χωρίου, ὅπόθεν μπαίνουν τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ, μακρὰν θεατῶν ἀπίστων πὺ ἀμφιβάλλουν γιὰ τὴν ἱκανότητα τῶν ἀναστενάρηδων καὶ τὴν συμβολὴν τῶν ἁγίων εἰς τὴν πυροβασία. Πρέπει νὰ παύση δηλ. νὰ γίνεται τουριστικὸν θέαμα.

Γιαὐτὸ χρειάζεται προσοχὴ εἰς τὴν τέλεση τοῦ ἐθίμου. Εἰς τὸ ἐξῆς πρέπει νὰ τελεῖται αὐτὸ ἐκεῖ πὺ ἀρμόζει καὶ ὄχι σὲ τόπον ἀνα-

τάλληλον καὶ πρὸ κοινοῦ, πὸν προσέρχεται μὲν νὰ λύσῃ τὴν περιέργειά του, ἀλλ' ἀδιαφόρου γιὰ τὴν θεησκευτικὴν του σημασίαν καὶ χωρὶς συμμετοχῆς ψυχικῆς. Οἱ ὀργανοπαῖκτες Στριῆκος Ἰωάννης, ὁ ἀφθαστος Λιοῦρος Κων)νος, ὁ Στριῆκος Νικόλαος καὶ ὁ Μαρμαρινὸς Ἐμμανουὴλ ὁ τυμπανιστὴς, ἦσαν ἀφθαστοι. Αὐτοὶ ἦλθαν ἐπίκουροι ἀπὸ τὴν Ἀγία Ἐλένη Σερρών καὶ ἔδωκαν στὸν χορὸν ἀρμόζοντα τόνον. Ὑπῆρξαν ἀκαταγώνιστοι στὴ συμμετοχὴ καὶ στὸ παίξιμό τους.

*
* *

Δ' Ἐπικρίσεις καὶ γνώμες δυσμενεῖς γιὰ τ' Ἀναστενάρια

1.—Ἐκκλησία (ἐπίσημον δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος) ἔτος ΚΘ', ἀριθ. 12, 1 Ἰουν. 1952, σελ. 189. Παρατηρήσεων στήλη.

Αἱ πυροβασίαι τοῦ Λαγκαδά

«Ἐπανελήφθη καὶ ἐφέτος, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης, ἐν Λαγκαδᾷ, ἡ ὑπομιμνήσκουσα παλαιολόγητον ὀργανοπαῖκτικὴν τελετὴν Θρακικῆς διονυσιακῆς λατρείας πυροβασία, θιάσου τινὸς καλουμένων ἀναστενάρηδων, ἐν μανιακῇ ἐκστάσει καὶ ὑστερικῇ παραπληξίᾳ μὲ γυμνοὺς τοὺς πόδας ἀνθρακίᾳς ὀρχουμένων. Ἡ ἑλληνικὴ προέλευσις τοῦ ἀγρίου τούτου ἐθίμου ὡθησέ τινας νὰ τὸ χαρακτηρίσουν ὡς μεγάλης ἐθνικῆς σημασίας τηρητέαν παράδοσιν, τὸ δὲ φαινόμενον τῆς κατὰ τὴν πυροβασίαν ἀκαΐας νὰ συσχετίσουν πρὸς τὴν ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς ἀβλαβῆ τῶν τριῶν παίδων τήρησιν, τὸ δ' ἔτι χειρότερον ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς πυροβασίας ταύτης μετὰ τῆς ἑορτῆς τῶν ἰσαποστόλων νὰ ἀναγάγουν τὸ οἰστρογέλατον ἔθιμον εἰς «ἐκ-χριστιανισμένον» ὑπόλειμμα τῶν διονυσιακῶν μυστηρίων καὶ εἰς αὐτόχρονον «χριστιανικὴν ἑορτήν». Ἄλλ' οἱ βάρβαροι οὗτοι φακισμοὶ οὐδεμίαν ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἔχουν θέσιν, ὅθεν καὶ δικαίως ἡ Α. Σ. ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἐστιγματίσει τὸ ἔθιμον ὡς ἀντικρὺς ἀντιχριστιανικόν.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 8ης μεσοῦντος μηνὸς (Ἰουνίου 1952) ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπὴν, ἀποτελουμένην ἐκ τῶν Σεβασμιωτάτων Σύρου καὶ Νευροκοπίου, εἰς ἣν μετέχει καὶ ὁ παρὰ τῇ Ἱ. Συνόδῳ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος τὴν μελέτην τοῦ φακέλλου περὶ «ἀναστεναρίων», τὸν ὁποῖον κατήρτισεν ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης».

Οὐδεμία ἐδόθη γραπτὴ ἀπάντησις ἕως τῶρα εἰς τὰ ὑπομνήματα τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν καὶ τῆς Θρακικῆς Ἑστίας Θεσσαλονίκης.

2.—Τ' Ἀναστενάρια ἀνθρωπιστικῶς ἐξεταζόμενα

«Πολὺς θόρυβος ἐγένετο καὶ φέτος γιὰ τὰ περίφημα ἀναστενάρια καὶ τοὺς ἀναστενάρηδες. Στὸ θόρυβο αὐτὸν πῆρε μέρος καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ θεολογικὴ σχολὴ μαζὺ μὲ τοὺς ψυχολόγους, ἀποκρυφιστῆς, ἐκτοπλασματικούς καὶ

λαογράφους. Ὅλοι τους ὅμως ἀπλῶς ἐθορύβησαν καὶ ἐβρόμβησαν γύρω ἀπὸ ἓνα ζήτημα, ποῦ ἤθελε σκεπτικισμὸ καὶ θαρραλέα ἀντιμετώπιση μαζύ. Ἡ ἐκκλησία ἐνδιαφερομένη προφανῶς γιὰ τὸ γόητρό της καὶ μόνο καὶ γιὰ τὴ σοβαρότητά της, συνεπικουρούμενη καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν, ὅσο νᾶναι, γνώμη τῆς θεολ. σχολῆς ἔκρινε, ὅτι πρέπει νὰ καταργηθοῦν τέτοιου εἴδους ἔθιμα. Ὅχι βέβαια γιὰ κανέναν ἄλλον λόγον. Μὰ γιατί ἔτσι προσβάλλεται ἡ ἐγκυρότητα καὶ ἀγιότητα τῆς θρησκείας μας, ἀλοιώνεται καταθλιπτικὰ τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ οὐσία της. Σωστά. Ἡ εὐθυξία της εἶναι νοητὴ ἀπὸ μιὰ μόνο πλευρά, ἂν καὶ μέχρι τώρα ἐκώφευε καὶ ἀδιαφοροῦσε μακαρίως. Ἡ ἀποψὴ της, ἂν καὶ μονόπλευρη καὶ καθαρὰ ἐκκλησιαστικὴ, καὶ ὄχι πλατύτερα θρησκευτολογικὴ, ἐν τούτοις, ἂν ἔφτανε σὲ ἀποτέλεσμα, ποῦ εἶναι ἡ κατάργηση καὶ ἡ ἀπαγόρευση, θὰ τῆς ἀνῆκαν ἔπαινοι ἄσχετοι ἀπὸ ἐλατήρια καὶ παρορμήματα. Γιατὶ ἀλήθεια τὰ ἔθιμα αὐτὰ δὲ βλάπτουν τόσο τὴ θρησκεία στὸ νόημα καὶ στὸ τύπο, ὅσο θανατώνουν κυριολεκτικὰ τὸ πολιτισμὸν μας, τὸν δικὸν μας πολιτισμὸν, καὶ ἀντανεκτικὰ τὸν ἀνθρώπινον πολιτισμὸν καὶ τὸν ἀνθρώπινον σεβασμὸν. Ἐρχεται ὕστερα ἡ ἀποψη τοῦ κ. Παπαχριστοδοῦλου, καθαρῶς ἐπιστημονικὴ, λαογραφικὴ, γι' αὐτὸ ἐγκυρὴ καὶ σοβαρὴ. Πολὺ σωστὰ ἔθεσε τὸ ζήτημα ἀπ' τὴ δικιά του σκοπιά, τὴ σκοπιά τοῦ ἐρευνητῆ, τοῦ λαογράφου καὶ ἐξηγητῆ τῶν ψυχικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἐπιφαινομένων τοῦ λαοῦ. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ἀναπτύσσει ἀποψη ἀκαταμάχητη καὶ ἐπιστημονικὰ στηριγμένη, εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε ἀμφισβήτησι καὶ συζήτησι. Μπροστὰ της ἡ Ἐκκλησία φαίνεται νὰ αὐθαίρετῆ τὸ ὀλιγώτερον. Μὰ ἐδῶ ἐγκεῖται τὸ ζήτημα. Πρέπει νὰ ὑπάρχουν δρωῶντα καὶ ἐνεργὰ ἔθιμα βάρβαρα καὶ κανιβαλικά; Ἐστὼ καὶ ὅταν ἀκόμη ἦταν πέρα γιὰ πέρα σύμφωνα, ἀνεκτὰ καὶ ἀφομοιώσιμα ἀπ' τὴ θρησκεία καὶ τὴν Ἐκκλησίαν; Δικαιολογοῦνται οἱ ἐκτελέσεις βαρβάρων ἔθιμων καὶ ὅταν ἀκόμα εὐρίσκονται σὲ συνέπεια μὲ τὰ ἀπόκρυφα μεταφυσικὰ καπρίτσια ἑνὸς κ. Τανάγρα καὶ συμφωνοῦν μὲ τὴν πλέον ἐπιστημονικὴ λαογραφικὴ ἀποψη τοῦ πλέον ἐγκυρου λαογράφου ἐπιστήμονος; Αὐτὴ εἶναι ἡ καθαρὴ ἀνθρωπιστικὴ, ρεαλιστικὴ, πολιτιστικὴ βάση τοῦ ζητήματος.

Τὸ νὰ ἐξηγεῖται ἱστορικὰ, λαογραφικὰ ἢ καὶ θρησκευτολογικὰ ἀκόμα ἓνα ἔθιμον, δὲ θὰ πῆ, πὼς θὰ πρέπει νὰ ἀφίνεται νὰ ἐκτελεῖται κιόλας ὅσο βάρβαρον καὶ στιγματικὸν καὶ ἂν εἶναι εἰς βάρος τοῦ φτωχοῦ, ἀνίδεου καὶ φιλότιμου λαοῦ. Γιατὶ τί θὰ γίνονταν ἂν ἀντὶ τῆς ὀργιαστικῆς πυροβολίας ὑφίστατο τὸ ἔθιμον τῆς ἀνθρωποθυσίας; Θὰ κοιτάζαμε νὰ τὸ ἐξηγήσουμε μόνο, νὰ τὸ βολέψουμε στὴ συνείδησίν μας καὶ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὅποιον πῆρε ὁ χάρος; Πολλὲς φορὲς ἀλλοίμονο τότε, μὰ καὶ τώρα ὄχι λιγώτερες. Ἡ σημερινὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ πολιτισμὸν καὶ γιὰ τὸν ἀνθρώπον δὲν ἐπιτρέπει ποτε νὰ γίνονται καταμεσῆς στὸν 20ὸ αἰῶνα τέτοια ὄργια εἰς βάρος τῶν ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων καὶ γιὰ τὴν τέρψη καὶ τὸ ὠραῖο θέαμα περιέργων ψυχιστῶν καὶ μαγανιστῶν. Τὰ ἀθῶα ἔθιμα καὶ ἀβλαβῆ νὰ ἀφίνονται καὶ στὴ διάκριση τοῦ

χρόνου καὶ τῶν διαθέσεων τοῦ λαοῦ. Τὰ καταστρεπτικά καὶ προσβλητικά νὰ ξεριζώνωνται. Ἡ λαογραφία μπορεῖ νὰ ἀρκεσθῇ σ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ τῆς δόθηκαν πλούσια μέχρι ἔδῳ καὶ ἄς βγάλει ὁσαδήποτε συμπεράσματα ἐπιστημονικά καὶ ἄς χρησιμοποιήσει καὶ ἔθνικῶς ἀκόμα, ἐφ' ὅσον εἶναι χρησιμοποίησιμα. Μὰ οἱ ἀφελεῖς ἀναστενάρηδες τί φταῖνε νὰ πληρώνουν μὲ τὸ μαρτύριον τῆς πυροβασίας καὶ τῶν ἑξαλλων ὀργίων τὶς ἰδιοτροπίες καὶ τὴν τέρψιν τῶν μακαρίων ; Ὅσο γιὰ τοὺς δυστυχεῖς ἀναστενάρηδες, τοὺς παραδόθηκε τὸ βάρβαρο αὐτὸ ἔθιμο, καὶ ἀπὸ φιλοτιμία καὶ σεβασμὸ τὸ ἐκτελοῦν ἀγόγγυστα, μὰ τόσο ὑποχρεωτικά καὶ μαρτυρικά, θὰ εἶναι ἀληθινὰ εὐγνώμονες σὲ κείνους ποὺ θὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴ φορὴν τὴν ψυχικὴ καὶ τὴ σωματικὴ τῆς ὀργιαστικῆς πυροβασίας. Γι' αὐτὸ ἄς εἶναι βέβαιοι καὶ ὁ κ. Τανάγρας καὶ ὁ κ. Παπαχριστοδούλου καὶ κεῖνοι ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ τὸ ἐκμεταλλευτοῦν καὶ τουριστικά γιὰ τὴν εἴσπραξιν δολλαρίων. Ἔτσι θὰ ἀπαλλαγῇ καὶ ὁ τόπος μας ἀπὸ τὴν κηλίδα αὐτὴ, ποὺ προσβάλλει ἀληθινά. Συμφωνοῦμε λοιπὸν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν ὁποιαδήποτε κι' ἂν εἶναι τὰ ἐλατήρια ποὺ τὴν ὠθοῦν εἰς τὴν ἀπαγόρευση τῶν ἀναστεναρίων.

Χρῆστος Πειράκις (Καθηγητῆς Καρδίτσας)

Ε' Τραγούδια Σιαμ. Σιαμ. «Ἀθηναϊκὰ Νέα» 27 Σεπτεμβρίου 1940

«Κατὰ τοὺς ἀναστενάρηδες δὲν ὑπάρχουν εἰδικὰ τραγούδια διὰ τοὺς χορεύοντας ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ὁ χορὸς ἀπ' ἔξω καὶ γύρω τῆς φωτιᾶς τραγουδάει διάφορα σχετικὰ ἄσματα, ἐνῶ ἐκεῖνοι μαίνονται κι' ἀναστεναρίζουν. Ὁ Ἄραμπατζῆς, ἀναστενάρης εἰς τὴν Μελίκης Βερροίας, ἐδέχθηκε νὰ μᾶς πῆ τὰ παρακάτω δύο τραγούδια :

- Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς ὁ Μικροκωνσταντῖνος
ἀπὸ μικρὸς εἰς γράμματα κι' ἀπὸ μικρὸς εἰς τὴν τέχνην.
Στὸ χρόνον μάθε τὸ σπαθί, στὸ δεύτερον δοξάρι,
τὸν τρίτον ἀνακαυχῆθηκε, κανένα δὲν φοβᾶται,
5 μῆτε φτωχό, μῆτε ἄρχοντα, μῆτε τὸν βασιλέα.
Βασιλοπούλα πρόβαλε ἀπὸ ψηλὸ παλάτι,
κι' ἀπολογήθηκε καὶ λέει κιαὐτὸν τὸν λόγον κρένει :
— Σώπα, γιὰ σώπα Κωνσταντή, καὶ μὴν πολυκαυχῆσαι
κι' ὁ βασιλιάς γεράκια ἔχ' κι' ἂν στείλῃ νὰ σὲ πιάσουνε.
10 Κι' ὁ βασιλιάς ποὺ τᾶκουσε αὐτὸν τὸν λόγον λέγει :
— Ποιὸς εἶναι ἄξιος στὸ σπαθί καὶ ἄξιος στὸ κοντάρι,
τὸν Κωνσταντῖνον τὸ μικρὸ νὰ πάγῃ νὰ μοῦ φέρῃ.
Κανένας δὲν ἐξέβηκε ἀπ' τοὺς ἀντρειωμένους,
μιᾶς χήρας γιὸς μοναχογυὸς, κείνος βγαίνει καὶ λέγει :
15 — Ἐγὼ μαι ἄξιος στὸ σπαθί κι' ἄξιος στὸ κοντάρι,
τὸν Κωνσταντῖνον τὸ μικρὸ νὰ πάω νὰ τὸν φέρω.

- Δός μου χίλιους ἀπὸ μπροστὰ καὶ χίλιους ἀπὸ πίσω
καὶ χίλιους ἀπ' τὰ πλάγια μου τὸν Κωνσταντῆ νὰ φέρω.
Ἐκεῖ στὸ δρόμο πήγαινε στὴ στρατά περπατοῦσε
20 καὶ τὸ σταυρό του ἔκανε, Θεὸ παρακαλοῦσε :
- «Θέ μου δός μου νὰ τὸν βρῶ στὸν ἥσκιο νὰ κοιμᾶται,
τὸ ἄλογό του στὴ βοσκὴ καὶ τὸ σπαθὶ στὸν κλῶνο».
Ἐκεῖ πήγε καὶ βρῆκε τὸν στὸν ἥσκιο ποὺ κοιμόταν
κιἔπιασε καὶ τὸν ἔδεσε τριῶν κουλιῶν ἄλυσσιδα ¹⁾
25 κἔβαλε καὶ στὴν πλάτη του τοῦ μύλου τὸ λιθάρι.
Στὸν δρόμο ποὺ τὸν πήγαιναν ἐφώναξε καὶ λέει :
- Δὲν εἶναι κριμα καὶ ντροπὴ στὸν βασιλέα νὰ πάω ;
Καὶ τίναξε τὰ χέρια του, κοπῆκαν οἱ γιάλυσσιδες
καὶ τάραξε τὶς πλάτες του κἔπεσε τὸ λιθάρι
30 κιαυτὸς μακρὸν πετάχτηκε :— Ζήτω τὸ παλλικάρι.

2. Βγένε μου, Ξένε μου

- Ἐψὲς ἤμουν στοὺς οὐρανοὺς
Βγένε μου, Ξένε μου
καὶ τώρα π' κεῖ ἦρτα
Βγένε μου, Ξένε μου.
Τὸν ἄγγελό μου δούλευα, τὸ Θεό μου προσκυνοῦσα
καὶ τὴν κυρὰ τὴν Παναγιά θερμὰ παρακαλοῦσα,
5 γιὰ νὰ μοῦ δώσῃ τὰ κλειδιὰ ν' ἀνοίξω τὸν Παράδεισο,
ν' ἀνοίξω τὸν Παράδεισο νὰ ἰδῶ τί ἔχει μέσα,
νὰ ἰδῶ τοὺς νιούς, νὰ ἰδῶ τὶς νιές, νὰ ἰδῶ τὰ παλλικάρια,
νὰ ἰδῶ καὶ τὸ χρυσόκλημα σὰν τί σταφύλι κάνει.
Κάνει σταφύλι ροζακὶ καὶ τὸ κρασί μοςχάτο.
10 Πίνουν οἱ ἄνδρες καὶ μεθοῦν, γυναῖκες καὶ ροδιζοῦν,
πίνουν το καὶ γ' οἱ ἄσχημες καὶ ροδοκοκκινίζουν,
μὰ κιῶσες μανάδες τ' ὄπιναν καμιὰ παιδιὶ δὲν κάνει.
Ἄς τ' ὄπινες καὶ σὺ μάνα μένα νὰ μὴ μὲ κάνης,
γιατὶ καὶ ἂν μέκανες κἔνα καλὸ δὲν εἶδα.
15 Ὅλο στὰ ξένα περπατῶ κι' ὄλο στὰ ξένα τρέχω.
Ξένες πλένουν τὰ ροῦχα μου, ξένες τὰ σκαμακίζουν.
Πλένουν τα μιά, πλένουν τα δυό, στὶς τρεῖς πίσω τὰ στέλνουν
— Πάρε ξένε μ' τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ μεταξωτά σου,
ἔδῳ νερὸ δὲ βρίσκεται, σαποῦνι δὲν πουλιέται
20 οἱ πάπιες φέρνουν τὸ νερὸ κι' οἱ χῆνες τὸ σαποῦνι
κι' ἀντὶ στὸν ἥλιο στέγνωμα, φουσοῦν τα καὶ στεγνώνουν.

1) Τριῶν κουλιῶν=τρεῖς φορὲς.

Ὁ Μικροκωνσταντῖνος 1)

- Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικροκωνσταντῖνος,
 μικρὸν τὸν εἶχ' ἢ μάννα ντου μικρὸν τὸν ραβωνιάζει,
 μικρὸν τὸν γῆστε μήνυμα νὰ πάγη στὸ σεφέρι.
 Νύχτα σελώνει τᾶλλογο νύχτα τὸ καλυβώνει.
- 5 Βάν' ἀσημένια πέταλα, μαλαματένιες λόθρες,
 σελεύει καὶ τὸ βᾶθιο ντου μὲ δεκοχτῶ κολάνια 2).
 Πήδηξε, καβαλίκεψε σὰν ἄξιο παλικᾶρι.
 Σὰν Ἀγιγιώργης φαίνεται σὰν Ἀγιοκωνσταντῖνος.
 Τὴ μάννα ντου παρήγγειλε τὴν καρδιακὴ ντου μάννα.
- 10 —Μαννέ μου τὴν καλίτσα μου, μαννέ μου τὴν καλή μου,
 γοργὰ τὴν δώσης φαγητό, γοργὰ τὸ μεσημέρι
 καὶ στὸ ἡλιοβασίλεμα στρώνε τὴν νὰ κοιμᾶται.
 Χτυπᾷ τὸ βᾶθιο ντου κλωτσιά, σαράντα μίλια πῆγε
 κιῶς νὰ τὸν ποῦνε στὸ καλό, ἄλλα σαράντα πέντε.
- 15 Κιαῦτὴ ἢ σκύλα ἢ μάννα ντου Ὀβρέσσας θυγατέρα,
 πὰ στὸ σκαμνὶ τὴν ἔκατσε κιάντρικια τὴν ξουρίζει
 κῆκοψε τὰ μαλλάκια ντης καὶ γκούγλα τήνε βάζει.
 Τὴν δίνει δέκα πρόβata καὶ κεῖνα ψωριασμένα,
 τὴν δίνει καὶ τρία σκυλιὰ καὶ κεῖνα λυσασμένα.
- 20 Τὴν παραγγέλνει στὰ γερά, γερά τὴν συντυχαίνει :
 —Θὰ πάγης πάνω στὰ βουνὰ στὰ ἀψηλοκορ' φᾶτα,
 ποῦναι τὰ κρύα τὰ νερὰ καὶ δροσερός ὁ ἥσκιος.
 Κιᾶν δὲν τὰ κάμης ἑκατὸ κιᾶν δὲ ντὰ κάμης χίλια
 καὶ τὰ σκυλιὰ βδομῆντα δυό, στοὺς κάμπους μὴν κατέβης.
- 25 Σῶλους τοὺς πόρους νὰ τὰ πᾶς, σῶλους νὰ τὰ ποτίσης,
 στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ μὴν τύχη καὶ τὰ πάγεις,
 γιὰτ' ἔχει φίδια κιᾶχεντρος καὶ λύκες γκαστροωμένες.
 Πέρνει καὶ πάγει στὰ βουνὰ τὰ δάκρυα φορτωμένη.
- Ἐλα Χριστὲ καὶ Παναγιὰ μὲ τὸν μονογενῆ σου,
 30 εἰς τὸ βουνὸ ποὺ βρίσκουμαι νὰ φτάση ἢ εὐκὴ σου.
 Γίνηκαν χίλια πρόβata καὶ χίλα πεντακόσια
 καὶ τὰ σκυλιὰ βδομῆντα δυό, στοὺς κάμπους ἑκατέβη.
 Σῶλους τοὺς πόρους πῆγε ντὰ σὲ ὄλους πότισέ τα,
 στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ πῆγε καὶ στάλιζέ τα.
- 35 Ἐρχόμενος ὁ Κωνσταντῆς ἀπὸ τοῦ σεφεριοῦ ντου
 εἶδε κοπάδι πρόβata νὰ εἶναι σταλισμένα,

Σ. Δ. 1) Τὸ τραγοῦδι κατέγραψα ἀπὸ τὸν λυράρη Λιοῦρον Κωνσταντῖνον ἐξ Ἀγίας Ἑλένης Σεργῶν ἔων 65. 2) Ζῶνες.

εἶδε καὶ ἓνα τσόμπανο μὲ γκούκλα στὸ κεφάλι.

Στάθηκε καὶ τὸν ἐρωτᾷ καὶ τὸν καλημερίζει.

40 —Γιὰ δὲ μὲ λὲς βρὲ τσόμπανε, ποιανοῦ ναι αὐτὰ τὰ γίδια,
ποιανοῦ καὶ τὰ σκυλιὰ τὰσημογκιορτανᾶτα ;

—Τὴ Κωνσταντίνου τὴ μικροῦ τὴ μικροκωνσταντίνου,
ὅπου μικρὸν τὸν εἶχ ἢ μάνα ντου μικρὸν τὸν ραβωνιάζει.

—Γιὰ δὲ μὲ λὲς βρὲ τσόμπανε κλπ.

4.—Ἡ ἑφημερίς «Μακεδονία» 5)6)53 εἶχε τὸ ἐξῆς σημεῖωμα τοῦ Στ. Μαρσλῆ : «Ἡ πυροβασία ἦτο ἱεροτελεστία καὶ τῶν Καππαδοκῶν. Οἱ Καππαδόκες ἦσαν πυρολάτραι ἀστρολάτραι. Τὴν θρησκείαν αὐτήν, πού πιθανῶς ἐπέβαλον οἱ κατακτηταὶ Πέρσαι, οἱ Καππαδόκες, μιμούμενοι τοὺς γείτονας Φρύγας, τὴν περιέβαλον μὲ ἐξαιρετικὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, λαμπρότητα καὶ τελετουργίαν. Μεγάλαι πυρολατρικαὶ κέντρα λατρείας τῶν Καππαδοκῶν ἦσαν αἱ ἱεραπόλεις Κόμανα (σημερινὸν Ἐλμποστάν), Οὐοινάσα (Ἄβανός), Κύβιστρα (Ἐρεγλι) καὶ Καστάβαλλα (Φάρασα). Ὁ Στράβων μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι εἰς τὸ πυρολατρικὸν κέντρον τῶν Κασταβάλλων αἱ ἱερεῖαι τοῦ ναοῦ τῆς Περσείας Ἀρτέμιδος διήρχοντο ἄβλαβεῖς καὶ γυμνόποδες διὰ τῆς πυρᾶς. «Ἔστι δὲ τὰ Καστάβαλλα καὶ Κύβιστρα τὰ μᾶλλον τῷ ὄρει πλησιάζοντα πολίσματα, ὧν ἐν τοῖς Κασταβάλλοις ἐστὶ τὸ τῆς Περσείας Ἀρτέμιδος ἱερόν, ὅπου φασὶ τὰς ἱερεῖας γυμνοῖς τοῖς ποσὶ δι' ἀνθρακιᾶς ἰέναι ἀπαθεῖς»¹⁾).

1) Βλ. Ἀρχ. Θεσ. τόμ. Θ', σ. 305, Ἀντ. Κεραμοπούλου. Βλ. καὶ Ἀρχ. Θεσ. τ. ΙΔ', σ. 348 καὶ τόμ. ΙΕ', σ. 328.

5.—'Από τ' Ανασιενάρια τοῦ 1953 Ἀγίας Ἑλένης Σερρών

Τὸ μοναστήρι-ἀγίασμα καὶ ὁ ἀρχιανασιενάρης Γεροδραγούλιας

Πομπή πρὸς τὸν τόπο τῆς θυσίας

ΠΙΘΑΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ
ΤΗΣ ΠΥΡΟΒΑΣΙΑΣ - ΑΚΑΪΑΣ

Σ.Δ.—Τ' Αναστενάρια τοῦ Λαγκαδά τοῦ 1953 παρακολουθήσαμε με τὸν κ. κ. Μ. Βλαστόν, νευρολόγον-ψυχίατρον. Τὸν παρακαλέσαμε νὰ διατυπώσῃ καὶ αὐτὸς γραπτῶς τὴν γνώμην του διὰ τὸ «Ἀρχεῖον Θράκης», ἀφ' οὗ ἐδώσαμε διάλεξιν μαζί πρὸ πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου εἰς Θεσσαλονίκην μετὴν αἰγίδα τῆς «Θρακικῆς Ἑστίας». Ὁ κ. Βλαστός μᾶς ἀπέστειλε πρόθυμα τὴν γνώμην του ἔχουσαν ὡς ἑξῆς :

Ὁ ἁγιασμός

«Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τῆς ἀκαΐας τῶν ἀναστενάρηδων ἀνάγεται καὶ αὐτὴ εἰς τὸν κύκλον τῶν ὑπερφυσικῶν τοιούτων, ὅπως καὶ τὰ θαύματα, ἐφ' ὅσον αἱ ἀτελεῖς καὶ ἀνεπαρκεῖς μέχρι σήμερον ἀνθρώπιναι γνώσεις δὲν κατώρθωσαν νὰ δώσουν μίαν ἱκανοποιητικὴν τοῦλάχιστον ἐρμηνείαν ἐπ' αὐτοῦ. Τὰ μέχρι σήμερον ἐκτελεσθέντα πειράματα ἀκαΐας, ἰδίως τὰ ὑπὸ τοῦ φακίρου Κούντα Μπουῆς γενόμενα ἐν Λονδίῳ τὸ 1935 ἐνώπιον μιᾶς ἐκ σοβαρῶν ἐπιστημόνων ἐπιτροπῆς, ἀποδεικνύουν τὰ ἀκόλουθα :

1) Ὅτι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πυροβασίας ὑπὸ φανατικῶν πυροβατῶν καὶ θρησκοθήπτων (Ἰνδῶν, Βραχμάνων, Κινέζων, Ἰαπώνων Ἀναστενάρηδων)

δὲν ὑπάρχει δόλος, ἢ ταχυδακτυλουργικὸν τέχνασμα, οὔτε ὅτι ἡ πυροβασία ὀφείλεται εἰς ὁμαδικὴν ὑποβολήν. 2) Δὲν διεπιστώθη, καὶ τοῦτο κατόπιν σοβαρατάτου ἐλέγχου, προετοιμασία τις τῶν πελμάτων δι' ἐπαλείψεως αὐτῶν διὰ χημικῶν οὐσιῶν, πρὸς προφύλαξιν ἐκ τῆς πυρᾶς. 3) Ἡ τέφρα τῆς ἀνθρακίᾶς δὲν ἀποτελεῖ προστατευτικὸν σῶμα, οὔτε ἡ ὑγρότης τῶν ποδῶν ἢ καὶ ἡ ἐκ συγκινήσεως προκαλουμένη ἀφθονος ἐφίδρωσις, ἣτις ὡς διατείνονται σχηματίζει πέριξ τῶν ποδῶν ἀπομονωτικὸν περίβλημα, διὰ τῆς ἀποτόμου ἐξατμίσεως. 4) Ἡ νηστεία ἢ ἄλλη τις προπαρασκευὴ πρὸ τοῦ πυροβαδίσματος δὲν εἶναι ἀπαραίτητος. Ἡ νηστεία τηρεῖται καὶ ἰδίως ἡ ἀποχὴ σεξουαλι-

Ἡ σφαγὴ τοῦ θύματος

στικῶν σχέσεων, καὶ τοῦτο ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα. Ἡ λοῦσις ἐκτελεῖται ὑπὸ τινῶν Ἰνδῶν, ὡς συμβολικὴ πρᾶξις καθαρμοῦ καὶ ἐξαγνισμού. Πάντως τοῦτο δὲν εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τοὺς ἀναστενάρηδες. 5) Ἡ βάδισις ἐπὶ τῆς πυρᾶς διὰ ταχέων ἢ βραδέων βημάτων δὲν ἐνέχει προστατευτικὴν ἔννοιαν. 6) Οἱ πυροβάται κατὰ τὴν πυροβασίαν καὶ πρὸ ταύτης ἐμφανίζουν ἓνα εἶδος βαθμοῦ ἐλαφρᾶς ἐκστάσεως, καθ' ὅσον δὲν παρατηρεῖται διακοπὴ ἐπαφῆς πρὸς τὸ περιβάλλον ἀλλὰ ἐντονωτέρα αὐτοσυγκέντρωσις. 7) Τὸ φαινόμενον τῆς ἀκαΐας μέχρις ἄλλης τινὸς ἐρμηνεύειας στηριζομένης ἐπὶ ἀγνώστου νόμου, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ καὶ πίστεως καὶ ἐπὶ ἀτόμων προδιατεθειμένων καὶ εἰδικῆς ψυχικῆς ἰδιοσυστάσις.

Ἡμεῖς παρακολογήσαντες δις ἐν Λαγκαδᾶ τὰ τελούμενα κατὰ τὴν ἑορτήν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης Ἀναστενάρια, διεπιστώσαμεν τὰ κάτωθι : 1) Τὰ Ἀναστενάρια ἀνήκουν εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν. Εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ἄτομα γεωργοὶ ἀπλοῖκοί, καλοκάγαθοι καὶ θρησκόληπτοι. 2) Ἐκ τῆς ἐρεύνης τοῦ κληρονομικοῦ των δὲν ἐμφανίζουσι σοβαρὰς σωματικὰς παθήσεις, καὶ ἰδίως ψυχικὰς ἀνωμαλίας (ψυχώσεις, νευρώσεις κλπ).. 3) Ἡ ἐκ παραδόσεως καὶ συνηθείας ἀσκουμένη καθημερινῶς θρησκευτικὴ τελετουργία (προσευχαὶ πρὸ τῶν ἁγίων εἰκόνων, θυμιάματα, ἄναμμα κεριῶν, κανδηλίων κτλ.) ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ νευρο-ψυχισμοῦ των καὶ δημιουργεῖ ἀνωμάλους ἐκδηλώσεις καὶ αὔξεις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ἐξικνουμένου μέχρι θρησκοληψίας καὶ ἰδίως κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων, ὅποτε ἡ πίστις καταλαμβάνει ὀλόκληρον τὸ εἶναί των καὶ τὰ Ἀναστενάρια παρουσιάζουν

Εὐχή θυσίας

Ἄναμμα φωτιᾶς

ψυχο-παθολογικὰ φαινόμενα, ὡς εἶδους ψευδαισθήσεων, ὀράσεως, ἀκοῆς καὶ ἰδεῶν ἐξ ἐπιδράσεων. Καὶ τότε, ὡς λέγουσι τὰ Ἀναστενάρια, ἡ ἰδέα καὶ ἀκολουθῶς ἡ πυρὰ τοὺς προκαλεῖ μίαν ἀκατανίκητον ἔλξιν, ὠθούμενα ὑπὸ ἐσωτερικῆς τινὸς δυνάμεως : Πιστεύουν ὅτι ἡ ἔλξις αὕτη εἶναι θεία ἐντολή, ὅτι διὰ τοῦ πυροβαδίσματος θὰ λυτρωθοῦν καὶ θὰ ἐξαγοράσουν τὰ ἀνθρώπινα ἁμαρτήματα, τόσον τὰ ἀτομικά, ὅσον καὶ τῆς κοινότητος ὀλοκλήρου. Τὰ Ἀναστενάρια ὠθούμενα ὑπὸ τῆς πίστεως αὐτῆς ὁρμοῦν ἐντὸς τῆς ἀνθρακίᾳς γυμνόποδα, πιστεύοντα ὅτι ἡ θεία δύναμις θὰ τὰ προστατεύσῃ ἀπὸ τὴν πυρὰν. Ποίας ἐξηγήσεις τώρα δίδει ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη, ἡ κατορθώσασα νὰ φθάσῃ διὰ τῆς ἐρεύνης μέχρι τῆς διασπάσεως τοῦ ατόμου τῆς ὕλης μὲ τὰ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματά του, ἐπὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ αὐτοῦ φαινομένου τῆς ἀκαΐας, τὸ ὅποιον καταργεῖ τοὺς γνωστοὺς φυσικο-χημικοὺς νόμους :

Γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ πειράματα τῆς τηλεκινήσεως, ψυχομετρίας, ψυχοβο-

λίας κτλ. ὅτι ἀπὸ τὸ σῶμα ὠρισμένων ἀτόμων, ἰδιαζούσης ἰδιοσυστασίας, ἐκπέμπεται εἰς στιγμὰς μειώσεως τῶν ἐξωτερικῶν πεποιθήσεων, βαθεῖα συγκέντρωσις, ἀφαίρεσις, ἓνα εἶδος **δυναμολύσεως**, τὸ ὁποῖον ἐνεργεῖ τὰ καταπληκτικὰ καὶ ἀνεξήγητα φαινόμενα τῆς διακομίσεως, μετακλήσεως, ἀνοίγματος κλειδωμένων θυρῶν, παραθύρων κτλ. Εἰς τὸν κύκλον τῶν φαινομένων τούτων ἀνάγεται καὶ ἡ ἀκαΐα. Τὸ πῶς ἐνεργεῖ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ δυναμολύσις διὰ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τὴν πυρὰν ὀχι-μόνον τὰ πέλματα καὶ τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν τῶν πυροβατῶν ἀλλὰ καὶ τὰς τρίχας τῶν κνημῶν καὶ τὰ ἐνδύματα ἀκόμη αὐτῶν, ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται ἐπὶ τοῦ προβλήματος αὐτοῦ

Στὴν πυροβασία

νὰ δώσῃ ἱκανοποιητικὴν τὴν ἐξήγησιν. Πάντως θερμότης, φῶς καὶ καῦσις εἶναι, ὡς διδάσκει ἡ σημερινὴ φυσικὴ, δονήσεις τοῦ αἰθέρος λίαν ἔντονοι. Ὅπως δὲ ἡ καῦσις τῆς πυρᾶς καταναλίσκει ἔνεκα τῶν χημικῶν συγγενειῶν τὰ συστατικὰ τοῦ ξύλου, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσῃ καὶ ἐπὶ τῶν πυροβατῶν. Διατί ὅμως νὰ μὴ συμβαίη τὸ ἴδιον ;

Τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προφυλάττει αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ἐγκαύματα ; Μήπως ἡ ἐκπεμπομένη ψυχικὴ δυναμολύσις, ὡς ὑποστηρίζει ὁ κ. Ἄγγ. Τανάγρας, σχηματίζει πέριξ τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν εἰδός τι προφυλακτικῆς ἀσπίδος, ἓνα ἀδιαπέραστον περίβλημα διὰ τὴν πυρὰν, πὺ ἐμποδίζει τὰς χημικὰς

συγγενείας ; Ἄλλὰ τότε τὸ περίβλημα αὐτὸ δέον νὰ κατέχη ὑπερφυσικὰς ἰδιότητας, ἰδιότητας θείας, ὥστε ὄχι μόνον νὰ καταργῇ τὰς χημικὰς συγγενείας καὶ ἐπομένως τὰ ἐγκαύματα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναστέλλῃ προσκαίρως τὰς λειτουργίας τοῦ φλοιοῦ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν αἰσθητικῶν νεύρων.

Ἡ ἐπιστήμη τῆς σήμερον εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ παραδεχθῇ, κατόπιν τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς ἀκτινοβολίας τῆς ὕλης, ὅτι μέσα εἰς τὸ ὑλικὸν ἀνθρώπινον σῶμα κρύπτονται ἀόρατοι δυνάμεις, μὲ ἰδιότητας μὴ προσπιπούσας ἀκόμη εἰς τὴν ἀντίληψίν μας, μέρος ἴσως τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας, ἴχνη τῆς θείας πνοῆς. Αἱ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπινου σώματος ὑπολανθάνουσαι καὶ

Ἄρχιαναστενάρης Ἀγίας Ἑλένης

ἄγνωστοι αὐταὶ δυνάμεις, ὅταν ἡ ὑλικὴ ὑπόστασις μας ὑποστῇ, κατόπιν ἀποτόμου συγκινήσεως, εἰς τὰς στιγμὰς βαθείας συγκεντρώσεως ἐμμόνου προσηλώσεως πρὸς μίαν σκέψιν ἀφαιρέσεως κτλ., μίαν μείωσιν τῶν αἰσθήσεων, τότε αἱ δυνάμεις αὐταὶ μὴ πιεζόμεναι πλέον ὑπὸ τῆς ὕλης δροῦν αὐτομάτως, προσλαμβάνουν ὑπερανθρώπους ἰδιότητες, ἐπιφέρουν ἀνατροπὴν τῶν γνωστῶν καὶ παραδεδεγμένων βιολογο-φυσικο-χημικῶν νόμων, καὶ ἐκ τῆς διαταραχῆς αὐτῆς ἐκπηδοῦν τὰ λεγόμενα ὑπερφυσικὰ φαινόμενα καὶ τὰ θαύματα.

Αἱ λανθάνουσαι αὐταὶ δυνάμεις, διὰ τοῦ αὐτονόμου νευρο-φυτικῶν συστήματος, εἶναι αὐταὶ ποὺ ρυθμίζουν καὶ προνοοῦν, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ συνειδητοῦ ἐγὼ διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς πέψεως, ἀναπνοῆς καὶ κυκλοφορίας, ἀναπλάσεως βλαβῶν κτλ. Εἶναι αἱ ἴδιαι ποὺ προκαλοῦν τὰ καταπληκτικὰ φαινόμενα τῆς

παμψυχολογίας, τηλεπάθειαν, διόρασιν, ψυχοβολίαν, τηλεκινήσιαν. Αἱ αὐτομάτως προκαλούμεναι αὐταὶ καταστάσεις δημιουργοῦν μίαν ἰδιαιτέραν συναισθηματικότητα (ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν ὑποφλοιωδῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων) καὶ ὅταν ἔχουσιν ὡς ζώπυρον μίαν ἰδέαν, τότε ἡ ἰδέα αὐτὴ καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ εἶναι καὶ ἀποβαίνει Ἰδέα—Δύναμις.

Ἡ βαθεῖα προσήλωσις, ἡ ἀκλόνητος πίστις πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας αὐτῆς εἶναι τὸ κίνητρον, τὸ ὁποῖον ἀφυπνίζει τὰς ὑπνωτούσας δυνάμεις, αἵτινες ὡς ἀποτελοῦσαι ἄπειρον ἐλάχιστον τμῆμα τοῦ Θείου Σώματος, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Αὐτοῦ, δύνανται

Πυροβάτισσες

αἱ δυνάμεις αὐταί, ὡς μικροὶ Θεοὶ πλέον, νὰ προκαλέσουν τὴν πρόσκαιρον ἀναστολὴν τῶν φυσικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὴν ἀνατροπὴν καὶ κατάργησιν τῶν θεωρουμένων ἀναλλοιώτων φυσικῶν νόμων.

Εἰς τὸ φαινόμενον τῆς πυροβασίας—ἀκαΐας τῶν Ἀναστενάρηδων, κατὰ τὴν ταπεινὴν γνώμην μας ἡ Ἰδέα—Δύναμις περιέχεται εἰς τὴν πίστιν, τὴν εἰλικρινῆ, τὴν ἄδολον, τὴν πρωτόγονον, ἢ δυναμένη τὰ ὄρη νὰ μετακινή. Ἡ πίστις πρὸς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον, ἢ ὁποία προβάλλεται αὐθόρμητος, ἀσυναίσθητος, εἶναι αὐτὴ ἡ ὁποία καταργεῖ τὰς χημικὰς συγγενείας καὶ ἐπομένως τὴν προφύλαξιν ἐκ τῆς πυρᾶς. Ἀπλῶς ἡ δύναμις τῆς ὑποβολῆς καὶ ἀκτινοβολίας δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ, καθ' ὅσον δὲν ἐρμηνεύει ὁλόκληρον τὸ φαινόμενον τῆς ἀκαΐας. Ἴσως μόνον ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀναισθησίαν πρὸς τὴν θεο-

μότητα καὶ τὸν πόνον, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν προφύλαξιν ἐκ τῆς πυρᾶς τῶν καλ-
τῶν καὶ ἐνδυμάτων (παντελόνια, φοῦστες), ἅτινα ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν
πυρᾶν. Ὁ ἀρχιαναστενάρης τοῦ Λαγκαδᾶ Γεώργιος Ἐμμανουὴλ δίδει ἄλλην
ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου, στηριζομένην ἐπὶ τῆς φανατικῆς *θηρησκευτικῆς*
πίστεως, ὅπως καὶ ὁ Κούντα Μπούξ καὶ οἱ Βραχμάνοι.

Κατὰ τοὺς ἀναστενάρηδες ἡ ἀκαία ὀφείλεται εἰς τὴν προστασίαν των
παρὰ τῆς Ἀγίας Ἐλένης, τὴν ὁποίαν βλέπουσιν (ψευδαίσθησις ὀράσεως) νὰ

Πρὸς τὴν πυροβασίαν ὁ Γιαβάσης

βαδίξῃ ἔμπροσθέν των, κρατοῦσαν ἓνα δοχεῖον πλήρες ὕδατος (ποτιστήρι) καὶ
δι' αὐτοῦ καταβρέχει καὶ σβύνει τὴν πυρᾶν. «Οὕτω σχηματίζεται, λέγουν, μία
ἐσβεσμένη διόδος, ἡ ὁποία μᾶς ἐπιτρέπει νὰ βαδίξωμεν ἀκινδύνως. Ἄν ἐξέλ-
θωμεν τῆς διόδου αὐτῆς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀγία Ἐλένη προπορευομένη μᾶς ὑπο-
δεικνύει διὰ τῶν βημάτων της, τότε ἀσφαλῶς θὰ καῶμεν». Ἡ θρησκοληπτικὴ
αὕτη ἐρμηνεία δὲν ἱκανοποιεῖ τὸν ἀμερόληπτον ἐρευνητὴν, διότι ὠνομά-
σθησαν περιπτώσεις καθ' ἃς ἄτομα, ἰδιαζούσης ἰδιοσυγκρασίας παρα-
κολουθοῦντα τὴν πυροβασίαν, αὐθορμήτως ὠθούμενα ὑπὸ μιᾶς δυνάμεως
(ἐγκάλεσμα τοῦ ἀγίου) ὤρμησαν ἀκάθεκτα εἰς τὴν πυρᾶν καὶ ἐπυροβάδισαν,

καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις τῆς ἀνθρακιάς, δίχως νὰ ὑποστοῦν ἐγκαύματα. Τὰ ἄτομα αὐτά, ὡς ἀνεφέραμεν, ἐγκαλούμενα ὑπὸ τοῦ Ἁγίου, ὡς λέγουν οἱ ἀναστενάρηδες, ἀνήκουν εἰς λίαν εὐσυγκινήτους καὶ ὑποβλητὰς ἰδιοσυγκρασίας. Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἀφ' ἑνὸς τὸ θέαμα τῆς πυροβασίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ προκαλουμένη ἔντονος ἐκ τῆς τελετῆς συγκίνησις, ἣν βοηθοῦν καὶ οἱ μονότονοι μουσικοὶ ρυθμοί, ἐπιφέρει μείωσιν τῆς ἀντιστάσεως τοῦ Ἐγώ, ἕλαφρὰν ἀφαίρεσιν καὶ ἔξ αὐτῆς ἀφύπνησιν τῶν λανθανουσῶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὄργανισμῷ θείων δυνάμεων, παρόρμησιν καὶ ἔλξιν πρὸς τὴν πυρὰν.

Πάντως οἱ ἐν ἕλαφρᾷ ἐκστάσει ἢ ἀφαιρέσει, ἢ ὑποσυνειδήτῳ καταστά-

Ὁ ἀρχιαναστενάρης Σερρῶν Γιαβάσης πυροβατεῖ

σει περιλίπτοντες πυροβάται, προσηλωμένοι εἰς τὴν ἰδέαν τῆς πυροβασίας, ἢ ὁποῖα καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ εἶναι, παρουσιάζουσιν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προσκαίρου αὐτῆς ψυχικῆς διαταραχῆς εἶδους ψευδαισθήσεων, ἰδίως ὄρασεως καὶ ἀκοῆς.

Βλέπουν τὴν Ἁγίαν Ἑλένην νὰ βαδίζει ἔμπροσθέν των, νὰ σύρῃ τὸν χορόν, νὰ σβύνη¹⁾ μὲ τὸ ποτιστήρι τὴ φωτιά, νὰ καθοδηγῇ τὰ βήματά των ἐντὸς τῆς ἀνθρακιάς. Βλέπουν τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον, ὅστις ἐπικάθεται ἐπὶ τῶν ὤμων των κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν καρδίαν των. Αὐτὸς καθοδηγεῖ τὰς κινήσεις τῶν χειρῶν, ποδῶν καὶ κορμοῦ κατὰ τὸν χορόν. Ἀκούουν

1) Νὰ θροσίξῃ τὸν πυροβάτην.

τὰς προσταγὰς του διὰ τὴν ἔναρξιν ἢ παῦσιν τοῦ χοροῦ, τὴν ὑπόδειξιν τοῦ χώρου τῆς πυροβασίας, τὸ ἄναμμα τῆς φωτιᾶς καὶ τὴν ὥραν τῆς πυροβασίας. Αἱ ἐμφανιζόμεναι ὑπὸ μορφὴν ψευδαισθήσεων ψυχοπαθολογικαὶ αὐταὶ καταστάσεις, εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἐκδηλώσεις τῆς βαθείας καὶ ὑποσυνειδήτου ἔσωτερικῆς σκέψεως. Ἐὰν ἐπιχειρήσωμεν νὰ στραφῶμεν πρὸς τὸ ἔσω ἐγὼ μας, εὐκόλως θὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι ὀπισθεν τῆς ἐκφραζομένης καθαροῦ σκέψεως, ὑπάρχει μία ἄλλη σκέψις ἀπείρως πλουσιωτέρα εἰς ἐμπνεύσεις, συλλογισμοὺς καὶ συναισθήματα, ἐμφανιζομένη σπανίως, ἀλλ' ὑπὸ μορφὴν τοῦ ἀπείρου, περιβάλλουσα πανταχόθεν τὴν συνειδητὴν μας προσωπικότητα.

Πυροβάτισσα Ἁγίας Ἑλένης Σερρών

Ἡ ἔσωτερικὴ αὐτὴ σκέψις, τὸ ἔσω ἐγὼ, διὰ τὸ ὁποῖον ἐλάχιστα μόνον γνωρίζομεν, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν δύναμιν ἢ κρίσιν καὶ ἡ λογικὴ δὲν δύνανται νὰ ἐπηρεάσουν, εἰς καταστάσεις ἐκστάσεως ἢ ἀφαιρέσεως, ἡ σκέψις αὐτὴ καταλήγει εἰς τὴν ψευδαίσθησιν. Καὶ οἱ ἀναστενάρηδες ἐμφανίζουν προσκαίρους ψευδαισθήσεις ἐξ ἐπιδράσεως, τόσον τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς, βέβαιοι ὄντες ὅτι ἡ θεία Ἰδέα - Δύναμις, ἡ περιεχομένη εἰς τὴν πίστιν των πρὸς τοὺς ἁγίους, τοὺς προφυλάττει ἀπὸ τὴν πυρᾶν, καταργοῦσα τοὺς ἰσχύοντας γνωστοὺς φυσικοὺς νόμους. Ὅλοι μας ὑφιστάμεθα, δίχως αὐτὸ νὰ γίνεται σαφῶς ἀντιληπτόν, τὰς ὑπερλέπτους δονήσεις τῆς ἔσωτερικῆς σκέψεως. Εἰς στιγμὰς ὅμως ἑλαφροῦς ἀφαιρέσεως, ἢ ἀπλοῦ ρεμβασμοῦ, ἢ μυστηριώδους αὐτῆς ἔσωτερικῆς σκέψεως ἐκπηδᾷ ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ εἶναί μας, καὶ προκαλεῖ

τὰς καταπληκτικὰς ἐμπνεύσεις μουσικῆς, ἢ καλλιτεχνικῶν ἔργων, δίδει ἀπροόπτους λύσεις ἐπὶ προβλημάτων ἢ συλλογισμῶν, ἐξικνουμένη μέχρι τῆς διαισθήσεως καὶ ἐνοράσεως. Κατὰ τὰς στιγμὰς λοιπὸν αὐτὰς, τῆς μειώσεως τῶν ἰδιοτήτων τοῦ συνειδητοῦ Ἐγῶ, αἰσθανόμεθα ἐντονώτερον τὴν ὕπαρξιν ἐντὸς τοῦ ὕλικου ὀργανισμοῦ μας τῆς ἀγνώστου αὐτῆς δυνάμεως, ξένης πρὸς τὴν θέλησίν μας.

Τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους, τὸ κάτω ἐνδόμυχον τοῦ Κάντι, ἢ ἐσωτερικὴ ὁρμὴ τοῦ Μπέρξον, ἢ ἐντελέχεια τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸ ὑποσυνείδητον ἢ ἐν-

Ἐλεγχος ἀκαΐας τῶν ποδιῶν

συνείδητον, δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ μυστηριώδης αὐτὴ δύναμις, ἢ οἰκοῦσα εἰς τὸ ἔνδον ἡμῶν καὶ ἀενάως ρέουσα.

Ὁ ἄνθρωπος, προικισμένος ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ διὰ τοῦ θείου δώρου τῆς διανοήσεως, κατώρθωσε διὰ τῆς ἐρεῦνης πολλὰ τῶν θεωρουμένων μυστηρίων νὰ ἀποκαλύψῃ, νὰ ἐρμηνεύσῃ. Ἀπὸ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος, τοῦ νόμου τῆς σχετικότητος, τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐνεργείας τῆς ὕλης, μέχρι τῆς διασπάσεως τοῦ ατόμου, ἡ ἀνθρωπίνη πρόοδος ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσε μέχρι σήμερον ὁ ἄνθρωπος νὰ γνωρίσῃ, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός του. Εἰς τὸ «Γνώθι σ' αὐτόν», λοιπόν, εἶναι καιρὸς νὰ στραφῇ ἢ σκέψῃς τοῦ ἀνθρώπου, διὰ ν' ἀποκαλύψῃ, κατόπιν τῶν τόσων καταπληκτικῶν φαινομένων πού βλέπομεν, ὅτι μέσα εἰς τὸν ὕλικὸν ὀργανισμὸν ἐμφωλεύει καὶ κάτι ἄλλο, μέρος τοῦ ἀπείρου Θεοῦ Συμπαντος. Ἐγὼ τοῦλάχιστον πιστεύω, ἐφ' ὅσον αἱ Βιολογο-φυσικο-χημικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν κατώρθωσαν νὰ δώσουν λύσιν τινα ἐπὶ ὑπερφυσικῶν τιῶν

φαινομένων, ὅτι ὁ ἐντὸς τοῦ ὑλικοῦ ἀνθρωπίνου σώματος κρυπτόμενος δυναμισμός, ὁ προκαλῶν αὐτομάτως τὰ θαύματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ Ἐπιστήμη ἀδυνατεῖ νὰ δώσῃ μέχρι σήμερον ἐρμηνείαν τινα, ὡς τὸ φαινόμενον τῆς πυροβασίας, ὅτι ὁ ἄγνωστος αὐτὸς δυναμισμός, τοῦ ὁποίου μόνον τὰ ἀποτελέσματα του κατάπληκτοι ἀντιλαμβάνομεθα, δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ **Θεία πνοή**, ὁ **Θεῖος σπινθήρ** τῆς γνώσεως, ὁ ὁποῖος μᾶς συνδέει μὲ τὸ Σύμπαν καὶ ὅστις μίαν ἡμέραν θὰ μᾶς δώσῃ περισσοτέρας ἀποδείξεις τῶν ὅσων ἀπλῶς πιστεύομεν, δίχως νὰ δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν, Καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς γνώσεως κατανοήσῃ ὅτι μέσα εἰς τὸ ὑλικὸν σῶμά του, ἐδράζει καὶ ἓνας αἴλος παράγων, ἡ ἀθάνατος ψυχὴ, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀποτελεῖ ἓνα ἀπειροελάχιστον μόριον τῆς Θείας Δημιουργίας, καὶ ὅτι εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἐντολοδόχος τοῦ Θεοῦ, μὲ θείαν ἀποστολήν, τότε δὲν θὰ ὑπάρχουσι δι' αὐτὸν μυστήρια καὶ ὅτι τὰ πάντα διέπονται ὑπ' **Ἐκείνου**, ὅστις ἐδημιούργησε τοὺς Κόσμους τοῦ Ἀείρου. Καὶ ἡ ἡμέρα αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ ὠραιότερα τῶν ὅσων ἔζησέ ποτε ἡ ἀνθρωπότης».

Ἡ χορωδία Ἑρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν

ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΟΥ ΡΩΣΣΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΑΡΙΘ. 30 1890

1.—**Σελ. 60.** *Andrené-kapı*, τουρκιστι *Eđriné*, *Eđerné Eđriné-ka-*
rou. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς: ἡ πύλη Ἀνδριανουπόλεως, πόρτα Πολυαν-
δροῦ. Μυρίαδρος, τοῦ Καλλινίκου ἢ Καλλινίκη, ἐκ τῆς ἐκκλησίας Ἀγ. Μ.
Καλλινίκου=πύλαι Ἀνδριανουπόλεως ἐν Κωνσ)πόλει, αἱ ὁποῖαι προβάλλουν
εἰς τὴν ὁδὸν Ἀδρια)λεως ἀπὸ τὰ Β.Δ τῆς Κωνσ)λεως. Ὅρα: *Marsilli*, χάρ-
την *Eđernı capısı*, *Porta d'Adrianopoli Chevalier*, I, 93. Βυζάντιος, I,
349—353. Ἀριστάρχης, 12, Νο 86. *Destounis*, 262—63, Χάρτης Ὁδηγός.

Σελ. 60. *Arsja*, χωρίον Χάφσα ἢ Ἀβζα (*Avza*, *Awza*), παρὰ τοῖς
Ἑλλησι: Νίκη, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐκτεί-
νεται λιθόκτιστος γέφυρα, εἰς τὴν Θράκην, πρῶτος σταθμὸς ἐπὶ τῆς σιδηρο-
δρομικῆς γραμμῆς ἐξ Ἀνδριαν)λεως πρὸς Κωνσ)λιν. Ἡ ὀνομασία αὕτη κα-
θιερώθη ἀπὸ μίαν μουσουλμανίδα, ἡ ὁποία ἀνήγειρε πολλὰ φιλανθρωπικὰ
ἰδρύματα. Ἄλλοτε ἐδῶ ὑπῆρχε μέγα πανδοχεῖον. Ὅρα: *Ghalfa*, 22, *Mat-*
konıc R. LXII, 115, LXXI, 53. *Boué*, *Itin.* 42—28.

2.—**Σελ. 66.** *Baba*, *Baba-eski* ἢ *Eski-Baba* (=γέρος πατήρ). Εἰς
τοὺς Βυζαντινοὺς, Βουλγαροφύγιον. Εἰς τὸν Χέρλαχ καὶ Ραμπέρι (XVI αἰῶν)
Eschibaba=*padre vecchio*, εἰς τὸν Βράντις *Eskibaba* ἢ *Baba ezki*, εἰς
τὸν Μοροζίνη καὶ Μπενέττη *Baba*). Πολίχνη εἰς Θράκην εἰς τὸν καζάν (δια-
μέρισμα) τοῦ Λόζενγραι ἢ Κηροκλήσε, ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον τῆς ὀκολίας
(ἐπαρχίας) μετ' Ἑλληνας κατοίκους (1100), Τούρκους (750), Βουλγάρους, ἐπὶ
τῆς σιδηροδρομικῆς ὁδοῦ μεταξὺ Λουλὲ—Μπουργκάς καὶ Ἀδριανουπόλεως.
Ὄνομάζεται οὕτω ἐξ ὀνόματος ἑνὸς Τούρκου ἁγίου, ἐνταφιασθέντος ἐν τῇ
πολίχνῃ ταύτῃ, ὅπου ἤρχοντο εὐσεβεῖς Μουσουλμᾶνοι προσκυνηταί, εἰς τοὺς
ὁποίους ἐδείκνυον τὸν τάφον αὐτοῦ εἰς ἑπτὰ μέρη. Κατὰ τὸν XVI αἰῶνα
αὕτη παρομοίαζε μικρὰν πόλιν μὲ σὺχὶ μέγαν ἀριθμὸν Ἑλλήνων, οἵτινες μά-
λιστα δὲν εἶχον καὶ ἰδικὴν τῶν ἐκκλησιῶν, διότι ἡ παλαιὰ τοιαύτη εἶχε με-
τατραπῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων σὲ νοσοκομεῖον διὰ τοὺς δερβίσηδες. Κατὰ πα-
ράδοσιν, ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Γκέρλαχ, εἰς τὴν πόλιν ταύτην διετέλεσεν
Ἐπίσκοπος ὁ Ἅγιος Νικόλαος ὁ Θαυματουργός. Ἐπὶ πλέον, ὑπῆρχε ἐκεῖ
καὶ ὑπέροχον ἀνάκτορον, ἔνθα κατέλυνον οἱ Σουλτάνοι ὅταν ἤρχοντο ἐκεῖ ἐκ
Κωνσ)λεως. Ἐπίσης ὑπῆρχε μέγα χάνι καὶ τζαμι ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ μεγάλου
βεζύρου Ἀλῆ Πασσᾶ (1565). Ὅρα: *Herlach*, 511, Βρατησλάβ, 44, *Ta-*
fel Symbol I, 80—81. *Jrecek*, *Heorst*, 133. *Μεσ.* Ἰστορ. 177, 26. *Mat-*
konıc—*Rad.*, LXI, 188, 227, 229, LXII, 16. LXXXI, 53. *Boué*, *Itin.*
I, 43, *Μελισσηνός Χριστοδούλου*, 15, 47—45, 59.

3.—**Σελ. 87. Γκαλήπολ, Γκολήπολ, Γκαλλίπολη.** Κατὰ τὸν μεσαιῶνα Καλλίπολις. Οἱ Τούρκοι τὴν ὠνόμαζον Γκελήμπολου. Πόλις ὄχυρά, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Μαρμαρᾶ, ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης. Ἀνηγέρθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ἔπαιξε καὶ παίζει σημαίνοντα ρόλον διὰ τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἡ πρώτη κτῆσις τῶν Τούρκων εἰς Εὐρώπην, οἵτινες διεκπαιρεώθησαν ἐν αὐτῇ ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τῷ 1356. Ὁ νῦν πληθυσμὸς αὐτῆς συνίσταται ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ Τούρκους. Ὅρα: Tafel, Symbol, II, 86—88, Boué, Itin. I, 148. Mostras, 152. Synvet, 25.

4.—**Σελ. 89.** Εἰς τὴν σελ. 88, ὑπὸ τὸν τίτλον «Δύο πόλεις», ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὰς δύο μικρὰς πόλεις—φρουρία εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Βοσπόρου: *Ρούμελη - Καβὰν* καὶ *Ἀνατολή - Χισὰρ* καὶ μὲ τὸ *Ρούμελη - Καβὰν* καὶ Ἀνατολή-Καβὰν. Διὰ τὴν Θυράκην ἐνδιαφέρει ἡ ἐξῆς περικοπή: «Τέλος, ὑπάρχουν ἕτεροι δύο πόλεις, ἐπὶ τῆς θαλάσσης (Μαρμαρᾶ), εἰς τὸ στενόν, εἰς τὰς θαλασσίας πύλας, εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἀκτὰς—δύο οὐχὶ μεγάλα φρουρία, εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Δαρδανελλίων, τῷ εἰσερχομένῳ ἐκ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Αἱ πόλεις αὗται εὐρίσκονται ἢ μία ἔναντι τῆς ἄλλης, ἐπὶ τῶν δύο ἀκτῶν, τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἀσιατικῆς Ἡ εὐρωπαϊκὴ ὀνομάζεται Σεντιλβάρ (*Sedyllbar*) καὶ ἡ ἀσιατικὴ Κούμ - Καλέ (*Koum - Kalé*). Ὁ πορθμὸς καθ' ἑαυτὸν εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς Τούρκους μὲ τὸ ὄνομα Μπάρ-Σεφὴντ-Μποαζή (*Bar - Sefid - Boazi*). Σήμερον, οἱ Τούρκοι, ἐκτὸς τῶν φρουρίων τούτων, ἀνήγειρον κατὰ μῆκος τοῦ πορθμοῦ ὀλόκληρον σύστημα ὄχυρῶν: τὸ Μπογιαλλή - Καλεσῆ, ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης, τὸ Ντηρμὲν - Μπουρνοῦ - Ταμπασῆ καὶ τὸ Μεντζιντίς, εἰς τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν. Τὸ Τσάμ - Μπουρνοῦ - Ταμπασῆ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ τὸ Κιόσκ - Καλέ εἰς τὴν ἀσιατικὴν. Τὸ Κηλήντ - Μπάρ μὲ τὸ Ναμαζγκιέ - Ταμπασῆ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ τέλος τὸ Τσανὰκ - Καλέ ἢ Σουλτανιέ - Καλεσῆ εἰς μίαν γραφικὴν τοποθεσίαν τῆς ἀσιατικῆς παραλίας. Ὅρα: Schweiger—Lerchenfeld, XXIX. Kiepert's Karte (1844—1855).

5.—**Σελ. 105.** Ἡ *Ghumourdjina* (εἰς τοὺς Τούρκους *Koumouldjina* ἢ *Komouldina*, *Ghumouldjina*, *Gheumouldjina*—εἰς τοὺς Βουλγάρους: *Ghimourdjina*). Εἰς τοὺς περιηγητὰς τῆς δυτ. Εὐρώπης: *Coumission*, τὸν XVI αἰῶνα συναντᾶται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Cammerciene*. Παρὰ τοῖ Βυζαντινοῖς: *Κουμουτζήνα*. Εἶναι πόλις τῆς εὐρωπ. Τουρκίας, τοῦ βιλαετίου τῆς Ἀδριανουπόλεως, κειμένη ἐπὶ πεδιάδος, οὐχὶ μακρὰν τοῦ Αἰγαίου πελάγους, εἰς τὴν νοτιάν κλιτὸν τῆς Ροδόπης, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ *Κουροῦ-Τσάκ*, παραποτάμου τοῦ *Καρανιζᾶ-Σοῦ*, ὅστις ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν ταύτην Α. ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας *Μαξιμιανουπόλεως* ἢ τῆς μεσαιωνικῆς *Μεσσινοπόλεως* (*Missy*), τὰ ὑπολείμματα τῆς ὁποίας σήμερον ὀνομάζονται *Μεσὴν Καλεσῆ*, εὐρισκόμενα σχεδὸν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν *Ghumourdjina*. Δι' αὐτῆς διέρχεται ἡ ὁδὸς *Κων*)πόλεως—Ἀδρ)πόλεως, ἄγουσα πρὸς τὴν *Καβάλλαν*—*Θεσσαλονί-*

κην. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ πόλις αὕτη περιεβάλλετο ἀπὸ ἰσχυρὰ τεῖχη τὰ ὁποῖα τὴν καθίστων οὕτω ἰσχυρὸν φρούριον, ὑπερασπιζόμενον ἐκ Δ με ὄρη, τὰ ὁποῖα σήμερον εἰσέρχονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως. Κατὰ τὴν κατάληψίν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1362, οὗτοι ἀνήγειρον ἐνταῦθα ξενῶνα ἢ μεγάλο χάνι. Οἱ κάτοικοί τῆς ἀποτελοῦνται κυρίως ἀπὸ Ἑλλήνας, Τούρκους καὶ Ἑβραίους. Οἱ Ἑβραῖοι πρὸ πολλοῦ καιροῦ κατοικοῦσαν εἰς τὸ φρούριον τοῦτο. Ἡ Γκιουμουλιζίνα ἐμπορεύεται μὲ ὄλην τὴν Βαλκανικὴν, χρησιμεύει δὲ ὡς ἀγορὰ διὰ τὰ χωρία καὶ ἀγροκτήματα τὰ διεσπαρμένα εἰς τὰ ὄρεινα περὶχωρα τῆς πόλεως. Εἶναι ἐπίσης κύριον διοικητικὸν κέντρον τοῦ καζᾶ (νομοῦ). Ὅρα: Chalfa 59, Igecek, Heerser 134, Rad, XLII, 95, 196. Π. C. III, 69, 70 X 17, Bianchi 71, Boué, I, 162—163; Kol 100—101, Trepion, 55, Grecov 86—90, I. L. 12.

6.—*Σελ. 107. Καρναμπάτ· Καρναμπάντ* ἢ Καρναμπάτ, Καρνομπάτ. Κατὰ τὸν μεσαίωνα: Κάρονοβ ἢ Κάρονοβο, παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς: Κάρονοβα (XIV αἰῶνα—1370). Ὁ Ἄραψ Ἡντιρίζη (1150) τὴν ὀνομάζει Καρνόι ἢ Καρνί. Οἱ Τούρκοι: Καρναμπάτ ἢ Καρναμπάτ, τὴν ὁποῖαν ἐπὶ οὐδενὶ λόγῳ πρέπει νὰ τὴν συγχέωμεν μὲ τὴν Κορηνὸς ἢ Κρουνοὸς τῶν Βυζαντινῶν ἢ μὲ τὴν Κρίνσκα χώρα τῶν Σλαύων. Εἶναι πόλις τῆς Ἀνατ Ρωμυλίας, κειμένη ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους Καρναμπάτ-Μπαλκάν ἢ Καρναμπάτσα-Πλανηγά, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μεταξὺ Μπουρκάξ καὶ Σλήβνα, Ἀνατ. αὐτῆς καὶ Β.—Α. ἀπὸ τῆς Γιάμπολη. Κάτοικοι (περίπου 4 274) ἀποτελούμενοι ἀπὸ Βουλγάρους, Τούρκους, Ἑλλήνας, Ἑβραίους καὶ ὀλίγους Ἀθιγγάνους. Ὅρα: Chalfa, 35. Tomaschek II, 317—317. Jirecek, Gesty 547—548. A. F. IV, 153—158, Enholm 115—116. Kanitz III, 96—101. Mostras 139. Μπογκόρωφ 48—49, Jirecek A. F. III, 102. Jirecek II, C. IX, 43—45.

7.—*Σελ. 107. Κερενηλή, Κερεκασηλή-Κρη-Κλησὴ* ἢ Κρηκλησὴ (τουρκιστὶ Κρη-Κλήσε=σαράντα ἐκκλησίαι, παρὰ τοῖς Ἑλλησι: Σαράντα Ἐκκλησίαι, βουλγαριστὶ: Λόξεν-Γκράντ, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις: Καρπουδαῖμον, πλησίον τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως Ταρπόδιξον). Πόλις τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, κειμένη εἰς τὸ Ἰστράντζι-Πλανηγά, καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Κων)πόλεως καὶ Ἄδρ)πόλεως πρὸς τὸν Δούναβιν, εἰς τὸ βιλαέτιον τῆς Ἄδρ)πόλεως, Α. τῆς Ἄδρ)πόλεως, εἰς ἀπόστασιν 12 ὥρῶν ἔξ αὐτῆς καὶ 34 ὥρῶν ἐκ Κων)πόλεως, κύριον σημεῖον τοῦ ὁμωνύμου καζᾶ (διαμερίσματος), μὲ 14.028 κατοίκους Βουλγάρους, Ἑλλήνας, Τούρκους, Ἑβραίους καὶ Ἀθιγγάνους. Πόλις βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ. Ἰδιαιτέρως φημίζεται ὁ ἐντόπιός της οἶνος. Ἄλλοτε εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὑπῆρχε μέγα κατάλυμα (χάνι) διὰ τοὺς ἐμπόρους καὶ ταξιδεύοντας. Τὸ φρούριον τῆς πόλεως κατεδαφίσθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουράτ II, Ὅρα: Chalfa 21. Iäck 36, B, »7. Osw 52. Μελισσηνὸς Χριστοδοῦλου 12, 13, 57, 83. Enholm 87—94. Mostras 136, Synvet 26. JL II.

8.—*Σελίς 136. Rodostav* μικρὴ ἢ Radosto μικρὴ, Rodosto, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις : Βισάνθη, κατόπιν Ρησιστόν, Ραιδαστόν ἢ Ραιδεστός. Κατὰ τὸν Idrizi : Rodosto. Εἰς τοὺς ἰταλικοὺς χάρτας συναντᾶται Rodosto, Rodesto, Rodisto. Κατὰ τοὺς Γάλλους : Rodostoc, Rodestoc, Rodostol, Rdest. Οἱ Τοῦρκοι τὴν ὀνομάζουσι Rodosdjik καὶ Tekir-Dag ἢ Tekfour-Dag (ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὄρους). Πόλις τῆς εὐρωπ. Τουρκίας, εἰς τὸ βιλαέτιον τῆς Ἀδριπόλεως, κειμένη ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, εἰς τὸ βάθος μέσα σὲ κήπους. Οἱ κάτοικοί της ἀποτελοῦνται ἀπὸ Ἑλλήνας, Τούρκους, Ἑβραίους, Βουλγάρους καὶ Ἀθιγγάνους (ὀλίγους). Ἐνταῦθα οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέστησαν τοὺς αἰχμαλώτους τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Ἡ πόλις αὕτη ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον ἐναποθηκεύσεως μεγάλου μέρους τῶν προϊόντων τῆς Θράκης καὶ πρὸ παντὸς τῆς Ἀδριπόλεως πρὸς διαμετακόμισιν αὐτῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, Ὁ σῖτος καὶ ἡ κριθὴ τῆς Ραιδεστοῦ ἐφημίζοντο εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς Δύσεως. Τὸ τοπικὸν δὲ ἐμπόριον αὐτῆς ἐφημίζετο ὡς κατὰ τὸν μεσαῖωνα οὕτω καὶ κατὰ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ὅρα : Tomaschek II, 49—50 (331—332). Tafel Symb. II, 79 Rad. XLII, 97, NZ, 162, LXII, 83. Chalfa 61, Heyd. I, 243—268. Volch 101, Grisebach I, 111—113. Mostras 70, 235. Synvet, Carta 4, II, II.

9.—*Σελ. 143. Σελέβρι, Σελεβρία, Σηλύβρι*, ἀρχ. Σηλυμβρία, Σηλυβρία, Σολυμβρία, Solumbria, Σαλαβρία καὶ Σαλαμβρία, Salumbria, Salambrie. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρχάδιος τὴν ὀνόμασε Εὐδοξιούπολιν ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του, μία τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου (καθὼς φαίνεται ἐκ τῆς καταλήξεως βρία, ὡς καὶ εἰς τὴν Γαλαβρία Καλαβρία, ἀντιστοιχεῖ ἀπολύτως εἰς τὴν σλαβικὴν λέξιν γκράτ=πόλις, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ φρουρίου, ὄχυροῦ), κειμένη εἰς γραφικὴν τοποθεσίαν, πλησίον τῶν μεγαλοπρεπῶν ἔρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου, ἀποτελοῦσα τὸ ἄκρον τοῦ ὁμωνύμου κόλπου ἐπὶ τοῦ Μαρμαρᾶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καθὼς εἰς τὴν παλαιὰν ἐποχὴν, οὕτω καὶ σήμερον περιβάλλεται ἀπὸ ἀμπελώνων καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εὐρίσκειται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, περιτριγυρισμένη ἀπὸ τοίχους. Ὁ ἀμώδης κόλπος αὐτῆς σχηματίζει λιμένα κατάλληλον διὰ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἐνταῦθα συνηντῶντο αἱ δύο ρωμαϊκαὶ ὁδοί, ἡ Ἐγνατία καὶ ἡ Συγκηδοικὴ (τοῦ Βελιγραδίου). Οἱ κάτοικοι αὐτῆς σύγκεινται κυρίως ἀπὸ Ἑλλήνας, ἀπὸ ὀλίγους Τούρκους καὶ Ἰσπανοεβραίους. Ἡ καλοκαμωμένη καὶ κλειστὴ ἀγορὰ, ὁ ξενὼν καὶ τὰ λοιπὰ δημόσια κτίρια ἀπετέλουν καὶ ἀποτελοῦν τὴν διακόσμησιν τῆς πόλεως. Ἡ μεγαλυτέρα σημασία τῆς πόλεως εἶναι ἡ ἐμπορικὴ αὐτῆς ἀξία, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους. Ἐνταῦθα ἤρχοντο καὶ ἔρχονται πλοῖα μὲ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὰς ἀκτᾶς τοῦ Αἰγαίου πελάγους τῆς Θράκης, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ κύριον ἐμ-

πόριον αὐτῆς συνίσταται εἰς μέταξαν, μαλλί, βάμβακα καὶ δέρματα. Ὅρα : Chalfa, 60—61. Tafel, Symb. I, 76—77. Jirecek, Heeistr., 53—54. Rad. LVI, 189, 227, 229. LXII, 83, 117. LXXI, 53. LXXXIV, 78, 98. Gerlach, 507—509. H. Kiepert, 205. Heyd, I, 120—123. Tomaschek, II, 49. Boscowich 25=26. Valch 94—99. Mostras 104 Synvet, Carte 4. IL. 6.

10.—**Σελ. 157. Φιλιπέ—Φιλιππόπολ** (ἐξ ὀνόματος τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Ἀμίντα, πατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο). Τουρκιστὶ Φιλίμπε, Χίλμπε, Χιούλμπε ἢ Γκιούλμπε (Hjulbe, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Πονηρόπολις, Νιουλούπολις, παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις Trimontium, ἀπὸ τοὺς τρεῖς λόφους, Σαχάρ - τεπέ (καλύβα - καμπάνα), Νεμπέτ - τεπέ (Μουσαῖος), Τακσὴμ - τεπέ (Εὐμολπιὰς), ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι κτισμένη. Ἀπὸ τοῦ VI αἰῶνος ἤρχισε νὰ ὀνομάζεται Πουλπούντιβα (Jordanis Romana et Gotica, ed. Mommsen, σελ. 28), ἐξ οὗ καὶ ἡ λαϊκὴ βουλγαρικὴ αὐτῆς ὀνομασία Πλόβντηβ, Πουλπουντέμπα (Itinerarium regis Ricardi, XII—XIII αἰῶν) καὶ Πουλπουντένα (Palmerius καὶ Gerardus), ἐξ οὗ πάλιν ἡ ἀρχαιοβουλγαρικὴ αὐτῆς ὀνομασία Πλόβντην (XII—XIII αἰῶν). Εἰς τοὺς δυτικούς εὐρωπαϊοὺς περιηγητὰς καὶ ἱστορικοὺς συναντᾶται Plovdin, Ploudin, Ploudino, Ploudinum, Plowdensis, ἐξ οὗ κατόπιν κατὰ τὸν μεσαίωνα Φιλιποβγκράντ (εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς Μεγαλόπολις). Αὕτη εἶναι ἡ κυρία πόλις τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας (N. Βουλγαρίας) κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μαρίτσα, σταθμὸς τῆς σιδηροδρομικῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινίαν, μὲ πολλοὺς τάφους (κοινοτάφια) εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς. Αὕτη εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλέον ἀρχαίας, σπουδαιότερας ἱστορικὰς πόλεις, γνωστὴ ἐξ ἀπόψεως ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς ὅχι μόνον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπασαν τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον. Τὸ ἐμπόριον αὐτῆς καθίσταται γνωστὸν ἀπὸ τὸν μεσαίωνα, ὁπότε ἐμφανίζονται καὶ ξένοι ἐμπορικοὶ οἴκοι, πρὸ παντὸς τῶν Ντουπρόβικ. Κατὰ τὸν XVI αἰῶνα ἐνταῦθα ὑπῆρχον οὐχὶ ὀλίγοι ντουμπροβίκοι ἔμποροι, περὶ τοὺς 300 ἐμπορικοὶ οἴκοι Ἑβραίων ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν καὶ περὶ τοὺς 10.000 Ἕλληνας. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς ἦσαν Βούλγαροι(ι), ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ Σέρβοι, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ὑπηρετοῦντες. Ἀρκετὰ ἐνωρὶς ἐμφανίζονται οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μάλιστα καὶ ἀρκετοί. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὔξθη μὲ τοὺς ἀσπασθέντας τὸν μουσουλμανισμὸν Βουλγάρους, κυρίως ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν βογιάριδων (εὐγενῶν) καὶ τῶν μεγαλοκτημόνων. Οἱ Παυλικιανοί, προῆλθον ἀπὸ τοὺς Ἀρμενίους καὶ ἄλλους ἀποίκους ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ηὔξθη κατόπιν ἀπὸ τοὺς Μπογκομίλους, οἱ ὁποῖοι, κατόπιν τῆς πτώσεως τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἀσπασθέντες τὴν καθολικὴν θρησκείαν, ἔζων, ὡς καὶ σήμερον, κατὰ μεγάλας κοινότητας, ὅχι μόνον ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς.

ΔΥΟ ΠΕΡΙΕΡΓΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ένας ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἶναι τὰ λεγόμενα «*Ἱστορικά*», καὶ μὲ τὸν ὄρο τοῦτο ἐννοοῦνται τραγούδια ποὺ ἔχουν ἄμεσα ἐκπηγάσει ἀπὸ συγκεκριμένα ἱστορικά γεγονότα ἢ περιστάσεις.

Μὲ μιὰ πλατύτερη καὶ ὀρθόδοξη ἐρμηνεία τοῦ ὄρου, στὰ Ἱστορικά πρέπει νὰ περιλαμβάνονται καὶ τὰ Ἀκριτικά καὶ τὰ Κλέφτικα. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ δυὸ αὐτὲς θμάδες εἶναι καὶ πολυπληθεῖς καὶ ἄμεσα ὁμοειδεῖς μεταξύ τους, γιὰ τοῦτο ἔχουν ἀποχωρισθῆ σὲ ἰδιαίτερους αὐτοτελεῖς κύκλους, παρ' ὅλο ποὺ ἄμεσα συνδέονται καὶ ἐπίσης ἄμεσα ἀπηχοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ χαρακτήρα τῆς ἀντίστοιχῆς τῶν ἱστορικῆς περιόδου, τῆς Ἀκριτικῆς γιὰ τὰ πρῶτα, τῆς ἠρωϊκῆς τῶν Κλεφτῶν γιὰ τὰ δεύτερα. Ἔτσι μὲ τὸν ὄρο «Ἱστορικά τραγούδια» σήμερα ἐννοεῖται ἓνας εἰδικὰ περιορισμένος κύκλος, ποὺ περιλαμβάνει τραγούδια ὅπως γιὰ τὸ Πάριμο τῆς Πόλης, γιὰ τοὺς ἠρωϊκοὺς πολέμους τῶν Σουλιωτῶν, γιὰ διάφορες μάχες καὶ περιστατικὰ τοῦ 1821, γιὰ τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Κρήτης, ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς τελευταίους πολέμους, τοὺς Βαλκανικοὺς καὶ τὸν Ἀλβανικό.

Τὰ «Ἱστορικά» ὑστεροῦν σχετικὰ μὲ τὰ Κλέφτικα καὶ Ἀκριτικά. Δὲν ὑστεροῦν μόνο ἀπὸ τὴν ἄποψη εἰδικῶν μελετῶν, ποὺ νὰ ἔχουν συντεθῆ ἐπίτηδες γιὰ τὰ θέματα τοῦ κύκλου τους. Ὑστεροῦν ἐπίσης τὰ τραγούδια καὶ αὐτὰ καθ'αυτὰ ὡς ἀξιόλογες ποιητικὲς συνθέσεις. Μάλιστα παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο τὰ παλαιότερα νὰ εἶναι συνήθως καλύτερα σὲ ποιότητα καὶ τὰ νεώτερα νὰ ἐκφυλίζονται σὲ ἄτονα καὶ ἄτεχνα στιχοπλοκῆματα.

Ἀντικρούζοντας ὁμως ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς γνησιότητος τὰ λεγόμενα «Ἱστορικά» τραγούδια, — καὶ ἀφοῦ μὲ τὸν ὄρο «ἱστορικό» θὰ δεχτοῦμε κάθε τραγούδι, ποὺ γενικὰ συνδέεται μὲ ὄρισμένο ἱστορικὸ περιστατικὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἄμεσα νὰ προῆλθε, — θὰ μπορούσαμε νὰ διακρίνωμε τρεῖς κύριες κατηγορίες :

1. Πρώτη κατηγορία : Ὑπάρχουν πολλὰ ἱστορικά τραγούδια, ποὺ ἔγιναν μαζὶ μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἱστορικὰ περιστατικὰ ποὺ ψάλλουν. Ὁ ἐνθουσιασμός γιὰ ἠρωϊκὰ κατορθώματα ἢ ὁ πόνος γιὰ ξαφνικὲς καὶ μεγάλες συμφορὲς δημιουργεῖ ἓνα τραγούδι, ποὺ ἄσχετα μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ του ἀξία παραμένει νὰ εἶναι μιὰ σύνθεση νέα καὶ πρωτότυπη. Ὁ ὄρος βέβαια «πρωτοτυπία» πάντα νοεῖται σχετικὰ μὲ ὅση πρωτοτυπία μπορεῖ νὰ ὑπάρξη μέσα σὲ μιὰ λαϊκὴ δημιουργία, ποὺ ποικιλότροπα καὶ ἄμεσα ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ καθολικὸ ρεῦμα τῆς προφορικῆς παράδοσης, τὴν τεχνικὴ τῆς, τὰ θέματά τῆς καὶ τὰ στερεότυπα ἐκφραστικὰ τῆς μέσα, εἴτε αὐτὰ εἶναι ἐπίθετα καὶ φράσεις εἴτε ὀλόκληροι κοινοὶ στίχοι. Τὴν κατηγορία τούτη τὴν ἀποτελοῦν τραγούδια,

πὸν δικαιούνται νὰ διεκδικοῦν τὸν τίτλο πὸς εἶναι γνήσια Ἱστορικά, νέα καὶ πρωτότυπα λαϊκὰ δημιουργήματα, πὸν ἄμεσα ἔχουν ἐκπηγάσει ἀπὸ κάποιο ἀντίστοιχο ἱστορικὸ γεγονός.

2. Δεύτερη κατηγορία : Ὑπάρχουν μερικὰ ἄλλα τραγούδια, πὸν προκαλοῦν τὴν ἐντύπωση ὅτι σίγουρα ἀναφέρονται σὲ ὠρισμένο ἱστορικὸ γεγονός, ἀφοῦ ἔχουν ἀδιάσειστες ἀποδείξεις τοὺς τὸ ὄνομα τοῦ ἀντίστοιχου ἱστορικοῦ προσώπου καὶ τοῦ τόπου πὸν ἔγινε ἡ μάχη ἢ ἔχουν ἄλλες παρόμοιες καὶ ὀλοφάνερες ἀποδείξεις ὀνομάτων, ἴσως καὶ περιστατικῶν. Καὶ τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ παρατίθενται ὡς Ἱστορικά. Ἐν ὅμως τὰ ἐξετάσωμε πρὸ προσεκτικὰ καὶ διεισδύσωμε βαθύτερα ἀναζητώντας τὶς πρῶτες ρίζες τοὺς, πολὺ συχνὰ μποροῦμε νὰ διαπιστώσωμε ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ κατάστασις εἶναι πλαστὴ εἴτε ἐπίτηδες εἴτε ἀπὸ διάφορες συμπτώσεις, διότι τὸ ἴδιο τραγούδι ὡς σύνθεσις καὶ ἐνότητα **εἶναι πολὺ παλαιότερο ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα ἱστορικὰ γεγονότα, πὸν ἀναφέρει.** Οὐσιαστικὰ πρόκειται γιὰ κάποιο παλιὸ τραγούδι, πὸν διασκευάσθηκε καὶ προσαρμόσθηκε πρὸς νεώτερα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ πῆρε τὴ σημερινή του «ἱστορικοφανῆ» ὄψη. Ἡ διασκευὴ ἄλλοτε γίνεται μὲ τρόπο ἐπιδέξιο, καὶ ἄλλοτε εἶναι πρόχειρη καὶ χοντροκομμένη. Αὐτὸς ὁ ξεκούραστος τρόπος τῆς δῆθεν νέας δημιουργίας¹⁾, πὸν γίνεται μὲ μιὰν εὐκολὴν διασκευὴν καὶ προσαρμογὴν σὲ νεώτερα περιστατικά, δὲ βοηθᾷ στὴν ποιοτικὴ βελτίωσις τῶν τραγουδιῶν, γιὰ τοῦτο καὶ τὰ τραγούδια τῆς κατηγορίας αὐτῆς δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα, ἀλλὰ ὅλο καὶ χωλαίνουν σὲ κάτι, μικρὸ ἢ μεγάλο. Ποτὲ ἓνα φόρεμα, ραμμένο σὲ μέτρα ἄλλου καὶ σ' ἄλλους καιροὺς καὶ μόδες, δὲν μπορεῖ ἐντελῶς νὰ ταιριάξῃ σὲ κάποιο ἄλλο πρόσωπο, πὸν ἀνήκει σ' ἄλλην ἐποχὴν καὶ σ' ἄλλη μόδα.

Τὰ Ἱστορικά λοιπὸν τραγούδια τῆς κατηγορίας αὐτῆς δὲν εἶναι νέα, καὶ ἂς παρουσιάζονται σὰ νέα. Εἶναι πρόχειρες ἢ καὶ ἐπιδέξιες διασκευὲς παλαιότερων ἐτοιμῶν τραγουδιῶν, καὶ χρέος μας εἶναι νὰ ἐντοπίζωμε κάθε φορὰ τὸ φαινόμενο καὶ νὰ καθορίζωμε μὲ ὅση δυνατὴ σαφήνεια ὅλες τὶς στρωματολογικὰς ἐξελίξεις πὸν ἔχουν προηγηθῆ καὶ λανθάνουν κάτω ἀπὸ τὴν εὐκολὴν σημερινὴν «ἱστορικὴν» ἐπιφάνεια τοῦ κάθε τραγουδιοῦ.

3. Τρίτη κατηγορία : Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα τραγούδια, πὸν δημιουργοῦν μιὰ τρίτη περίπτωσις. Εἶναι τραγούδια μὲ ποικίλο περιεχόμενο καὶ μορφή, πὸν δὲ φαίνονται τὰ ἴδια νὰ ἔχουν καμιάν ἀξιόλογη σχέσις μὲ οἰοδῆ-

1) Τέτοια γνώμη, καλοπροαίρετη καὶ ὄχι σοφιστικὴ, ἔχει συνήθως καὶ ὁ ἴδιος ὁ διασκευαστής, νομίζοντας ὅτι τάχα φτιάχνει νέον τραγούδι. Τέτοια γνώμη εἶχε καὶ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ὅταν πῆρε ἓνα ἐτοιμὸ μοιρολόι καὶ τὸ διασκεύασε σὲ δῆθεν Κλέφτικο, ἀλλάζοντας μόνον μερικὰ ὀνόματα καὶ προσθέτοντας κάποιες ἄλλες λεπτομέρειες. «*Πρῶτα τοὺς ὠρμήνευσα μιλητά, ἔπειτα τὸ ἔκαμα καὶ τραγούδι καὶ τοὺς τὸ τραγούδησα*», μᾶς λέει ὁ ἴδιος στὰ Ἀπομνημονεύματά του. Βλέπε σχετικὰ : Πολίτου, *Ἐκλογαὶ* ἀρ. 29 (τραγούδι καὶ πρόλογο).

ποτε συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός. Ἐνῶ ὅμως δὲν ἔχουν αὐτὰ τὴν ἀξίωση νὰ θεωρηθῶν «ιστορικά», ἔρχονται τώρα ὄχι οἱ λαϊκοὶ τραγουδιστές, μετὸ νὰ τὰ διασκευάζουν καὶ νὰ τὰ ἐπενδύουν μετὶ ιστορικὰ κύρια ὀνόματα (ὅπως π. χ. γίνεται στὴν πιὸ πάνω κατηγορία 2), ἀλλὰ τὴ φορὰ τούτῃ ἔρχονται οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες, ποὺ τὰ μετονομάζουν σὲ «ιστορικά», ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι ἀνακαλύπτουν λανθάνουσες ὡς τώρα σχέσεις τοῦ περιεχομένου τοῦ τραγουδιοῦ μετὶ συγκεκριμένα ἀντίστοιχα ιστορικὰ γεγονότα. Ἐνῶ στὴν κατηγορία ἀριθμ. 1 εἶδαμε πῶς γεννιέται ἓνα γνήσιο ιστορικὸ τραγούδι καὶ στὴν κατηγορία ἀριθμ. 2 εἶδαμε πῶς υἱοθετεῖται ἓνα ξένο τραγούδι, στὴν κατηγορία ἀριθμ. 3 βλέπομε πῶς ἓνα ἐντελῶς ἀσχετο μετὶ τὴν ἱστορία τραγούδι μπορεῖ, ἀπὸ παρεξήγηση ἢ ὅποιο παρόμοιο λάθος, νὰ συνδεθῇ στενὰ μετὶ ὠρισμένο ιστορικὸ γεγονός, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ νὰ θεωρηθῆται ὅτι τάχα ἔχει ἄμεσα ἐκπηγάσει.

Τὸ πρᾶγμα θὰ γίνῃ σαφέστερο μετὶ ἓνα παράδειγμα : Εἶναι πασίγνωστο τὸ τραγούδι γιὰ τὸ *Κάστρο τῆς Ὠριᾶς*. Πρόκειται γιὰ μιὰ μυθικὴ βασιλοπούλα, ποὺ προτιμᾷ νὰ γκρεμιστῆ παρὰ νὰ παραδοθῆ στοὺς ἐχθρούς, ποὺ μετὶ προδοσία παίρνουν κάποτε τὸ δυνατὸ κάστρο τῆς. Τὸ ὄνομα τοῦ κάστρου παίρνει ποικίλες ὀνομασίες, λέγεται *τῆς Ὠριᾶς, τῆς Σουριᾶς, τῆς Σερβιᾶς, τῆς Ὀβριᾶς, τῆς Στεργιᾶς, τῆς Βοριᾶς*. Σὲ Καππαδοκικὲς παραλλαγές λέγεται *τῆς Μαροῦς* τὸ Κάστρο. Ἐτυμολογώντας τώρα, λανθασμένα ὅμως, τὸ θηλυκὸ τοῦτο ὄνομα *Μαροῦ* ὅτι ἀρχικὰ θὰ ἦταν «τ' Ἀμοριοῦ τὸ Κάστρο» νομίζουν μερικοὶ ἐρευνητῆς ὅτι τὸ τραγούδι γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ὠριᾶς συνδέεται καὶ ἀπληρεῖ τὴν πολιορκία καὶ τὴν πτώση τοῦ ἠρωϊκοῦ Ἀμορίου¹⁾ τὸ 838 μ. Χρ., πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανο. Τὸ τραγούδι μιλάει γιὰ μιὰ ὄραία, ποὺ προστάτεψε τὸ κάστρο καὶ γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὴν ταπεινώση πήδησε κάτω στὸ γκρεμὸ καὶ σύμφωνα μετὶ λαϊκὲς παραδόσεις φαίνεται ἀκόμη καὶ τώρα μαρμαρωμένη ἐκεῖ στὸ βράχο ἢ ἀπόμεινε ἓνα σημάδι στὸ βράχο ἀπὸ τὸ πέταλο τοῦ ἀλόγου τῆς. Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι ἀσήμαντες λεπτομέρειες,

1) Πρῶτος, μάλιστα χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τίς ἐνδιαφέρουσες Καππαδοκικὲς παραλλαγές, ὑπεστήριξε τὴ γνώμη αὐτὴ ὁ Κων. Σάθας (Ἡ δημοτικὴ ποίησις καὶ τὸ κάστρον τῆς Ὠριᾶς, *Ἐστία* τόμ. 9, 1880, σελ. 308—314). Τὴ γνώμη τοῦ Κ. Σάθα ἀντικρούει ὁ Ν. Πολίτης (*Παραδόσεις* 2, 724—726), ἐνῶ τὴν ὑποστηρίζει ὁ Π. Καρολίδης (Ἡ πόλις Ἀμόριον ἐν τῇ Χριστιανικῇ καὶ Μωαμεθανικῇ ἱστορίᾳ καὶ ποιήσει, *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου* 1906—1907, σελ. 228—257). Στὴ συνέχεια τὴν ἴδια γνώμη τὴν ἀντικρούει ὁ Henri Gregoire (*Études sur l'Épopée byzantine*, *Revue des Études grecques* 46, 1933, σελ. 34), ἐνῶ κατόπι ὁ S. Baud-Bovy (*La Chanson Populaire Grecque du Dodécane*, 1936, σελ. 275—284) τὴν ἀναπτύσσει καὶ τῆς προσθέτει τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἐτυμολογίας τοῦ Καππαδοκικοῦ ὀνόματος ἢ *Μαροῦ* σὲ «τοῦ Ἀμοριοῦ». Κρίνοντας τὴν ἄποψη τοῦ Baud-Bovy ὁ Στίλπων Κυριακίδης τὴν βρίσκει «ἀν μὴ τι ἄλλο, λίαν παρακεκινδυνευμένην» (*Διογραφία* 12, 1938, σελ. 325).

ἀλλὰ ἀποτελοῦν τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ καὶ δὲν ἔχουν καμιάν ἄμεση σχέση μετὶς ἀντίστοιχες ἱστορικές λεπτομέρειες γιὰ τὸ Ἀμόριο τοῦ 838 μ.Χρ., ὅπου δὲ διοικοῦσε τὸ κάστρο καμιὰ βασιλοπούλα καὶ ὅπου δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξε οὔτε ἄλλο ἐπεισόδιο παρόμοιο μετὰ τὸ τραγούδι περιγράφει.

Δὲν ὑπῆρξε, π.χ., ὅπως ὑπάρχει βασικὰ στὸ τραγούδι γιὰ τὸ Κάστρο τῆς Ὠριᾶς, κάποιος προδότης, ποὺ νὰ εἶναι ἐλληνικῆς καταγωγῆς καὶ μοναδικὴ ἀνταμοιβή του νὰ ζητᾶ προκαταβολικὰ τὴν ἀνύπαρκτη βασιλοπούλα τοῦ Ἀμορίου. Ὅλη ἡ παρανόηση, ποὺ προκάλεσε τὸ λανθασμένον συσχετισμὸ, ἐντοπίζεται στὸ γεγονός ὅτι ἡ Μαροῦ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι Ἀμόριο (γνώμη τοῦ S. Baud Bony), ἐνῶ πρόκειται ἀπλούστατα γιὰ τὴ Μαροῦ ἢ Μαρουδιά, γνωστὴ ἡρωίδα τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου.

Τὰ τραγούδια καὶ τῶν τριῶν κύκλων, Ἀκριτικοῦ, Κλέφτικου καὶ Ἱστορικοῦ, ἀπὸ τὴ φύση τους εἶναι ἐπόμενο νὰ ἔχουν ἐπισύρει καὶ νὰ συνεχίζουν νὰ ἐπισύρουν τὴν προσοχὴ ἐρευνητῶν, ποὺ ξεκινοῦν ἀπὸ ἐντελῶς διαφορετικὲς ἀφετηρίες, π.χ. πότε εἰδικῶν μετὰ τὰ ἱστορικὰ θέματα καὶ πότε εἰδικῶν μετὰ τὸν καθαρὰ λαογραφικὸ τομέα. Οἱ διαφορετικὲς ἀφετηρίες εἶναι φυσικὸ νὰ ἐπανξάνουν καὶ τὶς διαφορὰς στὸν τρόπο ποὺ καθένας ἐρευνητῆς ἀντικρύζει καὶ ἐρμηνεύει τὰ ἴδια πράγματα. Ἀποτέλεσμα τῶν ἀναπόφευκτων τούτων διαφορῶν εἶναι καὶ ἡ σημερινή μου μελέτη, ποὺ ἐξετάζει τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς δυὸ ἱστορικῶν τραγουδιῶν, *τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὸν Ἑρριγα τῆς Φλάντρας καὶ τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὸ Μιχάλμπεη τῆς Ρουμανίας*. Γιὰ τὰ δυὸ αὐτὰ τραγούδια δημοσιεύθηκαν μόλις πρὶν μερικὸς μῆνες δυὸ πολὺ προσεκτικὲς καὶ εὐσυνειδήτες μελέτες ἀπὸ δυὸ ἱκανοὺς καὶ φίλους συναδέλφους μου. Οἱ διατριβὲς αὐτὲς ἔχουν δημοσιευθῆ στὸν τελευταῖο τόμο τῆς «Λαογραφίας» (τόμ. 14, 1952) καὶ ἐκτείνονται στὶς σελίδες 3—70.

Ἡ διαφορὰ τῶν ἀφετηριῶν, ποὺ εἶπαμε πιὸ πάνω, φέρνει καὶ ἐδῶ τὴ διαφορὰ στὴν ἐρμηνεία τῶν ἰδίων πραγμάτων. Οἱ δυὸ φίλοι συγγραφεῖς μετὰ πολλὴν ἐπιμέλεια καὶ μετὰ θαυμαστὴ γνώση τῶν ἀντίστοιχων ἱστορικῶν γεγονότων δέχονται ὅτι τὰ δυὸ τραγούδια συνδέονται *ἄμεσα* μετὰ ὠρισμένα ἱστορικὰ συμβάντα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ ἔχουν ἐκπηγάσει. Ὑπάρχουν ἄρα καὶ τὰ δυὸ τραγούδια *στὴν πρώτη* ἀπὸ τὶς πιὸ πάνω κατηγορίες. Ἡ ἐπαλήθευση, ποὺ ἔκαμα μελετώντας τὶς δυὸ πραγματεῖες, μετὰ ἔπεισε ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ δυὸ τραγούδια δὲν εἶναι γνήσιο κατὰ τὴν ἔννοια τῆς γνησιότητος ποὺ εἶδαμε στὴν πρώτη κατηγορία, ἀλλὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ τραγούδια αὐτὰ ἀνήκει ὁπωσδήποτε *στὴν τρίτη* κατηγορία, ἐνῶ τὸ ἄλλο ὑπάγεται σὴ *δεύτερη*.

Ὁ κύριος λόγος ποὺ μετὰ ἔκαμα ν' ἀσχοληθῶ μετὰ τὸ θέμα τοῦτο δὲν εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς δυὸ τραγουδιῶν, ποὺ κατὰ βάθος εἶναι ἀσήμαντα αὐτὰ καθ'αυτὰ καὶ στερημένα ὁποιασδήποτε ἰδιαίτερης καλλιτεχνικῆς ἀξίας. Ἐκεῖνο, ποὺ χρησίμευσε κίνητρο πολῦτιμο, εἶναι ὅτι ἡ μελέτη γιὰ τὰ δυὸ

τοῦτα τραγούδια δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπιχειρηθῇ μιὰ πολύτιμη στρωματογραφικὴ ἔρευνα καὶ καταγραφή, ποὺ σκοπὸ τῆς βάνει νὰ ἐξηγήσῃ στριφνοὺς καὶ ἀπροσδόκητους συμφυρμούς καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ λανθάνουσες μεταπτώσεις στὴν πορεία μορφῶν καὶ μοτίβων.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΕΡΡΙΓΑ ΤΗΣ ΦΛΑΝΤΡΑΣ

Ἡ μακρὰ μελέτη τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Μ. Μανούσακα, ποὺ δημοσιεύθηκε τώρα τελευταία γιὰ τὸ τραγούδι τοῦτο (βλέπε : Μ. Μανούσακα, *Τὸ Ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὸ βασιλιά "Ερριγα τῆς Φλάντρας, Λαογραφία* 14, 1952, σελ. 3—52), ἐξετάζει πολλὰ προβλήματα, λαογραφικὰ φιλολογικὰ καὶ ιστορικά, καὶ ἔχει προχωρήσει σὲ συστηματικὴ καὶ ἐξονυχιστικὴ ἀνάλυση γιὰ πολλὰς λεπτομέρειες γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ τραγουδιοῦ¹⁾. Δίκαιο λοιπὸν αἴσθημα ἐμπιστοσύνης γεννάει στὸν ἀναγνώστη ἡ στατιστικὴ τῶν λεπτομερειῶν, ποὺ ἔκαμε ὑπομονητικὰ ὁ κ. Μανούσακας γιὰ ὅλες τὶς γνωστὰς παραλλαγές. Τὸ τελικὸ συμπέρασμα τῆς μελέτης του αὐτῆς, ὅπως τὸ δείχνει καὶ ὁ τίτλος τῆς ἴδιας μελέτης, διατυπώνεται χωρὶς καμιὰν ἀμφιβολία καὶ μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα ὅτι πρόκειται γιὰ τραγούδι Ἰστορικό, ἄμεσα δεμένο μὲ πρόσωπα, χρονολογίες καὶ ἐπεισόδια τῆς ἱστορίας τῆς Φραγκοκρατίας (= Ἑρρίκος, Φράγκος αὐτοκράτορας στὴν Πόλη, ποὺ πέθανε ἀπὸ ξαφνικὴ ἀρρώστεια τὸ 1216 μ. Χρ. στὴ Θεσσαλονίκη).

Ὁ κ. Μ. Μανούσακας τονίζει ὡς ἐπίλογό του τὸ ἐξῆς συμπέρασμά του : «*Ὁπωσδήποτε... ἓνα γεγονός παραμένει, πιστεύομε, ἀκλόνητο : πὼς ὁ ἀρχικὸς ἥρωας τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ βασιλιάς Ἑρρίκος τῆς Φλάντρας. Καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ πρέπει νὰ ξεκινᾷ κάθε ἀπόπειρα ἐρμηνείας τῶν πραγματικὰ ἐνδιαφερόντων προβλημάτων τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς σύνθεσης τοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἐπιχειρήσαμε νὰ ἐξετάσωμε γιὰ πρώτη φορὰ σ' αὐτὴ τὴ μελέτη*» (*Λαογραφία* 14, σελ. 52).

Α'

Μεθοδολογικά : Ἐνῶ ὅμως ἔχει γίνει τόσο προσεκτικὴ ἔρευνα στὶς λεπτομέρειες, ὅλο τὸ πρόβλημα καὶ ἡ ὀρθὴ λύση του εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου πράγματα ἄσχετα μὲ ὅλες αὐτές. Ἡ ἀντινομία δημιουργεῖται, ἐπειδὴ ἡ λύση σὲ πολλὰς περιπτώσεις δὲ σχετίζεται μὲ λεπτομέρειες, ποὺ πολλὰς φορὰς ἐπενεργοῦν μυωπικά, ἀλλὰ *συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴ γενικὴ «θέση» ποὺ διαλέγει καὶ παίρνει κανεὶς ἀντίκρου στὸ βασικὸ καὶ ἐνιαῖο πρό-*

1) Ἡ μελέτη αὐτή, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος ὁ κ. Μανούσακας, πρὶν δημοσιεῦθῇ στὴν «*Λαογραφία*» εἶχε γίνει θέμα ἐπιστημονικῆς ἀνακοίνωσης στὸ 7ο Βυζαντινολογικὸ Συνέδριο, στὶς Βρυξέλλες τὸ 1948, μὲ τίτλο «*La légende de la mort d'Henri de Flandre dans la poésie populaire grecque*». Σύντομη περίληψή τῆς ἐδημοσίευσεν ὁ Ἴταλὸς μελετητῆς τοῦ Ἀκριτικοῦ Ἐπους Salvatore Impellizzeri στὴ μελέτη του «*La morte di Digenis Akritas*», περιοδικὸ *Annali di Museo Pitagorico* 1 (1950) σελ. 82—119 (βλ. σελ. 86—88).

βλημα τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ἀρχαϊκῶν καὶ τῶν μεταγενέστερων συστατικῶν, πού ἀντιπροσωπεύουν διάφορα χρονολογικά στρώματα στήν παράδοση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ ὄλο πρόβλημα ἔχει ὡς ἑξῆς :

Ἄν ἔχουμε ἓνα τραγούδι ἢ μιὰ ομάδα τραγουδιῶν μὲ παράδοξα κύρια ὀνόματα ἀλλὰ καὶ μὲ παράδοξα περιστατικά, σὲ ποιὰ ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα—τὰ ὀνόματα ἢ τὰ περιστατικά—θὰ δώσουμε τὴν προτίμησή μας γιὰ νὰ τὰ κάμουμε θεμέλιο τῶν συλλογισμῶν μας γιὰ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἄγνωστης καταγωγῆς τοῦ τραγουδιοῦ ; Ἄν μὲ προσοχὴ μετρημένη, ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰν ἀπαραίτητη καὶ πολύτιμη διαίσθηση στὸ ζύγισμα τῶν πρώτων ἐνδείξεων καὶ τοῦ ὅλου ὕφους, σταθοῦμε τυχεροὶ καὶ κατορθώσουμε νὰ διαλέξουμε τὴ σωστὴ βάση, τότε πιθανώτατα θὰ πετύχουμε καὶ τὴν ὀρθὴ καταγωγὴ τοῦ τραγουδιοῦ, ἔστω κι' ἂν θ' ἀκολουθήσουν ἐλλείψεις ἢ μικρότερα σφάλματά μας στὶς λεπτομερειακὲς περιπτώσεις. Ἄν ὅμως λαθέψουμε στὴν πρώτη ἐκλογὴ τῆς ἀρχικῆς ἀφειτηρίας—στὸν πρῶτο μας νὰ ποῦμε «προσανατολισμό»,—τότε καὶ οἱ πιὸ θαυμάσιες, εὐσυνειδήτες καὶ ἐξονυχιστικὲς ἀναλύσεις τῶν λεπτομερειῶν, στηριγμένες στὴν πιὸ ἄρτια φιλολογικὴ μέθοδο, κινδυνεύουν νὰ μᾶς γίνουν ἐντελῶς ἀνώφελες στὸν ἀγῶνα μας νὰ βροῦμε τὴν ἀρχικὴ καταγωγὴ τοῦ τραγουδιοῦ. Πολλὰ μάλιστα ἀπὸ τὰ τέτοια συμπεράσματα τῶν λεπτομερειῶν, ἀποχτημένα μὲ κόπο πολὺ καὶ μὲ πολυήμερες ἀναδιφήσεις δυσπρόσιτων πηγῶν, ἐνδέχεται νὰ ἀνατρέπωνται αὐτόματα ὅταν ἀργότερα διαπιστωθῇ ἀπὸ ἄλλους ἢ σωστὴ ἀρχικὴ ἀφειτηρία γιὰ τὴν ἔρευνα τοῦ τραγουδιοῦ.

Ἄντίκρου στὸ σπουδαῖο πρόβλημα τῆς προτεραιότητος καὶ τῆς σημασίας πού ἔχουν τὰ παράδοξα κύρια ὀνόματα (κυριώνυμα, τοπωνύμια, κλπ.) καὶ τὰ παράδοξα περιστατικά, τί θὰ διαλέξουμε ; Νομίζω ὅτι ἡ μέθοδος, πού μπορεῖ νὰ ἔχη τὶς περισσότερὲς ἐλπίδες ἐπιτυχίας, εἶναι ἂν *δοκιμαστικὰ* θὰ διαλέξουμε πρῶτα τὰ κύρια ὀνόματα καὶ τὰ τοπωνύμια. Ἐνδέχεται σίγουρα καὶ ἄμεσα νὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὴν ὀρθὴ λύση. *Θὰ πρέπη ὅμως νὰ μὴ μᾶς ξεφεύγῃ ἀπὸ τὸ νοῦ ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν κύριων προσώπων καὶ τῶν τόπων ἐνὸς τραγουδιοῦ εἶναι ἀπὸ τὰ εὐπαθέστερα σημεῖα μέσα σ' ὀλόκληρο τὸ πρόβλημα τοῦ κάθε τραγουδιοῦ,* γιὰ τοῦτο καὶ τίποτε δὲν τὰ ἀποκλείει νὰ ἀντιπροσωπεύουν πράγματι παλαιότατα στοιχεῖα, ὅπως καὶ τίποτε, ἔξ ἴσου εὐκόλα, δὲν τὰ ἀποκλείει νὰ ὀφείλωνται στὸ χρονολογικὰ νεώτερο στρώμα ὅλων τῶν παραλλαγῶν τοῦ τραγουδιοῦ. Πολλὲς φορὲς μάλιστα ὑπάρχουν στὶς παραλλαγὲς ἐνὸς καὶ τοῦ ἴδιου τραγουδιοῦ πολλὰ ὀνόματα γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο καὶ τότε ὅλα τους μπορεῖ ν' ἀντιπροσωπεύουν διαφορετικὰ—χρονολογικὰ καὶ τοπικὰ—στρώματα καταγωγῆς τῶν παραλλαγῶν τοῦ τραγουδιοῦ. Σημασία λοιπὸν ἔχουν τὰ ὀνόματα *μόνον τότε,* ὅταν δηλ. πραγματικὰ μᾶς διευκολύνουν καὶ ὡς ἀφειτηρία μᾶς καθοδηγοῦν νὰ ἀνακαλύψουμε καὶ ἱκανοποιητικὰ νὰ ἐρμηνεύσουμε τὰ περιστατικά ὅλου τοῦ τραγουδιοῦ καί,

πάνω στα ίδια τὰ πράγματα καὶ τὴν οὐσία τοῦ θέματος, νὰ στηρίξωμε μιὰ γενικὴ λύση, ποὺ νὰ εἶναι ἡ ὀρθότερη ἀπ' ὅλες τὶς προηγούμενες. Ἄν ὅμως, καὶ μετὰ τὴν ἀφετηρία μας ἀπὸ τὰ ὀνόματα, θὰ ἰδοῦμε ὅτι ὑπόθεση, περιστατικὰ καὶ ἄλλες σκηνές τοῦ τραγουδιοῦ, ἐξακολουθοῦν ὅλα νὰ παραμένουν ἀνερμήνευτα καὶ αἰνιγματικά, τότε ἡ ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος αὐτὴ καθεαυτὴ μᾶς εἶναι περιττὴ, πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι ἴσως μᾶς εἶναι καὶ ἐπικίνδυνη νὰ μᾶς παραπλανήσῃ.

Τὸ σωστότερο λοιπὸν, ποὺ θὰ εἶχαμε νὰ κάμωμε στὴ δευτέρῃ τούτῃ φάση τῆς μελέτης, εἶναι νὰ ἀντιπαρέλθωμε ἀδιάφοροι πρὸς τὰ ὀνόματα κύριων προσώπων καὶ τόπων καί, *ἀντικρῦζοντας ἀνώνυμη τὴν ὑπόθεση τοῦ τραγουδιοῦ*, ὅπως ἀνώνυμοι συνήθως εἶναι οἱ ἀρχικοὶ ἥρωες σὲ παραμύθια, παραδόσεις καὶ δρώμενα, νὰ προσπαθῆσωμε νὰ ἐμβαθύνωμε στὰ ἴδια τὰ πράγματα. Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲ θὰ *προσέξωμε τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τοῦ τραγουδιοῦ, ἀλλὰ τοὺς ρόλους τῶν προσώπων αὐτῶν*. Θὰ προσέξωμε πῶς τὰ πρόσωπα αὐτὰ συμπεριφέρονται, μὲ τί γεγονότα συνδέονται, μὲ τί σειρά καὶ τί σχέση τῶν περιστατικῶν προχωροῦν. Θὰ προσέξωμε ἀκόμη ποιά σημεῖα εἶναι τὰ βασικὰ στὴν ὑπόθεση τοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἐπιβιοῦν ἐπίμονα καὶ τονίζονται ἀμετάβλητα στίς πιὸ πολλές καὶ στίς πιὸ ἀξιόπιστες παραλλαγές — δὲν εἶναι ἀνάγκη σὲ ὅλες — καὶ ἐπίσης θὰ δώσωμε ἰδιαίτερη προσοχὴ σὲ μερικὰ στοιχεῖα, εἴτε βασικὰ εἴτε καὶ λεπτομερειακὰ (σκηνές, περιστατικά, κλπ), ποὺ ἀμέσως ξεπροβάλλουν σὰν παράξενα γιὰ τὴν ἐποχὴ μας καὶ τὴ σημερινή μας νοοτροπία, ὥστόσο ὅμως παρὰ τὴν παραδοξολογία τους ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν ἀγκιστρωθῆ ἀπὸ τὴν ὑπόθεση τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τὶς πιὸ πολλές φορὲς εἶναι γνήσια ἐπιβιώματα τῆς ἀρχικῆς νοοτροπίας, ποὺ κυριαρχοῦσε τότε κατὰ τὴν πρώτη ἔμπνευση καὶ τὴ σύνθεση τοῦ θέματος.

Ἡ πιὸ πάνω μέθοδος μπορεῖ πολλὰς φορὲς νὰ μᾶς γίνῃ ὀδηγὸς πολύτιμος, φάρος θὰ ἔλεγε κανεὶς σωτήριος, ποὺ μὲ τὶς φωτεινές του δέσμες θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ὀδηγηθοῦμε χωρὶς βλάβες ἀνάμεσα ἀπὸ σκοτάδια πηχτὰ καὶ σκοπέλους γεμάτους παγίδες. Εἶναι μέθοδος ἀποχτημένη μὲ ἐμπειρία καὶ δοκιμές, καὶ μπορεῖ κάθε φορὰ ἡ ἀλήθεια τῆς νὰ στερεώνεται καὶ πιὸ πολὺ μὲ κάθε νεώτερη ἐπαλήθευσή της πρὸς τὰ ἴδια τὰ πράγματα.

Β'

Ἄς ἐφαρμόσωμε λοιπὸν αὐτὴ μας τὴ μέθοδο καὶ στὸ προκείμενο τραγούδι γιὰ τὸν Ἑρριγα τῆς Φλάντρας. Εἶναι εὐτύχημα ὅτι ἔχει προηγηθῆ ἡ ταξινόμηση, ποὺ μὲ τόση ἐπιμέλεια ἔχει κάμει ὁ κ. Μανούσακας. Ἡ ἐργασία του εἶναι καθρέφτης, ποὺ δείχνει τὴν ἔκταση τοῦ τραγουδιοῦ, τὶς ἀποκλίσεις σὲ ἐπεισόδια, σὲ ὀνόματα, σὲ εἶδη, ὡς καὶ σὲ τόπους. Χωρὶς τὴν ἐργασία τοῦ κ. Μανούσακα θὰ μοῦ ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ ἔχω ὑπόψη μου τόσο εὐκόλα καὶ μὲ τέτοια στατιστικὴ ἀκρίβεια ἀκόμη καὶ τὶς πιὸ μικρὲς λεπτομέρειες τοῦ τραγουδιοῦ.

Ἐπίθεση τοῦ τραγουδιοῦ μὲ λίγα λόγια εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐνας δυνατὸς καὶ φοβερὸς βασιλιάς, (ποῦ ἄλλοτε λέγεται Ἀλέξανδρος, ἄλλοτε Ἐρριγας καὶ λιγώτερο Διγενής), ἔρχεται σὲ ἓνα ἄλλο βασίλειο καὶ ἐξουσιάζει τὸ νερὸ ἀπὸ τοῦ ὕδρευεται ἡ πολιτεία. Νερὸ κανένας δὲν πρόκειται νὰ πάρῃ, ἀν δὲν τοῦ δώσουν πρῶτα τὴ βασιλοπούλα, ποῦ τὸ ὄνομά της εἶναι Ἐλένη. Ὅταν θὰ τοῦ τὴ δώσουν, τότε θ' ἀπολύσῃ ἐλεύθερο καὶ τὸ νερὸ. Ὁ βασιλιάς τοῦ τόπου εἶναι στενοχωρημένος, ἡ βασιλοπούλα ὅμως πηγαίνει καὶ τότε βεβαιώνει ὅτι θὰ πάῃ καὶ θὰ γυρίσῃ παρθένα καὶ νικήτρια. Μὲ τὴ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ της ἐξασφαλίζει στὴ χώρα της τὴν ὑδρευση. Ἡ βασιλοπούλα ζητάει ἀπὸ τὸν ξένο νὰ κοιμηθῇ μαζί της, ἀλλὰ νὰ μὴ τὴν πειράξῃ καθόλου στὴν πρώτη αὐτὴ φορὰ τοῦ κοινοῦ ὕπνου. Ἀκολουθεῖ πράγματι ἓνας τέτοιος ὕπνος καὶ ἀμέσως στὸ τέλος του ἡ βασιλοπούλα σκοτώνει τὸν ὕπνο του τὸν φοβερὸ ξένο, τοῦ κόβει τὸ κεφάλι του καὶ θριαμβευτικά, ἐπιδεικνύοντας τὸ κεφάλι τοῦ σκοτωμένου ἐχθροῦ, ἐπιστρέφει στὸ παλάτι τοῦ πατέρα της, ὅπου τὴν ὑποδέχεται ἐκεῖνος μὲ πολλὰς τιμὰς καὶ τῆς δίνει τὸ βασιλίκι. Τὰ ἐπεισόδια γύρω ἀπὸ τὸν ὕπνο, τὴν τιμὴ τῆς κόρης καὶ τὴν ἀποκοπὴ καὶ διαπόμπευση τοῦ κεφαλιοῦ προβάλλουν σὰν τὰ πιὸ σημαντικὰ σημεῖα ὅλου τοῦ τραγουδιοῦ.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ποῦ θὰ διαβάσῃ κανεὶς τὸ τραγούδι τοῦ Ἐρριγας, βλέπει: α) ὅτι ὑπάρχουν διάφορα παράδοξα ὀνόματα ἡρώων, β) ὅτι καὶ τοὺς ῥόλους τοὺς ἔχουν παράδοξους, μὲ ἐλατήρια καὶ λεπτομερειακὰς σκηναὶς περιέργες, καὶ γ) ὅτι δὲν ὑπάρχει καμιὰ φανερὴ σχέση ἀνάμεσα στὰ ἱστορικὰ αὐτὰ πρόσωπα καὶ στὰ ἐπεισόδια ποῦ τὸ τραγούδι τοὺς ἀποδίδει.

Ἐδῶ εἶναι τὸ κρίσιμο σημεῖο καὶ ὅλα ἐξαρτιῶνται ἀπὸ τὸ ποῦ θὰ ριξῇ τὸ βάρος του ὁ ἐρευνητής. Ποιὰ στοιχεῖα εἶναι τὰ ἀρχικά, ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὴν πρώτη ἔμπνευση καὶ ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ συντεθῇ τὸ τραγούδι; Μήπως εἶναι τὰ ὀνόματα τῶν ἱστορικῶν προσώπων ποῦ ἀναφέρονται; Ἡ μήπως εἶναι τὰ ἀνώνυμα μυθικὰ ἐπεισόδια, ποῦ ἦσαν ὀργανικὰ στοιχεῖα κάποιου παλαιοῦ μύθου καὶ σὲ μιὰ δεύτερη μεταγενέστερη φάση, στὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν ἐντόπιση τοῦ μύθου, δέχτηκαν νέα διασκευὴ στὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων; Κατὰ βάθος συγκρούονται καὶ ἐδῶ οἱ ἀπόψεις δυὸ σχολῶν, α) **τῆς Ἱστορικῆς**, ποῦ δέχεται ὅτι τὰ ὀνόματα καὶ κάποιες πράξεις τους ἐπιβιοῦν μέσα στὴν προφορικὴ ἔμμετρη παράδοση καὶ αὐτὰ εἶναι ποῦ ἀποτελοῦν τὸν ἀρχικὸ πυρήνα τοῦ θέματος, καὶ β) **τῆς Μυθολογικῆς σχολῆς**, ποῦ δέχεται ἐπιβίωση τῶν λαϊκῶν ἱστοριῶν, ποῦ ἀρχικὰ ἦταν ἀνώνυμες ἢ δεμένες μὲ ὠρισμένα κύρια ὀνόματα ἢ τοπωνύμια καὶ ποῦ ἀμφότερα παθαίνουν ὠρισμένες μεταβολές, ὀφειλόμενες σὲ ἐντοπισμοὺς ἢ νεώτερες διασκευές, τέτοιες ποῦ νὰ προκαλοῦν ἀναταραχὴ εἴτε χωριστὰ στὰ ἐπεισόδια ἢ στὸ χαρακτήρα τους ἢ στὰ ὀνόματά τους, εἴτε καὶ σὲ ὅλα αὐτὰ μαζί.

Ὁ κ. Μ. Μανούσακας διάλεξε ἀφετηρία του αὐτὴ ποῦ εἶναι ἡ σωστὴ καὶ πρώτη, ποῦ ὅμως τὴν ὀνομάσαμε «δοκιμαστικὴ» καὶ ὄχι μόνιμη.

Είναι ἡ ἀφειτηρία πού ἔχει βάση τῆς τὰ κύρια ὀνόματα. Ἀπὸ τὰ ὀνόματα πού ἀναφέρουν οἱ παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ (Ἀλέξανδρος, Ἐρριγας, Διγενῆς) καὶ ὕστερα ἀπὸ σειρά συλλογισμῶν του (βλέπε *Λαογραφία* 14, 24—37) ἀποκλείει τὸ πρῶτο καὶ τὸ τελευταῖο καὶ δέχεται ὡς ἀρχικὸ τὸ δεύτερο πού μιλάει γιὰ τὸ βασιλιά τὸν «Ἐρριγα» ἢ Ἐρρίκο, πού ἦταν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια ἢ τὴ Φιλάντρα. Παράδοξο ὅπως προβάλλει τὸ ὄνομα τοῦτο, δικαιολογεῖται νὰ τὸ πάρωμε ὡς ἐπιβίωμα τῆς ἀρχικῆς ἐμπνευσης, σύμφωνα μὲ τὴ μεθοδολογικὴ ἀρχὴ «lectio difficilior potior». Ἀλλὰ καὶ **τότε μόνο** δικαιολογεῖται νὰ τὸ κρατήσωμε ὡς βάση μας, ἐὰν καὶ ὅταν θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι πραγματικὰ μᾶς ὁδηγεῖ στὴν ἐρμηνεῖα ὄλων ἢ τῶν κυριώτερων γεγονότων πού ἀπαρτίζουν τὴν οὐσία τοῦ τραγουδιοῦ.

Μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστη ἐπιμονή του στὴν ἀνάλυση καὶ σύγκριση καὶ τῶν πιὸ μικρῶν λεπτομερειῶν, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἐξοικείωσή του μὲ τὰ μεσαιωνικὰ κείμενα καὶ τὴν ἱστορία, ὁ κ. Μανούσακας ἦταν ὁ πιὸ κατάλληλος γιὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὶς σχέσεις πού μπορεῖ τυχὸν νὰ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὰ ἱστορικὰ γεγονότα, πού συνδέονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐρρίκου τῆς Φλάντρας, Φράγκου αὐτοκράτορα στὴν Κωνσταντινούπολη (1206—1216), καὶ στὰ γεγονότα τοῦ τραγουδιοῦ. Τὸ συμπέρασμά του ὅμως εἶναι ἀπελπιστικὰ φτωχό. **Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, πού συνδέονται μὲ τὸν Ἐρρίκο, δὲν ἐρμηνεύουν κανένα ἀπὸ τὰ οὐσιαστικὰ περιστατικὰ πού περιγράφονται μέσα στὸ τραγούδι.** Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ ὁ κ. Μανούσακας δέχεται τελικὰ (βλέπε *Λαογραφία* 14, 49—51) ὅτι τὰ ἱστορικὰ γεγονότα πού σχετίζονται μὲ τὸν Ἐρρίκο εἶναι μεταπλασμένα μέσα στὸ τραγούδι καὶ ὅτι «ὁ μεταπλασμός αὐτὸς μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ ἐπίδραση καὶ συμφορμὸ ἄλλης ἀνάλογης ἱστορίας» καὶ τέτοιες βρῖσκει ἱστορίες ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ ἀπὸ δημοτικὰ μας τραγούδια.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα λένε ὅτι ὁ Ἐρρίκος ἐκεῖνος τοῦ 1206—1216 μ. Χ. εἶχε παντρευθῆ μιὰ γυναίκα Βουλγαρικῆς καταγωγῆς, ὅτι ὁ γάμος ἔγινε ὄχι ἀπὸ ἔρωτα τοῦ Ἐρρίκου, ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ ἐπιθυμία τοῦ πατέρα τῆς κόρης γιὰ λόγους πολιτικοῦ συμφέροντος, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας ἐκείνης εἶναι ἄγνωστο, ὅτι ὁ Ἐρρίκος ὡς βασιλιάς ἦταν δημοφιλῆς στὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ καὶ ὅτι χρόνια μετὰ τὸ γάμο του πέθανε μᾶλλον ξαφνικά. Ὁ θάνατος ἔγινε στὴ Θεσσαλονίκη ὕστερα ἀπὸ σύντομη ἀρρώστεια, καὶ μερικοὶ ἱστορικοὶ συμπεραίνουν ὅτι ὁ θάνατος ἴσως ἔγινε ἀπὸ ἀντίπαλούς του Λομβαρδούς. Ἀναφέρεται καὶ ἡ ὑπόνοια μήπως ὁ θάνατος προῆλθε ἀπὸ δηλητηρίαση τῆς γυναίκας του, πού ἦταν Βουλγάρα.

Ἀμέσως παρατηρῶ **δυὸ βασικὲς ψυχολογικὲς ἀντιφάσεις**, πού προβάλλουν ἀλλὰ εἶναι ἀπίθανο νὰ ἔχουν ὑπάρξει στὴν πραγματικότητα : α) Ἡ πρώτη ἀντίφαση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἱστορία καὶ στὸ τραγούδι. Στὴν ἱστορία ὁ βασιλιάς Ἐρρίκος εἶναι ἓνας βασιλιάς σχετικὰ ἀγαπημένος ἀπὸ τὸν ἑλ-

ληνικό πληθυσμό της Θράκης, στο θάνατό του λυποῦνται ὅλοι. Στο τραγούδι ὅμως ὁ Ἑρρῖκος αὐτὸς παρουσιάζεται σὲ ρόλο ἐντελῶς ἐχθρικό καὶ βάρβαρο. Ὁ λαός, ποὺ ἔφτιαξε καὶ ποὺ τραγουδάει τὸ τραγούδι, δὲν αἰσθάνεται μέσα στοὺς στίχους καμιὰ συμπάθεια πρὸς αὐτὸν τὸν πολεμιστή, περιγράφει μάλιστα μὲ σχετική εὐχαρίστηση καὶ ψυχικά συμμετέχει ὄχι μόνο στὴ δολοφονία του ἀλλὰ καὶ στὴν ἀποτροπιαστική διαπόμπευση τοῦ κομμένου κεφαλιοῦ του καὶ στὴν ἀγαλλίαση ποὺ αἰσθάνονται ἡ βασιλοπούλα καὶ ὁ πατέρας της, ὅταν γιορτάζουνε τὰ ἐπινίκια καὶ τὸ λυτρωμὸ τῆς χώρας. β) Ἡ δεύτερη ἀντίφραση : Στὴν ἱστορία ἢ σύζυγος τοῦ Ἑρρῖκου εἶναι ὄχι μόνο μιὰ ἴσως δολοφόνος ἀγαπημένου ἀρχοντα, ἀλλὰ ἐπίσης εἶναι μιὰ Βουλγάρα, κόρη Βούλγαρου. Συνεπῶς—καὶ μόνο σχετικά μὲ τὸ ζήτημα τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς της—ἡ γυναίκα ἐκείνη ἦταν βασικά καὶ ἀμετάκλητα μισητὴ στοὺς ἑλληνικό λαϊκὸ περιβάλλον τῶν χρόνων ἐκείνων. Τὰ ἴδια χρόνια, τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα τοῦ 1205, οἱ πατριῶτες της εἶχαν καταστρέψει καὶ κουρσέψει τὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὸ περιστατικὸ αὐτὸ εἶχε προκαλέσει τέτοιον πόνο στὸν Ἑλληνισμό ποὺ τὴ συμφορὰ τὴν ἔκαμε θρήνο («τὸ κροῦσος τῆς Ἀντριανόπολης») καὶ μ' ὅλες τὶς ἀναπόφευκτες μεταβολές στὴν προφορική παράδοση ὁ λαός μας ποτὲ δὲ λησμόνησε τὴν ἀπαίσια ἐκείνη ἐβδομάδα τοῦ 1205 μ. Χ., ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων καὶ προχωροῦσε στὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα. (Γιὰ τὴν ἐβδομάδα αὐτὴ τοῦ Πάθους, θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ μαζί, βλέπε τοὺς στίχους 5—6 στοὺς τραγούδι «Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀριθ. 1» γιὰ τὴν Ἀδριανούπολη. Ἡ χρονολογία 1361, ποὺ ὀρίζει ἐκεῖ ὁ Ν. Πολίτης, σωστότερο μοῦ φαίνεται νὰ μετακινηθῆ πρὸς τὸ 1205).

Πῶς λοιπὸν ταιριάζει αὐτῆς τῆς γυναίκας νὰ παίρῃ ἀνθαίρετα καὶ ἀνιστόρητα τὸ μέρος της ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ νὰ τὴν ὑψώῃ κεντρικὴ καὶ ἀγαπημένη ἡρωίδα ἑνὸς τραγουδιοῦ του ; Καὶ μάλιστα ἑνὸς νεοελληνικοῦ ἱστορικοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἀναφέρεται στὸ 1216 μ. Χ. καὶ ποὺ φυσικὸ εἶναι ὅτι ἡ σύνθεσή του πρέπει νὰ ἔγινε ἐκεῖνα περίπου τὰ χρόνια; Μὲ αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπο, ἂν παραδεχτοῦμε τὸ συμπέρασμα τοῦ κ. Μανούσακα, ὀδηγοῦμεθα ἀνεπαίσθητα στὰ ἑξῆς : Ὅτι, ἐνῶ ὡς τώρα στὰ «ἱστορικά» νεοελληνικά τραγούδια—ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περὶ Ἀκριτῶν καὶ Ἀκριτικῶν τραγουδιῶν—τὸ ἀρχαιότερο στρῶμα ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ δυὸ ἐθνικοὺς θρήνους ποὺ συθέμελα συγκλόνισαν τὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνους μας (1205—1361 «τὸ κροῦσος τῆς Ἀντριανόπολης» καὶ 1453 «τὸ Πάρσιμο τῆς Πόλης»), ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἑξῆς ἡ ἄξια αὐτὴ βάση τῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν μας ἀνατρέπεται καὶ θὰ πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι τὸ πρῶτο «ἱστορικὸ» τραγούδι τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ μένει ἐντελῶς ἀδιάφορο γιὰ τὶς τύχες τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ του καὶ γιὰ ὑπόθεσή του βρῆκε ν' ἀναφέρῃ τὸν ἀμάρτυρο καὶ φανταστικὸ φόνο ἑνὸς Φράγκου κατακτητῆ καὶ νὰ ἐξυμνήσῃ κατορθώματα καὶ πανηγυρισμοὺς Βουλγαρικούς !

Μπορεῖ νὰ συμβαίνουν ὅλες αὐτὲς οἱ ἀλλεπάλληλες ἀντιθέσεις τόσο πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, *ὅσο καὶ πρὸς τὴ γενικὴ καὶ μόνιμη ψυχολογικὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ*; Προσωπικὰ πιστεύω ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ συμβαίη ἓνα τέτοιο, πὸν νὰ ὀφείλεται *στὴν ἀρχικὴ ἔμπνευση* γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ παλαιότερου στρώματος τοῦ τραγουδιοῦ.

Συμβαίνουν ὅμως καὶ ἄλλες ἀντιθέσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες κυριώτερες εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) Στὴ μεσαιωνικὴ ἱστορία δὲν ὑπάρχει πουθενὰ ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Ἑρρῖκος τῆς Φλάντρας κατακρατοῦσε τὸ νερὸ κάποιου βασιλείου, γιὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ νὰ τοῦ παραδώσουν τὴ βασιλοπούλα νὰ τὴν πάρῃ γυναῖκα του. Ἰσαῖσα, πὸν τὸ γάμο τοῦ Ἑρρῖκου τὸν ἐπεζήτησε πῶς πολὺ ὁ πατέρας τῆς νύμφης. *Ἀφοῦ ὅμως δὲν ἔγινε ποτὲ τέτοιο πρᾶγμα, γιατί τότε μπαίνει στερεότυπο καὶ ἐπίμονο σὲ ὅλες τὶς παραλλαγές*; 2) Στὴν ἱστορία ὁ Ἑρρῖκος ἔχει παντρευτῆ ἀρκετὰ χρόνια πρὶν καὶ πεθαίνει ὕστερα ἀπὸ ὠρισμένα χρόνια. *Ἐδῶ ὅμως ὁ φόνος γίνεται ἀμέσως μὲ τὸν πρῶτον ὕπνο πὸν κοιμᾶται ὁ Ἑρρῖκος κοντὰ στὴ νέα γυναῖκα*. Οἱ ἀντιφάσεις αὐτὲς, ἀφοῦ δὲν ἔγιναν ποτέ, πρέπει γιὰ τοῦτο σκόπιμα νὰ ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὸ συνθέτη τοῦ τραγουδιοῦ. Τί σκοπὸ ὅμως ἐξυπηρετοῦν; 3) Στὴν ἱστορία ὁ Ἑρρῖκος παντρεύτηκε μιὰ γυναῖκα, ὅποια κι' ἂν εἶναι, Βουλγάρρα ἢ ὄχι. Ἀφοῦ ὅμως τὴν παντρεύτηκε γυναῖκα του, *γιὰ ποῖὸ λόγο ὅλη αὐτὴ ἢ φασαρία καὶ ὁ πολὺς καὶ ἀλλεπάλληλος λόγος μέσα στοὺς στίχους τοῦ τραγουδιοῦ ὅτι ἡ κόρη θὰ πάῃ καὶ θὰ γυρίσῃ μὲ τὴν τιμὴ της*, καὶ στὸ τέλος ἡ ἐπιβεβαίωση ὅτι ἀληθινὰ γύρισε μὲ τὴν τιμὴ της; Πῶς ἐξηγεῖται τὸ ἐπίμονο τοῦτο στοιχεῖο γιὰ τὸν πρῶτο παρθενικὸ ὕπνο, πὸν ἀμέσως κατόπι ἀκολούθησε ὁ φόνος; 4) Στὴν ἱστορία ὁ Ἑρρῖκος ἀρρώστησε καὶ πέθανε στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ κάποιος χρονογράφος ὑποψιάζεται ἀόριστα ὅτι ἴσως ὁ θάνατος νὰ ἔγινε ἀπὸ δηλητηρίαση. Γιὰ ποῖὸν ὅμως λόγο στὸ τραγούδι τονίζεται ὅτι ἔγινε ἀποκοπὴ τοῦ κεφαλιοῦ του καὶ ὅτι ἀκολούθησε τέλεση θριάμβου τῆς κόρης, πὸν ἔδειχνε τὸ κομμένο κεφάλι τοῦ ἐχθροῦ καὶ πὸν ὅλοι μὲ χαρὲς τὴν ὑποδέχτηκαν μέσα στὸ παλάτι; 5) Τὸ δημοτικὸ ὄνομα τοῦ Henri de Flandre στὰ ἑλληνικὰ τότε ἦταν *Ἑρρῆς* καὶ δὲν ἦταν ποτὲ «Ἑρριγας» (βλ. Μ. Μανούσακαν, *Λαογρ.* 14, 37). Γιατί αὐτὴ ἡ ἀντίθεση, μάλιστα σὲ ἔμμετρο κείμενο, ὅπου ἡ μεταβολὴ θὰ ἔφερε ἀναταραχὴ στὴν ποσότητα συλλαβῶν; Ὅσο γιὰ τὸ ὄνομα *Φλάντρα*, αὐτὸ στὸ τραγούδι τοῦτο δὲν ἔχει ἀρχικὰ σχέση μὲ τὸ τοπικὸ Flandre ἀλλὰ εἶναι τύπος πὸν ἔχει ἀφειτηρία του τὴν Ἀλεξάντρα ἢ Ἀλεξάντρεια, ὅπως καὶ ἀντὶ «στῆς Ἀραβίας τοὺς κάμπους» σὲ ἀνάλογα τραγούδια ἔγινε στῆς Ἑριβοιᾶς ἢ στῆς Γουργαριᾶς κλπ.

Δυὸ ἄλλες ἀκόμη δυσχέρειες προβάλλουν, ἡ πρώτη μπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ *τοπικὴ*, ἡ δευτέρη *χρονικὴ*: α) Οἱ παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Ἑρριγὰ προέρχονται ἰδίως ἀπὸ τὰ νησιὰ Κέρκυρα, Ζάκυνθο, Κρήτη, Κῶ κλπ. (βλέπε *Λαογρ.* 14, 4—6), καμιά ὅμως δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ὁ ὕπο-

θετικός φόνος τοῦ Ἑρρίκου ἔγινε, ἢ ἔστω ἀπὸ τῆ Μακεδονία, τῆ Θράκη καὶ τὴν Ἡπειρο. Ἄν ὁ Γεγοίτε προσπαθῆ νὰ συνδυάσῃ νεοελληνικά τραγούδια καὶ Βυζαντινὴ ἱστορία, πρέπει νὰ μὴ μᾶς διαφεύγῃ τὴν προσοχὴ ὅτι τοῦτο τὸ ἐπιχειρεῖ χρησιμοποιώντας κυρίως Κυπριακὲς καὶ Μικρασιατικὲς παραλλαγές (Καππαδοκίας, Πόντου κλπ.), καὶ τοῦτο διότι εἶναι φυσικὸ τραγούδια καὶ γεγονότα νὰ συνδέωνται καὶ μὲ τὸν κοινὸ σύνδεσμο τοῦ αὐτοῦ ἢ ἔστω γειτονικοῦ τόπου, ὅπου καὶ τὰ δυὸ ἔγιναν. Στὴν περίπτωσιν ὅμως ἐδῶ, ἐνῶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἑρρίκου ἔχει γίνεῃ στὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ Θεσσαλονίκη, ἢ Μακεδονία, ἢ Θράκη, Ἡπειρος, Θεσσαλία κλπ. ἀγνοοῦν τὸ τραγούδι. β) Ὅλες οἱ σημερινὲς παραλλαγές, καὶ ἂν εἶναι ἀρκετὰ παλιές, ὅπως ὅποτε δὲν ξεπερνοῦν τὸν 16 καὶ 17 αἰῶνα, διότι ὅλες ἔχουν συντεθῆ μὲ ρίμα (=ὁμοιοκαταληξία). Πλάϊ στὴν τοπικὴ ἀπόστασιν προβάλλει τώρα ἓνα χάσμα τουλάχιστο τεσσάρων ὁλόκληρων αἰώνων ἀπὸ τὸ 1216 μ. Χ. ἕως τὴν ἀρχαιότερη σημερινὴ παραλλαγή. Οἱ πιὸ ἀρχαιότερες ἀπὸ τὴς ὑπάρχουσες, ἂν βέβαια ὑπῆρξαν τέτοιες, θὰ εἶχαν μετρικὴ μορφή βασικὰ ἀλλιότικη. Πῶς θὰ καλυφθῆ τὸ χρονικὸ τοῦτο χάσμα, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται γιὰ ἓνα τραγούδι πού δὲ φαίνεται νὰ εἶχε ἰδιαίτερη σημασία καὶ δυναμικότητα, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ ἀνανεώνεται μορφολογικὰ χωρὶς νὰ καταποντίζεται στὴν ἀφάνεια ;

Ἄπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα δὲ δικαιολογεῖται τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄγνωστος καὶ ὑποθετικὸς ρόλος τῆς συζύγου τοῦ Ἑρρίκου γύρω ἀπὸ τὸ θάνατό του ἦταν ἢ αἰτία πού ἀπὸ τὸ τίποτε δημιούργησε τόσα ἄσχετα ἐπεισόδια μέσα στὸ τραγούδι. **Καὶ γιατί εἶναι γνήσιο ἀρχικὸ ἐπιβίωμα ἓνα παραμορφωμένο ἱστορικὸ ὄνομα (Ἑρριγας ἀντὶ Ἑρρίκος), πού χωρὶς σταθερότητα ἀναφέρεται μόνο σὲ λίγες παραλλαγές, καὶ νὰ μὴν εἶναι γνήσιο ἀρχικὸ ἐπιβίωμα τὰ ἀνώνυμα ἐπεισόδια τοῦ τραγουδιοῦ, πού εἶναι ἄσχετα μὲ τὸ ὄνομα, ἐπίμονα ὅμως καὶ στερεότυπα σὲ ὅλες τὴς παραλλαγές ἀναφέρονται ;** Τὸ σωστότερον λοιπὸν εἶναι νὰ ἀδιαφορήσωμε πρὸς τὸ παρὸν γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀσταθῆ κύρια ὀνόματα, νὰ τὰ θεωρήσωμε πιθανές ὑστερογενεῖς ἐξελίξεις καὶ προσθήκες, καὶ τώρα νὰ ἐφαρμόσωμε τὴ γενικὴ μέθοδον πού εἶπαμε στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης : Θὰ ἀντιπαρέλθωμε ἀδιάφοροι πρὸς τὰ ὀνόματα κύριων προσώπων καὶ τόπων, ἀφοῦ αὐτὰ δὲν μᾶς βοηθοῦν ἀλλ' ἀντίθετα ἐντείνουν τὴ σύγχυσιν, καὶ θὰ προχωρήσωμε πρὸς τὴ δεύτερην φάσιν τῆς μεθόδου πού βάλουμε ἀφετηρία μας. **Θὰ προσπαθῆσωμε νὰ ἐμβαθύνωμε στὰ ἴδια τὰ πράγματα, προσέχοντας πλέον ὄχι τὰ ὀνόματα ἀλλὰ τοὺς ρόλους τῶν κεντρικῶν ἡρώων.**

Γ'

Ὡς πρὸς τοὺς ρόλους πού ἔχουν τὰ διάφορα πρόσωπα μέσα στὸ τραγούδι, νομίζω ὅτι ἀμέσως στοῦ καθενός μας τὸ νοῦ ἀυθόρμητη γεννιέται ἡ ἰδέα ὅτι ὁ περιεργὸς αὐτὸς ρόλος τοῦ Ἑρριγα ἢ Ἀλέξανδρου ταιριάζει μὲ

τὸ ρόλο τοῦ μυθολογικοῦ Δράκοντα στὸ γνωστὸ κύκλο τῆς Δρακοντοκτονίας. Ὅλοι μας ξέρομε ὅτι ὁ ἀρχαῖος μῦθος γιὰ τὸν Περσέα, τὴν Ἀνδρομέδα καὶ τὸν Δράκοντα ἔχει ἕως τώρα ζωηρὰ διατηρηθῆ μέσα στὴ λαϊκὴ παράδοση καὶ ἔχει συνδεθῆ κυρίως μὲ τὴ λατρεία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὡστόσο ὁμως καὶ μὲ μερικὸς ἄλλους Δρακοντοκτόνους ἥρωες τῆς νεοελληνικῆς παράδοσης. Γιὰ τὰ λατρευτικὰ δημοτικὰ τραγούδια, ποὺ ἐγκωμιάζουν τὸν Ἀϊ-Γιώργη καὶ περιγράφουν τὸ θέμα τῆς Δρακοντοκτονίας, ἔχει δημοσιεύσει εἰδικὴ μελέτη ὁ Ν. Πολίτης (*Τὰ Δημῶδη Ἑλληνικὰ Ἄσματα περὶ τῆς Δρακοντοκτονίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, Δαογραφία* 4, 185—235). Γιὰ τὸν Ἅγιο Γεώργιο ἔχει ἐπίσης γράψει καὶ ὁ Γ. Κ. Σπυριδάκης (*Saint Georges dans la vie populaire, L'Hellenisme Contemporain*, 6 (1952) Mars—Avril σελ. 4—22).

Στὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὶς παραδόσεις τῆς Δρακοντοκτονίας, ὁ Δράκος κατὰ βάση συμπεριφέρεται καὶ τιμωρεῖται, ὅπως συμπεριφέρεται καὶ τιμωρεῖται καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐδῶ στὸ τραγούδι τοῦ Ἑρριγα. Κατακρατεῖ δηλ. τὸ νερὸ ἑνὸς βασιλείου καὶ δὲν ἐννοεῖ νὰ τὸ ἀφήσῃ ἐλεύθερο, παρὰ μόνον ἐὰν θὰ τοῦ δοθῆ ἡ βασιλοπούλα. Ἡ τελευταία ἀναγκάζεται τελικὰ νὰ τοῦ προσφερθῆ, καὶ τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ὁ Δράκος φονεύεται, σὲ παραδόσεις ἢ διηγήσεις ἀποκεφαλίζεται καὶ τὸ κεφάλι του διαπομπεύεται, καὶ ἡ βασιλοπούλα γυρίζει ἀνέπαφη στὸ σπίτι τοῦ πατέρα της. Δὲν ἀνάφερα τὶς ἄλλες λεπτομέρειες ποὺ ἀφοροῦν τὴν παρεμβολὴ ἑνὸς νεαροῦ καὶ περαστικοῦ ἥρωα, ποὺ εἶναι ὁ μετέπειτα Δρακοντοκτόνος καὶ σωτήρας τῆς κόρης, διότι γιὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ θὰ γίνῃ εἰδικὸς λόγος ἀργότερα. **Ἐκεῖνο ποὺ τώρα μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι ὁ κεντρικὸς σκελετὸς τοῦ θέματος συμπύπτει ἀκριβῶς καὶ ἐνώνει συγγενικὰ τὸ θέμα τῆς Δρακοντοκτονίας μὲ τὸ θέμα τοῦ φόνου τοῦ Ἑρριγα ἢ Ἀλέξανδρου.**

Ὑστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια βασικὴ διαπίστωση, χρήσιμη μπορεῖ νὰ μᾶς ἀποβῆ μιὰ προσεκτικώτερη ἐρευνα γύρω ἀπὸ τὶς ἐξελίξεις ποὺ παίρνει ὁ ρόλος τοῦ Δράκοντα αὐτοῦ, ποὺ ἀρχικὰ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνα ἀπαίσιο, τρομακτικὸ καὶ ἀνθρωποφάγο τέρας, ποὺ καμιὰ δὲν ἔχει συγγένεια μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ μὲ τὶς ἀνθρώπινες ιδιότητες (βλέπε σχετικὰ πῶς εἰκονίζεται ὁ δράκος αὐτὸς στὶς εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Γεωργίου).

Μιὰ τέτοια πρώτη καὶ παράδοξη ἐξέλιξη συναντοῦμε μέσα στὰ λατρευτικὰ ἔθιμα. Τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, στὴν Ἀράχοβα τοῦ Παρνασσοῦ, κάνουν ἑσπερινό, βγάζουν ἔπειτα τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου μὲ λάβαρα καὶ κάνουν λιτανεῖα. Ἐπειτα χορεύουν στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, λέγοντας τὸ «Πανηγυράκι». Στὸ μεταξὺ ἔχουν κόψει τὸ νερὸ καὶ τὴν ὥρα ποὺ λένε «Ἀπόλα, δράκο μ', τὸ νερὸ νὰ πιῆ τὸ πανηγύρι», ἀπολοῦν πάλι ἀπ' τὴ δεξαμενὴ τὸ νερὸ (βλέπε *Ἐπει. Δαογρ. Ἀρχ.* 5, 1949, σελ. 52).

Τὸ ἔθιμο γίνεται κατὰ τὴν ἐορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ δὲν ὑπάρχει

καμιά ἀμφιβολία ὅτι εἶναι στενὰ δεμένο μὲ τὰ περὶ Δρακοντοκτονίας τοῦ Ἁγίου. Εἶναι ὅμως ἀξιοσημείωτη ἡ ἐξῆς ἀπόκλιση: Ἐνῶ στὸ λατρευτικὸ ἄσμα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὁ Δράκος παριστάνεται σὰν ἀπαίσιο καὶ ἀνθρωποφάγο θηρίο καὶ ὁ Ἁϊ-Γιώργης προβάλλει σὰν λυτρωτής, ἐδῶ στὸ λατρευτικὸ δρώμενο τῆς Ἀράχοβας ὁ Δράκος ἔχει ἐξανθρωπισθῆ, οἱ πιστοὶ τὸν προσφωνοῦν «*δράκο μου*» καὶ τὸν παρακαλοῦν, καὶ κείνος, φιλεύσπλαχνος τώρα, ἀμέσως εἰσακούει τὴν παράκληση καὶ ἀπολάει τὸ νερό. Βλέπομε λοιπὸν ὅτι *ὁ ἀρχικὸς ρόλος τοῦ Δράκου ἔχει ἐντελῶς τώρα ἀντιστροφή* καὶ ὅτι μιὰ τέτοια μεταβολὴ δὲν τὴν ἐμποδίζει ἀκόμη καὶ ὁ τιμῶμενος Ἅγιος, πὺ ἀκριβῶς πάνω στὴ γιορτὴ του βρῆκαν νὰ τὸν παραγκωνίσουν καὶ νὰ ἱκετεύουν τὸν ἀντίπαλό του!

Ἄναφερα τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦτο, γιὰ νὰ δείξω πόσο ἓνας ἀρχικὸς ρόλος καὶ χαρακτήρας μπορεῖ εὐκόλα ν' ἀντιστραφῆ. Μποροῦμε ἐδῶ νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὸν Μανώλη, τὸν πρωτομάστορα, πὺ ἐνῶ ἀρχικὰ καὶ στερεότυπα χτίζει τὴ γυναίκα του κάτω στὰ θεμέλια τοῦ Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας, τελικὰ ὅμως ὑφίσταται καὶ αὐτὸς μιὰν ὅμοια ἀντιστροφή ρόλου καὶ ἔτσι δημιουργεῖται καὶ ἐκεῖ νέα διασκευή, ὅπου τώρα δὲν εἶναι ὁ ἄντρας πὺ χτίζει τὴ γυναίκα, ἀλλὰ εἶναι ἡ γυναίκα πὺ χτίζει τὸν ἄντρα της, Μανώλη ὄνοματι, κάτω στὰ θεμέλια τοῦ ἴδιου γεφυριοῦ (Βλέπε σχετικὰ: Κ. Ρωμαίου, Τὸ τραγούδι τοῦ Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας, *Ἀρχ. Θεσ. Θησ.* 17, 1952, σελ. 318, σημείωση 2). Ἄνάλογο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ Γριά τοῦ Μάρτη, πὺ, ἐνῶ ἀρχικὰ εἶναι φοβερὴ δαιμόνισσα, πὺ κυριαρχεῖ στὸ τέλος τοῦ Μάρτη καὶ παντοῦ σκορπάει τὴν παγωνιά καὶ τὸν ἀπότομο χειμῶνα, ἀργότερα παθαίνει ὀλοκληρωτικὴ ἀντιστροφή τοῦ ρόλου της ἔτσι, ὥστε νὰ μεταβάλλεται σὲ μιὰ κοινὴ ἀλλὰ ἀπερίσκεπτη γριούλα, πὺ παγώνει καὶ αὐτὴ καὶ τὰ κασίκια της ἀπὸ τὸ ἀπότομο κρύο τοῦ Μάρτη πὺ τὸν ἔβρισε. (Βλέπε σχετικὰ τὴν ἐξαίρετη μελέτη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Κ. Ἀ. Ρωμαίου, *Γριά, μυθικὴ μορφὴ ἀρχαία, Ἀφιέρωμα Στίλπωνος Κυριακίδου*, 1953).

Τὸ πὺ πάνω φαινόμενο δὲν εἶναι περιορισμένο μόνο στὸ πανηγύρι τοῦ Ἁϊ-Γιωργιοῦ, στὴν Ἀράχοβα τοῦ Παρνασσοῦ. Ἰδία περίπτωσις ἀνθρωπομορφισμοῦ τοῦ Δράκου καὶ παρακλητικῆς διάθεσης τῶν κατοίκων γίνεται καὶ μέσα σὲ ἓνα τραγούδι Ἀκριτικὸ (*Λαογραφία*, 1, 605, ἀρ. 22. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ *Θρακικά*, τόμ. 3, σελ. 268), ὅπου ἐπίσης δὲν ὑπάρχει νερὸ γιὰ τὸ περιορίζει ὁ δράκος. Οἱ εὐγενικὲς ἀρχοντοπούλες στολίζονται καὶ πᾶνε καὶ παρακαλοῦνε τὸ Δράκο ν' ἀφήσῃ τὸ νερό. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ στὸ πανηγύρι τῆς Ἀράχοβας, τοῦ λένε: «*Δράκοντα, μόλα τὸ νερὸ νὰ πιοῦν τὰ διψασμένα*» (στίχ. 8). Μὲ μιὰ τέτοια ἐξέλιξη τῶν μοτίβων καὶ μὲ τὸ δικαίωμα ἐπιλογῆς ὁποιασδήποτε ἀπὸ τὶς προσφερόμενες νέες (βλ. τοὺς στίχους 10—14), εἶναι φυσικώτατο ἡ διάθεσις τοῦ Δράκου ἀπὸ ἀρχικὰ ἀνθρωποφαγικὴ, νὰ ἐξελισσεῖται ἀργότερα σὲ καθαρὰ ἐρωτικὴ. Στὴ συνέχεια τοῦ τραγουδιοῦ ὁ

Δράκος απαντάει ὅτι δὲ θέλει καμιάν ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ὁμορφοστολισμένες κοπέλλες, ποὺ ἐκούσια τοῦ προσφέρονται, ἀλλὰ θέλει μόνο τὴν Κυρὰ Βδοκιά τὴν ἀηδονολαλοῦσα. Πηγαίνουν τὸ λένε στὴν Εὐδοκιά καὶ ἐκεῖνη στολίζεται καὶ ξεκινάει μονάχη τῆς νὰ πάη νὰ βρῆ τὸ Δράκο.

Βλέπομε λοιπὸν ὅτι ὁ ἀνθρωπομορφισμὸς τοῦ Δράκου, οἱ διάλογοί του μὲ τὶς νέες, ἡ προτίμησή του γιὰ μιὰν ὠρισμένη καὶ ὁμορφη ἀρχοντοπούλα, ἡ κατακράτηση τοῦ νεροῦ τῆς πολιτείας ὥσπου ἡ νέα νὰ πάη μονάχη τῆς καὶ νὰ τοῦ προσφερθῆ, ὅλα αὐτὰ ἔχουν ἐδῶ προϋπάρξει καὶ διόλου δὲν εἶναι νέα στοιχεῖα, ποὺ πρώτη καὶ μόνη φορὰ νὰ παρουσιάζονται στὸ τραγούδι τοῦ Ἑρριγα. Τὸ τραγούδι τοῦτο τοῦ Δράκου καὶ τῆς Κυρὰ Βδοκιάς (*Λαογραφία* 1, 605 ἀριθ. 22) ἕως ἐδῶ δὲν διαφέρει σχεδὸν καθόλου στὰ βασικὰ τοῦ ἐπεισόδια, ἀν συγκριθῆ μὲ τὸ τραγούδι τοῦ Ἑρριγα. Ἡ κυριώτερη διαφορὰ τους εἶναι ὅτι ὁ ἑξανθρωπισμένος Δράκος, ποὺ κρατάει τὸ νερὸ καὶ περιμένει τὴ νέα, δὲν εἶναι *ἀνώνυμος* ἀλλὰ στὸ τραγούδι τοῦ Ἑρριγα παίρνει τὸ ὄνομα *Ἀλέξανδρος*.

Γιὰ ποιὸ τῶρα λόγο ἀναμειγνύεται ἐντελῶς ἀπροσδόκητα τὸ ὄνομα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου; Μὴν ἀναζητήσωμε νὰ βροῦμε ἀνάλογο περιστατικὸ μέσα στὰ ἱστορικὰ γεγονότα ποὺ συνδέονται μὲ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο, ὅπως ἔχει κάμει τὸ 1882 ὁ ἱστοριοδίφης Κων. Σάθας καὶ ὅπως φροντίζουν νὰ τὸ ἀνασκευάσουν ὁ Ν. Πολίτης (*Λαογραφία* 1, 205—206) καὶ ὁ Μ. Μανούσακας (*Λαογραφία* 14, 14—17). Ὁ Κ. Σάθας ὑπέθεσε ὅτι τὸ δημοτικὸ τοῦτο τραγούδι ἀπηχεῖ τὸ περιστατικὸ ποὺ διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (*Βίος Ἀλεξάνδρου* 12), σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο κατὰ τὴν ἄλωση τῶν Θηβῶν ἓνας ἀξιωματικὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐβίασε τὴν Τιμόκλεια, ἀρχόντισσα τῆς Θήβας, καὶ ἐκεῖνη γιὰ ἐκδίκηση τὸν σκότωσε μὲ δόλο σπρώχνοντάς τον νὰ πέση μέσα στὸ πηγάδι τοῦ κήπου τῆς. Εἶναι φανερὸ ὅτι παρόμοια ἱστορικὰ περιστατικὰ δὲν ἔχουν καμιά συγγένεια μὲ τὰ περιστατικὰ τοῦ τραγουδιοῦ. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ποὺ ζῆ στους θρύλους τοῦ σημερινοῦ λαοῦ, σχετίζεται ἀμεσώτερα ὄχι μὲ τὴν ἱστορία ἀλλὰ μὲ τὴ μυθολογία ποὺ ἔνωρὶς ἀναπτύχθηκε γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του (μυθικὴ ἱστορία τοῦ Ψευδοκαλλισθένη καὶ ἄλλες ἀνάλογες πηγές).

Εἶδαμε πιὸ πάνω ὅτι ὁ δρακοντοκτόνος Ἅγιος παραγκωνίζεται καὶ στὴ θέση του ὡς κύριου προσώπου στὸ ἐπεισόδιο τοῦ νεροῦ προβάλλει τῶρα ὁ ἴδιος ὁ Δράκος ἑξανθρωπισμένος. Παρόμοια ὑποκατάσταση μπορεῖ φυσικὰ νὰ συμβαίη καὶ ἐδῶ, στὸ τραγούδι τοῦ Ἑρριγα, ὅπου ὁ ἑξανθρωπισμένος ἀνώνυμος Δράκος μπορεῖ θαυμάσια νὰ ὑποκαθιστᾶ στὰ ὀνόματα τὸν *Διγενῆ* καὶ τὸν *Ἀλέξανδρο*, ἀρκεῖ μονάχα νὰ συμβαίη *ἢ ἐξῆς ἀπαραίτητη προϋπόθεση*: Ὅπως ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὑποκαθίσταται ἀπὸ τὸν Δράκο ἐπειδὴ ὑπῆρξε δρακοντοκτόνος, ἔτσι καὶ οἱ δυὸ τοῦτοι ἥρωες πρέπει νὰ ὑπῆρξαν ἀρχικὰ ἀντίπαλοι τοῦ ἴδιου Δράκοντα καὶ τελικὰ δρακοντοκτόνοι. Πρέ-

πει νὰ προϋπάρχη ἡ συμμετοχὴ τους στὴ Δρακοντοκτονία, γιὰ νὰ γίνη ἡ κατοπινὴ ἀντιστροφή στους ἀρχικοὺς ρόλους. Γιὰ τὸ Διγενὴ τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀπλούστερο, ἐπειδὴ ὁ Διγενὴς εἶναι πράγματι ἀπὸ τοὺς κατ' ἐξοχὴν δρακοντοκτόνους ἥρωες. Θὰ μπορούσε νὰ φέρη κανεὶς παραδείγματα καὶ ἀπὸ τὸ λόγιον Ἔπος καὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια. Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ ὅμως εἶναι σὲ ἓνα τραγούδι Ροδιακόν, ὅπου ἡ ὑπόθεσις εἶναι ὅτι ἓνας φοβερός Ἀράρης ἢ Θερίο κρατᾷ τὸ νερό, ὁ βασιλιάς διαλαλεῖ ὅτι δίνει τὴν κόρη του σ' ὅποιον θὰ τὸ σκοτώσῃ καὶ ὁ Διγενὴς πηγαίνει καὶ τὸ σκοτώνει. (Βλέπε σχετικὰ *Δαογραφία* 1, 216—218, ἀρ. 5).

Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν εἶναι δύσκολο οὔτε γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο, καὶ τοῦτο γιὰ δυὸ λόγους : α) διότι εἶναι ἥρωας πὺν ἀντιπροσωπεύει ἓνα ἀξιόλογο προακριτικὸ μυθολογικὸ στρώμα, ἐπενδυμένο μέσα στὸν Ἀκριτικὸ κύκλο 1) σὲ βαθμὸ ὥστε ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἔχη γιὰ πολλὰ ὑπάρξει τὸ πρότυπο τοῦ Διγενὴ (κατὰ μιὰ μάλιστα λαϊκὴ μυθιστορία ἦταν ἀπὸ Πέρση πατέρα καὶ Ἑλ-

1) Σύμφωνα μὲ τὴ γενικὴ αὐτὴ ἐκδοχὴ θὰ πρέπη νὰ δεχτοῦμε καὶ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐπιζῆ μέσα στὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια μόνο μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀθλων τοῦ πὺν τώρα ἀποδίδονται στὰ ὀνόματα ἄλλων Ἀκριτικῶν ἡρώων, ἢ μόνο κάθε φορὰ πὺν ἀναφέρεται μέσα στὶς παραλλαγὰς μὲ τὸ καθιερωμένο ὄνομα Ἀλέξαντρος ἢ Ἀλέξαντρος ὁ βασιλιάς. Ἐπιζῆ ἀκόμη ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὡς Ἀκρίτας παντοῦ ὅπου ἀναφέρεται ὡς Ἀλέξης ἢ Ἀλέξης ὁ ἀντρειωμένος, π. χ. στὸ τραγούδι τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου : Πολίτου, *Ἐκλογαὶ* ἀρ. 70 στίχ. 1 «Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς κι' ὁ Ἀλέξης ὁ ἀντρειωμένος». Τὸ ἴδιο ὄνομα «Ἀλέξης» παράλληλα μὲ τὸ Ἀλέξανδρος ἀκούεται καὶ στὸ θέατρο τοῦ Καραγκιόζη, στὴν παράστασις τῆς Δρακοντοκτονίας.

Ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν ἀρχαῖο Φιλόππαπον πὺν ἐπιζῆ ὡς *Φιλοπαπποῦς* μέσα στὰ τραγούδια καὶ στὸ Ἔπος, ὃν βέβαια θὰ δεχτοῦμε ὅσα σχετικὰ ὑποστηρίζει ὁ Gregoire (*Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας*, Ν. Ὑόρκη 1942, σελ. 125 κέξ), ἔτσι καὶ μάλιστα πολὺ ἀνετώτερα «ὁ Ἀλέξης» τῶν Ἀκριτικῶν τραγουδιῶν εἶναι ἴδιος μὲ τὸν Ἀλέξανδρο. Ἡ ἐκδοχὴ νὰ ἔχη εἰσχωρήσει εἰδικὰ ὁ Ἀλέξης ὁ Κομνηνὸς μέσα στὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια, γιὰ τὴν τόλμη τοῦ ὁποίου ἔγινε μάλιστα καὶ μικρὸ ἀλλὰ ἀγάπητὸ λαϊκὸ τραγούδι στὶς μέρες του (βλέπε : Πολίτου, *Ἐκλογαὶ* Ἐπίμετρον Α, 1 «ἐπὶ τῇ διαφυγῇ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, 1081 μ.Χ.») μοῦ φαίνεται λιγώτερο πιθανή, χωρὶς ὅμως καὶ ν' ἀποκλείεται. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι σὲ παραλλαγὰς τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου, στὴν ἀρχὴ τοῦ τραγουδιοῦ, δὲν ἀναφέρεται μόνο Ἀλέξης ὁ ἀντρειωμένος, ἀλλὰ ἀντὶ αὐτοῦ σὲ ἄλλες λέγεται Ἀλέξανδρος, πρᾶγμα πὺν ἐνισχύει τὴ λύση : Ἀλέξης = Μ. Ἀλέξανδρος καὶ ὄχι Ἀλέξης Κομνηνός. Βλέπε π. χ.

Ὁ Κωσταντῆς κι' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὸ μικρὸ Ἀργυράκη

(Κ. Κανελλάκη, *Χιακὰ Ἀνάλεκτα* 1890, σελ. 65 ἀριθ. 55).

Σὲ ἄλλο πάλι τραγούδι γιὰ τοὺς Ἀντρειωμένους καὶ τὸ Χάρου, πάλι Κωσταντῆς καὶ Ἀλέξανδρος βρίσκονται μαζί, ὅπως Κωσταντῆς καὶ Ἀλέξης ἦταν καὶ στοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου. Βλέπε Κ. Κανελλάκη, ἔνθ. ἀν. σελ. 46 ἀρ. 35:

Ὁ Κωσταντῆς τὸ Ἀλέξανδρος τὸ ὁ Ἀλεξανδρεωμένος

Αὐτὸς ὁ «Ἀλεξανδρεωμένος» θυμίζει τὸ ἀνάλογο ἀναλυτικὸ ἡμιστίχιον πὺν λέει : «κι' ὁ Ἀλέξης ὁ ἀντρειωμένος».

ληνίδα μητέρα, δηλ. ἦταν *διγενής* κι' αὐτός), καὶ ἐπίσης β) διότι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἄλέξανδρος εἶναι ἓνας δρακοντοκτόνος.

Ὡς δρακοντοκτόνος ὁ Ἄλέξανδρος δὲν ἀπουσιάζει οὔτε ἀπὸ τὴν Ἀκριτική ποίηση. Σὲ μιὰν Κρητική παραλλαγή τῶν τραγουδιῶν τῆς Δρακοντοκτονίας ἤρωας δὲν εἶναι οὔτε ὁ Διγενής οὔτε ὁ Ἀϊ-Γιώργης, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Μέγας Ἄλέξανδρος. Ἡ παραλλαγή, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα Κρητικά τραγούδια, εἶναι κολοβή, σώζεται δηλ. μόνο στοὺς πρώτους στίχους τῆς καὶ τελειώνει — εἶναι ὁ τρόπος αὐτὸς στερεότυπος γιὰ πολλὰ Κρητικά τραγούδια — σὲ μισὸ στίχο. Γενικώτερα ἡ παραλλαγή αὐτὴ φαίνεται ὅτι εἶναι νεώτερη καὶ περιληπτικὴ ἀπόδοση τραγουδιοῦ, ποὺ ἴσως ὑπῆρξε παλαιότερο καὶ ἐκτενέστερο. Ἡ Κρητικὴ αὐτὴ παραλλαγή ἔχει ὡς ἐξῆς (*Ἀρ. Κριάρη, Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοδῶν ἀσμάτων*, ἔκδ. 2, 1920, σελ. 245) :

Ἄλεξινιὸς τὸ σκότωσε τὸ φίδι στὸ λιβάδι,
μ' ἀπήτις καὶ τὸ σκότωσε δὲν τ' ἄφηκε νὰ φύγη.
Ἐκατσε κι' ἐξεμέτραν το κι' ἐσπιθαμολογᾷ το,
κι' εἶχε διπλὲς τσὶ κεφαλὲς καὶ τὴ θωρογιά μεγάλη,
κι' εἶχε κι' ὄρα κι' ἀπανορά.

Ἀναδημοσίευση τῆς παραλλαγῆς αὐτῆς ὑπάρχει καὶ στὸ βιβλίον τοῦ Π. Καλονάρου (*Βασίλειος Διγενής Ἀκρίτας Β'*, 204), ὅπου καὶ παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὸ τραγούδι καὶ τὸ δεσμὸν τοῦ πρὸς τὸν Μέγα Ἄλέξανδρον.

Ἐπιβλητικὴ ὅμως καὶ πανελληνία ἐμφάνισή του ὡς δρακοντοκτόνου ὁ Μέγας Ἄλέξανδρος σημειώνει στὸ νεοελληνικὸ λαϊκὸ θέατρο, τὸν Καραγκιόζη, ὅπου προβάλλεται μόνος αὐτός, ἐνῶ ἔχει ἐξ ὀλοκλήρου παραγκωνίσει τὸν Ἀϊ-Γιώργη, τὸ Διγενὴ καὶ ὅποιον ἄλλο. Τὸ σχετικὸ θέμα στὴν περίπτωσιν αὐτὴ εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπινόηση μερικῶν σημερινῶν Καραγκιοζοπαικτῶν—σ' αὐτὸ βασικᾶ ἀντιτίθεται τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ δεκαετηρίδες τὸ θέμα χρησιμοποιεῖται ἀπ' ὅλους τοὺς ἐπαρχιακοὺς παικτες—ἀλλ' ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν παράδοση, ὅτι ἔχει μεγάλη διάδοση καὶ ὅτι ἀναπτύσσεται σὲ ὀλοκλήρη δίωρη παράσταση ποὺ ἔχει τὸν τίτλον «τὸ *Θερίον*». Καὶ ἐδῶ, σὲ ἄλλες παραστάσεις ἢ βασιλοπούλα κινδυνεύει ἀπὸ τὸ θηρίον, καὶ σὲ ἄλλες ἀπλῶς μπαίνει ὡς ἔπαθλον, δηλ. ὁ βασιλιάς ἢ ἄλλοτε ὁ βεζύρης βάνει καὶ διαλαλοῦν ὅτι ὅποιος θὰ πάη καὶ θὰ σκοτώσῃ τὸ θηρίον θὰ παίρῃ τὴν κόρη του γιὰ γυναῖκα του. Πηγαίνουν πολλοὶ χωρὶς ἀποτέλεσμα, ὥσπου τέλος ἐμφανίζεται κατάφρακτος μέσα στὰ σιδερένια ἀρχαῖα ὄπλα του (τὸ θώρακα, τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ κοντάρι) ὁ θουλικὸς Ἄλέξανδρος. Σὲ ἐρώτησιν τοῦ Καραγκιόζη ἀπαντᾷ ὅτι τὸν λένε Ἄλεξανδρο Μακεδόνα, ἐνῶ ὁ Καραγκιόζης παρερμηνεύοντας ἀρχίζει ἀπὸ τότε νὰ τὸν ἀποκαλῇ «ὁ Ἄλέξης μὲ τὰ κυδῶνια». Τὰ ἐπεισόδια ξετυλίγονται παρόμοια περίπου, ὅπως καὶ στὸ γενικὸν θέμα τῆς δρακοντοκτονίας. Ὁ ἤρωας σκοτώνει τὸ θηρίον, ἀπαλλάσσει τὴν πο-

λιτεία ἀπὸ τὸν κίνδυνο καὶ στὸ τέλος δείχνει ἀνάλογη μετριοφροσύνη, ὅπως καὶ ὁ Ἅϊ-Γιώργης στὸ λατρευτικὸ τραγούδι του.

Γίνεται πιθανὸ ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἀλέξανδρου ἔχει βαθύτερες τὶς ρίζες της μέσα στὴν παράδοση. Ἡ ταυτόχρονη ὅμως στὴ νεοελληνικὴ παράδοση ἐμφάνιση τριῶν ξεχωριστῶν ἀλλὰ ἰδιαίτερα δημοφιλῶν ἡρώων (τοῦ Ἅϊ-Γιώργη, τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Ἀλέξανδρου), ποὺ κατορθώνουν τὸ ἴδιο καὶ οἱ τρεῖς κατόρθωμα, *ἦταν ἐπόμενο νὰ ἐπιδράση διαχωριστικὰ καὶ σιγὰ σιγὰ μὲ τὸν καιρὸ νὰ μοιράση σὲ καθέναν ἥρωα καὶ τὸν ἰδιαίτερο τομέα του.* Ὁ Ἅϊ-Γιώργης ἔμεινε ὡς ὁ ἀναμφισβήτητος ἐκπρόσωπος στὸν τομέα τῆς λατρευτικῆς δρακοντοκτονίας. Ὁ Διγενῆς ἔμεινε τελικὰ ὡς ἐκπρόσωπος τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου (ὅπου ὅμως συνεχίζει νὰ συμμετέχη καὶ ὁ Ἀλέξανδρος). Τέλος ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιβάλλεται ὀλοκληρωτικὰ στὴν παράδοση τοῦ θεάτρου τῶν σκιῶν, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὡς δρακοντοκτόνος δὲν ἔχει βαθειὰς τὶς ρίζες του, παίρνοντας ἴσως τὸ λαϊκὸ μῦθο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Περσέα—ὅπως γίνεται καὶ μὲ τὸν Ἅγιο Γεώργιο—καὶ ὄχι ὕστερα ἀπὸ ἐνδιάμεση καὶ εἰδικὴ μεσολάβηση τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου. Ἄλλωστε ἡ περιπέτεια αὐτὴ εἶναι συγγενικὴ καὶ μὲ τόσες ἄλλες περιπέτειες τοῦ ἥρωα, ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὴ μυθολογία γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο.

Ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα συνάγονται τώρα τὰ ἑξῆς :

α) Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔχει στενὴ καὶ οὐσιαστικὴ σχέση μὲ τὸ θέμα τῆς δρακοντοκτονίας, καὶ εἶναι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Διγενῆς ἥρωες ποὺ ἀνήκουν στὴν ἴδιαν ὀμάδα μὲ τὸν Περσέα καὶ τὸν Ἅϊ-Γιώργη, οἱ ὁποῖοι σκοτώνουν τὸ δράκοντα καὶ ἐλευθερώνουν τὴ βασιλοπούλα. Φαίνεται πιθανὸ ὅτι ἔχουν ὑποστῆ ἐπίδραση μεταξύ τους τόσο τὸ θέμα τῆς Δρακοντοκτονίας (Δράκος—ἥρωας—βασιλοπούλα), ὅσο καὶ τὸ θέμα τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Κάβουρα, ὅπου—ὅπως ἔχει δείξει ὁ καθηγητὴς Στ. Κυριακίδης (*Λαογραφία* 6, 368—424) — πρότυπο πιθανώτατο καὶ παλαιότατο ὑπόκειται ὁ Ἀλέξανδρος.

β) Ὅτι τὸ ἀναποδογύρισμα στὸ χαρακτῆρα τοῦ ρόλου τοῦ Δράκοντα εἶναι φαινόμενο γενικώτερο καὶ δὲ συμβαίνει *μόνο* μὲ τὸ τραγούδι τοῦ Ἐρριγα, ἢ *μόνο* μὲ ἔθιμα καὶ δρώμενα λατρευτικά, ἢ *μόνο* μὲ τὸ τραγούδι Δράκοντα καὶ Κυρὰ Βδοκιᾶς. Ὁ Δράκος ἐξανθρωπίζεται καὶ μὲ τὴ σειρά του ὄχι μόνο ὑποκαθιστᾶ σὲ λατρευτικὰ ἔθιμα τὸ Δρακοντοκτόνο Ἅγιο, ποὺ ξαναδίνει ἐλεύθερο στοὺς ἀνθρώπους τὸ νερό, ἀλλὰ, ἐντελῶς ἐξανθρωπισμένος τώρα, οἰκειοποιεῖται ἀκόμη καὶ τὰ ὀνόματα καὶ ὑποκαθιστᾶ σ' αὐτὰ κυρίως τὸν Ἀλέξανδρο, λιγώτερο ὅμως καὶ αὐτὸν τὸ Διγενῆ. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο, ἐνῶ σὲ ἄλλο τραγούδι οἱ κοπέλλες πηγαίνουν καὶ παρακαλοῦν ἕναν ἀνώνυμο δράκο καὶ τέλος πηγαίνει μόνη της καὶ ἡ ἴδια ἢ νέα ποὺ ἐκεῖνος τὴ ζητάει ὡς λύτρα, ἐδῶ στὴν ἴδιαν ὑπόθεση—μὲ τὸ Δράκο, μὲ τὸ νερὸ καὶ

μέ τῆ νέα ὡς τὰ ἀπαραίτητα λύτρα — ὁ πρὶν ἀνώνυμος Δράκος ἐπῆρε τὸ ὄνομα *Ἀλέξανδρος* καὶ *Διγενής*.

Αὐτὴ εἶναι ἡ (ἄς τὴν ὀνομάσωμε ἔτσι) «λαογραφικὴ ἔτυμολογία» τῶν ὀνομάτων «Ἀλέξανδρος» καὶ «Διγενής» ποὺ παρουσιάζονται μέσα στὸ τραγούδι τοῦ «Ἐρριγα». Εἶπαμε ὅμως στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης ὅτι ἡ ἔτυμολογία ἡ σχετικὴ μὲ τὴν καταγωγὴ ἑνὸς ὀνόματος, καὶ ἂν ἀκόμη φαίνεται αὐτὴ καθ'αυτὴ ὡς ἀπόλυτα ὀρθή, ὥστόσο διόλου δὲ θὰ πρέπη νὰ μᾶς δεσμεύσῃ τελικὰ παρὰ μόνο εἶναι στὴ συνέχεια ἡ νέα ἔτυμολογία ὑποβοηθεῖ σὲ γενικώτερη ἐρμηνεία καὶ τῶν ὑπόλοιπων περιστατικῶν τοῦ τραγουδιοῦ. Ἀνάλογο π. χ. ἔχει συμβῆ μὲ τὸ *τραγούδι τοῦ Γυρισμοῦ τοῦ Ξενιτεμένου*. Ἐκεῖ ἡ παράλληλη ὑπαρξὴ τῆς Ὀμηρικῆς λέξης «*σήματα*» ποὺ ζητοῦνται ἀπὸ τὴν Πηνελόπη, καὶ τῆς νεοελληνικῆς λέξης «*σημάδια*», ποὺ ζητοῦνται ἀπὸ τὴν ἀνώνυμη γυναῖκα τοῦ σημερινοῦ ξενιτεμένου, ἦταν ἓνα σπουδαῖο καὶ γοητευτικὸ ἐπιχείρημα γιὰ τὸ δεσμὸ Ὀμηρικοῦ καὶ σημερινοῦ τραγουδιοῦ, ὥστόσο ὅμως ἦταν ἓνας γλωσσικὸς δεσμὸς ποὺ μποροῦσε εὐκόλα ν' ἀμφισβητηθῆ καὶ νὰ θεωρηθῆ συμπωματικός. *Μόνο μὲ τὴν ἐξακρίβωση ὅτι ὁ γλωσσικὸς αὐτὸς δεσμὸς συμπαρακολουθεῖται καὶ ἀπὸ τὴν παράλληλη ἐπιβίωση τῶν ἴδιων περιστατικῶν καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων, ποὺ κυριαρχοῦν στὶς ἀναγνωρίσεις τῆς Ἰθάκης, μόνο ἔτσι ὁ δεσμὸς αὐτὸς κατόρθωσε ν' ἀποχτήσῃ στερεότητα* καὶ νὰ μᾶς βεβαιώσῃ ὅτι πράγματι ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα. (Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τοῦτο βλέπε Κ. Ρωμαίου, *Τὸ τραγούδι τοῦ Γυρισμοῦ τοῦ Ξενιτεμένου*, *Ἀρχ. Θεσ. Θησ.* 17, 1952, 334—354, καθὼς καὶ γαλλικὴ μετάφρασή του : *La Chanson Populaire Neogrecque «Le Retour de l'Expatrié»*, *L'Hellenisme Contemporaine* 7 (1953) 38—57).

Καὶ ἐδῶ λοιπὸν τόσο τὸ κοινὸ θέμα τοῦ νεροῦ ποὺ κατακρατεῖται ὅσο καὶ τὸ ὄνομα *Ἀλέξανδρος*, κοινὸ τόσο στὴ δρακοντοκτονία ὅσο καὶ στὴ συνηθιζόμενη ὑποκατάσταση τοῦ δρακοντοκτόνου, καὶ τὰ δύο τους αὐτὰ βασικὰ στοιχεῖα τότε θὰ στερεωθοῦν ἀκόμη περισσότερο, εἰάν θ' ἀποδειχθῆ ὅτι ἀληθινὰ συμπαρακολουθοῦνται καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα παράδοξα περιστατικὰ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Ἐρριγα, τὰ ὁποῖα καὶ θὰ πρέπη νὰ τὰ ἐρμηνεύουν.

Δ'

Ἔως τώρα εἶδαμε ὅτι τόσο τὰ βασικὰ ἐπεισόδια ὅσο καὶ τὰ βασικὰ ὀνόματα συμφωνοῦν καὶ ἐρμηνεύονται παράλληλα. Συμβαίνει ὅμως αὐτὴ ἡ ἐνιαία λύση νὰ προχωρῆ καὶ πρὸς τὶς ὑπόλοιπες λεπτομέρειες ; Τέτοιες εἶναι :

α) *Ὁ πρῶτος ὕπνος τοῦ ἥρωα πλάϊ στὴν κόρη, χωρὶς ὅμως νὰ πειράξῃ τὴν τιμὴ τῆς.* β) *Ἡ ἀποκοπὴ τοῦ κεφαλιοῦ καὶ ἡ διαπόμπευση.* Καὶ γ) *ἡ νίκη τῆς κόρης μόνης τῆς ἐναντίον καὶ τοῦ Ἐρριγα καὶ τοῦ Δράκοντα.*

Εἶναι βέβαια λεπτομέρειες ὅλα αὐτὰ, ὥστόσο ὅμως εἶναι λεπτομέρειες παράδοξες καὶ διόλου δὲ φαίνονται ὑστερογενεῖς καὶ ἀσήμαντες. Ἀφοῦ λοι-

πὸν φαίνονται ἀρχικὲς τοῦ μύθου, ὀφείλει ὁπωσδήποτε καὶ αὐτὲς νὰ τὶς ἐπεξηγήῃ ἢ πῶς ἐνταῖς ἐνιαία λύση, ἂν βέβαια θὰ θέλῃ νὰ διατηρῇ τὴν ἀξίωση ὅτι εἶναι ἡ μόνη σωστή.

Πρώτη περίπτωση : Μία σύντομη ἀναδρομὴ στὸν κύκλο τῆς Δρακοντοκτονίας ἐνδέχεται νὰ μᾶς ἀποβῇ πολὺ χρήσιμη. Στὰ τραγούδια τοῦ κύκλου αὐτοῦ ὁ Ἅγιος Γεώργιος πλησιάζει τὴν ἀπελπισμένη καὶ μονάχη βασιλοπούλα, τὴ ρωτᾷ, μαθαίνει τί τῆς συμβαίνει καὶ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ ἄλογό του. Ἀργότερα ὁ Ἅγιος «*καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ὕπνου, πλαγιάζει καὶ ἀποκοιμᾶται*», ἢ «εἶπε εἰς τὴν βασιλοπούλαν ν' ἀπλώσῃ τὴν ποδιὰν τῆς ν' ἀποκουμπήσῃ ἢ νὰ κοιμηθῇ» ἢ «ἀπεκοιμήθη στὰ γόνατα τῆς βασιλοπούλας» (Ν. Πολίτης, *Δαογραφία* 4, 192—193. Ἐκεῖ, σελ. 185—235, ὁ σοφὸς ἐρευνητὴς ἀναλύει τὰ σχετικὰ τραγούδια στὴν ἐξαίρετη μελέτη του «*Τὰ δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου*»). Στὴ συνέχεια ὁ τόπος σείεται, ὁ δράκος πρόκειται νὰ φανῇ καὶ ὁ Ἅγιος ξυπνάει «ἀπὸ τὰ δάκρυα τῆς βασιλοπούλας» (σελ 193).

Θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι τὸ *φαινόμενο τοῦ προσωρινοῦ ἀλλὰ ἀγνοῦ αὐτοῦ ὕπνου*, πὺ κάνει ὁ ἥρωας πάνω στὰ γόνατα τῆς παρθένας βασιλοπούλας, εἶναι βέβαια σημαντικό καὶ χαρακτηριστικὸ ἐπεισόδιο, ἐνδέχεται ὅμως νὰ περιορίζεται μόνο στὴ δρακοντοκτονία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ νὰ μὴν ἔχῃ γενικώτερη ἔκταση. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθό. Καὶ στὸ Διγενή, στὸ λόγιον Ἔπος, ἡ σκηνὴ τῆς δρακοντοκτονίας εἰσάγεται μὲ τὸν ἴδιον τρόπο, διότι καὶ ἐκεῖ ὁ Διγενὴς κοιμᾶται καὶ πλάϊ του ἡ κόρη ξαγρυπνάει ¹⁾. Σὲ τέτοια στιγμή καιροφυλακεῖ ὁ δράκος καὶ πάει κοντὰ τῆς, αὐτὴ τὴ φορὰ μάλιστα ὄχι γιὰ νὰ τὴν φάῃ *ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν βιάσῃ*. Ἡ παλαιὰ περίπτωσις τῆς ἀνθρωποφαγίας ἔχει ἐντελῶς διασκευασθῆ σὲ ἐρωτικὴ διασκευή, ὅπου αὐτὸ πὺ τῶρα κινδυνεύει δὲν εἶναι ἡ ζωὴ ἀλλὰ ἡ τιμὴ τῆς καλῆς τοῦ Διγενῆ. Τὸ ἐρωτικὸ ὅμως τοῦτο στοιχεῖο δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀποκλείσωμε ἀπὸ τὰ ἐλατήρια καὶ τὴν ὑπόθεσις καμιάς σχεδὸν Δρακοντοκτονίας, ἀκόμη καὶ τῶν ἀνάλογων τῆς ἀρχαιότητος. Διότι τί ἄλλο ὑποδηλώνει, ἂν ὄχι αὐτό, ἡ ἐπίμονη προτίμησις τοῦ Δράκου νὰ θέλῃ εἰδικὰ γυναῖκες ὡς θύματά του καὶ ὄχι ἄντρες; Μάλιστα σχεδὸν σταθερὸ γνῶρισμα εἶναι ὅτι τοῦ προσφέρονται γυναῖκες ὄχι ἔγγαμοι, ἀλλὰ νέες καὶ παρθένες. Τὸ ἔθιμο τῆς θυσιᾶς τῆς ὠραιότερης ἢ κοινωνικὰ πρώτης παρθένας, πὺ ὡς *ἀπαρχὴ* δίνεται δῶρο στὴ διάθεσις τοῦ πανίσχυρου ὄντος, δὲν εἶναι ἄσχετο. Ἀπὸ τὸ ἔθιμο μπορούσε νὰ προκύψουν οἱ σχετικὸι μῦθοι, ὅπως καὶ οἱ μυθικὲς αὐ-

1) Βλέπε στὸ Ἀκριτικὸ Ἔπος, Αζ § 380—388, (Π. Καλονάρου, *Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας* 1, σελ. 159—163, ὅπου τὸ κεφάλαιο «*Περὶ τοῦ πῶς ὁ Ἀκρίτας ἐν τοῖς γόνασι τῆς κόρης εἰς ὕπνον ἐτρέπη*»). Τότε εἶναι ἡ στιγμή πὺ παρουσιάζεται ὁ Δράκοντας γιὰ νὰ βιάσῃ τὴν κόρη.

τές διηγήσεις μπορούσαν αντίστροφα νὰ δημιουργήσουν δοξασίες καὶ ἔθιμα παράλληλα.

Σὲ ἄλλη πάλι σκηνή, ἄσχετη μὲ τὴν προηγούμενη τοῦ Ἔπους, συμβαίνουν τὰ ἑξῆς : Ἐκεῖ ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ δὲν εἶναι Δράκος ἀλλὰ ὁ γέρος στρατηγός, ὁ πατέρας τῆς κόρης Εὐδοκίας, πού μόλις τὴν ἔχει ἀπαγάγει ὁ νεαρός ἥρωας. Ἡ σκηνὴ ὑπάρχει στὴ Ρωσικὴ παραλλαγή, ὅπως ἀνάλογο περιστατικὸ ὑπάρχει καὶ σὲ ἓνα Ποντιακὸ Ἀκριτικὸ τραγούδι, καὶ ὅλο τὸ θέμα ἐκτυλίσσεται κατὰ τὸ πρότυπο τῆς δρακοντοκτονίας (βλέπε σχετικὰ ὅσα γράφει ὁ H. Gregoire, στὸ βιβλίον του «*Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἡ βυζαντινὴ ἐποποιΐα στὴν ἱστορία καὶ στὴν ποίηση*» Νέα Ὑόρκη 1942, σελίδες 65—69). Καὶ ἐδῶ ἔχομε σχεδὸν *μόνο* ἀντικατάσταση τοῦ Δράκοντα ὡς ἀντίπαλου τοῦ Διγενῆ. Δηλαδή ἀντὶ τοῦ Δράκοντα προβάλλει τῶρα ὁ πατέρας τῆς κόρης μαζί μὲ τοὺς γιούς του καὶ τὸ φουσσᾶτο του. Κατὰ τὰ ἄλλα *ὑπάρχει καὶ ἐδῶ ὡς πρότυπο ἢ τυπικὴ σκηνὴ τῆς Δρακοντοκτονίας μὲ τὸν πρῶτο ἀλλὰ ἄγνὸ ὕπνο τοῦ ἥρωα πάνω στὰ γόνατα τῆς παρθένας*, ὅπως ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἡ γνωστὴ συνέχεια κατὰ τὴν ὁποία ἡ κόρη βλέπει τοὺς διῶκτες, διστάζει νὰ ξυπνήσῃ τὸν ἥρωα καὶ μόνο κλαίει. Σὲ τέτοια στιγμή ξυπνάει ἐκεῖνος, καὶ τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὰ δάκρυα τῆς κόρης πού ἀφθονα τρέχουνε πάνω στὸ πρόσωπό του

Ἀνάλογο ἐπεισόδιον τοῦ ἄγνου ὕπνου ἑνὸς γενναίου νεαροῦ ἥρωα, πού γίνεται πάνω στὰ γόνατα μιᾶς κόρης ἢ πλάι τῆς ἐνῶ ἐκεῖνη ξαγρυπνάει καὶ παραμένει σὰ φρουρός του, δὲ λείπει οὔτε ἀπὸ τὰ παραμύθια, νεοελληνικὰ καὶ ξένα. Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις τὸ περιστατικὸ συμβαίνει *σὰν πρόλογος* γιὰ κάποιο μεγάλο κατόρθωμα πού σὲ μονομαχία θὰ τὸ κατορθώσῃ σὲ λίγο ὁ νεαρός καὶ προσωρινὰ κοιμισμένος καὶ ἀδιάφορος ἥρωας. Ὁ ἀντίπαλός του θὰ εἶναι κατὰ κανόνα κάποιο ὄν, πραγματικὸ ἢ φανταστικὸ, πάντα ὅμως ὑπερφυσικὸ σὲ διαστάσεις καὶ σὲ δύναμη σωματικὴ.

Δεύτερη περίπτωση : Ἡ ἀποκοπὴ τοῦ κεφαλιοῦ τοῦ δράκοντα καὶ ἡ διαπόμευσή του εἶναι περιστατικὸ πού ἐπίσης ὑπάρχει ὄχι μόνο στὸ τραγούδι τοῦ Ἐρριγα ἀλλὰ καὶ στὸν κύκλο τῆς Δρακοντοκτονίας. Ἔτσι π. χ. σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια (Λαογρ. 1, 216—218 ἀρ. 5) ὁ Διγενῆς ἀφοῦ σκοτώνει τὸ θηρίον, πού κρατοῦσε τὸ νερὸ καὶ γιὰ τὸ φόνο τοῦ ὁποίου ὁ βασιλιάς εἶχε ὀρίσει ἔπαθλο τὴν κόρη του, τοῦ κόβει τὸ κεφάλι καὶ τὸ φέρνει στὸ βασιλιά, ὅπως κάνει καὶ ἡ κόρη μὲ τὸ κεφάλι τοῦ Ἐρριγα. (Βλέπε Λαογρ. 1, 218 στίχ. 59):

Τὸ κεφαλᾶκιν τ' ἔκοψα στοῦ βασιλιᾶ τὸ παίρνω.

Ἐπὶ ἔτις στὴ Δρακοντοκτονία, ὅπως παριστάνεται στὸ λαϊκὸ θέατρο μὲ τὸ «Θερίον», τὸν Ἀλέξανδρο καὶ τὸν Καραγκιόζη. Ἐκεῖ μάλιστα τὸ ἀρχικὸ περιστατικὸ μὲ τὸν καιρὸ ἔχει διαμορφωθῆ ἔτσι, πού νὰ παίρῃ καὶ τὴν ἀπαραίτητη κωμικὴ διασκευὴ του. Τοῦτο συμβαίνει διότι ὁ Καρα-

γκιόξης βλέποντας σκοτωμένο τὸ Θηρίο καὶ γνωρίζοντας τὴν προκήρυξη τοῦ πολυχρονεμένου τοῦ Βεζύρη πὼς ὅποιος θὰ τὸ σκοτώσῃ θὰ πάρῃ γυναίκα του τὴ βασιλοπούλα, πιάνει καὶ σηκώνει στὸν ὄμο του μιὰν ἄκρη τοῦ σκοτωμένου θηρίου καὶ σέρνοντάς το πηγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸ Σεράϊ τοῦ βασιλιά· παρουσιάζεται μὲ πόζα δρακοντοκτόνου, γίνεται θερμότητα δεκτὸς ἀπὸ τὸ βασιλιά πὺ ἀποκαλεῖ γαμπρό του τὸν Καραγκιόζη καὶ τέλος—πρᾶγμα πὺ ἦταν καὶ ὁ κύριος σκοπὸς του—πέφτει μὲ τὰ μοῦτρα στὸ φαγητό. "Ολα ἔτσι πήγαιναν θαυμάσια, ὁπότε παρουσιάζεται στὸ παλάτι ὁ Ἄλέξανδρος. Ὁ βασιλιάς ἢ ὁ βεζύρης τοῦ ἀμφισβητοῦν τὸν ἄθλο του, ὁ Ἄλέξανδρος ὁμως τοὺς φέρνει ἓνα ἐπιχείρημα ἀκαταμάχητο : Βγάζει ἀπὸ τὸ σακκίδιο του καὶ τοὺς ἐπιδεικνύει τὴ γλῶσσα τοῦ θηρίου, πὺ σκοτώνοντάς το εἶχε τὴν πρόνοια νὰ τὴν ἀποκόψῃ καὶ νὰ τὴν πάρῃ μαζί του, μοναδικὸ τρόποιο καὶ ἀπόδειξη ἀναμφισβήτητη. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ὁ Ἄλέξανδρος γίνεται μὲ μεγάλες τιμὲς δεκτὸς μέσα στὸ παλάτι, ἐνῶ ὁ Καραγκιόξης προσηλωμένος στὸ ἀτέλειωτο φαγοπότι του δὲν ἔχει πάρῃ εἶδηση γιὰ τὸ τί μεσολάβησε, γιὰ τοῦτο καὶ συλλαμβάνεται ἀπὸ τὸ Βεληγκέκα, δέρονται ἀνηλεῶς—ὅπως συνήθως γίνεται στίς συναντήσεις τῶν δύο τούτων ἡρώων—καὶ τέλος πετειέται ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ σαραγιού ἔξω στὸ δρόμο.

Οἱ κομμένες γλῶσσες τῶν θηρίων πὺ τὰ σκοτώνει ἓνας ἥρωας καὶ τίς παίρνει μέσα στὸ σακκίδιο του δὲν παρουσιάζονται μόνο μὲ τὸν Ἄλέξανδρο καὶ τὴν δρακοντοκτονία του ἀλλὰ καὶ μέσα στὸν Ἀκριτικὸ κύκλο μὲ τὸ Διγενή. (Βλέπε μιὰ Κυπριακὴ παραλλαγὴ στὴ *Λαογραφία* 1, 214 στ. 67—69) :

Κάτω στίς ἄκρες τῶν ἄγρῶν, στὸν ἀγροκαλαμιώνα,

ἐννιὰ βούργιες ἐγέμωσα οὐλον μοῦττες καὶ γλῶσσες,

κι' οἱ μοῦττες ἔν τοὺς δράκοντες κι' οἱ γλῶσσες ἔν τοὺς λιόντες.

Μὲ τὴν εὐκαιρία θὰ ἤθελα νὰ γίνῃ μιὰ λοξοδρομὴ γιὰ νὰ ἐξετάσουμε τὸ περίεργο τοῦτο μοτίβο, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο κάποιος ἥρωας, μόνος ἢ μετέχοντας σὲ κυνήγι μαζί μὲ ἄλλους, σκοτώνει φοβερὰ θηρία ἢ ἄλλα ἄγρια ζῶα καὶ τὰ ἀφήνει ἐκεῖ, ἐνῶ ἄλλοι ἀνάξιοι ἔρχονται κατόπιν, παίρνουν τὰ σκοτωμένα ζῶα καὶ οἰκειοποιοῦνται τὴ δόξα. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ ἀποκαθίσταται στὸ τέλος ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια, καὶ ἀπόδειξη *ἀλάνθαστη χρησιμεύει ἡ γλῶσσα τῶν ζώων αὐτῶν, πὺ ὁ πραγματικὸς ἥρωας εἶχε τὴν πρόνοια νὰ τὴν κόψῃ καὶ νὰ τὴν πάρῃ μαζί του.* Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα βρῖσκω νὰ ὑπάρχῃ μέσα στίς *περιπέτειες τοῦ Πηλέως*, πὺ μὲ τόση γραφικότητα καὶ σαφήνεια μαζί τίς περιγράφει ὁ ἀρχαῖος μυθογράφος *Ἀπολλόδωρος (Βιβλιοθήκη 3, 13)*. Σὲ μιὰν ἀπὸ τίς περιπέτειες ἐκεῖνες ὁ Πηλεὺς πηγαίνει στὸ κυνήγι τοῦ Καλυδωνίου κάπρου μαζί μὲ τὸν Εὐρυτίωνα καὶ «προέμενος ἐπὶ τὸν σὺν ἀκόντιον Εὐρυτίωνος τυγχάνει καὶ κτείνει τοῦτον ἄκων». Γιὰ τὸν ἀκούσιο τοῦτο φόνου φεύγει ἀπὸ τὴ Φθία καὶ ἔρχεται στὴν Ἰωλκὸ, στὸν Ἄκαστον, ἀπὸ τὸν ὅποιο

καὶ «καθαίρεται». Σὲ λίγο ὅμως ἡ γυναῖκα τοῦ Ἀκάστου, ἐπειδὴ ἐρωτεύθη τὸν Πηλέα ἀλλὰ ἐκεῖνος ἀπέρριψε τὶς ἔνοχες προτάσεις της, τὸν συκοφαντεῖ στὸν ἄντρα της παρουσιάζοντας τὰ πράγματα ἀντίστροφα. Γίνεται δηλ. καὶ ἐδῶ ὅ,τι γίνεται μὲ τὴ Φαίδρα ποὺ συκοφαντεῖ τὸν ἀθῶο Ἴππόλυτο στὸν ἄντρα της τὸ Θησέα, ἢ ὅ,τι συμβαίνει στὴν Παλαιὰ Διαθήκη γιὰ τὴ γυναῖκα τοῦ Πετεφρῆ καὶ τὴ συκοφαντία της κατὰ τοῦ ἀθώου Ἰωσήφ. «Ἀκάστος δὲ ἀκούσας κτεῖναι μὲν ὃν ἐκάθηρεν οὐκ ἠβουλήθη, ἄγει δὲ αὐτὸν ἐπὶ θήραν εἰς Πήλιον· *ἐνθα ἀμίλλης περὶ θήρας γενομένης, Πηλεὺς μὲν ὧν ἐχειροῦτο θηρίων τὰς γλώσσας τούτων ἐκτεμῶν εἰς πήραν ἐτίθει, οἱ δὲ μετὰ Ἀκάστου ταῦτα χειρούμενοι κατεγέλων ὡς μηδὲν τεθηρακότος τοῦ Πηλέως· ὁ δὲ τὰς γλώσσας παρασχόμενος ὄσας ἐκείνοις, τοσαῦτα ἔφη τεθηρευκέναι*» (Βιβλιοθήκη 3, 13, 3). Ἀνάλογο περιστατικὸ συνέβη καὶ κατὰ τὸ φόνου τοῦ γνωστοῦ λέοντος τοῦ Κιθαιρώνας, ποὺ τόσο πολὺ εἶχε ταραξεί τὸ λαὸ τῶν Μεγάρων. Ἐπὶ τέλους τὸν σκότωσε ὁ Ἄλκαθος, γιὸς τοῦ Πέλοπος, ἄλλοι ὅμως τότε παρουσιάστηκαν λέγοντας πὼς αὐτοὶ ἔκαμαν τὸ κατόρθωμα. Καὶ ἐδῶ ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἀλήθειας ἐγίνε διότι ὁ Ἄλκαθος εἶχε τὴν πρόνοια νὰ κόψη καὶ νὰ πάρῃ μαζί του τὴ γλῶσσα τοῦ λεονταριοῦ. (Σχόλια εἰς Ἀπολλωνίου Ροδίου, Ἀργοναυτικὰ 1, 157). Ὅ,τι παρόμοια συμβαίνουν καὶ σὲ παραμῦθια καὶ ἄλλες νεώτερες ιστορίες, τοῦτο βεβαιώνεται ἀπὸ διαφόρους εἰδικούς ¹⁾).

Τρίτη περίπτωση: Συμβαίνει, ὅταν ἡ κόρη, στὸ τραγούδι τοῦ Ἑρριγα, δὲν ἔχη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀνέλπιστη βοήθεια κάποιου περαστικοῦ ἥρωα, ποὺ θὰ τῆς γίνῃ σωτήρας της καὶ θ' ἀναδειχθῇ ἔνδοξος δρακοντοκτόνος, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ ἀποτελεῖ ὡς μονάχη της τὸ ἔργο τοῦτο.

Οὔτε ἡ σκηνὴ αὐτὴ εἶναι νέα, ἀλλὰ ὑπάρχει στὸ τραγούδι τοῦ Δράκοντα καὶ τῆς Βδοκιᾶς, ποὺ μιλήσαμε γι' αὐτὸ πρὶν πάνω καὶ ποὺ εἶναι δημοσιευμένο στὴ **Λαογραφία** (1, 605—606). Ἐκεῖ ὁ ἑξανθρωπισμένος Δράκος κρατᾷ τὸ νερό, οἱ εὐγενικὲς ἀρχοντοπούλες πηγαίνουν καὶ τὸν παρακαλοῦν, ἐκεῖνος τοὺς ἀπαντᾷ ὅτι θέλει τὴν Κυρὰ Βδοκιά, ἡ τελευταία στολίζεται ²⁾,

1) W. Mannhardt, Antike Wald—und Feldkulte σελ. 53 κέξ. J. G. Frazer, Golden Bough, ἔκδ. 3 (τόμος: The Spirits of the corn and the wild II σελ. 269 κέξ), Frazer, Apollodorus τόμ. 2 σελ. 65 σημ. 1, H. J. Rose, A Handbook of Greek Mythology ἔκδ. 3 σελ. 298.

2) Καὶ τὸ στόλισμα τῆς κόρης, ποὺ ὁμορφοστολίζεται πρῶτα σὰ νύφη καὶ ὕστερα πηγαίνει στὸν Ἑρριγα, εἶναι ἐπεισόδιο ποὺ ὑπάρχει πρὶν καὶ στὴ Δρακοντοκτονία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Καὶ ἐκεῖ ἡ κόρη στολίζεται σὰ νύφη, καὶ εἶσι τὴν πηγαίνουνε στὸ Δράκοντα. Βλέπε σχετικὰ τοὺς ἐξῆς στίχους παρμένους ἀπὸ μιὰ Κρητικὴ παραλλαγή (Ἄρ. Κριάρη, Κρητικὰ Ἀσματα 1909, ἔκδ. α' σ. 8) στὸ σημεῖο ποὺ μιλάει ὁ βασιλιάς :

—Πάρετε τὸ παιδάκι μου καὶ κάμετέ το νύφη

πηγαίνει και τοῦ λέει ν' ἀπολύση τὸ νερό, ὁ Δράκος τὴ ρωτᾷει ποιά εἶναι ἡ γενιά της, και τότε ἡ κόρη τοῦ ἀπαντᾷει ὅτι εἶναι ἡ φοβερὴ δρακοντοκτόνισσα «πὺν ἄστραψε και ἔκαψε σαραντιπέντε δράκους» και ἕνας μονάχα ἔμεινε πὺν ἴσως εἶναι ἡ ἀφεντιά του. Ἀκούγοντας αὐτὰ ὁ Δράκος περίτρομος παρακαλεῖ τὴν κόρη νὰ γυρίση πάλι στὰ γονικά της και ἀμέσως αὐτὸς ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ νερό :

— Σύρε, Βδοκιά, στὸ σπίτι σου, σύρε στὰ γονικά σου,
κι' ἐγὼ μολέρονω τὸ νερὸ νὰ πιούν τὰ διψασμένα.

(*Διογραφία* 1, 606 ἀρ. 22 στίχ. 36—37).

Ὅ,τι συμβαίνει στὴν ὑπόθεση τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Βδοκιάς, παρόμοιο συμβαίνει στοῦ Ἑρριγα. Βλέπομε δηλ. και ἐδῶ τὸν Ἑρριγα, σὰν ἄλλος Δράκος, νὰ ὑποδέχεται μὲ εὐγένεια τὴν κόρη, νὰ ἀφήνη ἐλεύθερο τὸ νερὸ κατὰ τὴν ἀπαίτησή της, *και τέλος τὴν κόρη νὰ γυρίζη στὰ γονικά της νικήτρια και μὲ τὴν τιμὴ της*. Θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω ὅτι ἡ παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὸ Δράκο και τὴν πανίσχυρη δρακοντοκτόνα κόρη ἀνήκει στὸν Ἀκριτικὸ κύκλο και εἰδικὰ στὸ τραγούδι, πὺν ἐπιγράφεται «*Κόρη τῆς ἀστραπῆς και δράκος*» και ὅπου ὁ Γιάννης περνᾷει τραγουδώντας, ἐυπνᾷει μὲ τὸ τραγούδι του τὸ Δράκο, ὁ τελευταῖος θέλει νὰ τὸν φάη, και ὁ Γιάννης τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν ἀφήση νὰ πάη νὰ κάμη τὸ γάμο του και ὑπόσχεται νὰ γυρίση. Στὴ συνέχεια ὁ Ἀκριτικὸς ἥρωας τηρεῖ πράγματι τὴν ὑπόσχεσή του, και τέλος ὁ Δράκος χαρούμενος ἐτοιμάζεται νὰ φάη τὸ θῦμα του, ὅπταν προβάλλει στὴ μέση, ἀνέλπιστος τρίτος παράγοντας, ἡ φοβερὴ δρακοντοκτόνα κόρη, πὺν εἶναι ἡ γυναίκα τοῦ Γιάννη. Ὁ Δράκος, μαθαίνοντας τὴν πραγματικότητα, περίτρομος τὴν παρακαλεῖ νὰ τὸν λυπηθῆ και νὰ τοῦ χαρίση τὴ ζωή.

Στὸ σημεῖο τοῦτο ἄς προσέξωμε και μιὰ εἰδικὴ ἀντιστροφή, πὺν πραγματοποιεῖται στοὺς ρόλους και στὸ χαρακτήρα τῶν ἴδιων ἢ περίπου τῶν ἴδιων ἡρώων : Στὸ Ἑπος ὁ Διγενῆς, νιόπαντρος, ἀγωνίζεται και σώζει τὴ γυναίκα του τὴν Εὐδοκία ἀπὸ τὰ χέρια ἐνὸς επικίνδυνου Δράκου. Ἐδῶ στὸ δημοτικὸ τραγούδι, ἡ Κυρὰ-Βδοκιά, πὺν εἶναι ἐπίσης νιόνυφη, δὲν κινδυνεύει και στὴ συνέχεια δὲ σώζεται ἀπὸ τὸν ἄντρα της ἀλλὰ αὐτὴ σώζει τὸν ἄντρα της πὺν αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του κινδυνεύει ἀπὸ τὸ Δράκο. Τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων εἶναι ἀντίστοιχα, διότι Εὐδοκία και Κυρὰ Βδοκιά και ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος Διγενῆς και Γιάννης συμπιπτουν μέσα στὸν Ἀκριτικὸ κύκλο. Ὁ νεοελληνικὸς Γιάννης, ὁ τόσο πολὺ περιφρονημένος και τόσο πολὺ διακωμωδημένος γιὰ τὰ παθήματά του στὰ ἀνέκδοτα και στὶς παροιμίες τοῦ νεοελληνικοῦ λαοῦ, πιστεύω ὅτι τὴν ἀρχὴ τοῦ παράξενου αὐτοῦ ρόλου του τὴν ἔχει

κι' ἀμέτε το τοῦ λιονταριοῦ πεσκέσι νὰ δειπνήση.

Ἐμπῆκαν κι' ἐστολίζαν τὴν ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδυ,
ὀλόχρουνσα τῆ βάνανε, ὄλο μαργαριτάρι.

σίγουρα κληρονομήσει ἀπὸ τὸν δμώνυμο Ἀκριτικὸ ἥρωα. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενο τοῦτο θὰ πρέπη νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σὲ ἄλλη ξεχωριστὴ ἐργασία γιὰ τὴ σχέση τῶν δύο τούτων δμώνυμων ἡρώων, τοῦ Ἀκριτικοῦ καὶ τοῦ ἄλλου τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν ἀνεκδότων.

Συμπέρασμα : Ἐχει γίνει πλέον ὀλοφάνερο ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα Ἑρριγας, γιὰ τὸ ὁποῖο βλέπε πιὸ κάτω, ὅλα τὰ ἄλλα κύρια ὀνόματα καὶ ὅλα τὰ περιστατικά, καὶ τὰ κυριώτερα καὶ τὰ λεπτομερειακά, ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὸ δημοτικὸ τραγούδι «τοῦ Ἑρριγα», *ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ μέσα στὰ θέματα τῶν δύο κύκλων τῆς δρακοντοκτονίας :* α) *Στὸν κύκλο μὲ τὴν ἀνίσχυρη κόρη,* ποὺ τὴ βοηθαίει ὁ δρακοντοκτόνος ἥρωας καὶ κοιμᾶται μαζί της, πάνω στὰ γόνατά της, ποτὲ ὅμως δὲν πειράζει τὴν τιμὴ της, μὲ τὴν ὁποία ξαναγυρίζει στὰ γονικά της ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀγνὸ κοινὸ ὕπνο καὶ τὸ φόνο τοῦ ἐχθροῦ. β) *Καὶ στὸν κύκλο μὲ τὴν πανίσχυρη κόρη,* ποὺ πηγαίνει στολισμένη καὶ μονάχη της στὸ Δράκο καὶ τὸν σκοτώνει ἢ τὸν ἀπειλεῖ νὰ τὸν κάψῃ ἢ τὸν κάνει πειθήνιος νὰ ἐκτελῇ ὅσα ἐκείνη προστάζει.

Τὰ δύο αὐτὰ διαφορετικὰ θέματα εἶναι σὲ χρόνον πολὺ παλιὰ καὶ ἀνήκουν στὸν Ἀκριτικὸ κύκλο. Στοιχεῖα ποικίλα ὀνομάτων καὶ ἐπεισοδίων—κυρίως ἐπεισοδίων—ἐνώθησαν σὲ νεώτερο συμφυρμὸ καὶ δημιουργήσαν τὸ τραγούδι τοῦ Ἑρριγα. Πῶς ἔγινε ὁ παράξενος αὐτὸς συμφυρμὸς ἔχει λεπτομερῶς ἐρμηνευθῆ ἑστὰ προηγούμενα. Ὅτι οἱ ἀντίστοιχοι κύκλοι τῶν δύο παρᾶλληλων θεμάτων τοῦ δρακοντοκτόνου ἥρωα καὶ τῆς δρακοντοκτόνας κόρης ἔχουν ἀρχίσει ἐνωρὶς νὰ ὑφίστανται συμφυρμούς, τοῦτο τὸ ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἴδιο τὸ τραγούδι, ποὺ εἶδαμε γιὰ τὸ Δράκο καὶ τὴν Κυρὰ Βδοκιά (παραλλαγὴ ἀπὸ τὴ Σωζόπολη= *Λαογραφία* 1, 605—606 ἀρ. 22). Σ' αὐτὸ οἱ πρῶτοι στίχοι του προέρχονται ἀπὸ τὸ θέμα τῆς Δρακοντοκτονίας (Δράκος, νερό, βασιλοπούλα κλπ.), ἐνῶ ἢ «λύση» τοῦ τραγουδιοῦ ἀνήκει στὸ Ἀκριτικὸ τραγούδι γιὰ τὸ Γιάννη ποὺ ξυπνάει τὸ Δράκοντα, ποὺ πρόκειται νὰ φαγωθῆ ἀπ' αὐτὸν καὶ ποὺ εὐτυχῶς σώζεται ἀπὸ τὴ δρακοντοκτόνα γυναίκα του.

Θὰ πρέπη νὰ προστεθοῦν δυὸ λόγια *σχετικὰ μὲ τὴ χρονολογία τοῦ τραγουδιοῦ «τοῦ Ἑρριγα»*. Ἀφοῦ ἀπεδείχθη ὅτι τοῦτο εἶναι μεταγενέστερος συμφυρμὸς, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ παλαιότερα Ἀκριτικά, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀνήκῃ σὲ στρωμὰ ἀρκετὰ νεώτερο τῶν Ἀκριτικῶν. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἀποδεικνύεται εὐκόλα, διότι ἐνῶ τὰ Ἀκριτικά καὶ οἱ Παραλογές μὲ τὸ ἀνομοιοκατάληκτο μέτρο τους ἀνήκουν πράγματι σὲ παλαιότερους αἰῶνες καὶ ὡς θέμα ἄλλὰ καὶ ὡς μετρικὴ σύνθεση, τὸ τραγούδι τοῦ Ἑρριγα εἶναι φτιαγμένο μὲ ρίμα (=ὁμοιοκαταληκτικὸ). Ἄρα καὶ μόνο του τὸ πρᾶγμα τοῦτο εἶναι σίγουρη ἀπόδειξις γιὰ τὸ ὅτι εἶναι ἀρκετὰ νεώτερο. Ὁ κ. Μ. Μανούσακας, θέλοντας νὰ παρακάμψῃ τὴ δυσχέρεια τούτη τῆς χρονολογίας, συμπραίνει ὅτι τὸ σημερινὸ τραγούδι—ἀφοῦ εἶναι συνθεμένο σὲ ρίμα—ἀνήκει

πράγματι σὲ νεώτερη ἐποχή, ὡστόσο ὅμως θὰ ἔπρεπε (ἔτσι ὑποθέτει) νὰ ὑπῆρχε πρὶν ἓνα ἄλλο ἄγνωστο καὶ ἐξαφανισμένο σήμερα τραγούδι, πὺν θὰ εἶχε ὑπόθεσή του γιὰ τὸν Ἑρρῖκο τῆς Φλάντρας. Αὐτὸ θὰ εἶχε, κατὰ τὸν κ. Μανούσακα πάντοτε, συντεθῆ ἁμέσως μετὰ τὸ 1216 μ. Χ. καὶ θὰ ἦταν σὲ στίχους ἀνομοιοκατάληκτους, θὰ εἶχε ἔτσι διαδοθῆ στὶς ἑλληνικὲς χῶρες ἐπὶ αἰῶνες, καὶ τέλος θὰ ἔγινε διασκευὴ του σὲ νέο τραγούδι μὲ νέους στίχους ὁμοιοκατάληκτους.

Μετὰ τὴν ἀνάπτυξη ὅμως ὄλων τῶν νέων στοιχείων, ὅσα προτείνονται μὲ τὴ σημερινή μου μελέτη, ἔχομε τώρα βεβαιωθῆ ὅτι τέτοια πράγματα γιὰ παλαιὸ καὶ ἄγνωστο σήμερα Ἱστορικὸ τραγούδι τοῦ 1216 μ. Χ. εἶναι ἀνύπαρκτα, καὶ τὸ παλαιότερο στρώμα, ἀπ' ὅπου προῆλθε τὸ σημερινὸ τραγούδι τοῦ δῆθεν Ἑρριγας, εἶναι δυὸ Ἀκριτικοὶ κύκλοι τραγουδιῶν καὶ παραδόσεων, πὺν ὑπέστησαν περίεργο καὶ ἀμοιβαῖο συμφυρμὸ τόσο τῶν θεματικῶν τους στοιχείων, ὅσο καὶ τῶν ὀνομάτων τους.

Ε'

Ἐχουν ἐρμηνευθῆ τὰ ἐπεισόδια ὅλα, καὶ τὰ βασικὰ καὶ τὰ λεπτομερειακά. Ἐχουν ἐπίσης ἐρμηνευθῆ καὶ τὰ ὀνόματα, Ἐπομένει μόνον τὸ ὄνομα Ἑρριγας. Θὰ μᾶς ἦταν βέβαια ὑπεραρκετὸ τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο, μεταγενέστερο χρονικὰ καὶ πολὺ περιορισμένο σὲ ἀριθμὸ σημερινῶν παραλλαγῶν, δὲν ἀνήκει στὸ ἀρχικὸ στρώμα τοῦ τραγουδιοῦ. Ἴσως, θὰ ἔλεγε κανεὶς, προέρχεται ἀπὸ ἄγνωστες Ἱταλικὲς ἐπιδράσεις, ἀφοῦ ὁ τύπος Ἑρριγας συνηθίζεται περισσότερο πρὸς τὴν Κέρκυρα. Ἀξίζει ὅμως νὰ ἐπιχειρηθῆ ἡ λύση του καὶ νὰ διαλυθῆ καὶ ἡ τελευταία, δίκαιη ὅμως, ἀπορία σχετικὰ μὲ τὸ τί νὰ σημαίνει καὶ πῶς νὰ προῆλθε τὸ παράδοξο τοῦτο ὄνομα, πὺν συνηθίζομε ὡς τώρα νὰ τὸ ὀρθογραφοῦμε «Ἑρριγας». Εἶναι τάχα ὄνομα πὺν πράγματι ἔρχεται κατὰ κάποιον συμφυρμὸ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ;

Ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἐρευνα, πὺν ἔκαμα, ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ παράξενος αὐτὸς τύπος Ἑρριγας εἶναι τόσο ὑπαρκτός, ὡς κύριο ὄνομα, ὅσο καὶ ὁ Ἀκριτῆς Μηνᾶς. Ὁ τελευταῖος παρουσιάζεται μόνον σὲ μερικὲς παραλλαγὲς τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Θανάτου τοῦ Διγενῆ καὶ ἔχει προσκολληθῆ κοντὰ στὸ Μαυραϊλῆ, στὸ Γιὸ τοῦ Δράκου καὶ στὸν Τρεμαντάχειλο. Ἐνῶ ὅμως Τρεμαντάχειλος εἶναι ὁ Τρεμοτράχηλος τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου (=Φωκῆς ὁ Τρεμοτράχηλος στὰ τραγούδια καὶ Στραβοτράχηλος, ὄχι δὲ Στραβολαίμης, σὲ Βυζαντινὲς πηγὲς πὺν ἔχουν περισωθῆ σὲ Ἀραβικὰ καὶ Ἀρμενικὰ χρονικά), καὶ ἐνῶ Μαυραϊλῆς εἶναι πιθανώτατα ὁ Ἀρμουραλῆς ἢ ἄλλοῦ Ἐμιραλῆς, καὶ ἐπίσης Γιὸς τοῦ Δράκου εἶναι πιθανὴ παραφθορὰ τοῦ «γιὸς τ' Ἀντρονίκου», ὁ Μηνᾶς αὐτὸς εἶναι πλάσματικὸς Ἀκριτῆς, ἀνύπαρκτος, πὺν ἔγινε κύριο ὄνομα ἀπὸ παρεξήγηση προηγούμενου στίχου: «Πιάνει μηνάει στοὺς φίλους του κι' ὄλους τοὺς ἀντρειωμένους, νάρθη μηνάει ὁ Μαυραϊλῆς, νάρθη

κι' ὁ Γιὸς τοῦ Δράκου». Ἔτσι ἦταν στὴν ἀρχὴ καὶ κατὰ παρεξήγηση ἔγινε: «*νάρθη ὁ Μηνᾶς* κι' ὁ Μαυραϊλῆς, *νάρθη* κι' ὁ Γιὸς τοῦ Δράκου». Διεξοδικώτερα γιὰ τὸ θέμα καὶ τὰ ὀνόματα αὐτὰ βλέπε ὅσα γράφω στὴ μελέτη μου «Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ», *Νέα Ἑστία* 52 (1952) τεῦχος Χριστουγέννων σελ. 137—175, ἰδίως στὶς σελίδες 164—167.

Ὅπως ὁ Μηνᾶς, ἔτσι καὶ ὁ περίφημος αὐτὸς *Ἐρριγας* ἦταν ἀνύπαρκτος ἀρχικὰ σὰν αὐτοτελὲς κύριο ὄνομα, ξεφύτρωσε ὅμως καὶ πῆρε μορφὴ κυριωνύμου ἀπὸ παρόμοια παρεξήγηση, ἐνῶ ἀρχικὰ ἦταν ἀντὶ τοῦ ὀνόματος ὁ *ρήγας*, ἐνὸς προσηγορικοῦ ὀνόματος ποὺ *καὶ σὲ μερικές ἄλλες παρόμοιες περιπτώσεις συνηθίζει γιὰ λόγους μετρικὸς νὰ μεταβάλλεται σὲ τύπο «ἔρηγας»*. Πόσο δικαιολογημένη εἶναι αὕτὴ ἡ γνώμη μου ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἑξῆς (θὰ μπορούσε νὰ παρατεθοῦν καὶ περισσότερα) παραδείγματα, ὅπου τὸ ὄνομα *ρήγας* συνηθίζεται νὰ μπαίνει μαζὶ μὲ τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος καὶ ὅπου πάλι ὁ τύπος *ρήγας* γίνεται καὶ τύπος *ἔρηγας* καὶ τοῦτο γιὰ λόγους μετρικὸς:

α) Περίπτωση, ὅπου τὸ προσηγορικὸ *ρήγας* βρίσκεται μαζὶ μὲ τὸ κύριο Ἀλέξανδρος. Ὅταν τὸ δεύτερο θὰ τύχη νὰ παραλειφθῆ, τὸ πρῶτο πορεῖ νὰ προβληθῆ σὰν τάχα κυριώνυμο *Ρήγας* ἢ *Ἐρηγας*.

ὁ ρήγας ὁ Ἀλέξαντρος ἐπῆγε στὸ τσουνήγι.

(Ἀΐγινα=Λαογρ. 8, 86 ἀρ. 11 στιχ. 1)

ὁ ρήγας ὁ Ἀλέξαντρος ἐπρόβαλε στοὺς κάμπους

(Λαογρ. 8, 87, ἀρ. 11 στιχ. 15)

Καὶ οἱ δύο στίχοι εἶναι παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ *τῆς Μάννας Φόνισσας*.

β) Περίπτωση, ὅπου τὸ προσηγορικὸ *ρήγας* γίνεται *ἔρηγας*. Καὶ ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος τύπος *συνυπάρχουν καὶ ἐναλλάσσονται στοὺς στίχους τοῦ ἴδιου τραγουδιοῦ*, κάθε φορά ἀνάλογα μὲ τὶς μετρικὲς ἀνάγκες. *Τὸ παράδειγμα εἶναι ἀπὸ ξένο τραγούδι καὶ ὄχι ἀπὸ «τὸν Ἐρριγα»*. Ἄν λοιπὸν τὸ προσηγορικὸ *ρήγας* παίρνεται γιὰ *Ρήγας*, ἰδοὺ τότε καὶ ὁ νέος τύπος τοῦ «Ἐρηγας», ποὺ *προβάλλει σὰν ἱστορικὸ τάχα ὄνομα καὶ πρόσωπο*:

Ὅντας ὁ ἥλιος ἔβγανε τὸ λαμπερό του μάτι,

τότες ἡ κόρη ἀνέβαινε τοῦ *Ρήγα* τ' ἀπαλάτι.

Ὅντες τὴν εἶδε ὁ Ἐρηγας, ὅλος ὁ νοῦς του ἐχάθη,

ἀπὸ τὲς ὁμορφάδες τῆς ἢ κάμαρή του λάμπει.

(Κέρκυρα=Λαογραφία 9, 176 ἀρ. 47 στιχ. 14—17).

Στὸ τραγούδι τοῦτο ποὺ εἶναι ἄσχετο μὲ τὸ τραγούδι «τοῦ Ἐρριγα» καὶ ποὺ εἶναι δημοσιευμένο στὴ *Λαογραφία* (9, 176) γράφεται *Ἐρηγας*, καὶ αὕτὴ εἶναι ἡ σωστὴ ὀρθογραφία. Δὲν ἀφήνει ἀμφιβολία τὸ τελευταῖο παράδειγμα ὅτι ὁ *ἔρηγας* μαρτυρεῖται ρητῶς ὡς τύπος τοῦ *ρήγας*, καὶ τοῦτο μόνο γιὰ λόγους μετρικὸς. Τὸ πρᾶγμα ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, δηλ.

ἀκριβῶς ἀπὸ ἐκεῖ ἀπ' ὅπου προέρχονται οἱ περισσότερες παραλλαγές πού ἀναφέρουν τὸ ὄνομα «Ἐρριγας» καὶ ὄχι Ἀλέξανδρος.

Ὅτι ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, προσεπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὶς Κερκυραϊκὲς παραλλαγές τοῦ ἴδιου τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὸν περίφημο «Ἐρριγα», ὅπου ἄλλοῦ ὀνομάζεται μὲ τὸ δῆθεν κυριώνυμο Ἐρηγας (ὅταν λόγοι μετρικοί τὸ ἐπιβάλλουν), καὶ ἄλλοῦ μὲ τὸ ὄνομα Ρήγας. Καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο τῆς ἐναλλαγῆς τῶν δυὸ τύπων συμβαίνει *στὴν ἴδια* κάθε τόσο *παραλλαγή*. Βλέπε π.χ. τὴν παραλλαγή ἀπὸ τοῦς Ἀργυράδες Κερκύρας (Δαογ. 9, 181-182 ἀρ.52):

- Στίχ. 1 Ἀλέξανδρος ὁ βασιλιάς, ὅπου ἔναι ἀπὸ τῆ Φιάνδρα.
 » 15 Καὶ σὰν ἀητὸς ἐπέταξε *στοῦ Ρήγα* τὸ παβιόνι.
 » 16 Κι' ὄντες τὴν εἶδε ὁ Ἐρηγας, ὅλος ἔματαστάθη.
 » 25 «Ρήγα μου, σὲ περικαλῶ, Ρήγα μου, νὰ μοῦ ζήσης.
 » 45 πὸν γλύτισες τὸ πόπολο *κι' ὅλη τῆ Βαβυλώνα*».

Τὸ συμπέρασμά μου συνοψίζεται κατὰ συνέπεια στὰ ἑξῆς: Κύρια ὀνόματα εἶναι μόνο Ἀλέξαντρος, Ἐλένη, Βαβυλώνα Διγενῆς κλπ. Ἀλέξαντρος καὶ Ἐλένη παρουσιάζονται ὡς ἐρωτικὸ ζευγάρι καὶ σὲ Κρητικὴ παραλλαγή, ὅπου ὑπόθεση εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς Ἐλένης γιὰ γάμο καὶ ἡ συγκατάθεσή της μόνο μὲ τὸν ὄρο νὰ προκαλέσῃ πρὶν ὁ Ἀλέξαντρος τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν νερῶν μιᾶς θάλασσας στὴν ἄλλη¹⁾. «Ὅσο γιὰ τὸ ὄνομα «Ἐρριγας», τοῦτο ὡς κύριο ὄνομα εἶναι ἀρχικὰ ἀνύπαρκτο καὶ φανταστικόν. Ὑπάρχει μόνο ὡς προσηγορικὸ καὶ ἐναλλάσσεται μέσα στοὺς στίχους τῶν παραλλαγῶν μαζί μὲ τὰ ἄλλα συνώνυμά του: ὁ βασιλιάς, ὁ ρήγας, ὁ ἔρηγας. Ὅλα τοὺς εἶναι προσηγορικά στὸ μόνο κύριο, τὸ ὄνομα Ἀλέξαντρος. Ὅταν τοῦτο θὰ τύχη νὰ παραλείπεται, βρίσκουν τὴν εὐκαιρία μερικὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα, τὰ ἐπίθετά του, νὰ ξεφυτρώνουν ὡς δῆθεν κυριώνυμα καὶ νὰ προκαλοῦν σύγχυση, φτάνοντάς μας ἀκόμη νὰ νομίζουμε ὅτι ἐπιζῆ στὰ νεοελληνικὰ τραγούδια ὁ αἰῶνας πολλοὺς ὀλότελα ξεχασμένος ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ Φράγκος

1) Ὁ ὄρος τῆς Ἐλένης εἶναι ὅτι τότε θὰ δεχτῆ, ἂν πρὶν ὁ Ἀλέξανδρος θὰ κατορθώσῃ νὰ ἐνώσῃ τὴ Μαύρη Θάλασσα μὲ τὴ Μεσόγειο. Ὁ Ἀλέξανδρος τὸ κατορθώνει καὶ μαθαίνοντάς το ἡ Ἐλένη πεθαίνει ἀπὸ τὴν ἀπελπισία της, γιὰτὶ δὲν ἤθελε νὰ τὸν παντρευτῆ. Τὸ τραγούδι ἔχει σὲ ἓνα μέρος τοῦ λησμονηθῆ καὶ διαμορφωθῆ σὲ πεζὴ διήγηση. Βλέπε Ἰω. Κονδυλάκη, Ἡ τομὴ τοῦ Βοσπόρου, περιοδ. Ἑβδομάς 1887, ἀρ. φύλλου 26 σελ. 4—5 καὶ Γ. Σπυριδάκη «Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου» «Γέρας Ἀντων. Κεραμοπούλλου» 1953 σ. 398.

Εἶναι φανερὸ ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο τραγούδι τοῦ Ἐρριγα. Τὰ πρόσωπα Ἐλένη καὶ Ἀλέξανδρος καὶ τὸ περιστατικὸ ὅτι ἡ νέα δέχεται τὸ γάμο, ἂν θὰ πραγματοποιηθῆ κάποια ἐλευθέρωσιν νερῶν, εἶναι ὁ σκελετὸς πὸν ἐνώνει τὶς παραλλαγές. Ἀξιόλογο ὅμως εἶναι ἐδῶ ὅτι ἡ ἡρωίδα δὲν σκοτώνει τὸν Ἀλέξανδρο ἀλλὰ πεθαίνει ἡ ἴδια ἀπὸ ἀπελπισία.

αυτοκράτορας Έρρικός, πού ποτέ του δέν αξιώθηκε νά τιμηθῆ με τόν ὕμνο τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ στίχου.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΜΙΧΑΛΜΠΕΗ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Ἐφορμὴ νὰ ἀσχοληθῶ με τὸ τραγούδι τοῦτο μοῦ ἔδωσε ἡ ἐξῆς μελέτη τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Δημ. Οἰκονομίδη : «*Μιχαὴλ ὁ Γενναῖος καὶ τὰ δημοτικὰ περὶ αὐτοῦ ᾄσματα Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων*» (Διογραφία 14, 1952, σελ. 53—70). Στὴ μελέτη του αὐτὴ ὁ συγγραφέας της με ἐξαιρετικὴ ἐπιμέλεια καὶ εὐσυνειδησία παρακολουθεῖ ὅλα τὰ ιστορικὰ περιστατικά, ὅσα σχετίζονται με τὸν Μιχαὴλ ἢ Μιχάλμπεη, ὅπως ὀνομάζεται μέσα στὸ τραγούδι. Ἦρωας εἶναι ὁ Μιχαὴλ ὁ Γενναῖος, ὅπως ὀνομάσθηκε γιὰ τὴ γενναιότητά του. Ἦταν Ρουμάνος, εἶχε μητέρα ἑλληνίδα, ἔζησε κατὰ τὸν 16ο αἰώνα, εἶχε γίνει ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας καὶ ἐπολέμησε με ἡρωϊσμό ἐναντίον τῶν Τοῦρκων. Ἐφονεύθη στὶς 20 Αὐγούστου 1601 σὲ ἡλικία 43 ἐτῶν.

Στὴν ἴδια μελέτη δημοσιεύονται καὶ ἐξετάζονται ἕξη γνωστὲς παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ πρώτη ἔχει δημοσιευθῆ ἀπὸ τὸν Legrand, ἡ δευτέρα ἔχει καταγραφῆ ἀπὸ τὸν Tud. Burada, ἡ τρίτη ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ν. Jorga, ἡ τέταρτη ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Γ. Μέγα τὸ 1937 καὶ ἡ πέμπτη καὶ ἕκτη ἀπὸ τὸν Δημ. Οἰκονομίδη τὸ 1948. Οἱ τρεῖς τελευταῖες ἦταν ὡς τώρα ἀνέκδοτες. Γιὰ ὅλα λοιπόν, ὅσα σχετίζονται με τὰ ιστορικὰ περιστατικά, με τὴ θέση τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γενναίου στὴν ἱστορία τῆς Ρουμανίας, καθὼς καὶ με τὰ κείμενα τῶν παραλλαγῶν, ὁ ἀναγνώστης παραπέμπεται στὴ δημοσιευμένη διατριβή.

Ἐκεῖνα πού ἔδω θὰ ἐξετάσθουν εἶναι τὰ ἐξῆς δύο, πού κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι καὶ τὰ πιὸ σημαντικὰ ὅταν πρόκειται εἰδικὰ γιὰ τὴν ἐξέταση δημοτικῶν τραγουδιῶν : Τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς σύνθεσης τοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ τὸ πρόβλημα τῆς αἰσθητικῆς ἀξίας του. Ἡ θέση πού θὰ ὑποστηρίξω συνοψίζεται στὰ ἐξῆς : Δέν πρόκειται γιὰ νέο καὶ σπουδαῖο ἱστορικὸ τραγούδι, πού οἱ Ἕλληνες τὸ ἔχουν ἀπὸ τὸ τίποτε ἐμπνευσθῆ καὶ συνθέσει γιὰ τὸν Μιχάλμπεη, πράγμα στὸ ὁποῖο καταλήγει καθέννας πού θὰ διαβάσει τὴ μελέτη τοῦ κ. Δ. Οἰκονομίδη, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ μιὰν ἀτεχνη καὶ δουλικὴ διασκευὴ ἀπὸ τὸ πασίγνωστο Ἀκριτικὸ τραγούδι τοῦ *Μικροῦ Βλαχόπουλου*. Στὴ συνέχεια ἐξετάζεται γιὰ ποιὸς λόγους προτιμήθηκε αὐτὸ εἰδικὰ τὸ Ἀκριτικὸ τραγούδι καὶ ὄχι κάποιο ἄλλο. Τέλος γίνεται μιὰ σύντομη ἐξέταση καὶ ἀξιολόγηση τῶν δυὸ τρόπων, σύμφωνα με τοὺς ὁποῖους γίνονται συνήθως οἱ διασκευὲς παλαιότερων τραγουδιῶν καὶ οἱ προσαρμογές τους, οὐσιαστικὲς ἢ ἐπιπόλαιες, πρὸς τὴ νέα κατάσταση πού ἔρχονται νὰ ὑμνήσουν.

Ἄς πάρωμε πρῶτα τὴν παραλλαγὴ ὑπ' ἀριθμ. 6, αὐτὴν πού ὁ κ. Δ.

Οικονομίδης τὴν χαρακτηρίζει ὅτι ἔχει «πλήρη τὴν ἀρχικὴν μορφήν, ἐξ ἧς προῆλθον καὶ αἱ λοιπαὶ παραλλαγαί». Ἡ παραλλαγή αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ 11 στίχους καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς (βλέπε *Λαογραφία* 14, 63) :

Μιχάλμπεης ἐξέβηκε νὰ πάη νὰ πολεμήσῃ,
παίρνει βαγγέλι' ἀπ' τὴ Βλαχιά καὶ τὸ σταυρὸ ἀπ' τὴν Πόλη.
Μπροστὰ πααίνει ὁ σταυρός, ξωπίσω τὰ βαγγέλια,
Μιχάλμπεης ἀνάμεσα σὰν ἥλιος, σὰ φεγγάρι.

5 Ἐκεῖ ποὺ πᾶν καὶ κόνεψαν στὰ πράσινα λιβάδια,
ρίχνουν μπαϊράκια κόκκινα στὰ πράσινα τσαντήρια
καὶ τὶς σαΐτες τοὺς τροχοῦν καὶ τὰ σπαθιά ἔκονίζουσιν.

—Σαΐτες, μὴ σιλντίσετε, σπαθιά, μὴ ραΐστῆτε,
καὶ σεῖς, παλληκαράκια μου, αἷμα μὴ φοβηθῆτε.

10 Στὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ στὸ δευτερογύρισμα δὲ βρῆκε γιὰ νὰ κόψῃ.

Τὴν παραλλαγή αὕτη θὰ μπορούσαμε νὰ τὴ χωρίσωμε σὲ πέντε μικρότερες ἐνότητες, τὶς ἐξῆς : α) Στὴν περιγραφή γιὰ τὸ πῶς πηγαίνει ὁ Μιχάλμπεης κατὰ τὴν πορεία του (στίχοι 1—4). β) Στὸν καταυλισμὸ τοῦ στρατοῦ του (στίχοι 5—6). γ) Στὴν ἐτοιμασία καὶ τὴν προσφώνηση πρὸς τὰ ὄπλα του (στίχοι 7—8). δ) Στὴν παράκληση τοῦ ἥρωα πρὸς τοὺς συντρόφους του νὰ μὴ φοβηθοῦν ἀπὸ τὸ πολὺ αἷμα τῆς μάχης, ποὺ σὲ λίγο θὰ γίνῃ (στίχ. 9). Καὶ ε) στὸν τρόπο τῆς περιγραφῆς τῆς μάχης, ποὺ ἀκολούθησε.

Α'

Ἀφήνοντας τὴν πρώτη ἐνότητα (στίχους 1—4), ποὺ εἶναι φυσικὸ μαζὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Μιχάλμπεη νὰ εἰσάγῃ καὶ κάποια πρωτοτυπία, ἀφοῦ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ τραγουδιοῦ, ἃς ἀντιπαραβάλλωμε τὶς ὑπόλοιπες μὲ τὸ τραγούδι τοῦ *Μικροῦ Βλαχόπουλου*. Χρησιμοποιῶ μόνο τὴν παραλλαγή τοῦ Ν. Πολίτη (Πολίτου, *Ἐκλογαὶ* ἀρ. 70), ἃν καὶ ἡ σύγκριση μὲ πολλὰς ἄλλες παραλλαγές, ἰδίως μὲ Θρακικές, θὰ μπορούσε νὰ προσφέρῃ καὶ ἄλλες μικρότερες ἀποδείξεις. Ἀλλὰ καὶ ἔτσι οἱ ὁμοιότητες τῶν δυὸ τραγουδιῶν εἶναι τόσο ἀλλεπάλληλες, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη μου ἀποβαίνουν τελικὰ ἀναμφισβήτητες.

1. Περίπτωση πρώτη : Ὁ καταυλισμὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ Μιχάλμπεη (στίχ. 5—6) :

Ἐκεῖ ποὺ πᾶν καὶ κόνεψαν στὰ *πράσινα* λιβάδια,
ρίχνουν *μπαϊράκια κόκκινα* στὰ *πράσινα τσαντήρια*.

Ἀμέσως παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι τὰ ἀλλεπάλληλα ἐπίθετα εἶναι τελείως περιττά. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι διακρίνεται γιὰ τὰ ἐλάχιστα ἐπίθετα ποὺ χρησιμοποιεῖ. Ἀλλὰ καὶ περὶ διήγηση νὰ ἦταν, τὸ ἐπίθ. *πράσινα* τοῦ στίχου 5 εἶναι περιττό, διότι εἶναι αὐτονόητο ὅτι τὰ λιβάδια εἶναι πράσινα. Ἐπίσης καὶ τὰ τσαντήρια δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ μάθωμε ἂν ἦσαν ἔγχρωμα καὶ τί εἰδικὰ χρῶμα εἶχαν. Ἐκεῖ ποὺ ἴσως χροιαζόταν ἐπίθετο εἶναι στὰ «μπαϊρά-

κία». Λέγω *ἴσως χρειαζόταν*, γιατί καὶ ἐκεῖ συνήθως μπαίνει μόνο του τὸ οὐσιαστικὸ ἢ μπαίνει ἐπίθετο κυριώνυμο ἢ γενικὴ κτητικὴ (π. χ. «Δὲν εἶν' μπαϊράκια τούρκικα, δὲν τᾶστειλε ὁ πασᾶς μας, | παρὰ εἶν' μπαϊράκια κλέφτικα, κι' εἶναι τῶν Πλαπουταίων» Π. Ε. ἀρ. 12, στίχ. 11—12). Ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἂν ἔπρεπε νὰ δηλωθῇ τὸ χρῶμα τῶν σημαίων τοῦ Μιχάμπη, ὁ Ἕλληνας λαὸς δὲν θὰ ἔβαζε τὸ ἐπίθετο «*κόκκινα μπαϊράκια*». Τέτοιες πρέπει νὰ εἶναι οἱ σημαῖες τῶν Τούρκων καὶ ὄχι τοῦ Μιχάμπη, ποὺ πάει νὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους.

Τὸ παράξενο ἐπίθετο «*πράσινα τσαντήρια*» καὶ τὸ ἀκατάλληλο γιὰ χριστιανικὸ στρατὸ «*κόκκινα μπαϊράκια*» σημειώνουν τὴν παρουσίαν τους ἐδῶ ὄχι διότι περιγράφουν ἀντικειμενικὰ τὴν πραγματικότητα τοῦ καταυλισμοῦ τοῦ Μιχάμπη. Τοῦτο συμβαίνει διότι προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἐπόμενους στίχους τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου, μοναδικοὺς μέσα στὴ δημοτικὴ μας ποίηση, ποὺ περιγράφουν ἕναν ἄλλο καταυλισμὸν, τὸν ἐχθρικὸν τῶν Σαρακηνῶν (Π. Ε. ἀρ. 70, στίχ. 20—22) :

Ἐπῆγε τὸ Βλαχόπουλο στὴ βίγλα νὰ βιγλίση.

Βλέπει Τουρκιὰ Σαρακηνούς κι' Ἀράπηδες κουρσάρους,

οἱ κάμποι *ἐπρασινίζανε*, τὰ πλάγια *κοκκινίζαν*.

Ἐδῶ μὲ τὸ «*ἐπρασινίζανε*» νοοῦνται οἱ πράσινες σημαῖες καὶ τὰ πράσινα μαντήλια καὶ φορέματα τῶν κουρσάρων¹⁾ Σαρακηνῶν καὶ Ἀράπηδων (σχετικὸ εἶναι καὶ τὸ πράσινο χρῶμα τῆς σημερινῆς Αἰγυπτιακῆς σημαίας), ἐνῶ μὲ τὸ ῥῆμα «*κοκκινίζαν*» δηλώνεται τὸ πλῆθος τῶν κόκκινων σημαίων τῶν Τούρκων καὶ Σαρακηνῶν, καθὼς καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος ἀπὸ τὰ κόκκινα φέσια, τὰ μαντήλια κλπ.

Ὁ διασκευαστὴς τοῦ Ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ δὲν πρόσεξε τὴ διαφορὰ ποὺ ὄφειλε νὰ παρουσιάσῃ ὁ χριστιανικὸς καταυλισμὸς τοῦ Μιχάμπη, γιὰ τοῦτο καὶ τὸν περιγράφει μὲ τὰ ἴδια χρώματα τοῦ καταυλισμοῦ τῶν Σαρακηνῶν.

2. Περίπτωση δευτέρα : *Ἡ ἐτοιμασία καὶ ἡ προσφώνηση τοῦ ἥρωα πρὸς τὰ ὄπλα του* (παράλλαγή Μιχάμπη, στίχ. 7—8) :

Καὶ *τις σαῖτες τους* τροχοῦν καὶ τὰ σπαθιά ἔκονίζουν.

—*Σαῖτες, μὴ σιλντίσετε, σπαθιά, μὴ ραῖστῆτε*

Ἡ περίεργη αὐτὴ προσφώνηση τοῦ πολεμιστῆ πρὸς τὰ ὄπλα του, καὶ μά-

1) Τὸ *πράσινο χρῶμα* τονίζεται καὶ ἄλλοι στοὺς δημοτικοὺς στίχους ὡς χαρακτηριστικὸν τῶν φορεμάτων Σαρακηνῶν κλπ. Βλέπε π. χ. τοὺς στίχους 20—21 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 73 τραγουδιοῦ τῶν *Ἐκλογῶν* τοῦ Πολίτη (τραγούδι γιὰ τὸ Καστρο τῆς Ὠριᾶς), ὅπου ὁ ἐχθρὸς, ποὺ θὰ ἐπιχειρήσῃ μὲ δόλο ν' ἀνοίξῃ τις πόρτες τοῦ ἀπαρτου κάστρου, ἀλλάζει τὰ πράσινα Σαρακηνίτικα ροῦχα του μὲ ράσα καλογέρου, γιὰ νὰ νομισθῇ Χριστιανός :

Πράσινα ροῦχα βγάξει, ράσα φόρεσε,
τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολάει.

λιστα λίγο πριν ἀπὸ τῆ μάχη, δὲ συνηθίζεται, γιατί ὅσο νάναι πρόκειται γιὰ μιὰ συζήτηση τοῦ ἥρωα μὲ ἄψυχα ἀντικείμενα. Ἴδου ὅμως ὅτι ὡς πρὸς τὸν Ἄκριτικό κύκλο *ὑπάρχει εἰδικὰ τὸ φαινόμενο τοῦτο μόνο μέσα στὸ τραγούδι τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου*. Τὸ σημεῖο μάλιστα ποὺ κάνει σχεδὸν ἀναμφισβήτητη τὴν προέλευση τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο εἶναι ὅτι καὶ στὰ δυὸ τραγούδια ὁ λόγος γίνεται εἰδικὰ γιὰ τὶς σαῖτες πρῶτα καὶ εἰδικὰ γιὰ τὸ σπαθὶ ἔπειτα. Βλέπε Π. Ε. ἀρ. 70, στίχ. 31—32, ὅπου τὸ Μικρὸ Βλαχόπουλο λέει τὰ ἑξῆς πρὸς τὰ ὄπλα του :

—*Σαῖτες μου ἀλεξαντρινές, καμιά νὰ μὴ λυγίσῃ,
καὶ σύ, σπαθὶ μου* διμισκί, νὰ μὴν ἀποστομώσης.

Εἶναι ζήτημα ἂν ὁ στρατὸς τοῦ Μιχάλμπεη χρησιμοποιοῦσε τὰ τόξα ὡς τὸ κύριο ὄπλο του. Ἀκόμη καὶ στὰ πιὸ παλιὰ μας Κλέφτικα καὶ Ἱστορικά, ποὺ δὲν ἀπέχουν πάρα πολὺ χρονικὰ ἀπὸ τὸ τραγούδι ποὺ ἐξετάζομε, ὡς κύρια ὄπλα ἔχουν ἐπικρατήσει τὰ σπαθιά καὶ τὰ τουφέκια (καριοφίλια καὶ ὅ,τι ἄλλο), ἐνῶ τὰ κοντάρια καὶ οἱ σαῖτες ἐντοπίζονται κυρίως στὰ Ἄκριτικά. Οἱ σαῖτες βέβαια συνεχίζουν νὰ ἐπιβιοῦν καὶ στὰ Μοιρολόγια, ὅπου ὁ Χάρος ἐξακολουθεῖ καὶ ὡς τὰ σήμερα νὰ ἔχη τὰ ἀρχαῖα Ἄκριτικά του ὄπλα (ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Θανάτου τοῦ Διγενῆ καὶ ἀπὸ τότε ποὺ σαῖτεψε τὴν Ἄκριτικὴ Εὐδοκούλα, τὴ μικροπαντρεμένη) καὶ νὰ σαῖτεύη καὶ σήμερα τοὺς δῦσμοιρους θνητούς, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς περασμένους αἰῶνες. Ἐπιζῆ ἀκόμη ἢ σαῖτα καὶ στὰ τραγούδια τῆς Ἀγάπης, ἰδιαίτερα στὴ μεταφορικὴ τῆς χρῆση μὲ τὰ συχνὰ σαῖτέματα ἀπὸ τὶς ματιές καὶ πρὸς τὶς καρδιές. Στὸ τραγούδι, ποὺ ἐξετάζομε, ἂν δὲν ἐδέσποζε πάνω του τὸ Ἄκριτικό πρότυπό του ποὺ τοῦ ἐπιβάλλει τὶς σαῖτες, ποὺ παρακαλοῦνται νὰ μὴ λυγίσουν, τότε πιθανώτατα ὁ Μιχάλμπεης θὰ εἶχε νὰ προσφωνῆ τουφέκια καὶ σπαθιά, καὶ ὄχι σαῖτες καὶ σπαθιά.

3. Περίπτωση τρίτη : *Ἡ παράκληση τοῦ ἥρωα πρὸς τοὺς συντρόφους του νὰ μὴν πτοηθοῦν ἀπὸ τὸ πολὺ αἷμα τὴν ὥρα τῆς σφαγῆς ποὺ σὲ λίγο θ' ἀκολουθήσῃ* (παραλλαγή Μιχάλμπεη, στίχ. 9) :

Καὶ σεῖς, παλληκαράκια μου, *αἷμα μὴ φοβηθῆτε*.

Τὸ ἴδιο νόημα ἔχει καὶ ἡ ἐρώτηση ποὺ κάνει, ἐπίσης λίγο πριν ἀπὸ τὴ μάχη, τὸ Μικρὸ Βλαχόπουλο. Δυὸ παρακλήσεις ἔγιναν ἐκεῖ, μιὰ γιὰ τὰ ὄπλα νὰ μὴ λυγίσουν καὶ μιὰ γιὰ τὸ αἷμα νὰ μὴ τὸ φοβηθοῦν. Δυὸ εἶναι καὶ ἐδῶ στὸ Μιχάλμπεη, μὲ περιεχόμενο ἴδιο. Ὑπάρχει καὶ μιὰ μικρὴ διαφορά : Στὸ Ἄκριτικό τραγούδι ἡ ἐρώτηση ἀπευθύνεται πρὸς τὸ ἄλογο τοῦ Βλαχόπουλου, γιατί τοῦτο εἶναι ὁ μόνος σύντροφός του κατὰ τὴ μάχη ποὺ ἐκεῖ θ' ἀκολουθήσῃ σὲ λίγα λεπτά. Ἐκεῖ τὸ ἄλογο ἀπαντᾷ καταφατικά, ἐνῶ ἐδῶ οἱ σύντροφοι τοῦ Μιχάλμπεη, ποὺ εἶναι πολλοί, δὲν χρειάστηκε νὰ μιλήσουν, γιατί ὁ λόγος δὲν εἶναι ἐρώτηση ἀλλὰ προσταγὴ σὲ ὕφος φιλικό. Ἡ ἐρώτηση τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου ἔχει ὡς ἑξῆς (Π. Ε. ἀρ. 70, στίχ. 25—27) :

Σκύβει φιλεῖ τὸ μαῦρο του, στέκει καὶ τὸν ρωτᾷ :

—*Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι στὸ γαῖμα γιὰ νὰ πλέξης ;*

—*Δύνομαι, ἀφέντη, δύνομαι στὸ γαῖμα γιὰ νὰ πλέξω.*

4. *Περίπτωση τέταρτη* : Ὁ τρόπος τῆς περιγραφῆς τῆς μάχης (παραλλαγή Μιχάλμπεη, στίχ. 10—11) :

*Στὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
καὶ στὸ δευτερογύρισμα δὲ βρῆκε γιὰ νὰ κόψη.*

Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς μάχης δὲν ἀνήκει στὴν ἐποχὴ τοῦ 1453 καὶ δῶθε. Ὁ τρόπος τῆς μάχης στὰ Κλέφτικα τραγούδια εἶναι πολὺ διαφορετικὸς, ἐνῶ οἱ δυὸ πιὸ πάνω στίχοι ἀνήκουν ὀριστικὰ στὴν τεχνοτροπία τῶν Ἀκριτικῶν τραγουδιῶν. Μᾶς δείχνουν πῶς γινόντουσαν τότε οἱ ἱππικὲς μάχες τῶν Ἀκριτῶν, πού ἔφιπποι ἔκαναν ἔφοδο μέσα στὴν ἐχθρική παράταξη (αὐτὸ εἶναι τὸ ἔμπα, καὶ συγγενική μ' αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἡ νεοελληνικὴ φράση «*ἔμπα του*» ὅταν παροτρύνουν κάποιον γιὰ νὰ κάνῃ ἐπίθεση ἐναντίον ἄλλου). Μετὰ τὴν ἔφοδο αὐτὴ οἱ Ἀκρίτες ἐπέστρεφαν πρὸς τὰ πίσω πολεμώντας καὶ κόβοντας (τοῦτο εἶναι τὸ ἔβγα μέσα ἀπὸ τὴν ἐχθρική παράταξη) καὶ ὕστερα πάλι ξανάμπαιναν μέσα στὴ μάχη. Αὐτὸ εἶναι «*τὸ γύρισμα*», πού μποροῦσε νὰ ἐπαναληφθῇ ὄχι μόνο μιὰ φορὰ. Ἄν γινόταν γιὰ δεύτερη φορὰ, λεγόταν *στὸ δεύτερο γύρισμα*, ἂν γινόταν γιὰ στερνὴ φορὰ λεγόταν *στὸ στερνὸ τὸ γύρισμα*. Μέσα στίς παραλλαγές οἱ ὄροι αὐτοί, ὅπως καὶ ἕνας τρίτος («*στὸ καλὸ τὸ γύρισμα*» πού ἴσως ἔχει σχέση μὲ τὴν τρίτη καὶ τὴν καλύτερη ἔφοδο), εἶναι ὄροι πού ἔχουν καταστήσει συνώνυμοι καὶ χρησιμοποιοῦνται ὅπως θὰ τύχη, ἐναλλασσόμενοι χωρὶς διάκριση.

Οἱ ἔλιγμοι αὐτοὶ τῶν Ἀκριτικῶν μαχῶν, ὅπως τυπικὲς μᾶς περιγράφονται μέσα στὰ Ἀκριτικὰ τραγούδια, ἄλλαξαν στὸν καιρὸ τῶν Κλεφτῶν, ὅποτε ὁ πόλεμος ἔγινε ἀγώνας θέσεων (=στὰ ταμπούρια, τὰ μετερίζια κλπ.) ἢ ἔφοδος κατὰ μέτωπο καὶ χωρὶς ἄλογα (=τὸ γιουρούσι τῶν δημοτικῶν στίχων), σὲ στιγμὲς πού τὰ παλληκάρια ἄκουγαν βαρεῖα ν' ἀντηχῇ ἢ προσταγὴ τοῦ καπετάνιου τους «*νὰ πιάσουν τ' ἀλαφριά σπαθιά, ν' ἀφήσουν τὸ ντουφέκι*».

Ἄλλὰ ἐνῶ ἔχουν στὴν πραγματικότητα συμβῆ ὅλες αὐτὲς οἱ μεταβολές στὴν περιγραφὴ τῶν μαχῶν ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Ἱστορικὰ καὶ Κλέφτικα, ὅμως ὁ τρόπος, πού πολεμάει ὁ Μιχάλμπεη τοῦ 1600 μ. Χρ. στὴ Ρουμανία, εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἴδιος ἐκεῖνος τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο αἰῶνες πρὶν τὸ Ἀκριτικὸ Βλαχόπουλο πολέμησε τοὺς Σαρακηνοὺς κάτω ἐκεῖ στὸ μακρυνὸν Εὐφράτη. Ἴδου οἱ σχετικοὶ στίχοι (Π. Ε. ἀρ. 70, στίχ. 37—38) :

*Στὰ ἔμπα του χίλιους ἔκοψε, στὰ ξέβγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ στὸ καλὸ τὸ γύρισμα κανένα δὲν ἀφήνει.*

Ἡ προέλευση τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Μιχάλμπεη τοῦ Γενναίου ἀπὸ τὸ Ἀκριτικὸ τραγούδι τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου, νομίζω ὅτι ἔχει γίνῃ πλέον ἀναμφισβήτητη. Ἀλλιῶς δὲν δικαιολογοῦνται τόσες ἀλλεπάλληλες ὁμοιότητες.

Ἡ μιὰ σύμπτωση, μονάχη της, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ τυχαία. Οἱ πολλὲς ὅμως καὶ ἔτσι συγκεντρωμένες δὲν μποροῦν.

5. Περίπτωση τελευταία : Ὁ ἀδερφὸς ποὺ κινδυνεύει : Τὸ Ἀκριτικὸ τραγούδι τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου δὲν τελειώνει μὲ τὴν ἵππικὴ μάχη, ἀλλὰ ἀκολουθοῦν στὸ τέλος του σὰν ἐπίλογος κάποιοι λόγοι τοῦ νεαροῦ ἥρωα πρὸς τὸν ἀδερφὸ του Κωσταντᾶ γιὰ νὰ παραμερίση καὶ νὰ φυλαχτῆ, γιὰτὶ ἀπὸ τὸ μένος τῆς φονικῆς μάχης τώρα δὲ βλέπει καθαρὰ (Π. Ε. ἀρ. 70, στίχ. 42—45) :

Στὸ δρόμο νόπου πῆγαινε σέρνει φωνὴ περίσσα :

—Ποῦ εἶσαι, ἀδερφέ μου Κωσταντᾶ κι' Ἀλέξη ἀντρειωμένε :

Ἄν εἴστε ἔμπρός μου φύγετε κι' ὀπίσω μου κρυφτῆτε,
τί θόλωσαν τὰ μάτια μου, μπροστά μου δὲ σᾶς βλέπω.

Οἱ παραλλαγές ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6 τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Μιχάμπη, ποὺ τις συνέλεξε ὁ κ. Δημ. Οἰκονομίδης καὶ εἶναι γιὰ ὅσα ἐπεισόδια περιέχουν οἱ πιὸ ἄρτιες, δὲν ἀναφέρουν τίποτε σχετικὸ γιὰ παρόμοιο τέλος. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ὑπ' ἀριθμ. 2, 3 καὶ 4 παραλλαγές. Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 1 ὅμως (βλέπε *Διογραφία* 14, 1952, σελ. 59), ποὺ πρώτη φορὰ δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Ém. Legrand (*Recueil de Chansons Populaires Grecques*, Paris 1874, σελ. 292, ἀριθμ. 131), περιέχει καὶ τὸ παράξενο τοῦτο τέλος τοῦ Ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ τώρα ἔχει ὡς ἐξῆς (βλέπε στίχ. 7—9) :

Ἦταν ἓνας καλόγερος κι' ἐκεῖνος ἀδελφός του.

—Φύγε κι' ἐσύ, καλόγερε, μὴ λάχη καὶ σὲ κόψω».

Ἐβούρκωσε τὸ βλέμμα του ἀπ' τὰ πολλὰ τὰ χρόνια.

Τὸ τέλος τοῦτο, μὲ τὸν κίνδυνο τῆς ἀκούσιας ἀδερφοκτονίας ποὺ περιέχει, θεωρήθηκε φαίνεται ἀκατάλληλο γιὰ τὸ νέο τραγούδι τοῦ Μιχάμπη, γιὰ τοῦτο καὶ μὲ τὸν καιρὸ παραμελήθη καὶ λησμονήθηκε ἀπὸ τις ἄλλες παραλλαγές, ποὺ ἄλλωστε φαίνονται νὰ εἶναι νεώτερες ἀπὸ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 (τοῦ Legrand). Μποροῦμε ὅμως νὰ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι καὶ τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ὑπῆρχε παλαιότερα καὶ στὸ τραγούδι τοῦ Μιχάμπη, ἀφοῦ μάλιστα ὑπάρχει τοῦτο κανονικὰ καὶ στὸ Ἀκριτικὸ του πρότυπο. Ἡ ὅλη διασκευὴ εἶδαμε πιὸ πάνω ὅτι ἔχει γίνεῖ ἔτσι δουρικὰ στοὺς πιὸ πάνω στίχους, ὥστε δὲν ὑπάρχει λόγος ν' ἀρνηθοῦμε τὸ ἴδιο καὶ ὡς πρὸς τὸν ἐπίλογο τοῦ Ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ μιὰ διαφορὰ : Ὁ ἀδερφὸς τοῦ Μιχάμπη ἐδῶ εἶναι καλόγερος, ἐνῶ στὸ Ἀκριτικὸ τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου εἶναι πολεμιστῆς Ἀκρίτας. Ἡ μικρὴ αὐτὴ μεταβολὴ μποροῦσε νὰ προέλθῃ καὶ μετὰ τὴ διασκευὴ τοῦ νέου τραγουδιοῦ, ἀφοῦ μάλιστα ὁ ἥρωας Μιχάμπη ἀμέσως ἀπὸ τοὺς πρώτους στίχους παριστάνεται τριγυρισμένος ἀπὸ σταυροὺς καὶ ἡ πορεία του μοιάζει περισσότερο μὲ λιτανεῖα παρὰ μὲ πορεία στρατεύματος. (Βλέπε σχετικὰ τοὺς στίχους 2—3 τῆς παραλλαγῆς ποὺ πιὸ πάνω ἀναδημο-

σιεύσαμε ¹⁾. Είναι όμως αξιοσημείωτο ότι ούτε και ἐδῶ δὲ δημιουργεῖ πρωτότυπη μορφή ὁ διασκευαστής, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνει δουρικὰ μεταβολὲς ποὺ εἶχαν προὔπαρξει μέσα σὲ Θρακικὲς παραλλαγές τοῦ Ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὸ Μικρὸ Βλαχόπουλο. Σὲ μιὰν ἀπ' αὐτιές, προερχόμενη ἀπὸ τὴ Μεσημβρία (=Λ. Α. 1104 Γ' σελ. 69), ὁ Ἀκριτικὸς Κωσταντῆς ἔχει κιόλας μεταβληθῆ σὲ καλόγερο :

Μόν' ἤνῳ ἕναν καλόγερο καὶ κείνος ἄδερφός του.

— Φεύγα, φεύγα, καλόγερε, σένα νὰ μὴ σὲ κόψω.

Γὼ θέλωσε τὸ βλέμμα μου καὶ ἄγραινε ἡ καρδιά μου.

Μιὰ λοιπὸν εὐκαιρία παρουσιάστηκε στὸ διασκευαστὴ γιὰ νὰ πρωτοτυπήσῃ, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἐκεῖ ἀκολουθεῖ τὸν εὐκόλο δρόμο τῆς δουρικῆς μίμησης.

Β'

Τελειώνοντας τὴν ἀντιβολὴ τῶν δυὸ τραγουδιῶν, ἔρχομαι τώρα στὴν οὐσία τοῦ προβλήματος τῆς καταγωγῆς. Ὁ διασκευαστής, ποὺ πιθανώτερο κατοικοῦσε στὴ Θράκη, ἀφοῦ ἀπὸ ἐκεῖ προέρχονται οἱ περισσότερες καὶ οἱ ἀρτιότερες παραλλαγές τοῦ νέου τραγουδιοῦ, θέλησε νὰ ὑμνήσῃ τὸν Μιχάλμπεη. Θέλοντας ὅμως ἕνα τέτοιο πρᾶγμα, *γιατὶ προτίμησε εἰδικὰ τὸ Ἀκριτικὸ τοῦτο τραγούδι καὶ ὄχι κάποιο ἄλλο, οἰοδήποτε ;*

Ἡ λύση, ποὺ ὑπόκειται ὡς κεντρικὴ αἰτία γιὰ δλόκληρη τὴ νέα προσαρμογὴ τοῦ παλιοῦ τραγουδιοῦ, εἶναι ἡ ἀκόλουθη : Τὸ σχεδὸν πανελλήνιο τραγούδι τοῦ *Μικροῦ Βλαχόπουλου* ἐπρόβαλλε ὡς τὸ καταλληλότερο γιὰ νὰ γίνῃ τὸ πρότυπο, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσαν εὐκόλα καὶ πρόχειρα νὰ ψάλλουν οἱ νεώτεροι τὰ κατορθώματα ὁποιουδήποτε ἄλλου μεταγενέστερου ιστορικοῦ προσώπου. Ἕνας μόνον ἀλλὰ ἀπαραίτητος ὅρος χρειάζεται σὰν προϋπόθεση : *Τὸ νέο ιστορικὸ πρόσωπο ἀρκεῖ κατὰ σύμπτωση νὰ εἶναι καὶ ἐκπρόσωπος τῆς Βλαχίας. Ἡ στενὴ ὁμοιότητα καὶ ἡ διαδοχὴ στοὺς ρόλους ἔχει, θὰ ἔλεγε κανεὶς, προκαθορισθῆ ἀπὸ τὴ σύμπτωση τῆς ὁμωνυμίας.* Ἔτσι τὸ χρονικὰ παλαιὸ καὶ ἀνώνυμο *Βλαχόπουλο* τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου ἀναδεικνύεται ὁ παλαιὸς ἰδανικὸς τύπος, σύμφωνα μὲ τοῦ ὁποῖου τὶς πράξεις, τὰ ἐπεισόδια καὶ τὶς σκηνές ὀφείλει τώρα νὰ προσαρμοσθῆ καὶ κάθε ἄλλος μεταγενέστερος ἥρωας *τῆς ἴδιας χώρας, τῆς Βλαχίας*. Εἶναι λοιπὸν τὸ ἠρωϊκὸ Βλαχόπουλο ἢ «*ἰδέα*», πρὸς τὴν ὁποία τείνουν νὰ ἐξομοιωθοῦν καὶ ὅσοι ἄλλοι ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας, ὅσα ἄλλα Βλαχόπουλα, θὰ ζητήσουν τὸν ὕμνο τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Στὸ Ἀκριτικὸ ὑπόδειγμα,

1) Μάλιστα ἡ παραλλαγὴ τοῦ Legrand δὲν ἀναφέρει στὴν ἀρχὴ τῆς μόνο σταυροῦς καὶ βαγγέλια, ἀλλὰ καὶ καλογέρους ποὺ συνοδεύουν τὸ Μιχάλμπεη. Βλέπε τοὺς στίχους τῆς 2—3 :

μὲ τριανταδυὸ χρυσοὺς σταυροὺς, μὲ δώδεκα βαγγέλια,
μὲ δεκοχτῶ πλεματικούς, μὲ δέκα καλογέρους.

τὸ ἀνώνυμο, ταιριάζει καὶ κολλάει τώρα τὸ ὄνομα τοῦ Μιχάλμπεη, διότι καὶ αὐτὸς εἶναι ἓνα νέο ἡρωϊκὸ Βλαχόπουλο τοῦ 1600 μ. Χρ. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἔτοιμο ἓνα παλιὸ τραγούδι, πρόσθεσαν σχεδὸν μόνο τὸ ὄνομα τοῦ Μιχάλμπεη, καὶ τὸ νέο τραγούδι ἦταν ἔτοιμο. Ὅπως περίπου ἔκαμε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, παίρνοντας ἓνα παλιὸ γνωστὸ μοιρολόι καὶ ἀντὶ «ποῦ θὰ περάση ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀπεθαμένους» ἔβαλε «ποῦ θὰ περάση ὁ βόϊβοντας μὲ τοὺς ἀλυσσωμένους», ἄλλαξε καὶ πρόσθεσε μερικὰ ἄλλα σημεῖα, καὶ τὸ παλιὸ μοιρολόι εἶχε ἀλλάξει καὶ ἔδειχνε καινούργιο Κλέφτικο τραγούδι. (Βλέπε Π. Ε. ἀρ. 29, πρόλογο καὶ κείμενο).

Αὕτῃ εἶναι ἡ κύρια αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία παρουριάζεται τὸ φαινόμενο οἱ Ἕλληνες νὰ ὑμνοῦν τὸ Μιχάλμπεη καὶ οἱ Ρουμάνοι νὰ σιωποῦν. Οἱ πρῶτοι δὲν συνθέτουν νέο Ἱστορικὸ τραγούδι, ἀπλῶς διασκευάζουν ἓνα πασίγνωστο Ἀκριτικὸ τους. Οἱ δεύτεροι δὲν εἶχαν ὅμοια εὐκαιρία μὲ ἔτοιμο τραγούδι τους ποῦ νὰ ἐξυμνῇ κάποιον ἀνώνυμο ἥρωα τῆς Βλαχιάς, γιὰ τοῦτο καὶ ἀπόλυτη σιωπὴ σημειώνεται γιὰ τὸ Μιχάλμπεη μέσα στὰ Ρουμανικὰ δημοτικὰ τραγούδια.

Γ'

Πολὺς λόγος ἔγινε γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Μιχάλμπεη. Ἡ ἔρευνα ὅμως γύρω ἀπὸ ἓνα τραγούδι δὲν πρέπει—ὅπως δυστυχῶς επικρατεῖ νὰ γίνεται ἀπὸ ἀρκετοὺς μελετητὲς—νὰ εἶναι ἀφορμὴ γιὰ ἐξονυχιστικὲς ἔρευνες ποῦ ἔχουν μόνο χαρακτήρα ἀρχεαικῶν ἀναζητήσεων καὶ περιορίζονται γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ καταγωγὴ ἑνὸς τραγουδιοῦ. Ἐνας δευτέρος τομέας, σημαντικώτερος σὲ πολλὰ, εἶναι ἡ καλλιτεχνικὴ ἀξία ἑνὸς τραγουδιοῦ. Πάνω ἀπ' ὅλα τὸ ἐξεταζόμενον ἔμμετρο θέμα παραμένει νὰ εἶναι ἔργο τέχνης, καὶ ἔτσι πρέπει ν' ἀντιμετωπίζεται. Δὲ βαραίνουν τὸ ἴδιο σιτὴ ζυγαριὰ καὶ τὰ ξερὰ στιχοπλοκήματα καὶ τὰ δυναμικὰ μας τραγούδια, γεμάτα μὲ πράξεις σπουδαῖες καὶ μ' ἐκδηλώσεις ψυχῶν ἀξιότατες. Ἀποτέλεσμα τῆς σφαλερῆς αὐτῆς νοοτροπίας εἶναι ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχομε πολλὰ καὶ καλὰ μελέτες γιὰ δημοτικὰ μας τραγούδια δευτερώτερα ἢ ἐντελῶς ἀσήμαντα, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος λείπουν μελέτες ἀφιερωμένες στὰ κυριώτερα τραγούδια μας, ποῦ δικαιολογημένα εἶναι τὸ καμάρι τῆς λαϊκῆς μας λογοτεχνίας.

Ἐχοντας αὐτὰ ὑπόψη μας, ἄς ἰδοῦμε τὸ σημερινὸ τραγούδι καὶ ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ του πλευρὰ: Ἡ διασκευὴ τοῦ Ἀκριτικοῦ μᾶς χάρισε ἀναμφισβήτητα ἓνα νέο Ἱστορικὸ τραγούδι. Τὸ φαινόμενο ἔχει σημασίαν ἐπειδὴ μᾶς ἀποκαλύπτει ἓναν ἀπὸ τοὺς τρόπους σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ἓνα Ἀκριτικὸ διασκευάζεται σὲ νεώτερο Ἱστορικὸ. Δυστυχῶς ὅμως τὸ κέρδος μας ἀπὸ τὴ διασκευὴ περιορίζεται *μόνο* σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Γιατὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς εὐκαιρίας γιὰ μιὰ νέα ποιητικὴ δημιουργία ὄχι μόνο δὲν ὑπάρχει κέρδος ἀλλὰ ἔχει προκύψει καὶ ζημία. Ἡ νέα διασκευὴ δίνει τὴν ἐντύπωση ἑνὸς ἄτονου στιχοπλοκήματος, δημιουργημένου ἀπὸ στίχους παλιούς, ποῦ ὑπῆρ-

ξαν κάποτε γεμάτοι ζωή και δύναμη και τώρα ξέπεσαν στα αδέξια χέρια ασημαντου συνθέτη, για να καταντήσουν θλιβερά σύμβολα παλιᾶς ἐπικῆς δόξας.

Ὑστερα ἀπ' ὅλα τὰ προηγούμενα γίνεται φανερό ὅτι δὲν συμεριζομαι τις ἐνθουσιώδεις κρίσεις τοῦ συναδέλφου κ. Δημ. Οἰκονομίδη (*Λαογραφία* 14, 64—65), πού ἐξετάζοντας τὸ τραγούδι τὸ χαρακτηρίζει ὡς ἓνα «*ῶραϊον* ιστορικόν» πού μᾶς δείχνει «μὲ πόσην *συγκίνησιν* ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐτραγούδησε τὸν ἡρωϊκὸν πολεμιστὴν... Τὸν Μιχαὴλ ἀντελήφθη ὡς πολεμιστὴν τοῦ Σταυροῦ κατὰ τοῦ ἄλλοπίστου δυνάστου, *ἀγωνιζόμενον μὲ τὰ σύμβολα τοῦ χριστιανισμοῦ*, τὸν Σταυρὸν καὶ τὰ Εὐαγγέλια». Γιὰ νὰ εἶναι ὅμως ἀληθινὰ *ῶραϊο* τραγούδι, θὰ ὄφειλε ὁ συνθέτης του νὰ φροντίση νὰ ἀφήσῃ στὸν ἥρωα μόνο τὰ σύμβολα τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ μὴ τὸν φορτώσῃ καὶ μὲ τὰ σύμβολα τῶν ἄλλοπίστων, μὲ τὰ κόκκινα μπαϊράκια καὶ μὲ τὰ πράσινα χρώματα τῶν τσαντηριῶν, πού μόνο γιὰ Σαρακηνοὺς τὰ χρησιμοποιεῖ ἡ γνήσια Ἀκριτικὴ ποίηση. Ὅσο γιὰ «*συγκίνηση*», αὐτὴν τὴ βοήθηκε ἔτοιμη ὁ διασκευαστὴς στὸ Ἀκριτικὸ τοῦ πρότυπο καὶ ὅμως φρόντισε πῶς νὰ μὴν τὴ διατηρήσῃ στοὺς νέους στίχους του. Παράξενο φαίνεται, μέσα σ' ὅλη τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς πολυάριθμης στρατιωτικῆς του πομπῆς, ποῖος λόγος ὑπάρχει γιὰ νὰ μιλήῃ ὁ Μιχάλμπεης πρὸς τὶς σαῖτες του. Γι' αὐτὸν ἡ νίκη προβάλλει ἀπὸ τοὺς πρώτους στίχους σίγουρη. Δραματικὴ ἀγωνία γιὰ τὴν ἔκβαση δὲν ὑπάρχει. Δὲν ἔχει λοιπὸν καμιάν ἀνάγκη ὁ ἥρωας νὰ καταφύγῃ στὰ ὅπλα του καὶ νὰ τὰ παρακαλέσῃ. Χάθηκε ἔτσι ὅλη ἡ συγκίνηση, πού πλημμύριζε τὸ Μικρὸ Βλαχόπουλο, ὅταν μονάχο κι' ἔρημο, μπροστὰ σὲ χιλιάδες ἐχθροὺς «πού διαμετρημοὺς δὲν εἶχαν», ἀποφασίζει κινημένο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ του φιλότιμο νὰ μὴ γυρίσῃ πίσω γιὰ βοήθεια, ἀλλὰ νὰ καταφύγῃ μόνο σὲ ξεχωριστὰ ἰσοδύναμα μοτίβα, ἣ καὶ στὴν κλιμακωτὴ ἱκεσία, προσφωνώντας καὶ ζητώντας τὴ συμπαράσταση πρώτα ἀπὸ τὸ ἄλογό του καὶ ἀπὸ τὰ ὅπλα του καὶ τέλος ἀπὸ τὴν εὐχὴ τῶν γονιῶν του. Πραγματικά, σὲ μιὰ τέτοια στιγμή τὸ εὖρημα τῆς ἀποστροφῆς πρὸς τὶς σαῖτες του δείχνει ἀληθινὴ συγκίνηση. Ζοῦμε στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ δράματος. Ζοῦμε τὸ δράμα τοῦ ἑλληνα πολεμιστῆ, πού σὰν ἐκπρόσωπος τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους του πολεμᾷ ἓνας πρὸς πολλοὺς καὶ σὰν ἐκφραστὴς τοῦ φυλετικοῦ του χαρακτήρα φλογίζεται ἀπὸ τὸ φιλότιμο, προτιμώντας τὸν κίνδυνο παρὰ τὴ ντροπή.

Εὐτυχῶς ὅμως ὅτι ὁ ἀποτυχημένος αὐτὸς τρόπος διασκευῆς, πού ἔγινε ἐδῶ μὲ τὸ τραγούδι τοῦ Μιχάλμπεη, δὲν εἶναι γενικὸς, οὔτε ὁ μόνος. Ὑπάρχει καὶ ἄλλος τρόπος διασκευῆς, πολὺ δημιουργικώτερος. Παράδειγμα πρόσχειρο τὸ τραγούδι τῆς *Κλεφτοπούλας*, πού προῆλθε ἀπὸ διασκευὴ τοῦ τραγουδιοῦ τῆς «Ἀντρειωμένης Λυγερῆς», τῶν Ἀκριτικῶν χρόνων. Καὶ ἐκεῖ ἡ νέα κοπέλλα τῶν χρόνων τῆς Κλεφτουριάς κινεῖται πιστὰ πάνω στὶς ἴδιες βασικὲς λεπτομέρειες τοῦ παλιοῦ προτύπου. Π. χ. κοινὸ μοτίβο τους : Καὶ οἱ δυὸ γυναῖκες εἶναι ἄγνωστες ἀνάμεσα στοὺς πολεμιστὲς πού τὶς νομίζουνε

για άντρες, στο τέλος όμως και στις δύο τους άθελά τους ξεγυμνώνεται το στήθος τους και ανακαλύπτονται. Ένώ όμως τόσο μοιάζει ή Κλεφτοπούλα με την Άκριτική μητέρα της, παράλληλα τίποτε δέν την έμποδίζει να ύψώνεται σε μιάν προσωπικότητα άληθινή, ύπαρκτή, και προπαντός ανανεωμένη, έτσι πού να χαίρεται τα δικά της τα νιάτα και όχι να φυτοζωή με τα δανεικά γεράματα ενός χαρακτήρα πού έρχεται άπ' άλλην εποχή, τόσο πολύ απομακρυσμένην άπό τή δική της.

Πόσο έχω δίκιο, καθένas θα συμφωνήση μαζί μου, αρκεί να διαβάση και να συγκρίνη τó τραγούδι του Μικρού Βλαχόπουλου και ύστερα του Μιχάμπη, και άπό τ' άλλο μέρος να κάμη τó ίδιο για τó αντίστοιχο ζευγάρι, για τó Άκριτικό της Άντρειωμένης Λυγερης (Π. Ε. αρ. 72 Α) και άμέσως κατόπι για τó άλλο της Κλεφτοπούλας (Π. Ε. αρ. 72 Β).

Θά γεννηθῆ όμως ή εύλογη άπορία : Γιατί συμβαίνουν οί μεγάλες αυτές διαφορές στον τρόπο διασκευής ενός παλιού Άκριτικού ; Η λύση είναι εύκολη : Διότι ή Κλεφτοπούλα αγαπήθηκε άληθινά άπό τó λαό, πού πολύ την τραγούδησε και πολύ άκόμη και σήμερα την τραγουδάει. Σε πάρα πολλά χωριά εξακολουθεϊ να είναι άπό τά πιό αγαπημένα σήμερα τραγούδια για συρτό χορό. Ένώ τó τραγούδι του Μιχάμπη δέν τó αγάπησε ó λαός αλλά τó έφτιαξαν στιχοπλόκοι. Έκτός αν και τουτο γύρω στα 1600—1800 μ.Χ. γνώρισε δόξες και γρήγορα ξέπεσε στο κατάντημα, πού του δίνουν όλες οί σημερινές παραλλαγές του.

Α'

Δημ. Β. Οικονομίδου : Τὰ ἑλληνικὰ δημῶδη βιβλία καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ. Ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβή. Ἀθῆναι 1952, σελίδες 56. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 5', 1950—1951).

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος δύναται νὰ χρονολογηθῇ ἡ πύκνωσις τῶν σχέσεων τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας. Οἱ Ρουμᾶνοι δὲν εἶναι λαὸς ἀρκετὰ παλαιός. Προερχόμενοι ἀπὸ περίεργον κορῆμα λαῶν βαρβάρων καὶ ἑκλατινισθέντων Δακῶν, ἐγκατέστησαν εἰς τὰς ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως χώρας. Οἱ ἴδιοι δέχονται ὅτι εἶναι λαὸς δακικῆς καταγωγῆς καὶ ἡ γλῶσσά των νεολατινική. Αἱ μετὰ τοῦ Βυζαντίου σχέσεις αὐτῶν ὑπῆρξαν στρατιωτικά, ἐμπορικά καὶ — πρὸ πάντων μάλιστα — πνευματικά¹⁾. Μέγα χαρακτηριστικὸν τοῦ Βυζαντίου εἶναι ὅτι τὰς οἰασδήποτε σχέσεις πού συνῆπτε πρὸς λαοὺς ξένους, χριστιανικοὺς ἢ βαρβάρους, συνώδευε πάντοτε μὲ πνευματικοὺς σκοπούς, τοὺς μετέδιδε τὸν χριστιανισμόν, τὴν γλῶσσαν, τὸν ἰδικόν του πολιτισμόν. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ προκειμένου περὶ τῶν Ρουμάνων, οἱ ὅποιοι ἐξεχριστιανίσθησαν μετὰ τῶν γειτόνων των Σλάβων ὑπὸ τῶν δύο γνωστῶν ἀποστόλων μοναχῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἐδέχθησαν δὲ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ διὰ μεταφράσεων εἰς τὴν σλαβωνικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἡ λειτουργία ἐτελεῖτο καὶ τὰ πάσης φύσεως βιβλία δι' αὐτοὺς ἐγράφοντο. Περὶ τοῦ πόση ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τὸν βίον καὶ τὸν πολιτισμόν τῶν Ρουμάνων δύναται νὰ μαρτυρήσουν αὐταὶ αἱ εἰκόνες τῶν ἡγεμόνων των καὶ αἱ τοιχογραφαὶ τῶν μονῶν, ὅπου συναντῶμεν μεταφυτευθέντα ἐκ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμβλήματα βασιλικῶν οἴκων, στέμματα, δικέφαλον ἀετόν, χρυσᾶ σανδάλια, κοκκίνην χλαμύδα κλπ.²⁾ Σπουδαιότατον ρόλον ἐξ ἄλλου ἔπαιξεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἐκκλησιαστικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1359 ἰδρυθεῖσα μητρόπολις Οὐγγροβλαχίας, τῆς ὁποίας πλεῖστοι ἀρχιερεῖς ἦσαν Ἕλληνες³⁾.

1) D. Russo, Elenizmul în România' «Studii Istorice greco—române», Opere postume, τόμ. II, Βουκουρέστι 1939, σελ. 501 κέξ.

2) P. P. Panaitescu, L' aigle byzantine sur les vêtements de princes Roumains du moyen-âge. Academie Roumaine, Bulletin de la Section Historique, τόμ. VII, σελ. 64—67.—Βλ. βιβλιοκρισίαν Ν. Ἀνδριώτη, «Ἑλληνικά», τόμ. Δ' (1931), σελ. 278—279. Γενικώτερον δὲ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τῆς Ρουμανίας ἀναφέρεται τὸ ἔργον τοῦ N. Jorga, Byzance après Byzance, Βουκουρέστι 1935.—Διὰ δὲ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης εἰς Ρουμανίαν, βλ. Γ. Σωτηρίου, Χριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1942, σελ. 485 κέξ. κλπ.

3) Gr. Miklosich—J. Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana, τόμ. I, Vindobonae 1860, σελ. 383 κέξ.—Χρ. Παπαδοπούλου, Αἱ ὀρθόδο-

Ἡ Ἄλωση τῆς Κων)πόλεως δὲν ὠδήγησε τοὺς Ἕλληνας μόνον πρὸς τὴν Δύσιν. Πολλοὶ ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι πού δὲν ἠνείχοντο τὴν τουρκικὴν δουλείαν καὶ ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς Ρουμανίαν. Τούτους ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι καὶ ἡ μετατόπισις Ἑλλήνων πρὸς τὴν χώραν ταύτην δὲν ἐσταμάτησεν ἀπ' ὅλα τὰ τουρκοκρατούμενα μέρη. Ἡ ἐγκατάστασις δὲ Ἑλλήνων ἐνταῦθα ὡς πρῶτον ἀποτέλεσμα εἶχε τὴν ραγδαίαν ἐξέλιξιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ἐπλούτησαν, ἀνεπτύχθησαν ταχέως, ἔγιναν ἰσχυροὶ παράγοντες. Δι' ἐπιγὰμίας πρὸς τοὺς Ρουμάνους πρίγκιπας εἰσῆλθον εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ζωὴν τῆς χώρας. Παραλλήλως ἐχρησιμοποιοῦντο Ἕλληνες εἰς σπουδαίας θέσεις τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, μέχρις ὅτου Φαναριῶται κατέλαβον καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῆς Μολδοβλαχίας⁴⁾. Συνελόντι εἰπεῖν, οἱ Ἕλληνες τῆς Ρουμανίας κατὰ τοὺς ἀκολουθούσους αἰῶνας ἀποβαίνουν οἱ οἰκονομικοὶ σφῆνες εἰς ὅλον τὸ ρουμανικὸν οἰκοδόμημα, συντελεσται τῆς ἀναπτύξεως εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς, τὴν βιομηχανίαν, τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον. Κερδίσαντες τὰς βασικὰς ταύτας προϋποθέσεις οἱ Ἕλληνες, μεταφυτεύσαντες καὶ τὰ βυζαντινὰ ἔθιμα τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ δικαίου, ἠδυνήθησαν διὰ συνεχοῦς πρωτοπορείας νὰ δημιουργήσουν ἀληθῆ πολιτισμὸν εἰς χώραν ξένην, τὴν ὁποίαν ἐντόνως ἐχρωμάτισαν ὡς κοιτίδα νεωτέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδία πνευματικοῦ βίου⁵⁾.

Οὕτως ὁ ΙΓ' αἰὼν καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ δύο ἐπόμενοι εἶναι οἱ αἰῶνες τῶν μεγάλων κατακτήσεων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, εἰς τὰς παριστρίους ἡγεμονίας Ἡ Ἐκκλησία ἀναλαμβάνει ὑψίστην ἀποστολήν, τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας διὰ φωτισμένων ἀνδρῶν κληρικῶν καὶ μὴ, πού διαρκῶς εἰσῆρχοντο ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μοναστηρίων. Τὰ σχολεῖα τοῦ Ἰασίου καὶ τοῦ Βουκουρεστίου εἶχον ἀποβῆ ἀληθεῖς ἑλληνικαὶ ἀκαδημαίαι, ὅπου ἐδιδάσκοντο ἀνώτερα μαθήματα. Οἱ λόγιοι κατεῖχον πολλάκις πλείονα τοῦ ἑνὸς διπλώματα. Ἴατροὶ τῶν ἡγεμόνων ὑπῆρξαν Ἕλληνες, βραδύτερον διηύθυναν νοσοκομεῖα, συνέγραψαν ἔργα, εὐηργέτησαν φιλανθρω-

ξοὶ ἐκκλησίαι Σερβίας καὶ Ρουμανίας κατὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν παρελθὸν καὶ τὴν νέαν συγκρότησιν, Ἱερουσαλὴμ 1923, σελ. 68.—Ἄξιον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα εἶναι τὸ βραχὺ ἀλλ' ἐνδιαφέρον μελέτημα τοῦ μακαρίτου *Κ. Ράλλη*, Περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν μητροπολιτῶν Οὐγγροβλαχίας ἀπὸ μεσοῦντος τοῦ ΙΔ' μέχρι μεσοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος· Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Θ' (1934), σελ. 298—301.

4) N. Jorga, *Geschichte des Rumaniscen Volkes*, τόμ. II, Gotha 1905, σελ. 45 κέξ.

5) Τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἰδίως ἐπὶ τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων, ἐκδηλωθεῖσαν διὰ τῆς διοικήσεως, τῆς Ἐκκλησίας, τῶν γραμμάτων, τῶν πολυαρίθμων ἐποικήσεων καὶ ἐπιγαμιῶν, ὁ Γ. Παπαδόπουλος χαρακτηρίζει ὡς ἀληθῆ μετουσίωσιν τῶν Βλάχων *Γρ. Παπαδοπούλου*, Λόγος περὶ τοῦ ἐν Βλάχοις ἑλληνισμοῦ, Ἀθῆναι 1859, σελ. 26. Περὶ τοῦ ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἑλληνισμοῦ πρὸ τῶν Φαναριωτῶν ἔγραψεν ὁ *Κ. Σάθας*, «Πανδώρα», τόμ. ΙΘ' (1869), σελ. 305 κέξ.

ζωὴν καὶ αὕτη ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς τοὺς Φαναριώτας Μαυροκορδάτους. Ὁ Χῖος διάκονος Κορέσσιος⁹⁾ διακρίνεται εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσαγωγῆς τῆς ρουμανικῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ Φαναριῶται γενικῶς δίδουν τὴν μάχην διὰ τὸ ἀποσπᾶσθαι τὸν λαὸν τῶν ἡγεμονιῶν ἀπὸ τοῦ θανάσιμου ἐναγκαλισμοῦ τῶν Σλάβων, μὲ ὄπλα δραστικά τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὰ προΐοντα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, στρεφόμενα πρὸς κατεύθυνσιν ἀνθρωπιστικὴν καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν ἐν τῇ Δύσει. Καὶ τοῦτο διότι οἱ Ἕλληνες ἠγάπησαν τὴν χώραν ὡς ἰδίαν πατρίδα. Ζῶντες εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν ἐπαχθῆ δουλείαν, ἐπεζήτουν ὁμορον ὀρθόδοξον κράτος ἀπολαῦον σχετικῆς τινος ἐλευθερίας, ἵνα ῥίψουν ἐντὸς αὐτοῦ τὸ βάρος τῆς ἐκπολιτιστικῆς αὐτῶν προσπαθείας. Τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας, μετὰ τῶν ὁποίων τοὺς Ἕλληνας ἤνωνον πλὴν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ κοινὴ μοῖρα ὄλων τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ποὺ ἐδούλευον ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, δὲν ἐθεώρουν ξένας οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τμήματα ἐνὸς ἀδιαφοροποιήτου ἐθνικῶς καὶ φυλετικῶς κόσμου¹⁰⁾. Ἔτσι, οἱ Ρουμᾶνοι, ἀκούοντες ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἄδεται τόσον παθητικὰ τὸ ἄσμα τῆς ἐλευθερίας καὶ βλέποντας τόσον θερμὴν νὰ ἐκδηλοῦται ἢ πρὸς τὴν πατρίδα τῶν ἀγάπη, ἐδιδάχθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ αἰσθάνωνται ὁμοίως¹¹⁾.

Τὰς διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Παιδείας, τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐκπολιτιστικὰς προσπαθείας τῶν Ἑλλήνων, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, παρακολουθεῖ καὶ συντρέχει ἕνας ἀκόμη παράγων ἑλληνικός, ἄξιος ἰδιαιτέρας σπουδῆς. Οὗτος εἶναι τὸ δημῶδες ἑλληνικὸν βιβλίον, ποὺ εἶχε κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν εὐρείαν διάδοσιν μετὰ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, εἰσήχθη δ' ἐκεῖθεν διὰ τῶν μοναστηρίων, τῶν σχολείων καὶ τῶν λογίων, χειρόγραφον ἀρχικῶς, ἐντυπον μετὰ ταῦτα καὶ εἰς Ρουμανίαν. Τὸ βιβλίον τοῦτο, ἤδη κατὰ τοὺς ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνας ἔσχε μεγίστην διάδοσιν μετὰ τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ διὰ πιστῶν μεταφράσεων εἰς τὴν ρουμανικὴν, ἀλλὰ καὶ διασκευῶν καὶ συνόψεων. Ὁ παράγων οὗτος εἶναι σπουδαιότατος καὶ σημειοῖ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς δημῶδους φιλολογίας ἐπὶ τῶν λαϊκῶν ρουμανικῶν στρωμάτων, ποὺ δὲν ἦσαν

9) Μεταξὺ Ρουμάνων τινῶν ἐρευνητῶν ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ὁ Κορέσσιος ἦτο Ρουμᾶνος. Βλ. Κ. Ἀμάντου, Γεώργιος Κορέσιος, «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΜΣΤ' (1935), σελ. 191—204.—Εἰς τὸν Γεώργιον Κορέσιον ἀναφέρεται καὶ σημείωμα τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ Κ. Δουβουνιώτου, Γεώργιος Κορέσιος, «Ἱερὸς Σύνδεσμος», ἔτ. Ι', φ. 228 (1 Νοεμβρίου 1914), σελ. 6—10. Σημειωτέον ὅτι ὁ διάκονος Κορέσιος καὶ ὁ Γεώργιος Κορέσιος εἶναι δύο διάφορα πρόσωπα.

10) N. Jorga, Etudes Roumaines, τόμ. ΙΙ, σελ. 45.—Γρ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 27.

11) C. Erbiceanu, ἐν Discurs rastiit κλπ., Ἰάσιον 1885, σελ. 85 κλπ.

εἰς θέσιν νὰ μελετήσουν τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλ' ἐξετρέφοντο πνευματικῶς ὑπὸ λαοῦ ὑποδούλου δι' ἔργων ποὺ χαρακτηρίζονται δημῶδη κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ἢ παρήχθησαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς δουλείας, πρωτοτύπως καὶ κατ' ἐπίδρασιν ἄλλων. Περὶ τὸ θέμα τοῦτο στρέφεται ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβὴ τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου.

*
*
*

Ὁ συγγραφεὺς εἰργάσθη ὡς ἐκπαιδευτικὸς εἰς Ρουμανίαν ἐπὶ μίαν δεκαετίαν. Γνώστης τῆς ρουμανικῆς γλώσσης, ἱστορίας καὶ φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ εὐχερῶς κινούμενος εἰς παράλληλα θέματα βυζαντινῆς καὶ νεωτέρας ἑλλ. φιλολογίας, παλαιογραφίας καὶ λαογραφίας, συνδυάζει ὅσα οὐδεὶς ἄλλος προσόντα πρὸς ἐπιτυχῆ ἔρευναν τοιοῦτου θέματος. Ἐπὶ πλέον φιλοπονία, εὐσυνειδησία καὶ ἐπιμέλεια κοσμοῦν τὸν συγγραφέα καὶ καθιστοῦν αὐτὸν ἱκανώτατον διὰ τε τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος καὶ ἔξαγωγὴν ἀξιολόγων συμπερασμάτων. Διὰ τῆς μετὰ χεῖρας διατριβῆς ἐπιτυγχάνει τοῦτο ἀναντιρρήτως, χρησιμοποιοῦν τὸν ἀξιόζηλον ὀπλισμὸν αὐτοῦ κατὰ τρόπον ἀναδεικνύοντα αὐτὸν ἀληθῆ ἐπιστήμονα, ἐργασθέντα μὲ ἀγάπην πρὸς τὸ θέμα του.

Ἡ μελέτη διαίρειται εἰς τέσσαρα κεφάλαια. Εἰς τὸ 1ον ἐξετάζονται αἱ ἐνδείξεις περὶ τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν βιβλίων ἐν Ρουμανίᾳ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καταλόγων τῶν χειρογράφων καὶ ἐντύπων βιβλίων τῶν ἐν Ρουμανίᾳ βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν εἰς τὴν ρουμανικὴν γενομένων μεταφράσεων. Εἰς τὸ 2ον κεφάλαιον ἐξετάζονται τὰ κέντρα ἐξ ὧν ἐξεπορεύθησαν τὰ εἰς τὴν Ρουμανίαν διαδοθέντα ἑλληνικὰ βιβλία. Εἶναι δὲ ταῦτα ἡ Κων)πολις, οἱ Ἅγιοι Τόποι, ὁ Ἄθως, ἡ Ἐνετία. Ἡ Κων)πολις ἔδωκε τοὺς ἡγεμόνας μετὰ τῆς ἀκολουθίας των. Οἱ Ἅγιοι Τόποι τοὺς Πατριάρχας Δοσίθεον καὶ Χρῦσανθον τοὺς Νοταράδες, ποὺ ἀνεδείχθησαν πνευματικοὶ ὁδηγοὶ τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ Ρωσσίᾳ ὀρθοδόξων. Τὸ Ἅγιον Ὄρος τὸ πλῆθος τῶν λογίων μοναχῶν, ποὺ ἐστελέχωσαν τὰς μοναχικὰς ἀδελφότητας εἰς τὰ μοναστήρια τῶν ἡγεμονιῶν, τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἄθων καὶ Ἅγιους Τόπους. Κάτι περισσότερο ὑπῆρξε τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ὁ Ν. Cartoian ἀποκαλεῖ τοῦτο κεντρικὴν ἐστίαν, θερμάνασαν καὶ φωτίσασαν τοὺς πέριξ χριστιανικοὺς λαοὺς. Ἐκεῖθεν οἱ καλόγηροι μετέφερον τὴν χειρόγραφον παράδοσιν ὅλης τῆς ὀρθοδόξου λειτουργικῆς, ἀγιολογικῆς, δογματικῆς καὶ ἀποκρύφου φιλολογίας. Ἡ δὲ Ἐνετία, μὲ τὰ πρῶτα καὶ μεγάλα ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα, ἐτροφοδότησε μὲ βιβλία ἐντυπα ποικίλου περιεχομένου ἀπὸ τὴν κλασσικὴν, τὴν ὀρθόδοξον καὶ τὴν δημῶδη φιλολογίαν, ὀλόκληρον τὴν Ἀνατολήν. Αἱ μετ' αὐτῆς σχέσεις τῶν Ρουμάνων εἶναι ἀρκούντως παλαιαί, ἤδη πρὸ τῆς Φαναριωτικῆς ἐποχῆς. Ἄλλα κέντρα ἐνθα ἐξετυπώθησαν βιβλία, διαδοθέντα εἰς Ρουμανίαν, ὑπῆρξαν ἡ Βιέννη, τὸ Λονδῖνον, τὸ Παρίσι, τὸ Βερολῖνον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης.

Τὸ βον μέρος τῆς διατριβῆς εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν δημωδῶν κειμένων, ποὺ μετεφράσθησαν εἰς τὴν ρουμανικὴν καὶ διεδόθησαν εὐρέως μεταξὺ τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ. Τὰ βιβλία διακρίνει ὁ σ. εἰς α) *διδακτικά*, β) *βυζαντινῶν παραδόσεων*, γ) *δημῶδη μυθιστορήματα*. Τὰ πρῶτα προωρίζοντο διὰ τοὺς φιλομαθεῖς ἀναγνώστιας, μεταδίδοντα εἰς αὐτοὺς ποικίλας γνώσεις, συμπληροῦντα τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν καὶ ἦσαν πολυπληθῆ. Εἰς ταῦτα καταλέγει δημῶδη βυζαντινὰ ἢ νεώτερα κείμενα, ἀπλήστως ἀναγνωσκόμενα, ὡς ὁ Φυσιολόγος, τὸ Ἄνθος τῶν Χαρίτων, τὰ Γνωμικὰ παλαιῶν φιλοσόφων, ἡ Ἀμαρτωλῶν σωτηρία, ὁ Πωρικολόγος, ἡ Χρηστοθήεια, οἱ Αἰσώπου μῦθοι.

Ἀπὸ τὸ κεφάλαιον τοῦτο λείπουν οἱ βίοι τῶν ἁγίων καὶ τὰ μαρτυρολόγια γενικῶς. Ὡς πρόχειρον παράδειγμα θὰ σημειώσωμεν μόνον τὴν φροντιστηριακὴν ἐργασίαν τοῦ Ἱ. Στεφανέσκου εἰς τὸ Φροντιστήριον τοῦ Δ. Ρούσσου, ἐν σχέσει μὲ τὸν βίον τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης εἰς τὴν ρουμανικὴν λογοτεχνίαν, κατὰ μετάφρασιν ἔκ τε τοῦ Βυζαντινοῦ κειμένου τῶν μηναίων ἢ τῆς δημωδεστερας διασκευῆς Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου¹²⁾. Μετάφρασις ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὴν ρουμανικὴν καὶ ἔκ τοῦ «Νέου Παραδείσου» τοῦ Ἁγαπίου Λάνδου, γνωστὸν ὅμως εἶναι ὅτι βίους ἁγίων εἶχεν ἐκδώσει ἐν Ἰασίῳ 1682—1686 ὁ μητροπολίτης Μολδαβίας Δοσίθεος. Ἡ φύσις τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων καθιστᾷ αὐτὰ δημῶδη καὶ ἐνδιαφέρον μέγιστον θὰ εἶχεν ἡ ἐξέτασις τῆς ἐπιδράσεως καὶ τούτων ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τῶν Ρουμάνων.

Εἰς τὰς ἱστορικὰς Βυζαντινὰς παραδόσεις καταγράφει τὴν λεγομένην Ἱστορίαν τῆς Τρωάδος καὶ τὸ «μῆλον» Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ. Ἀπὸ δὲ τὰ ὑπὸ Ἑλλήνων εἰς Ρουμανίαν εἰσαχθέντα *δημῶδη μυθιστορήματα*, διὰ τῶν ὁποίων ἐπὶ δύο αἰῶνας διεποτίσθη ὁ ψυχικὸς καὶ πνευματικὸς βίος τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, ὁ σ. ἐξετάζει τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου, τὰ κατ' Ἄνθειαν καὶ Ἀβροκόμαν Ξενοφώντος τοῦ Ἐφεσίου, τὸν Συντίπαν, τὴν Χαλιμά, τὸν Μπερτόλδον, τὸν Ἐρωτόκριτον, τὸν Ἰμπέριον καὶ τὴν Μαργαρώναν. Εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ κεφαλαίου τούτου καταφαίνεται ἡ καταπλήσσουσα ἐνημερότης τοῦ σ. εἰς ζητήματα βιβλιογραφικὰ καὶ περιεχομένου τῶν ἐξεταζομένων βιβλίων. Ἀληθῆς ἀνατομία γίνεται εἰς κάθε ἔργον, ἀναζητεῖται ἡ ἱστορία του μέχρι τῆς τελευταίας λεπτομερείας, ὑποβάλλεται εἰς βάσανον ἡ ρουμανικὴ μετάφρασις μὲ τὸν διαβήτην ἀνὰ χεῖρας καὶ ἀπὸ στίχου εἰς στίχον, ἐρευνᾶται τὸ κείμενον ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον, ὁ μεταφραστής, ὁ χρόνος τῆς μεταφράσεως καὶ τῶν ἐκδόσεων, αἱ διασκευαί, τὰ δάνεια, αἱ διαφοραί, ἡ γλῶσσα, πᾶσα σχέσις, πᾶν πρόβλημα. Οὕτω ζητή-

12) Ἡ ἐργασία τοῦ Στεφανέσκου ἐδημοσιεύθη ἐν «Revista Istorică Română», τόμ. Α' (1931), σελ. 251—297.

μάτα πολλά διαφωτίζονται καὶ προηγούμενα σφάλματα ἀποκαθίστανται, δι' ὁρθῆς κριτικῆς μεθόδου καὶ χρησιμοποίησεως ἀφθόνων γνώσεων.

Τέλος εἰς τὸ 4ον κεφάλαιον ἐξετάζει τὴν ἐκ τῆς διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν δημῶδων βιβλίων ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ. Αὕτη συνετέλεσε τόσον, ὥστε ἡ ἕως τότε πτωχὴ φιλολογία τῶν Ρουμάνων ἐπλουτίσθη καὶ ἠυρύνθη ὁ πνευματικὸς αὐτῶν ὄριζων, πού προηγουμένως συνεσκοπίζετο ἀπὸ τὸν σλαβικὸν ζόφον. Ἐπικαίρως σημειοῦται ὅτι οἱ Ρουμάνοι, ὑπὸ τὴν σκληρὰν σλαβικὴν πνευματικὴν κηδεμονίαν, ἐτρέφοντο μὲ τὰ ψυχία τῆς ἄλλως πτωχῆς πνευματικῆς τραπέζης τῶν Σλάβων, γνωρίσαντες μόνον κατώτερα ἔργα τῆς Βυζαντινῆς γραμματείας, ἐνῶ ἔργα ἀξιόλογα—Κ. Πορφυρογέννητος, Λέων ὁ Διάκονος κλπ.—πού θεωροῦνται [πηγὴ μοναδικὴ διὰ τὴν σλαβικὴν ἱστορίαν, παρέμενον καὶ εἰς ἐκείνους ἄγνωστα. Τὰ συμπεράσματα τῆς προκειμένης μελέτης δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἑξῆς :

Ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα τῶν Ρουμάνων ἔλαβε τοιαύτην ἀνάπτυξιν διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως, ὥστε ἀπέβη κατάλληλον ὄργανον νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἀναπτυχθεῖσαν ἰδίαν ἐθνικὴν φιλολογίαν. Ἀκριβῶς μάλιστα ἡ εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα παρεχομένη μόρφωσις καθίστα τοὺς Ρουμάνους ἱκανοὺς νὰ γράφουν καλύτερον καὶ τὴν ἰδικὴν τῶν γλῶσσαν, ὥστε διαρκῶς καλλιεργουμένη αὕτη νὰ καταστῇ ὄριμος κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19' αἰῶνος διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς τὸν ἐντεχνον λόγον.

Αἱ γενεαὶ τῶν Ρουμάνων, ἐρχόμεναι εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, δὲν ὑπεδουλώθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἔλαβον ἐπίγνωσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν αὐτοτελείας καὶ κατ' ὀλίγον ἐδημιούργησαν ἴδιον πνευματικὸν βίον.

Κατενοήθη ἡ ἐθνικὴ ἀνάγκη νὰ ὀρθοτομηθῇ ἡ ρουμανικὴ γλῶσσα, ἐπὶ τῇ βάσει ἑλληνικοῦ προτύπου. Οὕτω συνετέθη ἡ πρώτη Γραμματικὴ τῆς Ρουμανικῆς ὑπὸ τοῦ Jenachita Vacarescu, ἀκολουθοῦντος τὸν Ἀντώνιον Κατηφόρην, πού συνέταξεν ἑλληνικὴν γραμματικὴν, ἐκδοθεῖσαν τὸ πρῶτον ἐν Ἐνετίᾳ 1734.

Ἐκαλλιεργήθη ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν ἐνδιαφέροντος περιεχομένου βιβλίων. Ἐκ τῶν ἀνατολικοῦ περιεχομένου καὶ τῶν θεμάτων τῆς μεσαιωνικῆς Δύσεως, ἐγεννήθη ἡ ἔφεσις πρὸς βιβλία γενικωτέρας φύσεως. Ἡ τοιαύτη ἐπίδρασις ἐξιχνιάζεται ἀπὸ τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου, τὰ ἄσματα, τὰς εὐτραπέλους διηγήσεις, τοὺς μύθους κλπ. Τὴν δημῶδη ἑλληνικὴν παράδοσιν διетήρησεν ἐντὸς αὐτῆς ἡ ρουμανικὴ ψυχὴ ἀκμαίαν. Τὰ προϊόντα τῆς δημῶδους καὶ λογίας ρουμανικῆς φιλολογίας κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχουν τὰ ἀντίστοιχὰ τῶν ἑλληνικῶν πρότυπα. Ἀπὸ τὴν μακρὰν καὶ σοβαρὰν ἐνασχόλησίν του μὲ τοιαῦτα θέματα ὁ σ. ἀναδεικνύεται δόκιμος ἐρευνητής, ἐν προκειμένῳ δὲ ἀποφαίνεται πειστικῶς, ὅτι οἱ Ρουμάνοι μιμούμενοι κατέστησαν ἱκανοὶ ν' ἀφομοιώνουν τὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς δάνεια.

Τὰ ἑλληνικὰ δημῶδη βιβλία ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τῆς ρουμανικῆς τέχνης, ἐκκλησιαστικῆς καὶ λαϊκῆς, αἱ πηγαὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δύσκολον νὰ εὑρεθοῦν ἐκ τῆς μελέτης αὐτῆς ταύτης τῆς τέχνης.

Τὴν μελέτην ὁ σ. κλείει, ἐπικαλούμενος καὶ τὴν γνώμην δύο ἐξαιρέτων ἐν Ρουμανίᾳ ἐπιστημόνων, περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ δημῶδους ἑλληνικοῦ βιβλίου ἐπὶ τὸν βίον τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, τῶν Δ. Ρούσσου καὶ Ν. Cartoian. Ὁ τελευταῖος δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ εἴπῃ: «σχεδὸν πᾶν ὅ,τι ἐδημιούργησεν ὁ βυζαντινὸς καὶ μεταβυζαντινὸς ἑλληνισμὸς εἰσέδυσεν διὰ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν χώραν μας. Αἱ πλήρεις χάριτος θρησκευτικαὶ παραδόσεις τῶν χρονογράφων, τὰ δημῶδη μυθιστορήματα καὶ ἡ δημῶδης ἑλληνικὴ φιλολογία ἐν γένει διήνοιξαν παρ' ἡμῖν τὰς πλουσιωτάτας πηγὰς τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς φαντασίας καὶ προητοίμασαν τὴν ρουμανικὴν ψυχὴν διὰ νὰ δεχθῆ τὸν γαλλικὸν ρωμαντισμὸν». Τὰ συναγόμενα τῶν μελετῶν τοῦ Cartoian ὁ Οἰκονομίδης ἐπηλήθευσεν ἐκ τῆς μελέτης τῶν πηγῶν, διεπλάτυνε, ἀπέδειξε δι' ἰδίας μελέτης ὁρθά.

Ἄν οἱ Ρουμᾶνοι χρονογράφοι, παρὰ τὴν μεγάλην ταύτην προσφορὰν τῶν Ἑλλήνων, χαρακτηρίζουν τοὺς Φαναριώτας ἡγεμόνας ἐκμεταλλευτάς, δολίους καὶ ὑποκριτάς, διότι ἐπίεζον φορολογικῶς τοὺς χωρικούς, ὁ σ. ὑπενθυμίζει ὅτι οἱ ἐντόπιοι ἡγεμόνες δὲν ἦσαν ἠπιώτεροι, παρατηρεῖ ὅτι ἡ τυχὸν ἀπρεπὴς συμπεριφορὰ ἡγεμόνων τινῶν δὲν εἶναι ὁρθὸν νὰ παρασύρῃ εἰς δυσφήμισιν καὶ μῖσος ἐναντίον ὅλων τῶν Ἑλλήνων, πρὸς οὓς τόσα οἱ Ρουμᾶνοι ὀφείλουν.

Ὁ σ. πρὶν εἰσελθῆ εἰς τὸ θέμα τοῦ ἀφιεροῦ βραχείαν εἰσαγωγὴν ἐκ σελ. 7 εἰς ἐξέτασιν τῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων σχέσεων, τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐν Ρουμανίᾳ πεδίου ἔδωκε μάχην κατὰ τοῦ σλαβισμοῦ καὶ ἐνίκησε νίκην λαμπράν. Οὕτως θέτει διὰ τῶν ὀλίγων τούτων σελίδων τὸ ὑπόβαθρον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ εἰδικοῦ θέματός του. Νομίζομεν ὅμως ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ αὕτη ἠδύνατο νὰ εἶναι μακροτέρα, οὕτως ὥστε ἡ μελέτη νὰ τοποθετηθῆ ἐπὶ εὐρύτερου ἱστορικοῦ πλαισίου, περιέχοντος τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν τῶν ἰδίων τοῦ σ. καὶ ἄλλων ἐπὶ πολλῶν συναφῶν ζητημάτων, οἷον τῆς ἐπιδράσεως τῆς λογίας παραδόσεως ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τῶν Ρουμάνων, τῆς τέχνης, τῆς μουσικῆς, τῆς γλώσσης¹³⁾, κλπ. Εἰς τὴν τοιαύτην εἰσαγωγὴν χρησιμωτάτη θὰ ἦτο ἡ παράθεσις εὐρείας βιβλιογραφίας, ἀπὸ ἑλληνικῆς¹⁴⁾ καὶ ρουμανικῆς πλευ-

13) Διὰ τὴν γλῶσσαν βλ. L. Galdi, Les mots d'origine neogrecque en Roumain à l'époque des Phanariotes, Βουδαπέστη 1939. Βλ. βιβλιογραφίαν Ν. Ἀνδριώτη, «Ἑλληνικά», τόμ. ΙΑ' (1939), σελ. 376.

14) Δὲν εἶναι ἄγνωστον ὅτι πρὸ τῶν Ρουμάνων ἱστορικῶν Ἕλληνες ἠσχολήθησαν ἐπιτυχῶς μὲ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῶν ἡγεμονιῶν, οἷος ὁ Διον. Φωτεινός. Περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὑπάρχει ἴδιον μελέτημα, ὄχι παλαιόν: Ν. Γ. Σβορώνου, Ὁ Διονύ-

ρᾶς καὶ ἐκκαθάρσις αὐτῆς, ἡ συγκέντρωσις τῆς ὁποίας ἀπὸ τόσον ἔμπειρον καὶ εἰδήμονα ἐρευνητὴν, θὰ καθίστα τὴν μελέτην μοναδικὴν εἰς τὴν σύγχρονον βιβλιογραφίαν, ὁδηγὸν διὰ πᾶν ζήτημα ἀναφερόμενον εἰς τὰς παριστρίας ἡγεμονίας καὶ διὰ πάντα βουλόμενον νὰ ἀσχοληθῇ περὶ θέματα παρεμφερῆ πολύτιμον.

Τὴν διὰ μακρῶν ἀπασχόλησιν τῶν φιλοξένων στηλῶν τοῦ «Ἀρχείου» τούτου ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος δικαιολογεῖ τὸ μέγα ἐνδιαφέρον τοῦ ζητήματος. Μαζὶ μὲ τὸν δίκαιον θαυμασμόν μας διὰ τὴν ὠραίαν ἐργασίαν τοῦ συναδέλφου, τοῦ εὐχόμεθα ν' ἀξιωθῇ ὑπὸ περιστάσεις καλυτέρας τῶν σημερινῶν νὰ ὁλοκληρώσῃ τὴν μελέτην αὐτοῦ, ἐπισκεπτόμενος καὶ μελετῶν ἐπὶ τόπου μὲ τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ ὅσα μοναστικά ἢ ἄλλα ἐν Ρουμανίᾳ πνευματικά κέντρα δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ κατὰ τὸ παρελθόν.

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Β'

ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΑ :

Περὶ καταγωγῆς τῶν Σαρακατσαναίων καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν (1949)

Ἀπὸ περιοδικὰ ἀναδημοσιεύονται ἐδῶ σὲ χρονολογικὴ σειρὰ αὐτούσιες οἱ κρίσεις ἐπιστημόνων γιὰ τὴν ἐργασία περὶ τῶν Σαρακατσανέων τοῦ κ. Δημητρίου Γεωργακᾶ, καθηγητοῦ τώρα στὸ κρατικὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γιούτας (University of Utah, Salt Lake City), ἡ ὁποία δημοσιεύθηκε στὸ «Ἀρχεῖο», τόμ. 12 καὶ 14, καὶ προκάλεσε τὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον νεοελληνιστῶν, Βυζαντινολόγων, ἱστορικῶν, λαογράφων καὶ κλασικῶν φιλολόγων. Μὲ τὴν ἀνοδημοσίευσιν τῶν βιβλιοκρισιῶν δίνεται ἡ εὐκαιρία καὶ στὸν Ἑλληνα ἀναγνώστη νὰ κατατοπισθῇ στὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς, τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ὀνόματος τῆς νομαδικῆς αὐτῆς φυλῆς, σὲ μερικὸς ἴσως καὶ τὸ κίνητρο γιὰ περαιτέρω ἔρευνα.

1. Στὴ μελέτη αὐτῇ, ποὺ πρωτοδημοσιεύτηκε σιτὺς τόμους 12 καὶ 14 τοῦ «Ἀρχείου Θερακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ», ὁ κ. Δ. Ι. Γεωργακᾶς, πρώην καθηγητῆς τῆς γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Σικάγου, ἐξετάζει τὸ δύσκολο πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τοῦ ὀνόματος τῶν Σαρακατσαναίων, τῶν γνωστῶν νομάδων ποὺ ζοῦν σὲ πολλὰ μέρη τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας, καὶ καταλήγει σὲ ὠρισμένα θετικὰ συμπεράσματα. Ἡ ἔρευνα καὶ ἐξέταση τοῦ ὅλου ζητήματος γίνεται συστηματικὰ καὶ μὲ ἐπιστημονικὴ μέθοδο, καὶ ἔτσι τὰ συμπεράσματα εἶναι πειστικά.

Πολλοὶ ξένοι ἐπιστήμονες ἔχουν διαμφισβητήσῃ τὴν ἑλληνικὴ κατα-

σιος Φωτεινὸς καὶ τὸ ἱστορικὸν ἔργον αὐτοῦ, «Ἑλληνικά», τόμ. Γ' (1937—38), σελ. 133—178. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἐλάχιστα ἢ ρουμανικὴ ἱστορία εἴλκυσε ξένους ἐρευνητὰς καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Ρουμάνων ἱστορικῶν τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πάτριον ἱστορίαν δὲν ὑπῆρξε μέγα. Τοὺς λόγους εἰς οἷς ὀφείλεται τοῦτο σημειοῖ ὁ καθηγητῆς κ. Μ. Θ. Λάσκαρις, ἐν τοῖς «Ἑλληνικοῖς», τόμ. Δ' (1931), σελ. 506.

γωγὴ τῶν Σαρακατσαναίων, κι ὁ κ. Γεωργακάς παρουσιάζει τὶς διαφορὲς ἀπόψεις τριάντα περίπου ἐπιστημόνων ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ πρόβλημα αὐτό, καὶ συζητεῖ συστηματικὰ τὶς γνώμες των, πρὶν καταλήξει σὲ συμπεράσματα ὀριστικά. Ἰδιαίτερα μερικοὶ Κουτσόβλαχοι (Ἄρωμοῦνοι) γλωσσολόγοι προσπαθώντας μὲ σωβινιστικὴ προκατάληψη καὶ μὲ προθέσεις ὄχι ἐπιστημονικὲς ν' αὐξήσουν τὸν ἀριθμὸ τῶν Κουτσοβλάχων στὴν Ἑλλάδα, ἔχουν σχηματίσει τὴ θεωρία πὼς οἱ Σαρακατσαναῖοι εἶναι ἐξελληνισμένοι Κουτσόβλαχοι. Ἀλλὰ ὁ κ. Γεωργακάς ἐξετάζει προσεχτικὰ καὶ λεπτομερειακὰ τὸ λαογραφικὸ καὶ γλωσσικὸ ὕλικὸ ποὺ παρουσίασαν ὁ Καπιτάν, Παπαχατζῆ, Σκόκ, Τσίλεφ καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες, καὶ δείχνει πόσο ἀσταθῆ, βιασμένα καὶ ἀντεπιστημονικὰ εἶναι τὰ ἐπιχειρήματά τους. Γιατὶ π.χ. πάρα πολλὲς λέξεις σαρακατσανεῖκες, ποὺ τὶς θεωροῦν ἀ γρίονι ὡς ἄρωμουνικὲς (κουτσοβλάχικες), γιὰ ν' ἀποδείξουν τὴν ἄρωμουνικὴ τάχα καταγωγὴ τῶν Σαρακατσαναίων, στὴν πραγματικότητά χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες αὐτοὺς ἀπατηλὰ καὶ παραπειστικὰ, γιατί εἶναι καθαρὰ ἑλληνικὲς λέξεις, ἢ λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς καταγωγῆς, καὶ πολλὲς τὶς δανείστηκε ἢ ἄρωμουνικὴ ἀπὸ ἄλλες γλώσσες μὲ ἐνδιάμεση τὴν ἑλληνικὴ. Κι οὔτε μπορεῖ νὰ σταθῆ τὸ ἐπιχειρήμα τῶν Καπιτάν καὶ Παπαχατζῆ, πὼς οἱ Σαρακατσαναῖοι μιὰ καὶ ὀνομάζονται «βλάχοι» πρέπει νὰ ἔχουν καταγωγὴ κουτσοβλάχικη, γιατί ἡ λέξη «βλάχος» ἔχει τουλάχιστο ἕξι σημασίες στὴν ἑλληνικὴ, σημαίνοντας ἰδιαίτερα τοὺς βοσκοὺς καὶ πρὸ πάντων τοὺς «νομάδες βοσκούς», δηλ. ἐκείνους ποὺ πηγαίνουν ἄλλοῦ τὸ κολοκαῖρι κι ἄλλοῦ τὸ χεῖμῶνα γιὰ νὰ βοσκῆσουν τὰ κοπάδια τους, καὶ δεύτερο, γιατί ὑπάρχει καθαρὴ διάκριση μεταξὺ τῶν δυὸ ποιμενικῶν ὀμάδων, Σαρακατσαναίων καὶ Κουτσόβλαχων.

Ἐξ ἄλλου ὁ κ. Γεωργακάς ἀποδείχνει πειστικὰ πὼς ἡ γλῶσσα τῶν Σαρακατσαναίων εἶναι διάλεκτος τοῦ βορείου συμπλέγματος τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας, καὶ διατηρεῖ ἀρχαῖκα στοιχεῖα καὶ «κοινῆς» καὶ τὸ λεξιλόγιό της περιέχει κοινὲς ἑλληνικὲς λέξεις καὶ τὴ γνωστὴ βαλκανικὴ ποιμενικὴ ὀμολογία. Οἱ Κουτσόβλαχοι ἐπιστήμονες τῆς Ρουμανίας δὲν ἐμελέτησαν οἱ ἴδιοι ἀπὸ πρῶτο χέρι τὴ ζῶν καὶ τὴ γλῶσσα τῶν Σαρακατσαναίων, καὶ γι αὐτὸ ὅσα σχετικὰ προτείνουν καὶ τὰ συμπεράσματά των εἶναι πρόχειρα καὶ βιασμένα, κι οὔτε μπόρεσαν ν' ἀποδείξουν τὸν ἰσχυρισμὸ τους πὼς οἱ Σαρακατσαναῖοι ἄλλαξαν (ποῦ καὶ πότε ;) τὴ γλῶσσα τους.

Ὁ κ. Γεωργακάς πιστεύει πὼς οἱ Σαρακατσαναῖοι δὲν εἶναι ἀπόγονοι ἀρχαίας νομαδικῆς φυλῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ἔγιναν νομάδες στὴ μέση περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας κ' ἔχουν γιὰ πρώτη πιθανὴ πατρίδα τους τὴν Ἡπειρο.

Ὅσο γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος «Σαρακατσαναῖοι» ὁ συγγραφέας συζητεῖ καὶ ἀπορρίπτει δώδεκα διαφορὲς ἐτυμολογίες ποὺ δόθηκαν ὡς τώρα καὶ προτείνει τὴν ἐπόμενη : τὰ ὀνόματα τῆς φυλῆς *Καρακατσάνοι* καὶ *Σαρακατσάνοι* εἶναι σύνθετα ἀπὸ τὸ *καρὰ* (=μαῦρος) καὶ *Κατσάνοι* ἢ πρώτη

καὶ *σαρλ* (=ξανθὸς) καὶ *Κατσάνοι* ἢ δευτέρα. Τὸ δεύτερο συνθετικὸ εἶναι τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Κατσάνος. Ἐπὶ τὸν τύπο *Σαρικατσάνοι*—πὸ πιστοποιεῖται μονάχα ἀπὸ τὸ συγκεκριμένον *Σαρακατσάνοι* (ἀπώλεια τοῦ ἄτονου *i*)—παράγεται μὲ ἀφομοίωση ὁ γνωστὸς τύπος *Σαρακατσάνοι*. Οἱ τύποι *Σαρακατσαναῖοι καὶ Καρακατσαναῖοι*, μὲ τὴν κατάληξιν πληθυντικοῦ γιὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα —*αῖοι*, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ὄνομα στὴν ἀρχὴ ἦταν οἰκογενειακόν.

Ὁ καθηγητὴς Γεωργακάς προειδοποιεῖ ἐπίσης τοὺς Ρουμάνους ἐπιστήμονες, πὸ ἀνάγγειλαν πὸς θὰ ἐξετάσουν πάλι τὸ πρόβλημα τῶν Σαρακατσαναίων στὸ Βαλκανικὸ Ἰνστιτοῦτο τοῦ Βουκουρεστίου, πὸς, ἂν θέλουν νὰ μὴ προχειρολογοῦν καὶ νὰ πελαγοδρομοῦν, ἀλλὰ νὰ φτιάσουν σὲ πραγματικὰ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα πρὸς πρῶτα : νὰ συλλέξουν περισσότερον ὕλικόν ἀπὸ πρῶτο χέρι, νὰ ξέρουν καλὰ τὴ μεσαιωνικὴ καὶ τὴ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὶς διαλέκτους τῆς, τὴ μεσαιωνικὴ καὶ νέα ἑλληνικὴ λαογραφία, τὴ γλῶσσα καὶ τὴ λαογραφία τῶν Ἀλβανῶν, Ἀρωμούνων, Τούρκων καὶ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν, καὶ βέβαια νὰ μὴν ἔχουν σωβινιστικὰς ἢ ἐπιστημονικὰς προκαταλήψεις. Καὶ καταλήγει : «Ἐν ἀντι τοιαύτης ἐργασίας πρόκειται νὰ ἐκδοθῶν καὶ ἄλλα πρόχειρα μεροληπτικὰ ἢ ἐριστικὰ, προπαγανδιστικὰ φυλλάδια πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐκ τῶν προτέρων τεθείσης ἀτυχοῦς θεωρίας τοῦ Καπιτάν καὶ τῶν ἄλλων, ἢ φήμη τῆς ρουμανικῆς ἐπιστήμης ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται νὰ κερδίση. Εἶναι τοιαύτη ἐρευνα εὐκόλος εἰς τὸ Βαλκανικὸν Ἰνστιτοῦτον χωρὶς νέον ὕλικόν, χωρὶς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Σαρακατσαναίους, χωρὶς τὸ συγκριτικὸν ὕλικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ λαογραφίας; Εἶναι τοιαύτη ἐρευνα σκόπιμος; Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἂς εἶναι ἐκ τῶν προτέρων βέβαιοι οἱ Ρουμᾶνοι ἐπιστήμονες ὅτι ὁ ἐμπρέπων ἀντικειμενικὸς καὶ λεπτομερὴς ἔλεγχος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας δὲν θὰ λείψῃ».

Πλούσια βιβλιογραφία, πίνακας λέξεων καὶ πραγμάτων καὶ σύντομη ἀγγλικὴ περίληψις, συμπληρώνουν τὴν ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ αὐτὴ μελέτη, πὸς ὁ κύριος σκοπὸς τῆς βέβαια εἶναι ἐπιστημονικός, ἢ εὕρεση τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἓνα μάθημα ἠθους καὶ ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας. Μὲ τὰ ἀτράνταχτα ἐπιχειρήματα τῆς ἐπιστήμης ὁ Δ. Γεωργακάς ξεσκεπάζει τὶς πραγματικὰς προθέσεις τῶν ρουμάνων ἐπιστημόνων, πὸς δὲν εἶναι διόλου ἐπιστημονικὰς. Οἱ κύριοι αὐτοὶ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐπιστήμης θέλουν νὰ δημιουργήσουν πολιτικὸ ζήτημα πληθυσμοῦ ρουμανικῆς τάχα καταγωγῆς στὴν Ἑλλάδα, πληθυσμοῦ πὸς μὲ βία τάχα τὸν ἐξελλήνισεν τὸ ἑλληνικὸ κράτος. Κι ὅμως οἱ Σαρακατσαναῖοι, ὅχι μόνον ἔχουν ἀτόφια ἑλληνικὴ συνείδησις, μιλοῦν, σκέφτονται καὶ ἐνεργοῦν ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, καὶ ἔχυσαν τὸ αἷμα τοὺς γιὰ τὴ λευτερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ στὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21 καὶ πάντοτε ὡς σήμερον,—ἀλλὰ ἢ ἀδέκαστη καὶ ἀπροκατάληπτη ἐπιστήμη ἀποδεικνύει, πὸς τίποτε ξένο δὲν

ἔχουν, ἀσφαλῶς τίποτε, πὺ νὰ θυμίζει κὰν ξενικὴ τὴν καταγωγὴ τους. Γι' αὐτὸ ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Δ. Γεωργακᾶ ἔχει διπλὴ σημασία : ἐπιστημονικὴ καὶ ἐθνικὴ, καὶ πρέπει νὰ προσεχτεῖ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ πνευματικὸ καὶ πολιτικὸ κόσμο ¹⁾.

Κ. ΠΡΟΥΣΗΣ

2. Demetrius J. Georgakas. Περὶ τῆς Καταγωγῆς τῶν Σαρακατσαναίων καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν. (Reprint from the Archives of the Thracian Language and Folklore Thesaurus, XII, 65—128, and XIV, 193—270). Athens, 1948 Paper. Pp. 150.

In this study Professor Georgakas of the University of Chicago undertakes to examine the problem of the origin and name of the seasonally nomadic tribe of Greece called Saracatsanéi (Σαρακατσαναῖοι). A number of scholars have put forth the theory that the Saracatsanéi are not Greeks but hellenized Kutsovlachs. Others (like Carsten Hoëg, L. Heuzey, A. Ischirkoff, P. Skok) maintain that this tribe is of Greek origin. Georgakas accepts Hoëg's main arguments, namely, that the Saracatsanéi are of Creek origin, speak the Greek language, and their way of life differs from that of the Aromunians. And he adds more evidence that brings to bear on the hellenicity of the Saracatsanéi. He disagrees with Hoëghowever, as to etymology of the tribe's name and the time when this people became nomadic. Hoëg gives a Dacomanian etymology for the name, and claims that the Saracatsanéi were nomadic from antiquity.

Professor Georgakas divides his study into two parts. In Part I he reviews and discusses the conflicting views of the various scholars and tests their arguments on the origin of the Saracatsanéi. He concludes that they are people of Greek origin who assumed a nomadic life in the late Byzantine period (1500—1600). From their northern dialect he deduces that they probably originated in Epirus (where they perhaps lived as village shepherds) but later, when their homeland was utterly devastated, became nomads. Finally, after discussing all the etyma of the name *Saracatsanos* known to him, he puts forth his own etymology and gives proof and support for it.

Part II is more or less supplementary to the first part. It examines in detail linguistic elements used by other scholars as proof of the foreign origin of the Saracatsanéi, such as Sirako, Vlachos, etc. It also gives a good bibliography and an index of words and subjects.

The views of some of the scholars reviewed in this study are so diametrically opposed with regards to the origin, life, and culture of this tribe, that at times it seems rather difficult to determine what is the product of imagination. To a large extent the absence of sufficient substantiated evidence is responsible for this situation. Nationa-

1) «Κυπριακὰ Γράμματα», ἔτος ΙΕ' ἀρ. 178, Ἀπρίλιος 1950, σελ. 125—26.

listic bias is another contributing factor. Rumanian scholars (Jorga, Th. Capidan, T. Papahagi, etc.) have on many occasions caused more confusion with their forced arguments and biased opinions. This unscholarly approach to history is also to be found in other similar situations. For example, Paul Lemierle (*Actes de Kutlumus*, II, p. 2, note 10) objects to the view of G. Cioran concerning the relations of Mount Athos and Romania, and warns: «Il faut être en garde contre cette tendance des savants roumains, lorsqu'il s'agit de l'histoire de Kutlumus». If more light is to be shed on the problem in the future, scholars must study more closely the people themselves. Libraries and archives have perhaps but little left to offer on a subject which is primarily ethnological. Georgacas also agrees on this point (pp. 5, 142—143). He himself had the opportunity of visiting and interviewing many Saracatsanéi (p. 141).

An important contribution of Georgacas to this problem is his refutation of the arguments of scholars like Th. Capidan and T. Papahagi, which are based on faulty linguistic premises. In this task the author was aided by his excellent training in philology and the wealth of information in Greek lexicography at his disposal. Thus, his etymology of the name Saracatsanéi—the prefix of Turkish origin σαρι[α] (=blond) + the proper name Κατσάνος + the family name ending -αῖοι—seems more plausible and convincing than the twelve others offered or supported by some twenty scholars. This etymology indicates that the word is a national name derived from a family name. Moreover, all its constituent parts can be explained and supported by analogy.

Although the manner in which this work was originally published (in two installments) renders it less systematic and at times repetitious, the value of the study is not minimized. Any scholar who should want to re-examine the problem of the name and origin of the Saracatsanéi will find this contribution by Professor Georgacas indispensable.

JOHN P. CAVARNOS

Rutgers University (U. S. A.)

«SPECULUM» 24 (1951) Jan., pp. 159—161 (The Mediaeval Academy of America, Cambridge, Massachusetts).

3. Georgakas (Démétrios Io) Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Σαρακατσαναίων καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ἀρχείου Ἐθνικοῦ Γλωσσ. καὶ Λαογρ. Ἐπιστημονικοῦ τ. XII [1945--6] et XIV [1948--9] p. 65—128 et 193—270). [Nouvelle pagination du tirage à part, p. 1—151]. Athènes 1949.

L'étude de C. Hoëg sur les Saracatsans (tribus nomades d'Épire, de Macédoine et de Thessalie) a donné lieu à des recherches sur l'origine et le nom même des Σαρακατσαναῖοι. M. Georgakas consacre au sujet une importante monographie, dans laquelle il expose en détail toute la question, comme le

prouve son abondante bibliographie (p. 136—141). On a d'abord pensé que les Saracatsans étaient des Aromounes grécisés, mais aucun argument linguistique ou ethnographique ne peut être invoqué, tant les différences sont grandes entre les deux peuplades. On s'est ensuite demandé si les Saracatsans ne seraient pas une population jadis sédentaire, qui serait devenue nomade, mais on ne trouve aucun parler épirote, parmi la population sédentaire grecque, qui ressemble au parler saracatsien. C. Hoëg incline vers l'hypothèse d'un élément grec vivant depuis l'antiquité à l'état nomade. M. Georgakas reprend le problème, en tenant compte, en outre, des travaux de P. Tsilef (en bulgare) que C. Hoëg ne mentionne pas, de P. Skok et Th. Capidan (1925) et de T. Papahagi (1920—7), postérieurs à l'étude de Hoëg. Son article comprend cinq parties : 1) discussion des opinions émises; 2) les Saracatsans sont-ils des nomades depuis l'antiquité, descendants d'une ancienne tribu nomade, ou des Grecs nomadisés à une époque postérieure? 3) établissement du berceau originel des Saracatsans; 4) discussion des diverses étymologies proposées pour le nom des Saracatsans; 5) interprétation nouvelle. Pour la première question M. G. aboutit à la conclusion que les Saracatsans sont Grecs, descendants de Grecs. Pour la seconde, il admet qu'il s'agit d'une population jadis sédentaire, mais nomadisée à la fin de l'époque byzantine. La troisième est plus obscure, et M. G. n'omet aucune de difficultés qu'elle soulève : il estime que la population nomadisée provient de l'Épire où elle était jadis établie, et que le nomadisme est dû à une destruction du milieu d'origine, qui l'a fait se répandre dans la province de Valto. A propos de l'origine du nom, douze étymologies ont été proposées : aucune d'elles n'est acceptée par M. G., pour des raisons linguistiques, car le défaut de chacune est de ne considérer qu'une seule forme du mot, et de ne pas rendre compte des doublets *Καρακατσάνοι*—*Σαρακατσάνοι*, non plus que des formes en *-αῖοι* qui présentent également ces doublets. Ce que M. G. propose de voir dans le nom des Saracatsans est une appellation ethnique : turc *sari* «jaune, blond», *kara* «noir, brun» et *Κατσάνοι*, nom de famille. Devenu un nom ethnique, comme paraît l'indiquer le suffixe *αῖοι*, ce nom, sous ses deux formes, représenterait deux rameaux d'une couche commune.

ANDRE MIRAMBEL

«Revue des Études Grecques» 64 (1951), No 299—301 (Janvier—Juin), p. 405—406.

4. *Peri tes katagoges ton Sarakatsanaion kai tou onomatos auton* [On the origin of the Saracatsanes and their name]. By Demetrius John Georgakas. (Reprinted from *Archives of the Thracian language and folklore thesaurus* 12, 65—128 [1945—6], 14, 193—270 [1948—9.]). Pp. 151, Athens, 1949.

At the end of this treatise on the seasonally nomad Saracatsanes of continental Greece, Georgakas explains (142) that his field work was completed by 1938; to judge by a passage in his introduction (5), he has no information on the current status of these communities since the last war, though the second part of the work (65—143) at least incorporates the pertinent literature down to 1948. A reader unfamiliar with the family quarrels which seem to plague Balkan philology

will perhaps be surprised to find how much acrimony has attended past discussion of this apparently harmless topic. It is true that the Danish linguist Carsten Hoëg, as an outsider, has written a dispassionate work of scholarship, which remains fundamental to any study of the Saracatsanes. But Hoëg's conclusion, that the Saracatsanes were of Greek stock, a thesis heartily endorsed by Georgacas, proved unacceptable in many quarters. Georgacas accuses several prominent Rumanian scholars (notably Theodor Capidan and Tache Papahagi) of wishing for reasons of nationalistic aggrandizement to regard the Saracatsanes as Hellenized Aromunians (72—5). It lies in the nature of things that the present study, though moderate, learned, and on the whole fair in its treatment of a controversial theme, almost necessarily acquires a tinge of odium philologicum.

Perhaps it should be stated at the outset that Georgacas has written a highly specialized monograph, which nonetheless throws many interesting sidelights on Balkan philology. For the reviewer, the value of the incidental material far outweighs the author's avowed aims, and this because those aims are in part chimerical. Georgacas first sets himself the difficult task of establishing the ethnological origin of the Saracatsanes and then proposes to ascertain their point of origin and determine whether they have been nomads since time immemorial or only in recent times. But since he is admittedly (3) dealing with a people unrecorded in Greek history until recent times, the answers to these questions can be provisional at best. One of his informants stated (38): «We are tent dwelling Greeks; we do not know where we started out from long ago»; and an unbiased consideration of their costumes, mores, and folklore does not authorize us to advance too far beyond this frank statement,

That the Saracatsanes are in origin Greek, however, is an assumption which Georgacas seems to have established firmly on the basis of his sounder linguistic, as opposed to his sketchier ethnographic researches. He shows a detailed knowledge of all stages of Greek, and is thoroughly at home in the modern Greek dialects. Armed with these essential prerequisites, Georgacas has, in the opinion of the reviewer, proved conclusively that the Saracatsanes speak a northern Greek dialect. Yet the Aromunian scholar Theodor Capidan had stated categorically of the Saracatsanes that «only their language is Greek, but even this is shot through with Rumanian words, inherited from the time when they were Aromunians». Instead of making equally categorical counter-claims, Georgacas takes up every individual item

of vocabulary supposed to betoken Rumanian or Aromunian origin, and shows either that the claim is baseless or that the item in question falls in the category of «Balkanisms» common to the pastoral life of both Aromunians and Greeks.

One or two examples of this method may be of interest. P. Skokwhile acknowledging Greek origin for the Saracatsanes, deemed Aromunian influence possible in such a form as *proata* or *prota* «sheep» (for common Greek *provata*, with loss of intervocalic *v*). Georgacas cites similar forms of the word from all over the Greek speaking world and makes it certain that this form used by the Saracatsanes falls within a common Greek pattern. T. Papahagi⁴ argued that the Saracatsanes used a verbal form like γιράου «grow old» (for common Greek γερῶ) as an inherited Aromunian speech habit. This is to fly in the teeth of Greek historical grammar, for the forms containing *n* are a later development; a simplex to Ancient Greek γηράσκω is seen in Xenophon's γηρῶ⁵, and forms without *n* are widely disseminated today (Georgacas cites γερῶ in Crete, γιρῶ in Lemnos, etc.).

A solid groundwork for Georgacas' conclusions may be seen in his list (112—21) of etymologies for items in the vocabulary of the Saracatsanes which have been interpreted as in some sense Aromunian. His remarks under these headings are particularly valuable, since these items are displayed in their proper context of Greek dialect geography. Another list (122—30) deals with Modern Greek words of Latin, Italian, or other provenience which have been derived-wrongly in the author's opinion from Aromunian or Rumanian. There is a particularly rewarding excursus on the terme «Vlach» and affiliated terms (86—104), which constitutes almost a monograph in itself, including as it does a detailed list of derivatives from «Vlach» in Modern Greek (93—6); this is germane to the argument, since the Saracatsanes are called Vlachs in some parts of Greece, and it has been maintained that «Vlach» can mean only «Kutsovlach» (i. e. Aromunian). Actually the term «Vlach» is attested all over Greece in the sense of shepherd nomad (19).

A topic to which Georgacas devotes a great deal of space is the etymology of the name «Saracatsanes» (41—64, 81—6, 132—5). This is not the place to elaborate on his theories; but perhaps one can say, with all due reference to Georgacas' ingenuity and thorough mastery of linguistic method, that no etymologies of proper names can be wholly satisfactory in the absence of all written tradition. A few years ago, Georgacas was brilliantly successful in an article describing and

etymologizing the various names under which the city of Constantinople has been known⁶. There he started with a wealth of data. Here he must operate with assumptions in a near-vacuum.

One further criticism might be touched upon. In treating both the name and the origin of the Saracatsanes, Georgacas has cited in chronological order the views of every scholar who ever published anything on the subject. While it is occasionally worthwhile to know what a given authority had to say on a given topic, this system inevitably wastes the reader's time by compelling him to wade through much learned nonsense. This is a minor blemish, however, in a dissertation like the present one which makes so useful a contribution to Balkan studies.

1. *Les Saracatsanes, une tribu nomade grecque*, 2 vols. (Paris and Copenhagen, 1925-6).

2. *Aromânii, dialectul aromân* 14 and fn. 2 (Bucharest, 1932).

3. References in Georgacas 27 and 131-2. For the regular disappearance in Rumanian of Latin intervocalic-v-(or- b-) cf. Rum. *aluna* «hazelnut» from Lat. *Avellana (nux)*, earlier *Abellana*; Rum. *pamint* «earth» from Lat. *pavimentum*.

4. References in Georgacas 26 and 130-1. In Aromunian, the combination -*rn* yields *r*-; see Sextil Puscariu, *Limba româna* 1. 223 (Bucharest, 1940). Puscariu cites *çara* «meat» (Daco-Rumanian *carne*).

5. It would be more correct to say that *γηράω* is a back-formation based on the future *γηράσομαι*; see Eduard Schwyzer, *Griechische Grammatik* 1, 708 (Munich, 1939).

6. The names of Constantinople, *TAPA* 78. 347-67 (1947).

GORDON M. MESSING
American Embassy, Vienna

«Language» 28 (1952) 388-390 [Linguistic Society of America].

5. Demetrius J. Georgacas: *On the Origin of the Saracatsans and Their Name*. Athens, 1949, pp. 151. (Reprinted from *Archives of Thracian Folklore and Language Thesaurus* 12 [1945-6] 65-128 and 14 [1948-9] 193-270).

This special study of Professor Georgacas is devoted to the highly interesting problem of the origin of the seminomads called Saracatsans, numbering some thousands in continental Greece and in some areas of neighboring Balkan countries, with which problem a number of scholars had dealt in the past. In this book views and theories are reviewed and scrutinized and the results of the new investigation are offered.

After a short preface (pp. 3-5) in which introductory remarks on the subject as well as on the relevant bibliography are made, the two problems are treated: 1. *Origine of the Saracatsans* (6-41, 71-72), and 2. *Names of the Saracatsans* (41-64, 86-128, 132-135). There follow bibliography and other information (136-142), a note concerning a new investigation of the problem by Roumanians (142-143), English summary (145-146), and an index of things and words (147-150).

The five theories advanced regarding the origin of the S. are analyzed and discussed; especially the one which supports the belief that they are of Aromunian origin, that is, Aromunian seminomads hellenized (N. Jorga, Th. Capidan, T. Papahagi, and others), is discussed at length. Therein Dr. Georgacas has succeeded in checking in detail and invalidating all arguments advanced, with an admirable knowledge of language and folklore data. Beside the facts that the S. have been living principally in Greek territory, have Greek national conscience, speak Greek, possess a folk art with archaic Greek elements, the linguistic evidence proves to be the strongest; after an exhaustive investigation of over 100 terms (many of which the author explains historically or in their interrelations with the other Balkan languages), the author concludes that the S. have not been nomads from ancient Greek times but they, originally sedentary Greek speakers, became nomads in late mediaeval times.

Apart from the linguistic evidence from the vocabulary of these nomads (over 100 terms and expressions are treated at length), we are rather interested in this review in the revelant nomenclature.

It takes 27 pages (41-64, 132-5) to treat the name Sarakatsános; the author rejects a dozen etymologies, testing each against sound and rigid linguistic and onomastic principles. The author's own explanation of the tribe name from a personal name (Sarakatsános from sari 'blond' and the surname Katsános; Karakatsános from kara 'black' and Katsános) is simple, convincing, and well documented. Here he speaks also of names compounded with sari- and kara- (54-56), of the name Katsános, of Katsanochória, and kindred names (59-61, 134-5), of Kostatsháni and Karakoltsháni (48-49), etc.

The well known designation Vláchos is the object of an extensive treatment (18-29, 20, 29-30, 86-104); the author's thoroughness establishes here the true facts: the mediaeval name Vláchos early became an appellative noun meaning shepherd in Greek and other Balkan languages. The author presents also derivatives and compounds of the name in Greek. In this connection the following names are also treated: Ambljanites Vláchi (101-104), Koutsóvlachi (96-101), Bourdzóvlachi (102-104).

The names Sirákos, Siráko, Sirakéika, Sirákovo, and related names (18-86) are examined in a separate chapter.

The whole book, printed in two installments in 1945 and 1948 (because of the bad postwar conditions in Greece) with additions, has a certain lack of unity. But in essence, this specialized study established a model precedent for similar work to be done in such linguistic areas as the Balkans. I am glad to agree in this with all his critics such as Professor André Mirambel, Dr. Gordon Messing, Dr. Jonn Cavarnos, and Dr. Costas Proussis.

Folklore Institute, Academy of Athens

DEMETRIOS A. PETROPOULOS

Δημοσιεύθηκε στο ἀμερικάνικο περιοδικό «NAMES» (ὄργανο τῆς American Name Society) τόμ. 1, 1953, τεύχος 2.

Β') Δημοσιεύματα 'Εταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν

1. ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Τ' ἀναστενάρια παμπάλαιο θρησκευτικὸ ἑλληνικὸ ἔθιμο τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ νέα στοιχεῖα τοῦ Λαγκαδά (1952). Ἔδση 'Εταιρείας Θρακικῶν μελετῶν (ἀριθ. 16). Ἐν Ἀθήναις 1953 (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ΙΗ' τόμο τοῦ Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, σελ. 131—180), σχ. 8ο.

Τὰ λαογραφικὰ φαινόμενα, σὰ ζωντανὲς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, ὅσο καὶ νὰ μελετηθοῦν κι ἐξονυχιστοῦν ὡς τὶς ἀπλούστερές τους λεπτομέρειες ἀπὸ εἰδικούς, πάντοτε θὰ προσφέρουν στὸ μελετητὴ σημεῖα ἐνδιαφέροντα καὶ προβλήματα, ποὺ θὰ περιμένουν τὴν συζήτηση καὶ τὴ λύση τους. Τ' ἀναστενάρια κι οἱ σχετικὲς μ' αὐτὰ θρακικὲς λατρεῖες ἐρευνήθηκαν ἀπὸ διαλεχτοὺς ἐργάτες τῆς ἐπιστήμης, τὸν Χουρμουζιάδη, τὸν ἀκαδημαϊκὸ Ρωμαῖο καὶ τὸν Πολ. Παπαχριστοδούλου. Ὁ τελευταῖος στὴν παραπάνω ἐργασία του ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας σελίδα (131) θέτει τὸ ζήτημα τῆς συμπληρώσεως τῆς περιγραφῆς τοῦ ἔθιμου, γιατί «μιά κίνηση ξεχωριστή, λέγει, κ' ἰδιάζουσα, μιὰ παραδομένη λεπτομέρεια, δυνὸ λόγια τοῦ ἀρχιαναστενάρη, γεννοῦν καινούρια ἐρωτήματα, ποὺ πρέπει νὰ τοὺς δοθῇ ἡ χρειαζούμενη ἐρμηνεία». Ἐπειτα καθῆκον τοῦ λαογράφου ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς δικές του ἀντιλήψεις γιὰ τὴν καταγωγή καὶ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἔθιμου, εἶναι νὰ ἐξετάζη καὶ τὴ γνώμη τοῦ ἴδιου τοῦ λαϊκοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὰ ἔθιμα, ἄσχετα ἂν αὐτὴ εἶναι σωστὴ ἢ ὄχι. Ἡ ἐξέταση αὐτὴ μᾶς ἔδωσε τὴν παράδοση γιὰ τὶς θῆκες τῶν εἰκόνων, τὶς λεγόμενες «ποδιές» (σελ. 142). Ἡ πυροβασία, λένε οἱ ἀναστενάρηδες, εἶναι ἡ «ἀνάμνηση τῆς σωτηρίας μέσ' ἀπ' τὶς φλόγες τῆς καιόμενης ἐκκλησιᾶς» (σ. 150). Ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενο τῆς πυροβασίας, ποὺ προπαρασκευάζεται πρῶτα ψυχικά. Αὐτὴ ἡ ψυχικὴ προπαρασκευὴ εἶναι μιὰ στιγμὴ ἀγωνίας, ποὺ προκαλεῖ ἰδρώτα καὶ κινεῖ τὰ πόδια καὶ τὸ σῶμα στὸ χορὸ. Καὶ ὄχι μόνο δὲν καταπονεῖ καὶ δὲν κουράζει, ὅσο κι ἂν κρατήσῃ, ἀλλὰ καὶ δροσιζει τὴν ψυχὴ, ποὺ πιστεύει καὶ τὴν ἀνακουφίζει. Οἱ Ἅγιοι, ποὺ κρατοῦν οἱ ἀναστενάρηδες καὶ χορεύουν στὴ φωτιά, τοὺς φυλάγουν, φυλάγουν καὶ τὸ χωριὸ τους, διώχνουν τὶς ἐπιδημίες καὶ γιατρεύουν τοὺς ἀρρώστους. Μὰ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς δὲν ἱκανοποιεῖται ἀπὸ τὶς διάφορες ἐρμηνεῖες τῶν ἀναστεναρίων, γιατί τὸ ἔθιμο παρουσιάζει προβλήματα ποικίλα καὶ περίπλοκα. Γι' αὐτὸ πολὺ σωστὰ καταφεύγει στὰ φῶτα τῆς ψυχοπαθολογίας καὶ τῆς θρησκευτολογίας. Ἡ ἐκθεση τοῦ ψυχιάτρου Κωνσταντινίδη γιὰ τὴν πυροβασία καὶ ἄκατα τῶν ἀναστενάρηδων καὶ ἡ θρησκευτολογικὴ ἀποψη γιὰ τὸ ἔθιμο τοῦ Δ. Πάλλα προσφέρουν νέες συμβολὲς στὴν μελέτη τῶν ἀναστεναρίων. Τὶς ἀξιόλογες αὐτὲς ἐκθέσεις δημοσιεύει ὁ συγγραφεὺς ὀλόκληρες (σ. 167, 173, 176, 177) κλείνοντας τὴ μελέτη του μὲ τὴ θέση καινούριων ἐρωτημάτων, ποὺ περιμένουν τὴν ἀπάντηση τῶν εἰδικῶν.

2. ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Τὸ Σουφλι ἐστία λαϊκῶν τεχνῶν καὶ πᾶ-

ραδόσεων, διάλεξις. Ἐκδοση τῆς Ἑταιρείας Ὀρακικῶν Μελετῶν, ἀριθ. 18, Ἐν Ἀθήναις 1953, σχ. 80, σελ. 20.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Π. Π. εἶναι μιὰ ἐνδιαφέρουσα διάλεξις, πού δόθηκε στὴν αἴθουσα τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἐπιμορφωτικοῦ Ἰνστιτούτου ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Ὀρακικῶν Μελετῶν ὡς πρώτη στὴ σειρά τῶν διαλέξεων τῆς παραπάνω Ἑταιρείας τὴν περίοδο 1952—1953. Μετὰ σύντομη εἰσαγωγή στὸ σκοπὸ καὶ τὴ σημασία τῆς Λαογραφίας ὡς ἐθνικῆς ἐπιστήμης, ὁ συγγραφεὺς μπαίνει στὸ κύριο θέμα τῆς μελέτης του: «Τὸ Σουφλί ἐστὶ λαϊκῶν τεχνῶν καὶ παραδόσεων», ὅπου, ἀφοῦ ἐξετάζει ἰδιαίτερα τὸ λαϊκὸ ὄργανο γκάιντα, ἔπειτα ἀσχολεῖται μὲ τὴ λαϊκὴ χειροτεχνία τοῦ τόπου, παραπέμποντας στὴν ἀξιόλογη ἐργασία τῆς Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη γιὰ τὴ φορεσιὰ τῆς Σουφλιώτισσας, πού δημοσιεύτηκε στὸν ΙΕ' τόμο τοῦ περιοδικοῦ τούτου, σελ 209 κέ. Τέλος ὁ Π. Π. παραθέτει ἓνα κατάλογο ἠχογραφηθέντων τραγουδιῶν τοῦ Σουφλίου μὲ φωτοτυπία τοῦ μουσικοῦ κειμένου 3 τραγουδιῶν.

δ. Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗ, Ἡ γλῶσσα τῆς Θράκης (διάλεξις στὴ Ὀρακικὴ Ἑστία Θεσσαλονίκης). Ἐκδοση τῆς Ἑταιρείας Ὀρακικῶν Μελετῶν (ἀρ. 20). Ἐν Ἀθήναις 1953, σχ. 80, σ. 23.

Οἱ Θραῖκες μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς ἀποτελοῦσαν τὸ μεγαλύτερο ἔθνος κατὰ τὸν Ἡρόδοτο, καὶ ἐπειδὴ τὰ 2400 π. Χ. ἐπλήθυναν πολὺ, ἀπλώθηκαν στὴ Μ. Ἀσία. Οἱ Φρύγες ἦταν Θραῖκες, ὅπως οἱ Βιθυνοὶ καὶ οἱ Μυσοί. Ἡ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν ἦταν ἰνδοευρωπαϊκὴ, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἄφησαν κείμενα μὲ συνεχῆ λόγο, γι' αὐτὸ ἐλάχιστα πράγματα μποροῦμε νὰ ξέρουμε σχετικὰ μὲ τὴν γλῶσσα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ δαχτυλιδιοῦ τοῦ Ἐζεγονο καὶ ὕστερ' ἀπὸ ὅσα γράφτηκαν γι' αὐτὴν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, Ἕλληνες καὶ ἄλλους ἐρευνητές, οἱ γνώσεις μας γιὰ τὴν ἀρχαία θρακικὴ γλῶσσα εἶναι φτωχές.

Ἐνωρίς, ἀπὸ τὸ 700 π. Χ. οἱ Θραῖκες ἄρχισαν ν' ἀπορροφοῦνται γλωσσικὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ἡ γλωσσικὴ ἐπίδρασις τῶν Ἑλλήνων πάλιν πάλιν ἀπὸ τοὺς Θραῖκες ἐξακολουθεῖ ὡς τὴν ἀρχὴ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ ἔτσι ὀλόκληρη ἢ νοτιῶς τοῦ Αἴμου Θράκη εἶναι κατὰ μέγαλον μέρος ἑλληνόφωνη. Ἡ μορφή τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας πού μιλιέται στὴ Θράκη τοὺς ρωμαϊκοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους εἶναι ἡ Κοινὴ Ἑλληνικὴ. Δείγματα τῆς ὁμιλουμένης Κοινῆς στὴ Θράκη κατὰ τὸ μεσαίωνα (9 αἰ.) εἶναι οἱ γνωστὲς ἐπιγραφές τῶν πρωτοβουλγάρων, πού ὀνομάζει ὁ C. Jirecek «Ἑλληνικὲς ἐπιγραφές τῶν εἰδωλολατρῶν Βουλγάρων». Οἱ ἐπιγραφές αὐτὲς δὲν τηροῦν σωστὴ ὀρθογραφία, γιὰ τὴν γράφτηκαν καὶ συντάχτηκαν ἀπὸ ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, πού ἀγνοοῦσαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσα. Συνεπῶς ἡ μορφή τῶν ἐπιγραφῶν δὲν εἶναι παρὰ ἡ ὁμιλουμένη ἑλληνικὴ γλῶσσα τοῦ 9 μ. Χ. αἰ. (Κοινὴ Ἑλληνικὴ τῶν μεσαιωνικῶν Βυζαντινῶν χρόνων). Στὴν θρακικὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὀφείλουν οἱ Βούλγαροι πολλὰ. Πλήθος ἑλληνικῶν στοιχείων, πού βρίσκονται στὴν βουλ-

γαρική γλώσσα προέρχεται κυρίως από τὰ ἑλληνικὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Θράκης καὶ ἐν μέρει τῆς Μακεδονίας (βλ. τὴν ἀξιόλογη μελέτη τοῦ καθηγητῆ Ν. Ἀνδριώτη, *Τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης*, Ἀρχεῖον τοῦ Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσ. Θεσσαροῦ, τ. 16 (1952) σ. 33—100).

Ἔστερ ἀπὸ τὸ 10 μ. Χ. αἰῶνα ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ τῆς Θράκης, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων τόπων, ἀρχίζει νὰ διαφοροποιῆται. Ἔτσι δημιουργήθηκαν τὰ νεώτερα ἰδιώματα. Σὲ παλιότερῃ του μελέτῃ ὁ συγγραφεὺς ἀνέπτυξε διεξοδικὰ γιὰ τὶς τρεῖς ζῶνες τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς Θράκης, ποὺ εἶναι βόρεια, ἡμιβόρεια καὶ νότια (βλ. Ν. Ἀνδριώτη, *Τὰ ὅρια τῶν βορείων, καὶ νοτίων ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Θράκης*, Ἀρχεῖον τοῦ Θρακ. λαογρ. καὶ γλωσσικοῦ Θεσσαροῦ, 10 (1943—1944) σ. 131 κέξ).

Στὴν παροῦσα ἐργασία του ὁ συγγραφεὺς, ἀφοῦ ἐξετάζει μαζὶ καὶ τὶς τρεῖς Θρακικὲς ζῶνες, ξεχωρίζει ἔπειτα τὰ διακριτικὰ τοὺς γνωρίσματα συγκρίνοντάς τα μὲ τὴν κοινὴ νεοελληνικὴ γλώσσα καὶ παραθέττοντας ἀρκετὰ ἀρχαϊκόμορφα στοιχεῖα τόσο στὰ οὐσιαστικά, ὅσο καὶ στὰ ἐπίθετα καὶ στὰ ῥήματα. Σημαντικὲς εἶναι ἐπίσης οἱ μεσαιωνικὲς λέξεις τῶν θρακικῶν ἰδιωμάτων, ποὺ ἦταν φυσικὸ νὰ διατηρηθοῦν στὴν πιὸ κοντινὴ αὐτῇ πρὸς τὴν Κων)πολη περιοχῇ. Ἐκεῖνο ἀκόμη ποὺ κάνει περισσότερὴ ἐντύπωση εἶναι ὅτι οἱ Θραῖκες μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κων)πόλεως, διατήρησαν πλῆθος βυζαντινῶν ἐπωνύμων ὡς βαπτιστικὰ ὀνόματα, ὅπως Ἀμιράς, Ἀσάνης, Βατάτζης, Βρανᾶς, Καντακουζηνός, Λάσκαρης, Παλαιολόγος, Φραντζῆς, Χρυσοβέργης κ.τ.λ. Ἡ νέα τούτῃ ἀξιόλογη μελέτη τοῦ Ν. Π. Ἀνδριώτη ἀποτελεῖ προέκταση παλαιότερων του, ὅπως εἶδαμε, ἐργασιῶν γιὰ τὴ Θράκη καὶ μπορεῖ νὰ διαβαστῇ εὐχάριστα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ὄχι μονάχα ἀπὸ τοὺς ἐιδικοὺς, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γλωσσολογία.

4. *ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΑΦΕΙΔΟΥ. Ἐξορκισμοί, χαῖμαλιά, νοσοκάδες, κουρμπάνια στὴ Θράκη, β' διάλεξη Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν (1952—1953), ἔκδοση τῆς ἴδιας Ἑταιρείας (ἀρ. 19) Ἐν Ἀθήναις 1953, σγ. 8ο σ. 16.*

Ὁ πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Νικόλαος Βαφείδης στὴ διάλεξή του αὐτῇ, ποὺ τύπωσε ἡ «Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν», μᾶς δίνει λεπτομερῆ καὶ φροντισμένη περιγραφὴ θυσίας ζῶφου (κουρμπάνι) στὸ πηγάδι τ' ἄη—Θανάση στὸ Διδυμότειχο (17 Ἰανουαρίου) καθὼς καὶ ἀλεκτοροθυσίας στὴν ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ ὅμως ὁ συγγραφεὺς νὰ μὴ συμφωνήσω μὲ τὴ γνώμη του ὅτι «στὸ τόπο τοῦ προσκυνήματος τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὅπου γίνονται τακτικὰ κουρμπάνια τῶν πετεινῶν, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ παραδεχθοῦμε, ὅτι ὑπῆρχε σὲ παλιὰ προχριστιανικὴ ἐποχὴ βωμὸς κάποιου εἰδωλολατρικοῦ θεοῦ. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα τοῦ Ἄρεως» (σ. 10). Ἐν πρώτοις ὁ συγγραφεὺς δὲν παραπέμπει σὲ ἀρχαίους συγγραφεῖς, ποὺ νὰ μνημονεύουν τὸ ἔθιμο, ἔπειτα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχτοῦμε ἀποκλειστικὰ βωμὸ τοῦ Ἄρεως, ἐφ' ὅσον ὁ πετεινὸς ἦταν ἱερὸ πουλὶ καὶ τῆς

Ἄθηνᾶς καὶ τῆς Περσεφόνης. Ἐπειτα πεινὸ θυσίαζαν καὶ στὸν Ἄσκληπιό (Πλάτωνος, Φαίδων), ὅπως λέει κι ὁ ἴδιος.

Ἡ παρακάτω περιγραφή τῶν φυλαχτῶν, χαϊμαλιῶν καὶ νουσκάδων καὶ τῶν ἔξορκισμῶν στὴ Θράκη εἶναι ἀξιόλογη, γιατί ὁ συγγραφεὺς μᾶς λέει καὶ τίς φράσεις, τουρκικὲς ἢ ἑλληνικὲς, ποὺ ἔκλειναν στὰ φυλαχτὰ (περίαπτα) οἱ χοτζάδες ἢ οἱ ὀρθόδοξοι ἱερωμένοι.

Πρὶν κλείσω τὸ σύντομο αὐτὸ σημείωμα, ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ παρατηρήσω πὼς τὸ ἀξιόλογο ὕλικό τῆς μελέτης τοῦ πανοσιολογ. Ἀρχιμανδρίτου Ν. Βαφείδου θὰ πρέπει νὰ ᾔχη διαφορετικώτερη κατάταξη καὶ μεθοδικώτερη ἐμφάνιση, χωρὶς τὴν ἄσκοπη διαίρεση σὲ παραγράφους.

5. *ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΑΦΕΙΔΟΥ, Ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Θράκης καὶ ὁ φάκελλος 434 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς περὶ Θράκης. Ἔκδοσις «Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν» (ἀριθμ. 14) (Ἀνατ. ἀπὸ τὸν ΙΗ' τόμο τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», σελ. 5—130, Ἀθήναι 1953, σχ. 80.*

Ἡ πραγματεία αὐτὴ ἀποτελεῖ συμπλήρωμα τῆς προηγουμένης μελέτης τοῦ συγγραφέως «Σχολεῖα καὶ Διδάσκαλοι Διδυμοτείχου» (βλ. Ἀρχεῖον τοῦ τοῦ Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, τ. ΙΖ). Καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς ἐργασίες περιέχουν ὕλικό παρμένο ἀπὸ τοὺς κώδικες τῆς Μητροπόλεως Διδυμοτείχου, ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως τῆς περιφερείας Διδυμοτείχου καὶ Ὁρεστιάδος, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν φάκελλο 434 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἔγγραφα, οἱ ἐκπαιδευτικὲς ἐκθέσεις, οἱ κατάλογοι Σχολείων, χωριῶν, κωμοπόλεων καὶ οἰκογενειῶν προσφέρουν πολὺτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ τῶν θρακικῶν πόλεων καὶ χωριῶν στὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια τοῦ περασμένου αἰῶνα ὡς τὴ σύγχρονη ἐποχὴ. Ὁ μελετητὴς τῶν ντοκουμέντων αὐτῶν μπορεῖ ν' ἀντλήσῃ ἀξιόλογες πληροφορίες γιὰ τὴν κοινωνικὴ—κοινοτικὴ ὀργάνωση καὶ ζωὴ τῶν Θρακῶν, τὴν ἐθνολογικὴ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴ τους κατάσταση. Ἀκόμη ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ ἔγγραφα γιὰ τὸ πλῆθος τῶν τοπωνυμίων καὶ τῶν ἄλλων ποικίλων ἱστορικῶν καὶ γλωσσικῶν εἰδήσεων, ποὺ περιέχουν. Μιὰ μεθοδικώτερη ὁμῶς ἐπεξεργασία τῆς ὕλης μὲ εἰδολογικὴ κατάταξη τῶν ἐγγράφων (διάφορα τυπογραφικὰ στοιχεῖα στοὺς τίτλους καὶ ὑποτίτλους) μὲ πίνακα περιεχομένων (ὑποδιαίρεσεις, κεφάλαια κ.τ.λ.) μὲ πίνακα ὀνομάτων καὶ πραγμάτων στὸ τέλος θὰ μᾶς ἔδινε ἕκδοση μὲ ἐπιστημονικώτερη ἐμφάνιση. Ἐπειτα οἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως θὰ ᾔπρεπε νὰ εἶναι μαζεμένες, ὅλες στὸ τέλος κάθε κεφαλαίου ἢ στὸ τέλος ὅλης τῆς ἐργασίας, κι ἂν τοῦτο δὲν ἦταν δυνατό, τότε νὰ γράφονταν μὲ διαφορετικὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ τὸ κείμενο τῶν ντοκουμέντων. Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς, δὲν γράφτηκαν γιὰ νὰ μειώσουν τὴν ἀξία τῆς ἐργασίας τοῦ συγγραφέως, ποὺ ἔγινε μὲ πολὺ μόχθο καὶ ἀληθινὴ ἀγάπη γιὰ τὴ Θράκη.

6. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Π. ΕΥΘΥΜΙΟΥ, *Περὶ οἰκήσεως τῆς παρ' Ἐβρον Θράκης καὶ τοῦ ἐν Ἐλαφοχωρίῳ προϊστορικοῦ τύμβου*, ἔκδ. Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν (ἀριθ. 15) Ἐν Ἀθήναις 1953, σχ. 80, σελ. 45.

Ἡ μελέτη αὐτὴ ἀποτελεῖται, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἀπὸ δυὸ μέρη: στὸ πρῶτο, ποῦ ἔχει τὸν τίτλο «Ἀντὶ Ἐισαγωγῆς», ὁ σ. ἐξετάζει τὴ φυλετικὴ κοινότητα ἀρχαίων Θρακῶν καὶ Ἑλλήνων, τὶς θρησκευτικὰς τοὺς ἀντιλήψεις, τὶς ἀρχαῖες ἑλληνικὰς παραδόσεις γιὰ τὰ βουνὰ καὶ ποτάμια τῆς Θράκης, τὴν ἀκμὴ τῆς προϊστορικῆς Θράκης καὶ τὴ γλωσσικὴ συγγένεια Θρακῶν καὶ Ἑλλήνων. Ὅσα ἐκθέτει ὁ σ. στὰ κεφάλαια αὐτὰ εἶναι ἤδη γνωστὰ καὶ θὰ ἴταν προτιμότερο νὰ παραλείπονταν.

Στὸ δεῦτερο μέρος—κύριον θέμα—μπαίνομε στὴ σελ. 19: «Αἱ παρὰ τὸν Ἐβρον θρακικαὶ φυλαὶ καὶ αἱ οἰκῆσεις αὐτῶν». Ἀπὸ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ καὶ κάτω ἡ μελέτη παρουσιάζει ἀξιόλογο ἐνδιαφέρον. Ὁ τάφος ποῦ ἀπὸ σύμπτωση βρέθηκε στὸ Ἐλαφοχώριον καὶ περιγράφεται μὲ γνώση καὶ εὐσυνειδησία ἀπὸ τὸν συγγραφέα, ἀνήκει στὴ νεώτερη μυκηναϊκὴ ἐποχὴ, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του μορφήν (τραπεζοειδὲς εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ δρόμου καὶ τοῦ προθαλάμου, θολοειδὲς τοῦ κυρίου θαλάμου) καὶ πιθανώτατα εἶναι τάφος ἡγεμόνος καὶ ὡς τέτοιο εὕρημα ἔχει σημασίαν, γιὰτὶ ἀποτελεῖ μοναδικὸν δεῖγμα τῆς ἀκμῆς, ποῦ σημειώθηκε στὴ Θράκη τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους.

Ὁ συγγραφεὺς συμπεραίνει ἀπὸ τὰ γύρω εὕρηματα (νομίσματα, θεμέλια οἰκῆσεων, πιθάρια κλπ.) ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρξε συνοικισμός. Τὸ λόγον ὁμως ἔχει ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη, ποῦ μόνη μπορεῖ νὰ μᾶς βεβαιώσῃ τὴ ἀληθινὰ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὰ χώματα αὐτά.

Εὐχόμεθα ἡ ἀξιόλογη αὐτὴ μελέτη νὰ γίνῃ ἀφορμὴ ἐρεῦνης «τῆς θρακίδος γῆς ἐν τῇ βεβαιότητι ὅτι μέγιστα θέλουν προκύψει ἐθνικὰ καὶ ἐπιτεύγματα», ὅπως ὁ ἴδιος λέγει στὸν πρόλογον τῆς μελέτης του.

7. Τὰ παιδικὰ τραγούδια τοῦ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ. Ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τὰ «Λυρικά». Ἐκδ. «Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν» (ἀριθ. 1) Ἐν Ἀθήναις 1953, σχ. 80, σελ. 46 + 1 λευκὴ.

Ἡ κ. Ζωὴ Μελανδινού καὶ ὁ Περικλῆς Παπαχριστοδούλου διάλεξαν καὶ κατέταξαν ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ ἀτυχοῦ ποιητῆ Γεωργίου Βιζυηνού, ποῦ ἔχει τὸν τίτλον «Λυρικά», 64 παιδικὰ ἠθοπλαστικὰ τραγούδια, ποῦ πρέπει νὰ τ' ἀποκτήσῃ ὄχι μονάχα κάθε θρακιώτικον, μὰ καὶ κάθε ἑλληνικὸν σπίτι. Τὸ χειρόγραφο τοῦ Γεωργίου Βιζυηνού, ποῦ ἔχει τὴν εὐτυχίαν νὰ ἔχῃ στήν κατοχὴν του ὁ Πολ. Παπαχριστοδούλου, νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ δημοσιευθῇ δλόκληρον. Καὶ μὲ τὴν ἀποσπασματικὴν ὁμως αὐτὴν μὰ φροντισμένην παρουσίαν ἡ Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν ἐκπληρώνει ἔργον ἀξιόλογον, γιὰτὶ οὔτε μετὰ τὸ Βιζυηνὸν παρουσιάσθηκε ἄλλος ἴσος ποιητῆς τῆς παιδικῆς ἡλικίας, οὔτε τὰ παιδικὰ του τραγούδια θὰ χάσουν ποτε τὴν παιδευτικὴν αἰτίαν.

γιατί είναι δημιουργήματα ψυχῆς καλλιτεχνικῆς, ψυχῆς γεμάτης ἀπὸ εὐγενικὰ αἰσθήματα καὶ ἀγάπη γιὰ τὸ παιδί «κεντήματα ἀνθόρμητα, δαντελωτὰ στολίδια». Ὅπως πολὺ σωστὰ τὰ ὀνομάζει στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου τούτου ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου.

Δ. ΟΙ.

Γ') Δημοσιεύματα Ἑταιρείας Θερακικῶν Μελετῶν

1. Βαθειὰ ἑλληνικὴ συγκίνηση προκαλεῖ ἡ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας Θερακικῶν Μελετῶν, ποὺ ἀγωνίζεται νὰ ἀναστήσει πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς Θεράκης. Ἔτσι θέλει νὰ δείξει ὅτι ἡ ὑπόθεση τῆς Θεράκης δὲν εἶναι χαμένη καὶ πῶς, ἂν ἡ Θεράκη ὑπάρχει διὰ τὴν ἱστορία, δὲν ὑπάρχει λιγώτερο γιὰ τὶς ψυχὰς τῶν συγχρόνων Θερακῶν. Καὶ νὰ ὅτι ἡ Ἑταιρεία Θερακικῶν Μελετῶν ἐξέδωκε ἕως σήμερα εἴκοσι τέσσαρες μελέτες γιὰ τὴ Θεράκη. Κυριώτερες ἀπ' αὐτὲς εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ κ. Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου: «Ἡ Ἑλληνικότης τῆς Θεράκης, ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θεράκης ἀπὸ περιγραφῆς περιηγητῶν, ἡ Προσφορὰ τοῦ Θερακικοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα, Θερακες λαογράφοι τοῦ 19ου αἰῶνος κλπ. Ἐπὶ πλεόν ἐκυκλοφόρησαν τοῦ κ. Παπαχριστοδούλου: Γ' ἀναστενάγια, Οἱ ὄρφικοὶ δρυμῶνες (λυρική κραυγὴ γιὰ τὴν Θεράκη), Ἡ ἰατρικὴ στὴ Θεράκη τοῦ 19ου αἰῶνα.

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις αὐτὲς καὶ ἄλλες ἀκόμη ἀνάλογες ἡ ἐθνικὴ ὠφέλεια ὑπῆρξε μεγάλη. Τὸ ὄνομα τῆς Θεράκης ἀπησχόλησε χιλιάδες ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ Θεράκη διατηρήθηκε ζωντανό.

Ἔχουμε ὑπόψη μας σήμερα μιὰ τελευταία ἐργασία τοῦ ἀρχιμανδρίτη Νικολάου Βαφείδη, ποὺ μελετᾷ τὸ θέμα τῶν ἐννέα ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θεράκης σχετικὰ μὲ τὸν πληθυσμὸν, τὴν ἐθνικότητα, τὴ γλῶσσα, τὶς κοινότητες, τὰ σχολεῖα καὶ τὶς ἐκκλησίες στὴ 1812—87. Εἶναι μιὰ πολὺ ἐπιμελημένη ἀρχαιολογικὴ ἐργασία. Θ' ἀναφέρουμε ἀκόμη σήμερα μιὰ ἄλλη ἐργασία, τοῦ καθηγητοῦ κ. Γρηγορίου Εὐθυμίου. «Περὶ οἰκίσεως τῆς παρ' Ἐβρον Θεράκης καὶ τοῦ ἐν Ἐλαφοχωρίῳ προϊστορικοῦ τύμβου». Στὸ βιβλίο του αὐτὸ ὁ κ. Εὐθυμίου μᾶς μιλάει γιὰ τὴν φυλετικὴ κοινότητα Θερακῶν καὶ Ἑλλήνων, ἡ ὁποία πιστοποιεῖται ἀπὸ πολλά. Καὶ πρῶτα ἀπὸ τὴν κοινότητα στὸν θρησκευτικὸν χῶρον.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κοινούς θεοὺς ποὺ εἶχαν οἱ Θερακες καὶ οἱ Ἕλληνες, πολλοὶ θεοὶ Θερακινοὶ ἔγιναν ἐνωρὶς ἑλληνικοί, ὅπως ὁ Θερακικὸς Διώνυσος, ἔπειτα ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Θερακες εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὄχι μόνον τὴ λατρεία νέων θεῶν ἀλλὰ καὶ τὴ μουσικὴ καὶ τὴν ποίηση, περιοχῆς ἐννοημένες θρησκευτικά. Ὁ Ὀρφέας, ὁ Μουσαῖος, ὁ Λῖνος καὶ ἄλλοι εἶναι εἰσηγητὲς τῆς παμπάλαιης θρησκευτικῆς ποιήσεως καὶ σύγχρονα οἱ πρῶτοι ποὺ εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς λατρευτικούς τύπους, τὶς νηστεῖες, τοὺς καθαρμούς καὶ διεμόρφωσαν τὸν θρησκευτικὸν βίον τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ὄχι μόνον τὴν ποίηση, τὴ μουσικὴ καὶ τὴ θρησκευτικὴ τελετουργία

καὶ τὰ μυστήρια εἰσήγαγαν στὴν Ἑλλάδα οἱ Θραῖκες, ἀλλὰ καὶ τὰ πρωτογενῆ ἐκεῖνα στοιχεῖα, στὰ ὁποῖα ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξη λογοτεχνικῶν εἰδῶν στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἀναφέρουμε εἰδικὰ τὸν *διθύραμβο* τοῦ Διονύσου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο μέσα σὲ τρεῖς αἰῶνες ἐξελικτικῶν μεταμορφώσεων ἐπρόκυψε τὸ ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ δράμα.

Ἐξάλλου πολὺ μεγάλης σημασίας εἶναι ἡ ἐπίδραση τοῦ Ὁρφοισμοῦ στὴν Ἑλλάδα. Ἦταν μιὰ θεωρία, κατὰ τὴν ὁποία ἐπρόκειτο γιὰ τὴ μέριμνα τοῦ ἀνθρώπου νὰ διατηρήσῃ μὲ *καθάρσεις* καὶ ἄλλα μέσα τὴν *καθαρότητα τῆς ψυχῆς*. Καὶ ἦταν ἀνάγκη ὁ ἀνθρώπος νὰ ἐτοιμάζῃ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς του, διότι ἔμελλε νὰ ζήσῃ καθαρὸς σὲ μιὰ νέα ζωὴ, στὴ «μέλλουσα ζωὴ». Αὐτὴ ἡ ἰδέα γιὰ μιὰ μέλλουσα ζωὴ φανερώνει μιὰ ἀντίληψη διϊστικὴ, κατὰ τὴν ὁποία ὑπάρχει κοντὰ στὸ σῶμα ἡ ψυχὴ, πὺθ θὰ ἔχη ἰδικὴ τῆς ζωῆ, ὅταν ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας φιλοσόφους ὁ Πλάτων πολὺ ὠφελήθηκε ἀπὸ τὶς ὄρφικες ἰδέες. Καὶ ἔβαλε στὸ στόμα τοῦ Σωκράτη τὶς ἀντιλήψεις γιὰ μιὰ ζωὴ εὐδαίμονη, πὺθ ἀπόκειται στοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἀγνοοῦς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν νὰ φοβοῦνται τίποτε ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ μᾶλλον εὐχόνται νὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα πὺθ θὰ περάσουν τὴ γέφυρά του χωρὶς τρόμο. Ὅλα αὐτὰ δείχνουν τὴ μεγάλη καὶ δημιουργικὴ ἐπαφὴ ἀνάμεσα στὸ θρακικὸ καὶ ἑλληνικὸ στοιχεῖο. Ὅμως κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐπῆλθε ἀπομόνωση τοῦ Θρακικοῦ στοιχείου καὶ ὀπισθοδρόμηση τοῦ πολιτισμοῦ των.

Πιὸ πέρα, ὁ κ. Εὐθυμίου μᾶς μιλάει γιὰ τὶς οἰκῆσεις τῶν Θρακικῶν φυλῶν κοντὰ στὸν Ἐβρο καὶ τελικὰ γιὰ τὸν τάφο πὺθ βρέθηκε στὰ 1949 στὸ Ἐλαφοχώρι κοντὰ στὸ Διδυμότειχο. Εἶναι τάφος προϊστορικός, θρακικός καὶ εἶχε κτισθῆ γιὰ τὸ νεκρὸ κάποιου ἡγεμόνος. Ὅλα αὐτὰ ὅσα εἰπώθηκαν πρὶν ἀπὸ λίγο ἀνάγονται στὴ θρακικὴ προϊστορία. Ἡ θρακικὴ ἱστορία θὰ εἶναι διὰ παντὸς στὸ σκοτάδι ἕως τὸν 5' αἰῶνα π. Χ. ὁπότε οἱ Θραῖκες ἀρχισαν νὰ κάμνουν χρῆση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἄλλ' ὡς μεταφερθοῦμε σὲ μιὰ νέα περιοχὴ. Τελευταία στὴν πόλη μας ἦρθε καὶ ἔκαμε μιὰ ἐνδιαφέρουσα διάλεξη ὁ Θρακιώτης λαογράφος καὶ λογοτέχνης κ. Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. Εἶναι πολὺ γνωστὴ φυσιογνωμία στὸ Πανελλήνιο. Εἶναι ὁ ἰδρυτὴς καὶ φροντιστὴς τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ, Λογογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θεσαυροῦ» πὺθ ἐκδίδει τώρα καὶ 18 χρόνια καὶ πρῶτος διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Θρακικά» τοῦ ὁποῖου ὡς τώρα ἔχουν ἐκδοθῆ 20 τόμοι. Ὁ ἴδιος διεκδικεῖ τὴ θέση τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ στὴν Γάξη τῶν Γραμμάτων τῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ ἐργασία του φέρει τὸν τύπον τῆς φιλοπονίας, τῆς ἐνημερότητας καὶ ἀκατασιγᾶστου ἐνθουσιασμοῦ. Ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας καὶ παρουσιάζουμε σήμερα τέσσερες μελέτες του. Ἡ πρώτη ἀπ' αὐτές, πὺθ κατὰ τὴ γνώμη μας εἶναι καὶ σπουδαιότερη, πραγματεύεται γιὰ τὰ παμπάλαια ἔθιμα τῆς ἀνατο-

λικῆς Θράκης (Γ' ἀναστενάρια, τὴν πυροβασία, τοὺς Καλόγερους, τοὺς Σειμένηδες καὶ Πιταράδες καθὼς καὶ τὴν ἀγροτικὴ γιορτὴ τῆς δυτικῆς Θράκης, τὰ Δημήτρια). Στὴν ἐργασία του αὐτὴ ὁ Π. Παπαχριστοδούλου δὲν ἀρκεῖται νὰ περιγράψῃ ἀπλῶς τὴν τέλεση τῶν ἑθίμων, ἀλλὰ καὶ προχωρεῖ στὴν ἐρμηνεία τῶν ἑθίμων, στηριζόμενος κυρίως στὶς ἐθνολογικὲς ἐξηγήσεις τοῦ κ. Ἀγγέλου Τανάγρα. Ἡ ὅλη διαχείριση τοῦ θέματος αὐτοῦ δείχνει φανερὰ κάτι ποὺ ἔχει πολλὴ σημασία : δείχνει δηλαδὴ πόσο ἡ *λαογραφία* σὰν *ἐπιστήμη* στέκεται *ἀνεπαρκῆς* νὰ συλλάβῃ σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ νοήματός του ἓνα ἔθιμο, ποὺ εἶναι ἓνα γεγονός ζωῆς, καὶ ἀντίστροφα, πόσο εἶναι *ἀφελῆς ἢ πίστη*, ὅτι τὰ ἔθιμα καὶ οἱ παραδόσεις ἐρμηνεύονται μὲ πληρότητα ἀπὸ τὴ λαογραφία ποὺ στέκεται σὰν ἓνα ἀπλὸ κεφάλαιο στὴ μελέτη τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ δευτέρη μελέτη τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου ἐπιγράφεται «Θραῖκες λαογράφοι τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τῶν τελευταίων χρόνων». Ἡ μελέτη αὐτὴ εἶναι περισσότερο περιγραφικὴ. Τὰ στοιχεῖα ὅμως ποὺ προσφέρονται μᾶς εἶναι χρήσιμα, γιατί μᾶς δείχνουν τὸ ξύπνημα τοῦ λαογραφικοῦ ἐνδιαφέροντος μέσ' ἀπὸ τὴ γενικὴ ροπὴ τῶν πνευμάτων κατὰ τὸν δέκατο ἑνατο αἰῶνα, πρὶν ἀκόμη ἡ λαογραφία ἀναπτυχθεῖ στὸν τόπο μας σὰν θετικὴ ἐπιστήμη. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ στέκεται εἰδικώτερα ὁ Π. Παπαχριστοδούλου : δηλαδὴ στὴν ἐπιστημονικὴ διαμόρφωση τοῦ θέματος τῆς λαογραφίας ἀπὸ τὸν Νικ. Πολίτη, τὸν πατέρα τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Πολίτης δὲν ἦταν ἀπλῶς ἓνας σχολαστικὸς τῆς ἀκριβολογίας, ἀλλὰ καὶ ἓνα μυαλὸ συνθετικὸ καὶ προβληματικὸ, δηλαδὴ κριτικὸ. Μετὰ τὸν Πολίτη, ἡ λαογραφία ἔμεινε ἀκίνητη στὸ στάδιο τῆς συλλογῆς καὶ κατατάξεως λαογραφικοῦ ὕλικου, ποὺ εἶναι θέμα χωρὶς πνευματικότητα, χωρὶς ἀγάπη, χωρὶς βαθύτερη ἀνησυχία καὶ προβληματικὴ. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἐπετεύχθηκε καὶ ἀναμένεται νὰ πραγματοποιηθῆ εἶναι ἡ *συστηματικὴ συσχέτιση* τῶν λαογραφικῶν φαινομένων τοῦ λαοῦ μας μὲ ἀνάλογα ἄλλων λαῶν, βαλκανικῶν εὐρωπαϊκῶν, Ἀρίων. Καθὼς καὶ ἡ συγκομιδὴ θετικῶν ἐντυπώσεων ποὺ θὰ καθορίζουν τὴν ἰδιαίτερη ψυχρὴ σύνθεση τοῦ λαοῦ μας μέσα στοὺς ὁμοίους ὄρους ἑθίμων καὶ παραδόσεων ἄλλων λαῶν.

Πιὸ πέρα ὁ Π. Παπαχριστοδούλου ἀναφέρει τὴ συμβολὴ τοῦ κ. Στίλπωνα Κυριακίδη στὴν περιγραφικὴ ἐρευνα διαφόρων λαογραφικῶν περιοχῶν, μὲ τὸ ἔργο του «Ἑλληνικὴ λαογραφία», τοῦ ὁποῦ ὅμως ἔργου οἱ θεμελιακὲς διατυπώσεις προσλαμβάνονται ἀπὸ ἄλλα γενικώτερα συγγράμματα εὐρωπαϊκῶν ἐθνολόγων. Ἀναφέρει ἐπίσης καὶ τὴ συμβολὴ τοῦ κ. Γ. Μέγα στὴν εἰδικὴ περιοχὴ τῆς λαογραφίας, ποὺ πραγματεύεται γιὰ τὴ λαϊκὴ κατοικία. Εὐφημα ἐπίσης μιλάει γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ καθ. Ν. Ἀνδριώτη στὴ μελέτη τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς Θράκης.

Ἐκεῖνο, ποὺ μᾶς συγκινεῖ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴν ὅλη ἐργασία τοῦ Παπαχριστοδούλου εἶναι ἡ ἀνεξάντλητὴ ἀγάπη πρὸς τὸ θέμα του, ἀγάπη ποὺ φτάνει νὰ γίνῃ καημὸς καὶ πόνος.

Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

Τ' *ἀναστενάρια* τοῦ Π. Παπαχριστοδοῦλου. Ἐκδοσις Ἐτ. Θρ. Μελετῶν. ἀρ. 16.

1.—Ὁ κ. Παπαχριστοδοῦλος ἔχει γράψει δύο μελέτες ἐπὶ τοῦ θέματος, καὶ ἐνῶ ἡ πρώτη ἐξαντλεῖ τὸ ὕλικὸν ἡ δευτέρα ἀποκαλύπτει τὸ βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ ἐθίμου. Εἶναι θέμα ποῦ ἀπλώνεται στὴν περιοχὴ πολλῶν ἐπιστημῶν ταυτοχρόνως, τῆς θρησκευολογίας, τῆς ψυχολογίας, τῆς ἱστορίας, τῆς λαογραφίας, τῆς λαϊκῆς γιαιτρικῆς κλπ. Εἶναι θέμα ἀπέραντο καὶ βαθὺ καὶ δύσκολο. Ὁ κ. Παπαχριστοδοῦλος τόλοκλήρωσε καὶ τὸ ἐξήντησε, ὥστε, νὰ μὴ ἀφήσῃ ἀνερμήνευτο σχεδὸν κανένα φαινόμενο τοῦ θιάσου καὶ τοῦ ἐθίμου. Ἰκανοποιεῖ ἀπόλυτα ἐκείνους, ποῦ διάβασαν μὲ σεβασμὸν καὶ προσοχὴν τὴν ἐνδελεχῆ καὶ ἐμπεριστατωμένη αὐτὴ μελέτη, ὅπου μὲ δύναμη καὶ παραστατικότητα περιγράφεται ἡ ψυχικὴ κατάστασις τοῦ θιάσου, τῶν μουσικῶν (ὄργανοπαικτῶν), τῆς πομπῆς, τοῦ δαυλιστῆ, τοῦ τελετάρχου κλπ. Εἶναι μιὰ πολύμοχθη ἐργασία κεῖθενεῖδητη ἔρευνα. Ἡ ἐντύπωση καλλιτεχνικὴ καὶ οἱ ἀπειρες εἰκόνες συντελεστικῆς στὴν κατανόησιν τοῦ ἐθίμου.

Ἡ ἐργασία περιλαμβάνει καὶ τὴ γνώμη τοῦ καθηγ. κ. Κωνσταντινίδου ψυχιάτρου καὶ τοῦ κ. Δ. Πάλλα θρησκευολόγου—Βυζαντινολόγου. Οἱ γνώμες τῶν ἔγκυρων αὐτῶν ἐπιστημόνων συμβάλλουν τὰ μάλιστα στὴ διεκπερέωσιν τῆς ἐρεύνης τοῦ ζητήματος.

2.—Ἡ κυρία Κατερ. Κακούρη εἰς τὰ «*Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*» ἔτος 1952 τόμ. 27ος συνεδρία 3 Ἀπριλ. 1952, ἐδημοσίεισε: τὰ *Λαϊκὰ δρώμενα εὐετηρίας* ἤτοι ἀνακοίνωσὴ τῆς διὰ τοῦ κ. Κ. Ρωμαίου ἀκαδημαϊκοῦ. Ἡ ἀνακοίνωσις ἐνδιαφέρουσα καὶ στολισμένη μὲ εἰκόνες, κυρίως στήριζεται στὸ θέμα τῶν Καλογήρων τῆς Θράκης, ποῦ πρῶτος ἀνέπτυξεν ὁ Γ. Βιζυηνός, ἐπεκύρωσεν ὁ κ. Daukins καὶ ἐξήγησεν ἐπισταμένως ὁ κ. Κ. Ρωμαῖος (Τόμ. ΙΑ' Ἀρχ. Θρ. Θεσ.).

3.—Ἡ ἱστορία Φιλιππουπόλεως Μυρτ. Ἀποστολίδου καὶ τὸ περιοδικὸν τὰ «*Θρακικὰ*». Πληροφορούμεθα ὅτι τὸ ἀνασυσταθὲν πολιτικὸν Θρακικὸν Κέντρον τοῦ κ. Φ. Μανουηλίδου, προσεταιρισθὲν πρὸς τὸν κ. Μ. Σταμούλην καὶ τὸν καθηγητὴν κ. Γ. Μέγαν, ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπανεκδώσῃ ἢ ἐπανεκδίδει τὰ «*Θρακικὰ*», τὰ ὁποῖα ἐσταδιοδρόμησαν χάριν τῆς Θράκης ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν ἐπαρκῶς. Τῶν Θρακικῶν ὑπήρξαμεν ἐπὶ τετραετίαν ὁ πρῶτος διευθυντῆς ἐκ τῶν ἰδρυτῶν. Ἡ ἀπόφασις μᾶς χαροποιεῖ, καὶ (μολονότι ἀποτελεῖ πολυτέλειαν σήμερον διὰ τὴν Θράκην ἐφ' ὅσον ἀπὸ δεκαοκταετίας ἐκδίδεται τὸ *Ἀρχεῖον Θράκης* ἀπὸ τὸ 1934, καὶ τὸ θρακικὸν ἐνδιαφέρον εἶναι ἀμβλύ), εὐχόμεθα ἐπιτυχίαν ἐπιστημονικὴν καὶ σταδιοδρομίαν ἀπόσκοπον.

Ἐπίσης πληροφορούμεθα ὅτι ἀπεφασίσθη ἡ ἔκδοσις καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ μακ. Μ. Ἀποστολίδου εἰς τόμον. Ἄλλ' ἡ ἱστορία, ζῶντος ἀκόμη τοῦ μακαρίτου, ἐδημοσιεύθη κατὰ κεφάλαια σχεδὸν ὅλη. Πρῶτον εἰς τὰ *Θρα-*

κικά και δεύτερον εἰς τὸ Ἀρχεῖον Θράκης, πάντοτε ὑπὸ τὴν ἰδίαν του ἐπιστασίαν καὶ διόρθωσιν τῶν δοκιμῶν μέχρι τοῦ θανάτου του 1942, καὶ ἔπειτα τὴν ἰδικὴν μου ἐπιστασίαν καὶ διόρθωσιν, ὅστις καὶ ἐμαθήτευσά παρ' αὐτῷ καὶ πολλὰ ἐδιδάχθην περὶ τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης.

Ἡ Ἱστορία λοιπὸν τοῦ Ἀποστολίδη εἶδε τὸ φῶς ὡς ἐγράφη τότε. Ἦν μετὰ τριανταπεντάχρονον διάστημα ἀφότου ἐγράφη ἡ Ἱστορία αὐτή, εἶναι καὶ καθυστερημένη καὶ ἀναχρονιστικὴ, ὥστε νὰ ἔχη ἀνάγκην ριζικῆς ἐπεξεργασίας καὶ διορθώσεως καὶ προσθηκῶν καὶ ἀφαιρέσεων. Πολλὰ τῆς κεφάλαια ἰδίως τῆς προῖστορικῆς καὶ ἱστορικῆς περιόδου εἶναι πλέον, ἂν μὴ ἄχρηστα, τοῦλάχιστον ἔχουν ἀνάγκην εἰδήμονος ἱστορικοῦ περὶ τὴν Θρακικὴν Ἱστορίαν καὶ βιβλιογραφίαν διὰ νὰ συγχρονισθοῦν καὶ διορθωθοῦν ὡς λ.χ. τὸ τῶν θεσμίων, τῆς γλώσσης, τῆς θρησκείας κλπ. Θὰ ἐχρειάζετο διὰ τὸ ἔργον αὐτὸ ἱστορικὸς ἔμπειρος καὶ ἱκανότατος περὶ τὰ Θρακικὰ ζητήματα καὶ οἱ φιλοδοξοῦντες δὲν εἶναι οὔτε ἔμπειροι, οὔτε κἀν ἱστορικοί.

Τὸ Θρακικὸν Κέντρον δύναται, ἂν ἔχη ἢ εὔρε τὰ χρήματα, νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ λαογραφικῆς ἔρευνες, βοηθώντας τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, ὅπως αὐτὸ ἐκτίθεται εἰς τὸ χρονικὸν τῆς Ἑταιρείας (ἔκδοσις 1953) καὶ πραγματοποιεῖται ἤδη.

Ἄλλωστε ἡ ἐπανελημμένη προσπάθεια τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἱστορίας προσέκοψε 1) εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ Γεν. Ἐπιτ. Στρατοῦ, 2) εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ 3) εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ Ὑπ. τῶν Ἐξωτερικῶν, ὑπουργοῦντος τότε τοῦ κ. Φιλ. Δραγούμη, διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 55566)13-11-53 ἀποφάσεως, στηρικθείσης εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς Ἱστορίας εἰς τὰ Θρακικὰ καὶ τὸ Ἀρχεῖον Θράκης, κατὰ κεφάλαια.

Σημειώνομεν τὰ πράγματα διὰ νὰ καταδειχθῇ ὅτι τὸ Θρακικὸν Κέντρον κακῶς ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπιληφθῇ μιᾶς τοιαύτης ὑποθέσεως ἔξω τῆς πνευματικῆς του ἱκανότητος καὶ ἔξω τῆς ἀνάγκης νὰ στραφῇ ἄλλοῦ, ἂν θέλῃ νὰ ὑπηρέτησῃ τὴν Θράκην. Ἄς μὴ ταράξουν λοιπὸν τὸν αἰώνιον ὕπνον τοῦ Μυρτίλου Ἀποστολίδη.

3.—Τὸ Ἀρχεῖον Θράκης, συμπληρῶσαν τὴν ἔκδοσιν δεκασκτῶ τόμων, ὡς γνωστὸν ἔλαβε τρία βραβεῖα: 1) τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 2) τῆς ἐν Παρισίοις Ἑταιρείας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλλην. Σπουδῶν καὶ 3) τῆς Commission Internationale des Arts populaires et Traditions, τῆς ὁποίας μέλος ἐξελέγη καὶ ὁ διευθυντῆς καὶ ἰδρυτῆς του Πολ. Παπαχριστοδούλου. Ἐξέδωκε δεκασκτῶ τόμους καὶ ὁ ἐκ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν καθηγ. τῆς Μεσαιωνικῆς Ἱστορίας κ. Κ. Ἀμαντος ὁμιλῶν στὴν συνεδρίαση τῆς 15 Ἰαν. 1948 παρουσιάζοντας τὸν IB' τ. (βλ. IG' τ. Ἀρχείου Θρ. σ. 248—250 ἀναδημοσίευσιν ἀνακοινώσεως) ὅχι μόνον ἐπήνεσε τὴν σταδιοδρομίαν του, ἀλλὰ ἐτόνισε καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἀξίαν. Καὶ ὁ ἔπαινος συνωδεύθη μὲ τὴν

εὐχὴν διὰ τὴν μακρὰν σταδιοδρομίαν τοῦ περιοδικοῦ, πρὸς ἀποπεράτωσιν ἑνὸς ἔργου τόσον ἀναγκαίου διὰ τὴν Θράκην. Αὐτὸ καὶ γίνεται.

4.—Τὸ εἰς τὸ Ἄρχ. Θρ. Θησ. τόμ. Θ' σ. 305—309 δημοσιευθὲν ἀρχεῖον τοῦ Δημ. Κοντοδήμου, ὑπάρχει ἤδη κατατεθειμένον εἰς τὸ τμήμα χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Χουρμούζη Ἀθανασίου γαμβροῦ του. Τὸ σημειοῦμεν, διότι τσιμπολογήσαντες ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον μεταγενεστερῶς ἄλλοι, ὡς λ.χ. τὸ γραμματόσημον τῆς Ἡγεμονίας, δὲν ἀναφέρουν ὅπως συνηθίζουν, τὴν πηγὴν τῆς προελεύσεως.

5.—*Ἡ ραδιοφωνικὴ ἐκπομπὴ τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν*
Συνεχίζεται ἡ ραδιοφωνικὴ ἐκπομπὴ τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν τῆς Θράκης μὲ μίαν προσπάθειαν καλλιτεχνικήν. Τὰ τραγούδια τοῦ Μόσχου Παπαχριστοδούλου, ποὺ κατέγραψε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἐκπέμπονται μεπιτυχίαν ἀπὸ τὴν χορωδίαν «τῶν Θρακικῶν λαϊκῶν μελωδιῶν» καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Παντ. Καβακοπούλου καὶ εἰσήγησιν τοῦ κ. Πολυδ. Παπαχριστοδούλου. Τραγούδια μᾶς στέλλονται κι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Θράκης, ἀλλὰ καὶ τὸ φωνοληπτικὸν μας μηχανήμα καταγράφει ἀπὸ Θρακιῶτες, ποὺ προσέρχονται πρόθυμα νὰ τραγουδήσουν. Εἶναι, νομίζομεν, ἡ τελευταία προσπάθεια πρὸς περισυλλογὴν τοῦ λαογραφικοῦ αὐτοῦ θησαυροῦ ποὺ χάνεται καὶ σβήνει. Τὸ φωνοληπτικὸν μηχανήμα μᾶς ἔστειλεν ὡς δῶρον ἡ Πανθρακικὴ Ἐνωσις τῶν ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ Θρακῶν, συγκληθεῖσα ἀπὸ τὰς ἐκκλήσεις μας. Ταινίες μᾶς ἔστειλεν ὡς δῶρον προσωπικὸν καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μιχαήλ, Θραξ καὶ αὐτός, ποὺ συγκινεῖται ἐκάστοτε ἀπὸ τὴν κραυγὴν μας. Τὸ ἔργον μας οὕτω προχωρεῖ καὶ ἐντὸς τοῦ 1954 θὰ ἐκδοθῇ ὁ μουσικὸς πλοῦσιος θησαυρὸς τῶν τραγουδιῶν μας σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο τῆς ἐκπομπῆς μας.

6.—*Οἱ διαλέξεις περὶ Θράκης.* Ὅσες διαλέξεις ἀπὸ τοῦ 1936 ἔδωκεν ὁ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ κ. Π. Παπαχριστοδούλου περὶ Θράκης ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸν σταθμόν, θὰ ἐκδοθῶν ἐπίσης εἰς δημοσίευμα τῆς Ἐταιρείας. Οἱ διαλέξεις ἀποτελοῦν πλούσιον θησαυρόν, ποὺ μὲ κόπους πολλοὺς ἐθησαυρίσθηκε ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῆς Θρακικῆς Ἱστορίας. Εἶναι ἡ ἀλήθεια ἡ ἱστορικὴ. Συναρμολογημένες σένα δημοσίευμα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ διαβάζωνται ἀπὸ τὸ λαό, θὰ ἀποτελέσουν καὶ μιὰ πηγὴ ἱστορικὴ. Ἐγράφηκαν μὲ κόπον καὶ εὐγενικὴν προσπάθειαν διαφωτιστικήν.

π. π.

7.—*Μᾶς γράφουν ἐκ Νέας Ὑόρκης τὰ ἑξῆς :*

NEW YORK:—«Ἡ Πανθρακικὴ Ἐνωσις ὠργάνωσεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αἴθουσαν τοῦ φημισμένου ἐστιατορίου «HELLAS CAFE» μίαν ὠραίαν οἰκογενειακὴν συγκέντρωσιν πρὸς τιμὴν τῆς ἑξ Ἀθηνῶν ἐλθούσης λογίας Ἀμερικανίδος κυρίας Ἄννας Ἀντωνιάδου, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὰ ἔτη διετέλεσε Γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς Πρεσβείας. Ἡ ξενι-

ζομένη Ἀμερικανίς, γέννημα τῆς Νέας Ὑόρκης, εἶναι σύζυγος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐγκρίτου ἀρχιτέκτονος κ. Ἀντωνιάδου. Ἔχει ζήσει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν ἐπὶ εἴκοσι πέντε περίπου ἔτη. Συνεπῶς ἔκαμε τὴν Ἑλλάδα δευτέραν τῆς πατρίδα. Ὅμιλεῖ μὲ εὐχέρειαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἶναι δὲ ἐντελῶς ἑλληνοποιημένα καὶ τὰ δύο αὐτῆς τέκνα, τὰ ὁποῖα αἰσθάνονται ὡς πατρίδα τους τὴν Ἑλλάδα. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ κυρία Ἀντωνιάδου ἔχει ἐκδώσει εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μίαν πολὺ ἐνδιαφέρουσαν γραμματικὴν χάριν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ταχεῖαν ἐκμάθησιν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης.

Τὸ πρὸς τιμὴν τῆς ξενιζομένης δοθὲν δεῖπνον ἐτίμησε καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος αἰσθάνεται ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν, ὅταν εὐρίσκεται εἰς τὰς συγκεντρώσεις τῆς Πανθρακικῆς Ἐνώσεως, τῆς ὁποίας εἶναι ἐπίτιμος Πρόεδρος. Μετὰ τὸ δεῖπνον προεβλήθη εἰς τὴν αἴθουσαν μία ἐνδιαφέρουσα, ἰδιαιτέρως τοὺς Θραῶκας, κινηματογραφικὴ ταινία, τὴν ὁποίαν ἐπῆρεν ἡ ἰδία κ. Ἀντωνιάδου τελευταίως, ὅταν μετέβη εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα. Ἡ ταινία ἀναφέρεται εἰς τὰς παναρχαίας τελετὰς τῶν λεγομένων «Ἀναστενάρηδων». Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐκαλοῦντο οἱ κάτοικοι καὶ μερικῶν χωρίων τῆς Βορείου Θράκης πρὸς τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα. Οἱ ἐκριζωθέντες χωρικοὶ ἔχουν ἐγκατασταθῆ εἰς μίαν περιοχὴν παρὰ τὸν Λαγκαδᾶ, ὅπου συνεχίζουν τὰ προαιώνια πάτρια ἔθιμα αὐτῶν. Κάθε χρόνον, τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου, τελοῦν καὶ τὰς παναρχαίας, τὰς περιεργοτάτας τελετὰς τῶν «Ἀναστενάρηδων». Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην οἱ ἐκριζωθέντες Θραῶκες χωρικοὶ συγκεντρώνονται εἰς τὴν πλατεῖαν, ὅπου ἀνάπτουν φωτιὰς ἀνὰ διάφορα βήματα καὶ χορεύουν. Χορεύουν, κρατοῦντες καλυμμένας ἀγίας εἰκόνας καὶ, ξυπόλυτοι, περιπατοῦν, πηδῶντες ἐπάνω εἰς τὶς καυστηρότατες φωτιὰς. Καὶ δὲν παθαίνουν τίποτε. Οὔτε καὶ τὰ ἐλάχιστα ἐγκαύματα. Αὐτὸ χαρακτηρίζεται ὡς θαῦμα. Οἱ χωρικοὶ τὸ πιστεύουν ὡς θαῦμα, ὀφειλόμενον εἰς τὴν προστασίαν τῶν ἁγίων εἰκόνων, τὰς ὁποίας κρατοῦν εἰς τὰ χέρια τους, ὅταν χορεύουν ἐπάνω εἰς τὶς φωτιὰς, στριφογυρίζοντας μὲ δαιμονικὴν ὁρμὴν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προβολῆς τῆς ταινίας ἡ κ. Ἀντωνιάδου ἐξηγοῦσεν εἰς ὠραίαν ἑλληνικὴν τὰ τῆς περιέργου αὐτῆς τελετῆς καὶ ἐτόνισεν ὅτι τέτοια πανάρχαια ἔθιμα ἔχουν καὶ ἱστορικὴν καὶ λαογραφικὴν σημασίαν καὶ πρέπει νὰ διαιωρίζωνται. Εἰς τὴν ταινίαν ἐφαίνετο καὶ ὁ καθ. κ. Παπαχριστοδούλου, ὁ ὁποῖος ἀπὸ εἰκοσαετίας περίπου ἐκδίδει εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἀξιοθαύμαστον «Θρακικὸν Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον», τὸ ὁποῖον ἐβραβεύθη καὶ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἀναβίωσιν τῶν ἀναστενάρηδων. Τὴν διακεκριμένην Ἀμερικανίδα—Ἑλληνίδα συνεχάρη μὲ θερμὰ λόγια ὁ σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος, ὁ ὁποῖος ἐχαρακτήρισε τὴν τελετὴν—τὸ θαῦμα τοῦ σπανίου αὐτοῦ χοροῦ τῶν χωρικῶν τῆς Θράκης, κρατούντων τὰς ἀγίας εἰκόνας των, ὅταν στριφογυρίζουν, ἀβλαβεῖς, ἐπάνω εἰς τὶς φωτιὰς—ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ὁμαδικῆς πίστεως τῶν εὐσεβῶν ἐκείνων χωρικῶν.

Τὴν κ. Ἀντωνιάδου, πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας παρετέθη τὸ δεῖπνον τῆς Θρακικῆς ἀδελφосύνης, παρουσίασεν εἰς τὴν ὁμήγουριν μὲ ὀλίγα σεμνὰ καὶ εὐστοχα λόγια ὁ πρόεδρος τῆς Πανθρακικῆς κ. Δημοθῆνης Χατζηγιαννάκης, διακεκριμένος Ἕλλην ἐπιστήμων, ἔλθων τελευταίως ἐξ Ἑλλάδος πρὸς μόνιμον ἐγκατάστασιν ἐν Ἀμερικῇ.

ἜΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ.,

13—X—1953

8.—*Μᾶς γράφουν ἐκ Γενεύης τὰ ἑξῆς :*

«Τὴν 5 Νοεμβρίου 1953 ὁ νευρολόγος-ψυχίατρος, διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γενεύης, κ. Μιλτιάδης Βλαστός, ἔδωσε διάλεξιν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελειῶν τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς ἐν Γενεύῃ μὲ θέμα : «Ἡ πυροβασία ἐν Ἑλλάδι καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Ἀναστενάγια, ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ ἱατρικῆς ἐξηγήσεως τοῦ φαινομένου». Τὴν διάλεξιν ἐτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των ἐκ μέρους τοῦ Sénat τοῦ Πανεπιστημίου ὁ κ. Πρύτανις, καθηγητῆς τῆς ἱστολογίας κ. E. Bujard καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς Συγκλήτου καθηγητῆς τῆς ἀνατομικῆς κ. J. Baumann, οἱ καθηγηταὶ τῆς ἱατρικῆς Σχολῆς M. Boch, E. Frommel, P. Favarger, M. Monnic, R. Junet, ὁ γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου κ. H. Blanc, πλείστοι ἰατροί, Ἑλβετοὶ φιλέλληνες καὶ ξένοι καὶ Ἕλληνες φοιτηταί. Ὁ κ. M. Βλαστός ἐξέθεσεν ἐπὶ ὥραν καὶ πλέον τὸ θέμα του τονίσας ὅτι τὰ Ἀναστενάγια ἔχουσιν ἑλληνικὴν προέλευσιν, ὡς ὑπολείμματα τῶν ἀρχαίων Διονυσιακῶν μυστηρίων, καὶ ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιστήμη δὲν δίδει ἱκανοποιητικὴν ἐρμηνείαν τοῦ φαινομένου διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς φυσικοχημικοβιολογικῆς, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ δεχθῇ ὅτι εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἀκαΐας ἡ πίστις τῶν Ἀναστενάρηδων πρὸς τοὺς Ἁγίους Κωνσταντῖνον καὶ Ἑλένην εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ἀναστέλλει, καταργεῖ καὶ ἀνατρέπει τοὺς γνωστοὺς φυσικοχημικοὺς νόμους καὶ ἐπομένως τὴν προφύλαξιν τῶν Ἀναστενάρηδων ἀπὸ ἐγκαύματα, κατὰ τὸ βᾶδισμά των ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Τὴν διάλεξιν ἐσυνώδευον ὠραῖαι φωτογραφίαι τῆς τελετῆς τῶν Ἀναστεναρίων, εὐγενῶς προσφερθεῖσαι ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Π. Παπαχριστιοδούλου. Ἡ διάλεξις καὶ προβολὴ τῶν εἰκόνων ἔκαμαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀκροατὰς καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Baumann συγχαίρων τὸν ρήτορα, ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ παρακολουθήσῃ μετ' ἄλλων καθηγητῶν τὰ προσεχῆ Ἀναστενάγια εἰς Λαγκαδᾶ».

9.—Εἰς τὸν οἰκεῖον φάκελλον τοῦ Ὑπουργείου Δικαιοσύνης τοῦ ἔτους 1830 εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους εὐρίσκεται μία ἐπιστολή, γραφεῖσα ἐκ Ναυπλίου τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1830 ὑπὸ τινος Γ. Κωνσταντινίδου, ἐκ Φιλιππουπόλεως καὶ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν τότε Ὑπουργὸν τοῦ Κυβερνήτου Ἰω. Καποδίστρια Ἰωάνν. Γενατᾶν, ἵνα τὸν παρακαλέσῃ νὰ τὸν προσλάβῃ γραμματέα εἰς τι δικαστήριον. Ὁ Κωνσταντινίδης δὲν γνωρίζει βεβαίως τὸν Ὑπουργὸν Γενατᾶν, τοῦ γράφει ὁμως μὲ διακριτικότητα, εὐγένειαν καὶ λεπτότητα ὡς ἐὰν ἦτο οἰκειὸς αὐτῷ, τὸν κολακεύει ἐλαφρῶς καὶ ἀπαριθμῶν τὰ ἴδια προσόντα ἐκ τῆς παιδείσεως καὶ τῆς πείρας, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς κα-

λῆς ἀγωγῆς, ζητῶν νὰ χρησιμοποιηθοῦν πάντα ταῦτα πρὸς ὄφελος τῆς πολιτείας, διότι ὡς ὑπάλληλος τῆς Κυβερνήσεως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐργασθῆ παραλλήλως πρὸς τὰ λοιπὰ ὄργανα αὐτῆς. Ἴδου ἡ ἐπιστολή :

Πρὸς τὸν εὐγενέστατον κύριον

I. Γ. Γενατᾶν, τὸν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματέα

Ὁ ὑπογεγραμμένος, λαμβάνων τὴν τιμὴν νὰ παρουσιασθῆ ἐνώπιον τῆς ὑμ. εὐγενείας, χαίρει πιστεύων ὅτι θέλει τύχει εὐμενοῦς δεξιώσεως καὶ προστασίας. Γέννημα τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ καταγόμενος ἀπὸ γονεῖς Ἑλληνας ἐπαιδεύθη τὰ μαθήματα ὅσα οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι συνήθως ἐδίδασκον εἰς τὴν πατρίδα μας μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας, κατελθὼν δὲ πρὸ καιροῦ εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα ἔκαμον ἀγαθῆ τύχῃ τὴν γνωριμίαν τοῦ πρώην προέδρου τοῦ Δικαστηρίου τῶν Βορείων Σποράδων κ. Γεωργίου Ἀθανασίου, παρ' οὗ ἀνέλαβον κατ' ἀρχὰς τὰ τοῦ Γραμματέως χρέη προσωρινῶς μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ παρὰ τῆς Διοικήσεως διορισθέντος, μετέπειτα δὲ διωρίσθη γραφεὺς ἀναφορῶν καὶ συνετέλεσα οὕτω εἰς ταχύτεραν περαίωσιν τῶν δικῶν ἐν πόλει καὶ νήσῳ, ἐνθα οἱ πολῖται ἦσαν ἄπειροι τῶν τοιούτων ἐγγράφων καὶ ἐγὼ πρώτος ἔδωκα τὸ παράδειγμα.

Αἱ ὑπηρεσίαι μου εἰς τὸ ἐκεῖ Δικαστήριον, ὅσον μικραὶ καὶ ἀσθενεῖς αἰσθάνομαι ὅτι εἶναι, ἢ διαγωγή μου καὶ ὁ χαρακτήρ μου μαρτυροῦνται εἰς τὸ ἐπισυναπτόμενον ἀντίγραφον τῆς πρὸς με ἐπιστολῆς τοῦ παύσαντος προέδρου καὶ λυποῦμαι μὲν, ἀφ' ἐνὸς μέρους ὅτι τὰ περιστατικὰ τῆς ἀλλαγῆς ἐγένοντο κάλυμα τὸ νὰ λάβω ἐπίσημον τὴν ἀπόδειξιν, τολμῶ δὲ νὰ παρατηρήσω ἀφ' ἑτέρου ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος, ἐκτὸς ὧν τοῦ δικαστηρίου τότε, ἐξέδωκε μετριώτερον τὸν ἀριθμὸν τῶν χάριν παρ' ἐμοῦ γραφείων ἀναφορῶν, φυλαττόμενος ἴσως μὴ ὑποπέση εἰς ὑπερβολήν.

Ἐγὼ δὲ οὐχὶ ὅτι νομίζω ἐμαυτοῦ ὡς ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν μου ἔχοντα ἀξιώσιν τινα, ὥστε νὰ ἐξαιτηθῶ τὴν προστασίαν σας καὶ τὸν διορισμὸν εἰς τι χρέος δημόσιον, ἀλλ' ἔχων καύχημά μου νὰ ἀξιοθῶ ὑπηρεσίας τινὸς ἀναλόγου μὲ τὰς δυνάμεις μου καὶ πνέων ζῆλον διακαῆ νὰ καταταχθῶ μεταξὺ τῶν πιστῶν ὑπηρετῶν τῆς Σ. Κυβερνήσεως, ἐπιθυμῶ καὶ εὐχομαι νὰ γίνῃ τοῦτο εὐεργέτημα τῆς ὑμετέρας εὐγενείας πρὸς ἐμέ. Ὅθεν προστρέχω εἰς τὴν εὐγενεῖάν της, ποιούμενος τοῦτο καλὸν οἰωνὸν δι' ἐμέ, ὅτι αἱ περιστάσεις διηύθυναν οὕτω τὴν τύχην μου, ὥστε νὰ ἀφοσιώσω ἐμαυτὸν ὅλως εἰς τὴν καλοκαγαθίαν καὶ εὐεργετικὴν διάθεσιν τῆς ὑμετέρας εὐγενείας, τῆς ὁποίας τὰς χάριτας τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι ἀπολαύουσιν ἤδη ἀφθόνως. Λαμβάνω δὲ τὸ θάρρος νὰ ἀφοσιωθῶ ὅλως εἰς τὴν εὐγενεῖάν της παρακαλῶ, εὐγενέστατε κύριε, εὐαρεστηθῆτε νὰ δεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἀπεριορίστου ὑποκλίσεως, μεθ' ἧς ὑποσημειοῦμαι.

Τῆς ὑμετέρας εὐγενείας ἐλάχιστος δοῦλος

Γεώργιος Κωνσταντινίδης

Τῆ 4 Ὀκτωβρίου 1830

Ἐν Ναυπλίῳ

Πράγματι μετὰ τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Γενατᾶν ὁ Φιλιππουπολίτης Κωνσταντινίδης ὑπέβαλε καὶ μακρὸν ἔγγραφο ἀπὸ 7ης Αὐγούστου 1830 τοῦ χρηματίσαντος προέδρου τοῦ κατὰ τὰς Βορείους Σποράδας Πρωτοκλήτου δικαστηρίου, ἐξ οὗ πιστοῦται ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ἐπιμελής, ἱκανὸς καὶ φιλόπρονος, ὡς προσωρινὸς γραμματεὺς τοῦ δικαστηρίου. Περαι-

τέρω ὁ Γ. Ἀθανασίου προσθέτει : «Σὺ ἔδωκας τρανώτατα δείγματα τῆς ἀγαθότητος τῆς ψυχῆς σου τῆς συμπαθείας πρὸς τοὺς ἀπόρους καὶ τῆς ἀνιδιοτελείας τοῦ χαρακτῆρός σου...», ἀναφέρων συγκεκριμένα παραδείγματα ποὺ ὁ Κωνσταντινίδης ὡς δημόσιος συνήγορος δωρεὰν ἐξυπηρέτησε κατηγορουμένους ἔνδεεις, στρατιώτας καὶ φύλακας. Ἄλλα προσόντα ὑπογραμμίζονται «ἰκανότης εἰς τὴν σύνθεσιν, σαφήνεια εἰς τὰς ιδέας καὶ καθαριότης τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος».

Δὲν ἔχομεν συνέχειαν τῶν ἐγγράφων τούτων διὰ νὰ πληροφορηθῶμεν ἂν εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν προσόντων του ὁ Γ. Κωνσταντινίδης προσελήφθη εἰς δημοσίαν τινὰ ὑπηρεσίαν μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς. Πάντως ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἓνα λόγιον καὶ δραστήριον θράκα, ἰκανὸν νὰ ἀγωνισθῇ καὶ νὰ κατακτήσῃ τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, μακρὰν τῆς γενετείρας του, χρησιμοποιοῦν τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἐφόδιά του.

Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ ΓΑΪΤΑΝΟΥ ΓΙΑΝΝΙΟΥ

Με ειλικρινῆ θλίψι ὁ πνευματικὸς κόσμος τῆς Πόλης καὶ Ἀθήνας ἐθρήνησε τὸν θάνατο (Φεβρ]ου 1952) τῆς Ἀθηναῖς Γαϊτάνου Γιαννιοῦ, μιᾶς ἀπὸ τὶς ἐκλεκτότερες διανοούμενες Πολίτισσες, με εὐρεία δρᾶσι εἰς ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς μας.

Προικισμένη ἀπὸ τῆ φύσι με τὶς δυνατότητες ποὺ κλείει μέσα της κάθε ἀνώτερη ψυχὴ, ἐρρίφθηκε ἀσυγκράτητα ἀπὸ πολὺ νέα στὸν εὐγενικὸ ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ἔτοιμη πρὸς πάλη γιὰ τὴν κυριαρχία τοῦ εὐγενικοῦ καὶ ὡραίου,

Γεννήθηκε στὰ 1880 στὸ ὀνομαστὸ προάστειο τῆς Πόλης, τὸ Μακροχώρι, ποὺ ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα ξεχώριζε γιὰ τὴν ἐκπολιτιστικὴ του κίνησι. Ἐμαθῆτευσε στὸ Ζάππειο Διδασκαλεῖο τῆς Πόλης, ἀπ' ὅπου καὶ ἀποφοίτησε τὸ 1898. Πολὺ νέα ἀρχίζει τὴν σταδιοδρομίαν της ἀπὸ τὴν διδασκαλικὴ ἔδρα τοῦ Παρθεναγωγείου Μακροχωριοῦ. Τρέχει ἐμπρός, πάντα ἐμπρός με ἰδέες ποὺ ἔτρεχαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τους καὶ ὅταν στὰ 1903 ἀνελάμβανε τὴν διευθύνσι τοῦ Παρθεναγωγείου αὐτοῦ, ποὺ συγχρόνως καὶ προήγαγε, δὲν δέχεται συμβιβασμοὺς καὶ συνθηκολογήσεις με τὰ πεπαλαιωμένα συστήματα. Φανατικὴ ὀπαδὸς τοῦ δημοτικισμοῦ — ποὺ ἦταν τότε ἀκόμα στὰ σπάργανα πολλῶν γραμματισμένων — καταρτίζει συγχρονισμένον πρόγραμμα με τὰ νεώτερα ἐπιτεύγματα τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης. Ἐξοστρακίζει τὴν καθαρεύουσα καὶ εἰσάγει τὴν δημοτικὴ γλῶσσα : αὐτὸ ἦτο γιὰ νὰ δεχθῆ ἐπιθέσεις, νὰ ἔχη ἀντιδράσεις ἰσχυρῶν ἐπικριτῶν καὶ νὰ χαρακτηρίζεται ὡς τολμηρὰ ἑπαναστάτις καὶ ἀνατρεπτικὴ δέχεται εἰρωνείας, ἀλλ' ἡ Ἀθηναῖς προχωρεῖ δημιουργεῖ συζητήσεις γιὰ νὰ καταλήξῃ εἰς ἐπιτυχημένα ἀποτελέσματα καὶ νὰ κερδίσῃ συνεργάτας καὶ θαυμαστάς.

Ἡ δυνατὴ καὶ ζωντανὴ πέννα της ἐξ ἴσου τὴν βοηθεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ ἐλεύθερα τὶς ἀρχές καὶ τὰ ἰδανικά της στὸ περιοδικὸ «Νέο Πνεῦμα» ποὺ ἐκδίδει 1908—1911 καὶ διευθύνει.

Ἄλλ' ἡ φλογερὴ της προσπάθεια τὴν σπρώχνει πέρα ἀπὸ τὸν συντηρητισμὸ τοῦ Τουρκικοῦ περιορισμοῦ καὶ κατέρχεται εἰς Ἀθήνας με τὸν ὁμοῖδεάτη σύντροφό της (1911), ὅπου ἐπίστευε νὰ εὑρίσκει εὐρύτερον τὸ στάδιο πρὸς δημιουργίαν. Ἐδῶ ἀναπτύσσει ὅλη τὴν πνευματικὴν, κοινωνικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν της δραστηριότητα. Λαμβάνει θέσι πρωτοπόρου εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἑλληνίδος, συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἰδρυτριῶν τοῦ Περιοδικοῦ «Ἑλληνίς» τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἑλληνίδων Γυναικῶν, τὸ ὁποῖον καὶ διευθύνει ἐπὶ ἔτη, παίρνει θέσιν ἐκλεκτῆς δημοσιογράφου με τὰ ἄρθρα της εἰς τὰς καθημερινὰς ἐφημερίδας. Πλουτίζει τὰς σελίδας τοῦ Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ Ἐλευθερουδάκη με τὰς περὶ Φεμινισμοῦ μελέτας της, συνεργάζεται εἰς τὴν Μεγάλην Ἐγκυκλοπαίδειαν «Πυρ-

σός». Παρακολουθεί την γυναικεία κίνηση και αντιπροσωπεύει την Ἑλληνίδα εἰς τὰ διεθνή γυναικεία συνέδρια τῆς Μασσαλίας 1926, τῶν Βρυξελῶν 1928 καὶ τῆς Βιέννης 1931.

Ἐμπνευσμένη δὲ ἀπὸ τὰ ἀνθρωπιστικά της αἰσθήματα ἰδρύει εἰς Ἀθήνας τὸ «Σπίτι τοῦ Κοριτσιοῦ», ὅπου ἐπὶ 18 ἔτη ἐργάζεται ὡς Γεν. Γραμματεὺς καὶ ἀποβαίνει ψυχὴ καὶ μοχλὸς αὐτοῦ. Παρακολουθεῖ τὰ ἀπροστάτευτα κορίτσια μὲ ἀγρυπνη ἀφοσίωσι στοργικῆς μάννας καὶ προσπαθεῖ μὲ κάθε μέσο ἠθικοπλαστικὸ ν' ἀνυψῶνῃ τὸ ἠθικὸ φρόνημά των μέσα στὸ πλαίσιο τῆς Ἑλληνίδος κόρης.

Ἄλλ' ἢ εὐργετικὴ ἐργασία της διακόπτεται ἀπὸ τὴν νέαν ρύθμισιν ποὺ ἔδιδεν ἡ νέα Πολιτικὴ Κυβέρνησις εἰς τὰ παρόμοια ἰδρύματα. Ἡ Ἀθηναῖα ἀποσύρεται μὲ πόνο ψυχῆς ἀπὸ τὸ δημιούργημά της· γέρνει κεραυνόπληκτη δροῦς μὲ κλονισμένη τὴν ὑγεία.

Τώρα ἡ ἀνεξάντλητη πέννα της ἔρχεται συντρόφισσα τῆς μονοτονίας της· θυμᾶται τὰ περασμένα καὶ γράφει γιὰ τοὺς Πολίτας λογίους καὶ τὶς Πολίτισσες, γιὰ τὰ Φιλολογικὰ σαλόνια τῆς Πόλης, γιὰ τοὺς γλωσσικοὺς καυγάδες, σκιαγραφεῖ παλαιὰ της γνωστὰ πρόσωπα τοῦ πνεύματος στὰ Περιοδικὰ «Νέα Ἑστία» Ἀθηνῶν, στὶς «Μορφές» Θεσσαλονίκης, στὴν «Τέχνη» τῆς Πόλης. Πάντα γιὰ τὴν ἀξέχαστη Πόλη, ποὺ τῆς ἔδωσε τὰ φτερὰ νὰ πετᾷ στοὺς ἰδεολογικοὺς της ὁρίζοντες.

Στὸ τελευταῖο της ἔργο «Τὸ Πνευματικὸ Μακροχῶρι τοῦ καιροῦ μου» ἀφίνει τὴν τελευταία της πνευματικὴ πνοή· τρυφερὸ λίκνισμα νοσταλγικῆς ἀγάπης ἀφιερωμένο στοὺς νέους.

Ἀπομονωμένη δὲ τὰ τελευταῖα της χρόνια μὲ ἐπισηπλῆ ὑγεία δέχεται στὸ ἀπέριττο σαλονάκι της τοὺς παλιοὺς καὶ νέους πνευματικοὺς της φίλους, ὅσους βαθειὰ τὴν ἐξετίμησαν καὶ τὴν ἀγάπησαν· γιὰ τὴν ἑλληνίδα κατὰ τὴν ἐπιθετικὴν της δρᾶσιν ἔκρυβε καρδιὰ εὐαίσθητη ποὺ ἀγαποῦσε καὶ συμπονοῦσε βαθειά. Ἔτσι ἀργὰ—ἀργὰ τρεμόσβυνε ἡ φωτεινὴ λαμπάδα, ἐνῶ τὸ φῶς της ἀπορροφοῦσε ὑπουλα ὃ καρκίνος μέσα στοὺς πνεύμονές της.

Τὰ τελευταῖα της λόγια πρὸς τὴν ὑπογράφουσαν, πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν ἐκτάκτως γαλήνιο θάνατό της, ἐστράφησαν πάλι πρὸς τὴν ἄλλοτε γυναῖκα τῆς ὑποδούλου «Ἐχομε συλλέξει τόσο ὦραϊα γιὰ τὴν δρᾶσιν τῆς ὑποδούλου δασκάλας· ἐγὼ δὲν εἶμαι πιά σὲ θέσιν νὰ κάνω τίποτε· θὰ τὸ κάμῃς σύ, τὸ θέλω» καὶ τὰ πλουμιστὰ μάτια της καρφώθηκαν στὰ δικά μου περιμένοντας καταφατικὴ τὴν ἀπάντησιν.

Τῆς ἔδωσα τὴν ἀπάντησιν καὶ παρακαλῶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν νὰ μὲ βοηθήσῃ νὰ τηρήσω τὴν ὑπόσχεσιν ποὺ ἔδωσα στὴν καλὴ φίλη καὶ ἐκλεκτὴ Πολίτισσα γυναῖκα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ὁ Β. Παπαθεοφίλου ὑπῆρξε ἕνας ἐξαίρετος πατριώτης ἐκ Στενιμάχου, ἕνας λαμπρὸς οἰκογενειάρχης, ἕνας νοσταλγὸς τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἕνας θρηνωδὸς τῆς χαμένης πατρίδος. Ὁ Β. Παπαθεοφίλου κατὰ Μάϊον τοῦ 1953 ἀπεχαιρέτησε τὴν ζωὴν εἰς Ἀθήνας καὶ στοργικὰ τὸν ἐκάλυψε ἡ Ἀττικὴ γῆ. Ἐγνώρισε τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος του, ἀγαποῦσε τὴ Θράκη καὶ ἐθαύμαζε τὴν πνευματικὴν τῆς ἀνθήσι. Γιαυτὸ ἀγαποῦσε καὶ τὸν Μ. Ἀποστολίδη καὶ τὸ ἔργον του καὶ μεριμνοῦσε κατὰ τὴν παραμονὴν του ἐδῶ γιὰ τὴν διατροφήν του σὲ χρόνια δισεχτα. Διεχειρίσθη, ὡς ἐκτελεστὴς τῆς διαθήκης τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Θράκης, τὴ μικρὴ περιουσίαν του καὶ κρατοῦσε στὸ χρηματοκιβώτιόν του τὴν πνευματικὴν του ἀδημοσίευτην περιουσίαν. Ὁ Πατριωτισμὸς του ὑπῆρξε τὸ καλλίτερον χαρακτηριστικόν του. Ἡ Ἀττικὴ γῆ ἄς τὸν σκεπάζει ἐλαφρά.

π. π.

ΟΥΡΑΝΙΑ Μ. ΧΑΤΖΗΠΑΡΑΣΚΕΥΑ

Ἀπὸ καρδιακὸν νόσημα ἀπεχαιρέτησε τὴν ζωὴν ἡ Οὐρανία Χατζηπαρασκευᾶ ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν, τὸ γένος Χρησιδῆ ἱατροῦ (18-9-52). Ἡ θανοῦσα ἐσπούδασεν εἰς τὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα Φιλ(λ)εως, ὡς ὀδοντοῖατρος εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἔλαβε πτυχίον τῆς École dentaire de Paris 1909. Εἶναι ἡ μόνη γυναῖκα πού ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμά της εἰς τὴν Τουρκίαν ὡς ἐπιστήμων ἱατρός, καὶ τὸ ἤσκησε ἐν Σαρ. Ἐκκλησίαις καὶ ἐν Ἀθήναις τιμίως καὶ ἀξιοπρεπῶς. Τὸ Ἀρχεῖον Θράκης μὲ ὑπερηφάνειαν μνημονεύει τὴν ὀνομαστήν αὐτὴν πρωτοπόρον Θρακιώτισσαν καὶ παραδίδει τὸ ὄνομά της εἰς τοὺς ἐπερχομένους εὐλαβῶς.

π. π.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΡΟΣΣΟΛΑΤΟΣ

Στὰ 1953 Αὐγούστο ἀπέθανε ὁ συνεργάτης Ἀντ. Ροσσολᾶτος τυπογράφος καὶ διευθυντὴς τῆς *Πολυβιοτεχνικῆς*. Ὁ πρόωρος θάνατός του κατέλυσε τὴν διεύθυνσιν καὶ ἐστέρησε τὸ Ἀρχεῖον ἀπὸ τὸν παλαιόμαχον καὶ πεπειραμένον συνεργάτην του, πού ἐπὶ δεκαῆξ χρόνια τὸ ἐτύπωνε μὲ ἀγάπην καὶ ὑπερηφάνειαν. Ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἀρχείου Θράκης ἐκφράζει τὴν λύπην της, θρηνεῖ τὸν θάνατόν του καὶ σημειώνει τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐκτὸς τοῦ συμφέροντος τοῦ ἐργαζομένου εἶχε καὶ τὸ ἰδανικόν νὰ συνεισφέρει ὅ,τι ἠμποροῦσε διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ ἀρτίαν ἐπιστημονικὴν ἐμφάνισιν τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, πού ἐντὸς τῆς Πολυβιοτεχνικῆς ἐμέστωσε, ἀνδρώθηκε καὶ διαλάμπει μέσα στὸ ἐπιστημονικὸν στερέωμα. Ἡ Ἀττικὴ γῆ ἄς τοῦ εἶναι ἐλαφρά. Τὸ ἔργον του ὡς βιοτέχνου θὰ μείνῃ ἀλησμόνητον.

π. π.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

- Ἁγία Γαλακτερὴ 257
 ἁγιασμός καὶ θυσία 145, 146, 147, 148, 149
 Ἁγίου Ἰ. Κλείδωνος 281
 ἀγροτικὸν ἔθνος, ἀγροτικὸν δίκαιον 306
 Ἀγχίαλος, Ἀχελώ, Ἀχχιολοῦ 302, 203
 ἀγῶνας θέσεων 369
 ἀκαΐα κατὰ τοὺς ἀναστενάρηδες 327
 ἀκαΐα καὶ ἐξήγησις 166 φαινομένου 165,
 ἀκριτικά καὶ κλέφτικα 337
 ἀκριτικὴ μητέρα 374
 ἀκτινοβολία ὕλης 325
 Ἀλεξάντρα ἢ Ἀλεξάντρεια 347
 Ἀλέξης μὲ τὰ κυδῶνια 353
 Ἀλεξινιὸς 353
 Ἄλωση τῆς Κων/λεως 376
 ἀμανέτια 311
 ἀνάπτυξις μουσικῆς Ραιδ. 184, 185
 Ἀναστενάρηδες καὶ Ἐκκλησία 142, 143
 Andrené—Καρί 332
 ἀνερμήνευτα κ'αἰνιγματικά 343
 ἀνθρακομορφισμὸς τοῦ Δράκου 351
 ἀντιφάσεις 347
 ἀπαρχαί 306
 ἀπελευθέρωσις χριστιανῶν 223, 224
 ἀπερίσπαστος ἐπίδοσις Ἰντζεκιωτῶν 245
 ἀπογραφὴ πόλεως Διδυμοτείχου 1928
 καὶ δημοτικά ἔργα 1930 46
 ἀποκοπὴ τοῦ κεφαλιοῦ 355
 ἀποχαιρετισμὸς σιταριοῦ 258
 Ἀράχουβα τοῦ Παρνασσοῦ 350
 ἀρχαιότερον 6
 ἀρχικὸς ἥρωας τοῦ τραγουδιοῦ 341
 ἄσκησις θεραπευτικῆς γιαιτρικῆς Ἀνα-
 στενάρηδων 173, 174
 ἄτεχνα στιχοπλοκήματα 337
 ἀττικά ἀγγελία Πλωτινιόπολεως 206, 207
 αὐγοσυλλογὴ 227
 Baba—Eski 332
 βαθεΐα προσήλωσις 320
 βαθμιαία ἀνάπτυξις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ
 πλούτου 224
 Βαλκαν. Ἰνστιτοῦτο Βουκουρεστίου 385
 Βλαστός Μ. ψυχίατρος—νευρολόγος 321
 βουλγαρικά χωριά 24
 βουλγαρικὸς κίνδυνος ἐπαρχίας Ἡρα-
 κλείας 72
 γενικά γιὰ τοὺς κατσιβέλλους 289
 γενικὸς κατάλογος χωριῶν 48—55
 γενικὸς κατάλογος Ἐπαρχ. Ἡρακλείας
 86, 87, 88, 89, 90, 91
 Γεωργακὰς Δ. 383
 Γεώργιος Ἀσάκης 196
 Γεώργιος Ι. Γιαννακάκης 221
 Ghimourdjina 333
 Γκαλήπολ 333
 γλῶσσα τοῦ θηρίου 358
 γνήσια ἐπιβιώματα 343
 γνώμη Ἀρχ. Βαφείδη Νικ. 299, 300, 301
 Gregoire 348
 δαιμόνιον Σωκράτους 330
 Δευτέρα τοῦ Μπέη 278, 279, 280
 δευτέρη πυροβασία 312
 δευτέρη ἡμέρα 311
 δευτέρη περίπτωσις 357
 δευτερον ὑπόμνημα 308, 309
 Δημήτριος Καντεμίρης 195
 δημοσιεύματα Ἐτ. Θερακ. Μελετῶν 392
 δημῶδη μυθιστορήματα 380
 διαθήκη Γαζῆ Σουλεῦμάν 233
 διαμέρισμα Ραιδεστοῦ 73, 74, 75, 76, 77, 78
 διασκευές παλαιότερων 338
 διγενῆς 353
 διδασκόμενα μαθήματα 9
 δοκιμαστικὴ (ἀφειτηρία) 344
 δόλια μέσα πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ Τούρ-
 κους 225, 226
 δρακοντοκτόνος 353
 δρακοντοκτονία ἀκριτικοῦ κύκλου 354
 δυὸ περίεργα ἱστορικά τραγούδια 337
 δυὸ βασικὲς ψυχολογικὲς ἀντιφάσεις 345
 ἔγγραφα 1+2, 62
 ἔγγραφα, ἐκθέσεις καὶ κατάλογοι 6
 ἔγγραφον 37, 6
 ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 25 10
 ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 9, 11
 ἔγγραφον 38, 18
 ἔγγραφον 10, 22
 ἔγγραφον 31, 27
 ἔγγραφον 41, 58
 ἔγγραφον 6, 59, 60, 61
 ἔγγραφον 25, 62
 ἔγγραφον 4, 69, 70, 71, 72
 ἔγγραφον 8, χάρτης τμήματος Οὐζοῦν
 Κιοπροῦ 79, 80
 ἔγγραφον 5 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114
 ἔγγραφον 23 115, 116, 117, 118
 ἔδειχνε δρόμο 312, 313
 Ἐδίπ Πασάς 241
 ἔθιμα ἀνομβρίας 281, 282
 ἔθιμα ἀλληλοβοηθείας 282

- ἔθιμον μικτόν 266
 ἔθιμα τόπου γεννήσεως 262, 263
 ἔθιμα βαπτίσεως 263, 264
 ἔθιμα ἀρραβίωνων 264, 265
 ἔθιμα γάμου 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272
 ἔθιμα θρησκευτικῶν ἑορτῶν 273—276
 ἔθιμα πρωτοχρονιάς 276
 ἔθιμα Φώτων 277
 ἔθιμα Ἁγίου Ἰ. Προδρόμου 277
 ἔθιμο τῆς θυσίας τῆς ὡραιότερης 356
 ἔθνικὴ γλῶσσα Ρουμάνων 381
 ἔθνολογικὸν ἀπόσπασμα Θράκης 332
 ἐκκλησιαστικῶς ἡ Παιδεστὸς 180—182
 ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Λιτίσης 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130
 ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι Αἴνου, Ἀλεξανδρουπόλεως, 118, 119, 120, 121, 122
 ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Μαρωνίας 95, 96, 97, 98, 99, 100
 ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Ἡρακλείας 55, 56, 57, 58
 ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Θράκης 5
 ἐκλογή ἀρχόντων 212
 ἐκπαίδευσις ἐν Ἰντζέκιοι 246
 ἐκπολιτιστικαὶ προσπάθειαι τῶν Ἑλλήνων 375
 ἐλληνικὴ ἐπίδρασις 377
 ἔμπα—γύρισμα 369
 ἐμπόριον Μ. Τεσσαρακοστῆς 228
 ἐμφάνισις ληστῶν Τούρκων 236
 ἐναΐσμος διατριβὴ Δ. Οἰκονομίδου 379
 ἐνδυμασίαι 283
 ἔξωσις κατοίκων Ἰντζέκιοι 250
 ἐπανελημμένα ἐπιθέσεις τοῦ Τουρκικοῦ Κομιτάτου 251
 ἐπικρίσεις καὶ γνώμες δυσμενεῖς γὰρ τῆς ἀναστενάρια 314
 ἐπιλεγόμενα 298
 ἐπινόησις καραγκιοζοπαικτῶν 353
 Ἐπισκοπαὶ Ἡρακλείας 92, 93, 94
 ἐπιστροφή σιτὸ κονάκι 164
 ἐπιστροφή ἀπὸ τὴν πυροβασία 159
 ἔργα γυναικῶν Ἰντζέκιοι 229
 Ἐρριγας ἀνύπαρκτος 363
 Ἐρριγας—Μηνᾶς 362
 Ἐρριγας τῆς Φλάντρας 340
 Ἐρρίκος 345
 ἐσωτερικὴ σχέσις 329
 Εὐθυμίου Γρηγόριος 206
 ἔφοδος κατὰ μέτωπο 369
 Zanne I. 201
 Ζάχος Βασίλειος 299
 ἡλιθία ὑποκρισία Μουτσαρίφου 253
 θεία πνοή, ἔθνικὸς σπινθήρ 331
 Θεοφάνης ἐπίσκοπος 186, 187, 188, 192
 θεριο 353
 θέσις διοικητικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ 229
 θραῦσμα ἀγγείου 304
 θρησκευτολογικὴ ἀποψη ἐθίμου 176, 177
 θυσία 311
 Ἱερὸν Ὄρος 221
 ἱππικὴς μάχης 369
 ἱστορία Ρουμ. λαογραφίας 195, 196, 197
 ἱστορία Ἰντζέκιοι 221
 ἱστοριοδίφης Κ. Σάβας 351
 ἱστορικὰ στοιχεῖα 259
 ἱστορικὰ τραγούδια 337
 ἱστορικαὶ Φραγκοκρατίας 341
 ἱστορικῆς (σχολῆς) 344
 ἱστορικοφανῆ ὄψη 338
 ἱσμὲς 257
 Cavanaugh John 387
 καλόγερος 372
 Καλονάρος Π. 353
 κανονικὴ παραβολὴ 7
 κάπετάν Ἀναστάσης 239, 240
 Καρναμπάτ 334
 καταγωγή τοῦ τραγουδιοῦ 372
 καταγωγή Σαρακατσαναίων 383
 κατάλογος σχολείων Σουφλίου 7
 κατάλογος ἐγγράφου 37, 30
 κατάλογος τμήμ. Διδυμοτείχου 1935, 36
 κατάλογος χωρίων, ναῶν, ἱερῶν 1935
 Ὁρεστιάδος 41
 κατάλογος ἐπισκόπων Παιδεστοῦ 185
 καταστατικὸν δημογεροντίας Διδυμοτ. 209
 κασσεροποιία 228
 κατσίβελλοι Διδυμοτείχου 290
 Κερσόπουλος Ι. 332
 Κερεκσηλή-Κρκ-Κλησὴ 334
 κοινὴ ἀντιστροφή 352
 κόκκινα μπαϊράκια 367
 κοῦσος τῆς Ἀντριανούπολης 346
 κύκλος δρακοντοκτονίας 349
 κύκλος ἀπὸ ἀναστενάριας 132
 κυνήγιον χειμῶνος 234
 κυριώτερες ἀντιθέσεις 347
 Κωνσταντινίδης ψυχίατρος 167
 λαογραφικαὶ σπουδαὶ εἰς Ρουμανίαν 193
 λαογραφικὴ ἐτυμολογία 355
 λατρευτικῆς δρακοντοκτονίας 354
 ληστεία ἐν Θράκῃ 235
 λαογραφία θρακ. χωρίου Ἰντζέκιοι 255
 λάσπη 256
 λαογραφικὰ στοιχεῖα Χανδρᾶ 259
 λατρευτικὰ ἔθιμα 349
 Μακεδονία, ἑφημερίς 319
 Μανούσης Μ. 361
 Marian S. F. ἱερὸς 200
 Μαροῦ ἢ Μαρουδιά 340
 μεθοδολογικὴ ἀρχὴ 345
 μεθοδολογικά 341
 Μελέτιος Καβάσιλας 210
 μετανάστευσις καὶ μεταφύτευσις τοῦ ἐθίμου 140, 141
 Mething Gordon M. 391
 Μητρόπολις Διδυμοτείχου μετὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον 1914—18. 32
 μητρόπολις Ἀδρ)λεως καὶ Ὁρεστιάδος 35
 Μικροῦ Βλαχόπουλου 370

- Mirambel André 388
 Μιχάλμπετ του Γενναίου 369
 Μιχάλμπετ τῆς Ρουμανίας 340
 μυθολογικῆς (σχολῆς) 344
 Μουατζήρηδες Θράκης 238, 239
 μουτσαριφλίκιον Γκιουμουρτζίνης 101,
 102, 103, 104, 105
 Ναίτης 30
 νεώτερον 39
 νίκη τῆς κόρης μόνης τῆς 355
 ντιόντες 193
 ξεκίνημα καὶ πυροβασία 156—159
 ὀθωμανικά χωρία 25
 οἰκονομικά καὶ πολιτικά στοιχεία 287
 ὀνόματα καὶ τοπωνύμια 342
 ὄργανα 284
 ὄργανοπαῖχτες καὶ ὄργανα 160, 161,
 ὀρθόδοξος ἑλλην.κοινότης Ραιδεστοῦ 183
 ὄρος πρωτοτυπία 337
 οἱ π'θαμος τ'Γιάνν' 301
 Πάλλας Δ. 176
 πάλιν τὸ 2ον τεμάχιον τοῦ ἐγγράφου
 142, 66, 67
 παλινόστησις, τρίτη μετανάστευσις 254
 Παναγία Καλυβίων 257
 πανηγυράκι 449
 παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ 347
 παραλογός ρουμανικός 194
 παρατηρήσεις 106, 107, 108
 παράδοσις ἰδρύσεως χωρίου 223
 παρατηρήσεις καὶ σημειώσεις Ν. Χ. 101
 παρατηρήσεις καταλόγου 38, 21
 παρατηρήσεις 17
 Παπαχριστοδούλου Π. 6
 Παπαθανασίου Γ. 259
 παρόνυμα (παρατσούκλια) 258
 περιπέτειες Πηλέα 358
 Petropoulos Demétrios A. 392
 πλασματικός Ἀκρίτας Μηνάς 362
 πλουσιώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι 26
 περιφέρεια μητρο. Ἀδριανουπόλεως 34
 πιθανὴ ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία πυροβα-
 σίας 321—331
 πληροφορίες τῶν ἐγγράφων φακέλλου
 434, 58
 πλευρὰ τῆς γνησιότητος 337
 πληροφορίες 1863 7
 πολλαπλασιασμός κατοίκων 226
 πολύτιμη στρωματογραφικὴ ἐρευνα 341
 Ποντιακὰ ἀκριτικά τραγούδια 357
 πόροι σχολείων 8
 πράξεις ἐκλογῆς δημογεροντίας 218
 πράσινα τσαντήρια 367
 πρόβλημα καταγωγῆς 2 τραγουδιῶν 340
 προπαγανδιστικά φυλλάδια 385
 Προύσης Κ. 386
 πρώτη ἔτους 256
 πρώτη περίπτωσις 356
 πρῶτος ὕπνος τοῦ ἤρωα 355
 πρωτομάστορα 350
 πρῶτο προσανατολισμό 342
 πυροβασία 153, 154
 πῶς γίνονταν τὰναστενάρια 138, 139, 140
 Ραιδεστός 179
 Rodostav—Rodosto 335
 Ρουμᾶνοι 375
 Ρουμᾶνοι χρονογράφοι 382
 Ρουμανικὴ Ἀκαδημία 201, 202, 204, 204
 Ρούμελη—Καβάκ 333
 Ρωμιοκατοσίβελλοι 290, 291, 292, 293
 ρωσικὴ παραλλαγή 357
 σαΐτες 367, 368
 Σελέβρι, Σελεβρία, Σηλύβρι 355
 σημειώματα, παρατηρήσεις ἀναστενα-
 ρίων 305
 σιδερένια ὄπλα 353
 Σιναπίδης Βασ. 289
 σκευὴ 174, 175
 στατιστικὴ τμήματος Κεσσάνης 84, 86
 στατιστικαὶ πληροφορίες ἐκ τῶν κωδί-
 κων μητροπόλεως 31
 στατιστικαὶ πληροφορίες 1931—35 47
 στατιστικά 287
 στερνὸ γύρισμα 369
 στὸν κύκλο μετὰ τὴν πανίσχυρη κόρη 362
 στὸν κύκλο μετὰ τὴν ἀνίσχυρη κόρη 361
 στρατολογία χριστιανῶν 247
 συγκεντρωτικαὶ στατιστικαὶ πληροφορίες
 τῆς περιφερείας Διδυμοτείχου 44
 συγκοινωνία 288
 συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστο-
 ρίαν Ραιδεστοῦ 179
 συμπέρασμα 361
 συμπεριφορὰ κατοίκων 248
 συνέχεια καταλόγου 10, 26
 συνταρακτικαὶ ἐπιχειρήσεις 237
 συστηματοποιήσεις ἐμπορικῶν ἐπιχειρή-
 σεων 227
 σχολεῖα καὶ διδάσκαλοι Διδυμοτείχου
 τὰναστενάρια ἀπὸ φωτογραφίες 319, 320
 τὰναστενάρια ἀνθρωπιστικῶς ἐξεταζό-
 μενα 314, 314, 316
 τὰναστενάρια 1953 312
 τὰναστενάρια 1952 στὸ Λαγκαδᾶ 310
 τὰναστενάρια ἀπὸ νέα στοιχεία 1952 131
 τὰναστενάρια ὡς λαογραφικὸ ἔθιμο
 133, 134, 135
 ταξινόμησις 343
 τὰ πέραν τοῦ Ἑβρου χωρία 32
 Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος 179, 383
 τελευταῖαι ἐπιθέσεις, ἐκτόπισις 251, 252
 τεμάχια 4, 5, 6 ἐγγράφου 8, 83, 84
 τεμάχιον 1ον ἐγγράφου 1+2, 63
 τεμάχιον 2ον ἐγγράφου 1+2, 64, 65, 66
 τεμάχιον 3ον ἐγγράφου 143, 67, 68
 τεμάχιον 4ον ἐγγράφου 1+2, 78, 73
 τεμάχιον 1 ἐγγράφου 8, 80
 τεμάχιον 2 ἐγγράφου 8, 81
 τεμάχιον 3 ἐγγράφου 8, 82, 83
 τεμάχιον 7 ἐγγράφου 8, 84

τηγανίτες 40 Μαρτύρων 256
 τί είναι τ'ἀναστενάρια κοί ἀναστενάρη-
 δες 135, 136, 138
 τί είναι τὸ κονάκι 141, 142
 τί πρέπει νὰ γίνῃ ἀκόμα 177, 178
 τοῦ Πάσχα 280, 281
 Τουρκοκατσιβελλοὶ 293, 294, 295, 296
 τουριστικὰ στοιχεῖα 260, 261, 262
 τουρκικὰ χωρία 16
 τὸ ἐπίμονο τοῦτο στοιχεῖο 347
 τὸ 2ον τμῆμα 3 τεμ. 68
 τὸ Κάστρο τῆς Ὁριᾶς 339
 τὸ φαινόμενον πυροβασίας—ἀκαΐας 326
 τὸ χωριὸν 284, 285, 286, 287
 τραγοῦδι μικροῦ Βλαχόπουλου 365
 τραγοῦδι τοῦ Δράκοντα 354
 τραγοῦδι γυρισμοῦ τοῦ ξηνητεμένου 355
 τραγοῦδι Μιχάλλμπεη Ρουμανίας 365
 τραγοῦδι μάννας φόνισσας 363
 τραγοῦδι Βδοκιᾶς 361
 τραγοῦδι Ἑρριγα Φλάντρας 341
 τραγοῦδι χορευτικὸ ἀναστενάρηδων 178
 τραγοῦδια ἀναστενάρηδων 316—319
 τραγοῦδια μὲ καινούργιο περιεχόμενον 338
 τρίτη περίπτωσις 359
 τρόφιμα 283

τῶν Βαίῶν 280
 ὑπ' ἀριθ. 7 καὶ 5, 28
 ὑπ' ἀριθ. 37 ἔγγραφον 29
 ὑπ' ἀριθ. 40 ἔγγραφον 30
 ὑπ' ἀριθ. 39 ἔγγραφον (1877) 9
 φάκελλος 434 ὁ
 φάσεις τοῦ ἐθίμου 143, 144, 145
 Φιλιπέ—Φιλιππόπολ 336
 φωτιά 154, 155
 φωτιά Ἁγ. Ἀντωνίου 257, 258
 χάριτες τῆς περιοχῆς ἀναστενάρηδων 137
 Henri de Flandre 347
 χορὸς 161, 162, 163
 χρῆσις βιβλίων 8
 Χριστούγεννα, Πάσχα 255
 χρόνοι ἰδρύσεως Ἰντζέκιοῦ 222
 Χρυσάνθος Νοταρᾶς 377
 χωρία μεταναστεύσαντα 63, 64
 χωρία προσωρινῆς μητρ. Σουφλίου 33
 ψυχικὴ κατάστασις ἀναστενάρηδων 150
 ψυχικὴ δυναμολύσις 324
 ψυχοπαθολογικὰ φαινόμενα 323
 ψυχολογικὲς καὶ ψυχοπαθολογικὲς παρα-
 τηρήσεις 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173
 ψωράγιασμα 257

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Α' Κατὰ συγγραφεῖς

- Βαφείδου Ν.* Ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι Θράκης καὶ ὁ φάκελλος 434 τῆς Βιβλιοθή-
 κης τῆς Βουλῆς περὶ Θράκης σ. 5—130.
 » » Γνώμη περὶ Κατσιβέλλων σ. 299—301
Βλαστοῦ Μ. Πιθανὴ ἐπιστημον. ἐρμηνεῖα τοῦ φαινομένου τῆς πυροβασίας σ. 321—331.
Γιαννακάκη Γ. Ἱστορία τῆς γενετήρας μου σ. 221—258.
Γριτσοπούλου Τ. Συμβολὴ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν Ραιδεστοῦ σ. 179—192.
 » » Βιβλιοκρισία σ. 375—383
Εὐθυμίου Γρηγ. Ἀττικὰ ἀγγεῖα ἐκ Πλωτινιόπολεως σ. 206—208.
 » » Καταστατικὸν τῆς Δημογεροντίας Διδυμοτείχου σ. 209—220
Cavarnos John. Βιβλιοκρισία σ. 386—387.
Κερσοπούλου Ἰ. Ἐθνολογικὸν ἀπόσπασμα τῆς ἐπαρχίας Θράκης σ. 332—336.
Μαυρομάτη Θ. Ἀγχιᾶλος, Ἀχελῷ σ. 302—303.
Messing Cordon. Βιβλιοκρισία σ. 389—371.
Mirambel Andre. Βιβλιοκρισία σ. 387—388.
Οἰκονομίδου Δ. Αἱ λαογραφικαὶ σπουδαὶ εἰς τὴν Ρουμανίαν σ. 193—205.
Οἱ Δ. Βιβλιοκρισία σ. 393—398.
Παπανικολάου Γ. Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Χανδρὰ σ. 259—288.
Παπαχριστοδούλου Π. Τ'ἀναστενάρια ἀπὸ νέα στοιχεῖα 1952 σ. 131—178.
 » » Σημειώματα καὶ παρατηρήσεις στὴν τελετὴ τῶν Ἀναστενα-
 ρίων σ. 305—319.
Πετρόπουλος Δ. Βιβλιοκρισία σ. 391—392.
Πρόση Κ. Βιβλιοκρισία σ. 383—386.
Ρωμαίου Κ. Δύο περὶεργα ἱστορικὰ τραγοῦδια σ. 337—374.
Σπανδωνίδου Π. Βιβλιοκρισία σ. 398—400.

Β' Καθ' ἕλην

- Ἀρχαιολογικά :** 206—208 Ἀττικά ἀγγεῖα Πλωτινοπόλεως (Εὐθυμίου Γρηγ.).
- Ἱστορικά :** 5—130 Ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι Θράκης (Βαφείδου Ν.), 299—301 Γνώμη περὶ Κατσιβέλλων (Βαφείδου Ν.) —σ. 221—258 Ἱστορία γενετείρας μου (Γιαννακάκη Γ.).—σ. 209—220 Καταστατικὸν Δημογεροντίας Διδυμοτείχου (Εὐθυμίου Γρηγ.).—σ. 179—192 Συμβολὴ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν Ραιδεστοῦ (Γριτσοπούλου Τ.).—σ. 332—336 Ἐθνολογικὸν ἀπόσπασμα ἐπαρχίας Θράκης (Κερσοπούλου Ἰ.).—σ. 302—303 Ἀγχίαλος, Ἀχελῷ (Θ. Μαυρομμάτη).
- Λαογραφικά :** 321—331 Πιθανὴ ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῆς πυροβασίας (Βλαστοῦ Μ.).—259—288 Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Χάνδρα (Παπανικολάου Γ.).—σ. 131—178 Τάναστενάρια ἀπὸ νέα στοιχεῖα 1952 (Παπαχριστοδούλου Π.), 305—319 Σημειώματα καὶ παρατηρήσεις στὴν τελετὴ τῶν ἀναστεναρίων (Παπαχριστοδούλου Π.).—σ. 337—374 Δύο περιέργα Ἱστορικὰ τραγούδια (Ρωμαίου Κ.).—193—205 Αἱ λαογραφικαὶ σπουδαὶ εἰς τὴν Ρουμανίαν (Οἰκονομίδου Δ.).
- Μνημόσυνα :** σ. 408—410 (Παπαχριστοδούλου Π.).
- Σημειώματα :** σ. 401—405 (Παπαχριστοδούλου Π.).—σ. 405—407 (Γριτσοπούλου Τ.).

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Οἱ ἐκδόσεις τῆς Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν ἀποτελοῦν ἱκανοποιητικὴν ἀπόδοσιν διὰ τὸ 1953. Ἐνδεκα ἐργασίες πρότυπες, σύντομες, περιεκτικές, εὐχάριστα γραμμένες, ἐκλαϊκεύουν τὰ Θρακικὰ Θέματα, ποὺ ἀπασχολοῦν τὴν Ἐταιρείαν. Οἱ ἐκδόσεις αὐτὲς γράφονται ἀπὸ ἐπιστήμονες, ποὺ ἐρευνοῦν τὴν Ἱστορίαν τῆς Θράκης καὶ ἠμποροῦν νὰ δώσουν μιὰ λύση στὰ θέματά τους. Ἡ ἐκτύπωσή τους δὲν εἶναι ἡ τελευταία λέξις ἐπὶ τῶν θεμάτων, ἀλλ' εἶναι τὸ θεμέλιωμα τῆς ἐργασίας. Γύρω σ' αὐτὸ τὸ θεμέλιωμα χωρεῖ πολὺ ἐργασία ἄλλη, ποὺ θάκολουθήσῃ. Ἡ Ἱστορία τῆς Θράκης λ. χ. ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἐρευνᾶται καὶ συμπληρώνεται ἡ ἐρευνά της. Ἡ λαογραφία της πλουτίζεται, ἡ Ἱστορικὴ ἀλήθεια δυναμώνει, ἡ περιγραφὴ Ἱστορικῶν καὶ Ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων πλουτίζεται καὶ διαφωτίζει καὶ γενικὰ ὅλος ὁ κύκλος τῶν θεμάτων εὐρύνεται καὶ προσιωνίζει τὴν λύσιν πολλῶν προβλημάτων, ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ θεμελιώσουν τὸ ἀληθινὸν Ἱστορικὸν οἰκοδόμημα. Τώρα ἠμπορεῖ κανεὶς νὰτενίξῃ πρὸς τὴν συγγραφὴν ἑνὸς δοκιμίου Ἱστορικοῦ περὶ Θράκης ἐπικυρωμένου καὶ ἐγκύρου ἐκ τῶν πηγῶν καὶ τῆς ἐρεύνης.

Ἀλλὰ καὶ ἡ διαφώτιση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνας σκοπὸς τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἐταιρείας. Χρειάζεται τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ γιὰ τὰ Θρακικὰ προβλήματα. Ὁ Κοραῆς εἶπεν ὅτι τὰ Ἐθνικὰ ζητήματα λύονται συνήθως μὲ τὴν κοινὴν γνώμην τῶν λαῶν. Αὐτὴν τὴν κοινὴν τοῦ λαοῦ μας γνώμην ἐπιδιώκει νὰ μορφώσῃ ἡ Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν μὲ τὰ δημοσιεύματά της.